

SÁROSPATAKI LAPOK.

A

PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

AZ

IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

1883.

MÁSODIK ÉVFOLYAM.

MITROVICS GYULA,

FELELŐS SZERKESZTŐ.

RADÁCSI GYÖRGY,

ZSOLDOS BENŐ,

SZERKESZTŐ-TÁRSAK.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD BÉLA, A REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.

1883.

DE BALLAGI GEZA

TARTALOM.

VEZÉRCIKKEK

és hasonló irányúak.

	Lap.
Uj év, uj teendők, uj lélek. <i>Mitrovics Gyula</i>	1
Az ev. ref. convent üléseinek előestéjén. I—II. <i>Görömbei Péter</i>	17, 33
A zsinati törvények kihirdetése után. <i>Autonomia</i>	57
Br. <i>Vay Miklós</i> , főgondnoknak a konventet megnyitó beszéde	73
A népies valláserkölcsei olvasmányok. <i>Czinke I.</i>	97
Az első fecske. <i>Sajgó</i>	113
A canonica visitatio mai alakjában célravezető intézmény-e? <i>Görömbei Péter</i>	129
Pár őszinte szó az egyházmegyékről szóló zsinati törvény 38. §-ának gyakorlati alkalmazása tárgyában. <i>Sz. Szabó József</i>	140
A zsinati törvények végrehajtása. I—II. <i>Fejes I.</i>	161, 177
A központi egyházi közalap kérdéséhez. I—III. <i>Körmendy Sándor</i>	201, 241, 257
Húsvét ünnepén. <i>Osváth István</i>	217
A zsinati törvények 187. §-ának gyakorlati alkalmazása. <i>Ujj István</i>	219
A lelkesek minősítéséhez. <i>Debreczeni Bert.</i>	263
A vitás kérdésekhez. <i>Zombory Gedő</i>	273
Az egyházker. közgyűlés figyelmébe. <i>Kérészy Barna</i>	289
A közalap függőben maradt kérdéséhez. I—III. <i>Szentpétery Sámuel</i>	313, 361, 377
Báró <i>Vay Miklósnak</i> a középiskolai törvényjavaslat tárgyalásakor a főrendiházban tartott beszéde	329
Pünköst ünnepén. <i>Osváth István</i>	345
Az országos ref. egyházi közalapról. <i>Gyöngyösy Sámuel</i> . I—III.	393, 409, 425
Szépen kezdődik! <i>Sajgó</i>	441
„Most kéne az isteni gondviselés.“ <i>Kovács László</i> . I—II.	465, 481
Errare humanum est. <i>Szabó József</i>	497
Kiáltó szó a magyarországi ref. egyház papjaihoz. <i>Édes Ábrahám</i>	513
Agnitio erroris. <i>Gyöngyösy Sámuel</i>	529
Az 1868. 53-ik törvénycikk 1883. <i>Böszörményi Károly</i>	545
Az országos egyházi közalap létesítéséről. <i>Fürjész István</i>	561
Mimódon hajtra-be az egyházi közalap javára kivetett évi adó s miként kezeltessek az évi bevétel? <i>Szabó József</i>	577
A biblia és a magunk érdekében. <i>Radácsi Gy.</i>	593
A biblia magyarázása érdekében. <i>Görömbei P.</i>	669
A domesticai illetőség kivetése és beszédese. <i>Görömbei Péter</i>	625

	Lap.
Az országos ref. közalapról szóló törvény gyakorlati keresztülvitelének kérdéséhez. <i>Kovács László</i> I—II.	649, 673
Az anyakönyvekről. <i>Böszörményi Károly</i>	697
Őszinte szó a „Sárospataki Lapok“ jó szelleméhez. <i>Ujj István</i>	713
Török Pál. <i>Radácsi György</i>	727
A protestáns választási jogról. <i>Kovács K.</i>	743
A könyöradománygyűjtésről. <i>Ruszkai Gyula</i>	759
Az egyházi beszéd mint közmiveltségi nevelő eszköz. <i>Szabó József</i>	775
Luther emléke. <i>Osváth István</i>	791
„A cél megszenteli az eszközöket.“ <i>Böszörményi Károly</i>	807
A történeti igazság bajnokai. <i>Radácsi György</i>	823
Politika az egyházban. <i>Septuaginta</i>	839
A protestáns világ. <i>Bierbrunner Gusztáv</i>	855
Az olvasó közönséghez. <i>Mitrovics Gyula</i>	889
A beiratkozások után. <i>Szabó József</i>	890
Karácsony ünnepén. <i>Osváth István</i>	905
Zwingli. <i>Sántha Károly</i>	921
Tompá Mihály emlékezete. <i>Baráth Ferenc</i>	922

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez. I—III. <i>Búza János</i>	5, 20, 37
A népiskolai olvasókönyv. I—III.	61, 77, 101
Egy súlyos vád a sajtó terén. <i>Zsoldos Benő</i>	117
A középiskolai törvényjavaslat. <i>R. Gy.</i>	125
Kormányzati rendszabály-tervezet a sárospataki ref. főiskolában. <i>Autonomia</i>	133
Magyarország közoktatásügyi állapota 1881-ben. <i>Kovács Zoltán</i>	148
A kormányzati szabálytervezet egyik pontjához. <i>Dr. Kun Zoltán</i>	166
A középiskolai törvényjavaslat. <i>Kun Pál</i> . I—VIII.	181, 207, 221, 145, 265, 287, 294, 315
Levél egy országgyűlési képviselőhöz a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása alkalmából. <i>Szeremley Samu</i>	204
Válasz Dr. Kun Zoltánnak. <i>Autonomia</i>	212
A gimnáziumi oktatásról. <i>Dr. Kapossy Lucian</i>	244
A sárospataki főiskola kormányzati rendszabálytervezetéhez. <i>Németh László</i>	280
Pro aris et focis. <i>Dr. Kovács Gábor</i>	297
Fejes István indítványa az 1848. XX. törv. cikk 20. §. végrehajtására vonatkozólag	319
A túlterhelés kérdéséhez. <i>Zsoldos Benő</i> . I—III. 348, 363	335
A középiskolai törvényjavaslat a főrendiházban. <i>R. Gy.</i>	342
Gimnáziumi bajaink. <i>Dr. Öreg János</i> . I—II.	382, 398

	Lap.
A harmadik egyetem és a jogakadémiák. <i>Dr. Baczoni Lajos</i> . I—IV.	413, 431, 485, 506
A tápintézetből kizárt tanulók felebbezése ügyében. <i>Zsoldos Benő</i>	445
Néhány szó a népiskolai könyvek elárusításához. <i>Kérészy István</i>	448
A sárospataki főiskolai tanári kar javaslata a gimnáziumi tanterv tárgyában	469
A magyarországi ev. ref. egyház theologiai akadémiáinak berendezésére vonatkozó javaslat	500
A népiskolai felügyeletről. <i>Sajgó</i>	517
Megint szaktanácskozás. <i>R. Gy.</i>	524
Észrevétel „Sajgó” úrnak a népiskolai felügyeletről írott cikkére. <i>Csiszár István</i>	534
A népiskolai felügyeletről. Válaszképen, de nem panaszképen. Cs. I. tanácsbíró úrnak. <i>Sajgó</i>	548
A felekezeti és közös iskolák. <i>Sajgó</i>	564
Helyreigazításul. <i>Radácsi György</i>	580
Szerény megjegyzések Sajgó úrnak a „Népiskolai felügyetről” írott válaszára. <i>Csiszár István</i>	596
A prot. népiskolai vallásoktatás. <i>Horváth Istv.</i> I—V.	613, 654, 699, 716, 734
A második országos tanítói gyűlés alkalmából. <i>Vezekényi</i>	621
Néhány szó a sárospataki főiskola „álarcos jóakaróihoz.” <i>Mitrovics Gyula</i>	630
Az országos tanítógyűlés. <i>Dezső Lajos</i>	678
A „Prot. egyh. és isk. lap” rövidvezetőjéhez. <i>Mitrovics Gyula</i>	693
Válasz Dr. Ballagi Aladár úrnak. <i>Szinyei G.</i>	718
A népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez. <i>Hegymegi N.</i>	746
A külföldön levő magyar stipendiumok. <i>B. M.</i>	756
A sárospataki irodalmi kör alapszabályai	761
Vélemény a népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez. <i>Kapitány János</i> . I—II.	779, 794
A népiskola nagy kérdése. <i>Sinka Lajos</i>	809
Nézzük csak megint a két fontos kérdést. <i>Sinka Lajos</i>	826
Vélemény az érettségi vizsgálat tárgyainak meghatározása és a vizsgálat lefolyása felől. <i>Kovácsi Sándor</i> . I—II.	842, 862
Az érettségi vizsgálat szabályozásához. <i>Zsoldos Benő</i>	858
A külföldi magyar stipendiumok. „B. M.”	877
A népiskolai vezérkönyvek kérdéséhez. <i>Vágó Gyula</i>	893
A népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez. <i>Kiss Károly</i>	926

TÁRCZA.

A vallás és az emberi tudás határai. I—V. <i>Hörk József</i>	8, 23, 39, 64, 79
Nyílt levél Ivánka Sámuel úrhoz. <i>Kálmán Farkas</i> I—II.	121, 138,

Comenius Magyarországon. <i>Dezső L.</i> I—XVII.	151, 169, 184, 224, 248, 300, 320, 351, 369, 402, 416, 434, 451, 471, 487, 508, 520 . . . . .
Husvétii énekek. I—II. <i>Ivánka Sámuel</i>	229
Költészeti csudabogarak. I—II. <i>Kálmán Farkas</i>	366, 384
Válasz Kálmán Farkas úrhoz. <i>Ivánka Sámuel</i>	449
Egy epizód Tompa Mihály életéből. <i>Kovács Zsigmond</i>	551
Énekgy. <i>Szentkúthy Károly</i>	568
Azon jótétemények kimutatása, melyeket külföldi egyetemekre járó reform. theologusaink a XVIII. században élveztek. <i>Szinyei Gerzson</i>	583
CXXXIX. Zsoltár. <i>Borsody Béla</i>	584
Az abauji ev. ref. egyházmegye levéltárának története és rendezése. I—II. <i>Füzy János</i>	600, 616
A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja. I—VI. <i>P. Nagy Gusztáv</i>	635, 657, 681, 702, 720, 748 . . . . .
Adatok a pátens és az azt megelőző korszakból. <i>Németh Imre</i>	751
A keresztes pók. <i>Mitrovics Gyula</i>	764
A kecskeméti és nagykőrösi ref. egyház pere az iskola felett. I—IV. <i>H. Kiss Kálmán</i>	798, 811, 829, 846 . . . . .
Bűnbocsánat-vásár. 1517. <i>T. B.</i>	801
XIII. Leo, a béke pápája. Első cikksorozat. <i>Terhes Barna</i> . I—IV.	865, 896, 909, 929
Helyreigazítás és válasz a helyreigazításra. <i>Radácsi György</i>	868

KÖNYVBIRÁLAT, HAZAI ÉS KÜLFÖLDI IRODALOM.

Az „Egyházi és iskolai szemle” kritikájához. I—II.	10, 26
A „Magyar Államból”: „Sárospataki hangok.” <i>M. Gy.</i>	13
Protestáns új képes naptár. 1883.	16
Dr. Jancsó Benedek: „Középiskolai Szemle.” <i>M. Gy.</i>	30
Kazaly Imre: „Az egyetemes egyháztörténelem kézikönyve.” <i>M. Gy.</i>	31
Vaszary-Kolos, „Világtörténelem.” I—VI. <i>Maklári Pap Miklós</i>	42, 66, 81, 123, 141, 154
A katolikus sajtó gyöngyeiből. <i>M. Gy.</i>	51
A tiszáninneni egyh. kerület Névkönyve. <i>R. Gy.</i>	56
Új magyar Athenás. <i>R. Gy.</i>	70
Közoktatás. <i>M. Gy.</i>	197
Szalai József: „Szivmívelő.” <i>F. Varga Lajos</i>	230
A Magyar Állam. <i>M. Gy.</i>	237
Az új magyar Athenás szerkesztőjéhez. <i>Filó Lajos</i>	255
„Evangelikus Egyház és iskola.” <i>M. Gy.</i>	271
Nyílt levél F. Varga Lajos úrhoz. <i>Szalay József</i>	303
Válasz a nyílt levélre. <i>F. Varga Lajos</i>	305
Warga Lajos: „Ker. Egyháztörténelem” II. k. 2. füzet. <i>R. Gy.</i>	359

	Lap.		Lap.
Az új magyar Athenasra írott bírálatunk. <i>R. Gy.</i>	406	A prot. válóperek. <i>M. Gy.</i>	159
Nagy Lajos: „Magyar ref. vallásu presbyterek könyve“ és „Eskető lelkész.“ <i>M. Gy.</i>	424	A krassó-vidéki lelkészi értekezlet emlékirata. <i>M. Gy.</i>	159
Kossuth Lajos ifjúkori visszaemlékezéseiből egy adat a sárospataki főiskola multjához	462	Békés-bánati egyházmegyei közgyűlés. <i>Szeremley Sámuel</i>	172
„Népies olvasmányok.“ I—II. <i>F. Varga Lajos</i>	489, 521	Az ungi egyházmegye közgyűlése. <i>Pazar J.</i>	188
Gödöllei József: „Biblia magyarázatok az evangéliumok alapján.“ I—V. <i>Szabó Imre</i>	554, 574	A felsőzempléni egyházmegye közgyűlése. <i>Sárközi J.</i>	192
Dezső Lajos: „Comenius A. J. Magyarországon.“	559	A tiszáninneni egyházkerület bizottságának javaslata az új egyházi törvények alkalmazására nézve. I—II. <i>Debreczeni Bertalan</i>	210, 235
Tóth Pál: „Magyar nemzeti irodalomtörténet.“ <i>R. Gy.</i>	591	A barsi ref. papi értekezlet javaslata, a lelkészek minősítése s az egyházak osztályozása tárgyában és az egyházmegyei közgyűlés. <i>Garami Ambrus</i>	232
Öri G. György: „A magyarországi néptanítók névtára.“ <i>M. Gy.</i>	606	<i>Kovács Károly</i> , ungi egyházmegyei gondnoknak gyűlést megnyitó beszéde	251
Péterffy Dénes: „Keresztyén egység.“ <i>M. Gy.</i>	712	Senkitsem vádoltam. <i>Gyarmathy Sámuel</i>	254
Sípos Imre: „A belényesi ev. ref. egyház története.“ <i>Sörös János</i>	724	A tiszáninneni egyházkerület bizottságának javaslata a lelkészválasztási törvényekre vonatkozólag. <i>Filó Lajos</i>	268
Talabér János: „Papok Lapja.“ <i>M. Gy.</i>	740	A krassó-vidéki papi értekezlet memoránduma. <i>M. Gy.</i>	272
H. Kiss Kálmán: Reform. keresztyén vallástudomány. <i>M. Gy.</i>	742	A felsőborsodi egyházmegye tavaszi gyűlése. <i>Debreczeni Bertalan</i>	282
Helmár Ágoston: „A magyar millenárius.“ <i>M. Gy.</i>	742	A szatmári ref. egyházmegye köréből. <i>Illyés István</i>	385
A békés-bánati egyházmegye jegyzőkönyve. <i>M. Gy.</i>	771	A gömöri ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Kovács László</i>	306
Dr. Pistory Mór: „Az osztrák-magyar monarchia statisztikája.“ <i>M. Gy.</i>	788	Ötvenéves lelkészi jubileum s egyházmegyei közgyűlés a tornai egyházmegyében. <i>Gyarmathy József</i>	308
Szives kérelem az „Irányadó“ ügyében. <i>Id. Kiss Aron</i>	804	A tiszáninneni egyházkerület tavaszi közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	322
A debreceni hittani önképző-társulat „Közlönye.“ <i>M. Gy.</i>	805	A tiszántúli egyházkerület tavaszi közgyűlése. I—II. <i>Lukács Ödön</i>	338, 354
Nyilatkozat az „Irányadó“ tárgyában. <i>Filó L.</i>	818	Excommunicatio. <i>M. Gy.</i>	343
„Allgemeine Ev. Lut. Kirchenzeitung.“ <i>R. Gy.</i>	819	Válasz Sárközi J. úrnak. <i>Stépan Gábor</i>	371
Virág J. és Walter K.: Számtani gyakorlókönyv. <i>Dezső Lajos</i>	831	A lapunkat ért excommunicatio ügyében. <i>Mitrovics Gyula</i>	373
A legrégibb sárospataki ABC. „N. L.“	837	Két egyházkerületi közgyűlés. I—II. <i>R. Gy.</i>	387, 401
A f.-szabolcsi egyházm. jegyzőkönyve. <i>M. Gy.</i>	838	Gönczy Dániel, ref. lelkész ötvenéves jubileuma. <i>Biki Ferenc</i>	389
A „Tájékozás“ című műről. <i>Radócsi György</i>	851	Br. Prónay Dezső beigtatása. <i>R. Gy.</i>	391
A bálványimádás bűne ellen. <i>Mitrovics Gyula</i>	874	A háládatosság szép példájául	407
A sárospataki „Utasítások“ létrejötté. <i>Révész Kálmán. Radócsi György</i>	911	A kassa-vidéki papi értekezleti kör évi gyűlése. <i>Ujj János</i>	419
		Az alsózempléni ref. tanító-egylet közgyűléséről. —y.—z.	420
		Felvidéki protestáns missió. <i>Böszörményi K.</i>	436
		Lelkészbeiktatási ünnepély Piricsén. <i>G. Nagy Lajos</i>	439
		Papválasztás T.-Ladányban. <i>Hubay Bertalan</i>	440
		Az abauj-vajkóci egyház kérő-íve. <i>Kovács Béla</i>	439
		Viszonzás Stépan Gábor úr válaszára. <i>Bálint József</i>	458

KÖZÉLETÜNK.

Utasítás az új egyházi törvények életbeléptetésére vonatkozólag. <i>Kun Bertalan</i>	15
A szatmári ref. egyházm. gyűlése. <i>Kallós P.</i>	45
Válasz a „Bizonyításul“ című nyilatkozatokra. <i>Görömbei Péter</i>	47
A buzgóság műve. <i>Gyarmathy Soma</i>	54
A konvent. I—VIII. <i>Fejes István</i>	84, 103
A számvevőszék. <i>Viski K. Bálint</i>	89
Nyílt levél Szabó József úrhoz. <i>Vadász Pál</i>	91
A másik oldalon. <i>R. Gy.</i>	92
Az országgyűlés és a kath. kérvények. <i>R. Gy.</i>	93
Az egyházi ügyek iránti érdeklődés egy nyilatkozata. <i>Nagy Mihály</i>	143

	Lap.		Lap.
Válaszúl s felvilágosításúl. <i>Lukács Mihály</i>	463	A lajthántúli prot. unió. <i>M. Gy.</i>	836
A tiszánineni egyházkerület nyári közgyűlése.		Az esztergomi szervezkedő ref. egyház. <i>R. Gy.</i>	852
<i>Mitrovics Gyula</i>	473	„Szózat“ a domestika ügyében. <i>Szeremley S.</i>	853
A dunántúli egyházkerület tanügyi intézkedései.		A felsőszabolcsi ref. tanító-egylet Nyiregyháza	
<i>e.—g.</i>	479	vidéke körének közgyűlése. <i>Vas Mihály</i>	869
Főiskolánk zárünnepélye. <i>R. Gy.</i>	478	Az országos reform. közalap ügye a gömöri	
Egy könnyelmű vád. <i>M. Gy.</i>	480	egyházmegyében és még valami. I—II.	
Az egyetemes tanügyi bizottság gyűlése. <i>M. Gy.</i>	510	<i>Kovács László</i>	871, 901
Az országos középiskolai tanár-egyesület köz-		A keresztyének és zsidók között kötendő házasa-	
gyűlése	510	ságra vonatkozó törvényjavaslat. <i>M. Gy.</i>	872
A nyiregyházai ref. egyház templomszentelési		A dunánineni püspöki hivatal fizetése. <i>Mitro-</i>	
örömnep. <i>Vas Mihály</i>	537	<i>vics Gyula</i>	875
A nagybányai egyházmegye közgyűlése. <i>T. D.</i>	557	A dunánineni egyházkerület rendkívüli köz-	
<i>Vállyi János</i> , mint a tiszántúli egyházkerület		gyűlése. <i>Pesti</i>	898
főgondnoka. <i>M. Gy.</i>	574	Keresztjáró napok a protestáns Németországban.	
Előkelő látogató Sárospatakon <i>R. Gy.</i>	590	<i>M. Gy.</i>	903
Lelkészválasztás Tisza-Dobon. <i>M. Gy.</i>	589	Az alsó-falusi templom ünnepélyes felavatásáról.	
A t.-dobi lelkészválasztáshoz. <i>Mitrovics Gyula</i>	604	<i>Ruszkai Gyula</i>	931
A második országos képvisleti tanítógyűlés.			
<i>M. Gy.</i>	607	NECROLOGOK. GYÁSZJELENTÉSEK.	
Az alsózempléni egyházmegye őszi közgyűlése.		Debreczeni József	71
<i>T. B.</i>	623	Herke Erzsébet, Pores Jánosné	71
Az ungi egyházmegyei közgyűlés alkalmából.		Varga Sándor	125
<i>Ungi</i>	644	Gr. Degenfeld Schomberg Imre. <i>Mitrovics Gy.</i>	156
A felsőborsodi egyházmegye közgyűlése. <i>Deb-</i>		Lőrinczy Endre	158
<i>reczeni Bertalan</i>	665	Gőőz István. <i>M. Gy.</i>	196
A konvent. I—II. <i>M.</i>	667, 684	Bodnár András	197
A gömöri ref. egyházmegye őszi gyűlése. <i>Kovács</i>		Török Borbála, Felméry Lajosné	271
<i>László</i>	690	Nagy Johanna, Nagy Gusztávné	271
Néhány szó Ungi úrhoz. <i>Egyházmegyei tanács-</i>		Jóny Tivadar és végrendelkezése. <i>Zelenka Pál</i>	286
<i>bíró</i>	695	Id. Ozike Ferenc	326
A tiszánineni ref. egyházkerület őszi közgyű-		Budaházi István. <i>Kerekes János</i>	327
lése. <i>Mitrovics Gyula</i>	705	Doktor János. <i>M. Gy.</i>	391
A tornai egyházmegye őszi gyűlése. <i>Gyarmathy</i>		Simon János. <i>Sz. S.</i>	422
<i>József</i>	710	Ragályi Gyula. <i>M. Gy.</i>	478
Az alsószabolcsi egyházmegye köréből. <i>Zsig-</i>		Ardey Mária, Buda Jánosné. <i>M. Gy.</i>	542
<i>mond Sándor</i>	720	Fekete Károly. <i>M. Gy.</i>	754
A miskolci ág. ev. egyház jubileuma. <i>H. S.</i>	736	Nemes Lajosné, szül. Márkus Katalin. <i>R. Gy.</i>	758
Örömnep Szádellőn. <i>Csiszár István</i>	739	Kiss Károly. <i>M. Gy.</i>	771
Tompa emlékezetéért. <i>Sajgó</i>	755	Lábos Menyhért. <i>Sohajda János</i>	786
A király látogatása Szegeden és a prot. küldöt-		Rác József	803
ségek. <i>R. Gy.</i>	757	Stenczel Hugó	803
A gönci örömnep. I—II. <i>Novák Lajos</i>	767, 782	Gróf Ráday Gedeon	933
A polgári házasság és a pápai nuncius. <i>R. Gy.</i>	787	Gróf Teleky Gyula	933
Tardy Hermann útazása hazánkban. <i>R. Gy.</i>	787	Henri Martin	836
Őszi elmélkedés tárgyául a ref. énekkaroknak.			
<i>Mártha István</i>	801	VEGYES KÖZLEMÉNYEK.	
Luther-ünnepélyek. <i>R. Gy.</i>	803	Hazai és külföldi egyházi és iskolai, valamint	
A szatmári egyházmegye rendkívüli gyűlése.		köztársadalmi életünk nevezetesebb és jel-	
<i>Kalós Péter</i>	806	lemzőbb életmozzanataira és eseményeire	
Nem oda vág, ahová néz. <i>Mitrovics Gyula</i>	815	vonatkozó, kisebb-nagyobb terjedelmű köz-	
Az orosi templomszentelés. <i>Bakos Kálmán</i>	833	lemények minden számban.	
A közalap ügye Hódmezővásárhelyen. <i>r.—l.</i>	835	Szerkesztői izenetek.	

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Új év, új teendők; új lélek.“ Mitrovics Gy. „Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.“ (Új cikksorozat). Búza János.
„A vallás és az emberi tudás határai.“ (Első közlem.). „Az Egyházi és Iskolai Szemle kritikájához.“ (Könyvbírálat).
„Vegyes közlemények.“

Új év, új teendők, új lélek.

A magyar ref. egyháznak, több százados fennállása óta, talán sohasem volt igazibb, a szó valódi értelmében való új éve, mint az, mely az 1883. év napjaival, íme, reánk derült. Összehasonlítván magunkat, mostanában viselt dolgainkat és csak valamennyire is számbavehető tényeinket, azzal a nagy és dicsőséges, hosszú multtal, mely őseinknek hagyatékeként állott hátunk megett, s melyet oly büszkén, annyi melegséggel és lelkünket emelő visszaemlékezéssel emlegettünk, valahányszor csak nagy példákra, a kiváló lelkek nagyra sarkaló erejére volt szükségünk: lassankint megérett bennünk kicsinységünk érzete; megszállotta lelkünket a nagyobb alkotások szelleme és tettvágya, s elhatároztuk, hogy egy nagy, közös sírba temetjük el mostanában tapasztalt bajaink forrásait, és pedig azzal a reménységgel, azzal a biztató tudattal, hogy így aztán majd a hamvakból új élet, új lélek támadjon fel közöttünk; az egyesekben épenúgy, mint egyháztársadalmunk egészében.

A felhányt s ilymódon elénk borult sírhantig a mai nappal csak eljutottunk. Mellé tűzhetjük a szép emlékeknek, meg a nagy tanulságoknak is fejfáját. De hát az az ismeretlen és szépnek remélt jövő, melynek küszöbén ez új év első napján megállottunk? Az az új élet, melynek boldogságát még mi magunk is élvezni óhajtjuk? ... Óh azok, a kötelességek, a nehéz végzendők egész hosszú sorát állítják elénk; óh annak megteremtése végett új lélekre, a lelkesültség, a munkakedv, az áldozatkészség újabban s erősebben fellobogó tüze van közöttünk szüksége kicsinynek és nagynak egyiránt, s azzal már most, midőn az újszülöttnak első ízben tesszük, alig hogy dobogni indult szívére kezünket, tisztában lehetünk előre is, hogy ref. egyháztársadalmunkban valami nagyobbbat, talán az eddigieknél kiválóbb és maradandóbb becsüt alkotni, csak a közös akarat hatalmával és annak segélyével leszünk képesek.

Ott van reá, mindjárt első példaképen, a közel jövőben megoldandó feladataink, a reánk váró nagy munka hosszú sorából, az új egyházi törvényeknek keresztülvitele és fokozatos életbeléptetése. Mi, mikor ezek a törvények részben még csak tervezetek és javaslatok valának, elég tüzetesen rámutattunk azoknak lényegére, értékére és szellemi irányzatára; most, hogy immár szentesített törvényekké váltottak, elég legyen csak annyit kiemelni, hogy ezen törvények intézkedései, igen sok tekintetben lényegesen megváltozott viszonyokat teremtetek ref. egyháztársadalmi életünkben, s amit mindenekelőtt figyelmünkre kell méltatnunk, az azon körülmény, hogy ezen új egyházi törvények újabb, az eddigieknél súlyosabb kötelességeket és áldozatokat rónak egyházunk tagjaira és pedig, valljuk meg nyíltan: anélkül, hogy ezekért, mintegy jutalmul, megfelelő aránysággal fejlesztették volna a protestáns önrendelkezésből folyó jogokat. Az ebből származó és a gyakorlati alkalmazásnál előállható nehézségeken szerencsével és nagyobb rázkódások nélkül keresztülvinni egyházunkat csak azon esetben fog bizonyára sikerülni, ha annak minden tagja megteendi ez irányban kötelességét, meghozza áldozatát; meghozza még azon esetben is, ha ez az áldozat némiképpen még eddig élvezett szabadságának korlátozásával és bizonyos mérvű lemondással járna is; mert az az új lélek, melyre ez új évben ez irányú új teendők elintézése végett oly nagy szükségünk leszen, épen az, hogy egyházunk szeretete, annak felvirágoztatási vágya, legyőzzön bennünk minden más érdeket; kedvessé tegyen előttünk minden áldozatot; megacélozza nálunk a közös akaratot.

Ott van mindjárt másodszorban, teendők és megoldásra várakozó feladataink között: az egész oktatásügy, az ide tartozó s valóban mélyreható számos nagy kérdéseivel; a népiskoláktól egy legfelsőbb tanintézetig. Protestáns egyházunk azt a tisztességes állást, melyet a társadalmi és köz-

míveltségi tényezők sorában századok óta kivívott magának; valamint azt az elismerést is, melylyel a nagy közönség elfogulatlanabb és tisztábban látó részéről találkozott, más irányú szolgálataival mellett, kiválóan iskoláinak, az azokban ápolt világosságának és folyvást növelt értelmi súlyának köszönheti. . . Nem az eddiginél fényesebb jövője, hanem eddig szerzett becsülete függ attól: mennyit akar igaz lélekkel tenni ezután is iskoláiért; milyen szellemet ápol azokban s általában szívós kitartással ragaszkodik-e eddig követett iskolaügyi politikájához abban az irányban és szellemben, amely-nélfogva a protestáns iskolák minden fokozaton, legyenek termékeny földjei, ha kell védbástyái: a tiszta erkölcsnek, a lelkiismeret, a tudomány szabadságának, az ezen alapuló józan felvilágosodásnak és az igaz hazafiságnak. . . Az új év hozza meg ez irányban is mindnyájunknak az erős akaratot, az új lelket; annyival is inkább, mert tiszta protestáns érzületünk, érzésben gyakorolt százados jogainkhoz való szívós kitartásunk, az iskolai ügy körül, a közel jövőben, erős és sokszoros megtámogatásoknak lehet kitéve s e téren mi a netalán bekövetkező ingadozástól és a kelletén túl menő alkudozási hajlamtól annyival is inkább félünk, mert elvégre megint tény az, hogy ez ügynek puhítását maga a zsinat kezdette meg, s mert a Pesti Napló vezércikkezője alkalmasint igen jó és hiteles forrásból közölte, az iskolai ügynek a felekezeti és állam közt leendő közeli megoldására vonatkozólag a mai helyzet képét, mondván: „mikor a ref. zsinat levette a napi rendről az iskolákról szóló javaslatot, akkor tudta Pál, mit kaszál; tudta, hogy fel van találva módja annak, hogy a kecske is jóllakjék, a káposzta is megmaradjon.“ Egy féligmeddig felekezeti, féligmeddig állami iskola pedig a protestáns egyház kebelében, első, jól kiszámított lépés eredeti szellemének megvesztegetésére és meggyengítésére. . . Kívánjuk, hogy az új évvel újra ébredő új lélek idejében észrevegye e támadást s közös akarattal vívja meg jól és ügyesen fedezett ostromait.

Mindjárt ezek után következik, a reánk váró nagy feladatok sorában, nyomasztó anyagi helyzetünknek lehető mérvben való megkönnyítése, szegénységünk súlyos és égető láncának kezünk-és lelkünk-ről való leemelése. Számos egyházaink immár a végső pusztulás szélén állanak s ami különösebben megdöbbeneti lelkünket, az, hogy igen sok pásztor lelkében megverve, megtörve áll már ott a széledező nyáj felett s félhetünk, hogy immár időnap előtt betelik rajtunk az írás jóslata: megverem a pásztort és elszéled a nyáj. Igazán bámulatos, majdnem megfoghatatlan volt az a kitartás, az a magasabb lelki erő és lemondás, melylyel eddig a protestáns papság helyzetének nyomasztó, elégséges kenyér nélkül való voltát

hordozta; amelylyel bele tudta magát törni abba a foglalkozásba, amely az anyagi javadalmazás oldaláról tekintve, minden lépten-nyomon azt a lelket, munkakedvet lesújtó tapasztalatot állította eléje: életed tengődés, tiéid öröksége pedig csak a koldusbot lehet! . . Dehát elvégre mindennek van határa. A magyar ref. egyháznak nem szabad bevárnia, hogy papsága a belefásultság közönyével hurcolja tovább sorsának keresztjét s egyháztársadalmi létezésünk gyalázatára, elvvé váljék az, hogy kebelében a papi hivatal csak a nélkülözés, csak a rongyok kíséretében gondolható; hanem mindent el kell követnie arra nézve, hogy hivatalnokai tisztességes kenyeret kapjanak s munkájuk legalább a nagyobb és súlyosabb gondok nélkül való megélhetés mértékeig jutalmazva legyen. Ezt annyival is inkább megvárhatja a ref. egyház papsága, mert erre ígéretet is nyert, s mert ez ígéretet beváltania a ref. egyháznak becsületbeli kötelessége. Mondjuk ki nyíltan, hogy a zsinaton sok minden nem úgy történt volna, amint történt, ha arra a leendő kenyértermő fára: az egyházi közsegélyalapra nem mutogathatunk olyan gyakran. Ez volt az érvek érve, mikor szellemi áldozatok meghozataláról volt szó és én sok lelkésztársam szemében könyeket láttam ragyogni, mikor a zsinat tervben megalkotta a domesztikát. . . Hát ezeket a könyeket meggyaláznia és megcsalni a ref. egyháznak nem szabad . . . az ilyen lelketlen, farizeusi játéktól őrizze meg az új évvel megerősödött új lélek, mely szálljon meg mindnyájunkat; de szállja meg különösen azokat, kik hivatalba vannak arra, hogy e téren példaként járjanak előttünk. Ez lesz a legerősebb bizonyíték, hogy a zsinaton tartott szónoklataik szívből jöttek s követik a Vayak, Dégenfeldek, Ragályiak példáját. . . A szegények elhozzák az ő fil-léereiket: növeszszék nagyra ezeket azok, akiknek sok van s így az írás szavainak értelmében, sokat is várunk tőlük.

Reformált egyháztársadalmi életünk ily módon remélhető megizmosodásával, ez oldalról eszközölt felpeszsdülésével azonban nem szabad megelégednünk. A reformált egyház felszedheti magát külsőleg, anyagilag; bensőleg, lélekben és szellemben azonban emellett még igen szegény lehet. Ez ünnepélyes alkalommal nem szeretnénk keserű szemrehányásokat senkinek tenni; de hát az igazság ellen azért mégsem cselekedhetünk. Mi már itt Magyarországon a ref. egyházat igen is gyakorlati valláserkölcsei intézménynyé tettük; mindinkább arrafelé megyünk annak fejlesztésénél, hogy elvégre nem is leend az egyéb, mint bizonyos egyházi szokások begyakorló iskolája.

Ez aztán az oka annak, hogy ma már mi is, minden intézménynél, minden lépésnél azt tesszük fel egyedüli kérdés gyanánt: mennyit ér, mennyit

használ az ma, s hogy folyvást csak máról holnapra számító politikát űzünk s egészen, minden irányban az opportunitás emberei lettünk a legnagyobb részben. Maga a lélek, egyházi szervezetünknek vérkeringése pedig, az ilyen felfogás mellett, lassankint pangásnak indul, mignem végképen elalszik az a szellem, mely a protestantismust, mint valláserkölcsei elvet szülte, folyvást táplálta és az idők folytán olyan tekintélyes hatalommá növelte fel. Bizonyításul, ez alkalommal, csak arra hivatkozom, hogy a mai magyarországi reformált egyház tényleg fél a tudomány, az eszmék vívódásának szabad légáramlatától; hogy tudományos, a szabad vizsgálódáson nyugvó theologiairodalma alig számbavehető jelenségekben nyilatkozik, s ha őrtüzei itt-ott felgyulnak is, két, egyaránt hatalmas ellenség oltja el azonnal lobogását: a hagyományos előítélet és az olvasó közönség hideg közönyössége, annak nagyon gyéren mutatkozó pártfogása. Ez a körjelenség pedig különösen két oldalról válhatik reánk nézve végzetessé. Az egyik az, hogy ezen az úton haladva, megtarthatjuk talán eddig elért számbeli arányunkat, a melyben sohasem rejtett tulajdonképeni erőnk, de a ref. egyháznak bő számmal lesznek olyan tagjai, akik nem elvből és meggyőződésből, hanem szokásból és csak épen örökségként tagjai az egyháznak; a másik pedig az, hogy másképen megtartott állásunkat is meggyöngítheti az a reactionarius szellem és törekvés, amelylyel a protestáns eszmék és irányzatok nemcsak más felekezetek és azoknak ugyanám jóltartott sajtója, hanem a mai állam részéről is találkoznak... Vajha ez új év, ez oldalról is az újraébredés korszakának lenne kezdete; vajha ez irányban is, mindnyájunkat nagyobb mértékben szállana meg az eszmélkedés, az új lélek ereje...

De nem folytatjuk tovább az új élet képét, az új teendők hosszú sorát, melynek, részletezés helyett, csak nagyobb körvonalait szándékoztunk, ez alkalommal megvonni. Mi szívesen, önként elváltalt köteleességünkhöz híven s egyházunk megérdemelt jobb jövője által lelkesítette, megújult, fokozott munkakedvvel állunk az új év terhei alá.

Pótolja ki a netalán nálunk e célra hiányzó erőt, a magyar protestáns egyház tagjainak jóakaratú gyámolítása, összetartó akarata s ez új év új teendőinek elvégzésére mindenkinél annyira szükséges új lélek!

Mitrovics Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.

— Uj cikksorozat. —

Azelőbbi cikksorozatban felsorolt s mindenestre figyelemre méltó panaszok után, lássuk a legsúlyosabbat, amelyet épen a leggyakrabban hallunk han-

goztatni úgy a nagy közönség körében, mint az orvosoktól és a tanügy férfiaitól is. Ez körülbelől ebben foglalható össze röviden: *A középiskola, de különösen a gimnázium, jelenleg nem készíti elő a gyermeket a felsőbb oktatásra, hanem ahelyett eltompítja elméjét s gyakran különböző idegbajokat és elméleti zavarokat idéz elő*, vagy mint egyik derék tanferfiunk legközelebb kifejezte magát... *mindenütt s mindenkor számos fizikai baj mellett szellemi undort szül*. Gyakran halljuk különösen szüléktől emlegettetni azt is, hogy gyermekeik annyira túl vannak terhelve, hogy sokszor az iskolában töltött időn kívül az éjszaka nagy részét is dolgozó-asztaluk mellett kénytelenek tölteni; megfeszítik, kifárasztják egész idegrendszerüket, pedig a kifárasztott agy felfogó képessége csökken. Többször halljuk találó hasonlatul felemlíteni a húrt, mely a folytonos feszítés által elveszti ruganyosságát, sőt el is pattan; de legalább én még sohasem hallottam egy szülétől sem, hogy hasonlatul a delejt hozta volna fel, melynek erejét úgy növelik, hogy nap-napután több súlyt akasztanak rá.

Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy vajon e vád csakugyan jogosan illeti-e meg általában a középiskolákat, különösen pedig a gimnáziumokat?

Előttem s bizonyosan más előtt is, aki e tárgy felett csak egy keveset is gondolkozott, igen feltűnő az, hogy a szellemi túlterhelést hangoztatók támadásait majdnem kizárólag a középiskolák, különösen pedig a gimnáziumok ellen intézik. Úgy néha sajnálkoznak még a népiskolába járó gyermekek felett is, de a felsőbb tanintézeteket szóba sem hozzák. — Azt jól tudjuk és beismerjük mindnyájan, hogy a középiskolákban az elvégzendő tananyag mennyisége jóval több, mint csak évtizedekkel ezelőtt is volt; de hiszen az akadémiákon és egyetemeken sincs és nem is lehet ez másképen, mert különben azt kellene mondanunk, hogy a tudomány fejlődésében megakadt vagy épen visszahanyatlott. Még csak azt sem lehet állítani, hogy a felsőbb tanintézetek hallgatóinak iskolai viszonyai annyira különböznek a középiskolába járókéitól, hogy azok a nagy terhet is minden önmegerőtetés nélkül képesek lelkiismeretesen elvégezni. Eltekintve a budapesti egyetem egy pár palotaszzerű új épületétől, mert hiszen középiskola is van már több olyan, amelyre a palota nevet alkalmazni lehet, bizony még az ez évi egyetemi rektor úrnak sem lehet azt tagadni, hogy az egyetemen is vannak túltömött tantermek, még talán túltömöttebbek is, mint a gimnáziumokban. Csak ezelőtt 10—12 évvel is volt nem egy olyan tanterem a gazdag budapesti egyetemen, amelyikből a hallgatók $\frac{1}{4}$ része kiszorult, vagy nem tudott hová leülni s emiatt aztán vagy eltávozott, vagy ha ott maradt is az előadás végéig, nem tanult semmit. Azt is bajos volna állítani, hogy az ilyen tanteremben a levegő tisztább volna, mint a gimnáziuméban. Hát arról a régi boncoló teremről mi jót lehetne mondanunk? Ebben fényes nappal is gázlángok mellett volt kénytelen több órán keresztül dolgozni a szegény orvosnövendék, anélkül, hogy a közoktatásügyi miniszter s az egyetem tanári kara igen igyekezett volna azon, hogy a szemmegrontástól, a tüdőgümőkórtól és más veszélyes bajoktól megmentse ezeket az ifjakat. A rozszul szerkesztett iskolai padokat és a sötét tantermeket is feltalálhatjuk az egyetemen és mégis ezek ellen nem hallunk panaszt; pedig ott már csak az előadások utánjegyzését tekintve is, nagyobb kényelemre volna szükség, mint a középiskolákban, hol

a növendék kezébe a legtöbb esetben nyomtatott tankönyv van adva. Megvan tehát az az ugynevezett túlterhelés, minden jeles tulajdonságaival együtt, az egyetemeken is; de hogy mégis a nagy közönség köréből nem hangzik fel ellenök a súlyos vád, azt csak úgy lehet megmagyaráznunk, hogy a gimnáziumokból kikerült ifjak jó nagy része élvezni óhajtván az egyetemi polgárokat megillető szabadságot, kávéházakban tölti idejének nagy részét, természetesen nem valami agyfárasztó szellemi munkával; sőt arra is több esetet tudnánk felhozni, hogy az egyetemre beiratkozott ifjú otthon a szülei háznál töltötte el az iskolai évet s mégis az indexben be lett jegyezve az előadások hallgatása. Az ilyen eseteket látván a nagy közönség, vagy azt hiszi, hogy ezeknek az ifjaknak úgyszólván semmi tennivalójuk nincs, vagy pedig azt, hogy az igen tudós tanárok tölcserrel töltik fejökbe a tudományt. Ha aztán az ilyen névleges egyetemi hallgatók nem valami szép eredményt képesek felmutatni: a vizsgáló tanár urak elkezdik vádolni a gimnáziumi rendszert, sőt kétségbe vonják talán a gimnáziumban működő tanárok kellő képzettségét is és szellemi nyomoréknak ítélik az ifjút, akiből pedig talán derék, képzett ember lett volna, ha valaki köteletségének teljesítésére figyelmeztette volna. Ezeket csak azért említettem fel, mert épen az egyetemi tanárok kárhoztatják leginkább a gimnáziumokat; pedig a kárhoztató hang az ő szájukból igen sajátságosan hangzik . . !

Az igaz, hogy a gimnáziumokban s általában a középiskolákban az elvégezendő tananyag jelenleg jóval több, mint évtizedekkel ezelőtt volt, s ezt véve fel alapúl, a régi és a mostani viszonyok összehasonlításánál lehet ugyan beszélünk a növendékek túlterheléséről, de ha jól meggondoljuk a dolgot, bizony nem fogjuk ezt a bajt olyan igen nagynak találni, aminőnek azt sokan szeretik feltüntetni. A mai kor szellemi fejlettsége, a tudomány előhaladása megkövetelte ugyan a tananyag szaporítását, de ebből még teljességgel nem lehet következtetni azt, hogy a növendékek túl lennének terhelve; mert bátran ki lehet mondanunk, hogy a tananyag szaporodásával egyidejűleg a tanítási módszer is fokozatosan fejlődött, tökéletesedett, annyira, hogy ma egy jóigyekezetű növendék igen sokkal többet elvégezhet ugyanannyi idő alatt, mint amennyit képes volt elvégezni a boldogemlékezetű régibb korban. Igaz ugyan, hogy akkor a heti tanórák száma valamivel kevesebb volt mint ma, de a házi teendők jóval több idejét vették igénybe a tanulónak, mivel igen gyakran kellett a könyvből egyszerűen kijelölt leckét a gyermeknek betanulnia; míg ma egy figyelmes tanuló már az óra végén majdnem szószerint el tudja mondani a tanár által előtte részletesen megmagyarázott tételeket. Nem mondom én, hogy a ma működő tanárok között talán egy sincs olyan, aki tantárgyával meg nem terhelné növendékeit, mert hiszen nem épen könnyű feladat csak annyit és azt tanítani, amennyi és ami szükséges, a feleslegest pedig hallgatással mellőzni. Azt sem állítom, hogy nincs a gimnáziumban működő tanárok között egy sem olyan, aki tanítás helyett az egyetemi előadásokat igyekszik utánozni. Azt is elhiszem, amit 187⁷/₈-ban Nagy Z. említett fel, hogy van olyan tanár is, aki azt véli, hogy tanári tekintélyét növendékei s a szülék előtt is azáltal növeli, ha talán tanítási modora által eléri azt, hogy tantárgyát a „nehéz studiumok“ közé sorozzák; de még ezek mellett is meg vagyok arról győződve, hogy

általában véve a növendékek túlterheléséről csak az rajzolhat olyan ijesztő képet, aki a tan módszer tökéletesedését nem veszi kellő figyelembe. Hiszen akkor, ha a tökéletesedést nem vesszük tekintetbe, ki lehet kelnünk a cséplőgépek munkája, a vonatok teherszállítása s általában véve a mai közlekedési módok ellen is. Ilyen módon azt is állíthatjuk, hogy mai nap túlterhelik azt az igavonó állatot, amely a jó töltésen könnyen vonja terhét, mert hiszen egy vagy két zsák étellel több van a szekérre téve, mint amennyire hajdan a sáros és dülös úton nagynehezen bírt vontatni. E helyen legalkalomszerűbben válaszolhatunk azoknak is, akik a tanulást az étellel szeretik összehasonlítani, azt állítván, hogy a sok úgy az egyikből, mint a másból csömört, undort szül. Ezeknek csak annyit mondunk, hogy a jól elkészített ételből, még ha többféle is az, sokkal többet vagyunk képesek undor nélkül elfogyasztani s megemészteni, mint a fővetlen vagy sületlenből és az olyan rosszúl készítettből, amelynek sava és borsá nincs megadva.

Búza János.

TÁRCZA.

A vallás és az emberi tudás határai.

— Első közlemény. —

Van két nemes nemtő, mindkettő az égből származott, mindkettő jóltevője az emberi nemnek. Mindegyik a kettő közül hasonlít egy szerető anyához, mely a föld gyámoltalan szülöttét az állatiasságból szeretetteljes neveléssel kiemeli és felemeli az istenség szent körébe. Az egyik arra tanítja, hogyan ismerje fel a dolgokat a térben és időben; megismerteti vele az ő saját testének művészi alkotását; megérteti vele saját lelkének működését; meghódítja neki a természet minden erejét és a földet kényelmes lakhelyévé idomítja; — ez a világ felett uralkodóvá született: — neve tudomány; égi származását bizonyítja az igazság dicsfénye, amely szemeiben tündökl. És ezt még is felülmulja: nővére, mint a földet az ég — mert ami ez előtt örökre elmarad takarva, titok marad — amazt bátran kinyilatkoztatja. Túl időn és túl a téren arra tanítja az embert, hogy nézzen vissza a kezdet elejére, a minden létező eredetére; arra tanítja, hogy nézzen a maga kebelébe s lesse el abban az istenség törvényét; nézzen bele az örökkévalóságba és ragadja meg, hogy tiszteletteljesen megcsókolja az örökkévaló atyának, az istennek kezét. Ez a földet — mely különben színtere mindenek harcának, mindenek ellen — a szeretet templomává változtatja és békét olt a föld lakóinak szívébe; és bár gyakran, de hibásan, mert torzképei miatt az emberi szellem zsarnokának mondták is őt, mégis ő az, aki egyedül képes az embert valóban szabaddá tenni; mert hiszen szabaddá teszi azt még a legnagyobb zsarnoktól is, önmagától az embertől: neve vallás, s hogy az égben született, arról Isten tanuskodik minden ember szívében.

Óh vajha e két testvér kísérné az embert egészen sirjáig mindenkor, s vajha míg az egyik földi házat disziti és teszi kényelmessé, a másik őt, e föld porát, örökreletre nevelné! De úgy látszik, hogy e két nemes nemtőnek zavartalan, összhangzatos, közös szeretetét az emberre nézve egy nagy akadály lehetetlenné teszi: s ez volna a kettőnek

egymásiránt való vélt engesztelhetlen gyűlölsége, gyűlölete a kettőnek, kiengesztelhetlennek vélt ellenséges indulata, melynélfogva úgy látszik, hogy mikor az egyiknek kezét megfogod, a másik tőled elfordul. Vagy talán nem úgy áll a dolog? De bizony úgy látszik! A tudomány semmi akadály által nem korlátozva, kettős sírt ás a vallásnak: mert először is semminek sem enged léte, élni, elegendő okfö nélkül, s erre azután mindent megvizsgál: vajjon elegendő oka van-e? (van-e minden „warum“nak „darum“ja?) s azzal kezdi, hogy minden felett kételkedik s kételkedik még a vallás tiszteletre méltó igazságai felett is. Ez pedig azért akarja a békét fenntartani, hogy mindent a hit alá foglalja, abban a hitben, hogy az emberek nem látnak! S vajjon ekkor az előbbi által nem fosztatik-e meg ezen békéjétől, midőn az, t. i. a tudomány, kimélet nélkül ismételtlen mindent kétségbevon, kérdés alá vet és azután mindent a maga természeti összefüggéséből akar megmagyarázni; a vallás ellenben mindent Istenre visz vissza, valami megfoghatlanra, melyet csak a hit szemével akar és tud nézni, látni. Vajjon nem fog-e ez a tudomány lehellete alatt elhalni, mint elhalt már a művelődés, a civilisatio szelleme alatt sok régi nézet, véleménytan? Vajjon az olyan világban, amelyben mindent annak természeti összefüggéséből akarunk magyarázni, van-e még hely — egy teremő számára? — Vajjon, ha lassacskán minden tünemény természetesen, a természet törvényeiből magyaráztatik ki, a vallás birodalma nem szorul-e mindig szűkebb és szűkebb határok közzé, míg végül a vallás, a maga irigy nővére: a tudomány által utolsó birtokától is megfosztottan, mint trónjavesztett fejedelem letűn a történelem szinpadáról; az emberi lélek túlélő álláspontjává lesz. Nem esoda, ha ezen kettős haláltól való félelmében, a mindent vizsgáló, mindent természetesen magyarázó testvér, minden egyes diadalát boszúsan nézi és ellenőrzi és azt kívánja, hogy az ő területén a tudomány többé ne kutasson, hanem legfeljebb rendezzen összefüggést, világosságot biztosítson, azaz, hogy ne szerepeljen mint szabad úrnő, fejedelemnő, de mint szolgáló-leány. Nem esoda viszont az sem, hogy emiatt a tudomány, a vallás tanait gyermek-ötleteknek tekinti, megmosolyogja és hiveit világosságkerülő szolgáléleknek csúfolja! Mily élet-halálharc ez a tudomány és a vallás között! Melyik győz? Vagy lehet a kettő között béke? Hiszen a békekötés első pontjának éppen azon határokat kellene meghatároznia, melyeken belől a tudománynak a vallás uralmát háborítatlan kellene hagynia. A vallás és a tudomány közötti béke elkerülhetlen feltétele, a vallás azon nagyjelentőségű kívánsága, melynélfogva ezen határokat megállapíttatni kívánja: az éppen ami főtételünknek „a vallásról és az emberi tudás határaitól“ főtárgya. Vannak-e ilyen határok és melyek azok? Ezt kikutatni akarván, azt kérjük, ha vannak ilyen határok, kinek kell azokat megállapítania, meghatároznia?

Legtermészetesebbnek azok véleménye látszik, akik azt mondják, hogy e határokat a vallásnak kell meghatároznia, amely a maga létében látja magát veszélyeztetve, ha a tudomány e határokat átlépi; s neki e célból nem kellene mást tennie, mint a maga sarkigazságait kihirdetnie, hogy oda kiálthassa a tudománynak: „Oldozd le saruidat lábaidról, mert a hely, amelyen állasz, szent föld!“ De éppen itt

keletkezik az első nehézség, mert a vallás védői éppen az iránt nincsenek tisztában, nem értenek egyet: melyek legyenek a vallás sérthetetlen igazságai? A pogány németek azt hitték, hogy a geismari szent tölgy eldőltével, elestével elesett vallásuk is; éppen úgy a phariseusok a jeruzsálemi templomi istenítisztelet elhanyaglásában a vallás elhanyaglását látták; a mohamedanusnak egygyé lett vallása a mekkai kaábával; Róma hívének a pápa csalhatatlanságával; az orthodox protestánsnak, a hitvallások betűjével, a közvetítő theologia hívének, a hitvallások főtételeivel (melyeknek kiszemelése felett természetesen vitáznak s eltérő nézetek vannak); a szabadelvűnek a vallás szellemével, mely alatt ismét sokat is, keveset is lehet érteni. Minden evangéliumi keresztyén főleg a szentírást emeli ki; de ezek közül sokan az egész szentírást tekintik norma-normánsnak, mások csak az új testamentomot s ismét mások csak is a Krisztus tanait, tehát Krisztust; de ismét mily eltérően, mily különbözően fogja fel Krisztust egy Schleiermacher, egy Hengstenberg, egy Straus! Hogyan tudhatnók meg ezen különféle nézetek mellett: mi valóban a vallás lényege, *vizsgálás nélkül*? Hogyan jusson el valaki valamely vallásról, melyben neveltetett az igazihoz, p. o. a zsidóságból a keresztyénséghez, a katholicizmusból a protestantismushoz anélkül, hogy mindkettőt megvizsgálja és így előlegesen mindkettő igazságát kétségbevonja? Hogyan vizsgálódjunk azonban mi — föltéve, hogy még fényesebb világosságra volna szükségünk — ama világosság nélkül, mely mellett a tudomány dolgozik, *a gondolkodás világossága nélkül*? Ha tehát a vallás a tudományt, midőn a maga lényé felől akar ítélni, sem nélkülözheti: hogyan zárhatná ki a tudományt a maga határai közül? De ha ezt tehetné is, egy második nehézség keletkeznék: a tudomány nem engedheti, hogy neki a vallás szabjon határt, anélkül, hogy le ne mondjon önmagáról, a maga életéről.

(Folytatása következik).

KÖNYVBÍRÁLAT.

Az „Egyházi és iskolai Szemle“ kritikájához.

A sárospataki irodalmi kör, mielőtt valamely tankönyvet, saját címe alatt, nyilvánosság elé bocsátana, hogy kiadványaiért elvállalhassa az erkölcsi felelősséget, a legszigorúbban és a legnagyobb lelkiismeretességgel szokott eljárni az ilyen könyvek megbíráltatása körül. Erészben megállapított rendszabályainak értelmében ugyanis a *közgyűlés*, három, vagy a szükséghez képest több bírálót is választ, a kör azon tagjai közül, kik éppen azzal a szakkal foglalkoznak, amelybe a megbíráltás végett beadott munka tartozik; sőt, hogy az ellenőrzés még nagyobb legyen s minden mellékérdekek kizárassanak, nem tagokat is felkér sokszor a munkák átnézésére. Az így kinevezett bírálók aztán írásba foglalván nézeteiket az előttük ismeretlen szerző művének értékéről, azoknak alapján, maga a közgyűlés határozza el valamely munkának kiadását vagy mellőzését. Megint az ellenőrzés szempontjából, joga van minden bírálónak arra, hogyha véleményével és ítéletével a könyv kiadhatóságára vonatkozólag talán kisebbségben maradt, azt mint külön

véleményt jegyzőkönyvbe vétesse fel. A népiskolai és gimnáziumi *vallásos tankönyvek*, az itt röviden ismertetett bírálati eljárásán kívül, még a szuperintendensi hivatalhoz is elküldetnek, még egy második felülbírlás végett s csak ha ott is helybenhagyatnak, jelenhetnek meg az irodalmi kör címe alatt.

Ezen rendszabályok értelmében járt el irodalmi körünk Kovácsy Sándor, tanárnak ily című műve körül is: „*Bibliai vallástan, a gimnáziumi I. és II. osztály számára.*“ Alulírottak nevezetvéni ki bírálól, mi, a nekünk adatott tehetség és a rendelkezésünkre álló ismeretek alapján, lelkiismeretesen tanulmányoztuk a munkát, s azt nyereségnek tartván valláserkölcsei oktatásügyünkre nézve, némi módosítások megtételének indítványozása mellett, örömmel ajánlottuk kiadásra. Bírálatunk helyessége és ítéletünk tárgyilagos volta mellett bizonyítékul jölesett látnunk, hogy a kérdéses munkát, megjelenése után, az illetékes *szaklapok valamenynyien nagy elismeréssel fogadták*; sőt némelyik közülök egész elragadtatással szólott róla s emellett közvetlen tapasztalatot is szerezhettünk arról, hogy a tankönyvet azok, akiknek szánva van, örömmel, lélekkel tanulják s eredménye már is látható a tanítás körül. Csak a nagy-enyedi „*Egyházi és iskolai szemle*“ egyik közelebbi számában jelent meg, valami — *s aláírással egy ismertetés-féle, néhány sornyi közlemény, mely Kovácsy Sándor, tanárnak, szóban levő tankönyvről ezeket a megjegyzéseket hajigálja nagy könyveden: „*kevés szakértelemmel, még kevesebb utánjárással van kidolgozva; esetlen handabanda; oh gyönyörű rend; ha nem tudunk, ne akarjunk okosabbak lenni másoknál*“ s több a féle.

Hát mi már évek hosszú sora óta foglalkoztunk volna úgy ahogy ezekkel a dolgokkal; annyi, amennyi szerény ismeretünk mégis csak van az e tárgyra tartozó kérdések körül; de hát lehet, hogy ebben a mai, olyan igen gyorsan fejlődő életben, tudtunkon és figyelmünkön kívül egyszerre csak egy egészen új világa állott elő az ismereteknek, amelynek központja és különfényű csillaga a „*Szemle*“ — *s betűs kritikusa, s amit mi eddig igaznak, jónak, helyesnek tartottunk, az egyszerre feltűnő tudatlanság, szakértelemhiány, esetlen handabanda lett ebben a külön bölcseségű világban. Nem vitatkozunk felette. Csak egyelőre annyit jegyzünk meg, hogy mindenesetre kíváncsós lett volna, ha ez új csillag közelebbről ismerteteti meg magát, mert így, kétesfényű ragyogása méltán támaszt bennünk gyanakodást külön bölcseségének alapossága iránt, s épenazért, nekivadult szenvedélyből származható, csak úgy könnyedén odavetett megjegyzéseivel szemben, mi továbbra is fentartjuk Kovácsy Sándor „*Bibliai vallástanának*“ értékére vonatkozó nézetünket s ezt a könyvet, igenis, valódi nyereségnek tekintjük most is középiskolai vallástan-könyv irodalmunk terén, s mindaddig, míg tudatlanságunk fölül a bujdokló csillag fénye által fel nem világosítottunk, a *Szemle* — *s betűje alá rejtőzött kritikus bírálatát tartjuk „*szakértelem nélkül, kevés utánjárással és merő roszakaratból származó külön véleménynek és esetlen handabandának.*“

Részint irodalmi körünk bírálati eljárásának ismertetésére, részint pedig a magunk igazolása végett, hadd álljon

itt egész terjedelmében ama *bírálati jelentés*, melyet mi a kérdéses tankönyvről a közgyűlés elé terjesztettünk. Mi felelünk eljárásunkról és véleményadásunkról lelkiismeretünk előtt; a szakértő olvasó közönség pedig fog tudni ítélni ezek után úgy a könyv értéke, mint — *s kritikus bölcsesége és jó szándéka felett.

Bírálati jelentés „Bibliai vallástan az 1-ső és 2-ik gimn. osztály számára“ című műről.

Alulírottak a címzett művet előbb külön-külön meg-bírálván, majd bírálati véleményünket, közös tanácskozásunkban, egymással közölvén, azt határoztuk, hogy miután kö-zöttünk semmi nézeteltérés nincsen, véleményünket együt-tesen terjesztjük az irodalmi kör közgyűlése elé.

Méltóztassék azért e bírálati jelentésünket mindhár-munk közös, de szabad véleményének tekinteni.

E mű, mint az „*Előszó*“ is mondja, a *tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1880. jun. 28—30. napjain Sá-rospatakon tartott közgyűlése által elfogadott s életbe-léptetni kívánt tanterv szellemében* készült s két részre van osztva, amelyek közül az első (1—58. lapon) a gim-náziumi 1-ső osztály, a 2-ik rész pedig (59—217. lapokon) a gimn. 2-ik osztály tananyagát öleli magába. Amaz az ó-szövetségi nép és vallás történetét; emez az új-szövetségi vallás-erkölcstant s ennek alkotóját, Jézust ismerteti. Az egésze tartozó bevezetés gyanánt: *A vallás alapja s fo-galma és A vallások osztályozása* című §§-ok nyitják meg a művet és pontosan készített *Tartalomjegyzék* re-keszti be.

Az első rész a gimnázium 1-ső osztályában ma is használatban lévő: *A kijelentett vallás története* című mű nyomán, a 2-ik rész főleg Kehr jónévű paedagognak „*Der christliche Religions-Unterricht in der Volksschule*“ című műve 2. kötete felhasználásával készült, amint arról a szerző, említett előszavában, lelkiismeretesen be is számol; valamint az ezeken kívül igénybevett művek nevével is. Sem egyik, sem másik műhöz nem tapad oda szolgálai hü-séggel, s habár úgy egyikből, mint másikból sokat kölcsö-nöz; de mindig mindkettővel szemben megőrzi önállóságát s a bibliának egyes, ma már meg nem állható, főleg ó-szö-vetségi s a zsidó nép őstörténetét s korviszonyait illető nézeteit, ügyesen tudja a tudományos felfogással kibéki-teni s ilymódon legalább a kiválóan szembeszökő mélysé-geket és magasságokat kiegyenlíteni. Többre e tekintetben s e fokozaton nincs is szükség; ennyi pedig nélkülözhetlen; ha csak azt nem akarjuk, hogy a felsőbbfokú vallásoktatás az alsóbbfokúnak sok tekintetben szembeszökő cáfolata le-gyen. Ez oldala s az egészen előmlő vallásos melegség és tárgyszeretéből folyó emelkedettség hangban és kifejezésben: oly előnyös tulajdonai e műnek, amelynek folytán a leg-nagyobb elismeréssel ajánlanók azt az elfogadásra; ha más-oldalról nem volna ellene egypár igen lényeges kifogásunk.

Első és legfőbb kifogásunk az, hogy e mű *nem cím-szerű*. Szerző *Bibliai vallástan*nak nevezi művét s ahelyett, hogy igazán bibliai vallástant adna, műve első részében végig tárgyalja a zsidó nép történetét, a törzsatyákon kezdve a babiloni fogságból való kiszabadulásig, sőt közli Palaestina

földrajzát, hegyeinek, völgyeinek, folyóinak, tavainak, pusztáinak, a patakok, városok, az ipar, műveltség, házi élet és a mértékek ismertetését is, tehát az ó-szövetségi vallás-tan kedvéért, keret gyanánt, az egész nép történetét s az ország földrajzát s műveltségi viszonyait is.

(Folytatása következik).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk ez évi folyamának 1. és 2. számát még minden régi előfizetőnek megküldjük, abból a célból, hogy így az előfizetés vagy megrendelés megújítására annál inkább alkalmat szolgáltatassunk. Minthogy azonban hivatalosan senkinél sem akarunk alkalmatlankodni, azokat, akik nem szándékoznak lapunkat ez évben járatni, kérjük: legyenek szivesek különösen a második számot az eredeti címszalaggal egyszerűen visszaküldeni, hogy így aztán a további küldést megszüntethessük.

— Gratulálunk a katolikus sajtónak alaposságáért és tisztességtudó, komoly modoraért! A *Lonkay* által szerkesztett „Magyar Állam“ egyetemes napi lapban, Dr. — st. — jegy alatt, egy vezércikk jelent meg, ily cím alatt: „Sárospataki hangok.“ Ez a vezércikk válasz a mi lapunkban megjelent ilyen című közleményre: „Dr. Samassa beszédének olvasásakor.“ Meg nem tagadhatjuk olvasóinktól azt az élvezetet, melyet a Magyar Állam cikkének olvasása szerezhet. Közöljük azért egész terjedelmében: „Sárospatak ott fekszik a Hegyalja tövében, de azért bora nem híres, nincs benne „íz, szín, tűz;“ (Üdvözljük a *tudor* urat ezen a téren és ebben a szakban szerzett tanulmányaiért. Szerk.) még burgonyája, vagy más egyéb természeténye sem örvend nagy nevezetességnek. Csak egy van, ami Sárospatakot országosan ismertté tette (a *tudor* úr engedelmével, ezen az egyen kívül, még csak egyetlenegy van, ami miatt Sárospatak említést érdemel: itt érte meg ugyanis szellemrokona és nagy előde: *Sámbár*, világhírű kudarcait, bár mint tudjuk: a fogát Nagyváradon verték ki. Szerk.), és ez nem anyagi, valami répa vagy burgonyaféle, hanem szellemi természetény: a sárospataki kalendárium. Valóságos korszakot alkotó tünemény volt annak idejében. A régi dicsőséget azonban, úgy látszik, megirigyelték az újabb kor epigonjai, s megindultak ez év elején a *Sárospataki Lapok*. Mindjárt a homlokán megolvashatjuk azt is, hogy Sárospatakon van irodalmi kör is, hogy az protestáns szellemű és olyan a föntisztelt közlő is. Elejétől fogva figyelemmel, érdeklődéssel kísértük a lapot (Nem pirult el a *tudor* úr e vallomás miatt? Szerk.), mert tudtuk, hogy abban valami nagy lappang, valami rendkívülit várhatunk tőle. A sárospataki kalendárium szelleme nem vesztetett ki.

Várákozásunkban nem csalódtunk. A lapocska az ördög tollait még nem vedlette le egészen, az orthographia elemeivel sem kötött még bensőbb barátságot, sőt még a helyesírási következetességet sem ismeri, csak egy p-vel appellál, a „tulesik“ neki két szó, „eminentiája“ hol c-vel, hol t-vel, Galilei-t két l-lel írta és hasonló elemi hibák legiójától hemzseg (Mintha csak a *tudor* úrtól ragadt volna

ránk e következetesség, aki az excellentiáját hol t-vel, hol c-vel írja. Szerk.); de azért szelleme kitör és eget kér. Bizonyos, hogy valami nagyra van hivatva az a lap, melyből már 47 szám jelent meg, s van neki egy szerkesztője is és két szerkesztőtársa, akik ez idő alatt a helyesírás elemeivel sem küzdöttek meg.

Dr. Samassa egri érsek ő excellentiájának, s nem eminentiájának, mint a szóban levő jeles lap címezi, főegyházmegyeje papságához intézett beszéde eljutott Sárospatakig és vált nagy eseményné annak lapjában. Az egyik szerkesztőtárs, Radácsi György nevezetű úr, aki ugylátszik a helyesírásban legjáratosabb, elolvasta a beszédet és benyomásait leírta egy hosszú cikkben. Patak régi dicsősége ismét fölragyogott. Ekkora irodalmi productum már régen nem került onnan a világ elé.

Végig olvastuk figyelemmel — s kettőről győződünk meg. Először arról, hogy Patakon a megindult katolikus mozgalmat kezdettől fogva figyelemmel kísérik — s hogy a katolikus főpásztorok nyilatkozata mind tudomásukra jutott, a középiskolák ügyében beadott memorandumtól kezdve *Haynald* bibornok ő emtiája és *Samassa* érsek ő exciája legutóbbi beszédjeig. A másik, amiről meggyőződünk, az, hogy Galileit is emlegetik, de úgy, mintha Jókai Móric úrtól tanultak volna felőle valamit; Sárospatakon még mindig azt hiszik, hogy a nap forog a pataki „kosmos“ körül. Emlegeti a cikk a gondolkodási szabadságot is, de elárulja, hogy gondolkodni nem tud, hogy látköre valami összeférelt történeti kézikönyv határán túl nem terjed. Szegény Patak, a te szóvivőid bárgyu szószátyárok, akiket a magyar katolikus egyház vagyona elvakított, s akiknek ha eszökbe jutnak a „milliók“, mint a cikk magát kifejezi, akkor őrzöngő düh szállja meg őket, elfelejtik nem csak a helyesírást, amit sohasem tudtak, hanem a természetes, józan ész igazságának egyszerű logikáját is.

Mekkora bornírtág kell ahhoz, hogy valaki a katolikus főpapot, ha az egyház hivatalos nyelvén, latin nyelven beszél, párhuzamba állítsa Krizsán trencsényi esperessel, aki tótul beszélt a kerületi gyűlésen. Innét aztán visszatér az apostolokra, szent István, szent László királyokra és beszél mindenféléről, kapkod ide és oda, de egy eszmét megvilágítani nem képes. Megütözik az egri érsek azon állításán, hogy a 18. század istentagadó böleselete a reformatióból származik, s ezzel összefüggésben a mai államfelforgató törekvések is (Tehát „származik“ és „törekvések.“ Szerk.); de ahelyett, hogy megkísértené (Nemde: a *kísértettől*? Szerk.) bebizonyítani, hogy a reformatió szelleme és ama bölesészet között lényegileg van-e különbség, — a milliókat hordja föl. Milliókról beszélni ily értelemben a katolikus egyházzal szemben, mely az önfeláldozásnak annyi páratlan példáját mutatja fel, egyszerűen képtelenség. S hogy a milliók jó részének jövedelmét iskolákra fordítja a katolikus egyház főpapsága, a sárospataki úrnak az épen úgy nem tetszik.

Egészben véve akárhogy forgassuk és értelmezzük a sárospataki támadás zürzavarát, mindig csak arra az eredményre jutunk, hogy annak az oka egyedül a sok millió. Már most mit tegyünk? A testvéri békét a sárospataki urakkal, amint világosan látszik, csakis a milliók megfele-

zésével állíthatnók helyre. De minthogy ezen alku lehetősége ki van zárva, le kell mondanunk a reményről, hogy egymást megérthessük. Azonban a magyarországi protestánsok tiszteletére legyen mondva, közöttük nagyon kevesen vannak, akik úgy gondolkoznak, mint a sárospataki szóvivők.

Lehet, hogyha időnk és terünk engedi, még vissza fogunk térni ez érdekes közleményre. Most, annak közlésekor, egy régi történet jut eszünkbe. A híressé válott *Sámbár* egykor dicsekedő levelet írt egyházi felsőbbbségéhez arról, hogy milyen derékul, milyen piszkolódó nyelvvel védelmezi ő a római katolikus egyház ügyét és annak érdekeit Sárospatakon. Bizonyosan számított arra, hogy ennek meglesz majd a maga jutalma, s mily nagy lőn álmélkodása, midőn levelére válaszul ezt kapta: „*Oh te hazug, oh te tudatlan, borkóstolható jezsuita, ne rontsd meg piszkos száddal a keresztyén katolika anyaszentegyházat, ha azt építeni nem tudod!*“ . . . Mi azt hisszük, hogy mikor az a derék, okos főpap, Samassa, a Magyar Államnak fentebb közlött cikkét elolvasta, ilyen gondolat támadt lelkében s maga is megrestelte a védelmére kelt tudor úr igen alapos és hatásos védelmét. Ha az a tervezett katolikus sajtó ilyen lesz, gratulálunk hozzá.

— **A tiszáninneri egyházkerület szuperintendense,** azon intézkedésekhez, melyeket az egyházkerületi gyűlés legközelebb az új egyházi törvények életbeléptetése végett tett, s amelyeket mi lapunkban annak idejében részletesen ismertettünk, a következő utasítást csatolta: Midőn egyházkerületi gyűlésünknek ezen határozatát t. lelkészársaimmal s az egyház t. előjáróival közlöm, célszerűnek tartom, a helyes és egyöntetű eljárás szempontjából, a törvény életbeléptetésének gyakorlati kivitelére nézve, következő részletes utasításokat adni. Minthogy egyházkerületi határozatunkban ki van mondva az, hogy amennyiben az egyházi új törvények által, egyházi közigazgatásunkban eszközölni való változások — alúlról felfele menve — fokozatosan léptethetnek életbe: így az egyházközségeken s ezeket közvetlen kormányzó presbyteriumokon kell az újraszervezkedésnek végrehajtani. Ez újraszervezkedés a határozat szerint újév után történik, megelőzván ezt mindenütt a gondnoki számadások megvizsgálása. Ez megtörténvén, a fennálló presbyterium még egyszer, vagy ha a szükség kívánja, kétszer is összeül s ülésében megfigyelve a kihirdetett törvények „*egyházképviseleti s kormányzati hatóságairól*“ szóló I-ső fejezet szakaszait, a 11. szakasztól a 34-ig; úgyszintén az egyházkerület által a „*presbyterek s egyházközségi gondnokok választásáról*“ megállapított szabályrendeletet: azok alapján megteszi az előkészületet az egyházközség rendezéséhez. Nevezetesen: 1-szor. Kitűzi az új presbyterium tagjainak, a 23. §-ban megállapított számarányban, s a gondnoknak vagy a gondnokoknak megválasztására a határidőt, s annak egy héttel szószebből leendő kihirdetése iránt intézkedik. 2-szor. Elrendeli, hogy a törvények fentebb jelzett 1-ső fejezete (11-től 34-ig §-ai), azon napon, melyen a választási határidő kihirdetetik istenitisztelet után a gyülekezet előtt felolvastassék, hogy így minden egyháztag értse meg az őt illető jogokat, köteles-

ségeket s az alapot, melyen a megejtendő választás s a presbyterium új szervezése végrehajtandó. 3-szor. A presbyterium elrendeli és eszközli a törvények értelmében a jogosult választók összeírását, úgyhogy ez 4—5 nappal a választás előtt helyesen, szabályszerűleg elkészítettvén, a választás napjáig alkalmas helyen kitéve s az egyháztagok által megtekinthető legyen. 4-szer. Az utolsó ülésben a presbyterium s a gondnok ünnepélyesen lemondanak, s lemondásuk, valamint az átalakulás keresztülvitelére tett egyéb intézkedéseik jegyzőkönyvbe vétetnek, hogy a jövődség előtt is emlékezetben fenmaradjon az átalakulás módja és rendje. Midőn ekkép minden jó renddel előkészítettett, a szabályrendeleték értelmében végrehajtatik a kitűzött napon a presbyterek és gondnok választása. Ezeknek figyelembe tartásával — úgy hiszem — szép renddel szervezve lesz egyházi közigazgatásunk alapja: az egyházközség és presbyterium. Egyházi közigazgatásunk egyéb felettes hatóságainak szervezkedéséről, egyházkerületi gyűlésünk fentebbi határozata szintén intézkedett. Adja Isten, hogy amiképen egyházi igazgatásunk szervezete fokozatosan életbelépend, a közzsínat által hozott s felsőbb helyen megerősített egyházi törvényeink alapján: akképen teremje az meg jó gyümölcseit, egyházi vallásos életünk felvirágoztatására, s hozza meg ez köztünk új lendületét a jó rendnek, vallásos buzgóságnak s atyafiúi szeretetnek.

Kun Bertalan, püspök.

— **Beküldetett.** Ha már egyszer valaki *protestáns* naptár szerkesztésére vállalkozik, az olvasó közönség pedig azt jóakarató pártfogásban részesíti, akkor méltán megvárhatjuk, hogy az a protestáns naptár lehetőleg pontosan és hűségesen szolgálja a protestáns kiválóbb érdekeket. Ezeket a szavakat a „*Protestáns új képes naptár*“ ez évi folyamának szorgalmas áttekintése adja ezúttal szánkba. Annyi gondatlansággal, annyi hibával van az kiállítva, hogy méltán panaszkodhatunk összeállítására és adatainak megbízhatósága felett. Egyelőre csak némelyeket emelünk ki hibái közül: Vályi János areképére, bizonyára a derék protestáns férfiú maga sem fog ráismerni. Azok mellett a közlött beszélyek és fordított költemények mellett, nagyon kirí az a száraz vázlat a zsinatról. Ily százados eseményről mindenestre kimerítőbb, jellemzőbb közleményt várna az olvasó közönség attól a naptártól, mely egyúttal isméretközlésre s a protestáns érület ápolására vállalkozik. Egyházi és iskolai tisztí névtára volna olyan része, mely sokunkat méltán érdekel s a mely miatt van e vállalatnak különösebb értelme. Dehát arról jobb nem is beszélnünk; adatai pontatlanok, megbízhatatlanok, boszantó sajtóhibával teljeseek. Már évek óta közönségesen ismeretes esperesek, mint helyettes esperesek vannak felemlítve; némely iskolánál egy tanár kétszer is megnevezve, másnál a név rútul elferdítve, vagy olyan név felvéve, amilyen nevű tanár abban az intézetben sohasem működött. Mi nem hisszük, hogy azok az adatok így küldettek volna be a szerkesztőséghez. Mert szeretjük e vállalatot, nagyobb gondosságra figyelmeztetjük annak szerkesztőjét.

— **Lapunk jelen számához** a „Vallásos iratok“ névsora van csatolva terjesztés és megrendelés végett.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az ev. ref. convent üléseinek előestéjén.“ I. Görömbei Péter. „Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.“ II. Búza János.
„A vallás és az emberi tudás határai.“ (Második közlemény). „Az Egyházi és Iskolai Szemle kritikájához.“ (Könyv-
bírálat. Vége). „Vegyes közlemények.“

Az ev. ref. convent üléseinek előestéjén.

I.

Az ev. ref. egyház életében mostanában oly néma hallgatás, olyan mély csendesség állott be, hogy e szokatlanul nagymérvű apathia szinte viszsztatetszik és aggodalommal tölti el az egyházat szerető szíveket.

Az öröm, az örvendezés jeléül aligha tekinthető az a közöny s fel sem vevés, melyszerint a zsinati alkotásokra senki csak nem is hederít; mert az öröm nyilatkozni, szavakban, tényekben szokott kitörni. . . A meglegedés jeléül hasonlóképen aligha magyarázható a nagy szélségség; mert itt és ott, az érdekeltekkel való érintkezés alkalmával, sőt a megtartott kerületi gyűléseken is hallottunk hangokat, panaszos, ingerült hangokat, melyek nem ahogy megnyugvásra, meglegedésre engedtek volna következtenni; sőt, ellenkezőleg, határozott elkeseredést tükröztek vissza; mégpedig éppen azon egyházkerület és olyan egyházmegye kebeléből, honnan az ilyen hang egészen váratlanul jött. Hozzá még a legmélyebb, a szavakban, kifejezésekben sem válogató elkeseredés hangja vala ez, melyben a boszú, a megtorlás szenvedélye is nyilatkozott s kielégítést keresett, bár nem a helyes úton, nem az egyházi alkotmány által megjelelt helyen és módon; ennél fogva elhangzott anélkül, hogy viszhangra talált volna. Hanem a tény, hogy a zsinati némely alkotások felett való elkeseredés hangja hallatszott és messzire elhangzott, való. Hogy éppen viszhangra nem talált, ennek okát részben abban vélem kereshetni, miként némelyek úgy vannak a zsinat alkotásaival, mint a négy év előtti alkotmánynyal, s azt hiszik — mert ilyen hangot is hallottunk — hogy: az új törvényekkel „mindent megnyertünk. . .“

Ugyan tekintsünk körül egy kissé! Észleljük, mérlegeljük a jeleket és tényeket; vegyük bírálat alá a már törvényerőre emelkedett alkotmányt;

tartsunk szemlét az ezáltal teremtetett helyzet és a közelebbi teendők felett. Vessünk futólagosan egy pillantást a múltba, a zsinatolók szándékára, terveire és céljaira. Nézzük: mit akartak elérni s mit nyertek? . . Aztán az új törvényt, mint bevégzett és így a magyarországi reform. egyházalkotmány történetének keretébe tartozó művet, az egyháztörténelmi kritika szabályai és követelményei szerint, méltassuk érdeméhez képest: hogy vajjon fejlődést vagy visszaesést jelez-e e törvény? ezek szerint mutassuk ki helyét — csekély egyéni belátásunk szerint — az egyházi alkotmány történelmében; egy-két vonással jelezvén a teendőket is.

Mindenekelőtt, félreértések kikerülése tekintetéből, nehogy téves magyarázatásokra szolgál-tassunk alkalmat, kijelentjük, hogy e törvényt, miután a megerősítési záradékkal el van látva, mindaddig tiszteletben tartjuk s rendelkezéseit teljesítjük, míg az arra jogosított zsinati törvényhozás útján hiányai s tévedései kiegészítve és módosítva nem lesznek; bár nem késünk kifejezni azt sem, hogy alkotásánál, különösen a múlt évi szept. 10. s következő napokon tartott zsinati tanácskozásoknál, a ref. egyházunk életében és történetében szokásos módozatok és alkotmányos közegek (egyházmegyék, egyházkerületek, zsinati munkálatokat előkészítő convent) mellőztettek. Itt tartjuk idején s helyén valónak hangoztatni azt is, hogy az érmellékiek kérvényében felhozott panaszokat osztjuk; de a bajok orvoslására nézve általuk választott utat helyesnek nem tarthatjuk; hanem velök együtt, ha Isten éltet, annak idején, a közel jövőben, illetékes helyen fogunk zörgetni a zsinati törvények módosításának s hiányainak eszközése végett. Szerény nézetünk szerint ugyanis nyilvánosan, irodalmi úton kell megbeszélni sérelmeinket s azoknak orvoslását és az orvoslás módozatait, a maga útján (egyházmegyék, egyházkerületek) a convent figyel-

mébe ajánlani, hogy ez, alkalom adtán terjeszsze azokat a törvényhozó zsinat elé.

Ezen előzmények után, bocsánatot kérek egyházamnak minden igaz, hű és nagy fiaitól, hogy én, a legkisebb, de aki magamat egyházam iránti szeretetre nézve felülmúlatni nem engedem, töröm meg a mély hallgatást s csendet; e csendzavarást mással, mint az egyházi alkotmányokhoz való mély ragaszkodással nem indokolhatván.

Az új törvény alkotásai közt, véleményem szerint, legnagyobb horderejűek a convent, iskolaügy, domestica és a lelkeszválasztásra vonatkozó szakaszok; mert gyökeres változásokat ezek tartalmaznak. Lássuk: mi célt akartak az új törvény alkotói ezek által elérni és mennyiben közelíték meg a kitűzött feladatot?

A convent tehát megvan. Ebben egyesült az összes magyarországi evangéliomilag reformált keresztyén egyház. Ez egyesülést mindnyájan óhajtottuk, sürgettük. De nagyon vigyáznunk kell, hogy ez intézményt túl ne becsüljük. Az erre vonatkozó szakaszok csak holt betűk; a végrehajtás és a gyakorlati alkalmazás által öntünk beléjük lelket s olyanná lesz az a convent, aminő lélek hatja át, aminő szellem vezérli. De mindenhatóvá, teljhatalmú intézménynyé ne minősítsük; mert így kiszámíthatlan kárára válhatnék egyházunk és egyházi alkotmányunknak; hanem legyen s maradjon az, végrehajtó közeg, apellatorium forum. . . Azonban emelkednek olyan hangok, mintha jövőben már a convent lenne minden mindenkiben. Én ilyen mindenható testülettől nagyon félek. Félek pedig annyival is inkább, mivel, mint az érmel-lékiek igen helyesen kiemelték s magam is már több ízben hangsúlyoztam (Prot. Egyh. Isk. Lap, 1881. 36. sz. és Sárospataki Lapok 1882. év 38. sz.), önkormányzatú egyházi intézményeinknél az egyes egyházak és egyházmegyék véleményére, egy idő óta, kezdenek az intéző körök igen keveset adni. És most a legközelebbi mult zsinat, a miniszteri leiratban foglalt s az eredeti conventi munkálattól elvileg elütő, s önkormányzatunk és egyházszervezetünket sértő módosításokat már nemcsak az egyházkerületek, hanem a zsinati munkálatokat előkészítő convent mellőzésével vette tárgyalás alá. Ismételten s a convent üléseinek előestéjén határozottabban hangsúlyozom, mint valaha, azon egyéni nézetemet, hogy én e jelekben a centralisatio felé való hajlást észlelek. A centralistikus intézmények létesítése által pedig a mi vérrel szerzett s hazánk és nemzetünk szabadságának is oly nagy szolgálatokat tett egyházi alkotmányunk semmivé lesz. Valahogy a trójai faló szerepére ne vállalkozzék az a mindenhatónak feltüntetett convent.

Mondhatná valaki, hogy ezek rémképek. . . ! Lehet. De nekem úgy tetszik, mintha nálunk, Magyarország, az alkotmányos, autonomikus intéz-

mények iránt való érzéket és megcsontosodottnak vélt előszeretetet az emberek kezdenék elveszteni; mert a centralisatio felé való vonzódást minden újabb keletű intézményeinknél észrevehetjük. Nem akarom vita tárgyává tenni e helyütt, hogy vajjon előnyére válik-e ez nemzeti alkotmányunknak is; de az evangéliom szerint reformált magyar keresztyén egyházban s ennek kormányzatában a minél szélesebb körű decentralisatiót óhajtanám látni; mert ebben látom egyházamnak üdvét és jövőjét, ezt jólesik lelkemnek kimondani. Igen! a római egyházban! ott a centralisatio helyén és rendén van, s hogy másként nem is lehet, azt nagyon éreztetik az érdekeltekkel a mindenható érsek urak közelebb nyilvánosság elé került beszédeikben is. . . Ott van egy isteni tulajdonnal felruházott „csalhatatlan” egyházfő, kinek intése, szava, akarata megmásíthatatlan parancs. Ott a hívek tetszése vagy nem tetszése s hozzájárulásának mérvére nem sokat hederitenek; áldozatára szükségük nincs. . . De nálunk az egyháztagok egyeteme, hozzájárulása, közreműködése, áldozatai nélkül az egyház fenn nem állhat. Ne is álljon. Hiszen a mi egyházunk nem öncél, hanem csak eszköze a tagok földi és mennyei üdve és boldogsága munkálásának. E cél pedig nem nélkülök, hanem csak velök és általuk s az ő tetteivel, jóindulatú hozzájárulásukkal eszközölhető; másként sehogy. . . Ezért nem lehet, nem szabad nálunk mindenható testületek és intézményekről — legyen bár annak a neve képviseleti úton szervezett convent, vagy bármi — még csak álmodni sem, nemhogy beszélni. . .

Azért óhajtanám én, hogy a conventnek azon tagjai, kik választás útján jutottak abba, egy percre se téveszszék határozataiknál szemük előtt ref. egyházunknak történelmileg kifejtett és eddig — ismétlem nemcsak az egyház, hanem a nemzet és haza szabadságára nézve is — üdvösnek, célra-vezetőnek bizonyult alkotmányát, önkormányzatú szervezetének minden részleteiben és fokozataiban tapasztalt boldogító voltát.

A convent működésétől, buzgalmától és tevékenységétől tehát sok függ; de működésén aszerint lesz áldás vagy átok, amilyen lélek által vezéreltetik s amilyen szellemben működik. Ezért helyezek súlyt a conventi tagok alkotmányos érzületére és annak szeretetére.

Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.

II.

Vannak sokan, akik azt mondják, hogy a tanteremben töltenek a növendékek naponként sok órát, ami úgy testileg, mint szellemileg kifárasztja a gyermekeket. Hogy erről meggyőződjünk, legcélszerűbb

egy intézet évi jelentésébe betekinteni. A sárospataki ref. főgimnázium alsóbb osztályaiban a heti tanítási órák száma 26—28, a felsőbbekben pedig 26—29. Ha ezekből levonjuk az énekre, tornászatra s talán még a rajzra fordított heti 6 órát — pedig ezt mindenestre le kell vonnunk, ha túlterhelésről beszélünk, mert hiszen arról mindenki meggyőződhetett már, hogy az éneklés, illetőleg dallás s a tornászat nem elmfárasztó, hanem inkább felfrísítő, elevenítő hatású — akkor marad 20—22, illetőleg 20—25. Ha tekintetbe vesszük továbbá azt is, hogy ezt a 20—25 órát nem egyfolytában, hanem délelőttre és délutánra felosztva üli ki a növendék s minden óra között 10—12 percnyi szünet szokott lenni: beláthatjuk, hogy a tulajdonképeni nagyobb szellemi foglalkozást igénylő tanítási idő a kisebbeknek 16—18, a nagyobbaknak 16—20 óra hetenként, s ennyivel pedig nem lehetnek túlterhelve. Tekintetbe kell vennünk még azt is, hogy minden héten két egész vagy pedig két fél és egy egész szabad napja van a növendéknek s ezekenkívül a hosszabb szünidők.

Ha valaki nem az általános túlterhelést emlegeti, hanem azt állítja, hogy mai nap már a középiskolák növendékeinek jó része nem képes a kívánt tananyagot kellőleg feldolgozni, meghajlok állítása előtt; mert én is egy véleményen vagyok vele. Csak hogy annak nem az iskola s nem a tanintézetekben működő tanárok az okai, vagy csakis igen ritka esetben, hanem az élet s az élet követelményei szerint változott viszonyok. Az élet ma már bizony elég sokat követel azoktól, akik eszök, tudományuk után akarnak megélni; mert hiszen el lehet mondanunk, hogy minden olyan állomás betöltésénél, amelynek jövedelme egy család tisztességes megélhetésére elégséges, a legtöbb esetben válogatni lehet a pályázók közül s az elsőség azt illeti meg, aki többet tanult. A szellemi fegyverekkel küzdők között is, rendes körülmények mellett, azé a győzelem, akinek fegyvere célszerűbb s azzal jobban is tud bánni. A kovás-puskákkal bajos volna most győzni a gyűtős fegyverekkel szemben!

Annak, hogy a gimnáziumi növendékek jó része nem képes a kijelölt tananyagot kellőleg feldolgozni, szellemileg megemésztetni, egyik igen lényeges oka az a túlságos követelés, melylyel a gimnáziumokkal szemben még mai nap is fellépnek. A gimnáziumnak főfeladata mindenesetre az volna, hogy az ifjút a szellemi önképzésre, a tudományos pályán való biztos előhaladásra elkészítse; de ezt a feladatot az élet mai viszonyai között teljesen megvalósítania nem lehet, mivel a nagy közönség ennek rendeltetését egészen másként fogja fel. Tudjuk, hogy nem egy olyan pálya van, amely a gimnáziumot végzett ifjú előtt egy kevés gyakorlati idő eltöltése után nyitva áll. Azt is jól tudjuk, hogy a szülék nagyrésze az iparosnak, földművelőnek s kereskedőnek szánt gyermekeket is a gimnáziumba hozza, hogy azok itt annyi-mennyi ismeretet szerezzenek. Nagy számmal özönlenek tehát a tudomány forrásához olyanok is, akik azt legfeljebb csak megízlelni akarják, de arra már előre elhatározták magukat, hogy belőle élni nem fognak. Hogy aztán az így összegyűlt növendékek közül igen sok nem bírja meg a gimnázium által követelt munkát, az bizonyos; mert hiszen arra vagy tehetsége sincs, vagy pedig tudván, hogy nem az itt szerzett tudomány után fog megélni, kedve sincs a tanuláshoz. Az ilyenek nagy számából szokták rendszeren kivonni azt a következtetést, hogy a gimnázium túlterheli a növendékeket, mert hiszen azok nagyrésze

alig tud valami eredményt felmutatni; pedig aki gyermekek tanításával foglalkozott, meggyőződhetett arról, hogy az ilyen nem hivatott növendékek vagy maguk gondoskodnak arról, hogy túl ne terheltesse nek, vagy pedig olyan gyenge tehetségűek, hogy lehetetlen őket bármily csekély tananyaggal túl nem terhelni. Hogy hány jobb igyekezetű növendék elrontanak az ilyen névleges tanulók rossz példaadásuk által, s hogy mennyire gátolják a leglelkülmertesebb tanárt is működésében, azt csak az tudja, aki megfigyelte az olyan osztályok iskolai életét s előhaladását, amelyben a hanyag és tehetségnélküli ifjak nagyobb számmal verődtek össze.

Annak, hogy a növendékek jó része nem képes, vagy csakis nagy fáradsággal feldolgozni a gimnázium kijelölt tananyagát: igen sok esetben az is az oka, hogy mai időben már bizony sok év telik el, míg a tudományos pályán haladó ifju a kívánt célhoz juthat s épen azért sok szüle gyakran még a kerülő utakat is felhasználva, korán adja gyermekét a gimnáziumba. Ha aztán annak gyenge vállalai nem képesek a terhet könnyen, kifáradás nélkül hordani, sohasem jut eszökbe a szüléknek, hogy magukat kellene kárhóztatni gyermekeik baja miatt, hanem rendszeren az iskolai túlterhelést hangoztatják. Sok szülék azt a gyengeségét sem lehet eléggé hibáztatni, hogy a serdülő gyermek szabad rendelkezése alá aránylag nagyobb mennyiségű zsebpénzt ad, melyet az sok esetben korcsmára, kártyára, pipára sat. költ. Az ilyen fajta mulatságok aztán felizgatják, kifárasztják az ifju egész idegrendszerét; képtelenné teszik a tanulásra s a tanítási órákon való figyelmezésre. Az álmatlanság lomhaságot, főfájást idéz elő, s a kimerültségek megveti egyes szervi bajok alapját és a szüle mindezekért sohasem magát, hanem mindig az iskolát kárhóztatja, mely „eltompítja a gyermek elméjét;” mert annyi munkával halmozza el, amennyit elvégezni nem bír. Sok gyermek még zsebpénzével sem elégszik meg, hanem jól ismervén szüléi gyengeségeit, hitelbe vásárol különböző élvezeti szereket. Én igen célszerűnek tartanám, ha a gyenge szülékkel szemben az egyes intézetek tanári karai vennék kezökbe az ügyet s minden iskolai év elején, különösen a rumféléket áruló kereskedőkkel és a vendéglősökkel tudatnák, hogy hitelt nyitni az ifjuság részére nem szabad; a tanulókra vonatkozó törvények között pedig kimondatnék az is, hogy aki talán több ízben ilyen helyeken hitelbe vásárol, az az iskola kebeléből elutasíttatik. Szükségesnek tartanám ezt azért, mert már nekem is volt alkalmam több olyan szülével találkozni, aki serdülő gyermekének 20—25 forintra rugó thea-, rum- és cukor-kontóját készséggel egyenlítette ki, „nem akarván fia becsületét pelengére állítani,” pedig ez a hitelművelet a gyermeknek egy iskolai évébe került. Néha sikerül nyomára jönni az ilyen eseteknek; de gyakran az iskolai előjáróság minden intézkedését kijátszodják a theázó- vagy kártyázó-társulatot alakító ifjak, s ilyenkor aztán nincs más hátra, mint az iskolát kárhóztatni, mely munkával túlterhelvén a növendéket, egészségtelenné s tompaelméjűvé tette. Igen lehet hibáztatnunk sok szülék azt a túlságos szeretetből magyarázható gyengeségét is, melyszerint egyszer vagy máskor tett ígéret folytán olyan ajándékot ad a valódinál érettebbnek hitt II—III osztálybeli tanulónak, amilyen nem gyermek kezébe való, minő p. o. óra, gyűrű sat. Ez első tekintetre talán igen is kicsinyesnek tűnik fel sok ember előtt, pedig tapasztalásból mondhatom, hogy teljességgel

nem olyan. A gyermek azt az órát legalább is 2—3 héten keresztül, míg t. i. előtte az újdonság ingerével bir, a tanítás ideje alatt is több ízben nézegeti s nem figyel kellőleg a tanár magyarázatjára, sőt a körültre ülők figyelmét is elvonja, minek következtében több időt kell fordítania a tanulásra.

Hogy az annyiszor hangoztatott állítólagos túlterhelésnek tulajdonképen nem az iskola, hanem az élet követelményei s a lényegesen megváltozott viszonyok az okai: azt bizonyítja az is, hogy a jobb módú szülék szükségesnek tartják, hogy gyermekeik az idegen nyelveket értsék, hogy zongorázni tudjanak s több ízben tanuljanak táncolni és vívni, nemcsak azért, mert ezeket a mai előhaladott kor követeli meg, hanem azért is, mert több eset bizonyítja, hogy egy-egy ifjú szép tánca és ügyes vívása által szerencséjét alapította meg. Ezeket nem azért említettem fel, mint-ha talán én a nyelvek értését igen hasznosnak nem tartanám, a zenét nem izlésfinomítónak s lélek nemesítőnek ismerném és nem gyönyörködném a szépen lejtett táncban; hanem azért, mert igazságtalanságnak és méltánytalanságnak tartom a szülék részéről, midőn a zene, tánc és vívásra fordított időt — mi gyakran több órát tesz, mint a rendes tanítási idő — tekintetbe nem véve, arról panaszkodnak, hogy a gyermekek túl vannak terhelve *iskolai terhekkel*.

Nem lehet említés nélkül hagynunk a gyermekek között is annyira szokássá lett *regény-olvasást*, mi miatt a tanuló iskolai teendőit hanyagolja el. A mai korban annyira kapós „társadalmi regények” felizgatják a 14—16 éves ifju idegrendszerét; megzavarják vérkeringését s arca pirját sápadtsággal cserélik fel. Ha aztán az ilyen örökösen ábrándozó s valósággal megmetyelizett ifju képtelenné lesz a tanulásra — mert hiszen házi dolgozatok helyett szerelmes leveleket ír és talán, mint csalódott szerelmes öngyilkosságot tervez, vagy idegrendszerére túlságos izgatása folytán elmezavarodott lesz — a nagy közönség és az orvosok a baj okát nem a komoly munka kerülésében, hanem az iskolai túlterhelésben keresik.

Lehetne még több okot is felemlitenünk; de azt hiszem, hogy az eddig elmondottak is eléggé bizonyítják azt, hogy az a divatos támadás, melyet a gimnáziumok ellen nap-napután intéz hivatott és hivatlan, nem egészen jogos és alapos; mert hiszen az annyiszor emlegetett szellemi túlterhelésnek az iskolák bizony igen ritkán, vagy csak kis mértékben az okai. Ahelyett, hogy az eddig felhozott okok mellett még ujabbakat is számlálnánk fel, melyek között első sorban lehetne talán felemlitenünk a régebbi időkben eléggé hasznosnak bizonyult büntetési módok eltörlését, melyekkel a hanyag s kellőleg nem művelt lelkű és jó érzésű tanuló teendője elvégzésére ösztönöztetett, kísértjük meg feleletet adni arra a kérdésre, hogy *lehet-e a gimnáziumi növendékek túlterheltségén könnyű módon segíteni?*

Búza János.

TÁRCZA.

A vallás és az emberi tudás határai.

— Második közlemény. —

A határok kitűzése ugyan egyszerű dolognak látszik: a tudomány uralkodik az érzéken, az időhöz kötöttön; nyelv, történet, természet az ő birodalma; a vallás uralkodik az érzékfelettin, az örökön, az istenin. Hiszen ha az érzéki és érzékfeletti, az időhöz kötött és az örök olyan elválaszthat-

lanul nem volna összeszőve! A természetben, a tudomány munkaterületén, a vallás az Isten kinyilatkoztatását látja; s ismét a biblia, ami vallásunk kinyilatkoztatásának okmánytára, a tudomány előtt a héber és görög nyelvek szellemének okmánya, melyet ő értelmez, s talán sok kegyes hagyományos nézettel ellenkezőleg, s talán ellenkezőleg azzal, amit egyes bibliai kézirat-példányok mondanak, amelyekből, miután azok sokban eltérnek egymástól, ő voltaképen még maga állítja össze a helyes őszöveget; s talán olyat is későbbi pótléknak bizonyít be, ami látszólag igen lényeges, p. o. Márk és Lukács elbeszélését egy *látható* mennybemenetelről. A biblia a tudomány előtt, az egyes okmányok olyan gyűjteménye, melynek történeti keletkezését ő kutatja ki; s talán valamely iratot az apostolok utáni korra visz vissza, amely pedig egy apostol nevét viseli homlokán; *ezt a kritikát már ami Lutherünk kezdte meg*. A biblia a tudomány előtt egy olyan történeti okmány, melynek hitelességét ő vizsgálja, megvizsgálja a csodákról szóló elbeszéléseket, meg a Jézus életéről szóló elbeszéléseket. Mi történnék akkor, ha a földet átkutató tudomány, a kutatása közben felfedezett növényi és állati maradványokból más képet állítana össze a növények és az állatok keletkezéséről, mint amilyen a bibliai teremtés elbeszélésében találhatók? Mi történnék akkor, ha a Megváltó képét másképen festené le, mint ahogy az néz ki, melyet a hagyományos hit festett? Vagy lemondhat-e a tudomány ezen legfontosabb kérdések megvizsgálásáról; elhallgathat-e a vallás parancsszavára, anélkül, hogy lemondana feltétlen köteletségéről, melynélfogva lehetőleg hézag nélkül kell minden tünemény összefüggését feltüntetnie? Hogy lehetne itt a dolgon segíteni? A jezsuiták között voltak nagy tudósok, akik értettek hozzá, hogyan kell ájtatoskodásuk alkalmával megfedkezniök tudományos kutatásaik eredményéről és a csillagvizsgáló toronyban hogyan kell feledni a vallást; ezeknek két lelkiismeretük volt, amelyek egymás mellett békésen éltek. De vajjon az ellenmondásnak ilyen elpalástolása illő-e a protestáns nyíltsághoz? Mit kellene itt tenni? Vajjon elátkozzuk-e a tudománynak azon állításait, amelyek a hittel ellenkezni látszanak? Így vettetett el a reformatio századában Kopernikus tana a föld forgásáról a nap körül, mint írásellenes. Vajjon meg nem fordíthatnák-e ma a tudomány emberei a dolgot és nem mondhatnák-e: „Mivel a vallás ezen napnál fényesebben bebizonyított tannal nem egyez, a vallás rajongáson, tévedésen alapul!” Azért kell óvakodnunk meggondolatlan, hirtelen elítélni a tudomány állításait, nehogy a vallás ellenségeinek a legveszedelmesebb fegyvert adjuk kezébe. Mit tegyünk? Vajjon a tudomány előlegesen adjon-e biztosítékot azért, hogy kutatásainak eredménye kedvező lesz a vallásra? Vajjon nem kellene-e akkor a kutatás alkalmával igazságot lövelő szeméit bekötnie, tehát isteni természetét megtagadnia és a vallással szemben képmutatóvá lennie? Nem! Tudomány és vallás *testvérek*. Mindkettőnek anyja az igazság.

Ha a vallás a tudomány szemét bekötné, le kellene vágni azon fát, melynek ágai között boldogan éneklí a maga dicsőítő dalát: „dicsőség a magasságban Istennek, s béke-ség a földön az embereknek!” Mert egy olyan vallás, amely irtóznék a tudomány világosságától, elvesztené épen legne-

mesebb híveinél, azoknál, akik az igazságot keresik, hitelét és tekintélyét! Nem! „Az igaz vallás, a lélekben való imádás” vallása, melyet Jézus tanít, bátran felhívhatja az egész világot e vizsgálódásra („Mindeneket megvizsgáljatok!” Pál); sőt ez épen kéri a maga megvesztegethetlen testvérét, hogy ő, aki az érzéki és időbeli dolgokban tapasztaltabb, iránta való szeretetből tisztítsa meg az ő életfáját az érzéki pótlások élődsi növényétől, az elavult, időszerűtlen nézetektől, melyek útján hatalomvágy és tettetés, őt, az égi eredetűt, mennyei származását oly szívesen tennék alacsony földi célok szolgálójává. Nem! Tudomány és vallás, egyik nem lehet a másik nélkül! Helyesen mondá a nemes porosz király, 3-ik Frigyes Vilmos, trónra léptekor, hogy az értelem és a bölcsészet a vallás elválaszthatlan útítársai. Vérbe mártott tollal írott sorokban tanít bennünket a középkor és a 30 éves háború története arra, hogy a vallás szabad tudomány nélkül máglyát gyújt s elhamvaszt városokat, elpusztít országokat. De a reformatio története arra is tanít, hogy a tudomány a hit isteni erejének — mely nélkül semmi sem történhetik — a legjobb fegyvert nyújtja arra, hogy a vallást az emberi tanok rabláncáiból kiszabadítsa és azt emésztő lángból az evangéliom szelíd világú s melegítő lángjává változtassa, amely a künn fázó, didergő vándor után, mint télen a tüzelő fénye, oly hivogatólag mondja az emberiségnek a pusztta tél idején: „Jertek én hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterheltettek és én megnyugsztalak titeket!” Nem! *Az igazi vallás a tudomány előtt nem von korlátot, sőt ellenkezőleg gondosan örökösödik a felett, hogy az ő hű bajtársának, szabadsága ne korlátoztassék!* E szerint tehát az emberi tudásnak nincs határa? Szabad legyen tehát a tudósoknak nyíltan és bátran hirdetniök, hogy nincs szükségünk sem Istenre, sem lélekre, sem halhatatlanságra? Óh igen is, van a tudásnak is határa; *de a vallásnak a maga ereje biztos tudatában, a tudományra kell bíznia (magára), hogy e határokat felfedezze és megtanítsa: „quid humeri valeant!”* Valyon valóban azoknak van-e igaza, akik a tudomány mai eredményeinek, vívmányainak mámorában nem akarnak tudni az emberi tudás legyőzhetlen, áthághatlan, átléphetlen határaitól? akik azt kérdik: van-e még titok, amelyről ami századunk tudománya a fátyolt le nem vonta volna, vagy levonni meg nem kezdte volna? Valyon titok-e még a lélek lényege? Valyon nem mindinkább világos dolog-e, hogy minden lelkihatalom, minden lelkiműködés az agynak bizonyos (illető) részéhez van kötve és azzal együtt elenyész? Agy nélkül nincs lélek! Az agy utolsó talányával megoldjuk a lélek, a szellem utolsó talányát is! vagy — így folytatják: — titok-e még a növényi és állati élet gazdag változatossága és csudálatos alakulata? Hiszen a híres Darwin tanai szerint minden élő lény bír azon képességgel, a külvilág állandó változásához való alkalmazkodás útján, az örökölt sajátosságokhoz újakat szerezni és a szerzeteket az örököltekkal örökösödés útján tovább terjeszteni. Így fejlődött ki az évezredek, az évek milliói folyamán az átöröklés és alkalmazkodás útján a növényi és állati élet a maga egészében, még az embert, a teremtés koronáját sem véve ki, egy cellából, egy sejtből. Vagy titok-e még az élet kezdete? Hát nem készítenek-e a mi vegyészaink a magok laborato-

riumaiban élettelen (= szervtelen = nem organikus) alkatrészekből olyan anyagokat, amelyek egészen hasonlóak azokhoz, melyeket mi a szerves lényekben, a növények s állatok testében találunk? Valyon a világ más-e, mint egy óriási vegyi laboratórium, megmérhetlen nagyszerű segédeszközökkel, amelyek valamely bizonyos időben, talán különösen kedvező hőviszonyok között, lehetségessé tették, hogy éleny, kőeny és a többi vegyi elemekből, lehet a tenger alján, a legegyszerűbb élőlények keletkeztek? Vagy van még talány a világ teremtésénél? Valyon nem lesz-e mindinkább valószínűvé az, amit a nagy gondolkodó, Kant sejtett, az a sokszor megemlegetett feltevés a világról, hogy a világ egy végtelen, gömbalakú, öröktől önmaga körül forgó erővel felruházott, egymást vonzó és taszító atom tömegekből, vagy talán több ilyen tömegekből keletkezett? Ezen hatalmas óriási atom golyókból a centrifugal erő következtében kisebb, de még mindig óriási nagy tömegek váltak el, a visszamaradt centrális tömegek körül, mint központok körül forogván és ezen atom tömegekből, amelyek körül mások forognak és azokból, amelyek ezek körül forognak azután megsűrűdés és megkeményedés folytán izzó és szilárd testek, a mi állócsillagaink, napjaink és bolygóink, képződtek volna. Anyag és erő, az atomok vonzása és taszítása — ez azon eredmény, melyre a mi mai napi anyagimádóink jutnak, és valyon ezek nem teljesen elegendők-e arra, hogy ebből *Isten nélkül* az egész világot kimagyarázzák? Hol van itt még olyan titok? vagy hol van itt az emberi tudásnak olyan határa, amely megé a vallás, a maga érzékfeletti világával, hosszabb időre menekülhetne? Így beszélnek — azonban jegyezzük meg jól — a tudománynak kotnyeles bámulói; de maga a tudomány nem így beszél; maga a mester ismeri jól a maga gyengéit; a tudomány neveti hívei túlzását, mert *maga a tudomány* igen jól ismeri a maga határait. Hogy ezeket megismertessük, nem kell elébb Kant és Darwin tanait megcáfelnunk; elég az, hogy annál kevésbé szükséges azokat; hiszen azoknak talán nem is célja a vallást felforgatni. De nem elég egyes olyan ismeretköröket felfedeznünk sem, melyeket még a tudomány ki nem tanulmányozott, meg nem vizsgált, meg nem magyarázott; mert meglehet, hogy nemsokára megteszi azt, s akkor a vallásnak ezen örökségét is elvenné. De elegendő bebizonyítanunk, hogy mint minden fénynek megvan a maga árnyoldala, úgy minden téren olyan a mi tudásunk, hogy a maga homályos oldalát, a mi ismeretünk „quid obscurumát,” a maga legbensőbb lényege szerint sohasem lesz képes és sohasem is fogja megmagyarázni, sőt, hogy ezen határokhoz még közelébb lépni is az ő részéről épen olyan hasztalan, hiú tövekvés, mint mikor a gyermek néhány lépéssel a láthatárt akarja elérni vagy délibábot fogdos. (Folytatása követk).

KÖNYVBIRÁLAT.

Az „Egyházi és iskolai Szemle” kritikájához.

(Vége).

Talán nem csalódunk, ha az ó-szövetség történeti anyagának ily módon és ily mérvben való felhasználását s ennek *vallástan* névvel való elnevezését tévedésnek állítjuk. Különbben is erre, szerintünk, sem az új-szövetségi

valláserkölcsei elvek megértethetése, sem az ugynevezett *történeti alap* biztosítása végett, sem az ó-szövetségi vallásnézetek tisztázása kedvéért, nincs szükség. Amint szakított szerző — és pedig igen helyesen — a paradicsomi történettel, a testvérgyilkosságról; a vízözön és babeltoronyról tanító részletekkel: épugy lehetett, sőt kellett volna szakítania a zsidó nép sok más történeti eseményeivel is, amelyek mint elbeszélések elég érdekesek s részben még tanulságosak is; de *vallástan cím alatt nem tárgyalhatók*. Igaz ugyan, hogy azok részben összefüggésben állanak magával az ó-szövetségi vallástannal is, vagy legalább azzal összefüggésbe hozhatók; de legalább nekünk túlságosan terhelőnek látszik az, hogy a gyermeknek a Jézus egyszerűen szép és felséges valláserkölcsei elveihez egy egész nép hosszú történetén keresztül lehessen eljutnia, illetőleg hozzáférnie. Terhelőnek látszik különösen azért is, mert amellett, hogy a zsidó nép története telve van sajátos személy-, hely- és tárgynevekkel, amiknek kimondása és az emlékezetben való megtartása egyaránt nehéz, megtanulásuk által pedig semmi valláserkölcsei nyereség el nem érhető; emellett mondjuk: távolabb is állanak azok a történetek a gyermek felfogási körétől, mint a Jézus személye és tanai, amelyekkel, halálom után s az újra meg újra előforduló ünnepi alkalmakkor, már a családi körben s a népiskolában megbarátkozott, vagy legalább azokból egyet-mást jól-roszúl elsajátított.

Igaz, hogy a keresztyénség a zsidó vallásból fejlődött s az is igaz, hogy ezt a fejlődési folyamatot ismerni szép és tanulságos annak, aki már odáig van érve, hogy kételkedni tud s kételkedését a dolgok fejlődési történetével kell eloszlatni; de az 1-ső osztályba járó növendék még nem ilyen s éppen azért *nézetünk szerint a valláserkölcsei oktatást, a történeti alapra való tekintet nélkül, egyenesen Jézussal és az ő tanáival lehetne kezdeni, amely esetben aztán azok, amik most a mű első részében foglaltatnak, alkalmilag magyarázatul szolgálnának az új-szövetség egyes helyeinek érthetvé tétele végett*. Lehetne ezt így azért is, mert a népiskolában az ó-szövetségi történetek java-részével a gyermek már különben is megismerkedett; jöllehet csupán az azokból elvonható tanulságok kedvéért és távolról sem azért, hogy a zsidó nép történetét megtanulja.

Ha pedig ezt az idézett tanterv nem engedné, akkor bátrak vagyunk azt ajánlani, hogy az 1-ső osztály tanuljon *szoros értelemben vett bibliai vallástant*, vagyis az ó-szövetségből csak annyi adassék neki, amennyi magára a vallásra tartozik. Ezt úgy értjük, hogy *a vallás fogalmi meghatározása (1. §.) és a vallások osztályozása után (2. §.), azonnal térne át a tankönyv a zsidó monotheismus ismertetésére (Mózes, tízparancsolat), közölné az ünnepeket, az istenitisztelet és áldozatok ismertetését, majd a prófétáknak a vallás reformálására irányuló törekvéseit*. Innen aztán könnyen és természetesen térhetne át a zsidó valláspártok, Keresztelő János és Jézus fölléptetésére, illetőleg tárgyalására. Természetes, hogy mindezt a gyermek felfogási köréhez alkalmazottan kell előadni, s ez csak bevezetést kepezne a tulajdonképeni közlendőkre: a Jézus tanításaira. Ez volna az egész műnek bevezetése.

Igy megrövidítve az 1-ső osztály tananyaga kevés volna egy esztendőre, amin úgy lehetne segíteni, hogy abból, ami most a 2-ik osztálynak van szánva, egy jó-rész az első osztályba tétetnék át, szerintünk az oktatás nagy előnyére. Mert így — ha mint szerző kívánja, úgy megtanulná is a gyermek az első osztály tananyagát amint van — csak annyit tanulna, amennyi szükséges volna avégből, hogy megértse azt, amit a jövő évben kell tanulnia. Tanulná először a nehezebbet, untatóbbat, azután a könnyebbet és kedveltebbet; mert szerintünk a bírók, királyok, az ország elpusztulásának története, a szentföld rajza s a zsidó nép társadalmi stb. viszonyainak ismertetése minden-esetre nehezebb, mert szárazabb, mint a jézusi tanítások s általában az új-szövetségi elbeszélések, példázatok, jellemrajzok. *Ez utóbbiakkal — úgy látszik — maga szerzőnk is nagyobb előszeretettel foglalkozott s igyekezett azokat nemcsak találó magyarázatok által érdekessé és képzővé tenni, hanem még a vallásos költészet ügyesen kiválasztott termékeivel is megfűszerezni*; amit az 1-ső osztálynak szánt részben nem találunk. És éppen ez képezi már 2-ik kifogásunk alapját. Az első osztály ugyanis tanul történeteket, magokért azokért a történetekért, vagy még azért, hogy a később tanulandókat megérthesse; a 2-ik osztály ellenben tanul gazdag tartalmú és tanulságos elbeszéléseket a vallás-erkölcsi haszonért. Amott sem a tanulságos oldal nincs kiemelve, sem az eredmény biztosítására szükséges segédeszközök nincsenek felhasználva; itt magyarázat és vallásos költészet segít a jó eredmény elérésében. *Ez az egyenlőtlenség a tárgyalásban, az anyag feldolgozásában az, amit másodsorban nem tudunk helyeselni*. Mert amott a történetek nem a tanulságok kedvéért vannak feldolgozva, ez is azt mutatja, hogy azokat szerző csupán történeteknek akarja tekintetni és olyanok gyanánt tanítani, s éppen ez a pont az, amelyen nem találkozunk.

Ami a mű 2-ik részét közelebből illeti, az 159 lapon (tehát 100-zal több lapon mint az 1-ső rész) *a jézusi vagy új-szövetségi vallásról szól*. Rövid történeti előzmények előrebocsátása után (A zsidó vallás állapota Esdrástól Jézusig 26. §. Főpap, írástudók, nagy tanács 27. §. A pogány vallás állapota. A zsidó nép szétszórátása, Keresztelő János 28—30. §§.) Jézust s az ő tanításait ismerteti ügyesen, szakértelemmel, vallásos melegséggel. Érdekességét emeli az, hogy hazai vallás-tankönyvirodalmunkban új-szövetségi elbeszélések, példázatok efajta feldolgozásaival eddigelé nem találkozunk. Részünkről szépnek, vonzónak és nagy valláserkölcsei haszonnal járónak találjuk azt s egyúttal olyanak is, amely az értelem fejlesztésére is kiválóan alkalmas. A magyarázatokhoz csatolt költeményeket jól kiválasztottaknak s szintén hasznosaknak találjuk; de ezekre vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy — amennyire lehető — *jó volna, a könyv ára miatt, az ugyanazon tárgyra tartozó s ugyanolyan tartalmú énekek közül csak egyet, a leg-szebbet közölni, a másikra, vagy a többire csupán utalni, azokat csak szám, vagy cím után megemlíteni*. Helyeseljük azt is, hogy szerző az énekes-könyvhöz nem köti magát a költészeti darabok kiválogatásánál; hanem Arany, Tompa, Székács stb. költészetét is felhasználja s

abból a tárgyhöz legtalálóbbat éles szemmel kikeresi és ügyesen alkalmazza. Általában *művének 2-ik része aránytalanul magaslik ki annak első része felett*; úgyhogy némi irány-módosítások s egyes nehezebb kifejezéseknek könnyebbekkel való felcserélése s némely költői darabok kizárása s a bibliai idézeteknek, illetőleg a bibliából szóról-szóra átvett nagyobb részleteknek, az új-szövetség legújabb kiadása szerint való átigazítása után, e részt azonnal kinyomathatónak és nyereségnek tekintjük; az első részt azonban csak úgy, ha az, mint a cím kívánja, vallástanná alakíttatik.

Mindez nem kerül nagy fáradságba. Az első részben, csekély kivétellel, megvan mindaz, amit meghagyni óhajtunk; a kihagyandó költői darabokra nézve szabad kezét adnánk szerzőnek, mint aki épenúgy fog érteni különbséget tenni a felvett darabok értéke között, mint amiként ki tudta azokat egy nagy gyűjteményből választani. Az evangyeliomokból és az apostolok cselekedetei című műből átvett részleteket azért kívánjuk a *Győri Vilmos* átdolgozása szerint használni, mert a *Károli-féle* fordítás, sajátos ódon-sága és görög szórendje által, megnehezíti az elbeszélések megérthetőségét és kellemetlen volta mellett, még iránybeli fél-szegségekre is vezethet, sőt szómagyarázatokra is kényszerít.

Feltűnő még e műnél, amit úgy magunk, mint a szerző megértetése végett meg kell említenünk, az az aránytalanság, amely nemcsak az anyag feldolgozásában, hanem a két résznek egymáshoz viszonyított terjedelmében is látszik. Ennek azonban okát adja maga szerzőnk, műve előszavában, s mi elfogadjuk okadatolását. Ő ugyanis azzal menti a 2-ik osztálynak szánt rész terjedelmét, hogy inkább a tanítóknak szólnak magyarázatai, mint a növendékeknek s nem kívánja, hogy az egészet mindenütt tanítsák, hanem csak ott, ahol ahhoz idő és a gyermekben kellő érettség van. Szerintünk is szükséges az, hogy egy úttörő mű kellő utasításokkal szolgáljon s magoknak a tanítóknak is szóljon, nem csupán a tanítványoknak. Kihagyni ezekből mi azért sem kívánunk, mert az első osztály tananyagának megrövidítése után, mindaz, ami a 2-ik osztályra szól, a két osztály között fog megoszlan. Legalább mi így óhajtanók. ! De nem kívánunk kihagyni a 2-ik részből azért sem, mert az — még ha feldolgozható nem volna is — érdekes és kellemetes olvasni való marad, nemcsak a második osztályba járó, hanem az egészen felnőtt ifjakra nézve is. Azt azonban szükségesnek látjuk, hogy a kinyomtatásnál a magyarázandó és a magyarázat, a betűk különfélesége által kitüntetve legyen.

Ennyi az, amit e műről, lelkiismeretes tanulmány után, jóakarattal, főleg a tanügy érdekeinek szemmeltartása mellett, mondhatunk. *Ismételjük, hogy az 1-ső részt címszerűvé kívánjuk átalakíttatni; a másodikat, az említett javítások után, kiváló nyereségnek tartjuk s óhajtjuk, hogy véleményünk az irod. kör által és szerző által is megértetvén, e mű módosított alakjában mielőbb kinyomattassék és a részünkről hozzákötött édes várakozásoknak teljes mértékben megfeleljen.*

Mitrovics Gyula, Radácsi György,
Molnár Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk ez évi folyamának 1. és 2. számát még minden régi előfizetőnek megküldjük, abból a célból, hogy így az előfizetés vagy megrendelés megújítására annál inkább alkalmat szolgáltatassunk. Minthogy azonban hivatlanul senkinél sem akarunk alkalmatlankodni, azokat, akik nem szándékoznak lapunkat ez évben jártni, kérjük: legyenek szivesek különösen a második számot az eredeti címszalaggal egyszerűen visszaküldeni, hogy így aztán a további küldést megszüntethessük.

— B. Vay Miklós, főgondnok ő nagyméltóságának, főiskolánk tanári kara, az új év alkalmából, közigazgatónk által, levélben fejezte ki hódoló tiszteletét és legjobb szerencsekívánatait. — Bár azt a sokoldalu és majdnem felszámíthatatlan áldást, melyet a gondviselés e kiváló férfiú életéhez kötött, elsősorban tisztáninni egyházkerületünk és annak kebelében különösen tanári karunk élvezi legközvetlenebbül és legnagyobb mértékben: mégis azt hisszük, hogy e tiszteletben és jókívánságban együtt érezett velünk az egész magyar protestáns egyház; különösen ha emlékeztetbe hozzuk, hogy ő excellenciája ez évben tölti be az egyházi téren kifejtett sokoldalu munkásságának *hatvanadik* évfordulóját. Valóban nem tudjuk: a gondviselés iránt teljünk-e el eléggé ki nem fejezhető hálával, ki ily nagy férfakkal ajándékozza meg koronként egyházunkat, vagy azt a kitartó, égő szeretetet csodáljuk, mely több mint egy rendes emberöltő időn át így áldozik lelke nemes sugallatának s így enged felsőbb hivatásának. Ma, amidőn az apró emberek nagy ambíciója divatos és tüntető hajszát űz a jubileumokra s mohó vágygyal élvezi araszos érdemeit, örüljünk rajta, hogy mi igazi nagy férfiú előtt fejezhetjük ki őszinte tiszteletünket.

— A *canonica visitatio* figyelmébe. Egyházkerületünknek a népiskolai tankönyvekre vonatkozó s több ízben megújított határozata még mindig nincs úgy végrehajtva, amint a rendelkező testület tekintélye, az oktatás egyöntetűsége, az ellenőrzési tekintetek és a kiadó-testület érdekei megkövetelik. Az „*irodalmi körhöz*“ beküldött táblázatok sok pontja nemcsak hiányos, hanem képtelen adatokat közöl s azt bizonyítja, hogy az adatok diktálói és feljegyzőinek egy része nem értette meg ez intézkedés szükségességét és nem tudja méltányolni egyházkerületünknek a népoktatás érdekében hozott áldozatait és ez áldozatok célját. Értjük mi azt, hogy új intézmények nem honosúlhatnak meg nehézségek és félreértések nélkül; de azt is hangsúlyozzuk, hogy az egyházkerület közös akaratából folyó törvényt tiszteletben kell tartanunk s fel kell tennünk róla, hogy az nem alapszik közönséges érdekeken. A nagytiszteletű *canonica visitatio* bölesen tenné s a maga nevének is használna vele, ha a tankönyvek használatát mutató táblázatok már a legközelebb úgy állíttatnának ki, hogy azokhoz ne férhetne kétely és hogy azok ne szülnének megbotránkozást.

— A „Középiskolai Szemle“, mely Dr. Jancsó Benedek szerkesztése mellett, a múlt év elején Aradon indult meg s mely egyike volt a legkiválóbb hazai tanügyi folyóiratoknak, a december hóban kiadott füzettel bevégezze

rövid pályafutását. A legkitünőbb szakemberek csoportosultak e vállalat körül s támogatták azt dolgozataikkal, s úgy tudjuk, hogy anyagilag is a legnagyobb mérvű pártfogásban részesült. Amily örömmel láttuk a szabad, jóra való szellemet, melylyel e szakközlöny a tanügyi kérdéseket fejtegette: épen annyira meglep most váratlan visszalépése s nem titkolhatjuk el abbéli sejtelmünket, melyszerint itt aligha nem egy felsőbb hatalom erőszakos közbenyúlásával van dolgunk. Tiszta meggyőződése, erős ítélete, melyet országos tanügyünk egy és más irányban tapasztalható vezetése felett hangoztatott, bosszantó szálla lehetett a fensőbb intéző körökben; hallgatást kellett tehát a derék férfiakra parancsolni. Midőn ezt, mint tanulságos adatot jegyezzük fel azok számára, kik oly kész hódolattal hajlanak meg a mai modern állami iskolai kormányzat hangzatos címe előtt, kívánjuk, hogy a derék szerkesztők és munkatársak találjanak jutalmat a jól végzett, bár rövid munka küzdelmeinek szép emlékeiben; de egyszersmind reméljük, hogy ez alkalommal megparancsolt hallgatásuk csak még egy utolsó próba a tisztességes, jó békeség kedvéért, nem pedig végleges lemondás amaz elvekről, melyeket a „Szemle“ annyi erővel és olyan nemes buzgósággal védelmezett... Mi legalább ezzel a reménnyel nyugszunk meg pályatársunk ideiglenes elhallgatásán...!

— **Új és olcsó neve a könyvszerzésnek.** *Kazaly Imre*, a váci püspöki papnöveldeben az egyháztörténet és egyházjogtan ny. rendes tanára, a következő című művet adott ki: „Az egyetemes egyháztörténelem kézikönyve.“ Ennek második füzetében szóról-szóra ezeket írja: „Azokat, kik művem *intentiokért* kapják, a három első füzetért már kijelölt, számszerint 12 s netalán még el nem végzett szent miséknek mielőbbi elvégzésére ezennel felkérem.“ Az érdemes szerzőnek valóban szüksége van az ilyen mű kiengesztelésre; mert aki művének előszavában azt mondja, hogy „főleg ama célt tartá szem előtt, hogy a modern tudományosság igényeinek megfelelő egyháztörténelemmel gazdagítsa hazai irodalmunkat; hogy nagy figyelemmel volt arra is, hogy a legújabb történeti bűvárlatok eredményei, valamint a modern kritikai vélekedések feltüntetve legyenek“ s nyomban reá mindjárt ezt írja: „Azon voltam, hogy egész művemet katolikus szellem s az egyház tanaihoz való szigorú ragaszkodás lengje át“ — hát az legalább is nincs tisztában a fogalmakkal s vétkezik a tudomány ellen... Ha a *modern* történetírás abban áll, hogy a felekezeti felfogás színes szemüvegén át nézzük az eseményeket s azok megírásánál a dogmák összeaszott esontkeze vezesse tollunkat: ugyan miben állhatott akkor az *antik* történetírás jelleme?.. Egyébiránt mi, akik *intentiokért* nem kaphatjuk a könyvet, 85 krajcárt fizettünk érte.

— **Főiskolánk pénztárának** naplói a múlt évi dec. 31-én a következő tételekkel zártak le: Köz-, alumn. és Horváth Mária pénztár bevétele 140,458 frt. 64 kr. Kiadás 135,235 f. 92 kr. A számvevői gyűlések után, részletes kimutatást közlünk ezekről s általában a főiskola vagyoni állásáról.

— **Tápiintézetünk**, az új alapszabályok értelmében, — amelyek a nevelési szempontok különösebb figyelembevételével

lével készültek és a tagok között még a mult szorgalom-szakban kiosztattak, — egy lépéssel ismét előbbre haladt. Nevezetesen az *alapszabályok* 47. és 48. §§-ai törvényerőre emelkednek azáltal, hogy a tagok között az azok *ruhane-műit. könyveit* stb. feltüntetendő *láblás ívek* készen vannak s e napokban szintén kiosztatnak. A szülőkből kétségtelenül nagy megnyugvást támaszthat azon tudat, hogy ezentúl a tápiintézeti felügyelőség nemcsak arra terjeszti ki gondját, hogy a benlakók között a jó rend, tisztaság és nemes erkölcs uralkodjék; hanem ráadásul még kinek-kinek a behozott ingóságai felett is ellenőrzésre vállalkozik s ily módon igyekszik útját vágni azon könnyelműségnek, amely egyes ifjaknál a vagyonnal való nem gondolásban, vagy annak kiméletlen kezelésében mutatkozni szokott. Ez az ellenőrzés sok pepecseléssel járván, nem kis mértékben növeli a felügyelőség terhét; de amennyiben az új alapszabályok a *szénior*t és az *igazgatókat* is feljogosítják s illetőleg kötelezik a felügyelet gyakorlására: annyiban a teher megoszlik és bizonyosabbá válik a jó eredmény. Óhajtható volna, hogy az előjárásnak a tápiintézet érdekében hozott újabb-újabb intézkedései, újabb-újabb lelkesedésre gyúlasztanak a nagy közönséget s annak főleg azon részét, amely a tápiintézetnek köszöni, hogy számot tevő tagja a társadalomnak. *Oly kevés az, amit a sárospataki tápiintézet az osztott jótéteményekért hála fejében kap, hogy a tiszta-nánai tanító példája és nemes ajánlata* — fájdalom — *egyedüli még mai napig is, annyi év után...!*

— **Szilvásról írja lapunk levelezője:** A közelmúlt karácsoni ünnepnapok alkalmával, iskolás gyermekeink — gróf Erdődy Rudolfné ő méltósága kegyességéből — oly kedves meglepetésben részesítették, melyet méltó, hogy köztudomásra hozzunk s a nyilvánosság terén is megköszönjünk. Ugyanis, nevezett kegyűrnő, az uradalmi tisztartói lak egyik tágas termében, szakértőleg feldíszített karácsonfa világánál, mindenik iskolás gyermeknek bizonyos karácsoni ajándékot osztatott ki. 7 szegénysorsú, de jó tanuló fiú-, 9 leány-növendék kapott teljes öltözet téli ruhát; azonkívül 10 fiú és 9 leány tankönyvet; a jobb anyagi helyzetben levők pedig — számszerint 58-an — kisebb-nagyobb értékű karácsoni ajándékkal örvendeztettek meg. Az ünnep másodnapja estéjén, ugyancsak a fentemlített helyiségben, gyermekeink zeneszó mellett, a tanító s presbyterium felügyelete alatt, közvacsorában részesítették; vacsora végeztével, több alkalmi dal, de különösen a „Szózat“ többszöri eléneklése után, a növendékek, felügyelet alatt, hálás szívvel oszlottak szét; mit is azon óhajtással van szerencsém köz tudomásra hozni: adjon Isten minden egyházközségnek ily nemeslelkű magas pártfogót; említett méltóságos *grófné* pedig, méltóságos családjával együtt, élhessen az emberi életkor legvégső határáig, zavartalan boldogságban. Az árvák, özvegyek és szűkölködők áldása kísérje egész életén keresztül. — Szintén hála s elismerés illeti e tekintetben tek. Gaylhoffer J. tisztartó urat, kedves nővéreivel egyetemben, miért is fogadják szíves áldozatkészségükért egész ref. egyházközségünk őszinte elismerését.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az ev. ref. convent üléseinek előestéjén.“ II. Görömbei P. „Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.“ III. Búza János. „A vallás és az emberi tudás határai.“ (Harmadik közl.). „Világtörténelem.“ (Könyvbír.). Maklári Pap M. „A szatmári ref. egyházmegye gyűlése.“ Kalós P. „Válasz 'Bizonyításul' című nyilatkozatokra“ Görömbei P. „Vegyes közlemények.“

Az ev. ref. convent üléseinek előestéjén.

II.

A másik igen nagy horderejű mozzanat lett volna az iskolaügy tervbevett rendezése. A zsinatolók ugyanis a b. e. Molnár Aladár által készített iskolai szervezet által, azt akarták elérni, hogy legyen valahára, legalább ref. egyházunknak egy szerves iskolai törvénye, s hogy a közoktatásügyi miniszter, rendeletei által ne zavarja tovább is iskolai ügyeinket. . . De ugyancsak azok, akik ezt akarták, a miniszter rendeletére s óhajára, a szept. 10. s következő napokon tartott zsinati tanácskozások alkalmával, az iskolai szervezetet levették a napi rendről s az iskolaügyet oda dobták megint a miniszter karjai közé, aki ezt alig várta s alig hitte, hogy megnyerje. Úgyhogy iskolaügyi tekintetben az 18^{81/82}. évi zsinati végzések visszaesést jeleznek, az előző századbeli zsinatok végzéseikhez képest; határozott visszaesést.

Tudom, hogy oly nagy szót mondtam ki, mely miatt a maradiság vádja érhet. Készen vagyok reá, hogy ér is. Hallani fogom, hogy nem vagyok képes a modern állam-eszme magaslatáig hatolni és nem bírok elég magas szellemi látkörrel. . . Lehet; hanem nekem is megvan álláspontom igazolására nézve saját indokolásom. Azt tartom ugyanis, hogy magyar nemzeti, hazafisági s az igaz szabadelvűség szempontjából tekintve és mivelődési tekintetek miatt is, a ref. egyháznak, az iskolaügyben, a történelmi alapon kifejezett iskolai autonómiát feladni még nem volt tanácsos, nem volt szabad, s erre a zsinat az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyház által nem is volt feljogosítva.

Megelőzőleg megkérdeztettek az egyházmegye, egyházkerületek: mit szólnak a Molnár-féle iskolai szervezethez? . . Aztán a jelzett testületek

írásban fejezték ki nézeteiket. A convent összegezte. A zsinat (1881.) ezeket helybenhagyta. Ugyanazon zsinat (1882.) — most már az előbb felhívott alkotmányos faktorok, az egyházmegye s egyházkerületek mellőzése, fel sem vevésével — az előbb helyesnek ismert és égetően szükségesnek vallott iskolai szabályzatot félretette; álláspontját feladta; az iskolaügy rendezését és szabályozását, a zsinat megtartásának indokolásánál elítélt miniszteri rendeletek ellen való biztosítását, szükségesnek többé nem tartotta. Hanem a szépen kidolgozott munkálat helyett megelégedett egy végzetessé válható záradékkal. Mi ez, ha nem visszaesés? . . .

Sokan vannak, akik jobban tudják nálamnál, s azokat csak emlékeztetem, hogy hazánkban, mint az állami élet, úgy a magyar református keresztyén egyház élete és alkotmánya is, különös, nyomasztó viszonyok s ellenhatások között fejlődött odáig, ahol eddig voltunk velök; t. i. a mostani zsinati alkotás előtt. Jól tudjuk mindnyájan, hogy alsóbb és felsőbb, szabadelvű és irányú iskolákat, saját zsebéből, az állam helyett s érdekében, jóformán a prot. felekezet tartott; az állam csak a legújabb időben jött rá, hogy neki is van sok tennivalója, mert sok a mulasztás e téren. Mert a Rudolf, I. Lipót, Mária Terézia, II. József idejéből állami iskolákat, azt hiszem, hogy szabadelvű s hazafias, nemzeti irányú intézeteknek nem igen fogja vallani senki. Az elemi oktatás terén pedig elvitázhatlanul a protestánsok pótolták a hiányt, fedezték a szükségletet, úgy, ahogy lehetett.

Ma, igaz, hogy volnának már állami intézeteink; de tekintse meg csak valaki az azokban uralkodó nyomott, kosmopolitikus szellemet (helyesebben szellemnélküliséget), meg felekezetes irányt, melyszerint nem átalják némely tanár urak azt hirdetni, hogy a mohácsi vésznek a protes-

tantismus volt előidézője s elgondolkodhatik a jövő nemzedék fenkölt szelleme s iránya felől. Aztán gondoljuk meg csak, hogy a magyar nemzet több mint 300 esztendő óta a létért való küzdelem harcát vívta s lét- és állami jogainak kivívása mindig az uralkodó-ház és tanácsosainak ellenállásán, merev ellenszegülésén törött meg; de ezt a mai ugynevezett állami intézetekben tanítani nem lehet; mert talán nem is szabad; de az tény, hogy ez a küzdelem és ellenállás ilyen őszintén és egyenesen azokban nem taníttatik, fel nem tüntettetik; hanem taníttatnak ifjaink a mai állami törvények értelme és szellemében, melyek szerint magyar állam nincs, hanem van csak osztrák-magyar birodalom és ennek az érdekei; ilyen se hús, se hal állapotért pedig sem önérzetes tanár, sem valódi, igaz magyar ember fia lelkesülni nem képes; míg a református, oly sokszor méltatlanul meghurcolt középiskolákban igazi hazafias, magyar nemzeti szellem és irány otthonos, mely szellem és irány mellett izmosodnak meg az oly merész szárnyalású lánglelkek, mint a Kazinczyak, Kőrösi Csomák, Tompa, Arany, Petőfi sat., kik az igazi magyar nemzeti érzelmet, irányt és szellemet képviselték nyelvben, dalban és gondolkodásban; aki ezeket fontolóra veszi: el fogja tudni gondolni, hogy miért kívánjuk mi, magyarországi református keresztyének a szabad irányú református iskolákat továbbra is fentartani, s elgondolhatja, hogy miért esik oly nehezünkre és keservünkre a zsinati atyák azon ténye, melyszerint az iskolaügyet feladták! Bizonyára mindezek nem felekezeties kicsinyeskedések, hanem nagyon is hazafias, nemzeti, szabadelvű, helyesebben általános emberiségi érdekek. . .

Hallom, igenis hallom és hallottam Debrecenben, saját füleimmel az afféle okoskodást, hogy nincs feladva az iskolaügy; hanem csak levétetett a napi rendről; mert . . . mert . . . sat.; és majd így lesz, meg úgy lesz és a többi. . . Mintha csak az 1867-iki egyezkedés szónokait és azok érveit hallaná az ember. . . Majd fejleszteni fogjuk és terjeszteni a nyert és elfoglalt alapon a jogokat — mondának —; azonban ellenkezőleg az történt, hogy abból is engedtek, amit már megnyertek és a roszból lett roszabb; „az európai politikai viszonyok, a nagyhatalmú állás“ sat. sat. féle érvelés mellett sülyed és gurúl a nemzet a lejtőn lefele . . . lefele . . . veszti inkább-inkább nemzeti bélyegét; vagyis mint a költő mondja s még méltóbban mondhatjuk mi, ma élők, egykor olyan dicső magyar nemzetünkről:

„Most idegen népnek szakadt tengerébe!

„Mondják: nem vészett el, — pedig vége . . . vége! .

„Vagy tán az is élet,

„Ha zagyva egységben nem lesz rajta semmi

„Jellem s ősi bélyeg?“

(Tompa.)

Ily szellemben nevel az állami intézetek szintelen történelemtanítása. — Alkottatott ugyan az iskolaügyre nézve egy záradék (3. §.); de ismerjük az elmúlt századokból az efféle záradékokat! Ismerjük a bécsi béke (1606.) záradékát: „absque tamen praejudicio romano catholicae religionis,“ s tudjuk: mi mindent követett el ez alapon Pázmán a reformátusok ellen. . . Ismerjük a soproni (1681). záradékot: „Salvo tamen jure dominorum terrestrium“ . . . és ennek is szomorú következményeit . . . Épen ilyen záradék csúszott be az iskolaügyre nézve az 1882-ik évi szept. 10. s köv. napokon tartott zsinat végzései közé a 3. §-ban „az alkotmányos úton létrejött hazai országos törvények . . . intézkedéseinek épségben tartásával“ sat. . . Hogy ez a záradék mit fog eszközölni: azt a jövő fogja megmutatni. De az én szemeimben ama 3. §. a református egyháznak, iskoláira nézve, több biztosítékot nem nyújt, mint nyújtottak amaz idézett, oly végzetessé vált záradékok. Kétségtelennek látszik előttem, hogy e záradék, e 3. §. csak úgy lett volna üdvös hatású ref. iskoláink ügyére nézve, ha rámutathatott volna e 3. §. az ugyanezen zsinati munkálatba beveendett azon §§-okra, melyek az iskolaügyről intézkednek. Így ezt a záradékot én végzetesnek tartom. Ez a másik okom, amiért a mostani zsinat (1882.) intézkedésében visszaesést látok. Legközelebb azon kell munkálnunk, hogyha a törvényhozás az országos iskolai törvényt megalkotná valahára, a 3-ik §. alapján a Molnár-féle szabályzat egyházi törvénykönyvünkbe azonnal bevétessék s ezt tenni, ily szellemben munkálni, épen a conventnek lesz komoly feladata, melytől, azt hiszem: kivétel nélkül valamennyi igaz ref. egyháztag azt várja, hogy általában örökdiék iskolai ügyünk szabad fejlődése felett s amenynyire lehet, ellensúlyozza még a zsinatnak e téren tett s méltán aggodalmat keltő lépésének netaláni veszélyeit is.

A domestica ügyében alkotott szabályok áldásosakká válhatnak szegény reformált egyházunkra nézve mindenképen. De itt sem lehet azt mondani, hogy megvan a domesticára nézve a törvény; tehát minden megvan. Fel kell ez ügyet karolnunk mindnyájunknak s felhasználni ez alapgyarapítására nézve minden lehető alkalmat, tisztességes eszközt; mert hiába! reform. egyházunk sok nyomorúságainak egyik oka és forrása a szegénység. Az ide vonatkozó törvény csak keret, csak holt betű. Nekünk, az egyház tagjainak, tisztviselőinek kell abba lelket önteni, hogy életképes, üdvös eredményeket szülő lehessen. . .

A lelkészválasztási törvényt is a papíron szabatos műnek tartom. Intézkedései az igazság és méltányosság követelményeinek — szerintem — megfelelnek. Mert én azon visszás állapotot tartathatatlannak ítélttem, melyszerint egyházunkban a

szorgalmas, munkás, ügybuzgó, törekvő, de szerény lelkészek emelkedhetése egyedül a véletlenre vala eddig bízva; és az egyházi felsőség kezében nem volt semmi eszköz, semmi hatalom, mely által a magukat érdemesített jelesek jutalmazhatta volna nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is. És én tudok rá esetet, ahol az illető megválasztott lelkész maga sem tartotta érdemesnek magát, sőt képesnek sem, a nagy jövedelmű és nagy népességű állomásra: de ráestek; megválasztották, hát csak elfogadta; szégyelte visszautasítani. Hogy miként tölti be állását: arról is lehetne beszélni; de ez nem tartozik ide. Azonban e törvényt sokkal inkább elronthatja, eltorzíthatja a hibás alkalmazás, mint akármelyiket; amikor aztán a kilátásba helyezett előnyök helyett keserű gyümölcsöket termend; áldás helyett átokká lesz. . . Ennélfogva az egyházak és lelkészek osztályozására a legtisztább lelkületű és igazságszeretőbb egyének választandók.

Ime, ezek az én szerény nézeteim az alkotott törvényekre s azok gyakorlati alkalmazására nézve. Ily nagy feladatokkal szemben, méltán nagy sujt kell fektetnünk a rövid idő múlva egybeülő első, alkotmányos convent működésére. Legyen derék tagjainak lelkében elég erős a prot. szabadság szeretete; úgy lesz működésén látható áldás s úgy fogja követni tényeiket hitsorsosaik megérdemlett elismerése,

Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.

III.

Ha a túlterhelésről írott cikkeket végig olvasuk, mindenikben találunk egy-vagy másféle gyógyszerert felemlítve a baj orvoslására; de hogy ezek mennyire nem idézték elő a kívánt hatást: eléggé bizonyítja az, hogy a baj még mindig megvan, sőt talán még növekszik is, mert mindig erősebben halljuk a panaszhangokat nemcsak hazánkban, hanem más országban is. Kibocsátotta a közoktatási miniszter az olyan sok reménnyel kecsegtető *utasítást* s a *tanterv részletezését* is; megtartják a tanári karok a követelt „*módszertani értekezleteket*” és azokról *rendes jegyzőkönyvet is vezetnek*, tehát egy újabb terhet vállaltak magokra, csak hogy a növendékek túl ne legyenek munkával halmozva; de a bajon még sincs segítve. Azok, akik olyan célból gyűltek össze, hogy a gimnáziumban tanítandó tananyagot, valamint a tanítási órák számát is kevesbiteni fogják, úgy jártak, mint ahogy a delegatio szokott járni a hadügyi költségvetéssel, hogy t. i. nem könnyítették, hanem növelték a terhet. Maga a közoktatási miniszter úgy nyilatkozott a gimn. igazgatók küldöttsége előtt, hogy a most tanított tantárgyak közül egyet sem lehet kiküszöbölni, s ezzel megadta a választ azoknak, akik ettől várták a szabadítót. A tanórák számának apasztásával sem érhetjük el a biztos sikert, mert kevesebb óra fordítatván a tanításra, nagyobb fárad-

sággal történhetik a tanulás; de meg kevés órán is lehet sok végezni valót hagyni a gyermeknek.

Én azt hiszem, hogy az eddig alkalmazott eszközökkel a gimnáziumi növendékek állítólagos túlterhelésén igen keveset lehet segíteni, mégpedig azért, mert a tananyag szaporítását a tudomány folytonos haladása s a megváltozott viszonyok, általában maga az élet követeli; ez kívánja meg a komoly munkát is az ifjútól. Meggyőződésem szerint a gimn. növendékek jelenlegi helyzetén csak úgy segíthetnénk teljesen, ha az élet követelményeit alábbszállítani képesek volnánk. Ez esetben az egyetemektől nem követelne annyit az élet; viszont kisebb lenne az ismereteknek azon foka, melyen állania kell a gimnáziumot végzett ifjúnak, hogy az egyetemre átlépessen s a gimnázium igényei sem volnának olyan magasak a népiskolával szemben. Ez esetben talán megelégednék az élet az egyetemről kikerült ifjak képzettségével; akkor talán nem panaszkodnának a felsőbb iskolák tanárai folytonosan a gimnáziumi növendékek szellemi szegénysége ellen s a gimnázium nem kárhoznátna a népiskolákat, hogy fejletlen növendékeket szolgáltatnak. Erre azonban, a mostani viszonyokat tekintetbevéve, igen kevés kilátásunk lehet; mert hiszen az élet követeléseiből nem enged. sőt azokat mindig fokozza. Ezen követeléseknek engedett a közoktatási miniszter úr, midőn néhány évvel ezelőtt úgy intézkedett, hogy az ügyvédi vizsgára csak olyan egyének bocsáthatók, akik már tudori oklevelet képesek felmutatni. A gimn. növendékek túlterheléséről majd akkor nem fogunk panaszkodni, ha elkövetkezik az az idő, midőn a nagy közönség is belátja, hogy a gimn. tudományos intézet, mely nincs hivatva leendő iparost, földművelőt, kereskedőt sat. nevelni; majd ha belátja, hogy a gimnáziumban, mint tudományos intézetben csak jófejűgyermeknek van helyök, akikben megvan a munkakedv és akarat is. Akkor, majd ha a szülék jobban érdeklődnek gyermekeik előhaladása s erkölcsi magokvisellete iránt és megtesznek annyit, hogy évenként legalább egyszer kérdezősködnék a tanároktól gyermekeik felől s figyelemre méltatják azok megjegyzéseit, észrevételeit: bizonyára másként fognak állani a dolgok. Addig pedig, míg a gimn. olyan intézet lesz, aminőnek jelenleg tartják, nehezen lehet segíteni teljesen a bajon, mert ez is megköveteli növendékeitől a munkát épenúgy, mint akármelyik más intézet, vagy bármelyik foglalkozás. A jelenlegi viszonyok között nem tehetünk egyebet, mint azt, hogy az oktatás helyes rendszerével s az iskola által nyújtható kényelemmel megkönnyítjük az olyan növendékek munkáját, akik tanulni akarnak is, tudnak is.

Ezek után vessünk egy pillantást a sárospataki ref. főgimnáziumra s nézzük meg, hogy vajjon megtörténtek-e itt azon helyes intézkedések, melyek a tanulók terhét könnyebben elviselhetővé teszik? Vegyük először is szemügyre a tantermeket, melyekben a növendéknek naponként több órát kell töltenie; melyeknek célszerű vagy célszerűtlen berendezése sok tekintetben lényeges befolyással van a tanulási kedvre s a növendék egészségi állapotára is. Azt a sárospataki ref. főiskolának talán még ellensége is kénytelen volna beismerni, hogy a néhány éve emelt díszes épület tantermei elég célszerűen vannak berendezve. A régi divatú padok teljesen ki lettek küszöbölve s a gimnázium mindenik tanterme a legcélszerűbbnek ismert Kunze-féle padokkal lett ellátva. Az ablakok nagyok s éjszakeről bocsátják a világosságot,

tehát a napfény sem hathat bántólag a növendék szemére. Világításról is van gondoskodva, sőt egy pár tanteremben — kísérletképen — a kályha körül köpenyt és a főiskolai orvos utasítása szerint készült szellőztető készüléket is láthatunk. A fákkal körülvett tágas udvar alkalmas helyül szolgál arra, hogy a növendékek az órák között tartott néhány percnyi időt a szabadban tölthessék. Ennél is nagyobb jótétemény az a hatalmas diszkert, melyet csak az országút választ el az iskolától, s melyhez hasonlót nem igen találhatnánk egy nagyobb hazai intézetnél sem. Itt a fák árnya alatt végezheti a növendék teendőinek legnagyobb részét, szíva az üde levegőt. Itt töltheti el szabad idejét társaival a játszótéren, melyen nyárban a tornagyakorlatok is folynak. Ebben van felépítve az elég tágas s felszerelt tornacsarnok is. Ennek a kertnek valódi becsét csak az tudja igazán felfogni, aki a nagyobb városok tanintézeteinek szobába zárt növendékeit már sajnálkozva láthatta. Ha ezekhez hozzágondoljuk még azt, hogy a főiskolának magának van rendes orvosa, ki a beteg növendékeket díjtalanul kezeli s külön kórháza, melyben a betegek ápoltnak; ha meggondoljuk, hogy a lakások orvosi felügyelet alatt állanak: el lehet mondanunk, hogy a pataki iskola előljárósága mindazt megtette, amit csak várni lehet egy tanintézettől olyan célból, hogy a növendékek munkáját lehetőleg könnyűvé tegye. Hogy a tanári kar helyesen fogja-e fel nagyszerű hivatását s úgy működik-e amint kell? azt azok ítélik meg, akik arra vannak hivatva. Én csak annyit mondhatok még, hogy egy nagy baja van gimnáziumunknak is, melyet mások is jól ismerhetnek, mert magunk is őszintén bevalljuk s ez az, hogy az alsóbb osztályok túlságosan népesek. Az ilyen népes osztályokban működő tanárnak megfeszített erővel is nagyon nehéz a célt elérni. Az előljáróság és a tanári kar mélyen érzi e baj súlyos voltát s meg is van a jó szándék a gyógyszer megkészítésére: a párhuzamos osztályok felállítására; de hogy a szándék nem egy a cselekedettel, az bizonyára nem rajtunk múlik. Adjá Isten, hogy a legközelebbi jövőben főgimnáziumunknak ezen a baján is kellőleg segítve legyen.

Búza János.

TÁRCZA.

A vallás és az emberi tudás határai.

— Harmadik közlemény. —

Tehát valóban nincs már tartós titok a tudomány előtt? Hát vajjon azon fő-főfogalmak, amelyekkel a tudomány dolgozik, nem feloldhatlan talányok-e? Anyag és erő, mik ezek hát? az anyagról csak erejének érzékeinkre gyakorolt hatása után tudunk valamit: eszerint az anyag valami, ami a tért betölti, amiből az erőnek bizonyos száma ered. Az erőt pedig csak úgy ismerhetjük, mint ezen, a tért betöltő valaminek, az anyagnak hatását. Az anyagot az erő, az erőt az anyag által magyarázni akarni, tehát egy meg nem magyarázottat egy meg nem magyarázott által, nem marad-e mind a kettő megmagyarázatlanul? De — mondaná valaki — az anyag bizonyos számú atomok összege. Akkor hát azt kérjük: mi hát az az atom? Bizonyosan egy anyagrészecske, tehát megint csak és mégis csak anyag! Különben ha ez így nem volna, akkor épen a legesalhatlanabb

tudomány, a matematika szerint, milliószor semmi anyag, milliószor semmi, megint csak semmit, tehát semmi anyagot adna. Ha pedig az atom maga csakugyan anyag volna, akkor megint csak ott állunk, hogy: mi hát az az anyag? De nézzük meg közelebről: mi az atom? Tegyük, hogy csakugyan egy oszthatatlan anyagrészecske! Ekkor meg ismét ugyancsak azon esalhatatlan tudomány, a matematika arra tanít bennünket, hogy minden tér és minden térrészecske, tehát minden, ami térfogattal bír, tehát minden térben létező anyag és anyagrészecske is osztható a végtelenig, térfogat nélküli anyag nem lévén, ennél fogva az atom is egy osztható oszthatatlan, nem valóban felfoghatatlan-e ez? Továbbá az mondatik az atomokról, hogy azok egymást vonzzák és taszítják! De hogyan képes egy atom a másikat vonzani vagy taszítani? Hogyan képes egy távoli világtest a mi földünket vonzani? Anyag, erő, atom, vonzás és taszítás — vajjon mindezen fogalmak nem talányok-e? —

Mi a cella, a sejt? Lehet, hogy öröklés és alkalmazkodás útján, végtelen hosszú idő folytán, minden élet, élő, abból fejlődött. Tegyük fel, hogy még ma is minden egyes élő egy sejtből keletkezik. Nem feszegetjük azt sem, hogy az átöröklés törvénye tény ugyan, de még meg nem magyarázott tény. Mi csak azt kérjük: *mi az a sejt?* Képzeljünk csak magunknak egy pompás tollazatú kakast, a maga művésziességgel rendezett tollazatrendjével! Tollazatának minden egyes szálában, de nemcsak ebben a meglevőben, de ama többiben is, melyet a maga életfejlődése közben hordott, s amely ettől sokban különbözött és nemcsak tollazatában, de taréjának minden részecskéjében, csontvázában, izmaiban és idegeiben, érzékeiben, mindenben, de mindenben elődeinek, szülőinek, ősszülőinek képmása! Nemcsak nemének, de fájának, sőt ilyen vagy olyan fájának is utódja ő. Benne, rajta visszatükröződik, látható, különös egyedi sajátossága az ő *saját* őseinek, elődeinek, egészen a legfinomabb vonásokig, árnyalatokig! Vajjon mindezen, bizony nem csekély számú tulajdonságnak, sajátosságnak, az átöröklés törvényének értelmében, nem kellett-e mindnek ama sejtben, amelyből a kakas keletkezett, előlegesen meglennie? (mint egy előképben). Így véli azt Darwin is — aki ezen elméletét bőven indokolja — hogy minden egyes sejt, cella, millió és millió csiramagot tartalmaz, melyek közül mindenik bír azon képességgel, bizonyos meghatározott körülmények között, bizonyos sajátosságokat kifejleszthetni, melyek közül tehát mindeniknek — a maga bizonyos körülményekkel való összefüggésében — bizonyos körülményekhez való idomulásában, viszonyában — egy viszony pedig már mindig valami összetett, nem egyszerű — már valami összetettnek kell lennie! Hát ennél fogva a cella, a sejt, vagy ami nem tesz különbséget, egy még talán egyszerűbb nyálka-alakulat, hát ennél fogva ezen látszólag legegyszerűbb, nem ismét csak neve-e (formulája) egy végtelenül összetettnek? Atom, sejt, hát nemde nem új fogalmak, fogalmazásai-e csak ama megoldhatatlan feladatnak, valami legegyszerűbbet (egyest) találni?

De vizsgáljuk csak azt közelebről: vajjon Kant és Darwin kísérletei, a világot egy legegyszerűbbre visszavinni, valóban feleslegessé teszik-e a teremtőt? A hypothesis az, hogy a világ egy lehető legegyszerűbb állapotból — az

atomok alakjában — egy összetetté fejlődött. Ha nem volna teremtő, akkor ezen fejlődés előtt végtelen időnek kellett volna elmulnia, amely időben a világ ezen legegyszerűbb állapotban lett volna. Hogyan jutott arra s oda, hogy egy örökkévalóság után, elhagyja ezen maga legegyszerűbb állapotát? Mozgásba jövése útján talán? Igen, de hol van ezen mozgásba jövésnek mozdító oka, az örök időközön át tartott nyugalom után, *egy teremtő nélkül*? Hol van a *πρωτον κίνησις*? a primus motor? vagy öröktől fogva való mozgás útján? Így fejlődött volna a világ öröktől fogva egy legegyszerűbb állapotból egy összetettebb állapotba: ez azt jelenti, hogy ezen legegyszerűbb állapot sohasem létezett. *Nem utal-e tehát épen Kant és Darwin törekvése,* igyekezete a világot valami legegyszerűbből kimagyarázni, leszámaztatni, keletkezni hagyni — olyan törekvés, melynek alapja mélyen ben van az ember értelmében, melyet az emberi ész lényege követel, — *épen szükségszerűséggel egy teremtőre*? Avagy kevésbé felsőes ezen teremtő vagy kevésbé *teremtő*, ha a maga világát talán nem (igen emberies felfogás anthropomorphistikus) egyes napi munkák útján készítette el, hanem a létnek végtelen sokféleségét és az életnek végtelen sokaságát, mintegy egy öntésre, egyszerre, egy legegyszerűbből, *egy* nagyszerű teremtő gondolatból hagyta keletkezni? A világ az Isten *egy* genialis ötlete, költeménye.

De tekintsük e dolgot még egy más oldalról is! Egy dolognak, tárgynak tökéletes megismerése nyilván megkívánja, hogy minden okát az időben s egész összefüggését a térben és minden részeit ismerjük. Minden tárgy pedig az okok végtelen láncolatára utal az örök időben s minden tárgy kölcsönhatás folytán közvetve, közvetlenül a mérhetetlen tér minden dolgával, tárgyával összefügg, s minden tárgy (Ding) végtelen sok részre szétrakható, osztható. Vajjon a mi ismerőtehetségünk nem áll-e ezek szerint egy végtelen feladattal szemben, melynek megoldásától, bár mennyire gyarapodjék is ismeretünk igazában, valójában véve örökre egyformán távol marad, mint a fennemlített gyermek a láthatár szélétől? mert mi minden tárgyat csak is mint a mi érzéki észrevételeink mindenkor *véges* — (bár mennyire nyúlják is) — sorának egyik szükséges tagját ismerhetünk meg; azt ezen végtelen sorban egy szükséges elemnek, tagnak tekinteni, annyit jelent, mint azt természetesen magyarázni. De sohasem vagyunk képesek, még a legkisebb tárgyat is — *mint olyat*, mint a végtelen mindenség egyik tagját a végtelen időben, a végtelen térben és az ő végtelen összetételében — megismerni. S onnan van, hogy minden egyes tárgynak természetes magyarázata, mint minden fény árnyékot, mindig még bizonyos meg nem magyarázott, ismeretlen oldalt, X-et hagy hátra. S onnan van, hogy a mi ismeretünk, minden új természetes és természet-szerű magyarázat után is, még mindig csak a végeesség határán áll és mint egykor Mózes az ígéret földére, úgy tekint vágyakozva a végtelen földjére, a végtelent magát a valásra bízván, hogy *az keresse* egy felsőbb világosságnál, fénynél *azt*, aki nemcsak minden dolognak, tárgynak, minden létezőnek ősforrása, hanem akiben minden atom is pihen, akinek ütérvetését, minden természeti erő ütérvé-

sében, minden sejtnek, cellának, lélekzetvételében és az atom rezgésében észleljük, akiben mi magunk is élünk, mozgunk és vagyunk.

(Folytatása következik).

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Világtörténelem“

középtanodák felsőbb osztályai számára. Irta Vaszary Kolos, győri főgimn. igazgató. (A magas közoktatásügyi minisztériumtól, mint tankönyv elfogadtatott). I. kötet. Ó-kor.

E munka a gimn. igazgatói hivatalba, az illető szak-tanár részére, átnézés s esetleg tankönyvül elfogadás végett beküldetvén, midőn kezembe vettem s a címlapot elolvastam, azon boldog remény ébredt bennem, hogy íme, most szerencsém lesz átnézni egy, a mai történelmi felfogásnak megfelelő gimn. kézikönyvet. E boldogító reményre feljogosított az, hogy a munka „a magas minisztériumtól, mint tankönyv elfogadtatott“ s 1882-ben jelent meg, két évvel a miniszteri tanterv s az „Utasítások“ után: tehát fel kellett tennem, hogy a tanterv s az Utasításokban letett elvek szerint készült s a zárjeles mondat nem jelentőség nélküli üres cégérül van odatűzve. Némi kételkedést s aggodalmat keltett ugyan bennem az a „*harmadik bővített kiadás*“; de a „*javított*“ szó mégis inkább a reménységet élesztette. Megvallom azonban, hogy az átolvasás után e boldogító reményemben csalatkoztam.

A miniszteri tantervhez 1880-ban kiadott „Utasítások“ szerint: „nem lehet az egyes nemzetek történetének vázlatos áttekintése, mely egyetlen körülményt sem mellőz s minden egyes részletet figyelemre méltatni törekszik, a történelmi oktatás helyes módja, amit pedig a növendékek emlékeztetésének nagy megterhelésével igen elterjedt tankönyvek célba vettek; az iskola céljának egyedül azon korszakok bővebb ismertetése felel meg, melyek *mívelődésünk fejlődése menetében mintegy a fokozatot képezik*.“ E szavakban s az Utasítások általános elvi részében, meg van jelölve azon niveau, melyet ma a középtanodai történettanításnak elfogálnia, a cél, amelyet elérnie kell, az irány, melyben egy kézikönyv szerkesztendő, s megjelölve az anyag, melyet e kézikönyv felöleljen. Nem pusztán száraz esemény-, szám-, és névhalmoz, hanem inkább *emberi mívelődéstörténelem kívántatik*, melyből a növendék világosan lássa és megértse főbb mozzanataiban azon *fejlődési menet*et, melyet az emberiség átélt máig — értve az emberiség alatt csupán azon népeket, melyek életök által mélyebb nyomokat hagytak az időben s „általános emberi érdekeket megérdemelnek“; lássa a növendék azon *fokozatos haladást*, melyen a természet durva gyermeke, a mai értelemben emberré lett; *megismerje azon fontosabb eseményeket*, melyekben az egyes korok és nemzetek érzülete, gondolkozása, törekvése kifejezést nyert; azon *társadalmi és állami intézményeket*, melyeket az emberi szellem és szükségérzet koronként létrehozott; azon *kiváló egyéniségeket*, akik az eszmék és érdekek harcában nemes, közhasznú törekvéseik által nemzetöket s közvetítve az emberiséget hálára és tiszt-

teletre kötelezték; akiket a lángész, akaraterő és nagyra-
vágyás koruk életének vezetőivé tett, vagy akik nemtelen
indulatok által vezetve, emléköket megbélyegezték; *általában lássa mindazt, ami közreható erejénél fogva az
embert történeti fejlődésében elősegítette vagy aka-
dályozta.* Mert a népek történetei nem állanak egymástól
elszigetelten, azok érintkezésében, folytonos egymásra hatá-
sában megvan „az emberiség művelődésének, jogfejlődésé-
nek folytonossága,” mely ha romboló események által koron-
ként megzavartatott is, a későbbi idők, a lezajlott esemé-
nyek után, felvették az elejtett fonalat, hogy azt gondosan
tovább fűzzék. — Természetes, hogy az ilyen történelem
nem halad pusztán az időrend fonalán, hanem az emberiség
belsőbb életét figyelve, „valamely jelentőséges politikai
vagy culturalis mozgalom ad irányt, mely köré csoportosítja
az előadó e mozgalom magyarázatára szolgáló tényeket s
adatokat, mint előzményeket s következményeket”; folyto-
nosan ügyelve arra, hogy „meg ne zavarja a culturalis
fejlődés általános képének felfogását.” Az is természetes
aztán, hogy az ilyen, a mai tudományosságnak megfelelő
magasabb felfogás, nem oldható meg olyan formán, hogy
az író a régi módon előterjesztett történetek közé itt-ott
függelékkepen, az egyes korszakok végén „művelődéstörté-
neti vázlatokat” szorít, melyekben „az illető kor vallásos,
irodalmi, társadalmi és gazdasági viszonyait ismerteti”;
mert „a történeti tanítás ez úton mindennemű, más-más
tanszakok körébe vágó, összefüggés nélküli ismeretek tárháza”;
hanem tapintatos megválogatással csak azon tényeket fűzi
össze egy szerves egészszé, amiknek hatását az illető nemzet,
közvetve az emberiség haladása megérezte s úgy, hogy
világosan látható legyen ama fejlődési életfolyam, mint a
különböző viszonyok, egyének, intézmények összehatásának
eredménye.

Ime, ha az „Utasítások” elvi részét gondosan meg-
figyeljük, ezek lehetnek azon irányadó, tájékoztató szem-
pontok és elvek, melyek a gimn. történelmi tankönyv-írók
vezethetik. S azt hiszem, hogy midőn így a történelmi
tankönyv képét általános vonásokban megjelöltem, nem
tértem el az „Utasítások”-nak *szellemétől*. Azonban meg-
jegyzem, hogy csakis *szellemétől*; mert, habár elismeré-
semet nem tagadhatom is meg a történelmet illető résznek
tudományos értéke iránt, egészen kielégítőnek mégsem
tartom; minthogy az *elvi rész és anyagbeosztás közt
némi különbséget látok.* Az anyagbeosztás kevesebbet s
nem ad olyan jót, mint amennyit s amilyet az elvek után
következetesen megvárhatunk. Az ugyanis a görög állam-
alakulást megelőző időn könnyedén átesik, s így művelő-
désünk fejlődése menetében hézagot hagy; mert e fejlődési
menet a növendék előtt csakis úgy lehet világos, összefüggő
teljes egész, ha annyira, amennyire lehet és érdemes, az
emberiség őskorát is méltányoljuk, röviden az ember gyer-
mekkorának képét adjuk. Mert valamint az egyes ember
nem lesz egyszerre munkabíró férfivá, hanem tehetségeinek
kiművelése által, öntudatra ébredése után szerez magának
helyet a társadalomban: úgy az emberiség is csak hosszas
küzdés után jutott ama magasabb fejlődésre, mikor öntudata
államalkotásban nyilvánkozott. Lehet, hogy a betűimádó

bölcsességnek nem tetszenék az, hogy ez antropologikus
alap mellett fel kellene adni a hagyományos kezdést: a
bibliai szószerinti teremtetést s némi következményeit; de
bizonyára sértetlen maradna a szellem s nyerne a tárgyalás
tudományos értékben, igazabb nevelő hatásban. Mert valyon
nem felemelőbb, megnyugtatóbb-e a növendékre, akaratát
nem igazán acélozza-e, ha látja a nehéz viszonyok közt
eszével, akaratával erejével küzdő embert; mintha látja őt,
mint eszközt, a paradicsomi eset kínos helyzetében, „mely-
nek — mint Vaszari tanítja — káros következménye a *munka*,
fájdalom, halál” (8. l.?!). Ime nem leverő-e a gyermeknek
azt tanulni a betűhöz tapadó bölcseségtől, hogy a munka:
büntetés, átok egy könyelműen eljátszott naiv boldogságért?!
Nem fog-e majd kárhóztatással visszasírni az elvesztett
munkánélküli aranykorra?!

Aztán épen „művelődésünk fejlődése” szempontjából
s annak megvilágosítása végett, hogy a fogékonysággal,
általában minden szellemi és testi javakkal dúsan megál-
dott görög nemzet mit köszönhet az előtte virágzott álla-
moknak, mennyiben lett azok műveltségének, vívmányainak
szerencsés örököse, ügyes továbbfejlesztője: emez államok
talán bővebb figyelmet érdemelnének, mint csak épen
„rövid tájékoztatás”-t az anyagbeosztás határozatlan meg-
határozása szerint?! Nem óhajtom én, hogy a görögök
előtt élt népek története régi módon részletes elbeszélés
tárgya legyen; sőt inkább óhajtom, hogy a történelem
rendkívüli gazdag anyaga *lehetőleg* korlátoztassék s csak a
legjava adassék; de szükségesnek látom annak feltűntetését,
hogy mely népek voltak ama régi századokban az emberi mű-
velődés hordozói, hogyan szállt át e munkában a vezéri sze-
rep egyik népről a másikra, míg nem a műveltség közös kincsét
a görög nép átalvatta. Én a „rövid tájékoztatás” töredé-
kessége, összefüggéstelensége helyett azt óhajtom, hogy a
növendék a történelem tanulása folytán a művelődés fejlő-
dését átélje, s az egyes mozzanatokon vissza tudjon menni
az ember életének bölcsőjéig. E töredékesség s az emberi-
ség ama sok századának csak „rövid tájékoztatás”-ra érde-
mesítése okozza azt, hogy a Tanterv ó-kor történelme alig
foglal magában valamivel többet, mint a görögök és rómaiak
s a velök érintkezett népek történetét.

Az is hibája az anyagbeosztásnak, hogy — bár adatai
gondosan vannak kiválasztva, ügyesen csoportosítva — a
tervező nem tekintvén azokat az emberi fejlődés magasabb
szempontjából, nincs általános eszmékben megjelölve a fel-
sorolt mozzanatokot összetartó, az egészen végighúzódo szel-
lem. Látható ugyan az összerakott adatokból, egyes államok
alakulása, emelkedése, küzdelme és hanyatlása; de nem lát-
ható „az emberi culturalis fejlődés általános képének
felfogása.” Ezek alapján mondom én, hogy az *elvi rész és
anyagbeosztás közt különbség van; emez amannál alan-
tabb áll.* E különbség az írók különböző tankönyv írására
vezetheti.

Ha valaki az elvi rész szelleméből levont s fentebb
jelöltem vázlat szerint alkotja meg a történelmi kéziköny-
vet: nehéz, de bizonyára a mai tudományos kíváncságnak
teljesen megfelelő munkát végez. Aki pedig az elvi rész
figyelembevételével nélkül csak az anyagbeosztás adatait dol-

gozza fel: könnyeben célt ér, de könyvének belső értéke kevesebb lesz: mert nem fogja adni „művelődésünk fejlődésének“ teljes képét.

A ministeriális Tanterv követelményei ilyenek lévén, természetes, hogy nem tarthat számot elismerésre az olyan történelem, mely a régi módon összehalmozott tényeket s neveket itt-ott művelődéstörténelmi adatokkal felereszti s így — az adamabeli ember szerint — a különben kopott mentéből modern prémmel újat készít.

Ilyenféle „megbővített“ „megjavított“ kopott munka a Vasvári Kolos Világtörténelme, illetve annak ó-kora. E tankönyvet magyarosan szólva így jelezhetnők: „Van benne minden, mint a jó bótban.“ A kínálat itt is teljes, mint egy kis városi élelmes kereskedő üzletében. Az árucikk milyensége, berendezése szintén ilyen jellegre vall.

(Folyt. követh.)

Maklári Pap Miklós.

KÖZÉLETÜNK.

A szatmári ref. egyházmegye gyűlése.

A szatmári ref. egyházmegye a múlt év utolsó napjain a szatmári egyház tanácstermében *rendkívüli* közgyűlést tartott, melynek tárgyait kizárólag a tiszántúli egyházkerületnek a királyi szentesítést nyert új egyházi törvények életbeléptetésére vonatkozó intézkedései tevék. Határozatai a következők: Az egyházkerület által kiadott „*Utasítás*“ szerint az egyházkerületi tanácsbírák száma 6 egyházi és 6 világi, összesen 12 tagban állapittatván meg: egyházmegyei gyűlésünk ezúttal csak a személyek megállapítása iránt kívánt tájékozódást tenni, a szavazásnak majd annak idejében leendő elrendelése és kitűzésével esperes urat bizván meg. Az egyházmegyei tanácsbírák számát egyházmegyei közgyűlés 6 egyházi és 6 világi tagban véleményezte egyházmegyénk részére megállapítani, s ezen vélemény az egyházkerületre fel fog terjesztetni. Az egyházmegyei képviselők száma, egyházmegyénk részére, a népesség aránya szerint, *egy egyházi és egy világi tagban* állapittatván meg: azoknak választása a következő tavaszi gyűlésre halasztatott. A lelkészi és tanítóképességi vizsgálatokra külön képviselők küldését egyházmegyénk ezúttal nem látta szükségesnek. Egyházmegyei tanácskozási szabályok készítésével az egyházkerületi tanácskozási szabályokat készítő küldöttség tagjai, jelesül: Kiss Áron esperes, Vályi János segédgondnok, Dr. Farkas Antal egyházmegyei tanácsbíró és egyházkerületi főjegyző, s Tabajdy Lajos szatmári lelkész urak bizattak meg.

A konventi küldöttek napdíjai és útiköltségei, valamint az egyetemes tanügyi bizottság tagjai költségeinek fedezéséhez egyházmegyénk 440 forinttal, vagyis minden lélek után *egy krajcárral* lévén köteles járulni, ezen költség az egyházmegyei látogatóság által fog beszédeni. Az egyházmegyei költségek megállapítása és fedezési módozatainak kidolgozásával a tanácskozási szabályokat készítő küldöttség bizatott meg. Az új törvények 118-ik §-a értelmében a más életpályára lépett avagy hivatalaiktól felfüggesztett lelkészek *oklevelei* érvénytelennek mondatván ki: miután a szatmári egyházmegyében ily egyén ezúttal csak egy van, névszerint Gecző Gedeon, volt tiszabecsi lelkész, jelenben ottani földbir-

tokos, ennek oklevele megsemmisültnek nyilvánítottatott, s arról úgy az illető t. férfiú, mint a főtiszt. egyházkerület értesítettetni határozottatott. Az egyházak osztályozása és lelkészek minősítése tárgyában ideiglenes küldöttség nevezetett ki, melynek az esperes elnökle alatt rendes tagjaiul: Bartha Zsigmond, Szarka Boldizsár egyházi és dr. Farkas Antal világi tanácsbírák, póttagjaiul: Illyés István egyházi, Csepelyi Miklós és Gacsályi Lajos világi tanácsbírák választattak meg. Ideiglenes lelkészjelölő-bizottság tagjaiul szintén az előbb nevezettek választattak meg. — A fizetés-köteles egyháztagok részére szükséges *egyházi adókönyvecskék* készítésével esperes úr elnökle alatt Bartha Zsigmond, Lengyel Sándor és Mártha József lelkészek bizattak meg. Az egyházmegyei számvevőszékről intézkedés a jövő gyűlésre halasztatott. Az évi költségvetés készítésére s annak beterjesztésére esperes úr által az egyházak fel fognak hivatni. Az új törvények értelmében egyházmegyénk részéről szükségelt minden egyéb intézkedések iránti javaslatlétellel Beczkes József tanácsbíró és Kalós Péter egyházmegyei jegyző bizattak meg, jelentések a következő gyűlésre beváratván. Egyházmegyénk köztisztviselőiben és szeretetben álló elnökei: *Kiss Áron* esperes és *Vályi János* segédgondnok urak, e hivatalaikról, a főtiszt. tiszántúli ref. egyházkerületnek az „*Utasítások*“ 11-ik lapján elsorolt határozata értelmében lemondottak. E lemondások, hogy a felsőbb határozatnak elégtétessék, elfogadtattak és megrendeltetett, hogy minden presbyterium az esperesre és gondnokra teendő szavazásait december hó folytán mulhatlanul teljesítve, a 10 évi választásra kiható két szavazatot külön állítsa ki és az esperesi szavazatokat a segédgondnok úrhoz, viszont az egyházmegyei gondnoki szavazatokat az esperes úrhoz azonnal küldje meg, hogy azok az 1883-ik év január hó 2-ikán küldöttségileg felbontathassanak. Berky István és dr. Farkas Antal urak, egyházmegyei képviselői állásukról a gyűlés méltányoló elismerése mellett lemondottak. A halálozás által még a múlt tavasszal megürült egyházmegyei pénztárnoki hivatalra *ideiglenesen* Kiss Lajos csaholei lelkész általános szavazattöbbséggel megválasztatott és feleskettetett. Az új törvények értelmében az olyan gondnokok és egyházfiak, kik a megválasztatás esetén hivatalaikat elvállalni nem akarják, a *felmentési díjat* kötelesek fizetni. Egyházmegyénk a felmentési díjat még a presbyterekre is kiterjeszteni kívánván: határozatilag kimondotta, hogy falusi egyházainkban a gondnok 40, a presbyter és egyházfi 20—20 forintot, népesebb városi egyházainkban, mint Szatmár-Németi és Fejér-Gyarmaton, a gondnok 50, a presbyter és egyházfi 25—25 frtot köteles felmentési díjúl fizetni.

Egyéb elintézni való tárgy ezúttal nem lévén, a gyűlés délután egy órakor szétoszlott, s a tagok nagy része sietett a „Társaskör“ helyiségébe rendezett közébedre, hol a szívből eredő szebbnél-szebb pohárköszöntések egymást érték, s ahol egyszersmind a Szatmármegyétől elszakadni ohajtó, s a megyei bizottságnak dec. 5-én tartott gyűlése által el is bocsátott 13 túr-tiszaháti derék magyar község Ugocsához leendő csatoltatásának megakadályozása ügyében is érdekes eszmecserék és felszólalások történtek.

Kalós Péter,
egyházmegyei főjegyző.

Válasz a „Bizonyításul” című nyilatkozatokra.*)

Előre megjegyzem, hogy e választ rövidre fogom szabni és benne tisztán, pusztán tények, mulasztások és elvi jelentőségű dolgokra hivatkozom; mivel egyházmegyénk fennforgó vitás ügyeit a nyilatkozatok írói személyeskedés terére akarják átvinni, az ellenem gyártott s minden alapot nélkülöző „bizonyításokkal.” Shogy válaszolok, azt csak tiszteletből teszem; nehogy hallgatásom is tiszteletlenségre magyaráztassék; és azért, mert önkormányzatú prot. egyházalkotmányunknak fő-jellemvonása, alapja, mondhatni a nyilvánosság; ereje, éltető levegője a világosságban keresendő és található fel; ellenkezőleg, mint a zárkózott catholicismusnál.

Az I. sz. elaboratum azt mondja, hogy az „én gyűlési tudósításom téves adatokon nyugszik.” Erre nézve már „észrevételeimben” tüzetesen s adatokra, végzésekre és egyházmegyei határozatokra támaszkodva nyilatkoztam. Most röviden ismétlem azon jegyzőkönyvi határozatokat, melyek nem tartattak meg, csak a közelmúltban; például a jegyzői állomás betöltése végett elrendelt újabb szavazásnál (candidatio) elmellőztetett, *emlékeztetésem dacára*, az 1874. évi novemberi gyűlés 31. sz. és az 1876. évi márciusi gyűlés 13. sz. a. határozata; az affiliatio kérdésében nem vétetett alkalmazásba az 1881. évi 173. sz. a. útasítás; a törvényes szokás, a nyilvánosságot szerető alkotmányos életben bevett gyakorlat ellenére, a pénztárnoki állás nem a gyűlés első napján tölthetett be, midőn még számos érdekelt volt jelen, hanem a gyűlés második napján, midőn talán két egyén kivételével, a consistorium tagjai szavaztak és választottak; ezáltal a consistorium lett a totumfac, az egyházmegyei gyűlésnek többi tényezői szavazati jogaitól megfosztattak; továbbá oly sokszor hangoztatott sürgetés dacára, még ma sincs az egyházmegyének „költéselőirányzata,” hanem csakugy búsz-bász, bevesznek és kiadnak erre is, arra is, ahogy jön, amint az intézők közül egyiknek vagy a másiknak tetszik; emiatt a pénztár állása nem biztos, a pénztárnoki kimutatás megbízhatatlan, amint azt alább jelezni fogom.

A lemondások okai? . . . Kiemelem itt mindenkéltől t. Szesztay Károly, tanácsbíró úr eljárását, melyszerint ő külön nyilatkozatot írt, melyben szól őszintén, határozottan; bár — ha jobban visszagondol — azt hiszem reá jön, hogy lemondása indokai között némelyeket mintha kifeledezt volna . . . Hanem Buzik Zs. úr, ki a gyűlésen kívül ugyancsak emlegeti lemondása indokai között a *zsarnokságot* s aztán lemondását visszaveszi és hűségesen aláírja, hogy „takargatott,” „elhallgatott” indokai nincsenek? . . . Gyönyörű kálvinista egyenesség s őszinteség! . . . O tempora, o mores! . . . Igazoljam-e, hogy ki mondta azt, hogy: „hogyne volna baj, mikor még az elnökség közt is meghasonlás van?” Hát Nagymáté Albert tisztelt barátom mit akar igazolni?! . . . Hiszen, fájdalom! családi gyásza miatt nem is volt jelen azon az egyházmegyei gyűlésen, melynek téves, hibás végzése e vita alapjául szolgálnak. Mit bizonyít hát ellenem neve aláírásával. Jó még, hogy a holtakra nem hivatkoznak! . . .

*) Az év végén felhalmozódott közlemények miatt, lehetetlen volt előbb közölnünk.

Szerk.

Kell-e még több adat? . . . Avagy egészséges alkotmányos egyházi élet tünetei-e e tények?! . . . Vajjon nem rothadást jeleznek-e ez adatok, mulasztások s tények? . . . Vagy úgy! A nagytekintetű consistorium tagjai: „egyházmegyénk anyagi és erkölcsi vezetésénél és ellátásánál semmi rothadást nem észleltek.” Hát suum cuique . . . Azt, hogy van-e valahol rothadás vagy szag, ki-ki saját érzékeinek közvetítése útján veszi észre. Én és velem együtt számosan rothadást tapasztalunk; ennek jelenségeire utaltam fentebb.

Van azonban ez ügynél a nagytekintetű consistorium nyilatkozatához egy elvi jelentőségű szerény megjegyzésem. Ez az, hogyha a fennforgó vitás kérdésnél egyes, specialis, concret törvényszéki esetről volna szó, az esetben egészen és egyedül tartanám illetékesnek a consistorium előtérbe lépését s nyilatkozatát; de ahoz, hogy *mint állanak az egyházmegye ügyei általában, miként kormányoztatik az egyházmegyének, bocsássanak meg a consistorium nagytekintetű tagjai, az egyházmegye tanácsán kívül levőknek is, az egész egyházmegye egyetemének is van szava* . . . S igazán én feletle esodálkozom azon, hogy oly nyomon járó gondolkodású, tiszta látású, éles ítéletű s tükörtiszta jellemű férfiak, mint Pilissy László és ifj. Gr. Lónyay Menyhért urak, ezt be nem látták és ama semmitsem mondó „bizonyítást” aláírták. Lám, Szesztay Károly úr ezt kiérezte, s nem tette oda közösbbe a nevét. De meg az efféle nyilatkozatokat én elvből sem szeretem. Ime Tisza Kálmán miniszterelnök úr, a budget tárgyalásakor minden évben bizalmat szavaztat magának, s pártja hűségesen meg is szavazza azt évek óta. Ki merné azért mondani, hogy az ő politikáját a nemzet többsége helyesnek, s a nemzetre nézve boldogítónak s üdvösnek tartja?! Vagy mit bizonyított III. Napoleon politikájának helyes volta mellett a plebiscitum?! Nemde Sedanhoz vezette őt és a francia nemzetet? Hagyjuk az efféle „bizonyítás”-fajta nyilatkozatokat! Ha a meghozott végzések, határozatok tiszteletben tartatnak, végrehajtatnak, „nem lesz sem baj, sem panasz, sem szag; ha a házi pénztárnoki kimutatás tiszta, biztos és határozott adatokon nyugvó leendő, nem lesz szükség nekem felszólalgatni, a consistorium és számvevőszéknek pedig — a helyzeten mitsem változtató — „bizonyításokat” írni.

Igenám! Számvevőszék! III. sz. „bizonyítás.” Lássuk csak. De, minthogy az semmi összefüggő számadatot nem szolgáltat, lássuk előbb a nyomtatott jegyzőkönyv adatait, hogy kitűnjék: mily semmitmondó e III. sz. „bizonyítás” és mily szomorúan bizonytalan a mi házi pénztárunk állása.

Az 1882. évi augusztusi gyűlés 143—IV. sz. a. ez áll: „Közigazgatási pénztár állása sat., pénztári állás: 7199 frt. 85 1/2 kr. *Pénztári fogyás* = 234 frt. 57 kr.” sat. Aláírva ezek: „mely jelentésünk után . . . Kisvárdán, 1882. aug. 1. Szikszay József, számvevőszéki elnök, Újfalussy József, s.-gondnok, Szabó Ferenc, sz. b. tag, Tóth István, ellenőr, Nagyváthy Ferenc, sz. b. jegyző.” Az egyházmegye határozata e számvevői jelentésre, a nyomtatott jegyzőkönyvben ez lett: „a számvevő-bizottság véleménye, az összes pénztári ügyekre vonatkozó megjegyzéseikkel együtt, az egyházmegye által magáévá tétetik, *érvényre emeltetni*

határoztatik.“ Az egyházmegye tehát tudomásul vette, magáévá tette azt, hogy „fogyás van 234 frt.“ Ezeknek dacára s ellenére két hó múlva, „a f.-szabolcsi ref. egyházmegyei házipénztár számadási főkönyvének hivatalos kivonata az 1881—2. évről“ azt adja értékre a világnak, hogy „összes kiadás: 282 frt.“ (de az kérdésnek marad fel, hogy 1882. aug. 1. előtti-e e kiadás vagy azóta tételt, mióta a számadás megvizsgáltatott; mert azóta lehet kiadás több is; de ez a 234 frt. fogyásán nem változtat s az eredményt is csak 1883. júniusban tudja majd meg, aki él). „Melyről adjuk ezen hivatalos főkönyvi kimutatást: Újfalussy József, s.-gondnok, Papp Károly, pénztárnok, Tóth István, ellenőr, Szikszay József, számv. elnök, Szabó Ferenc, sz. b. tag, Szalánczy Endre, sz. b. tag.“ Tehát majdnem névszerint ugyanazok, kik az egyházmegyének, fentebbi idézet szerint azt jelentették, hogy „pénztári fogyás 234 frt. 57 kr.“ S ugyanazon egyének azt állítják nyilatkozatukban, hogy „a 234 frt. fogyás csak . . . *ugy látszó*“; s a 282 frt. és 234 frt. 57 kr. összehasonlítottatván: „47 frt. 43 kr. különbözet áll elő.“ (De azt nincs bátorságuk mondani, hogy ez a „különbözet“ mit jelentsen: fogyást-e vagy szaporodást; s azt hiszik, hogy más sem veszi észre a porhintést, a boronálást).

Azon határozott meggyőződésben vagyok már most, hogy mind az olvasóval, mind egyházmegyénk gondolkodni szerető embereivel kérdésbe tehetem:

1. Hogyha a „bizonyításban“ említett 282 frt. „a számadási főkönyvből van hivatalosan kivonva,“ hát az egyházmegyének, nevök aláírásával bejelentett „pénztári fogyást 234 frt.“ honnan vonták ki? Vagy abból „a számadási főkönyvből ugyanazon egy évi számadásban lehet „kivonni“ egyszer 234 frt. „fogyást,“ máskor 47 frt. „különbözetet.“ Tisztelem a könyvvezetői bölcseségöket; de határozottan kifejezem azon nézetet, hogy az efféle „kivonatozás,“ különböző eredmények felmutatása, gyanús színben tünteti elő a könyvvezetést.

2. Tisztelettel kérdek: most a nyilatkozat írásakor terjesztettek-e hiteles számadatokat elő, vagy csak az olvasót akarják azzal a „47 frt. „különbözettel“ félrevezetni? avagy talán az egyházmegyének jelentették alaptalanul a 234 frt. „fogyást“ s akkor az egyházmegyét vezették félre? sőt egyáltalában „számadási könyvből“ beszélnek-e vagy csak úgy hasból, hogy egyszer 234 frt. fogyást, máskor 47 frt. különbözetet constatálnak. Mert a kétszerkettő „ugylátszó fogyást“ nem ismer; tiszta számadás ilyet nem tűr.

3. Az a „különbözet“ (47 frt. 43 kr.), mi címen szerepel a „számadási hivatalos főkönyvben?“ pénztári bevételi maradvány? vagy hiány? mert a „különbözetnek“ helyének kell lenni vagy a „bevételi“ vagy a „kiadási“ rovat alatt.

4. Az egyházmegyének a számvevőszék tagjai, nevök aláírásával (s remélem „hivatalosan“) azt jelentették, hogy 1882. év aug. 1-én „pénztári fogyás 234 forint 57 krajcár.“ A nyilatkozat vagy „bizonyításban“ pedig a „számadási főkönyvből hivatalosan“ azt mutatják ki, hogy 47 forint 43 kr. különbözet állott elő.“ No, mármost én kérdezem s kérdezheti velem együtt egyházmegyénkben mindenki az

olvasóval egyetemben, hogy hát az 1883-ik évi számadás vizsgálatát melyik számtételen fogják majd kezdeni: a 234 forint fogyást jelző számtételen-e? vagy a 47 frt 73 kr. különbözetet? mely utóbbi tételtől csak az előbbi tételt hitelesítő közgyűlés után értesültünk. Ha az egyházmegyei gyűlés helybenhagyása után ily egymástól eltérő eredményekre lehetett jutni, megeshetnek, hogy ha időközben még egyszer összeül a számvevőszék valahol, ismét egy új számadattal állanak elő „egy hivatalos nyilatkozatban.“ . . De akkor aztán nem tudom, hogy mire való az egyházmegyei közgyűlés által való helybenhagyása a számadásoknak, ha azt a számvevőszék utólagosan elboronálhatja?

5. Végül azt vagyok bátor kérdezni, hogy „a számadási főkönyvből vett hivatalos kivonatban 1., 2., 3., 4., 5. szám alatt feltüntetett kiadásokról miért nem tételt jelentés az egyházmegyének a számvevőség munkálataiban s a nyomtatott jegyzőkönyvben? Mert tény, hogy ily darabonkint való számvevő-bizottsági, pénztárnoki, ellenőri jelentésekből a pénztár állását tisztán kivenni egyáltalában nem lehet. Ám kísértse meg akárki: hogyan állhat tehát a mi egyházmegyei házi pénztárunk? vajjon *fogyással* záratott-e le 1882. év aug. 1-én a számadás (mint a számvevőszék az egyházmegyére jelentette, de amit e lapok 46. számában tagadni akarván, ezzel önmaga emelte fel kezét a saját ténye és eljárása ellen), vagy tökeszaporodással? Remélem, hogy megmarad igaznak az, hogy „pénztári fogyás 234 forint 57 krral.“ És itt emlékeztetem erre Tóth István ellenőr tisztelt barátomat az egy év előtt tett kimutatása és indoklására, midőn az egész egyházmegyei gyűlés színe előtt azon nyilatkozatot tette, hogy „ne féljen az egyházmegye semmitől; deficit nem fog előállani“ . . . s azt hiszem: most már ő is belátta, hogy van biz ott deficit, fogyás egészen 234 forint; valamint azt is, hogy bármennyi „bizonyítást“ írjanak össze, a fogyást csak az 1883. évi júniusi gyűlésig folytatandó gazdálkodás által lehet elenyésztetni. Tehát máskor ne jövendőlgesen, vagy oly utalványozásokat ne tegyen, hogy szavának ura lehessen s nyílt homlokkal hivatkozhasson rá, hogy „csakugyan nincs deficit.“ Most jobb ha hallgat, mintha mindenféle nyilatkozat alá oda szúrja nevét. . .

De, mint előre jelzém, nem fogok személyeskedni. Az érzékenykedés, szemrehányás sem használna semmit; mivel azt a tényt senki el nem tagadhatja, amit az egyházmegye kimondott, hogy „pénztári fogyás van 234 forint 57 kr.“ Ezt igyekezzenek az illetők jövőre kiegyenlíteni; az a helyes út, melyre léphetnek; nem az, hogy a feketét igyekezzenek „bizonyítgatások“ gyártása által fehérre mosni; mert ez lehetetlen. „Hiába fürdik a csóka, nem lesz fehér az ő tolla.“

Végül egy vallomás. Kiki láthatja, hogy első tudósításomban feltüntetett számadataim a leghitelesebbek voltak. Jobb lett volna azokat békén elhallgatni az illetőknek, mint engemet provokálgatni s általam önmaguk ellen bizonyítékokat hordatni fel a nyilvánosság előtt; hol én nem rázogattam volna tovább szennyeseket, ha 4—5 ízbeli ellenem intézett „helyreigazítás,“ „bizonyítás“-féle nyilatkozatokkal, rendes napi munkakörömből, ki nem zavartatom. A szám-

revők innen-onnan szedett számadatokkal állottak elő, az egyházmegye által helybenhagyott számadatok után. Az ily eljárásra meg kellett tennem az útbaigazítást s az alantas közeg ellen, hivatkoznom az illetékes egyházmegyei jegyzőkönyvre. Hogy az egyházmegyei nyomtatott jegyzőkönyvből vett adatokkal, a „bizonyításban“ felhozott számadatok nem vágnak össze: arról én nem tehetek.

Záradékkul bator vagyok azon nézetet nyilvánítani, hogy ha már szegények vagyunk, mint kálvinisták, legalább azt a keveset, amivel bírnunk, kezeljük tisztán; bánjunk vele takarékosan, mint afféle puritán kálvinistákhoz illik; mert azok a túlterhelt egyházak nagy bajjal rakják e filléreket össze!

S most már kérdem az ítéletre jogosult közvéleményt, a fentebbi adatokat látván: nem méltán mondtam-e, hogy rothad valami. Most is csak ezt igazoltam. *)

Görömbei Péter.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A katolikus sajtó gyöngyeiből. A „*Magyar Állam*“ bizonyos katolikus körök szellemének e kimagasló szemétdombja és a fekete sereg nagyobb szabású nyelvéléseinek piaca, kétszer is visszatér azokra a megjegyzésekre, amelyekkel kísérve közöltük mi lapunkban az ő „*Sárospataki hangok*“ című vezércikkét. Első ízben, lenyomatván a mi rövid megjegyzéseinket, talán azért, mert — Dr. st — tudor úrnál megszakadt a bölcsesség fonala, vagy mert nem volt eléggé elkészülve gorombaságaival, kinyilatkoztatta, hogy nincsenek megjegyzései. Dehát a jezsuiták nem azért jezsuiták, hogy csak két huszonnégy óráig is álljanak adott szavuk mellett; azért a január 9-iki számban már egy másik harcos áll elő B. B. A. álarc alatt. Ugy látszik: ezek az urak nem mernek élni saját tisztességes nevükkel, hanem csak számmal vagy más jelekkel vannak megjelölve, mint egykor az inquisitio emberei. B. B. A. aztán „*Feleletet*“ ír a mi megjegyzéseinkre, s minő felelet ez!? Elmondja, hogy „A mi sárospatakról jő, az már pár század óta, amennyiben a Kálvin-féle praedestinatio erre a városra ragadott, sáros szokott lenni. Azért nem lehet esodálni, ha a „Sárospataki Lapok“ f. é. első száma is sáros, s mint a praedestinatio nagyszájú apostola, a katolicismus és a jezsuiták dolgaiba belekontárkodik; impertinens, oktalan és tudatlan módon ragadja oda a kath. egyház felsőbbbségét s az *érdemes* Sámbar ügyét s nem éri fel esze Samassa érsek *repülését* és kontárkodik a jó Sámbar rovására; akkor, mikor a katolicismus és Sámbar minden cselekedete az ev. ref. nemes és szent egyház praedestinatioja szerint levén megítélendő, a „S. p. l.“ szerkesztősége iszaphoz szokott írónak nem marad egyéb hátra, mint e téren is kalapba szorulni és bámulni a borkóstolgotó szegény Sámbarnak boros-hordóba jutását.“ Majd minekutána, egy kevés időre, kifárad és kifogy a nekünk szánt megtisztelő jelzőkből s előadja, hogy a *szegény* Sámbar atya Székely-Udvarhelyről csak úgy menekülhetett meg a kath.

*) E közleménnyel, a különben is hosszúra nyúlott vitát részünkről befejezettnek nyilvánítjuk.

Szerk.

vallás elnyomói elől, hogy *barátai egy boros-hordóba fennekelték be*, felhívja szerkesztőségünket, hogy jelölje meg Sámbar dicsekedő levelének keltét és közölje egész terjedelmében s jelölje meg azt a kath. egyházi felsőbbbséget is, mely Sámbarnak, amaz általunk idézett feleletet adá; jelölje meg a levélnek keltét és közölje egész terjedelmében, ő, t. i. a M. Állam, a hitelesség megállapítására, bírákúl *Ipolyit, Fraknóit és Rosty K.* tanár urakat jelöli ki (még kár volt a kath. „Ébresztő“ érdemes szerkesztőjét, *Zimándy* urat mellőzni!), kik mellé szerkesztőségünk, a mi tekintélyeink közül, még három tagot jelölhet ki. S ha aztán, a bírák ítélete szerint, az általunk felmutatott okmány hiteles, hát a Magyar Állam (ugy gondoljuk: a *mise pénzekből*) egész öt aranyat fizet nekünk; ha pedig nem, hát akkor mi hazug, tudatlan, piszkosszájú zuglap-csinálók vagyunk.“ A modorra nincs észrevételünk. Az épen méltó a M. Államhoz és egy Sámbar védelmezőjéhez. Hanem, igenis, van más tekintetben s ez a következő: Mi a kívánt leveleket, eredetiben nem tudjuk felmutatni, mert a Sámbarhoz hasonló ravasz jellemek, sokkal furfangosabbak voltak, és ebben a katolikus történetírás is követte őket, sem hogy az efajta okmányokat felolvasták volna a pataki piacon, mint ezt Sámbar, némely, ref. részről hozzáintézett meghamisított levéllel tévé, vagy hogy gondosan el nem rejtették volna kezünk ügye elől; azért azokat a M. Állam keresse azokban a püspöki és érseki levéltárakban, melyek a kath. egyház azon időbeli annyi szegyenletes tényeit takargatják. Hanem e helyett, igenis, tudunk két, a történetírás előtt egész hiteles egykorú forrást is megnevezni, melyben az általunk idézett és Sámbart jellemző adat szóról-szóra megtalálható; ez pedig teljes hitelességű bizonyítás lehet épen B. B. A. szemében, ki *Gurytól*, annak Morálja 54. §-ban azt tanulta, hogy „*valamely vélemény, feltétlenül igaznak tekintendő, ha azt csak egy tudományos ember mondotta is.*“ Mi, minden szavahihető embert készek vagyunk *lapszám szerint* is utalni a címzett forrásokra; de a M. Állam *pénzjutalmat tűzvén ki* számunkra, vele szemben semminemű kötelezettségre sem érezhetjük magunkat lekötve; mert neki, s aki azt tanítja, hogy a „*A pozitív isteni és emberi törvények általában nem kötelezők és „per accidens“ azok bármikor megszeghetők s még a kézírások és testamentumok is meghamisíthatók*“ (L. Gury Moráljának 99., 777., 907. sat. §.), nemesak akkor nem hiszünk, mikor egy pár betűvel írja alá nevét; hanem még akkor sem, ha arról az ígért öt aranyról, hiteles kötvényt állít is ki. Azért hát csak tartsa meg a „M. Állam“ aranyait — *péterfilléreknék*. Úgyis sokat panaszkodnak az anyagilag kifosztott és tönkrejutott pápa sorsa felett. Tartsa meg a nekünk szánt megtisztelő jelzőket is; mi pedig *fenn tartjuk* Sámbarra nézve adott jellemzésünket továbbra is; sőt, minthogy már alkalmat szolgáltatott reá, ki is egészítjük azt azzal, hogy ő nemesak hazug, tudatlan, borkóstolgotó jezsuita s maguktól a katolikus egyház jobbaitól is megrestelt gyalázata volt korának, hanem emellett a *köz és privát vagyon fosztogatása is mestersége közé tartozott*. Erre nézve csak egypár történeti adatot idézünk; azt adja ki a M. Állam *Ipolyinak, Fraknóinak, Rostynak,*

de különösen Zimándynak, hogy csavarják el s cáfolják meg a forrást, amelyből szóról-szora idézünk: „Báthori Zsófia kimenván Erdélyből, magyarországi jószágaiiban egy hitetlen *dmító* jezsuitától, páter Sámabártól megcsalatik. . . Ugyanazon páter tanácsából a pataki kollégiumot, melyet a Rákóczy fejedelmek építtettek és szép reditusokkal megajándékoztak vala, kifordítá, dissipálá s minden jószágaiiból a ref. predikátorokat kiűzeté, jobbágyait, szolgálit erőszakosan a pápista vallásra hajtá. S ám ugyanazon szent atyák, páter Sámabár és páter Kiss nyelék és emészték meg minden gazdagságát; mert csalárd szín alatt kicsalták kezéből a nagy királyi klenódiumokat s alattomban kit Nagy-Szombatba, kit Bécsbe a Domus professába elküldöttek“ . . . „A megdühödött oktalan ebnek tulajdonsága ez, hogy valamely állatokkal szemben találkozik, azokat megmardosni, nyálazni s vesztegetni igyekezik. . . Vallyon nem ezen tulajdonság feneklett-e meg amaz mörgással híres sánta Loyola apródjában, Sámabár Mátyásban? Vallyon nem ez túrata-e vele amint mindenkor, úgy mostan is . . . tajtékot minden evangélikusok ellen; azaz, annyi szitkos, mocskos, nyálás . . . hamis, helytelen, eszelős és nyilvánvaló rosz emberekhez illendő nyálaskodásokat.“

— **A sárospataki jogászegylet** folyó hó 6-iki bálja kedvező eredménnyel folyt le, ami, hogy így történt, első sorban *id. br. Vay Miklós* ő excellentiájának köszönhető, ki 50 frtot küldött a jótékony cél előmozdítása végett. Kíváncs volt, hogy sokan megértsék azt a nagy gondolatot, amely ő excellentiáját — nézetünk szerint — ez adományozásban vezérelte. Már a legközelebbi rendkívüli egyházkerületi gyűlést megelőző konferenciában ugyanis — midőn az egyházi törvények 99-edik §-a miatt többen aggodásba estek a jogakadémia jövője felett — felemlítetett a *jogászegylet*, mint olyan, amelyre a sárospataki jogakadémia jövőendő életében fontos szerep várakozik s amely, szerencsés fejlődés mellett, hivatva van — legalább bizonyos mértékben — azon jótéteményt pótolni, amelytől jogász ifjaink 99. §. elütötte. Mi legalább azt hisszük, hogy a nemes báró főgondnoki nagy lelke, azzal a szép összeggel, túlnézett a bál kiadások fedezésén, s arra a magas célra óhajtott a prot. egyház lelkesedésre képes nagyjainak figyelmét felhívni, amelyet a változott viszonyok írnak a protestáns *jogászegylet* elé. Csak előre a nemes nyomokon! A prot. jogakadémiák szellemére ma sokkal nagyobb szükség van hazánkban, mint akármikor volt idáig. A levegő tele van szabadság-fojtogató miazmákkal.

— **Papválasztás.** A *kázmárk-léhi* egyházban, a január 7. megtartott lelkészválasztás alkalmával, *Új József*, szinai segédlelkész, szavazattöbbséggel, rendes lelkésszé választott. Üdvözljük!

— **Az irodalmi kör** egy, a gimnázium VIII. osztálya számára készitendő „Hit- és Erkölcstan“ című kézikönyvre pályázatot hirdet. A két rész terjedelme együtt legfeljebb 8 ív lehet. Beadási határidő 1884. január 1. A munka ívenként 20 frttal, minden további kiadásnál 10 frttal díjaztatik. A pályázni akarók felhívatnak, hogy szándékukat egy hó alatt, tehát legkésőbb február 15-ig tudassák az elnökséggel, honnan a munka készítése céljából a tervezetre nézve

utasítást szerezhetnek. Ha pályázó nem jelentkezik, a kör megbízás útján fog a munka előállításáról gondoskodni. A népiskolai „Olvasókönyv“ beadási határnapja szintén 1884. január 1. Több gimnáziumi tankönyvre nézve a kör a gimn. tanári kartól véleményt kér; Maklári P. Miklóst pedig megbízta, hogy felolvasott s a gimn. tanári kar által már előzőleg helyesléssel fogadott tervezete alapján a gimnáziumnak szükséges „Ó-kor történelmét“ készítse meg.

— **Az egyházmegyék köréből.** A *felső-szabolcsi* egyházmegyében 85 egyház közzül már 35 rendezkedett be az új törvények szerint. Azonban, mint levelezőnk írja: *Balkány és Gelse megtagadták a törvény iránt való engedelmességet. Gelsében a pap ellen az egész közgyűlés felzúdult, hogy e törvényeket, hogyan képes rájuk erőszakolni és kikelték mindenek ellen, akik a törvény megalkotásában részesek voltak.* Erélyes vizsgálat rendeltetett el. — A *szathmári* egyházmegyében, az esperesre és egyházmegyei gondnokra adott szavazatok, folyó hó 2-án bontattak fel Majtison s esperessé *Kiss Aron*, egyházmegyei gondnokká *Vállyi János* újból egyhangúlag megválasztattak.

— **Geduly Lajos**, ev. szuperintendens, folyó hó 7-én tartotta meg Pozsonyban 25 éves lelkészkedésének emlék-ünnepét. Az ünnepély a templomban kezdődött, hol az ünnepelt maga tartott egyházi beszédet, majd saját lakásán folytatott, hol számos küldöttség fejezte ki érdemei iránti tiszteletét. A derék férfiút a bécsi theologiai fakultás, ez alkalomból tudori oklevéllel ajándékozta meg.

— **A buzgóság műve.** A garanyi ev. ref. leányegyház immár 14 éves vágya és óhaja teljesülésének üli örömm-ünnepét, gyönyörködven szépízlésű építményében, melyet Isten kegyelméből, annyi buzgó epekedés után, valahára bevégezett. Kérdezed t. olvasó, mi azon szép építmény, melyben a garanyi egyházközség gyönyörködik? ! Megmondom! Ez egy szilárd kő- és téglanyagból épült, bádof-fedellel ellátott *új torony*, mely közelebb még 1842. évben épült s 1850-ben nagyszerű ünnepélyességgel felszentelt, igen szép templomuk mellé állittatván, fényével beragyogja a vidék láthatárát, hirdetve az egyház népének vallásos buzgalmát és az anyaszentegyház ügyei iránt mindig ragaszkodást és önzetlen érdeklődést tanusító jóakarátát. Ez egyháznak, harmadfél százados fennállása alatt, már harmadik temploma ez, mely mellé most, igen csinos tornyot építtetett. Eme három templom építésére nem a pompa utáni sóvárgás, hanem a szükség kényszeríté a garanyi egyház híveit. Első díszes temploma, mely a katolikusok birtokában ma is megvan, a vallásüldözés korában elfoglaltatott; a második, mely 1790. évben a szükség és szegénység miatt fából épült, összedőlt; így lett kényszerülve 1842—1850. években nagy áldozattal és tetemes költséggel harmadik, jelenleg is fennálló kő-templomot építtetni. A toronyépítés iránti vágy 1868. évben támadt fel e gyülekezet lelkében, midőn a jelzett évben, anyagi erejéhez mérten, 1300 frt. költséggel vásárolt igen szép két harangját, a torony belterjedelmének szűk volta s falainak gyengesége miatt beállítani nem tudta; haranglábakon kellett azokat lent a földön elhelyezni. Azóta az óhaj és remény megvolt, de az

anyagi erő hiányzott, meggyengítvén azt a soknemű építkezések és más egyházi terhek. De azért nem hatottak zsidbasztólag rá a nehéz körülmények. Ébren volt és folyvást azon módok felkeresésén gondolkozott, melyek által szép tervét s magasztos célját elérhetné. És az 1882-ik évvel beköszöntött új esztendő feltüntette a buzgó vágy teljesíthetőségének hajnalszállagát azáltal, hogy az Almásy Pál és Zsigmond birtokát megvásárolt községi tagok, a birtokkal kapott kastély falait áruba bocsátván, azt a ref. hívek 147 forint 10 kron megvették, melyből a toronyhoz szükségelt kő, téglák és anker-vasak nemcsak hogy teljesen kikerültek, hanem még a múlt télen, mielőtt a torony építéséhez hozzáfogtunk volna, 149 frt. 96 kr. árú anyagot egyeseknek elárultunk és az építés befejezte után felmaradt anyagokat most 70 frton eladtuk. Itt leli magyarázatát azon feljebb jelzett kifejezés, hogy a torony szilárd kő- és téglanyagból épült. Az anyag tehát megszerzett; de a kincses láda üres; mert az igen gyenge anyagi erővel rendelkező anyag-egyház épületeinek javítgatási terhe, a saját kebelében teljesített építkezések, egypár évvel ezelőtt templomunk, iskolánk és a tanítói laknak zsindegy-fedélzetű kőfallal történt körülvételi költségeinek fedezése felemészték összeszerakosztatott filléreinket. A nép pedig szegény! Anyagi állapotát megzsilálták a mostoha évek, a nagy uzsora-kamatok, a rengeteg adók, a krach és a mindezeknél veszedelmesebb Ondova-Toplya vízszabályozó-társulat bölcsesége, használatatlanná téve szép és termő rétjeiket. Az egyháznak 2 katas. hold és 1100 □ ölnyi föld területen kívül semmi egyéb jövedelmi forrása nincsen. Papi, tanítói fizetések és minden egyházi terhek a nép zsebére nehezedenek. Hát ugyan miből építünk tornyot?! Talán a nép buzgóságából?! Hiszen arra az „egyházatlanság és üres templomok“ kor-
szakában számítani sem lehet?! De igen! itt még lehet. A vallásos buzgóság ez egyházban meghozza még áldozatát a szentügy oltárára. Alig marad el család, mely évenként „Isten dicsőségére,“ tehetsége szerint, jó szívéből, egypár frtot ne adna. Ez a bizodalom horgonya, mely hajónkat a jóratörekvés tengerén nem engedi elsüllyedni s reménységünkben nem hagy megsemményülni. És úgy is történt. Midőn a tervrajz és a költségvetés tudomásra hozatott, a nép örült és szegénysége dacára örömteljes érzettel ígérkezett minden őt érdeklő kötelességeket teljesíteni; hordta tisztaszívű adományát az úr oltárára jószántából is, birtokaránylagos megadóztatás útján is; még emellett, hogy az építkezés minél kevesebb költségbe kerüljön, s az építő-mesterek jobb kedvvel dolgozzanak, hónapokon keresztül koszttal is elláták őket az egyes családok. Így épült fel a torony 1686 frt. költséggel, temérdek munkával és áldozattal. Felszentelési ünnepélye csendes egyszerűségben folyt le, egyedül a lelkes által tartott alkalmi ima és egyházi beszéd mellett. Majd ha egykissé kiheveri a kincses láda az építés terheit: nyilvánosabb ünnepélyességgel is lehet annak felszentelését eszközölni. Az úr áldó kegyelme s örökös szelleme lebegjen az egyház hívei és szentcélú építményei felett!!

Gyarmathy Soma,
bodzás-ujlaki ref. lelkész.

— **Névkönyvünk.** „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1881—82. évi statisztikai adatokból“ elhagyta a sajtót, több helyes változtatással. Elsőben is külseje, papírosa lep meg kellemesen, azután beosztása érdemi meg jóváhagyásunkat. A két Borsod és a két Zemplén egymásmellett áll, nem úgy, mint idáig s ily módon könnyebb a rátalálás, az eligazodás. Jó volna azonban, ha az eligazodás könnyítése végett *Tárgymutató*-val is el volna látva Névkönyvünk és ha a beküldött adatokat egyöntetűbb egészszé lehetne idomítani s azokra nézve valami utasítás küldetnék szét az érdekeltek számára. Abaujnál például pontosan megtudjuk, hogy ez a samaz világi tanácsbíró hol lakik, mi az utolsó postája; de már Alsóborsodnál, Tornánál és Ungnál ezt a kelléket hiában keressük; egyéb tekintetben is egyik hübb képet ad, mint a másik. Ezen a hiányon is segítenünk kell, hogy *Névkönyvünk* a célnak megfeleljen. Derék volna, ha mint az ágost. testvérek Névkönyvében s részben az erdélyiekében is, közöltetnék abban az egyes egyházak keletkezési éve, kapcsolatban más történeti adatokkal, hogy így Névkönyvünk az egyháztörténetiről is érdekelje s több legyen az száraz statisztikai kimutatásnál.

— **Nyilvános köszönet.** Abauj-Szántón, 1882. dec. 25. Csajka János úr kedves leánya, a szeretetreméltó Csajka Etelka kisasszony, sajátkezűleg, önszorgalma s ügyessége által egy finom cérnákból horgolt, s jó ízléssel összeállított fehér asztalterítőt és egy értékes mirtuszoszorút tett föl az úrasztalára karácsonyi ajándékkul. Ugyanese itt dec. 30-án Szilágyi Erzsébet, Szabó Károly úr kedves nője, egy finom piros kasmirból készített s értékes fehér csipkével szegélyezett asztalterítőt és egy díszes koszorút a szószékre újévi ajándékkul kegyesen adományozott. Mely tiszta szívből származott jótetteikért fogadják a nemeskeblű adakozók mindnyájunk hálás köszönetét, őszinte jókívánságunkat és méltó elismerésünket. Forróan ohajtjuk, hogy legyenek boldogok és áldottak.

Komáromy János.

— **Apró hírek.** A sárospataki főiskolai *számvéveszék* folyó hó 16-ik napján kezdi meg működését. — *Kecske-méten, Katona Józsefnek,* a „Bánk bán“ szerzőjének szülőházát emléktáblával fogják megjelölni. Az alkalmi ódára hirdetett pályázat határideje folyó év március 15-ike.

— **Lapunk jelen számához a „Vallásos iratok“** névsora van csatolva, terjesztés és megrendelés végett.

Szerkesztői izenetek.

A „Sárospataki Lapok“ másik előfizetőjének. Az bizony nagy baj, mikor valaki — amint ön írja — elfojtott dühbe jön egy gyermeknek tréfájaért s nem a maga neve alatt, nyilvánosan meggratulálja maga-magát. Dehát mindezt írja ön meg az illetőnek; mert mi az ő kedélyállapota iránt tanúsított legőszintébb részvétünk mellett sem foglalkozhatunk ilyen gyerekes dolgokkal. „Jóízűen írott“ sorait azért nem is közölhetjük. Arra az álnévre önnek nincs is joga, s mikor szükségét látjuk, az ambulantiák rovatát már csak magunk fogjuk folytatni, de erre most nincsen ok. Különbben is meg van ígérve, hogy „rútul össze fogunk töretni;“ hát már csak nyugodtan kell bevárni szörnyű végzetünket. — **Cz. I. Erdőbénye.** Attól félünk, hogy kitavaszodunk s akkor aztán azok a jó téli gondolatok elmaradnak. Vagy talán valami baj van? — **D. L. Kazsu.** Az a derék, ha a régi gárda is síkra száll. Közölni fogjuk, csak türelmet kérünk, mert változatos-ságra kell törekednünk. — **N. L. Kassa.** Szíves készségét köszönjük s az ígért teljesítést várjuk. Azzal a másik bírálattal ne foglalkozzék; hálátlan és kevés hasznu munka ez s emellett, a szemetes élet rostálása, a sok felszálló por miatt, ártalmas is. — **Sz. K. N. Peszek.** Kaptad-e leveletem? Abban több dologról írtam.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A zsinati törvények kihirdetése után.” Autonomia. „A uépiskolai olvasó-könyv.” „A vallás és az emberi tudás határai.”
(Negyedik közl.) „Világtörténelem.” (Könyvbír. folyt.) Maklári Pap M. „Vegyes közlemények.”

A zsinati törvények kihirdetése után.

Ref. egyházkerületeink, az új egyházi törvények kihirdetése céljából, már mindnyájan megtartották közgyűléseket. Ezen közgyűlések, mint a nyilvánosság elé került jegyzőkönyvi kivonatokból láthatjuk, a törvény végrehajtására nézve is megtették a legelső lépést: hozzáfogtak a szervezkedéshez; megválasztották a conventi, sőt némelyek az egyetemes tanügyi bizottsági tagokat is.

Őszintén megvallom, hogy a közgyűlést tartó egyházkerületeknek, a törvény végrehajtására vonatkozó határozatai, az egymásnak ellenmondó intézkedések, engemet kellemetlenül érintettek; mert azt látom ki belőlök, hogy egyházkerületeink amennyien vannak, annyiféleképen fogták fel és magyarázták a zsinati törvényt; mintha az a szervezkedés ügyében nem nyújthatna kellő tájékoztatást; mintha az nem is arra való volna, hogy összekössön és egyesítsen, hanem hogy elválaszszon és szétszórjon bennünket. Szükségesnek tartom azért, hogy a zsinati törvények végrehajtása ügyében eszmecsere induljon meg közöttünk, hogy így a nagyfontosságú, elvi jelentőséggel bíró kérdésekben, mentől hamarabb egyértelmű megállapodásokra jussunk. Ez a célja az itt következő megjegyzéseknek.

Mindenekelőtt a szervezkedésnél az egyházi hatóságok választásának módja érdemli figyelmünket. E tárgyban a dunamelléki és tiszáninneni egyházkerületek úgy intézkedtek, hogy a presbyteriumok újra választását elrendelték, a felettes hatóságokat pedig meghagyták a régi tisztviselőkkel. A dunántúliak már egy lépéssel tovább mentek és kimondták az új választás szükségét, alólról felfelé minden fokon, azzal a különös tekintettel mégis, hogy a püspököt és főgondnokot nem tették ki az új választás esélyének, amit „a hála-felíratig menő loyaltás” nem is engedhetett meg. Legtovább ment a tiszántúli egyházkerület, mely teljesen a törvény alapján állva, még a püs-

pöki és főgondnoki hivatalra nézve sem tett kivételt s minden fokon új választást rendelt el. Nagyon helyesen és egészen alkotmányosan; mert véleményem szerint, a régi presbyteriumok lemondásával az általuk választott felsőbb hatóságok is bevégezték szerepüket. Abban a meggyőződésben vagyok, hogy az új presbyteriumok megalakulásával, a régi egyházi tisztviselők elvesztették lábuk alól azt az alapot, melyen eddig állottak és természetesen helyet kell adniok azoknak, akiket az új presbyterium fog megtisztelni bizodalmaival. Ez nemcsak törvényszerű és alkotmányos, de következetes eljárás is. Ha új alapot akarunk vetni, nem rakhatjuk azt a régi fal és tetőzet alá.

Ha jól ítélek a dologban: a két, e tárgyban conservatívnek nevezhető egyházkerületet az tarthatta vissza a gyökeres átalakulás ösvényén, hogy nem volt bátorsága szemébe nézni az új választás lehető zavarainak, visszaéléseinek, talán igazságtalan megtorlásainak. Feltették az egyházat, hogy majd nélkülöznünk kell azon férfiakat, kiket oly szívesen látunk egyházi közigazgatásunk terén, kiknek buzgóságára valóban oly nagy szükségünk van. Én nem hiszem, hogy új választás esetén a mi kormányra termett, kipróbált hűségű embereink kimaradnának a választási urnából. Fel nem tehetem a józanságáról ismert kálvinista közönségről, hogy vezérlő férfait, mint eddig, úgy ezután is meg nem tudná választani. De ha egy-két régi emberünket elveszítünk is, nem lehetne ártalmunkra az erőnek ilymódú kicserélése, és a lehető veszteségért kárpótlást nyernénk az újonnan választottak buzgóságában. Aztán az új presbyteriumokra is ébresztőleg és lelkesítőleg hatna az a tudat, hogy ők mindjárt hivataloskodásuk elején, nemcsak kötelességeket teljesítenek, hanem az új törvény értelmében az őket megillető alkotmányos jogokat is gyakorolják és oly egyházi hatóságok fegyelme és vezetése alatt állanak, kik az ő bizodalmaiknak kifolyásai.

Mig a szervezkedés ügyében, mint kimutattam,

oly különbözőleg és egymással ellentétesen fogták fel egyházkerületeink a zsinati törvényt: addig a conventi tagok választására nézve, véleményem szerint, mindannyian egyenesen félreértették azt; amennyiben a presbyteriumoktól, ez úttal legalább, elvették azt a jogot, melyet számukra a törvény biztosít. A törvény 53. §. f) pontja oly világosan szól e tárgyban, hogy csak szándékkal lehet ellenkezőre magyarázni. Nevezett pontban az egyházkerület jog- és hatáskörét illetőleg az van meg szabva, hogy „a püspök, főgondnok, conventi tagok, egyházkerületi tanácsbírák és jegyzők választására nézve intézkedik,” mely annyit tesz, hogy ezekre nézve a presbyteriumok által való választást elrendeli. Döntőleg bizonyítja ezt a mondat második része, mely mintegy ellentétül azt fejezi ki, hogy „levéltárnokot, pénztárnokot, ügyvédet, számvévőt s minden más egyházkerületi hivatalnokot választ.” Minden kétségen kívül áll előttem, hogy az első részben a közvetett, a második részben a közvetlen választás eszméje van kifejezve. Az 53. §. f) pontjának világos és határozott értelmét nem gyengíti meg előttem az 56. §. sem, mert ott általában csak egyházkerületi (nem egyházkerületi közgyűlés által való) választásról, különösen pedig arról van szó, hogy az egyes egyházkerületek mily arányban képviseltessék magukat a conventen. Az 53. §. és a 308. számú zsinati jegyzőkönyv közt sem látom az ellenmondást, mert a 308. szám alatt csak arra hívatnak fel az egyházkerületek általában, hogy a conventi tagokat mentől hamarább válaszsák meg; de az nincs utasításul adva, hogy az egyházkerületi közgyűléseken. Az 56. §-ra való hivatkozás itt ismét csak a conventi tagok számarányára vonatkozhatik.

Mondhatná talán valaki, hogy a zsinati törvényhozás előtti gyakorlat is az egyházkerületi közgyűlések választása mellett bizonyít és ezen régi gyakorlatot kívánták szentesíteni a zsinatra előkészítő conventi munkálatok; épen azért a zsinatnak sem lehetett más célzata e tekintetben. Ilyen felfogást árulnak el Fejes István és Tóth Sámuel, a „Debreceni Prot. Lap“ dec. 15. és 25. számaiban. Igaz, hogy a conventi tagok választásából mindannyiszor, csak úgy könnyűszerrel kitudtuk a presbyteriumokat; de én kétségbevonom ennek helyességét és ha majd szükség lesz rá, be is bizonyítom, hogy ezen eljárás nem a reform. egyházalkotmány alapelvei szerint és nem annak szellemében történt. Azt is tudom, hogy a zsinat előtti conventeken sokan belésszerettek azokba az erdélyi „specialitásokba,” melyeknek egyik példánya az egyházkerületi közgyűlésen való választás is; de hogy a zsinaton a nagy többség, mint Fejes István állítja, a conventi tagok

választásától a presbyteriumokat meg akarta volna fosztani, azt kereken tagadni bátorodom. E tekintetben a zsinati napló is mellettem bizonyít, amint ez a „Debr. Prot. Lap“ dec. 25. számában látható, hol Tóth Sámuel Fejes Istvánnak megmutatja, hogy ő nem követett el szerkesztési hibát. Még nagyobb bizonyítékom volna, ha Tóth Sámuel, a zsinati tárgyalásokat a november 7-iki ülésről, a napló alapján, egész terjedelmében, szóról-szóra, tehát hitelesen közzétette volna. A convent, melyet most igtattunk először egyházalkotmányunk szervezetébe, oly népszerűtlen intézmény volt és az jelenleg is ref. egyházunk közönsége előtt, hogy annak megalkotásába, a mostani széles jog- és hatáskörrel csak is úgy egyezhettek belé a zsinati képviselők, ha az mindannyiszor a legszélesebb körű választás kifolyása lesz és az egyház közönsége legalább ily módon gyakorolhat ellenőrzést annak ilyen vagy amolyan magatartása felett.

Fejes István, kinek a zsinaton szép tisztességű szerepe volt, azt mondja, hogyha az 53. §. f) pontját bárhogya magyarázzuk is: ő azért „correctnek“ tartja az egyházkerületi közgyűlés által való választást, mert az egyházkerület intézkedhetik úgy is, hogy közgyűlésen választ. Tóth Sámuel, a törvények nagyérdemű szerkesztője pedig, megnyugtatón találja az egyház egyetemére, a közgyűlések által való választást, mert az ezeket alkotó elemeknek több alkalmuk van meggyőződést szerezni arról, hogy kik méltók valóban a conventi tagságra, mint a távolesó egyes egyházak presbyteriumainak; de meg az egyes presbyteriumok jobbára majd mindnyájan befolytak már azon tagoknak választásába, kik az egyházkerületi gyűlésnek szavazattal bíró tagjai, tehát közvetve csakugyan választói a conventi tagoknak. Nem akarom követni ezúttal t. barátaimat a sikamlós téren; csak annyit jegyzek meg számukra, hogyha az egyházkerületek így is, úgy is intézkedhetnek s ha az a közvetlen választás épen olyan megnyugtató és boldogító: mondják meg nekem: mire való lesz maholnap az a zsinat-presbyteri rendszer, mely szerint a magyarországi ev. reform. egyház a a törvény 2-ik §-a szerint „igazgatja és kormányozza magát!”

A közelebb tartott egyházkerületi gyűlések tanácskozmányai folyamán méltán feltűnést keltethetett még az a körülmény is, hogy két egyházkerület: a dunamelléki és tiszáninneni, egyetemes tanügyi bizottsági tagokat is választott, a többiek pedig, tudunkkal legalább, nem bocsátkoztak a választásba. Az a kérdés már most: melyik félnek

van igazsága. Véleményem szerint azok az egyházkerületek állanak a törvény alapján, melyek a választást meg nem ejtették. Az egyházi törvényekben a 61. §. 1) pontjában csak ennyi van az egyet. tanügyi bizottságról: „a tanügy könnyebb kezelése végett segédközege (t. i. a conventnek) az egyetemes tanügyi bizottság, melynek munkálatai felülbírálás végett, eleibeterjesztetnek.“ Ha a törvényhozás ezen hatóságot a szervezetbe fel akarja vala venni: úgy arról bizonyára egy külön §-ban körülményesen szólott volna; annak jog- és hatáskörét, mint a többi szükséges hatóságokét, kiszabta volna, vagy legalább utalt volna arra a szervezetre, melyet az egyházkerületek az 1880. július 1—9. napjain tartott egyet. tanügyi bizottsági gyűlés javaslata folytán elfogadtak volt. Mindez azonban nem történt meg és azért ki kell mondanom abbeli meggyőződésemet, hogy egyet. tanügyi bizottság, mint külön hatóság, zsinati törvényeink szerint jelenleg nem létezik. De az én felfogásom szerint nincs is szükség arra a convent mellett, mely a 61. §. 1) pontja szerint „az összes tanügy összehangzatos fejlődését vezeti.“ A két hatóság, ha még az egyet. tanügyi bizottság is szerveztetnék, ugyanazon ügyben egymás mellé állva, oly szerepet játszhatnék, mint régi országgyűléseinken a felső és alsóház, boldogtalan, végére mehetetlen izenetváltásaival. Itt már csakugyan kínos helyzete volna az alsóháznak, mely nem lehetne más, mint az egyet. tanügyi bizottság. A convent, annak idejében ha szervezkedik, tanügyi bizottság, nélkül is megtalálhatja a dolog nyitját, midőn szerepkörét megállapítván, tárcák szerint felosztja teendőit; bizottságokat nevez ki ez vagy amaz ügy bővebb tanulmányozása végett. Az így alakult bizottság, mely a conventnek törvényben írt jog- és hatásköréhez képest a tanügygyel fog foglalkozni, lehet aztán a valóságos egyet. tanügyi bizottság az a segédközeg, melynek munkálatai felülbírálás végett a convent eleibe terjesztetnek. Fentarthatja magának a convent azt is, hogy fontosabb ügyekben, valahányszor jónak látja, más tanügyi köröket, egyes kiváló tanférfiakat felszólít véleményadásra, mert biz abból a conventból szépen kimaradtak a tanügy emberei, kivéven, ha azt hisszük, hogy mindnyájan tanférfiak vagyunk.

A reménylhető viszontlátásig! *Autonómia.*

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai olvasó-könyv.

— Első közlemény. —

Az olvasás legfontosabb gyakorlati ügyesség, melynek elsajátítására az ifjú nemzedék által, a népiskolán hivatalosan. A nép gyakorlati érzéke maga rámutat ennek fontosságára, midőn a népiskola elé tűzött fel-

adatok között (hogy t. i. a gyermeket olvasni, írni, számolni megtanítsa) első helyre teszi az olvasást. Az olvasás ugyanis leghathatósabb eszköze a továbbképzésnek; azon legszebb alap ez, melyen különösen az értelmi képzés épülete (hasonlítson a kunyhóhoz vagy palotához) fölépítették.

Történetileg is a legrégebbi könyv az elemi iskolának az olvasó-könyv. Igaz, hogy régebben a bibliát, meg a zsoltárt használták olvasó-könyvekül, sőt mai napság is vannak iskolák, melyekben más olvasó-könyv a zsoltáron kívül nincsen. Hogy mai napság a közélet bonyolultabb viszonyai nem talál-
nak kielégítést a zsoltárnak vagy bibliának olvasó-könyvül való használatában, az természetes; mert mai napság felismert tény, hogy a vallásos érzület az életnek nem egyedüli követelménye. Mai nap az ember tehetségeit minden oldalról kívánjuk kimélni, a vallásosság pedig az embernek nem egyedüli szellemi tehetsége. Innen az olvasó-könyveknek is minden oldalú képzésre kell vezetniök. De bár az olvasó-könyv iránya a kor szelleméhez képest változott, nem szűnik az meg mai nap sem a népiskolai oktatás központja, idegrendszerre lenni.

Természetesnek fogjuk tehát találni, hogy az iskolai felső s legfelsőbb hatóságok gondoskodásának kiváló tárgyát képezi jó népiskolai olvasó-könyvek készítése. Meglepő azonban, hogy jöllehet az olvasó-könyvek szükséges volta általában el van ismerve, mégis oly csekély az olvasó-könyvek száma, hogy míg egyéb tankönyvek írása körül tulságos productioval találkozunk, addig az olvasó-könyv-irodalom — ha nem is hever parlagon — bizony gyér gyümölcsöket terem.

Nem szándékom az ismert, meglevő olvasó-könyvek kritikáját megírni; de mégis gondolkodnom kell az említett jelenség okai felett, hogy kitűzött feladatomat később, sikeresebben megoldhassam.

A népiskolai olvasó-könyv-irodalomnak viszonyos terméketlenségét én hajandó vagyok első sorban magában a feladat nehézségében keresni. Egy jó olvasó-könyv megírása sokkal fáradtságosabb munka, mint más népiskolai tankönyv megírása; nem kíván önálló productumokat, hanem inkább szorgalmas gyűjtést; de épen ezért feltételezi teljes ismeretét az ifjúsági iratoknak, a nemzeti, népies és szépirodalomnak, a népköltészetnek, népmeséknek sat.

A népiskolai olvasó-könyv-írónak, ha nem is mély, de alapos ismerettel kell bírnia a tudományokban. Jean Paul azon mondása, hogy „Wer über Pädagogik schreibt, der schreibt über Alles“ nem helytelenül alkalmazható az olvasó-könyv-írójára. Innen az a jelenség, hogy azon olvasó-könyvek, melyek két vagy több szakférfi által szerkesztettek, vagy szakértőkből álló bizottság által átvizsgáltattak: rendszerint jobbak az egyesek által készítettéknél.

De az olvasó-könyvek kifogásolható voltának másik oka abban is keresendő, hogy az olvasó-könyvek feladata, kellei iránt nincs a szakférfiak között egyező vélemény. Természetes, hogy azon olvasó-könyv, mely egyik állásponton teljesen kielégítő, hasznavehetetlennek tűnik fel a más állásponton álló előtt. Igen bölcsen járt el ennél fogva a „Sárospataki irodalmi kör“, midőn különösen a népiskolai könyvek készítésénél alaptervezetet kíván először készíttetni; mert bizonyára a cél helyes kitűzése az első lépés használható olvasó-könyv létesítéséhez. Szabad legyen e tárgyra nézve nekem is elmondani nézeteimet, s

illetőleg megvitatni a népiskolai olvasó-könyvek *célját, tananyagát és a tananyag beosztását.*

Az olvasó-könyveknek minden időben többféle céljuk volt, melyek azonban az egységes célnak, az *összes szellemi tehetségek képzésének* fogalmát nem mindenkor meritik ki. Van azonban egy szempont, mely minden időben előtérbe nyomult, s melyet ezért az olvasó-könyv legelső céljául kell elfogadnunk, s ez: *az olvasás*; hisz épe ezért *olvasó-könyv* e könyvnek a neve. Az olvasásnak három foka van: a gépies, értelmes és szép olvasás; e fokozatok begyakorlására szolgál első sorban az olvasó-könyv és pedig az I—II. osztály olvasó-könyve, a gépies, folyékony; a III—IV. osztály olvasó-könyve, az értelmes; az V—VI. osztály olvasó-könyve a szép olvasás alapjául szolgál. Épen e körülményből foly, hogy az olvasmányok *rendszerint* nem beemlézésre, hanem épen az olvasás különböző fokozataiban való gyakorlásra valók.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy verses darabokat, népmeséket nem lehetne említtetni, hanem hogy nem kell a gyermeket az egyes tantárgyakból az illető kézikönyvecskékből beemlézésre feladott leckék mellett az olvasmányok beemléztetésével fárasztani; sőt inkább az egyes tantárgyak emlézése közben találjon a gyermek az olvasmányokban oly üdülési pontokat, melyeken az egyoldalú emléztéstől megpihenhet. Az egyes tantárgyak értelmesen tanítandók ugyan a kézikönyvekből, de főként az emlékezet fejlesztésére számítvák; az olvasó-könyvekben az emléztetésnél főbb szempont: az *értelemnek* (a megfigyelő, ítélő, következtető tehetségnek, a képzelemnek) *fejlesztése.*

E ponton érintkezik az olvasó-könyv kérdése a népiskolai tankönyvek kérdésével.

Amint a népiskola a társadalom fejlődésével lépést tartva, kilépett eredeti egyszerűségéből, nem elégedett meg többé az olvasás, írás, számolás tanításával, hanem *közhasznú ismeretek* közlése által igyekezett a fejlettebb társadalom magasabb igényeit kielégíteni: úgy jöttek létre az első igazi olvasó-könyvek. A reálismereteknek olvasás útján való közlése lassankint oly terjedelmes lett, hogy jónak látszott elkülöníteni az egyes ismeretköröket s így jöttek létre a (külön) természetrajzi, természettani, földrajzi, történeti, erkölcsi sat. olvasó-könyvek. Csakhamar belátták azonban, hogy ez olvasó-könyvekben közlött reálismereteknek nincs elég gyakorlati értékük, ha legalább a főbb elvek be nem könyvnélkülöztetnek; hogy az értelem munkássága csak az emlékezet által megőrzött anyagon gyakorolható: így jöttek létre a beemlézésre szánt encyclopädicus szerkezetű népiskolai tankönyvek.

Ezen népiskolai encyclopädiákból nőtték ki magukat a mai rendszeres népiskolai kézi-könyvek, melyek azonban jórészen azon hibában szenvednek, hogy lehetőleg teljesek akarnak lenni, s az egyes részleteket is az olvasó-könyvekbe való részletességgel kívánják tárgyalni. Innen eredt újabb időben, különösen az egytanítóju népiskolában a panasz a sok könyvnélkülözés ellen. A népiskola részint a népiskolai növendékek szellemének fejletlen volta miatt, a legszűkebb körre kénytelen szorítani a reáltantárgyakból közlendő ismereteket. E minimum szolgál beemlézendő anyagnak. E dióhéjba szorított ismeret azonban, a dolog természeténél fogva, nagyon is váz-

latos, mondhatni sokszor száraz, unalmas; az olvasó-könyvek feladata már, a reáltantárgyak köréből vett élettjeljes képek által a tankönyvekben közlött vázlatos ismeretet kiegészíteni, egyes részletek alaposabb megértése által a gyermek értelmét, az ismeretekbe való belátását fejleszteni; vele a tudományt vonzó alakban adott olvasmányok által megkedveltetni.

Nem célja tehát az olvasó-könyvnek a teljesség, hanem csak egyes kiválasztott részletek kimélyítése, hogy a gyermek mintegy sejttesse: mennyi minden megismerni való marad még azon ismeretkörben, melyet ő vázlatosan a tankönyvekből tanult, hogy a gyermek tudványa ne kielégíttessék, de sőt inkább felkeltessék, s ezáltal az önművelésre való hajlam benne felébresztessék. Az angolok a reáltantárgyakat még a képezdékben sem tanítják a magok teljességében, hanem az általános vázlat mellett egyes részleteket kimélyítenek (a fizikából p. csak a mechanikát vagy csak a rezgési jelenségeket tanítják); ennek az a jó oldala, hogy a növendék nem a tudománnyal jóllakva (talán szellemi csömörrel) kerül ki az iskolából (mint ami encyclopädicus teljességre törekvő rendszerünk mellett), hanem a tudomány iránti appetitussal. Így ami a reálismeretek köréből beemlézendő, az marad a kézi-könyvekre; ellenben ami értelemképző elem a népiskola keretébe felvehető, az felvétetik megértetés végett az olvasó-könyvekbe. Ebből következik, hogy nem oly olvasó-könyv lebeg szemem előtt, mely a reáltárgyak encyclopädiája akar lenni; nem összetöprökött földrajzot, természetrajzot, természettant és történelmet kívánok csinálni az olvasó-könyvből, hanem közölni élettjeljes képeket, melyek a nevezett tantárgyakból bekönyvnélkülözött ismereteket kiegészítik, az ott adott dióhélynak belét, magvát képezik. Mindegyik tantárgyban vannak oly részletek, melyek népiskolai tankönyvben helyet nem foglalhatnak; de azok megértése szükséges, hogy egy magasabb perspektíva álljon a nép gyermekének lelki szemei előtt, mely illő kegyelettel tölti őt el a tudomány s a tudománnyal foglalkozó emberek előtt. Ilyen p. az emberi társadalom és természet történetében a fejlődés tana, phisikában az erő megmaradásának a törvénye, a földrajzban az összehasonlító földrajz. Nem mondhatni, hogy ezek egy beemlézésre szánt népiskolai kézikönyvbe valók, de ki tagadhatná, hogy népies kezelés mellett fejlesztik az értelmet, a képzelmet.

(Folyt. követh.)

TÁRCZA.

A vallás és az emberi tudás határai.

— Negyedik közlemény. —

Az eddig mondottakkal eddigelé még bizonyos tekintetben csak is külső határát tüntettük fel tudásunknak, ismeretünknek; ami igazságot szomszahuhozó lelkünk még egy másik, még sokkal fájóbb határral is bír *befelé.* A színek iránt érzéketlen vak előtt bizonyos színek különbözőzése, különbsége; a zenészetileg nem képzett előtt bizonyos hangmagasságok különbözősége egyszerűen nem létezik. Mi következik ebből? Vajjon mind e két tény nem bizonyítja-e világosan, hogy a mi képzeink, fogalmaink, a dolgokról nemcsak a dolgoknak, a tárgyaknak, magokban vett tulajdonságaitól, hanem lényegesen függenek a mi érzékeink alkatától, természetétől? Ki tudja: vajjon érzékeink más, talán finomabb

szerkezete és szervezete mellett, nem volnának-e más, talán magasabb fogalmaink a dolgokról, a tárgyakról? Vajjon a mikrophon útján nem veszünk-e most észre olyan hangokat is, melyekről azelőtt sejtelmünk sem volt? Más szóval: *amit mi a kültárgyakból megismerünk, az nem magok ezen kültárgyak, hanem csakis azoknak hatása a mi érzékeinkre; az nem a dolgok, tárgyak, amint azok vannak, hanem csak is amint azok nekünk feltűnnek és amint ezáltal a mi tapasztalatunk tárgyaivá lesznek. Amit mi megismerünk, az nem azok lényege, legbelsőbbje, hanem csakis az ő elő- és feltűnésök, jelenségek, mondhatnók: külső oldaluk.* — És azért, mert a dolgok s tárgyak magváig sohasem jutunk, hiába keressük a legegyszerűbbet, mert az annyit jelent: mint épen ezen magot, ezen legbelsőbbet keresni, ezen a tért kitöltő végtelenül összetettben. *És azért* hasztalanul kérdezzük: mi az anyag, mi az erő? mert az annyi, mintha azt kérdenők: mi annak, ami a tért betölti s erőt nyilvánít s amit mi anyagnak nevezünk, belsője, magva? *És azért* örök titok marad előttünk az élet, legalább is az élet első keletkezése, mert hiszen az élet, nem más, mint összfogalma, egy belső nyilvánulása számtalan különféléségének, változatainak (egy felsőbb láthatlan egység). Próbálhatják tehát a természettudósok a magok vegyészeti műtermekben, amelyeket oly nagyokká is tehetnek, annyira is kitágíthatnak, hogy egy élő előállíthassanak (talán mint Goethe Faustja egy „Homunculus“-t, egy emberkét), mi túlokos emberek, még ha ez sikerülne is, nem volnánk képesek megmagyarázni, amit előállítottunk! S azért gyenge oldala marad az a materialismusnak, hogy hívei még sohasem voltak képesek felfedezni és megmagyarázni, hogyan keletkezik csak egy érzés is; annálkevésbé azt: hogyan az érzéki észrevétel; mert az érző képesség nem egyéb, mint egy térfogattal bíró lénynek azon képessége, hogy egy külsőt a maga számára belsővé változtat. Azt mondják ugyan, hogy a hang a levegő rezgése, a fény az aether rezgése; de hogy hogyan jutok én annak tudatára, hogy megérezzem a hangot és a fényt, ezen fülem által közvetített aether-rezgésnek agyambajutásakor, hogyan jutnak ezek az én öntudomba: ez azon kérdés, mely örökre megoldhatlan marad.

S ezért titok marad a szellem lényege, legyen bár minden egyes szellemi tevékenység, sőt talán minden egyes gondolat az agy bizonyos idegszálcákjához kötve! Hogy a szellem testi műszer nélkül nem gondolkozhatik, azt régen tudtuk; és valóban meg kell adnunk, hogy az nagy szolgálat a tudomány részéről, hogy minden műremek legremekebbjét, az agyat, a maga labirintyszerű összetételeiben velünk mindinkább és inkább megismerteti; de hogy ezen idegszálcaska, vagy lélekcella, léleksejt (mint most az agy idegsejtjeit, idegcelláit nevezik), amely mégis csak látható, térbetöltő térfogattal bíró külső, ezen bizonyos gondolatnak vagy egyáltalában bármely láthatlan gondolatnak, ezen külső e képzelhető legbelsőbbnek miképen szolgálhat eszközül, műszerül; hogyan jut a gondolkodás a kiterjedéshez: ez azon nagy világtalány, világcsoda, melynek megoldásától még ma is oly távol vagyunk, mint ezer év előtt. Igaz ugyan és ezt nem szabad felednünk: a szellem önmagát is teheti a maga ismérte (kutatása) tárgyává, de *amit magából is felismer*

és megismer, az ismét nem ő maga, hanem az csak az ő, az időben keletkező cselekvősége, amennyiben az, mint érzés, gondolkodás, akarat-öntudatunk előtt feltűnik és azáltal belső tapasztalásunk tárgyává, az időben feltűnővé, időbeli jelenséggé lesz. De ezek örökforrása, e cselekvőség kútfeje a mi legbelsőbb lényegünk, láthatatlan lényünk, *énünk,* amely minden érzelmeinket, gondolatainkat, törekvéseinket az öntudat egységébe foglalja össze, az mindörökké megfejtetlen titok marad. Soha senkisésem lesz képes elmondani, hogyan függ össze ez a mi *énünk* a mi testiségünkkel, s azért senkisésem mondhatja azt sem joggal: vajjon ezen én, megszabadulván ezen testnek békóitól, fog-e magának egy más, érzékeink által fel nem fogható műszert teremthetni vagy sem!? Ime tehát az emberi tudás határai! A végest, az érzéki tüneményt, a dolgok küloldalát, a szellemet, de csak az időben keletkező cselekvőségében, mint időbeli tüneményt, tehát csak, ha szabad úgy mondanunk, küloldalát — ezen egész területét a külső és némi csekély részben a belső tapasztalásnak, — ezt nevezhetjük csak a tudomány országának, melyben az, mint legyőzhetlen fejedelemszony uralkodik. De a dolgok lényegét, legbelsejét, minden természetes magyarázat megfejtetlenül hagyja; és még ami saját lényegünk, a mi belsőnk, a mi *énünk,* amely gondolkozik, ez is felfoghatatlan a tudomány előtt; ebbe sem tekinthet a tudomány, mint nem tekinthet a szem önnönmagába. És ezért igaza van Du Bois-Reymond Emilnek, ezen kitűnő természet tudósnek s a berlini tudóstársaság régtől fogva állandó titkáranak, midőn „Ueber die Grenzen des Naturerkennens“ című felolvasásának végén p. 45 azt mondja: „A testi világ rejtélyeivel, titkaival szemben régen megszokta a természet tudós férfias lemondással azt mondani: „Ignoramus.“ Azon talánnyal szemben pedig: mi az anyag? mi az erő? és hogyan képesek ezek gondolkozni, — azon sokkal nehezebb elhatározásra kell jutnia, hogy fájdalommal bár, de elmondja „Ignorabimus“; — mert hiszen, mint azt ugyancsak ő mondja: „Die sieben Welträthsels“ című értekezésében p. 76 sk. hét megfejtetlen és megfejtetlen talány áll még a tudomány előtt; az első az: mi az anyag és az erő lényege? a második: hogyan keletkezett a mozgás; a harmadik: hogyan keletkezett az első élet? a negyedik: hogyan van a természet szántszándékosan, (öntudatosan) célszerű berendezése? az ötödik: hogyan keletkezik az egyszerű érzéki észrevétel? a hatodik talány: honnan van az értelmes, eszes gondolkodás és hogyan eredett az ezzel szoros összefüggésben levő beszéd, s végül a hetedik: honnan van a szabadakarat? És ezért a dolgok lényege és a mi saját lényegünk is egy bezárt könyv maradna előttünk, ha a mi *énünk* csak gondolkoznék.

(Vége követk.).

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Világtörténelem“

középtanodák felsőbb osztályai számára. Irta Vaszary Kolos, győri főgimn. igazgató. (A magas közoktatásügyi minisztériumtól, mint tankönyv elfogadtatott).
I. kötet. Ó-kor. (Folyt.).

A szokásos történelmi előismeretek — fogalom, kút-fők, felosztás sat. — után az *emberiség őstörténete* kezd meg a tananyagot. Ez azonban hamis vagy legalább nem megfelelő elnevezés, mert alatta nem a régészet és ősem-

bentan által megalapított történetet érti és adja, hanem az ó-szövetségi hagyományokat: Mózes mesés világ- és emberteremtését röviden, betű értelemben, a történész legkisebb megjegyzése nélkül, épenoly naivul — bár nem a bibliai egyszerű szépséggel — mint a népiskola olvasmányaiban tanítatják. Mondákat árul történeti értékben, mert szerinte: „az emberiség őskoráról egyedül ezek a hiteles adatok“ (16. l.). Ime az első vonás e tankönyv tudományos értékének megítéléséhez! Ezzel azonban nem azt mondom, hogy szerző tájékozatlan, nem ismeri a történelem legközelebbi fejlődését; nem, sőt tudom, hogy a történelem mai állása előtte ismeretes, minek — egyebeket mellőzve — világos jele az, hogy „Művelődéstörténeti adatok“ címen adja leghátul a régészeti kutatások eredményét. De miért nem elől, ahol helye volna?! Miért egészen összefüggés nélkül a leghátulsó zugban, mintha a bót tiltott portékája lenne?! Miért van ez adatok általánossága meggyengítve azáltal, hogy csak „Közép- s Éjszakerópa vázlatos ősművelődéstörténete“ címet használ?! E körülmény azon okból magyarázható ki, hogy szerző a *betűszerinti kinyilatkoztatás buzgó híve* s midőn történelmét írta, a tudomány és vallás birokra kelt benne, s hogy mind a kettőnek tanúságát adja; elől nyilatkozott betűhöz tapadó vallásossága, habár a tudományon elkövetett erőszakkal; hátul tépelődő lelke tájékozottsága, habár talán itt is csak a vallásosság erőltetésével. A Darwin fejlődéstanát követőknek álláspontját nem helyeselheti, de még csak alkudni sem akar; csinál inkább két őstörténetet: válaszszon kiki szája íze szerint. Ha mellőzi a betűt, mely „megöl“ s ama tiszteletreméltó héber hagyományokat, amelyek „a történelmi adatok nevére igényt nem tarthatnak s egyenesen a mondák országába útasítandók“ (Szász K. „A világ irodalom nagy eposzai“ I. 424. l.). szellemileg veszi s mint történész annyit fogad el azokból, amennyit a tudomány kritikája szerint elfogadhat: az ellentéteket kiegyenlítheti s adhatott volna értékesebb, rendszerebb, a gimnáziumi magasabb fokú képzésnek megfelelőbb munkát, a vallás megsértése nélkül. Hiszen épen abban áll e héber hagyományoknak a többi ó-kori népek mythosai feletti kitűnősége, hogy „nincs nép, melynek mondáiban annyi volna a való elem és a tudomány által is elfogadott belső igazság, mint a héber népében.“ Ámde szerzőben a vallás legkisebb engedményt sem tehet s a történész fél, hogyha a betűtől eltér, szentségtörővé lesz. Lám Mangold, Szathmári és mások meg tudják találni a kisegítő középútat s e tekintetben, a tudományhoz való hűtlenséget vagy valálatalanságot jogosan senkisémet vethet szemökre!

Egyik hiba aztán szüli a másikat E merev orthodox álláspont, szerzőt több hibába ejti; sőt alig is lehet könyvét más tartalmi hibája miatt gáncsolnom, mint épen ez álláspontból következő botlásokért. Ebből folyólag hirdeti azon, már említettem veszedelmes tant, hogy a munka büntetés. Ez mondatja vele a 23-ik és 37-ik lapon: „A Zend-Avesta a zsidó vallást elferdítve tárgyalja“ s „A két okfő-dualismus hitét átalakította Zoroaster Zend-Avesta című művében, mely *leginkább a zsidó vallásból alkotva*“ ... Mindkét állítás a második mondat folytatásáért van: „oly hatást gyakorolt az irániak életére, hogy Görögország legre-

gibb írói e tan *követőinek erkölcsi tisztaságát, igazságát magaslatlólag említik.*“ Tehát a zend népek erkölcsi tisztaságáért, igazságszeretetéért a dícséretet a zsidó vallás érdemli meg! Lám, lám, hová nem ragadja az embert az a nagyon erős vallásosság?! Hát szégyen a keresztyén vallásra annak beismerése, hogy az ó-korban volt egy nemzet, de nem a zsidó, amelyiknek a héberektől függetlenül kifejtett erkölcsi életét, igazságszeretét a görög írók megdícsérik?! Vagy ha megdícsérték, annak okvetlenül csak a zsidó vallásból lehetett fejlődnie?! Vagy talán Zoroaster tanai épen azért gyakoroltak jóhatást, mert a zsidó vallást „elferdítette“?! Hát ha történelmi ismereteit jobban megkérdeznék s talán azt kellene beismernie Sz. K.-al, hogy e tekintetben „a királyok alatt a pogány bálványozásba visszaesett s *undok erkölcstelenségbe merült*“ zsidó nép tanulhatott volna s tanult is a zendektől?! No de vegyük úgy, hogy Zoroaster a zsidó vallást ferdítette. De hát, ha „a dualizmust alakította át“ a monotheismusból, miért nem lettek az irániak monotheistákká s miért kellett később a keresztyénségnek a gnosticizmussal oly erős harcot küzdenie?! Vagy miben állhatott a dualizmusnak a monotheismus szerint való átalakítása?! De vegyük azt is, hogy a dualismus érintetlen maradt, hanem Zoroaster egyebeket vett át; hiszen a Zend-Avesta és biblia közt a cosmogoniára s más egyébire nézve meglepő hasonlóság van! Az a kérdés hát: amellettszólnak-e a történeti adatok, hogy Zoroaster merített a bibliából? Ha szerzőnek egy pár ide célzó adatát összevetném, *igennel* felelnék. Mózes születését egész pontossággal 1705-re teszi, pedig az egyiptomi emlékek tanúsága szerint a zsidók kiköltözése 1320 táján történhetett; majd a 23-ik lapon azt mondja, hogy „a perzsák természetiszeletét Zoroaster rendszeresítette (600. K. e.),“ de egy „másik, a Zend-Avesta című munkájában tökélyesítette.“ Világos, hogy ez a második a babyloni fogság után élt; tehát ez volt a „ferdítő.“ Igaz, hogy Ranke szerint: „Zoroaster ist eine zugleich religiöse und mythische Figur, deren Zeitalter nicht mehr bestimmt werden kann. Sein Name ist unerklärt, sein Vaterland unbekannt;“ tehát sok minden feltehető róla: hanem Vaszary úr dualismusa, két Zoroastere, egyedül áll. Igaz, hogy Cantu Caesar szerint „több hasonnemű egyének előzték meg, valamint Buddha és Jézus néven is mások szinte nevezettek;“ de neki ez csak be nem bizonyított föltevése. Sem azt nem állítja, mint szerző, hogy két Zoroaster volt, sem azt, hogy a dualismus a zsidó vallás ferdítése, pedig a hasonlóságokat feltűnteti. De elfogulatlan történésznek ilyet állítani nem is lehet. Mert, ha nem fogadjuk is el a Zoroaster mesés régiségére vonatkozó adatokat, tény, hogy az árájnak már az ő hajdankorban kifejtett vallásrendszerök volt, melyet Zoroaster tökéletesített a Zend-Avesta szerint s igen valószínűleg Mózes szereplése előtt, s ha talán az sem áll, hogy a harmadik ezred közepén K. e., mint Ribári mondja: (Plinius után) mindenesetre tény, hogy a Zend-Avesta idősebb az ó-szövetségi iratoknál. S ha tudjuk, hogy az Eufrat vidékét az ősidőkben egy, az irániakkal harchiban álló turáni nép foglalta el, s a semita chaldaeusok e nép műveltségét fejlesztették tovább, s ha összevetjük a további történeti

fejleményeket s különösen azt, hogy az ó-szövetséget, a mai alakjában, Jahvista a babyloni fogság után szerkesztette: tisztán áll előttünk a két vallásos könyv közötti hasonlóság, valamint . . . a „ferdítés“ is.

Legméltóbb a figyelemre szerzőnek a 36-ik lapon olvasható következő állítása: „*Az emberiség első vallása az isteni kinyilatkoztatás és ősi hagyományok nyomán az egyisteniség (monotheismus) vala.*“ Vajjon nem pirult-e, nem ijedt-e meg szerzőben a történész, midőn papírosra tette e mondatot, melyet az emberiség egész élete megcáfolhat?! Hát vallásos lelke hogy magyarázná ki, hogy annyi szerencsétlen ember annyi évszázadokon keresztül a fetisizmus, totemizmus, samanizmus, polytheizmus sötétségében tévelyeg, nyomorában fetreng?! Hát ezek mért nem részesülnek a kinyilatkoztatás áldásában?! Vagy talán náluk már megvolt, de — szerző szerint — „részint elhomályosult, részint kiveszett az igaz Isten tisztelete“?! Én azt hiszem: Vaszary úr is úgy tudja, de nem vallja, hogy az embernek igen nagyot kellett addig nőnie értelemben és erkölcsben (Csengeri A. „A magyarok ősvallásáról“ című tanulmányában öt fokozatot különböztet meg), míg ama tévelygések között lelke fel tudott emelkedni az egy igaz Isten magasztos eszméjéig s annak édes atyai szeretetében megnyugvást lelt! S azt is hiszem, hogy az emberben, míg ember marad, e megnyugtató hit nem is fog elveszni vagy elhomályosulni. Bizony, bizony kár a tudományon ilyen erőszakot tenni a biblia betűjének rovására! Hiszen a zsidó nép is átesett e fejlődésen s az Isten náluk is más volt a babyloni fogság után, mint azt megelőzőleg!

A 81-ik lapon Sokratesnél ismét megszólal a vallás: „senki az ó-korban nálánál jobban nem érdemelte meg a bölcs nevet; Isten mintegy kiválasztani látszott őt arra, hogy megmutassa: mennyire emelkedhetik az ember saját ereje által különös isteni kinyilatkoztatás nélkül.“ No ebben a nagy mondásban a hevesesség egy kissé túlment a határon. Mert ha Sokrates saját ereje által az ó-kor legnagyobb bölcsévé lett (amit én sem tagadok): akkor a különös kinyilatkoztatás részeseinek okvetlenül nagyobbaknak kellene lenniök; minthogy pedig ilyen nagyságokat meg nem jelöl, bár isteni küldöttről emlékezik: következik, hogy az egyéni akarat az isteni különös kinyilatkoztatásnak felette áll. Ilyet csak nem akart mondani?! Vajjon nem úgy van-e Vaszary úr, hogy a történelemnek vannak kiválasztottnak nevezhető, gondviselészerű, kimagasló alakjai, akikben, de nem akiknek az isteni különösen nyilatkozik?!

A 157-ik lapon is a vallás nevében követi el a következő erőszakot: „Octavius versenytársa legyőzésével (30. K. e.) nagyszerű történeti időszakot fejezett be nemcsak azért, mert az határpontot képez a köztársaság és a császárság közt, hanem leginkább mert az üdv, az újjá-születés aerája kezdődik: a világ Megváltója lesz születendő.“ Hogy a fent jelölt két eseményt a nagy időbeli különbség miatt nem lehet ugyanazon időszak határpontjául felvenni, szerző maga is érezte, kilátszik a „lesz születendő“ latinos kifejezésből. Én azt hiszem, hogy nem von le semmit sem a Megváltónak fenségéből, sem a keresztyén vallás magasztosságából, ha nem kezdenek is a kézi-könyvben

időszakot; mikor isteni átalakító hatalmokat úgy sem éreztették egyszerre s egy határozottan megjelölhető időpontban, amilyenre pedig a történelmi időszaknak szüksége van. A történészen legfőbb hiba a tárgyilagosság hiánya: ha nem áll az események felett kifogástalan magasságban, hanem egy vagy más irányban részrehajlóvá lesz. Ezt azért mondom, mivel a tárgyalt idézetekből bárki is láthatja, hogy e tankönyv, ahol csak lehet, felekezetiességet éreztet, *felekezeti céloknak s érdekeknek szolgál: mert benne — még itt az ó-korban is! — nem a pártatlan tudomány, hanem a katolikus egyház dogmája a határozó.* Ezen jellemző vonás figyelemre méltó nemcsak a tudományos érték megítélése tekintetében, hanem főleg azon okból; mert egy „a minisztérium által elfogadott“ tankönyvvel van dolgunk. (Polyt. követk.)

Maklári Pap Miklós.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az „Új Magyar Athenas“-nak már a 3-ik füzeté is elhagyta a sajtót. 129—192. lapon az „F“ kezdő-betűs írókat befejezve, a „G“ „H“ betűsöket ismerteti, sőt az „I“ betűsöket is megkezdi. Nyereségnek tartjuk e vállalatot így is, amint van; de szeretnők, ha dicsekednünk is lehetne vele s épenezért nem húnyhatunk szemet hiányai előtt. Azt, hogy a „minorum gentium“ tagjai igen olcsó áron jutottak be a halhatlanok koszorújába — nehezen ugyan — de már csak elszívjuk, sőt némileg igazolni is tudjuk; azzal t. i., hogy a szerkesztők lehetőleg teljes csoportját akarták összeállítani a toll-forgató protestáns férfiaknak, tehát mintegy hatni akartak a sokkal. Azt is értjük, hogy egyik-másik kimaradt azok közül, akiket első sorban illetne a Pantheon; mert tudjuk, hogy a legnagyobb szerkesztői buzgóság sem képes némely emberek esőkönyvességén keresztültörni s némely szívek keménységét meglágyítani. A hozzáférhetlen emberek kimaradása tehát szintén okadatolható. De nem értjük s nem is okadatolható az Új M. A.-nak egy nagy hibája; az, hogy *különböző mértékkel mér.* Egy komoly és kűtfői becsre törekvő vállalatban nincs helyök az egyéni gyöngeségeknek, az írók saját ízlésének, önimádásának vagy keserű kifakadásainak. Az életrajzok formáját, sőt jellemét is magoknak a szerkesztőknek kellett megszabniok, s ez alá a megszabott forma alá kellett volna az innen-onnan összekeresett és összekért élet- és jellemrajzokat állítaniok, elvágván az egyikből annak sallangjait, cicomáit, az egyéni hiúságnak gyakran boszantó koloncait, s odatoldván a másikkhoz azt, amit abból a szerénység, a való vagy álszemérem kihagyott. . . Így aztán az egyik nem volna olyan rideg, száraz, mint aminő; a másik pedig nem volna olyan érzélgős és puffogó, minden kicsiből nagyot építő, mint a valóságban. Példákat nem idézünk, mert „*exempla sunt odiosa*“; ahelyett szívesen kérjük a sokat fáradozó és sokképen igénybevett szerkesztő urakat: méltóztassék a szerkesztői vörös ceruzát mozgósítani s a jól megszabott mértéket kire-kire szigorúan alkalmazni. Mi szeretjük e vállalatot s házagpótlónak tartjuk azt; de épezeért őszintén is kívánjuk, hogy az valamiképen az egyéni gyöngeségek tárházává ne törpüljön, mint a *Dövény zsinati arcképeivel*

történt. Van e vállalatnak — és ezt szívesen hangsúlyozzuk — több jó oldala is. Nevezetesen híven tünteti fel — legtöbb esetben — az egyesek írói működését; biztos könyveimet közöl, sőt utal azon forrásokra is, ahonnan részben maga is merített, s ahova a kutatni vágyó bővebb tanácsért folyamodhatik. Néha a felhasznált források egyes adatait is kiigazítja; kár hogy nem mindig szerencsésen, mint pl. a *Pinkei József* születési évét; máskor néhány szóban, zárjel között, közli valamely mű bírálatának a lényegét, mintegy a mű ismertetéseül; csak hogy nem mindig találja meg a lényegét, mint péld. *Filó* életrajzában. Az ilyen közbeszúrások, még élő íróknál, könnyen okozhatnak neheztelést s jó volna azért nagyon igazságosan bánni azokkal, vagy teljesen is elmellőzni az ilyen toldásokat. Hogy több előkelő író kimaradt a sorból, az is hiba okvetetlenül, de helyrehozható. Olyan férfiúnak azonban, mint *Hegedűs László*, nem volt szabad kimaradnia, ha mindjárt más forrásból kellett volna is életrajzát kikölesönözni. *Bihari Imre* is jusszon bele majd a *pótfüzetbe*; mert az *Ahrens*-féle *Természettudomány* című műve méltó helyet biztosít neki e vállalatban. Mi teljesen bízunk a szerkesztők ügyességében s odaadó hűségében; felteszszük róluk, hogy a sajtó őszinte helyreigazításait meghallják és nem is magyarázzák félre; mert előttük, akik ily nagy munkára vállalkoztak, fontosabb maga az ügy s a cél, mint önmaguk. E reményünkben melegen ajánljuk a sok nehézséggel küzdő vállalatot a nagy közönség tevékeny részvételére s megjegyzéseinket a szerkesztők és gyűjtők figyelmébe.

— **Gyász hírek.** A *kolozsvári* ev. ref. kollégiumot, igen rövid idő alatt, most egy újabb, már harmadik veszteség érte. Ugyanis folyó hó 13. hunyt el *Debreczeni József*, a természettan rendes tanára és ez idei tanvezető, életének 39., tanári működésének 10. évében. A megdicsőült, mint a kolozsvári kollégiumnak hatodfél éven át tanvezető tanára, kiváló szakértelme, bölcs mérséklete, finom nevelői tapintata, tiszta jelleme, nyugodt erélye és nem lanykadó buzgalma által, előjárói és tanártársai bizalmát, becsülését oly magas mérvben vívta ki, hogy a többszörösen sujtott intézet, az élte derekán kidőlt férfiúban méltán egyik erős támaszát gyászolja. Nyugodjanak békén a kiváló férfiú oly korán kihűlt porai! — Hasonló csapás érte, a maga körében, *Porcs János*, miskolci tanártársunkat is, kinek neje, *Herke Erzsébet* asszony, folyó hó 15., életének 41., boldog házasságuknak 15. évében, rövid szenvedés után, jobblétre költözött. A szívében lesujtott, gyászoló férj és tisztársunk találjon némileg enyhülést az elköltözött, derék nő kedves emlékezetében s tőle elmaradt kedveseinek fokozott szeretetében s abban az őszinte részvételben, amelyvel áldozunk mi és valamennyi tisztelői a korán sirba szállt nő ravatala felett!...

— **A főrendi ház** folyó hó 13-iki ülésében az „alapok és alapítványok” ügye szintén szóba került. A vallás- és közoktatásügyi költségvetés részletes tárgyalása kezdetén tüstént felállott *Schusztar Konstantin*, kassai püspök, mondván, hogy *kötelességszerűen* hangoztatnia kell úgy

a maga, mint püspöktársai nevében, hogy midőn ők, *mint püspökök*, az előttök fekvő törvényjavaslatot elfogadják és megszavazzák, ezt azon értelemben teszik, hogy az ő *szavazatukból és vele kapcsolatban az egyetemi alapjöveldelmeknek az országos költségbe való bevonásából, bevezetéséből a Pázmány Péter alapította egyetemnek katolikus birtokjogi természete ellen, bármi módon következők: érdemi, jogi következmények ne vonnassanak le.* Cziráky, a tárnokmester, sietett e nyilatkozatot magáévá tenni; mire *Trefort* miniszter nemcsak azt bizonyította be néhány bátor szóval, hogy a püspöki nyilatkozatnak ez idő szerint nem volt helye, hanem azt is, hogy a budapesti egyetem, amelynek évi 608,000 frtnyi kiadásából az egyetemi alap csak 197,000 forintot fedez, nem felekezeti, hanem *országos jellegű* intézet, ami ellen meg *Hajnald* látta szükségesnek tiltakozni érseki közbeszólásával; de a miniszter kijelenté, hogy az *elfogadott elvek és törvényes gyakorlat szerint az állam felekezeti intézeteket nem tart fenn.* *Hajnald*, természetesen, ezt sem helyeselte; mert hát nálok, a *helyes* szónak egészen sajátos jelentése van, = *római katolikus*. Az „egyedül üdvözítő” egyház fiától ezt még rossz néven se vehetjük.

— **Akiket még a halál sem békit ki.** *Ajándcskőről* írja lapunk levelezője: *Egyházas-Básthon* (Gömörmegye), folyó hó 10-én az a szerencsétlenség történt, hogy a téli időszakban, a felsőbb vidékről, oda fát vágni lejáráó tót munkások közül egyet, egy *Klenócra* való 28—30 éves, erőteljes embert, a ledűlő fa olyan végzetesen ütött meg, hogy az azonnal szörnyet halt. Özvegye és két gyermeke maradt. Felesége és anyósa, a váratlan halál hírértől mélyen leverve jöttek el a temetésére; de méginkább megtörve, mélyebb fájdalommal és nagyobb keserőséggel ment hazafelé a két szerencsétlen asszony, mert egyedüli támaszukat, kenyérkeresőjüket, mivel *evangelikus, eretnek* volt, az *egyházas-básthói katolikus pap, főt. Fibiger Ferenc*, nem a közös temetőbe, ahol mindnyájan, kik oda jutottak, egymással kibékülve, csendesesen alusznak örök álmukat, hanem a *temető árkába* temetteté el. . . Az az élet és halál közé oda boruló komor sírhalom, elég komoly intelem volna arra, hogy megbocsássunk még halálos ellenségünknek is és tiszteséges nyugalmat engedjünk, a másként érző szíveknek is; hanem azért az a lelketlen apostola a jézusi szeretet vallásának, ítélő bíróként áll oda a sírhalmok közé, megtagadva tetteivel az írás ama szavait, hogy nincs sem okoskodás, sem bölcsesség a halálban; csak egy van, ami erősebb a halálnál és koporsónál; amit sok vizek árja el nem oltathat — *a szeretet*. . . Dehát szívtelen boszú még a kihűlt porokon is! . .

— **Pályadíj elbeszélésre.** A Révai testvérek, kik újabban „*Jó könyvek*” című vállalat által iparkodnak kiszorítani a ponyvairódalom termékeit, 250 frankot tűztek ki egy tanulságos elbeszélésre, amely *a pálinka romboló hatását* érdekesen, népies modorban a „*Jó könyvek*” alakjában tüntesse fel. Terjedelme 1 vagy 1 1/2 ív lehet; beadási határidő folyó évi március 31. Ajánljuk e pályázatot ifjú papjaink figyelmébe. A tárgy megérdemli, hogy felette a „cura pastorilis” gyakorlására hivatott egyének különösebben is gondolkodjanak.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „B. Vay Miklós, főgondnoknak, a conventet megnyitó beszéde.“ „A népiskolai olvasó-könyv.“ (Második közlemény). „A vallás és az emberi tudás határai.“ (Befejező közlemény). H. J. „Világtörténelem.“ (Könyvbírálat). Maklári P. M. „A convent.“ „A számvevőszék.“ Viski K. B. „Nyílt levél Szabó József úrhoz.“ Vadász P. „Vegyes közlemények.“

Br. Vay Miklós,

főgondnoknak, a conventet megnyitó beszéde.

Mélyen tisztelt egyetemes convent!

Midőn debreceni országos zsinatunk, a mult 1882. évben megtartott, második ülészakának, szeptember hó 17-iki, utósó üléséből, Felséges urunk, koronás Királyunk, azon év julius hó 30. kelt legfelsőbb elhatározása folytán átalakított törvényjavaslatait, a vallás és közoktatási miniszter úr ő excellentiájához, azon kéréssel terjeszté újból fel, hogy méltóztatnék azokat, megerősítés végett, ő Felségének hathatósan ajánlani s hovahamarább történő szentesítésüket kieszközölni: ugyanakkor egyszersmind kötelelességemmé tette, hogy azon esetben, ha ez minden kifogás nélkül megtörténék, hivjam fel az egyes főt. egyházkerületeket, ugy ezen törvényeknek saját kebelökben leendő kihirdetésére, valamint a messzire nem halasztható egyetemes convent tagjainak megválasztására is.

Az illető miniszter úr ő nagyméltósága — akit országos zsinatunk arra is felkért ez alkalommal, hogy mondana annak nevében hő köszönetet, legkegyelmesebb királyunknak azon figyelmeért és helyeslő méltánylatáért, melylyel zsinatunk törekvéseit s működéseit kezdettől fogva kísérni méltóztatott, — a legnagyobb készséggel s előzékenységgel igyekezett kérelmünknek érvényt szerezni; aminthogy felterjesztett törvényeink, ezúttal alig 3 hét lejártával, október hó 13. napján végleges szentesítést nyervén, kezeimhez visszaérkeztek, ujjabb, csilhatlan jeléül Felséges urunk, egyházfelekezetünket örök hála kötelező atyai jó szívének s irántunk tanusított s kétségbe nem vonható kegyelmének.

Az egyházkerületek, miután azok, a történtek felől, minden késedelem nélkül értesítettettek általam, a jelzett törvények kihirdetése s az ezzel kapcsolatban levő teendők s általában azok menő előbbi életbeléptetése céljából, rendkívüli gyű-

léseket hívtak össze; mint tudjuk: a helyi, különböző viszonyok s a mostanihoz hasonló átmeneti időszak valamennyi szükségeinek figyelembevétele mellett, önállólag s egymástól egészen függetlenül intézkedtek; egyszersmind, hogy mindazon tárgyak elintéztethessenek, amelyeket, már részint vagy maguk, egyházi törvényeink jelöltek ki egyenesen a convent elibe tartozóknak, részint pedig az egyes egyházkerületek által utasítottak időközben ahhoz, mint jelenben már egyházi alkotmányunkba törvényesen beillesztett s szigoruan meghatározott jogkörrel bíró s azon belől intézkedő hatósághoz — az előírt számban, három évre, mindenütt megválasztották véglegesen a tagokat. Amiről is én hivatalosan értesülvén, kötelelességemet véltem teljesíteni, midőn a méltóságos és főt. egyetemes conventet, törvényeink 59-ik §-a értelmében, ide, Budapestre, a jelen s több tekintetben alkalmasnak vélt s óhajtott időre, egybehívni bátorkodtam.

És ime, meggyőződéseim szerint, ezen intézkedésekkel be is lennének fejezve azon teendőim, melyeknek végrehajtását zsinatunk, 308. számmal jegyzett pontjának tanúsága szerint, közvetlenül csekély személyemre méltóztatott bízni; ugyannyira, hogyha e felfogásnak dacára s mindinkább hanyatló testi s lelki erőm leverő érzete mellett sem válok még meg e pillanatban, hatvan év óta folytatott egyházi hivatalos pályámtól, arra egyrésről a legközelebb létrejött egyházi törvényeink irányábantanusított abbéli hódolat és tisztelet kötelez, mely az egyetemes convent elnökségével, a hivatali korára nézve legidősebb püspököt és főgondnokot bízza meg; másrésről pedig ezenkívül — elnöktársam jóindulatú támogatására is biztosan számítván — azon remény és bizalom, hogy egyetemes egyházunk mélyen tisztelt képviselői ez alkalommal sem vonják meg tőlem, velem mindezideig éreztetett kegyességüket s kiméletes elnézésöket.

Melyek legyenek már, ezek után, a jelen — egyházunk életében, tagadhatlanul egy új korszak-

kot bevezető, de mindenesetre csak egyházkerületeink autonomiájával összeférhető, újabb szervezetet igénylő, már is szélesebb és hatályosabb működési tért nyert, hanem egyszersmind nagyobb felelősséggel is járandó — egyetemes conventünknek teendői: azt, valamint eljárásunk sorrendjét s módzatát is, maga a mélyen tisztelt convent bölcsesége fogja meghatározni. Részemről, előleges tájékoztatás végett, legyen szabad csak némelyeket zsinati tanácskozásaink utóhangjaként fölemlítenem.

Azon érvek és döntő okok között, melyek zsinatunk létrejöttének főtényezőiként szerepeltek, kétségtelenül „az országos ref. közalap” felállításának minden oldalról s egyhangulag történt, élénk sürgetését illeti meg az első hely. És méltán; mert aki körülményeinket isméri és azokat elpalástolni nem akarja, azt tagadni nem fogja, hogy ezen országos egyházi közalapnak további hiányában, szegénységgel küzdő egyházaink, az egyeseknek nálunk sohasem hiányzó, sohasem nélkülözött s máig is tapasztalható áldozatkészsége mellett is, sok helyen pusztulásnak fognak indulni; nem is említve azt, hogy eljött az ideje nagyon annak is, hogy valahára, még oly számos s annyi nyomorral küzdő lelkészeink martyrságának is végét szakítsuk s özvegyeikről, árváikról gondoskodjunk; aminthogy éppen e meggyőződéstől áthatva igyekezett zsinatunk is, e cél mentől biztosabban és minél előbb lehető utolérhetése tekintetéből hozni meg azon törvényeket, illetőleg határozatokat, melyeknek végrehajtásával conventünk van első sorban megbízva s melyeknek sikere felől, csak azon remélett esetben nem lehet kétség, ha oly hévvel s meleg kebellet fogja egyetemes egyházunk e szent ügyet felkarolni, mint aminőt az, mentől virágzóbb létünk feltételeinek ez egyik tényezője megérdemel, s illetőleg tőlünk meg is követel. Igen, mert nem pusztán csak egy nemes felhevülés pillanatának volt e törvény rögtönzött szüleménye! Tudta zsinatunk, hogy egyedül ennek hiányára utaltak — amint azt az azon időkből felmaradt egyházi lapjainkban máig is fellehet találni — mindazok, akik az ez irányban már több mint húsz év előtt megindult áramlatnak gátat vetettek! Egy régi adósságnak lerovása is lebegett tehát törvényhozóink szemei előtt, s ha visszaemlékezünk mindazokra, melyek ez ügyre nézve a maga helyén s annak idejében a zsinat színe előtt s annak közhelyeslése mellett s annak tényleges eredményeire vonatkozólag elmondattak egyik jelesünk által: egy adott királyi szentesített szó, egy szent fogadás beváltása az, amiről most már gondoskodnunk kell; és pedig nem egyedül conventünknek, hanem az egyetemes magyar reform. egyháznak, melynek zsinatunk azt védpaizsa alá helyezte s becsületére bízta! Ez úgy képezi tehát jelen tanácskozásunk egyik főtárgyát.

De lehetlen, hogy röviden ne jelezzem még azon másik, szellemi tekintetben nem kevésbé fontos és bizonyosan nem kevesebb erő s megbeszélésre méltó kérdést, melyet zsinatunk szintugy kizárólag az egyetemes convent kezeire bízott, kimondván a tanügyre nézve azt, miszerint, különben is a convent levén jövőben egyházunk jogainak őre és védelmezője, az egyszersmind arra is kötelezve lesz, hogy egyházkerületeinkkel való folytonos érütközés mellett, az egyetemes tanügyi bizottság segélyével, összes tanügyünk vezetése és összhangzatos fejlesztése érdekében szükségesnek mutatkozó intézkedéseket is tegye; aminthogy részben, éppen e terhes feladat könnyebben lehető megoldása tekintetéből készíté el zsinatunk a köznevelés és közoktatásról szóló, minden tekintetben csak jóra törekvő, az állam részéről azonban eddig legkisebbé sem támogatott igyekezetről tanuskodó törvényeit, azokat egyszersmind, mint alkotmányos szervezetünk től el nem választható s annak kiegészítő részét, az egészszel együtt s egyetemesen bocsátván a mult 1881. évi november 24. legfelsőbb megerősítés alá. Miután azonban a vallás- és közoktatási miniszter úr ő excellentiája, legfelsőbb helyről nyert utasítására hivatkozva, arra szólított fel bennünket, 1882. aug. 7. kelt leírata által, hogy jelzett tanügyi törvényeinket, azon oknál fogva, mivel a gimnáziumi és reáliskolai oktatásról szóló törvények jelenleg éppen az ország törvényhozása tanácskozási szönyegén fekszenek, későbbben és külön terjeszszük majd fel ő Felsége elébe: a zsinat azokat, mint magunkra nézve mindemellett is kötelezőket s életbeléptethetőket, használat és további rendelkezés végett ide, e conventhez tette által; nem késvén maga részéről, óvás alakjában adni kifejezést azon alaptörvényeinken nyugvó, jogainkhoz való szoros ragaszkodásának, melyszerint a magyar reform. egyház, tanügyeire nézve, az általa eddig is kétségbe nem vont korlátok között, egészen szabadon rendelkezhetik és fog ezentúl is rendelkezni saját kebelében; s miután tehát — mint tudva van — országos törvényhozásunk csakugyan foglalkozik is már e tárggyal, lehet reményleni, hogy, mint ezt egynémelyekre nézve már tette, ezentúl is figyelemre méltatja conventünknek esetleg ez alkalommal is nyilvánult észrevételeit; meg lehetvén róla győződve, hogy mindazokra nézve, melyeket honunkban, a köznevelés és tudományok terjesztése, a tiszta erkölcsiség nevelése s nemzetiségünk mindinkább való megszilárdulása tekintetéből tenniszándékozik, hitfelekezetiünkknél nem fog buzgóbb s hívebb szövetségesekre találni.

E két, méltán előtérbe állitható tárggyon kívül, a főt. egyházkerületek s ezek útján egyesek

is, számos ügyet terjesztettek fel hozzánk. melyek elsorolásával annál kevésbé fogom a főt. és mélt. conventet fárasztani, mivel nem kétlem, hogy ezekre nézve különben is, majd az eddigi gyakorlat szerint méltóztatik rendelkezni.

Ezek után nem lenne más hátra, mint hogy tanácskozásunkat megkezdjük; melynek megnyitása előtt egyébiránt legyen szabad ismételve esedeznem a főt. és mélt. convent kegyességeért!

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai olvasó-könyv.

— Második közlemény. —

Az értelmi képzés terén az olvasó-könyv részére kijelölt szerepet concentratio névvel is jelölhetjük s az elnevezés más oldalról világosítja meg az olvasó-könyvnek a reálkönyvekhez való viszonyát.

Az egyes tudományágak között alig lehet pontosan megvonni a határt. A természettan átmegy a földrajzba, ez a természetrajzba, ez a geológiába, ez a történetbe sat. A határszéli kérdések vagy mindkét ismeretkörbe felveendő, vagy egyikbe sem; úgyde elmaradásuk is sajnos; mind az tehát ami két ismeretkör határán van s megismerése kívánatos, az olvasó-könyvbe veendő fel; ily részletekkel ad életet azután az olvasó-könyv az egyes ismeretköröknek, így köti azokat egybe, így létesít azok között *összefüggést, egységet*.

Ezekből kitűnik, hogy a gyermek értelmisége (ismerőtehetsége) fejlesztéséhez akként kívánom megosztani a szerepeket, hogy a reáltankönyvekre vár főként az emlékezet fejlesztésének feladata, az olvasó-könyv inkább a megfigyelést, gondolkozást, képzelmet fejleszt. Ezenkívül az olvasó-könyv iránya alkalmasakká teszi az olvasókönyvi darabokat a fogalmazás gyakorlására s itt egy új feladatával találkozunk az olvasó-könyvnek, melyet úgy fejezhetünk ki, hogy álljon az olvasó-könyv a *nyelvképzés* szolgálatában. Az olvasó-könyv útján vezeti a nép gyermekét a népiskola a népies irodalom megismerésére, a népies irodalmi nyelv megértésére, hogy az olvasást megkedvelvén az iskolában, folytassa azt akkor is, midőn az iskolából már kikerült s ekként a népmívelődés hatalmas emeltyűje lesz az olvasó-könyv. Mert ne gondolja senki, hogy ez olvasási kedvet s a népies irodalmi nyelv megértését a reáltankönyvek olvasása, tanulása közben megszerzi a gyermek. A tankönyvek ugyanis emlézésre szánvák, s mint ilyenek, lehető rövidségekre törekednek, a rövidséget pedig vajmi ritkán sikerül párosítani a népies irállyal; innen a legtöbb népiskolai tankönyvíró a rövidséget áldozatul hozza a népies irálynak; épen innen ered a népiskolai tankönyvek ama hosszadalmas volta, mely újabb időben a reáltantárgyaknak rendszeres tankönyvekből való tanítása elleni panaszra ad okot. Az olvasó-könyvek nem törekedvén teljességre, inkább tartalmazhatnak oly népies nyelven írott s mégis teljes egészet képező darabokat, melyek megkedveltetik a nép gyermekével a maradandó becsü ifjúsági iratoknak, népies nyelven írott ismeretterjesztő értekezéseknek olvasását. Az olvasó-könyv tehát valóságos nyelvkönyv, mely képesíti a népies irodalmi nyelv megértésére, átvezeti a gyermeket az iskolából az életbe; a gyermeknek izelítőt nyújt a felnőttek szá-

mára is írott népies irodalom, népköltészet termékeiből s a felnőtteknek is kedves olvasmányul szolgálván, kedves visszaemlékeztető lesz az iskolára. Mint ily népies irodalmi termékekkel telt könyv lesz az olvasó-könyv: *a nemzeti nevelésnek eszköze*.

Nyelvében él, nyelvében hal a nemzet; a nyelv ápolása tehát a nemzeti érzelmek ápolása, a nyelv virágzása. Épen ezért az olvasó-könyvnek nemcsak nyelvkönyvnek, hanem nemzeties irányú népkönyvnek kell lennie. E nemzeti jelleget nemcsak hazafias irányú költői darabok adják meg, hanem az igazi népköltészet, a példabeszédek, közmondások, melyekben egy-egy mély gondolat, egy-egy alapigazság a nyelvnek szellemét, a nemzeti felfogás sajátos voltát visszatükröző s más nyelven ki sem fejezhető módon van lerakva. Kriza, Erdélyi s a Nyelvőr nem ok nélkül fektetnek nagy súlyt a népies költészet, példabeszédek, közmondások sat. összegyűjtésére.

De még a reálismeretek közlésének is nemzeti irányúnak kell lennie; ezt akként érhetjük el, ha az ismeretterjesztő cikkeket is lehetőleg hazai, népies íróink értekezéseiből válogatjuk s a hazai vagy nemzeti vonatkozásukat az idegeneknek elbelyezzük. Ép e nemzeti iránya az olvasó-könyvnek azon szempont, melyben semmi más könyv nem pótolhatja, mely ismét a reálkönyvek központjává, idegrendszerévé teszi az olvasó-könyvet. Természetrajz, természettan sat. nem igen taníthatók a tankönyvekben nemzeti irányban; de az olvasó-könyvnek ez irányú darabjai lehetnek hazai vonatkozásúak s hazai eredetűek. Történelem, földrajz már a tankönyvben is lehet nemzeties irányú; de a tankönyvek compendiosus szerkezete alig enged életteli képeket, melyek az értelem mellett a kedélyt is foglalkoztassák; már pedig a hazafias nevelés inkább esik a kedélyképzésre, mint az értelemfejlesztés körébe. Midőn tehát a népiskolai olvasó-könyvet a nemzeti nevelés szolgálatában kívánom látni, akkor ezzel a *kedélyképzést* is hangsúlyozom. A kedélyképzésre az énektanításon kívül alig hat valami a népiskolában; pedig az érzelmek világa az értelmiség fejlődésére is kihat, mert egy értelemteljes olvasmány felvilanyozza a gyermeket, leköti figyelmét, élesíti értelmét; vidám kedély mellett fogékonyabb az értelmiség is; míg a tankönyvek száraz adatai kifárasztják az elmét, hidegen hagyják a kedélyt. Az érzelmek világának képzése által áll fölötte az olvasó-könyv egyéb tankönyveknek, a szépirodalmi képzés tekintetében is; a költészeti formák szemlélése, a tartalom és alak tekintetében mintaszerű költői darabok olvasása, beemlézése nem maradhatnak hatás nélkül a gyermek szép érzékére. A szépirodalmi érzék képzése (mi alatt nem akarok valami népszerűségi aesthetikát érteni) már az ideális világba vezeti a gyermeket, s ép a mai kornak realistikus iránya mellett gondoskodni kell, hogy az emberi szellem szebb oldala, az idealismus fentartassék. Ezen szempontból igen fontos: *avallás-erkölcsi képzés*, melyet én nem az értelem, hanem a kedélyképzéssel kívánok szorosabb kapcsolatba hozni. Lélektani alapon kimagyarázható tapasztalat, hogy minél gyöngébb, fejletlenebb a gyermeki lélek, annál kevesebb hatással van reá az erkölcsi oktatás, annál inkább fogékony azonban kedélye a nevelői példa iránt.

Nem mondom, hogy a 6—7 éves gyermek is ne vonzatnék erkölcsi elbeszélések által; de tény, hogy ez elbeszélések csak annyiban hatnak reá, amennyiben kedélyöket megindítják, s hogy a pusztán moralizáló olvasmányok, melyek csak az értelemre

számítvák, unalmasakká lesznek a gyermek előtt. A sok erkölcsi oktatás eltompítja a gyöngye gyermeki kedélyt. Midőn azonban a vallás-erkölcsi iránynak az olvasó-könyvben leendő felvételét különösen hangsúlyozom, ki kell fejeznem, hogy helytelenem annak tulsulyra emelését, vagy éppen külön vallás-erkölcsi olvasó-könyv szerkesztését. Egyrészt azért, mert a vallás-erkölcsi nevelésből csak a kedély útján ható elemek veendőkfél az olvasó-könyvbe, a vallás-erkölcsi oktató elem specialis hit- és erkölcstani kézikönyvekben levén képviselve; másrészt azért, mert az emberi (gyermeki) lélek egyes tehetségeinek ily különleges tekintetekben való részesítése után való törekvés, esetleg külön szépészeti vagy éppen külön természettani, természetrajzi, földrajzi sat. olvasó-könyvek létesítésére, szóval az olvasó-könyvek decentralisatiojára vezetne, holott feladatuk ép a concentratio.

Az eddigieket összefoglalva: az olvasó-könyv feladataul a gyermek összes lelki tehetségeinek összhangzatos képését tűzhetjük ki. (Vége követk.).

TÁRCZA.

A vallás és az emberi tudás határai.

— Befejező közlemény. —

De ezen én egy érző, akaró is; ezen én az örömmnek és bánatnak, a reménynek és félelemnek, a szeretetnek és a szeretet utáni vágynak végtelen világát is rejti magában; ezen én a tökéletességnek égi képét is rejti magában, ezen én egy szent készletet, kötelezettséget egy szent „neked kell” ösztönt, ős ösztönt (a Martensen-féle meghatározás szerint ez a lelkiismeret) is hord keblében, mely őt készíteti, kötelezi ezen tökéletességre, melynek képét keblében hordozza, törekedni! ezen én öntudatában, keblében hordozza a szabadság felséges tudatát, melyet a tudomány, amely csak a szükségszerűséggel számít, dolgozik, sohasem lesz képes felfogni és amelyet mi sohasem adhatunk fel, anélkül, hogy magunkról, mint erkölcsileg felelős lényekről s így a magunk emberi méltóságáról le nem mondanánk; sohasem adhatunk fel, mert hiszen az ember szabad, bár láncokban szülessék is és a jó s rossz között választhat; ezen én önmagában hordja a meg hasonlást a mi kötelességünk és a mi akaratunk, a mi képességünk és erkölcsi magunktartása között és a bűn fájó, maró érzetét ennek következtében; ezen én magában hordja ennél fogva a vágyat ezen meg hasonlítás elenyésztetése, a kiengesztelés után; a béke utáni vágyat, a vágyat a halál elkerülésére. Ezen érző, akaró, kötelességtudó ént, ezen végtelen belvilággal, mi szívnek nevezzük és ez a vallás műszere az érzékfelettiek felfogására (nem hiába mondja Pál apostol *καρδία πίστεως*, Róm. 10, 10). Ezen én tudomással bír (öntudatával bír) a maga belvilágáról, szemben a maga (külsőségével) külvilágával, s a maga testiségéről, mint a maga legsajátosabb lényegéről. És azért keres és talál (hitével mint szemével) hívó szemmel, túl minden tüneményen, jelenségen (a maga saját lényegének ösképet, mint legbelsőbb lényegét a dolgoknak) minden dolgok felett egy végtelen ént, melyről tudja azt, hogy az őt ismeri; ő tudja azt, hogy az

a maga szellemének, lelkének nyilvánításaival feleletet képes adni, az ő szívből jövő kérdéseire. Ezen végtelen énbén keresi és találja fel a szívében lévő égi kéjnek ösképet, keresi és találja fel kiegyenlítését, lecsillapítását azon vágyának, melynélfogva belső meg hasonlítását elenyésztetni, megoldani, kiengesztelni kívánja, s béke után vágyakozik. Benne, az örökben, melylyel rokonnak tudja. érzi magát, önmagát is halhatatlannak ismeri fel, tudja. Ezen minden dologban nyilatkozó, minden dolog felett álló atya lényege iránt boldogító bizonyosságot szerez, mert nyer az atya fiában a Jézusban, akiben ami lelkünk, énünk ama végtelen ösképek legtisztább emberi képét, hasonmását szemléli, s kinek szerető szívében az örökszeretet nyilvánulását észleli.

Imé! ezen végtelen belvilág, ama boldogító kilátásával az örökre, a természet — az érzékfelettire — ez a vallás országa, birodalma. Ezen országnak is lehet és szabad a tudomány tárgyává, a tudás tárgyává lennie, amennyiben öntudatunkba s ezáltal beltapasztalásunk körébe lép: s mint a mi képzeinket, fogalmainkat az érzéki világról úgy a mi képzeinket és fogalmainkat a belvilágról is, megvizsgálhatja, rendezheti és tisztogathatja a tudomány; de amint csak is örült tudomány tagadhatja az érzéki világot magát: úgy a valódi igaz tudomány nem szakaszthatja ki szívéből ama végtelen, érzékfeletti világot, a maga békéjével, a maga szeretetével, hacsak nem akarná az érző, akaró, kötelességtudó énnel együtt (következetesen) a gondolkozó ént is (t. i. önmagát) megsemmisíteni. Bírálhatja ugyan Jézus élettörténetének külső eseményeit s ezt vagy amazt kérdésessé teheti; de azt a Jézust, aki az örökszeretet képe, hasonmása, aki az atyától jött és az atyához ment aki „a dicsőségnek fényessége és annak (t. i. Istennek) személyének kimetszett bélyege.” Zsid. 1—3.), akinek szívéből a mi szíveinkbe a béke és a szeretet ömlik át: azt tőlünk semmiféle tudomány el nem veheti, mert ő a mi beléletünk s a mi saját énünk elidegeníthetlen tagjává lett. A vallással együtt különben a tudomány úgy is a maga leghívebb barátját, bajtársát taszítaná el magától: mert hiszen éppen ő ad bátorságot, ő biztatja a tudományt szent lelkesedés keltésével új és új erőfeszítésre, midőn az minden egyes diadal után — mintha minden fáradság haszontalan volna — ismét újra és újra csak is a végesnek határan áll és csilapítatlan vágygyal kénytelen a végtelenbe kitekinteni.

Imé, az emberi tudás határai. Nem vontam meg azokat önkényesen, hanem mindenütt, úgy hiszem: lényegökben tüntettem fel őket! Seholsem áll írva a tudás számára: ezen túl nem szabad menned gondolkozásoddal; hanem a határok magok előtűnnek ott, ahol a tudomány maga érzi, hogy a gondolkodás ereje elhagyja, úgy, hogy nemsokára maga jönne reá, hogy önmagát csalja, ha azt képzelné magáról, hogy gondolkodásával még tovább is hatolhat! De ha a tudomány hordozói mégis képzelődnek és ezen határokat átlépve, az érzékfeletti világot tagadnák? Akkor csalódnának, tévednének; a vallás hívei is gyakran csalódtak. Mindkettőnek tévedése sok múlt kárt okozhat; de mindkettőnek csalódása nem tétetik lehetetlenné, külről jövő megszorítás által, korlátozás által, hanem azon gyógyerő

által, melylyel önmagokban bírnak: mindegyik a maga számára és egyik a másik számára. A tudománynak be kell a maga tévedését látnia, mindinkább mélyrehatóbb kutatás, vizsgálódás által; vallásnak be kell a maga tévedését látnia az isteniekbe való mindinkább mélyebb és mélyebb bemenülés a maga szívébe és a Jézus szívébe való mindinkább mélyebb elmerülés által. Egyik se vitassa el a másiktól annak terét; de a tudomány kiáltja az útrairuló vallásnak: maradj igaz és járj lélekben és igazságban; a vallás pedig figyelmeztesse a tudományt: légy szerény és gondoldj határaidra!

Tudomány és vallás az égből származott; e kettő testvér, mindkettő az isten utáni vágyból keletkezett, szabadon, de egyetértve kell haladniok, élniök; és mi, e kettőnek kezén, az isten keblére jutunk. H—k.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Világtörténelem“

középtanodák felsőbb osztályai számára. Irtá Vaszary Kolos, győri főgimn. igazgató. (A magas közoktatásügyi minisztériumtól, mint tankönyv elfogadtatott).

I. kötet. Ó-kor.

(Folyt.)

Az emberiség őstörténete után az egyes államok életét egészen a régi módon terjeszti elő, mitsem ügyelvén a Tanterv figyelmeztetésére, melyszerint szükségtelen, hogy „az írók minden egyes kort, eseményeinek külsőségeivel, részletes elbeszélés tárgyává tegyenek.“ Nem akarja észrevenni, hogy a Tanterv nem kíván egyebet, mint „rövid tájékoztatást“ a görögök előtt élt népek „műveltségi állapotai körül;“ ő gondosan számot ad Ázsia, Afrika és Európa minden államáról, oly lelkiismeretesen, hogy „az ismeretes államok“ mellett a „kevésbé ismertekről“ sem felejtkezhetik meg, azoknak elhagyását véteknek tartaná. China a mai viszonyokkal, Armenia, Phrygia, Troas, Lydia sat. külön címek alatt szerepelnek; de, hogy „általános emberi érdek“ szempontjából van-e joguk ilyen figyelemre, részletesebb méltatásra, az egészen felesleges kérdés. Éltek, hát beszélni kell róluk; a jó bótban mindennek kell lenni. Pedig nem a *minden*, hanem a *kevesebb*, de *jó* adja meg az igazi értéket, főleg ma, midőn általános a túlterhelés vádja s a vészkiáltás mindenfelől hangzik, hogy a gimnázium nehezen mozgó hajójából ki kell hányni a netán feleslegesen terhelő tananyagot. E tankönyv 170 lapot tevő tartalmából egy-két ívnyi, érezhető hiány nélkül elhagyható.

Az egyes földrészeket, valamint mindegyik állam történetét rövidebb-hosszabb földrajz előzi meg. Ily beosztás mellett egyrészt az ismétlést el nem kerülheti, másrészt helylyel-közzel olyan névtorlódást csinál, hogy az ember szinte megijed az „Abakadabrából;“ mint p. o. a 12. lapon, hol 11 sorban 36 tartománynév ékeskedik egymás hátán. Ilyen hatalmas nomenclatura a 39—45. lapon Európa és Görögország földrajza, mely vetekedik a kalendáriummal, s az a szegény gyermek, aki arra van kárhóztatva, hogy e negyedfél levélnyi név Sahara-sivatagján átutazzék, bizony örülhet, ha itt-ott a megjegyzés egy-egy oázán az idegen ne-

vektől zúgó fejvel megpihenhet. Izelitől álljon itt a következő: „Hispania, melyet a görögök Ibéria, — a költők Hesperianak neveztek, az egész pyrenei félszigetet foglalta magában; szigetei: Pytyusae és Baleares; — Gallia, más-ként Celtike, Galatia vagy Gallia Transalpina a Pirenéktől É-ra; Britannia, Hibernia (Irland) a körülfekvő szigetekkel (Hebrides, Orkades, Thule); Germania (G. Magna, Transrhenana, Barbara), a Rhenustól Sarmátiáig s a M. Sueviumtól az Isterig terjedt; Chersonesus Cimbrica (Jütland) és Scandia vagy Scandinavia; Sarmatia Europaea Ptolomeus szerint a Visztulától a Volgaig terjedő tartomány“ sat. Hogy az ilyen névhalmazért a növendék nem lelkesedhetik, az magától érthető. A földrajz csak úgy lehet a történelemnek igazán gyümölcsöző segédtudománya, hogyha azt az egyes csoportokkal vagy államokkal szorosabb összefüggésbe hozzuk, valami vonzóbb részek által abba oly életet öntünk, hogy az emlékezetet ne terhelje, hanem az értelemmel együtt hasznosan és kellemesen foglalkoztassa. Talán mondanom is felesleges, hogy e célból csak a legszükségesebb neveket s azon természeti viszonyokat kell egy rövid, de érdekes rajzban összefoglalnunk, melyek az illető állam alakulásának, életének, ama földön élő nép jellemének, műveltsége miként fejlődésének megvilágosításához okvetlenül szükségesek. P. o. Görögország mily alkalmas, hogy arról ily értelmet termékenyítő egybevetésekből egy érdekes képet adjunk! A *mikéntre* nézve Curtius E. bő tájékoztatást ad. Szerző is mondana e tekintetben valamicskét, hanem míg a legfőbb megjegyezni valókat elhallgatja, ilyen kicsiségnek tulajdonít fontosságot: „*Sokkal kisebb Portugálnál s Délfelé szederfalevelalakkal bír, honnan déli részét jelenleg Móréának nevezik.*“ Itália földrajza szintén életnélküli, száraz névkoszorú.

A földrajz után minden államnál a krónika következik, majd részletenként gondos beszámolás az alkotmányról, vallásról, művészetekről, költészetéről, tudományról, ipar, kereskedelem, gazdasági viszonyokról, szokásokról. Később — mielőtt a görögök történetéhez kezdene — az előző kor művelődési viszonyaira még egy általános „visszapillantást“ vet; a két klasszikus nép történetében pedig az egyes korszakokat zárja be összesen nyolc ilyen tartalmú „visszapillantással.“

A feldolgozott tananyagának megvan azon jó oldala, hogy nem szenved tartalmi hibákban; az események történeti hűsége, a különböző viszonyok részletes, világos feltüntetése szerző gondosságáról, történelmi tájékozottságáról tanúskodik; megvan tehát általában az az érdeme, hogy a növendék nem szerez belőle téves ismeretet. Egy pár jelentéktlenebb tévedéske alig jöhet számításba. Így p. o. a 6-ik lapon helyesen a foglalási harcokat kellett volna vennie „*a kasztrendszer alapjául*“ s azután a foglalkozást; a 43. lapon a nagyon kedvelt jelen idő használata miatt „*Görögország felosztására*“ nézve a növendék tévedésbe eshetik, hogy a mait vagy a régit kell-e gondolnia; a területmérték pedig mainak egy kicsit sok, réginek egy kicsit kevés. „*Miltiades börtönben halt meg*“ (67. l.), 76. l., „*szárműzetett*“, az egyiket kell elfogadni, inkább talán az utóbbit; a 66. lapon a jónok zendülése mellett *Görögor-*

szág általános érdeklődése érthető; „Sparta az egyeduralmat megtartotta“ (80. l.), helyesen a *keltös királyságot*; (152. l.). „Ez volt a köztársági párt utolsó erőkdése“ csak Caesárral szemben: mert Philippi azután volt; hogy Archimedes *280-ban öletett meg* (96. l.), hogy „*Spu-riust és Cassiust*“ vádolták (117. l.), csakis toll- vagy nyomdahiának vehetem.

A történelmi hűség előnye dacára kénytelen vagyok e tananyag értékét több tekintetből lejjebb szállítani. Hibának tartom azt, hogy a *kiválasztás nincs benne szigorúan alkalmazva*, nincs az a tények értékét megbíró szellem, mely tudja, hogy a tankönyv céljához és szükségéhez képest az írónak mit lehet felvennie s mit kell, mint feleslegest elhagynia. A kézikönyv-író nagy gyengeséget árul el, ha nem tudja magát korlátozni s kicsinyeskedővé válik, az értéktelen curiosumoknak fontosságot tulajdonít. E tankönyvben ily gyengeség számos helyen érezhető. Ime pár példa a nagyobbakból. „Osimaudias szobrának *csupán lábfeje hét könyöknyi hosszú, egyik válla távolsága a másikhoz 21 láb*“ (34. l.). „A cyklopsfalak *köveinek legkisebbikét alig lehet két lövéssel helyéből kimozdítani*“ (46. l.). Mivé lenne a történelem, ha minden ilyen tárgy mértékét felsorolnók?! „Az argonauták *mondája megtett III. Fülöp burgundi hercegnek, ki 1430-ban az aranygyapjas vitézrendet alapította*“ (47. l.). Egy füst alatt akár a többi rend eredetét is elmondhatta volna; mert ennek itt az „ad vocemnél“ egyéb létoka nincs. Utóbb a szoroson, mely Peloponnesust elválasztja Közép-Görögországtól, oszlopot állítottak, melynek déli felén e szavak voltak: „Itt vannak a dórok,“ az északin pedig: „Ez Jónia“ (52. l.). Csak a mutató kézről kellett volna még megemlékeznie. „Junius Brutus az Átláti-oceánig haladván, azt hívé, hogy a római uralom a föld széléig ért s *legióinak Nyugat ismeretlen tengereibe, a világ véghatáraiba lemerülő napot mutatta*“ (134. l.). Akaratlanul is Hári J.-ra gondolunk: „ki a világ végéről lábát lelógatá.“ „Márius, *ki a fölvert nagy por miatt eltévedett*, e csatában semmi részt sem vehetett“ (141. l.). „Caesar *Pompéjus javait elővereztette, de a nagy férfi emléke iránti tiszteletből senkisem jelentkezett, kivéve Marcus Antonius, ki azokat csekély áron vette meg*“ (151. l.). A kézikönyvnek nincs szüksége ilyen licitatorra! Itt említhető meg szerző azon tulajdonsága is, hogy — mintha regény-író lenne, vagy nagyobb történelmi munkát adna — igen szereti szereplő személyeit beszéltetni. P. o. „Crassus, írta Pompejus a tanácsnak, legyőzte Spartakust, de én kitéptem a háború utolsó gyökerét“ (146. l.). „Miután küzdöttem, mint Hannibal, elveszszek, mint Perseus?“ szöla a pontusi király“ (147. l.). Caesar Pharsalusnál: „Ők akarták, szóla, megtekintve a vérmezőt, el kellett volna vesznem, ha engedek“ (152. l.). Még többet is idézhetnék mindkét nemből, de — azt hiszem — ennyiből is látszik, hogy az efélék nem egyebek, mint ismeret-fitogtató feleslegességek. A tankönyv nem arravaló, hogy az író abba minden olvasott csekélységet beszorítson; hanem hogy az, az iskola céljának, a tanterv követelményeinek megfelelő, lehetőleg tökéletes, használható eszköz legyen a tanítvány kezében, akit ne *mindenre*, csak a *legjobbára és legszükségesebbre* tanítson meg. (Folyt. követt.). **Maklári Pap Miklós.**

KÖZÉLETÜNK.

A convent.

— Eredeti tudósítás —

I.

Budapest, január 23. 1883.

Az első conventi ülés, minden zaj és nagyobb lendülés nélkül, január 23-án délelőtt 10 órakor vette kezdetét, a budapesti ref. egyház tanácsteremében. Az elnöki széket báró Vay Miklós, tiszáninneni főgondnok ő excellenciája és Török Pál, dunamelléki püspök, mint az egyházi törvények szerint illetékes elnökök, foglalták el. Mellettök és körülöttök csoportosultak: gf. Dégenfeld Imre, tiszántúli főgondnok, Nagy Péter, Révész Bálint, Kun Bertalan, Pap Gábor, püspökök; Beöthy Zsigmond, dunántúli főgondnok-helyettes*). Tisza Kálmán, miniszter-elnök, ezúttal sem foglalá el helyét, valamint Erdélyből is, a 6 főgondnok közül — sajnálatunkra — egy sem volt jelen. A conventi képviselők majdnem teljes számban jelentek meg; ezek közül többen, mint Mocsáry, Hegedűs, Szilágyi Dezső, az országgyűlésről siettek elő, habár ott is érdekes tárgy, nevezetesen a tapolcai kérvény folytán felmerült zsidó-emanipáció ügye volt a napi renden.

Egyébként a convent arcuata a régi; a régi ismerősök találkoztak és szívélyesen üdvözölték egymást az új aera kezdetén. Egy-két újabb alakot mindamellett láthatunk, mint Kerkápolyit, Filó Lajost, Balog Imrét, akik bizonyára nyeresége lesznek a conventnek.

Az ülés megkezdése Török Pál püspök egyszerű, de buzgó imájával történt, mely után a tagok nevei felolvasztván, constataltatott az ülés határozatképessége, minek folytán a jegyzők azonnal egyhangúlag megválasztattak; u. m.: Tóth Sámuel, Filó Lajos, Ritoók Zsigmond, Szász Béla, kik is helyeiket elfoglalván, báró Vay Miklós ő excellenciája a lapunk élén álló megnyitó beszédet olvasta fel.

Élénk hatást gyakorolt, mint mindig, úgy most is, a convent tagjaira, egyházunk ősz bajnokának megnyitó beszéde, s bizonyára méltó volt az éljenzés, mely a lankadatlan buzgóságnak hódolt, midőn a főgondnok úr 60 éves munkásságára hivatkozott. Ennélfogva szükségtelen emlitenem is, hogy a megnyitó beszéd, egész terjedelmében, egyhangúlag jegyzőkönyvbe iktattatni határoztatott.

Ezek után a convent ezen első ülésének, épenazért, hogy dolgait annál gyorsabban végezhesse, nem is volt egyéb tárgya, mint az, hogy a tárgyak előkészítésére nézve rövid uton bizottságokat alkotott, nevezetesen: 1. *Domestikaügyi bizottságot*, melynek tagjaiúl, gr. Lónyay Menyhért elnöklete mellett, megválasztattak: Kerkápolyi Károly, Szentpétery Sámuel, Körmendy Sándor, Benkő János. — 2. *Ügyrendi bizottságot*, Beöthy Zsigmond elnöklete mellett, Mocsáry Lajos, Szabó János, Baksay Sándor, Kovács Ödön tagokkal. 3. *A conventi tárgyakat egybeállító bizottságot*, melynek elnökéül Kiss Aron, tagjaiúl: Csonka Ferenc, Szász Domokos, Fejes István, Kovács Albert válasz-

*) Az eféle állandó helyettesítés, nézetünk szerint, igen fontos elvi kérdésekkel függően össze, alkalmmilag el fogjuk mondani erre vonatkozó nézetünket.

Szerk.

tattak meg. 3. *Iskolaügyi bizottságot*, *Révész Bálint* elnökle mellett. Csonka Ferenc, Kovács Albert, Hegedűs László, Kovács Ödön tagokkal. Végül a zsinati számadások megvizsgálása, *Kántor Sámuel* elnökle mellett. Peterdy Károly és Molnár Béla conventi tagokra bízván, az ülés 11 óra tájban eloszlott, hogy a bizottságok megalakulván, azonnal munkába kezdhessenek.

II.

Január 24. Ülés kezdete: 10 óra d. e.

Báró Vay Miklós, ő excellenciája, gyöngékedése miatt meg nem jelenhetvén, az egyik elnöki széket *gróf Dégenfeld Imre* foglalta el.

A conventi tagok ismét teljes számban jelentek meg; ez alkalommal megérkeztek *gr. Lónyay Menyhért* főgondnok és *Vállyi Fános* szatmári segédgondnok urak is.

A tegnapi ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, *Beöthy Zsigmond* beterjeszti az *ügyrendi* bizottság javaslatát. Ezen javaslat a tanácskozások rendjére vonatkozik s a convent *házzsabayait foglalja magában*.

Gr. Lónyay Menyhért a javaslatot általánosságban elfogadásra ajánlja. *Gr. Ráday Gedeon* azon hiedelmének ad kifejezést, mintha az ügyrendi bizottságnak nemcsak a *házzsabayok* megállapítása lett volna feladata, hanem inkább a convent competenciájának körvonalozása; de *Beöthy Zsigmond* felvilágosítása után, ezen nézet felett a convent, miután jog- és hatásköre törvényben van körülírva, napirendre tért és megkezdte a javaslat részletes tárgyalását.

A részleteknél felszólaltak *gr. Lónyay*, *Kerkápolyi*; *Török Pál* különösen kiemeli, hogy a tárgyak a convent-hez az ülések megkezdése előtt adassanak be; *Szilágyi Dezső* kívánja a beérkezett beadványoknak az elnökség által való bejelentését. *Kerkápolyi* az indítványoknak írásban való beadását és az indítványok természetének meghatározását azon szempontból kívánja, hogy a végső esetleg a módosítványok indítványozására is ne terjedjen ki. *Szilágyi Dezső* nehéznek tartja a megkülönböztetést és csupán általánosságban kíván maradni. *Mocsáry Lajos* azon kérdést veti fel: nem szigorú-e azon szakasz, mely csak *egyszeri* szót enged meg s ezért ajánlja, hogy az indítványokra az általános rendelkezés tartassék fenn. Ennek elfogadása után *Kerkápolyi* javaslatából is elfogadtatott az, hogy az indítványok írásban formulázva adassanak be, mielőtt azokra szavazás történnék.

Egyébiránt a javaslat alig különbözik a zsinati *ügyrend* rendelkezéseitől és az előbb jelzett vita után a javaslatnak csupán azon pontja keltett még érdeket, melyszerint az *egyházkerületek által felterjesztett vizsályos ügyekben az illető küldöttek, ha hivataluknál fogva érdekelve vannak, az ezen tárgyak fetetti tanácskozásokban nem vehetnének részt*. Az ezen részlet feletti vitában, a javasolt pont ellen szólottak: *gr. Ráday Gedon*, *Kovács Albert*, *Körmendy Sándor*; mely felszólalások után a convent a szakaszt nem fogadta el, hanem csupán annyit, hogy azok ne szavazhassanak, akik *személyesen* vannak érdekelve.

Az ügyrend ekkép elfogadtatván, annak kinyomatása és a conventi tagok közt szétosztása elrendeltetett, oly kije-

lentéssel, hogy ezen szabályok már a holnapi naptól kezdve érvényesek lesznek.

Ezen tárgyalás után *Révész Bálint*, mint az *iskolaügyi küldöttség* elnöke, beterjeszti ezen küldöttség javaslatát, kérvén a conventet, hogy ezen javaslat azonnal tárgyalás alá vétessék s evégből zárt ülés tartassék. A convent tekintetbe véve azon körülményt, hogy a képviselőház közoktatásügyi bizottsága, a középtanodai törvényjavaslat felett már a mai nap délutánján tanácskozást fog tartani; első sorban napirendre tűzte ki a küldöttség jelentésének tárgyalását, s egyszersmind a zárt ülést elrendelte. Ezek után *Kovács Ödön*, a bizottság előadója, felolvasta a javaslatot, melyszerint, azon kérdésre: mi a convent teendője az iskolaügyre nézve? azt feleli, hogy az nem egyéb, mint a zsinaton megalkotott törvényeknek fokozatos életbeléptetése. Ezzel kapcsolatban jelentést tesz előadó a kormány középtanodai törvényjavaslatáról is, melynek némely fontos pontjai ellenében ref. egyházunk egyetemének állást szükséges foglalnia. A miniszteri javaslat mindenekelőtt azt akarja, hogy a tanterv lényegének megállapítása a felekezeti iskolákra nézve is, az országos közoktatásügyi bizottság meghallgatása mellett, a miniszter jogkörébe tartozzék. Élénk vitát keltett e pont. Hozzászóltak a kérdéshez: *Kerkápolyi*, *Hegedűs*; mely felszólalások után a convent kijelenté, hogy a kormány-nak ezen *túlterjeszkedése* ellen fölterjesztést tesz.

Követeli továbbá a miniszteri javaslat, hogy az *iskolai fegyelmi szabályok* a miniszterhez fölterjesztessenek. E részben a minisztertől felvilágosítás kéretnék, hogy miképen érti a törvénynek eme szakaszát?

A magán-vizsgálatokról szóló jegyzőkönyvek a tankezületi főigazgatóhoz volnának felterjesztendők; erre nézve a bizottság megnyugvást ajánl, csupán azt kívánja kijelenteni, „hogy az egyházkerületi főhatóság útján.”

Az osztályösszevonás engedélyezése a miniszter jogául tartatik fel, úgy azonban, hogy ezt a miniszter azon hatóságok ajánlatára teheti, amely hatóságok eddig az osztályösszevonást végleg engedélyezhették.

Filó Lajos hozzászól a kérdéshez és kijelenti, hogy ragaszkodik a zsinat által alkotott iskolai törvények intézkedéseire s nem hiszi, hogy a convent a fölvetett kérdésekre, ez alkalommal más egyebet határozhasson, mint amit a zsinat határozott. *Mocsáry Lajos* hasonló értelemben nyilatkozik.

A gimnáziumi tanárok számának meghatározása is összeütközésben van a zsinati iskolai szervezettel. Meghatározza a törvényjavaslat még azt is, hogy a felekezeti iskolákban a tandíj nem lehet több, mint az állami iskolákban. Továbbá az érettségi vizsgákra nézve kijelenti, hogy a miniszternek joga van azokra biztosokat kiküldeni, akiknek aláírása a bizonyítványok érvényességére szükséges.

A többi pontokban nem igen tér el a középtanodai törvényjavaslat az eddigiektől; de mindenütt jogmegszorításokkal teljes és p. o. az iskolák bezárása alkalmára oly törvényt is idéz, mely reánk, protestánsokra nem is vonatkozhatik. A kormány törvényjavaslatának pontjai ekép egybevetve a zsinat által alkotott közoktatási szervezettel, világos,

hogy annak sok és lényeges pontját döntené meg a miniszteri törvényjavaslat, ha t. i. az ekép törvénynyé leend.

Ezeknél fogva *Fejes* István szólalt fel, hogy a convent egyáltalában jelentse ki, hogy ragaszkodik azon kifejezett elvekhez, melyeket a zsinat határozmányokba foglalt, és ezen határozmányokat a miniszteri törvényjavaslattal szembeállítva, tegyen még egyszer fölterjesztést az állam kormányához.

Körmendy, *Szász* Domokos hasonló értelemben nyilatkoztak; *Szász* Domokos indítványozván még azt, hogy a zsinat által alkotott iskolai szervezet terjesztessék föl a kormányhoz, oly kéréssel, hogy az abban, az egyház által megoldott kérdéseket, vegye figyelembe.

Egyéb tekintetben az iskolaügy további tárgyalása, *Mocsáry* Lajos azon pótindítványának elfogadása után, hogy a kormányhoz teendő fölterjesztés a képviselőháznak is küldessék meg, a holnap napra tétetett át s az ülés délután 2 órakor szétoszlott.

III.

Január 25. Ülés kezdete: 10 óra.

Elnökök: gr. Dégenfeld Imre, Török Pál.

A jegyzőkönyv hitelesítésénél elnök bejelenti, hogy a tegnapi zárt ülés határozata értelmében, a ref. egyház álláspontját jelző felíratot, az iskolaügyi szervezet mellékletével, mint amelyben elveink már határozmányokba vannak foglalva, a képviselőházhoz benyújtotta. Ezen jelentés tudomásul vétetett.

A kormány középstanodai törvényjavaslatával szemben ez volt tehát a convent álláspontja. Meg kell jegyezni, hogy ezen megállapodás egyértelműleg, minden ellenmondás nélkül történt ugyan; de a zárt ülés csendje és egyszerű értekezleti jellege ezen manifestationak egyáltalában nem adta az erélyes föllépés jellegét. Azt kellett hinnünk, hogy az egység, ily ügyeknél *erőt* fog kölcsönözni nyilatkozatainknak; de sajnálattal kell jelezni, hogy a convent bágyadt hangulata várakozásunknak épen nem felelt meg.

A jegyzőkönyv hitelesítése után napirendre tűzetett az iskolaügynek másik oldala, t. i. mennyiben és mikép léptetessenek életbe a zsinat által hozott oktatásügyi határozatok? A bizottsági javaslat ellen elsőben is felszólalt *Hegedüs* László, azon javaslatot tévén, hogy mindenekelőtt az egyetemes tanügyi bizottság hívassék egybe s az előtt tárgyalassék ezen ügy és csak annak jelentése folytán vétessenek e kérdések tárgyalás alá. *Mocsáry* Lajos is ezen nézethez csatlakozik s bevárandónak tartja az országos törvények létrejövetelét. *Török* Pál, püspök, ugyanezen nézetnek ad kifejezést, indokolván nézetét különösen azzal, hogyha az iskolai szervezet végrehajtása egyszerűen az egyházkerületeknek adatik ki, eshetőleg ötféle eljárás fog történni; továbbá azzal, hogy miután az állami törvény különben is sok változtatást fog szükségessé tenni, ennél fogva is célszerűbb lesz a szervezet életbeléptetését továbbra halasztani. *Kovács* Ödön, a felhozottak ellen kiemeli azt, hogy a zsinat által alkotott szervezet *törvény erővel* bírván, annak határozmányain az egyetemes tanügyi bizottság változtatásokat úgy sem tehet; a convent tehát annak vég-

rehajtását azonnal elrendelheti. Az életbeléptetést ajánlja. *Filó* Lajos: Nincsen a kérdés prolongálása mellett, hanem azt javasolja, hogy azon egyes részletekre nézve, melyek mármost eldönthetők, *már* intézkedés történjék. *Nagy Péter*, püspök, a tárgyalásba bocsátkozást kívánja. Gr. *Ráday Gedeon*, az életbeléptetést elfogadja; de e végből egy külön bizottság kiküldését indítványozza. *Révész Bálint*, püspök a bizottság javaslatára azon felvilágosítást teszi, hogy a bizottság csupán oly dolgoknak végrehajtását ajánlja, amelyek nincsenek egyenes összefüggésben a kormány törvényjavaslatával; mely kijelentés után *Hegedüs* László, írásban is beadott ellen-indítványa felolvastatván, *Tóth Sámuel* szólal fel és a convent részéről annyinak kijelentését mindenesetre szükségesnek tartja, hogy a zsinati törvény végrehajtását a convent azonnal megkezdi.

Ezután *Hegedüs* László indítványa, mint amely a dolog lényegével különben sem áll ellentétben, mellőztetvén, a bizottság javaslata részletes tárgyalás alapjául elfogadtatott.

A javaslat első pontja: intézzék a convent felhívást az egyházkerületekhez, hogy a jövő tanévtől kezdve az alsóbb és felsőbb iskolák átalakítását a törvény értelmében kezdjék meg. 2-ik pont: az egyetemes tanügyi bizottság felhívandó arra, hogy vegyen tudomást az egyházkerületekben tett intézkedésekről és a conventnek ezekről tegyen jelentést. 3-ik pont: az egyetemes tanügyi bizottság felhívandó tanterv, rendtartás stb. készítésére és ezekről jelentéstételre. 4-ik pont: az egyetemes tanügyi bizottság utasítandó: kísérje figyelemmel, hogy gimnáziumunk valósággal gimnáziumok legyenek. A túlterheltséget vegye tekintetbe a tanterv javaslatoknál sat. 5-ik pont: tanárképző intézet felállításának kezdeményezésére nézve egy külön bizottság kiküldése javallatik.

Ezen pontok, melyeket csak kivonathan adtam elő, vita nélkül elfogadtattak, kivéve az 5. pont alatti javaslatot, mely élénk vitát keltett. Erre nézve *Filó* Lajos elégnek tartja, ha ezen ügy az egyetemes tanügyi bizottsághoz tétetik át; *Hegedüs* László, ki oly értelemben nyilatkozik, hogy még időelőtti volna ily bizottság kiküldése, s előbb mindenesetre az egyházkerületek volnának felhívandók, hogy erre nézve nyilatkoznának. Hozzászóltak e kérdéshez még *Beöthy* Zsigmond, ki a protestáns tanárképzés ügyében intézkedést kíván; továbbá *Kovács* Albert, ki vagy ezen ügy elejtését kívánja, vagy pedig azt, hogy a convent legalább az első lépéseket tegye meg; *Benkő* János, ki a *Hegedüs* véleményéhez csatlakozik; *Révész* Bálint, ki azon nézetének ad kifejezést, hogy már túl vagyunk a *Hegedüs* L. szempontján, amennyiben ezen ügyben már, az egyházkerületeken túl maga a zsinat nyilatkozott és az tette át a kérdést a conventhez. Bizottság kiküldését ajánlja tehát, mely javaslatot adjon: hol és mily eszközökkel volna létesítendő a tanárképezde? Szóltak még Dr. *Kovács* Ödön, *Pap* Gábor püspök, aki *Hegedüs* aggálya ellen azt hiszi, hogy az országos törvényjavaslat nem foszt meg minket a tanárképezde felállításának jogától; *Szentpétery* Sámuel nem látja szükségét, hogy külön bizottság küldessék ki, azon nézetet pártolja, hogy az az egyetemes tanügyi bizott-

sághoz utasíttassék. *Molnár* Béla külön bizottságra szavaz. *Kerkápolyi* Károly, előkészítés végett a conventi elnökséghez utalná e kérdést. *Kiss* Áron, *Filó* javaslatához járúl. Gr. *Ráday* Gedeon hasonlólag. Végre is, a dolog lényegét alig érintő vita azzal végződött, hogy a *Filó* javaslatát fogadtatott el.

Ezzel az iskolaügyi bizottság javaslata letárgyaltatott.

Ezek után felolvastatott a *domesztika* eddigi állásáról betérjesztett jelentés, melyszerint az ajánlatok eddig 27,225 forintot tesznek. E jelentés tudomásul vétetett; de sajnos, hogy az *első zsinat óta a közalap számbavehető összeggel nem szaporodott*. Felolvastatott még azon bizottság jelentése, mely a convent elibe tartozó tárgyak sorozására s azok iránti javaslatlételre volt kiküldve. Ezen jelentésben a tárgyak aszerint csoportosítottak, amint a törvény 61. §-a a convent jog- és hatáskörét körülírja. Ezen tárgyakat egyenkint felsorolni nem látom szükségesnek; csak annyit, jelzek róluk, hogy sokaságuknál fogva, alig lesznek mind elintézhetőek, s a bizottság evégből ki is emelte azokat, melyeknek elintézése el nem halasztható.

Ezen jelentés folytán a holnapi ülés napirendjére tűzetett ki a *conventi bíróság* megalakítása, a *moldva-oláhországi missió segélyezése* és *Szász Károly* kérelme. Hasonlag napirendre tűzetett az egész bizottsági javaslat.

(Folytatása következik).

A számvevőszék.

A tiszáninneni szuperintendentia számvevő küldöttsége folyó hó 16-án jött Sárospatakra, megvizsgálni a főiskolai számadásokat és anyagi ügyeket. A munkálkodás öt napon keresztül folyt nemes buzgalommal és a tagok kiváló érdeklődése mellett.

Egy bizottság mindjárt 16-án kiment a györgyarlói birtok megsejmlélésére s másnap bejelentette, hogy meggyőződött a helyszínén, mikép a vízszabályozó társaság helytelen csatornázása miatt, a főiskola — háromezer kis holdat tevő birtoka veszélyben van. Ez ellen egy előterjesztés fog készíttetni s az a sérelmek orvoslása céljából, a vízszab. közgyűlésre, esetleg a minisztériumhoz is be fog adatni.

A főiskola új kölcsöneinél ezentúlra 1000 forintig 35 frt., azontúl bármily összegig 100 forint *költségbiztosítási* összeg (vinculum) is be fog tábláztatni; szükségessé teszi ezt az új törvénykezési rendtartásnak azon intézkedése, hogy per esetében a költségek nem esnek mindeddig az előnyös tételek közé.

Jogigazgató bejelentette, hogy a múlt évben volt a főiskolának összesen 116 pere. Ebből bevégeztetett 36; folyamaton maradt 80.

A *kegyes alapítványok* iránt kimondatott, hogy készíttessen gazd. választmány egy könyvet, melyben pontosan be legyen írva az alapítványt tevő neve, az alapítvány kelte, mennyisége, milyensége s célja. Ha az alapítványi összeg befizettetik, azután is mindig az eredeti alapító neve vagy az általa megrendelt *cím alatt* kezeltessek. A harmincas évek elején megkezdett már főiskolánknál egy

ilyen könyvnek a vezetése; ez előkeresendő s ha lehet, kiegészítve folytatandó.

Az *irodalmi kör* múlt évi vagyoni állásának vizsgálatánál kitűnt, hogy volt az összes bevétel 1713 frt. 9 kr.; az összes kiadás 1774 forint 36 kr. Beveendő hátralék van 110 forint. A főiskolai pénztárból e folyó évre is kiutaltatott a kör részére 400 frt.; de nem a nyomdajövedelem százalékából, minthogy ennek kiszámítása nagyon bajos; hanem csak mint segélyösszeg és meg fog kérteni az egyházkerület, hogy ezután is mindig ily *átalányt* adjon.

A *tandíjnaplóból* kitűnt, hogy a múlt év folytán bejött: a *gimnáziumban* törvénydíj 12 frt. 40 krajcár; tandíj 2632 frt. 54 kr.; tápintézeti díj 3708 frt.; szobadíj 976 frt. Az *akadémiában*, törvénydíj 1 frt. 30 kr.; tandíj 385 frt. 98 kr.; tápintézeti díj 423 frt.; szobadíj 136 frt.; szupplikációból 535 frt. 40 kr. Összesen 8810 frt. 14 kr.

A *tápintézeti* felügyelő jelentése és számadása szerint van az intézetnek most 262 tagja. Hús elfogyott a múlt évben 9657 klg. 4344 frt. árú. Kenyér elfogyott 16,435 drb., mely $410\frac{7}{8}$ métermázsza életnek felel meg. Zsemlye felhasználtatott 8912 drb., 148 frt. 54 kr. árú. Perek kellett 42 csomó, 315 frt. árú. Ezekben felül: *fölhasználtatott* paszuly, kukorica-dara, lencse, borsó, krumpli, rizs, gersli és szalonna a bemutatott „Napló” szerinti mennyiségben. Felolvastatott Szívós Mihály tápintézeti felügyelő lemondása is; de számvevőszék hat év óta tartó sikeres fáradozásainak jegyzőkönyvi elismerése mellett, az új kormányzati szabályok elkészültéig, maradásra kérte a távozni akarót. Ezek után számvevőszék a *naplók és tőke-könyvek* összegezéséhez kezdett s úgy találta, hogy volt a múlt évben összes bevétel 140,458 frt. 64 kr., összes kiadás 135,235 frt. 92 kr. Pénztári maradék 5,222 frt. 72 kr. Az 1882-ik évben kamatozó összes tőkék tettek: 316,492 frt. 67 kr. Ingatlanokból bejött 28,365 frt. 11 kr.

Tőketartozása van a főiskolának 34,621 frt. Évenkénti kötelezettség 5591 frt. 2 kr. Mindent összevéve az idei *tetleges javulás* tesz 6617 frt. 95 krt; ez benne van egy Tisza-Ladányon vett birtokban és 319 frt. 96 kr. kész pénzben.

Az idei költségelőirányzat összes bevétele 73,850 frt. 24 kr., összes kiadása 71,582 frtban állapítottatott meg; tehát ez is *bonumot* mutat, ami évek hosszú sora óta nem történt.

Mindez a számvevőszék tagjait igen kedvezőleg hangolta és sok apróbb ügy elintézése után, teljes megelégedésöknek nyilvánításával távoztak haza. A számvevőszék tagjai, kik minden anyagi jutalom nélkül, napokig tartó s feszült figyelmet igénylő munkát végeznek, megérdemlik, hogy nevök a nyilvánosság előtt elismerésben részesüljön.

Jelen voltak: *Hegedűs* László és *Fejes* István főisk. algonodnokok, *Nagy* Pál, *Dókus* Gyula, *Vécsey* József, *Idrányi* Ferenc, Dr. *Lengyel* Endre, ifj. b. *Vay* Miklós és a főiskolai *kezelőhivál.*

Viski K. B.

számvevőszéki jegyző.

Nyilt levél Szabó József úrhoz.

Kedves barátom! Midőn a „Sárospataki Lapok“ mult évi 51-ik számában a vezércikk címét elolvastam, oly jól esett azon gondolat hatása alatt fogni a cikk olvasásához, hogy akadt egy ember, ki e valóban praktikus irányú kérdést felveti. De még nagyobb lett örömem, midőn a cikkíró neve alatt a „szalonnai“ Szabó Józsefet ismertem fel.

Igazán nagy szükség van, barátom! az ily egyházunkra csak előnnyel járó praktikus kérdések gyakori szellőztetésére; mert csak így érhető el az egység, akár egyes egyházak, akár egyházmegyék akarnának ilyenmű kérdésben megállapodásra jutni. Mint a felsőborsodi egyházmegye egyik lelkésze, az itt oly szép virágzásra jutott gyűléstartási alap módozatait mutatod fel követendő például. Helyesen tetted. Ha korábban tetted volna, talán több egyházmegye részére adtad volna meg a gondolkozási, esetleg haladási irányt, azon nagy cél felé, melynek feladata: nyomorgó egyházainkon, a zsinat által az eddigieknél népesebbé tett gyűlések megtartási terheivel szemben, segíteni.

De bocsáss meg, barátom! ha különben nemes intenciójú cikkednek azon hiányát feltüntetem, hogy elfeleded a hála adóját — legalább a nevek fölemlítése által — lefizetni azon áldozatkész férfiak iránt — kik ez áldásos eszme gyakorlati kivitelének oly munkás tényezői voltak. Nem tagadhatni, hogy az egyházmegyei gyűléstartási alaphoz már a messzebb multban is kezdték hordani a köveket; de aki a holt anyagba életet öntött: az a munkás férfiú, egyházmegyénk szeretve tisztelt jelenlegi esperese, nagytiszteletű Debreczeni Gábor úr. Ő tett e tekintetben sokat, sőt lehet mondani mindent. Aki — miután az övét megelőző kiviteli módozati tervek az egyházmegye által nem sanctionáltak — sok ügybuzgalommal és szakavatottsággal készített egy, az egyházmegyére bemutatott és végleg elfogadott, minden lélekre 15 krajcárt számító kivetési kulcsot, mely az egyházaknak, az egyházkerületi névkönyvben látható lélek számarányához képest, a fizetésnél kötelezővé lett. És hogy mily édes teher volt azóta egyházainkra a gyűléstartás, azt legjobban bizonyítják azon egyházak, melyek az őszi és tavaszi egyházmegyei gyűlésekre kiutalványozott 100, illetve 200 frtból — a náluk még kamatozás mellett hátrálékban hagyott összeg betudása mellett is — a gyűlést egy kis pótlék hozzáadásával megtartották.

De hogy teljes legyen a kép, melyet ügybuzgó esperesünknek közjóra irányuló munkássága alkotott: az egyházmegyei tanácskozási asztalt díszítő, s mintegy 10 forint értékű zöld-szőnyeg megemlítésén kívül, szükségesnek látom felemlíteni azt is, hogy — a lelkész-családokon is óhajtván segíteni — 48 egyházból álló tractusunk számára egy 300 forintba került teljes terítéket készítettett; minek szintén nagy gyakorlati értéke van — mint a példák azóta igazolják — főleg várostól távol fekvő oly egyházakban, hol az ily esetekben kisegítőül tekinthető úri családok nem laknak.

A hála, az elismerés adójával tartozunk egyházmegyénk nagylelkű, áldozatkész s.-főgondnoka, tek. Ragályi György úr iránt is, ki az egyházkerületi gyűléstartási alapot, mint kezdeményező, 200 frtot tevő ajánlatával és az

ügy iránti szeretetre valló s kitartásról tanuskodó befolyásával biztosítá; minek oly nagy hasznát vette a f.-borsodi egyházmegye már az 1876-ik évi őszi egyházkerületi gyűlés megtartásánál is, midőn a s.-szentpéteri ref. egyháznak, e pénztárból 500 frtot adott. E segélyforrás áldásait élvezzi az egyházkerületi gyűléstartás sorrendje szerint minden 8. évben egyházmegyénk őszi gyűlést tartó egyháza.

Az igaz, hogy e segélyalap megvetésénél több buzgó áldozatkész világi tanácsbírók is közreműködtek, úgyhogy a 800 frtra nőtt alapkamataiból már 1876-ban a fentírt jelentékeny összeget adhatta gyűléstartási segély címén; de a kezdeményezés dicsősége mégis a mi osztatlanul szeretett segéd-főgondnokunkat, Ragályi György urat illeti.

Ennyivel tartozunk az érdemnek, s az igazságnak. Követhetik egyházmegyénk példáját más egyházmegyék is; csakhogy fődolog a takarékoság, az okos gazdálkodás, hogy ne csak délelőtt legyen gyűlés, hanem délután is, mint ezt a Borsodban eddig nem szokták. Hozzászólhatnak ez ügylőz mások is; csakhogy ne a „Borsod“-ban, hanem szaklapokban. Maradok barátod:

Vadász Pál,
lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A másik oldalon. XIII.** *Leo* pápa meg lehet önmagával elégedve. Amit encyklikáiban annyiszor sürgetett: *a katolikus társulatok* alakítása immár Európaszerte megindult. Nálunk is foly a toborzás és pedig fényes eredménnyel. Legközelebb *Katholikus elvbárdok* szövetsége cím alatt sietnek egybeoladni a közös szent cél végett, világiak és papok, a legfelsőbb rétegtől le a legalsóbbig. Az utolsó harangozó is fogja tudni néhány nap múlva, hogy a római katholicismusnak nagy céljai s nagy ellenségei vannak és azzal a szent izgatással, amely megindult, sikerülni fog csakhamar gyűlöletet ébreszteniök a kath. egyház hiveiben mindazok iránt, akik mernek másként hinni és másként gondolkozni, mint azt Rómából diktálják. A világiak közül *Czirák János* gr., a tárnokmester áll a szövetség élén, akiről köztudomású dolog, hogy sírni szokott a „Szent-István-Társulat“ ülésén, tehát kétségtelenül buzgó katolikus. A szövetség nyíltan bevallott célja: *a magyarországi katolikusok érdekeinek védelme, a kath. hazafiaknak a valláserkölcsei, közoktatási, népnevelési és társadalmi téren való tömörítése s a kath. elvekben való egyesítése.* *Kruesz Krizosztom*, pannonhalmi apát azonban, aki *Czirák*-t a zászló kibontásáért hízelegve üdvözölte (Magy. Állam 1. sz.), még azt is hozzáadja: „*ha emelet a szövetség a kath. anyaszentegyház terjesztésére is gondol, helyesen teszi; mert szívünk mélyéből óhajtanunk kell, hogy minden polgár, sőt minden embertársunk olyan legyen, mint mi magunk, t. i. isten kegyelméből hű keresztyén katolikussá (!).* Az aláírások az ország minden részében megindultak, miközben lapokban, folyóiratokban, paschilusokban, röpiratokban hintik a magot és piszkolják a liberalismust, a sajtónak istelen irányát, sőt megtámadják magát a kormányt is, gyanúsításokkal és fenyegetésekkel s fennen hirdetik, hogy a r. kath. egyháznak lesz elég ereje kivívni

szándékait, ha előbb nem, hát majd a képviselő-választások alkalmával. Még tovább is haladtak már. Teljesen átakarván alakítani a társadalom képét, hozzáfogtak egy *katholikus akadémia* szervezéséhez, sőt katolikussá akarják átváltoztatni a szívet, az értelmet, a gondolatot is, mert *katholikus szépirodalomról* is álmodoznak s a „*Magyar Állam*” mutatóványokat is közöl a felekezeti szépirodalom gyöngyeiből. A kath. tudományos akadémiát már meg is keresztelték *Pázmány-társaság* névvel, hogy az irányát annál világosabban észrevehesse a világ, s fel is osztották azt 4 osztályra; elnöke is ki van jelölve, *Schlauch Lőrinc* szatmári püspök személyében s egy szép reggelen csak arra ébredünk fel, hogy *N.-Szombatban*, vagy talán éppen *Budapestben*, egy óriási palota épül, amelyből új világosság ömlik szét erre a sötétségben botorkáló bűnös világra. Nem kell hozzá már egyéb, mint az a körülbelül 40 millió forint, ami után olyan hatalmasan utánvetették magukat s akkor aztán kifordítanak sarkából a világot... ha mindebbe a nagy tervezésbe bele nem szólna az országgyűlés bölcsesége és a világi katolikusok legnagyobb részének tiszteletreméltó józansága.

— Az országgyűlés folyó hó 20., 22. napján tárgyalta azt a 30 kérvényt, amennyit az érseki és püspöki szónoklatok által felbátorított katolikus honpolgárok zúditottak be a ház asztalára. Az alapok és alapítványok kérdéséről le a pálinkaivás korlátozásáig, mindenbe beleavatkoznak e kérvények; de különösen a polgári házasság, közös iskolák, úrbéri telkeket terhelő papi járandóságok s vegyes házasságból született gyermekek ügyében óhajtanának új rendet és új törvényeket. A *kérvényi bizottság* javaslata szerint mindezek kiadandók tanulmányozás végett a javaslattevő bizottságnak. A ház megtelt, a karzat zsúfolva volt a tárgyalás alatt, mert mindenki tudta, hogy az országgyűlésnek e kérdésekkel szemben elfoglalt álláspontjától az egész nemzet békesége függ. És az történt, amiről a próféta lelke álmodott: „a farkas együtt legelt a bárányval”; *Csándy* éljenezte *Tisza Kálmánt*; a szélső bal és a szélső jobb összeölekezett a nemzet jogainak és békeségének megvédelmezésében és hangoztattak komoly figyelmeztetések, keserű kifakadások és a tüzzel játszó gyermekek — mint a miniszterelnök a kérvényezőket és védőiket nevezé — észrevehették, hogy az apai ház felgyújtását nem hajlandó az országgyűlés megengedni. A kérvények támogatására csak két pap-képviselő vállalkozott: *Jánossy János* és *Göndöcs Benedek*. Az első a házasság szentségén kezdve, tiltakozott az egyház álláspontja értelmében, a polgári házasság mindenféle fajtája és a községi iskolák ellen és pedig a kath. egyház missziójának hangsúlyozásával. Ugyanő sajnálta, hogy az alapok és alapítványok tulajdonjoga kérdésessé tétetett. A másik védő, *Göndöcs*, már készen nyilatkozott a zsidókkal való összeelegyedésbe beleegyezni, csak azt követni ki, hogy azok előbb keresztyénekké legyenek (!). A ház jóízűen megkacagta az apát úr jámbor kívánságát, ki aztán azzal szerzett újabb meglepetést, hogy a vegyes házasságból születendő gyermekek sorsáról új törvény által óhajtott gondoskodni s evégből határozati javaslatot olvasott fel, amelynek értelmében a házasság megkötése előtt jogérvényes szerződés által intézkednének a felek, a születendő gyermekek sorsára nézve.

A ház érezte és közbekiáltásokkal ki is fejezte, hogy a *reversalisok* felelevenítésének törvényesítése forog szóban, s jöllehet a javaslattevő tiltakozott e felfogás ellen, a tisztelt képviselőtársak nem hittek neki. A két védelmezőnek maga a miniszterelnök adta meg a választ az egész ház köztetszés-nyilvánulásai közben, s államférfiai erélyességgel, de egyúttal a diplomata ügyességével hivatkozott a magyar törvényhozás méltóságára, jogérzetére, az ország békeségére a kulturharc esélyeire s a jó békeségért hozandó áldozatokra, kérve egyszersmind a házat és a haza minden fiát, hogy a szóban forgó kényes kérdésekben ne a saját vagy felekezeti, hanem hazai szempontok által vezéreltessenek s vegyék fontolóra, hogy *könnyű a követ megindítani, de hogy hol végzi az gördülését, azt kiszámítani igen nehéz!* A kath. főpapságtól és klérustól különösen is megvárja a hazafias áldozatokat; mert egész Európában sehol nincs a papságnak oly fényes helyzete, mint Magyarországon. Ez a helyzet azonban csak addig tartható meg, míg a felekezeti kérdések meg nem indítatnak. Az osztatlan tetszés, amelyben e beszéd a házban, a házon kívül és a sajtóban részesült, igazolta, hogy szükség volt erre a kormányelnöki nyilatkozatra; mert a jelek nyughatatlanították a békeségsszerető honpolgárok szívét.

A tárgyalás 22-ikén folytatván, először *Ugron Gábor*, mint maga is katolikus, férfiasan utasította vissza azt a feltevést, mintha a katolikus névvel felruházott sérelmek csakugyan a katolikus honpolgárok sérelmei volnának, s a kath. klérus elfogultságával szemben fényes, nagy igazságokat fejezett ki a világi katolikusok nevében. A *vadházasságokra* nézve kijelentette, hogy azoknak egyik tápintézete éppen a kath. házasság felbonthatlansága, s csodálkozott amiatt, hogy azok beszélnek a családi élet megőrzéséről, akik családi életet nem élnek; azok szólnak a szülők jogairól, kik nem tartják méltóknak, hogy a szülők tisztességében részesüljenek. Tiltakozott, hogy a nagy ellenőrzést követelő óriási vagyon a szervezetlen kath. egyház kezébe jusson; elítélte a kérvényekben jelentkező reactiót, s azon meggyőződését hangsúlyozta, hogy *az evangelium termékenyítő ereje még nem merült ki, s az emberiség megváltásának nagy műve még nincs befejezve*. Nagy hatást keltett beszéde után *Göndöcs* kísérlette meg magát igazolni; de a ház türelmetlen volt vele szemben. Majd *Irányi D.* emelt szót, elítélve a kérvények követelő s fenyegető hangját, s bebizonyítva számadatokkal, hogy a magyar főpapság óriásilag mulja felül vagyoni gazdagságban minden létező papságot e világnak, s éppen azért kétszeresen helytelen és visszataszító azon hang, amelylyel a tisztelendő és főtisztelendő urak a magyar nemzet törvényhozásával szemben élni nem átalottak. Utána *Mocsári* intézett még keményebb visszautasítást a kérvényekben nyilatkozó reactionorius szellem ellen; egyebek között erélyesen utasítva vissza a kath. sajtónak azt a sokszor hangoztatott vádját, amely szerint a protestánsok osztozkodni szeretnének a milliókban. *Prónay Dezső* pedig a kormány gyöngeségének bizonyította a kath. mozgalmakat és követeléseket, mire — rövid szóváltás és helyreigazítások után — szavazattal döntötte el a ház, hogy a beadott 30 kérvény a kérvényi bizottsághoz utasíttatik.

A ház *Göndöcs* és *Rossival* kivételével egyakaraton volt. Vajha ez a közszellem sokáig állna őrt a haza békesége felett és majd akkor is ily méltóságosan nyilatkoznék, midőn a kérvények sorsa újabban napirendre kerül s a milliók felett való rendelkezés ideje bekövetkezik! A kath. egyház bizonyosan nem könnyen áll el, magas helyről is sugalmazott terveitől. A „Magyar Állam“ már is izgat és piszkolódik!

— **A „Magyar Állam“**, mint előre tudtuk, nincs az országgyűlés dolgaival megelégedve. Gyanúsítja *Tiszában* a kálvinistát, moeskolja *Irányít* és elvtársait s tetszeni akarván pártfogóinak, nagyokat mond róluk, a prot. superintendensek rovására. Ime, egy kis ízelítő a kenetteljes hangú káromkodásból: „*Irányi Dániel képviselő úr, akit a katolikus egyházi birtokok, mint az éhes embert a pecsenye szaga, mindig fölizgatnak, volt az első, aki a kath. kérvények visszautasítására vállalkozván, első sorban is a katolikus főpapoknak bűnül rójjá fel, hogy oly nagyon gazdagok; és azután, horrendum dictu, még a felséges udvar által is a legnagyobb kitüntetésekben részesítettnek; míg ellenben a prot. superintendensek folytonosan árnyékban hagyatnak. Igen tisztelt képviselő úr, ami a gazdagsági bünt illeti, ettől, úgy vélem, a főpapokat saját lelkiismeretök is fel fogja oldozni, mert abból az emberiség közjávára többet áldoznak, mint ezt a világ összes superintendensei tennék, még azon esetben is, ha történetesen ezen bűnnek ők is részesei leendnének.* Ami pedig a köztiszttelelet illeti, amelylyel még a felséges uralkodó is jónak találta őket kitüntetni, higgye el, képviselő úr, hogy ezen tekintélyt nem terjedelmes birtokainak, hanem a *katholika vallás a többiek fölötti elsőbbségének köszönik, mint a mely az ő isteni intézményével legjobban képes az embernek valódi boldogságát előmozdítani, s azért is, mint ilyen, igazán katolikus, vagyis az egész világon el van terjedve; míg ellenben a protestáns confessio, azon helyeken kívül, amelyekben részint a fejedelmek kapzsisaága, részint a török oltalom, mint hazánkban, vagy más hasonnemű eszközök segítségével mindjárt eleintén gyökeret vert, az egész világon, sehol sem képes terjedelmesebb tért foglalni. S éppen ezen okoknál fogva elhiheti képviselő úr, hogy püspökeink még akkor is nagyobb tekintélynek örvendnének, mint a különben igen tisztelt superintendens urak, ha a Gondviselés végzéséből vándorbottal kezökben kellene nekik, mint az első apostoloknak, isteni küldetéseket teljesíteni.*“

— **A felső-borsodi egyházmegyében**, folyó hó 10. bontattak fel az üresedésben levő világi jegyzői állomás betöltésére beadott szavazatok. Általános többséget senkisé nyervén, ennél fogva új szavazat rendeltetett el, melyre *Terhes Lajos*, edelényi ügyvéd és *Szekrényesy Árpád* jelöltettek ki. *Terhes Lajos* 21, *Szekrényesy* 13 szavazatot nyert az első szavazásnál s így *Terhes Lajos* megválasztása csaknem bizonyos.

— **Kitüntetés.** *Kovács István*, szatmár-németii ref. tanárnak, ő felsége, a király, a közoktatás terén, hosszú idő óta szerzett érdemeinek elismeréséül, a koronás arany érdem

keresztet adományozta. Mi még hosszú életet kívánunk, a tanügy e derék, de zajtalan munkásának, hogy így élvezhesse is méltó elismerésének édességét.

— **A Luther születésének 400-adik évfordulója** alkalából, a reformator összes műveinek új kiadását kezdi meg Weimarban. Az első kötet ez év őszén fog megjelenni, ezután pedig évenként 3—3 kötet, úgy, hogy az egész vállalat 10—12 év alatt jut befejezésre.

— **A sárospataki tanári kar nyugdíjintézetének** szokásos félévi gyűlése folyó hó 21-én tartatott meg. Van ez időszert 10 nyugdíjas, kik a jelen félévben 114 forint osztalékot kaptak fejenként. A kamatozó tőke 42.000 forint, ami még mindig igen csekély összeg arra, hogy egy számos tagú tanári kar jó reménységgel tekinthessen a jövőbe és aggodalmak nélkül szolgálja a közművelődés ügyét. Gondolkozott is a közgyűlés módozatokról, amelyek segítségével nagyobb mérvben megindulhatna a tőkenövekedés s bizonyos indítvány folytán bizottságot nevezett ki, amely sorsjátéktervet s valamely jövedelmezőnek ígérkező irodalmi vállalatot kezdeményezzen, illetőleg készítsen elő s minden módot és utat kutasson fel, ami által a nyugdíjintézet ügye előbbre vihető volna. Az iskolafentartó egyházkerületnek is érdekében áll, hogy ez intézet gyors virágzásnak induljon, mivel — mint sajnosan tudjuk — egyházkerületünknek, illetőleg főiskolánknak nincs külön pénzalapja az elöregedett tanárok és családjaik sorsának tisztességes biztosítására. A *Vay-Mocsári* alapítvány gondoskodott ugyan ilyenmű szükség fedezéséről is; de a nagylelkű alapítók ebbeli szándékát, a sokféle szükség miatt még nem lehetett megvalósítani.

— **Lapunk múlt évi folyamának 3., 4., 5. számait** 50 krajcárért visszaváltjuk.

Pályázat.

A debreceni ref. egyházban egyik és pedig a külváros-ispotályi lelkészi állomás üresedésbe jöven: az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek, az egyházi törvény 191. §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való felszerelt pályázati kérvényüket *Dávidházy János*, debreceni egyházmegyei espereshez, Pocsajon (u. p. Kis-Marja), folyó évi február 15-ig beadni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Készpénz az egyházi pénztárból fizetve 1200 *frt.*
2. Szekeresek és fejszések váltság-díjában 75 *frt.*
3. Borilletőségben a várostól évenként . . 63 *frt.*
4. Lakás természetben, a ház után való föld és kaszáló haszonvételeivel együtt.
5. 10 régi öl, vagyis 34 köbméter hasábos tűzifa, a város által kiszolgáltatva és beszállítva.
6. Temetési stóla.

Debrecen, 1883. január 18.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A népies valláserkölcsei olvasmányok.” Czinke I. „A népiskolai olvasó-könyv.” (Befejező közl.). „A convent.” (Vége).
„Vegyes közlemények.”

A népies valláserkölcsei olvasmányok.

Évek óta hangzik a panasz a papok és nem papok ajakáról, hogy népünknek az egyháziasság ijesztő mérvben hanyatlik; hogy az áldozatokra kész vallásos buzgóság, melynek lángja hajdan magasan fellobogott s melegénél a szív hangosan feldobogott, ma már szunnyadoz. A parázs talán megvan még a lelkekben, de már hamuhodik; kezdi egyre vastagabb szürkeséggel bevonni azt a közönyösség s maholnap kialszik belőle az utolsó szikra is s helyén csak egy darab holtshén marad. A nép templomba nem jár, papot nem tisztel, egyházi terhet nem tart gyönyörűségnek, s ha mégis hordozza azt, teszi puszta kénytelenségből, meg panaszszal, meg szitokkal, pap és isten ellen való zúgolódásokkal.

És fájdalom, hogy ezek a beszédek igazak.

Csak az a kérdés, hogy mi ennek az oka? Hol keressük azt, hogy meg is találhassuk s fejshénket vethessük annak gyökerére?

A papban. Azt mondja az egyik felelő. Mert megrövidült a ti köntösötök és megapadt a ti lelkigondozásos buzgólkodások: azért van ez. Kérdd meg a te híveidet és megmondják néked; beszélj a makói, vásárhelyi nagy gyülekezetek nazarénus véneivel és ezt felelik néked.

A másik így szól: távol legyen! A népben van az ok, mert „megromlottak, egyetemben hiábavalókká lettek az emberek s nincsen, aki jól cselekedjék, nincsen csak egy is.”

Pedig se itt, se ott.

En azt gondolom, hogy az ok a levegőben van. Itt áramlik, örvénylik, zúg-búg körülöttem szünet nélkül s feltartóztathatlanul; fú, mint a szél s nem tudod: honnan jó; betakarózik a setétséggel mint egy éjszakával, de ő azon is keresztül világol; bemegy hozzád zárt ajtókon keresztül s jár-kél a nagy világban láthatatlanul és megfoghatatlanul, mert ő szellem: a kornak szelleme.

Ez a korszellem cselekedte ezt mivelünk. Ő alakítja át ilyen nemtetszős formára a mi buzgóságról híres gyülekezeteinket. Mert az történik most minálunk: átalakulási folyamat. Egy nagy hitbeli megújodáson, egy — ki tudná hanyadik — vallási reformáción megy keresztül az emberiség lassan, de feltartóztathatlanul és minden nagyobb ünnepélyesség nélkül, máglyák és keresztek nélkül.

És az átmeneti korszak a világtörténelemben még mindig ilyen volt és ilyen is marad mindörökké: árt, hogy használhasson; rombol, hogy építhessen.

... A világosság kitört a véka alól s ragyog, mint a napfény. Csakhogy szemünk gyöngék még s e napfény megvakít.

A korszellem veteget a jövődönk, csakhogy a talaj nem levén kellően elkészítve e vetéshez, bujábban tenyészti a gyomot, mint a nemes magot.

A korszellem végig söpör a társadalom felett (nem halljátok zúgni szárnyait?) s üdévé, élte-többé változtatja a tikkadt levegőt, de nekibúsult gerjedezésében templomokat is dönt, hitet védelmező horgonyokat is felszaggat, vallásos lelkeken nyugovó csendet is felzavar.

De mi azért neki útjába nem állhatunk, haladásában meg nem gátolhatjuk; mert neki örök, megmásíthatatlan törvények szerint így kell cselekednie. S ha ottan-ottan rohanó szekerét megállították is ideig-óráig az emberek, annál rosszabb volt rájuk nézve, mennél tovább tartott ez a megállapodás; mert ha aztán elszabadult ismét, csak annál nagyobb sebességgel tört előre, a mulasztást helyrephatólandó, s ilyenkor még kevésbé vigyázott arra, hogy kiméletes legyen, hogy rohanásában sok üdvös intézményt is le ne gázoljon.

Hiábavaló erőlködés lenne az a mi részünkről: elzárni igyekezni népünket ettől a szabadabb légáramlattól és sötétbe rejteni a felvilágosodás vezérlő tűzoszlopa és szabadabb eszméi elől, mert bejutnak azok hozzá úgy is, bejutnak a legelrejtettebb faluba is, s ha mi a népnek idejekorán

segítségére nem megyünk, akkor ő — korlátolt felfogásával — ezeket a szabadabb eszméket veszedelmesen félremagyarázza, mígnem lelkében meghasonlik s végezetre hitetlenné lesz.

Mit tegyünk tehát?

Azt, hogy kövessünk elmindent, amit csak lehetséges, hogy ez a folyamatban levő vallási átalakulás minél kevesebb rombolást vihessen véghez egyesekben, egyházunkban s keresztyén társadalmunkban... ez kötelességünk nekünk, vallás és erkölcs őreinek.

A mai kornak leghatalmasabb fegyvere a sajtó. Használjuk fel ezt a fegyvert mi is s teremtsünk a mi protestáns népünk számára vallás-erkölcsi, népies (mondjuk: nemes értelemben vett ponyva) irodalmat. Adjunk neki olcsó, vallásos tartalmú könyveket és olcsó, vallásos irányú néplapot. És szóljunk ezekben hozzá a valódi népies előadás nyelvén, hangján és modorában; annak egyszerűségével, zamatosságával és hamisítatlan magyarságával; és szóljunk hozzá a meggyőződés őszinteségével, igazságával, melegségével és ellenállhatatlanságával.

Nagy kár, hogy ezt eddig nem cselekedtük. És nagy kötelességünk, hogy most, mikor mások cselekedni megkísérlik, mi haladéktalanul nyujtsunk nekik a siker előmozdítására segédkezet s lelkiismeretesen tegyen meg közülünk minden ember annyit, amennyi hivatalánál és hivatásánál fogva ebből a nagy és istennek tetsző munkából ő reá hárámlik.

A békés-bánati ref. egyházmegyében egy lelkes kis csapat — az ottani lelkészi kör — vállalkozott arra, hogy isten segedelmével megindítja az elhanyagolt nagy munkát s megalapítván „Vallásos íratokat terjesztő egyesületét,” annak feladatául tűzte ki az égető szükséggé vált népies olvasmányok előállítását s azoknak a lehető legolcsóbb áron való terjesztését. S hogy nemes feladatát eme derék egyesület egész komolysággal megvalósítani is igyekszik, megmutatta azzal, hogy nem maradt a pusztá jegyzőkönyvi határozatnál, hanem az 1882-ik év december havában újlag megindította a már egy ízben közkedveltségnek örvendett, de azután darab ideig szünetelt „Téli Ujság” című vallásos néplapot és sajtó alá adott mintegy 20 darab kisebb és nagyobb terjedelmű s ugyancsak vallásos irányú olvasmányt.

Csaknem egyidőben e tiszteletreméltó kezdeményezéssel, Budapesten egy másik irodalmi vállalat indult meg, mely nem kevésbé örvendtes és pártolásra méltó. „Jó Könyvek” a címe, Révai testvérek a kiadója, a kormány a pátrónusa s leszorítani Tatár Pétert a ponyváról s a mesztergerendáról: ez az intenciója és hogy nem kisebb

emberek írják, mint Abonyi, Ágai, Csiky, Endrődi Győri Vilmos, Mikszáth, Szász Károly, Tolnai és Jókai Mór: ez meg az ambíciója. Hogy a kormány támogatja, ez kezesség afelől, hogy ez a vállalat nem fog megbukni; hogy az ország válogatott íróinak a lángja csinálja, ez kezesség afelől, hogy nincs ország a világon, amelynek olyan értékes ponyvairodalma volna, aminőt ezek az emberek fognak nekünk teremteni, s hogy ezt a ponyvairodalmat, amelyet ilyen fényes nevek teremtenek, a mi magyar népünk megismerje, megszeresse és minden vásáron meg is vásárolja: annak meg legyünk eszközlői mi papok s tanítók, kik e tekintetben legtöbbet tehetünk.

Igen, e vállalatok érdekében mi tehetünk legtöbbet. Sőt határozottan ki merem mondani azt is, hogy azoknak sikereért s fenmaradások és elterjedésük biztosításáért első sorban mi vagyunk a felelősek. Mert ezen olvasmányokéval a mi céljaink közösek; mert a mi nevelő és pásztorkodó gondjainkra bízott ennek az élet fárasztó munkálkodása alatt eltikkadt, jobbra-balra hanyattatott s vallásosságban megapadt népnek az esze, hite és erkölcsé; lelki nyugalma és jövő boldogsága.

A kormány az említett — s általa anyagilag is támogatott — „Jó Könyvek” terjesztése által majd csak segíteni fog nekünk mívelni az eszét, meg a jó erkölcsét, szelidíteni szívéit, nemesíteni ízlését, oszlatni balítéleteit s növelni értelmességét és ismereteit, de a hitével ő nem sokat törődik; azt hagyja mi reánk, papokra, úgy gondolkozván, hogy ha hinni tud a tömeg, abból csak a papoknak van hasznuk, pedig az első sorban az állami és társadalmi rend és élet biztosítóka; mert „minden ország támasza és talpköve a tiszta erkölcs,” de a tiszta erkölcs meg a tiszta vallásosság, a buzgóságteljes hit. És vannak életviszonyok, vannak örök nagy kérdések, melyekben és melyek felől sem az erény, sem a bölcsesség megnyugodni nem bír s melyekben csak a hit tart fel, hogy össze ne roskadjunk.

Mi, akik életünket a vallás szolgálatára s másoknak az Úr útjaiban való vezérlésére szenteltük, akik a tettetés nélkül való vallásosságnak, a tiszta hitnek megnyugtató, megszentelő, föl-emelő és bátorító erejét már annyiszor tapasztaltuk: ne felejtkezzünk el azokról, akik gondjainkra bízottak s a szószék áldásterjesztő világossága mellett ragadjuk meg az irodalmi úton gyakorolható hatalmas és üdvös befolyást is arra nézve, hogy a szunnyadó egyháziasság új életre keljen, a hamvadozó tűz újra fellobogjon s az ősök példaképen emlegetett hitbeli buzgósága dicsőbb feltámadást nyerjen.

A „Téli Ujságnak” ez idő szerint van vagy 3000 előfizetője. Elég szép szám ez is. De mégis mily csekélység, ha a lapnak példátlan olcsósá-

gát, az általa szolgált ügy magasztosságát és a magyar protestáns családok tekintélyes számát azzal egybeazonosítjuk. Feltűnően kevés pedig az előfizetők száma különösen a mi egyházkerületünkben. — Pedig tapasztalásból mondhatom, hogy legalább néhány előfizetőt megszerezni mindenik egyházban, nem lehetetlenség. S aki egyszer a „Téli Ujságot“ megismerte, az azt megszereti, érdeklél olvassa, szinte várva-várja s a csekély árt érte szívesen fizeti.

Érdekeltezzük azért mi is magunkat általa. Ismertessük és terjesszük. Buzogjunk ügyében s tegyük azt magunkévá. Mert nemcsak kötelességünket teljesítünk, midőn ezt miveltük, hanem oly munkát végezzünk, amelynek jutalma, bizony mondom, hogy nem marad el.

Czinke I.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai olvasó-könyv.

— Befejező közlemény. —

Ami ezek után az *olvasó-könyvi tananyag megválasztását* illeti, miután az olvasó-könyvek első sorban az olvasás szolgálatában állanak, természetes, hogy az olvasás különböző fokozatai képezhetik leghelyesebben a könyvek beosztásának alapját. A gépies olvasás az I—II. osztály célja, ennél fogva én csak a többi osztályok tananyagának megválasztását látom szükségesnek körvonalozni. A III—IV. osztály tancélja főként az értelmes olvasás, az V—VI. osztályé főként a szép olvasás. E célokhoz képest a III—IV. osztály olvasó-könyve célszerűen együtt adható, az V—VI. osztályé ismét együtt. Nem akarok ugyan az olvasó-könyvek tananyagának a fentebbi szempontok szerint történendő megválasztása által áthághatlan korlátokat vonni az olvasás egyes fokozatai között, mert jól tudom, hogy az említett fokozatok a gyakorlatban el nem különíthetők teljesen; de mégis az értelmes olvasást a III—IV. osztályban s a szép olvasást az V—VI. osztályban főcélul kell elfogadni s ekként szabni a tananyag megválasztását. A III—IV. osztály olvasó-könyve, az értelmes olvasás szempontjából, tartalmazzon leírásokat, festéseket, elbeszéléseket, melyek ép a szünjelek megtartása és helyes hanghordozás által igen alkalmasak nemcsak az olvasott darabnak a gyermek által való megértését, hanem annak olyatén olvasását is eszközölni, hogy azt a hallgató is megértse. Az értelemfejlesztő reálismeretek köréből tartalmazzon a III—IV. osztály olvasó-könyve egyes természeti testek népies ismertetését, tekintettel házi állatainkra, cultur növényeinkre; természettanból a közönségesebb természeti jelenségek leíró vagy elbeszélő ismertetését, időjárást, érzéki csalódásokat. Földrajzból az állatok s növényeknek égővek szerinti elterjedését, a haza egyes vidékeinek feltűnő nép- és helyrajzi viszonyait; történelemből elbeszéléseket a családi élet (apai, gyermeki, testvéri szeretet), a társadalom (barátság, igazságosság), állami életköréből (hazaszeretet, uralkodó s alattvaló közötti viszony szemléltetésére). A nyelvképzés szempontjából, azonkívül, hogy az eddig elősoroltak is nyelvezt tekintetében mintaszerűek tartoznak lenni, különösen fel kell venni könnyebb nép-

dalokat, románcokat, népmeséket, példabeszédeket, közmondásokat. A nemzeti irány képviselői lesznek: jellemvonások (nem jellemrajzok) a magyar történelem kiváló alakjairól, a nemzeti mondák, legendák, hazafias dalok sat.

A kedélyképzés, izlés, nemesítés célja már magában az olvasó-könyvi darabok irányában megtalálható, amennyiben vidám, egyszerű hangon írott darabok választandók s a verses alakok felveendő; de különösen adomák, találósmesék, dalok, illemszabályok az élet különféle körülményei között, ezek hatnak az érzelmek fejlesztésére. A valláserkölcsi irány nem annyira külön elemet képez az olvasó-könyv tananyagában, mint inkább az egész olvasó-könyvnek valláserkölcsi irányúnak kell lenni; kizárandó tehát mindaz, ami a gyermek lelkiismeretét, vallásos érzékét félrevezethetné, megbotránkozthatná. Ezenkívül felveendő: imák, énekek, elbeszélések isten fontos műveinek szemléltetése, erkölcsi szabályok verses alakban. Az V—VI. osztály olvasó-könyve tartalmazand a szép olvasás gyakorlása végett költészeti és szónoklati darabokat, párbeszédeket, melyekben a különböző egyének különböző lelkiállapotai a hanghordozás melódiaja, rythmika s dinamika által fejeződnek ki.

Az értelemfejlesztés céljából a reálismeretek köréből tartalmaz: természetrajzból, művészeteiknél vagy más jeles tulajdonaiknál fogva feltűnő állatoknak leírását, idegen cultur növényeknek (kávé, thea) leírását, művelésmódját, nevezetes ásványok bányászatát; természettanból a gépek alkalmazását, a villanyosság és delezesség csodáit, érdekes olvasmányokat, p. kísérletek egy gyertyával; észlelések egy kirándulás alkalmával. Földrajzból: nevezetes utazások története, a különböző népek jellemző szokásai ruházatban, étkezésben. Történetből: felfedezések története, egyes korszakok általános jellemzése a világtörténelemből. Geológiai képek. Leírások az ipar köréből. A gazdaság aranszabályai. Művészetek, tudományok fejlődését feltűntető olvasmányok; egészségi szabályok. A nyelvképzés szempontjából: balladák, a népies eposz, népmesék, példabeszédek, közmondások, szónoklati, szavalati darabok. A nemzeti irány képviselői: hazafias dalok, legendák, jellemfestések (nem jellemrajzok) a magyar történelemből, ethnográfiai képek a haza különböző vidékeiről. Egy magyar király koronázása, országgyűlések hajdan és most, képek a szabadságharcból.

A kedélyképzés céljából: dalok, adomák, találós-mesék, élcek, udvariassági szabályok, satyrák. A valláserkölcsi nevelés céljából: Énekek. Imák. Az ember rendeltetése. Vallásos nézetek, szokások a különféle népeknél. Temetési szertartások. Különösen megjegyzendőnek tartom, hogy mivel az V—VI. osztály olvasó-könyve olyan könyvül van szánva, mely a felnőtteknek is kedves olvasmányul szolgáljon, annál fogva a már említett didactica szempontokon kívül figyelembe kell venni, hogy ez olvasó-könyvet a népies irodalomnak alakilag és tartalmilag mintaszerű darabjaiból kell egybeállítani. Azért is nem célom, hogy a felveendő darabokat magam irjam, mindazáltal nem tartózkodom ott, hol alkalmas darabot nem találok, önálló darabot sem írni, vagy idegeneket a célhoz képest módosítani, átdolgozni. Lehetőleg tartózkodni fogok más, különösen idegen nyelvű olvasó-könyvek darabjainak átvételétől, anélkül, hogy kizárnám a legjobbaknak felvételét.

Miután az olvasó-könyv ízelítőül akar szolgálni

az ifjúsági és népies irodalomba való bevezetésre; a nép gyermeke pedig az ifjúsági iratok vagy a népies irodalom olvasásakor nem igen jut szemlélethez s innen kedveltebb is előtte az elbeszélés, mint a leírás, annál fogva azon kell lenni, hogy még a leíró darabok is inkább ellőállításának, kifejlődésének sorrendje szerint ismertessék tárgyukat.

A tananyag berendezésénél háromféle eljárást lehet követni: 1. Az olvasmányi darabokat szakok szerint sorakoztatjuk, tehát külön-külön a leírásokat, elbeszéléseket, történeti jellemvonásokat, példabeszédeket és közmondásokat, dalok, adomákat, regéket, meséket, imákat, énekeket, föld- és néprajzi leírásokat, természettani és rajzi képeket. E beosztás előnye, hogy a tanító könnyebb áttekintést nyer az egy csoportba tartozó darabok felett, tehát a koncentratio, a reáltankönyvek részleteihez alkalmas olvasmányok kikeresése kevés fáradsággal történhetik; hátránya, hogy az olvasó-könyv anthologia helyett encyclopädia színezetet nyer, anélkül, hogy valóban teljes lenne, s az ez irányban könnyen társuló törekvés a teljesség után szárazzá teheti az olvasó-könyvet.

2. Évszakok szerint is lehet berendezni az olvasmányi darabokat. E rendszer előnye, hogy a tanító könnyen készíthet alkalmas tanmenetet, illetőleg készen találja azt, azaz követheti az olvasó-könyvben megállapított sorrendet, eltekintve attól, hogy sok olvasmányi darabnak nincs is vonatkozása az évszakokra, hogy tehát ezek beosztásának észszerűsége csak fictio, hátránya még e beosztásnak, hogy a tanító nagyon is bizván az olvasó-könyv sorrendjében, elmulasztja a darabokat az egyes tantárgyak egyes részleteihez való viszonyukban (társítva) alkalmazni, így az olvasó-könyv egyik lényeges célja, a concentratio, megsemmisül.

3. Az olvasmányi darabokat nehézségük sorrendje szerint is lehet sorakoztatni. Előnye, hogy a tanító készen találja a tanmenetet és pedig a növekedés növekvő erejének megfelelő sorrendben. Hátránya, hogy esetleg az évszakok kellő figyelembevételét mellőzi, s hogy a társító módszer (a concentratio) mellőzésére indítja a tanítót.

Tekintve, hogy a második mód különben sem vihető keresztül teljesen, előttem legjobbnak látszik a harmadik mód alkalmazása, úgy azonban, hogy az ezzel járó hátrányok mellőzhetése, illetőleg az első móddal járó előnyök elnyerése végett, a tárgymutatóban csoportok szerint sorakoztassanak az olvasmányi darabok, s mindegyik darabnak címe után (a tárgymutatóban) utánajegyzendő a lap száma, melyen a darab megtalálható. A tanító teendője azután az egyes darabokat a kellő évszakokban vagy a reáltantárgyak egyes részleteire való vonatkozással tárgyalnia.

KÖZÉLETÜNK.

A convent.

IV.

Budapest, január 26. Ülés kezdete d. e. 10 órakor.

Elnökök: Gr. Dégenfeld Imre és Török Pál. Tagok kevesebb számmal jelentek meg, mint az előbbi üléseken.

A jegyzőkönyv hitelesítése után *Fejes István* a következő indítványt terjeszti be: „Küldje ki a convent az ügyrendi bizottságot, hogy még ez ülésszak folyamán adjon

javaslatot a *conventi ügyvezetés, ügybeosztás és ügykezelés rendjéről és módjáról*;“ szóló, javaslatát indokolá azzal, hogy a conventi rövidebb ülésszakok föltétlenül szükségessé teszik a tárgyalások előkészítését, ez pedig csak úgy történhetik meg, ha a tárgyak különböző természetű szerint már előlegesen bizottságok és előadók választatnak meg, s azonfelül az elnökök egyike az ügyvezetéssel bízatik meg. Ezen indokokból az indítvány egyhangúlag elfogadtatván, rátért a convent a napirendre.

A napirend tárgyait az előbbi tudósításban jelzett bizottsági előterjesztésben már említettem. Első volt ezek között a *conventi bíróság* megalakítása. Ezen kérdés hosszas vitát támasztott. Legelsőben *Ráday Gedeon* gróf szólalt fel s azt ajánlá, hogy a conventi bíróság minden oly esetben üljön össze, amidőn valamely egyházkerület azt kívánja; továbbá a bíróság számát 20 tagban óhajtja megállapíttatni. Ezen ajánlat első részére nézve, *Tóth Sámuel* és *Kántor Sámuel* felszólalása után, a convent egyszerűen kijelenté, hogy a törvény ide vonatkozó pontja kérdés tárgya nem lehet. Ezután *Kovács Albert* szólott a szám kérdéséhez s a paritás szempontjából 7 egyházi és 7 világi tag választását javallá. *Peterdy Károly* ezen nézethez csatlakozott. Ellene szolt az indítványnak *Balogh Imre*, aki ellentétben állónak tartja azt a titkos szavazat természetével. *Molnár Béla* a *szakísmertet* szempontjából nem látja a paritás szükségét. *Körmendy Sándor* a paritás alapján kívánja a választást, de ezt jegyzőkönyvben kimondatni nem akarja. *Filó Lajos* kinyilatkoztatja, hogy a zsinaton lehetett helye ily vitának, de most a törvény világos rendelkezése után ez már túlhaladott dolog. Hasonló értelemben szolt *Mocsáry Lajos* is, indokul hozván fel, hogyha a törvény paritást akart volna, akkor nem mondaná azt, hogy legalább 15 tag választandó, hanem páros számot ígatott volna törvénybe. *Kun Bertalan* a paritás mellett szolt, sőt tovább menve, kívánta, hogy az egyházkerületekre is tekintet legyen a választásnál. *Szász Béla* tüzetesen ostromolta mind a *Kovács A.*, mind a *Kun Bertalan* nézetét, főleg a *Mocsáry* indokaira támaszkodván.

E hosszas vita után kérdésbe tétetvén még az is, hogy a törvénnyel ellenkező indítványra lehessen-e szavazni? már-már oda dőlt a kérdés, hogy *Kovács A.* indítványa szavazat alá sem bocsáttatik; míg aztán *Vállyi János* oly értelmű felszólalása után, hogy az indítvány a törvény szellemével nem ellenkezik, a szavazás kitűzetett. A szavazás eredménye az lett, hogy *Kovács* indítványa elejtetvén, az elnökökkel együtt 15 szám fogadtatott el.

Ekkor azonban ismét az elnökválasztás kérdése jött szóba; amelyre nézve *Tóth Sámuel* azon nézetének adott kifejezést, hogy az magától értetik, hogy a bíróság elnökei magok a conventi elnökök. Ezen felfogás ellenében *Fejes István* a törvény szövegét olvasta fel és emlékezetbe hozta, hogy ezen kérdés az előbbi conventeken is fölvetetett, de a többség által a *Tóth S.* nézete mellőztetvén, a zsinat is azon elvet fogadta el, hogy esetleg megmaradjon a conventnek választási szabadsága. Mindezek mellett *Ráday G.* is megmaradt a magábanérthetőség mellett; *Szentpétery Sámuel*, sokkal helyesebben, azon nézetének adott

kifejezést, hogy szavazás nélkül tisztelje meg a convent elnökeit a bírósági elnökséggel is. *Baksay S.* Fejes nézetéhez csatlakozik; de azon kikötéssel, hogy csak a püspöki és főgondnoki karból választassék a bírósági elnökség. Végre is, még *Kun Bertalan* és *Révész Bálint* oly értelmű felszólalásaik után, hogy alkotmányunk szelleméből inkább foly az, hogy mint az egyházkerületi gyűlések elnökei, egyzersmind a bíróság elnökei is, tehát a convent elnökei is, a bíróság elnökei is legyenek, ezen értelemben döntetett el a kérdés. Az elnökök nem esnek választás alá; 13 bírósági tagra a szavazatlapok a holnapi ülésre lesznek beadandók.

A napirend második tárgya volt a moldva-oláhországi missio ügye. Erre nézve, *Nagy Péter*, *Fejes Istv.*, *Filó L.*, *Szász Béla*, *Révész Bálint*, *Körmendy Sándor*, *Kun Bertalan*, *Török Pál* felszólalásaik után elhatározottat először, hogy az ott felmerült sérelmek ügyében, amennyiben a consularatus a missioi egyházakat nem támogatja, a kormányhoz felirat intéztessék; másodszor, hogy *Láng Károly* lelkész segélyezésére 300 forint ideiglenesen adassék, mégpedig, miután e célra még a domesztikából adni nem lehet, az egyházkerületek hívatnak fel, hogy ezen összeghez az aránykulcs szerint járuljanak; végre a missioi számadás, megvizsgálás végett, bizottságnak adatott ki.

Ezután *Mocsáry Lajos* indítványára az országos tanulmányi alapok és alapítványok kérdése vétetett elő, melyre nézve a bizottság javaslata az volt, hogy ezen kérdés érdemleges vitatása ez idő szerint mellőztetvén, további figyelembentartás végett bizottsághoz tétessék át. *Pap Gábor* ezen javaslatot egyszerűen elfogadja. *Mocsáry Lajos* e kérdésben, az ügy állásáról részletesebb felvilágosításokat ad, s kilátásba helyezi, hogy ezt a kormány közelebb oly törvényjavaslattal fogja megoldani, mely az alapok jogi természetét nem érintve, a kezelést az államkormány kezébe teszi le; a dolgok ily fordulataiban jelenleg nem is látja tehát szükségesnek bizottság kiküldését, miután ez nem protestáns ügy s ránk nézve azon elv lesz döntő, hogyha az állam közalapjaiból egy felekezetet dotál, szükségkép, ha nem ezen alaphoz is, de bárhonnan, minket is segíyeznie kell.

Mocsárynak ezen felvilágosításait a convent ez idő szerint megnyugvással fogadta és *Körmendy S.*, *Török P.* hasonértelmű nyilatkozataik után abban állapodott meg, hogy ezúttal bizottságot nem küld ki, hanem a püspökök és főgondnokok figyelmébe ajánlja az ügyet; fentartván magának a convent, hogy a közalapok kérdésének bárminő megoldása után, egyházunk kívánalmait annak idején érvényesíteni törekedni fog.

Most jött *Szász Károly* kérelme. Magában egyszerű dolog s bizonyára egyhangúlag teljesített volt, ha *Kovács A.* ellenindítványt nem tesz. Ő kijelenté, hogy midőn az érdekek összeszövetkeznek egy ügy mellett, nem reményli ugyan az igazság kivívását, de azért mégis megpróbálja. Bizonyítja, hogy *Szász* nem is tanár, hanem csak *docens*, tehát ennél fogva sem lehet pap; de nem lehet pap különösen amiatt, mert világos, hogy más pályára lépett, mint miniszteri tanácsos.

Nagy visszatetszést keltett ezen felfogás. Siettek is ellene felszólalni többen; *Fejes*, mint a bizottság előadója, kijelenti, hogy érdekszövetségről nem lehet szó, mert *Szász Domokos*, mint a bizottság tagja, nem is szavazott; *Szentpétery* kijelenté, hogy ő *Szászt* személyesen nem is ismeri, tehát nem érdekszövetség vezet. Hanem az, hogy örül, hogy ily kitűnő egyént papnak tarthat. *Nagy Péter* az egyházkerületet hibáztatja, hogy *Szász K.* kérelmét minden indokolás vagy határozat nélkül terjesztette a conventre. *Filó L.* megengedi, hogy alaki szempontból lehet szólni *Szász K.* papsága ellen, de ő nem azon okokat keresi, amelyeknél fogva nem lehet pap, hanem azokat, melyek papságával megegyeznek, s ilyen ok épen maga tanácsosi állása is, melyben a tanügynek szolgál s e részben, miután ott más felekezetű papi egyének is vannak, mintegy egyházunk van megtisztelve ily ref. papi egyének alkalmazása által. *Peterdy K.* lelkesen emel szót *Szász K.* papsága mellett. *Kerkápolyi K.* kiváló logikával arra igyekszik terelni a conventet, hogy határozatával, már ily esetekre nézve, praecedens ne alkosson; azért ő leginkább azon indokon ajánlja, hogy *Szász Károlyra* nézve visszaható erővel nem bírhat a törvény rendelkezése.

Végre ezen ügy is szerencsésen végetért. *Révész B.*, *Fejes István*, *Kovács Ödön* felszólalásaik után, hármas indokból marad *Szász K.* papnak; először, mert papi jellemét mindeddig megtartotta; másodszor, mert állásának szelleme nem praedjudikál a papi karakternek; harmadszor, mert ránézve a törvény visszaható erővel nem bírhat. Mindegyik indok szükségét az eset speciálitása érthetővé teszi, mert így praecedens nincs alkotva akárkire nézve, hanem csupán ily egyénekre nézve, mint *Szász Károly*; sőt ő rá nézve is, ha például a vallás- és közoktatásügyi minisztériumból a hadügybe tennék át, a papi állás már ennél fogva ismét kérdésessé válnék.

Ezután jött volna a házassági törvényszékek felállításának ügye, melyre nézve bizottságot a holnapi ülés fog választani.

Elintéztetett még a fegyintézeti lelkészek ügye, mégpedig oly értelemben, hogy ők az illető egyházmegyékbe bekebelezendők és mint bekebelezett papok a közös jogokban és köteleességekben osztályosok lesznek.

Az ülés végződött d. u. 2 órakor.

V.

Január 27.

Elnökök: gr. Dégenfeld Imre és Török Pál.

A jegyzőkönyv hitelesítésénél egy-két felszólalás történt, a tárgyaknak rövidebb és egyszerűbb jegyzőkönyvezésére, melyre alkalmat *Filó Lajosnak* épen derék és szabatos jegyzőkönyve szolgáltatott. Szerintünk *Filó* jól fogta fel gyűléseink helyzetét; mert efféle üléseknek, melyekről „Napló” nem vezettetik, épen azon felfogás szerint lehet hiteles képét adni, amint *Filó* megmutatta. A conventi bíróság választása kérdésénél hasznát vettük volna ily értelmű zsinati jegyzőkönyvnek, de sajnós, ez a kétes kérdéseknél el nem igazít; minél fogva szükséges is volna a zsinati *Napló* kiadása, hogy legalább, amennyire lehet, abból látható legyen,

hogy egy vagy más törvényszakasz mi indokból döntetett el így vagy amúgy; mert bizony, úgy látszik, hogy még a zsinatnak tagjai is gyorsan feledkeznek a történelekről, s már az első conventen vitáskká váltak oly törvény §-ok, melyeknek eldöntési okaira még vissza lehetne emlékezni.

A mai ülés napirendjén elsőben is a *fegyintézeti lelkészek* ügyének tárgyalása folytatott, egyértelműleg felírat határozatván a kormányhoz, hogy nevezett lelkészek nyugdíjképeségére nézve intézkedjék.

Ezután beadattak a szavazatok 13 bírósági tagra; a szavazatok összeszámolására *Kiss Áron, Fejes István és Vég-helyi Dezső* küldettek ki. A *házassági törvényszékek* esetleges felállítására s evégből, az ágostai hitv. testvérekkel leendő értekezés után, véleményadásra szintén bizottság küldetett ki. E bizottság tagjai: gr. *Ráday* Gedeon elnökle mellett, *Kolozsváry Sándor, Kovács Albert, Körmendy Sándor*.

A *tábori lelkészek* ügyében felolvasott a minisztérium leírata, melyből értesültünk, hogy szaporításokat nem fog eszközölni; továbbá, hogy a polgári lelkészeknek a katonák temetésénél tett szolgálata nem díjaztathatik másképp, mint az a hadügyminisztérium által meg van állapítva. Ezen leírat — tekintve, hogy újabb motivumokkal úgy sem támogatjuk álláspontunkat — egyelőre tudomásul vétetett.

Az *anyakönyvek rendezése* ügyében azon javaslat tétetett, hogy a kormány egyöntetű minta készítésére hívassék fel; *Török Pál* felszólalására e kérdésben az határozatott, hogy minden egyházkerület küldje meg most használt rovatos ívét a conventhez, melyeket a convent majd egybevet és egy általánosan kötelező mintát fog megállapítani.

A *váci siketnéma* intézetében, egyetemes egyházunk részére az ajánlati jog megszerzése, azon alapon, mert e célra egyházunk tetemes segélylyel járult, kimondatott; de hogy érzésben lépés tétethessék, a dunáninneni, erdélyi és tiszáninneni kerületek felhivatnak, hogy mutassák ki: mennyi segélyt szolgáltatott be e célra; a tiszántúli és dunántúli kerületek már ezen adatokat beszolgáltatták.

Az *ügyvezetés, ügybeosztás és ügykezelés* kérdésében javaslattétellel megbízott küldöttség munkálata alapján 5 szakosztály alkottatott, u. m.: közigazgatási, közjogi, iskolaügyi, missioi és nyugdíjintézeti; ezekhez fog csatlakozni az egyházkerületek választottjaiból alakulandó közalapbizottság is. A conventi rendes ülések ideje november hó második fele. Ügyvezető a püspök-elnök, akihez a gyűlések ideje előtt 1 hónappal minden tárgy beküldendő, hogy azokat a bizottságok által előkészíttethesse. Az ügykezelésre titkár alkalmaztatik.

A *tanítók és segédlelkészek hadmentességi ügye* a minisztériumnál újból szorgalmaztatni fog.

A conventi bíróság tagjaira nézve a szavazatok összeszámoltatván, az első szavazás alkalmával általános többséget nyertek: *Beöthy Zsigmond, Kerkápoli Károly, Nagy Péter, Révész Bálint, Kiss Áron, Hegedüs László, Fejes István, Filó Lajos, Ritoók Zsigmond, gr. Dégenfeld Imre, Kovács Ödön*. Két tagra még kétizben történt szavazás s az utolsó szavazás eredménye lett, hogy *Balogh Imre és Völlyi János* választattak meg.

A *vasárnap* megszentelése ügyében csupán egy kerü-

letnek levén előterjesztése, a többi kerületek is felhivatnak előterjesztésre, hogy így bővebb adatok alapján tehesse meg a convent intézkedéseit.

Felolvasott a *zágrábi* egyház memorandumja, melyben a Horvátországban elszórt prot. egyház részére 3 eszerecs és 1 külön egyházkerület felállítását kéri; miután azonban ezen ügyben a püspökök és főgondnokok testülete, az ág. hitv. testvérekkel együttesen, elutasítólag adott választ: a convent újabb intézkedésnek nem látta szükségét.

Ezen ügyek elintézése után felolvasott a *domestika-ügyi* bizottság jelentése, melyből sajnosan értesültünk, hogy a közalap kezelésének módjára és a segélyezés mértékére nézve nem juthatott a bizottság egyező véleményre, s e tekintetben többségi és kisebbségi javaslatot terjeszt be. Egyébiránt ezen egész jelentés kinyomatni rendeltetett és ezen legfontosabb ügy tárgyalása a hétfői ülés napirendjére tűzetett. Megjegyzem még, hogy a többségi vélemény aláírói: *Kerkápoli, Körmendy, Szentpétery és Benkő*; a kisebbségi vélemény beadói pedig: gr. *Lónyay és Ritoók*. A különbség éles. Ülés vége 2 órakor.

VI.

Január 28. Ülés kezdete 11 óra után.

Elnökök: gr. *Dégenfeld Imre és Török Pál*.

A jegyzőkönyv hitelesítése után *Körmendy Sándor*, a maga és társai nevében, zárt ülést kér, mely elhatározatván, a nevezett indítványt ad be az iránt, hogy miután a képviselőház közoktatásügyi bizottságának tárgyalásaiból kitűnik az, hogy ott kívánalmainkat épen nem respectálják, sőt közelebb 12 rendes tanár alkalmazását mondták ki, melynek kivihetősége ellen, pénzügyi szempontból, maga a miniszter is felszólalt: lépjen fel a convent nyomtatékosan, addig, míg nem késő.

Ezen indítvány érdekes vitát keltett, de örömmel jegyzem meg, hogy ezen vitában minden felszólaló, érdekeink mellett kelt síkra. Így *Filó Lajos, Kovács Ödön*, ki tanügyi szempontból is szükségtelennek tartja a 12 tanárt s annál inkább a 6-ot a kis gimnáziumokban: *Filó Lajos*, ki a körösi gimnáziumra hivatkozik, s mindamelllett, hogy az anyagilag nem áll rozúl, kijelenti, hogy ily intézkedés mégis nagyon megrendítené e virágzó intézetet; *Beöthy Zsigmond* előadván, hogy az állam ideális culturát célozva, gyakorlatilag épen a culturát akasztja meg.

Szóltak még: gr. *Ráday* Gedeon, ki azon reménynek adott kifejezést, hogy azon dolgokban, melyek az állam érdekében elvileg nem szükségesek, kapacitálható lesz a miniszter, sőt ezeket maga az országgyűlés is más szempontból fogja eldönteni, mint a közoktatási bizottság. *Szentpétery* Sámuel pártoló felszólalása után érdekesen szólott *Kerkápoli Károly*, kijelentvén, hogy a lépést a készülő dolgok ellen a conventnek kell megtenni. Egyenesen a kormányhoz kíván fölterjesztést, melyben főindokok legyenek, hogy az állam fölösleges dolgokat akar; továbbá, hogy azon hézagokat, melyek azáltal támadnának, ha mi egy vagy más helyet elbagyunk, az állam úgy sem volna képes betölteni, mint ezt azon példa is mutatja, hogy midőn az ország fővárosában volna szükség még egy gimnáziumra, épen maga a kormány keresi a gazdát, hogy ki állítsa azt

fel? Reánk, protestánsokra, az a körülmény fontos, hogy míg nem az államot látjuk nyomunkban intézeteket állítani, hanem esetleg más felekezeteket, addig vallási érdekeink is követelik az álláspontunkhoz való szigorúbb ragaszkodást.

Végre is az efféle indokok alapján a felírat határozott el, a szerkesztéssel *Filó* Lajos megbízatván.

Ezután a nyílt ülésben tárgyalattak:

A moldva-oláhországi missio ügyében *Szász* Béla által felolvasott felírat javaslat, melynek felterjesztése elhatározottatott. *Tóth* Samu hasonlóan felolvasa felírat javaslatát a fegyintézeti lelkészek ügyében, mely szinte elfogadtatott.

A múlt ülésen elhatározott conventi bizottságok következőleg alkottattak meg: 1. Közigazgatási bizottság 9 taggal. Elnök: gr. Dégenfeld Imre, előadó Fejes István. 2. Közjogi bizottság 8 taggal. Elnök: gr. Lónyay Menyhért, előadó Kolozsvári Sándor. 3. Iskolai bizottság 8 taggal. Elnök: Kiss Áron, előadó dr. Kovács Ödön. 4. Missioi bizottság 6 taggal. Elnök: Kun Bertalan, előadó Körmendy Sándor. 5. Nyugdíjintézeti bizottság 5 taggal. Elnök: Kerkápolyi Károly, előadó Kovács Albert.

A *zsinati számadás* megvizsgálásából kitűnt, hogy a központi vegyes kiadásokra összesen 3823 forint 91 kr. fordítottatott. Ebből esett a tiszáninneni kerületre 603 frt., dunántúlira 536 frt., a dunamellékire 670, erdélyire 731; a többi a tiszántúli kerületre.

Kisebb ügyek elintézése után, a *lelkésképzés és lelkész-képességi* vizsgák ügyében történt határozat. mégpedig *Török* Pál előterjesztése alapján és oly módon, hogy minden kerület püspökei, az illető theologiai tanárkarokkal együtt, külön-külön javaslatételére szólítottak fel, mely javaslatok alapján a convent egyöntetű tantervet és szabályzatot készítend; természetesen, hogy ezen tanterv és szabályzat egyelőre nem lehet más, mint kísérlet, miután szintén ezen kérdésnek eldöntése a zsinat jogkörébe tartozik. Ezzel kapcsolatban fog megoldatni azon kérdés is, melyet némelyik egyházkerület, szerintünk törvényellenesen, már magára kezdeményezett, t. i. a lelkészeknek tanítói oklevél szerzése.

Ülés vége 2 $\frac{1}{2}$ órakor.

VII.

Jan. 29. Ülés kezdete d. e. 10 órakor.

Elnökök: gr. Dégenfeld Imre, *Török* Pál.

A jegyzőkönyv hitelesítése után *Filó* Lajos felolvasta az iskolaügyben a kormányhoz intézendő felírat javaslatot. E javaslat, mely főképp a tanárok számának megállapítása ellen, úgy pénzügyi, mint tanügyi szempontból hatályosan érvel, némi csekély módosítással elfogadtatván, következett a napirendre kitűzött *országos közalap* ügye.

Balogh Imre mindenekelőtt kérdésbe tette, hogy a végrehajtó-bizottságról szóló törvénycikk nem föltételezi-e azt, hogy a tulajdonképeni bizottságot a convent válaszsza meg s az egyházkerület választottjai ennek csupán járulékait tevén. *Kerkápolyi* és főleg *Lónyay* azonban kijelentvén, hogy ez a kérdés a törvény által ki van zárva, áttért a convent elsőben is a beterjesztett *rendszabályok* tárgyalására.

Ennek I. §-a a törvény hatályát 1883. évtől szabja meg; *Kun* Bertalan ezt 1884-től kívánta megállapíttatni, de *Lónyay* felszólalására, ki egy év elvesztését is károsnak mondá, e fontos indítványt mellőzték.

Ezután jött a rendszabályok sarkpontja, a 2-ik és 3. §., melyekben az osztályba sorozás és az osztályok fokozata van megállapítva. A javaslat következő osztályokat vesz föl: az I. osztályba sorozott családfő 25 kr.; a II. 50 kr.; a III. 75 kr.; a IV. 1 frt.; az V. 2 frt.; a VI. 4 frt.; a VII. 6 frt.; a VIII. 8 frt.; a magasabb ajánlattétel az egyháztagok buzgóságára hagyatván fel.

Ezen bizottsági javaslat ellenében *Kovács* Albert emlékeztet arra, hogy gr. *Lónyay*nak a zsinatra beadott ere-

deti javaslatában minimummal 5 kr., maximummal pedig 100 frt. volt föltéve; a mostani javaslat szerint kizártnék tehát a szegényebb osztály, melyre nézve állítja, hogy nálunk sok család van, mely csupán 100 frtból él, a vagyonosabb osztály pedig szabadjára hagyatván, az felfelé rosz vért szűlne. Ezeknélfogva ő 10 osztályt indítványoz, mégpedig: I. osztály 10 kr.; II. 20 kr.; III. 50 kr.; IV. 1 frt.; V. 2 frt.; VI. 5 frt.; VII. 10 frt.; VIII. 20 frt.; IX. 50 frt.; X. 100 frt. *Kerkápolyi* Károly azt bizonyítja, hogy nálunk a szegődött cselédosztály is legalább 250 frtot költ el. ennélfogva a bizottsági javaslatot ajánlja. *Peterdy* Károly csupán a minimum kérdéséhez szól és a 10 krost kívánja. *Filó* Lajos két osztályt ajánl: krajeárosak és forintosak osztályát. A minimumot 20 kron kezdené, s a maximumot 20 frtban végezné. *Szentpétery* Sámuel az önkényesség színét kívánja feltartani s a 10 kr. maximumra szavaz. Gr. *Ráday* Gedeon nem attól tart, hogy az alsó osztályba sorozottak fognak vonakodni a fizetéstől. hanem attól, hogy a magasabb osztálybeliek fognak igyekezni magukat a fizetés alól kivonni, ezért a 8 frton felől is kötelezőleg kívánja az osztályba sorozást elrendelni. *Csonka* Ferenc, *Körmendy* Sándor, *Szász* Domokos, *Kántor* Sámuel, a 10 kr. maximum mellett szólaltak fel. *Tisza* László kiemeli, hogy akármely úton indulunk ki, fizetni szívesen nem fognak, tehát ne arról beszéljünk, hanem arról, hogy mely úton lehet biztosabb alapot gyűjteni; ő tehát a 20 kr. minimum s a 20 frt. maximum mellett szavaz. *Szabó* János a kérdést új szövegezés végett a bizottsághoz visszatételni kívánja. *Benkő* János lefelé 10 krt, de fölfelé nagyobb maximumot kíván, mert a székely ember furfangos és kisandítja az aránytalanságot, mely a szegényebb és vagyonosabb adója között lesz. Dr. *Kovács* Ödön a krajeáros és forintos osztályozás mellett szól. *Kiss* Áron azon nézetének ad kifejezést, hogyha 20 krban állapíttatik meg a minimum, azok, akik 200 forintnál kevesebből élnek, nem lesznek kötelezhetők a fizetésre. *Baksay* Sándor hivatkozik arra, hogy a convent lelkészi tagjainak többsége a 10 kr-ra szavaz, azért ezt a körülményt tekintetbe kell venni. Végre *Lónyay* gr. szólalt fel s előadá, hogy bizony pénzkérdésben nem igen szoktak igazat mondani, s midőn gr. *Széchenyi* egy ízben 2 garasos adót javalt, a vármegye küldöttei egyenkint álltak fel, hogy lefessék az ő vidékük nyomorúságos helyzetét és fizetéseképtelenségét; ilyenformát lát a conventen is; de ha az mind igaz volna, amit felhoztak, úgy Magyarország romnak és pusztaságnak volna tekinthető. A törvény pro millét mond ki; valószínűség az, hogy 200 forint kell egy család fentartására. Az előadott nézetek összeegyeztetése végett tehát új szövegezést ajánl, u. m.: I. osztály 20 kr.; II. 30 kr.; III. 50 kr.; IV. 70 kr.; V. 1 frt.; VI. 2 frt.; VII. 4 frt.; VIII. 6 frt.; IX. 8 frt.; X. 10 frt.; XI. 20 frt.; XII. 40 frt. Akik pedig a maximumon felül fizetnek, azoknak adományai tőkésítendőek lennének. *Lónyay* grófnak ezen javaslata ellen egészben nem lett volna kifogás és csupán a 10 kr. minimumra kéretett szavazás, mely megtörténvén, 27 szavazatból 1 szavazattal többséggel a 20 kr. minimum fogadtatott el; a többi osztályok egyhangúlag állapíttattak meg a javaslat szerint.

A rendszabályok többi cikkei a bizottság javaslata szerint mind elfogadtattak; de azokat terjedelmességük miatt nem közölhetem, különben is azok minden illetékes helyre meg fognak küldetni.

Az ülés végén *Lónyay* gróf javaslá, hogy azon kérdésre nézve, melyre külön vélemények adattak be, ez idő szerint ne határozzon a convent, hanem halasztza azt el az őszi ülésre. *Fejes*, *Filó*, hasonló értelemben szólaltak fel; de *Kerkápolyi* kívánatára az elhalasztás kérdése nem döntetett el, hanem a holnapi napra tétetett át.

Ülés vége 2 $\frac{1}{2}$ órakor.

VIII.

Január 30. Ülés kezdete d. e. 10 óra után.

A jegyzőkönyv hitelesítése után szót emel *Török Pál*, előadván, hogy átmenvén a közalap szervezéséről szóló rendszabályokra, ezen tárgyra nézve csak egy főpont maradt fel, t. i. az, melyre nézve többségi és kisebbségi javaslat adatott be. Ezen kérdésre nézve — nehogy a felmerülhető nézeteltérések miatt kikésérítések történhessenek, ajánlja, hogy már a tegnapi ülésen felvetett halasztási indítvány fogadtassék el. *Kerkápolyi Károly*, bár a többségi javaslatra nézve nem tartja épen előnyösnek a halasztást, de azon körülmény miatt, hogy a convent teljes egyetértésben oszjolják el, hozzájárul a halasztási javaslatához. *Gr. Ráday Gedeon* nem járul a halasztási indítványhoz, mert szerinte kérdés tárgyat sem képezheti a közalap egysége, melyet a zsinati törvény eldöntött. *Gr. Lónyay Menyhért* az egyetértésre hivatkozva, a halasztást kéri; az idő megérlelésére óhajtja bízni a vitás dolgot. Ezek után a halasztás egyhangúlag elfogadtatott. Erre *Török Pál* kérdést intéz arra nézve, hogy miután az elnökség kötelességévé volna téve a közalap ügyében buzdító felhívást közrebocsátani — de ő ezt sok más elfoglaltatása miatt nem teheti, — nem volna-e célszerűbb *Filó Lajos* jegyzőt bízni meg annak szerkesztésével? Erre nézve a megbízás megtörtént, de oly módon, hogy a felhívás a püspökök és főgondnokok gyűlésében fog véglegesen megállapíttatni. — *Gr. Lónyay, Kerkápolyi, Fejes* felszólalásaik után, hasonlólag a főgondnoki és püspöki karra bízott az utasítás és rovatos ívek megállapítása, szétküldeése, és a végrehajtó-bizottság megalkotásáig általában minden, a kezdeményezéshez szükséges teendőnek megtétele.

Ezek után felolvastatott azon tárgyak sora, amelyek még elintéztetést várnak. Ezekből fölvetetett a *mező-berényi* egyház felebbezése, melyben azt kéri, hogy a berényi egyháztagok Békésen birt földjeik után, saját egyházuk részére fizethessék az adót. *Szabó János* ezen ügyet, miután ez a kérvény meghozatala előtt elintéztetett, felebbezhetőnek nem tartja.

Beóthy Zsigmond azt mondja, hogy a conventi bíróság még fel nem esküdvén, ezen kérdésben nem határozhat. *Fejes István* megjegyzi, hogy a bíróság csak fegyelmi ügyekben van hivatva határozni, mindaddig tehát, míg a közigazgatási bírósági eljárás szabályozva nincs, e kérdésben a convent maga volna hivatva határozni, ezúttal oly módon, hogy ezen tárgy a közigazgatási bizottsághoz tétessék át.

Körmendy S. *Fejes* nézetéhez csatlakozik. *Szentpétery* nézete szerint ezen ügy jelenleg nem tartozik ide, miután a tiszántúli kerület a törvény életbeléptetése előtt határozott rá nézve. Végre *gr. Dégenfeld* kijelentése után, hogy épen az ügy érdemleges elbírálása teszi szükségessé a bizottsághoz utasítást: a convent ezen értelemben határozott.

A közigazgatási bíráskodás szabályzatának kidolgozása a szakbizottsághoz utasított. A *vad-házasságok* ügyében javaslatétel végett közjogi bizottság bízott meg. A *diakonatus* ügyében szervezet kidolgozásával a közigazgatási bizottság bízott meg. A *tanítók* memorandumának azon pontja, melyben a közalap segélyére fölvetetésüket kéri, kedvezőleg intéztetett el: t. i. fölvetetnek azok, akiknek nyugdíjképeségük nincs.

A *hódmezővásárhelyi* iskolai alapok megadóztatásának kérvényében a minisztériumtól tagadó válasz érkezvén, ezen ügyben javaslatételre a közjogi bizottság utasított.

Az illetéktelen kereszteleési ügyekben válasz nem érkezvén, *Révész Bálint*, *Pap Gábor* a megsürgetés mellett szólnak fel. *Körmendy* óvatosságból nem látja szükségét az újabb felszólalásnak. *Hegedüs László* azt mondja, hogy e tárgyan Curiai döntvény lévén, a törvény revisioja kéresék. *Mocsáry Lajos* a Curia döntvénye után rosszabbnak tartja a helyzetet, mint az 53. §-t magában tekintve; törvény revisiót kíván. *Filó Lajos* azt hiszi, hogy e kérdésben

nem kellene jelenleg gyökeresen intézkedni. hanem a közjogi bizottsághoz tétessék át. *Fejes* a hatályosabb felszólalás szempontjából ezen indítványhoz járul, csupán azt kívánva, hogy az újabb sérelmi esetek is tétessenek át a bizottsághoz, hogy az, ezeket is tekintetbe véve, a törvény revisioja tekintetében felirati javaslatot készítsen. *Révész Bálint* újabban is a mellett szól, hogy a már beterjesztett petitio sürgetessék meg. *Hegedüs* a mostani felirat mellett szól, *Szász Domokos* azt állítja, hogy novellaris törvényre nincs szükség, mert a 68-ki törvény világos, a curiai döntvény pedig nem a mellett szól, hogy a kereszteleés catholicussá tesz. Ő annak látja szükségét, hogyha már keresztelek, az anyakönyvi adatok kiadására szoritassanak a r. kath. lelkészek. *Szász Béla* formai szempontból, miután ezen ügy még napirendre tűzve sem volt, *Filó* és *Fejes* javaslatához járul.

Mocsáry épen azon pontra nézve látja szükségét a törvény sanctiojának, amelyet *Szász Domokos* sérelmül kiemelt, t. i. hogy ne a közigazgatási hatóság jóakarata, hanem törvény legyen szabályozó.

Kun Bertalan előadja, hogy a felterjesztett concrét sérelmi esetekre a miniszter választ sem ad, ezért nem járulhat *Szász Domokos* javaslatához.

Gf. Dégenfeld felszólalása után abban történt megállapodás, hogy e kérdés a közjogi bizottsághoz tétessék át javaslatétel végett.

A *liturgia* ügye a jövő conventre halasztatott. A *népiskolai* könyvek kiadásának jogára nézve az egyetemes tanügyi bizottságtól javaslat fog bevártni.

Ivánka Sámuel emlékirata az egyetemes énekügyi bizottsághoz tétetett át.

Ezzel a tárgyak elintéztetvén, *Szász Domokos* szólalt fel és az uniót üdvözölvén, ennek nyilvános megpecsétléseül kéri, hogy a következő rendes conventi ülés *Kolozsváron* tartassék meg. Ez elhatároztatván, a convent 8 hosszas ülés tartása után napirendjét kimerítette, holnapra csupán a jegyzőkönyv hitelesítése maradván fenn. Még csak azt jegyzem meg örömmel, hogy a convent hangulata az ülések végén sokkal emelkedettebb volt, mint a kezdetén s a tagok minden jót remélve oszlottak szét.

Fejes István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A baptistákra vonatkozólag, a legközelebbi napokban egy miniszteri leírat adatott ki, melyben kimondatik, hogy miután a baptisták nincsenek a törvényesen bevett vallásfelekezetek közé fölvéve: nincsen joguk arra, hogy egyházközséget alakítsanak, istenitiszteleket és lelkeszt tartsanak; hanem, ha talán *felolvasás* végett összegyülekeznek, ezt tartoznak az illető polgári hatóságnál bejelenteni. Ez eddig mindenesetre helyes felfogás; hanem kívánatos lett volna, ha e miniszteri leírat azzal az intézkedéssel egészítetik ki, melynélfogva utasítottak volna az illető polgári hatóságok arra is, hogy saját körükben ugyancsak figyelemmel kísérjék a baptista összejöveleteket, mert azok nem „*felolvasások*” ám igaz nevükön, hanem erkölcsrontó és magára az állami életre nézve is bomlasztó hatású vallásos tivornyák és garázdálkodások.

— A sárospataki ref. leányiskola javára tartott közvacsora minden tekintetben sikerültnek mondható. Sikert a jó kedv is, a nemes célú intézet gyámolítása is; mert a tiszta jövedelemből ismét igen szép összeggel növekedett a leányiskola alaptőkéje. És e sikerért, a nagy közönség áldozatkészsége mellett, az elismerés nagyrészt azon nemeskeblű úrnőket illeti meg, kik a rendezés terheit oly jó kedvvel és jó szívvel emelték. Mutassák meg még máskor is, hogy a lelkes nők kezei nyomán mindenütt áldás fakad s szeretetük hatalmára dús áldozatokkal telnek meg a közügy oltárai!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az első fecske.“ Sajgó. „Egy súlyos vád a sajtó terén.“ Zsoldos B. „Nyílt levél Ivánka Sámuel úrhoz.“ Kálmán F.
„Világtörténelem.“ (Könyvbírálat. Folytatás). Maklári Pap M. „Vegyes közlemények.“

Az első fecske.

Jön a darú . . . azaz hogy csak a fecske.

Pedig sokára fog még zöldülni a róna, bimbózni a berek. A magasba föl szálló tekintetem még hófelhőket láthat húzódni csöndesen dél felé és íme, mégis egyszerre csak a hófelhős egekből új tavaszt hirdető fecske röppen elé . . .

A „Sárospataki Lapokban“ ezt olvasom: „Pályázat. A debreceni ref. egyházban egyik lelkési állomás üresedésbe jövén . . . stb.“

És mikor ezt olvasom, mindkét szemem könnybe lábad; de nem a téli hidegtől, hanem az édes öröm miatt.

Íme, itt van az új tavasz hírnöke, az újra bimbózó reménység és új élet támadásának várva-várt fecskéje . . . a legelső pályázati hirdetés lelkészállomásra — az új választási törvények értelmében — Debrecenből.

Új korszakot fog megnyitni ez a rövidke hirdetés az újraszervezett magyar ref. egyház életében: a méltányosság korszakát.

A munka ezután megérdemlett elismerésben és jutalomban fog részesülni. A képzettség, a tudomány megnyeri a méltó tiszteletet; a kormányzói képesség az alkalmas működési tért s a többről többre való nemes törekvés megnyeri a fölemelő ösztönt s a tápláló édes reménységet.

Ah! ezek az édes álmok!

Lelki szemeim előtt elvonulnak a jövő ködfátyolképei, s míg szemlélem őket, lelkem megteljesedik gyönyörűséggel s ajkamról észrevétlenül elröppen a sóhaj: „Derítsd föl reánk ezt a szebb jövőt; e boldognak álmodott új korszak hajnalát, derítsd föl reánk, Istenem! Hisz annyi jobb sorsra érdemes szolgád kéri azt tőled, buzgó imádsággal, elepedt lélekkel, a mélységes szegénységből kiáltva fel hozzád; pedig ők, Uram, neked hív sáfáraid valának mindenkoron!“

S e föl szálló fohász visszaviszi a múltba lelkemet, ahol lát tiszteletreméltó ősz alakokat, igazi

fölkent férfiakat és istennek szolgálait, kik nyomorúságos, félreeső falucskában, nyirkos falazatú, egészségtelen levegőjű viskóban, méltatlanságot igen, de elismerést sohasem tapasztalva: a népnek, egyháznak és tudománynak szolgálatában küzdötték végig az életet, rengeteg ismerettel, kimondhatatlan szegénységben, mélységes lelkierővel. És csodálom és szánom őket és boldognak mondom magunkat, kik a méltányosság új korszakának polgárai lehetünk.

Haugyan egy hatalmas csalódás minélelőbb bennünket ki nem ábrándít!

Mert a régi egyházalkotmányon tett módosítások között a lelkészválasztásra vonatkozó a leglényegesebb s a legmesszebb ható; de aztán ez is teremheti számunkra a legkeserűbb gyümölcsöket, ha a végrehajtó hatalom vissza talál élni vele.

Isten ments, hogy valakit előre gyanúba fogjak; de mégis, a zsinat óta itt-ott megejtett egyházkerületi gyűlések, illetőleg azoknak az új szervezet életbeléptetésére tett intézkedései, feljogosítanak bennünket némj aggodalomra.

Igen, ezeken a gyűléseken jelentkező szellemből némi absolutistikus áramlat leng felénk, s úgy tetszik, mintha a kerületek a gyülekezeteknek azt a tényérnyi meghagyott jogát is kerekrebbre akarnák nyirkálni, amelyet az új szervezet már anélkül is eléggé megszabdalt.

Legyen szabad ezen állításom igazolásául s némi reflektálásul e tisztelt lapokban „Autonomia“ aláírással megjelent derék cikkekre, csak a konventi választásokat és presbyteriumok újjáalkotására nézve tett intézkedést felemlítenem.

A konventi tagokat választotta az egyházkerületi közgyűlés. Minő jogon? A törvény erre neki felhatalmazást egyáltalán nem adott; hanem adhatta legfőleg a választás sürgetős szüksége, amely erre az egy alkalomra rábírta az egyházkerületet, hogy elnézzen a világos törvény felett. És mégis akadnak tekintélyes emberek, kik, ahelyett, hogy beismernék a hibát s megpróbálnák a nagy közön-

ség előtt úgy ahogy e választást a kényszerűséggel vagy valami más mentséggel igazolni, helyett — mondom — védelmére kelnek a törvénytelenységnek s el akarják hitetni velünk, hogy az egyházkerület a választásra nézve úgy is intézkedhetett (hogy t. i. közgyűlésen maga választ). Igenis, nem intézkedhetett, mert a törvény az egyházkerületre nézve is kötelező; abban pedig világosan ki van mondva, hogy a conventi képviselőket az egyházkerületi gyűlés nem választja, hanem csak választatja. Ez ki van mondva, ismétlem, olyan világosan, hogy azt semmiféle fiskális okoskodással elcsúrní, csavarni nem lehet. Az pedig csak látszólag igaz beszéd s amellet felettébb veszedelmes is, hogy jobb ha a kerületi közgyűlés választ, mert az jobban ismeri az érdemesebb embereket, mint a falusi presbyterek, kik közvetve úgyis választói a conventi tagoknak is, mert a közgyűlés tagjait ők választották. Ilyenformán aztán a gyülekezeteket akár a püspökválasztás jogától is el lehetne ütni, mert azt is jobban tudja a közgyűlés, hogy a kerületből ki érdemes leginkább eme tisztas hivatalt, mint a falusi presbyteriumok. Mégis azért a püspököt a nép fogja, gondolom, választani; pedig talán valamivel mégis csak fontosabb dolog egy kerületre nézve, hogy ki lesz a püspöke, mint hogy ki a conventi képviselője. Ámbár e hivatolt magyarázat mellett az is megeshetik, hogy jövőre püspököt és főgondnokot is a kerületi közgyűlés választ, miután reájok is ugyanazon szakasz vonatkozik, ami a conventi képviselők választására.

Hát az aggodalomra ez az egyik ok. A másik pedig, melyből az tűnik ki, mintha az erő és tekintély növekedésének érzetével, az egyesülés óta az önkénykedésre való hajlam is erősödött volna: az új szervezkedés végrehajtására tett intézkedés.

Itt, nálunk, a tiszáninnen kerületben kimondták, hogy a presbyteriumok már most mindennütt újra szervezendők. S hogy miért, azt kellően indokolták is. A felsőbb hatóságok azonban maradtak a régiék. S hogy miért, arról senkisem tartotta érdemesnek a nagy közönséget felvilágosítani. Sőt mikor pl. a mi gyűlésünkön egyik bezarándokolt paptársunk kérdést emelt az iránt, hogy hát az esperes urak? sat. . . akkor az egész gyűlés rázúgta uni sono, hogy „jaj, paraszt!” az más és a felszólalót egyező akarattal kinevették. Pedig hogy felszólalása nem volt épen olyan nevetni való, megmutatta az épen az nap Debrecenben történt dolog, ahol tiszteletreméltó, komoly férfiak, esperesek és segédgondnokok, püspökkel és főgondnokkal egyetemben, hivatalukról ünnepélyesen leköszöntek.

Nem akarok ez alkalommal azon kényes kérdés vitatásába bocsátkozni: valyon a presbyteriumok újjászervezésével a következetesség nem

kivánta volna-e meg a felsőbb közigazgatási hatóságoknak, nevezetesen az egyházmegyei és egyházkerületi kormányzó-testületeknek is újjáalkotását; szorítokozom tisztán csak azon elvitázhatlan igazság konstatálására, hogyha az újjászervezés szüksége minden fokozaton keresztül kimondatik, az megnyugtató hatással lett volna a lemondásra kényszerített presbyteriumokra s nem kis mértékben könnyítette volna meg nekünk, falusi papoknak, az új presbyteriumok megalakításának kellemetlen munkáját.

Mert kellemetlen lesz az igen sok helyen, s nagyobb zavarokat fog az egyes gyülekezetek kebelében előidézni, mint idézett volna az egyházmegyékben az esperes urak és tanácsbírák leköszönése. Ezek az urak elvégre is intelligens emberek, akik ha kimaradtak volna is az új választásoknál, nem az egyházra nehezteltek volna meg és talán sértett önértékek nem szomjuhozott volna megtorlás után. Meg aztán, én úgy hiszem: újra be lettek volna választva csaknem valamennyien.

De nem így áll a dolog a presbyteriumokkal. Némelyik gyülekezetben ugyanis — az új törvény folytán — nagyon le kell apadnia az új presbyterek számának, így pl. az én gyülekezetemben eddig volt 24, ezután lesz csak 12. Mármint ha a szükséges új tagok mind a leköszöntek közül választatnak is be, tizenkettőnek mégis okvetlenül ki kell maradnia, s ennek a tizenkettőnek sértett önértéke alkalmat fog keresni a jövőben magának arra, hogy úgy a pappal, mint az ekklézsiával éreztethesse valamiképen neheztelését. Eddig pl., mert előjárók voltak a gyülekezetben, sok tekintetben jó példával jártak a többiek előtt. A templomot elég gyakran látogatták, egyházi adójukat pontosan befizették s az egyház részére követelt bármiféle önkéntes munkát szívesen teljesítettek — az ő presbyteri becsületükért. Ezután szinte kárörömet fognak érezni, ha minél több lesz az egyházi adóhátralék s ott fognak ők is a hátralékosok között szerepelni, s legalább egy darab időre megvonják érdeklődésüket azon ekklézsiának ügyei és előhaladása iránt, amely őket „így csúffá tette.”

Ha ilyesféle elkeseredett nyilatkozatokat nem hallottam volna már több jelenlegi presbytértől, aki gondolja, hogy az új választásnál kimarad, akkor nem is tudnám, nem is merném ezeket itt elmondani. Sőt nem régen — hogy a főtiszt. püspök úr körlevelét és utasításait vettük — egy presbyteri gyűlés után tartott barátságos beszélgetésben — mindnyájan együtt lévén — előhoztam az új választásra felhívó rendeletet s mondtam, hogy nem sokára meg is kell alakítanunk az új presbyteriumot, amely minálunk ezután csak 12 tagból fog állani. Nohiszen volt tiltakozás és suba alól való legénykedés, hogy az így meg amúgy nem lehet,

meg nem is lesz meg, mert őket élethosszig választották. S csak akkor szűnt meg a zúgolódás, mikor rájok citáltam, hogy hiszen a püspököt is élethosszig választották, mégis le kellett köszönni annak is, mert az új törvény így kívánja. (Azt természetesen bölcsen elhallgattam, hogy melyik egyházkerület püspöke köszönt le).

Dehát legyen ebből a dologból elég ennyi. Ne keserítsük vele magunkat. A hullámok, miket az új választások felfevernek, majd csak lecsendesednek lassacskán. Azért hagyjuk ezt most, hiszen ma nekünk örömünk legyen.

Az első fecske megérkezett. Az új korszak a papokra és az egyházra megkezdődött. A bizonytalan jövőre reánk kecsegtetően mosolyog s elmondhatjuk, hogy a mi napjaink jobbak lesznek, mint voltak a régiek. Mert ha nem jó is meg mindnyájunknak az anyagi jutalom, egy kísérlő bizonyosan leend: a reménység, amely munkára ösztönöz. Eddig ez sem volt.

Azért Isten hozta közibénk az első fecskét s hozza minélelőbb a többi is utánna.

Akkor aztán tudni fogjuk, hogy most már csakugyan új tavasz van.

Sajgó.

ISKOLAI ÜGY.

Egy súlyos vád a sajtó terén.

Lapunk a tisztán nemzeti irányú és szellemű nevelés szószólója akar lenni s kellő figyelemben kívánja részesíteni, amennyire helyzete engedi, mindazon jelenségeket, amelyek bárhol s bármely téren is nemzetiségünk fejlődését oktatásügyi tekintetben előmozdítani vagy gátolni látszanak. Ez kedves, de egyszersmind természetszerű kötelessége is, ha azon tradíciókhoz hűtlen lenni nem akar, amelyekből mint talajból felsarjadzott. Midőn én jelenleg e kötelességhez híven szót emelek, ezt azon biztos reményben teszem, hogy az, aki elfogulatlanul, higgadtan gondolkodni képes s nemzeti érdekeinket őszintén s komolyan szíven hordozza, felszólalásomat felekezeti elfogultságból eredőnek venni nem fogja. Meggyőződésem az, hogy mi, magyarok első sorban hazafiak vagyunk s csak azután bizonyos felekezetnek a hívei; a tárgy pedig, amelyre a figyelmet rávonni szándékozom, mindnyájunk érzelmeire egyiránt hivatkozik s fontosságára nézve mindennek felette áll.

A magyar katolikus klérus, mint mindnyájan tudjuk, a nőnevelés ügyét az utóbbi időkben különös buzgósággal karolta fel s kiválóbb, előkelőbb tagjainak buzgó áldozatkészsége folytán egymásután álltak elő a dús javadalmakkal ellátott katolikus nőnevelő-intézetek. Azt mindenki mindenesetre csak örömmel jegyezheti fel, ha valaki, a rohamos átalakulások folytán megzilált társadalmi életnek a leendő családanyák igaz vallásosságban való nevelése által segédelmére sietni igyekezik, ha tudniillik az igaz vallásosság szép címe alatt a zsenge női szívekbe, amelyeknek rendeltetése majdan szeretetökkel áldást árasztani maguk körül, nem a felekezeti elfogultságot, nem a vallásos gyűlölet mérgét igyekezik belecsepegtetni, a szeretet vallásának nevében.

Sajnos azonban, hogy ama nőnevelő-intézetekkel szemben, most nem az a feladat áll előttem, hogy az itt megjelölt irányban, talán dicséretiáradék zengedezése mellett beszéljek, hanem az, hogy a sajtóban húzamosabb idő óta, hol gyöngébben, hol erősebben hangzó súlyos vádra tereljem a figyelmet s ezzel szemben megnyugtató felvilágosítást sürgessek. Mielőtt ezt határozottan formuláznám, bizonyos általánosan elfogadott elveket kell az olvasó emlékezetében felidézni. Az igazság érdekében, de meg azért, hogy bizonyos scrupulusok keletkezését is megelőzzem, kötelességemnek tartom megjegyezni, hogy az alább megpendített eszmék jórésztben régebbi és újabb paedagogiai irodalmunk legkiválóbb képviselőinek a műveiből kölcsönözték.

Tapasztalati tény az, hogy az emberi jellemre nézve mindaddig, míg teljesen ki nem forrott, meg nem állapodott s határozott élet-elvek alapjára nem helyezkedett, elsőrendű fontossága van a példának. A gyermek, sőt még a serdülő egyén is, érületben, gondolkodásban, sőt nem épen ritkán, modor tekintetében is, ahhoz alkalmazkodik, aki vele folytonosan foglalkozik. Mi természetesebb már, mint hogy a növendékre nézve ily mintául nevelőjének az egyénisége szolgál? Oly gyors s annyira hatalmas is az iskolában a példa hatása, hogy aki képes éles megfigyelések tetelére, tapasztalhatja, hogy egy határozott, erősen kiformált jellemű tanító képes egyéniségének több-kevesebb vonásait alig rövid év alatt is olykor egész osztályokra rányomni. Ennélfogva egész határozottsággal felállítható az a tétel, hogy a tanítézet kebelében a legjelentékenyebb nevelői tényező a tanító-személyzetet képező emberek egyénisége; ez annyira érvényes, hogy arra nézve, minő lesz a jövő nemzedék, a jelenleg működő tanító nemzedékről egész bátorsággal következtetést vonhatni.

Azt sem vonhatja senki kétségbe, hogy az itt elmondottak még nagyobb mértékben illenek a nőre nézve, mivel ennek a kedélye mélyebb, a behatások iránt sokkal fogékonyabb, mint a férfié. Egyszersmind bizonyos az is, hogy férfit nevelni és nőt nevelni nem egészen egyjelentőségű dolog; mert aki férfit nevel, csak egy embert nevel; az ellenben, aki a nő nevelésére adja magát, egyszersmind annak családját s környezetét is neveli. Annak, aki a nőnek a családban s a társadalomban elfoglalt állását higgadtan, elfogulatlanul fontolóra veszi, nem nehéz e tétel igazságáról meggyőződnie.

Ennélfogva fontos ugyan a tanítók egyénisége az ember-nevelés minden terén, de leginkább a nők nevelésében. Itt bír különösen nagy jelentőséggel az, hogy a nevelés ügye *minő kezekbe van bízva*.

De tovább megyek. Az oktatásnak az elemi meghaladó fokain igen közel fekvő okból szükség van legalább egy idegen nép nyelvének és irodalmának az ismertetésére. Leányiskolákban ennek élő nép nyelvének és irodalmának kell lennie, fatális helyzetünk pedig azt parancsolja, hogy ez a német legyen. Már maga az, hogy a növendéket egy élő, tehát fejlődését be nem fejezett nép hatalmas, a magunkénál magasabb fokon álló műveltségével kell megismertetnünk, még a legerősebb ellenszerek mellett is mindig veszedelmes. Ugyanis egy élő, tehát folytonos fejlődésben levő nagy nemzet kulturájának szemlélésébe való elmélyedés könnyen elbűvölő a lelket, annak szemünk előtt bontakozó, talán a mienknél sokkal fényesebb eredményei, az érdeklődést észrevétlenül a maguk számára foglalják le s hideggé,

közönyössé teszik a saját hazájának, ama fejlettebb kultúra sikereivel szemben, kisszerűnek látszó törekvései iránt. Pedig a tanítónak épen nem lehet felróni azt, hogy azon tárgy iránt, melyet tanít, növendékeiben érdeklődést gerjeszteni igyekszik; de sőt ez neki egyenes kötelessége is. Hogy ez a kellő határon túl ne csapjon s pusztán az általános művelődés iránt való érdeklődés maradjon, nem elég csupán annyit mondani ki, hogy a tanító legyen tapintatos, s ebben aztán nagy bölcsen megnyugodni, hanem a tanítói tapintatosság mellett még más, még ennél is erősebb biztosítékokról is kell gondoskodni; *kell, hogy a tanítótestület származására, nyelvére s szívvel-lélekkel magyar legyen*, nemcsak azért, mivel a fentebb elmondottak alapján csak tiszta magyar hazafiak kezei alól kerülhet ki tiszta magyar hazafias érzületű nemzedék, hanem azért is, mivel *az oktatás központjának, a nevelői hatás fő tényezőjének, nemzeti irodalmunk és történelmünk beható, alapos ismertetésének kell lenni*. A korunkat mozgó nemzetiségi eszmék s sajátos helyzetünk, ha valaha, most teszik elsőrendű kötelességünk, hogy ezek legyenek mindennemű oktatásnak, de különösen a nőtanításnak sarkpontjai. Hogyan taníthatná már e tantárgyakat az, akire nézve nemzeti vágyaink, aspiratioink s nyelvünk teljesen idegenek, ne mondjam: ismeretlenek? Hogyan hathatna ezek által egy idegen származású és nyelvű tanító akkép, hogy a nemzeti művelődésünk iránt való érdeklődés ne csupán tudományos érdeklődés maradjon, hanem magasan lobogó s az egész életen át hevítő lelkesedés lángjává fejlődjék? Ellenkezőleg nem az következik-e be szükségképen, hogy ehelyett az idegen származású és nyelvű tanítók a saját hatalmas fejlettségű kultúrájuk által is támogatva, a saját nemzetök vágyainak, aspiratioinak hirdetőivé válnak s a saját hazájuk érdekeinek nyerik meg s foglalják le a nevelői gondjakra bizott növendéksereget?

Az itt elmondottak higgadt meggondolása után tisztán belátható, hogy a nevelés, kiváltképen pedig a nőnevelés az, amelynél elsőrendű hazafiúi kötelesség a tért minden idegen elem betolakodásától mindenáron tisztán tartani; ennél fogva méltán a legmélyebb aggodalom szállhat meg mindenkit, midőn látja, hogy a sajtóban már húzamosabb idő óta egy súlyos vád hangzik, s ez az, hogy a katolikus klerus előkelőbb, kiválóbb tagjai által felállított nőnevelő-intézetek nagyrésze *német apácák vezetése alatt áll*.

Im ide csatolok a napi sajtó egyik jelenlegi tekintélyes képviselőjének, a Pesti Naplónak a hasábjairól, aránylag csekély időközről, néhány idevágó idézetet:

E lap az 1882-iki február hó 14-én megjelent 45-ik számában, „A középtanodai javaslat és a vallásfelekezetek” című cikkében egyebek közt arról szólván, hogy „felekezeti intézetek, gimnáziumok és papnövendék és tanítóképezdek állíttatnak, melyekben az ifjúság a magyar államiság és nemzet ellenségévé neveltetik, s történelem, földrajz s irodalom kárunkra meghamisíttatnak, a magyar nyelv oktatása szándékosan elhanyagoltatik” stb. alább így folytatja: „*vagy nem merült-e fel elég panasz a püspökök által külföldről importált apácák és jezsuiták idegenszerű, sőt magyarelles névelése miatt, nemcsak Szébenben, de sokfelé?*” Az 1882-ik évi április hó 29-ik napján megjelent 117-ik számban Roth József, Pozsonymegyei kir. tanfelügyelőjének, a pozsonymegyei tankerület népoktatása 1881-ik évi állapotáról szerkesztett jelen-

tése alapján az mondatik, hogy e tankerületben „*az apáca-tanítónők leginkább növelik a magyar nyelvben nem jártas tanítók számát.*” Az 1882-ik évi június hó 27-ik napján megjelent 175-ik számnak, Simor János bibornok-érsek jubileuma alkalmából, meleg hangon írt vezércikke egy helyen így szól: „Nemes szenvedélye (t. i. az ünnepezt férfiúnak) évenként pár nagyobb alapítványt tenni. Kivált a nőnevelésre fordítja gondját s e célra több apáca-zárdát alapított, egyet Budapesten is; *kár, hogy ezen intézetek többnyire németek, mert az apácák külföldiek.*” A folyó 1883-ik évi jan. hó 12. napján megjelent 11. számának a vezércikke, hogy Magyarországon egységes nemzet, nemzeti individualitás képződjék, a nálunk divó „veszedelmes nevelési anarchia” ellen s a nemzeti nevelés mellett száll a síkra, s szemlét tartván egyes társadalmi osztályaink felett, elmondja, hogy „a gazdag úri gyermekek” mind idegen nevelői kéz alatt s külföldi tanintézetekben nyerik kiképeztetésüket; majd a középosztályok gyermekeinek neveltetése módjáról szólván, kifejti, hogy a fiúgyermekek „költség-kimélelsből itthon szorúlnak ugyan és ez szerencse, *de a leányok ezrei a német apáca-iskolák növendékei lesznek*” stb. Alább pedig így szól: „A külföldi tanároktól menekültünk, a magán intézeteket, a gazdasági akadémiát, *az idegen nyelvű apáca-zárdákat*, a katonai intézeteket és a házi tanítást nem tekintve, de a külföldi iskoláztatástól sehogysem birunk szabadulni” stb.

De elég legyen ennyi. Ugy hiszem: ezekből is tisztán láthatja az elfogulatlan olvasó, hogy a fentebb említett vád a sajtóban tartja magát. Ezzel szemben, ami a legaggasztóbb, mindeztideig még semmi olyas cáfolatot nem hallottunk, amely alaposan indokolt, tehát komolyan számbavehető volna. Pedig ha valamely vád alól, ez az, amely alól mulhatlanul tisztázni kell magukat, azoknak, akiket sújt. Ez teljes joggal megvárható a nemzeti közvélemény érdekében, amelyet ily vádak, ha kellő megcáfolás nélkül tovább is hangzani fognak, mindennél inkább képesek lesznek felriasztani. E cáfolat azonban, hogy teljesen megnyugtató legyen, nem holmi obligát nyilatkozatok provocálásából, sem nem az irodalom méltóságához méltatlan epéskedésekből, hanem egyedül a vád tárgyát képező ténnyel ellentétes tény igazolásából állhat. Veritatis oratio simplex.

Egyébiránt teljesen megfoghatatlan az, hogy miért ne lehetne széles e hazában bármely nőnevelő-intézetben azon nőtanítókat alkalmazni, akik a hazai közoktatásügyi kormány által fentartott s gondos, lelkiismeretes kezekre bízott nőtanítóképző-intézetekből kerülnek ki. Ekkor ama súlyos vád a sajtó embe- reinek az agyában soha senkivel szemben meg nem születhetnék. S ma már különben is, az oktatásügy minden terén a tanítással foglalkozni akaróval szemben, oly sokoldalú, annyira fokozott kíváncsággal állanak elő, hogy a nőtanítóban nem lehet szükségképeni, talán épen főfő kellék, hogy az engedelmességi fogadalmat is letette légyen. A vallásos érdek, a tiszta vallásos érdek, enélkül is teljesen kielégíthető, s reánk, a jelenlegi nemzedékre, azon szép, de súlyos feladat vár, hogy mélysége és tartalmassága által egyiránt kitűnő speciális magyar műveltséget teremtsünk meg s nemzetiségünket ezáltal megerősítve hagyassuk az utánunk következő nemzedékekre örökségül.

Zsoldos Benő.

TÁRCZA.

Nyílt levél Ivánka Sámuel úrhoz.

Várva-vártam, hogy e t. lapok mult évi 43. számában közlött expectoratiómra — az énekügyben — valaki felszólaljon, s hogy ezt Te, a mult évi 50. számban megtevéd, igen nagyon örültem! Mert ha szólasz, szólasz alaposan, lelkesült ügyszeretettel és mindenekfelett tárgyilagosan; ha ítélsz, ítélsz elfogulatlanul, igazságosan, egészen az ügy érdemére fektetvén a súlyt, néha tán szigorúan, de sohasem az ügy s az igazság rovására.

Ezekért szerettem, hogy Te szólottál.

Most már hallgasd meg, szólok én is; de az elfogulatlan igazságos olvasót is kérem, ha érdeklődik templomi énekes-könyvünk iránt, kísérje figyelemmel az alább elmondandókat.

Ha Te sötét színben látod énekügyünk állását s úgy tapasztalod, hogy az egészre bizonyos lethargia vonult — egy idő óta, e véleményt osztom, s magam is tapasztalom — keressük ennek okait.

Elsőül én a nem egyöntetű munkálkodást tartom.

A kolozsvári jk. kiosztja a munkát egyházkerületenkint. A *dunántúliak* elvégezték a rájuk bízott munkát tehetségük szerint lelkiismeretesen, az egész csomagot ide küldték hozzám átnézés és véleményadás végett. Bármi sok kívánni valót hagy is hátra e munkát, de az ügyszeretettel, vallásos buzgóságot, s azon hő óhajást, hogy énekes-könyvünk a kor színvonalára emeltessék, tőle megtagadni bűn volna. De még többet is tettek a jó *dunántúliak* a reájuk bízottnál (talán ki akarván a hiányt pótolni, mivel-hogy mostani énekes-könyvünk szerkesztésekor egyetlen dunántúli mű sem adatott be), mert írtak új énekeket, szép magyar alakzaton, írtak új dallamokat is, ezeket is hozzám küldték mind. Tehát ők munkálkodtak. Ennek okát én jóformán abban látom, hogy volt egy lelkes fejű, a buzgó *Csonka esperes*, ki mindenekben tanácsolt, biztatott, intézkedett.

Mi, *dunamellékiek*, semmitsem dolgoztunk! Én íratam néhány új éneket, hogy azonban e *nem dolgozás* nem én rajtam mult, arról egész tisztességgel jót állok.

A *tiszáninneniek* dolgoztak egy keveset, de nem a kiszabott penzumból. Szép *keresztyén zoltáraid s magyar énekeid* (melyek közül kettőre én dallamot szerzettem) kiváló termékek, s méltó helyet foglalhatnak bármely gyűjteményben. De már egy másik — különben igen tisztelt és elismert nevű, sőt megkoszorúzott — poéta, veled (úgy-szinte Czinke és Fileppel is) ellenkezőleg, oly méreten írta zoltárait, *amely méreten magyar verset írni nem lehet*, nemcsak, de habár magyarul van, még olvasni is nehéz, hát még énekelni! ez épen lehetetlen.

Már ha én zenész és pedig magyar zenész vagyok, ki azt akarom, s veled együtt arra törekedem, hogy *ne-künk magyar kálvinistáknak, magyar énekes-könyvünk legyen*, kérdem: elnézhetem-e, szó nélkül hagyhatom-e, ha valaki a 65. zoltárnak tiszta *coriambusi* méretet adó dalmára ilyen verset ír:

A szent | dicsé- | ret a | Sion- | ban

Ó úr | isten | tied

A há- | la is | már láng- | ra lob- | ban. sat.

hisz majd a nyelve törik ki az embernek, kivált a harmadik sor olvasásánál!

De nemcsak *magyar*, hanem *református keresztyén* is vagyok, nem tűrhetem tehát el, hogyha például valaki a 42. zoltárt átírja, abban a *Hermon hegyéhez törté- nendő búcsújárásról énekeljen*; igen, épen én, akinek úgy is nagyon sok alkalmatlanságot okoznak a *búcsújárók*, itt lakván nálunk, a reformátusoktól 1680-ban erőszakkal elfoglalt templomban, ama híres gyűdi sz. Mária!

Tehát még a *dunántúliak* mindnyájan egy nyomon jártak, mindnyájan magyar méreten írtak: Nálatok már ég és föld volt a különbség.

A *tiszántúliak* is nagy szorgalommal dolgoztak, írtak szép magyar énekeket, zoltárokat, átírtak többeket a mostani dicséretnek közlül; egyetlen poéta kivételével mind elfogadták az én magyar propositiomat, csak az volt a hiba, hogy nem a részükre kiszabott munkát végezték, hanem saját tetszésük szerint mindent, ami ismét az öszhangzatos munkásság rovására ment!

Az *erdélyiek* is buzgón munkálkodtak; írtak szép magyar énekeket, de már a zoltároknál — azért-e, hogy ők nem olyan zoltáros emberek mint mi, vagy hogy a jelenlegi énekes-könyvükben található sok *német dallam* meg- rontotta a vérüket? — nagy fogyatkozás tapasztalható!

Im! kezemre adják az első zoltárt így:

Ó mely boldog akit *nem ejt*het meg

Áltanácsa a *hitetleneknek*,

s kívánják, hogy mint zenész ezt oszszam be:

1-szor *nem ejt- het- meg*,

2-szor *hi- tet- le- nek- nek* — és megharagusznak, ha Barthalussal együtt kimondom: ne bántsd, atyámfia, ezt, hisz *Szenczi Molnár Albert* rég megírta ezt már ékes és gyönyörű magyarsággal eképen:

A ki nem jár | hitlenek | tanácsán

És meg nem áll | a bűnő- | sök után, — sőt maga a lángroptú dalnok *Petőfi* is e méreten írta örök szép dalát:

Kis furulyám | szomorú | fűz ága

Temetőben | szomorko- | dik fája . . .

és ha a 3. zoltárt ilyen szövegen adják kezembe:

Földtől föl az égig . . . teremő istenem! mit esináljak én ezzel a három ö-vel, melytől (Barthalussal szólva) a „legkenetesebb száj is kimarjúl!“

Az eddigi munkálkodás tehát ilyen volt.

„*Ily elágozó apparátummal a kolozsvári bizottság tervezete megegyezik a legtagabb alkotmányossággal, sőt communismussal is; de igen nehézkes arra, hogy egy kis kötet ének-gyűjteményt elkészítsen.*“ Így szól Barthalus és tökéletes igaza van.

Most, hogy a t. bizottság azt határozta, ami e t. lapok s a kolozsvári „Közlönyben“ közölve volt, még szabadabb lesz a communismus; minden ember írhat, minden ember bíró is lehet, mindenkinek jut is, marad is az 1—10 aranyból álló salláriumból! Ajh! erre nem is szeretek gondolni, mert Veled együtt én is *nagyon szégyenlem ezt!*

Nem sok prófétai tehetség kell tehát hozzá, ha kimondjuk, hogy *ezen a mostani úton új énekes-könyvünkől nem lesz semmi* és ha véletlenségből lenne is valami, nem lesz az soha a *nép bibliája* (mint a nagyemlékű Révész Imre nevezé az énekes-könyvet), mert:

a kálvinista magyar nép műverseket, műénekeket (természetesen mindkét csipőre *sánta jámbusokon*) *sohasem fog énekelni!*

Második okúl mondom az őszinte akarat hiányát.

Eddigi tapasztalataimból úgy győződtem meg, hogy a *nervus rerum gerandarum* is nagyban bele játszik énekgyünkbe. Egyik nagy egyházkerületünknek ugyanis, *tetemes összegből álló és igen szépen jövedelmező zsoldrassája van*, melyet időről-időre növelni s még jövedelmezőbbé tenni, előbbvalónak tartatik az új énekes-könyv ügyénél. Nem pletyka-beszéd ez! én hitelesen tudom, s ugyanazért őszinte arccal ki is merem mondanai, habár más egyházkerületek nem tudják is ezt.

Erről nem is írok többet, úntig elég ez is!

(Vége következik.)

Kálmán Farkas.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Világtörténelem“

középtanodák felsőbb osztályai számára. Irta Vaszary Kolos, győri főgimn. igazgató. (A magas közoktatásügyi minisztériumtól, mint tankönyv elfogadtatott).

I. kötet. Ó-kor.

(Folyt.)

Szerző sokkal helyesebben teszi vala, ha *tudományosságát a magasabb fokú tárgyalás, a célszerűbb berendezés által érezteti*. Előszóteretet tanusít a munka értékét csökkentő mesék iránt; pedig a gimnázium derekán haladó növendéket már magasabb színvonalra kell emelnünk, miként előzőleg kifejtettem. Egyiptomnak rövid krónikája, az assyrok és babyloniak története egészen a régi anyag, Ninus és Semiramis meséjével, noha ismeri az újabb kutatások eredményét; egy-egy mesés apróság itt-ott a történetek közt is előtűnik p. o. Midás és Puanku regéjét, Zopyrus eselét, a Hercules-mondát száraz terjedelmességgel, a Horatiusok és Curiatiusok harcát, a Sybilla-könyvek meséjét beszövi a történetek közé, a Mucius- és Cloelia-mondák által eltakart győzelemre nincsen megjegyzése. Különben ezek a tankönyv történeti részeibe beleilleszthetők, minthogy sok helyen nincsen egyéb a külső tények egyszerű, néhol nagyon is terjedelmes elbeszélésénél. Szerző, úgy a belső élet megfigyelésével, ritkán merül mélyebben az események folyamába, inkább csak a felszínen mozog. Ennek oka a *külső történetnek s a belső életnek erőszakos különválasztása, mely által az író legyőzi ugyan a tárgyalási nehézséget; de a testet is megfosztja elevenítő szellemétől*. Pedig sok jó anyag van e könyvben összegyűjtve a különböző népek életének feltüntetésére. Különösen a „Visszapillantások“ annyi mindent felölelnek, hogy egy részöknek — súly, mérték, pénz, ruházat, életmód, szokások, bár érdekes tudnivalók — ily kézikönyvben csakis alkalmasszerűleg, rövid jegyzetképen felemlítve lehet helyök. Mig itt nagyon részletező sok kevésbé érdekesben, másutt szűk markú a

lényegesben. Itt megelégszik pusztá nevek felemlítésével, amott egy általános szóval; p. o. „Plátó az idealizmus, Aristoteles a realizmus képviselője“ (81. l.), melylyel igen sokat mond, de gyermeknek épen semmit. Igaz, hogy ott van a tanítás; de hátha „verba volant“, vagy a tanár sem mond többet?! Egyébiránt mindebből kevesebb is elég volna, csak mindegyik rész az őt megillető helyen lenne letárgyalva. Milyen derék p. o., hogy Sokratest halála felemlítésekor ismerteti! Így ez annyi részre feldarabolt tartalom inkább csak anyag, belső szerves egység nélkül, mozaikszerűleg összerakva; *hiányzik abból az életadó szellem, mely a különböző tények, viszonyok, egyének egymásra és összehatásában tünteti fel az egyes korszakoknak képét s az államok alakulását és fejlődését*. Pedig e tekintetben milyen jó utasítás volt előtte a tanterv anyagbeosztása! Itt azonban az eseményeknek valami belső, eszmei tartalom szerinti csoportosulását hasztalan keressük. A római néprendek küzdelme volna így tárgyalva, mert másként nem is lehet; de ott is nagy eltérés tankönyv és utasítás között. Hogy szerző mennyire nem akarja az egyes korszakoknak ilyen étellel teljes feltüntetését, oly helyek mutatják, melyek mintegy kényszerítik az író a csoportosításra s ő mégis a tananyagot feldarabolja s mindegyik részt beosztja a saját fiókjába. Így Görögország történetében együtt kellett volna előadnia azoknak legnagyobb részét, melyeket az 52—55-ik s a 63—64. lapokon két „Visszapillantás“-ba osztott be. Hiszen az államalakulások után is megmaradt a belső egység, mert a közös vallás, nyelv, ünnepélyek sat., a közös nemzeti érzést folytonosan ápolgatták, azt a büszke görög öntudatot még az ázsiai partokon is ébren tarták! Ez a tárgyalási eszme. A feldarabolási hajlam még szembetűnőbb a 71-ik lapon, hol „Perikles századát“ (helyesen csak *kora*) tárgyalja. Ahelyett, hogy Periklest élesebben jellemezné, a kor képét kidomborítaná s világosan feltüntetné, hogy mivé lett Athén általa és környezete által: az átkos bót-berendezésnek enged s a kíváncsiságot az anyag legjaváért, a kép szebb feléért, „Lásd a visszapillantást“ utasítással odább küldi. Így rontja el a külön fiókért a római államalakulás történetét és elszakítja Serviustól alkotmányát. Az ilyen berendezésű, tárgyalású tankönyvet a miniszteri tanterv határozottan elítéli.

A tananyag után némi felesleges jó cselekedet is található. „A világtörténelemben szereplő nagy férfiak századok szerint“ c. alatt egy rakás igazi és vélt nagyság van felsorolva. Mértéke igen alacsony; névsora hiányos. Mig sok név elhagyása esetében nem indítottunk volna a nagyság címen keresetet: igen különös, hogy oly 'reformatorok mint Buddha és Zoroaster kimaradtak. Aztán Herodot és Xenophon közt Thucidydes, Phidias mellett Apelles, Sophocles, mellett Aeschylus és Aristophanes, a római sok apró közt Cato igen elfért volna. Az meg egykissé nevetséges, hogy Dido és Cleopatra, mint nagy férfiak szerepelnek. Ez, valamint a következő fiók: „a népek — inkább államok — alapítása századok szerint“ minden hiány nélkül elhagyható. Helyesebb lett volna a következő „legnevezetesebb eseményeket“ megszaportítani, hogy a tanítvány kezében lenne egy rövid időrendi vezérfonal, melynek segítségével az emlékezet a tények során eligazodhat-

nék" s a többi adatokat ahhoz fűzhetné. Így, hézagossága és rövidsége miatt, az is értéktelen.

Igen hasznosan bővíti a könyvet 67 művelődéstörténeti ábra s 4 darab térkép. Emezek úgy a gondos készítést, mint a tiszta kiállítást tekintve, igen célszerűen használhatók; hanem az ábrák közül némelyek nem eléggé világosak, minek oka a papiros roszasága.

Ime ily sok minden található e tankönyvben; csak az a kár, hogy *eköz s a miniszteri tanterv mértéke köz t élesen kitűnő különbség van.* (Vége következik).

Maklári P. Miklós.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Főiskolánk tanuló ifjuságát mélyen érzett veszteség érte a közelebbi napokban. Folyó hó 4-ikén temették el *Varga Sándor*, IV. éves hittanhallgatót. A megboldogult egyike volt a főiskola legszebb reményű növendékeinek s leendő gyámola szegénysorsú szüleinek. A baráti könyveket, melyek koporsójára hullottak s a tanári kar és a nagy közönség őszinte részvételét, mely sirjáig kísérté, a derék ifjú méltán megérdemelte. Nyugodjanak békében oly korán kihűlt porai. — Ugyanezen szomorú alkalmából, a következő köszönő sorok közlésére kértünk fel: *Varga Sándor*, szeretett unoka-öcsém halála és temetése alkalmából, a főiskolai ifjuság, a tanári kar és a városi közönség felebaráti érdeklődése és mély részvételének számtalan kifejezésével találkozottam. A meleg részvét ez enyhítő balzsamként kifejezem, a távol lakó szülők nevében is, hálás köszönetemet kívált pályatársainak, kik a temetés összes költségeit önként magokra vállalták és viselték.

Bokor József,
akad. tanár.

— **A középiskolai törvényjavaslat** újabb kiadása felett hetek óta foly a tanácskozás a *képviselőház közoktatásügyi bizottságában*. Minden arra mutat, hogy a miniszter megunt már a középiskolák bizonytalan állapotát s a maga reputatioja érdekében is törvénynyé szeretné emeltetni a sokat hányt-vetett s meg is buktatott és újra átgyúrt javaslatot. A korábbi kiadású javaslat a felekezetek ellenállásán tört meg; ez tehát úgy van alakítva, hogy a botránykövek nagyrésze kimaradt belőle, anélkül azonban, hogy az állam a lényegre nézve csak legkisebbit is engedni akarna. A múlt őszön mindjárt a középiskolák osztályozása miatt (állami rendelkezés és közvetlen vezetés alatt álló és felekezeti stb. iskolák) bukott meg a javaslat; ebben ez az osztályozás már nincs meg, hanem ez általánosságban, hogy úgy mondjuk: egy kalap alatt szól a középiskolákról. Az egész 3 fejezetre oszlik, u. m. I. *A középiskolák szervezete.* II. *Az igazgatás és felügyelet.* III. *A középiskolai tanárok képesítése.* Az első fejezet iparkodik közelebb simítani egymáshoz a gimnáziumot és reáliskolát s nem kívánja korlátozni, mint a multi javaslat, a tanárok magán foglalkozását s ami minket kiválóan érdekel: jogot ad a miniszternek arra, hogy az érettségi vizsgákra *biztos* küldhessen, ki a bizonyítványokat aláírja, vagy aláírását megtagadja; kérdez és *veto*-jogot gyakorol. A második fejezet meghatározza a tanárok számát s ezáltal meghúzza a halálharangot a kis és nem teljes gimnáziumok felett. A harmadik

pedig megvonja a felekezetektől a *tanárképesítés* jogát, fentartván azoknak a *tanárképzés* szabadságát s e tekintetben túlmegy az ősszel elbukott javaslat szigorúságán. A nevezett bizottság e javaslatot mult hó 17-ikétől több ülésben buzgón tárgyalja s felekezeti érdekeinket főleg *Hegedüs László*, főiskolánk algondnoka és *Kovács Albert*, budapesti theologiai tanár védelmezik, ellenvetések, nyomós érvelések és javaslatok által, s úgy látszik: több ponton sikerül is meggyőzniök társaikat. A *biztos veto-joga* ellen azonban nem boldogultak; pedig abban sok kellemetlen húzalkodás és önkénykedés magva rejlik s esetleg sok bátortalan, de nemes igyekezetű ifjú szerencsétlensége van letéve. A bizottsági munkát különben még szintén nem törvény s a kérdés még addig is érhetik, míg az országgyűlés hozzáfoghat a javaslat tárgyalásához. Mindenesetre jó volna már kijutni az ingadozás és folytonos próbálgatás időszakából s valamilyen rendet csinálni a középiskolák sorsában is; mert a jelenlegi állapot tűrhetetlen. Addig is, míg e fontos tárgyra visszatérhetnénk, örömmel említjük fel, hogy a bizottság körében a felekezeti középiskolai tanároknak az államiakkal együttes nyugdíjaztatása is szóba került és a miniszternek tetszett ez a gondolat, amelynek megtestesülése tanáraink jövődjére nézve kétségtelenül kíváncsú. Részünkről üdvözljük *Kovács Albertet* e gondolatáért.

— **Üri konviktus.** A „Pesti Napló“ 31-ik számában Dr. *Babics Kálmán* a főnemesi családok sarjai számára *középiskolai üri konviktus* felállítását ajánlja, érdekesen és tanulságosan festvén a nemesi gyermek-nevelés félszegségeit; papok, jezsuiták vagy külföldi mesterek által való elkényeztetését. A külföldieknek csak arra való a magyar ifjú, hogy jól fizessen; sem azok tehát, sem a jezsuiták (N.-Szombathban és Kalocsán) nem adhatnak nemzeti irányú nevelést; mert ez utóbbiak is többnyire idegenek és tudatlanok is; pedig főuraink gyermekeinek s általok a főnemeseknek meghazafiasítása nagyfontosságú nemzeti ügy és magas állami érdek. — Midőn e gondolatot is mélyen üdvözljük, egyúttal kötelességünknek tartjuk felemlíteni, hogy a tiszán-inneni egyházkerület ilyenféle gondolattal már évekkel ezelőtt foglalkozott s a *Sárospatakon* felállítandó üri konviktus már egészen készen is állott a papirosra s a helye is ki volt jelölve: az u. n. *Kossuth-kaszárnya*, a mai állami képezdei épület. De hát papirosra maradt az egész s mi is megmaradtunk a „szegények iskolájának“; a jezsuiták pedig ma is üzik ismeretes nevelési rendszeröket a főúri gyermekeken, s főuraink — még néha a protestánsok is! — engedik magokat ámittatni s fiaikat kényeztetni a nemzeti szent érdekek rovására.

— **A sárospataki ref. akadémia tanrendje**, az 188^{2/3}. iskolai év második felére. A) *A vallástudományi és bölcsészeti szakban*: Mitrovics Gyula, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. „Az erkölestanból:“ A második vagy elvi részt; hetenkint 3 órán. 2. „A gyakorlati theológiából:“ A liturgiát és katekhetikát; egybekötve mindkét működési térre vonatkozó lelkigondozói alkalmi utasításokkal és a legújabb egyházi törvények kiválóbb intézkedéseinek ismertetésével, hetenkint 5 órán. Warga Lajos, rendes tanár, előadja: 1. „Az egyháztörténelmet“ (a reformáció utáni

korszak, folytatva), hetenkint 6 órán. 2. „A bibliai földrajzot és régiségtant“ (folytatva), hetenkint 4 órán. Nagy Gusztáv, rendes tanár, előadja: 1. „A vallástudományok rendszerét“ (folytatva), hetenkint 5 órán. 2. „A pozitív keresztyén vallástant“ (folytatva), hetenkint 5 órán. Radácsi György, rendes tanár, ez évi akadémiai igazgató, előadja: 1. „Ó-szövetségi írásmagyarazatúl“ a Thóra ismertetését (folytatva), hetenkint 3 órán. 2. „Új-szövetségi írásmagyarazatúl“ a Korinthiakhoz írott 2-ik levelet (folytatva), hetenkint 3 órán. V. Krüzselyi Bálint, akadémiai tanár, előadja: „Az egyházjogot“ (folytatva), hetenkint 4 órán. Orbán József, rendes tanár, előadja: „Az egyetemes történelmet“ (ó-kor, folytatva), hetenkint 4 órán. Szinyei Gerzson, rendes tanár és főiskolai könyvtárőr, előadja: „A magyar irodalom történetéből: Az Aurora- és Athenaeum-kör költészetét, hetenkint 4 órán. Bokor József, rendes tanár, a szépművészeti és műrégészeti muzeum őre, előadja: 1. „A bölesészet történetét“ (középkori bölesészet, folytatva), hetenkint 3 órán. 2. „A képzőművészetek aesthetikáját“ (folytatva), hetenkint 2 órán. Radácsi György, rendes tanár, előadja: „A héber nyelvet és az ó-szövetség nevezetesebb történetét“ (folytatva), hetenkint 4 órán. B) *A jog- és államtudományi szakban*: Emödy Dániel, okleveles ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. „A magyar magánjog rendszerét“ (folytatva), hetenkint 5 órán. 2. „A polgári peres és perenkívüli eljárást“ (folytatva), hetenkint 5 órán. 3. „A telekkönyvi rendszer alapelveit“ (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. Nemes Ferenc, rendes jogtanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. „A magyar büntetőjogot“ (folytatva), hetenkint 5 órán. 2. „A magyar államjogot,“ hetenkint 5 órán. 3. A magyar közigazgatási jogot (folytatva), hetenkint 1 órán. Dr. Szánthó Gyula, rendes jogtanár, előadja: 1. „A római jogot (folytatva), hetenkint 8 órán. 2. „Római kötelmi jogot“ (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. Dr. Ballagi Géza, rendes jogtanár, előadja: 1. „Az alkotmány és kormányzati politikát,“ hetenkint 6 órán. 2. „A pénzügytant,“ hetenkint 4 órán. V. Krüzselyi Bálint, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. „A váltó- és kereskedelmi jogot,“ hetenkint 6 órán. 2. „Az egyházjogot“ (folytatva), hetenkint 4 órán. 3. „A esőrendtartást“ (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. Dr. Baczoni Lajos, rendes jogtanár, előadja: 1. „A magyar pénzügyi jogot,“ hetenkint 5 órán. 2. „Az európai államok statisztikáját“ (folytatva), hetenkint 1 órán. 3. „Az európai tételes nemzetközi jogot“ (háború-jog, rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. 4. „A statisztika elméletét“ (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. Orbán József, akadémiai rendes tanár, előadja: „Az európai egyetemes jogtörténetet,“ hetenkint 5 órán. Bokor József, akadémiai rendes tanár, előadja: „A jogbölesészetet“ (folytatva), hetenkint 5 órán. Dr. Kun Zoltán, főiskolai orvos, előadja: „A törvényszéki orvostant“ (rendkívüli előadás, folytatva), hetenkint 2 órán.

— **Br. Prónay Dezső**, f. hó 7-ikén 377 szavazattal az evang. egyház főfelügyelőjévé választatott. *Péchy Tamás* 207 szavazatot nyert. Üdvözljük evangélikus testvéreinket

a szerencsés választásért! Erősen hiszszük, hogy a nemes báró a hozzákötött reményeknek fényesen meg fog felelni s az evang. egyházzal a hazafiatlanság vádját sikerül lemosnia. A 377 szavazat között, amelylyel elválasztatott — mint hírlik — egyetlen egy sines panszláv s ez a körülmény maga egész program. Ad multos annos!!

— **Nyilvános köszönet.** A sárospataki ref. leánynevelde alaptökéjének növelésére, f. év jan. 27-én közgyűléssel egybekötött táncvigalom 526 forint 40 krajcár tiszta jövedelmet hozott be említett célra. Ezen váratlan szép eredményt azon vallásos keblű, magas műveltségű nők fáradhatlan kitartásának köszönhetjük, kik ennek rendezését s keresztülvitelét oly tapintatosan eszközölték; valamint a kedves leányoknak, kik ott lankadatlan szorgalommal felszolgáltak, s mindazoknak, kik ezen kedélyes mulatságban részt vettek s arra áldoztak. Kedves kötelességünket teljesítjük, midőn ezeknek s az egész rendező-bizottságnak az egyház nevében hálás köszönetünket és tiszteletünket fejezzük ki. *Terhes Barna*, lelkész. *Kérészy István*, főgondnok.

— **Apró hírek.** Párisban a „Nagy Lajos lyceum“ növendékei e napokban ugyanám meghavazták a véletlenül arra kocsizó közoktatásügyi minisztert. Hasztalan hivatkozott kilettére, a játék szenvedélyétől elragadt pajkos tanulók tovább folytatták vakmerő támadásukat. A miniszter azzal boszulta meg a rajta elkövetett méltatlankodást, hogy eltörölte a 3 napi szünidőt, melyet az intézetek növendékei, régi szokás szerint, az utósó farsang alkalmából élveztek. — *Sárospatakon*, folyó hó 3-án az iparos körnek néhány lelkes tagja, jótékony célú mulatságot rendezett volna a „*Vasárnapi iskola*“ javára, mely városunkban sehogysé áll. Az előbbkelő osztályból többen meghozták az áldozatot a nemes cél elősegelésére, de maguk az iparosok távollétükkel tüntettek és sikerült is a jótékony célú mulatságot megbuktatniok. Ez alkalomból a hírneves *Láczay*, egykori pap és tanár jellemzése jut eszünkbe. Egyik prédikációjában erősen korholta a patakiakat, hogy bár a tudomány forrásának tövében laknak, mégsem szeretik a tudományt és az iskolákat; mikor belemelegedett a dorgálásba, így kiáltott fel: „*Valóban olyanok vagytok, patakiak, mint a vese, mely tudvalevőleg a ház között van, de maga élvezhetlen soványság!*“ Gondolkozzanak e találó jellemzés felett azok, kiknek szükségük van az eszméletetésre! — Egyházkerületünkben a presbyteriumok újra szervezése már jórésztben végbement. Mint több helyről értesítenek bennünket: nem egy helyen csak nagyobb nyugtalankodás és forrongás mellett lehetett azt megejteni. Fordultak elő esetek, hogy a választást abba kellett hagyni, a templomban támadt nagyobb mérvű húzalkodás miatt. — *Kónya András*, Hernád-Németi derék, ifjú papja, egy zsák életneműt ajándékozott a főiskolai tápintézet részére. Vajha sokan követnék a megkezdett jó példát s ily módon mutatnák ki hálájukat azon intézet iránt, mely tiszteséges kenyérhez juttatá növendékeit áldozatkészsége által. — *Kálmán Károly*, ifjú róm. kath. pap, lefordítá az eredeti, héber szövegből a zsoltárokat. Az új fordítást, e napokban mutatta be az akadémiában Szász Károly s egyúttal kitüntető elismeréssel szólott annak sikeréről. Mi a munka értékéről most még nem nyilatkozhatunk; erre majd megjö az alkalom, ha az talán ki fog nyomtatni. Egyelőre csak egy mutatványt olvastunk a lapok után, az úgynevezett lakadalmi zsoltárt, s az csinos *átdolgozás* ugyan, de igen messze áll az *eredetiből való műfordítástól*.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A canonica visitatio mai alakjában célravezető intézmény-e?” Görömbei P. „Kormányzati rendszabálytervezet a sárospataki ref. főiskolában.” Autonomia. „Nyílt levél Ivánka Sámuel úrhoz.” (Vége). Kálmán F. „Világtörténelem.” (Könyvbírálat. Folytatás). Maklári Pap M. „Vegyes közlemények.”

A canonica visitatio mai alakjában célravezető intézmény-e?

Most, midőn már az új egyházi törvények kezeink közt vannak, láthatjuk, hogy azok inkább az egyetemes egyház, mint az egyházmegyék s egyes egyházközségek érdekében tettek intézkedéseket. Az egyetemes magyar reform. egyház azonban meg van alkotva, az elvitázhatatlan. Nemcsak — de érdem és vívmány is. A zsinati alkotások többi részei: domestica, középiskolai szabályzat, ma még mindig esélyeknek vannak kitéve s így ezen alkotások, legalább még most, meg sem ítéltetők. A szorosan egyházi, illetőleg vallás-erkölcsi, liturgikus, dogmatikus kérdésekkel egyáltalában nem is foglalkozott. Megalkotta a szabályzatot s abban apróra, újjhegyre szedve előadja: mi a pap, mi a kúrátor és presbyterium dolga, miként választatnak ezek; hol végződik a traktus, hol az egyházkerület jog- s hatásköre sat.; tehát megvan a keret; de e kereten belől maradt minden a régiiben.

Igaz, hogy ennél többet nem is tehetett; hiszen már előre jelezve volt, miszerint közigazgatási, kormányzati kérdéseket tárgyal és intéz el. Jólvan! De a közigazgatási kérdéseket és feladatokat oldotta volna meg egészen! De ezt nem fejtette meg teljesen.

Nekünk tehát most már azon kell igyekeznünk, hogy a §§-okba lelket öntsünk, hogy a zsinat végzései áldást hozók legyenek ref. egyházunk egyetemére; sőt minden egyes közegeire s tagjaira nézve. Nézzünk szét hát az adott kereten belől. Itt van két, nagyon is a közigazgatás kérdéséhez tartozó intézmény: az egyházmegyék s egyházkerületek rendezése és a canon. visitatio, melyekről alig volt szó; pedig azt hangoztatta a zsinat mindig, hogy közigazgatási ügyek intézése végett jött össze. A kerületek s megyék rendezését a kerületekre bízta; ezek meg bízzák majd az egyházmegyékre. Eddig pedig, ha

az egyházmegyék mozgatták ez ügyet, mert mozgatták, az volt a felelet: majd elintézi e kérdést a zsinat. A circulus vitiosusból így nem tudom, hogy mikor gázolunk ki; pedig a megyék és kerületek rendezése nélkül jó egyházi közigazgatásunk aligha lesz mostanában! No de erről máskor! . . .

Maradjunk meg most a kitűzött kérdésnél: a canon. visitatio mai alakjában célravezető intézmény-e?! . . . Szükséges, hasznos, célszerű eszköze-e ez az egyházmegyei kormányzásnak s illetve felügyeletnek? Most, midőn a canon. visitatio, országszerte részben épen javában foly, részben már megejtetvén az, ez évről is új adatok és tanulságok feküdhetnek előttünk ez intézmény megítélésére, bizonyára időszerű ennek a kérdésnek felvetése.

Szedjük az újjunkra mindenekelőtt apróra: mi csoda főbb tendői vannak a visitoroknak?! . . . Számadások átnézése, anya- és jegyzőkönyvek sat. megvizsgálása, iskolalátogatás, statisztikai adatok beszédese, segélypénzek gyűjtése sat.; no, meg az egyháziasság, vallás-erkölcsi állapotok észlelése!

Előre bocsátom, hogy az illető visitor: esperes vagy helyettese személyes tulajdonai, ügybuzgalma, tapintatossága stbtől itt is, mint mindenütt, nagyon sok függ. De általánosságban mondhatjuk a visitatio eljárására, hogy az igen felületes, hiányos, célt nem érő, haszontalan időtöltés — úgy amint ma végeztetik.

A számadások átnézése s láttamozása: haszontalan, szemfényvesztő munka. Behatóan a tételeket, kiadásokat meg nem vizsgálhatja; mert ily kimerítő munkára nincs ideje. Mit tesz tehát? Láttamozza; ami semmitsem jelent. Mert volt rá eset, hogy az egyházmegyei tanácsnak évekkel kellett visszamenni, hogy némely visszaélések forrását megtalálja s ment keresztül-kasúl a canon. visitatio láttamozásain s ekkor győződött meg: mennyi értéke van annak a visitatio eljárásának.

Az anya- és jegyzőkönyvek láttamozása: no, az szabatos munka; mert ott az eljárás igen egyszerű és könnyű; a hiba felfedezése pedig semmi nehézségbe nem ütközik.

Az iskolalátogatás?! Ah! ehhez már sok szó férne nagyon. Először is, az iskolalátogatásra szintügy, mint a visitatio halmaz teendői közül minden egyes ügy elintézésére, igen kevés idő jut. Aztán az egész munkára szánnak 1—2 órát. Ez alatt pedig 5—6 osztálybeli gyermeket, 4—5, 7—8-féle tantárgyból egy-egy osztály növendékét megvizsgálni képtelenség. Tehát vagy-vagy. Vagy helyes az eljárás, vagy nem. Kimutattam, hogy hiányos, csonka, félszeg munka s így a célnak meg nem felel.

De e tárgynál — mert ez volna egyik legkomolyabb s fontosabb teendő, ha az oly sok időt rabló s egy egyházi látogatóság tekintélyét az adószedés színvonalára alá nem süllyesztő s zseb-bevágó segélypénzkezelés fontosabb nem volna — tehát mondom: e komoly, lélekben járó s reform. egyházunkra nézve életbevágó kérdésnél, az iskolavizsgálásnál, még egyebeket is figyelembe kell vennünk. Felemlitem itt csak azt, hogy az egyházmegyének két hivatalos közege látogatja az iskolákat: a canon. visitatio s az egyházmegyei (papi, tanítói s világi egyénből álló) körlátogatóság. Hogy szakértelemre nézve különbséget tegyek: ezt a gyűlöletes foglalkozást most mellőzöm; azaz felteszem, hogy a mi par excellenc tanítással foglalkozó s szerintem tanítói tisztet betöltő ref. papjaink s főleg canon. látogatóink a paedagogia, didactica s methodica szabályait csak oly jól tudják, mint iskolai tanítóink.

Az egyházmegye képében és nevében jár el egyik is, a másik is; sőt mindenik azt állítja, hogy lelkiismeretesen és elfogulatlanul. A canonica visitatio jelentést tesz az egyházmegyének; a körlátogatóság a tanügyi-bizottsági elnöknek s az így betérjesztett jelentés szinte a kiküldő egyházmegye elé kerül. Ez eddig mind rendén van. De hátha a jelentés egymásnak ellentmondó? Quid tunc? kinek lesz igaza?! És melyiknek fog véleményes jelentése elvettetni? S ezáltal tekintélye semmivé tétetni?!... A canon. visitatio vagy az esperes és társai, vagy az esperes helyettesítői és társaiból áll; ezt tehát meghazudtolni igen bajos dolog volna: a körlátogatóságnak főleg papi s tanítói tagjai szinte szakképzettségükre hivatkoznak! Nos?!... És ily esetre éppen mostanában is hallottam példát. Nem tudom: miként fog áthatolni az egyházmegye e Scylla és Charybdis közt. ...

A statisztikai adatok beírása?!... Hiszen ezekért nem járkál faluról-falura a szolgabíró s tanfelügyelő és „az országos statisztikai“ hivatal főnöke sem; mégis ugyanazon adatokat, ugyan-

azon lelkiismeretességgel írjuk be mindegyiknek, amit a canon. visitationak bemondunk s Kőrösi József világhírű kimutatásokat készít azokból.

A segélypénzek beírása s bevételezése?! Hjah! bizony, ez idő szerint a visitationak ez legterheesebb foglalkozása; mert számadással jár; azaz erkölcsi és vagyoni felelősséggel. De — mint jelzém — az egyház tagjai, közelebb a presbyterium előtt a canon. visitatio erkölcsi tekintélyét éppen ez a pénzszedés s ennek oly nagy szigorral és komolysággal való, szinte executio-szerű bekövetelése szállította alá a null fokra.

Az egyháziasság, a vallás-erkölcsi állapotok észlelése?!... Erre idő is legkevesebb jut; a rovata is kevés!... Igaz, hogy annak a canonica visitationak éppen ez volna eredetileg valódi feladata; s megtekintése az erkölcsi és anyagi bajok, hiányok, fogyatkozásoknak; meg szemlélése lakházak, iskolák, templomnak s más épületeknek; de hát ki tehet róla, hogy erre sem idő, sem türelem, sem, sem... szóval semmitem jut! Erről a canon. látogatók bizonyára legkevesebbet tehetnek; mert nekik azt kell tenni és végezni, ami elébök van írva... Óh! az az átkozott „vorschrift“, bürokratismus és lelketlen paragrafus-özön! mely buzgalmat, szellemet elöl!... Hogy teszi semmivé a canon. visitatio tekintélyét, eljárását, magasztos missióját!...

De hát nem lehetne e bajokon segíteni?!... Az erős akarat és egyetértésnek dehogy nem lehet, dehogy nem lehet! Csak legyen bennünk erkölcsi bátorság az elavult rosszal szakítani s az új és a jobb irányt, elvet elfogadni és követni.

Szerény nézetem s egyéni, tapasztalati úton szerzett meggyőződéseim szerint jobb volna a gondnoki számadások egy-egy példányát bekövetelni s azok tüzetes, szakszerű, beható megvizsgálására egy számvevőt vagy számvevő-bizottságot választani, mely aztán komolyan eljárna ez ügyben s „láttamozása“ vagy észrevételezésének lenne tekintélye, súlya.

Az iskolalátogatást végeznék a szakférfiakból, az egyházmegye által választott körlátogatók; de csakis ezek. Hiszen vagy megbízunk e férfiakban, vagy nem! Ha igen: akkor mi célja, mi értelme van annak, hogy utánok még egy felülvizsgáló küldöttséget járkáltatunk a canon. visitatio képében?!... Hacsak az nem, hogy egyikkel a másiknak a tekintélyét rontsuk s ezáltal tulajdonképen magunk alatt vágjuk a fát... Ha nem megbízhatók: akkor töröljük el az egész körlátogatói intézményt, mint feleslegest... De pictus masculusnak ne tartsuk fel; mert erre sem önértetes pap, sem önértetes tanító nem vállalkozik, s körlátogatót majd kötéllel sem lehet fogni. Ellenben, ha ez intézmény tekintélyét növeljük s főleg ha a visitátorok napidiját oda ítéljük a körlátogatóknak

előfogati díj fejében: ezen eljárás által mindezen eddigelé gyökeret verni s tekintélyre vergődni nem bíró intézményt életképessé teszszük, mind a tanítók azon kíváncsiának eleget teszünk, hogy munkálkodásuk sikere vagy sikertelensége felett teljesen szakértő bizottság s legalább „egy az ő népükből” mondjon ítéletet; amikor nem lesz okuk minden sikertelenség odiumát a napjainkban minden oldalról gyanúsított papság nyakába zúditani: sőt ezen előny és jog által a ref. tanítói testületet szorosabban csatoljuk az egyházhoz; mert az egyház tekintélyes intézményének s kedves gyermekének, az iskolának felügyelőivé is teszszük. Ezt a tanítók kívánják is; szerintem egészen jogosan. Adjuk meg. Ne versengjünk velök; hiszen testvérek vagyunk. A húzalkodásnak csak az általunk oly féltékenyen őrzött iskolaügy vallja kárát. . . .

A statisztikai adatokat küldjük be az esperesi hivatalhoz is, mint a szolgabírónak és tanfelügyelőnek. A segély- és egyéb pénzek is beküldhetők a mondott határidőre.

Hát a canon. visitatio?!... Maradjon meg egyházlátogatásnak. Az ülnökök bíraskodjanak a zöldsztalnál; természetesen a peres ügyeket előre tanulmányozgatva s referálva. Az esperes pedig személyesen látogassa az egyházakat, télen, nyáron, ahogy sorja jön és ideje engedi, az egyháziasság élesztése s a vallás-erkölcsi érzés növelése végett. Hanem ezen látogatás aztán legyen valódi egyházlátogatás, aminek lennie kell. Vezettség komoly ünnepélyességgel. De ahol 60, 70, 80 egyház is van egy egyházmegyében?!... Ezért sürgettem én az egyházmegyék rendezését, melyről máskor. — Most ajánlom a mondottakat gondolkozási anyagnak.

Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

Kormányzati rendszabálytervezet a sárospataki ref. főiskolában.

A sárospataki ref. főiskolában jelenleg az a „Kormányzati rendszabály” van érvényben, melyet 1876-ban állapított meg és fogadott el a tiszáninneni ref. egyházkerület. Ennek régóta sajnosan érzett hiánya volt az, hogy benne a felügyelet és kormányzat vitelére, két külön álló, egymástól független, a kölcsönös érülközést kizáró hatóság van felállítva: a *tanügyi bizottság* és a *számvevőszék*, melyek közül amaz kizárólag a tanügy szálaít tartotta kezében, emez pedig a vagyon kezelésére ügyelt fel. E két külön álló, más-más hatáskörrel bíró testület, mint gondolhatjuk, a főiskola szellemi és anyagi ügyeit, melyek a legszorosabb összefüggésben vannak egymással, sohasem vezethette egységesen. Tudomásom szerint is, nem ritkán félreértések, sőt illetőségi kérdések is merültek fel köztök, mely miatt aztán az ügyvitel hosszadalmassá és nehézkesé vált. Ezen kormányzati bajokon és a felügyeletnél eddig mutatkozott hiányokon akar segíteni azon küldöttiségi munkálat,

mely „Tervezet” alakjában oly célból nyomtatott ki, hogy azt a legközelebb tartandó tavaszi egyházkerületi közgyűlésig, az illetők alaposan áttanulmányozhassák és akkor majd kiki határozott véleménynyel állhasson elő felőle a tanácskozás asztalánál.

Azt hiszem: hasznos szolgálatot teszek a közügynek, ha e becses munkálatot, mely a sárospataki főiskola életét szervezetében érinti, bemutatom e lapok t. olvasóinak is és egypár megjegyzéssel, ha másképen nem tehetem, legalább közvetve, hozzájárulok az annyira fontos szervezeti kérdés megoldásához.

A fent címzett „Rendszabály-tervezetnek” két főrésze van. Az első A) alatti rész szól a *felügyeletről* és *kormányzatról*, a második B) alatti rész a *beligazgatásról* és *vagyonkezelésről*. Ezen két főcím alatt sorolják elő mindazon hivatalok és hatóságok teendői, melyek a sárospataki főiskola szellemi és anyagi ügyeinek intézésében részt vesznek. Ezen beosztás ellen nem lehet kifogásunk; de már a részletekhez sok szó fér, amennyiben az egyes hivatalok és hatóságok szerepkörének megjelölésénél imitt-amott nem szabatos meghatározások, felesleges szószaporítások, feltűnő hiányok és kirívó ellenmondások fordulnak elő. Ezekre kívánok rámutatni a következőkben:

Mindjárt az „Általános határozatok” címe alatt az 1. és 2. §§-ban ez áll: „Ezen felügyeletet (t. i. a mely az egyházkerületet illeti) és kormányzást általában az egyházkerületi képviselői közgyűlés gyakorolja, részint maga, részint egyházi és világi főgondnokok által, kik egyszersmind az iskolának is főgondnokokai (1. §). A közvetlen felügyeletet és kormányzást az egyházkerületi közgyűlés által ezen szervezeti szabályok szerint alakított igazgató-tanács és annak az egyházak által választott elnökei: a főiskolai egyházi és világi főgondnokok gyakorolják, (2. §). Aki ezen §-t figyelmesen elolvassa, egyszerre észreveheti, hogy itt nem valami szabatos meghatározással van dolgunk, melynek oka abban rejlik, hogy az általánosság fogalmának a *közvetlenség* fogalma van ellenébe téve, a mi a logika szerint nem járja, de a gyakorlatban, a fenforgó concret esetben sem igazolható. Szerintem a tiszáninneni egyházkerület a sárospataki főiskolára, mint az ő szeme fényére, csak egyféleképpen ügyel fel, azaz közvetlenül és ez mindent magában foglal. Nem tudom ellátni: miben állana az az általános felügyelet, hacsak abban nem, hogy mindenre kiterjedő; de ez meg a *közvetlen* felügyelet mellett méginkább lehető. Aztán ama meghatározás az új egyházi törvényekkel is ellenkezik, mert főgondnokainkat annak 138. §. c) pontja és 148. §. e) pontja szerint közvetlen felügyelet és ellenőrzés illeti. A kifogásolt két §-t, hogy azok a bölcsészeti szavak zavart ne okozzanak, így kellene egy §-ban összefoglalni: „Ezen felügyeletet az egyházkerület 1) az egyházi és világi főgondnokok által, 2) az egyházi és világi főgondnokok által, 3) az igazgató-tanács által gyakorolja.

A 3-ik §-ban a dolog lényegére nézve elégnék tartok annyit, amennyi annak első és utolsó kikezdésében előfordul; a többi felesleges szószaporítás. A szellemi és anyagi tekintetben való osztályozás, mint különbségtétel, már csak azért sem jó, mert mint az indokolás mondja: a felügyeletre nézve a *szellemi és anyagi ügyek egymással összefüggenek*. Csakugyan a hivatalok és hatóságok sem szoríthatók be jól abba a két osztályba, mert azok közül némelyik szellemi és anyagi természetű is egyiránt.

Aztán nincsenek is mind elszámolva itt azok a hivatalok, melyeknek hatásköre a második részben meg van szabva; kimaradtak itten: a *főkönyvtárnok, levéltárnok, könyvtárnok, tápintézet felügyelő*, főiskolai orvos, szénior, pedig a felügyelet, úgy hiszem, ezekre is kiterjed; ezt kívánná a fogalmazás szabatosága is.

A 3-ik és 4-ik §§. közé nézetem szerint egy új §-t kellene iktatni, melyben az egyházi és világi főgondnokok jogai és kötelességei volnának elszámálva. Azt hiszem, hogy a ref. egyház azon kiváló férfiakat, akiket ezen díszes hivatalokra felemel, nem csak kitűnő jogokkal ruházza fel, hanem egyszersmind terhes kötelességek teljesítését is kívánja tőlök. A nagy átalánosság mellett, melyben vagyunk, a főgondnokokra nézve is áll az a lehetőség, hogy átlépik azt a határt, mely számokra jóformán csak a hagyomány emlékeiben van megvonva. Az is megtörténhetik, hogy az algondnokok, hivatali buzgóságból vagy épen féltékenységből, illetőségi kérdést csinálnak egyik vagy másik főgondnokkal szemben. Különben is a zsinati törvények azt rendelik, hogy a főgondnokok közvetlenül ügyelnek fel az egyházkerület főiskolájára. Hogy ezen felügyelet mimódon történjék, annak, legalább főbb vonásokban, elő kell fordulni a „Kormányzati rendszabályokban.”

A 4-ik §-ban az egyházi és világi algondnokok hatásköre nem sokat mondó átalánosságban van előadva, úgy, hogy amellet épenúgy lehetséges a hivatali túlkapás, mint a kényelmes semmitsemtevés. Különösen nagy hibája ennek a §-nak, hogy a felelősség nincs érintve benne, pedig az algondnokság, ha oly közvetlenül belé avatkozik az ügyekbe, mégis csak magára vehetne abból is egy kis súlyt. Még azt jegyzem meg, hogy a 2-ik §-ból ide kell áttenni azt, hogy kik választják az algondnokokat; csakhogy szerintem, most már nem az egyházak választják, mint ott áll, hanem a presbyteriumok.

Az 5—9. §§-ban az igazgató-tanács szervezete, jog- és hatásköre van tárgyalva. Ez, mint új hatóság, a 9. §. 1—23. pontjai szerint, mindazon teendőket fogná végezni, melyeket ezelőtt a tanügyi bizottság és a számvevőszék teljesítettek. A felügyelet és kormányzás egységes vezetése, mely a tervezet szerint célul van tűzve, valóban csak úgy lehetséges, ha a szellemi és anyagi ügyek el nem választatnak egymástól. Ennek helyes voltáról meglevén győződve, szívesen üdvözlöm az új hatóságot, melynek tagjai lesznek az egyházi és világi algondnokok elnökei alatt: 1) az egyházkerületi közgyűlés által hat évre választott 6 egyházi és 6 világi egyén, kikre azonban ki kellett volna mondani, hogy újra választhatók; 2) az akad. és gimn. igazgatók; 3) a köziskolai szék által hat évre választott egy akad. és egy gimn. tanár; 4) a gazdasági választmány elnöke; összesen 19-en, mint ez a szám a zsinati munkálatoknak szentesítést nem nyert iskolügyi részében is, legtöbbre számítva van, honnan az igazgató-tanács elnevezés is átvétetett.

Ha valaki az új hatóság elé szabott számtalan teendőket figyelmesen végig olvassa: az első percekben bizonyára aggódva és kételkedve fogja kérdezni, hogy vajjon egy ily nehézkes, lassu mozgású testület, mely nagyjából vidéken lakó tagokból van összeválasztva, képes lesz-e nagyfontosságú hivatásának megfelelni. Nekem magamnak is kétségem volna afelől, ha nem tudnám épen e rendszabálytervezet tanulmányozása után, hogy a s.-pataki főiskolában a teher és felelősség súlya, mind a szellemi, mind ez anyagi téren, a tanári karra nehezedik, mely

ha, mint tőle a maga érdekében is várni lehet, hiven és lelkiismeretesen megteszi a maga kötelességét: a felügyelő-hatóságoknak alig marad egyéb szerepe, mint gyönyörködve nézni a dolgok fejlődési menetét.

Az igazgató-tanács 23 pontban előszámlált teendői közt csak két pontot találunk olyat, mely nem odavaló: a 9-ik § 2-ik és 15-ik pontja. A 9-ik §. 2-ik pontjában az van mondva, hogy az igazgató-tanács „a rendes, rendkívüli, ideiglenes és magántanárokat és tanítókat, ezeknek képesítésük, kötelezett tanórái, magántanítási foglalkozásuk tekintetében figyelemmel kíséri, szükség esetén intézkedik vagy az egyházkerületnek jelentést tesz. Szerény véleményem szerint, a felügyelet erélyességének ily nyomatékos hangsúlyozása és kirívó színezése nem kormányzati rendszabályba, hanem fegyelmi törvénybe való. Kíváncsinos, hogy a felügyelet minden irányban, erélyes legyen, de kormányzati rendszabályokban a szavakkal való vagdalkozást nem látom helyénvalónak. A 9-ik §. 15. pontja ellentétben látszik lenni a 12-ik §. 8., 9. és a 15-ik §. 6., 7. pontjaival. Amott oly jogot kíván fenntartani magának az igazgató-tanács, ami itt az illető tanári karoknak van megadva; nevezetesen, hogy az intézet körében alakulandó társulatok és egyletek alapszabályait megvizsgálják, az engedélyezett egyletek, társulatok felett felügyeletet gyakorolnak, működésükről félévenként előterjesztést kívánnak. Ha már mindenféle ifjúsági egyletek, társulatok a tanári kar felügyelete és pártfogása alatt állanak: akkor azoknak működéséről az igazgató-tanács csak a tanári kar közvetítése mellett szerezhet magának tudomást. Ennek kifejezést kell adni a 9-ik §. 15. pontjában, hogy a felügyelet a kimért határok közt mozogjon és visszaélések elő ne fordulhassanak.

Az előttünk levő „Rendszabálytervezet“ B) alatti második részében I—XVI. címek alatt azon hivatalok és testületek jog- és hatásköre van körülírva, melyek a *beligazgatást* és a *vagyonykezelést* viszik, mint köziskolai szék, akadémiai szék, akadémiai igazgató, gimnáziumi szék, gimnáziumi igazgató, gazdasági választmány, gazdasági választmányi elnök, jogigazgató (főiskolai ügyvéd), pénztárnok, ellenőr, főkönyvtárnok, levéltárnok, főiskolai orvos, könyvraktárfelügyelő, tápintézet felügyelő, széniori hivatal. Az I—V. címeket érintetlenül hagyom, minthogy azok, eltekintve némely iránybeli módosításoktól, nem mutatnak eltérést a régi rendszabályoktól. Lényeges különbséget a VI. címmel, a gazdasági választmány szervezetében veszek észre, amennyiben a küldöttségi tervezet azt az elvet kívánja keresztülvinni, hogy azon hivatalnokok, kik a főiskolával szemben számadási kötelezettségben állanak, csak tanácskozási és indítványozási joggal bírnak a gazdasági választmányban; ilyenekül jelölve ki: a pénztárnok, ellenőr, könyvraktár-felügyelő, tápintézet felügyelő és az irodalmi körnek egy megbízott képviselője. Megvallom: nem tudom elgondolni, mi vihette tervezőket arra a gondolatra, hogy ezen rémeket őrö rendszabályt javaslatba hozzák. Ennek meggyőző indoklását kellett volna adni. De ha az elv ellen nem volna is szavam, méltó kifogása lehet mindenkinek az ellen, hogy a fölállított elv, nincs következetesen keresztülvive; kivétel van alóla, amennyiben a jogigazgató szavazati joggal bíró tagúl van elismerve. Pedig talán még jobban tudják a munkálat készítői, mint én, hogy az említett hivatalnokok közül egyiksem áll nagyobb számadási kötelezettségben a főiskolával, mint épen a helytelenül jogigazgatónak címezett

főiskolai ügyvéd, ki, nem is említve a kötvényeket, perelőleg révén-vámján évről-évre tetemes pénzszeget (4—5000) kezel. A tervezet is elismeri másképen a számadási kötelezettség súlyos voltát a főiskolai ügyvédre nézve és azért a 20. §-ban, hivatalba lépésekor, biztosítékul, fizetése (1000 frt.) kétszeresének letételét kívánja tőle, amire pedig csak a főiskolai pénztárnok van kötelezve az említett hivatalnokok közül.

A VII. cím alatt a gazdasági választmány elnökére vonatkozó módosításokat csak helyeselni lehet. Illő dolognak tartom, hogy ez az állás ne csak erkölcsi jutalommal járjon, mint eddig, hanem anyagi díjazással is, legalább amint tőlünk kitelik. Azt a javasolt 400 frtot méltán megérdemli az az ember, aki arra szánja magát, hogy a s.-pataki főiskola gazdasági ügyei vezetésének szálait kezében tartja; aki, mint a tervezetben előírt teendőkből ítélni lehet, oly sok mindenfelére, nagyra és kicsinyre egyiránt kiterjedő gondoskodással tartozik forgolódni anyagi érdekeink körül. Azt hiszem: többet is szívesen megajánlott volna a küldöttség, ha ezen új kiadásra alapot tud vala megjelölni. Abban, hogy a gazdasági választmányi elnök tagja legyen az igazgató-tanácsnak, célszerűségi szempontot látok, mert hisz ő nála nélkül épenoly kevéssé tudnának ott boldogulni a gazdasági ügyekben, mint az akad. és gimn. igazgató nélkül a szellemiekben. Azt is eléggé indokoltnak tartom, hogy őt az egyházkerületi közgyűlés válasza, noha a testületi kormányzatnál nagyon rendén van, hogy az elnököt a maga kebeléből önmaga emelje ki.

A VIII. cím alatt a *jogigazgató* nevezet ellen van kifogásom. Igazgató alatt én olyan hivatalnokot értek, aki a rábízott hivatal körében némi önállósággal és felelősséggel működik. Ha a 21. §-ban az úgynevezett jogigazgató számára 11 pontban kijelölt hatáskört áttekintem, ahol úgy meg van határozva, mint a csikó kantározva: azt találom, hogy ő neki semmiféle önálló intézkedési joga nincs, semmitsem igazgat; sőt ellenkezőleg, mint az elfogadott rendszer hozza magával, teljesen alá van rendelve a gazdasági választmánynak, egyszerű, fizetéssel ellátott ügyvéde a főiskolának, aki egyetlenegy pert sem kezdhet a gazdasági választmány felhatalmazása nélkül, per esetében is nem ő képviseli az iskolát, hanem az őt megbízó gazdasági választmányi elnök. Ily szűkre szabott hatáskörben, ami nagyon bölcsen van intézve, a *jogigazgató* elnevezés nem egyéb, mint egy üres cím, mely a legkirívóbb ellentétben van azzal a fogalommal, melyet itt jeleznie lehet és kell, melyet már csak azért is kerülnünk kell, mert Sárospatakon annyi igazgató mellett könnyen félreértésekre adhat alkalmat. Csudálkozom afelett, hogy az illető már eddig is, meg nem kérte az egyházkerületet, hogy vegye le róla ezt a cifra címet és adja meg neki azt az egyszerű, de sokat jelentő „*főiskolai ügyvédi*” címet, mely egyedül felel meg az elébe írt szabályoknak és egyedül illik belé az elfogadott főiskolai gazdasági rendszerbe.

A IX.—XII. címeket érintetlenül hagyván, átterek a XIII. címre, hol a főiskolai orvosnak 1—15. pont alatt adott hatáskörben a 6-ik pontban ilyen rendszabályt találók: „*Amennyiben a túlfeszített szellemi nevelés az egészségre s a test fejlődésére nézve rendkívül hátrányos, a gimnáziumban a tanrend megállapításánál, mint egészségügyi tanácsadó közreműködik*” (t. i. az orvos). Tiszteletre és a szülék hálájára

méltók mindazon intézkedések, melyeket az előljáróság a főiskolai tanuló ifjuság érdekében, egészségügyi tekintetben is megtesz; bátran mondhatom, hogy egyetlenegy iskola sem áldozik annyit ez irányban, mint a s.-pataki; de hogy a felügyelőség a főiskolai orvost, még a tanrend megállapításánál is, mint ellenőrt szerepeltesse, azzal már messze túllő a célon. Ha az egyházkerület megállapítja, hogy ez vagy amaz osztálynak 20—25 órája legyen hetenkint: a tanárokról is csak fel lehet tenni annyi bölcseséget, különben nem érdemlik a kenyeret, hogy a hetenkinti óraszámot naponként is betudják osztani a paedagogia követelményei szerint. Mi szükség tehát arra, hogy a tanárok, ország-világ csudájára, tanrendkészítés dolgában, orvosi gyámság alá helyeztessenek?! De veszélyesnek is látszik ama pont, mert egy kapóra készült divatos eszmének hódol: mintha a gimnáziumok túlfeszített szellemi munkával öldösnék a szülék reményeit. Ez ellen épen magának az előljáróságnak a legerélyesebben tiltakozni kell; hogy miért, arra azt hiszem, nem szükség feleletet adni.

A XIV. alatt a könyvraktárnok teendői, túlságba vitt fontoskodással, a szörszálhasogató aprólékossáig sorolvák elő. A legnagyobb rész úgy, a mint körül van írva, útasításba való, egy rész még ott is felesleges. Ide elégnek tartom az első négy kikezdést, eddig: a *könyvraktárnok kezénél van*. A többit az utasításra való hivatkozással bátran el lehet hagyni. Egyébiránt a 6-ik és 7) pont ismétlése egy-másnak, a 4) pont pedig teljesen érthetetlen.

A XV. címnél a tápintézeti felügyelőre nézve is teljesen elégnek látom a két első kikezdést. Hogy a tápintézet felett miképen gyakorolja a felügyeletet, az a legközelebb megerősített tápint. alapszabályokban úgy is részletenként elő van adva. Ezekre kell tehát itt is hivatkozni.

Ennyiből áll megjegyzésem a „*Kormányzati rendszabálytervezetre*.” Ha e megjegyzések az intéző körökig elhathatnak és némi figyelemben részesülnek: a célt, amit akartam, elértem.

Autonomia.

TÁRCZA.

Nyílt levél Ivánka Sámuel úrhoz.

(Vége).

Mondhatnék még több okokat, melyek mind oda vergálnak, hogy az új énekes-könyv — szépen megindított — ügye ad graecas calendas halasztassék, példának okáért, amit Te is egész határozottsággal és nagyon helyesen kimondasz, hogy t. i. „*az intézők között a szakértők száma a legkevesebb*.” Hanem itt nagyon piáno kell eljárunk, mert megtalálnók sérteni a kedves *egyéni hiuságot*, melyet szinte ugyan egyik okúl hozhatnánk fel az ügy hátráltatására nézve. Azt mondod: kevés a *szakértők* száma! Ellenkezőleg, — annyi *szakértőnk* támadt e nemben, mint a subagallér. — Majd mondok egy példát:

Egyik szép magyar vasárnapi énekedre: „Örök felség, mennyei jó atyánk” — megkísérlém dallamot szerzeni; egyik „*szakértőnk*” elkérte tőlem s nemsokára e comitivával küldé vissza: „megfogtalak úgy-e, hangok nagymestere, vers-lábak igazgatója, D-mollból írsz, s nem teszed ki az egy b-jelzöt, he-he-he!” Mikor aztán megírtam a jámbornak, hogy nem D-moll az, hanem *D-dori*, nagy álmélkodással

csudálkozván, kért, hogy magyarázzam meg neki, mi az a *Dori* hangnem, mert ő neki még erről fogalma sem volt! A sz. poéta urakról is hozhatnék fel ilyen példát, de nem teszem, mert azok úgy is felettébb haragusznak rám, amiért hogy megscándáltam a *műverseiket!*

Egy kifejezésedre — a 864. hasábon — legyen szabad némi megjegyzéseket tennem. Azt írod: „*a magyar vers-mérték, egyházi téren szokatlan voltánál fogva, tagadhatlan, hogy nem örvend közkedvességnek*“ sat. Hogy van ez? . . . hisz én inkább azt tapasztaltam, hogy *régi énekeink — maguk a zsoltárok is*, Szenczi Molnár A. által — a *legragyogóbb Magyar rythmus szerint íratlak*; hanem mi magyarokul, nem tudtuk azt, hogy mi az a magyar vers, mik annak rythmikai és metrikai kellékei; addig, míg *Arany Fános* meg nem tanított bennünket! megelégedtünk azzal, hogy péld. a dactylus lábón (amint költészet-tanáraink nagy bölesen tanították) így kell magyar verset írni:

Sír számkive- tetten az árva fi- ú

pedig ez nem magyar vers, bármennyire tanítsa vagy bizonyítsa is akármelyik koszorús poéta, — nem magyar;

1-ször, mert felütése van, *felütést pedig a mi nemzeti természetünk nem tűr*;

2-szor, mert rythmikai absurdum az, hogy *három egy és ugyanazon versláb legyen egy sorban*; legfőlebb kettő, s arra a magyar rythmus okvetlen megkívánja, hogy az illető verslábnek megfelelő *hasonló nyomata* alkalmaztassék; a *dactilussal* pedig hasonló nyomású az *anapaestus* levén, az *igazi magyar dactylius sor* ez lesz:

A garad a garad üresen jár. —

Tehát nem tanultuk meg a magyar verstant, azt, a mi népünknek, nemzetünknek szívéből, véréből fejtett ki, s azért mondták a koszorús poéták az utó zsinat alkalmával — midőn *engem látatlanban, hátam megett elítéltek* — hogy az *én módszerem szerint csak költészeti csodabogarakat lehet írni!*

Jó. — Tehát én bebizonyítom, hogy eddig mindig *költészeti csodabogarakat énekeltünk!* Kérem azonban, a figyelmes olvasót, kegyeskedjék elővenni a francia zsoltárt, s hasonlítást tenni Béza vagy Marot és Szenczi Molnár Albert versszerkezete között, s figyelembe véve azt, hogy a magyar fordítónak *szemelőtt kellett tartani a nótát is*: (könnyebbség okáért legyen szabad a francia szöveget úgy adnom, amint azt *énekelni kell*) például:

A 89. zsoltár így van:

Zsö santerej Szenyőr, szán szessze ta bonté,
Zsö parlerej szán fia dö ta fidélité,
Zsö direj tá bonté, don lá terr é rámplié
É tá fidélité, dán le szjő établié
Dö tú sze vászte kor lá kursz evariáble
Pruve kő tá párol e tuzsúr immüable. —

E vers — a zenei kifejezések szerint is — *jambus*, *Trochäus* és *spondeus* lábakon van írva. Mármint ezt lefordítani *magyar ember számára*, a legélvezhetlenebb valami lett volna, hanem a *művész fordító magyar ember lévén*, *csinált belőle költészeti csodabogarat*, azaz *magyar verset*, így:

Az úrnak irgalmát örökké éneklek

És hűség- ges voltát mindenkor hirdetem, — ezek *tizenkettős sorok*, és én megesküszöm rá, hogy *Tompa* erre a formára írta azt a gyönyörű dalát:

Virágos kenderem elázott a tóba . . .

már most a *művész a tizenhármas sort* alakítja így:

Mert mondom hogy megáll mindörökké irgalma

Melyet úgy meg épít hogy megálljon mindenha,

És hogy mind az éig erősited megtartod

Te szent igaz- ságod és a te fo- gadásod . . .

A magyar nyelv írmodor akkori fejletlenségéből származott *metszet-hibákra* nem tekintve, ki ne ösmerné fel itt a jó *Amade* eme versét:

Bár ne tudtam volna mi legyen a szeretet,

Mért született engem a ki engem született . .

És én azt mondom, hogy még *mai időben is* ember legyen, aki ezt az előttünk idegen, élvezhetlen, döcögős francia verset, nemzeti idomaink szerint különben lefordítja; erre igenis el lehet mondani, hogy *mű-ének!* de magyar! S ha már a tapasztalható metszet-hibákat megigazítani akarjuk, csak a 2-ik sort kell így írnuunk:

Hűségét jóságát mindenkor hirdetem, — meg az utolsó soron két metszetet igazítani — (ami az ilyen dologban jártas embernek könnyen megy) s meg lesz ez a zsoltár írva *magyarul úgy*, hogy még akkor is classicus lesz, ha a magyar nyelv Homér vagy Ossián nyelve sorsára jut!

Ime, uraim! ilyen *költészeti csodabogarakat* énekel-tünk eddig (s óhajtottunk énekelni ezután is), csak hogy ezt önök nem vették észre, mert restellették *mélyre eresztetni a hálót*, s csak a modern néz-színen húzták s pár sovány keszegnél nem foghattak egyebet!

De ne gondolja senki, hogy én talán csak ritkaság-kép hozom elő e példát, s hogy talán más zsoltárokból ez fel nem találhatnánk. Nem! Ugyan ilyen *költészeti csodabogarak* Szenczi Molnár A. minden zsoltárai, vizsgálja bár akárki, de igaz értelemmel, igaz készséggel. Ugyanazért — mint már több ízben kifejeztem óhajtasomat — világért se kívánom, hogy valaki ezeken olyan rombolást műveljen, mint némely modern sz. poétáink cselekvének, melyek iránt az áldott lelkű Szentpétery Sámuel is oly keserves panaszt emelt; hanem igenis kívánom azt, hogy buzgó szakértők által a hiányok, hibák, pótoltassanak, igazítottassanak s aztán énekeljük nemzetségről-nemzetségre!

És itt már nem értek veled egyet, mert te, a „*zsoltárok újbóli nagymérvű átültetését*“ nem szereted, holott én azon elvet vallom — amit már több ízben ki is fejeztem — hogy: *megtartani mind amit csak lehet*, s bizony mondom: nem tűrhetem szent boszankodás nélkül, midőn a t. bizottság minden megfontolás nélkül kiveti a 10. és 80. zsoltárokat, holott az elsőnek dallama s *egy verse* valóságos gyöngy, az utóbbinak mind szövege, mind dallama egyik éke a zsoltároknak. De ez iránt csak úgy és akkor lehetne *igazán határozni*, ha valahára *együvé hivatdnának a zenészek*, ami ugyan — a t. bizottság debreceni határozata folytán — soha meg nem léssen (hisz épen az a cél, hogy *mi* együvé ne kerüljünk!); így tehát nekünk ma-

gyar kálvinistáknak magyar énekes-könyvünk ebben a században ugyan nem léssen, s ha összeütnék is valaha valamit — stante circumstantiae — a kótai rész elvégzésére akármelyik jóravaló kántor is elégséges léssen! Csak arra vagyok kíváncsi, hogy megtartják-e a szegletes kótákat?! Béke velünk!

Kálmán Farkas.

KÖNYVBIRALAT.

„Világtörténelem“

középtanodák felsőbb osztályai számára. Irta Vaszary Kolos, győri főgimn. igazgató. (A magas közoktatásügyi minisztériumtól, mint tankönyv elfogadtatott).

I. kötet. Ó-kor.

(Folyt.)

Általános meggyőződés, hogy az életre nevelés, a kedély- és jellemképzés szempontjából a történelemnek kiválóan fontos szerepe van. Hogy e feladatát betölthesse, az ismeretközlésen kívül arra is kell törekednie, hogy az erény, nagyság iránt szeretetet, lelkesedést, a bűnök iránt megvetést és utálatot keltsen; teremtsen lángoló hazaszeretetet, fejlessze és ápolja a köz-nemzeti érzést, s midőn a szabadságért való szerelmet lángra gyújtja, figyelmeztesse az akaratot a társadalmat fentartó törvények iránt való tiszteletre, engedelmességre. Tagadhatatlan, hogy a történelemnek ilyen nevelő hatása kiváltképpen az előszó közvetlenségében, erejében rejlik; de az is kétségtelen, hogy e tekintetben a kézikönyv is sokat tehet s e feladat figyelembevételét a tankönyv-írótól megkívánjuk. A Vaszary történelme e követelménynek csak részben tesz eleget; minek oka a tananyag eldarabolása. Mennyivel jobb hatású lenne a növendékre Görögország története, ha szerző a belső életet, a demokratia fejlődését, tetőzését, majd elfajulását, a féltékenységet és hatalomvágyat az eseményekkel kapcsolatosan, erősebben kiemelte, kiszínezte volna! Így a gyermek egészen nem csodálhatja Periclest, csak félig gyönyörködhetik Athenében, nem utálhatja meg a szájas Cleonnak és követőinek demokrátiáját s nem okulhat eléggé az átkos visszavonás, a féltékenység, hatalomvágy gyászos következményein. Minthogy Róma történetében is inkább a háborúk által való külső növekedést látja s nem annyira a belső élet mozgató okait, fokozatos fejlődését: az általános jó hatás ott is el van rontva. De szívesen ismerem el, hogy egyes részletek kellő melegséggel vannak feldolgozva, itt-ott az események kiszínezve, a személyek pár vonással sikerülten jellemezve, melyek kedvező hatás nélkül nem is maradhatnak. Ily részletek: a szent háborúk, a diadochok (egészen jól kidolgozott rész), a Grachusok, Marius, Mithridates elleni had, Sulla dictaturája, Pompejus, Caesar és P. közti háború, második triumviratus. A fentebb megrótt idézetek közül egy-kettőnek megvan azon haszna, hogy találóan jellemez, vagy az elődsást élénkíti. Használja az élénkítés azon nemét is, amely szerint a múlt eseményeit jelen idővel beszéljük el; de kár, hogy igen is gyakran s többször helytelenül. Így a 62. lapon: „Athénben a munka nem szűgyen, sőt a henyélés becstelenség, az idegent oltalom alá veszik.“ sat. Ha nem tudnók, hogy ma másként van, azt hinnők, hogy a jelen viszonyokat rajzolja. Így van több helyen, néhol a

mondat ezáltal egészen esetienné téve. p. o. „A roppant kiadások dacára mindig nagy összegeket tartott az államkincstárban, a *hadszertárak telvék*, 300 gálya *indulásra mindig készen*.“ 71. l., 58. l., 64. l.

A jó tankönyvnek egyik lényeges kelléke, hogy *nyelvezet tekintetében lehetőleg tökéletes legyen*. Roszúl írott könyvet, különösen az alsóbb osztályokban, hol a nyelvérzék helyes fejlesztése, a nyelvi pontosság és stílusbeli ügyesség elsajátítása jórészen a kézi-könyvektől függ, a növendék kezébe nem kellene adnunk. Szerző e feltételt kevés figyelembe vette, mert könyvében az eféle hibák egész raja található. Bizonyítékul a következő sorozatot mutatom be: „Az ember esése“ 8. l. Az *esés* fizikai fogalmat jelöl, melynek édes testvérei: *pottyandás, pergés, hullás*; az ember erkölcsileg *el-, meg-, bűnbeesik*; különben általános használatú: az *eset* vagy az *első bűn*. „A látnokok jóslatai *teljesülendők valónak*“; „másfelé vezetvén *Eufkrat* folyását“ 22. l. A folyók, tavak, hegyek sat. nevei, sőt néha még a közös főnevek elől is elhagyja a névelőt. Ilyen hibát legalább huszonötöt idézhetnék. — „A zsidóknak megengedte a *visszatérését* hazájokba“; „de *seregét éhség miatt, megtizedelve visszavezetni* kényszerült“ 22. l. „*ki macskát*, bár akaratlanul, *megölt*“ 31. l. „Buddha a lélek halhatatlanságát hirdette *vándorlás nélkül*“ 26. l. „*adómentes földet birt*“ 32. l. „mely időszámítás Julius Caesar által Nyugaton behozatott 32. l. Szórend. „melyek ezen országból érdekes felvilágosításokat nyújtanak,“ „de az óriási műveknek a legkeményebb kövekből való kiállításában roppant gyakorlottságukat lehetetlen nem csodálni.“ 33. l. „Helle leesik *(tőle Hellespontus)*“ 47. l. *róla*. „Polynices szövetségbe“ 48. l. A *va, ve és ván, vén* részesülők használatában nem tesz különbséget; ilyen hibát is sokat idézhetnék: „látása után *szikláról* a tengerbe ugrott“ 48. l. *a*. „*hogy mire* Theseus elég erős lesz, *mikor*“; „*Ezt* (a Minotaurust) a labirinthban meg is ölte *s abból*,“ kétértelmű; „*melynek* szűzeket és ifjakat *kellett* minden kilencedik évben adó fejében *küldeni*“ 48. l. kétértelmű; „Augias istálóját *egy napon* kitisztította“ 49. l. „Hercules Hippolite övét *meghozta*, a erétai bikát *hozta*,“ „hol maga is *asszonyossá* lett.“ Elpuhult vagy asszonyokat szerető?! „melyet a haldokló Nessustól, mint a vonzalóm varázsserejével *bírótt, kapott*“ 49. l. „*szikra kellett*, hogy *nyílt* lángra lobbanjon“ 50. l. „egész Görögországot felszólították, hogy e gyalázatot *megboszúlja*“ 50. l. „Lángeszű íróik példányképpül szolgálhatnak *minden idők gyermekeinek*.“ A birtokos rendesen a birtok előtt áll; többször vét e szabály ellen. „örökös királyság is *létezett*“ 55. l. „*elmondatt*“ 56. l. „Lycurgus *megesküdtetvén*,“ „Árnyoldala a törvényhozásnak“ 58. l. „Aristomenes *tartotta magát*“ 59. l. „különben sem látták örömet szomszédságukban“ 59. l. szórend; „egyenlően osztatott el a birtok“ 62. l. szórend; „csak 16. évében vette át nevelését az állam“ 62. l. sz. r. „Az atheninek hazáját *kellett szeretni*“ 62. l. „nagy barátja volt a tudományoknak s művészeteknek,“ „*bűnét feledteté* böles s atyai kormány,“ Hipparchus meggyilkoltatván *vala*“ 63. l. „s *minthogy mintegy* körben sereglettek“ 64. l. széphangzat: „Alcaeus az alcei, Sapho a saphói *versmérték szerént a szabadság és szerelem dalnokai*“ 65. l.

(Vége köv.)

Maklári P. Miklós.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az egyházi ügyek iránti érdeklődés egy szép nyilatkozata.** A gyermek Jézusról tudjuk, hogy már 12 éves korában gyalog ment a szülőföldétől mintegy 40 mért-földnyire fekvő sz. városba, hogy ott szülőivel s az egész országból összegyűlt zsidósággal együtt áldozzék a vallásos érzelem legkedvesebb illatú tömjénével a Jehovának. Ma is ugyanazon égi kéz árasztja földi gyermekeire szeretetét és áldását, amely régen. Kifogyhatatlan jóságáért való hálanyilvánítás végett nem kellene messze földre fáradni, hiszen a legszegényebb községben is van tiszteletére hajlék emelve. A harangok éretyelve naponta hívogatja a földiek után sóvárgó emberek fiait az Úr hajlékába. És mégis napról-napra jobban hangzik az „egyházatlanság és üres templomok“ feletti panasz. Igaz, hogy „távgyaloglás,“ „távlovaglásokról“ olvasni nem ritkaság; de hogy vallásos buzgalomból, egyházi ügyek iránti meleg érzelemből történnék ilyesmi: az ritkán fordul elő. — És ha ama világfiak méltók arra, hogy szeszély, vagy hírszombjából tett vállalatjuk minden mozanata a világ tudomásával történjék, akkor talán egy vallásos buzgalomból tett *távlovaglás* is megérdemli, hogy legalább ezen becses lap t. olvasó közönségének jusson tudomására. Ugyanis, új egyházi törvényeink értelmében február 4-ikére volt kitűzve Kis-Győrben az egyházközség újrászervezése. Ez alkalomra a lelkész meghívta az egyház főgondnokát, nagyságos Szathmáry Király Pál urat is Bódváról. Aki valaha volt Kis-Győrben, az tudja csak, hogy még jó útban is mily elátkozott rossz út vezet a hegyszakadék közé szorult faluba. Tudta ezt a szeretve tisztelt főgondnok úr is. Tudta, hogy kocsin vagy hintón nem bátorságos ilyenkor a nyaktörős úton járni. Lóra ült tehát s lovásza kíséretében, 4—5 mértföldnyi távoból, Kis-Győrből lovagolt. A nem reménylett szerenese nagyon meglepte s kimondhatatlan öröme hangolta a választásra összegyűlt híveket és egész ünnepélyes színt adott a cselekvénynek. Nagybecsű jelenlétének köszönhető részben, hogy a szilajsága miatt túlon-túl is rossz hírbe hozott, a vallásos buzgóságot illetőleg azonban nem az utolsó helyen álló nép között, az új gondnok és 16 egyháztanácsos megválasztása a legszebb rend- és csendességben történt. Annak tulajdonítandó, hogy az újonnan választott gondnok, egy értelmes, jóra való fiatal ember, kit most egy éve is az egyházi ügyek gondozására méltatott a közvélemény, azonban minden rábeszélés dacára sem sikerült annak elfogadására bírni, most minden ellenvetés nélkül vállalta magára az eddiginél több felelősséggel és nagyobb teherrel járó gondnoki hivatalt. A választás végeztével a főgondnok úr azonnal visszalovagolt, kísérve őt a népnek az eddiginél sokkal mélyebb szeretete és hálás emlékezete. E nemes tette felfrissíti keblünkben boldogult atyja dicső emlékét, ki az alsóborsodi egyházmegyének évek hosszú során volt vezére, éltető szelleme. Lelki örömmel látjuk a fiút atyja nyomdokain haladni, a vallásos buzgóságot és egyházi ügyek iránti meleg érdeklődést, amikor és ahol csak lehet, nem szóval, de tettel is bebizonyítani. Ezt látva és tapasztalva, teljesen igazat adunk a költő eme szavainak: „Csak sást nemzenek a sasok... s nem szül gyáva nyulat Nubia párdúca!“ Vajha fent és alant ily meleg érdeklődéssel találkoznánk az egyházi ügyek iránt! Vajha ily odaadó buzgalommal teljesítené mindenki egyháza iránti kötelességét azon a helyen, ahová kit-kit az isteni gondviselés állított közülünk! Úgy ref. egyházunkban az új egyházi törvényektől várt és reményelt új lélek és új élet csakugyan kezdetét venné. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Nagy Mihály, ref. lelkész.

— **Lourdes jubileuma.** A „Magyar Állam“ folyó hó 11-iki száma „örömkeretben“ hirdeti a világnak, hogy a hű kath. híveknek ünnepe van. Negyedszázada immár annak, hogy „Isten mintegy vigasztal a süllyedő Franciaországnak egy csodateljes kegyhely forrását engedte megnyitni,“ amely azóta „a kath. kereszténység millióinak a bold. Szűz csodás kegyelmével hívogató zarándoklati központjává lőn“; ahova másfél évvel ezelőtt a kath. Magyarország is elzarándokolt s ott egy fogadalmi zászlóval fejezte ki hódolatát, amelyben — mint az ünneplő lap dicsekszik — „nemzeti védszentjeinknek is kedvök telhetett; mert az nagyság, izlés, műbecs s gazdagság tekintetében a többi nemzetek száz és száz zászlóját messze fölülmulja.“ E közleményből kettőt tudunk meg igen érthetően: 1-ször azt, hogy Franciaország jövődéli megváltása a *lourdesi csodától* várható; 2-szor azt, hogy a leghűbb és legáldozatkészebb s a lourdesi csodában legőszintébben hívó katolikusok *Magyarországon* találhatók; a 3-ikat már csak következtetnünk lehet; azt ugyanis, hogy *ami hazánk üdve is a kath. egyház csodahitében gyökerezik.* Szegény Franciaország! Szegény hazánk!! Szegény együgyű hívei az üdvezítő anyaszentegyháznak! Úgy látszik, hogy abból a darab *egyiptomi sötétségből*, amelyet a *reichenaui* zárda szerzetesei féltett ereklyeként őriznek, még a XIX. században is bőven jut a katolikus népek szemére s a butító rendszerrel az uralkodni vágyó kath. papság még mindig nem tud teljesen szakítani. . . Emlékezünk, hogy nálunk is megkísérlék már a plebánusok és koresmárosok a *lourdesi*-féle csodateljes kegyhelyek megnyitását s a bold. Szűzet most egy fatetőn, majd egy kútban, most itt, majd amott látták megjelenni . . . azok, akiknek szívök tiszta!! Az ilyen kegyhely-forrásokat azonban eddigelé rendesen bedugta nálunk az államhatalom józansága s hiszszük, hogy a „*Kath. Elvbarátok szövetségének*“ s az azáltal rendezendő népgyűléseknek sem sikerül azokat kinyitogatni. Nem irigyeljük a „Magyar Állam“ örömét!!

— **A beregi ref. egyházmegye** tiszti karának újrászervezése még nem végeztetett be; mert bár az elnökség és egyházi ülnökök a régiak maradtak, de a világi ülnökök közül, általános szótöbbséget az első szavazásnál csak Hunyady Béla, Gulácsy Dezső, Horthy Gyula és Uray Imre nyertek. Egy másodszori szavazás útján, ötödik világi ülnökké Kóródy Sándor, egyik egyházi aljegyzővé pedig Kallós Tivadar, beregszászi lelkész választatott meg. A főjegyzői állás betöltésére újabb szavazás rendeltetett el Sütő Kálmán, somi és Janka Gyula, barkaszoói lelkészek között.

— **Szilvásról** írják lapunknak, hogy a szivási ref. énekkar — az ottani templomban felállítandó orgona javára — a közelebbi múlt napokban, tánemulatsággal összekötött dalestélyt tartott, melynek jövedelme 58 frt. 75 kr. lett. A szép számmal összegyűlt vendégereg oly tartós jó kedvvel mulatott egész éjen át, hogy a termeket a bíborszínben feltetszett hajnal sugarai is csak nehezen népteleníthették meg. Óh! ha mielőbb az orgona magasztos hangjainak kíséretében zenghetnének dícséreteket a mindenható nagy nevének! akkor lenne aztán úgy is nevezetes templomunk igazán unikum. Hogy dalestélyünk oly kitűnően sikerült, erőszben az érdem szeretett elnökeinket: tiszt. Simon Károly ref. lelkész és tek. Gaylhoffer István urakat, s végre Mártha István ref. tanító s karvezető urat illeti. Fogadják készségükért hálás elismerésünket. Az egylet nevében:

Ifj. Brassó Zsigmond, egyleti főjegyző.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Pár őszinte szó az egyházmegyéről szóló zsinati törvény 38. §-ának gyakorlati alkalmazása tárgyában.“ Sz. Szabó J.
„Magyarország közoktatásügyi állapota 1881-ben.“ Kovásy Zoltán. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.“ Dezső L.
„Világtörténelem.“ (Könyvbírálat. (Vége). Maklári Pap M. „Gr. Dégenfeld Imre.“ (Necrolog.) „Vegyes közlemények.“

Pár őszinte szó az egyházmegyéről szóló zsinati törvény 38. §-ának gyakorlati alkalmazása tárgyában.

Köztudomású dolog immár, hogy a zsinat az egyházmegyei közgyűlésekre nézve igen lényeges, s az eddigi gyakorlattól egészen eltérő módosításokat rendelt el. Mindezen reform-módosítások részletesen elő vannak sorolva az egyházmegyéről szóló fejezet 38. §-ának a), b), c), d), e) és f) pontjaiban. A c) és d) pont szerint ugyanis a közgyűlésnek rendes tanácskozási és szavazási joggal felruházott tagjává lettek a rendes és helyettes lelkészek s az egyházak világi képviselői. Tehát — hogy példával éljek — nálunk, X megyében, szaporodni fog a gyűlés 42 lelkésszel és 48 világgal, 2 tanítóval, összesen 92 új taggal.

Látnivaló ebből, hogy az egyházmegyei közgyűlés a legszélesebb képviselői alapra van terelve. Hogy helyes-e ezen intézkedés, e kérdés, nézetem szerint, többé vitatkozás tárgyát nem képezheti. A törvény szentesítve van. Itt tehát nincs más teendő, mint bevezetni azt a gyakorlati életbe. Az íge, az eszme hadd váljék testté és mi üdvös tényekben hadd lássuk majd annak dicsőségét.

Ugyde az elmélet és gyakorlat sokszor igen messze esnek egymástól. S bizonyára áll ez a fentjelzett §. pontjaira is. Miként lehetne tehát a tátongó úrt akként áthidalni, közvetíteni, hogy a törvény intentiójának is elégtétessék s másrésről a képviselők egyéni szabadsága is biztosítva legyen s a gyűléstartó egyházak se tereltesse nek általa az anyagi tönk szélére?

Azt hiszem: e közérdekű kérdés megérdemli azt, hogy vele kissé tüzetesebben foglalkozzunk.

Engem, illetve egyházamat, egyházmegyémet, közelebbről érdekelvén e tárgy, megvallom: kissé behatóbban gondolkoztam felette. Megkísérlem tehát elősorolni igénytelen egyéni nézeteimet. Ha célom

nem sikerülne, kérem benne legalább az őszinteséget, a jó szándékot méltányolni. In magnis et voluisse sat est.

A mi egyházmegyei gyűlésünk X. megyében állani fog tehát: első sorban a 2 elnökből, 12 tanácsbíróból, 2 ügyész- és 1 világi jegyzőből; továbbá 42 lelkészből, 48 világból és a tanítói testület 2 képviselőjéből, összesen 109 hivatalos egyénből.

Ime, ennél gondolni is alig lehet szélesebb alapra fektetett képviselőletet. S ez bizonyára jól is van így, legalább a „semmit rólunk nélkülünk“ elvből kifolyólag elméletben. Ámde in praxi? Ez már más kérdés. Mi lenne itt az eredmény, ha például megkísérlenék e törvényt szó szerinti értelemben átvinni a gyakorlati életbe? Nézetem szerint, igen valószínűleg az, hogy a kiszélesített képviselőlettel együtt a gyűlés lefolyása is szokatlanul kiszélesülne, esetleg nehézkessé válnék. A tanácskozások, szónoklatok árjai megerednének. Lehet, vagy legalább nem lehetetlen, hogy ekként az eszmék tisztulnának, s az eddigelé oly szerény tractualis gyűlések helyén a pezsgő parlamentarizmus élet ütné fel sátorát; de több mint valószínű, hogy ekként az ügymenet beláthatatlan hosszúra nyúlnék. Még az sem volna valami nagy calamitás magában, ha nem volna a dolognak egy oly gyakorlati háttere, melyet figyelmen kívül hagyni egyértelmű lenne a figyelmetlenséggel, azt is mondhatnám: lelkiismeretlenséggel. Ott van például maga a gyűléstartó egyház. Tisztelettel kérdelem: egyházaink $\frac{3}{4}$ -ében hogy és miként lehet 109 hivatalos személyt (a járulékokról nem is szólva) elszállásolni, s a gyűléstartási alaphól nyelendett 100, illetve 200 forintból több napon át tisztességes élelmezéssel ellátni? Erre, azt hiszem, nincs más őszinte és igaz felelet, mint ez: sehoggy. Az lehetetlen. . . Miként segítsünk tehát a bajon? Mert ha csak a talajt magunk alól ellökni, vagy egyházainkat készakarva elpusztítani nem akarjuk:

akarnunk, mégpedig komolyan akarnunk kell, hogy e bajon segítve legyen.

Legyen szabad még erre vonatkozólag szerény véleményemet elmondanom.

Én részemről törvényeink gyakorlati alkalmazásánál sohasem ragaszkodnám drákói szigorral a rideg betűk kérgéhez, hanem, igenis, azoknak szelleméhez. Több, mint valószínű, hogy ezt maga a zsinat is szem előtt tartotta, midőn a 42. §-ban nem szab fix fizetést a gyűlésről indokolatlanul elmaradt képviselőkre, hanem egyszerűen az egyházmegye belátására bízta az ügy elintézését.

No, mármost kérдем: nem azt kívánja-e tőlünk a körültekintő s a particularismust, helyi viszonyokat megfigyelő tapintat, hogy e §. gyakorlati alkalmazásánál a legnagyobb óvatossággal, kimélettel járjunk el? Mert, hogy egy erkölcsi testület képviselői, jogaik gyakorlására még büntetéssel is kényszeríttessenek: én ezt sem az egyéni szabadsággal, sem a testület méltóságával, sem semmiféle jogi fogalommal nem látom összeegyeztethetőnek. Ott vannak pl. a legtekintélyesebb világi testületek, a parlament, a megyei bizottság sat.; büntetik-e ezek képviselőiket azért, ha a tanácskozásokból elmaradnak? Nem, bizonyára nem, sőt még indokolni sem kívánják elmaradásukat. Ime, ezen eljárást kívánnám én gyakorlatba venni az egyházmegyéknél is. Igen, mert ahol pressio szerepel, ahol a jogok gyakorlására kényszeríteni kell az embereket, az nem alkotmányos élet többé; az a testület nem élő organismus, hanem oly mechanicum quid, melyet csak a büntetéstől való félelem tart gépies működésben. — Condemna si mentior.

Akinek dolga, teendője s az ügy iránt való érdekeltsége kívánja, az bizonyára, mint eddig, úgy ezután is meg fog jelenni a gyűléseken; de akinek ott per absolute semmi teendője, miért, mi célból kényszeríttetné az a megjelenésre? S ha mégis kényszeríttetik: mit fog az eredményezni? Egyházaink anyagi érdekeit tekintve, először is azt, hogy a gyűléstartó egyházak befogadni sem lesznek képesek oly túlnépes gyűléseket, s ha mégis kényszeríttetnének reá: egymásután fognak összeroskadni az elbírhatatlan teher alatt; és másodszor eredményezni fogja azt, hogy az egyes egyének, pl. a közlekedési vonaltól távolabb s mostohább viszonyok közt lakó lelkészársaink, vagy örökös zaklatásnak, esetleg birságolásnak, vagy felesleges és nagyobb mérvű költsékezésnek lesznek kitéve. A kettő közül, azt hiszem, mi nem akarhatjuk egyiket sem. Nem akarhatjuk sem egyházaink, sem lelkészársaink romlását. S ha nem akarjuk? akkor szerintem itt nincs más expediens, mint megalkudni a körülményekkel s a fentjelzett törvényt úgy értelmezni s akként illeszteni be a gyakorlati élet keretébe, hogy az ne a régi mesgyék kiméletlen szét-

dúlását célozza, hanem, igenis, az egyéni és közös érdekek fentartásában bizonyítsa be a maga erejét és életrevalóságát.

Most már röviden reassummálva az elősoroltakat, tisztelettel indítványozom, hogy

tekintve egyházaink anyagi érdekeit, helyi viszonyait, tekintve a gyűléstartási alap (ahol van) korlátoltságát, tekintve az ügymenet gyorsabb haladását, tekintve egyes lelkészársaink egyéni szabadságát s szerény anyagi helyzetét, s tekintve végül a legtekintélyesebb világi testületek hosszú gyakorlat által szentesített szokásait: mondja ki a nagytiszteletű egyházmegyei kormányshéz, hogy az egyes egyházak lelkészi és világi képviselőit, ha esetleg a gyűlésről indokolatlanul elmaradnak, ezen mulasztásaikért büntetni nem kívánja.

Én hiszem, hogy ez indítvány elfogadása által a zsinati törvények magasztos intentiója legtávolabbról sem lesz megsértve. Remélem továbbá, hogy egyházmegyei gyűléseink csak kevéssel lesznek népesebbek az eddigi gyűléseknél, tehát megmaradnak, vagyis haladni fognak a jövőben is a régi, de a cél elérésére jónak bizonyult szűkebb mederben. Remélem végül, hogy a gyűléstartási alap ekként (legalább nálunk), még a kamatlábak csökkenésével is, képes lesz rendeltetése céljának megfelelni, s kisebb egyházaink is képesítve lesznek, kedves vendégeiket szállással, étellemezzel ellátni. . . .

A közelebbi egyházmegyei közgyűlések alkalmából, tisztelettel ajánlom ez egyszerű, de jószándékú indítványt az érdekelt nagyt. kormányshézékek szíves figyelmébe.

Sz. Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

Magyarország közoktatásügyi állapota 1881-ben.

I.

Tekintélyes két kötetben áll előttünk a közoktatásügyi miniszter XI-ik évi jelentése, hazánk összes közoktatásügyi állapotát tekintve az 1881-iki évben. Valóban, nagy elismeréssel kell adóznunk e kiadások iránt, amelyek nehéz munkával és hangyaszorgalommal összegyűjtve, időről-időre, hazánk tanügyi történetének fogják képezni meghálálhatatlan kútforrásait. Hogy a tanügy minden ágát a legkisebb részletekig kitüntető eme jelentés statisztikai táblázataiban lehetnek hiányok, az majdnem kétségtelen; de hogy a legmegközelítőbb statisztika, hazai tanügyünk tekintetében mégis ez: az bizonyos; mert az állam saját közegei által gyűjteti össze az adatokat, melyekben minden felekezet és nemzetiség egyaránt, összes tanügyi állapotával fel van tüntetve.

Az első rész a hazai népoktatással foglalkozik, nevezetesen: a néptanítással, felső-, nép- és polgári iskolázással, ipari és rajz-iskolával, képezde, ovóintézet és kereskedelmi iskolázás részletes áttekintésével. Álljanak itt először a népiszkolázásra vonatkozó

nevezetesebb statisztikai adatok. Magyarország közoktatásügyi kormányának felügyelete alatt álló területen 2.119.676 tanköteles gyermek volt, mindkét nemüket összevéve. A népiskola, amely e roppant mennyiségű tanköteles gyermek alapműveltségének magját kicsiráztatni van hivatva, az 1881-ik évben számszerint 15.922-vel volt képviselve. Ha a népiskolák számát jelenben az 1869-ben létezett iskolák számával hasonlítjuk egybe, azon örvendetes eredmény áll előttünk, hogy hazánk összes törvényhatóságában azon idő óta, a népiskolák gyarapodása 3—10 %-ra tehető. Ami e nagymennyiségű népiskolák milyenségét illeti, arra nézve a jelentés szerint az ország területén 1881-ben 318 állami, 1686 községi, 13745 különféle felekezeti és 173 magán népiskola volt.

Az ország területén létező népiskolák tanításában résztvett összesen 22024 néptanító. A néptanítók között, különösen az utóbbi időkben, igen gyarapodott azok száma, akik a magyar nyelvet elsajátították; úgy, hogy az 1881-ik évben a fentebb jelzett tanítók közül 15488 az állam nyelvét teljesen értette, 2071 a magyar nyelvből absolute semmit sem tud, a felesleg pedig megoszlik azon tanítók közt, akik csak értik, de nem bírják teljesen a magyar nyelvet.

Lássuk most már, hogy hazánk 91 törvényhatósága közt hol járt a legtöbb tanköteles az iskolába és így mely megyékben állott a népoktatás legkedvezőbbben. A szóban levő miniszteri jelentésben, legnagyobb az iskolába járó tankötelesek %-a Hont-, Sopron-, Szepes-, Veszprém-, Torna- és Brassó-megyékben; a legkevesebb az iskolába járók száma és így a népoktatás a legmiserabilisabb állapotban van Szatmár-, Ugocsa-, Szilágy- és különösen Máramaromgyében, ahol, 100-at véve fel, csak 31 %-ék jár a népiskolába.

Ha a nemzetiség szerint osztályozzuk a tankötelesek számát, az eredmény az, hogy határozott fölényben áll a magyar, közel egy millió, azután következnek sorba, a német, román, tót, szerb és legkisebb számban a ruthén.

A két milliót meghaladó tankötelesek közül tényleg iskolába járt és így a törvény kívánalmának eleget tett 1.656,447 tanköteles, tehát körülbelül háromszázötvenezer maradt még el.

Összeállítván másodszor a tanköteles gyermekek iskolába járását felekezetek szerint, azon eredményre jutunk, hogy első helyen állanak a r. katolikusok, azután sorban az ágostaiak, zsidók, helv. hitvallásúak, unitáriusok, g. keletiek és legutolsó helyen a g. katolikusok.

Anyanyelv szerint legjobban megfeleltek a népoktatás kívánalmainak a németek, azután sorban a magyarok, tótok, szerbek, horvát-vendek, ruthének és legutóljára a románok.

Ha pedig figyelembe vesszük, hogy a magyar nyelv mily arányban volt a népiskolákban elterjedve, azon eredményt találjuk, hogy 7704 iskolában tisztán magyar nyelven tanítottak, a többi iskolákat tekintve pedig, legnagyobb számban magyar és más nyelven és kevesebb számban tisztán más nyelven. Kizárólagosan magyar nyelven tanítanak Csongrád-, Hajdu-, Jász-Kun-Szolnok-, Győr- és Hevesmegyékben. Csak egyetlenegy megyében, névszerint *Sárosban*, nem találunk egyetlenegy tiszta magyar tannyelvű népiskolát sem.

Nevezett miniszteri jelentésben megtaláljuk az összes hazai népiskolákban működő tanítók kvalifi-

catióját. Képesített tanító van hazánkban 18002, nem képesített és tényleg működő 4022.

Az ország legtöbb megyéjében, 17 kivételével, kisebb-nagyobb mennyiségben találhatunk állami népiskolákat. Legtöbb ilyen népiskola Hunyadmegyében található s valóban ott égető szükség is volt arra, hogy a nemzeti művelődés biztosabb talajra találjon és az eddiginél életerősebb fává izmosodjék.

Tanítónők hazánk összes törvényhatóságában működtek; kivételt e tekintetben Árva- és Ugocsa-megyék képeznek, ahol nyilvános népiskolában működő tanítónő egyetlenegy sem található.

Tanítóképző-intézet a közoktatásügyi kormány felügyelete alatt álló területen összesen 72 állott fenn és tényleg működött. Ezek között 25 állami, mégpedig a fi és női képezdek együttesen ide számítandók. Az összes tanítóképzőkben működő rendes, segéd- és melléktanárok és tanítók száma 1881-ben 631 volt.

Figyelemreméltónak tartom az idézett jelentésből e helyen konstatálnom, hogy a 81-ik tanévben a tanítói pályára lépő képezdei növendékek száma az előbbi pár évhez képest tetemes csökkenést mutat. Az 1881-ik évben az összes hazai képzőintézetekben 1365 tanító nyert képesítő oklevelet. Ha pedig azt tekintjük, hogy a képzőintézetek tanítási nyelve milyen volt, úgy találjuk, hogy az állami, r. kath., helv. hitv. és mőz. v. képezdekben kizárólagosan az állam nyelvén tanították a tanítójelölteket, a többiekben pedig részint a magyarral vegyesen, részint egészen más nyelven.

Az állami tanítóképző-intézetek 3 éves tanfolyamának 4 évre leendő emeléséről szóló miniszteri rendelet szintén ez év nevezetesebb intézkedései közé számítható, jöllehet az, de facto, csak a jelen évben lépett életbe, illetőleg kezdődött meg.

Hű képét nyújtja az előttünk fekvő miniszteri jelentés a 81-ik évi magyarnyelvi pótтанfolyamnak, amelyből a következő érdekes adatokat szakitjuk ki s közöljük az érdeklődő olvasó közönséggel. A jelzett év nyarán rendezett magyarnyelvi pótтанfolyamon résztvett összesen 950 idegen ajkú néptanító. Az összes pótтанfolyami helyek között a legtöbben, másokéhoz majdnem kétszeres számban, számszerint 134-en, a *sárospataki* pótтанfolyamot látogatták. A közoktatási kormány áldozatkészsége e téren a legkitünőbb mérvben méltánylandó, amennyiben az állami nyelv elsajátítására utalva levő néptanítók fentartásáról gondoskodott és őket nem csak szellemi istápolásban részesítette, hanem a pótтанfolyam 6 heti ideje alatt anyagilag is tetemesen gyámolította. Ebből lehet azon adatokra felvilágosítást nyernünk, hogy a pótтанfolyamon résztvett minden néptanító átlag 33 frtjába került a magyar államnak.

Hazánk kereskedelmének előrehaladása és az e téren működni kívánó egyének szép számának feltüntetése, legyen szabad az érintett jelentésre való hivatkozással feltüntetni, hogy hazánkban a 81. évben volt összesen 41 kereskedelmi iskola és az azokban ismereteiket gyarapítani óhajtó növendékek száma 3133-at tett.

Népnevelési ügyünk nagy vívmányául tekintendő végre az 1881-ben tartott első képviseleti országos tanítói testület működése, amely az elemi tanügy fejlődésének egyik leghathatósabb emelője ígérkezik lenni a jövőben. Ez első és a kísérletezés és alakulás útján már keresztül haladt képviseleti közgyűlés mintegy magjául tekintendő azon terebélyes tölgynek,

amely a hazai népnevelés fejlődését fogja lombjai között virágoztatni.

Ez első gyűlésen is igen lényeges határozatokat hozott az összesereglett tanítószáz, amelyek a közoktatásügyi kormány által legnagyobb részben jóváhagyva várják a jövőben végrehajtásukat.

Ezzel a népoktatás állásának rövid ismertetése után áttérek jövőre: a közép és felső oktatás ismertetésére.

Kovács Zoltán.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

I. Comenius iránya.

A neveléstörténet tanúsága szerint, az emberiség legnagyobb nevelői azon bölcsészeti álláspontokról indultak ki, hogy a *romlott társadalmi állapotok javítása, az emberiség boldogítása, alaposan csak az ifjúság nevelése és az iskolák javítása által eszközölhető.* A legmelegebb keblű és legélesebb elméjű férfiak a politikai és társadalmi rend alapját látták az ifjúság helyes nevelésében; épen azok, kik az emberi társadalom nyomorait legmélyebben átérezték, legnyomatékosabban törekedtek a nevelésügy javítására. A legnagyobb pedagógusok a legzavarosabb politikai viszonyok közt írták pedagógiai munkáikat; az emberiség fájdalma által kisajtolt könyecseppek azok, miként a gyöngyszem a kagylónak könynye.

Különösen áll ez Comeniusról, a harmincéves háború e nagy száműzöttéről, kit egyenesen ama háború által nemzetére nehezedett csapások szemlélése s átérzése vezetett azon gondolatra, hogy az iskolák javítása és az ifjúság helyes nevelése által segítsen nemzetének, sőt az egész emberiségnek békéjét helyreállítani, s a tartós boldogságot az emberek között megállapítani. 1621-ben, 29 éves korában ¹⁾, a vallásháború által hivatalától megfosztva, egy ideig magasrangú hitsorsosainál talált menhelyet az ifjú protestáns lelkész; itt írta üres idejében anyanyelvén ²⁾ „*A világ labirintusa*” című munkáját, mely nemcsak azért nevezetes, hogy Comenius életirányát tárja elénk, hanem azért is, mert az 1631-ik évi kiadás után *Rimány István* lisszai prot. lelkész által magyarra fordítatva, megjelent Pozsonyban, 1805-ben ³⁾. Vallásos irányból folyó mysticus világnézetéről s a jövőben követendő életirányáról tesz itt hitvallást Comenius. Átútatja képzeletben a világot, az emberi társadalom legkülönbözőbb köreit: a családi életet, a tudósok gyülekezetét; meglátogatja a fejedelmeket, a katonákat, a gazdagokat, kéjenceket; s utazásának eredménye, hogy a világ hiábavalóságát igazi alakjában ismerte fel s forró óhajta, hogy bár ne született volna. Majd kéri Istent, hogy ha lehetséges az embernek más formának lennie, könyörüljön ő rajta. Ezután visszatér a világ labirintusából saját szívének paradicsomába; egy elrejtett helyet talál a zarándok, melynek neve: munkás keresztyénség. Védangyalok őrzik

itt az Istennek szentelt lelkeket, s ez angyalok álomban, vagy titkos sejtelenben közlik védenecikkkel, ami azoknak hasznukra van. E választott keresztyén gyülekezetben nem sokra becsülik a tudósok a nyelvek ismeretét; nem azt tartják tudósnak, aki sok nyelvet tud, hanem aki hasznos dolgokat tud. Itt találja fel a vándor jövő munkásságának színhelyét s megnyugszik, midőn Krisztus így szól hozzá: emeld fel hozzád lelkedet, s alázd meg felebarátod iránt; a világi dolgokkal élj szükség szerint, gyönyörűségedet pedig keresd az örök javakban? Most eredj! fogj hivatásodhoz, míglen elhivandottalak!

Harmincegy éves korában írta Comenius e munkáját. Az élet csapásai elég fiatalon érték, hogy a világ romlottsága fölötti fájdalma ne vigye tétlen eleséggé, hanem buzgalommal s bizalommal töltse el a világ javításának, az emberiség boldogításának nagy munkája iránt. Erre irányul összes munkássága, s bár életében nem élvezheté annak gyümölcsét, de a remény, hogy a nagy munka sikerülni fog, még sírja szélén sem hagyta el őt.

1627-ben Br. Szadowszkyknál tartózkodott Comenius, s itt ismerte meg *Elias Bodinus* Didactica című munkáját; elhatározta, egy nagy oktatástant: *Didactica Magna* írni cseh nyelven, hogy a szorongattatás és üldözés után, melynek hite szerint nem lehetett soká tartania, segítve legyen az ifjúságon azáltal, hogy minél gyorsabban iskolák állíttassanak s azok helyes módszer szerint írott könyvekkel ellátatván, a tudományok tanulása, az erkölcsi és vallásosság gyakorlása mihamarább helyreállíttassék ¹⁾. Azonban 1628-ban a prot. lelkészeket kitiltó császári parancs következtében oda kellett hagyni hazáját. Comenius Lissába, Lengyelországba menekült s ott a cseh-morva testvérek iskolájában, a száműzetés könnyebb elviselhetésének okáért, tanítói hivatalt vállalt, hol didacticáját folytatta s befejezte. Mivel azonban „a hazába való visszatérhetés reménye mindinkább tűnni kezdett,” nem adhatta ki Comenius a *Didactica Magna* nyomtatásban. Ehelyett más, kevésbé általános érdekű, inkább részletekbe menő (de Comenius gondolatkörének s törekvésének központjától távolabb eső) munkákat, tankönyveket írt, melyek az ő nevét csakhamar egész Európában ismertté tévők. Eme hír folytán 1638-ban Svédországba kapott meghívást az ottani iskolák reformálása végett. Comenius politikai indokból nem fogadta el e meghívást, hanem a Didacticát latin nyelvre fordította s azt küldé el Svédországba. Mindazáltal csak 1657-ben, az amsterdami kiadásban látott az napvilágot először.

Ámbár tehát a *Didactica Magna* tulajdonképp később lett ismeretessé, mint Comenius egyéb didacticai, illetőleg methodikai művei; ámbátor továbbá didacticai pályájának végén maga Comenius több pontot túlhaladott álláspontnak ismert fel e művében; ámbár végre az itt lerakott elvek jórészt egyéb műveiben ismételve kifejtette: mindazonáltal szükségesnek tartom didacticai munkásságának e kiinduló pontját ismertetni; részint azért, mert ez volt ama láthatatlan (mert hiszen kiadatlan, tehát a nagy közönség előtt ismeretlen) zsinór, melyhez Comenius összes didacticai mun-

¹⁾ Comenius 1592. március 28-án született Nivnitzben, Morvaországban. — ²⁾ Comenius a cseh-morva testvérek gyülekezetéhez tartozó és cseh-ajkú szülőkől származott. — ³⁾ Megvan a magy. nemzeti muzeum könyvtárában, Comenius arcképével.

¹⁾ Lásd: Comenii A. J., Opera Didactica Omnia. Amsterdamii. 1657. I. rész. 3. lap.

káit alkalmazá; melyhez módszeres könyvei úgy viszonylanak, mint a fa ágai annak törzséhez; részint, mert Comenius későbbi műveiben is nem a didacticai elveken, hanem az iskolaszervezetre vonatkozó nézetein változtatott, s nekem úgy tetszik, hogy e későbbi módosítások éppen nem szerencsések.

Minő pädagogiai irányt képvisel Comenius *didacticája*?

A görög és római nemzeti élet hanyatlása után megakadt a tudományos szellem fejlődése. Újabb önálló tudományos munkák hiányában a régiek munkái lettek a tudományosság kútforrásaivá a latin és görög nemzet kebelében. A nyugot-európai népek alakuló félben lévén még, képtelenek voltak önálló tudományos vizsgálódásra; a latin- és görög tudományosságból kellett tehát meríteniök; merítettek is, csak hogy nem volt benne köszönet. Amott már elvirágzott, itt még csak bimbójában volt a nemzeti élet. Az emberi szellem fejlődésének e két mozzanata közzé esik az u. n. *scholasticismus*, az iskolai tudományosság, melyben a tudomány az iskolák falai közzé menekülve, megszűnt a népek közkincese lenni. Az iskola és élet, tudomány és gyakorlat elváltak egymástól, sokszor merev ellentétbe jöttek egymással. A világtól, az élő emberi társadalomtól elzárkózott barátok kezében ez nem is lehetett másképp. Az igazi tudomány a gyakorlati élet talaján nőhet fel s arra kell visszamutatnia. A középkor tudományossága sem eredetében, sem céljában nem érintkezett a gyakorlati élettel. Szegény Aristoteles, ha sejtette volna, hogy ő, a természet oly éles megfigyelője, az empirizmus tulajdonképeni megalapítója, arra szolgáltat alkalmat, hogy az emberiség több mint egy évezreden keresztül az ő munkáinak lélekölő exegetálása után, az élő természet elől a tantermek falai közzé zárkózva tanulja a természetet ismerni; ha sejtette volna, hogy évezredes tekintélyét azzal fizetteti meg, hogy háttérbe szorítja az emberiségnek az élő természet iránti érzékét, az empirizmust: bizonyára nem írta volna nagyszerű munkáit s megkímélte volna *Bacot* és társait ama fáradságtól, melybe ezeknek az ő tekintélyének lerontása került. Jöttek azonban a felfedezések, a földrajz, a csillagászat és physika terén; jöttek a feltalálások, melyek átalakíták a társadalmi viszonyokat. kibővítették az emberiség gondolkörét; a classicus írókban foglalt tudomány nem elégit ki többé a tudányszomjas lelkeket; Aristoteles bölcsesete, úgy tartalma, mint különösen a scholasticusok által kiforgatott alakja tekintetében, szűk lett az új eszmék felölelésére. Baco és Cartesius új tudományosságot hoztak létre, mely a régi írók sokszor téves állításokkal teljes műveinek magyarázatáról visszavezetett a természet szemléletére s az önálló gondolkodás törvényeire. Comenius egyike volt azon pädagogusoknak, kik ez irányt az iskolában törekedtek meghonosítani. *Comenius a realismus híve volt.*

Ez azonban Comenius irányának csak egyik oldala.

(Folytatása következik.)

Dezső Lajos.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Világtörténelem“

középtanodák felsőbb osztályai számára. Írta Vaszary Kolos, győri főgimn. igazgató. (A magas közoktatásügyi minisztériumtól, mint tankönyv elfogadtatott).

I. kötet. Ó-kor.

(Vége.)

„E korban foglal el Görögország nagyszerű hadjáratai, nagy emberei s *polgárisodásának* fénye által első rangot az ó-kor összes népei közt. E nagy korszakot megnyitják a perzsa háborúk, melyeket Görögország *egymásután* Dárius Xerxes és „Hosszúkezű“ Artaxerxes ellen viselt“ 65. l. szörend; „megboszúlja“ 66. l. boszúlja meg; „arrol vádolta“ 67. l. azzal; „a perzsák nem fogják Marathont feledni“ 67. l. sz. r. „Leonidast, spártai királyt“ 68. l. a; „Themistokles megakadályozandó, titkon Xerxeshez azon izenettel küldött követet“ 68. l. „honfiai számára ismét a tenger uralmát biztosította volt“ 74. l. sz. r. „Senkisem merte szavát felemelni, mint Sokrates“ 75. l. csak; „lényeges változást idézendett elő“ 76. l. „azon fontos *eseménynyel bír*“ 77. l. A *bír* íge használatával több hibát ejt. „Mily nagy hibát követett el Perzsia“ 77. l. sz. r. „elvevén ezáltal Spártától ismét a tenger hatalmát, melyet az aeguspotamusi ütközet számára biztosított“ 78. l. sz. r. „nem mutatkozott idegennek Spártával ismét alkura lépni“ 78. l. „Theba emelésének megkezdett művére Pelopidas-szal szövetekezett Epaminondas“ 79. l. sz. r. „*azt* (Sándort) Cynoscephalei nevű domb mellett megverte“ 80. l. hat szóban három hiba; „örömmel halt meg *az öntudatban*“ 80. l. „Euripides egész Hellast *megsírattatá*“ 81. l. „A *partokat* görög gyarmatok *birták*“ 85. l. „a lakomákat boráldozatok, ének, zene és kockajáték zárta be“ 84. l. „gazdag arany és ezüst aknákat *bír*“ 85. l. „melynek elejénte foglalkozása háború sat. vala 85. l. sz. r. „egykor igazságtalanul Theba fellegrvárát elfoglalták“ 86. l. „Az állam második ostora *volt a zsoldos csapatok*“ 86. l. „a perzsákat *akadályozza* Görögországban zavarokat *előidézni*“ 88. l. „*oda* törekedett“ 90. l. „új civilizatio *keletkezendett*“ 91. l. „Spártát régi fegyelmére *visszavezetni* s ezáltal a régi hegemoniára *utat készíteni tűzte ki célul* Agis“ 93. l. sz. r. és germanizmus; „*de ezt is* honfitársai méreg által végezték ki“ 93. l. sz. r. „*ügytelen* gyermekeket“ 109. l. Az *ügyetlen* ügyvéd pervesztő, az *ügytelennek* nincs mit elvesztenie. „*A népnek* újra az arisztokrátiához *kellett folyamodni*“ „alig haza érkezve“ 116. l. „Később katonai tribunok helyébe ismét visszaállítatván a *consulok*“ sz. r. „Ez egyetértés *teszi* a római népet *képessé meghódítani* Itáliát“ „midőn a sereget rendesen fizetni kezdték“ 120. l. 349-ben határozott győzelem félszázadra tartá távol Rómától a gallokat“ 121. l. nem szabatos; „öregebb Dionysius,“ „ifjabb Dionysius,“ „corinthetai Timoleon“ 124. l. a nélkül. „A *karthagoiakat* majdnem minden birtokaitól“ 124. l. Az egész 12 sornyi kikezdés szép példája a pongyola mondatszerkesztésnek. „Xantippus a karthágóiak segítségére *jött*“ 125. l. „Hamilear, miután kilenc éven át számos csatában a spanyolo-

kat megtörte volt“ 126. l. sz. r. „A kocka meglátszott fordulni“ 127. l. „válaszszatok! — Válaszsz tenmagad! volt a válasz“ 127. l. változatosság. „Gallia Cisalpina legnagyobb részt Romára nézve el volt veszve“ 128. l. sz. r. „vezetői által tévútakra vezetett“ 130. l. „rövid tartalmú leendett“ 130. l. A 128. és 130. lapon nem nagy írói gond látszik; „a karthagóiak kötelezték magukat, hogy tizet kivévén, hajóikat megsemmisítik,“ nem szabatos; „nagy kiterjedésű monarchák éleszték hódítási vágyát“ 130. l. „az achaji szövetség foglalkoztatták“ 132. l. „A Scipiók nemesebben gondolkodtak; tartván, hogy Romát elragadja a győzelmek mámore“ 133. l. E lapot egészen idéznem kellene a rossz mondat szerkesztés és hibás írásjelezés feltüntetése végett. „Hasdrubal vezér az erődből olajjaggal kezében Scipió lábaihoz borított kegyelmet esdemi“ 133. l. „Eljő egykor egy nap“ széphanzgat; — „lándzsahiressel,“ „Első gondja volt, seregében meglazult katonai fegyelmet helyreállítani“ „kétségbeeső éhség“ 135. l. A numantiai háború vége pongyola; „Kezdetben legtöbbször a háború célja“ 135. l. „jogot adott zsarnokaikat Romában bűnvád alá helyezni“ 136. l. „A comitia curiáták megtartattak, de politikai jelentőségük nagyon alászállott s inkább vallási testületté lön“ 137. l. „C. Mariushoz fűződnek Roma főbb eseményei“ 140. l. sz. r. „Drusus előterjesztése elfogadtatott ugyan, de alig életbe léptetve, a lovagok ármánya által, kik a közföldek nagy részét bírták, ismét eltöröltetett“ 142. l. „legalább szerencsését látszotta örökölni“ 145. l. „Áfrikából Romába szállítandó gabonát elfogták“ 146. l. „Catilina vakmerősége által hitt győzhetni“ 148. l. „hasztalan hagyta el Cicero önként a várost“ 149. l. sz. r. „vagy versenytársának át kellett magát adnia vagy ellene fegyvert ragadni,“ „nagy részét azon seregeknek“ 150. l. „mérsékelt kormány alakításán fáradozott, melyben minden párt egyesülne“ 152. l. „szakasztani akart a multtal,“ „a pontini mocsárok le voltak csapolandók,“ „kik sorait a polgári háborúk megritkították“ 153. l. „ki az ifjút saját politikája eszközeül hitte fölhasználhatni,“ „Brutus és Cassius ellen indultak, kik Ázsiában tartották volt magukat“ 154. l. „a két győztes újra felosztotta maga közt a tartományokat,“ „kit halálra keresett Antonius és neje Fulvia“ 155. l. „megbízott Cleopatra ellen hadat vezetni“ 156. l. Végül még meg kell említenem, hogy a szenvedő ígék gyakori használata szintén nem válik a nyelvezet előnyére.

Ime ilyen szórendi, szókötési, szóvonzati hibák, idegen kifejezések (latinismus, germanismus), helytelen szók, dísztelenítik e munkának nyelvezetét, s jó lélekkel mondhatom, hogy e gazdag sorozattal a hibák özönét még teljesen nem merítettem ki. Egész alaposan kimondhatom tehát, hogy e kézikönyv nem használható a növendékek nyelvértékének megrontása nélkül.

Ha most már tekintetbe veszem, hogy e munkát egyrészt a mai fokozottabb követelmények, a miniszteri Tanterv mértéke szerint, másrészt stilisztikai fogyatkozásai miatt határozottan el kell vetnünk, s ha még azt is kiemelem, hogy szembevetnőleg felekezeti felfogással s célok szerint készített könyv: jogosan feltehetem

azon kérdést, hogy mi alapon kerülhetett „a magas minisztérium által tankönyvül elfogadott“ könyvek közé? Nem akarok e kérdés felett meddő combinatiókba bocsátkozni; hanem, az ajánló cégért a belső értékkel összemérve, annyit mégis ki kell jelentenem, hogy az ilyen eset a „tankönyvül elfogadás“ alapjául szolgáló bírálatnak vagy *alaposságát* vagy *szigorúságát* kétségesse teszi s igen alkalmas olyan feltevésekre, hogy a minisztériumban, ilyen „elfogadás“ alkalmával, nem egyedül a tudományos szempont, hanem néha felekezeti és barátságos érdekek is határoznak.

Maklári Pap Miklós.

NECROLOG.

Gr. Dégenfeld Schonberg Imre.

Tiszáninneri reform. egyházkerületünk főgondnokától, nagyméltóságú br. Vay Miklós úr ő excellenciájától e folyó hó 19-én délután 4 órakor, Budapestről eme megrendítő táviratot kapta lapunk szerkesztősége: „Dégenfeld gróf meghalt. A helyben tartandó gyászünnepekre meghívam püspökeinket.“

Ez a villám, felhőtlen, tiszta égből sujtott le magyar reformált egyházunkra, s mert váratlanul, a mérhetlen veszteséghez való előkészület nélkül vérzette meg mindnyájunk szívét, egyúttal kétszeres fájdalmat is okozhatott mindnyájunknak.

A nemes gróf még pár héttel ezelőtt, azzal a fáradhatlan kitartással, méltóságos nyugalommal és minden tüntetés nélkül való, de egy határozott cél felé törő bölcseséggel és belátással vezette, mint elnökhelyettes, első alkotmányos konventünknek hosszantartó és nagyfontosságú tanácskozásait, amely kitartás, meglepő higgadság és bölcsesség voltak épen egész jellemének kimagasló oldalai, s egész egyéniségének mindenki által mélyen tisztelt tulajdonai. S ime, mire e sorok olvasóink kezébe kerülnek, akkorra már az elköltözött férfiú ott nyugoszsza álmait, hol őseinek szíve porladoz, s annak a családi sírbolt ajtajának bezárása után, multunk és emlékeink ismét gazdagabbak lettek ugyan egy kimagasló példával, de egyszersmind jelenünk ismét szegényebb egy előkelő munkásával.

Az igazi nagyság nem mindig jár együtt a nagy zajjal, a világra szóló alkotásokkal s a kortársak tüntető elismerésével vagy épen ujjongó tapsaival. Boldog ember az s nagy küldetést végez itt e földön, kinek élete, ténylei és szolgálatai a köztársadalomban és annak javára, azt az áldást teremtik meg, amit a harmat a növényvilágban — feltűnés nélkül tündöklének és jótékony áldást hintenek, felhő és zápor, villám és nagyobb megrendítés nélkül.

Gr. Dégenfeld Imre igazán a csöndes, zaj nélkül való nagy emberek közé tartozott, mint hazafi, mint egyháztag és mint ember egyaránt. Nevéhez nem fűződnek nagyobb, válságosabb események, de méltán szép, példaadó multja van minden irányban; mert szívvel, lélekkel, áldozatkészen szolgált minden oly magasabb ügyet, melytől kortársainak s általában az emberiségnek javát remélte.

Közhasznú életének ismertetésére, hadd álljanak itt e nevezetesebb adatok:

Degenfeld Schonberg Imre gróf, 1810-ben Erdő-Szádán, Szatmármegyében született. Atyja Miksa, korán elhalván, őt fenkölt szellemű anyja, Teleki Anna grófnő otthon neveltette. Két testvére a politikai pályára neveltetvén, a bécsi mérnökkari akadémiába ment katonának s aztán a Károly-dsidás ezredben szolgált, 1834-ben tiszt korában vette nőül Bökönyi Beck Paulinát. A katonai élethez vonzalmat nem érezvén, 1835-ben lemondott tiszti rangjáról, odahagyta a katonai pályát s hazajöve, polgári pályára lépett. 1848-ban Szabolcsmegye főispánjává lett. Vallásos buzgalma és a protestáns egyház iránt való meleg érdeklődése következtében az alsó-szabolcsi egyházmegye 1843-ban az egyházmegye tanácsbírájává és 1846-ban segédgondnokává választotta és ezentúl is minden három évenként visszatérő tisztújítási közgyűlésen újra őt tisztelte meg bizalmával. Nem is útasította vissza e bizalmat, megtartotta munkával járó és áldozatkészséget követelő hivatalát még azokban a nehéz napokban is, melyek a ref. egyházra következtek el az ötvenes években, s szavaival lelkesített, példájával hatott a nehéz időkben. Mikor a Thun-féle rendszer nyomása alatt megingott a prot. iskolák alapja, s a tanügy érdeke áldozatokat kérve lépett a fentartó egyháztestületek elé, ő volt az első, ki a debreceni főiskolának nyújtott nagymérvű segélyadása által lehetővé tette az átalakulást s ezenkívül példájával hatva, másokat is lelkesített hasonló áldozatok hozására. E nehéz időkben tanusított áldozatkészsége, bölcsesége s a törvényes szabadság mellett való bátor fellépése annyira megszerezte számára a közbizalmat, hogy 1859-ben a tiszántúli egyházkerület főgondnoki székébe ültette őt addig is, míg e hely betöltése szabályszerű választás által megtörténhetnék. A nemes gróf elfogadta a felajánlott hivatalt s viselte azt e nehéz időkben úgy, hogy nem csupán a tiszántúli egyházkerületnek hálás elismerését érdemelte ki, de magára vonva a közfigyelmet, méltóvá tette magát az összes protestantismus legnagyobb tiszteletére. A magyar protestáns egyház a legnagyobb megpróbáltatásnak nézett akkor elébe. A patens ki volt adva . . . az összes protestáns egyház fel lett híva annak értelmében leendő új szervezkedésre. Az egyház, ragaszkodva országos törvényeken nyugvó s fejedelmi szentesítésekkel megerősített, önkormányzati jogaira, nem fogadta el a patenst. A hatalom követelni, később fenyegetődni kezdett; az egyház megállt helyén rendithetetlenül. A tiszántúli egyházkerület 1860. január hóban közgyűlésre hívta össze az összes egyházak megbizottait. A hatalom minden kezeügyében eső eszközt megragadott, csak hogy a gyűlést meggátolja. E gyűlésen Balogh Péter, helyettes superintendensi és gróf Degenfeld Imre, h. főgondnoki minőségben elnökölték. E nagy nap dicsőségéből kitünő rész illette őt, mint helyettes főgondnokot, ki egy pilanatig sem habozott, nem ingadozott; de megállta fenyegető veszélyek között is helyét. Az egyházkerület nem is késett megtisztelni őt legnagyobb bizalmával, s az egyházkerületi főgondnoki székbe emelte őt szavazatainak roppant többségével. Ez időtől fogva köztisztületnek örvendő főgondnoka volt a tiszántúli egyházkerületnek. Hogy mily nagy bizalommal viseltetett iránta a magyar református egyház egyeteme, mutatja az is, hogy

a b. Baldácsy alapítványt kezelő-bizottságának elnökévé őt választotta meg. A zsinaton — mint egyházkerületi főgondnok — hivatalból képviselve az egyházkerületet, mindvégig jelen volt, annak minden tanácskozásában részt vett s egy ülésén elnökölt. A január végén megnyílt egyetemes református convent üléseit, az első nap kivételével, Degenfeld, mint Vay után a legidősb főgondnok vezette. Az elhunyt mintaképe volt főurainknak. Kitünő gazda, tetőtől talpig gentleman, lelkes hazafi, egyházának hű fia.

Az elhunyt gróf temetése nagy részvét mellett és nagy pompával folyó hó 21-én délután ment véghez Budapesten, honnan a holttest még az nap a családi sírboltba szállítottatott el Téglásra. Reformált egyházunknak az öt egyházkerületből megjelent képviselői a budapesti paplakon gyűltek össze s onnan testületileg mentek a gyászszertartás helyére, *br. Vay Miklós*, főgondnokunk vezetése mellett. Ő excellenciája egy pompás koszorút tett a koporsóra, melynek fehér atlasz-szalagára, arany betűkkel, eme szavak valának hímezve: „*Gr. Degenfeld Imrének, az egyetemes magyar reform. egyház.*“ A szertartásnál imát Révész Bálint, szuperintendens mondott. Megemlítettük még, hogy ugyancsak b. Vay Miklós, az elhunyt gróf fiához, gr. Degenfeld Gusztávhoz, ref. egyház-egyetemünk nevében e következő, mély érzelemtől áthatott részvétíratot intézte:

Méltóságos gróf úr! Addig is, míg más időkben s más alakban adhatna a magyar ref. egyház kifejezést azon mélyen érzett fájdalmának, melyet méltóságod édes atyja váratlan kimúltának villámsebességgel elterjedt megdöbbenő híre, egyetemes hittársadalmunk kebelében támasztott: az egyes főtiszteletű egyházkerületekből — e szomorú esemény folytán helyt foglalandó gyászünnepekre — sietve megjelent küldöttségek részéről azon megbizást nyertem, melyszerint együttesen vezessem azokat, egyházunk e dicsőült tagja s míg élt, jóltevője s erős támasza gyászravatalához; feladatunkul szolgálván, annak zámolyához harmadfél-millió ref. magyar honpolgár őszinte tiszteletének s hő hálájának imaszerű zálogaként, egy gyászkoszorút letenni.

Midőn azonban méltóságodat ezek felől értesíthetni szerencsém lehetne: engedje egyszersmind, hogy saját személye s méltán kesergő egész családja irányában is nyilváníthassuk szívünk mélyéből fakadó részvétünket; mert hiszen nem a meddő vigasztalás, hasonló esetekben inkább sértő merényletet szándékozunk mi megkísérteni: csak sírni, gyászolni kívánunk méltóságoddal.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Lőrinczy Endre*, hites-ügyvéd, a gömöri ref. egyházmegye tanácsbírája, folyó hó 19-én Rimaszombatban, jobblétre szenderült. Temetése e hó 21-én nagy részvét mellett ment véghez. A megboldogult igaz, egyházáért buzgó férfiú volt, aki, bár régóta hordozta sorvasztó betegségének fájdalmait, mégis, ha csak elhagyhatta ágyát, sohasem maradt el az egyházmegyei és egyházkerületi gyűlésekről. Örökre emlékezetes marad előttünk szenvedő, összeesett alakja, amint fel-felemelkedett köztanácskozásunk asztalánál,

s bár szavai, megronsolt hangja egy sírjából felkölt halott képét juttatá eszünkbe, szemének tüzeben ott lobogott érdeklődésének, tiszta értelmének és nemes szívének fel-felesapó lángja. Szava mindig súlylyal birt a közügyek elintézésénél, mert az igazságot himezés nélkül szeretete kimondani, s elveihez, meggyőződéséhez tántoríthatlanul ragaszkodott. Családi élete is példányszerű volt; azért azokat az őszinte könyveket, melyeket övéi és tisztelői temetése alkalmakor koporsójára hullattak, méltán megérdemlette. Mi is a legnagyobb tisztelettel és kegyelettel adózunk áldott emlékének s kívánunk zavartalan nyugalmat a kihűlt szív porainak!

— **A prot. válóperek ügyében.** a zempléni ügyvédi kar, egy terjedelmes emlékiratot készített és nyújtott be az igazságügyi minisztériumhoz és az országgyűléshez is. Ebben hosszasan elpanaszolja azt, hogy mennyire meg vannak mostanában nehezítve a válóperek, különösen azért, hogy a felsőbb bíróságnál még „az engesztelhetlen gyűlölet” is tanuk által kell igazolni, ha a válás okául talán ez hozatik fel a periratokban. Nem szoltunk volna az emlékirathoz, ha az nem volna olyan igen a protestáns egyház nevében írva s szándékosan nem hangsúlyoztatnék benne, hogy mit és mit nem kíván a tiszta protestáns felfogás, meg az autonomia. De mert erre a felfogásra van hivatkozás, azért hát mi is megtehetjük e kérdésben rövid észrevételünket. És ez a következő. Ott, hol a családi élet, a házastársak huzalkodása miatt, mulhatlanul bomlásnak indul, igenis, kívánatos, hogy az elválás idejében, még a végleges pusztulás bekövetkezése előtt megtörténhessék; de másrésről mai napság, midőn a könnyelmű elválási esetek miatt a családi életszövetség biztonsága alapján van megingatva; midőn cserélgetik az emberek a házastársat, mint a megunt portékát; mikor egyik és másik mindjárt szívbajt kap s emiatt azonnal el kell válni, s erre ott van az elasztikus elválásztási ok: „az engesztelhetlen gyűlölet.” hát mi csak helyeselni tudjuk a magunk részéről az elválási törvények oly intencióját, mely a könnyelmű elválásokat lehetőleg kényelmetlenné igyekszik tenni. Ezzel bizony a prot. autonomia nincs megsértve. Az ellen meg határozottan tiltakozunk, mintha a protestáns egyház azért ohajtana, a polgári házasságot, hogy így majd könnyebben fog menni az elválás. A szóban forgó memorandum, mely egyébiránt más tekintetben esínosan van írva, annyira belejön az indokolásba, hogy ilyesmiért ohajtja a polgári házasságot.

— **A felső-szabolcsi egyházmegyében.** az egyházmegyei hivatalnokokra beérkezett szavazatok folyó hó 21. bontattak fel. Megválasztattak: esperes: Lukács Ödön; egyházmegyei gondnok: Pilissy László; egyházkerületi képviselő: Gonda Balázs; tanügyi bizottsági elnök: Buzik Zsigmond, dógei lelkész. A többi hivatalokra általános többség nem lévén, új szavazás rendeltetett el.

— **A krassó-vidéki lelkészi értekezlet** egy emlékiratot tett közé e napokban, amelyben a legsúlyosabb okokat hozza fel a tiszántúli egyházkerület kormányzó szelleme s annak általában több rendbeli belügyei ellen. Elmondja az emlékirat, hogy az egyházkerület az egyes egyházmegyék jogkörét tekintetbe sem veszi; hogy Debrecen a szükség és bizalom kapesát lassankint az egyházkerület hatáskörét megszorító bilincsesé akarja kovácsolni sat. Mennyi igaz e vádakban s mennyi lehet azokban talán az ok nélkül való érzékenyedségből, mi, akik nem ismérhetjük mélyebben a testvér-egyházkerület háztartási ügyeit, el nem dönthetjük. De a nyilvánosan közzétett emlékirat egy pontja, illetőleg egyik indítványa ellen, a protestáns tanári jogok és becsület érdekében határozottan tiltakoznunk kell. Az érdekes lelkészi kör ország-világ előtt, a sajtó útján indítvá-

nyozza, hogy a debreceni főiskolában a gyakorlati lelkészet jelenlegi tanára, mihelyest lehet, egy másik tanszékre tétessék át és helyére egy másik, tapasztalt és sikerrel működő egyén választassék. Engedelmet kérünk: a tanár szakismerete, sikeres működése és így tanári becsülete, nem lehet olyan útcára kidobott portéka, hogy afelett, minden malom alatti társaság pálcát törhessen. Ha egy lelkésznek, hivatali forgolódásában való megítélésének megvannak a maga rendes és fokozatos forumai, ennyit talán a tanári kar is megvárhat attól az egyháztól, melynek ügyeit becsülettel igyekszik szolgálni, s nem hagyhatja szó nélkül azt az eljárást, hogy az ő ügyét kezdjük egyenesen a sajtóban, tehát a nyilvános meghurcolás útján. Ha ott Krassó-vidéken kifogásai vannak az érdemes lelkészi testületnek egyik-másik tanár ellen, bármi tekintetben is, igenis, joguk van eziránt a maga útján lépéseket tenni és panaszukat eléadni: de hogy jogos volna az, hogy a tanárt úgy pellengére állítsák, mint ezt most tevék, ezt nem hiszszük s ezt nyilvános megrovás nélkül nem is hagyhatjuk. Nem tudjuk: mit szólna a krassó-vidéki lelkészi értekezlet ahhoz az eljáráshoz, ha a debreceni tanári kar egyszer csak egy listát közölne lapjában s mutogatni kezdené, hogy ennek meg ennek a papnak, elfoglalt állásához képest, nincs elég ismerete, gyenge predikációt ír, mást kell a helyére tenni? Legyünk egymás megítélésében szigorúak; de egymás jogait és becsületét ne gázoljuk, mert ebből a közügynek csak kára lehet!

Pályázat.

A hajdú-böszörményi ref. egyházban egyik lelkészi állomás üresedésbe jöven, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek, az egyházi törvények 191. §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket Szeremley József esperezhöz — Tisza-Dobon, u. p. helyben — folyó évi március 15-ig beadni szíveskedjenek.

Az ezen állomásra elválasztandó lelkész fizetése:

1. Kézpénz 600 azaz hatszáz forint osztr. értékben.
2. 30 köből vagyis 120 véka tiszta búza.
3. 18 köből vagyis 72 véka tiszta rozs.
4. 12 öl kemény fa a parochia udvarára szállítva.
5. Tíz vékás föld, a lelkipásztor munkáltatja, adóját az egyház fizeti.
6. Stolarék szabály szerint.
7. Tisztességes szabadlakás.

Debrecen, 1883. február 19.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

Rendkívüli árleszállítás.

Kolbenheyer Albert: „Egyházi beszédek” az egyházi esztendő minden ünnepére és vasárnapjára. Pápa, 1880. Két kötet. 385 l. Bolti ára 2 f. 40 kr. Postautalványon előleges 1 f. 20 k. beküldés mellett bérmentve küldetik.

Lukács Ödön: „Egyházi beszédek” templomi és temetési használatra. 278 l. Bolti ára 1 f. 80 kr. Postautalványon előleges 1 frt. beküldés mellett bérmentve küldetik.

Lóvy Adolf,
könyvkereskedő Sátoralja-Ujhelyben.

1—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A zsinati törvények végrehajtása.“ Fejes I. „A kormányzati szabálytervezet egyik pontjához.“ Dr. Kun Z. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.“ (Folyt.) Dezső L. „Békés-bánati egyházmegyei közgyűlés.“ Szeremlei S. „Vegyes közlem.“

A zsinati törvények végrehajtása.

E lapok 4-ik számában „Autonomia“ aláírással egy cikk jelent meg és amint látom: oly célból, hogy eszmecsérét indítsa meg a zsinati törvények végrehajtása ügyében. Részemről a célt indokoltnak tartom, s miután személyesen is felvagyok hívva egy igen lényeges pontnak tisztázására nézve: erre a pontra különösen, de általánosan egyebekre nézve is, elmondom nézeteimet.

A cikk írójának igazat adok abban, hogy a zsinati törvények végrehajtásánál a sok különböző és egymásnak ellenmondó eljárás nem igen kellemes dolog; de ennek igen valószínű bekövetkezését a zsinatnak több tagja már előre érezte és úgy is gondolkodott, hogy magának a zsinatnak kellene kiadni egy, a törvények végrehajtására vonatkozó irányadó határozatot. Azonban ez meg nem történt; nem történt meg pedig három okból. Első ok volt, hogy az úgy vélt szoros autonomikusok az egyöntetűség eszméjét egyáltalában perhorreskálták; második ok vala, hogy a conventisták azt veték föl, miszerint a 61. §. c) pontja értelmében úgy is a convent feladata lesz a zsinat határozatait végrehajtani, tehát, miután az egyházkerületek jogkörében ez kikötve nincsen, biztosítva leendő az egységes eljárás; a harmadik ok pedig vala, minden gyűléseinknek közös baja, az időből kifogyás, amely azt szokta eredményezni, hogy gyakran a legfontosabb kérdések már nem tárgyalhatók s bárki, bármi alaposan indokolna ily kérdést, hangja már kiáltó szó a pusztában s a többség azon megnyugvással siet haza: „mundus se expediet.“ Pedig hát ez nem válik be mindig; mint nem vált be a zsinati törvények végrehajtásánál sem, amelyre nézve én a zsinati határozat mellett lettem volna, de kisebbségnek éreztem magamat a zsinat tagjai közt, hogy ennek a kérdésnek eldöntését, tekintve a fentebbi okokra is, én provokáljam. A zsinat vezérferfiainak lett volna ez feladata; de ha ők ezt csekély

dolognak tartották, most lássák, hogy vezérfonal nélkül mint bonyolítja ki magát egyházi kis világunk.

Most már az első convent is elmúlt; a törvények végrehajtásának kérdése, bizonyosan azért, hogy az egyházkerületek féltékenysége föl ne költessék, ott sem merült fel; azt a célt elérni tehát, amit „Autonomia“ óhajt, már alig lehetséges; egyértelmű eljárást hozni létre, midőn már az egyházkerületek a különböző eljárás útján haladnak, elkésett vállalkozás; de mindamellett az e tárgyban felmerülhető hírlapirodalmi eszmecsere nem szükségszerűen meddő, mert az a nézetek vagy vélemények súlyához képest, mindensetre bírhat kritikai értékkel.

Ez levén álláspontom, az egyházi hatóságok választásának módjára nézve felfogásom egészben eltér „Autonomia“ felfogásától, aki a tiszántúli kerület eljárását tartja teljesen törvényesnek s a restauratiót alulról a tetőig helyesli.

A dolog, nézetem szerint, e tekintetben úgy áll, hogy a zsinatnak legtávolabbról sem volt célja tabula rasa csinálni; s amely egyházhatósági fokozaton a törvény kötelező tisztújítást nem mond ki, ott azt szoros jog szerint az egyházkerületek sem teheték. A zsinat-presbyteri rendszer keretében egyedül a presbyteriumok azok, amelyekre nézve elvi jelentőségű változás történt anynyiban, hogy az mindenütt egyházközségi választás útján alakítandó és kötelezőleg tisztújításnak vetetett alá. Ebből természetesen foly az, hogy a presbyteriumoknak újra kellett szerveztetni; de ott, ahol a törvény főelvei, t. i. a választás és tisztújítás már eddig is érvényben voltak, ez sem vala föltétlenül a törvényből folyó, hanem mégis indokolt elsőben azzal, hogy az egyházközségi választás módját, az egyházkerületek jogosítva voltak újra szabályozni és másodszor azzal, hogy az eddig szokásos 3 éves restauratio helyett 12 év mondatott ki, tehát tényleg azonnal eltöröltették a 3 év jogosítványa, amit azon célszerűség

is javalt, hogy a tisztújítások ne darabonként, hanem egyszerre történjenek. De ami már az egyházmegyékre kimondott teljes új választást illeti, az szerintem, egyházkerületileg nem volt elhatározható, miután a 10 évi tisztújítás kimondása az egyházmegyék jogául hagyatott fenn; az élethossziglan történt választások tehát, az egyházmegyei körben, a törvény által nem semmisítették meg, de igenis, mindegyik egyházmegye önmaga volt jogosítva e kérdés fölött határozni, s teszem föl, ha én a Tiszántúl valamelyik egyházmegyéjében élethossziglan megválasztott esperes vagyok, ezen álláspontom szerint nem is vetem alá magamat az egyházkerület rendelkezésének, mely nem foszthat meg oly jogomtól, melytől a törvény csak föltételesen, t. i. egyházmegyéim elhatározása által foszt meg. Én ezt tartom e kérdésben autonómiának, természetesen, választási alapnak az egyházat véve, nem a változó személyeket; ez a választási alap pedig sem az esperesekre, sem a püspökökre, szóval fölfelé, ez idő szerint nem változott. „Autonomia“ ellenben azt tartja természetesnek, hogy az új presbyteriumok megalakulásával, elveszett a tisztviselők lába alól az alap. De hát hová vezetne ezen nézet, mint elv? Oda, hogy miután a presbyteriumok élete 12 évig tart, tehát (ha nem az egyházakat vesszük alapnak) a személyváltozás folytán minden 12 évben egyházmegyei és egyházkerületi restauratiót is kellene tartani, mert „Autonomia“ szerint, „ha új alapot akarunk vetni, nem rakhatjuk azt régi fal és tetőzet alá.“

A gondolkodás szoros rendszere, magának a törvénynek célzata és a helyesen értelmezett autonomia, mind arra mutat tehát, hogy a dunamenti és tiszáninneni kerület épen autonomikus és az egyházi élettel ismerős egyének befolyása mellett határozott úgy, amint határozott; ellenben, p. o. a tiszántúli kerületet legyőzte a szabadelvűség látszata, s talán csak a meglepetés hatása alatt határozta azt, amit „Autonomia“ elv- és törvényszerűnek vall. Nem kell hinni, hogy p. o. a Tiszáninnen félt volna a gyökeres átalakítástól; ilyesmi tekintetbe épen nem jött; hanem hát nálunk úgy áll a dolog, hogy mi conserváljuk az igazi autonómiát és üres jelszavaknak, doktrinär szemfényvesztéseknek nem ülünk fel.

Ha az „Autonomia“, mint a cikkírónak álneve, elvi vonatkozással bír, meggyőződéseim szerint nem helyesen választotta nevét, vagy az autonómiát csupán egy szempontból, nem egész rendszerében veszi tekintetbe; s úgy látom, hogy ezen egyoldalúság a presbyterium javára esik, amelynek alárendeli a többi fokozatos egyházi hatóságok autonómiáját. Erre mutat, a tiszántúli egyházkerület intézkedéseinek helyeslésén kívül, azon nézete is, mintha az egyházkerületek a con-

venti tagok választására nézve elvették volna a presbyteriumoktól, a számukra törvényben biztosított jogot. Én a conventi tagok választására nézve a Debreceni Prot. Lapban némi felvilágosításokat adni igyekeztem. Állítottam azt, hogy a tiszáninneni egyházkerület részéről s épen általam tétetett meg az indítvány a conventi tagoknak az egyházkerületek által 3 évre történendő választására nézve; ezen indítványnak pedig egyáltalában nem volt célja az, hogy a választás közvetlenül az egyházak szavazata által történjék. Engedje meg nekem „Autonomia“, hogy ezt a történetet én jobban ismerjem, mint ő; hogy jobban tudjam, miszerint indítványomnak két fő oka volt: egyik, az országos egyházi tanács eszméjének elvetése, másik a convent név alatt szervezendő főbb egyházi hatóságnak, nem felülről lefelé a zsinathól, hanem fokozat szerint, az egyházkerületekből előállítás, de a permanentia kizárása végett 3 éves választási korláttal. Ezt a gondolatot, melyet a tiszáninneni egyházkerület megérlelt, ellenvetés nélkül fogadta el a convent és bizony, a zsinaton sem tétetett az vita tárgyává, hiába mondja „Autonomia“, hogy kereként tagadja, mintha a zsinaton a nagy többség a presbyteriumokat megakartavolta fosztani a conventi tagok választásától. Nem is gondolt a zsinat erre az eszmére, hanem vita nélkül hagyta a szakaszt: „az egyházkerületek által 3 évre történő választás alapján.“

Ez az alap-szöveg s ebben van a döntő bizonyíték ereje. Ami ezután következik, az már homályos dolog. E homályosságot én a Debreceni Prot. Lapban szerkesztési hibának róttam fel; de Tóth Sámuel felvilágosításai után fel kell rónom még a zsinati zavarnak is. Nézzük még egyszer ezt a dolgot. A törvényszakaszok congruentiája kedvéért, ahol az egyházkerület jogköréről van szó, az 53. §. f) pontja alá, az elnökök egyike, nagyon helyesen, beigtatni kívánja a conventi tagok választását is, mégpedig a „jegyzők“ után, ami az elnöknek azon gondolatát föltételezi, hogy a 2-ik alineába, az első helyre vélte e beszúrást tenni. Azonban a jegyző nem így fogta fel a dolgot, hanem az első alineába tette az utolsó helyre. A másodszori felolvasásnál, minden reflexio nélkül a dolog érdemére, valaki közbekiált: „talán a conventi tagokat előbb tehetnők.“ Nem gondol senki másra, mint a rangsorozatra; helyes, elfogadtatik. Feláll azonban egy valaki, aki a tévedést észrevette; rectificáltatni akarja a dolgot és indítványozza, hogy a zsinati tagok választásáról való intézkedés is tétessék be, mégpedig ez az első, a conventi tagok választása pedig a második alineába; de már erre Tóth Sámuel azt mondja, hogy ez az indítvány elhangzott s erre határozat nem mondatott ki.

A „Napló“ idevonatkozó közlését azért kértem, mert azt hívtam, hogy ebből teljes bizonyosságot lehet nyernünk. Objectiv bizonyosságot akartam, mert subjective most már szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy a rectificálást én kívántam, mert a zsinat tagjai közt én voltam egy, azon alkalmatlan egyének közül, aki gyakran, kicsinynek látszó dolgokban is felszólaltam; de hát ezt tettem azért, mert a törvény összeköttetéseinek számlaira figyeltem s ez talán nekem jobban módomban volt, mint másoknak, mert a conventi bizottsági üléseken is folytonosan résztvéve, minden szakasznak minden csinját-binját ismertem. De hát biz én megvallom, hogy felszólalásaimmal nem voltam mindig szerencsés, nem voltam pedig szerencsés igen fontos kérdésekben sem. Hogy egyet említsek: „Autonomia“ például azt veti fel, hogy az első conventeken sokan belésszerűen az erdélyi speciálitásokba. Hát pedig ez ellenkezőleg áll; mert ezen speciálitásoknak épen a conventeken igyekeztünk életté venni és Révész Imre és Molnár Aladár, bizony eleget küzdöttek az erdélyiek azon törekvése ellen, hogy a zsinati képviselők az egyházkerületi gyűlések által választassanak és ezen pontra nézve, kivéve a közelebbi zsinatot, jövőre nem is tartatott volna fel Erdélynek a mostani választás módja, mert a conventeken az egyenlő presbyteri alapon kimondottuk. Én ezen elv mellett a zsinaton is felszólaltam; de oly annyira magamra hagytam, s az „Unio“ öröme annyira meghatott mindenkit, hogy ezért engem, mint az unio ellenét támadtak meg. Ime, tehát a zsinat speciálisabb lett, mint azok a conventek. Ezek után, kockáztatom tehát azon állításomat, hogy a zsinat tagjainak figyelmét kikerülve történt úgy az f) pont szövegezése, amint az most félreértésekre nyújt alkalmat. Hiszen, épen azon ülésen, amidőn ezen §. tárgyalatott, szólalt fel Szentpétery Sámuel is vádlólag, hogy vágatva haladunk; nagyon sietett sokszor a zsinat és bármely felszólalásra ez volt a jelszó: „gyerünk tovább!“ Engedje meg hát nekem ezt is „Autonomia“, ha én erre jobban emlékezem mint ő, aki vagy nem volt zsinati tag, tehát a történetre vonatkozólag nem is bizonyíthat; vagy pedig, ha zsinati tag volt, elmellőzte, hogy mostani álláspontját ezen elvi fontosságú kérdésnél érvényesíteni, illetőleg, legalább amellett felszólalni igyekezett volna.

Ezekből azonban, beismerem, nem következik egyéb, mint a történeteknek némi felvilágosítása, mert hogy a törvény szövege szerint a kérdés vitássá tehető, azt nem tagadom. A történet én mellettem szól; a törvény hiányosságának félbizonyossága pedig „Autonomia“ mellett szól, ez bizonyosnak látszik. De hát én nem ragaszkodom többé alaki argumentumokhoz e kérdésben, hanem

úgy fogom fel a dolgot, hogy egy új eszmét vetetett föl, aminek az eddigi eljárás ellentmond s ami még eddig megvitatva nem is volt. Az új eszme: a conventi tagoknak a presbyteriumok által való választása.

Fejes István.

(Vége követk.)

ISKOLAI ÜGY.

A kormányzati szabálytervezet egyik pontjához.

Ha valaki, úgy bizonyára én is azok közé számítom magamat, kik a „Sárospataki Lapok“ keletkezésének, fejlődésének és virágzásának őszinte szívből örvendenek. Önként következik ebből, ha sokszor komolyabban foglalkoztam azon eszmével, hogy amennyire csekély tehetségemtől telik, én is hozzájáruljak annak szellemi támogatásához. De fájdalom! ebbeli tünődéseimnek csak tünődésben kellett maradnia, miután elzárva láttam magam előtt az utat azon tény által, hogy a „Sárospataki Lap“ csak is egyházi és nevelési közleményt vehet föl programmszerűleg, s így e különben jóindulat sugallta szándékomtól sajnálkozásomra el kellett állanom. Én ugyanis, más természetű foglalkozásomnál fogva, nem érezhetem magamat illetékesnek arra nézve, hogy e program keretébe illeszthető egyházi s iskolai közlemény írására vállalkozzam; mert nem is vállalkozhatnám komolyan ilyen merényletre, anélkül, hogy mint mai napság oly felette gyakran megtörténik, az oly egyének közzé ne számítanám magamat, akik szakismereteik határán kívül fekvő dolgokról írott közleményekkel is túlbuzgólkodnak *).

S ha mégis, most veszek magamnak annyi bátorítást, hogy jelen igénytelen soraimnak közlésére felkérjem a mélyen tisztelt szerkesztő urat, igen kérem: ne írói viselkedésnek, hanem egyedül azon ténynek méltóztassék beszámítani, hogy mégis fordulnak elő az ember életében sokszor oly esetek és körülmények, amelyek megszólalásra kényszerítik őt; bármily merev hallgatásra kárhoztatta is el különben magát.

Végzetlen dicsérendő ügybuzgóságnak s valóban követésre méltó példának tartom én azt, midőn a közönség köréből valaki egy oly igen fontos szellemi s közművelődési tényező szervezetéről készült munkát beható s tárgyilagos bírálatába bocsátkozik, minő jelenleg a *sárospataki főiskola kormányzati szabályzata*, s őszintén bevallom, miszerint szívből örülök, ha látom, hogy mielőtt egy ily fontos s lehet több évtizedre kötelező szabályzat, végleges megerősítést nyerne, mennél számosabb egyén szól az abban lerakott elvek ellen vagy mellett; mert hiszen kétségtelen az, miszerint minden, a közügyet érdeklő dolgot, csakis kölcsönösen folytatott eszmecsere alapján lehet tisztázni. De tovább megyek, s azon nézetemnek is bátor vagyok kifejezést adni, miszerint

*) Megenged nekünk a t. cikkíró, ha ez irányban tett nyilatkozatát, csak túlságos szerénységének tulajdonítjuk. Ki az orvostudományi szakban annyi, elismeréssel fogadott munkát írt, bizonyára értékes szakszerű közleményekkel szerenesítheteti lapunkat is; annyival is inkább, mert hiszen az iskolai oktatás és nevelés számtalan ponton érinti az orvosi sokoldalú ismereteket. Ott van például az egész nevelés és oktatás pszichológiai alapja, vagy annak egészségi oldala, amely kérdések és szempontok tanulmányozása elől mi épen azért nem zártuk el soha lapunkat, mert iskolai lap is vagyunk Szerk.

az illető hivatalok személyesítőinek sem szabad hallgatagon maradniok akkor, midőn az ő hatáskörük megállapításáról van szó, mert hiszen ők vannak leginkább, s legközelebb hivatva arra, hogy az évek hosszú során át folytatott hivataloskodás közben fölmerült hiányokat fölismerjék s arra vonatkozó tapasztalatokat gyűjtsenek s azokat a közügy javára köztudomásra hozzák.

De viszont, másrésztől szívesen elismerem azt is, miszerint két körülményt, minden esetben szem előtt kell tartaniok a szótemelőknek, melyek közül az egyik, kétségtelenül az, hogy kiki a sok közül csak oly tárgyat válaszson ki bírálata tárgyául, amelynél fölteszik róla, miszint előleges tanulmányok alapján megszerezte az ahoz szükséges ismereteket, s nem csupán a természetesnek vélt bölcs belátásra építi gondolkodásának menetét. A másik kellék pedig bizonyára az, hogy megjegyzéseit oly tapintatos alakban tegye meg mindenkor, amelylyel nem tünteti fel esetleg, egy ily fontos szabályzat felülvizsgálására és átjavítására kiküldött bizottság érdemdús tagjait olyanokul, kik nálánál látszólag kevesebb szakismerettel, komoly átgondolással és odaadással tették volna tanulmányok tárgyává a reábizottakat, vagy kik szándékosan oly javaslattal állanak elő, amelylyel az ugyanazon testület kebelében egymásmellett működő hivatalokat, *ország-világ csudájára*, egymás gyámhatósága alá óhajtanák helyezni.

Tegye meg, mondom, mindenki helyes észre vételeit a fentebbi szellemben, szemelött tartva még azt is, hogy könnyed nyilatkozataival ne szolgáltatasson alkalmat az egymásmellett működő hivatalok közötti kölcsönös bizalmatlankodás magvainak elhíntésére.

Ily gondolkodás és elmélkedés között vártam én is, a tervezett kormányzati szabályoknak azon részét, mely a főiskolai orvos teendőit fogja megszabni, el lévén tökévelve arra, hogy azon esetben, ha valami módon más alkalom nem nyújthatnék nekem, az abban megállapított újabb elvekhez hozzá szólhatni: hát a fentebbi elvekhez szigorúan ragaszkodva, nyilvánosan említeném föl közzülök azokat, amelyeket esetleg az iskolai közegészségügyre s annak további fejlesztésére nézve káros befolyásúnak vélnék.

Minő kellemes volt azonban meglepetésem, midőn arról kellett értesülnöm, hogy a mélyen tisztelt bizottság, a régi kormányzati szabályzatban, a főiskolai orvos hatáskörére vonatkozó paragrafusokat, *némi lényegtelen stylaris módosítások mellett, jövőre nézve is megtartandóknak véleményezi.*

Honnan eredhet hát mégis az, hogy e lapok iskolai rovatában (lásd a 8-ik számot, 1883.) „*Autonomia*“ név alatt, a sárospataki főiskola kormányzati szabályzatáról írott közlemény igen tisztelt szerzője. azon tényben, hogy a XIII. fejezet egyik tétele, *a főiskolai orvost a gimnázialis tanterv megállapításánál, mint egészségügyi tanácsadót, továbbra nézve is óhajtja szerepeltetni*, saját szavai szerint, a tanári karnak *ország-világ csudájára orvosi gyámság alá való helyezését látja*, s az ellen, mint egy *divatos eszmének hódoló* intézkedés ellen, az előjáróságot *tiltakozásra* buzdítja?

Én azt hiszem: a *kiküldött bizottság, melynek tanár-tagjai is voltak*, komoly átgondolás után hagyta meg a kormányzati szabályzat ezen fejezetében foglaltakat. S hogy éppen ezt a tételt is célszerűnek vélte meghagyni, bizonyára azon igen helyes fölte-

vésből indult ki, hogy nyugodtak lehessenek a szülők a tekintetben is, miszerint még a tanterv készítésénél is gondosan szakértő vélemény alapján óhajtja mellőztetni mindazt, ami esetleg a gyermekek egészségére, testi fejlődésére nézve káros befolyású lehet.

S ha ez így történt, a közönség megnyugtatósa érdekében, éppen most, midőn az iskolai túlterheltség kérdése napi renden van, igen bölcsen és tapintatosan történt!

De hiszen e paragrafus nem is új, *hanem évekkel ezelőtt hozatott. A mélyen tisztelt tanári kar bírálatán is keresztülment ez évekkel előbb*, sőt, amint sejtem, „*Autonomia*“ is elfogadta; mért nem szólott akkor ellene. Azóta évek folytak el és soha az általam igen tisztelt tanári karnak egy tagját sem hallottam, hogy miként érezte magát azon §. által orvosi gyámság alá helyezve.

Mi tehát az egészben az, mi „*Autonomiát*“ éppen most bántja? Én azt hiszem, hogy érzi, miszerint most az egyszer *ő lőtt túl a célon*; mert nem hiszem, hogy e kérdéses ügy keretében, a *multat tekintetbe véve*, oly modorban osztaná az általam igen tisztelt tanári kar „*Autonomia*“ nézetét, mint aminőben ő egy társszak hivatal fontosságát kicsinylően illeti. *Ő lőtt túl a célon*, mondom, mert jelen nyilatkozatával nem az, hogy a szülők és társadalom által, az iskolai túlterheltség ellen alaptalanul támasztott aggodalmat eloszlatná s őket megnyugtatóná, hanem ellenkezőleg komoly gondolkodásba ejti általa, e tárgy felett azokat.

Őszintén bevallom, miszerint ezen XIII. fejezet bírálatára sokkal jobban és méltóbban hangzott volna egy ahoz értő szakember vagy orvos tollából, mert ez esetben bizonyára nem talált volna abban senki a tanári testület tekintélye elleni merényletet.

Most már, ha idáig jutottunk, engedje meg az általam különben igen szeretett és tisztelt barátom, „*Autonomia*“, ha a fentebbiek után pár szóval azt is fölemlitem, hogy miként kerülhetne ki a figyelmet, beható tanulmánya közben, a régi kormányzati szabályzatból szintén átvett azon paragrafus, mely a *táptintézetben is az orvost rendeli az étkezés ellenőrzője gyanánt*; továbbá a *tornászati tanterv* elkészítésére vonatkozó paragrafus, *hol ismét a főiskolai orvos hasonló értelemben szerepel?* Hogy hagyhatta szó nélkül, *hogy e paragrafusok is orvosi gyámság alá helyezik a tanári kart, az igazgatóságot*, mert hiszen ezek kötelesek közvetve a táptintézetben és tornatanítás körül is a felügyeletet, az ellenőrködést teljesíteni. Bizony csak úgy történhetett mindez meg, mert nem jó mindjárt valaminek az elolvasása után röktön tollat ragadni, s az első benyomások után indulva irni.

Különben sok jeles szaktudós foglalkozott és foglalkozik ma is, *nem divatból, de az ügy fontosságánál fogva*, az iskolai túlterheltség kérdésével s azon feltétlenül káros befolyással, t. i. amelyet a tanórák rosz beosztása és összehalmozása gyakorol a tanuló egészségére nézve, akik után én részemről nem tartom szükségesnek „*Autonomiát*“, saját véleményem nyilvánításával is arról meggyőzni, hogy hát csakugyan a levegőből kapott divatickek-e azok az egészségi ügyek a nevelés terén?

Még egyet, s ez az: nem lévén célom polemiát kezdeni, ez ügyet egyszersmindenkorra befejezem és kijelentem, hogy semminemű válasza nem fogok reflectálni, kivált hasonló természetű egészségügyi dolgok érdekében nem. *S hogy most sem saját hatás-*

köröm és személyem befolyása megóvásáért emeltem szót, győzze meg az én igen tisztelt barátomat, „Automatiát,” azon igen őszinte nyilatkozatom, miszerint igen hálás leszek én is, de még utódaim is azok lesznek ám, ha feljajdulásának alapján, az ily sok esetben kritikussá és kényessé válható hatáskör teljesítése alól a főiskolai orvost fölmenti a főtiszteletű egyházkerület. Ezt nyilvánítom mint laikus. Mint orvos pedig fenntartom magamnak saját meggyőződésemet ez ügyről, s azzal nyugodtan várom be a főtiszteletű egyházkerület intézkedését.

Dr. Kun Zoltán,
főiskolai orvos.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Ama körülmény, hogy a nyugot-európai népek a latin és görög írók műveiből meríték a műveltség elemeit, szükségessé tette a görög és latin nyelv tanulását; az igazi emberies műveltségnek kiegészítő része gyanánt tekintették a latin és görög nyelv ismeretét. Kezdetben a görög és latin nyelv tanulása csak eszközül tekintetett s a humanitás alatt a görög és latin classicusok műveiben lerakott közkincsnek elsajátítását értették. Idővel azonban a nyelvtanulás, ami előbb csak eszköz volt, céllá tétetett, s az eredeti cél feledése mellett a humanitás a Cicerói latinságot jelentette; a classicus iratok tartalma helyett azok nyelvészeti fejtegetésével elégedtek meg. A XIV. és XV. század iskoláiban alig tanítottak a latin nyelven kívül egyebet. A tudományok újraébredése ugyan új irányt adott a latin és görög nyelv tanulásának, s a reál tudományosság megalapítói nélkülözhetővé tették ugyan az ismereteknek a latin classicus írók műveiből való tanulmányozást; de a latin nyelv uralma már ekkor oly erős volt, hogy még azok is, kik a régi classicusok tudománya ellen felléptek, megtartották azok nyelvét. Ámbár tehát a régi classicus művek tartalma sok tekintetben nem nyújtott többé a kor színvonalán álló műveltséget, mégis sokáig megmaradt a latin nyelv az újabb tudományosság nyelvüül, s innen az iskolákban is a classica philologia tekintetett a humanisticus képzés eszközéül akkor is még, midőn az új-kor az ó-classicusok műveiben lerakott görög és római műveltséget túlszárnyaló, sokszor azzal ellentétes eszmekört teremtett. A böleselők felszabadították a tudományt a scholasticismus járma alól; a pädagogusokra várt a feladat, hogy az új világnézetben alapuló tudományosságot a latin nyelv uralma alól felszabadítsák s a nemzeti nyelven szóló *reális műveltséget* tegyék a régi humanitás helyére, melyet az emberiség — mint gyermek a régi ruhát — kinőtt.

Comenius egyike volt azon tanférfiaknak, kik az emberies műveltség (humanitás) elavult tartalmát anyanyelven szóló modern műveltséggel kívánták helyettesíteni.

Ez Comenius irányának másik oldala.

E kettőből foly a latin nyelvtanítás módjának javítására irányozott törekvése is, melyet ő nem mint a tudomány kizárólagos letéteményesét, hanem mint világ-nyelvet, a nemzetek közös kapcsát kívánt tekinteni, s azt nem csupán

az ó-classicusok tanulmányozása kedvéért, nem is azok tanulásában, hanem első sorban a modern műveltség elemeinek tanításával együtt kívánta tanítani az iskolában.

Comenius alaposan ismerte kora tudományos mozgalmait s felhasználja elődei vívmányait; lelkiismeretes pontossággal nevezi meg azon írókat, kiknek műveit tanulmányozta; említi *Ratich, Lubin, Ritter, Bodinus, Glaumius, Vogel, S. A. Andreä* műveit s különösen sokszor hivatkozik *Bacora*, kinek bizonyára legnagyobb befolyása volt Comenius pädagogiai, illetőleg bölesészeti irányára; előttem úgy rémlik, mintha a *Didactica Magna* elnevezésben is *Baco Instrauratio Magna*-jára kellene ismernem.

A *Didactica Magna* bevezetésében az oktatást fogalmát adja Comenius, s azt azon egyetemes művészetnek nevezi, mely szerint *minden embert, minden tudományra taníthatunk* ¹⁾. Maga a mű 32 fejezetre oszlik; tartalma s gondolatmenete a következő:

Az ember életcélja túlterjed a földi léten, mely csak előkészület az örök életre. Az előkészület fokai: ismeret, önuralom, kegyesség; ezek eszközei: oktatás, jó szokások és vallásosság. Ezek csirája megvan az emberben, de az eset által megromolva, bár ki nem oltva; *épp e romlott állapot teszi szükségessé a nevelést*. A képzésre legalkalmasabb kor az ifjúkor, s legalkalmasabb hely az iskola. Miután a nevelésre való alkalmatosság s a nevelés szükséges volta minden emberben megvan: ennél fogva minden gyermek, nemre és rangra való tekintet nélkül, iskolába küldendő. A gyermekeket pedig mindabban képezni kell, ami az embert igazán emberré teszi: tehát tudományokban, művészetekben, mívelt beszédben, jó erkölcsben és az Isten tiszteletében. Ezen nevelés *akadályai*: hogy még nincsenek mindenütt iskolák, a meglevőkbe is csak a gazdagok járnak, s a rossz módszer miatt azok is az ifjúság kínzó-helyei; a nevelést az oktatás mellett elhanyagolják, helytelen módszerrel, hosszú időt vesznek igénybe; szavakat tanítanak dolgok helyett. — E visszás állapotokon az *iskolák javítása által* lehet és kell segíteni; ennek alapja a rend és pontosság, melylyel az iskolát az óragépezethez hasonló pontosságúvá lehet tenni. E rend kiterjed az idő és tananyag beosztására, a tanítási eljárásra. Mindez azonban természetesen történjék; a tanítási művészet nem tehet egyebet, mint hogy a természetet utánozza. A módszer elé gördülő akadályok: az élet rövidege, a tanulmányok hosszúsága, a kedvező alkalom mulékonyága, felfogásunk nehézkessége és ítéletünk bizonytalan volta. Ezek ellenszerei: a) az életnek helyes testi nevelés által való meghosszabbítása; b) a tanítás útjának megrövidítése, a természet újmutatásának követése által; c) az alkalmak kellő felhasználása azáltal, hogy mindent a maga idejében cselekszünk; d) az értelem fejlesztése, hogy könnyen tanuljon; e) az ítélet élesítése, hogy alaposan tanuljon. Ezek részletezése után a *tudományok módszere* következik, melynek főszabálya a szemléltetés. — A *művészetek* tanításánál a *synthesis* megelőzi az *analysis*-t. A *nyelvek módszere* kívánja, hogy mindenekelőtt az anyanyelv taníttassék, azután a szomszéd nemzetekkel való érintkezés kedvéért a szomszéd nemzetek

¹⁾ Universale omnes, omnia docendi artificium.

nyelve. Tudósoknak a latin nyelvet, bölcsezszereknek, orvosoknak a görög és arab nyelvet, theologusoknak a görög és héber nyelvet kell tanulniok. A nyelvek a dolgokkal együtt tanítandók, s a nyelvtanítás az anyanyelv ismeretére alapítva úgy rendeztessék be, hogy négy fokozaton át a nyelvismeret concentricus körökben mindinkább bővüljön. Az *erkölcsi nevelésnek*, a tudományok, művészetek és nyelvek csak előkészítői; különösen gyakorlandók a sarkerények: okosság, mértékletesség, vitézség, igazságosság. Az erkölcsi képzést korán kell kezdeni: a nevelők példájához járuljanak a parancsok és életszabályok. A *vallásos nevelést* is korán kell kezdeni, a szentírás legyen a keresztyén iskolák főtárgya, minden egyéb a vallásos szempontnak rendeltessék alá; a pogány classicusok kiküszöbölendők vagy legalább óvatosabban használandók. A *fegyelem* szükséges ugyan, mert *az iskola fegyelem nélkül olyan, mint a malom víz nélkül*; de a fegyelem ne a tanulmányokra, hanem az erkölcsökre vonatkozzék, s legyen olyan, *mint a nap az égen, mely a növényzetre világosságot és melegséget mindig, szelet és esőt gyakran, dörgést és villámlást ritkán küld.*

Legönállóbb, legkevésbé méltatott, de mai napság is legfigyelemreméltóbb nézetei vannak Comeniusnak az iskolai szervezet körül. A szellemi nevelés a test kifejlődésével határozódik, tehát a 24-ik évig tart. Legelső iskola a *családi iskola* (schola materna), ilyennek minden házban kell lenni; *nemzeti iskolának* (schola vernacula) minden községben, *latin iskolának* minden kerületben, *akadémiának* minden tartományban. A családi iskola ¹⁾ a gyermek 6 éves koráig terjed. Tantárgyak: a tudományok, művészetek, erkölcsiség és vallásosság legelső elemei, melyek egy egész kis encyclopédiát tesznek ki, s a mai beszéd- és értelemgyakorlatok előképeiül tekinthetők. Egy vezérkönyvet is kilátásba helyez Comenius az anyák számára, mely *Informatorium Scholae Maternae* cím alatt, 1653-ban Sárospatakon, a *magyarok használatára* ²⁾ megjelent ³⁾. Egy képes könyvet (imaginum libellus) is ígér; ez legelső csirája az *Orbis Pictus*-nak. A nemzeti iskola ⁴⁾ a 6—12 éves gyermekek számára való, 6 osztályra terveztetik. Mindkét nem levő összes ifjúság, tekintet nélkül a származásra és a későbbi pályára, ide küldendő; még azok is, kik később tudományos pályára készülnek. Itt teszik igazán sajátukká a gyermekek az anyanyelvet s ez azért is szükséges, mert idegen nyelvet nem tanulhatnak addig, míg az anyanyelvet nem bírják, mert ez hasonló lenne ahoz, mint ha a gyermeket lovagolni tanítanók, mielőtt járnai tud. A *latin iskola* célja a hét szabad művészet elsajátítása mellett a physica, geographia, chronologia, historia, ethica, theologia ismeretébe való bevezetés. A 12—18 éves ifjak számára felállítandó osztályok: I. *grammaticai*, II. *physicai*, III. *mathematicai*, IV. *ethicai*, V. *dialecticai*, VI. *rhetoricai* osztály. A történelem minden osztályon keresztül tanítatik. Az *akadémiával* Comenius keveset foglalkozik; az akadémiai cursus végén utazásokat ajánl. Végül óhajtja, hogy egy *schola scholarum* v. didac-

¹⁾ A Didactica Magna XX. fejezetében. — ²⁾ Opp. Did. O. I. 197.

³⁾ E munka 1628-ban íratott cseh nyelven, 1633-ban lengyel nyelven jelent meg először. — ⁴⁾ A Did. Magna XXIX. fejezetében.

ticum collegium alapíttassék, melynek feladata lenne: *a tudományok alapelveit tisztázni, a tudomány világát az egész emberi nemre elárasztani, s hasznos találmányokkal az emberiség boldogságát előmozdítani.* E collegium didacticum, ez igazi *tudományos akadémia* az lenne a többi iskolákra nézve, ami a gyomor a test többi tagjaira nézve. (Folytatása következik). *Dezső Lajos.*

KÖZÉLETÜNK.

Békés-bánati egyházmegyei közgyűlés.

H.-M.-Vásárhely, 1883. febr. 23.

Egyházmegyénk e hó 21. és 22-én tartá nálunk az új Egyh. törvény és az egyházkerület által megszabott szervezkedés érdekében szükségelt — eléggé látogatott közgyűlést, — Szabó János esperes és Kovács Ferenc legidősb tanácsbíránk elnöklétök alatt; gróf Rádai egyházmegyei gondnokunk, a gr. Degenfeld temetése miatt körünkben meg nem jelenhetvén.

A gyűlés előestéjén Lelkészi Egyesületünk ülésezett. Egyebek között itt előadatott, hogy a valláserkölcsei népies olvasmányok létesítése érdekében a tevékenység megindult. Az egyesület megbízásából készített népies imádságos-könyv — Csécsi Miklóstól — megjelent. a Téli Ujság lassankint tért foglal, s egy rakás krajeáros olvasmány is van sajtó alatt. Mindezek érdekében az Egyesület, minthogy az egy frtos tagdíjakból mindössze is mintegy 80 frtja van, Maece-násaink pedig hiányoznak, *magát ezer frtnyi kölcsönnel volt kénytelen megterhelni.* Az Egyesület minden tagja bizományt fog tartani a művekből, a hazai összes prot. esperességek pedig föl fognak kéretni, hogy kiadványaink terjesztésében segítséggel legyenek.

Az egyházmegyei közgyűlés kitűzött időben megújítatván, gr. Rádai G. táviratilag fölkértek, hogy egyházmegyénk fájdalmas részvétét az elhunyt főgondnok családjá előtt tolmácsolja s a dicsőültnek ravatalára egyházmegyénk nevében egy koszorút helyeztessen.

Azután bejelentetvén az egyházmegyei és egyházkerületi összes tisztikar lemondása: ez sajnálattal s azon reményben fogadtatott, hogy az érdemesekkel ismét találkozni fogunk az egyház kormányán.

A törvény életbeléptetése s az egyházkerületi utasítások által kívánt intézkedések közül megemlítjük a következőket:

A gyülekezetekben az új presbyteriumok alakulása (sok helyt már az egyházközségi közgyűlések is megválasztattak!) egynek kivételével mindenütt teljes rendben megtörtént. Az egyházmegye jövőre is megelégszik annyi egyházmegyei tanácsbíróval, amennyi eddig volt. Hogy a más életpályára lépett lelkészek oklevelei érvénytelenítenessenek, az ilyen egyének összeírásával a gyülekezetek megbízattak. Kérdés intéztetik az egyházkerülethez, hogy a Geleji-Katonaféle kánonokat, azon részeiben, melyek az új Törvényben érintve nincsenek, érvényben állóknak kell-e még tekinteni? s ugyanaz megkéretett, hogy mindazon statutumait steff., melyek még ezentúl is hatályban maradnak, mihelyt isko-

laügyünk országosan szervezve leendő, a legrégibb időktől kezdve, különösen a gyakorlati lelkipásztoroskodásra és az egyházak kormányzatára való tekintetből, szedesse össze és tétesse közzé, maga az egyházmegye is hasonlóan cselekedvén saját statútumaival.

A lelkészválasztási szabályok szempontjából a lelkészi jövedelmek szerint egyházainkat következőleg osztályoztuk.

I. osztály: Szentes, Öcsöd, Békés, F.-Gyarmat, Vésztő, Gyula, Vásárhely, Szeghalom, Makó, K.-Tarcsa, Gyoma, ezek 1200 frton felül lévő papi jövedelemmel. *II. osztály:* K.-Ladány, M.-Berény, Doboz, Sz.-András, Rittberg, Ittebe, Debelliácsa, ezek 800—1200 frtnyi papi fizetéssel. *III. osztály:* Gy.-Vári, Battonya, Szeged, Klopodia, Pancsova, Beeskerek, Kovácsháza, Csorvás, ezek 500—800 frtnyi jövedelemmel. *IV. osztály:* Szkulia, Orosháza, Majlát, Bánfalva, Kunágota, Sámson, B.-Szegszárd, 300—500 frtos fizetéssel. A lelkészek minősítése tekintetében pedig javaslataink ezek:

IV. osztályú egyházba pályázhatnak minden s.-lelkész, lelkészképes tanító és tanár, ki vizsgáit teljesen letette s a vizsgák közti gyakorlati évet is kitöltötte.

III. osztályúba pályázhatnak a rendes lelkészek, kik valamely IV.-ik osztályú egyházban egy évet töltöttek; továbbá azon 25-ik koréven túl levő s.-lelkészek, tanítók és tanárok, kik iskolai és szolgálati bizonyítványaik jelessége által társaik között előnyösen ismeretesek s egyházi hivatalban már egy éven át működtek.

II. osztályú egyházba pályázhatnak mindazon feddhetetlen magaviseletű önálló lelkészek, kik valamely IV. vagy III. osztályú egyházban már négy évet töltöttek, továbbá azon s.-lelkészek, tanítók és tanárok, kik itthon theologiai pályájukat végezve, külföldi akadémiákon is jártak, tudományosságuknak elismerésre méltó jeleit mutathatják, s egyházi hivatalban már négy évet töltvén, ez időről tisztes papi jellemet, buzgó kötelességszeretetet és gyakorlati jó sikert tanúsítanak.

I-ső osztályú egyházakba pályázhatnak azon önálló lelkészek, kik valamely II—IV. osztályú egyházban 6 évet hűséggel, feddhetetlenül és áldásosan szolgáltak s szakképzettségüknek és folytonos tanulásuknak kétségtelen jeleit adták; továbbá a hivatalukban hat évet töltött s.-lelkészek és theol. tanárok, kik theol. pályájuk itthoni bevégezése után külföldi akadémiákon is tovább képezték magukat, tudományosságuknak kiváló jeleit mutathatják fel s egyházi hivatalban folytonosan példányszerű papi jellemet, buzgó kötelességérzetet és gyakorlati kitűnő sikert mutatnak fel. Ezenkívül megállapítatnak a következők:

1. A s.-lelkészek, tanítók és tanárok hivatalévei azon időtől számíttatnak, melyben az utolsó lelkészképességi vizsga letvése után egyházi közszolgálatba léptek. A s.-lelkészek pályázati kérvényük mellé tartoznak főnökeik és egyházaik olynemű bizonyítványát, illetőleg ajánlatát csatolni, melyben kifogástalan magukvisellete, vallásos érzületök s az elnyerni kívánt állásra való alkalmas voltuk esperesi helybenhagyás mellett igazoltassék. Az I., II. oszt. egyházakba való pályázásnál pedig ugyanezek főnökeik igazolása mellett kötelesek kimutatni azt, hogy magukat s.-lelkészi éveik alatt szakjukban vagy a tudomány egyéb ágaiban mikép? mily eszközökkel? és mily eredmény mellett iparkodtak tökéletesíteni?

2. A lelkészi hivatalra igényt tartó tanítók és tanárok tartoznak ebbeli igényüket illető esperesük előtt bejelenteni, lelkészhez illő életmódot folytatni, egyházuk rendes lelkésze mellett évenként több ízben lelkészi szolgálatokat teljesíteni, magukat ezek felügyelete alá adni s pályázati kérvényük mellé a s.-lelkészekéhez hasonló bizonyítványt csatolni.

3. Azonos vagy alsóbb osztályú egyházakba az önálló lelkészek szabadon pályázhatnak.

4. Tekintve, hogy a törvény 188. és 191. §§-ai föltételezik, hogy a lelkészek a hivatali állások megüresedése idejét megelőzőleg már minősítve legyenek: e minősítés a pályázni kívánók egyenes kívánatára a lelkészjelölő-bizottság egyházmegyei tagjaira bízatik, kik a mostani rendes lelkészeket minden jelentkezés nélkül olyan minősítvényvel jegyzik meg, minő egyházaik osztályának megfelel, hacsak valaki közülök a maga egyéni minősíttetését különösen nem kívánja.

Ezenkívül említésre méltó ügyünk volt még kettő. Az egyik a bánfalvai lelkész-tanító kérvénye, ki folyamodék, hogy engedessék meg neki káplántartás és egyházának beleegyezése mellett méhéshzeti vándortanítóságot vállalnia. Minthogy igen népes családját hivatali csekély fizetéséből különben nem tudja eltartani: megengedtetett, oly kikötéssel, hogy havonként egyszer hazanézzon, az esperes pedig felhatalmaztassék a lelkész-tanítót időközben is helyére szolítani, ha vándorlásai miatt egyháza vagy iskolája szenvedne. A végzés megerősítés végett a kerületre felterjesztetik.

A másik közérdekű ügy volt a n.-bányai egyházmegyébe kebelezett krassó-vidéki lelkészi értekezlet emlékirata, némely, a superintendentián tapasztalható abnormitások tárgyában. Az emlékirat nagy figyelmet költött s véleményes javaslatlételre Lelkeszi Egyesületünknek adatott ki; alapkutatáskészítésével Szeremlei Sámuel, főjegyző bizatván meg.

Szeremlei Sámuel.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon bizottság**, melyet tiszáninneni egyházkerületünk legközelebbi rendkívüli közgyűléséből avégből küldött ki, hogy készítsen javaslatot a zsinati törvények intézkedéseinek több irányú életbeléptetésére vonatkozólag, folyó hó 6. kezdi meg tanácskozásait Miskolcon. Azt hiszszük: lesz alkalmunk arra, hogy a tanácskozás eredményéről bővebb ismertetést tehetünk közzé lapunkban. Most egyelőre közöljük azon szabályrendeleti javaslatot, melyet a lelkészek minősítésére vonatkozólag, megbízás folytán, Béky Sámuel, munkatársunk nyújtott be tanácskozási alapúl: „*Szabályrendeleti javaslat a lelkészek minősítésére nézve*. 1. Mindazon ev. reformált vallású lelkészek, valamint a lelkészi hivatalra képesített s felekezeti iskoláinkban tanító akadémiai és gimnáziumi tanárok, kik az 1883. év május 1-ső napján rendes lelkészi vagy tanári állomáson szolgálnak, vagy mint s.-lelkészek, valamely rendes lelkészi állomásra megválasztva s azon végleg megerősítve vannak, a tiszáninneni egyházkerületben — akár megüresedés, akár új lelkészi állomás megüresedése esetében — pályázati és megválasztási jogosultsággal bírnak. 2. A már szolgálatban lévő, valamint a lelkészi kar tagjai közé ezután belépő

segédlelkészek minősítése a második vagyis lelkész-képességi vizsga letétele után történik, részint a bizonyítványok, részint a gyakorlati két év alatt tanusított hivatali buzgóság, gyakorlati s elméleti munkásság és tudományos készségség alapján. A minősítést titkos szavazással az egyházmegyei bíróság eszközli. 3. Azon akadémiai és gimnáziumi tanárok, kik e szabályrendelet életbelépése után választatnak rendes tanárokkul, ha lelkészi hivatalra is vannak képesítve, rendes tanári állomáson való alkalmaztatásuk idejétől, bármely osztályú egyház lelkészi állomására pályázhatnak s megválaszthatási jogosultsággal bírnak. 4. Azon rendes lelkészi állomáson lévő lelkészek, kik a minősítésük idejétől számított 4 év alatt, akár az irodalmi tudományos foglalkozás, akár a gyülekezeti gondozás terén kiválóbb eredményeket mutathatnak fel, saját kérelmek vagy az egyházmegye esperese és világi gondnoka által tett indítvány alapján, érdemeik szerint való újabb minősítés alá jönnek. Az újabb minősítés szintén az egyházmegyei bíróság titkos szavazásával történik. 5. Rendes és segédlelkészek, valamint tanárok, nyert jogosultságukat elvesztik, ha fegyelmi vétséget követvén el, vétségük bebizonyított s emiatt reájuk illetékes egyházi hatóságok által, bár a legcsekélyebb büntetés kiszabott s jogérvényre emelkedett. 6. A minősített jogosultságot elvesztett rendes és segédlelkészekre nézve az egyházmegyei bíróság, tanárookra nézve pedig saját illetékes bíróságuk, az ítélettel egyidejűleg állapítja meg, hogy jövőre mely osztályba sorozott egyházak lelkészi állomására bírnak pályázati jogosultsággal. 7. A hivataluktól végleg elmozdított, később azonban — kegyelmi úton — lelkészi jellegüket visszanyert lelkészek minősítése a kegyelmet adó testület, p. o. egyházkerületi közgyűlés hatásköréhez tartozik. 8. A minősítés megállapításához a szavazatok viszonyos többsége bármely esetben elegendő. 9. A minősített rendes és segédlelkészek, valamint tanárok, csakis a minősítési osztályzatuknak megfelelő vagy annál alsóbb osztályba sorozott egyházak lelkészi állomásaira pályázhatnak. 10. A minősítési érdemsorozat folytonos nyilvántartása az esperesi hivatalok által teljesítendő.

— **Az egyházmegyek köréből.** A felső-zempléni egyházmegye espereséül, az elhunyt Laky András helyére, 24 szavazattal 3 ellenében, *Kálniczky János*, mihályi lelkész választotta meg. Szívünkben üdvözljük e derék férfit, megérdemelt kitüntetésének alkalmából, addig is, míg a választásról s általában a legközelebbi napokban megtartott gyűlés lefolyásáról, lapunk legközelebbi számában a részletes és érdekes tudósítást közlésesszük. — A felső-szabolcsi egyházmegye március 28. s következő napjain tartja meg Kis-Várdán tavaszi közgyűlését.

— **Korcsmaért templom, cserébe.** Amerika egyik helységében egy korcsmáros azon ajánlatot tette a község előljáróságának, hogy ha a korcsmatartás joga kizárólag neki adatik át, ő ezért a legnagyobb készséggel magára vállalja a helybeli pap pontos fizetését, minden öt évben új templomot építtet, ha arra szükség lesz, sőt a község adósságait is kifizeti. . . Derék Fallstaffok lehetnek abban a községben és alkalmasint kevés biblia kél el ott évenként.

Apró hírek. Kovács Albert, a „Protestáns theologiai könyvtár“ szerkesztője, tudatja, hogy ez irodalmi vállalatra való előfizetés határidejét március végeig meghosszabbítja. — *Nagy Lajos*, mike-pércsi ref. lelkész, előfizetési felhívást tett közzé a „Magyar ref. vallású presbyterek könyve“ című művének második, javított kiadására és „Eskető lelkész“ című, vagyis a házasságkötésre vonatkozó s az eskető lelkész teendőit meghatározó törvények s rendszabályokat magában foglaló új művére. Ajánljuk mindkét gyakorlati irányú művet lelkésztársaink figyelmébe. — A lapunk 4. számában megjelent s a „*Magyar Athenásra*“ vonatkozó bírálatunkra nézve, Kálmán Farkastól, baráti kézből vett tudósításra kijelentjük, hogy nevezett vállalat kiadásához az íróknak semmi köze. A kézirat Aigner tulajdonába ment át, az tesz vele, amit akar, így hát a jelzett hibákat az íróknak nincs többé módjukban kiigazítani. Ugy hát igazítsa ki a kiadó. Egyébiránt mi továbbra is figyelemmel fogjuk kísérni e vállalatot s máskor is nyíltan rámutatunk hibáira. — *Pálóczi Horváth Ödön*, m. kir. bányamérnök úr, a *gyalári és moravica*i vashányából 25 darab ásványt küldött főiskolánk természetrajzi gyűjteménye részére. A gimnázium igazgatójához intézett levelében ígérte, hogy adandó alkalmal újabb küldeménynyel fogja nevezett gyűjteményünket gazdagítani. Fogadja köszönetünket főiskolánk iránt tanusított figyelméért.

Szerkesztői izenetek.

Sz. S. H.-M.-Vásárhely. A küldeményt felhasználtam. Nagybecsü ígérete lekötelez s előre is igen köszönöm. **B. S. Kassa.** Azt hiszem: lesz módunk, hogy a tervezetet bőven megvitassuk lapunkban, ha majd közzététetik az s így előkészítjük a nyilvános tárgyalásra. Hogy az ígéret teljesítése késik, az nem baj, minthogy tudom, hogy előbb vagy később, de mindenesetre megérkezik. **K. L. Hanva.** Figyelmeztetések csak lapunk iránt táplált jóindulatodból származott s így hálával tartozunk érte s amennyire lehet, meg is tartjuk azt; bár oly dühös ellenséggel van dolgunk, hogy néha lehetetlen erősebb színeket nem használnunk vakmerő támadásainak ismertetése végett. **M. J. Szilvás.** Mostanában lehetetlen közlenünk, mert sort kell tartanunk s változatosságra is kell törekednünk. Várakozásra kérjük azért. **Gy. S. T.-Nána.** Örömmel várjuk az életbevágó tárgyra vonatkozó cikkeket s aztán alkalmilag a többit is. **K. S. Hedrahely.** A nagyérdékű cikk közlését megkezdjük, mihelyest a most folyó vezéreikk második felét bevégeztük. A terjesztésről a legnagyobb készséggel gondoskodunk, mert azzal mindenkinek csak örömet fogunk szerezni.

Rendkívüli árleszállítás.

Kolbenheyer Albert: „*Egyházi beszédek*“ az egyházi esztendő minden ünnepére és vasárnapjára. Pápa, 1880. Két kötet. 385 l. Bolti ára 2 f. 40 kr. Postautalványon előleges 1 f. 20 k. beküldés mellett bérmentve küldetik.

Lukács Ödön: „*Egyházi beszédek*“ templomi és temetési használatra. 278 l. Bolti ára 1 f. 80 kr. Postautalványon előleges 1 frt. beküldés mellett bérmentve küldetik.

Lövy Adolf,

könyvkereskedő Sátoralja-Ujhelyben.

2—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A zsinati törvények végrehajtása.“ (Vége). Fejes I. „A középiskolai törvényjavaslat.“ (I.) Kun P. „Comenius Magyar-
országon. 1650—1654.“ (Folyt.) Dezső L. „Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.“ Pazar J. „A felsőzempleni ev.
ref. egyházmegye közgyűlése.“ Sárközi J. „Vegyes közlemények.“

A zsinati törvények végrehajtása.

(Vége).

Ezen eszmének érdeméhez a Debreceni Prot. Lapban, odavetőleg, ennyit mondtam: „az, magában véve, a választás szabadságát tekintve, lehet helyes és indokolt.“ Ez azt teszi, hogy bizonyos körülmények közt, én nem vagyok ellensége az egyházak által való választásnak; de csak akkor, ha az egyházkerületi autonomia szervezete a választás szabadságát megsértene vagy korlátozná. Az autonomia fokozatos rendje ez: egyházak, egyházmegyék, egyházkerületek, convent; a maga hatáskörében mindegyik autonom. Törvényhozó a zsinat. Az egyházmegyék alakulnak az egyházak képviselőiből, az egyházkerületek az egyházmegyei, a convent az egyházkerületi képviselőkből, ez a szervezet consequentiája. Visszatérés az alaphoz, a presbyteriumhoz, a zsinati képviselők választásánál történik: ez a szabatos zsinat-presbyteri rendszer.

Megengedhető-e tehát, a rendszer megsértése nélkül, hogy a közbeeső hatósági fokozatokon is az alaphoz bocsátkozzunk le? Szerintem nem, mert akkor az egyházkerületi autonómián ütünk rést, ami a rendszerben épen oly jogosított, mint a presbyteriumok autonómiája. A tiszántúli egyházkerület autonómiájának szervezete azonban nem üti meg a képviseleti rendszer mértékét, mert midőn a tisztviselőkön kívül, a kisebb egyházmegyékből csupán egy, a nagyobbakból pedig két képviselőnek küldését rendelte el, ezen rendelkezése által nem hozott be kellő arányt a gyűlést alkotó hivatalos tagok és képviselők között. A hivatalos tagoknak sokkal kisebb számban kell lenni, mint a képviselőknek, az teszi teljessé az egyházkerületi autonómiát s épen erre gondoltam én, midőn a tiszántúli határozatra, t. i. jövőben az egyházak által való választásra vonatkozva

megengedtem, hogy az a választás szabadságára nézve lehet indokolt.

Általában azonban én ezt az eljárást nem tudnám helyeselni, mert visszas dolognak tartom azt, hogy míg p. o. a zsinati tagok egyházmegyénként választatnak, addig az alsóbb fokú és más természetű testület tagjai egy egész egyházkerület minden egyházától nyerjék megbízásukat. Ennek csak akkor lehetne helye, ha az abszolutisztikus természetű névsoros szavazás fogadtatnék el és az ország minden egyháza szavazna minden zsinati tagra s ennek folyamánként minden egyházkerület egyházai szavaznának külön-külön a rájuk eső conventi tagokra. De ily szavazásnál általános többségre gondolni sem lehetne; már pedig az egyházkerületeken minden tisztviselő általános többséggel választatik meg és ezen eljárást a conventi tagokra is ki kellene terjeszteni. Hol volna egy ily tömeges szavazásnak a vége? Valószínű, hogy 3 esztendő kevés volna azt lebonyolítani, ha csak egyenkint nem tűztnék ki a választás 1., 2., 3. sat. helyre, amidőn az illető helyeken két legtöbb szavazatot nyert egyén kijelöltenék és a másodszori szavazásnál az eredmény kitűnnék.

Én nem tartom tehát egyházalkotmányunk alapelveiből folyónak a conventi tagoknak a presbyteriumok által való választását; ezen alapelvekből foly igenis az, hogy a zsinati képviselők ott választassanak, a fokozatos hatóságok ellenben a magok rendjén; és szerintem a Tiszántúl szabadságféltő elemeinek (ha ugyan volna azt kitől féltetni, amit nem képzelek) nem is arra kellene törekedniök, hogy az egyházak által való választást sürgessék, hanem arra, hogy az egyházkerületi képviseleti közgyűlésbe helyesebb arány hozassék be.

Végül még egy észrevételt. „Autonomia“ némileg a feljajdulás hangján szól, amire ilyen kife-

jezései mutatnak: „a presbyteriumoktól elvették a jogot.“ „ez az eljárás nem a ref. egyházalkotmány alapelvei szerint történt.“ „mire való lesz maholnap a zsinat-presbyteri rendszer, melyszerint a magyarországi ref. egyház a törvény 2-ik §-a szerint igazgatja és kormányozza magát.“ No márt. ismeretlen barátom, engedje meg nekem, hogy azt mondjam, hogy én mindezeket nem értem. Nem értem, mikép lehet Magyarországon autonomikus sérelmekről szó önmagunkban, önmagunk által. Én egy dolgot látok: hogy egyházi kormányzatunk meglehetősen lanyha és engedékeny és az autonomikus hatóságok a magok körében nem elég erélyesek. És mégis az egyházak, egyházmegyék, kerületek, fölfelé egymás ellen kiáltozzák: ne bántsát az én autonomiámat! és a convent ellen hasonlólag az egész sor állást foglal az „autonomia“ nevében! Ismerjük és tiszteljük egy kissé jobban, t. barátom, önmagunk alkotta egyházi szervezetünket és ne csak egy oldalról, hanem a maga egészében vizsgáljuk azt a zsinat-presbyteri rendszert, melynek, bizony, megvan a maga logikája; de ezen logika éppen nem föltételezi azt, hogy a conventi (3 évi korláttal választott) tagokat is az egyházak válasszák.

Egyébről ezúttal nem szólok, hanem „Autonomiát“ azzal nyugtatom meg, hogy neki legkevésbé lehet oka a zsinati törvények végrehajtásának különböző módjai felett panaszkodni, mert hiszen minden „autonomice“ megy, ha kissé rendetlenül is. Én az igaz autonomiának, mely a szabadságot a renddel együtt képviseli, vagyok hű és örök barátja. —

Eddig közlött észrevételeim beküldése után olvasom ismét a lapok 7. számában „Sajgó“-nak örömet és panaszait, melyek közül ez utóbbiak összefüggésben vannak a fentebb elmondottakkal.

Mint látható: én megengedtem a hiányos szöveg miatt a törvénynek oly magyarázatát is, amint „Autonomia“ és „Sajgó“ kívánják. De ez utóbbi cikkírónak érvelésére meg kell jegyeznem, hogy nézzen csak utána az 53. §. f) pontja alatt elsorolt hivatalnokok választási módjára nézve az alapszövegeknek. A püspökről az van mondva a 135-ik §-ban: „választatik az egyházközségek presbyteriumai által;“ a főgondnokokról a 149. §. ezt mondja: „az egyes egyházközségek szavazatai által élethossziglan választatnak;“ az egyházkerületi tanácsbírákról a 153. §. így szól: „a választás joga az egyes egyházközségek presbyteriumait illeti;“ a jegyzőkről a 159. §. azt mondja: „az egész egyházkerület anyaegyházközségei presbyteriumainak szavazatai által, élethossziglan választatnak; a conventi tagokról az 56-ik §-ban ez áll: „az egyházkerületek által 3 évre történő vá-

lasztás alapján.“ A zsinati tagok ellenben az f) pont alól, mint azt kimutattam, egyáltalában kimaradtak; de azért választásuk módját mégis tudjuk, mert az idevonatkozó törvény 69-ik §-a megmondja: „a gyülekezetek presbyteriumai által általános többséggel választatnak.“

Ezekből tehát megnyugtatót meríthet magának a cikkíró azon aggodalmára nézve, mintha a püspök választásra is úgy intézkedhetnék valamelyik kerület, mint a conventi tagokra nézve. Az egyáltalában nem történhetik meg; de a conventi tagokra sem több, sem kevesebb nem lévén mondva, minthogy az egyházkerületek által (tehát nem a presbyteriumok) választatnak; a kerületek, ha akarják, kiterjeszthetik a választás jogát a presbyteriumokra is, vagy azt ezentúl is képviseleti közgyűléseikben önmaguk gyakorolják, miként eddig is tették.

Végül „Sajgó“hoz is és másokhoz is, legyen szabad egy kérelmet intéznem. Ha azon tapasztalatra jövünk, hogy valamely kérdés vagy dolog, nincs helyesen a törvényben megoldva; vagy ha a végrehajtásnál veszünk észre hibákat, hiányokat: ne az legyen a dolgunk, hogy általános panaszokban törjünk ki, hanem mutassunk rá a concret esetekre vagy kérdésekre; azokat tegyük a nyilvánosság előtt is, összefüggő tanulmány alapján, megvitatás tárgyává; érleljük, készítsük elő az eszméket, mert bizony, uraim, erre van nekünk nagyobb szükségünk, mint a meddő panaszra. Hát csak teszem föl, „Sajgó“ cikkében következőket olvasok: „a zsinat óta megejtett kerületi gyűlések feljogosítanak bennünket némi aggodalomra. Ezeken a gyűléseken jelentkező szel-lemből némi abszolutisztikus áramlat leng felénk s úgy tetszik, mintha a kerületek a gyülekezeteknek azt a tényérnyi jogát is kerekébbre akarnák nyírni, amelyet az új szervezet már anélkül is eléggé megszabdalt.“ Hát hol van ennek a beszédnek megfelelő tény? Elő vele, hadd lássuk! Mert hiszen csak egyházaink szabadságát magunk sem hagyjuk egykönnyen. sőt éppen azon főkérdésben, a lelkészválasztás kérdésében, melyet „Sajgó“ üdvözl, egész kerületünk amellelt harcolt.

Igen-igen sok kérdés van, aminek előleges megvitatása haszonnal járhat egyházi életünkre; de kétségbe vonom, hogy haszonnal járjon az időntúli üres felajdulás, p. o. oly nehézségek miatt, amelyekkel a presbyteriumok újra szervezése jár. Jól tudta, látta és megfontolta ezen nehézségeket a zsinat, de mert az egyházi kormányzatot alólól felfelé rendszeres alapra kívánta fektetni, a pillanatnyi átmenet előfordulható akadályai miatt nem akarta a jövőt feláldozni a jelennek. A kormányzati rendnek meg kell teremni a maga jó gyümölcsét, ha az ültetés bajjal jár is; vagy mit gondol „Sajgó“? Talán maradtunk volna egészen

a régiben s kísérletet se tennénk a papi állásnak szilárdítására s az egyházak felvirágoztatására nézve? Pedig hát lássa: az egész törvénynek ez a lelke, szelleme, s ha nem az, ki kell mutatni, hol nem az? Mert, valóban, gondolatnak is különös, mintha a ref. egyház zsinatának más céljai is lehettek volna.

Eszméket, elveket, a törvények végrehajtásának módzatait, ezeket s az eféléket beszélgeszük meg tárgyilagosan, ítélve, bírálva is, ha kell; de nem önmagunk készítve önmagunk érdekei ellen helytelen közvéleményt, meddő panaszok, sopánkodások által. Aki írni tud, az szólni is tud; köre, befolyása egyházi életünkben mindenkinek van; de ezt ne használjuk a tevékenység megszibbasztására, sem a kényelemnek és a bajoktól való félelemnek támogatására, hanem az erélynek, a tevékenységnek élesztésére s az akadályoknak meggyőztetésére. Ha panasszal lehetne segíteni bajainkon, akkor p. o. a domesztikát panaszból már bőven meg lehetne töltenünk, de azt hiszem; ennél a tárgynál sem az lesz a kérdés, hogy mennyi ügygyel és bajjal fog járni annak kivitele, hanem az, hogy ezeknek dacára, mikép kell azt mégis kivinni? Mert csüggettséget, nagy, kiváló terheltetéssel járó dolgok iránt, rossz hangulatot kelteni könnyű, de szerintem nem helyes és nem tanácsos, főleg akkor, amikor egy általánosan elfogadott eszme pozitív törvényben nyert alakot, amikor tehát szó nem lehet többé arról: kell-e domesztika, vagy nem? hanem csupán arról, mikép vitessék célszerűen keresztül a megalkotott törvény? Ilyen kérdésekhez tessék szólani, vagy például a conventi tagok választására nézve indokolni azt, hogy mely elvek teszik szükségessé azoknak a presbyteriumok által való választását? Foly-e az a zsinat-presbyteri rendszerből? S ha az érvek súlyát látjuk, meglehet, változtatunk eddigi nézeteinken és oda szegődünk mindnyájan, ahol „a szabadság zászlója leng,” mert az önkénykedésre való hajlamok erősödését nem örömet tűrnök el, ha az rajtunk is állana; legalább én, a magam csekély személyében, bizonyosan nem.

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai törvényjavaslat.

I.

Egyetlenegy oly törvényt sem lehet felmutatni, mely oly sok érdekes átváltozáson ment volna át 14 év alatt, mint a középiskolák rendezését célzó törvényjavaslat. 14 évi különféle előkészületek után, végre-valahára folyó hó 5-én tárgyalás alá került az az országgyűlésen, s miután épen napjainkban folyik felette az általános vita, szükségesnek tartjuk lapunk t. olvasó közönségével azon vajadásokat röviden megismertetni, melyeken át kellett vergődnie azon

törvényjavaslatnak, melyhez valaha oly sok szép remény fűződött, de melyet mentől közelebből vesszünk szemügyre, annál inkább elkedvetlenedünk tőle. Eleve kijelentjük, hogy azon álláspont, melyet elfoglalunk, szemben ezen törvényjavaslattal, teljesen tárgyilagos lesz, s a tények szigorú megfigyelésére alapított ismertetést és bírálatot célzó.

Trefort Agoston, miniszter, beszédében reflektál a középiskolai törvényjavaslat történetére. *B. Eötvös József* 1870. ápril 7-én nyújtotta be először a háznak a középiskolákról szóló törvényjavaslatot; amint tudjuk: ez volt az u. n. *lycealis tervezet*. Ezen tervezet szerint a gimnázium 1—6 osztálya túlnyomólag az osztályrendszer képét tüntette fel, míg 7—9-ik osztálya a *bifurcatio alapján* csoportosítá tantárgyait, a növendékek szabad választására bízván, hajlamaikat követve, bizonyos tantárgyakat hallgatni, s az érettségi vizsgálatot majdan azon csoporttal tenni le, melyet a lyceumba léptökkor választottak. Mielőtt ezen törvényjavaslat a ház elé jutott volna, megküldetett az összes hazai fő- és középtanodák tanárkarainak véleményezés végett, s így történt, hogy azon tervezetet a sárospataki főiskola tanári kara, 1869-ik év nyarán köziskolai széken több napon át tárgyalta, kebeléből bizottságot küldött ki, mely bizottság alólírottat bízta meg a tanári kar véleményének megírásával. Ezen terjedelmes vélemény, mely *b. Eötvös* miniszter intentioinak kedvezett, a szuperintendens közvetítésével a miniszternek megküldetett. Azonban *b. Eötvös* halálával a *lycealis* tervezet is megszűnt létezni, mivel utóda, felhagyva az egy középiskola *bifurcatoria* alapított eszméjével, visszatért a kétirányú középiskola (gimn. reál-iskola) járt útjára, s ez alapon az illetékes szakférfiakkal (?) tartott enqetek után, 1873. június 28-án, már ezen alapon nyújtotta be törvényjavaslatát az országgyűlésnek. De mielőtt ez történt volna, 10 kérdést vetett fel *Trefort* miniszter, melyek részben paedagogiaiak, részben adminisztratív és államjogi természetűek voltak, s ezen kérdésekre, úgy mint elődje, *b. Eötvös*, a hazai fő- és középtanodák tanárkarainak véleményét akarta meghallgatni. A sárospataki főiskola tanári kara ezen 10 kérdést ismét köziskolai széken tárgyalta; de mint-hogy még akkor a *lycealis* javaslat meglehetősen élénk emlékezetben élt, a tanári kar többsége a klasszikai oktatásra alapított gimnázium, kisebbsége pedig az u. n. *intellectualis studiumok* alapján szervezendő egységes középiskola mellett nyilatkozott. Ezen több héten át tartott tanácskozmányok eredménye lön, hogy a tanári kar kebeléből háromféle munkálat került elő, mely három munkálat külön meg is jelent nyomtatásban és pedig a tanári kar többségének álláspontját, a régi klasszikai alapokon továbbépítést kifejtette *Szinyei Gerzson*, „*Vélemény a gimnáziumi szervezkedés ügyében*” című munkájában; míg *Bokor József* az egységes középiskola mellett tört lándsát „*A középiskola eszménye*” című művében; végül alólírott, a tanári kar kisebbségének véleményét adta, „*Néhány ószinte szó*” (Pest) című munkájában, melyben a klasszikai nyelvek teljes kiküszöbölése hangsúlyoztatott. Megjegyzendő, hogy az 1869-ben kezdett s azóta gyakorta folytatott ily tanácskozmányok lelkes vezetője *Hegedűs László*, főiskolai algonidnok volt. *Trefort* miniszter 1874. február 9-én újra beadta az országos közoktatási bizottság jelentését a ház elé, mely az osztályokhoz utasítatván, a központi bizottság jelentése máj. 17-én terjesztetett be a képviselőházba, s ott — nem lévén kedv a szükséges költségek

megszavazására — a törvényjavaslat boldogabb időre elhalasztatott. Azonban a miniszter, 1875. nov. 29-én újra beadta a törvényjavaslatot. A közoktatási bizottság tárgyalta is azt, de jelentést a háznak nem tett. Ezután tanácskozásokat kezdett a miniszter az autonóm felekezetek kiválóbb férfiával, melynek eredménye lőnek 1879-ben a híres és sok vitát támasztott „Pontozatok”, melyek a tiszáninneni egyházkerületet is provokálták, s ez a maga kebeléből, *Hegedűs L.* elnöklete alatt, egy bizottságot küldött ki, mely bizottság tagjai Fejes István, Szinyei Gerzson. Krüzse-lyi Bálint, dr. Ballagi Géza és jegyzője alúlirott volt, s a miniszter pontozataira a legfőbb felügyeleti jogot magyarázó munkálatot készített, mely munkálat a Sárospatakon 1879. év nyarán tartott egyházkerületi közgyűlés által elfogadtatván, a conventi képviselőknek utasításképen adatott. Ezután a miniszter, 1880. március 20. újra beadta törvényjavaslatát a háznak, de amely ezúttal, *Madarász József* indítványára, a napirendről május 11-én levétetett. 1881. okt. 6-án újra a ház elé került a javaslat, s az volt a kérdés: elfogadtatik-e a javaslat a részletes tárgyalás alapjául? Azonban a javaslat a tanulmányi alap kérdésén megbukott. Így tehát a miniszter összesen 5 törvényjavaslatot s a közoktatási bizottság 3 jelentését terjesztte elő, összesen tehát 8-at. A már jelenleg benyújtott javaslatnak állítólag két feladata van: politikai feladata az 1791. XXVI. t. c. 5. szakaszának praecizizozása; kulturális vagy didaktikai feladata pedig a tanítás emelése s a tanítás sikere, s e cél elérése végett a miniszter a fősulyt az érettségi vizsgára s a tanárképesítésre fektette.

Ami már az országgyűlésen f. hó 5-ikén megindult vitát illeti: a miniszterrel szemben a *Hegedűs László* és *Herman Ottó* által benyújtott kisebbségi javaslat indokolását, *Herman Ottó* eszközölte. Köz tudomás szerint a kisebbségi vélemény az egységes középiskola alapján áll, s a min. javaslat azon tart- hatatlan elvi alapját támadja meg, mely azt hang- sulyozza, hogy a kétféle középiskola elválasztó alap- ját az képezi, miszerint a gimnázium az általános műveltséget az ó-klassikai, a reál-iskola a modern nyelvek alapján adja meg; amazok kísérői az u. n. human, ezeké a reál-tantárgyak. Herman igen érde- kesen fejtegeti az egy középiskola lehetőségét, sőt szükségét; ezenkívül tekintettel a miniszteri javaslat államjogi részére, különösen megtámadja azon köz- pontosító irányt, mely a felügyelet által az oktatás szabadságát, s az iskolák századokon át gyakorolt önkormányzati jogát van hivatva teljesen illusoriussá tenni. S ezen támadás a vita jelen folyamában (márc. 5—6.) a legfontosabb, mivel az általános vitában a törvényjavaslat államjogi része az, mely az ellenzék részéről a kormány irányában támadási alapul szol- gál. Hiszen a szász képviselők is ugyanezen alapon támadják a törvényjavaslatot, ők is hivatkoznak az 1791. XXVI. törvénycikkre, természetesen lényege- sen más szempontból, mint *Thaly Kálmán*, ki a prot. iskolák önkormányzatának egyik leglelkesebb védője; hanem a szászok hivatkoznak arra azért, hogy külön- állásukat praecizirozhasák. Evégből beterjesztett külön véleményükben hivatkoznak nemcsak az 1791. XXVI. törvénycikkre, hanem az 1791. 53., 54. és 55. törvénycikkre, némkülönb az 1868. 43. törvény- cikk 14. §-ára, valamint az 1861. feliratok és végzé- sekre, az 1865-iki utolsó erdélyi országgyűlés felira- taira és az 1868. 44. törvénycikkre. S fájdalom, a dolog úgy áll, hogy a különben minden tekintetben

gyarló, elvtelen és kapkodó törvényjavaslat sikerét a szászok hazafiatlan támadásai fogják biztosítani. S az ő támadásai miatt fog a prot. iskolák önkor- mányzata fölött a lélekharang megkondulni, mivel a kormány legerősebb alapja éppen velők szemben látszik indokoltnak s ez a suprema inspectio azon magyarázata, melyet a törvényjavaslat elénk tár. S ami illeti némely prot. képviselő állásfoglalását (*Ko- vács Albert*, *Zsilinszky Mihály*): előbbi következetlen, utóbbi éppen a szászok miatt fogadja el a törvény- javaslatot. A kormány természetesen erőszakolja a törvény keresztülvitelét, annyira, hogy a vita fo- lyamán kijelentette, mikép tárcáját köti ahoz, hogy a törvényjavaslat a részletes vita alapjául elfogad- tassék. Ezen forceirozásnak már az előadó Szathmáry György is jelentős kifejezést adott, elmondván, hogy miért van szükség a törvényre; jelesen van 197 kö- zépiskola, ezek közül 15 idegen tannyelvű; van 2424 tanár, ezek közül 973-nak nincs tanári okle- vele, s ezek közül 807 a gimnáziumokra esik; van 38,000 tanuló, kiknek nagyrésze képzetlenül hagyja el a középiskolát sat. Különb a kormány valcban legtöbbet köszönhet a *debreceni zsinat reaktionarius* magatartásának, amely teljesen indokolatlan meghu- nyáskodással a középiskolai ügyet levette a napi- rendről, s a konventre bízván, ezáltal lehetővé tette azon meglepetést, mely ma az országgyűlési tárgya- lásokban nyer a prot. iskolákra nézve éppen nem örvendetes megoldást. Figyelemmel fogjuk kísérni a tárgyalások menetét s reflexioinkat folytatólag meg- fogjuk tenni.

(Folyt. köv.)

Kun Pál.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Comenius annyira meg volt győződve módszere üdvös voltáról, hogy azt állítja, miszerint ennek segítségével azok is képesek lesznek tanítani, kik arra természeti adománnyal nem bírnak¹⁾. — Mindazáltal az utolsó fejezetben aggodal- mást fejezi ki, hogy a jól átgondolt rendszer kivitele hajó- törést szenvedhet alkalmas methodikusok s az ezeknek járó díjazás hiányában, a szegények gyermekeinek iskoláztatásá- val járó nehézségek következtében, a tudósok elfogultsága s alkalmas módszeres könyvek hiánya miatt.

Appellál a szülőkre, az ifjúság nevelőire, a tudósokra, a politikai hatóságokra, a fejedelmekre. *Ti vagytok ama Noék, kikre a világharag rettenetes özönében a szent mag fentartása végett a szent bárka építése bízott. ... Ti vagytok ama Dávidok, Salamonok, kikre vár a fel- adat, hogy az Úr templomának fölépítéséhez építő- mestereket hívjatok s a szükséges anyagot szolgáltat- sátok. ... Ha valaki az iránt adna tanácsot, miként lehetne a városokat kevés költséggel megerősíteni, az ifjúságot a katonáskodásban kiképezni, a folyókat ha- józhatókká tenni, kereskedés és vagyonosság által az egyesek s az összes állapotát felvirágoztatni: nemcsak meghallgatnátok tanácsát, hanem meg is köszönnétek. Am itt nagyobb dologról van szó, t. i. az út megmu-*

¹⁾ Did. M. XXXII. 4. Felices in docendo erunt, etiam quos ad docendum natura felices non finxit.

tatásáról, miként kell sok olyan emberre szert tenni, kik a hazának használhatnának. Istenhez intézett buzgó fohászszal és fohászában meghallgatásában vetett hittel zárja be Comenius ez alapvető művét.

Említők, hogy Comenius nem tartá a latin nyelvet a modern tudományosság letéteményeséül, hanem mint világnyelvet kívánta azt tanítani az iskolában. Természetes, hogy a nyelvek tanításában uralkodó módszerrel sem a kiinduló pont, sem az eszközök, sem a cél tekintetében nem értett egyet. Homályos, szövevényes szabályokat tanítottak azelőtt, hosszadalmas és kínzó módon; a tanuló belefáradt, mielőtt tanulmányait bevégezte volna. A nyelvtanítás e sikertelenségén és ürességén segíteni akarván, egy latin nyelvkönyv készítéséhez fogott Comenius, melyben a szavakat a dolgokkal együtt tanítja s ezáltal az előbbi üres formalizmus helyébe realis tartalmat helyez. Másrésről példákban állítván fel a szabályt, e természetes menet által a tanulást is megkönnyíti. Munkája közben tették figyelmessé egy spanyol jézsuita, Bateus hasonló irányú művére, melynek címe *Janua Linguarum* volt. Átvizsgálván Comenius e művet, azt sok tekintetben helyesnek találta; de több hibát is talált abban, s a maga munkáját befejezván, 1631-ben kiadta *Janua Linguarum Reserata* (A nyelvek feltárt ajtaja) cím alatt. Ez Comeniusnak legelterjedtebb műve, mely több európai és ázsiai nyelvre lefordítottatott, s mely által nálunk is csakhamar ismeretessé lett ¹⁾. Egy rövid encyclopädia ez, melynek célja minden ismeretre méltó dolgot a latin nyelvvel együtt tanítani. Száz fejezetben, ezer mondatban mintegy nyolcezer szót fűz össze Comenius értelmes mondatokká. Ami a tartalmat illeti, gyanításom szerint V. Baco: *De Dignitate et Augmentis Scientiarum* című műve lebegett Comenius szeme előtt; később is a *Schola Pansophicaban* azt vette irányadónak ²⁾. Az első (bevezető) fejezet után a II—XX. fejezet természetrajzot tartalmaz, a XX—XXX. fejezet anthropológiát és psychológiát, a XXX—XLVIII. technológiát, a XLVIII—LXVIII. fejezetek a családi és polgári életet ismertetik, a LXVIII—LXXXII. fejezetekben az iskolák- és tudományokról van szó, a LXXXII—XCVI. fejezetek az erkölcsről és játékról szólnak, a XCVII-ik a halálról, a XCVIII. az isteni gondviselésről, a XCIX. az angyalokról; a C-ik fejezet a berekesztés. — Ha elgondoljuk, hogy Comenius e műve által a latin nyelvtanulás grammatikai nyügét vette le az emberiségről, s a réal-ismeretek után szomjazó korban egyúttal réal-ismereteket is nyújtott: akkor megfoghatóvá lesz előttünk, miért részesült oly nagy tetszésben e mű, dacára annak, hogy a latin szavaknak az új fogalmak után való idomítása folytán a nyelv pongyolasága nyert tért általa. Ez azonban sem Comenlust, sem kortársait — pár kritikust leszámítva — nem bántotta, hiszen előtte megszűnt cél lenni a latin nyelv, eszközzé vált az kezében, melyet a cél — a modern realizmus — szerint idomíthatott. Előzői a latin nyelv homályos szemüvegén át tanították a réal-ismereteket (antik humanitas); Comenius a réal-ismeretekkel illusztrálva tanítja a latint (modern humanitas).

Comenius csakhamar belátta, hogy a *Janua* kezdő tanulóknak nehéz lesz: egy *Tornácot* (vestibulum) irt hozzá 1633-ban, mely 500 kis mondatban a közhasználatú szavakat adja, úgy hogy a szavak sorrendje a dolgok sorrendjét meg ne zavarja. Az első fejezet fő- és mellékneveket tartalmaz s ezzel a tárgyak megnevezését és a dolgok tulajdonságait tárja elő; a második fejezetben a főnevek igékkel (tehát a cselekvések megnevezése); harmadikban foglaltatnak a részcsoportok; a IV., V., VI. fejezetben az iskolában, a háznál, a városban levő dolgok adatnak elő; a VII-ikben erkölcsi szabályok. E munka a magyar iskolákban is használtatott ³⁾.

De a philológiai munkák mellett az önálló realis műveltség terjesztéséről sem feledkezett meg Comenius.

„Körülbelül húsz éve“ — így beszéli Comenius az 1634-ben írott *Praeludium Pansophiae* című munkájában ⁴⁾ — „hogy először éreztem annak szükségét, miszerint a tudományos képzettség nehézsége ellen orvosszert keressek. . . . Gyakran és sokat gondolkoztam afelől, miként lehetne a tudomány szeretetét minél több emberben felébresztetni s könnyebb módszerrel az ifjúságot a tudományokban való nagyobb előmenetelre buzditani. Sok gondolkodás, a természet törvényeinek figyelembevételé után létrejött a *Didactica Magna*. Midőn az ebben megállapított elvek szerint a nyelvek tanításának rövid módszerét elkészítettem s *Janua Linguarum* cím alatt kiadtam, ez a tudósok egyhangú tetszésével találkozott, mint a nyelvek tanításának igazi, természetes eszköze. Ez szolgáltatott alkalmat arra, hogy megkísérlem megírni a *dolgok ajtaját* (Janua rerum) E munkának, ha sikerülendett, annyi nagyobb hasznát reméltem, amennyivel többet ér az igazi bölcselkedés néhány latin szó tudásánál. Eközben megjelent Laurenberg Pétertől a művészetek encyclopädiája *Pansophia* cím alatt ⁵⁾. Mohón olvastam e könyvet, de úgy találtam, hogy a tartalom nem felel meg a címnek, mert semmi sincs benne az igazi bölcselkedés tárgyáról, sőt forrásáról: a Krisztusról, a jövő életéről sat.; ez szolgáltatott alkalmat arra, hogy tervemet valósítsam, hogy amit a keresztyén iskolákban tanítani kell, mindazt összegyűjtsem, oly módszerrel, mely által az ifjúság mindazokat rövidebben, igazabban és jobban, azaz a jelen és jövő élet céljaihoz alkalmazottabban elsajátíthassa.“

Ha azt kérdezzük: mit akart Comenius a pansophiával, az egyetemes bölcselkedéssel? azt a feleletet nyerjük, hogy: *általános műveltséget*. Említők fentebb, hogy még Comenius korában is a humanismus egyjelentőségű volt a philológiával; még Comenius maga sem volt képes a didacticában különválasztani a realis és formális képző elemeket; hangsúlyozza bár a dolgok ismeretét, de azokat a latin nyelvvel együtt tanította. A pansophia *anyanyelven szóló realis műveltséget* célzott, melynek *jobbán hosszú élet, balján gazdagság és tisztelet ül* ⁶⁾. E műveltségnek álta-

¹⁾ Januae Linguae Latinae Vestibulum; primum in usum illustris Pädagogei Albensis hungarice redditum; deinde orthodoxarum in Hungaria scholarum usum aecomodatum. Varadini. 1643. Előszó Piscatoról. Lőcsén, 1648., 1649., 1669., 1701., 1722. Brassóban, 1649. ²⁾ Opp. Did. O. II. 442. — ³⁾ Opp. Did. O. II. 458. — ⁴⁾ Opp. Did. O. I. 453. Optamus igitur et obtestamur sapientiae studia non amplius latini solum literis tradi, sed ut cuique genti suomet sermone omnia tradantur.

¹⁾ Janua Linguarum Bilinguis Latina et Hungarica. I. Rákóczy Gy. erdélyi fejedelem fiai számára alkalmazta Erdőbényei János; előszava 1634. május 3-áról, Gyulafehérvárott. Szabó Károly (Régi M. Könyvtár) az 1654-ben Váradon megjelent kiadást említi.

²⁾ Opp. Did. O. I. 432. lap. 34. pt.

lánosnak kellett lenni: a) a *tanítás tárgya* tekintetében, t. i. a keresztyénség minden tagjára ki kellett terjednie ¹⁾. Azután általánosnak kell lenni e műveltségnek b) a *tanítás anyaga* tekintetében. „Az egész földön élő annyi tanult ember között alig a századik, az ezredik részesült oly általános képzésben, hogy mindenben értelmesen tudna beszélni és cselekedni. Oly ritkák a mindenhezértők (pansophoi), hogy a polyhistorok is csudálat tárgyát képezik. Mind közönségesen gyakorolják a tudomány feldarabolását, mely szerint a tudományok egyik vagy másik ágát választják ki maguknak s a többinek még csak küszöbére sem lépnek. Vannak theologusok, kik a philosophiát tekintetre sem méltatják s viszont. Jogtudósoknak semmi gondjuk a természet ismeretére; az orvosok mitsem törődnek a jogászok vitáival. Mindenik elkerítette magát, anélkül, hogy tudomást venne ama biztos és megingathatlan alapokról s törvényekről, melyek mindnyáját egyesítik. Még a *philosophiában* is egyik ezt, másik azt választja. Vannak, kik physikusok akarnak lenni, matematikai ismeretek nélkül és viszont; mások erkölcs-bölcsészettel foglalkoznak s a természettudományban járatanak; logikusok, szónokok, költők nem látják szükségét a reál-ismereteknek. E szétforgácsolás onnan ered, mert elhitetik az emberek magukkal, hogy lehetetlen egy embernek mindent tanulni. Mintha Isten oly kedvezőtlen viszonyba helyezte volna a dolgokhoz az embert, a dolgok urát. Nem ábrándozom arról, mintha egy ember mindenben kitűnhetnék, de bizvást hiszem, miszerint minden közepszerű elmére szükséges és lehetséges, hogy mindazt elsajátítsa mindenik tudománykörből, amire hivatása értelmes betöltése végett szüksége van; a maga szakmájában pedig kitűnő lehet“ ²⁾. A pansophiának általános, egységes műveltséget kell nyújtani még c) az *alapelvek tekintetében* is. „Úgy látszik — mondja Comenius — hogy eddig senkisé meg az ismeret általános elveinek felállítása s azoknak legrészletesebb következtetésekre való következetes alkalmazása által a dolgok igazi megismerésére vezető általános út nyitni. A metaphysikusok magukat dicsérik, a physikusok tetszelegnek maguknak, az astronomusok a maguk táncát járják; az erkölcstanárok maguk csinálják törvényeiket, a politikusok maguk gyártják alapelveiket, a matematikusok dicsőítik magukat s a theologusok uraltatják magukat. Az egyes tudományokban különleges principiumokat állítanak fel, melyekből az előttük jónak látszó tanokat felépítik és védelmézik, tekintet nélkül arra, hogy mások minő tanokat vezetnek le a magok elővéleményeikből. Az ily módon mindenfelől szétszórt igazságot lehetetlen összeszedni azoknak, kik arra törekeshetnek. Ha mindenki csak magára és saját képzelmére hallgat: épúgy nem enyészik el a dissonantia, mintha egy énekkarban mindenki magának énekel, tekintet nélkül a közös mértékre. Vajon lehet-e jól rendezett társadalomban, hogy nem közös törvények, hanem kiki saját tetszése szerint éljen? Vajon élhetnek-e a fa ágai, ha a közös törzsből és gyökerekből nem nyernek nedves-

séget? Vajon hihető-e, hogy a bölcsesség ágai szétszaggathatók azok életének, t. i. az igazság sérelme nélkül?“ Az általános képzettség hiányának oka Comenius szerint abban rejlik, hogy a latin iskolában a philologia emészt fel a gyermek idejét és erejét, a reális ismeretek szerzését az akadémiái időre hagyják; ott azonban (az ifjú buzgalom a latin iskola fárasztó munkája alatt kialudván) mindenki csak saját szakmájára gondol. Ezen csak úgy lehet segíteni, ha az ifjúság az egész életre szükséges általános ismeretet idejekorán elsajátítja.

Ime! ez a *pansophia*; körülbelül ugyanazon fogalom a XVII. században, ami volt a *humanitas* a középkor első századaiban: *a lélek tehetségeinek a kor kulturájához mért összhangzatos kifejlesztése*, mely — nézetem szerint — bátran vehette volna fel a philologia által bitorolt *humanismus* elnevezést, a nem sokára használatossá lett s oly sok félreértést és zavart okozó *realismus* elnevezés helyett.

(Folytatása következik).

Dezső Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk, közelebbi közgyűlését a múlt hó 13—14. napjain a bési egyházban tartotta meg, egyházi ügyeink iránt melegen érdeklődő nagyszámú közönség jelenlétében s közreműködésével. A közgyűlést megelőző estve, az egyházlátogatási jelentések olvastattak fel, melyekből örömmel konstatáltatott, hogy egyházmegyénk egyházaiban, általános jórend, szeretet és béke honolnak: az egyházak anyagi állása is kedvező színben tüntetett fel.

Magát a közgyűlést, érdemekben öszült, szeretve tisztelt esperesünk, nagytt. Szabó András búzgó imával, egyházmegyei gondnokunk Kovács Károly, a közfigyelmet élénken megragadó, éljenzéssel fogadott beszéddel nyitotta meg, mely elnöki megnyitó beszéd, egész terjedelmében jegyzőkönyvbe iktattatni s a „Sárospataki Lapok“ részére — közlés végett — megküldetni határozottatott*).

Közgyűlésünk legelsőben is, az újrászervezkedés szempontjából, a f. évi őszi egyházmegyei közgyűlésre általános szavazatot rendelt el. Ezután Kovács Károly és Makay Dániel zsinati képviselőknek, kik oly nemes kitartással s tántoríthatlan hűséggel küzdöttek, eljárásuk és magatartásukért jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatott, s egyszersmind felkértettek, hogy más alkalommal is, amidőn ennek szüksége bekövetkezik, egyházmegyénket oly irányban képviseljék.

A tárgyalás alá vett ügyek sorozatát az egyházlátogatási jelentésekből kivonatolt egyházmegyei határozatra bejelentett tárgyak elintézése nyitotta meg. Az ásványi leányegyház presbyteriuma köteleztetett, hogy a felügyelő lelkész illetékét haladéktalanul fizesse meg. A szalókai egyház megintetett, hogy rossz állapotban lévő iskolája és tanterme kiigazítására s az iskolakötelesek rendetlen iskoláztatása tárgyában, a kellő intézkedéseket mulaszthatlanul

¹⁾ Opp. Did. O. I. 453. Omnes enim qui homines nati sumus ad eundem gloriae Dei beatitudinisque suae finem dirigendi sunt, nec excludendus quisquam non vir, non foemina, non puer, non senex, non nobilis, non plebejus, non opifex, non rusticus.

²⁾ Opp. Did. O. I. 407.

*) Közölni fogjuk.

Szerk.

megtegye. László Lajos, kis-geőci lakos, harangöntőnek, ki a kis-dobronyi egyház kisebb harangját díjmentesen öntötte át, ki ezen kegyeletes eljárást más kárvallott egyházainkkal is, nevezetesen az eszenyi egyházzal, más alkalommal is gyakorolta: jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatott. A nagy-dobronyi egyházban, az egyház tőkepénzei és takarékmagtári tőkéje után, több évi tetemes kamathátrálékok behajtására, valamint az építkező egyház részére a községi erdőből a beregmezei törvényhatóság által engedélyezett 2580 darab kőrisfa eladásából még hátrálékban maradt, az egyház részére ki nem szolgáltatott 672 frt. 5 kr. és 180 darab kőrisfa kiadatása tárgyában, az egyházmegyei ügyvéd oly utasítással küldetett ki, hogy a fák eladhatását engedélyezett megyei határozatot megszerezvén, kiküldetése tárgyát képező minden irányban teljes szigorral járjon el. A k.-h.-helmei egyház minden évben meg-megújuló chárta-ecsonkítási kísérlete most sem maradt el. A lelkészi fizetést 40 köbőlől 17-re apasztotta, az életbeli, fuvar- és kézimunka önhatalmú levonásával 200 forint értékig apasztotta; ily arányban csorbitotta a tanítói díjlevelet is, és nem általotta csenkitott díjlevele megerősítéseért kérvényezni, szép renddel elősorolván, hogy az elvonni szándékolt díjfizetések, a b. e. Horváth Mária alaphól fedeztessenek; vagy ha ez nem sikerül: kéri magát mint leányegyházat, a nagy-geőci egyházhoz csatoltatni. Egyházmegyénk, tekintettel arra, hogy ez egyház nem annyira szegény és elnéptelenedett, mint magát állítja: tekintettel arra, hogy egyházmegyei küldöttség által csak pár évvel ezelőtt rendeztetett ez egyház lelkészi és tanítói díjlevele és nem oly mértékben, hogy meg ne bírhatná: a csenkitott díjlevelet visszaútasította, s az egyházat komolyan figyelmeztette kötelezettsége teljesítésére, s a korábbi díjlevél érvénybe hagyása mellett, utasította a presbyteriumot az egyházi törvények 233. §-a végpontjának megtartására.

Ily sötét kép után jöltevéleg hatott a kedélyekre, hogy egyike legkisebb egyházainknak, az idegen elemek között szétszórt, kevés lélekszámmal bíró, de anyai önállóságát minden anyagi áldozattal fentartani akaró minaji egyház, létfenntartása érdekében alkotott, a lehető legmagasabb fokig emelt önmegadóztatással s egyházmegyei segélyezéssel, közel 600 frt. értékig emelt rendes lelkészi díjlevelét megerősítés végett beterjesztette. Mely nemes törekvéssel elérte azt, hogy az eddigi helyettes lelkészség rendes lelkészséggé minősített s betöltésére várakozik. E tárgyban folyamodott is az egyház, kifejtvén, hogy a felemelt díjfizetés mellett, mindenekelőtt egy erélyes, ügybuzgó lelkészre lévén szüksége, lelkészi állomása betöltésére Németh Péter, nagy-dobronyi s.-lelkészt kérte. Ámde az ifjú lelkész a hívást el nem fogadván, az egyház utasított a törvény által meghatározott időben és módon, lelkész-választásra; addig pedig a lelkészi teendőkről gondoskodni, az esperesi hivatal bízott meg.

A múlt év december havában tartott számvevőszéki ülés jegyzőkönyve felolvastatván, örömmel vette tudomásul közgyűlésünk, hogy különféle című egyházmegyei pénztáraink állása, pontos és lelkiismeretes kezelés mellett folytonos gyarapodásnak örvend. Az áldást hintő dicsőemlékü

pálóci Horváth Mária alapítvány alaptőkéje után a múlt évben befolyt kamatokból 500 frt. tőkésítettett, 4226 frt. pedig a végrendelet szellemében, egyházak, lelkészek és tanítók között kiosztatott; több mint 70 folyamodó közül alig mellőztetett egy-kettő, mindannyi több-kevesebb kielégítést nyert.

Az egyházi törvények 140. §-a szerint, az egyházközségi gondnokságot a megválasztott tag köteles elfogadni és viselni, vagy ha kellő indokolás mellett felmentést kér és nyer: felmentési díjat fizetni; melyből kifolyólag a felmerülhető esetekre nézve a közgyűlés felkérte, hogy a felmentési díjösszeget, az egyöntetűség szempontjából, határozza meg; azonban ennek megszabása a presbyterium jogköréhez tartozandónak mondván ki: ahoz utasított. Ugyancsak az egyházi törvények 53-ik §-a d) pontja szerint a lelkész- és tanítóképeségi vizsgák vezetésére közgyűlésünk elnökeit választotta meg. Egyúttal a lelkészválasztási törvények értelmében, a lelkészminősítő és lelkészjelölő bizottságot is megalakította.

Az iskolákra való felügyelet s könnyebb eljárás és figyelemeltartás szempontjából az iskolalátogatási körök újrászerveztettek, az eddig létezett 5 látogatási kör 7-re osztatott, a látogatósággal ügybuzgó és szakértő egyének bízván meg: utasítottak, hogy látogatásaikat minden évben legalább kétszer teljes szigorral teljesítsék. Az egyházak pedig köteleztettek a körlátogatókat, valamint fogataikat is, élelemmel ellátni.

Az egyházmegyei könyvtárnak Bártfáról Ungvárra lett áthelyezése folytán, a könyvtár újabb leltározása és berendezése szükségeltetvén: ennek végrehajtásával Szabó Endre, ungvári s.-lelkész, mint könyvtárnok bízott meg; ki is megbízatásához híven, a könyvtárt szakértelemmel berendezte s leltározta, s az erről beterjesztett jelentésből kitűnt, hogy az egyházmegyei könyvtárban XI. osztályban 835 mű 1217 darabbal van rendezve és leltározva. A rendező könyvtárnoknak, sok időt és fáradságot igénylő munkájáért 50 forint jutalom szavaztatott meg, s egyúttal az egyházmegyei levéltár rendezésével is megbízott.

A sárospataki főiskolai kormányzati rendszabálytervezet, véleményadás végett, egyházmegyénkhez is megküldetvén, arra közgyűlésünk javaslatát következőkben terjeszti be: a 2-ik §-ban a közvetlen felügyelet és kormányzati gyakorlat, szabályszerű felelősség és kötelezettséggel, az egyházkerületi egyházi és világi főgondnokokra is kiterjesztessék. A kormányzat szellemi és anyagi ügyeire vonatkozó rendszabályok általánosságban elfogadtatnak ugyan, hanem az anyagi ügyek vezetésénél, hivatottnak érezvén magát közgyűlésünk, egy pár észrevételt, mely a tervezetet készítő bizottság figyelmét kikerülte, a főt. egyházkerülethez elfogadás végett felterjeszteni. Az igazgató-tanács és gazdasági választmányi tagok jogkörének és felelősséggel járó kötelezettségeiknek áttekintésénél ugyanis azon fontos és figyelembe veendő körülmény merülvén fel, hogy amint feltehető, hogy az igazgató-tanács és gazdasági választmány tagjai, a közügyek iránt melegen érdeklődő, szakképzett s áldozatkész egyénekből választatnak: úgy lehet, hogy a választás olyanokra is esik, kik ügybuzgalmukat, szakkép-

zettségöket, szóval szellemi kincseiket a közügy oltárára áldozatul vinni készek ugyan, de korlátolt anyagi viszonyaik miatt, a nagyobb költséget igénylő többszörös megjelenésben s húzamos ideig tartó működésben — a közügy kárára — gátoltnak; mely indokból javaslatba hozatik, hogy az igazgató-tanács és gazdasági választmány tagjai, a főt. egyházkerület, vagy a főiskola által, esetről-esetre, fuvar- és élelemdíjjal láttassanak el. Az ellenőri hivatalra nézve, azon kérdés merült fel, hogy az csupán csak mint ellenőri vagy könyvelő is egyszersmind és ha nem az: a gazdasági ügyek vezetésénél oly nagyfontosságú könyvelői hivatal felállítása véleményeztetik.

Az iskolai ügyekből kifolyólag, közgyűlésünk, a közművelődés, a főiskolához meleg ragaszkodás s népességi tekintetből, a hajdani virágzó állapotra emelés szempontjából, úgy a főiskola jó hírnevére, mint a gyermekeit neveltető nagy közönségre nagy horderővel bíró indítványt hoz javaslatba; ugyanis: a már létező konviktus helyett, vagy emellett, gondoskodjék a főt. egyházkerület egy oly konviktus felállításáról, melyben — a konviktus fogalmának megfelelő, hazai vagy külföldi ilyenmű intézetek mintájára — étkezés, bennlakás s különösen szigorú erkölcsi felügyelet mellett, a közép és magasabb rangú osztályok gyermekei, mérsékelt díjért felvehetők legyenek.

Közgyűlésünk megütközéssel vette a múlt év szept. havában Kassán tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve 42-ik sz. g) pontja alatt, a számvevőszéknek egyházmegyénk ellen tett azon jelentését, hogy a sárospataki főiskolára, a tápintézetre és tanári nyugdíjintézetre az adakozások be nem érkeztek; és minthogy ezen adakozásoknak annak idejében történt kézbesítését, hivatali pontosságáról általánosan ismert esperesünk hivatalos nyugtákkal igazolta: egyházmegyénk ellen emelt ezen vád visszautasított. Meglehet azonban, hogy különösen a tápintézetre tett adakozások, az előző években lett ilyenmű bevételekből származott várakozásnak nem feleltek meg, minek oka bizonyosan a régi gyakorlat eltörlésében rejlik; és minthogy a szupplikációból és a tápintézetre külön gyűjtendő segélykezelésből — a főiskola kárával — több zavarok következhetnek: a régi gyakorlat visszaállítása véleményeztetett.

Főbb vonásaiban, íme, ez közgyűlésünknek képe, melynek leírása után nem akarván a hálátlanság bűnébe esni, kedves kötelességemnek tartom végül megemlékezni a bécsi egyház s szeretett lelkésze, országgyűlési képviselőnk, igazi magyar vendégszeretetet, szívességet tanúsító ellátásokról, s köszönetet szavazni együttesen mindnyájoknak, különösen pedig Novotny Ferenc, gróf Klobusiczky Jánosné erdészének, ki róm. kath. létére, nevével és anyósával, a magános — de különben is mindnyájunk szomorúságára — betegen fekvő lelkész helyett, a házigazda szerepét kitűnően teljesítette, s hogy mindenen ékesen és szép renddel folyjanak: a gyűlés folyama alatt egész odaadással s közelsímeréssel közreműködtek.

Pazar József.

A felsőzempléni ref. egyházmegye közgyűlése.

Megtartatott Mihályiban, folyó évi február hó 15. és 16. napjain. Elnökök: *Kálniczky János*, ez alkalommal megválasztott esperes és *Bernáth Elemér*, segédgondnok.

Gyűlésünk legelső és legérdekesítőbb mozzanatát a Laki András halála által megürült, s már ez alkalommal betöltendőnek határozott esperesi hivatalra begyűlt szavazatok fölbontása képezte. Az eddigi helyettes esperes, egy buzgó imával nyitván meg a közgyűlést, néhány percre elnöki székéből eltávozott, mialatt a szavazatok a gyűlés színe előtt fölbontattak, s annak eredményeül, a világi elnökség által kijelentetett, hogy az egyházmegye 27 anyae gyházának szabályszerűen kiállított és beérkezett szavazataiból, két papi egyén 3, Kálniczky János pedig 24 szavazatot nyert, s így Kálniczky János mihályi lelkész és eddigi egyházmegyei tanácsbíró 24 szóval 3 ellen, rendes esperessé lett megválasztatása, a közgyűlés hangos öröme nek nyilvánulása mellett, határozatilag kimondatott.

Mire a megválasztott s széke elfoglalására küldött-ségileg meghívott esperest, Böszörményi Károly, az egyházmegye nevében, szívből kelt s szívekhez szóló meleg szavakban üdvözlőlvén, ez üdvözlését az elválasztott esperes hasonló melegséggel viszonzta, s azon apostoli szelidséggel, mely arcán egyébkor is, de különösen ez ünnepélyes perc-ben, magát oly híven tükrözi ki — dacára hanyatló korá-nak — minden lehető erejét s tehetségét egyházmegyénk közügyeinek ajánlá föl, ígervén, hogy az irányában jelen alkalommal nyilvánuló közbizalmat, mint előtte legdrágább kincset, azzal kívánja viszonzni, hogy a nekie kimutatott szerény, de fontos egyházkormányzói állásában, még azon nehéz küzdelmekkel szemben is, melyekkel az egyházi életünkben épen beállott új időszak, mindnyájunkra s így reá is vár, elvállalt kormányzói tiszte minden nehéz földadatai-nak megfelelni élete legszentebb törekvése leend. Mindezen magára vett kötelezettségekre pedig, esperesi esküjét ünne-pélyesen letévén, elnöki székét, a közgyűlés meg-megújuló zajos örömnilyánításai közt legott el is foglalta. Ezzel aztán a gyűlés napirendre tért.

A zsinati törvényekben az egyházmegyék belkörü kor-mányzati szabadságának hagyatván föl a restauratio kérdése fölötti intézkedés: az, itt is fölvetetett, de egyik fiatal lelkészünk indítványára, mely még egy pár szóló által is támogatva lön, egyetemes akarattal kimondatott, hogy a restauratio, mint egyházmegyénkben szokatlan, de épen jelen helyzetünkben sürgősségtelennek is látszó intézmény, ezúttal mellőztetik, s egyházmegyénk csak az időközben megürült és ürülendő tiszti állomások betöltésére szorítkozva, az eddigi gyakorlat mellett továbbra is megmarad.

Az egyházkerület által, az új törvények életbelépte-tésére hozott legújabb intézkedésekkel kapcsolatban állván első sorban az egyházközségek presbyteriumainak ujja szerve-zése, gondnokok választása sat., s ezen újjá szervezkedé-sünk folyamatban létét több egyházból jelentvén az egy-házlátogatóság: amennyiben azok, még minden egyházban végre nem hajtottak, hogy a szervezkedés minden egy-házközségben végrehajtandó s legfellebb két hó alatt, azzal

az esperesi hivatalhoz, már csak azon célból is jelentés teendő, hogyha egyik vagy másik egyház nem a törvények szellemében járt volna el az újjá szervezkedésnél, azok a törvényes eljárás útjára visszatereltesse.

A sárospataki főiskolai „kormányzati rendszabálytervezet” véleményadás végett az egyházmegyékhöz kiadtván: annak VI-ik cikke 17-ik §-ára vonatkozással, azon megjegyzést teszi az egyházmegye, miszerint, anélkül, hogy a tanári kart, mint igen is illetékes elemet, a gazdasági választmányból kirekeszteni akarná: óhajtja, hogy a világi elem abban erősebben lenne képviselve, s hogy e célból annak tagjaiul a vidéki világiak is beválasztatnának. Hogy mi ellen lehetne azonban hasznos a gazdasági választmányba, távol vidékieknek is beválasztatása, s csakugyan kivihető lenne-e azoknak a sok esetben szükségessé válható gyakori választmányi ülésekben való megjelenésök: az kimutatva nincs. Szükségesnek véleményeztetik továbbá az is, hogy a gazdasági választmány elnöke a főiskolának kellő anyagi biztosítékot, illetőleg óvadékot nyújtson.

A sárospataki irodalmi kör elnöke, e kör 1882. okt. 8-án tartott gyűlésének határozata értelmében, tudomására hozza esperesi hivatalunknak, hogy egyházmegyénk némely iskoláiban nem az irodalmi kör által kiadott könyvek használatnak: kéri tehát ennek meggátlása tekintetéből a megfelelő intézkedések megtételét. Erre szót emelt, mintegy vádként, egyik lelkési és iskolai körlátogató, hogy némely egyházakban, sőt magában Ujhelyben is, azért nem használatnak általában pataki kiadványú tankönyvek, mert az irodalmi kör bizonyos szakokban oly tankönyvek kiállításáról nem gondoskodik. Mennyiben lehet azonban alapos e vád: annak megtudása esperesi hivatalunkra bízatik s az arra való befelelés, egyszersmind a főlátogató körlátogató lelkésznek is feleletül szolgál.

Az egyházlátogatási jelentések, az itteni szokás szerint, a gyűlést megelőző esti ülésen olvastatván fel s rendeztetvén tanácskozási napirend alá a kiszemelt fontosabb tárgyak: nem hagyhatunk említés nélkül azokból egy igen kellemetlen, de úgy egészében, mint részleteiben, egy idő óta egyházmegyénk fölzavart békéjével igen is összefüggő bűnügyet.

Egyik járásbeli egyházlátogatóink jelentik ugyanis, hogy a k. r—i egyház előjárói elkeseredetten emeltek előttük panaszt a hivatalától mult évi június hóban, számos és igen súlyos, erkölcsi és hivatalbeli vétségeiért egy évre fölfüggesztett ottani volt tanító, R. E. ellen, ki mint tanító korábban volt, úgy jelenleg is S. G. ottani közbirtokos, s egyszersmind egyházmegyei világi tanácsbíró úr szolgálataiban, mint alsóbb rendű gazdatiszt van alkalmazva, de aki számtalan újabb botrányos és bűnös magaviselete, szeretlenül kihívó s az egész községet rettegésben tartó fenyegetődzései által őket arra kényszeríti, hogy az ő községük köréből mielőbb lehető eltávolíttatását kérelmezik az egyházmegyei felsőségtől; de jelentetik ezzel kapcsolatban az elnökség által is, hogy azon körbeli tanítói kar szintén kérvényt adott be az egyházmegyei közgyűléshez, melyben kéri az egyházmegyei felsőséget, hogy R. E. hivatalától egy évre fölfüggesztett tanítót, most már az egész tanítói

testületre homályt vető, azótai bűnös és botrányos magaviseletéért, a tanítói hivataltól véglegesen függesztsze föl, illetőleg a tanítói kar kebeléből örökre rekeszsze ki, mert vele a tisztos tanítói hivatal kötelékében többé becsülettel nem szolgálhatnak. Ez ügy fölött azonban sajátzerű tárgyalás keletkezett. A szőlők egy része ugyanis, s köztük tisztelt segédgondnokunk is, szerintünk igen helyes és tiszta fölfogással, R. E. hivatalától egy évre fölfüggesztett tanítót, még most is az egyházmegye kötelékébe tartozó, de büntetés alatt álló tagnak, tehát újabbi vétségeiért is, újabban elítélhetőnek, esetleg a tanítói hivataltól végkép megfoszthatónak tekint; míg a másik fél, élén D. Gy. világi tanácsbíróval, őt az egyházmegye kötelékébe nem tartozónak s így újabban elítélhetőnek nem tartja, mindaddig, míg jelenlegi büntetési ideje le nem jár. Ez utóbbi nézet győzött, vagyis, hogy R. E., hivatalától fölfüggesztve lévő tanító, nem ítéltetik el újolag, s csak akkor fognak újabb vétségei számításba és betudás alá jönni, ha mostani büntetési ideje letelvén, újolag tanítói alkalmazást kérne, azaz hát mikor már hihetőleg talán egy pár év múlva — a zsinati törvények III-ik része V-ik fejezetének 307-ik §-a értelmében vétségei *elévülnek* s többé már azok fegyelmi eljárás tárgyát sem képezhetik. Eső után köpeny! És épen ez volt — fájdalom — tulajdonképen, már előzményeiben azon ügy, melyben S. G. egyházmegyei világi tanácsbíró úr, legyőzhetlen szenvedélye egész hatalmával, a nevezett tanítónak védelmére kelve, de mert a fenforgó bűnügy természetes fejleményében, t. i. a megejtett, azonban a tisztelt úrnak nem kedve szerinti eredménnyel történt nyomozatokban, s majd később a R. E. tanító egy erre fölfüggesztését kimondó igen is kegyelmes ítéletben sem találván föl a maga és védence részére a kívánt elégtételt, vagyis a R. E. teljes büntelenségének kimondását s emiatt az egyházmegyének ez ügyben hivatalos kiküldetés folytán befolyó egyházi férfiai ellen eltitkolhatlan haragra gerjedvén, közte és azok között azon éles zsurlódás fejlett ki, mely aztán, szélesebb körre is terjedt kihatásában, egyházmegyénk békéjét több mint egy év óta fölzavarva tartja, s melynek ha némely sötétebb jeleneteit a nyilvánosság előtt föltárni, s azokkal e becses lapoknak különben is szűk körét, kicsinyes recriminatioi színterére profonálni, s ezáltal e gyűlöletes ügynek nagyobb fontosságú szint adni, érdemesnek tartanók, alig bírna az olvasó saját szemeinek és füleinek hitelt adni, s ámulva kérdezné, hogy hát egyháztársadalmi életben anno: debreceni zsinat, vagy talán ad majorem gloriam seculi XIX. és épen az egyházi kormányzat komoly férfiai között is történhetnek ilyenek?

Mindezek következtében S. G., egyházmegyei világi tanácsbíró úr — talán mert megrestelte maga is a dolgot — vagy talán mert nem tartotta egyházmegyénket magára érdemesnek, mult évi őszi közgyűlésünkre beadván lemondását, az — valljuk meg — bizonyos személyes tekinteteknél fogva, de a jövőbe tekintő ildomosság szempontjából is, a jegyzőkönyv szava szerint „nem fogadtatott el;” azonban mind hiába! mert a jogosan várható kölesönös kiengesztelődés, a S. G. világi tanácsbíró úr által végletekig vitt szenvedélyeskedés folytán, nemcsak hogy meg nem

történt, de még kikeresedettebb lett annyira, hogy jelen gyűlésünk előestéjén az egyházlátogatási, de más küdött-ségi jelentésekben is a S. G. világi tanácsbíró úr nevével kapcsolatban oly megtörtént dolgokról tétetvén említés, melyek magát az egyházlátogatóságot, vagy általa s benne magát az egyházmegyei felsőséget érinték legérzékenyebben. Már-már egy készülő vihar előmoraja volt hallható; mire azonban megérkezvén gyűlésünk napjának reggelén, óhajtvá várt segédgondnokunk, ő volt az, ki mint egy Neptun a háborgó tengeren, nem ugyan a tridens hatalmával, hanem a szeretet és béke érzelmei által sugalmazott tapintatosságával állt titkon és csendben eléje a keletkező viharoknak, s ügylátszik, miszerint az ő intéző kezeinek köszönhetjük, hogy épen a még nem rég egészen más hangulatban levő világi férfaink köréből, D. E. egyházmegyei világi főjegyző állt fel; a S. G. világi tanácsbíró úr lemondására vonatkozólag, határozottan oda nyilatkozván, hogy miután S. G. úr, a jegyzőkönyvileg őszi közgyűlésünk alkalmával el nem fogadott lemondása után mindeztideig se nem nyilatkozott lemondása melletti meg vagy nem maradása iránt, s e jelen gyűlésünkön meg nem jelent lemondását bevezetett ténynek s helyét legközelebb betöltendőnek kívánja kimondatni. Ez határozattá is lőn, s az ekként megürült világi tanácsbírói hivatal szintén legközelebbi gyűlésünk alkalmára betöltetni határoztatott.

Mi őszintén sajnáljuk — nem épen a megválást — az egykor közbizalmunk által minden felekezeti tekintetek nélkül szép reményekkel fölkarolt, de minket megérteni nem akaró különben tevékeny és sok áldozatkészséget tanúsított férfitól; mert hiszen annak az utóbbi s minden irányban kikeresítő viszonyok beálltával csakugyan már szükségesképen meg kellett a közbéke érdekében történnie; hanem sajnáljuk a módot, amelyen, s az okokat, amelyek alapján a megválás úgy történt, ahogy történt, bár e szakítás egyházmegyénk s S. G. úr között, némileg időszerűen is történt, amennyiben a legújabbban életbelépendő egyházi törvények II-ik része 7-ik fejezete 152. §-a értelmében az egyházkerületi és egyházmegyei világi tanácsbírák „csak tisztán reformált egyházunkhoz tartozó világi férfiak közül lévén választhatók,” tanácsbírói állását ő, mint ágostai hitvallású férfiú, egyházmegyénk kötelékében továbbra — azt hisszük — úgy se tartotta volna meg.

A jelentkező kis vihar tehát ezúttal elvonult. Adja az ég, hogy jóra való kis egyházmegyénk békéjét, mely egy hosszú küzdelmes multban, egy-egy feledhetlen emlékü Kazinczyval, Cseleyvel, Juhászszal, Évával, Deresényivel és Payzsossal kormányzata körében, mindig háborítatlan békének örvendett s büszke is volt e jeles férfiakra: soha többé hasonló vizsályt keltő esetek meg ne zavarják! És mi bízunk jelenlegi erőteljes világi férfaink jóra valóságában is, hogy miként kedves emlékü elődeik, úgy ők is, kiknek az egyházi kormányzat terén a mieinktől különböző érdekeik nem lehetnek, egyes-egyes egyházmegyénk bölcs vezérferfiái, sőt büszkeségei leendenek, s az ő erélyökben, nemes buzgalmukban egyházunk bírni fogja jövő fölvirágzásának, s fokunkinti előhaladásának eszalhatlan biztosítékait. A Kálniczky János esperessé lett választatása által megürült

papi tanácsbírói hivatal szintén legközelebbi közgyűlésünk alkalmára betöltendőnek mondatott ki. A S. G. egyházmegyei világi tanácsbíró kimaradása által megürült s általa eddig viselt egyházmegyei gyámintézeti világi elnökségre: Dókus Gyula, világi tanácsbíró, annak papi elnökségére pedig: Kálniczky János esperes helyett Sárkány Imre, egyházmegyei első aljegyző választattak meg. A kolbásai egyház, lelkészi állomására, lelkész-hívhatásra jogosított. Legenye, mely mint rendes lelkészség, a lelkészi jövedelem nagyrészenek egyháza zilált anyagi viszonyai rendezésére fordíthatása céljából eddig fel volt függesztve, most lelkészi választhatásra szabadalmat kérvén: ezt csak akkor nyerendi meg, ha viszonyait véglegesen rendezi, s főleg csaknem teljesen használhatlan karban levő egyházi épületeit helyrehozza.

Mint igen örvendetes és meglepő jelenségeket jegyezhetjük fel még az egyházlátogatási jelentésekből, hogy *Andrássy Géza* gróf és *Kaunicz Eleonora* grófnő ő méltóságai, mint római kath. ifjú házasságok, egybekelésük alkalmából, a vásárhelyi ref. leányegyház iskolájának 50 frtot adományozni, s ugyancsak rom. kath. vallású, özvegy *Kossuth Mihálynő*, *Horváth Leopoldina* bárónő ő méltósága, a szalóki ref. iskola építési költségeihez 30 frttal járulni kegyeskedtek. Fogadják minden felekezetiességen felül emelkedett nemes lelkőknek az országos közoktatás s ezzel együtt a nemzeti közmívelődés oltárára tett fényes áldozataikért leghálásabb köszönetünket. Néhai Laky András, feledhetlen emlékü esperesünknek sírjára egy emlékszóbornak kegyeletes adakozás útján még ez év folytán leendő felállítása elhatároztatott.

A mihályi kisded egyház, gyűlésünk elfogadása és ellátásában, szíves magyar vendégszeretetének fényes példáját adta, midőn számos vendégeit, az egyház egyes tagjai maguk között marasztván, saját házaiknál bőkezűleg látták el, nemes példával járván elől maga az egyház főgazdája, a lelkész-esperes. Köszönet és hálás elismerés pedig különösen ottani főbirtokos, tek. Batta Pál úrnak, ki maga rom. katolikus létére, lelki-testi kellemeiben gazdag ref. vallású nejével együtt nemesak egyházmegyénk összes világi és több papi tagjait látták el házuknál vendégekkül, de termeiket is szabad rendelkezésünkre bocsátván, gyűlésünket is ott tartottuk meg. Éljen a köztiszteltben álló lelkes úri pár!!

Sárközi J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A legközelebb mult napokban, iskolai és egyházi életében, egyaránt súlyos veszteségeket szenvedett református egyházunk. Ugyanis a mult hó 27-én hunyt el *Göcz István*, ref. főgimnáziumi tanár, életének 42-ik, tanárságának 18-ik évében, Holdmező-Vásárhelyen. Minket a legbensőbb barátság, a sárospataki ref. főiskolát pedig a legszívesebb emlékek csatolták az oly korán s mindnyájunk legmélyebb fájdalomára elköltözött tanfőférfiúhoz. Itt nőtt fel, itt képezte ki magát a főiskola kebelén, s tanárai már igen fiatal korában méltán szép reményeket kötöttek jövőjéhez. Fiatalon is annyi ismerete, oly alapos képzettsége volt itt

közöttünk, hogy magasan kiválott kortársai közül, s előretörő szelleme, kitartó szorgalma szintén közpéldává váltott az ifjúság körében s egymásután nyerte a kitüntetések és babérokat, melyek az ilyen körben valakit csak érhetnek. Most is előttünk van az a komoly férfias ifjú ember, ki hosszú időn át a félelmes versenytárs hirében állott mindig az akadémiai pályakérdéseknél s akit egykor a főiskola akkori nagyemlékű világi algonodnoka, *Ragályi Károly*, ezekkel a szavakkal dícsért meg vagy 4 ezer ember előtt a főiskolai imateremben, ahol szoktak kiosztatni a pályadíjak: „*Ugyilátszik: Önnek állandó privilegiuma van a jutalmak elnyeréséhez!*” Ez volt az oka annak, hogy a sárospataki főiskola mindig a szülei szeretet szorongó önzésével nézte derék fiát a távol testvér-iskola kebelében működni, szeretete volna itt látni saját oltára körül s ha szívesen belenyugodott mégis tőle való megválásában, azt csak azon jóleső tapasztalattal tevő, hogy ott becsületet szerzett működésével nevelő anyjának. . . Mi, mint benső barátai, őszinte könyeket hullattunk váratlan halálának hírére, a sárospataki főiskola pedig méltán egyik legkiválóbb növeltjét vesztette el benne! — Használó fájdalommal vetjük az értesítést, melyszerint, egyházi közügyeink egyik legmunkásabb tagja, a felsőborsodi egyházmegye főjegyzője s tanügyi bizottsági elnöke, a jó férj, jó atya, s általában a becsületesség mintaképe: tisztelendő *Bodnár András*, s.-kazai ref. lelkész, hosszas betegség után, folyó hó 2-án jobblétre szenderült s temetése, számos tisztelőinek részvételével, márc. 4. délután tartatott meg. . . A derék, munkás férfiak kihűlt porai nyugodjanak békében és tiszteletünktől környezve!

— **A „Közoktatás,”** e csinos kis „Magyar Állam,” a tanügyi kérdések terén, elég gyakran szíveskedik lapunkról megemlékezni s ezt mindannyiszor nagy szemöldök-felvonással és kellő grandezzaival eslelkszi, annyira, hogyha már szereplésének első percében fel nem ismertük volna a szellemet, melynek hasznos szolgálatokat igyekszik tenni, újra meg újra meg kellene riadoznunk a magára öltött fekete talár látására. Közelebb most is elkezd leckéztetni minket, amiért lapunk 7 számának vegyes rovatában, örömmel üdvözlöttük Dr. *Babics Kálmán*nak, a főnemesi családok sarjai számára felállítandó középiskolai úri konviktusra vonatkozó indítványát. Csodálkozását fejezi ki afelett, hogy lehet az eféle indítvány kedvünk szerint való s hogy tudnak annak épen azon „sárospataki emberek” tapsolni, akikre szintén ráillik *Babics Kálmán* cikkének egyik-másik tétele, *amennyiben ők sem tettek tanári vizsgálatot.* Ezután aztán csak úgy zúditja reánk a kérdéseket, s felhív, hogy mondjuk meg: „*mely külön nevelési rendszert üznek a jezsuiták;*” melyik nagy vagy kis úrhoz mennek azok, hogy gyermekeiket az ő kezükre bízzák. Bizony, bizony, tudják azok a főurak: miért bízzák fiaikat a papokra és jezsuitákra. De tudja ezt a Közoktatás is. Sok oka van annak. Egyik p. o. az, hogy még egy jezsuita sem vitte nevendőkeit olyan „helyekre,” amilyent csak imént „*produkáltak*” a népszínházban, mikor a „Fekete hajót” adták. Ha majd a sürgősebb és érdekesebb kérdések fejtegetése nem veszi igénybe lapunkat, mi, igenis, szívesen

megmondhatjuk a Közoktatás felhívására azt, hogy *mely nevelési rendszert üznek a jezsuiták.* Addig is egybefoglalhatjuk azonban röviden tapasztalatunkat. ha a Közoktatás meg nem haragudnék érte. Nevelnek olyan embereket, kik ha valami hibában szenvednek, bár maguk jól tudják, hogy mi az, *tettetésből* mégis mástól kérdik, hogy jelölje meg azt; nevelnek olyan embereket, kik mindent felekezeti szempontból ítélnék meg és saját felekezetöket ne nyulj virágnak tartják; nevelnek *türelmetlen* embereket, kik még azt sem engedik meg másnak, hogy más nézetben legyen, mint aminőben maguk vannak; nevelnek kevély, elbizakodott egyéneket, kiknél, mint a Közoktatásnál is, már az ember-szám is csak Budapest és Sárospatak, tehát a főváros és tudatlan vidék szerint megyen, s nevelnek olyan embereket, kik elbizakodván roppant bölcsességükben, ítélnék eleveneket és holtakat, viszonyokat és intézményeket, anélkül, hogy azokról csak legtávolabbról is tudnának valamit; aztán állítanak valótanságokat, mint p. o. a Közoktatás is, midőn szemünkre veti, hogy a *sárospataki emberek* sem tettek tanári vizsgálatot, pedig iskolai értesítőinkből is láthatná, ha akarná, hogy mióta divatba jött a diplomás, a címeres emberek alkalmazása, a sárospataki ref. főiskolában egy „*embert*” sem választottak olyat, ki nem tett volna tanári vizsgálatot. Hogy mi is a Közoktatás olyan igen uras, leszámoló hangján szóljunk: „*Ennyit mára.*”

— **Tiszántúli egyházkerületi főgondnoknak,** mint ezt nekünk írják, az elhunyt gróf Dégenfeld Imre helyére *Vállyi Fánost*, a szatmári egyházmegye derék gondnokát emlegetik. *Vállyi János* egyike azon kiváló férfiaknak, kik igazán szeretik egyházukat s annak szabadságát, s már évek hosszú során át kimutatták ez irányban való tántoríthatlan hűségüket és áldozatkészségüket; erős protestáns jellem minden ízében s ezek mellett van kipróbált bölcsesége és gyakorlata is a kormányzás terén. Azért mi magunk részéről csak a legnagyobb örömmel látnók őt e méltán megérdemelt magas polcon. Ugyanezzel némi összeköttetésben, megemlíti azt, hogy gróf Dégenfeld tisztelői egy albumot szándékoznak kiadni egy, az ő nevét viselő valamely *humanistikus alapítványra*; valamint azt, hogy az elhunyt gróf hagyatékát kerekszám 6 milliónak emlegetik s mint mondják: végrendeletében magasabb célokról és intézményekről nem emlékezett meg.

— **A tiszántúli egyházkerület** április hó 26. és következő napjain fogja megtartani ez évi tavaszi közgyűlését. A gyűlést megelőzőleg *ápr. 24–25. napjain a lelkész-képességi vizsgák fognak tartatni.* A 2-ik vizsgára menendőknek egyházi beszéd elő- és utóimával készítésére I. Kor. VIII. 9. tűzetett ki; kátémagyarázatra pedig a XXXVII. urnapja, vagyis a 101. és 102-ik kérdés, azon szigorú meghagyással, hogy az egyházi beszédet és előimát, szónoki képességének felmutatása végett, mindenki könny nélkül megtanulja, továbbá, hogy az új törvényekben is tájékozottsággal bírjon. Az első vizsgát teendők Debrecenben fognak felügyelet alatt egyházi beszéd-vázlatot és theol. értekezést írni; készület végett pedig, az 1882. májusi közgyűlés 18-ik számú végzése értelmében, az ó-szövetségből

Ézsaiás profetiájának 7., 8., 9., 10., 11., 12-ik; 40., 41., 42-ik fejezetét, a 49. fejezet 13 első verse, 52-ik fejezet 13-ik versétől, 53. fejezet 12-ik verséig és a 61. fejezet. Az újszövetségből: Pál apostolnak a Galáciabeliekhez írt levele jelöltetnek ki. Mind az első, mind a második vizsgára menendők, kellő bizonyítványokkal ellátva, jelentkezzenek főt. püspök úrnál ápr. 23-án d. u. 4 órakor. A gyűlés fontosabb tárgyai lesznek: 1. Az egyházi törvények alapján történt szervezkedésekről, esperesek és gondnokok választásáról jelentések. 2. Egyházkerületi elnökségre és tisztviselőkre adott szavazatok felbontása. 3. Az egyházak osztályozása és a lelkészek minősítése. 4. Az egyházmegyei tanácsbírák számának meghatározása. 5. Az egyetemes convent jegyzőkönyvében foglalt teendők. 6. Az országos közalap végrehajtó bizottságában egy rendes és egy póttag választása. 7. Főiskolai ügyek: az üresedésben levő két gimn. és egy jogi, valamint az 5-ik theol. tanszék ügyében intézkedés, főiskolai pénztárnok-választás. Fráter Gedeon alapítványra felvétel sat. 8. közigazgatási, felebbezési ügyek és perek. Amely felebbezett és fontosabb ügyek gyűlés előtt 8 nappal be nem adatnak, tárgyalás alá vétetni nem fognak.

— **Nyiregyházáról** értesítik lapunkat, hogy Jágócsi Péterffi József és gróf Zichy Jenő, március 6-án működtek ott az ipariskola felállítására céljából. A közönség nagy lelkesedéssel fogadta őket s igyekezett érdeklődését a dolog iránt kimutatni. Az ipariskola már szeptemberben felállítatik. A költségelőirányzat 250 tanulóra vétetett fel, kik magától az iskolától kapják a szükséges felszereléseket. Eszerint összes kiadás lenne 1200 forint. Első évben csak két osztály és egy parallel előkészítő osztály állítatik fel. Működni fog benne 5 tanító, kik a helybeliek közül választatnak. Díjazásuk lesz 150—150 forint. A rajztanítóé azonban 200 forint. Az igazgató-tanító 50 frt. pótlékot kap. A költségek fedezéséhez a város járul 400 frttal és teljesíti a fűtést, világítást, tisztogatást. Az egyes ipartársulatok ajánlat útján 190 forinttal. Az állam 350 frttal. A többi 1 frtos tandíjak által fedeztetik. A tanórák száma hetenkint legalább 7. s legfeljebb 11 lehet.

— **Nyilvános köszönet és nyugta.** Tiszt. Terhes B. helybeli és Abaházy József liszkai ref. lelkész, a sárospataki leánynövelde alaptőkéjének növelésére, a megyaszói járásban mint egyházmegyei látogatók 22 f. 10 krt gyűjtöttek. Ezen összeghez járultak: 1-bényei egyház 20 k., id. Jenei József u. o. 1 f. Megyaszói egyház 59 k., Zombory Gedő lelk. u. o. 1 f. K.-dopszai egyház 1 f. Csanálosi egyház 30 k., Micskei Fer. jegyző u. o. 1 f., Vida Lajos ev. lelk. u. o. 1 f., Hegedűs János 50 k. Gesztelyi egyh. 2 f., Olajos Pál u. o. 1 f. Kaki egyh. 30 k., Tóth Károly lelk. u. o. 50 k. Hernád-németi egyh. 40 kr., Kónya Andr. lelk. u. o. 25 kr., egyvalaki 10 k. Szabó Károly Böcsön 1 f. Berzéki egyh. 1 f., Szántai István lelk. u. o. 1 f. S.-Hídvégi egyh. 30 kr., Molnár S. jegyző u. o. 50 k. Kesznyéteni egyh. 50 k., M. Bartha János tanító u. o. 40 k., Kisséry László u. o. 40 k., Tóth Mih. gondnok 20 k. T.-lúci egyh. 1 f. 25 k., Séllei Andr. tanító u. o. 40 kr. Egy társaság Harkányban 1 f., harkányi egyh. 20 k. Szadai egyh. 50 k., Zitás István lelk. u. o. 50 k., Kovács Imre 40 k., egy káplán 50 k., Daruka József 50 k., Láneci Ist. 50 kr.

Szerkesztői izenetek.

Sz. I. Meleghegy. Várom a folytatást. Valahogy el ne vigye az új hazába; mert a fa, ha más földbe ültetik, mindjárt más ízű gyümölcsöt terem. — **D. B. Sajó-Szentpéter.** Küldeményed lapunk zártakor sem érkezett meg s így, természetesen a jel-n számba nem is vehettem fel. Egyébiránt talán még ezután sem fog elkészni. Az a készség, melyet sok elfoglaltságod mellett is tanusítasz irántunk, méltán lekötelez; fogadd is érte szíves köszönetünket. — **Dr. A. B. Budapest.** Én a cserepéldányt pontosan küldöttem s most újlag intézkedtem, hogy kézhez jusszon. — **F. M. Nagy-Röce.** A kívánt időre lehetetlen megkezdennünk közlését. Ön láthatja legjobban: mily rohamosan tolnak előtérbe a halasztást nem tűrő kérdések. A nyugodt várakozást mi annyival is inkább célszerűnek tartanók, mert egy ilyen nagyobb és eddig könnyen vett kérdésre vonatkozó tanulmány a mostani zaklatottság mellett, megint nem találna elég figyelemre. — **K. B. Újfejtő.** Megkaptam és sorba jő. Bizonyára ideje arról is beszélnünk már. — **E. A. Sály.** A „hegyre tűzött zászló“ lengeni fog. — **U. I. Bozsva.** A késedelmet valahogy mellőzésnek ne vegye. Meg fogja látni, hogy épen alkalmas időt választunk ki közlésére. Mihelyest időt szakíthatok, arról a régiebb dologról magán levélben fogok írni. Igen sajnálom, de eddig lehetetlenség volt rám nézve.

Pályázat.

A *hadházi* ref. egyházban a lelkészi állomás ürese-
desbe jövén, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő
s igényt tartó lelkészek, az egyházi törvények 191-ik §-a
értelmében felhívatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvé-
nyüket *Szeremlei József*, alsószaboles-hajdúvidéki egyház-
megyei espereshez *Tisza-Dobon* (u. p. helyben), beadni
szíveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Készpénz 105 forint.
2. 12 szekér széna váltása: 120 forint.
3. 70 köből rozsz.
4. Két darab parochialis föld, összesen 33 hold és 1372 □ öl, holdja 1600 □ ölével.
5. Egy telek föld 3 járásban, összesen 12 hold 2000 □ ölével. A földek műveltetése a lelkész gondja, adójukat az egyház fizeti.
6. Egy káposztás-kert 594 □ öl.
7. Egy nyilas szőlő.
8. 6 öl kemény tűzifa.
9. Stóla.

Debrecen, 1883. március 5.

Révész Balint,
püspök.

1—1

Rendkívüli árleszállítás.

Kolbenheyer Albert: „Egyházi beszédek“ az egyházi esztendő minden ünnepére és vasárnapjára. Pápa, 1880. Két kötet. 385 l. Bolti ára 2 f. 40 kr. Postautalványon előleges 1 f. 20 k. beküldés mellett bérmentve küldetik.

Lukács Ödön: „Egyházi beszédek“ templomi és temetési használatra. 278 l. Bolti ára 1 f. 80 kr. Postautalványon előleges 1 frt. beküldés mellett bérmentve küldetik.

Lövy Adolf,
könyvkereskedő Sátoralja-Ujhelyben.

3—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A központi egyházi közalap kérdéséhez.“ I. Körmendy S. „Levél egy országgyűlési képviselőhöz a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása alkalmából.“ Szeremlei S. „A középiskolai törvényjavaslat.“ (II.) Kun P. „A tiszáninneni egyházkerület bizottságának javaslata az új egyházi törvények alkalmazására nézve.“ Debreczeni B. „Vegyes közlem.“

A központi egyházi közalap kérdéséhez.

I.

A kolozsvári „Prot. Közlöny“ 6—7. száma, „Convent után“ cím alatt, dacára annak, hogy beismeri, hogy a conventen érdemleges tárgyalás alá nem került, sőt a „jóbékeség“ kedvéért a döntő határozathozatal el lőn halasztva, azon kérdésben: vajon az egyházi közalap központilag vagy decentralizálva kezeltessek-e? ... jónak látja a „jóbékeség kedvéért“, fölvetni a háborúságszerző kérdést s azt állítani, hogy a „döntő határozat“ már a debreceni zsinaton kimondatott és pedig a „központi“ kezelés értelmében.

Ha nevemmel nem volna kapcsolatos (Sz—s.) barátom cikke, a jóbékeség kedvéért szívesen hallgatnék, mert hiszen épazért halasztotta el a budapesti convent is, nem ugyan a kolozsvári conventre, hanem „ezúttal“ jegyzőkönyvi indokolás mellett, a kérdés feletti döntő határozathozatalt, hogy a kérdés: „én Péteré“, „én meg Pálé“ vagyok, meg ne zavarja az összhangot; ne lohaszsa az áldozati kedvet, a lelkesedés lángját; vagy vulgo: ne alkudozzunk a rókabőrre, mielőtt meglőttük volna; miután akár centralis, akár centrifugál kezelés mellett az a fődolog, hogy legyen mit kezelni.

Sőt hallgatnék a nevemre hivatkozás mellett is, ha ép ellenkezője nem állíttatnék a „Prot. K.“ 7. számában annak, amint a dolog a debreceni zsinaton történt; mert bár határozottan meg vagyok győződve, hogy az áldozatkészségnek nagyobb mérve idéztetnék föl azáltal, ha már az osztályba sorakozás előtt biztosítva lennének híveink, hogy az őket közelebből érdeklő, nekik maguknak fájó sebeikre is jutna, áldozati filléreikből, egy-két csepp gileádi balzsamra való; de mivel abban lett a conventen a közmegállapodás, hogy ily „elválasztó kérdéseket“ ne vessünk föl, alárendeltem nézetemet a közmegállapodásnak akkor s alárendelném

most is, ha (Sz—s.) szólani nem késztené ép a tényhűség érdekében.

Előrebocsátom, hogy nem döntő körülmény ugyan, hogy a Prot. Egyh. és Isk. Lapban s az Erd. Prot. K. 1881. 50. számában miként közöltetett ez ügy tárgyalásának lefolyása, miután tudjuk, hogy valami hatalmas gyorsírói erővel bizony nem rendelkezhetett a zsinat; a naplóbíráló bizottság pedig oly körülmények közt leggyakorlatibbnak találta „megfordított stylussal“ dolgozni; sőt az sem döntő, hogy tényleg minő menete volt a tárgyalásnak. Döntő az, hogy a közalapra vonatkozó törvény mikép szól? ...

Alább majd meglátjuk.

Előbb azonban — hogy lássuk a zsinatnak ez ügyre vonatkozó intentióját is — nézzünk szeme közzé a Prot. K. 7. számában felhozott azon állításnak is, melyszerint „Körmendy S. azon indítványa, hogy az érdeklődés fokozása céljából mondatnék ki, hogy a befolyó összegek $\frac{1}{4}$ -e maradna az egyházmegyéknél, $\frac{1}{4}$ -e az egyházkerületeknél, s csak a maradék $\frac{2}{4}$ adatnék a központi pénztárba,“ elvettetett volna, gr. Lónyaynak a napi-rendre hivatkozó azon felszólalásával, hogy „miután az egész törvényjavaslat letárgyaltatott, ez indítványnak hely nem adható. Megtehetette volna Körmendy a 2. §-nál (a 2. §. a zs. törvek 217. §-a), de most nem mehetünk bele, hacsak az imént megalkotott törvényünket azonnal föl nem akarjuk forgatni.“

Aki figyelemmel végig tekinti az egyházi közalapra vonatkozó zsinati törvényt, látni fogja, hogy felszólalásom sokkal jogosultabb volt, indítványom sokkalinkább illet a javaslat utósó §-ához, ahol a részletes intézkedések s a mikénti végrehajtásról volt szó, mint a 2. §-hoz, melyben a közalap feladata van elsorolva; valamint azt is látni fogja, hogy indítványom hozzáfért a tervezethez, mert annak egyik §-a sem vág elibe, egyik §-a sem mond ellene a decentralisationak.

S ha mégis elhallgattam — én, aki nem szoktam meggyőződésemmel meghátrálni — bizony nyál nem azért hallgattam el, amit Lónyay később az erők szétforgácsolására nézve mondott: hanem elhallgattam azért, amit dr. Ballagi Mór, zsinati tagtársam mondott, t. i. hogy az értekezletben — melyben a közalapra vonatkozó tervezet megbeszéltetett, s melynek végpercén éppen nem voltam a teremben — megállapodás történt arra nézve, hogy „részletes“ vita tárgyává nem fog tétetni az ügy, és pedig azért nem, mivel a conventnek hagyott fenn, a részletek, a módoszatok s az életbeléptetésre vonatkozó, szóval minden oly belkörü intézkedés, ami az autonom egyház jogából természetesen foly; amihez tehát fejedelmileg sanctionált törvény ereje — mint esetleg az összegek behajtásához (brrr! . . .) — nem kell; indokoltatván a részletes vita mellőzése azzal is, amivel mellőztetett a conventen is, hogy a vita nélküli megállapodás kételyeket ne támaszson s hogy az egységes megállapodás a zsinat tagjaiban annál kedvezőbb hangulatot teremtsen, kifelé pedig annál impozánsabb hatású legyen.

Följegyezte-e Ballagi nyilatkozatát a Napló — mely tán maig sincs kinyomtatva — nem tudom; de bátran hivatkozom reá, s talán több zsinati tag hív emlékezetére is utalhatok.

Ime, a reám hivatkozott Prot. K. 7. számával szemben: tanubizonyoságtétel.

Hogy br. Vay M., a kellő percben mindig oly emelkedett szellemű világi elnök, meghatottan s ép a fönt jelzettem indokokból hangsúlyozta Lónyay és társai munkálatának egyhangúlag lett elfogadása feletti örömét: az nem az én indítványommal szemben tett elnöki enuntiatio volt — mert hisz indítványom a conventre relegáltatott — hanem csupán a közalapnak legalább törvényileg megalkotására általában vonatkozott, s így az irányban — mint (Sz—s.) idézi — mitsem bizonyít.

A zsinat tehát nyílt kérdésnek hagyta, a convent által kiküldött bizottság megoldandónak vélte ugyan; de a convent „ezúttal,“ vagyis az osztályba sorakozás előtt, a „békeség“ kedvéért, elhalasztandónak nyilvánította a vitakérdést.

Ime, a külső, de tényleges bizonyítékok arra nézve, hogy nincs még eldöntve, hogy központi vagy decentralizált kezelés alá helyeztessék-e az egyházi közalap? . . .

Ugy látszik ugyan, mintha a zsinat elől az értekezlettel, a zsinatról a conventtel s a conventről a békeségre hivatkozással vonatott volna el az ügy; a convent után pedig a zsinatra utalással szándékoltatnék agyonhallgattatni azon kérdés, mely szerintem — s higye el (Sz—s.), igen sokak szerint — az ügyre nézve életkérdés.

Am ily taktika a politikai porondon, a diplomácia terén megjárhatja; de mi, a puritán ev. ref.

magyar egyház, kell, hogy tiltakozzunk ellene, mert a mi országunk nem ama világból való.

Szerintünk a kérdés tehát nem döntetett el, ama kül-bizonyítékok szerint sem; hanem még ezután lesz eldöntendő.

S most lássuk magából a közalapra vonatkozó törvényből, a belső bizonyítékokat, a jövő számban.

Körmendy Sándor,
conventi tag.

ISKOLAI ÜGY.

Levél egy országgyűlési képviselőhöz a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása alkalmából.

Hódmező-Vásárhely, 1883. márc. 5.

Méltóztatott írni a középiskolai törvényjavaslatról is, melynek tárgyalása tegnapi volt kitérve. Ha egy ilyen magamforma politikusnak, az olyan nagyfontosságú kérdéshez szabad szólnia — pedig bizalmas, jóindulatú körben miért ne volna szabad? — bátor leszek a felett is elmondani nézeteimet.

Van a javaslatnak jó és rossz oldala. Nem lehet a kormánytól felekezetünk iránt, újabb időben, minden jóakaratot és méltányosságot megtagadni; de jogos igényeink távolról sincsenek kielégítve, s a javaslat is annyira sérti törvényes egyházi önállóságunkat és legfontosabb érdekeinket, hogy amiatt azon lendületnek sem örülhetünk, melyet egyébként a törvény országos tanügyünk fejlődésének adni hivatva van.

Tagadhatatlanul nehéz is nagyon a kérdés megoldása, mert össze van forrva a különböző felekezeti és nemzeti érdekekkel, aspirációkkal. De egy becsületes politikát űző nemzeti szabadelvű pártnak és kormánynak meg lehetne azért azt oldani. Én egy ily nemzeti kormánynak mindig híve voltam, mint azt abban az időben, mikor az országos népiskolai törvény létrejött, elég világosan ki is tüntettem. S nagy örömemre szolgálna, hogyha a szabadságszerető protestáns elem és a nemzeti szabadelvű párt, általában is ugyan, de főleg ily kérdésekben, egymást támogatnák s kezettfogva küzdenének a sötétség fejedelme ellen, mely ügyis mindkettőjük élete ellen tör, s napjainkban is túlon-túl erős. Azonban ily szövetezésre a kormány nekünk távolról sem nyújt elég alapot.

Azon remény, hogy a mi Tiszánk, a különböző felekezetekre nézve egyformán igazságos belügyi politikát fog követni, s hitsorsosainak százados sérelmeit — melyek ellen egykor ő maga is sorainkban küzdött — megorvosolni igyekszik: fájdalom! régen megghiúsultnak tekinthető. Trefort miniszternek halhatatlan érdemei vannak felső közoktatási ügyünk körül; valamint elismerésre méltó az a buzgalom is, melyet a népiskolák körül kifejt, mely — mint most már tán belátjuk — nem hozta el a felekezeti iskolák végveszedelmét sem, mint egykor sokan jósolták. De tagadhatatlan, hogy már br. Eötvös miniszter, valamint a confrater utód ellen fölmerült a vád, hogy ők a klerus kezére dolgoznak, mely viszont a választásoknál a kormánnyt támogatja. E benső egyetértés gyanúja éppen kath. részről tett nyilvános közlemények által legújabbban is erősült, az országgyűlési tapolcai kérvény tárgyalása alkalmával, midőn a

kormány képviselőinek viaskodása az ultramontán irányzatok ellen kicsinált játéknak bizonyult. Trefort miniszter úr, a prot. gimnáziumok feletti felügyeletet már néhány alkalommal valóságos rendelkezésre akarta változtatni. Ugyanő, egyenes utasítására dacára, tízévi miniszterségét kihúzta úgy, hogy a válás- és tanulmányi alap jogi természetét meghatározta volna; hanem afelett a kézalatti javaslatban per mops mond ki igen fontos és az ország egyetemére nézve kedvezőtlen megállapodást. Ugyanezen javaslatban a miniszter úr a szerzetesek iskoláit megnyúlhozám virágoknak deklarálja, egy füst alatt pedig a mi iskoláinkat a §§-ok Prokrustes ágyára húzza. Még eszünkben vannak a kath. párbér-ügyben prot. felek ellenében hozott végzése a t. miniszter úrnak; a büntető törv. 53. §-ának határozatlansága alkalmából üzött klerikális galádságok, melyeknek a törvény szabatosabb fogalmazása által való orvoslását a miniszterelnök úr szükségtelennek nyilatkoztatta a képviselőházban sat., sat. De épen azért, mert a kormány ezen eljárásaiban következetesség és rendszer van, lehetetlen azokat egyszerű botlásnak vennünk, hanem meg kell értenünk az azokból felénk szóló kegyetlen érzületet. Ily helyzetben az egyház iránti hűség tiltja nekünk azt, hogy tovább is bizalommal legyünk a kormány iskolaügyi politikája iránt s lehetetlen, hogy a napi sajtó azon könnyű biztatásainak, hogy hozzuk meg az áldozatot önkormányzatunkból a magyar államiaságnak, csak úgy egyszerűen felüljünk.

Mi, reformátusok, bizony nem kacsintgatunk sem Dákóromániára, sem Moszkvára, sem a nagy Németországra; mert tudnivaló, hogy ott úgy sem kellenénk, mert tisztán magyarok vagyunk, s nemzetiségünknek minden időben hívei és fentartói. De Rómába sem akarunk menni; s nagyon jól tudjuk, hogy mit kell gondolnunk a magyar klérusnak annyiszor feldicsért türelmessége alatt, melynek a mi napi sajtóink magasztalásai szerint „külön története“ vagyon! Ennek a „külön történetnek“ szánkban van az íze. A nápolyi gálya és az eperjesi mészárszék s több efféle fűszerei s egyéb nagyon ízletes étékfogások, felejthetetlenek előttünk, mert arra hazai kormányunk klerikális vonzalmái is elég sűrűn emlékeztetnek.

Egyetlen módja van a mi megnyugtatósunknak: az t. i., hogy *hozzák helyre már valahára a rajtuk elkövetett méltatlanságokat, vagyis léptesse az uralkodó párt életbe az 1848-iki törvényben megígért s királyilag is szentesített egyenlőséget és viszonyosságot a bevett felekezetek között.* És ezt kezdje meg az állami eredetű egyházi javadalmazás igazságos elintézésével. Az 1848-iki magyar kormány nem merete — a főpapságtól való féltében — a kérdést a legegyszerűbben megoldani, s meg is kapta érte a hálát még azon évben, mert a püspöki „páratlan hazafias“ kar szépen átpártolt a némethez. A mostani kormány mért nem váltja be a nemzet ígéretét? Neki volna kötelessége megvalósítani és végrehajtani a törvény határozatát, s határozottan föllépni az igazságos és alkotmányos érzületű király előtt, hogy a katolicizmus kiváltságai megszüntetessenek s a klérus roppant javadalmait, melyet a koldus ország kincseiből gyűjtött s azalatt is szaporított, míg a protestánsok mindenökből erőszakosan kifosztattak, secularizáltassanak; vagy ha meghagyatnak, a többi felekezetek is megfelelő módon elláttassanak. *Hic Rhodus: hic salta!* Ha a kormány e kérdést, mely az újkori

jogegyenlőség szégyenére nálunk még érintetlenül áll, *nem akarja* megoldani: akkor mi jogon nevezi magát szabadelvűnek? Hiszen a kath. kiváltságok és adományok a középkor legsötétebb időszakából plántálódtak át hozzánk, s nincs már Európában valamirevaló jogállam (Olaszországot sem véve), hol a jezsuitasággal saturált klérus az állami tőkékben így könyökgig vájkálhatna, mint minálunk.

Szép szóból és üres ígéretekkel kaptunk már eleget. Lássuk már a medvét! Nem lehet ezt a kérdést megkerülni, sem agyonhallgatni semmiféle mesterkedéssel, mert annak megoldása nélkül a kormány sem szabadelvű, sem független nem lehet, a protestánsok pedig folyvást mostoha gyermekeikül érzik magokat az államnak. De nem lehet a kormánynak sem oly tanügyi politikát követni, mely a tanügy és haladás jelenkori igényeinek és a magyar államiaság követelményeinek megfelelően, egyszersmind pedig a különböző felekezeteket is kielégítse. S ha a kormány mégis erőlteti a dolgot: egy torzalaknál egyéb nem fog kikerülni a Sándor-utcai törvénygyárból, melynek vonásai, meglehet, szép simán ki lettek mérve, de nem lesz bennök összhang, s nem lesz meg rajta a jellem, a lélek, sőt még a tiszta származás kinyomata sem, s melyben épezért senkisem fogja gyönyörűségét találni.

Néha a kormány engedi, sőt segíti megbuktatni a házbán saját javaslatát. Legjobb lenne ezzel is úgy tenni. Ha a kormány és a többség a protestáns felekezetek iránt nem bír igazságos lenni: hagyjon békét az ilyen törvényhozási nehezebb ügyeknek, melyek szorosan összefüggnek a mi életünkkel, s mielőtt azt nézné, hogyan vannak a művelt külföldön rendezve az iskolák, először azt tanulja meg, hogyan törölték ott el már előzőleg régen az uralkodó vallás lélekhaborító kiváltságait.

Addig pedig, míg eljövend az igazságosabb kor, mely az apák bűneit jóvá teszi az elnyomott felekezetekre nézve, engedjen bennünket a kormány a magunk módja szerint élni és tanítani. Az időt azonban a kormány se töltse egészen haszontalanul. Csináljon rendet a maga iskoláiban, ahol parancsolhat, s legyen meggyőződve afelől, hogy a jót, amit ez úton létesítend, a felekezetek lassankint magoktól is utánozni fogják. Ezenkívül — ami legtöbbet tenne a középiskolai kérdés megoldására — szabja meg, hogy az állami vezetés alatti főiskolákba minő és mennyi ismeretekkel vegyék fel az ifjúságot? s vesse magyar vizsgálat alá — kivétel nélkül — a belépni kívánó ifjúságot, mint a protestánsok ezt, főleg ezelőtt, még a saját felekezetű más iskolákból került ifjakkal is tették: és bizonyos dolog, hogy minden felekezet és nemzetiség teljes erejével igyekezzon fog, hogy ifjait a főiskolákra kellően előkészítse! Ugy vélem: ilyen módon iskoláinkkal még egy ideig meg lehetünk. A kormány és a törvényhozás nem követne el erőszakot egyik felekezeten sem. Nem kellene különbséget tenni nyilvános és nem nyilvános iskolák közt. Nem lenne szükség egy formába erőszakolni a különböző növéseket és termeket; sem a tanárok, osztályok, tanórak számát stb., a felszereléseket megszabni; az érettségi vizsgákra (ez áldatlan, sőt neveléses alkotáskra) nem kellene ellenőrző közegeket küldeni. Mert minden iskola életkérdésnek tekintené magára nézve, hogy feladatát kellően teljesítse, különben bizonyos lehetvén a felől, hogy önmagától elpusztul s a közönség tőle részvétét megvonandja.

Nemcsak egy út vezet Rómába. Kell valamit

a tanárok és a közönség eszére és igyekezetére is bízni: szerényebb eszközökkel, jó szellem és lelkiismeretesség mellett, épúgy el lehet a sikerhez jutni, mint fényes apparátussal. Az iskolák és tanférfiak közti verseny így inkább létesülne s a jóravaló módszer inkább érvényesíthetné magát, mint a mindeket egyformásító rendszer mellett.

Annyit azonban a közönség és az állam érdekeinek biztosítása végett így is meg kellene törvényben határozni, hogy a) bármiféle iskolában csupán képesített tanárok szolgálhatnak s b) a magyar nyelvet megtanulni s a hazafias érzületet elsajátítani minden iskolában egyformán „muszáj,” s idejében erős kézzel gátat kellene vetni minden hazafiatlan bujtogatásoknak, melyek egynémely iskolákban szélteregetnek. Itt lenne már helyén a kormány szigora. De azért, hogy néhány csikó a ménesből ki akar csapódni, helytelen lenne az egész ménest nyügbe verni. A prot. iskolákat megrendszabályozni pedig, mikor a szerzetes iskoláknak teljes szabadság engedtetik s a kormány a klérussal való szövetség gyanújában áll: annyit tesz, mint a protestánsokat erőszakosan a szélsők táborába üzni, s a mostani kormányférfiak iránt végkép elkeseríteni.

Szeremlei Samu.

A középiskolai törvényjavaslat.

II.

A középiskolai törvényjavaslat felett az *általános vita* foly tovább, oly érdeklődése között a t. háznak, amelyet a tanügygyel ex asse foglalkozó tanférfiak meglepetve látnak. Azonban jegyezzük meg, hogy ezen érdeklődés, a törvényjavaslatnak nem annyira paedagogiai, mint inkább államjogi része felé irányul. Az államjogi rész az, mely ellen síkra száll a lehazafiasabban gondolkodó prot. férfiak nemes csatasora s mely ellen küzd az erdélyrészi szász protestantismus, hogy kimutathassa rokonszenvét a németországi Schulverein s ellenszenvét a magyar állam eszméje iránt. S ezen harcban — amint az igen természetes — a hazafias magyar protestánsoknak rendkívül nehéz szerep jutott osztályrészül. Mert míg *Gull* és *Wolf*, a prot. autonomia védelmének örve alatt, a folyó hó 6-iki ülésen nyilván Berlinben beszélt, addig 7-én *Lükő* és *Mocsáry Lajos*, a tiszta magyar hazafiság alapján állva, a törvényjavaslatnak ezen részét, mint a kormányhatalom illetéktelen túlterjeszkedését célzót, voltak kénytelenek, az ékesszólás hatalmas erejével, úgy is mint hazafiak, úgy is mint protestáns férfiak, támadni meg. *Mocsáry*, nagyszabású beszédében, különösen arra fektette a fősúlyt, hogy a prot. iskolai önkormányzat, ezen törvény életbeléptetése által megsemmisítettik, mert ezentúl a protestánsok iskolákat csak engedély mellett fognak állíthatni, csak az állam által képesített tanárokat fognak választgatni, a tanárok számának szaporítása vagy csökkentése sem tőlük fog függni, az iskolai felügyelők jogai a főigazgatók és miniszteri biztosok kezébe lesz játszva, a tanterv a kormány jóváhagyásától fog függni, a tankönyvek censura alá esnek s a kormány feljogosíttatik esetleg az iskoláktól a nyilvánossági jogot is megvonni. A fátum különös szeszélye okozta azt, hogy *Tisza Kálmán*, a prot. főúr, mint kormányelnök, *Mocsáry L.* után a javaslat védelmére tetszés között szólhatott fel, s ezt is a szászok túlkapásainak köszönhetjük. A márc. 8-iki ülésen a prot. autonomia védelmére *Helffy Ignác* kelt fel, első katolikus férfi,

aki megtámadott önkormányzatunkat nagy és fényes beszédben védelmezte. Különösen utalt a javaslat 22. §-ára, melyet a protestánsok joggal tarthatnak az iskolai autonomiára sérelmesnek, mert az — bármint tagadják is a kormány padjairól — határozott eltörlése az autonomiának. *Helffy* a javaslatot különben nemcsak autonómiai, hanem magyar állami, tanügyi, szabadelvűségi és nemzetiségi szempontból is elvetendőnek jelentette ki; mert ami a nemzetiségi szempontot illeti, annak intézkedéseit részint feleslegeseknek, részint nagyon is kevésnek találta. A márc. 9-iki ülésen *br. Prónay Dezső*, az ág. evangélikusok egyetemes felügyelője emelt szót. *Prónay*, anélkül, hogy a felekezeti szennvedélyeket akarta volna felköltetni, tapintatosan és szakavatottan szólt a tárgyhöz. S ez annyivalinkább helyes, mert a t. ház hangulata a felekezeti szellemű beszédekre nagyon kedvezőtlen; de *Prónay* eltalálván az igaz hangot, beszéde tetzésben részesült. Nagyszabású beszédében leginkább azon adatok hatottak, melyekből kitűnt, hogy az ország legszegényebb lakosaiból álló protestánsok többet költenek iskoláikra, mint az állam. Ezen adatok annyira érdekesek, hogy lapunk olvasóival azokat részletesen is meg kell ismertetnünk. Főlemlíti, hogy a 179 középiskolából a tankerületi főigazgatók körébe beosztott tanintézetek száma ez: 89 gimnázium és 26 reál-iskola. Az állami költségvetésből részint fentartatik, részint csak segélyeztetik 8 gimnázium és 20 reál-iskola. A tanulmányi alapból fentartatik 33 gimnázium, a szerzetesek által 34, vagyis e kettőt együttevve 67, amelyeknek katolikus jellegük van. Ezen intézeteken kívül a szoros értelemben vett Magyarországon van ág. evang. gimnázium 19, ref. gimnázium 30 és egy egyesült prot. (Rimaszombat). Ez együttevve 50. Unitárius gimn. van 3, az erdélyi ágost. superintendenciának van 5 teljes és 5 nem teljes gimnáziuma; a görög-keletieknek van 3 gimnáziumok. Az állam a középoktatás céljaira áldoz: az állami költségvetésben a gimnáziumokra fel van véve 143,000 forint, a reál-iskolákra kerek számban 430,000 forint. A tankerületi főigazgatóságok 33,000 frtba kerülnek. A magyarhoni evang. egyház 296,000 forintot fordít gimnáziumaira, tehát az ország legszegényebb lakosaiból álló felekezet majdnem kétszerannyit, sőt még annál is többet, mint az állam. *Prónay* után *Göndöcs Benedek* szólalt fel, különösen paedagogiai oldalról támadva meg a törvényjavaslatot s pártolá *Herman* és *Hegedüs L.* külön véleményét. A görög nyelvet a rendes tantárgyak sorából kihagyandónak véleményezvén. Ugy látszik: a részletes vitánál ezen kérdés teljesen acut jelleget fog ölteni, ezt sejteti az ez irányban már megindult hírlapirodalmi actio s azon körülmény, hogy *Szász Károly*, miniszteri tanácsos is szükségesnek látta a klasszikai oktatás, jelesen a görög studiumok védelmére kelnit a „Nemzet” hasábjain. Erre mutat azon körülmény is, hogy bár a vita már igen előrehaladott stádiumban volt, *Hoitsy Pál* nagy beszéde mégis általános figyelmet tudott kelteni. A ház a vitát már megunt, de azért szónok mentől jobban belemélyedt tárgyába, annál többen hallgatták, s szakértő, magához a tárgyhöz, a középiskolai oktatáshoz hozzászóló értelmes s erős érvelésű fejtegetéseivel lebilincselte az egész ház figyelmét. Az egész vitában — tekintve szakszerűségét — legkiemelkedőbb beszéd kétségkívül *Hoitsy Pálé* volt. Ő határozottan szakit a mai oktatási rendszerrel, teljesen kihagyandónak véli az egész görög-latín oktatást, mint teljesen sikertelent s mint olyat,

mely a mai kultúra mellett már túlélte magát. *Hoitsy* az oktatás központját, a külön véleményt pártolól, a tudományokra akarja áthelyezni, s végzetes hibának tartja azon grammatizáló irányt, mely a gimnáziumokat sem engedi a középkor sötétségéből kiemelkedni. Szerinte egy fűszál alapos megismerése többet ér Anakreon dalainál, mert a természettudományok sokkalinkább észfejllesztők, mint az egész görög-latin grammatizálás. Az iskolának az a kötelessége, hogy a mai társadalom emberét nevelje, mert másképp tönkreteszi a nemzedékeket egymásután. Pedig vigyáznunk kell, mert az amerikai verseny el fogja nyomni az európai klasszikus ábrándozás emlőin táplált ifjúságot. A természettudományokban vér és hús van, ebben egy egész életnek ereje lüktet; míg az önök száraz grammatikai formái azoknak az ősvilági lényeknek, Tchtis taurusoknak, Megalotaurusoknak csontvázaikra emlékeztetnek, amelyeket össze tudnak ugyan állítani, de amelyből hiányzik a legfőbb: az élet. Szerinte nevelő hatása a klasszikai nyelveknek nincs, a kor pálcát tört ezen ósdi irány fölött, ideje tehát, hogy új alapokra helyezkedjünk. Az ő alapja tehát az egységes középiskola szervezete a tudományos oktatás követelményei szerint. Ami a *Herman, Hoitsy* s a már említett kisebbségi vélemény álláspontját illeti, már mult cikkünkben látható, hogy nem új, mert a sárospataki tanári kar ez irányban már évek óta működött, s itt szükséges megemlítenünk azt is, hogy *Bokor József* és alólírott, 1879-ben, mint a sárospataki főiskola küldöttei, az országos közép-tanodai tanáregylet Debrecenben tartott nagy gyűlésén, szónoklataikban ugyanezen irányzatnak adtak határozott kifejezést; sőt *Bokor J.*, „Egy középiskola” (Sárospatak, 1882.) című művében, ugyancsak azon eszméket hangsúlyozta, melyek most az országgyűlésen napi rendre kerültek. A márc. 10-iki ülésen *Orbán Balázs* a szászok ellen polemizált, sikerült beszédében; majd *Hoffman Pál*, bár a törvényjavaslat mellett, de a szászok agitatioi ellen nyilatkozott. — *Gruber János*, katolikus létére is, jelesen szállt a síkra a prot. autonomia védelmére; majd *Lukács Béla* az erdőlyrési kath. autonomia mellett szólalt fel, míg *Turgonyi Lajos* a javaslat államjogi része ellen beszélt, a prot. önkormányzat érdekében. A márc. 12-iki ülésen *Dobránszky Péter* a klasszikai oktatási irány ellen, *Bódogh Albert* az egységes középiskola mellett nyilatkozott; *Pulszky Ágost* a javaslat védelmére kelt, azonban azon kicsinyítő hang, melylyel a prot. autonomiáról nyilatkozott, nem keltett jó benyomást a ház prot. körében. Ezen ülés legkiemelkedőbb mozanata volt *Ugron Gábor* jeles beszéde, mely teljesen a javaslat paedagogiai részével foglalkozott, kiváló szellemmel, s elítéli a javaslat elvtelen kapkodásait. Azt mondja, hogy azon alap, melyen a javaslat mozog, teljesen az absolutistikus észjárás műve, mind administratív, mind paedagogiai tekintetben. Világosan kimondja, hogy az ó-kori klasszicizmussal szakítani kell, mivel a közművelődés alapjai ma már nem azokban keresendők, hanem a tudományokban általában. Szerinte a középiskolát a lyceális javaslat értelmében kellene reformálni, az 5-ik osztályig túlnyomólag osztályrendszerrel, a felsőbb (6., 7., 8-ik) osztályok tantárgyai pedig a gyakorlati életpályák követelményei szerint lennének csoportosítandók. — *Idánka Imrében* keservesen küzdött a prot. ember a kormánypártival; a javaslatot azon reményben fogadja el, hogy majd a részletes vitánál javítások fognak eszközölhetők lenni. A márc. 13-iki ülést majd-

nem egészen *Zay Adolf* foglalta le; szász velleitásával, de melyeket *Tisza Kálmán* ügyesen és tetszés között morzsolt szét. *Tisza* mellett a magyar állam-eszmét még senki hatalmasabban nem védte, mint *Grünwald Béla*, a márc. 9-iki ülésen. A volt zólyomi alispán keserves tapasztalatokat tett a felvidéki panslavizmus körében, s ezen tenorból szólott hozzá az állami mindenhatóság követeléséhez. Grünwald álláspontja annyiban tiszteletreméltó, hogy ő a magyar nemzeti állameszmének rendeli alá az összes többi érdeket, mert a magyar nemzetet csak a magyar állam mindenhatósága mentheti meg a különben biztos enyészettől. Ezen nézeteinek Grünwald a „Felvidék” című jeles művében már korábban adott positiv kifejezést. Természetes, hogy ezen alapon a protestáns autonomia védelmet nem remélhet, mert ahol az állam mindenható, ott felekezeti önkormányzatról okosan szó sem lehet. Különben a prot. autonomiának nemcsak az a nagy baja jelenleg, hogy a szászok is védelmére kelnek, hanem az is, hogy a t. ház több része a protestáns önkormányzat igazi szellemét nem ismeri, lépten-nyomon félreérti, s azért gyanuperrel hallja a protestáns szászok gyakori hivatkozásait az 179°/₁. XXVI. t. cikkekre, békekötésekre, nemzetközi szerződésekre. Pedig a prot. önkormányzat lényege, annak igazi eszménye az, melyet 1867-ben a sárospataki egyházkerület nyári közgyűlése megnyitó beszédében *Kun Bertalan*, tiszáninneri szuperintendens adott; aki azon emelkedett szellemű beszédet olvassa, lehetetlen, hogy felekezeti türelmetlenséggel vádolja azon egyházat, melynek szuperintendense mindaddig fentartandónak hirdeti a prot. egyházi és iskolai önkormányzatot, ameddig az 1848. XX. t. c. az országgyűlés által teljesen életbeléptettetni nem fog, mert védekeznünk csak addig kell, míg a hatalmas magyar állam, ezen törvény szellemétől áthatottan, nem képes intézkedni. Valóban időszerű lenne ezen megnyitó beszédet újra kinyomatni s a t. ház tagjai között szétosztani; hadd látnák meg abból: mit értünk mi a valódi prot. önkormányzat alatt.

(Folyt. követk.)

Kun Pál.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri egyházkerület bizottságának javaslata az új egyházi törvények alkalmazására nézve.

Elnökség a bizottság ülést megnyitván, felolvastatott az egyházkerület kiküldő határozata, melynek 9-ik pontja szerint, a lelkészválasztási törvények életbeléptetésére vonatkozólag, kimerítő véleményadás lévén ezen küldöttség egyik feladata, legelőször ezen legfontosabb kérdést tette tárgyává.

A lelkészválasztásnak az egyházi törvény III. részében előírt módja négy sarkponton nyugszik, u. m.: az egyházak osztályozásán, a lelkészek pályázati képességének megállapításán, a kijelölésen és a választás tényleges megejtésén. Ezen négy tényezőnek egymással való összeegyeztetése, azok egymásra ható erejüknek kellő módon való alkalmazása lévén a küldöttség feladata, mindenekelőtt azon irányelveket állapítja meg, melyek egy, az egyházkerületi közgyűlés előtt javaslatba hozandó szabályrendelet készítésénél a bizottságot vezetendik.

Ami az egyházak osztályozását illeti: az egyházaknak a papi jövedelem arányában 4 osztályba sorozását a törvény rendelvén, megállapítandónak tartja a bizottság azon határokat, amelyek között az egyes osztályokba sorozandó egyházak lelkészei javadalmazása váltakozik és erőszben tekintettel kíván lenni egyházkerületünk egyházaink helyi viszonyaira; megállapítandónak véli továbbá azon módozatokat, amelyek szerint a lelkészi jövedelmek kiszámítandók.

Az egész választási rendszer legfontosabb és legnehezebben megoldható kérdésénél, a pályázó lelkészek minősítésénél, a bizottság a törvény 186. §-ában előírt elveket veszi sinórmértékül. Figyelembe kívánja venni első sorban, a pályázati képesítés megállapítása tekintetében, a pályázóknak húzamosabb időn át teljesített hű szolgálatát, azután a pályázóknak már diplomájuk által megszerzett minősítését; a tudományos irodalomban, a lelkészi és egyházi közpályán szerzett érdemeiket, s az egyház gondozásában elért kitűnő sikert, a segédlelkészek tudományos képzettségét, szolgálati idejüket, s ez alatt tanúsított buzgalmukat.

Kerülni óhajtotta azonban a bizottság a pályázók bármennyű osztályozását, mint amely egyrészt a törvényen nem is alapúl, s másrészt egymásiránti gyűlölet csiráit hordaná magában, s könnyen felbontója lehetne azon atyafiúi szeretet és bizodalomnak, mely a lelkészi kart jellemzi.

Ezen irányelvektől vezettetve, következő szabályrendelet-javaslatot terjeszt a bizottság az egyházkerületi közgyűlés elé:

Szabályrendelet az egyházi törvény III. részében szabályozott lelkészválasztási törvény életbeléptetése tárgyában.

I. Az egyházközösségek osztályozása.

1. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben levő összes egyházközösségek a lelkészi jövedelem aránya szerint 4 osztályba soroztatnak (Egyh. törv. 187. §.). 2. Első osztályba soroztatnak azon egyházak, melyekben a lelkészi jövedelem az 1100 forintot meghaladja. Második osztályba tartoznak azon egyházak, melyekben a lelkész jövedelme 900 forinttól 1100 forintig terjed. A harmadik osztályba soroztatnak azon egyházak, melyekben a lelkészi jövedelem 700 forinttól 900 forintig terjed. A negyedik osztályt képezik azon egyházak, amelyekben a lelkészi jövedelem a 700 forintot nem haladja meg. 3. A lelkészi jövedelmek hiteles kiszámítását az egyházmegyék saját hatáskörükben eszközlik. Munkálataikat beterjesztik az egyházkerületre. Az egyházkerület aztán, a beérkezett munkálatok alapján, az egyházkerület összes egyházait a fennebbi kulcs szerint osztályozza, s erről készített kimutatását egy példányban az egyházmegyéhez leküldi, egy példányban levéltárában őrzi meg. A végleg megállapított osztályozás az egyházkerület jegyzőkönyvébe beiktatatik s ezáltal kihirdetetik. 4. A lelkészi jövedelem kiszámításánál tekintetbe veendő mindazon jövedelem, melyet a lelkész akár készpénzben, akár chartaszerűleg élvez; az ingatlan birtok mennyisége, s illetve azon átlagos jövedelem, melyet a lelkész ezen ingatlanokból élvez; azon szolgáltatások, melyeket híveitől természetben nyer; stola jövedelme. Mindezen javadalmak pénzértékben teendők ki. A pénzérték megállapításánál figyelembe veendők a helyi viszonyok. Levonásba hozandók

a jövedelem kiszámításánál mindazon terhek, melyeket a lelkész viselni köteles. Az évi átlagok kiszámításánál 10 évi középarány veendő. A természetbeni lakás a jövedelemben nem számítatik. 5. Az egyházak osztályozása, ha abban hiány mutatkozik, vagy a lelkészi fizetések időközben változnak, az egyházmegye felterjesztésére az egyházkerület által a fennebb megállapított módon bármikor kiigazítható. Annak egészben való átnézése és kijavítása pedig minden 10. évben múlhatlanul eszközlendő

II. A pályázati képesség megállapítása.

1. A negyedik osztályba sorozott egyház lelkészi állomására jogosítva van pályázni minden lelkész és minden olyan segédlelkész, aki a lelkészképesítő vizsgát jó eredménnyel letette. 2. Harmadik osztályú egyház lelkészi állomására pályázhat minden lelkész, aki mint rendes lelkész már két évig hivataloskodott, s ezen idő alatt erkölcsi tekintetben magát fedhetetlenül viselte; továbbá minden oly segédlelkész, aki mind a két vizsgát kitűnő eredménnyel tette le, s aki már az első vizsga letételétől számítva 4 éven át mint segédlelkész működött és magát ezen idő alatt fedhetetlenül viselte. 3. Második osztályú egyház lelkészi állomására pályázhatik minden lelkész, aki mint rendes lelkész 6 éven át működött, s ez idő alatt magát erkölcsileg fedhetetlenül és kifogástalanul viselte; továbbá az oly rendes lelkészek, akik mint rendes lelkészek már 3 évig voltak alkalmazásban, s mindkét lelkészi vizsgáról kitűnő bizonyítvánnyal bírnak, vagy akik magasabb tudományos képzettségüknek irodalmi munkásság által jelét adták, vagy egyházi közpályán sikerrel működtek, avagy az egyház gondozásában kitűnő sikert értek el, végre a segédlelkészek közül azok, akik mindkét vizsgájukat kitűnő osztályzattal tették le és ezenkívül legalább egy évig külföldi egyetemet látogattak, ha mint segédlelkészek már 5 évig működtek. 4. Első osztályba sorozott egyház lelkészi állomására pályázhatik minden lelkész, aki mint rendes lelkész már legalább 10 évig működött, ha ez idő alatt magát erkölcsileg fedhetetlenül és kifogástalanul viselte; továbbá minden oly rendes lelkész, aki mindkét lelkészi vizsgáról kitűnő bizonyítvánnyal bír, s mint rendes lelkész legalább 5 évig szolgált; végre a theologiai tanárok, ha ily minőségükben legalább 5 évig hivataloskodtak. A gimnáziumban működő vallásitanítók (cateketák) a rendes lelkészekkel egyenlő pályázati képességgel bírnak, míg a lelkészi képesítéssel bíró gimnáziumi tanárok a kitűnő segédlelkészekre megállapított minősítvény alá soroztatnak.

(Vége köv.)

Debreczeni Bertalan.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Válasz dr. Kun Zoltán úrnak.** A sárospataki főiskola nagyérdemű orvosa, dr. Kun Zoltán, sérelmesnek tartván magára nézve azt a megjegyzést, melyet e lapok 8-ik számában, a „Kormányzati rendszabálytervezet” ismertetése alkalmából, a XIII-ik §. 6-ik pontjára tettem: ellenem fordul és ahelyett, hogy állításomat csak egy árva szóval is cáfolná, ugyancsak megleckéztet, vádol, gyanúsít

oly dolgokkal, melyeket be nem bizonyított és érzékenykedve panaszkodik, hogy én „*egy társszak-hivatal fontosságát csekélylem.*“ Mindenekelőtt sajnálatomat fejezem ki afelett, hogy megjegyzéseim, melyekkel pusztán rendszer és elvek körül kívántam forgolódni, személyes sérelmet idéztek elő egy oly férfinál, kit én az ő hivatala körében, nagy buzgósága miatt, csak becsülni tudok. De hát mit tehetek én arról, hogy némely gyengébb idegzetű ember nem bírja elviselni a vélemény súlyát. Egyébiránt kijelentem, hogy nekem eszemágában sem volt az ő személyét megsérteni, vagy hivatala körét gáncsolólag érinteni. Ezt mutatja ismertetésemnek következő helye: „*Tiszteletre és a szülék hálájára méltók mindazon intézkedések, melyeket az előljáróság a főiskolai ifjúság érdekében, egészségügyi tekintetben is megtesz; bátran mondhatam, hogy egyetlenegy iskola sem áldozik annyit ez irányban, mint a sárospataki.*“ Ezzel azt is kitüntettem, hogy én a XIII-ik §. 1—15. pontjait, a 6-ik kivételével, mind helyeslem, tehát nem kerülte ki figyelmemet az, hogy a főiskolai orvos a tápintézetben „*az étrendet a tápintézeti felügyelővel együtt elkészíti*“ (5. pont); az sem, hogy a *torndszatra kötelezett gyermekeket megvizsgálja* (7. pont). Annyit én is sejtek, hogy ezek orvosi teendők. Én csak az ellen tettem kifogást, hogy a főiskolai orvos a tanrend megállapításánál a tanári karral közreműködjék. Ez képezi a vita tárgyát köztünk; ennek szükséges és helyes voltát kellett volna dr. Kun Zoltánnak indokolnia. Ki kellett volna mutatnia az orvosi beavatkozás fontosságát, lehetőségét a kérdéses tárgyról. Példákat kellett volna idéznie a bel- és külföldi orvosi gyakorlatokból. Szememre kellett volna vetnie, hogy ő maga is hányszor és mily eredménnyel működött közre a tanrend megállapításakor. Dr. Kun Zoltán mindezt elmulasztotta indokolni, azért kénytelen vagyok állításomat továbbra is fentartani és ujlag kijelenteni, hogy a tanrend megállapítása, vagyis a tantervben előírt hetenkinti óraszámok naponként való beosztása, a tanári kar kizárólagos kötelességeihez tartozik és nem szükséges, hogy amellet ott álljon egy orvos, mint bába a szülésnél.

Azt mondja dr. Kun Zoltán — tudni vélvén, hogy ki lappang az álnév alatt — hogy én nem vagyok szakember és azért nekem, az ő „*igen szeretett és tisztelt barátjának*“, nem is lehet elegendő ismeretem az efféle dolgok megítélésére. E férfiatlan modorú kritikára, az irodalmi jellemet mélyen sértő vádra, mely az epe keserűségével van oda vetve, csak akkor felelhetnék méltóképen, ha nem veném tekintetbe az irodalom méltóságát és azt a helyet, ahol e sorok világot látnak. Most csak annyit mondok, hogy nem az a kérdés: ki írta azt a cikket, hanem az, hogy igaz és helyes-e az, ami abban van. A szakembernek azon kellett volna lenni, hogy érv ellen érvet állítva, megcáfolja az avatatlan kontárt és ellene bizonyítson. Így a t. közönség velem együtt azt kénytelen hinni, hogy dr. Kun Zoltán oly ügynek kelt védelmére, melyhez legkevesebbet sem ért, ami különösen kitűnik abból is, hogy ő *tantervről* beszél, holott a *Rendszabálytervezetben* és az én bírálatomban is *tanrendről* van szó, ami két különböző dolog a szakember előtt. Azt is felhossa ellenem dr. Kun Zoltán, hogy én

abban az ismertetésben úgy tüntettem fel magamat, mintha alaposabb szakismerettel bírnék, mint a *Rendszabálytervezet* készítésére kiküldött bizottság „*érdemdús tagjai.*“ Ezen gyanúsító nyilatkozatnak csak akkor volna némi jelentősége s talán következménye rám nézve, ha a dr. Kun Zoltán t. előljárósága oly primitív módon gondolkoznék a szó- és sajtószabadságról, mint ő, ki bizonyára nem nyújtott volna alkalmat arra, hogy a fontos közügyhöz mentől többen hozzászóljanak és hihetőleg csak egy szűk körű consiliumban döntötte volna el ezt a szerinte egészségügyi dolgot. Végre azzal zárja be cikkét dr. Kun Zoltán, hogy „nem lévén célja polemiát kezdeni, az ügyet egyszersmindkorra befejezi és semminemű válasza nem fog reflektálni, kivált hasonló természetű egészségügyi dolgok érdekében nem.“ A szakember sértett szívének aristokratikus nyilatkozata ez. Tudomására hozom azonban dr. Kun Zoltánnak, hogy az efféle magas hangú, könnyen leszámolni akaró beszédek, az irodalom szabad köztársaságában nem vétetnek tekintetbe. *Autonomia.*

— **Figyelmeztetés.** Tiszáninneni ev. ref. egyházkerületünknek mult 1882. évi szeptember 24-én Kassán tartott gyűlése jegyzőkönyvébe, a 17-ik lapon, hol a hollandi pénztárról szóló számadás föltételei elsoroltatnak, azon feltűnő sajtóhiba csúszott be, hogy a kiadás második számtételénél 7940 forint helyett 1940 forint van feltüntetve, a 7-es szám helyett 1-es szám lett nyomtatva; mely hiba méltán feltűnhetett mindenki előtt, mert a kiadás összegét hatezer forinttal apasztotta. Megnyugtatóul, hivatalos hitelességgel nyilvánítom, hogy a számadási könyvben, a fentjelzett számtétel teljesen rendben van, s a kiadás 8892 forintot tesz. Ekként e hibás számtétel kiigazításával, mind a maradvány, mind az egész pénztár állása ugyanaz lesz, ami jegyzőkönyvünkben nyomtatva van. Miskolc, 1883. március 12. *Kun Bertalan*, püspök.

— **Értesítés.** Van szerencsém a prot. egyházi irodalom tisztelt pártolóival tudatni, hogy „*Liturgika, vagyis az istenítisztelet elmélete (Egyházi szertartástan)*“ című művem már nemcsak nálam Eperjesen, hanem Kókai Lajos, budapesti előnyösen ismert könyvkereskedő úrnál is kapható (Budapest. IV. ker. Károly utca 1. sz.). Liturgikám ára 2 frt. 50 kr. *Hörk József*, ev. theol. tanár.

Szerkesztői izenetek.

A Krassó-vidéki lelkesi értekezlet „egy megbízott tagjának.“
Az annyi fenyegetéssel megígért „*viszontlátásnak*“ a legnagyobb örömmel nézek elébe; mert mindenesetre kíváncsi vagyok rá, hogyan méltóztatik bebizonyítani, hogy az helyes, jogos, méltányos dolog: közzétenni egy memorandumot, mely az egyházkerülethez van intézve s melyben egy tanár tudatlannak, sikertelen tanítónak mondatik, mielőtt az egyházkerület ez ügyet tárgyalta és a netalán való bajokat orvosolni megpróbálta volna. Mert én, igenis, ezt az eljárást helytelenítettem és helytelenitem most is. Mi van ebben önhietség és lenézés, megvallom: nem bírom felfogni. Ami azt a heveskedő visszautasítást illeti, hát az egészen felesleges dolog. A netaláni félreértést vagy tévedést senkisésem hajlandó szívességgel helyreigazítani mint én s ezért most is készséggel kijelentem, hogy én a „*malom alatti*“ kifejezést nem az általam igen tisztelt értekezletre értettem, hanem minden célzatos vonatkoztatás nélkül csupán annyit akartam

mondani, hogy a tanár becsülete felett pálcát törni mégis nires felhatalmazva akárki Dédelgetem-e én a tanári netaláni bűnököt, van-e fogalmam a szabadszólás és sajtó jogáról s mint megtisztelni méltóztatik: „vaskalapos“ vagyok-e, erre csak akkor fogok felelni, ha majd az ígért találkozásnál le méltóztatik az álcát emelni és saját nevével áll elő az „egy tag,“ kinek mostani nyilatkozatában hangsúlyozott megbízatásában én azért kételkedem, mert a krassó-vidéki értekezlet az én megjegyzésem óta nem tartott ülést és így senkitem sem bízott meg. Nos tehát nyílt sisakkal, én is azt mondom: „Ad revidere.“ — G. P. N.-Kálló. Megkaptam, köszönöm. — Sz. I. Legenye. Még nem értem rá elolvasni.

Pályázatok.

A micskei ref. egyházban a lelkési állomás üreSEDÉSBE JÖVÉN, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek, az egyházi törvények 191-ik §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket *Szöke Fános*, érmelléki egyházmegyei espereshez ÉR-Mihályfalván (u. p. helyben) folyó évi ápril 1-ig beadni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Minden házzal bíró gazda fizet az egyház vékájával, mely 40 itcés, egy véka búzát; ilyen van 120.
2. Minden házzal és olyan darab szőlővel bíró gazda, mely tíz csebert megterem, fizet egy cseber bort az ekklesia csebrével, mely 60 itcét teszen; ilyen van 60.
3. Aki csak szőlővel bír, de házzal nem, fizet $\frac{1}{2}$ cseber bort.
4. Akinek háza van, de szőlője nincs, fizet bor helyett 1 forintot.
5. Akinek sem háza, sem szőlője nincs, fizet $\frac{1}{2}$ véka búzát és 50 krt.
6. Az özvegy asszonyok, kik semmivel sem bírnak, fizetnek 40 krt.
7. Harminckét hold föld egy tagban, melyből 10 hold kaszáló; adóját egészen az egyház fizeti.
8. Tüzifa, tízhasábos öl, beszállítva.
9. A községi erdőből egy sessio után járó illetőség = 2 hold, mely a községi erdővel együtt községileg kezeltetik s adatik ki belőle az évenkénti illetőség.
10. Egy sessio után járó legelő-illetőség a községi legelőben.
11. A parochia telekjét az egyház szántatja s adóját fizeti.
12. Az egyházi felsőség által megállapított stóla.

Jegyzet. A búza-fizetést az egyházi eljáróság veti ki évenként az egyháztagokra.

1—1

A köbölküti ref. egyházban a lelkési állomás üreSEDÉSBE JÖVÉN, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek, az egyházi törvények 191-ik §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket *Szöke Fános*, érmelléki egyházmegyei espereshez ÉR-Mihályfalván (u. p. helyben), folyó évi ápril 1-ig beadni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Minden szőlős gazda fizet egy kis cseber mustot, az özvegy $\frac{1}{2}$ kis csebert.
2. Minden gazda, akinek szőlője nincsen, egy véka búzát tartozik adni, az özvegy pedig fél vékát.
3. Minden házi gazda a boron és búzán kívül fizet 20 krt, az özvegy 10 krt.
4. Tüzifát ad az egyház készen 10 ölet.
5. A helység határa 2 fordulóra lévén felosztva, az egyik fordulóban két darabban 5 köblös, a másik fordulóban három darabban ismét 5 köblös föld, melyet az ekklesia tartozik háromszor megszántatni és a lelkész magjával bevettetni.
6. Két darab kaszáló, melyet az egyház vagy helység lekaszáltatván, be is hordat, felgyűjtetni a lelkész tartozik.
7. Stólare szabály szerint.

1—1

Az ugornya-gergelyi ref. társegyházban a lelkési állomás üreSEDÉSBE JÖVÉN, az ezen állomás elnyerhetésére minősítve levő s igényt tartó lelkészek, az egyházi törvények 191. §-a értelmében felhivatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket *Peterdy Károly*, beregi egyházmegyei espereshez Barabáson (u. p. Mező-Kaszon), folyó évi ápril hó 5-ig beadni sziveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Személypénz 10 forint 88 kr.
2. Szénaváltság 180 forint.
3. Rév-vám-osztalék 75 forint.
4. Búza 118 véka, s ugyanannyi gabona; együtt: 236 véka.
5. 12 öl kemény tűzifa.
6. 32 hold szántó- s 2 hold legelőföld, melynek adóját felerészben az egyház fizeti s 6 vékás földet megműveltet.
7. Stólarek szabály szerint; tisztességes lakás nagykerttel, s egy holdnyi temetőföld 2 harmadának lehető haszna.

Debrecen, 1883. március 12.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

Épen most jelent meg s minden hazai könyvtár által megszerezhető:

MAGYAR PROTESTÁNS EGYHÁZI SZÓNOKLATOK, ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre.

Irta GYÖNGYÖSY SÁMUEL.

Új folyam, 2 kötetben. Ára egyenkint 1 frt. 80 kr.
Tartalmaz ezen két kötet 42 — különféle alkalmakra használható egyházi beszédet.

 Szerző hasoncímű munkájának I-ső folyama 2 kötetben szinte a fenti áron megszerezhető.

Ferenczi B.,
miskolci kiadó-könyvtár.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Húsvét ünnepén.” Osváth I. „A zsinati törvények 187. §-ának gyakorlati alkalmazása.” Ujj I. „A középiskolai törvényjavaslat.” III. Kun P. „Comenius Magyarországon. 1650–1654.” (Folyt.). Dezső L. „Húsvéti énekek” Ivánka S. „Szívművelő.” (Könyvbír.). F. Varga L. „A barsi ref. pápi értekeztet javaslat a lelkészek minősítése s az egyházak osztályozása tárgyában és az egyházmegyei gyűlés.” Garami A. „A tiszáninneni egyházkerület bizottságának javaslata az új egyházi törvények alkalmazására nézve.” (Vége). Debreczeni B. „Vegyes közlemények.”

Húsvét ünnepén.

Ne versengjünk ma. Legyen ez a nap a kien-
gesztelődés ünnepe. Annál a sírnál, melynek titkai
felett ma a keresztyén világ vallásos kegyelettel
áll, hajóljunk bocsánatra. Ezt kívánja tőlünk az a
legszentebb, aki nem azért jött, hogy elveszít-
sen, hanem hogy a szeretet lelkével egybekötözzön
és megmenten minket magának. Új parancso-
latot adok néktek: egymást szeressétek.

... Mikor az első húsvéti nagy történet híre
Jeruzsálem utcáin végigfutott, a fényes zsidó fővá-
ros megdöbbenve fogadta a hírt. Két tábor állt
egymással szemben: a hívők és a hitetlenek
tábora. Amazok hirdették örömmel: „föltámadott
az Úr bizonynyal,” ezek meg feleltek rá dac-
cal: „óh az lehetetlen, a halottaknak
nincsen feltámadásuk!”

Ez a kép most is megvan. Ma is, majdnem
kétezer év múltán, két tábor áll az Úr sírja felett.
Egyik testben kiemelkedni látja kökoporsójából az
isten-embert, ruhái még azon nedvesek a
Mária Magdaléna szerető könyeitől; a másik
pedig a természet örök törvényeire való hivatko-
zással kijelenti, hogy abban a sírban ma is ott
porlik a legtökéletesebb ember, de az eszme,
melyet képviselt, amelyért élt és meghalt, az fel-
támadva itt él velünk, betölti a levegőt, hat, mun-
kál, lelkesít, egyházban és társadalomban... íme
ez a lélek ő... így támadt fel ő és ez a foly-
tonosan feltámadó Krisztus, a halottak
első zsengéje, az első húsvéti nagy tör-
ténet titka.

Hagyjuk ma el a megszokott hangot — ne
versengjünk! Az ingerültség tüze csak égetni tud,
de építeni, lelket tisztítani és eleveníteni nem. Ne
magyarázgassuk ma a húsvéti nagy rejtélyt, a
kedélyvilág számtalan különfélesége szerint, hanem
kiki az ő egyéni műveltségének megfelelő alakban

támaszsa fel Jézust szívében és életté tevén őt abban,
ismerje el, hogy rajta kívül senki más ala-
pot nem vethet. Ezzel el van érve a cél; szép
húsvétot ülünk, mert ha eltérünk is egymástól az
egyes vallásos eszmék felfogásában és magyará-
zásában, de a Jézus feltámadásán érzett örömben
mégis egyesülünk és egyformán boldogít az a tu-
dat, hogy ő csakugyan él ma is, itt van velünk;
egyházi, társadalmi, családi egybekötöttéseinknek
ő a vezetője; ő gyógyítgatja sebeinket, nélküle
szánandó szegény lenne az egész élet; az ő magas
erkölcsi elvei nélkül céltalanul bolyongva, örök
gyötrelemben, reménység, vigasztalás nélkül kí-
nódnánk e földön, munkánknak nem lenne áldása,
a becsületnek kenyerere, az érdemnek dicsősége!

Tiszteljük azért a húsvéti tant, hadd emelje
az magasra erkölcsi becsünket; a történetírás
hatalmasan meggyőző ékesszólással hirdeti, hogy
nagy szerepe és áldása van e tannak a keresz-
tyénség életében, az egész emberiség történetében.
Csudálatos erővel hajtja a lelket a magasabb élet-
elvek és földfeletti eszmék keresésére. Minden
haladásnak, műveltségnek ez az alapja. A húsvéti
nyitott sír göröngyei közül kelt ki a valódi sza-
badság és élet. A húsvéti tannál több nyugal-
mat, több áldást és boldogságot egyetlen tan vagy
eszme sem adott még a világnak. Országok és
népek intézményei ezen nyugosznak, erre épül
minden, ami csak jövőre és fenmaradásra számít.
Ennek köszönhetjük, hogy kékel felettünk az ég,
tavasszal kizöldülnek kedveseink sírjai és hogy
a köny, melylyel kikisérjük őket a teme-
tőbe: fénylő és meleg.

Ugy vagyunk vele, mint valami talizmánnal:
szívünkön hordjuk, féltve rejtegetjük, nem adnánk
el nagy kincsért, mert tapasztaljuk, hogy vele
könnyebb az élet; örülni tanít a szerencsében, a
bajban nemesen tűrni és jobb jövőt remélni. Sok
a mi világunkban még az egyenetlen, a visszás,

sok a fogyatkozás, a bűn, amely öl, pusztít, mélyen elkieserít; hová lennénk egy jobb jövő, egy felsőbb élet hite nélkül?! Mennyi hitetlenség, üres hiúság, mennyi alacsony hízélgés, léha nagyravágyás és szennyes önérdek borítja még folyton átkát reánk, megtépve sokszor szívünket, bemocskolva legtöbbször nevünket?! Igazán — minden napunk egy-egy Nagypéntek, teli gyászszal s a régen szereplő egyének megújult képével!... És mindez elcsüggeszsen?... Nem!... Megfordul a kép! Igazsággal hirdeti ma a húsvéti nyitott sír, hogy az igaztalanság a joggal, a bűn a becsülettel nem küzdhet örökké; a világtörténet pedig hatalmasan tanuskodik, hogy a népek életében Nagypéntek után kimaradhatlanul következik a húsvét — diadallal! Nem halhat az meg, nem veszhét az el, ami örök és szent!

Óh mennyi áldás, mennyi megnyugvás és béke a húsvéti hit nyomán! Nyomorult, sötét élet lehet az, melyet ez a hit ma nem tud vigasztalni, boldogítani!

... „Az Úr föltámadott bizonynyal!...“

Ez az én húsvéti eszményképem. . . Megölelem hittel és nem bocsátom el!! *Osváth István.*

A zsinati törvények 187-ik §-ának gyakorlati alkalmazása.

A zsinati törvények 307. §-a közt idáig egy §. sem részesült oly többoldalú megbeszélésben, mint a 187-ik §.; bizonyára azért, mert ez legközelebb áll mindnyájunk érdekéhez. Már csak e becses lapokban is, idáig, négy cikk jelent meg e tárgyban, s a megjelent cikkeken szolt hozzá önzés és érdek, igazság és méltányosság, megbarátkozás a leendő új viszonyokkal és ellenható conservatismus. A cikksorozatban a legutóbb felszólaló felmutatta ugyan az előtte megjelent cikk írójának sötét önzését, sőt még a lelkészi promotio érdekében melegen is üdvözlé az új törvényt; azonban miután ő sem bírta leküzdeni s a közérdeknek feláldozni saját érdekét; sem a dolgot a polemia körén túl nem fejleszté: helyén találnám immár a vitát a polemia teréről a gyakorlati élet körébe, a hivatolt törvénynek mikénti alkalmazása terére vinni át. S ez lesz legfőbb célja szerény hozzászólásomnak.

Hogy az átalakítás mindig némi rázkódással jár: ezredéves a tapasztalat. A conservatív elemeknek a megtámadott érdekekkel egyesült ellenhatása sosem maradt még el, s az lenne különös, ha csak egyszer is elmaradna az alakítás, az újítás mellől. Azonban, miután már ma egy szakszerűen végzett munkánál sem hagyják számításán kívül az eshetőségeket, a contreminet s az ezek ellen biztosító óvintézkedéseket: époly kevéssé hagyhatják figyelmen kívül egy új helyzet alakításának megkezdői azon óvszabályokat, melyek biztosítandnak, hogy a célbavett átalakítás minden nagyobb rázkódás, hogy ne mondjam: explosio nélkül történjék meg.

S ezt elérhetni legkönnyebben gondolnám azáltal, ha országosan lehetőleg egyöntetűvé teendő eljárásunk alapjává oly szilárd elveket raknánk le, melyeket száz érdek ezer ellenhatása sem lenne képes alapjában megingatni.

Mielőtt azonban ezen alapelvek felállításához hozzáfognék, fel kell tennem, hogy a 187-ik §. első részének, vagyis az egyházak osztályozásának már elég van téve. És még ez nem is lesz nehéz munka, mivel a lelkészi „híványok“, mint az osztályozáshoz elég biztos alapok, már nagyobb részben rendezett felbecsülésen nyugszanak egyházmegyénkben. Azonban még itt is felmerülhet s okvetlen fel is fog merülni azon nagy és fontos kérdés, hogy az egyházak osztályozásánál ugyanazon kulcs használtassék-e az egész egyházkerületben, vagy az osztályok méretei lehetnek talán majdan egyházmegyénként különbözők? Ezen kérdésre, igaz, hogy majd befelelnek az egyházmegyék, amidőn e tárgyban a törvény értelmében kihallgattainak. Addig is azonban szabadjon kimondanom azon szerény nézetemet, hogy e méretek az egész egyházkerületben egyformák azért nem lehetnek, mivel a gazdag és szegény állomások, mint tudhatjuk, nem állnak egyházmegyénkben egymással egyenlő számarányban. Vagyis, míg a gömöri vagy az a.-borsodi egyházmegyékben az osztályozás ily méretei be lennének tölthetők: IV. oszt. 6—800, III. oszt. 8—1000, II. oszt. 1000—1200, I. oszt. 1200—... fel: addig az abauji vagy a f.-zempléni egyházmegyékben ily méretek mellett az első osztályba sorozandó lelkészek promotiója illusiorússá tétetnék, mint ahol csakis ily méretek lehetnek egyházakkal betölthetők: IV. oszt. 6—700, III. oszt. 7—800, II. oszt. 800—1000, I. oszt. 1000—... fel.

Az ekként megteendő első lépést követné a második: a lelkészek és s.-lelkészek minősítése. Hogy itt már egy nehezebb munka előtt állunk: nem vonhatja kétségbe egyikünk sem. De azért itt is, ha előre gondosan felállított alapelvek fogják vezetni a qualificáló bizottságot, mind rájuk nézve megkönnyül a munka, mind a qualificatio elveszti odiosus voltát, amennyiben: „non principia sed solum nomina sunt odiosa.“ Alapelvekre van tehát szükség s ily alapelvek nyomán készitendő oly keretekre, melyeknek egyikebe vagy másikába minden egyes lelkész és segédlelkész beilleszthető legyen. Ily alapelvek lennének szerény nézetem szerint a következők:

A status quo figyelemben tartása. Minden újításnál, minden átmeneti eljárásnál, szabályzó elv gyanánt állithatjuk fel, hogy míg egyrészt szemünket egy percre sem vehetjük le a jövőről, a jövőben elérendő célról, másrészt egy percre sem szabad feladnunk kegyeleti viszonyunkat sem a multhoz. Ily kegyeletessége lenne a minősítési munkálatnak ez idő szerint az, ha az I-ső és II-ik osztályú egyházakban működő lelkészeket, ha csak szembe-tűnő hanyagságot nem tüntetnek ki hivatalos működésükben s az egyházi közügyek iránti érdekeltségben, meghagyja az I. illetve II. osztályú lelkészek osztályában. S ez lenne a kegyelet ténye szemben a multtal!

A második alapelv lenne a *méltányosság*. Ezen szabályzó elv szerint minden egyes lelkész, akiből a hivatalos buzgóságot, szellemi előretörekvést és önképzést még ki

nem ölte a csupán kenyérért végzett munka áldástalansága, s ezen magasztos papi erőnyeket feltüntetési részben saját egyháza bölcse vezetése s ott a hitbuzgóság emelése, részben az egyházi közügyek, értekezleti dolgok és tárgyak körül kifejtett érdekelttsége vagy éppen irodalmi közreműködés által: az ily lelkeszkek egyházuk osztályánál legalább egy osztálylyal fellebb azért tételnének, hogy így lenne előttük nyitva a tér a felebbmenetelre, az érdem promoveálva a jutalomra. S ez lenne a méltányosság ténye szemben a jelennel!

A harmadik szabályzó alapelv lenne az *igazság*. Igaz, hogy ez, főként szeretet által vezetve, lehetne azon egyetlen alapelv, mely rendezhetné az egész intézményt, s bizonyára kell is, hogy önmaga rendezze, mihelyt az átmeneti korszak megszűnik. Azonban ezen szabályzó elvnek addig is megvan saját tere főként a harmadik és negyedik osztályok berendezése s a s.-lelkészi karnak ezen két osztályba leendő beállításánál. Mert megbocsát T. Varga L. úr, ha én a törvény védő intézkedését illusoriussá tenni nem akarom azáltal, hogy míg az új törvény az eddigi szabad versenyt korlátozza a promotió javára: addig a gyakorlatban tovább is a régi állapot legyen feltartva. Mert ha oly phaenomenekért, mint egy Révész Imre, kész volnék is némi rendetlenséget eltűrni a rendben, mint az égi rend eltűri a phaenomenek rendetlenségét: azonban törvényesíteni a rendetlenséget az ily phaenomenekért, akkor, midőn ezek minden védő törvény nélkül is megtalálják saját helyüket: megvallom, nem szeretném, s nem szívesen látnám visszadobni a szabad verseny terére a lelkeszi érdemet, melynek még ma, a mai választó közönséggel szemben védő törvény kell, ha azt akarjuk, hogy promoveáltassék.

Abban pedig bocsásson meg a t. s.-lelkész úr, hogy a törvény ily szellemű keresztülvitele megbénítaná káplánaink nemes ambícióját; sőt inkább, mint I. Napoleon katonájának a táskájában képzelt kinevezési okmány bátorságot, úgy káplánainknál a törvény biztosította promotió felfogja tartani a munkakedvet, acélozni fogja a munkaerőt. A fiatal s.-lelkész vágyai nem lesznek eltelve egy Szentpéter sat. légváraival, hanem meg lesz elégedve a jelentkező kis statió elfogadásával, mert nem fogja kísértetni azon rémes gondolat, hogy ahová a fa dől, ott korhad el. De nem is fogja átadni magát egy jóra való erő sem a semmittevő tespedésnek, hanem munkálni fog híven; részint erkölcsi szűkségből, részint talán, hogy kifejtett buzgalmát lássák az intéző körök is?! Mindegy! Az egyház, melyben működik, alkot és terem, csak áldani fogja emlékét, amidőn egyszer, nemcsak mint eddig szellemileg, de a promotió lajtorjáján egyszersmind anyagilag is emelkedni fog felfelé s ott jobban fogja tudni méltányolni a kicsinyek érdemét, lévén egykor maga is kicsiny.

Új István.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai törvényjavaslat.

III.

A javaslat felett az *általános vita* folyó hó 14-én folytatott; ez alkalommal különösen Kiss Albert volt az, aki hatásos beszédet tartott, s nagy sikerrel fejtegette a javaslat hiányosságait. Kiváló érde-

kűk beszédében azon idézetek, melyeket *Fraknói* 1865-ben megjelent, s a miniszter közvetlen vezetése alatt álló iskolákban kézikönyvvül használt, Magyarország történelméből vett. Kimutatja, hogy az állami középiskolákban mimódon képeztetik a nemzeti jellem, minő irányban vezettetett a nemzeti kultúra és miként tanítottatott a nemzeti érzület, a nemzeti pietas fentartására és ápolására legalkalmasabb tantárgy, a történelem; p. o. *Bocskay Istvánra* vonatkozólag, említett könyv 13. §-ban szórul-szóra ez áll: „Bármennyire bizonyították azok *Rudolf* jóakarátát és hogy a nemzetnek elnyomása az ő akarátán kívül történt, *fellázadt ellene*“ — egyéniségét különösen így jellemzi: „*Bocskaynak* pedig eléggé aljas pénzvágát jellemzi az, hogy elfogott egyéneket nem átalított százezrenként áruba bocsátani a töröknek.“ A 20-ik §-ban *Bethlen* hadjáratát írva le, ezt mondja: „*Bethlen* az annyiszor megkötött, esküvel erősített békét többé már meg nem szeghette, mert újabb támadási készülétei közben 1629. novemberben meghalt, de Magyarországnak nyugalalmát és boldogságát hosszú időre aláasta.“ — *Rákóczy Ferencet* úgy mutatja be a tanulóknak, mint egy gyenge, ingatag embert, kit más vezet, s azt mondja: „kivált *Bercsényi* gr. izgatásai következtében, mint ki a *lázadásban* legtevékenyebb részt vett, határozta el magát élére állani a *lázadásnak*. Pedig *Leopoldnak* népének boldogítása volt egyedüli célja és félszázadon át tartott uralkodása hazánk történetében a legdicőségesebb lapokat foglalja magában. Azon csapásokért, melyek hazánkra nehezettek, a *felkelések* nagyra való nézőre nézve, tagadja azt, hogy az csak 13 éves lenne, most az már csaknem 200 éves. A német „zu viel regieren“ féle elv először tényleg valósult a helytartótanács felállításával 1723-ban. Csakhamar kinevezetett az első tankerületi főfelügyelő Magyarország minden nép- és középiskolái számára, teljes jogosultsággal. Ez volt gr. *Barkóczy Ferenc*, esztergomi prímás. Már 1763-ban kiküldettek a miniszter által tervezett biztosok, csakhogy még akkor *homodiecesanus*-oknak hívták. Ezek a prot. iskolákba be nem bocsáttattak. Ekkor a küzdelem megkezdődött és mikor a protestánsok meg nem hajóltak, jöttek a kir. biztosok, előbb br. *Vécsey József*, majd gr. *Forgách Miklós*. De midőn ezek előtt sem nyitak fel a prot. iskolák, 1776-ban Magyarország kerülete 10, Erdélyé 2 és így összesen 12 tankerületre osztott. Tehát még ez sem eredeti a törvényjavaslatban. Éppen 12 tankerületbe 1777-ben 12 tankerületi főfelügyelő nevezetett ki és kiadatott a *Ratio Educationis* épen úgy mint azt a javaslat 8. és következő szakaszaiban tervezé a miniszter. Az 1890—1-iki XXVI. t. c. nem féloldalú törvényhozási tény, hanem egy a törvényhozás többsége, az evang. és kath. status, végre a korona között több rendbeli izenétváltások után létrejött faktum; igaz, hogy annak szövegébe felvétellett a *suprema inspectio* és *coordinatio* való hivatkozás, de az 1791-ben kiküldött országos bizottság megvizsgálta és meghatározta: mi értendő ez alatt? Az országos bizottság 1791. aug. 12. a következő határozatot hozta: „Miután az 1791. XXVI. t. c. a protestánsok iskoláit teljesen azok tetszésére, szabad rendelkezésére hagyja — plene illorum arbitrio reliquit — a küldöttségnek a prot. iskolákra vonatkozólag nincs más teendője, mint csupán az, hogy meghatározza az ország törvényes hatóságai útján gyakorlandó kir. legfőbb felügyelet

gyakorlásának módját és hogy a nemzeti nevelés egyetemes elveinek rendszere előlegesen megállapítván, ehhez képest az oktatás módját rendezze.“ A főfelügyeleti jognak meghatározása felett keletkezett hosszas küzdelmet az 1819. jan. 19. megjelent kir. leirat oldotta meg következőleg: „Ő Felsége az evangélikusokat az iskolaügy és a tanítás rendszerére nézve, eddigi törvényes gyakorlatukban ezentúl is meghagyja, de egyszersmind azt rendeli, hogy most mindjárt, ezentúl pedig rendszerint félévenként tudósítást küldjenek Ő Felségének, iskoláik tanügyi állapotáról, azonban nem az iskolai felügyelők, hanem a helytartótanács útján.“ Ez volt 1819-től maig a gyakorlat. s ezen akar a javaslat lényegesen változtatni. Szónok csatlakozik a kisebbségi véleményhez s egyszersmind pártolja br. Prónay határozati javaslatát. A ház másik érdekes szónoka *Bartha Miklós* volt, ki a javaslatot elítéli azért is, mert az a maga merev 8 osztályával teljesen a német minta szerint készül és semmi új, eredeti, helyes conceptiot nem tartalmaz; másrészt mivel a miniszter még a minutialékban is az összes rendelkezési jogot magának tartja fel. A javaslat 73-ik §-a több mint 40-szer állapítja meg a miniszteri beavatkozás szükségét. Ezen gyámkodás és bizalmatlanság kifejleszti a szolgálalküség és robotmunkát. Ajánlja a miniszternek *Felméri* művét az angol középiskolai rendszerről.

Bartha az egységes középiskola mellett száll síkra, mert hiába mondta a miniszter azt, hogy a két irány (gimn., reál) egyesítése már túlhaladott álláspont. Hivatkozik azon emlékiratra, melyet 1875-ben a műegyetemi tanárok nyújtottak be a miniszterhez, továbbá a szegedi reál-iskolai tanári karnak 1881-ben tett kijelentésére, melyben kimutatják, hogy négy év alatt a reál-iskolai tanulók száma 8000-ről 5000-re apadt; hivatkozik Porosz-, Szász-, Bajorország és Báden példáira, hol a különbség megszűntetése végett, az elsőrendű reál-iskolába bevették a latin nyelvet; Angliára, hol a bifurcationról nem tudnak semmit; és végre az oktatás feladatára, melynek más érdeke nem lehet, mint kifejtteni egy és ugyanazon növendékekben az erkölcsöt is, a cselekvést is. Pártolja a külön véleményt.

A március 15-iki ülésen *Győry Elek* mondott figyelemreméltó beszédet. Ő is az egységes középiskola híve s magáévá teszi azon érveket, melyeket *Hoitsy* előadott, annyival inkább, mert a törv. javaslat merevsége kizárja azon lényeges kellékeket, amelyek mellett a közoktatásügy az állam érdekeinek megfelelőleg rendezhető. Ami az önkormányzatot illeti: szerinte a prot. autonómiában megvan lényege az önkormányzatnak, t. i. az, hogy ne csak magának hozzon szabályokat, ne csak maga hajtsa végre azokat, hanem minden egyes tagja ismerje kötelességének az ingyenes, áldozatkész közreműködést. Azon védbástyát, amelylyel még a közszellemet megőrizhetjük, amelyen vészes időben a szabad szellemet ébrentarthatjuk és ahonnan kiindulhat ismét az az erő, mely képes az absolutismust megtörni: nem szabad megsemmisíteni, nem azért, mert az felekezeti, hanem azért, mert autonómia. A prot. autonómiában egykor a katolikusok és más felekezetek is a szabadság egyik biztosítékát ismerték fel, épazért volt azon lobogókon felírva: „pro Deo, pro libertate et pro patria.“ Ezért volt az, hogy a buzgó katolikus *Zrínyi Miklós*, a költő, azt mondta, hogy a protestáns szabadságnak és a magyar szabadságnak alapja egy és ugyanaz. Pártolja a külön véleményt

s br. Prónay határozati javaslatát. — Még ez ülésen *Polyt*, szerb nemzetiségi s a márc. 16-iki *Román*, román nemzetiségi szempontból fejtette ki álláspontját. Mindkettő fajának igazságtalan elnyomatásán panaszkodott. Ime, tehát a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása az összes felekezeti és nemzetiségi aspirációkat felszínre hozta, amint azt azon előzményekből jogosan várni lehetett, mely előzményeket a kormány sokszor akadékoskodó, mindig kicsinykedő, majd alkudozó és indokolatlanul fenyegető cselekvésege teremtett meg. *Mezei Ernő* nyilatkozata a prot. autonómiáról igen érdekes: A prot. hősöknek, kik fegyverrel kezökben küzdöttek, legnagyobb dicsőségük az, hogy végleg legyőzték a felekezeti államot; sikerült kivívniok a felekezetek békés együttélését és biztosítani a felekezetek autonómiáját Magyarországon már akkor, mielőtt a XVIII-ik század filozófiája és az új-kor felvilágosodása azt a többi államoknak is megszerezte volna. — A márc. 17-iki ülés a zárbeszéd napja volt. *Szathmáry György* előadó, hosszabb beszédben védelmezte a javaslatot. Polemiára tág tere nyílt, mert a tárgyhoz 12 nap alatt érdemlegesen 49, beszámítva a rövidebb nyilatkozatokat, 61 szónok szól. Utánna *Gull* védelmezte saját határozati javaslatát, szász érdeken; majd *Herman Ottó* mondta el hatásvos zárbeszédét, melynek különösen a szászokra vonatkozó részét, általános tetszéssel fogadta a ház. *Trefort* miniszter, szokása szerint, ismét idegesen beszélt. Kiméretlen modorban polemizált az ellenzéki szónokokkal. Különösen *Herman Ottó* és *Prónay D.* báróval foglalkozott, alkalmat véve magának arra, hogy saját képzelte sikereit magasztalja. Ezután *Prónay* tartotta hatásvos zárbeszédét, sikerrel polemizálván *Trefort*, *Grünwald* és másokkal, erre a középiskolai törvényjavaslat felett két héttel ezelőtt megindult általános vita befejeztett. Következett a szavazás. A többség felállással elfogadta a törvényjavaslatot, a közoktatási bizottság szövegezésében, s így a *Hegedűs László* és *Herman Ottó*-féle kisebbségi vélemény és *Gull* határozati javaslata elesett. *Prónay D.* határozati javaslatára külön szavaztak, s azt a többség elvetette. *Tisza K.* miniszter-elnök felszólalása után, elnök kimondta a határozatot, hogy a törvényjavaslat részletes tárgyalása a húsvéti ünnepek után tartandó első érdemleges ülésen kezdetik meg.

Ekként belevén fejezve az országgyűlési általános tárgyalások, lássuk már magát a törvényjavaslatot, különösen bizonyos, bennünket közelebből érdeklő részeiben.

(Folyt. köv.).

Kun Pál.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Midőn Comenius bizalmas barátaival a pansophia felőli nézetét közlé, azok sürgették őt eszméinek közzétételére. Majd morva tanulók hírül vitték ezt *Hartlieb Sámuelnek*, egy tudós férfiúnak Angliába, ki Comeniustól a pansophia tervezetét kérte; ezt Comenius el is küldte s *Hartlieb Conatuum Comenianorum Praeludia* ¹⁾ cím alatt kinyomatta Oxfordban, 1637-ben, azon célból, hogy a bírálatokat megtudhassák, s hogy a tudósok collegiumának felállításához

¹⁾ Opp. Did. O. I. 416.

pártfogókat nyerjenek. A bírálatok általában kedvezők voltak. Némelyek azt mondták, hogy a szentírás világosságán kívül nem adatott az emberi nemnek nagyobb jótétemény, mint a pansophia; sürgetni kell Comeniuszt, hogy munkáját befejezni igyekezzék. Mások úgy vélekedtek, hogy e nagy munka több embert igényel s Comeniusnak munkatársakat kell adni: a collegium didacticumot felállítani. Voltak oly bírálók is, kik veszélyesnek ítélték az isteni és emberi dolgoknak, theológiának és philosophiának a pansophiában tervezett összevegyítését¹⁾. Eközben a lipcsei könyv-katalógusban a megjelenendő könyvek között Comenius pansophiája is hirdettetett ily cím alatt: *Janua Rerum, Sive Pansophia Christiana*. — Később belátta Comenius, hogy a munka kidolgozása még sok időt vesz igénybe, s beszüntette a hirdetést. E miatt több oldalról szemére hányták, hogy e hirdetéssel megtréfálta a tudós világot, hogy belátta ahhoz való erőtlenségét, s a kedvezőtlen bírálatok és a collegium didacticum kimaradása némileg kedvét szegték Comeniusnak; csak 1638-ban írt egy választ a bírálóakra, *Dilucidatio* cím alatt, mely egyháza aggályát is annyira megszüntetné, hogy Comenius a pansophiát az egyház cége alatt folytathatta. — 1640-ben remény nyílt egy *schola pansophica* felállítására. *Gróf Bohuslaw*nak. Lissa urának egy tervezetet nyújtott át Comenius, mely szerint a latin nyelv tanulására szánt könyveken kívül a reál-tudományra tartozó tananyag három könyvben adatnék elő: 1. A *pansophia*, mely az emberi tudás összes kincsét határozott principiumokból (isten, világ, józanész) vezetné le. 2. A *pansophia* és pedig az I. osztályban bibliai történetek, II. oszt. természetrajz, III. oszt. felfedezések története, IV. oszt. a kitűnő, erényes férfiak életrajza, V. oszt. szokások története (historia ritualis), VI. osztályban világtörténelem. 3. könyv lenne az *általános dogmatica*²⁾. Pártolás hiányában a pansophia ez első kísérlete hajótörést szenvedett; legalább Lengyelországban nem lehetett gondolni annak valószínűségére.

Comenius hírneve azonban már Európaszerte elterjedt s meghívást kapott Angliába, Francia- és Svédországba az iskolaügy reformálása végett. Az 1641—2-ik évi telet Angliában tölté, de a kedvezőtlen politikai viszonyok miatt kilátás nem lehetett a sikerre. Az 1642-ik év őszén Oxenstierna svéd kancellár arra bírta őt, hogy Geer Lajos amsterdami nagykereskedő anyagi segélyezése mellett írja nyelvkönyveket a svéd iskolák számára. Comenius elfogadta az ajánlatot, melyet előbb a svéd kormánytól (a svéd és lengyel udvar között levő feszült viszony miatt) elfogadhatónak nem talált. Meggondolta, hogy az északi hatalom, száműzött hit-sorsosainak sorsán könnyíthet, sőt a hazába való visszatérést is lehetővé teszi; meggondolta továbbá, hogy azon szép anyagi segélyt, melyben az amsterdami gazdag kereskedő a száműzött cseh testvéreket részesíté, meg kell érdemelni: azért is, bár nem szívesen szakítá félbe a pansophicus

törekvéseket, reáadta magát, hogy latin nyelvkönyveket készítsen. Elbingben (Poroszország) telepedett le s itt írta műveit: 1. *Methodus Lingvarum Novissima*¹⁾. 2. *Vestibulum Latinae Linguae*. 3. *Latinae Linguae Janua Reserata*. 4. *Atrium Latinitatis*.

1648-ig dolgozott e művein Comenius, akkor ismét Lissába tért, honnan 1650-ben Magyarországra hívatott.

II. A pataki iskola állapota Comenius idejében.

A pataki iskola 1531-ben, tehát mindjárt a magyarországi reformatio kezdetén, az itt fennállott minorita zárdából alakították; első tanítója Kopácsi István, Ferenc-rendi szerzetes, a magyar reformatorok egyike volt. Kezdetben azonban csak alsóbbrendű, u. n. trivialis iskola lehetett, csak 1549-ben, Perényi Gábornak nagyobb mérvű pártfogása folytán s Kopácsi Istvánnak Wittembergából való hazatérte után alakították nagyobb iskolává, melyben tanítók s lelkészek nyertek kiképzést. Az iskola fentartói a pataki uradalom birtokosai, akkori időben mind protestáns főurak voltak, kik nagy szükségét látták annak, hogy a protestantizmus értelmi s erkölcsi erejét jó iskolák által emeljék. 1616-tól a Rákóczy család birtokába jutott a pataki vár. I. Rákóczy György, Erdély fejedelme (1630—1648.), ki a magyarországi ref. főiskolákat is bőven segélyezte s fiai nevelését mintaszerű bölcseséggel irányzta, mint Pataknak ura, indítatva érzé magát a családi birtokai központján levő iskolát a gyula-fehérvári Bethlen-főtanoda fényére s rangjára emelni. Majd buzgó özvegye, Lorántfy Zsuzsánna († 1660.) s kisebbik fia, az európai műveltségű (III.) Rákóczy Zsigmond áldoztak igen sokat az iskola emelésére, mely ekkor Rákóczy-iskolának neveztetett²⁾ s a pataki iskola Lorántfy Zsuzsánna idejében élte első virágzását. Lorántfy Zsuzsánna az egyházkormányzat terén a presbyterialis rendszer híve volt, s e miatt az episcopalis irányzathoz hajló erdélyi és tiszántúli, valamint a consistorialis rendszer mellett harcoló tiszáninneni egyházmegyéek némely lelkészeinek ellenhatását hívta ki maga ellen³⁾. Véleményem szerint részben az egyházkormányzat terén kifejtett eme harcnak, az iskolajavítás terére történt átvitele volt közvetett oka annak, hogy Comenius nagyszerű pedagógiai eszméi nálunk aránylag oly csekély hatással voltak. Szükségesnek látom azért bemutatni azon férfiakat, kik akár mint Comenius munkatársai, akár mint felügyelők, a pataki iskola ügyeire azon időben befolyással bírtak.

Első helyen kell megemlítenem *Tolnai Dali János*⁴⁾, kit Comenius, mint Patakra hívtatásának értelmi szerzőjét s a reform-munkálatokban hű munkatársát említ búcsúbeszédében. Tolnai János a váradi iskola növendéke volt s I-ső Rákóczy György fejedelem költségén hét évig tanult Hollandiában s Angliában; ez idő alatt elég alkalma volt Baco bölcsészétével s Comenius didacticai munkásságával megismerkedni. Angliában különösen az ott akkor

¹⁾ Opp. Did. O. I. 455.

²⁾ Sitzungsberichte d. k. Akademie in Wien. Philos.-hist. Classe. 1885. XV. 488. — Gindely: Comenius Leben und Wirksamkeit in der Fremde. Comenius e műben még Alstedet követi, 3 grammaticai és 3 humanistai osztályt tervezvén. Comenius e munkája kéziratban maradt fenn, s a prágai cseh nemzeti muzeum birtokában van.

³⁾ Egy, mai napság is figyelmet érdemlő philológiai munka, az összehasonlító nyelvészet úttörője, melyben Comenius a magyar nyelvnek a finn nyelvvel való rokonságáról is említést tesz.

⁴⁾ Comenius: De Cultura Ingeniorum c. munkájában.

⁵⁾ Lásd: Szilágyi Sándor Lorántfy Zsuzsánna c. munkáját.

⁶⁾ Életrajza Szombatthy után, a Sárospataki Füzetek 1865. évi folyamában.

napirenden volt egyházkormányzati küzdelmek vonták magukra figyelmét. — Tolnai a presbyteri egyházszervezetet sürgető puritánokhoz csatlakozott. 1638-ban hazatérve, a következő év tavaszán a pataki iskola rektorává tétetett; híre kelvén azonban, hogy puritán érzelmeket táplál s az egyházkormányzatban függetlenségre (independentismus) törekszik, Miskolczi István esperes és Tolnai István pataki lelkész, mint az iskola gondnokai, csak térítvény (reversalis) adása mellett iktatták be hivatalába. — Tolnai János mint tanár, nem igen avatkozott egyházkormányzati ügyekbe; hanem igenis, újított az iskolában. Keckermann logikáját, mely az összes magyarországi reformált iskolákban tankönyvül volt elfogadva, Amesius logikájával helyettesíté; az Aristoteles-féle philosophiát száműzve, Ramus Péter dialecticáját hozta be. Miskolczi és Tolnai István ez újítások miatt erős reactiot indítottak ellene; vádolták, hogy az egyházi és iskolai rend felforgatására törekszik, hogy a tanulás között egyenetlenkedést kelt; vádolták szigorúsága miatt; vádolták, hogy a zsoltárokat, melyeket azelőtt az iskolában latin nyelven szoktak énekelni, magyar nyelvre fordította ¹⁾. Miskolczi, de különösen Tolnai István, az ifjúságot is felbujtogatták ellene, sőt megkísérlék a világi rendben levő patronusok fellovalását is. 1639-ben az Ujhelyben tartott megyei gyűlés alkalmával felhívták a világi rendek Miskolczi esperest, „hogy a Tolnai János és Tolnai István úr közti viszályt, mely még ekkor sokak előtt személyeskedés színezetével bírt, célszerű békéltető eszközök által egyenlitse ki“ ²⁾. A kísérlet nem sikerült, mert csakhamar kitűnt, hogy az egész dolog hierarchicus hatalmi kérdés volt, melyet Tolnai János ellen a tanításban behozott újítások elleni reactio ürügye alatt, a papi befolyásra féltékeny Miskolczi és Tolnai István indítottak. Magának Gelei Katona István erdélyi szuperintendensnek, egy I. Rákóczy Györgyhöz intézett leveléből eléggé kivehető, hogy a logika ügye csak ürügy volt. „Ha az logikának az iskolákban való megváltoztatása succedalna neki, annál nagyobb bátorságot venne osztán az ekkleziákban való újításra, mikor módja lenne benne“ ³⁾. Nagyon érthető, hogy az orthodox papság ellenében (mely a világi rendnek csak az egyház és iskolák fentartása s a terhek viselése körül engedett tért) a világiak pártolták Tolnai János presbyterialis törekvéseit. Mindazáltal Tolnai Jánosnak ezúttal engednie kellett; az általa kiküszöbölt könyvek (különösen a Keckermann-féle logika) köztekintélylyel vitettek vissza az iskolába; sőt, a tanulók közé átharapódzott versengés másként lecsilapítható nem lévén, Tolnainak távoznia kellett a pataki iskolából. Tekintélyes egyházakban (Miskolcon, Tokajban) viselt aztán papi hivatal; de az egyházi szervezet s a liturgia terén behozott némely újításaiért itt is üldözték, sőt a szatmár-németi zsinaton (1646-ban) hivatalától is megfosztották. Azonban már 1649-ben újra a pataki iskola élén találjuk őt, hova Lorántfy Zsuzsanna eszközölésére hívatott meg s hol 1656-ig kiváló érdemeket szerzett magának. A papi rendszer hiveinek halála után Tolnai Jánosnak nem volt többé baja az újítások miatt, bár ezután, a fejedelemszöngy szárnyai alatt,

¹⁾ Sp. F. 1865. évf. 623. lap. — ²⁾ Sp. F. 1857/8. évf. 345. lap.
³⁾ Sp. F. 1857/8. évf. 179. lap.

s Medgyesi udvari pap társaságában, még határozottabb terjesztője lett a presbyteri rendszernek. Egyházkormányzati elvei a magyar ref. egyházba ma már érvényre jutottak ¹⁾; bölcsészeti irányát a közvetlen következő időkben általánossá lett korszellem szintén igazolta; mai nap már jelleme is tisztán áll ²⁾. Hogy fejlett-e ki Comenius itt léte alatt közte és Tolnai János között személyes baráti viszony, azt az előttem ismert adatok nem tüntetik elő; annyi azonban Comenius műveiből kitűnik, hogy sokszor hallgatott a Tolnai figyelmeztetéseire, s összes didacticai műveinek IV. rész 107. lapján azok között említi Comenius Tolnait, kikre a pansophia kivitelét örökség gyanánt hagyja.

Herczegszöllősy János, mint második rector, 1647. szept. havában állíttatott be a pataki iskolába, s 1654. jun. 21-én a tocsvai lelkészre távozott. Comenius ³⁾ úgy említi, mint aki Tolnai Jánossal és Szilágyi B. Istvánnal együtt segédkezik a latin nyelvkönyvek elkészítésében. Theologiát s philosophiát tanított ⁴⁾.

Szathmári Ötvös István, Comenius búcsúbeszédében, mint a felső tanfolyam tanára említették. 1654—1656-ig tanított philosophiát ⁵⁾.

Veregyházi István, kiről Comenius szintén emlékezik búcsúbeszédében, 1652—1654-ig volt a III-ik latin osztály tanítója ⁶⁾.

Szántai Molnár Pálról szintén a búcsúbeszédben emlékezik Comenius. 1654—1656-ban, többek közt a szónoklattant tanítá ⁷⁾.

Szombathy János *Tofaeus Mihályt* és *Baczoni B. Menyhértet* is Comenius tisztársaiul említi; ezekről azonban Comenius nem emlékezik sem beköszönő beszédében, mert akkor még nem voltak Patakon, sem a búcsúbeszédben, mert akkor már eltávoztak volt.

Tolnai István (nem kell összetéveszteni a pataki lelkészszel), az első latin osztály praeceptor volt annak felállításakor; hozzá címezi Comenius a *Vestibulum* előszavául álló módszeres utasítást ⁸⁾. Utódáról, *Rozgonyiról*, a búcsúbeszédben van szó.

A *Janua* előszava *Kapossi Pálhoz*, mint a II. latin osztály praeceptorához van intézve. Utódáról, *Némethiről*, szintén a búcsúbeszéd szól. E négy utóbbi nem rendes tanár (rector), hanem a nagyobb (talán már végzett) tanulók közül egy évre választott praeceptor volt; ez állomások állandósítását sürgette Comenius. E négy egyén neve nem található a tanárok névjegyzékében.

(Folytatása következik).

Dezső Lajos.

¹⁾ Hegedűs László a Sp. F. 1857/8. évf. 357. lapján és Révész Imre a Sp. F. 1858/9. évf. 721—724. lapjain.

²⁾ Révész I. a Sp. F. 1857/8. évf. 690—700. l. Szilágyi Sándor: Lorántffy Zs. 22. lap.

³⁾ Opp. Did. O. III. 113.

⁴⁾ Életrajza Szombathy János „Biographia Professorum Scholae Patakinæ“ című kézirati művében, 260. lap.

⁵⁾ Életrajza Szombathynál (B. Prof.) 283. lap.

⁶⁾ Biogr. Pr. 276. lap. — ⁷⁾ Biogr. Pr. 288. lap.

⁸⁾ Raumer (Geschichte d. Päd. II. 58.) Tolnai D. Jánossal téveszti össze.

Húsvéti énekek.

I. Előének.

(CXXXVIII. zs. dallamára).

Zendüljön most örömének!
Ifjak, vének, zengjen ajkatok;
Lelketek hő érzetével,
Tiszta szívvel hálát adjatok!
Im, e napon föltámadott
A nagy halott. S óh mily öröm ez,
S mily nagy vigasz, hogy azokon
A sírokon élet lengedez.

II. Főének.

(Saját dallamára).

Szent áhitat, szállj meg keblemet,
Öröm, váltsd fel a bánatot;
Ím a sír, mely bezáratott,
Új életre költi hitemet.
Nyugodj meg szív; nincs már semmi kétség,
Oszolni kezd a sötétség.
Az égi fény íme ragyog már
És fölvidul a láthatár.

Hála legyen neked, Istenünk!
Íme adtál szabaditót
S föltartad a mennyei jót,
Biztos reményt nyújtál minekünk:
Hogy a testünk záró poron
Diadalt ül majd egykoron —
Hiszszük, valljuk hittel telve,
Az új élet új reggele.

Atyám! ím tehozzád emelem,
Sorsom iránt megadással
És jövőmben megnyugvással
Teljesedett buzgó kebelem.
Környezzen bár nyomor, inség,
Eljő majd a nyugtató vég,
S a mohosult sírokon túl
Egy boldogabb, szebb lét virul.

Jó Istenem! segíts engemet,
Hogy míg tart itt földi éltöm,
Találjam fel, mit reményltem,
S megtarthassam igaz hitemet;
Jézusomat követhessem,
A bűnt, vétkeket kerülhessem.
Igy, ha szűnik a létpálya,
Lelkem üdvét megtalálja.

Ivanka Sámuel.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Szívművelő,“

vagyis lelki képek a földművelés életéből.

*Irla Szalai József, nagy-becskerekeli lelkipásztor.
Kiadja: a „Vallásos íratokat terjesztő egyesület.“
Budapest, 1882. Nyomtatta Hornyánszky Viktor.*

Az angoloknál igen szép tisztet végeznek az u. n. „Religions-Tract-Society“; olesó pénzért gazdag táplálékot nyújtanak az üdv után epekedőknek.

Köznépünk vallásos-erkölcsi életének ápolására, fejlesztésére pár év óta üdvös mozgalom indult meg hazánkban is. Rég érzett hiányt pótol a felső-bányai „Vasárnap,“ a makói „Téli Ujság,“ s derék munkára vállalkozott a békés-bánáti ref. egyházmegye „vallásos íratokat terjesztő egyesülete.“ Ez egyesületnek 68 lapra terjedő „Szívművelő, vagyis lelki képek a földművelés életéből“ című kiadványa fekszik előttem. A 12 cím alá foglalt „Lelki kép“ Szalai József, nagy-becskerekeli lelkipásztor műve.

Van egy pár szavam e kis művecskéhez; talán nem lesz érdektelen, ha szellőztetem.

Minden igénytelenségem mellett szeretem magamat azok közé sorozni, kik magyar népünk gondját lelkükön hordozzák, annak szellemi, anyagi, vallás-erkölcsi niveauja emelésére szívvel-lélekkel törekeshetnek. Midőn a békés-bánáti ref. egyházmegye szép elhatározása tudomásomra jutott, többekkel együtt örömrész fogott el, mert az a remény, melyet az első magyar „Tract-Society“-hez fűztem, a vallás-erkölcsi élet megújításával biztatott s azzal kecsegtetett, hogy gyakorlati lelkészkedésünk terhére, ha nem könnyíti, legalább munkálkodásunkban hathatós segédkezet nyújtand. E reménnyel még ma sem szakítottam. Az első magyar „Tract-Society“ működésétől sokat várok; de megvallom őszintén: nem oly szellemű kiadványai folytán, mint a Szalai „Szívművelője.“

Mikor én ennek a kis füzetkének dedicatioját a „Prot. egyház és iskolai lap“ mult évi 53-ik számában elolvastam, roppantúl fel lett csigázva érdeklődésem. Azt mondá ugyanis az ajánló-levél, hogy: „népszerű nyelven, hasonlatok és képek alakjában, atyai tanácsokat ad a föld népének a keresztyéni életre. Hasonlatainak alapját a földművelőhöz legközelebb eső dolgok képezik, p. o. a szerszám, a szántás, a mag, a vetés, a kikelés, a gaz, a cséplés sat. Ami a földművelésnél a szerszám, az a szívművelésnél a szentírás; amint a szántás által megtisztítjuk a földet a gáztól, úgy tisztítjuk meg az Istenhez való emelkedés által a szívet is a salaktól; a szántóvető által elhintett mag a földet termékenyíti meg, az Isten beszéde megtermékenyíti a szívet sat. Ilyenféle hasonlatok képezik apró értekezéseinek kiindulási pontját. Ilyen alakban igyekszik szerző a nép szívéhez hozzáférni s célját bizonyára el is éri.“

Szebb szavakkal nem lehetett volna Szalai művét figyelembe hozni. Ezek után mindenki elhiheti, hogy Szalai nemes intentióval írott „Szívművelője“ az az általunk epedve várt tractatus, mely vérünkben való vér s mint ilyen hivatva van kiszorítani a Koenig úr által kolportált, sok részben

ízetlen sentimentalizmussal, magyar kedélyünkhöz egy csöppet sem húzó — szeretném mondani — vak pietizmussal tömitett, érthetetlen vonatkozásainál fogva unalmas röpfecskeket. De csalódik aki ezt hiszi, mint csalódtam én, mikor átlapoztam a „Szívművelőt.“ Távol van tőlem, csalódásomat a „Prot. egyház és iskolai lap“ dedikatiojának róvni föl; hanem talán inkább a különben nagyrabecsült „Vallásos íratokat terjesztő egyesületnek,“ első sorban azonban kétségtelenül szerzőnek.

Mióta szóba jött, hogy a ponyvairódalom mételyeitől meg kell menteni népünket, több oldalról, számtalanszor hangsúlyozva lett, hogy csak akkor fog kevesbedni a „Zöld Marcik,“ „Disznóvá vált zsidók“ sat. iránti kereslet, ha a nép értelmi fejlettségének s szíve, lelke tisztultabb vágyainak megfelelő íratokat dobunk piacra, sohasem feledvén, hogy specíficus magyar typus vagyunk, s mint ilyenek, sem az ad extremum járó tudáskodás, sem a vak rajongásnak barátai nem vagyunk. Idevonatkozólag t. Kálmán Dezsőtől igen-igen körültekintő, kimerítő, derék cikksorozat jött a „Prot. Pap“ 1882. 6—7. számában. Nekem nem célom ezúttal körülírni, mily szellemben szerkesztve szeretném én látni a nép számára szánt vallás-erkölcsi olvasmányokat. Csak afeletti csodálkozásomat kívánom kifejezni, hogy Csécsi Miklós, ki K. D. cikksorozatát annyira figyelmére méltatta, hogy arra előszerőleg reflectált is, s egyebek közt helyesli a Koenig által terjesztett tractatusokra vonatkozó megjegyzéseket, oda nyilatkozván, hogy „ezek a tárgyak, a tartalomnál fogva idegenszerűek, népünket hidegen hagyják sat. (l. „Prot. Pap“ 1882. 8. sz.) mégis ő, mint az első magy. „Tract-Tociety“ intézője, tekintet nélkül hagyta a K. D. által körvonalozott alapelveket s Szalai „Szívművelőjét,“ úgy, amint az Edinburgban megszületett, sietett magyar földre átültetni!

Igenis, a kis „Szívművelő“ Edinburgban született, de napvilágot csak Magyarországon látott először. Ez magyarázza meg, miért nem lehet róla elmondanunk, hogy vérünkbeli való vér, csontunkból való csont. Szegény kis jószág abban a sötét pietizmusban fuldoklik, mely édes tápláléka lehet az angol farmernek vagy a skót masternek, de nekünk magyaroknak így föltálalva, valóságos csömör. Szalai atyánkfia egyik lábával az alföld dús virányú rónáin jár s onnan szedi kedves hasonlatait és képeit; de a másikkal Skóthon kódében bolyong, hol örökös rémlátásai az ördög személyében gyötrik.

Oh, valóban kétlem, hogy e kis művecske oly mértékben szívemesítőleg hatna népünkre, amily mértékben babonás féltékenységét növelni képes! A négy első képen még csak békét hagy az ördögnek; de már az ötödiktől kezdve oly rémesen festi annak műveleteit, hogy mellettök a mennyei Atya szerető lelke, a Jézus Krisztus szelid, jószágos ábrázatja csaknem egészen elhomályosulnak, s mikorára „az ördög igásait“ (X-ik kép) átolvassuk, annyira tele van beszélve fejünk ördöggel, hogy Istenre gondolni alig tudunk.

Én meghiszem, hogy Sz. ördögei nem a régi, éjféli boszorkányok, de egyáltalán nem állók jót fölöle, hogy Kiss Péter és Nagy Pál atyánkfia olyanokul nem tartja, s

átolvasva a „Szívművelőt,“ nem csodálkozom, ha a tetétleni atyafi sorsára jut, kit mai nap is minden éjjel „megnyergel“ a sátán, dacára annak, hogy már kilenc napig füstölték, s bírása öríteti éjéről-éjre.

Arról meg lehet győződve Sz., hogy engemet nem „bérelt ki az ördög annak a hirdetésére, hogy tulajdonkép ördög nincs is (42. l.)“ — de kérem, győződjék meg afelől is, mennyire derekabb, mennyire *szívművelőbb* leendett kis műve, ha az ördög felfogását illetőleg közelebb jár a mai tisztultabb felfogáshoz. Higye el: nem sértette volna azzal a bibliát sem, hanem csak a lelkét, a szellemét tártta volna fényesebb világításban a nép elé, s így „inkább vigyázóbbá tette volna, hogy az a gonosz ellenség meg ne nyergelhesse (43. l.)“

Az ördög kelletén túli szerepeltetése mellett senkisémet fog csodálkozni, ha a „Szívművelő“ ahelyett, hogy egyeseket megnyerne a nemesebb ker. életnek, a nazarenismus és baptizmusnak nyit széles propagandát. Es épen e szempontból nem szívesen látjuk azt a nép kezében. Hiszen uraim! Sz. csupán csak a dohányzást nem kvalifikálja cégéres bűnnek ad nótám nazarenusok; különben pedig a „Szívművelő“ olvasása után senki, egy játszma preferancra nem vállalkozhatik, egy kvaterkát ki nem üríthet, színházba, bálba be nem léphet, „Jókai „Bálványos várát“ át nem olvashatja — nagy lelki furdalások nélkül — mert mindezek cégéres bűnök!

No már ily doctrinákkal saturálni a népet, azt hiszem, mégsem lehet feladatunk, s hogy épen a b.-bánati ev. ref. egyházmegye vállalkoznék erre, azt nem hihetjük. Felteszük, hogy nem lett kellően megrostálva Szalai műve, mielőtt nyilvánosságra, közönség kezébe került; mert ez esetben sokkal élvezhetőbb, kedvesebb táplálékot nyújt vala.

Szalai hitbuzgó lelkét ösmerjük; dícsérettel emlékezünk fölöle, mint belmissiónk egyik harcosáról; sokat tett idáig egyháza érdekében, sokat várunk tőle jövőre is Istenországa s magyar ref. egyházunk érdekében. De óhajtjuk, hogy hite bővizű buzgó forrásából ne a fanatizmust, hanem a tökéletesedésre hivatott krisztusi életet táplálja. És ha ír, írjon a népnek a nép nyelvén; ne beszéljen paraboláról (18. l.), protoplasmáról (43. l.), aut Caesar aut nullusról (37. l.) s ne „filosofáljon socratesi bölcseséggel“ (38. l.) és ne „physiologoskodjék“ (33. l.); mert az ilyenekre aztán csakugyan azt mondja K. D. úrral „a szegény pógár ember,“ hogy „haszontalanság,“ „nem nekem való ez.“

F. Varga Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A barsi ref. papi értekezéslet javaslata a lelkészek minősítése s az egyházak osztályozása tárgyában és az egyházmegyei közgyűlés.

Szokatlan forrongás van most, kétségkívül, a magyar ref. egyház kebelében. Bennünket lelkészeket közvetlenül érdeklő ama kényes pont, a qualificatio megvitatása s elintézése összehajt értekezletet, egyházmegyei s kerületi gyűléseket, hogy fokozatosan adjanak véleményeket e tárgyban. Sokat könnyített volna e dolgon annak előzetes megbeszé-

lése hírlapilag. Eddig, tudtommal, csak a békés-bánati egyházmegye tartott e tárgyban gyűlést s közlé is megállapításait, azonkívül láttuk a felsőszabolcs-hajdukerületi lelkész-értekezletét. Mind a kettő megfordult a barsi papi értekezleten, de mindegyik elvettetett s helyettük tanácskozás alapjául egy értekezleti tag által beadott s csekély módosítással utóbb el is fogadott, alább közlendő javaslat lőn elfogadva. Talán nem cselekszünk fölösleges dolgot, ha közöljük itt az indokokat, miért mellőztettek a fentebb említett minősítési javaslatok, egyszersmind adjuk a magunkét s értekezletünk megbeszélte egyéb tárgyait.

A *felsőszabolcs-hajdukerületi javaslat* elvetendő volt; mert a minősítés alapjául kizárólag a *fakultátsi okmányokat* vévén, mellőzte a zsinati törvények által kimondott amaz irányadó elvet, melyszerint „a lelkészi pályán szerzett érdem, az egyházak gondozásában elért kitűnő siker és huzamosabb időn át híven teljesített szolgálat részesüljön méltánylásban.” Nem is volna igazságos és méltányos dolog a lelkészt, vagy bármely szakma emberét, egyedül az iskolai s egyéb bizonyítványok szerint kvalifikálni; mert sok „kitűnő” ifjú lett az életben 0 és viszont sok zerusnak írt az élet később értékes számjegyeket elébe.

A *békés-bánati* leginkább találkozott volna helyeslő nézetünkkel, ha oly nagy súlyt nem fektet a külföldi akadémiák látogatására, hogy még a segédlelkészeket is első osztályba helyezi, ha külföldön jártak s ha a minősítést nem a 3 tagú bizottság kezeibe teszi le. Reflektáltunk még Nánás „An sit eo loco dignus?” elvű javaslatára, mely a „Pot. Lap” folyó évi 9-ik számában olvasható. Ámde mivel lehetetlenség föltennem, hogy valaki képességeinek egyáltalán meg nem felelő egyházba pályázni elég hiú és balga volna, vagy ha akadna ilyen, azt a jelölő-bizottság skártba ne tenné, vagy ha kijelölné is, de az a gyülekezet épen azt választaná: mint felesleges aggodalmakat eloszlatni akaró javaslat mellőztetett. Ezek helyett hát elfogadta értekezletünk a következő javaslatot.

I. Lelkeszi minősítés.

1. Minden fölavatott önálló lelkész pályázhat valamely papi állomásra, ha arra minősítve van. 2. A lelkészek minősítését maga az egyházmegyei lelkészi kar eszközli titkos szavazattal, melynek eredményét a törvény által rendelt bizottság állapítja meg. 3. Első osztályulag minősítendő az oly önálló (rendes) lelkész, ki legalább 6 évig feddhetlenül s kitelhető hűséggel szolgálván, a gyakorlati vagy elméleti téren elismerésre méltó módon működött. 4. Másodosztályulag minősítendő az oly önálló lelkész, ki a gyakorlati vagy elméleti téren szembetűnő eredményt ugyan nem mutathat föl, s legalább 4 évig feddhetlen s kitelhető hűséggel viselt hivatala s „jeles” vagy „kitűnő” bizonyítványai méltánylandók. 5. 3-ad osztályulag minősítendő az oly önálló lelkész, aki bizonyítványaiban „elég” tanjegyet nyert s legalább 3 évig feddhetlenül s híven szolgált valamely 4-ik osztályú egyházban. 6. 4-ik osztályba soroztatnak a segédlelkészek, ha legalább 3 évet a gyakorlati téren híven s feddhetlenül már eltöltöttek. Ezek közt a sorrend bizonyítványaik vagy az elméleti téren netalan szerzett érdemeiktől függ. 7. Első osztályú egyházba pályázhat minden 1-ső és

2-ik osztályulag minősített lelkész; 2-ik osztályba, a fentebbieken kívül, minden 3-ad osztályú lelkész; 3-ikba, a fentebbieken kívül, az első sorrendbe osztott segédlelkész; 4-ikbe a segédlelkészek sorrend szerint.

II. Egyházak osztályozása.

A lelkészi minősítéshez képest 4 osztályba soroztatnak egyházaink (Barsban). 1-ső osztályú egyház a legkevesebb 1000 forint tiszta papi jövedelmet adó egyház (lakás, kert és stólán kívül). 2-ik osztályú a legkevesebb 800 frt.; 3-ik osztályú a legkevesebb 600 forint; 4-ik osztályú a 600 forinton alul levő egyház.

Ezen javaslat — természetesen — az egyházmegye rostája alá bocsátatott.

Élénken foglalkoztatta értekezletünket a *papi egyenruha* kérdése is. Hát már csakugyan atillát kell hordanunk? Mellette beszél az egyöntetűség s a nemzeti érzület; ellene az erszény és egészség. Egy szál atilla is belejön 50 florosba. De ki fungál télen 1 szál atillában?! Csináltass hát téli atillát is, egyszerre 100—120 forint a 600-ból, csak öltönyre, mikor ott a reverenda is. . . Mi kimondtuk, hogy hordjuk, míg a halál el nem választ egymástól. Ámbátor, ha komolyan vesszük (aminthogy kell is), az atilla hiánya miatt még fegyelmi eljárás alá is vonhatnak; amit — szerintem — meg is érdemelnek azok, kiknek módjukban volna csináltatni s a reverenda iránti elfogultságból vagy szűkmarkuságból nem csináltatnak. Indítványkép fölterjeszti értekezletünk az egyházmegyére azt is, hogy a tisztújítás *a legfőbb tisztségviselőinken (püspök és főgondnok) is végrehajlassék*; ne láttassanak erőszakosan megmaradni. Teljes alkotmányos úton a tiszántúli kerület járt el. Azt sem helyesli értekezletünk, hogy a mi kerületünk átmeneti intézkedéseiben kimondta, miszerint míg a qualificatio keresztül nem vitetik, üresedésbe jött egyházaink a régi papválasztási törvények szerint töltenek be. Nálunk (itt Barsban) egy év óta rakoncátlankodik 2 gyülekezetünk, olyanokat választva, akiktől eleve tudja, hogy el nem fogadják a meghívást, sconsistoriumunk, miután a kerulettől nem kapott utasítást a velük szemben követendő eljárás iránt, a mult ősön kimondá, hogy újabb választást csak a zsinati törvények szentesítése s kihirdetése után engedélyez s az új törvények szerint fog eljárni e két egyházzal szemben. Im itt a törvények és a kerület azt mondja, hogy a régi szerint töltenők be a gyülekezetek, ami itt e két gyülekezetre nézve azt teszi, hogy hányd a fittyet Várad és Mohi tovább is! Mint fentebb említém, főleg a zsinati törvények életbeléptetése szempontjából, egyházmegyénk rendkívüli gyűlését folyó hó 12-ikén tartotta Léván, hol megjelent kevés kivétellel az egész lelkészi kar. Testben gyöngye világi elnökünk székét, helyettes foglalá el. Esperes úr utalván az egyházi törvények 186—188. §-aira s kerületünk átmeneti intézkedéseire, a lelkészek minősítése s egyházaink osztályozása feletti tanácskozásra hívta fel az egyházmegye figyelmét. Az e tárgyban beadott s most ismertetett javaslat nem tárgyalatott; mert az egész minősítési eszme oly szokatlan s nehéz diónak látszott, hogy ennek megtörése, mielőtt a tárgy huzamosabban nem tanulmányoztathatnék, lehetetlennek tartatott. Mindössze is azt határozta a köz-

gyűlés, hogy egy 6 tagból álló bizottságra bízassék a minősítési javaslat készítése, figyelmükbe ajánlatván a papi értekezlet javaslata is. E bizottság munkálata köröztetni fog az egyházmegyei lelkészi karral s világi tanácsbíráinkkal, hogy tanulmányozhassák s a májusi egyházmegyei közgyűlésen érdemlegesen megvitathassák. Nem megy hát ez — legalább nálunk — oly könnyen, mint gondoltuk. *Nagy akadályul szolgál a tájékoztatatlanság.* Nem volt e tárgy sem a zöldasztaloknál, sem a sajtóban jó eleve megvitatva. Legtöbbször lehetetlennek tartják oly elvek megállapítását, melyek által a lelkészek minősítése eszközölhető lenne. Mások nem az egyházmegyéket, hanem a kerületek jogkörébe tartozóknak állítják a qualificatiót s egyházak osztályozását. Hosszú s meddő vita után egy 6 tagból álló küldöttség választásában állapodtunk meg. Ezen, vagy bármely bizottság sem vehet a minősítés megállapítására nézve más alapot, mint amit az egyházi törvények hangsúlyoznak, t. i. a pályán elért sikert és szolgálati időt; amely munkát nem ebből, hanem mint p. o. a felső-szabolesi, a facultási okmányokból akarná a minősítési alapot megvetni, az nem helyesen fogja föl — szerintem — egyházi törvényeink 186-ik §-át.

A választást már több ízben meghiusító 2 egyházunk betöltésére nézve, mivel átmeneti intézkedéseink a régibb törvények szerinti lelkészválasztást mondják mindaddig érvényben levőnek, míg a minősítés kerületileg is meg nincs állapítva, egy, most már negyedik küldöttség menesztetik ismét avégett, hogy tegyen még egy és utolsó (!?) kísérletet, a törvény korlátain belül leendő lelkészválasztásra nézve.

Garami Ambrus.

A tiszáninneni egyházkerület bizottságának javaslata az új egyházi törvények alkalmazására nézve.

(Vége).

III. A pályázat, annak módoszata és kihirdetése.

1. Pályázatra csak oly egyének bocsáthatók, akik a II. fejezetben meghatározott minősítéssel bírnak. A kellő minősítvény nélkül pályázók pályázati kérvényei a lelkészjelölő bizottság által visszautasítottatnak. 2. A pályázatot az egyházmegyében az esperes, az egyházkerületekben hírlapok útján a püspök hirdeti ki (191. §.). 3. A kihirdetésben világosan kifejezendő az, hogy a betöltendő egyház melyik osztályba tartozik, mennyire megy a lelkészi fizetés készpénzben, terményekben, földekben, szolgálmányokban? kihez, s mily határidőig adandók be a pályázati folyamodványok. 4. A pályázati határidőt a püspök és esperes egyetértve határozzák meg. A pályázati határidő 40 napon túl nem terjedhet. 5. A jogosult pályázók minősíttségüket, illetve a kihirdetett egyházra pályázati jogosultságukat, egyházi előjáróiktól szoros igazsággal kiállított erkölcsi és szolgálati bizonyítványaikkal és lelkészi oklevelükkel bizonyítják. Ennélfogva az esperesek utasítottatnak, hogy az egyházmegyében szolgáló minden lelkészről és segédlelkészről egy minősítvényi könyvet vezessenek, következő rovatokkal: a lelkész, illetve segédlelkész neve; születési ideje és helye; a hittani tanfolyamról szóló bizonyítványaiban foglalt általános

osztályzat; az első és második vizsga letételi ideje s a vizsgán nyert általános osztályzat, segédlelkészi hivatalba való belépés ideje, a lelkészi hivatalba való belépés ideje, közszolgálatba lépés ideje és a közszolgálat minősége; végre erkölcsi minősítvénye. Ezen minősítvényi könyv kivonatát a pályázó az esperestől kivenni s pályázati kérvényéhez csatolni köteles. 6. A pályázati kérvények mindig az espereshez adandók be. 7. Kitűzött határidőn túl pályázat nem fogadtatik el.

IV. Kijelölés (Candidatio).

1. A kijelölő bizottság az esperes vagy helyettesén, mint elnökön kívül 6 tagból áll, kik közül 3 rendes és ugyanannyi póttagot és pedig két-két világi, egy-egy lelkészi tagot, az egyházmegyei tanácsbírák közül az egyházmegyei közgyűlések alkotó tagjai titkos szavazással, *viszonylagos szótöbbséggel* egy évi időtartamra választatnak; 3 tagot pedig minden alkalommal azon egyházközség presbyteriuma választ — titkos szavazatainak általános többségével — melyben a lelkészi állomás választás útján betöltendő. 2. A presbyterium választottjainak nevei jegyzőkönyvi kivonaton azonnal tudomására hozandók az esperesi hivatalnak. 3. A kijelöléstől számított 3 hét alatt a választásnak mulhatatlanul meg kell történni. Ha a kijelöltek többsége visszalép, újabb kijelölésnek van helye, mely esetben is a kijelölés és választás közötti 3 heti időköz szigorúan megtartandó. 4. Amely anyaegyházhoz több társ-, leány- és fiók egyházközségek tartoznak, ott az összes presbyterek együttes ülésében kell történni azon 3 tag megválasztatásának, kik a választó egyházközséget a kijelölő bizottságban képviselik.

V. Lelkészválasztási intézkedések.

1. Az egyházi törvény III. r. III. fejezete részletesen intézkedvén a lelkészválasztás- és meghívásról: a lelkészválasztás a törvényben előírt módon hajtatik végre, s e részben részletes intézkedés szüksége nem forog fenn.

2. Az egyházi törv. 195. §. második bekezdése értelmében, a társ-, leány- és fiók-egyházak lelkészválasztási joga akként szabályoztatik, hogy ott, ahol a társ-, leány- vagy fiók-egyházakban a családfők egyénenként folynak be a lelkész fizetésére, ott minden fizető családfő egyenlően szavaz az anyaegyház híveivel; ahol pedig az egyházközség csak bizonyos fixum fizetéssel járul ahoz, ott az egyházmegye, a lelkészek jövedelmei összeírásával egyidejűleg, az anya-, társ-, illetve leány- és fiók-egyházak meghallgatásával, különleges viszonyaik tekintetbevételével, minden egyes ily egyházra állapítja meg azt, hogy a társ-, leány- vagy fiók-egyházak hívei mily arányban és módon folyjanak be a lelkészválasztásba.

3. Az egyházi törv. 199. §-a a választási szabályoknak a választást vezető küldöttek által leendő felolvasását rendelvén, felolvasandók a 199., 200., 201., 203. §§-ok, mint amelyek szorosan vett választási szabályokat tartalmaznak.

VI. A lelkész belépése az egyházba.

1. A lelkészválasztás az egyházi törvény 195—211. §§-aiban meghatározott mód szerint végrehajtván, ha a lelkész az egyház meghívását elfogadja és abban megerő-

sittetik: lelkési állását a kitűzött időben elfoglalja, s az esperes és megbízottja jelenlétében ünnepélyesen beköszön. Ez alkalommal az esperes vagy megbízottja a lelkészlakban az administrator lelkész és a presbyterium jelenlétében átadja és gondjaira bízva a lelkésznek a templom és egyház ládája kulcsait, az egyház pecsétnyomóját, az anya és jegyzőkönyveket, az egyház levéltárát, szent edényeit, ezen átvételről készített leltár az átadók és az átvévő lelkész által aláíratik, s az egyház ládájában elhelyeztetik.

Debreczeni Bertalan.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tornai egyházmegye** folyó hó 28-án fogja tartani tavaszi közgyűlését Körtvélyesen. Ugyanez alkalommal fog megtartatni főt. *Lovass Sámuel*, esperes úr ötvenéves lelkési jubileuma is. A hódolathoz és tisztelethez, melyet az egyházmegye ez alkalommal tanúsít nagyérdemű esperese iránt, mi is szívünkben járulunk. Ő egy félszázad óta szolgálja már ref. egyházunk ügyét, jó és megpróbáló napjaiban egyaránt és pedig oly kitartással, oly példaadással, hogy igazán a régi „*nagypapok*“ kiváló alakja előttünk, kik egy könnyebb, derültebb kornak vagyunk már neveltjei s akik talán éppen ezen ok miatt, már csak emlékeiben tanuljuk tisztelni és esodálni a protestáns papi jellem némely nagyobb, erősen kidomborodó vonásait. Adja a gondviselés, hogy még sokáig legyen példányképünk és sokáig élvezze annak a szeretetnek édességét, mely egész egyéniségét környezi, s melynek egyházmegyéje, egész egyházkerületünk nevében oly szép tanujelét adja.

— **A „Magyar Állam“** folyó hó 16-tól kezdve ily című közleményben próbálja becsuteleníteni a prot. középiskolákat: „*Visszapillantás a közoktatási bizottság tárgyalásaira.*“ Protestáns írók dolgozataiból szedett idézetekkel bizonygatja, hogy elmaradtunk, süllyedünk s visszaélünk autonómiánk által biztosított jogainkkal. — Nem felelnék ezekre a piszkolódásokra, ha csakugyan úgy állana a dolog, hogy e lappal semmi köze a római kath. egyház főpapjainak és magasabb látkörű nagyjainak; de, mert úgy tetszik nekünk, hogy ott fenn szívesen látják a M. Á. működését; sőt mivel újabb időben már előkelő világiak és egyháziak is kezdenek vezércikkezni benne; s ami ennél is több: *XIII. Leo* nagy örömek között szentesítette a M. Á. izgatásai folytán létesült „*Kath. elvbarátok szövetségét*“... nos, hát ezeket látva, legalább néha-néha mégis csak észre kell vennünk ezt a „*káplán-lapot*“ is, hogy megmutassuk: mennyit nyom azoknak az uraknak ellenünk kovácsolt fegyvere? Azt mondja említett közlemény — hivatkozva *Felméri Lajosra*, a *Prot. Egyh. és Isk. Lapokra*“ sat. — hogy egyik főbaja középiskoláinknak az „olesó tanító, olesó módszer, a tapasztalatlan deákoknak tanítókul való alkalmazása,“ s az ily hibák által rongált iskolák közé odasorolja a mi *sárospataki* főiskolánkat is. — „*Ha még a nevezett ref. főiskolában, mint mintaintézetben is figurálnak az esküdt diákok, mint segédtanárok,* — mondja a cikkező — *milyenek lehetnek egyéb iskolák protestáns atyánkfiaiának!*“ Igy beszél a M. Á. szakértelme, amelyre nézve a tiszáninneni egyházke-

rületnek egy 1865-ben kelt határozatán túl nem történt a sárospataki főiskolában semmi. . . Szegény Magyar Állam!! Tehát Sárospatakon az esküdt deák intézmény 1865-ben visszaállított s azóta áll és uralkodik. . . És erre a sokat mondó *elszólásra*, erre a jellemző *önismertetésre* a szerkesztőnek nem volt megjegyezni valója. Igy ismerik odaát a prot. tanügy fejlődését és a prot. iskolák történetét. . . Ezeknek az uraknak persze hiába bizonyítgatnók, hogy az a régifajta *esküdt diákság* milyen fokú képzettséggel foglódott a tanügy terén; hiába mondanók el, hogy azok a régi primariusok felértek igen sok mai diplomás emberrel, fel a mai szaporán termő doktoroknak sokféle fájával; hiába mondanók el, hogy azok milyen szigorú vizsgálat után jutottak a *primarius* név dicsőségéhez; azt is hiába írják le, hogy az a második kiadású primariatus alig végzett valamit a tanítás körül. . . mert hát azoknak az uraknak küzdeniök kell a kath. egyház diadaláért és ők nem áttallanak a szemétdombra sem ráállani, csakhogy nálunknál magasabbnak láttassanak. — Nem irigyeljük magasságukat; hanem arról aztán nem tehetünk, ha — az említett fajta tündöklés után — nekünk is eszünkbe jut igazat adnunk *Thaly Kálmán*-nak, aki a *Magyar Államot* „*öntudatlanul humorisztikus*“ lapnak nevezte.

— **A gönci egyház** áldozatkészségére vonatkozólag írják lapunknak a következő sorokat: Nagytiszteletű úr! Nem állhatom meg, hogy egy jellemző, a mai, vallástalan-nak híresztelt korban, nem mindennapi eseményről ne tudósítsam — becses engedelmeivel — a kedvelt „Sárospataki Lapok“ olvasóit. Ugyanis itt, Göncön, oly nemes törekvés tartja izgatottságban a ref. egyháznak még mindig vallásos és a szent cél érdekében való áldozatoktól visszarettenni nem tudó híveit, mely nyilvánvaló bizonyossága annak, hogy ez egyház tagjai, méltó unokái amaz ősöknek, kik vallásuk- és egyházukért szenvedni és áldozni egyaránt dicsőségnak tartották! Még alig egy éve, hogy a gönci ref. egyház felépíttette 3000 frtba került csinos második iskoláját, már ismét bő marokkal hordják a hívek áldozataikat az egyház oltárára. . . Most már az orgona-alap növelése legédesebb vágya — kivétel nélkül — egyházunk minden tagjának. Az orgonaeépítéshez a szerződés már meg is kötött. Ország Sándor, magyar kir. orgonakészítővel, kinek e téren előnyösen ismert neve előre kezesség, hogy az az 1800 frt., mibe a 12 változatú orgona kerülni fog, nem hitvány portékára lesz kidobva. És ami — dacára a nyomasztó anyagi viszonyoknak — áldozatra lelkesít mindenkit: az egyáltalán nem a luxus, nem a felkapott orgona utáni kapkodás, hanem azon meggyőződés, hogy vallásszabadságunk ezen századát folyó év okt. 19-én alig rekeszthetjük be, s az új század küszöbén alig léphetünk át méltóbban, mint ha egyházunk ezen egyetlen nagyobb hiányát is pótolva, nemes önértettel elmondhatjuk: „*megtettük kötelességünket; e század lefolyása alatt — apáink és mi — alkotunk mindent; most már a jövő századnak, az utódoknak nem leendő más feladatuk, mint fentartani azt, mit tőlünk átvettünk!*“ A százados ünnepélyre nézve még nem történt intézkedés; majd annak idejében, a nt. szerkesztőség engedelmeivel arról is szólnak.

p—ö.

— **A Kazinczy-alapra vonatkozólag**, a magyar tudós-társaság igazgatósága, a legközelebb tartott ülésében, a sárospataki főiskolát is érdeklőleg, a következőkben állapodott meg. Ezen alap célja az, hogy Kazinczy Ferenc érdemeinek emléke maradandó legyen; továbbá utódai közül azok, kik szegénységgel küzdenek, felsegíttessenek s Széphalom idegen kéztől megmentve, biztosítottassék s fennálljon, mint a nemzet hálájának emléke. E hármassal összhangzólag, a széphalmi birtok tiszta jövedelme a széphalmi mausoleum fentartására és a kert díszítésére; Kazinczy emlékének irodalmi megörökítésére s oly alap létesítésére fog fordíttatni, melyből Kazinczy egyenes fiutódai iskolai ösztöndíjakban fognak részesíttetni. A széphalmi mausoleum fentartására szükséges költségek levonása után fennmaradó összeg két egyenlő részre osztatik; az egyik az ösztöndíj-alaphoz csatoltatik, a másik az akadémia első osztályának bocsátatik rendelkezésére. Ugyanezen módon fog felhasználtatni a 6597 frt. megtakarított tőke is. Ez utóbbi összegből 300 frt. oly iskolai pályadíjakra szenteltetik, melyek a mausoleum kertjében rendezendő ünnepélyen fognak kiosztatni. A 300 frt. összeg 3 egyenlő részben *a sárospataki főiskolának, az itteni állami tanítóképezdének és a sátoralja-újhegyi gimnáziumnak fog átadatni.* A Kazinczy emlékének megörökítésére fordítható összeg pedig kiadatlan munkáinak és levelezéseinek közrebocsátására fog fordíttatni.

— **A „Vallásos iratokat terjesztő egyesület” kiadványai** alólírotnál megrendelhetők, u. m.: Imakönyv a magyar nép számára, írta Csécsi Miklós (keménykötés 120 lap). Ára 25 kr. Rövid vallásos oktatás ref. vallású jegysek számára, írta Csécsi Miklós (a 2-ik kiadás sajtó alatt). Ára 5 kr. Szívművelő, lelkiképek a földműves életéből, írta Szalay József (színes boríték, 68 l. sűrű nyomás). Ára 20 krajcár. Ennek egyes részei külön füzetekben, nevezetesen: Ki a mezőre. Ára 2 kr. Mirevaló a szívművelés. 2 kr. A szerszám. 2 kr. Szántás. 2 kr. Mag és vetés. 2 kr. Kikelés. 2 kr. A gaz. 2 kr. Aratásra hívás. 2 kr. Cséplés 2 kr. Ördög ígásai. 2 kr. A kár. 2 kr. Gazda nélkül. 2 kr. A lelkipásztor sikeres működésének főbb alapfeltételei. Értekezés, írta Szalay József. Ára 10 kr. A nádasi kúrator. Elbeszélés, írta Csécsi Miklós (színes boríték, 105 l.). Ára 16 kr. Nefelejts, vallásos költemények több szerzőtől. Ára 6 kr. Ó-emberből új-ember. Elbeszélés, írta Csécsi Miklós (74 lap, színes boríték). Ára 13 kr. Csalfa Náni. Igaz történet, írta Molnár Sámuel. Ára 3 kr. Egy forint, írta Csécsi Miklós. Ára 2 kr. Tündérmese, írta Csécsi Miklós. Ára 2 kr. Vigyázz, írta Szalay József. Ára 4 kr. Szántó János megtérése, írta Csécsi Miklós (színes boríték). Ára 7 kr. Tekintetek az égi madarakra, írta Csécsi Miklós. Ára 3 kr. Hát aztán? írta Szalay József. Ára 2 kr. Egy példázat, írta Csécsi M. Ára 2 kr. A gyermekek barátja, írta Csécsi Miklós. Ára 4 kr. Meg vagyon írva, írta Szalay József. Ára 3 kr. Mi az oka annak, hogy oly sok kis gyermek elhal? írta dr. Kúthy Emil. Ára 2 kr. Tüzeslak és a módi, írta Szalay József. Ára 3 kr. Hogy terem a betyár? írta Szalay József. Ára 2 kr. Lehet-e ellenségünket szeretni? írta Csécsi Miklós. Ára 3 kr. János bácsi beszélgetései (55 l.), írta Csécsi Miklós. Ára 10 kr. Rövid törté-

net, A falnak is van füle, írta Csécsi Miklós. Ára 3 kr. Sorshúzás. Egy fuvaros predikációja. Ára 2 kr. Előbb a hit, azután majd megjön minden, írta Szalay József. Ára 3 kr. Az elősorolt, nemcsak felnőtteknek való, de iskolás gyermekeknek, vizsgai ajándékkul is ajánlható füzeteket, ha nagyobb mennyiségben rendeltetnek, portamentesen is hajlandó vagyok szállítani; kisebb, keresztkötés alatt küldhető csomagokra 5 vagy 10 kros postabélyeg számítandó. Akik az elárutás körül mint ügynökök lesznek szívesek közreműködni, az egyesület részéről 10% jutalékban részesülnek. Azt is tudatom, hogy a fentnevezett egyesület által kiadott „Téli Ujság című vallásos néplap” 4-ik évi folyamából még néhány teljes számú példány kapható. Makón, 1883. március hó.
Csécsi Miklós, ref. lelkész.

Pályázat.

A beregi ref. egyházmegyébe kebelezett **bereg-újfalui** ref. egyházban a lelkészi állomás üresedésbe jövén, az ezen állomás elnyerhetésére igényt tartó lelkészek, az egyházi törvények 191. §-a értelmében felhívtnak, hogy az iránt való pályázati kérvényüket Peterdy Károly, beregmegyei espereshez Barabásba, u. p. M.-Kaszony, f. évi április hó 10-ig beküldeni szíveskedjenek.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Minden úrvacsorával élő, vagy élte 15. évét betöltött egyháztag fizet $\frac{1}{2}$ véka tiszta rostált búzát, mely közelebb 51 köbölre ment; 7 frtjával számítva = 357 forint.
2. Minden külön gazda egy szekér jó 3 sor szénát, mely most 70 szekérrel volt; 4 frtjával számítva = 280 forint.
3. Minden házaspár egy szekér fát, mely átlag 80 szekér; 50 krjával számítva = 40 forint.
4. 6 hold szántóföld használata, melyet az egyház műveltet; 10 frtjával számítva = 60 frt. és szabad legeltetés.
5. Stolarék szabályszerint, melyből bejön átlag 30 frt.
6. Cinterem s temető $\frac{2}{3}$ -ának lehető haszna.

Középszámítás szerint az évi járulék 7—800 forint közt váltakozik. Emellett tisztességes lak gazdasági épületekkel s házi kerttel. — Debrecen, 1883. március 19.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

Épen most jelent meg s minden hazai könyvtárus által megszerezhető:

MAGYAR PROTESTÁNS EGYHÁZI SZÓNOKLATOK, ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre.

Írta GYÖNGYÖSY SÁMUEL.

Új folyam, 2 kötetben. Ára egyenkint 1 frt. 80 kr. Tartalmaz ezen két kötet 42 — különféle alkalmakra használható egyházi beszédet.

 Szerző hasoncímű munkájának I-ső folyama 2 kötetben szinte a fenti áron megszerezhető.

Ferenczi B.,
miskolci kiadó-könyvtárus.

2—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A központi egyházi közalap kérdéséhez.“ II. Körmeny S. „A gimnáziumi oktatásról.“ Dr. Kaposy L. „A közép-iskolai törvényjavaslat.“ IV. Kun P. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.“ (Folyt.). Dezső L. „Kovács Károly, ungi egyházmegyei gondnoknak gyűlést megnyitó beszéde.“ „Vegyes közlemények.“

A központi egyházi közalap kérdéséhez.

II.

Magának a törvénynek címe, ha jól van megállapítva s gróf Lónyay elég jártas a törvény alkotásokban s a zsinat tekintélye szentesítette a címet, „Egyházi közalap.“ „Közalap“ tehát, nem pedig „központi“ alap. Sőt az egész törvényszövegben sehol nem említetik „központi“, mindenütt csupán „közalap.“

E kettő pedig lényegesen különbözik egymástól; annyira, hogy indokolni teljesen fölösleges.

A közalapra vonatkozó törvény 1-ső §-ában, vagyis a zsinati törvények 216. §-ában, a közalap „rendeltetéséről“ levén szó, „egyházunk megerősödésére s fejlődésére szolgáló azon célok elősegélése és gyámolítása“ említetik, „melyeket az egyes egyházköz-ségek, egyházmegyék és egyházkerületek saját erejükből teljesíteni nem képesek.“ Nyílt és határozott kifejezés van tehát itt téve arra nézve, hogy nem csupán az egyetemes egyház közérdekei — ezekről ugyanazon szakasz 2-ik alinea-ja szól — hanem az egyes egyházak, egyházmegyék és egyházkerületek specialis érdekei is gyámolítást nyerjenek a közalapból. S reményilem, hogy a közalap e rendeltetését gróf Lónyay és (Sz—s.) sem tagadja; mert hisz elvitathatlan világosan áll a 216. §-ban, melyet maga gr. Lónyay fogalmazott. Kérdés csak az, hogy a közelebbi és a távolabbi, a partiális és az egyetemes érdekek, miként elé-gittessenek ki a közalapból; de hogy kielégítést nyerjenek, az nem kérdés; az megállapított köve-telménye a törvénynek. A kérdés tehát csupán oportunitási minőségre száll alá. Arra csupán, hogy ama gyakran szűkebb látókörű gyülekezetek s egyesek megnyugtatóására, akik nem képesek a távolabb és magasan álló s bizony nem ritkán nagyon is ideális egyetemes érdekeket fölsísmerni, méltányolni, érettük lelkesedni; s akik jól érzik,

tudják, hogy mi fáj nekik; ámde azt is jól tudják, hogy nincs elég erejük, befolyásuk, egy tőlük tá-vollevő központi kasszából e fájdalomainak eny-hületet, érdekeiknek kielégítést szerezni, s amely körülmény bizonyosan deprimáló hatással lenne az osztályba sorakozásnál elhatározásukra: nem sok-kal opportunusabb eljárás-e, nyíltan és határozottan biztosítani az illetőket, hogy „az ő jótétemé-nyüknek haszna, ő reájuk is visszaszáll?“

És ha a 216. §. értelmében, csakugyan vissza is kell szállani: mi értelme van annak, hogy meg-nyugtató, közvetlenebb kezelésük s közelebbi hozzáférhetőségük alatt ne maradjon az illetőknek hányaduk? . . . Miért kelljen egy központi pénz-tárba beszállítani, onnét, sok utánjárás és forma-ság mellett, visszarimánkodni illetőségeiket? Miért kelljen kezelést, számadást komplikálni? Miért az esélyek lehetőségét szaporítani? Miért a protes-tantismus természetével, a hazai ev. ref. egyház fejlődési multjával, viszonyaival, teljesen ellentétes centralisatiót, ép e legkényesebb kérdésben, inau-gurálnunk? Miért nem figyelni ág. ev. hittestvé-reink e téren oly gyakorlatinak bebizonyult eljá-rási módozatára? Ismerjük az ellenokokat. Elég tisztességesek azok: sőt eszményileg véve, nemesek is. Tisztelet nekik, ámde nem gyakorlatiak azok. De mindezekről még ne szóljunk: ha csak a „bé-keség kedviért“ nem provokáltatunk. A jelen vita lényege nem az; hanem az, hogy meg van-e már a „Prot. Közlönyben“ bemutatott taktikával kerülve ez az álláspont? Az eddigiekből kimutat-tuk, hogy nincs. Menjünk még egy lépéssel tovább. A közalap törv. 217. §. csak részletezése a 216. §-nak; ehez hát nincs mit mondanunk. A 218-ik §-ban az mondatik: „a segélynyújtás felté-tele, hogy az egyházköz-ségek, egyház-megyék és egyházkerületek, a magok részéről is megtegyenek előbb minden lehető, azon cél elérésére, melynek segélyezéseért folyamodnak.“

Nagyon bölcs egy szakasz. Correctivum arra

nézve, nehogy a központi kassza, oly ügyek érdekében is megrohantassék, kizsákmányoltassék, amelyek, hon, mint jelentéktelenek, plane méltatlan kunyorálók, mellőztetnek, de a központi pénztár rovasára — mert hisz ha mi nem, elviszi más — a mesebeli békakint ökörmagasságnyi jelentőségre felfúvódnának. Igen! de e böles §. intentiója miként valóstítassék meg, ha a közalap minden filére a központ éhgyomrába vettetik? Avagy a közalap (Sz—s. és Lónyay gróf szerint központi alap) mellé állítsunk még új áldozatokkal egy egyházmegyei s egy egyházkerületi közalapot is? Bátor férfiú legyen, aki ezt még indítványozni is merje; jól felövedezze derekát, aki ki is akarja vinni. Ily módosítvány megtételére még én sem vállalkoznám. Vagy mostani tőkéikből(?) avagy forrásaikból istápolják az egyházmegyek és kerületek ama kiáltó szükségleteket? Hiszen legközvetlenebb kormányzati, kivált a zsinat, a konvent által s a folyton élénkebbé, pezsgőbbé váló egyházi élet fejlődő és mind magasabbra törő igényei által, hatványozottan szaporodó kiadásait is, alig képesek fedezni egyházmegyek és kerületek; sőt a kisebbek s mostoha vidékeken levők nem is képesek, megfelelő mérvben. Minő ábránd volna tehát ezen egyházmegyek- és kerületektől várni a 218-ik §. érvényesítését? Ily magas feltételekről csak azok szólhatnak, akik a népes és gazdag békésbányai egyházmegyek s a nagy és kanaán-földön elterülő tiszántúli egyházkerület szemüvegén át nézik a többi egyházmegyeket és kerületeket is. Pedig a közalap pénztárából részesülhetésnek sinequanonja, a 218. §-nak elégtétel. Lehet-e ennek elegettenni másképp, mint úgy, hogy a „közalap” ne értelmeztessék „központi alapnak” s hogy a közalap $\frac{1}{4}$ -de egyházmegyek, $\frac{1}{4}$ -de egyházkerületi fiókpénztárak számára hagyassék fenn?... Nem, nem, nem! Ebben a priori is bizonyosak lehetünk. Egyébiránt nyilatkozzanak közgyűléseiken, egyházmegyek és kerületek afölött; mely kérdés elől a közalap centrális kezelésével szemben nincs is kitérés.

A 277. §. arról intézkedik, hogy „egy állandó végrehajtó-bizottság akkép alkotassék, hogy mindenik egyházkerület egy-egy rendes, meg egy póttagot válasszon.” A kerületek individualitása tehát fentartandó. Ugyanezen §. szerint: „a végrehajtó-bizottság hatásköre kiterjed a közalap kezelésére, a konvent által hozott határozatok alapján.” Ime a §., amelylyel Ballagi barátom a zsinaton engem megnyugtatót s elhallgattatót, s melyet most (Sz—s.) elvitatni akarna.

A 229-ik §. még világosabban megerősíti a konvent ama jogát, midőn így szól: „Ezen törv. életbeléptetésével és az erre szükségesnek mutatkozó részletes intézkedé-

sek megtételével — a szükségesnek mutakozó részletes intézkedések közzé tartozik pedig, hogy az egyházmegyek és a kerületek a 218. §-ban jelzett kötelezettségeiket teljesíthessék — az egyetemes konvent bízatik meg.

Eddig a törvény szövegének bizonyítékai.

Az eddigiekből annyi mindenestre világos, hogy azon kérdés fölött: vajjon a közalap központilag vagy elkülönítetten (decentralisáltan) kezeltessek-e: az ev. ref. egyetemes egyháznak joga van vitázni; a conventnek pedig meg van a joga határozni.

Ecélből nézzük a convent által ez ügyben kiküldött bizottságnak jelentését, előterjesztését és a conventnek megállapodását, a jövő számban.

Körmendy Sándor,
konventi tag.

ISKOLAI ÜGY.

Agimnáziumi oktatásról.

Sokan szóltak hozzá manap a gimnáziumi oktatáshoz, de vajmi kevesen indultak ki a kérdés megfejtésekor a valódi alaptól. E valódi alap: a gimnázium feladata s azon ok, mely miatt a gimnázium eredeti feladatától eltért. A gimnázium feladata általános műveltséget nyújtani s e műveltséget tudományos alapra fektetni s főleg az elmét s ítéletet képezni. A gimnáziumnak vannak főtárgyai, melyeket a melléktárgyak kedvéért megrövidítettek; emeg-rövidítés sokak előtt természetesnek tűnik föl, pedig nagyobb részben helytelenségből, részben kényszerűségből származott. Midőn mindenfelé lábrakapott a realiák iránti rendkívüli érdeklődés s sehol elegendő alkalom nem kínálkozott a realiák befogadására, a gimnázium mintegy megtagadva saját magát, nem mérsékléttel, hanem oly mohón vette magába a realiákat, hogy e mértéktelenség végromlással fenyegette; s midőn később kifejlődtek a realiskolák, sem enyészett el minden baj, mert kik a realiákat beerőszakolták a gimnáziumba, ugyane realiákat a különválás után nem reducalták, hanem hagyták előbbi terjedelmökben. Azt hisszük: elérkezett az idő, hogy végre kiocsudva, visszavezessük a gimnáziumi oktatást eredeti hivatásához; nem érjük a tárgyak reductioit, a meglevők közül egyet sem lehet mellőzni — sőt még az aesthetikát is fölvennők — de igenis lehet s kell is reducalni a tananyagot azon tárgyakra vonatkozólag, melyek nem képezik a gimnázium főtárgyait. A gimnázium feladatát csak úgy éri el, ha főgondot fordít az elmét s ítéletet kiválólag képző sarktárgyaira: az anyanyelvre s irodalmára, a klasszikai nyelvek minél szélesebb körű tanításaira s mathematikára; melléktárgyainak tananyaga, u. m.: a földrajz, történelem, természetrajz, természettan, okvetlenül reducalandó.

Felesleges a természetrajziaknak a gimnáziumban kétszer való oktatása; három év teljesen elegendő a természetrajznak, az általános műveltség kívánalmainak megfelelő elsajátítására: megismerni a természet egyes létalakjait, viszonyukat az emberhez s alkalmazhatóságukat; szükségtelen a gimnázium e

melléktárgyának tanítását az I. osztályban kezdeni s még a VII. s VIII. osztályokban is vele foglalkozni; a gimnáziumi ifjúnak szellemi erejét a gimnázium főtárgyai vannak hivatva edzeni s ez edzésre kell fektetni a fősulyt, még a melléktárgyak rovására is.

A történelem, mely csaknem minden osztályban előfordul s igen sok időt vesz el a növendék képzéséből, okvetlenül reducálendő. A történelem tanításának nem lehet az a célja, hogy a legrégibb időtől fogva a legújabb korig minden egyes eseményt különöségeivel együtt előadjon, hanem hogy kiváló figyelmet fordítson azon népekre s korokra, melyek az emberiség életére lényeges befolyást gyakoroltak; egyes népek életében pedig azon eseményekre, melyekben az illető nép s kor szelleme nyilvánult. Helytelen a történelmi kézikönyvek azon eljárása, hogy művelődéstörténeti vázlatokat is adnak; e vázlatok, melyek többnyire csak neveket tartalmaznak, az ifjak ismeretkörét épen nem bővítik, sőt minthogy p. o. az illető művészeti kör anyaga, eszközei, módjai sat. ismeretlenek maradnak előttük, e meg nem emésztett anyag csak kárukra szolgál; manap az egyes tantárgyak nem utalnak többé saját történetük megismerhetése végett a történelemre, hanem ők maguk bőven s alaposabban adják elő historiájukat. A historia feladatául marad tehát az állami s társadalmi élet alakulásának rajza, erkölcsi méltatása, a művelődés tényezői közül pedig azok ismertetése, melyek a nemzeti élet alakulására kiválólag hatottak. A historia csak anyagot ad az emlékezetnek, de nem nyújt elegendő alapot az értelmi érettség megítélhetésére s ép ezért s minthogy a történelem a gimnáziumnak úgyis csak melléktárgya, az érettségi vizsgálat tárgyaiból ki kellene törülni, hogy az ifjak a reá fordított sok időt — mert a maturizálандók legtöbb idejüket épen a historia elsajátítására kénytelenek fordítani — a gimnázium tulajdonképeni tantárgyainak alaposabb áttanulmányozására fordíthassák. — Melléktárgy a gimnáziumban a természettan is; ez is igen sok időt vesz, különösen az érettségi vizsgálatra készülőkől.

Csak ha mindezeket figyelemre méltatjuk, fogjuk megvalósíthatni a gimnázium hivatását, mely az anyanyelv s irodalmának, a klasszikai nyelveknek minél szélesebb körű, s a mathematikának alapos művelésében áll. Most, midőn intézeteinkben, a convent határozata alapján, már a jövő iskolai évben átalakulásoknak kell történniök, *kíváncsok volna, ha minél többen hozzászólnának s minél több oldalról megvilágítanák az egyes tantárgyak gimnázialis oktatását, s az a bizottság, mely hivatva lesz dönten, ne állna pusztán nem-szakférőkből, hanem minél több tanfőruút ölelne kebelébe, kiknek élete egy levén a gimnáziuméval, sok kérdésben nemcsak felvilágosítólag, de irányadólag is hatnának.* *Dr. Kapossy Lucian.*

A középiskolai törvényjavaslat.

IV.

Mint már említők többször, azon 73. §-ból álló javaslat, melylyel a középiskolai tanügy országosan rendeztetni szándékolatik, nem elégít ki senkit. Felámadnak ellene a parlamentben és parlamenten kívül mind a nemzetiségek, mind a felekezetek. A parlamenti csatározás képét az általános vita keretében láttuk. A nemzetiségek azonban nem érik be

azzal, hogy a házban kellő tenorból zengedezzek panaszukat; kiviszik azokat a társadalomba is. A románok népgyűlésekben kárhoztatják a javaslatnak velök szemben contemplált intentioit. Az izgatás Erdélyben különösen oly acut jelleget ölt, hogy *Román Miron* metropolita, kénytelen hivatalosan nyilatkozni ellene. A szászok a nagy-németországi sajtót használák fel a javaslat ellen izgatási céljaikra. Aránylag legmérsékeltebben viselkednek ezúttal a szerbek; mert oly fokban, mint amazok, nincsenek is érdekelve, amennyiben szerb középiskola csak egyetlen egy van, Újvidéken. A nemzetiségek ezen viselkedése valóban sajnálatraméltó és érthetetlen, amennyiben velök szemben a javaslat igen is enyhe intézkedéseket tartalmaz, s még ezen intézkedések egynémelyike is a március 18—19-ikén *Tisza K.*, elnök-miniszter által tartott bizalmas értekezleten változást szenvedett, a nemzetiségek és autonomisták javára, s a magyar állameszme rovására, s bizonyos tekintetben a középiskolai tanügy egyenes kárára.

Ezen bizalmas értekezleteken különösen a famosus 22. §. került vitatás alá. Az értekezleteken képviselve voltak az országgyűlés pártjai valamennyien. Minthogy ezen §. az autonomistákra lett volna a maga merevségében fentartva, különösen sérelmes, amennyiben az érettségi vizsgálatokra kiküldendő miniszteri biztost, igen tág jogkörrel ruházandotta volna fel, mindenekelőtt ezen kellett változtatni. Szükséges volt a javaslatnak egyes szakaszait már előre módosítani azért, hogy a részletes tárgyalásnál kikerüljék ama nehézségeket, melyek a javaslat eredeti szövegében való elfogadását nagymérvben akadályozhatták volna. Már az általános tárgyalás folyama alatt maga *Tisza K.*, elnök-miniszter is érintette azt, hogy a javaslatnak vannak olyan részei, melyek módosítandók. E módosítások megállapításáról tanácskozott tehát az értekezlet. A tanácskozások folyamán lehetőleg kiegyenlíteni igyekeztek azon éles differenciákat, melyek a 12 napon át tartott általános vitában oly erővel előtérbe nyomultak. A tanácskozás eredménye, mint azt az „*Egyetértés*” 79. száma jelezte, lehetőleg kielégítő. A protestánsok legsérelmesebbek tartották a már említett 22. §-t. E szakasz következőleg fog módosíttatni: „A kormánybiztost a kormány képviselőjének fogják nevezni, veto joga nem lesz, az érettségi bizonyítványokat nem fogja aláírni, ha valami rendetlenséget vagy államellenes irányzatot tapasztal, kötelessége lesz jelentést tenni *úgy a kormánynak, mint egyidejűleg az illető felekezeti főhatóságnak*, s a kormány azután az illető iskolával szemben *a felekezeti főhatósággal együttesen* fog eljárni.

Miután a törvénynek ezen §-a az, melyet a protestánsok magukra nézve legsérelmesebbek tartottak, s leginkább ezen §. az, mely a protestáns autonomiát védő képviselőket, már az általános vitában is erélyes parlamenti actiora provokálta: ezen változtatásba a kormány azért ment bele, hogy az autonomistáknak aggodalmai lehetőleg eloszlattassanak. A kormánypárt képviselői az értekezlet első napján ugyan követelték azt, hogy a szakasznak módosított szövegében a kormányképviselőnek legalább felfüggesztési joga mondassék ki, később azonban ezt sem követelték. Továbbá megváltoztatták a 28. §. 3-ik bekezdésében foglalt azon intézkedést, hogy azok, kik a törvény hatályba lépte előtt valamely nyilvános középiskolában legalább 5 évig szolgáltak, mint rendes tanárok, a képesítő vizsgálat

alól felmentvük, s úgy módosították, hogy a feltételül szabott 5 évet *három évre* szállították le. A 32-ik §. első bekezdésében foglaltatott intézkedést, hogy a 8 osztályú középiskolában legalább 12 rendes tanár alkalmazandó, szintén megváltoztatták, s a rendes tanárok számát 9-re szállították le. A törvénynek a tantervre vonatkozó részét szintén megváltoztatták. Átalánosították a 70-ik §-t, melyszerint „a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló római kath. középiskolák jogi természete és viszonya ezen törvény által nem érintetik.” A javaslatnak azon rendelkezése, hogy a nem magyar tannyelvű középiskolák 7. és 8-ik osztályaiban a magyar irodalom és történelem magyarul adassék elő, olyformán módosított, hogy ez csak a törvény életbeléptetése után 2 év múlva lesz kötelező.

Ime ezen pont az, melyen a magyar állam viszszavonulása indokolatlan praemiumot ad azon tanintézeteknek, számszerint 15-nek, melyek igen könnyen válhatnak az alattomos bujtogatások gyújtózáivá. Kár volt a törvény 7. §-ának 2-ik kikezdését ily indokolatlan concessio tárgyává tenni, mert valóban az már mégis csak igazán minimalis követelés, melyet a törvényjavaslat érintett §-a feltüntet. Ezt és a javaslat 69. §-ában látható szövegezést szintén veszedelmesnek tartjuk a magyar állameszme érdekében, mely magyar állameszmének szükségképen alárendelendő minden nemzetiségi és felekezeti velletés. A javaslat 69. §-a hangzik ekkép: A képesítő (t. i. tanárképesítő) vizsgálatok nyelve a magyar. Ez rövid korrekciót megkövetel, de melyet az utána következő kikezdés illusoriussá tesz, hosszú időre. Ugyanis: „a vallás- és közoktatásügyi miniszter, azonban felhatalmaztatik, hogy a jelen törvény hatályba léptét követő 10 tanév tartalma alatt, az illető felekezeti főhatóság indokolt előterjesztésére, a képesítő vizsgálatok egészben vagy némely tantárgyakat illetőleg, nem magyar nyelven tarthatására rendkívüli engedélyt adhasson.” De a 62. §. 3-ik pontja és a 64. §. 1-ső pontja ezen esetekre nézve is mérvadó.

A 62. §. 3. pontja hangzik így: A vizsgálatokon tartozik a (tanár)jelölt kimutatni azt is, hogy a magyar nyelvet, mint tantanyelvet mennyiben érti és kezeli úgy nyelvtanilag mint irodalmilag. Ha már most a miniszter egyelőre 10 évre adhat concessiókat arra, hogy a tanárjelöltek hazafiatlan része letehesse a tanári vizsgálatot nem magyar nyelven is akár egészben, akár részben, kérdjük: mennyiben vehető komolyan ezen §-a a javaslatnak?

De menjünk tovább. A törvény 64. §-a így szól: „A mindegyik tanszakra egyaránt szükséges ismeretek a következő tárgyakból legalább is az itt kijelölt mértékben kötelezők: 1) magyar nyelv és irodalom (magyar nyelv és írástani ismerete), a magyar irodalom fejlődési menetének áttekintése és a kiválóbb írók fő műveinek ismerete.” — Ha komolyan vesszük ezen §-t, lehetetlen helyeselnünk a javaslatba bevett 10 évet, annyival inkább, mivel eredetileg a közoktatási bizottság javaslatában 5 év foglaltatik.

Ami a javaslatnak különösebben paedagogiai részeit illeti, azokra ezúttal nem reflektálunk azért, mert a részletes vita ismertetése alkalmával módunkban lesz arra tüzetesen kiterjeszkedni. Hanem egy és más intézkedéseit a javaslatnak nem lehet addig is szó nélkül hagyni. Ilyen a 70. §-nak 3-ik kikezdése, mely ekként hangzik: A már fennálló felekezeti, törvényhatósági, községi és társulatok vagy egyesek

által fenntartott középiskolák, ugyszintén a hitfelekezetek és egyházak is külföldi államoktól és azok uralkodóitól vagy kormányától segélyt és anyagi gyámolítást semmi esetben sem nem kérhetnek, sem el nem fogadhatnak. Egyesektől vagy társulatoktól is csak azon esetben, ha a segélyező az intézet vezetésére, tanrendjére semminemű befolyást nem tart fenn magának, sem feltételt nem köt ki. *Ezen határozatok által a hazai törvényesen bevett és oktatással foglalkozó római kath. szerzetesrendeknek egyházi szervezetéből folyó összeköttetései nem érintetnek.*

Ime ismét egy igen furcsa kilyukadása a helyesen kezdődő törvénytövegezésnek. Tehát míg a szegény prot. felekezetek, melyek keserves kinlódással tartják fenn iskoláikat, mindenféle megszorítások által korlátoztatnak abban, hogy külföldi segélyt elfogadhassanak, csak azért, mert ellenesetben a hazafiatlan panszlávok az orosz rubeleken állithatnának panszláv tanintézeteket a hazában: addig a r. kath. szerzetesrendek *római összeköttetései* ezen határozatok által nem érintetnek. Eszünkbe jut a Bibliának ezen mondanása: „akinek van, annak adnak, akinek nincs attól elvesznek.” — Hát a törvény csak a nemzetiségi agitatio ellen kénytelen óvni polgárait, hát azon neta-láni agitatio ellen nem, mely a vallás örve alatt nem mondjuk, hogy már besompolygott, de besompolyoghat valamikor azon iskolákba, melyeket a r. kath. szerzetesrendek látnak el? Ime, itt a nyitja a 70. §. 3-ik kikezdésében mindazon concessióknak, melyeket, csak hogy ezen szövegezés komolyan meg ne támadtassék a parlamentben, a nemzetiségeknek és felekezeteknek derűre borúra megadni kénytelen.

Pedig a hivatolt concessiók némely része meg-ingatja bennünk azon hitet, hogy hazánkban a *közép-oktatás igazi reformja* Trefort miniszter által ez idő szerint keresztülvihető. Más emberek és más eszmék azok, melyek a középiskolai reformot létesíthetik, nem azok, melyeket a dolgok élén látunk.

(Folyt. köv.).

Kun Pál.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Az atrialis osztálykönyv előszava *Ecsedi Fánost* említi a III. latin osztály praeceptorául (moderator); ez állomás valószínűen Comenius tanácsára állandósított, de csak Ecsedi távozása után. Neve a tanárok névjegyzékében szintén nem található.

Szilágyi Bénéámin Istvánról a *Schola Latina*-ban úgy emlékszik Comenius, mint aki a pataki iskolában már előbb dicséretesen forgolódott és akitől a latin nyelvkönyv készítésében való segédkezését reméli. E jeles férfiú Alsted alatt tanult a gy.-fehérvári iskolában, külföldi útja után a váradi iskola rectora (hol Comenius *Janua*-ját a magyar nyelvhez alkalmazta); 1645—47-ben a pataki iskola rectora, mint ilyen vett részt a szatmár-németi zsinaton, melynek történetét megírta. 1647-től tolcsvai s Comenius idejében ujhelyi praedicator s a zempléni egyházmegye jegyzője. Tolnai János megítélésében egyébként elfoglalt író ¹⁾.

¹⁾ Biogr. Prof. 236.

Verézi Ferencet Tolnai Jánossal és Klobusitzky Andrásal (a fejedelemszóny tanácsosával) úgy említi Comenius¹⁾, mint iskolafelügyelőt (scholarchat). Verézi 1636—1638-ig pataki tanár volt, 1644—1654-ig pataki lelkész s mint ilyen, az iskolának egyik felügyelője, a maga korában híres egyházi szónok; egyébként a presbyteri rendszernek ellensége, ki Lorántfy Zsuzsánnának is sok kellemetlenséget szerzett²⁾.

Simándi Jánost ugyan nem említi Comenius, nem is volt a Comenius idejében tanár; de mint zempléni esperes, bizonyára befolyást gyakorolt a pataki iskola ügyeire. Simándi 1626—30-ban volt a pataki iskola rectora, 1630-ban ujhelyi lelkész, 1646-ban lizskai lelkész és zempléni esperes, 1653-ban történt haláláig. Szombathy tanúsága szerint részt vett a Tolnai János elleni pörben, s mind a tokaji gyűlésen, mind a szatmár-németi zsinaton hozzájárult a Tolnai újításai ellen hozott határozatokhoz³⁾.

Végül *Tarczali Pálról* kell emlékeznünk, kit Comenius a *Schola Ludus* című munkájának ajánlatában említi. Tarczali 1644—45-ben a pataki iskola rectora volt; később gönci, majd lizskai lelkész, s mint ilyen, 1653-tól zempléni esperes és a pataki iskola egyik felügyelője. Némely liturgialis kérdésben előbb Tolnai János mellett volt, de már a szatmár-németi zsinaton Tolnainak egyik vádlója gyanánt szerepelt.

Ennyit a tanítókról és most lássuk a tanulókat.

A pataki iskola egész az üldözések korszakáig (1671-ig) a pataki vár birtokosainak pártfogása alatt állott; a földesurak fizették a tanárokat, segélyezték a tanulókat. A Rákócziak, különösen Lorántfy Zsuzsanna idejében, a tanárok fizetése a várbeli tisztviselők és cselédség conventiojával együtt volt feljegyezve; a tanuló ifjúság szintén kapott segélyt a várból. Azonban az iskola jövedelmének jó része a vidéki közönség jótékonyaságából folyt be, s ennek kezelése nem a tanári kar, hanem az ifjúság kezei között volt; az ingatlanok egy részét maga az ifjúság saját pénzén vásárolta⁴⁾ és részben maga művelte; a tanári karnak az iskolai vagyon kezelésére csak annyi befolyása volt, hogy a tanárok vizsgálták meg s írták alá félvénekint a széniori számadásokat. Innen lön, hogy a tanuló ifjúság a szellemieken kívül az anyagi ügyek által is együvé tömörítve, igen erős testületet (coetus studiosorum) képezett.

A tanárok a protestáns iskolákban ez időben rendszerint csak 2—3 évig voltak alkalmazva; még azok is, kik külföldi egyetemeken bővítették itthon szerzett ismereteiket, pár évi tanári foglalkozás után többnyire lelkészi állomásokra mentek. Innen magyarázható a tanításban, különösen a tankönyvek megválasztásában való ama conservativismus; ebből érthető, hogy Tolnai János első tanársága idejében a Keckermann logikája — mely már akkor m. e. 40 évig tanított Magyarországon ref. iskoláiban — közteknitványlyel

vitetett vissza, dacára a világiak pártfogásának. Igen inga-tag alapon állott volna a tanulók tudományos kiképzetése, ha a minden 2—3 évben változó rectoroknak a tankönyvek kiválasztásában szabadkéz adatott volna; érezték az előljárók, hogy az állandó tanárok hiányát legalább a tankönyvek állandóságával kelle pótolni. Csak így volt lehető, hogy mikor az egyik tanár papi vagy más hivatalra történt meghívás folytán (sokszor a tanfolyam közepén) távozott, utóda az előadásokat nagyobb zavar nélkül folytathatta.

A tanárok hivataloskodásának e rövid voltával kirívó ellentétet képezett a tanulók hosszas időzése az iskolában. A tanárok csekély száma a tantárgyaknak turnusokra való beosztását tette szükségessé; e miatt néha évekig kellett várakozni, míg egyik-másik tantárgyra rákerült a sor; a tanulók a felsőbb tanfolyamot 9—10 évig is hallgatták, s 3—4 rendbeli tanári kart kitanult a diák, míg tanulmányait befejezte, s otthonosabb volt az iskolában, mint a tanár; amaz volt a *sedatus possessor* s ez a *jövevény*. Schola alatt akkor a tanuló ifjak testületét értették; a magyar ref. iskolák *universitas (coetus) studiosorum*, nem pedig *universitas scientiarum* voltak. Ezekhez járult még azon körülmény, hogy a tanárok csekély száma mellett a tanulók arra voltak szorítva, hogy mellékes tantárgyakban *praeseses* vezetése mellett — bár a tanár felügyelete alatt — inkább önszorgalommal haladjanak, s a felsőbb tanulók egyszersmind az alsóbb tanulókat tanították, sőt a fegyelem gyakorlása is az ifjúságra volt bízva első sorban.

Az itt elősorolt körülmények hatása alatt fejlődött ki a pataki iskolában az ifjúság olyatén szelleme, minővel a külföldi iskolák történetében sehol, a magyarországiakéban is csak elvétve találkozunk.

Aligha tud a történelem több példát felmutatni arra, hogy az összetartozandóság érzete olyannyira kifejlődött volna valamely iskola ifjúságánál, mint a patakinál; hogy előzetése idején is együtt költözködött s évek multán is, mint ugyanazon törvények alatt élő ifjúság, ugyanazon *coetus* tért vissza — megfogyva bár, de törve nem — miként ez a pataki diáksággal az üldözések korszakában történt. E rendszer tette lehetővé, hogy oly csekély tanerővel oly nagy számú tanulósg nyerhetett kiképzetést a pataki iskolában; hogy sokszor tanár nélkül¹⁾ együtt maradt, s a viszonyokhoz mérten, a tanulmányokban is előhaladt az ifjúság. Ezen módja az iskolázatásnak, az önkormányzathoz való eme szoktatás, a legalkalmasabb út volt arra, hogy az iskola a prot. egyháznak, az egyház ügyeiért buzgólkodó, lelkesülő előharcosokat neveljen; egyéb tényezők mellett ez is hatalmas közreműködött abban, hogy a prot. egyház, mint egy ember kelt fel az üldözések idején, s oly szívós kitartással tudta védelmezni igazait. A protestantismus szelleme a protestáns iskolák szellemében gyökerezett mindenha.

Azonban ugyanezen körülményben rejlett a pataki iskola gyöngesége is. Németországban ez időben akadémiai képzetetéssel bíró állandó tanítók működtek nemcsak a felső, hanem a jelesebb középtanodákban is. Sturm, Troitzendorf s a többi jeles iskolaszervező, egész életét szentelte az iskolának; a gyula-fehérvári Bethlen-főtanodát Alsted, Pis-

¹⁾ 1622. Tolnai István széniorsága alatt s később M.-Vásárhelyt.

¹⁾ Opp. Did. O. III. 61. — ²⁾ Szilágyi S. Lorántfy Zs. 41 lap. Életrajza Szombathynál (Biogr. Prof.) 158. lap.

³⁾ Sp. F. 1865. évf. 24—30. lap.

⁴⁾ Szathmáry Király György „Historia scholae Patakinæ“ c. kéziratú művének 128. lapján említi, hogy a tanulók saját pénzükön egy szőlőt vettek az iskola számára örök áron; a királyi megerősítés (melynek eredetije a leleszi convent levéltárában állítólag maig is fellelhető) a tanuló ifjúság számára adatott.

eator stb. mint állandó tanítók emelték a kor színvonalára. Patakon még azok sem voltak képesek állandóan magasabb lendületet adni az iskolai tanulmányoknak, kik — mint Tolnai János — úgy természeti képességük, mint alapos tudományos képzettségük által, erre hosszabb idő alatt képesek lehettek volna. A tanárok olyan szerepet vittek a tanuló ifjúság mellett, mint egy gépet hajtó napszámos a gép hajtókereke mellett, melyet sem az előbbinél sokkal gyorsabb mozgásba hozni, sem megállítani hirtelen nem lehet; a hajtókeréknek kölcsönzött eleven erő egyenletes mozgásban tartja a gépet, s eszközli, hogy a hajtó napszámos felváltása észrevehető zavar nélkül történhetik. A tanuló ifjúságnak eme fontos szerepe az iskolai életben teszi érthetővé — bár nem menthetővé azon eljárást, hogy a felügyelő hatóság az iskolalátogatások alkalmával az ifjúságot kérdezte ki a tanárok működése iránt. Ennek kifolyása, hogy az ifjúság az iskola vagyonát sajátjául tekintvén, az arra való felügyeleti jogára oly feltékenyen örködött, hogy midőn az 1648. évi tanrendszer szerint az anyagiakra való felügyeletet ki akarták venni a tanuló ifjúság kezei közül, az ifjúság alig lecsendesíthető zavargásokra ragadtatott; ennek tudható be, hogy az ifjúság felbujtogatható volt a tanárok ellenében, hogy az ifjúság még a jótékony fejedelemasszony ellenében is állást foglalt, s őt élte végén megkeserítette ¹⁾.

(Folytatása következik).

Dezső Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Kovács Károly, ungi egyházmegyei gondnoknak gyűlést megnyitó beszéde.

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

A létért való küzdelemből minden időnek, minden pernek kijut a maga része. Midőn azért a csak imént le-tűnt év küzdelmei után felviradt új-évvvel reánk várakozó küzdelem előtt állunk, hogy erőnket, tehetségünket kellőleg mérlegelhessük s értékesíthessük, hogy akaratomkat és tevékenységünket irányozhassuk: nem látszik idő- és alkalomszerűtlennek némi futó pillantást vetni a múlt évről, különösen az egyházi élet terén történt eseményeire.

Reformált egyházunkra nézve a múlt év nem folyt le jelentékeny események nélkül. Nemzetek, társadalmak, sőt egyes egyének életében is fordulnak elő oly időszakok, amelyekben az események mintegy megállapodni látszanak, hogy aztán más irányt vegyenek s ily módon a lefolyt események és a jövő közt mintegy határjelül szolgálnak. Ily forduló pontot képez a múlt év ref. egyházunk életében.

Volt idő, melyben hazánk és nemzetünk létküzdelme, a hierárkiával szövetkezett abszolutizmus ellenében, ref. egyházunk zászlója alatt vívatott, s amidőn az istenimádás alakja nem távolította el egymástól Krisztus vallásának

¹⁾ Az akkori pataki ifjúságról itt elmondottak helyes megítélésére nézve tudnunk kell, hogy épp azon korban ily zavargások más protestáns iskolákban is előfordultak. Géresi (A tiszántúli ref. középiskolai tanáregylet évkönyve 1879—1880. év 115 lap) említ hasonló esetet a debreceni iskoláról. Raumer szerint (Geschichte der Pädagogik IV. 24.) épp azon időre esik a német egyetemi ifjúság legnagyobb rakoncátlansága.

követőit. Következtek idők, melyek bár kiestek volna az évek sorából, s melyek folyamán forduló pontot képez a hatalom egy önkényes türelmi rendelete is. A francia forradalom melegítő lehetől tenyészetnek indult mívelődés sokat enyhített a türelmi állapoton, míg nem bekövetkeztek a nagy napok, mikor a vallástestvérek ismét összeölekeztek, egymást egyenjogú örökösöknek vallották, hogy így a haza lételeért ismét együtt küzdhessenek, s ha megbuktak, együtt gyászoljanak, együtt szenvedjenek; s összetartásuk diadalra vezetett. Az idők és viszonyok ily sokféle és sokszori változatai, ha egyrészt a zászlót kezeiből ki nem ragadhatták, másrészt ösztönül és oktatóul is szolgáltak ref. egyházunknak, hogyha bár több részre oszolta, bár némely módzatokban eltérő, mindazáltal a lelkiismeret szabadságát biztosító s ugyanazon iránytól vezetett intézményekkel és törvényekkel látta el magát, melyeknél, hogy az állami hatóságokat is kötelező érvényük legyen, csak a királyi szentesítés hiányzott; s midőn az egység szükségességével indokoltan, 1881-ik év őszén az országos ref. egyházi törvényhozó testület, a zsinat összeült, csak a fennálló törvényes intézmények és szokások összeállításával, rendszeresítésével, a különbségek kiegyenlítésével s hiányok pótlásával eleget tehetett feladatának, s el lehet mondani, hogy alkotásainak oroszán-részt, nem annyira ezek összeszedése, rendszerezése, mint az öt egyházkerületben élő hitfelekezet egy-ségesítése s egy országos közpénztár megalapítása teszi. A közszinat ez évi alkotásaiban ugyan nem felelt meg teljesen azon követelményeknek, melyeket a kormányzati elvül általában elfogadott zsinat-presbyteri rendszer feltételezett, s jogokat ugyan nem kívánt kiterjeszteni, de fel sem adott.

Sajnos, hogy a múlt 1882-ik év szept. hónapjában folytatólag összehívott zsinatról ezt mondani nem lehet. Amint méltóztatnak tudni: a felterjesztett zsinati munkálatokra érkezett miniszteri leirat, a szentesítés feltételeül többek közt kívánta, hogy az iskolák szervezetét tárgyzó határozatok, azon indokból, hogy a közép- s majd felsőbb iskolák rendezéséről alkotandó köztörvényeknek ne prejudikáljanak, mellőztessenek; kívánta, hogy az egyházkerületek jogkörének körülírásánál beigtattassék, miszerint a kormány rendeleteit teljesíteni kötelesek, a sérelmesek ellen felterjesztéssel élhetni jogukban állandván: s az a zsinat, mely 1881-ben egyhangulag törvénybe iktatta, hogy alsóbb és felsőbb iskolai, mint a vallás szabadgyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények, mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak; az a zsinat, mely az 1881-iki folytatásául avégett hívatott össze — az egyházmegyei és kerületek meghallgatása nélkül — hogy a miniszteri leirat követelményei felett határozzon, anélkül, hogy álláspontját egy újabb felterjesztésben bővebben kifejtene — mint az országgyűlési tárgyalásoknál számtalanszor történt — megkísérelte volna, nemcsak az iskolai szervezetet tárgyzó törvények szentesítésétől elállott, hanem iskolai feletti rendelkezési jogát egy „az alkotmányos úton létrejött hazai törvények, jelesül: az 179°/₁. XXVI. t. c. mint alaptörvény intézkedésének épségbentartásával“ ruganyos értelmezésű záradék biztosítása alá helyezte; sőt miután volt oly zsinati tag, ki az

179°/₁-iki törvényhez ragaszkodást egyenlőnek nyilvánította azzal, ha egy másik felekezet a konkordatumhoz ragaszkodnék; volt oly zsinati tag, ki az 179°/₁-iki XXVI. törvényt époly törvénynek nyilvánította, mint bármely más törvényt, melyet az országgyűlés egy többsége meghoz s a másik többség megváltoztathat, s jöllehet elsőbbségnek állítására megjegyeztetett, hogy a konkordatum egy idegen hatalommal kötött szerződés, mely hazánkban törvényerőre sohasem emelkedett; a másiknak pedig, hogy az 179°/₁-iki törvény nem azon módozatokban alaptörvény, melyekkel a vallás szabadságát elég sérelmesen körülírja, hanem annyiban, amennyiben az erősebb fél a hatalom által többképen megsértett bécsi és linci nemzetközi jellegű békekötések érvényét beismeri s biztosítja: a zsinati többség a tanácsstermen kívül is megdöbbenést keltő oly engedékenységet tanúsított, hogy a botrányt, csak az elnöki úton javaslatba tett közvetítő záradék háritotta el. Ahelyett, hogy berendezett bíróságai számára feltartotta volna a jogot, hogy vallástársadalmi viszonyból eredő minden jogok és köteleességek, mint a felekezet előtt ismereteseke felett bíraskodhassanak — kényszervégrehajtás a polgári hatóságoknak tartatván fel — beleegyezett abba, hogy illetőségük kijelölt esetekre szoríttassék; s hogy egyebeket mellőzzek, beleegyezett abba, hogy az egyházkerületek tartozzanak önkormányzati jogainkat, (talán hitelveinket is?) nem sértő kormányrendeleteket végrehajtani, megelégedvén azzal, hogy azok sérelmes volta esetében felírhasanak s pártolást a többi egyházkerületeknél, a konventnél és a zsinatnál kereskessenek. Ily módon az iskolai szervezet az újabbki felterjesztés alúl kimaradt, s életbeléptetése iránti intézkedés végett az egyetemes konventnek kiadatott, annak hatásköre egyébiránt az összes tanügy összhangzatos vezetésére, irányzására s az általános elvek megállapítására fentartatván.

Az országos közssinat tehát összeállította ref. egyházunk alkotmányát, megszabta az egyháztársadalmi viszonyból kifolyó köteleességeket, azok mulasztásának vagy megsértésének elhárítása, s általában a jórend, a közérkölciség feltartása végett törvényeket hozott, foganatosításukra fokozatos bíróságokat rendezett be, egyházunk összes érdekeinek előmozdítása, az államhatalommal szemben képviselőtére egy közös hatóságot állított fel — egy közpénztárnak az alapját letette — s minden ezeket tárgyzó határozatait, az iskolaügyieket kivéve, ujlág Ő Felsége elébe terjesztette; s ezen határozmányok Ő Felsége aláírásával szentesítvék, a köztörvényhatóságoknál, mint kötelező törvények kihirdetvék. Hogy az általuk kitűzött cél eléressék, hogy azok áldásosak legyenek, most már tőlünk függ. És most már elértem azon ponthoz, melyet előbb jelezni szerencsém volt. Aminek eddig híjában voltunk: királyi szentesítéssel ellátott törvényeink vannak; eddig több egyházkerületet képeztünk kevésbé-többé egymástól elhajló intézményekkel, szokásokkal, most vagyunk egy egyetemes ref. egyház; egy új-korszak nyílt meg előttünk, s az lehet boldog, dicső, ha mindnyáján teljesítendjük köteleességünket; ha teljes határozottsággal, de egyszersmind — s ezt jól megjegyeztetni kérem — eszélylyel igyekezendünk lelket önteni a törvény holt betűibe.

Ami már egyházmegyénket illeti, amint az egyházlá-

togatási jelentések tanusítják, a vallás-erkölcsi élet általában kifogástalan, hanyatlás kivételesén észlelhető; népünk buzgósága s áldozatkészsége nem lazúl, s e tekintetben elegendő reá mutatni: hogy adakozások Isten dicsőségére, kivétel nélkül, még a legkisebb egyházakban is történtek; hogy a salamoni egyház mult éven elhamvadt paplakát már ujjonnan felépítette; a vajáni egyház a megelőző évben felépített díszes paplakát, lakható állapotba tette, leégett iskolájához az anyagokat szorgalmasan gyűjti; a lucskai egyház iskolát, a zahari tornyot épített, a kis-ráthi földbirtokot szerzett; egyházi magtárak — egyedüli eszközei egyházaink biztos felvirágzásának — folytonosan szaporodnak, gyarapodnak. A presbyteriumok rendezése megkezdett. Az egyházak s iskolák látogatásának rendezése mindenekfelett égető kérdéssé lett. Az egyházmegyei tisztikar megújításának ideje is bekövetkezett.

Ezekben felmutatván ref. egyházunk életében felmerült s arra vonatkozó főbb mozzanatok, a tanácskozást megnyitottnak nyilvánitom.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, kérjük annak megújítására vagy legalább a további megrendelés megtételére. Azokat pedig, kiknek lapunk eddig pontosan járt, de előfizetési pénzt még eddig sem küldöttek, kérjük tartozásuk szíves kiegyenlítésére. Az előfizetési pénzek t. Buza János tanár úrhoz küldendők.

— Senkitsem vádoltam. E beces lapok 11-ik számában, egyházmegyénk téli közgyűléséről Sárközi J. név alatt megjelent közlemény írója elpanaszolja a világ előtt, hogy a gyűlésben, „*egyik lelkesi és iskolai körldátogató*, szót emelt, *mintegy vádként, hogy némely egyházakban, sőt magában Ujhelyben is, azért nem használtatnak általában pataki kiadványú tankönyvek, mert az irodalmi kör bizonyos szakokban oly tankönyvek kidlításáról nem gondoskodik.*” És megvallom, még ha a nyilatkozat ekként tétetett volna, úgy sem talállok magam részéről semmi sértést vagy vádat az irodalmi kör iránt, mert az irodalmi kör maga is elismeri, hogy bizony még vannak tankönyvek az iskolák használatában, melyek alapos javításra várnak és a szükség is parancsolja, hogy mielőbb kieseréltsenek, *csak mi is mozdítsuk elő ama méltánylást érdemlő irodalmi körnek, már eddig is több irányban kifejtett szép munkásságát* legalább azáltal, hogy vidékszerte alakítsunk ingyen bizományokat az iskolai tankönyvek árusítása végett. Én az irodalmi kört még bölcsőjében örömmel üdvözöltem, mint egy szép és magasztos cél érdekében, kitűnő szakférfiakból alakult szövetkezetet, s már eddig is látván a kezdeményezés nehézségeit átküzdött kör sokoldalú tevékeny munkásságát: teljességgel nincsen okom ellenében számat panasza emelni, mintegy vádként. Tehát nem az önigazolás, mert erre szükség nincsen, hanem a történeti hűség és igazság érdeke parancsolja, hogy szót emeljek s a tényállás felfejtése mellett elmondjam a dolog mibenlétét. Midőn az irodalmi kör elnöke által, esperesünk-

höz küldött betérjesztvény közgyűlésünk asztalára felkerült: igenis, én emeltem szót, nem mint lelkesízi és iskolai körülátogató, hanem mint kanonika visitator és pedig arranézve, hogy tapasztalatom szerint is találkoznak tankönyvek némely iskoláinkban, melyek nem sárospataki főiskolánk nyomdájának termékei, p. o. Ujhelyben a Laksics-féle földrajz használtatik. Hogy miért? E kérdésemre az illető tanító úr azt nyilváníta, hogy a pataki világ- és földismeret *nem felel meg az iskola igényének**). Midőn azt a gyűlés színe előtt elmondtam: megtoldottam még azzal, hogy ha az ujhelyi tanító úr nyilatkozata csakugyan bír jelentőséggel arranézve, hogy nincsen iskoláink részére oly földrajzi kézikönyv, melyet az ujhelyi és gálszécsi iskolák is tantervszerűleg használhatnának: hozzások tudomására az irodalmi körnek az ok, melynek alapján néhol más nyomda termékeit használják és ha az irodalmi kör alaposnak találndja az okot: bizonyára gondoskodni fog arról, hogy más nyomdák termékei végleg kiszoríttassanak és a tanító urak részéről se lehessen ok, hely és alkalom a kifogásra.

Gyarmathy Soma, ref. lelkesz.

— **Az Uj magyar Athenas t. szerkesztőjéhez.** Jól tudom ugyan, hogy oly csekély jelentőségű egyénnek, minőnek tekintendő vagyok, jól vagy hibásan megírt életrajza mily kevés fontossággal bír akár az olvasó közönségre, akár egy kiadott munka értékének emelésére vagy csökkentésére; de miután az *Uj magyar Athenasban* nevem is előfordul, mégpedig egy pár tévesztett életrajzi adat kíséretében, bár erőmbe kerül tartózkodásom leküzdése, mégis, hogy hallgatásom helybehagyásul ne magyaráztassék, kénytelen vagyok a különben általam is nagybecsűnek tekintett munka irányában, saját személyemre vonatkozólag, az észrevételeimnek némi szabadságával élni. Azé mellőzöm, hogy életrajzom minden méltányolt rövidsége mellett is, lehetne kevésbé hézagoss; mert abban pályámnak — tán szerénytelenség nélkül mondhatom — egy pár közérdekűbb mozzanata épen meg sincs említve; s gondolom, hogy gyönki és kecskeméti tanárságom is életrajzom kiegészítő adatai közé tartozik: de azt rectificálólág meg kell említenem, hogy

*) Irodalmi körünk csak a jelen iskolai év elején becsátott közhasználatra egy teljesen átdolgozott „Földrajzot.” E műről az összes sajtó elismeréssel és dicsérettel nyilatkozott s valóban meglepő dolog, hogy e kézikönyv a s.-a.-ujhelyi iskolaigényeit, ennek dacára sem elégíti ki. Vajjon mi lehet ennek az oka? Bizonyára nem más, mint az, hogy bármennyire szakemberekből álljon is az irodalmi kör; bár mint ítélni is a szakirodalom, a s.-a.-ujhelyi tanító úrnak egészen más nézetei lehetnek egy jó földrajz kellékeiről s egy országgal szemben is neki lehet igazsága. Szívesen megengedjük. De hát irodalmi körünk nyilvánosan és hivatalosan felszólított minden felekezeti népis-kolatánitót, hogy tegye meg észrevételeit tankönyvünkre, hogy így a gyakorlat embereinek megjegyzéseiből okulhassunk. Nagy hiba volt azért a s.-a.-ujhelyi tanító úrtól, hogy a gondviselés által számára külön gyűjtött világosságot véka alá rejtegeté s e hibáját csak úgy teheti jóvá, ha nyilvánosan megmutatja most: miért nem használható a mi földrajzunk? Ezt tenni saját tanítói reputációja kívánja; mert egy értelmes és jóindulatú ember, ha vádat mond ki, azt be is bizonyítja. Ezt várjuk tehát, meg annak kimutatását, hogy a sátoralja-ujhelyi tanító úrra nem kötelezők az egyházkerület intézkedései.

Szerk.

a külföldi egyetemekre nem kecskeméti tanpályámat végezve, hanem mint pesti theol. tanár mentem ki, és hogy zsinati tag nem voltam. S ha Ker. Hittanom bírálata főlemlített: akkor az arra adott ellenbírálatról is aligha nem kellett volna megemlékezni; és végül, ha az ezen munkácskámra tett észrevétel az Athenas t. szerkesztőjének saját ítélete: akkor legyen szabad annak alapos volta ellen, minden polemizálás nélkül, egyszerűen az e lapokban megjelent ellenbírálatomra, — ha pedig az, az Athenas lapjain a bírálat kivonatául kíván tekintetni: akkor annak megfelelő volta ellen ezen lapok f. évi 71-dik hasábján olvasható szerkesztőségi megjegyzésre némi megnyugvással hivatkoznom. Mennyiben fogja az Athenas t. szerkesztője a munka további folyamánál rectificáló észrevételeimet felhasználni: nem tudom; de midőn elismerem az ily munka szerkesztése körül fennforgó nehézségeket, s midőn az érintett tévesztésekért bizonyos tekintetben önmagamot tehetem felelőssé, amennyiben akár helyes, akár helytelen felfogásból, csekélységemre való tekintettel, életemben az Athenas diszes csarnokában helyet foglalni nem akarván, a kért életrajzi adatokkal szándékosan nem is szolgáltam: arról meg vagyok győződve, hogy miután életrajzom megjelent s annak megjelenését nem állott hatalmamban meggátolni, a téves adatok ellen helyreigazítólag felszólalni, a tisztelt és általam is nagyrabecsült szerkesztőnek minden megsértése nélkül nemcsak jogom, hanem kötelességem is volt. *Nagy-Körös, 1883. márc. 21.*

Filó Lajos, ref. lelkesz.

— **A rimaszombati népes és virágzó ref. egyházban** március 26-án volt a presbyterium megválasztása. Megválasztottak: Osider Károly főgondnokká, Szabó József algondnokká, Gasko János, Patay János, Abonyi János, Horváth János, Ethey Károly, dr. Szabó Samu, Baksay József, Rásky Bertalan, Éva János, id. Süteő István, id. Csapó János, Lengyel György, Molnár József (ügyvéd), Dapsy József, Baksay István, Szentpétery Béla, Soós Ferenc (építész), Báthory János, Dapsy Viktor, id. Bikky István presbytterekké; a tanári kart Bodor István, a tanítói testületet pedig Szöllősy István képviselendi.

Épen most jelent meg s minden hazai könyvtár által megszerezhető:

MAGYAR PROTESTÁNS EGYHÁZI SZÓNOKLATOK, ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre.

Irta GYÖNGYÖSY SÁMUEL.

Új folyam, 2 kötetben. Ára egyenkint 1 frt. 80 kr.
Tartalmaz ezen két kötet 42 — különféle alkalmakra használható egyházi beszédet.

 Szerző hasoncímű munkájának I-ső folyama 2 kötetben szinte a fenti áron megszerezhető.

Ferenczi B.,
miskolci kiadó-könyvtár.

3—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A központi egyházi közalap kérdéséhez.“ III. Körmendy S. „A lelkészek minősítéséhez.“ Debreczeni B. „A középiskolai törvényjavaslat.“ V. Kun P. „A dunáninneni egyházkerület bizottságának javaslata a lelkészválasztási törvények alkalmazására vonatkozólag.“ Filó L. „Vegyes közlemények.“

A központi egyházi közalap kérdéséhez.

III.

Kiküldvén a convent egy hattagú, gr. Lónyay és Ritoók, Kerkápoly, Szentpétery S., Benkő J. és Körmendy S. képviselőkből álló bizottságot: míg a bizottság egyebekben, minden nagyobb vita és elvi eltérés nélkül, egységre jutott; a főkérdésre nézve csakhamar kitűnt, hogy gr. Lónyay és Ritoók a központosított, Kerkápoly és a többi bizottsági tagok pedig a szétpontosított kezelés hívei s oly éles ellentétben egymással, mely szerint gróf L. és R. a közalap hatását csak a központi kezeléstől: Kerkápoly és társai pedig, nemesak hatását, de a közalap megalakíthatásának kívánatos sikerét is attól feltételezték, ha a siker első sorban levő közvetlen tényezői: az egyházmegyék s ezek egységei, a kerületek, már előre biztosítékot nyernek arranézve, hogy legközvetlenebb érdekeik, a központ érdekeinek nem fognak áldozatul esni. És ez eltérés oly határozott volt, hogy egyik fél sem volt képes kapacitálni a másikat s egyik elv sem tudta áldozatul adni magát a másiknak: habár a bizottság tagjai mélyen át voltak is hatva azon nézettől, hogy az ügy sikerének, érdekének nagy előnyére lenne, ha egységes vélemény terjesztethetnék a convent elé, a közalap mikénti felhasználására nézve. De hogy ez a kérdés a zsinaton nem lett eldöntve, s hogy ennek így vagy úgy megállapítása vitatható és a közvélemény kifejlődése szerint, még a convent elhatározása alá tartozik, dacára (St—s.) ellenkező állításának: az eddig kifejtetteken kívül, határozottan igazolja, a bizottság által készített életbeléptetési „Rendszabályok“ beterjesztéséhez csatolt jelentésnek, (melyet csak a biz. elnök, gróf Lónyay s a jegyző Ritoók írt alá, mely jelentés tehát nevezettek legsajátabb nyilatkozata) azon kijelentése, hogy „tanácskozá-

sunk tárgyát képezte azon mód is: miként lennének az egyházi közalapból, (tehát maguk sem nevezik központinak) azon célok elősegélendőek, melyeket a törvény a közalap feladataihoz sorozott. E tekintetben egyező véleményre jutnunk nem sikerült. A többség véleményét s indítványát s ezzel ellentétben a kisebbségi véleményt ime csatoljuk,

Elismeri tehát e jelentés, hogy a felhasználás módozatai fölött véleményezésnek, indítványozásnak van helye: hogy annak nem vágott elébe a zsinati törvény.

A bizottság által készített rendszabályok 15. §-ban, melyben: a) szegény, b) újból alakuló egyházközségek, c) csekély díjazású lelkészek, d) missiók segélyezéséről van szó, mindenütt nyomatékosan hangsúlyozva van, hogy kimutatandó: valyon a zsinati törvények 218. §-ban foglalt előfeltételeknek az egyházközség, az egyházmegye és egyházkerület eleget tett-e?... és a segélyezés feltétele az ily kimutatások igyekezetéhez van kötve. Mindezekre tekintettel mondja már a nagyon rövid, a captatio benevolentiae teljesen mellőző, egyedül benső igazságának erejére támaszkodó többségi vélemény, hogy „úgy van meggyőződve, hogy a hívek aránylag magasabb osztályba sorakozni készebbek lesznek sannálfogva az alkotandó közalap erősebb leendő, ha az alap egy részének, p. o. 25—25%-tól-ijának, a törvényben megállapított feladatokra fordítási joga, az egyes egyházmegyék és kerületekre hagyatik, természetesen utólagos jelentéssel és kimutatás kötelezettsége mellett, s a convent csak a másik rész, p. o. 50% fölött rendelkezik.“ Mondja tovább: „E rendszabálytól azon előnyt is vélik alulírottak várhatni, hogy az egyházkerületek, a

218. §-ban foglalt feltételeknek, **másnemű terheltségük nélkül is** megbírnak felelni. Joggal mondhatta volna, hogy e rendszabály alkalmazása nélkül, a 218. §-ban foglalt alapfeltételeknek, ép a legszegényebb s így az istápolást leginkább igénylő egyházközségek, egyházmegyék és kerületek sehogysem lesznek képesek megfelelni; amiből aztán a közalap rendeltetésének éppen visszája szövődik. S mondja végre: „hogy ez esetben oly célokra, amelyekre megfelelően áldozni magukat készeknek nem érzik, a közalap gyámolítását sem veszik igénybe.“ (Joggal mondhatta volna: míg ellenesetben, mindennemű igény a központ rovására tolatik).

De nézzük ezzel szemben a Lónyay-féle kisebbségi vélemény indokait, gróf Lónyay saját fogalmazása szerint.

„A közalap alkotásánál a zsinat által kitűzött **cél nem lehetett más** — mond — **mint az erők egyesítése.**“ No hogy az erők egyesítése nem cél, hanem csak eszköz lehet a célra; hogy tehát a zsinatnak nem is ez, hanem a 216. §-ban általában érintett, a 217-ik §-ban elősorolt ügyek, érdekek gyámolítása volt a célja, mi eszközölhető centralisált és decentralisált kezeléssel is (s csak az a kérdés, hogy melyikkel célszerűbben?) ez tán nem kíván bizonyítást. S hogy a kiválóan ügyes, veterán taktikus vezéri tehetség, gr. Lónyay maga is, nem annyira indokul és saját meggyőződése kép, mint inkább a könnyen hívők, a tekintélynek meghódolókra való számításból helyezte kisebbségi véleményének éppen élére ama merész állítást, tanúsítja a körülmény, hogy helyes logikája még ugyanazon pontban magára hagyja amaz állítását, önmagában mosolyogva: „valeat quantum valere potest,“ miután két sorral alább már azt mondja, hogy „a **erők egyesítése** által egy hatalmas a közalap **céljai** (tehát a célok itt már nemcsak azonosítva nincsenek, de distingválvák az erők egyesítésétől) megvalósítására szolgáló **központi** alap teremtése“ volt a cél.

Már megjegyzém, hogy a törvényben sehol sincs említve központi alap, s hogy gr. Lónyay, ki a közalap alatt, mindig központi alapot gondolhatott, itt rukkolt ki ezen jelzővel először; de ép azért nincs joga a zsinat nyakába varrni ez eszme apaságát.

Külön véleménye 2-ik alineájában azt mondja gr. Lónyay, hogy ezen országos alapnak egyes egyházmegyék és kerületek közt, már előzetes szétosztása nemcsak az egyesíteni célzott erőket ismét megosztja; de magával a törvényben kifejtett elvekkel is ellentétben áll, tehát törvénysértés is volna.“ Hogy a törvény

elveivel nem áll ellentétben a többségi vélemény, azt már beigazoltuk, s így csak azon állítást kell mérlegelni, hogy az országos alapnak, egyházmegyék és kerületek közt előzetes szétosztásáról (nem szét- csak megosztásról van szó) lehet-e itt beszélni? holott a központi kezelés még nincs kimondva törvényben, és hogy általában a nem központi kezelés annyi-e, mint szétosztás?...

Gróf Lónyay volt már birodalmi pénzügyér is, a közös ügyek hív szolgálatában. Valyon azzal, hogy Magyarország minden adóját nem küldötte föl a birodalmi köz- vagy itt központi pénztárba, hogy onnét kapja vissza önszükségletét, hanem csak az oda esedékes quotát; a többi pedig az ország kasszájában maradt, a magyar-osztrák monarchia sokkal heterogénebb egysége, közügyei és érdekei kockáztatva lettek-e? megsemmisült-e a XII. t. c.? Itt a válasz a tényekben van.

A 3-ik alineában az országos egyh. közalap nagy áldozatokat kívánó magasztos feladatairól van szó, s hogy azok csak egy hatalmas közalap által megoldhatók. Igaz a következtetés, de nem az, amire az építve van; mert a törvény 216. s 217. §-aiban — mint láttuk — nemcsak egyetemes nagy érdekekről, hanem specialis apróbb, de az egyház egészének életképességére lényegesen beható, mikroszkopikus bajokról, penész-gombák és bakteriumokról is van szó, melyek e központ figyelmét, méltánylatát kikerülve, az egyházegyetem egész organismusát a megfertőztetés veszélyének tehetnék ki. Kicsiny bajok nagy bajok forrásaivá lehetnek. Gr. Lónyay itt is a törvény intézkedésére hivatkozik. Kimutattam, hogy mennyi joggal; s fenyegetőzik, hogy nem vállalhatná el a felelősséget. Mi sajnálnók, ha másra, mint az ő pénzügyi kapacitására kellene bízunk az egyházi közalap első kezelését; de azért kötelességünk is volt kimutatni, hogy itt a törvénnyel nem szemben áll a felelősség s így nincs oka gr. Lónyaynak azzal fenyegetőznie.

A 4. alinea azon föltevésből indul ki, „hogya a közalap egyrésze az egyházak s kerületeknél hagyatnék, azon egyházmegyék, melyek előtt a közalap elé kitűzött célok egyikének vagy másikának megvalósítása nem áll, előnyben részesítenének azokkal szemben, melyekben a segélyezés mellőzhetlen.“ Constatálom, hogy ily eshetőséget, csak a kisebb területen levő egységesebb viszonyú vagyonos egyházmegyéknek enged meg; a kerületekről már nem szól: tehát a kerületi domestikai pénztár szükségessége itt hallgatólagul elismertetik. Nem ismerhető el azonban, hogy még, a hazánkban tán legkedvezőbb viszonyok közt levő békés-bánáti, solti sat. egyházmegyéknek is ne volnának gyámolítást igénylő, ha nem is szegény egyházaik s lelkeszi állomásaik, a protestantizmus human és közművelődési

érdekeit előbbre vinni hívatott ügyeik; pedig az egyházi közalapnak nemcsak sebeket kötöző misericordianus vagy vereskeresztgyelet-féle hivatása, hanem magasb rendeltetése is van; s valyon melyiken tehet fontosabb szolgálatokat? Nagy kérdés.

Az 5-ik alinea, melyszerint „az előzetes megosztás mellett, az egyházmegyék és kerületek azon viszonyai, melyek mellett volna törvény szerint a segély megadható, nem is vizsgáltatnának s e tekintetben is törvénysértés s egyszersmind igaztalanság is követtetnék el:“ ép ellenkezőjét állítja a positiv helyzetnek, holott a segély sine qua non ja, hogy a 218. §-nak elég lett téve egyházmegyén és kerületen? a segély megadhatásának ép ez a mértéke. S ha ily segély, segélyalap hiányában, nem adható az egyházkerületi pénztárból: ezáltal lesz a törvénysértés előidézve s igaztalanság gyakorolva azzal, hogy meghallgathatlanul kiáltanak a központi pénztárra is.

A 6-ik alinea az igazságos és arányos segélyezést, csak minden viszonynak előleges megvizsgálása s megbírálása alapján tartja lehetőnek. Helyesen! De hogy ez megosztás mellett lehető nem volna, annak ismét az ellenkezője áll. Ha az egyházm. s kerületi közalapra lesz első sorban utalva egyik s másik baj enyhítése, sokkal inkább megfogja annak mivoltát mérni, egyházmegye és kerület, a többi szinte nála zörgetők érdekében, ellenőriztetvén azok érdekképviselői által is, mintha egy egyetemes közkassza rovasára megy a mérlegelés. S hogy a központi pénztárt kezelő bizottság nincs utalva ugyanazon mértékkel mérni, amivel egyik s másik ügyet az egyházmegyén és kerületen, talán a rokonszenv, talán az ellenszenv, talán a befolyás vagy annak éppen hiánya mérlegelte, azt felesleges említeni is, oly világos; holott a központi pénztárnak ép az lesz szép hivatása, hogy a nem méltányolt vagy az egyházmegyék és kerületek erőhiányában eléggé nem is méltányolhatott vagy túlbecsült ügyek és érdekek közt, a bekötöttszemű igazság mértékével a különbözeteiket kiegyenlítse.

Végre, a fönt elősoroltak conclusiójakép, azt proponálja a kisebbségi vélemény; hogy az összes járulékok s bevételek a központi pénztárba küldessenek. Mi kimutattuk minden pontnál, hogy a törvény, mint a közérdek, nemcsak nem igénylik a központi kezelést, de sőt annak ellenkezőjét követelik.

„Az egész összeg felett esetről-esetre a convent rendelkezék!“ Ez zárszava a kisebbségi véleménynek! Itt kulminál gróf Lónyay centralisáló hajlama, mi a zsinaton, minden téren, minden kérdésben nyilatkozott. De az ev. reform. magyar egyház ép ezt perhorreskálja. Lehet a cen-

tralisatio bizonyos mérvig üdvös a politikai téren, hol nélkülözhetlen a hatalmi súly és döntő körülmények közt az egységes működés elkerülhetlen; lehet szükséges a r. kath. egyház kifejlett rendszerében, mely erős, az egészet átható központi tekintély nélkül könnyen széthullana; de nemcsak nem szükséges, hanem veszélyes, az individualismus alapján álló, a lélekismereti szabadság elvét valló prot. egyházban, melynek alkotmánya és intézményei, kell hogy öszhangban legyenek elveivel, ha csak önlényegét meghamisítani s talán megrontani nem akarja. Hogy az eddigi szétszórtság és izolált külön tengődés helyett, az összekötő kapcsok megkészítették a debreceni zsinaton, ez egyik fő vívmánya annak; hogy közérdekeink előmozdítása, közügyeink védelme egy tekintélyes központi testület, a convent ügykörébe helyeztetett, azt hiszem: nem váland az egyetemes egyház hátrányára; de hogy minden legyen a convent mindenkben, hogy absorbeálja a tagok azon működéseit is, melyre azok is alkalmasok; életnedvüket is, ami nélkül azok elsorvadnának: ez oly túlságba menés lenne, amit a közvéleménynek kell előbb jól megfontolnia, jól megérlelnie s nagy ovatossággal intézkednie e kérdésben.

Én jelen felszólalásommal, minthogy ezen nagyfontosságú ügynek minden viszonyát jól ismerem s talán nem rosszúl fogtam fel, csak azt akartam bebizonyítani, hogy (Sz—s.)-kint, nincs ezen ügy még eldöntve, sőt praeventálva sincs; hogy tehát lehet, sőt kell is fölötte eszmecsere-t váltani.

Ennyit tán be is igazoltam*).

Az ügy lényegéhez — mert én csak ismertetőleg szólottam hozzá — szóljanak hivatottabbak.

Vajha szólana Kerkápoly, ki a bizottságban, nagy tehetségének fényével oly tisztán bevilágította ez ügynek minden részletét, amint csak ő nekie adatott.

*) S csak még egy történelmi tényt kell megemlítem! Köztudomású, hogy gr. Lónyaynak az volt álláspontja, hogy a közalapra a gyűjtések majd hon, a conv. megállapodás és intézkedések után és folytán kezdessenek meg. Ez álláspontjához híven ő nem is tett Debrecenben ajánlatot. Én azon nézetben, hogy a lelkesedés nem oly embrió amit spiritusba el lehet tenni, amidőn jelentkezik, akkor kell azt felhasználni, kértem Ballagi barátomat, ki a második 1000-et adta, hogy báró Vay elnök úrhoz menvén, az ő tekintélye s mindig kész nemes lelkesedése útján, hatna oda, hogy használtassék föl a lelkesedés heve. Így megíratott egy aláírási ív, amelyet köztudomásúlag én hordoztam. Jóltudom tehát, hogy a kolozsvári Pr. K. ben idézett szövege az aláírási ívnek későbbi keletű, mint az aláírások; de azért elfogadom a szöveget, hogy t. i. az ott gyűlt összeg a közalapra vonatkozó törvény értelmében kezeltesék. Ezzel nem bizonyította (Sz—s.) azt, hogy az ezután s osztályba sorakozás útján gyűlt összegek decentralisáltan ne kezelhetnének.

Körmendy Sándor,
conventi tag.

A lelkészek minősítéséhez.

Azt mindenkinek el kell ismernie, hogy mióta a zsinat egyházunk alkotmányát törvényileg megalkotá, s egyházi intézményeink kerékébe új fogakat is illesztett be, a törvényhozásnál nagyobb feladattal, t. i. annak végrehajtásával foglalkozó egyéneket egyik kérdés sem találta oly tájékoztatlanul, mint épen a lelkészválasztási törvény s illetve annak a pályázati képesség megállapítására vonatkozó része. És ezen nem lehet csodálkozni, mert ezen rész az egyházkerületek többségében divatozó választási rendszereken, legkülönösebben pedig a tiszáninneri egyházkerületben érvényes, nagyon szabadelvű, kissé talán a szabadosságnak is tért engedő választási rendszert alapelveiben változtatja meg. Ez az általános tájékoztatlanság oka aztán annak, hogy most, midőn a törvény végrehajtásáról van szó, egymást éri a sok felszólalás, a sok egyházmegyei, papi értekezletek, egyházkerületek s azok küldöttségei stb. által napfényre hozott, különféle alapelveken nyugvó indítvány s mégis, ki ezen különböző indítványokat, szabályrendelet-javaslatokat elolvassa, egyben sem talál teljes megnyugvást. Nem! és pedig — nézetem szerint — azért nem, mert mindenik elolvasása után ijesztő kísértetként áll az olvasó előtt egy mumus, egy ismeretlen rém: *a lelkészek osztályozása*. És minthogy ez a kérdés minden egyháza ügyeivel foglalkozó protestáns embert közelebből érdekel, szerkesztő barátom engedelmével én is hozzászólók e nagyfontosságú kérdéshez és pedig azért, mert — noha nem vagyok pap és így a kérdés megoldása közvetlen érdekeimet nem érinti — belátom azt, hogy e kérdés helyes vagy helytelen megoldása lesz szülő oka annak, hogy a lelkészi karban megmarad-e a krisztusi szeretet, vagy elveti abban a mindent megdermesztő egyenetlenség szele a visszavonás, a gyűlölködés magvait.

Nézetem szerint a lelkészek osztályozásának réme ködként eloszlik, mihelyt az ember a törvényt figyelemmel átolvassa, s annak 186. és 187. §§-ait kissé tanulmány tárgyává teszi. Ezen két §-ban egy szóval sem mondatik ki az, hogy a lelkészek — úgy miként az egyházak — osztályokba lennének sorozandók. A 186. §. általános elvként állítja fel azt, hogy a lelkészválasztásnál a rendes lelkészeknek a) pályájukon szerzett érdemeik, b) az egyház gondozásában elért kitűnő siker, c) húzamosabb időn át hiven teljesített szolgálata méltányoltassék; a segéd-lelkészeknek a) tudományos képzettsége, b) szolgálati idejük és ez alatt tanusított buzgalmuk figyelembe vétessék. Ezen törvényszakaszban kétségtelenül le vannak rakva a minősítés alapelvei; ki van mondva, hogy azon egyének, kik az itt előadott módon társaik közül kimagaslanak, előnyben részesüljenek; de ezen törvényszakaszból azt következtetni, hogy a lelkészek és lelkészjelöltek bizonyos osztályokba soroztasanak, mint azt a legtöbb javaslat kívánja (p. o. a barsi javaslat), hogy közöttük kaszt-rendszerű válaszfalak állitassanak fel, hogy homlokukra nyomassék amaz ominosus 4-ik osztály: ezt ezen §-nak sem szelleméből, sem betűjéből kiolvasni nem lehet. Hogy nem lehet: azt mutatja

a következő 187. szakasznak az előbbeni szakasszal való összehasonlítása. A 187. §. szerint az egyházak a papi jövedelem arányában 4 osztályba sorozandók; a lelkészek és segéd-lelkészeknek pedig, *a fennebb említett minősítvény szerint* (tehát a 186. §-ban előadott minősítvény szerint), a pályázati képességük megállapítandó.

Ha már most a törvényhozás azt akarta volna kimondani, amit a legtöbb javaslat — a törvény szavain túlmenve — életbeléptetni kíván, hogy t. i. egyik vagy másik lelkész bizonyos osztályba soroztassék: akkor ezen 187. §. nem hivatkoznék ezen, „fennebb említett minősítvényre,“ hanem kimondaná ezen, szerintem a törvényben sehol fel nem található elvet s megjelölne a módozatokat, amelyek szerint a negyedik osztályú pap a harmadik osztályú egyházba, a harmadik a másodikba és így tovább pályázhat, illetőleg a 4-ik osztályú a 3-ik osztályba és így tovább emelkedhetik. És ennek természetes következményéül kijelölte volna azon módozatokat, amelyek szerint viszont az osztályok egyikébe vagy másikába sorozott lelkész ezen classisát elvesztheti. Ilyen a törvényben nincs. Még csak fegyelmi büntetésül vagy fegyelmi mellékbüntetésül sem jeleztetik az, hogy valaki pályázati képessége tekintetében nyert osztályzatát elveszti.

Nem magyarázható ki tehát — szerény nézetem szerint — a törvényből az, hogy a zsinat a lelkészek és segédlelkészeknek (úgy miként az egyházaknak) négy osztályba sorozását kívánta volna. De fel sem tehető ez a zsinati atyák bölcseségéről, akik által alkotott egyházi törvényeink, ha hézagok is, ha vannak is azoknak szögletei, melyeket leköszörülni a gyakorlat van hivatva: de róluk azt, hogy az eddig testvéri egyetértésben élő lelkészi karba konkolyt akartak volna hinteni, hogy egyrészt a gyűlölség, másrészt a lenézés plántáit szándékosan akarták volna a lelkészi kar földébe beültetni, feltenni nem lehet. Már pedig kétségtelen, hogy mihelyt szabályrendeletünket úgy alkotjuk meg, hogy annak alapján egyik lelkész, amelyik csak azon evangelium szerint hirdeti az igét, szolgáltatja a sacramentumokat, viseli hive lelki gondjait, mint a másik: az első osztályba, a másik pedig a negyedikbe classificáltatik (ha ugyan lesz aki classificálja), az első osztályú lenézéssel, a negyedik osztályú szíve mélyében titkos irigységgel fog a másikra tekinteni, mert hiszen a pap is ember lévén, ezen emberi szenvedélyek a pap szívében is gyökeret vernek, s vége lesz az egyenlőségnek, testvériségnek, s vele együtt prot. egyházunk szabadságának. És miután én, ezen itt kifejtett nézetekből indulva ki, nem szeretem még csak emlegetését sem a lelkészek osztályokba sorozásának: azért tartom leghelyesebb alapelveken nyugvónak a tiszáninneri egyházkerület küldöttsége által kidolgozott javaslatot, melyet lapunk 12. és 13. számaiban, mint ezen küldöttség jegyzője, bátor voltam, minden commentár nélkül, úgy, miként az a küldöttség jegyzőkönyvében foglaltatik, közzétenni, s amelynek vezérelveiről még a jövő számban egyetmást el fogok mondani.

Debreczeni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai törvényjavaslat.

V.

A törvényjavaslat felett a részletes vita folyó hó 2-án, amint azt jeleztük, csakugyan megindult. Mindenekelőtt az 1. §., mely a gimnáziumok és reáliskolák közt levő különbséget állapítja meg, vétetett vitatás alá. *Trefort* miniszter a reáliskola eltörlését valóságos államcsinynek tartaná; fenn kell tartani, szerinte a reáliskolát, a 28 reáliskola és 4918 tanuló érdekében, mely érdek az ország érdekével azonos (?) A reáliskolák megszüntetésével szaporíttatnék a proletárok száma. A miniszter okoskodása szerint ebből egyenesen az következik, hogy a proletárok veteményes kertje a gimnázium. Valóban bámulatos észjárás, amely annak idejében a jogakadémiákat cimezte proletárokat nevelő intézeteknek. A keztyűt ezúttal is *Herman Ottó* vette fel, s miután előre bocsátotta volna, hogy az egységes középiskola hívei nem a reáliskolák megszüntetését célozzák, mint inkább magának az egy középiskolának életbeléptetését, kitűnő beszédében rámutatott azon központosító, *chablon-szerű hajlamra*, melynek a *mostani kor tanféniai hódolnak*, kiváltképen azok, akik a tanügyeket közvetlenül vezetik. Behatóan indokolta az egységes középiskola szükségességét, didaktikai és paedagogiai szempontból, helytelennek állítván a bifurkációt már csak azért is, mert lehetetlen a 8—10 éves gyermeknek magát már eleve elhatározni egyik vagy másik irányban. Végül a középiskola fogalmát meghatározó 1. §-ra nézve a következő módosító indítványt nyújtja be: „A középiskolának feladata először az ifjat a műveltség oly fokára emelni, amelyről sikeresen átmehet a polgári élet mindazon pályáira, amelyek egyetemi minősítést nem követelnek, másodszor a tudomány- és műgyetemre. A középiskola e feladatot a kellő nyelvismeretek mellett, a matematika, a természettudományok és a korszellem igényeinek megfelelő humanistikusan tanulmányok által oldja meg.“ *Mészáros N.* az 1. §-t változatlanul fentartani kívánja. Utána *Hegedűs László* a törvényjavaslatnak ez 1-ső szakaszát azon módosítással fogadja el, melyet *Herman Ottó* benyújtott, mert meg van győződve arról, hogyha a törvénybe csak a létező állapotot fogjuk beiktatni, az nem fogja eszközölni azon gyökeres reformot, melyre mulatlanul szükség van, melyet úgy a tudomány, mint az élet egyformán követel. Polemizál a miniszterrel, ki az általános vitában azt mondta, hogy az a középiskola, melyről a baloldalon beszélnek, egy elavult eszme. Egy bizonyos, hogy ma már a tudományos műveltség követelményeinek és az élet igényeinek a régi gimnázium teljességgel nem felel meg. Az eredménytelenség legfőbb oka magában a rendszerben van és talán mondhatjuk azt, hogy a kor felfogásában és gondolkodásában, mert ma már igen jeles klasszikus műveltségű férfiak állították és állítják, hogy a klasszikai nyelvek ismerete nélkül fel lehet jutni a mai modern tudomány legmagasabb régióiba és a modern irodalomban, amint a miniszter magát egy időben kifejezte, ugyanannyi, de sőt több klasszikai anyag van, mint a régi római és görög irodalomban. Ez pedig teljességgel nem azt teszi, mintha azok, akik így nyilatkoznak, legkevésbé kétségbe akarnák vonni a klasszikus irodalom kitűnő szépségeinek képző erejét és befolyását. Aki ismeri azt a szegényes állapotot, szegényes eredményt,

amelyet az érettségi vizsgák általában elmondhatni minden különbség nélkül mindenütt felmutattak; aki ezt tapasztalta, az lehetetlen, hogy azon meggyőződésre ne jusson, hogy itt gyökeres reformra van szükség. A klasszikus nyelveknek heves védői, mindig élet-halálharcot láttak a vitában; azt vélték, hogy a reáliskolák terjedése és térfoglalása, a latin és görög irodalom remekeit hozza veszélybe. Ez aggodalmaknak helye volna akkor, hogyha mi most a renaissance-korban élnénk. Elvégre is be kell látni, hogy a gimnázium ezen tantárgyakra 48—60 órát többé teljességgel nem szentelhet, és hogy a középiskolában ma már a neki megfelelő tulajdonképeni tantárgyakat kell tanítani. De a reáliskola sem maradhat azon helyzetben, amelyben ma van, hacsak lassú sorvadásnak ki nem akarjuk tenni. A reáliskolának is azon feladatot kell teljesíteni, amelyet a gimnáziumnak, de a verseny nagyon nem egyenlő a két iskola között. A reáliskolai pálya kibővített 8 évre és a két klasszikus nyelven kívül felöleli magába mindazon tantárgyakat, amelyet a gimnáziumban tanítanak, de azért képesítési köre és hatósága nem terjesztett ki s éppen azért valósággal nem lehet csodálni, ha magának a tanári karnak kebeléből hangzik a szózat, hogy jobban cselekednek vala a törvényjavaslat készítői, ha nyíltan megtámadják a reáliskolát, hogy miután a gimnázium megadja az életre szükséges képzettséget, nincs szükség egyéb iskolára és nem kell költeni 700.000 forintot oly surrogatumra, amelyre a törvényjavaslat a reáliskolát degradálta. Szólv és pártja nem kíván szakítást előidézni, sőt sokak állítása szerint ők túlkonservatívek, mert csak azt akarják létesíteni, ami rázkódtatás nélkül lehetséges, t. i. oly középiskolát, amely hivatva volna mindazon bajok orvoslására, melyek most úgy a gimnázium, mint a reáliskolákban észlelhetők. *Herman Ottó* véleményéhez csatlakozik.

Göndöcs B. a reálgimnáziumok felállítását kívánja s az 1. §-hoz a következő módosítványt ajánlja: A középiskola alatt e törvényben a reálgimnáziumok értendők. Amennyiben ezen indítvány el nem fogadtatnék, a következő módosítványt ajánlja: a gimnázium és a reáliskola 4 alsóbb osztályában egy tanterv legyen. *Jónás Ödön* az eredeti szövegezést pártolja, szintűgy *Szathmáry György*, mire a többség az 1. §-t az eredeti szövegezésben elfogadja. A 2. §. *Zsilinszky M.* irályi módosításával fogadtatott el. A 3. §. mely a kötelező tantárgyakat sorolja fel, nagy vitát keltett. Itt tört ki — amint azt már jeleztük — a görög nyelv elleni nagyon másodrangú értékű háború. *Göndöcs B.* a görög nyelvet, mint rendkívüli tantárgyat, csak a 7. és 8-ik osztályban kívánja előadatni. *Thaly K.* csatlakozik *Göndöcs* indítványához, hanem a magyar irodalmat és történelmet kívánja nagyobb figyelemben részesíttetni, mint a miniszteri javaslat. Szerinte ezen tárgyak rendkívül felületesen adatnak elő, ami teljesen igaz, és pedig a kormány iskoláiban sokkal silányabbul mint a prot. iskolákban. *Trefort* miniszter, szokása szerint, ez irányban koncessionális ígéretet tett, valeat quantum valere potest. *Móricz Pál* (horrendum dictu!) szintén a görög nyelv ellen szólal föl, mivelhogy annak semmi reális haszna nincs. A komikum ott rejlik, hogy a görög nyelv ellen hadakozó szónokok beszédei világosan megmutatják, mikép az egységes középiskola eszméjével egyáltalán nincsenek tisztában, s e kérdés érdemleges részét kerülik. Ha *Herman*, *Hoitsy*, *Hegedűs L.* a klasszikai oktatás mai grammatizáló irányára ellen sikra szállnak, azt értjük,

mert szakférfiak, kik előtt a jövő középiskolájának eszménye lebeg, de némely szónokok felszólalásai valóban a komikum hatásával bírnak. Csiky a klasszikai oktatás mellett érvelt, mely vita átnyúlt a következő ülésre is.

A f. hó 3-iki ülésen folytatott a 3. §. feletti vita. Csodálatos, hogy a görög nyelv kötelező tanítása vagy annak facultativvá tétele ily animositást hivatott életre. Ez természetesen olcsóbb küzdelem, mint komolyan hozzászólni a *Hegedüs L.*, *Hoitsy*, *Herman* szakszerű fejtegetéseihez. Megjegyezzük, hogy valamely nyelv, akár régi akár új, kötelező vagy fakultatív tanítása, az *egységes középiskola* sarkpontját nem képezi. Ennek sarkpontja az, hogy a tanítás súlya és központja helyeztessék át a nyelvekről a tudományokra, tehát a formákról a lényegre. Kár, hogy a parlament komolyabban nem veszi ezen kérdést, s igazi reform-munkát nem hajt végre. A vitát *Halász Géza* kezdte, tekintet nélkül arra, hogy ma is a túlterhelés ellen panaszkodnak, két új tantárgyat ajánl, u. m. az egészségtant és emberélettant. Indítványozza, hogy a német irodalomtörténetet hagyják ki. Itt megejegyezzük, hogy hazafias prot. német tanár a rendszeres német irodalom-történetet nem is adja elő, mert ez magyar iskoláknak éppen nem feladata. A görög nyelv ellen ő is sikra száll és risum teneatis! pártolja *Móricz P.* javaslatát. *Éles H.* hevesen kel ki a görög nyelv kötelező tanítása ellen. Beszédének azonban inkább azon része keltett hatást, mely a hittanítására és bizonyos *jeszuita* tankönyvek használatára vonatkozik. Rámutatott azon absurdumokra, melyeket a vallás tanítása közben előadnak, s kijelentette, hogy ez a tanítás nem egyezik már meg ma a korszelemmel. *Gury* erkölcsanából vett idézetei közben zajos mozgás volt a házban. Kérdezték: hol tanítják ezen könyvet, de *Éles* nem válaszolt, míg *Trefort* fel nem szólitotta, mondja meg, hol használják ezt a könyvet? Erre szóval kijelentette, hogy a *tanárképző-intézetekben*. Hiszen hol másutt, mint olyan intézetekben történhetnek ilyenek, melyek a miniszter közvetlen vezetése alatt állanak. A bigotismus és restrictio mentalissal ellátott patent jesuitismus soha sem a tudatlanság bagolyvárainak hivatalosan elnevezett prot. tanintézetekben divatozott, amelyekben a vallás tanítóknak is szabad lelkiismereteket, meggyőződéseket követni, hanem ott, ahol a lakajismus mint biztos alap kínálkozik rá. Csak ott érvényes ezen dogma: credo quia absurdum. *Kőrösy S.* a görög nyelv mellett, *Mocsáry Lajos* a gimnáziumban a német, a reáliskolában a francia nyelv törlése mellett emelt szót. Ezután *Lánczy Gy.* polemizált *Móricz Pállal*, érvelt a görög nyelv kötelező tanítása mellett s intette a házat, hogy ne lépjen a veszedelmes újítás terére, ne fogadja el *Móricz P.* javaslatát. Majd *Herman Ottó* szólalt fel, beszédét azzal végezte, hogy a görög nyelvnek csak mint szaktudománynak előadását indítványozta. *Trefort* cáfolgatta a görög nyelv ellen felhozott érveket, s *Halász G.*-nak ígéretet tett, szokása szerint, hogy az általa említett tantárgyakra kiterjeszti figyelmét. *György Endre* a tantárgyak számának leszállítását s a német nyelvnek kiküszöbölését óhajtja, mivel szerinte a gimnáziumban az élő nyelvek csak másodrangú szerepet játszanak, a görög nyelvhez azonban feltétlenül ragaszkodik. *Almássy L.* a túlterheltség ellen beszél, *Móricz P.* javaslata értelmében. *Dobránszky P.* a görögöt csak a 7-ik és 8-ik osztályban kívánja előadni. A folyó hó 4-iki ülésen beszéltek a görög nyelv kötelező

tanítása mellett: *Trefort* miniszter, *Mészáros N.* tanfelügyelő, *Rostaházy* r. k. lelkész, *Tisza K.* elnök-miniszter, *Steinacker* szász; ellene *Vidovich* és gróf *Hunyady*. Ezután szavazásra kerülén a dolog, 412 igazolt képviselő közül, a 3. §. eredeti szövegezése mellett szavazott 143, ellene 75. Így tehát a görög nyelv továbbra is kötelezett tantárgy marad, s a vita a görög nyelvnek ily nevezetességre erőszakoltatása után szerencsésen kikerülte a komolyabb célt, t. i. az egységes középiskola alapfeltételeinek komoly megvitatását. (Folyt. köv.)

Kun Pál.

KÖZÉLETÜNK.

A dunáninnyi egyházkerület bizottságának javaslata a lelkészválasztási törvények alkalmazására vonatkozólag.

Azon nagy bizottság, melyet a dunáninnyi reformált egyházkerület abból a célból küldött ki, hogy készítsen egy kimerítő javaslatot a zsinati törvények alapján leendő szervezkedés tárgyában, tekintettel az átmeneti intézkedésekre, március hó 28—29-ik napjain Budapesten tartotta üléseit, gr. Lónyay Menyhért, főgondnok elnöke alatt. A bizottságnak minden irányban kiterjedő munkálataiból, mint mindnyájunkat legközelebből érdeklő részletet, ime, itt közöljük a lelkészválasztásra és azzal összefüggő dolgokra vonatkozó javaslatot:

A) Az egyházak osztályozása.

E tárgyban a bizottság még részletes tervjavaslatot nem állapíthat meg; mert hogy ezt a 187. §. értelmében megtehesse, erre nézve mindenekelőtt megkívántatik, hogy az egyes egyházmegyék az egyházközségek lelkészi javadalmazására nézve, feldolgozhatás végett, a kellő anyagot beszolgáltassák. Minthogy már a bizottságnak ily anyagkészlet nem áll még rendelkezésére: részletes terv helyett inkább csak tájékoztató szempontokat jelölhet ki, s az előkészítő és átmeneti intézkedésekre nézve csupán némely szükséges teendők iránt tehet javaslatokat. Ehez képest javasolja, hogy az egyházközségeknek a lelkészi javadalmazás arányában lehető osztályozása végett 1. mindenik egyházmegye néhány tagból álló küldöttséget nevezzen ki, mely a kebelbeli valamennyi egyházközségekből a papi javadalmazásra nézve a szükséges anyagokat beszerezze és azokat az egyházkerület által lehető feldolgozás végett, megfelelőleg rendezve összeállítsa, úgy, hogy az ezen szempontból készített munkát mindenik egyházmegyéből, a még remélhetőleg jövő ősszel tartandó egyházkerületi gyűlés előtt legalább két héttel előre az egyházkerületi elnökséghez beküldessék, hogy azután azon munkálatok alapján, az egyházkerületre még a jövő ősszel, az egyházak osztályozására nézve egy biztos alapon nyugvó részletes terv legyen beterjeszthető. Evégett ajánlatik, hogy a tavaszi egyházkerületi közgyűlés ezen terv részletes elkészítésére s illetőleg az egyházmegyék által beküldendő anyagoknak egységes feldolgozása végett, a maga részéről eleve egy bizottságot küldjön ki. De javasoltatik az is, hogy mindenik egyházmegyében, az egyházközségek lelkészi javadalmazásának megállapítha-

tására nézve, a szükséges anyagok beszerzését és összeállítását ne több, hanem egy-egy ugyanazon bizottság hajtja végre, olyan tagokból álló, kik e tekintetben az egyházmegye területén, tapasztalati ismeretöknél fogva, a gyakorlati viszonyok megítélésére minél megfelelőbb hivatottsággal bírnak; mert ha egy egyházmegye területén ezen munkálatot két vagy több bizottság vinné véghez, alig lehetne kikerülni a különböző szempontok szerinti eljárásból származni szokott mérlegelési tévesztéseket. — 2. Az egyházmegyei anyaggyűjtő és rendező bizottságok egyöntetű eljárása szempontjából pedig következők javasoltatnak: *a)* a lelkészi javadalom mennyiségének meghatározásánál a lakás jövedelmi tételül föl nem veendő; *b)* a lelkészi hivatalra nehezedő terhek, azoknak megnevezése mellett, a javadalmi végösszegeből levonandók; *c)* a javadalom mennyiségének megállapításánál mindenik egyházközség után, külön-külön megfelelő rovatokban, 10 évi tényleges és szokásos számítás átlagos alapján kimutatandók: *aa)* a stolaris jövedelmek; *bb)* a készpénzfizetés; *cc)* a természeténybeli fizetések pénztértéke; *dd)* a hivatalhoz kötött földek használatának évi értéke, tekintettel a helybeli haszonbérének, vagy ha a földeket a lelkész maga műveltetné, a helybeli földek gazdasági jövedelmének megfelelő értékére, mi szintén tájékoztatás végett külön rovatban tüntetendő ki. — 3. Mint-hogy pedig ezen javasolt eljárás mellett, az egyházak javadalmi osztályozása az egyházkerületi közgyűlés által a jövő ősznél előbb véglegesen aligha lesz megállapítható; pedig addig is fordulhatnak elő okvetetlenül megejtendő lelkészválasztási esetek; tekintve, hogy a zsinati törvényeknek immár bekövetkezett szentesítése és kihirdetése után, jogérvénnyel az eddigi lelkészválasztási rendszabály nem bírhat s a lelkészi állomások betöltésénél a zsinati törvényekben megállapított lelkészválasztási törvény szolgálhat szabályzatul, ennél fogva az átmeneti intézkedés szempontjából javasoltatik, hogy addig is, míg a fentebb körvonalozott eljárás mellett az egyházak osztályozása az egyházkerület által megtörténhetnék, mindenik egyházmegye, tekintettel a 187. §-ra, osztályozza ideiglenesen a maga egyházközségeit és azt ideiglenes megerősítés végett a legközelebbi tavaszi egyházkerületi közgyűlésre terjeszse be, hogy ennek folytán a pályázati minősítvény s általában a 186. §. értelmében és szellemében eszközözendő lelkészválasztásoknál, az egyházmegye s illetőleg a kijelölő bizottság eljárásának legyen megfelelő biztos alapja.

B) A pályázati minősítvény megállapítása szorosan a 186. §. értelmében és szellemében lévén eszközözendő, ehez képest javasoltatik: a) a rendes lelkészekre nézve: hogy azok 1-ső fokú minősítvényvel 10 évi kifogástalan rendes lelkészkedés után különbség nélkül ruháztassanak fel; sőt öt évi rendes lelkészkedés után is akkor, ha kitűnő papi bizonyítványok mellett az egyház gondozásában mind vallás-erkölcsi, mind anyagi tekintetben kitűnő, ténylegesen sikeres munkálkodást fejtettek ki; 2-ik fokú minősítvényvel ruháztandók fel 6 évi kifogástalan rendes lelkészkedés után és 4 évi rendes lelkészkedés után akkor, ha kitűnő vagy legalább jeles papi bizonyítványok mellett, az egyház gondozásában ténylegesen sikeres kitűnő munkálkodást fejtettek

ki; 3-ik fokú minősítvényvel általában 4 évi kifogástalan, vagy pedig kitűnő vagy legalább jeles papi bizonyítványok mellett, két évi ténylegesen sikeres rendes lelkészkedés után; 4-ik fokú minősítvényvel pedig általában minden kifogástalan rendes lelkész már önmagától értetve is bír. — b) A segédlelkészek, a két papi vizsgálatnak sikeres letétele után: 4-ik fokú minősítvényvel általában azonnal felruháztandók; 3-ik fokú minősítvényvel a két papi vizsgálat sikeres letételétől számítandó négy évi segédlelkészkedés után; és két évi után akkor, ha kitűnő papi bizonyítványok mellett a gyakorlati szolgálat terén példás buzgalmat tanusítottak s magukat elismerésre tették méltóvá; végre 2-ik fokú minősítvényvel bírnak akkor, ha a két papi vizsgálat letétele után kitűnő papi bizonyítványok mellett négy évig elismerést érdemlőleg káplánkodtak s még legalább egy évet a külföldi egyetemeken is töltöttek. 1-ső osztályú minősítvény a segédlelkészeknek nem adatik. c) A tanárok, katekheták, táborig lelkészek, fegyházi lelkészek, nem hivataloskodó lelkészek, tanító-káplánok és helyettes lelkészek pályázati minősítvényére nézve pedig, föltétve, hogy már mind a két papi vizsgálatot letették, javasoltatik: aa) a theologiai rendes tanárok már ezen jogcímen azonnal 3-ik fokú minősítvényt nyernek, két évi sikeres működés után 2-ik és négy évi sikeres működés után pedig 1-ső fokú minősítvényt; bb) a gimnáziumi és képezdei rendes tanárok, úgyszintén a katekheták, ha már rendes lelkészek voltak s kifogástalanul működtek, valamint a rendes lelkészi hivatalukból kimozdult, de lelkészi minőségükben meghagyott egyének, hasonlóan a táborig és fegyházi lelkészek, ha magukat valamely egyházkerület lelkészi testületébe bekebelezették, pályázati minősítvényre nézve a rendes lelkészekkel állanak egy sorban; cc) ellenben a theol. helyettes tanárok, valamint a gimnáziumi s képezdei tanárok és katekheták, ha még rendes lelkészek nem voltak, s a táborig és fegyházi lelkészek, ha egy egyházkerület lelkészi testületébe sincsenek bekebelezve, pályázati minősítvény tekintetében a segédlelkészekkel jönek egysorba; úgyszintén dd) a tanító-káplánok is; de ee) a helyettes lelkészek 4 évi kifogástalan helyettes lelkészkedés után már ezen jogcímen is 3-ik fokú minősítvényt nyernek, anélkül, hogy további helyettes-lelkészkedésök, bármennyi ideig tartson, azontúl a pályázati minősítvény emelésére befolyással lenne.

C) Általános határozmányi javaslatok.

1. Mig az egyházkerület a pályázati minősítvényre a rendszabályt megalkotná, addig is az egyházmegye a lelkészválasztások körüli eljárásnál, a zsinati lelkészválasztási törvényt s annak szellemét tartásuk szigorúan irányadójaként s különösen figyelemmel legyenek a 186. §. pontos megtartására;

2. a kijelölésnél a 194. §. szorosan megtartandó;

3. önként értetik, hogy a pályázati minősítvény fokai az egyházak osztályozási fokainak felelnek meg;

4. magasabb minősítvényvel alsóbb osztályú egyházközségek lelkészégre mindig lehet pályázni, de megfordítva nem;

5. a kijelölő bizottság bármely lelkészi állomásra csak

megfelelő minősítvényű pályázókat jelölhet ki; ellenkező esetben a kijelölés és az annak alapján megejtett választás érvénytelen;

6. a pályázó segédlelkészek között, ugyanazon minősítvény mellett, a 186. §. alapján, azoknak szolgálati idejére és kitűnőségére a kijelölő bizottságnak mindig tekintettel kell lennie s a kijelölést ezen szempont szerint kell megtennie.

7. Az egyházkerület által fölkérendő a konvent, hogy az egyházak osztályozására s a pályázati minősítvényre nézve az egész hazai ref. egyházra vonatkozólag, lehetőleg egyöntetűséget eszközöljön; addig pedig mondassék ki, hogy a viszonyosság elvénél fogva, minthogy ez a papi bizonyítványokra nézve gyakorlatban van, az egyházkerületek egymás intézkedését mind az egyházak osztályozására, mind a pályázati minősítvény fokainak meghatározására nézve, kölcsönösen jogérvényesnek fogadják el.

Filó Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, kérjük annak megújítására vagy legalább a további megrendelés megtételére. Azokat pedig, kiknek lapunk eddig pontosan járt, de előfizetési pénzt még eddig sem küldötték, kérjük tartozásuk szíves kiegyenlítésére. Az előfizetési pénzek t. Buza János tanár úrhoz küldendők.

— Gyászhirek. *Felméri Lajos*, kolozsvári egyetemi tanárt s lapunknak is kiváló munkatársát, súlyos betegség érte. Március hó 27-én hunyt el nevezetesen kedves neje, *Török Borbála* asszony, életének 38, boldog házasságának 10-ik évében, rohamos agyhártyagyulladásban. Ha ily megrendítő csapásokban lehet ugyan szó enyhületről, találjon némi kárpótlást tisztelt barátunk a jobblétre szenderült szellemes nő kedves emlékezetében, itt maradt gyermekeinek szeretetében s abban az őszinte közrészvétben, amely a derék nőt sirjába kísérte, s amelyhez mi is szívünkkel járunk. — Lapunk zártakor vesszük a lélekkrázó hírt, hogy *Nagy Gusztáv* tisztársunk és barátunk áldottlelkű, hű neje, *Nagy Johanna*, folyó hó 6-án, esteli 8 órakor, pár heti szenvedés után, elhunyt, 3 kis leánygyermeket is hagyva maga után. Temetése 8-án, délután 4 órakor. Megnémulva állunk e csapás súlya alatt. . . .

— A tiszánineni ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése folyó hó 24-ikén kezdődik Miskolcon.

— „Evangélikus Egyház és Iskola“ cím alatt, *Tresztánszky Ferenc* szerkesztése mellett, Pozsonyban március 31-től kezdve, egy új heti lap fog megjelenni. Mi szívünkkel üdvözljük ezen a téren új munkatársunkat; ellentétben azzal a szemrehányó és az erők szétforgácsolása miatt féltékenykedő s feljajduló hanggal, amelylyel fogadta már e vállalatnak programját is egyik laptársunk. Maga az az önálló eszmélkedés és szabadverseny, amelylyel az újabb időben ezen a téren találkozunk, magyarországi prot. egyházi életünk erőteljesebb szívverésének oly csalhatatlan jele, mely már is látható elevenséget idézett elő egyhangú és irányú lapirodalmunkban s nézetünk szerint az sohasem baj, ha talán megszűnik és lassanként kiszorul is közülünk a munkatérrel az, ki nem értette meg az idők jeleit, vagy nem képes kielégítőleg szolgálni annak szükségét. Ezenkívül evangélikus testvéreinknek a nagy, közös protestáns célok mellett,

valóban annyi jogos és szent érdekeik vannak, melyek régóta megérdemelték volna, hogy azok külön is erőteljesen képviseltessenek, s ők annyi kiváló írók számlálnak soraik között, hogy mi minden tekintetben csak örömmel és érdeklődéssel tekinthetünk egy külön evangélikus irodalmi vállalat jövője elé; sőt mint hazafiak is csak üdvözölni tudjuk az új lapot, mert előttünk fekvő első száma már is kezesség arra nézve, hogy az az igaz tudománynak, szabadságnak és magyar hazafiságnak leendő tántorithatlan szóvivője. Előfizetési ára egész évre 6 frt., mely a szerkesztő-kiadóhoz küldendő Pozsonyba, Konvent-utca 6. szám alatt.

— A krassó-vidéki papi értekezlet memorandumát, mint minket értesítenek, egymásután vetik vissza az egyházmegyék. Ez történt a tapintatlan vállalkozással legközelebb a papi értekezletnek saját egyházmegyéjében is, elég bizonyítékául annak, hogy a mi rosálásunk ez ügyben igenis jogos és helyénvaló volt s épen ezen körülmény fel is ment minket attól, hogy arra az össze-vissza kapkodó beszédre válaszoljunk, amelylyel igyekszik a kör eljárását mentetni, s amelyben a fején taposott kigyó jobbra és balra: Patakra és Pestre csapkod tehetetlen mérgében. A haldoklók és kudarcotvallók kiméletet érdemelnek s nem létező közvélemény ellen, kár volna harcolnunk! Így aztán a vak láрма lassankint majd csak lecsilapul, annyival is inkább, mert az is ki van okolva, hogy az a becsületében ilyen durván meghurcolt tanár védelmezheti magát, ha kedve tartja. Bizony szomorú fajtája ez a sajtó és szólás szabadságának s vele szemben, a mi, így meghurcolt tanártársunk bizonyosan tudni fogja, hogy ily esetben nem lehet más méltóbb válasza, mint egyrésztől tisztán álló erkölcsi érzete, s lelkiismeretének megnyugtatóból származó csöndes békétűrése, másrésztől a közvélemény által részére szolgáltatott elégtételre támaszkodó hallgatás.

Pályázat.

A nagy-károlyi egyházmegyébe kebelezett **hodászi** ref. egyházban a lelkesi állomás üresedésbe jövén, ezen állomást elnyerni kívánó lelkészek felhivatnak, hogy egyházi törvényeink 191-ik §-a értelmében, pályázati kérvényüket folyó hó 20-ik napjáig *Szilágyi Lajos*, n.-károlyi espereshez *Gebére* (u. p. Nyir-Bátor) küldjék be; a későbbben érkezett tekintetbe nem vétetik.

Az elválasztandó lelkész évi fizetése:

1. Minden gazda, ki a maga ekéjével s jószágával szánt, fizet a lelkésznek két kereszt búzát, két kereszt gabonát és szénapénzben 20 krt; ilyen van jelenben 30.
2. Azon gazda, ki igaz jószággal nem bír, fizet egy köböl rozst; ilyen van ez idő szerint 19.
3. Az egyház szegényebb tagjai, u. m. zsellérek, özvegyek, cselédek 65—65 krt; ilyen van jelenleg 20.
4. Az egyház ad 6 öl kemény tűzifát beszállítva.
5. Van 28 hold és 532 □ öl szántóföldje egy tagban, 1200 □ ölével számítva, melyből 3 holdat és 697 □ öl az egyház őszi vetés alá kétszer megszántat.
6. Az állami adót az épületekért, 23 hold és 210 □ öl földért az egyház; 5 hold és 322 □ öl tagosításkor nyert szaporulatért pedig a lelkész tartozik fizetni.
7. Stola, az egyházker. által meghatározott szabály szerint. Középszámitással az évi jövedelem 5—600 frt. közt váltakozik.

Debrecen, 1883. ápril 4.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A vitás kérdésekhez.“ Zombory G. „A középiskolai törvényjavaslat.“ VI. Kun P. „A sárospataki főiskola kormányzati rendszabálytervezetéhez.“ Németh L. „A f.-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ Debreczeni B. „A szatmári ref. egyházmegye köréből.“ Illyés I. „Vegyes közlemények.“

A vitás kérdésekhez.

A megalkotott zsinati törvényekről, hogy azok jók-e, avagy fognak-e egyházéletünkben üdvös átalakulást eszközölni, vagy nagyrészből a kivihetetlenség akadályain megtörve szétmállanak s néhány év múlva minden visszazökken a régi kerekvágásba: arról már most vagy még most beszélni fölösleges! De egyet mondhatunk, s ez az, hogy a törvény nem világos s egyes pontjai többfelé magyarázhatók. Így történt, hogy a kívánt egység helyett, már kezdetben nagy az eltérés. Két egyházkerület elfogadta az egészben — a presbyteriumtól fel a püspökig — az egészen újból szervezést, új választások alapján; három pedig a törvényben nem látja kifejezve azt. Mindkettőnek — a maguk szempontjából — igazat ad a törvénytörvény pontok homályos szövegezése.

De nem az egyéni felfogás itt a döntő, hanem a törvény szelleme. Ezt tartva szem előtt, én is röviden elmondok nézetemet néhány vitás kérdés felől.

Egyházunk az új törvényt által a polgári állam mintájára lett szervezve, s elvitázhatatlan, hogy az egész törvényt a képviselői, illetőleg presbyteri szellem lengi át. Amint a polgári államnál a képviselőből, itt a presbyteriumból kell mindennek kiindulni. Ezért látta a törvényhozás legelső teendőjének azok újjászervezését az új törvény alapján, jöllehet legtöbb egyházunkban eddig is az új törvényt teljesen egyező módon volt az egyes egyházak képviselő-testülete összeállítva.

A törvény azonban nem mondja azt, hogy ott, ahol a választás és ügykezelés eddig is szabályszerűen történt: ott az új választás fölösleges; de másfelől ki sem mondja az új választások szükségességét. A 20. §. 6. és következő pontjai csak a választási módozatokat tárgyalják, s mégis az egyházkerületek megértve a törvény szellemét, szükségesnek látták mindenütt a presbyteriumok újjászervezését.

Ebből jön a felelet arra a kérdésre, hogy

újból kell-e választani az egyházmegyei tanácsbírákat, esperest sat. vagy nem?

Ha az alap új, olyan legyen a falazat, tető, sőt az egész belső berendezés.

A 157. §. s az erre irányadó 152—6. §. nem mondja ugyan, hogy a presbyteriumok után az egyházmegyei és kerületek az új törvény alapján újra szerveztessenek új választások által. De hát ez magától érthető. Az új törvényalapon álló presbyterium fölött hogyan gyakorolhat fölényt a régi alapon álló egyházi felsőbbség?

Az országos törvények, kormányformák változása mindig a tisztviselők új választását vonja maga után. Igaz, hogy törvényesen van az egyházmegyei tisztikar megválasztva, de más törvény alapján, melyben hatáskörük nem egészen az volt, ami az új törvényekben. Ezek adnak oly jogot, amelylyel eddig az egyházmegyei tanácsbírói kar nem bírt, p. o. a 190-ik §. a lelkészjelölést; de elvesznek olyant, amelylyel ő volt felruházva, p. o. a szavazattal döntést, az egyházmegyei látogatás, a lelkészválasztás vezetésének nem annyira törvény, mint őszokáson alapuló jogát (132. s főleg a 199., mely egyszerű „lelkészi . . . küldöttet“ említ). Új hatáskör, új választás!

Hogy a törvény szelleme, „ki nem mondva is, az új választást tartotta elvnek, meglátszik ez a 181. §-ból, amelyben kimondja amit az új törvény életbelépésével nem szabad választás alá bocsátani, t. i. azért, hogy új a törvény, új lelkészválasztásnak még nincs helye.

De hát ez nem fődolog! Megélhetünk a régi egyházmegyei tisztikarral is. Maradjon az egyes egyházmegyei belátásának az, hogy akar-e az új választás jogával élni vagy nem! Különbösen sem volna méltányos, ha az eddig érdemet szerzett tisztas férfiak, akik élethossziglan voltak választva, mellőztetnének.

A másik vitás kérdés ez időszert az, hogy a convent tagjait ki választja? Szerintem ez a presbyteriumok joga. Az 53. §. d) és g) pontjában

ki van mondva, hogy az egyházkerületnek kiket van joga választani, kinevezni. Itt a conventi tagokról nincs szó, sőt az f) pontban így szól: „A püspök, főgondnok, conventi tagok, egyházkerületi tanácsbírák és jegyzők választására nézve intézkedik; levéltárnokot, pénztárnokot, ügyvédet, számvevőt s minden más egyházkerületi hivatalnokot választ.” Az egyházmegyei választási jogkörében nincs feljegyezve a conventi tagok választása, tehát ez a jog a presbyteriumoknak van fennhagyva. Az 56. §. ama kifejezése: „az egyházkerületek által 3 évre választandó” sat. kifejezés is emellett bizonyít. Nem azt mondja, hogy az egyházkerületi közgyűlés által választandó! Itt az egész egyházkerület értetik, azaz azok egyházainak presbyteriumai. Ez oly világos, hogy erről beszelnünk is fölösleges. Hisz akkor az is vita tárgya lehetne, hogy a püspököt ki választja. Hogy ez a törvény szelleme, mutatja a 68. §. 1. pontja és a 69. §., mely a zsinati tagoknak az egyházak által történendő választását világosan kimondja, s itt, mint több helyen, a presbyteri elvek épségben tartását hangoztatja. Ha már a zsinati képviselőket az egyes egyházak választják: nem értem, hogy a conventi tagokat miért választaná más, mint a presbyteriumok. Úgy igazi presbyteri a rendszer, ha a presbyteriumokból indul ki, azon alapszik minden.

De még ez sem a világdöntő kérdés! Akárki választja, az a fődolog, hogy olyan, egyházszeretettől és hitbuzgóságtól lelkesültek legyenek a megválasztottak, akik „az egyház törvényes jogait bárhonnan jövő megtámadások esetében és sérelmes ügyekben” (61. §. d) védelmezni bátrak s „azok elhárítására nézve a szükséges intézkedéseket” bölcseséggel megtenni képesek legyenek.

Sokkal fontosabb itt az egyházak és lelkészek minősítésének kérdése.

Nem vagyok ez új törvénynek barátja. Annnyira szent előttem a szabadság itt, az egyes egyházak szabad lelkészválasztási joga, hogy én ennek keretében még az egyes hibákat is meg tudom bocsátani. Nem is azon célhoz vezet a minősítés, hogy az érdem, a tudományos készültség megtalálja anyagi jutalmát, hanem, igenis, a legtöbb esetben a nepotismusra s a szegény papot vagy papjelöltet, akinek a döntő körben, „a nagy papok” között nem lesz sem apja sem rokona, ha előbbre akar hatolni a kényszerűség behajtja a szolgalelkűségbe. Tápot ad ez az irigykedésnek, torzsalakodásnak, s meglazítja a ref. papság tagjai közt jelenben sem elszakíthatatlan erős testvéri köteléket. Eddig a ref. papság minden tagját emelte lélekben, lelkesítette, s erőt adott bajai hordozására az a nemes öntudat, hogy ő szegényebb bár, de épolyan pap, mint akár az — ugyan melyiket is mondjam — akár az egyházmegyei aljegyző. De

most már ott az osztály! Lesz különbség Péter és Pál között. De hát törvény: törvény!

Első az egyházak osztályozása. Ezt nézetem szerint az egyházmegye a központból nem eszközölheti. Az egyházlátogatásnak lett volna teendője a helyszínén a lelkész és egyháztanács becslése után állítani meg a jövedelem összegét. Mert vannak egyes oly lelkészi díjrészletek, p. o. rét, fa, sat., amelyeknek értéke egyes helyeken csekély, míg máshol szép bevételt képviselnek. Ennek pótlására mármint küldöttségek választassanak az egyházi jövedelmeknek a helyszínén összeállítására. E munkálatokat az esperes elnöklete alatt egy 3 tagú bizottság állítja össze, s nyílt egyházmegyei gyűlésben felolvastatik s megbírálás után erősítetik meg.

És most jön a lelkészek minősítése. ez a savanyú alma, melybe mindenki kerüli, hogy beharapjon!!! A legtöbb javaslat a szolgálati időt, s az az alatt kifejtett közhasznú munkásságot vette osztályozási elvül. A több között leghelyesebbnek látom a tiszáninneni egyházkerület bizottságának javaslatát, amely a szolgálati éven kívül a tudomány és irodalom terén tett foglalkozást felmutatható munkálatot is felveszi az érdemsorozatba. Annyit azonban ki kell mondanunk, hogy ha az idő és más érdemek hiányoznak is valamelyik p. o. ifjú lelkész társunknál, de az osztályozás első osztályú egyházban találja, ahol találta, fájdalom, hogy abba kell, hogy minősíttessék, aminő az egyháza! Olyan örökség az ilyen, mint a muszkavezetők nyugdíjazása az alkotmányos magyar kormányon; de fennmarad az egyházmegye kijelölő-bizottságának az a nehéz kötelesség, hogy az illetőt ezentúl szerzendő érdem nélkül tovább ne bocsássa, az esperesi hivatalnak pedig, hogy az illetőt önképzésre lelkesítse.

Azt a kellemetlen kötelességet, hogy paptársai felett bíraskodva, az osztályozás nehéz kötelességét végezze: egy szerény, öntudatos paptársunk sem fogja magára vállalni. Ennek következő megoldását látom: az időkor szerint osztályozandó lelkészek nevei írassanak össze, s a közgyűlés által mindenki illető osztályába soroztassék. A felszólalók és más érdem után osztályozandók közöltessenek a lelkészi testülettel. Ezek minősítése történjék titkon, az egyházmegye lelkészei által beadandó szavazatokkal. Az ezt rendező, összeállító, valamint a kijelölő-bizottság hasonlólag titkos szavazat útján választassék. Az ezután belépő s tudományos képzettségök alapján, valamint a szolgálati idő s az ez alatt felmutatott érdem útján, időközönként felsőbb osztályba átlépni akaró lelkész társaik minősítése mindig az egyházmegye lelkészeinek szavazata által történjék — de mindez a papi állás által méltán követelhető tisztelet szempontjából — zárt ülésben.

Zombory Gedő.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai törvényjavaslat.

VI.

Miképen és mily eredményű szavazással végződött a folyó hó 4-iki ülés, azt már e lapok olvasóival tudattuk. Az ápril 5-iki ülésen a vita a 4. §-sal kezdődött, mely a reáliskolákban tanítandó tantárgyakat sorolja elő, s itt *Dobránszky* és *Göndöcs* azt kívánták, hogy a latin nyelv is vétessék fel a tantárgyak közé. Azonban ezen módosítvány, igen helyesen, elvetetett, mivel a reáliskola szervezetébe a latin nyelv beerősztése céljával vezetett dolog lett volna. Ezután az 5. és 6. §. változatlanul fogadtatott el. Azonban a 7-ik §-nál nagyobb vita fejlődött ki. Ezen §. így hangzik: A hitfelekezetek maguk határozzák meg az általuk fentartott nyilvános középiskolák tannyelvét és amennyiben ez nem a magyar, kötelesek a tannyelven és irodalmán kívül a magyar nyelv és irodalmának történelme, mint köteles tantárgy tanításáról gondoskodni és pedig oly óraszámban, mely annak kellő elsajátítását lehetővé tegye. Ennek ellenőrizhetése végett, kötelesek a magyar nyelv és irodalmának történetére vonatkozó tantervet és órabeosztást a vallás- és közoktatási miniszternek előlegesen bemutatni. A nem magyar tannyelvű középiskolákban a 7-ik és 8-ik osztályban a magyar nyelv és irodalmának történelme magyar nyelven tanítatik s e tárgyból az érettségi vizsgálat is ezen nyelven teendő. Ezen §-hoz *Tamássy B.* a következő módosítványt nyújtja be: A középtanodai törvényjavaslat 7. §-ának 2-ik bekezdése után mint 3-ik bekezdés beveendő: érettségi vizsga tekintetében, ezen §. rendelete az 1885-iki érettségi vizsgáknál lép életbe. *Heljy* ezt elfogadja, de követeli még azt, hogy a két felső osztályban a magyar történelem is mindenütt magyarul adassék elő. *Míg Orbán B.* ezen is túlmege, következő módosítványával: A nem magyar tannyelvű középiskolákban az 5., 6., 7., 8-ik osztályban a magyar nyelv és irodalmának történelme, valamint a magyar történelem és földrajz is magyar nyelven tanítatik, s e tantárgyakból az érettségi vizsgálat is ezen nyelven teendő le. Végül *Madarász F.* a következő ellenindítványt teszi: A középiskolákban az oktatási nyelv a magyar. Azon középiskolákban, melyekben az oktatás jelenben más nyelven történik, megengedtetik az még az 1887-ik év kezdetéig. Addig is kötelesek azonban a magyar nyelvnek és irodalomtörténelmének, mint köteles tantárgynak oktatásáról gondoskodni és pedig oly óraszámban, mely annak megtanulhatását lehetővé tegye. Ennek ellenőrizhetése végett kötelesek a magyar nyelv és irodalomnak történelmére vonatkozó tantervet és órabeosztást a vallás- és közoktatási miniszternek előlegesen bemutatni. Kötelesek ezenfelül a magyar nyelvet és irodalmának történetét a VII. és VIII. osztályban, már a közelebbi oktatási év kezdetétől fogva, magyar nyelven tanítani és e tantárgyból az érettségi vizsgálat is, az 1885. évtől kezdve, ezen nyelven teendő.

Az ápril 6-iki ülésen a vitát *Herman Ottó* nyitotta meg, s kijelentette, hogy csatlakozik azon ellenindítványhoz, melyet *Madarász F.* beterjesztett. Az állami nyelv tanítására vonatkozó fejtegetései után hevesen kikelt a szász képviselők hazaellenes üzenet ellen. *Tisza Kálmán* azt bizonyította, hogy *Madarász* indítványa épen magyar nemzeti szempontból

helytelen. Hangoztatta a magyarosítás körül szemmel tartandó korlátokat, majd cáfolgatta azt, mintha a nemzetiségekkel szemben túlengedékeny volna. Ajánlja a §. eredeti szövegének és *Tamássy* módosítványának elfogadását, mely kívánságának a t. ház többsége sietett elegettenni. A 8. §-nál, mely a tantárgyakban elérendő cél meghatározását a miniszternek tartja fenn, ismét élénk vita fejlődött ki. Ezen §-hoz *Zsilinszky* a következő módosítványt ajánlta: A felekezetek által fentartott tanintézeteknél a tantárgyakban az egész tanfolyam alatt elérendő végcél és a tanítandó ismeretek mértékét, a tanrendszert, a tantervet és tankönyveket, az illető felekezeti főhatóság állapítja meg és azt esetről esetre a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenti. A megállapított mérték azonban nem lehet kisebb, mint az, mely a közoktatásügyi kormány hatósága alatt álló intézetekben alkalmazva van és az illető intézetekre nézve csak a minimumot határozza meg. Ezen módosítványhoz *Trefort* miniszter is hozzájárulván, szavazás alkalmával a 8-ik §. *Zsilinszky* módosítványával együtt fogadtatott el. — A 9-ik §. a vallásitanításról szól, s ebben némelyek sérelmesnek találták a következő rendelkezést: „a tanítást a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelentett és általa elfogadott egyén teljesíti.“ Ellene szólottak különösen és módosítványokat adtak be *Felenik Almássy István* és *Pulszky Agost*, de amannak módosítványát a többség elvetette, míg a szövegezést *Pulszky* következő módosítványával fogadta el: „a miniszter a bejelentett egyén elfogadását csakis állami vagy erkölcsi szempontból tagadhatja meg.“ — Miközben az országgyűlésen a törvényjavaslat fölötti vita folyik, azaltal az „Egyetértés“ 96-ik és 97-ik száma két igen érdekes hírt hoz. Ugyanis Arad-, Torontál-, Temes-, Kraszó- és Szörénymegyék románajkú értelmiségének körében nagymérvű s komoly mozgalom indult meg a középiskolai törvényjavaslat ellenében. A mozgalmat főleg az oláh ügyvédek és papok vezetik. Céljuk népgyűlések által tiltakozni e javaslat ellen. *Temesvárd* már legközelebbre nagy népgyűlést terveznek, melyen képviselve lesz az egész délvidéki oldáság. Továbbá: „A középiskolai törvény 70. §-ára nézve, mely szerint a vallás- és közoktatási miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló római kath. középiskolák jogi természete és viszonya ezen törvény által nem érintetik,“ az általános tárgyalások befejezése után egybehívott közös értekezleten szintén módosítványt fogadtak el. A kath. főpapság körében most mozgalom indult meg a módosítvány ellen, s erősen készülnek arra, hogy az eredeti szöveggel szemben a beadandó módosítványt a részletes tárgyaláson megbuktassák. Ime tehát a *Tisza K.* által összehívott alkudozó értekezlet ilyen nevezetes gyümölcsöket termett, melyekről most tudomást vévén, a fejleményeket figyelemmel kísérendjük, s megjegyzéseinket, ha szükség lesz rá, meg fogjuk tenni.

Az ápril 7-iki ülésen ismét folytatott a részletes vita, azonban ezúttal sokkal gyorsabban haladt a tárgyalás, miután hosszabb beszédek nem tartottak. A 10—21. §§-okat a ház változatlanul fogadta el, itt-ott lényegtelen módosításokkal. Nagyobb vitát csak a 14-ik §. idézett elő, melyhez *Hegedüs László* adott módosítványt, mert a §. intézkedésében a központosításra való hajlam határozott nyilvánulását látja. *Hegedüs* módosítványa a következő: Osztályok összevonását, azaz egy év alatt két osztálynak elvégzését csak kivételesen, a tanári testületnek indokolt

ajánlatára, a tankerületi főigazgató, illetőleg az iskola felekezeti főhatósága engedheti meg. Azonban a többség a 14. §-t is változatlanul fogadta el.

Az április 9-ki ülésen a nevezetes 22. §. került érdemleges megvitatás alá. *Zsilinszkynek* a miniszteri értekezleten elfogadott kompromissuma nem tette meg a kívánt hatást, s akik azt hitték, hogy ezen §. nagyobb vita nélkül fog keresztülmenni, csalódtak. A kormány is hasztalan tett meg mindenféle concessiót jobbra-balra, mert kitört az ezen §. ellen concentrált erős támadás. Első szónok ezúttal *Hegedűs L.* volt, kinek nagyobb szabású beszédéből ki kell emelnünk a következőket: A törvényjavaslat 22. §-a és a 24. §. idevonatkozó pontjai azok, melyek közül az általános tárgyalásnál, úgy a védelem, mint a támadás legerősebb volt. A magyar állam nevében követelték azt, hogy ennek magasabb érdeke előtt háttérbe vonuljon a felekezeti érdek és hogy a főfelügyeletnek egész mértéke legyen meg a kormány kezében, mely szükséges arra, hogy a magyar közművelődés érdekét minden irányban megvédelmezze és különösen szigorú ellenőrzést gyakorolhasson azon érettségi vizsgák fölött, melyek a középiskolákban tartatnak, mert éppen ezekről lehet leginkább megtudni azt, hogy valamely iskola megfelel-e a maga feladatának, vagy nem, és ha nem bír, akkor sokkal jobb, ha az létezni megszűnt. Ily értelemben nyilatkoztak egyesek. Azt gondolná az ember, hogy már ma az országnak talán többé nincs is szüksége azon felekezetekre, melyek közül egyesek századokon keresztül szolgálták már híven a kultura ügyének s meghozták és ma is meghozzák a tanügynek azon áldozatot, amelyet különben az államnak kellene viselni. Azt gondolhatná az ember, hogy talán már a felekezeti hatóságoknak sem erejük, sem képességek nincsen arra, hogy teljesítsék továbbra is azon missziót, melyet egykor magukra vállaltak s iskoláikat kellő színvonalra felemeljék s azon megtartsák, melyet úgy a tudomány, mint a közművelődés érdeke megkíván. Vizsgáljuk közelebbről azon pontokat, melyek a törv. jav. 22. és 24. szakaszaiban foglaltatnak, és azt fogjuk látni, hogy azokon a bizalmatlanságnak, a gyanúnak színe ömlik el. A vizsgálati szabályokat a miniszter állapítja meg, tehát magának tulajdonítja azon jogot, amelyet eddig a felekezeti hatóságok gyakoroltak és abban keresi a garantiát, hogy ezen vizsgálati szabályok neki tudomás és ellenőrzés végett felterjesztessenek. A miniszteri megbízottnak kötelessége felügyelni, hogy a törvény és miniszter által megállapított vizsgálati szabályok megtartassanak. Evégből megtekintti az írásbeli vizsgálatra szolgáló dolgozatokat, résztvesz a vizsgáló-testületnek tanácskozásában, tehát mintegy ellenőrző szerepet visel; úgy lép föl, mint ellenőr, nehogy a vizsgáló-bizottság és tanári kar valami elnézést, kedvezést vagy protectiót gyakorolhasson, szabálytalanságot vagy törvényellenességet csinálhasson. Kérdi: nem sértheti-e ez azok nézetét, kik az ifjút nem egyedül azon feleletekből akarják megítélni, melyeket ő az érettségi vizsgán ad, hanem egész iskolai pályáját akarják mérlegbe vetni? nem sértheti-e az önértéket már csak a gondolat is, hogy egy embernek a véleménye sokszor nagyobb súlyal bírjon, mint a tanárok összeségének véleménye? És nem támaszthat-e ez félreértéseket és surlódásokat? *Zsilinszky* módosítványában javítást lát, nevezetesen, ha nem szükséges a miniszteri biztos aláírása arra, hogy a bizonyítvány államérvényes legyen, ez lényeges javítás és ha a miniszteri biztos nem füg-

gesztheti fel a bizonyítványok kiadását, ez is változtatás, de csak formai, mert végre is annak a biztosnak a véleményére és relációjára fog függőben maradni a bizonyítvány kiadása, míg a felekezeti hatóság jobbra vagy balra nem intézkedik. Tiltakozik az ellen, hogy a prot. iskolák a hazafiatlan tanintézetekkel egy sorban említettessenek, s felhozza az 1848. XX. t. c. történetét s kijelenti ragaszkodását az autonomiához. *Németh Albert*, mint kath. ember, védelmezi a protestánsokat azon vád ellen, hogy túlságos féltékenységgel ragaszkodnak az önkormányzathoz. A *katholikusok jogait nem támadják meg*, de saját jogaikat kénytelenek védelmezni. *Zsilinszky* módosítványa szerinte is csak formai változtatás, mely azon eredményre vezet, mint az eredeti szerkezet. *Lükő G.* hasonló értelemben szólalt fel. *Tisza K.* és *Dobránszky P.* ajánlják a módosítványt, utóbbi főleg azért, mert azok, akik ellene szavaznak, éppen a hitfelekezetek fenhatóságával szemben szavaznak bizalmatlanságot. *Thaly K.* hevesen kikelt az autonómia védelmére; míg *Pulszky Á.* az állam felügyeleti jogát hangsúlyozá a felekezeti önkormányzattal szemben. *Kiss A.* a módosítványt rosszabbnak tartja, mint az eredeti szöveget, s azt állítja, hogy olyan feladattal, aminőt a módosítvány a kormánybiztosnak kiszab, az nem lesz egyéb, mint *denunciáns*. Ezután *Tisza K.* szólalt fel ismét, különösen polemizálva *Kiss Alberttel*, s ajánlva a módosítvány elfogadását. A vitát ezen valóban nevezetes s a felekezetek önkormányzatát okvetlenül megsemmisítéssel fenyegető §. felett tovább folytatják, melyről jövő alkalommal fogunk szólni.

(Folyt. köv.).

Kun Pál.

A sárospataki főiskola kormányzati rendszabálytervezetéhez.

Az új egyházi törvények szellemében a főiskolai kormányzati rendszabályok az egyházkerületi küldöttség által átídomítva elkészítettettek s kinyomtatva szétosztattak, még a múlt őszi egyházkerületi határozat értelmében, azon célból, hogy ezen fontos és hosszabb időszakra kiható munkát — a végleges megállapítás előtt — úgy egyesek, mint egyházi testületek által bővebb megfontolás s a multakból vett tapasztalat alapján tárgyalás alá vétethessék. Örömmel értesültem, hogy az egyházmegyék némelyike — kár, hogy nem mindenik — szintén tárgyalta ez ügyet, s képviselőit e részben utasítással látta el. Ezen rendszabálytervezetet bírálgtatja, e lapok 8-ik számában, egy „Autonomia“ név alatt megjelent közlemény is, mégpedig oly módon, hogy a főgondnokságtól kezdve csaknem mindenik tisztviselő hatáskörét megtámadja.

Ha a kérdéses bírálat tárgyilagos marad — mindenkinek személyes meggyőződését s a közügy előmozdítására irányzott jóakarátú működését tiszteletben tartva — nem is válaszoltam volna azon közleményre; de mivel a cikk szerzője a jelenleg általam betöltött állással is foglalkozik, s valótlán adatokra alapítja javaslatait, melyek a nagy közönségnek egyházi és iskolai ügyeinkről e lapokból értesülő részét tévedésbe ejthetik, az ügy érdekében szükségesnek tartom a rendszabálytervezet VI., VII. és VIII-ik címeire tett észrevételek helyreigazítását.

Kifogást tesz mindenekelőtt az ellen, hogy a jogigaz-

gató a főiskolai gazdasági választmány *szavazó tagjád* van elismerve, holott állítólag ő áll a legnagyobb számadási kötelezettségben a főiskolával — s nem is említve a kötvényeket, perelőleg révén-vámján, évről-évre 4—5000 frtot kezel — s emiatt tőle 2000 frt. óvadék követeltetik. A már hét év óta érvényben levő jelenlegi rendszabályok szerint, a kötvények, kettős zár alatt, a gazdasági választmányi elnök és pénztári ellenőr által őriztetnek, s a pereket folytató ügyvédeknek csupán tárgyaláshoz, ideiglenesen, adatnak ki; a kötvényekben levő tőkék pedig csupán a gazdasági vál. elnök, pénztárnok és ellenőr által aláírt nyugták mellett fizettetnek ki. A számvevőszék által megerősített s közhírré tett évenkénti költségvetés és zárszámadási kimutatásokból köztudomású, hogy a főiskolai pénztárnak, tiszti és peres költségek, bélyegek s illetékek címén, évenként mintegy 700 forint kiadása s ugyanannyi vagy több bevétele van, melyeket a jogigazgató perelőleg révén-vámján nem kezel, hanem a saját pénzéből előlegezett s okmányokkal igazolt kiadásai s azok sem teljesen térítettnek vissza. Nem kétlem, hogy a bizottsági munkát ezen részének indokolásáról — bár a tervezetben indokolás máshelyütt sincs bevezetve — cikkírónak alkalma lehetett tudomást szerezni, s jól tudhatja, hogy a jelenlegi jogigazgató élethossziglan lett megválasztva a főiskolai gazdasági választmány szavazó tagjává, s mivel az anyagi ügyekben a jogi szempontok sohasem mellőzhetők: ha már az 1876-ik évi tervezetben kitett választmányi elnökség ezen hivataltól — nézetem szerint is helyesen — elkülönítés és munkafelosztás céljából elvonatott, a választmány egyik legjobban értesült, szakértő és személyesen is felelős tagjától, a szakképviselőre alapított elsőfokú kezelő hatóságnál, a szavazat meg nem vonható. Egyébiránt abban egyetérttek a cikkíróval, hogy az alkalmi érdekltség kizárásának pontos alkalmazása mellett, a többi tisztviselők szavazati jogának elvonását, ezen elsőfokú kezelő testületnél, én sem találom indokoltnak.

A VII. cím bírálatánál a cikkíró a gazdasági választmány elnökségére vonatkozó észrevételeiben már aligha nem a rokonszenv vezeti, nem azért mintha a választmányi elnök a díjazást eléggé meg nem érdemelné, de azért mert az előbbi ponthoz képest következetlenül már semmi kifogásolni valót nem talál abban, hogy az első fokú, közvetlen kezelő hatóság felelős elnöke, ki az összes kiadásokat, óvadék nélkül utalványozza, s az egész vagyonkezelés felett a választmánynak utólagos, sokszor felületes tudomása mellett rendelkezik, a másodfokú, már felügyelő és számvevő hatóságnak, az igazgató tanácsnak szavazó tagja legyen, azon, a polgári társadalomban általában elfogadott és alkalmazott elv ellenére, miszerint aki valamely ügy elintézésénél már alsóbbfokú hatóságnál részt vett, azon ügyekben felsőbb fokú hatóság szavazó tagjaként részt nem vehet. Az anyagi ügyekről a választmányi jegyzőkönyvek s egyes tisztviselők felvilágosítást adhatnak, de, nézetem szerint: az igazgatótanácsban a gazdasági választmány elnöke — vagy bármelyik tagja s tisztviselője — ha egyáltalában mint tag bevétetik vagy meghivatik, csupán tanácskozási s indítványozási joggal bírhat.

Vége a tervezet VIII-ik címe alatt kifogás alá veszi

és gúnytárgyává teszi a jogigazgató címét; hogy a jogigazgató hatásköre úgy körül van határolva, mint a csikó kantározva. Engedje meg cikkíró, ha e csipős megjegyzésének alkalmából arra emlékeztetem, hogy a köztudomású *előzmények* után — önértet: s — a felelősség és kötelesség öntudatával bíró egyén csupán ily korlátolt hatáskört fogadhat el, mely azonban mégis sokkal több egyszerű főiskolai ügyvédségnél, mert az átmeneti időszakban volt a főiskolának, illetőleg a gazdasági választmánynak, tapasztalt ügyvédje, helyettes jogigazgatója s jogigazgató jelöltje: mégis egész éven át fizették a leg törvénytelenebbül kivett kamatadót és illetékeket, s a kifogásolt jogigazgató saját hatáskörében eszközölte ki, hogy az illetéktelenül kirovott adófizetések megszűntek, sőt még visszahatólag azelőtt három év alatt befizetett tekintélyes összegek is visszafizetettek. Jól tudja a cikkíró, hogy a jogigazgató a peresügyeken kívül évenként nyolcszázat meghaladó adminisztratív ügyet intéz el, melyek közül némelyek egész ügycsoportot képeznek, s az ügyvédi hatáskörhöz nem tartoznak. Személyesen tudomást szerezhet továbbá a közlemény szerzője arról is, hogy a kormányzati rendszabályokat készítő egyházkerületi bizottság kebelében ezen cikk tárgyalásánál éppen a jelenlegi jogigazgató szólalt fel az üres címzések s a jog- és jószágigazgatói elnevezés ellen, s a személyekre és szerzett jogokra tekintet nélkül, a bizottság a hatáskörnek megfelelőleg állapította meg a jogigazgatói hivatal elnevezését.

Ezen felvilágosító soroknak célja nem lévén a polemikába bocsátkozás, az idézett közleményre többet válaszolni szükségesnek nem tartok; egyébiránt a t. szerkesztőség engedelmével, a kérdésben levő fontos rendszabálytervezetre vonatkozólag, hét évi tapasztalás nyomán, felmerült észrevételeimet még egy közleményben megteendém.

Németh László.

KÖZÉLETÜNK.

A f.-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A felsőborsodi egyházmegyét, folyó évi ápril 3-án és 4-én, a regényes tornai hegyek aljában, az egyházmegye egyik szélén fekvő martonyi egyház fogadta, valódi magyar vendégszeretettel körébe. Mióta egyházmegyénk gyűléstartási pénztára megnyílt, melyből a gyűléstartó egyház tavasszal 200, ősszel 100 frt. segélyt kap; mióta tehát a gyűléstartás a legszegényebb egyház előtt sem tűnik fel ijesztő rémként: az egyházmegyei gyűlés az azt tartó egyházban valóságos örömmel. A templom, a pap- és tanítói lak s egyéb egyházi épületek rendbehozatnak, a nép valódi szívélyes rokonszenvvel és szeretettel fogadja vendégeit, a hívek érdeklődése fel van fokozva. Látni akarják az egyházat vezető férfiakat, hallgatják a tanácskozmányokat. Így volt ez a kis martonyi egyházban is. Jele annak, hogy a vándor-gyűlések nem célt tévesztettek, s korántsem cserélendők fel állandó helyen tartandó gyűlésekkel, melyek az illető egyházban megszokottá, a többi egyházakban pedig idegen-szerűvé lesznek.

A Debreczeni Gábor esperes és Ragályi György gond-

nok elnöklete alatt megtartott gyűlésünk általános jelleme, mint az általában egyházmegyénkben lenni szokott, a csendes, higgadt komolyság volt. Jele, hogy dolgaink ékesen és szép renddel folynak. Nagy szenvedélyek nem zavarják gyűléseinket, nem vernek hullámokat egyházi életünknek a partok között csendesen folyó habjain. Pedig ha valamelyik, úgy a jelen gyűlés lehetett volna hullámzatos, mely hivatva volt, a multat és jövőt áthidalva, dönteni afelett, hogy az egyházmegye azonosítja-e magát a törvényelőtti egyházmegyével, vagy pedig határvonalat húz a mult és jövő között, s a zsinati törvény életbeléptetésével átadja a multat — amihez tartozik — a történelemnek, s átlép életének második korszakába s az új aera kezdetén megkezdji a törvény alapján való szervezkedést.

Az egyházmegye ez utóbbit választotta. Csendesen, zajtalanul, nem tüntetve a gyűlés elején, hanem annak végével egyhangúlag elhatározta, hogy a restauratio álláspontjára lép, s az egyházi hivatalnokok nevében az esperes, a világiak nevében a gondnok bejelentette az összes tisztikar lemondását. Indokolta az egyházmegye ezen lépését azzal, miszerint egyrészt nagyon feltűnő lenne a nép előtt, hogy midőn a presbyterium, melynek tagjai épenúgy, mint az egyházmegye tisztikara, élethosszig választottak, lemondásra, illetve új szervezésre kényszerítették: a felettes hatóság, az egyházmegye, a régi alapon folytatja tovább működését; másrészt, hogy a törvény körvonalozván az egyházmegye működési körét, sok oly teendővel ruházta fel ezen testületet, melyek eddig hatásköréhez nem tartoztak, s így a régi alapon választott tisztviselők az új alapon tovább nem működhetnek. Ezen nagyfontosságú s elvi jelentőségű határozat természetes következménye, hogy a szavazás az összes egyházi tisztviselőkre elrendeltetett. Reméljük, hogy a választási urnából az eddig kipróbált hűséggel s ügybuzgalommal munkálkodó férfiak nevei fognak kikerülni, s így egyházmegyénk hamvaiból phoenixként új életre kelve kezd meg az új korszakban csendes munkálkodását.

Ezen elvi jelentőségű határozat méltánylása után, a t. szerkesztőség engedelméből áttérek a gyűlés egyéb közérdekű tárgyai elsorolására.

Már az elnöki jelentésben mély fájdalommal jelenté esperesünk, Bodnár András sajó-kazai lelkésznek, egyházi főjegyzőnknek, az egyházmegye hosszú éveken keresztül volt buzgó tanácsbírájának, tanügyi bizottsági elnökének, már e lapokban is jelzett elhunytát. A megboldogult sok érdemeket szerzett egyházi közügyeink terén. Érdemei jegyzőkönyvünkben találnak méltánylásra. Elhatározottat, hogy jegyzőkönyveink ki fognak nyomtatni*). Célszerű volna, ha a többi egyházmegyék is követnék e példát, s nyilvánosságra hoznák határozataikat. A világi jegyzőnek elválasztott Szekrényesi Árpád ünnepélyesen feleskettetvén, jegyzői székét elfoglalta.

A felső-barcikai egyházba rendes lelkészül Doktor Gyula, segédlelkész; a Vladár János halála által megüresedett radistyáni egyházba Vladár József, damaki lelkész; helyére a damaki egyházba Paleso Károly, felső-kelecsényi lelkész; a f.-kelecsényi egyházba pedig Bodnár István, szentpéteri segédlelkész törvényesen megválasztatván, megerősít-

*) A-Zemplén szintén kinyomtatja.

Szerk.

tettek; a rakacca-szendi egyháznak, mely 3 év óta az egyházkerület engedélye folytán káplánság volt, a lelkész-hivatal megengedett. A káplánok elrendeztetek; Ferenczy Ferenc, eddig az abauji egyházmegyében szolgáló segédlelkész, bekebelezetett. Pár egyházban az ideiglenes tanítók megerősítettek.

Tanácskozás alá vétetett az egyházkerületi küldöttség által a lelkészválasztási törvény életbeléptetésére vonatkozó s e lapok hasábjain egész terjedelmében közölt szabályrendelet-tervezet. Ezen javaslat hosszas eszmecserére adott alkalmat, míg végre az egész terjedelmében elfogadtattott, következő módosításokkal: 1. a segédlelkészek pályázati képessége megállapításánál egyházmegyénk megengedtetni kívánja, hogy a III. osztályú egyházba pályázhassék azon segédlelkész, aki a két vizsga közül az egyiket kitűnő eredménnyel tette le; II. osztályú egyházba pedig, aki mindkét vizsgáról kitűnő bizonyítvánnyal bír, habár külföldi egyetemen nem volt is; természetesen mindkét osztállynál a meghatározott szolgálati év érintetlenül hagyása mellett. 2. Az idézett szabályrendelet II. r. 4-ik pontja után, 5-ik pontnak a következőket kívánja egyházmegyénk beiktatni: „Ezen rész 2—4. pontjaiban megállapított határidők folytonossága a fegyelmi büntetés által megszakittatik s az egyházi törvények 246. §-ában szabályozott fegyelmi büntetések erkölcsi hatálya következő határidőkhöz tart: a) az intés 1 évig; b) a feddés 2 évig; c) a pénzbírság 3 évig; d) a felfüggesztés 4 évig; e) azon helyről való elmozdítás 5 évig, mindig az ítélet jogerőre válta napjától számítva. Viisszaesés esetében ezen határidők kétszeresen számítatnak; ez azonban az ítéletben mindig kimondandó. Ezen szabályrendelet az egyházi törvények 194. §-át nem érinti.”

Ezután tárgyalattak a bizottság által készített többi szabályrendeletek, melyek némi csekély stílusos módosítással elfogadtattak. Hasonlag elfogadtattott a főiskola kormányzati rendszabályaira vonatkozó tervezet is.

Egypár sérelmi ügy is fordult elő: Rakacca-Szenden lelkész-tanítói állomás van rendszeresítve, 3 év óta ott káplán működött; de ha rendes lelkésszel lett volna is betöltve az egyház: az, noha tanítósággal is foglalkozik, nem a tanítók, hanem a lelkészek osztályába tartozik, mégis a rakacca-szendi káplánon tanítói nyugdíj-fizetés követeltetik. E részben felterjesztés tétetett az egyházkerületre. Hasonlag felterjesztetett egy másik ügy, ahol vegyes házasságban élő protestáns férfi a római kath. lelkésznek szolgálattételre kényszerítettetett.

Az egyházi törvények 5. §-a is igénybe vétetett. A zilizi egyházban a lelkési és tanítói fizetés a földbirtokra van fektetve. G. K., nem a községben, sőt nem is ezen egyházmegyében lakó, de ezen községben birtokos, a charta és a tagosítási egyezés szerint a lelkésznek és tanítónak, egyebek között, fát is tartozik fizetni. A fizetési kötelezettséget azonban megtagadta. Az elmaradt fa-fizetésnek zilizi birtokából való behajtása végett az államhatalom segélyét rendelte a közgyűlés igénybevenni, s az alispáni hivatalt megkerestetni határozta a behajtás eszközlésére.

Tárgyalattott ezeken kívül az egyes egyházakat érdeklő számos ügy; de ezek, mint teljesen magánérdekűek közlésével nem akarom a tisztelt olvasó közönség türelmét tovább fárasztani.

Debreczeni Bertalan.

A szathmári ref. egyházmegye köréből.

Egyházmegyénk, legközelebb tartott közgyűlésében, a következő tanácskozási szabályokat állapította meg: Az egyházmegyei közgyűlést meghívó körlevelek, a kellő számban, a közgyűlésre kitűzött nap előtt legalább 12 nappal elindítandók. Az egyházmegyei közgyűlést az egyházi elnök imával nyitja meg. Az egyházmegyei közgyűlés határozatképesnek tekintendő, ha abban a megnyitáskor legalább 15 egyházból képviselő van jelen. Az ülés kezdetén az elnök teszi meg előterjesztéseit és a közgyűlés tárgyai az elnökség által meghatározott sorrendben vétetnek elő. Amely tárgy — legyen az bárminemű beadvány vagy önálló indítvány — a közgyűlés napját megelőzőleg három nappal az elnökséghez juttatva nem lett, azon gyűlésen *rendszerint* nem tárgyalathatik. Ki a tanácskozási tárgyhöz hozzászólni kíván, fölírhatja magát az arra kijelölt jegyzőnél; ugyanazon tárgyhöz azonban csak kétszer lehet szólni a közgyűlés tagjainak és pedig másodszor csak a már előbb szólásra följegyzettek után. Szólót beszédében félbeszakítani az elnökön kívül senkinek nem szabad; aki azonban őt a tárgytól eltérés vagy a tanácskozás szabályainak meg nem tartása esetén figyelmeztetni, sőt a figyelmeztetés sikertelensége esetén tőle a szót megvonni, s általában a szönyegen levő tárgyra vonatkozólag a szükséges fölvilágosításokat megadni bármikor is jogosítva van. Szót kérhetnek bármikor, kik a tanácskozási szabályokhoz akarnak szólni, vagy félreértett szavaikat helyreigazítani, vagy személyes megtámadásra válaszolni. Ha szólni kívánók nem jelentkeznek, a határozat a nyilatkozók többsége szerint mondandó ki; s ha a többség ki nem vehető, vagy 10 tag szavazást kíván, az elnök szavazásra teszi föl a kérdést. A kérdés szavazás alá mindenkor úgy teendő fel, hogy arra minden szavazó *igennel* vagy *nemmel* felelhessen. Az elnökön kívül minden gyűlési tag szavazni köteles s szavazatok egyenlősége esetén az elnökök szavazata dönt. Szavazás közben beszédet tartani, vagy szavazatot indokolni nem szabad.

A kimondott határozatok jegyzők által írásba tétetvén, *rendszerint* kiküldött bizottság által hitelesítettnek, rendkívüli esetben azonban a gyűlés folyamán is hitelesíthetnek.

Az egyházak osztályozására és a lelkészek minősítésére pedig ezekben állapodott meg: A gyülekezetek négy osztályba soroztatván: *1-ső osztályúnak* tekintessék az, melyben 800 frt. vagy azon felüli; *2-ik osztályúnak* tekintessék az, melyben 600 frttól 800 frtig menő; *3-ik osztályúnak* tekintessék az, melyben 500 frttól 600 frtig menő; s végre *4-ik osztályúnak* tekintessék az, melyben 500 frton alóli a lelkész fizetése. A hivatalos lakás és az azzal járó házikert hasznán kívül, minden más javadalom fölszámítandó és pedig az egyházmegye valamennyi gyülekezeteire nézve a következő egységes kulcs szerint: a fizetésbeli búza 4 papi vékánként 7 frt.; kétszeres búza 6 frt; gabona vagy rozs 5 frt.; szekérszéna 4 frt.; tűzfának öle 7 frt.; földiletmény 1200 □ öles holdanként: szántó 4 frt.; kaszáló 3 frt.; stóla minden 100 lélek után 4 ft. A gyülekezetek négy osztályba lett sorozásához ké-

pest, a pályázhatást illetőleg, a lelkészek következőleg minősítették. *Az első osztályú egyházba pályázhatnak:* az egyházmegyei, egyházkerületi, konventi és zsinati tisztviselők és képviselők. Az első és második osztályú gyülekezetekben 2 évig, s a harmadosztályú gyülekezetekben 5 évig kifogástalanul és sikerrel szolgált lelkipásztorok. Az egyetemeken járt theologiai tanárok. Egyetemen két tanszakot töltött, kiváló képzettségű (kitünő vagy jeles osztályzatú) s két évi segédlelkészi szolgálatot tett papjelöltek. Az egyházi irodalom terén jó nevet szerzett s két évig szolgált papjelöltek. *Másodosztályú egyházba pályázhatnak:* harmadosztályú gyülekezetekben 3 évig, vagy negyedosztályúban 5 évig szolgált lelkipásztorok. Az egyetemen két tanfolyamot töltött s egy évig segédlelkészi szolgálatot tett jeles osztályzatú papjelöltek. A kitünő papjelöltek, ha egyetemen nem jártak is, két évi gyakorlati szolgálat után. Végre minden 5 évig kifogástalanul szolgált papjelölt. *Harmadosztályú egyházakba pályázhatnak:* a negyedosztályú gyülekezetben 3 évig kifogástalanul és sikerrel szolgált lelkipásztorok. A jeles osztályzatú papjelöltek egy évi szolgálat után. A segédlelkészek 3 évi szolgálat után, ha nem jelesen osztályoztattak is. *Negyedosztályú egyházakba pályázhatnak:* minden rendes lelkész és egy évig szolgált papjelölt. Minden lelkész pályázhatik ugyanazon osztályú és alantabb osztályú egyházba, mint amilyenben szolgált. *Illyés István,*
egyházmegyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, kérjük annak megújítására vagy legalább a további megrendelés megtételére. Azokat pedig, kiknek lapunk eddig pontosan járt, de előfizetési pénzt még eddig sem küldöttek, kérjük tartozásuk szíves kiegyenlítésére. Az előfizetési pénzek t. Buza János tanár úrhoz küldendők.

Jóny Tivadar és végrendekezése. Sokfélét olvastunk a lapokban néhai Jónyról. Rektifikálnunk kell a közlöttet. Tehetjük. Hosszú éveken át ismertük őt közelebből. Tartozunk ezzel az igazságnak, a boldogult emlékének. Jóny nem volt különö, annál kevésbé szenvedett bármily fokú rögeszmében. Egyetlen sarj egy jó nevű szepességi családból, takarékosága által meggazdagodott, hites ügyvéd, nőtlen férfiú. Voltak neki is, mint minden más embernek kedvtelései, sajátságai. Kedvteléseinek anyagilag előnyös állása nyújtott tápot, sajátságait pedig nőtlen élete növelé. Feltűnt, mert gazdag ember volt, mert könyvekre sokat költött, mert az ő kedvtelése és sajátságai a közönségesen látottaktól eltértek némileg. Magában és önmagának élt. Nem barátkozott. Talán csak egyet szeretett igazán életében: azt, ki hű barát gyanánt élt közelében, ki kenyerét, életsorsát osztotta meg vele ritka önfeláldozással, Ferenczy Lajost, nyilvános elismerésre is érdemesült, köztisztletben álló férfiut. Különben ő a közügyek és közélet iránt kiváló érzékkel birt. Meleg szívvel vett azokban részt. Jó célokra mindig készséggel nyújtotta adományait. Élete végrendeletei reá mint nemeskeblű emberbarátra, mint ügybuzgó protestánsra vallanak. Utóbbi 17 év alatt kelt két végrendeletében, 50 ezer forintról 250 ezer

forintra felszaporított vagyonának általános örökösévé a kézmárki ágost. evang. lyceumot nevezte, oly megkötéssel azonban, hogy az a hazai törvények által szentesített protestáns önkormányzati joghoz ragaszkodni, annak engedelmeskedni tartozik. Meghagyja, hogy nevezett főörökös a miskolci ágost. ev. gimnáziumnak 2000 frt., a sárospataki ref. főiskola tápintézetének 2000 frtot fizessen ki. Összes részvényeit (24 ezer forint érték) egymásközt egyenlően megosztva, a miskolci evang. és reform. gimnáziumoknak hagyta emlékül. Könyvtárából (15 ezer kötet) a kettős példányok egyikét, úgyszintén azon könyveit, melyek a főörökös lyceum könyvtárában már megvannak. a miskolci evang. gimnáziumnak hagyta örökségül. Jónyt ezen végrendelezése, illetőleg azon nagy gondolat, melynek valóításáról végrendeletei tanuskodnak, azon nagy elhatározás, melyből párját ritkító egyházszerepet nyilatkozik, protestáns két egyházunk történetében tündöklő nagy alapítók sorába emel! Legyen méltó követője! Áldott legyen emléke!*)

Z.

— **A tiszánineni egyházkerület** ápril. 24. közgyűlésének a következők lesznek tárgyai: Az egyházmegyékből betérjesztendő folyó ügyeken kívül, a múlt évi nov. 28—29. Sárospatakon tartott rendkívüli gyűlésből kiküldött bizottság javaslata; a segéd lelkészek kibocsátásáról, elhelyezéséről s a rendes lelkészek felavatásáról; az iskola-tanítók miként lehető feljogosításáról, egyházi beszédek tartására nézve; a temetési szertartások egyöntétüsége iránt; az egyházi törvény III. részében szabályozott lelkészválasztás miként leendő életbeléptetéséhez szükséges szabályrendeletre nézve. Továbbá a folyó évi január hóban tartott egyetemes konvent jegyzőkönyvének azon pontjai, melyekben az egyházkerületek részint véleményadásra, részint végrehaltásra vannak felhiva. Végre főiskolai ügyek.

— **Sajó-Szentpéteren**, az ottani ódon templomban felállítandó orgona ügyében, társadalmi úton egy már is nagy buzgalomra mutató mozgalom indult meg. A város lelkes hölgyeie a kezdeményezés érdeme, akik valláskülönbőség nélkül, egy tombolával összekötött táncvigalmat rendeztek, melynek tiszta jövedelme a 180 frtot meghaladja. Erre az egyház algondnoka, *Kasza Ferenc* vette kezébe az ügyet s önmaga 800 frttal nyitotta meg az aláírási ívet úgy, hogy már ma a begyűlt adakozás az 1300 forintot meghaladja. Ezen szép adomány mindenesetre azt bizonyítja, hogy a protestáns buzgóság s áldozatkészség még nem halt ki, s hogy az nem csak a nagy urak kiváltsága, hanem a közrendűek lelkében is él az egyház iránti szeretet és buzgóság. A derék adományozó valóban megérdemli, hogy neve és tette lapunkban is följegyeztessék.

— **Beregszászból** Szeles Károly ügyvéd úr és elvtársai: Linnert Bertalan, Bary Sándor, Szabó Albert, Benda Kálmán, Kóródi Sándor, Gönczy Sándor, Gúthy Ferenc, Péchy Endre, Gálocsy Dezső urak, a húsvéti legatio alkalmából, mint requirendusok, 10 forintot küldtek főiskolánk

*) A napi lapokat tisztelettel kérjük e jellemző sorok szíves közlésére.

Szerk.

igazgatóságához, hogy az, egy arra érdemes ifjúnak jutalomképen adassék. Ezúttal is roszalják — mint Szeles úr írja — a százados szokásnak törvénytelen megváltoztatását: a húsvéti legatiói jótéteménynek a sárospataki diákságtól való elvételét. Az igazgatóság testvéri üdvözléssel mond köszönetet a tíz férfiúnak az „Alma mater“ iránt tanúsított ragaszkodásukért.

— **Sárospatakon** vendégünk volt. *Frankl István*, újvidéki gimnáziumi igazgató, ki a tápintézetek tanulmányozása végett, miniszteri megbízásból utazott; a szepességi iskolák meglátogatása után ide érkezett s itt az igazgatók és gyűjtemények őreinek kalauzolása mellett, mindent megtekintvén, nagy elismerések között távozott főiskolánkból. Tápintézetünket jobbnak találta minden eddig látott hason-intézetnél. A derék és rokonszenves férfiú kedves emléket hagyott maga után főiskolánk tanári karában.

Pályázat.

A nagy-károlyi egyházmegyébe kebeleztetett ó-pályii ref. egyházban üresedésbe jött lelkész-állomás betöltésére pályázat nyitattik. Pályázni kívánczók, pályázati kérvényüket *Szilágyi Lajos*, nagy-károlyi espereshez *Gebére* (u. p. Nyír-Bátor), folyó hó 24-ig terjeszszék be; a későbbben érkezett figyelembe nem vétetik.

Az elválasztandó lelkész évi fizetése következő:

1. A lelkésznek házi vagy parokhiális kertje kétköblös.
2. Van 28 hold szántóföldje és 22 hold kaszáló-rétje egy tagban.
3. Minden igavonó marhával bíró gazda szolgál egy igás napszámot, ilyen van 16; a jószággal nem bírók és zsellérek egy-egy gyalog-napszámot, ilyen van jelenleg 25. Ennek $\frac{1}{3}$ -a a tanítót illeti.
4. Egész bért fizető gazdák fizetnek 1 véka búzát és 3 véka gabonát, t. i. akik 18 hold földdel bírnak; ilyen van jelenleg 11. Az úri rend fizet 2 véka búzát és 2 véka gabonát, ilyen van 5; és ezen szám alatt levők egyenként 60—60 krt.
5. A 18 hold földdel nem bíró gazdák fizetnek 3 véka gabonát és 60 krt; ilyen van jelenleg 11. Az egész bért fizetők adnak 3—3 sor, a 3 vékát fizetők pedig 2—2 sor szénát.
6. A házas és házatlan zsellérek fizetnek 1 véka gabonát és 30 krt; ilyen van jelenleg 24.
7. A vegyes házasok fizetnek $\frac{1}{2}$ véka gabonát és 15 krt; ilyen van 15.
8. A konvenciós cselédek fizetnek 50—50 krt; ilyen van 18.
9. Ad az egyház 4 öl kemény tűzifát beszállítva.
10. A stóla az egyházkerületi rendelet szerint fizettetik.
11. A földek után járó minden adót az egyház fizeti.

Debrecen, 1883. ápril 7.

Révész Balint,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszerért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az egyházkerületi közgyűlés figyelmébe.” Kérészy B. „A középiskolai törvényjavaslat.” VII. Kun P. „Pro aris et focis.” Kovács G. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Folyt.). Dezső L. „Nyílt levél F. Varga Lajos úrhoz.” Szalay József. „Válasz a Nyílt levélre.” F. Varga L. „A gömöri ref. egyházmegye közgyűlése.” Kovács L. „Ötvenéves lelkesi jubileum s egyházmegyei közgyűlés a tornai egyházmegyében.” Gyarmathy J. Vegyes közlemények.

Az egyházkerületi közgyűlés figyelmébe.

A tiszáninneri főtiszteletű egyházkerület minden alkalommal meg szokta érteni azon kíváncsalmakat, melyeket a haladó idő a kor embereivel szemben a tanügy terén támaszt. Épen azért ott találjuk az iskolai ügyeknél mindig az első munkások között. A józan haladás irányelveit a szerzett tapasztalatokból vonja le; és míg nem ragaszkodik a multhoz, sem pusztá megszokásból, sem pusztá kényelemből: másfelől nem engedi, hogy egyes merészen alkotó agyak elméletei süppedező talajra vezessék. Javít, alakít, nem rohamosan, de higgadtan. Tud áldozatot is hozni, ha azt a nevelés jól felfogott érdeke megkívánja és az általa így hozott áldozat egy szerencsés befektetett tőke, mely biztosítja az áldozatot hozó részére a dús kamatot.

A s.-pataki főiskola szellemi és anyagi érdekének fejlesztése képezte azon okot is, mely miatt a tiszáninneri főtiszteletű egyházkerület a közel multban egy szakértő küldöttséget bízott meg, hogy a főiskola részére kormányzati rendszabálytervezetet dolgozzon ki. A küldöttségi munkát készen van, s mielőtt az egyházi kerület az abban kifejtett elvek felett döntőleg határozná, megküldetett az véleményezés végett az egyházi megyéknek és egyeseknek. A munkát tehát előttünk fekszik és felfogásom szerint csakis szerencsésnek mondhatjuk azon megoldást, melytől a küldöttség a főiskola szellemi és anyagi ügyeinek összhangzó fejlesztését várja a jövőben. Az eddig teljesen külön hatáskörrel működő és egymással semmi érintkezésben nem álló tanügyi bizottság és számvevőszék helyére a tervezet szerint az igazgatótanács lép, mely úgy a szellemi, mint az anyagi ügyeknél a közvetlen felügyeletet és kormányzást egységesen gyakorolja.

Tagadhatatlan, hogy amint egy főiskola ház-

tartásában a szellemi és anyagi kérdések egymással szoros összefüggésben, kölcsönös egymásrahatásban állanak, épen úgy a felügyelet és kormányzás is leghelyesebben csak egy oly testület által gyakorolható, mely folytonosan tájékozva levén egyfelől a szellemi fejlődés követelményeiről, másfelől az anyagi helyzetről: a kettő között a súlyegyent képes fentartani és sem túlhajtott meggazdálkodási tekintetből nem odáz el oly intézkedéseket, melyeket a tanügy egészséges fejlődési menete multhatatlanul megkíván, sem, különben tán óhajtható, de kevésbé fontos intézményekért nem hoz oly áldozatot, mely más helyen sokkal előnyösebben, sokkal sürgetőbben lett volna elhelyezendő.

Azonban, habár készséggel ösmerem el, hogy a tervezetbe felvett egységes vezetés az eddigi külön tagoltnál célszerűbb; másrésztől megvallom, hogy magát a felügyelő- és kormányzó-testület szervezeti alakát úgy a s.-pataki főiskolánál, mint bárhol másutt, kevésbé lényegesnek tartom, mint a felügyelő- és kormányzó-testületbe alkalmazandó egyének megválasztását. A kellő szakértelem, a tanügy iránti érdekeltség, a főiskola iránti jóakarát egymással társulva, még a nehezkesebb szervezeti alak mellett is mindig megtalálja a helyes utat a cselekvésre; tud tájékozást szerezni a jogkörébe nem vágó, de elhatározására döntő befolyást gyakorló körülményekről is. És, mert tudom, hogy a tiszáninneri főtiszteletű egyházkerület az ily életbevágó fontosságú ügyeknél meg szokta választani embereit: részemről teljes nyugodtsággal láttam volna a főiskolai ügyek vezetését az eddig fenállott gyakorlat mellett is két külön hatóságnak: a tanügyi bizottságnak és számvevő széknek, kezében továbbra is.

Épen azért magához a tulajdonképeni szervezeti kérdéshez nem is szólottam volna, ha a „Kormányzati rendszabálytervezetnek” egy pontja meg nem ragadja közelebből figyelmemet s nem kény-

szerít, hogy erre vonatkozó nézetemet a nyilvánosság előtt elmondjam, épen most, amidőn az a szervezeti átalakulás miatt talán leginkább cél- és időszerű. Ez a progimnáziumi osztály tanítósa.

A „Kormányzati rendszabálytervezet“ XVI-ik fejezete ugyanis a széniori hivatalról szól s hatáskörének kijelölésénél első helyen ez áll: „A progimnáziumi osztály rendes tanítója.“

Megvallom: nagyon csodálkoztam, amidőn e pontot a tervezetben olvasám. Azt reméltem, hogy a tervezetnek tudós, kiváló elismerést érdemlő készítői e tekintetben nem fognak a múlt idők által szükségből és nem a tanügy érdekéből teremtetett helyzethez ragaszkodni; sőt erélyes felszólalást intéznek az egyházi kerülethez, kérve, a nevelési és tanítási ügy érdekében követelve a szükséges újítás behozatalát: a progimnáziumnak állandó, rendes tanítóval ellátását. Nem kutatom az okokat, melyek miatt a bizottság jónak látta ezt figyelmen kívül hagyni. Egyedül saját nézeteim elmondására szoritkozom.

A progimnáziumot sokan feleslegesnek, szükségtelennek tartják. És ha az állami törvényeknek az iskolai ügyek rendezésére vonatkozó intézkedéseit a papíron nézik, igazuk van. Mert hiszen a gimnáziumi oktatásnak ott kell kezdődni, ahol a népiskolai végződött. A kettő között sajátkép nem lehet űr, amelynek áthidalása végett bizonyos közvetítő osztály felállítása volna szükséges. Ez azonban csak a népiskolai törvény szerint van így; de nem az életben. Igen sok népiskolánál a legjobb tehetségű gyermek sem nyerhet annyi képzettséget, amennyi a gimnáziumba léphetés végett multhatatlan feltétel. Nemcsak a tanfolyamok száma nem felel meg sok helyen a törvény kívánalmának, de részint a felölelt tantárgyak csekély száma, részint azoknak szűkkörű előadása csak eszményinyé tesz, legalább még ma, azt, amit a törvényhozás a népoktatás terén elérni óhajtott. Ily állapotok mellett mit tesz a gimnázium oly növendékekkel, akik saját községük elemi tanintézetét már elvégezték, de sem érteimi fejlettségük, sem ismereteik alatt foka nem képesíti őket a gimnáziumba léphetésre? Fel nem veheti őket, mert ezáltal azokra nézve csak egy szerencsétlen jövő alapját vetné meg s a gimnáziumi oktatás célját veszélyeztetné. Saját községük elemi tanintézetébe sem utasíthatja őket vissza, mert hiszen azt már bevégezték. E valóban szorult helyzet kifolyása lett a progimnázium, egy áthidaló osztály, melynek a népiskolai törvény szerint nem volna ugyan létezési joga, de amelynek fentartását a gyakorlati élet elengedhetlenné teszi mindaddig, míg az alsó elemi népiskolák átalában képesek lesznek majd megadni növendékeiknek a gimnáziumra nézve szükséges előképzést. A pro-

gimnázium tehát nemcsak nem felesleges, de multhatlanul szükséges intézmény lesz még nagyon sokáig; mert nem jelentéktelen mértékben foly be arranzéve, hogyan oldhatja meg a gimnázium saját feladatát. Sőt épenazért nemcsak szükséges, de nagyon fontos intézmény is egyszersmind.

A progimnázium tanítói a s.-pataki főiskolánál régebben az esküdt deákok közül évenként választottak. Ujabb időben a szintén évenként választott szénior teljesíti e feladatot s a bizottság által készített tervezet szerint ez állapot jövőre is megmaradna.

Felfogásom szerint azonban a gimnázium érdeke fennen követeli, hogy a progimnáziumnál a tanítóknak évenként való, eddig szokásos változása megszüntetettvén, e tanítói szék állandósíttassék és rendes tanítóval töltsék be. Hiszen nemcsak szakférfiak, de az általános közvélemény elítélte már régen az egyes egyházak népiskoláinál dívott azon szokást, hogy a tanítóságok 2—3 évenként változó, akadémiai tanfolyamot végzett egyének által töltettek be és ma már azt mondhatjuk, hogy felekezetünk elemi iskoláiban majdnem kivétel nélkül mindenütt állandó tanító működik. És ez így van helyén; mert nem fogja tagadni senki, hogy a tanítás és nevelés célszerű megoldásához nem elég magában véve sem a tudományos készségség, sem az elméleti ösmeret, hanem sokkalinkább szükséges a gyakorlat által szerzett tapasztalat. Gyermekeket nevelni anélkül, hogy a legmélyebb lélektani ösmeret ne legyen sajátunk, sikerrel soha nem lehet. E lélektani ösmeret pedig egyedül a gyermeki lélek figyelmes, összehasonlító tanulmányozása által szerezhető meg; mert a gyermeki léleknél oly feltűnően eltérő az egyéni jelleg, hogy előre megalkotott, egyetemes szabály szerint nevelni nem lehet. De maga a helyes paedagogiai eljárás is csak az elméleti ismeretnek a tapasztalattal való megfigyelt összehasonlítása folytán szerezhető meg és ehhez járul még, hogy többet ne említsek, azon tapasztalat, hogy amely működési tér bárkire nézve is csak ideiglenes, bizonyára nem fog ott oly odaadással és szenvedélylyel dolgozni, mint ha az állandó életpályája lenne.

Amely fontos nevelési okok az egyes egyházközségek népiskoláiban szükségessé tették az állandó tanítók alkalmazását, mindazok a progimnáziumra nézve is fennállanak. Sőt, meggyőződésem szerint, azok itt méginkább előtérbe lépnek. Mert míg ama népiskolák növendékeinek legnagyobb része megmarad a földművelés terén, addig a progimnáziuméi már mind a tudományos pályára készülnek átlépni; tehát úgy az alaki és értelmi képzés, mint a jellemfejlesztés, magasabb igényeket támaszt. Ezenkívül nem kell felednünk, hogy a progimnázium növendékei más-más elemi iskolából kerülve össze, ott az addigi képzésnek oly

tarkaságával találkozunk, mint talán sehol és amelyet lehetőleg egy színvonalra emelni, egyöntetűvé tenni, magának a mesternek is óriási feladat.

Nem tartanám óhajtandónak, de kevésbé lát-nám veszélyesnek a tanügyre nézve az akadémia tanárainak, mint a progimnázium tanítójának gya-kori változását. Amott a tudományt már magáért a tudományért tanítják s a magas képzettséggel párosult ügyes tanári előadás fényesen oldja meg feladatát; míg a progimnázium tanítójának nem-csak a tanítás, hanem a gyermeknevelés ezer meg ezer aprólékos és szövevényes, de nagyfontosságú bajaival kell megküzdeni.

Én elhiszem, hogy mindazon egyének, kik mint széniorok eddig a progimnázium tanításá-gával bizattak meg, becsülettel és közelismerésre oldották meg feladatukat; mert hiszen a főisko-lának tudományos készültségben és jellemben leg-kiválóbb ifjai választatnak ez állásra mindég. (És talán a bizottság is ezért gondolta az eddigi gya-korlatot megtarthatónak). Elhiszem, hogy ez jövő-ben sem lenne másként. De mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy tanítónak lenni nem egye-temes hivatása minden tudományosan művelt egyén-nek. És azt hiszem, hogy a legjelesebbeknek ösmert azon tanárok, akik gyermekek nevelésével és tani-tásával foglalkoznak, nem szégyenelnék bevallani, hogy bármily szakképzettséggel és hivatással lép-tek is e pályára, bizonyos tétozást mindég kelle az elsőbb években magukon tapasztalni s a hatá-rozott, ingadozás nélküli cselekvés csak az idő tolyamán szerzett gyakorlatnak eredménye lett. Ha az évenként változó széniorok, mint egyszer-smind a progimnázium tanítói, már az egy év alatt kellő sikert mutattak fel, ez nem zárja ki, sőt abból természetesen következik, hogyha közü-lük egyik vagy másik hivatottabb egyén állandóul alkalmaztatott volna. a későbbi évek sikere még kielégítőbb, még fényesebb lett volna. És ez az, amit nem igen fog tagadni senki. Ez az, ami a nevelésre és a tanügyre nézve óriási nyereség lenne. Ez az, amelyért kötelességemnek tartottam, hogy e tárgyra, épen most, felhívjam az intéző körök figyelmét.

Tudom, hogy egy új tanszék rendszeresítése újabb kiadást róv a főiskolának különben is nagyon igénybevett pénztárára. De vannak esetek, ahol a meggazdálkodás egyenes veszteség. Én úgy vagyok meggyőződve, hogy itt is egy oly esettel van dolgunk. És azt hiszem, hogyha a s.-pataki főis-kola nem térve ki soha a haladás kíváncsai elől, újabb áldozatokat igényelne a nagy közönségtől, nem fogunk késni, nem szabad késnünk, hogy összerakott filléreinkkel növelni törekedjünk azt a fényt, melylyel e főiskola úgy a multban, mint a jelenben, a magyarországi protestantismust el-árasztja!

Kérészy Barna.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai törvényjavaslat.

VII.

Mint e lapok 16-ik számában jeleztük, a vita az ápr. 10-iki ülésen tovább folyt a nevezetes 22-ik §. fölött. Azonban az önkormányzat védői ezúttal csöndesebbek voltak, s inkább azok foglaltak tért, akik *Zsilinszky* módosítványát pártolták. A vitát *Orbán Balázs* nyitotta meg, hevesen ellenezte a módosít-ványt, minthogy, szerinte, az az eredeti szerkezettől semmiben sem különbözik. Kiemelte, hogy a törv. javaslatban foglalt intézkedés, mily nagy mértékben sérti az önkormányzatot és sem az eredeti szöveget, sem a módosítást nem fogadta el. Utánna *Kovács A.* az érettségi vizsgálatokra vonatkozó következő módosítványt nyújtá be: A szóbeli érettségi vizsgálat tárgyai a gimnáziumban: a magyar nyelv és irodal-mának története, latin nyelv, mennyiségtan és tör-ténelem; a reáliskolában a magyar nyelv és irodal-mának története, német nyelv, mennyiségtan és természettan. *Trefort* ellenzi ezen módosítványt, mire indítványozó, bár némi ellenkezés után azt vissza-vonja. *Herman Ottó* szintén *Zsilinszky* módosítványa ellen száll síkra, de beszédének ele *Pulszky A.* ellen fordul, miáltal *Somsich Pált* is szólásra provokálta. *Somsich* cáfolta azon vádakat, amelyeket a mérsékelt ellenzék politikája ellen fel szoktak emlegetni, *védel-mezte az állami felügyelet jogosultságát*, s ajánlá *Zsi-linszky* módosítványának elfogadását. *Helfy Ignác*, miután azon közös értekezleten részt vett, mely a törv. jav. módosítványait, s köztük a *Zsilinszkyét* is megállapította, a szélső baloldaltól e módosítvány ellen fölmerült ellenvetéseket cáfolta, kijelentvén, hogy ezt nem tekinti pártkérdésnek, s a párt ez érdemben egyetlenegy tagjának nyilatkozatáért sem felelős, *Zsilinszky* módosítványát elfogadta. Mielőtt szavazásra került volna a dolog, felszólalt *Tisza K.* és azon megjegyzésekre tett észrevételeket, melye-ket *Herman Ottó* a módosítványok megállapítására összehívott közös értekezletre vonatkozólag felhozott. Mire a t. ház nagy többsége általánosságban, majd lényegtelen módosításokkal részleteiben is elfogadta a *Zsilinszky* által módosított 22., 23. és 24-ik §§-kat. A 25., 26-ik §. változatlanul, a 27-iket csekély mó-dosítással fogadták el. Az április 11-iki ülésen újra kitört az önkormányzat érdekében indított, s oly sok érdekes adatot felszínre hozott háború. Erre okot szolgáltatott *Helfy* ápr. 10-ikén mondott beszé-dének azon passusa, melyben azt mondta, hogy ő az oly gyakran emlegetett békekötésekre semmitsem ad. A 27. §. tárgyalásakor felszólalt *Kiss A.* a *Helfy* beszédének említett kifejezésére vonatkozva, igen élesen támadta *Helfy* indokolatlan álláspontját és azt vitatta, hogy a protestánsok jogosan hivatkoz-hatnak a vallási ügyekben hozott és törvényekül becikkelyezett békekötésekre, s felveti a kérdést, valyon midőn az állam így támadja a prot. autono-miát, miféle áldozatot hoz és minő kötelességeket teljesít a gimnáziumok terén. Az államnak van ha-zánkban 7 gimnáziuma, ezekben tart összesen 88 tanárt, akik közül csaknem fele olyan, aki 1—5 év óta neveztetett ki. *Thaly Kálmán* a linci békekötés történetére, Angol- és Poroszország törvénytudóira és államférfiaira hivatkozva, bizonyítgatja, hogy *Hel-fynek* a békekötésekre vonatkozó nézetei tévesek. *Németh Albert* pártolja *Kiss A.* hivatkozását a béke-

kötésekre s nem akar változtatni a prot. vallásfelekezetet követő polgártársaknak a linci békekötésben praecisirozott jogain, mert ezeket tekinti a magyar törvénykönyvbe beiktatott oly kardinalis tulajdonnak, melyhez hozzányulni s melyet kétségbevonni nem szabad. Az 1791. XXVI. törvénycikkben világosan benfoglaltatik, hogy az 1608. és 1647. évben kifejezett minden jogai a protestánsoknak sértetlenül fentartandók, mert nemcsak a hadakozó felek, nemcsak az oszt. császár, hanem a pozsonyi diaetán ő felsége a magyar király esküdött meg erre és így a bécsi és linci békekötésben részletezett jogait a protestánsoknak újra a magyar törvényekben szankcionálta.

Hegedüs László: Már az általános tárgyalásnál is egyik képviselő épen úgy fejezte ki magát, mint *Helffy*, hogy a békekötéseket úgy kell tekinteni, mint az államnak az ő polgáraival való szerződéses viszonyát. Itt rejlik a nagy tévedés, mert a békekötések fejedelem és fejedelem között kötettek és annak azután némely pontjait az osztrák tartományok rendei, ugyszintén Sziléziában megerősítették. Hivatkozhatunk ezen békekötésekre azért, mert azok mindannyiszor az ország törvényei közé becikkelyeztettek és azóta mindig hivatkozás történt azokra a törvény fejezetében. Azt mondják ugyan, hogy mi ezzel tagadnók a parlamentnek azon souverain jogát, hogy törvényt változtathasson, eltöröljön, reformálhasson. Ez szintén téves vélemény. Mi e jogot teljességgel nem tagadjuk. Arra joga van a törvényhozásnak, hogy törvényeken változtathasson, eltöröljön, nyilatkozzon, de míg törvények vannak, amelyek élők és ilyen az 1791-ik és azon törvények, melyek a békekötéseket tartalmazzák, azon élő törvényekre jogunk van hivatkozni és azon jogok, melyeket ezen törvények adnak, rá nézve teljesen fennállanak. *Herman Ottó* kijelenti, hogy a békekötések érvényességére nézve *Helffy* nézetét nem osztja, azért sem, mert azok a békekötések egy nagy általános harcnak befejezését jelentették, nem a politikai téren, hanem vallásos téren. És minthogy itten vallásháborúk megszűnése, a lelkiismeretnek megnyugtatója, a vallásfelekezetek kibéküléséről volt szó, ezeknek a békekötéseknek örök értelmük van, ezeket megingatni már ebből a tekintetből sem szabad. A 33-ik §-nál támadt újból nagyobb vita. E §-hoz éppen 7 módosítványt terjesztettek be. E módosítások mindazon intézkedésekre vonatkoztak, melyet *Kiss A.* a felekezeti iskolákban alkalmazott igazgatókra nézve indítványozott. Végre miután *György A.*, *Berzeviczy A.*, *Kiss A.*, *Körösy S.* és *Polónyi G.* hozzájárultak *Szilágyi Dezső* módosítványához, a ház a §-t *Szilágyi és Fónás Ödön* módosítványával fogadta el. A 35. §-nál *Csiky Kálmán* a középiskolai tanárok számára létesítendő országos nyugdíjalap eszméjére hívja fel a ház figyelmét. Majd *Kovács Albert* a következő határozati javaslatot terjeszti elő: Utasítatik a vallás- és közoktatási miniszter úr, hogy a középiskolai tanárok nyugdíjának ügyében minél előbb oly törvényjavaslatot terjesztszen be, mely a népiskolai tanítók nyugdíjintézetéhez hasonlóan, ugyanazon, vagy más pénzügyileg kivihető alapon, a hazai összes nyilvános középiskolai tanárookra kiterjedjen, hogy nyugdíjaztatás tekintetében minden nyilvános középiskolai tanár az államhoz ugyanazon viszonyban álljon. *Trefort miniszter:* A hitfelekezetek által fentartott középiskolák egyik árnyoldala, hogy a tanárok jövőjéről gondoskodva nincs, tehát valamint a tanítók, úgy a tanárok érdekében is kötelességének fogja tartani

aziránt az előmunkálatokat megindítani és egy ter-
vet készíteni egy ily nyugdíjalap megteremtésére,
melyet annak idején a ház elé fog terjeszteni.

Az április 12-iki ülésen 23 szakaszt tárgyalt le a ház, s ezen ülésen érdemleges vita egyáltalában nem fejlődött, sőt még a szászok is mérsékletet tanusítottak s csöndes lemondással fogadták módosítványaiknak sorban történt leszavaztatását. A ház e szerint eljutott az 59. §-ig, mely, miután a 40. §. után egy §-t illesztettek be, most a 60-ik lesz. — Az április 13-iki ülésen a *tanárképesítés* kérdése adott nagy vitára alkalmat. Ezen fejezet első §-a a 60. §., ehez *Csiky Kálmán* módosítványt nyújtott be aziránt, hogy a tanárvizsgáló bizottságokba középiskolai tanárokat is nevezzenek ki. *Kiss A.* a függetlenségi párt 16 tagjának aláírásával, sikerült indokolás mellett nyújtott be módosítványt, melyszerint a hitfelekezetek főiskoláiban kiképzett tanárjelöltek képesítésére az ezen joggal birt hitfelekezetek ezután is jogosítva legyenek. Ezen vitában részt vett *Orbán Balázs* és *Herman Ottó*, pártolván a módosítványt, különösen felhíván a miniszter figyelmét a tankönyvekre. *Zay A.* a szélső bal zúgása között szintén pártolta a módosítványt. *Kovács A.* véleménye szerint a javaslat azon intézkedése, hogy jövőre tanári diplomát csak egyetem adhat, egészen helyes, sőt kijelenti, hogy az ellenkező felfogást tudományellenesnek és a tudomány legmagasabb érdekeivel összeütközőnek tartja. Ezen szakasz a felekezeteket teljességgel nem korlátozza abban, hogy leendő tanáraikat maguk tanítsák és ha a megfelelő tanintézetet felállítják, azon diplomát osztogassanak; ezért az eredeti szöveget fogadta el. *Hegedüs László* a javaslatban nagy előhaladást lát, jelesen azt, hogy szakított a tanárképzés azon rendszerével, amely eddig dívott, s amely járszalagon vezette a leendő tanárt és igen sok középszerű tehetségnek kedvezett. Itt ezen törvényjavaslat megengedi azt, hogy a leendő tanárok egyetemeken s főiskolákon szabad cursusban képezzék magukat, mert csak ily szabadon fejlődő tanártól várhatjuk a középiskolai oktatás nagy előmenetelét. A 60., illetve 61. §-ban implicite már benne van az, hogy a felekezetek is képezhetnek maguknak tanárokat, ha oly főiskoláik vannak, melyeken a leendő tanárok mindazon tantárgyakat tanulhatják, amelyek szakmájukhoz tartoznak, részben pedig minden szakhoz egyiránt szükségesek. De arról itt teljességgel nincs szó, hogy tanárokat képesíthetnek, s épen erre vonatkozik *Kiss A.* módosítványa. *Szabó M.* óhajtott, hogy e szakaszban a tanárok testi épségére nézve is tétessék intézkedés. *Kiss A.* zárbeszédében, magának a miniszternek az 1880-ik évben benyújtott törvényjavaslata mellett felhozott indokolásával védelmezte álláspontját, mely beszéddel szemben a miniszter csak a helyzet megváltozásának fölemlítésével birt védekezni. A 70-ik §-nál a szászok ismét nemzetiségi vitát provokáltak. *Bacon* azt óhajtotta, hogy a nem magyar tan nyelvű középiskolák számára képesíttetni kívánó tanárjelöltek állandóan nem magyar nyelven tegyék le vizsgáikat az egyetemeken. Az április 14-iki ülésen *Missics J.* kikelt a szász és román nemzetiségi bujto-
gatók ellen, behatóan fejtegette fellépéseiknek jogtalanságát. A szászok összes módosítványai elvetettek. A 70-ik §-nál a kilátásba helyezett nagy vita váratlanul elmaradt s a szakasz nagy csendben intéz-
tetett el. *Wolf* ugyan kikelt a 71. és 72. §-ok ellen, mivel szerinte ezen szakasz igen egyenlőtlenül méri a jogokat s lehetővé teszi továbbra is azt, hogy a

szerzetesrendek Rómából segílyt kapjanak. *Vádolta a kormányt, hogy a főpapsággal pactumot kötött és e pactum eredményének tekinti azt, hogy a törvényjavaslatot keresztülvihetik.* Erre Tisza K. válaszolt, visszatartva az alaptalan gyanúsításokat, s éles szemrehányásokat tett a száz képviselőknek, akik minden alkalmat megragadnak arra, hogy a házban és azon kívül sértegetgessék mindazt, ami a magyar ember előtt szent. Ezután Orbán B. mutatott rá a százok hálátlanságára, s fölhívta a kormányt, hogy velők szemben határozott állást foglaljon. Ezután röviden letárgyalták a 73—74. §-t, s ezzel a nagy vita, mely 24 ülésen át szakadatlanul tartott, befejeztetvén, a középiskolákról szóló törvényjavaslat részleteiben is elfogadtatott.

Immár tehát az idők teljessége bekövetkezett, van már hosszú vajúdás után középiskolai törvényünk, mely zsinórmértéke lesz előljárók, tanárok, tanulók cselekvőségének, melyről az mondatott, hogy hivatva lesz a középiskolai oktatásügy niveauját eddig nem ismert arányokban emelni. Lássuk: igaz-e ezen állítás?

(Vége következik).

Kun Pál.

Pro aris et focis.

A „Magyar Állam“ ez évi ápril 11-iki számában, a miskolci ev. ref. lyceumról egy olyan cikk jelent meg, melynek minden sorát lyceumunk iránti roszakarat jellemzi, s így állításainak valótlanosságát könnyű kimutatnunk.

Ilyen a közönség félrevezetésére szánt rágalma a cikkírónak az, hogy lyceumunkban csak nyolc tanár tanít; igenis 8 rendes és 4 rendkívüli tanár. Ilyen továbbá, hogy ezen 8 tanár közül egynek sincsen tanári oklevele. Akármilyen ok vezette legyen is a cikk íróját, ha csak a legkisebb tájékozottsággal bírna is tanintézetünk ügyei felől, nem tagadhatná el ily vakmerően, hogy a 8 rendes tanár közül 3 a m. kir. egyetemen végezte bölcsészeti tanulmányait, tanképesítő oklevéllel bír, s hogy már 10 éve annak, hogy gimnáziumunkba más egyének, mint képesített tanárok, nem is pályázhatnak. 4 rendes tanárnak nincs ugyan tanári oklevele, de ezek közül a legfiatalabb is 15 éves tanára már a lyceumnak, s megelőzőleg mindannyian reformált főiskolákban végeztek bölcsészeti és theologiai tanfolyamot, megválasztásuk előtt pedig helyettes és segédtanárokként voltak alkalmazva, s már mint ismert, jelesképzettségű egyének választattak meg. Végül pedig egy tanárunk éppen a dícsért premontrei rendnél nyerte kiképeztetését s Bécsben végezte a bölcsészeti cursust, Kassán, Rozsnyón, Eperjesen, Nagyváradon 13 évig tanított nyilvános rendes tanárként a rendgimnáziumaiban. Nagyon csodálatos dolog volna tehát, ha az, aki ott jeles tanárnak volt ismerve, ref. gimnáziumunkba jövéen, annyira elváltozott volna.

Második alaptalan rágalma a névtelen cikkírónak az, hogy mihelyt megárad a Szinva folyó egy kissé, azon ürügy alatt, hogy a hidak nem egészen biztosak, egész héten át szünetelnének a tanítások. Egyetlenegyszer történt, 1878-ban, midőn az augusztus 30-iki nagy árvíz idején csakis egy maradt meg a Szinván átvezető hidak közül a város alsó részén, hogy az iskolai év néhány nappal későbbben kezdődött meg szeptember 1-nél, de akkor is csak azért, mert iskolánk alsó tantermei is vízbe merültek, épületünk

falaits az árvíz részint megrongálta, részint elsodorta; tehát e nagy csapást rágalomul felhozni valóban ildomtalanosság. Azóta pedig a rendes szünidőkön kívül sohasem szünetel az előadás, sőt a tanév mindig tovább tart, mint az állami gimnáziumokban.

Az intézetünkben tartatni szokott érettségi vizsgálatok „kényes természetéről“ nem mer szólni a cikkíró. Nagyon is természetesnek találjuk; mert miután adatokat nem hozhat fel, e tekintetben könnyen kellemetlenségbe keveredhetnék. Minket teljesen megnyugtat az, hogy érettségi vizsgálataink elnökei mindig a főtiszt. nagys. szuperintendens és az iskola kormányzója, a vizsgáló-bizottság tagjai pedig szakavatott egyének, a vizsgáló tanároknál mindig nagyobb számban; de hogy olyat is mer állítani, hogy az utóbbi öt év alatt érettségi vizsgálatot tett ifjak 5%-a latinul, 9%-a pedig görögül nem tud olvasni, ez már tovább megy még a rágalmazásnál is. Hiszen a görög nyelvet éppen a premontrei szerzetnél képzett tanárunk vezeti 15 év óta, s hogy az érettségi és más vizsgálatoknál a kellő tanultsági fok megköveteltetik, bizonyítja az, hogy tanintézetünk tanítványai közül az utóbbi 5 év alatt 50-nél többen tettek bölcsészeti-, jog- és orvostudori szigorlatokat, kik tehát bizonyára kellő alappal mentek felsőbb tanulmányaik folytatására.

A tanulók nagy számát eddig az iskoláknál érdemül emlegették. Hogy ma már — legalább a cikkíró szerint — ez is bűn, arról nem tehetünk; hogy azonban itt sem mond igazat, kitűnik abból, hogy a kassai premontrei gimnázium dícséretére — melynek jeles volta fölött mi sem kételkedünk — azt állítja, hogy míg Miskolcon a VIII-ik osztályban az 50-et meghaladja a tanulók száma, addig Kassán 10 tesz érettségi vizsgálatot. Kassán ugyanis a múlt iskolai évben a VIII-ik osztályban, az évi értesítő szerint, 43-an voltak, s érettségi vizsgálatot 36 tett.

Hogy Kassán a tanárok száma 20, az a premontrei gazdag rend dolga; hogy pedig a miskolci ref. gimnázium ily számmal nem rendelkezhetik, azt a ref. felekezet szegény anyagi helyzete hozza magával, s abból gúnyt űzni tisztességes ember nem szokott. A kassai jeles főgimnáziumban különben a párhuzamos osztályok mellett 11 rendes tanár van, nálunk pedig paralell osztályok nincsenek, miután — őszintén bevallhatjuk — nincs azon helyzetben iskolai pénztárunk, hogy azok vezetésére új tanerőket szerezhessen. Hogy a tanerő nem sok a nagy népességhez képest, azt tudjuk s törekszünk is rajta segíteni; a nagy szám pedig nemesek a VIII. osztályban van, hanem mindenik osztályban, miután városunk Borsodmegye központját képezi s a múlt évi 449 tanuló közül 294, tehát 70%, borsodmegyei volt, míg a többi éppen arányban oszlik meg, a különböző megyék szerint, mint bármely más gimnáziumban. De meg hogy a felső osztályok népesek, annak okai abban is keresendők, hogy városunkban még ágostai és római kath. algimnáziumok is vannak, s azok növendékei is többnyire a mi gimnáziumunkban végzik a felső osztályokat; továbbá városunkban sok az esze és tudománya után élő ember, nagyon természetes tehát, hogy az ilyenek gyermekei igénybeveszik gimnáziumunkat s éppen annak felsőbb osztályait is, nem oszthatván szét reál-, kereskedelmi, gépészeti vagy

gazdasági szakiskolákba, miután ilyenek városunkban nincsenek.

Minden iskolában vannak jó és rossz tanulók, s mi sem tagadjuk, hogy olyan növendékeink is akadnak, akik azért jönnek ide, amiért a mieink közül is sokan mennek más iskolába. Örömmel túlalnánk mi rajtok, túl is adunk a leg többön, s ha mégis itt marad némelyik, bizonyára nem a legjobb vigasztalással távozik az év végén. Úgy hiszszük, hogy ilyenek sugalmazása alapján látott napvilágot az iskolánkról írott rágalom is.

Azt is vegye figyelembe a cikkező, hogy nagyon sokan vannak olyan szülők, kik örömebb bízák gyermeiket olyan tanároknak, kik maguk is szülők. Okos embernek ezt nem szükséges magyaráznunk; azokkal pedig, akik ezt belátni nem hajlandók, már csak azon békeség kedvéért sem akarunk harcolni, amely városunkban a különböző felekezetek közt fennáll.

Végre kijelentjük, hogy tisztelettel hajlunk meg minden olyan vélemény előtt, melynek helyes oka és alapja van, s ha valaki olyan hibát vethetne az intézet tanári karának szemére, azt, mint jóakarátú intést, bizonyára el is fogadnánk, s törekednénk orvosolni; azonban a hazugságokra épített híreket és rágalmakat még a jó békeségért sem hagyhatjuk szó nélkül. Legyen meggyőződve a cikkíró, hogy a miskolci ref. lyceum tanári kara nem retteg a miniszter képviselőjétől, s örömmel üdvözlí a középiskolai törvényt, mely kellő orvoslato fog nyújtani az ily rágalmak ellen is, amelyek megjelenése ellen ugyan tenni nem lehet, de amelyek ellen a közönség pártolása, s nyugodt — kötelességünk hű teljesítéséből folyó — önértetünk eléggé megvéd bennünket*). Miskolcon, 1883. április 17.

A ref. lyceum tanári kara nevében

Dr. Kovács Gábor,

igazgató.

*) Ha a szóban forgó lelkiismeretlen vádak csak a „Magyar Állam“ körében maradnak, arra kértük volna a miskolci ref. lyceum tanári karát, hogy hagyják szó nélkül az egész alaptalan támadást, annnyival is inkább, mert a „Magyar Állam“ már régóta rá szolgált arra, hogy beszéde a józan közvélemény előtt, nem esik beszámítás alá; de mert a vádak, a „Közzoktatás“ című tanügyi lap is átvette s azokat „pikáns“-nak találván, kész terjesztőjeül szegődött be, szívesen adtunk helyet a miskolci tanári kar férfias és higgadt cáfolatának; nemcsak, hanem, minthogy a „Közzoktatás“, ugylátszik: szereti a pikanteritákat, hát alkalmilag, ime, itt közlünk részére egy adaléket a római katolikus tanügyi történetéhez. Reméljük, hogy ízléséhez következetes marad s már csak ismeretes igazságosságánál és méltányosságánál fogva is közölni fogja különlegességeket szerető olvasóival. Egyik első rendű s a viszonyokat tanulmányozó tanférfiutól vettünk már régebben egy levelet, melyben, egyebek között, ezek az adatok közöltetnek velünk: „Az erdélyi katolikus kis gimnáziumokban 5—600 forinton tengődő tanár nem egy-kettő van s köztük aztán akad olyan, aki kártyázással igyekszik fizetésén javítani. Az ilyen, csupán 8 osztályt végzett s a püspök által kreált egyének aztán, hogy mily fokán állanak a műveltségnek, csak egy pár példát említek meg. Megtörtént egyikkel, ki a magyar irodalom történetét több éven át tanította, hogy a tanárvizsgálaton egy árva ígét sem tudott Arany János költészetéről. Egy másik, kit szintén a püspök alkalmazott egy idegen nyelv tanítására, 15 évi „professoroskodás“ után, a tanárvizsgálaton egyetlenegy magyar költő nevét sem tudta megmondani s azt hitte a jámbor, hogy a Zalán futása írta Vörösmartyt.“ Bizony nagyszerű „európai színvonal“ az ilyen, s mikor a mások háztartását rágalmazza a „M. Állam“, meg ugy, ügyes időző jelek közt a „Közzoktatás“, jó volna talán a maguk ajtaja előtt is sepergetni.

Szerk.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Ami a pataki iskola tanrendszerét Comenius bejövetele előtt illeti, arról igen nehéz határozott képet adni. Annyi bizonyos, hogy az alsóbb tanfolyamban rendes tanárok nem voltak alkalmazva, hanem a felsőbb tanulók közül választattak u. n. osztálytanítók (classicus praeceptorok). A felsőbb tanfolyamban 2—3 rendes tanár volt, ezek sem adták elő a maguk tantárgyait minden évben, hanem több évi turnusra osztották fel. A Tolnai ellen emelt vádak egyike, hogy „semmi profectus az pataki scholában nincsen, az logikában, az metaphysikában és egyéb philosophiában; Tholnai János úr két esztendő alatt az Amesiusban 25 caputokat explicalt“¹⁾. A tanfolyamok osztályokra beosztva nem voltak; kiki annyi ideig tanult, míg az illető tanfolyam számára előírt tananyagból eléggé készültnek találtatván, promovealtatott. A felsőbb tanfolyamban a tanár nyilvános előadásai mellett, csoportonként magán olvasmányok, vitatkozások tartattak és pedig valamely *collaborator* vagy *praeses* vezetése alatt, az illető tudomány tanárának felügyelete mellett (collatiok). A tanulók nem jöttek mindnyájan egy időben: a tanév kezdete s vége nem volt határozottan kitűzve. 1630-tól ugyan évenként vizsgák tartattak, de ezek valószínűen csak az alsóbb tanfolyamból a felsőbe, vagy a felsőből a gyakorlati pályákra való promotiok voltak; talán hasonló azon vizsgákhoz, melyeket ma a gimnázium vagy az egyetem bevégeztével kell tenni; tehát nem osztályvizsgák. Tanterem csak kettő volt, valószínűen egyik az alsó, másik a felső tanfolyam számára, s a tanárok egymásután tartották tanóráikat. A particularis iskolákból a tanulók különböző előképzettséggel jöttek a pataki iskolába; az osztályokat nem tanítványok szerint, hanem tantárgyak szerint alakíták; megtörténhetett, hogy egyik tantárgyból előbbvaló, a másiktól pedig hátrábbvaló osztályban tanult ugyanazon növendék. Ez tanulók és tanárok között zsurlódásokra vezetett, mi miatt az 1648-iki tanrendszer „*hogy a tanítók és tanulók között minden zavar megszüntetessék s bizonyos rend állapittassék meg*: akként intézkedett, hogy a tanítók számához képest, a tanuló ifjúság is három rendbe, vagyis osztályba soroztassék.“ Ez osztályok: 1. a latin és görög nyelv osztálya, 2. a szónoklat-, költészet- és gondolkodástan osztálya, 3. theologia és philosophia osztálya a héber nyelvvel. Ugyanezen tanrendszer a pataki iskolát, mint Magyarországon leghíresebb gimnáziumot (kétségkívül csak a protestánsokért érti) említi s a particularis iskolákat, melyekből a pataki iskola megtelni szokott, ennek alárendeli, sőt azokban a pataki iskolába menendő tanulók kedvéért, a philosophia és theologia elemeit is taníttatni rendeli. A pataki iskola tehát Comenius bejövetele előtt oly főiskola volt, mely a falusi, városi és particularis iskolák (kis gimnáziumok) számára tanítókat s az egyházak számára lelkészeket képezett; sőt a világi renden levők is itt nyerték kiképeztetésüket: „a nemesek is, ha alkalmasaknak találtat-

1) Sp. F. 1865. évf. 624. lap.

nak a tanulók ugyanezen osztályaiba, különösen pedig a philosophiai és theologiai osztályokba vétessenek fel. minden különbségtétel nélkül s a nyilvános vitatkozások hallgatására nemcsak boesájtandók, hanem arra szorítandók¹⁾. Bár azonban a pataki iskola növendékeit az alsó osztályokban s a kisebb vidéki iskolákban praeceptorokul alkalmazták, de a felsőbb iskolák rectoraiul, a felsőbb tudományok tanáraiul, külföldi egyetemek látogatása nélkül, sohasem. Tolnai István pataki lelkész, 1634. febr. 20. I. Rákóczy Györgyhez írott levelében kéri, hogy küldjön külföldre tanulókat, „mert nem tudja két év mulva honnét vesznek a mostaniak helyébe?“²⁾ Világos tehát, hogy bár a pataki főiskola a hazai tanító- és lelkészképzés tekintetében ugyanazon szolgálatot teljesítette, mint a külföldi akadémiák és egyetemek a külföld számára, de az európai tudományosság akkori színvonalán nem állott.

Igy állottak a viszonyok a pataki iskolában, midőn Comenius annak reformálására behivatott.

Már egy 1644. szept. 28-án kelt levelében említi Comenius, hogy I. Rákóczy György 1643-ban Alsted helyére (1588—1638.), a gyula-fehérvári iskolához meghívta; ő azonban ez ajánlatot nem fogadta el, mert akkori patronusa Geer Lajos iránt lekötözve érezte magát, s nem akart addig máshoz fogni, míg felvállalt kötelezettségének eleget nem tett³⁾.

I. Rákóczy György fejedelemnek 1648-ban történt halála után özvegye, Lorántfy Zsuzsanna, kisebbik fiával, Zsigmonddal együtt a Magyarországon, illetőleg a *kapcsolt részekben* fekvő családi birtokaira tért vissza, melyek központja Sárospatak volt. Az idősb fiú, II. Rákóczy György (apjának utóda a fejedelmi széken), továbbra is Erdélyben maradt. Az istenfélő, kegyes özvegy, most különösen a pataki iskola emelésére fordítá figyelmét. Tolnai János, a pataki iskola első rektora⁴⁾ volt az, ki a fejedelemasszonynak Comenius behívását ajánlotta. Tolnai és Rákóczy Zsigmond sajátkezűleg írott levélben hívták meg Comeniust az iskola javítása fölötti tanácskozássra; maga Lorántfy Zsuzsanna háromszor írt e tárgyban Comeniusnak. Comenius 1650. tavaszán, főpásztori hivatásának teljesítése végett (mert

1648-ban a szétszórva élő összes cseh-morva testvérek első seniorává választott), a Trencsénmegyében fekvő Puchó, Lednic és Skalic községek látogatására indult; útközben Eperjesen találkozott Klobusitzky Andrással, a fejedelemasszony tanácsosával¹⁾, ki rábirta Comeniust, hogy az említett községekbeli hiveinek meglátogatása után Patakra menjen. A húsvéti ünnepeket hizei között eltöltvén, hitsorsosainak beleegyeztével, sőt unszolására²⁾, május hóban Patakra, majd Tokajba ment, hol akkor Lorántfy Zsuzsanna épen birtoka megtekintése végett időzött. Nehány napi tanácskozás után azon megbízatást nyerte Comenius, hogy készítsen tervezetet afelől: miként lehetne a pataki iskolát a pansophia törvényei szerint átalakítani³⁾. Comenius *Illustris Patakinæ Scholæ Idea* (a pataki főiskola eszméje) cím alatt röviden összeállítja a kívánt tervet⁴⁾. A tervezet megnyerte Lorántfy Zsuzsanna és fia Rákóczy Zsigmond tetszését; ekkor azon ajánlat tétetett neki (valószínűleg Klobusitzky és Tolnai útján), hogy emez üdvös terv kivitele végett, telepedjék le Patakon. Miután ama reményeket, melyeket a száműzött cseh-morva testvérek a svéd fegyverek győzelméhez kötöttek, s melyek miatt Comenius, hajlama ellenére, pansophisticus munkálkodásának félbeszakításával kész volt nyolc évig a philológiához visszatérni, a westfáliai békekötés megsemmisítette; miután az északi hatalmasságot a morva testvérek ügyének árulójaként tekinték, melytől a hazába való visszatérhetőségük eszélyét immár nem várhatták: annál fogva Comenius hajlandó volt elfogadni az ajánlatot, annyival inkább, *mielhogy száműzött morva testvérei a fejedelemasszony birtokain, az ő árnyékában menhelyet találjanak, méltatlannak tűnt volna föl hálóját — midőn arra alkalom adatik — be nem bizonyítani*⁵⁾. Kikötötte azonban: a) hogy a terv a maga egész nagyszerűségében, mind az ő (Comenius) nagy híréhez, mind a fejedelmi család méltóságához méltóan vitessék keresztül; b) hogy az iskola az egyház díszére, a nemzetnek mívelésére s az idegen népek ide seregglése által azok iránt való érdemszerzésre szolgáljon; c) hogy a morva testvéreket Rákóczy Zsigmond pártfogása alá vegye; d) hogy a tervezett akadémia hét tanteremmel s tanuló-szobákkal elláttassék, a szegény tanulók számára olcsó, részben ingyenes convictus rendeztessék be; minden osztály élére tisztességes fizetéssel ellátott tanító állíttassék; egy betűkkel és szedőkkel jól ellátott nyomda szereltessék föl⁶⁾; e) néhány morva tanuló ingyen tartás-

1) Sp. F. 1862. évf. 445. lap.

2) Prot. Egyh. és Isk. I. 1875. évf. 619. lap.

3) Ad Hottonum. Aduit mihi anno superiore ex Transsylvania legatus, qui me istuc (in locum Dni Alstedii et ad scholarum reformationem) sollicitaret, magnis promissis. (Inter alia ut patriæ meæ liberationem a Principe suo, post Deum pendere persvasus eadem opera de Patria quoque bene mereri postem.) Recusavi: hoc uno argumento: obstrictum iam esse me alibi. A prágai cseh nemzeti muzeum könyvtárában őrzött eredeti kézirat nyomán, melyet Vrtaskov A. J. úrnak, a prágai cseh muzeum könyvtárnokának szíveségéből másolatban bírok. Gindely (id. mű 500 lap) azon állítása, melyet magyar päd. írók is átvettek, hogy Rákóczy György jövedelmei negyedét ajánlá fel Comeniusnak az iskolai reform keresztülvitelére, tévedésen alapúl, melyre valószínűen az szolgáltatott okot, hogy u. a. levélben s pedig közvetlen folytatásúl a Rákóczyra vonatkozók után ez áll: Princeps Radivilius, vir heroici zeli, et coepit antehac iam per amici literas sollicitare me, ut ad Illum commigrem, et egit nuper coram serio. paratus quare tam redituum suorum partem in hæc studia impendere. Ez azonban nem Rákóczyra, hanem Radzivill Miklós litvániai grófra vonatkozik, ki a cseh-morva testvéreket szintén pártolta s a bibliát lengyel nyelven ki is nyomatta.

4) Zombek (Päd. Bibliothek III. LXXXIV.) s utána több magyar päd. író tévesen mondja Tolnait Rákóczy Zsigmond előbbi neve-lőjének; azt is hibásan állítja, hogy Tolnai Comenius behívásakor tokaji lelkész volt.

1) Lásd Comenius búcsúbeszédét.

2) Opp. Did. O. III. 3. Meis consentientibus, imo mandantibus et me mittentibus.

3) U. o. Vita enim illis erant et lecta easterus edita.

4) Opp. Did. O. III. 3—4. — 9) Opp. Did. O. III. 3.

5) Opp. Did. O. III. 5. „typographia officina bene a typorum copia operariorumque industria instructa. Palacky (Monatsschrift d. Gesellschaft d. böhm. Museums 1829. 335 lap.) e kifejezést: operari-
orumque industria így fejezi ki: eine Art von physikalischen und technischem Cabinet; holott a kifejezés a munkások szorgalmát, szorgalmas munkásokat, ügyes szedőket jelent. (Egyébként Palacky a külföldi írók közül leghelyesebben ismeri C. Magyarországi viszonyait). Ezt azért tartom szükségesnek megjegyezni, mert e nyomon magyar írók is „technológiai gyűjteményt, meg ilyesmit emlegetnek.

6) Opp. Did. O. III. 5. Quo nostra quoque ingenia sic melius instituta expurgandis aliquando Aquæ stabulis — miserante nos Deo — reddantur idonea.

ban részesíttessék ¹⁾; f) általában úgy kell a dolgot rendezni, hogy a munka nevetséget ne keltsen ²⁾; g) végül kiköti Comenius, hogy Rákóczy Zsigmond eszközölje ki Geer Lajostól és a testvératyafiak senioraitól az ő elbocsáttatását.

Comenius ezután visszatért Lissába, hogy családját s hitközsége ügyeit rendbeszedje. Lorántfy Zsuzsanna nemskára sajátkezűleg írott levélben kérte ki a seniorok beleegyezését ahhoz, hogy Comenius néhány évre családostúl Patakra jöjjön. Comeniushoz is írt levelet, melyben neki tekintélyes évi fizetést biztosít. A seniorok beleegyezése után Comenius még az 1650. év őszén családostúl elindult s nov. 20-án érkezett Sárospatakra.

(Folytatása következik). *Dezső Lajos.*

KÖNYVBÍRÁLAT.

Nyílt levél F. Varga Lajos úrhoz.

Kegyes engedelmével csak néhány megjegyzést óhajtok tenni a „Sárospataki Lapok“ 13. számában „Szívművelő“ című művem felemlítése alkalmával tett észrevételeire.

A többek között azt tetszik a „Szívművelő“-ről írni: „Mikorára átolvassuk, annyira tele van beszélve fejünk ördöggel, hogy Istenre gondolni alig-alig tudunk.“ A „Szívművelő“-ben 75-ször fordul elő az ördög neve s 409-szer az Istené. Ha van oly olvasó, akinek a feje a szavak még ily arányú vegyítése mellett is úgy megtelik ördöggel, hogy Istenre alig-alig tud gondolni, úgy ez azt hiszem nem épen a könyvíró hibájául róható fel egészen. Ami az ördögnek a mai modernkor szerint való definitióját illeti, én azt hiszem, hogy se régen, se most, se jövőben, alig-alig lehet azt másként definiálni, mint ahogy én definiáltam a „Szívművelő“-ben: a „*lelki gazok fejedelme*.“ Ami azon megjegyzését illeti, hogy nem ily szellemű művekkel megyünk valamire, így feltalálva „valóságos csömör“, erre ugyan idézhetném, hogy saját s Csécsi úrnak a mű eladásánál tapasztalatból meritett meggyőződése ép az ellenkező; de ezt nem teszem: csupán csak azt jegyzem meg, hogy az emésztés nem mindig az étel milyenségétől, hanem igen sok esetben a gyomor milyenségétől is függ. Ami a 4 idegen mondasra való megjegyzését illeti, megengedném, hogy igazsága volna, ha pár kivételével nem adnám annak magyar értelmét is; de így még e tekintetben sem érhet igen nagy vád, nem legalább annyi, hogy ezért az egészre rámondjuk, hogy: „*haszonatlanság, nem nekünk való ez*.“

Ja! de igaz! a szellem, a lélek, ami ezen keresztül húzódik, azt kifogásolja különösen F. V. úr. Erről már igazán nem tehetek. Az a szellem, az a lélek, mely ezen átvonul — ezt bárki ellenében is kész vagyok állítani — az a bibliai szelleme, bibliai lelke; s ha ezért megróv valaki, mint a bibliai vallás szolgáját, bár fájni fáj ugyan ez, de fájdalom enyhíti az, mi Krisztus urunk fájalmát enyhíté: „Nem mindenkinek viszik bé e beszédet, hanem azok, akiknek adott.“ (Máté XIX. 11.)

1) U. o. Theatro enim Orbis exponemur profecto; tum quia me et actiones meas respectare coepit literatus orbis, tum quia tua, Excellentissime Domine (R. Zs.) leroica virtus coeptaue per Europaeum orben felici omine fama, hoc etiam in facto valde in se multorum convertet oculos. — 2) Biogr. Prof. 271.

Ami azon megjegyzését illeti, hogy munkám a nazarenizmusnak és baptizmusnak nyit széles propagandát, ez a a vád ellene a legkomolyabb; de a legigaztalanabb is. Mai napság ugyanis már minden a nazarenizmussal komolyabban foglalkozó fő meggyőződése az, hogy a nazarenusokat csak homeopaticus lehet gyógyítani, azaz bibliai szellemmel, bibliai lélekkel. Mert az ugyan, amit a földesi káplán V. úr tett akkor, amikor a görög nyelvben nem jártas nazarenusnak átadta görög bibliáját, az egy esetnek lehet elég meglepő, pikáns, de sohase az útja az evangéliom terjesztésének, lelkek megnyerésének. Az úr Jézusnak s apostolainak módszere legalább ép az ellenkező, azok arra törekedtek, hogy az emberek értsék az írásokat. Lelkeket csak bibliai lélekkel nyerhetünk meg az urnak s egyházunknak. Így én azt hiszem — s van más is, aki ezt hiszi, — hogy „Szívművelő“ művem inkább óvszer és gyógyszer a nazarenizmus és baptizmus ellen.

Végül szabad legyen egy ellentmondására figyelmeztetnem F. V. urat. Megjegyzései kezdetén azt tetszik magáról mondani: „Szeretem magamat azok közé sorozni, kik magyar népünk gondját lelkükön hordozzák, annak szellemi, anyagi, valláserköleszi niveauja emelésére szívvel, lélekkel törekednek.“ a végén meg megróv egy művet, amiért az oly tisztának óhajta látni a magyar ember házát és szívét, hogy ott se kártya, se kvaterka, se színház, se bál, se regény ne találjon kedves otthont. Ez vagy ellentmondás, vagy legjobb esetben az élet nem ismerése. Mert vigye be F. V. úr egy magyar ember házába a kártyát, ivást, színházat, bálát, regényt (nemcsak Jókai művét, hanem a zsidó emissariusok által hordott hónapos erkölcsrontó regényeket is, amelyekkel ma már sok család meg van mételyezve), azzal bevitte mindazt, amiből a legirtóztatóbb vétkek fog-nak kihajtani, mik anyagilag és szellemileg tönkreteszik a családot. Ezért mondom, hogy vagy nem ösmeri egész iszonyatosságában ezen portékák nyomort s aljasságot terjesztő természetét; vagy ha ösmeri s mégis szereti a magyar szívekbe az ezek után való vágyat — lelki furdalások nélkül — tenyészni, úgy népünknek nem lehet jóakarója.

Legvégül engedje meg, hogy egy megtörtént dolgot hozzak emlékébe. Spurgeon beszéli, hogy egy istenitisztelet alkalmával mellette ült egy ember, aki igen infámis hangon énekelt, úgy hogy Spurgeon már nem állhatta, hanem oldalba ütötte, hogy hallgason el. Az oldalba ütött ember Spurgeonra néz s azt mondja: „Testvér, a szívből jó!“ „Akkor — mondja Spurgeon — csak ki vele testvér!“ Én magam is mondhatnám ezt F. Varga úrnak, hogy „testvér ez szívből jön, jóindulatból jön, egy az élet szinpadára most kilépett ember szívéből és jóindulatából“, hogy ezen kijelentés után is meg fog-e F. V. úr előbbi állítása mellett maradni, vagy pedig így fog szólni Spurgeonnal: „akkor csak ki vele, testvér!“ attól függ, hogy valyon Spurgeont vagy F. V. urat hatotta-e át jobban a Krisztus szelleme és lelke. Most kijelentve, hogy minden eddig s ezután mondandóimat F. V. úrnak elmondottam, s magam továbbra is mindenkori szíves jóindulatába ajánlva, vagyok kiváló tisztelettel

Szalay József,

n.-becskereki ref. lelkipásztor.

Válasz a „Nyílt levélre.“

Abban a helyzetben vagyok, hogy t. Sz. úrnak hozzám intézett „Nyílt levelére“ ezennel megadhatom a választ. Nem akarván őt szülőtte gyermeke iránt érzett édes szerelmiben hosszasan kesergetni, epés kifakadásaira csak igen-igen röviden reflectálok.

Sz. úr magára vállalta azt a lélekölő munkát, hogy ujjaira vegye: hányszor fordul elő kis művecskéjében az ördög és hányszor az Isten neve? (Ez is angol specialitás). Azt mondja: az ördögé 75-ször, az Istené 409-szer. Minden utánszámítás nélkül elhiszem. S most próbálja meg a t. olvasó: vegyitsen össze ugyanily arányban konkolyt és tiszta buzát, . . . előtte fog állani, egész mezeitelenségében a kis „Szívművelő“, s meg fogja tudni, melyikünknek van jobb gusztusa, nekem-e, vagy Szalai úrnak?

Hogy emésztési képességünk bizonyos mértékben differál, azt egyszerűen annak tulajdonítom, hogy én egy húzamban 12 éven át szívтам a levegőt ott, hol a legmagyarabb étel terem, s nem volt alkalmam, mint Sz. úrnak, angol myladies-kkel kanapéznai, s szüresölgetni a fűn tejes theát, így aztán nem csoda, ha a biblia szellemét is elütőleg fogjuk fel.

De ha „a gazok fejedelméről“ még ma is azt tanítja Sz. úr, hogy „megnyergeli“ az embert, mint a Gellért-hegyi boszorkányok, „de quibus nulla questio fiat, quia non sunt“ (Kálmán király 1095—1114), akkor azt kell hinnem, mit a nazarénusok kolportálnak, hogy Sz. úrnak más bibliája van, mint nekem. Mert nekem van egynehány bibliám, de a Sz. úrét nem találom köztök. Van, még görög is, amelyikről azt véli Sz., hogy csupa pikantériából tartogatom. Ne vélje. Valahová az úr szólít, úgy állok sikra a biblia kétélű fegyverével, amint kell. De jaj volna nekem, ha a „Szívművelővel“ vértelném magamat a nazarénusok támadásai ellen! Még ők kerekednének felül, s menten fejemre olvasnák belőle a cégéres bűnöket, amiért kaszinóknak („az ördögök gyülekezete“ — sic!) tagja vagyok, és oda még vasárnap este is el merek menni, pedig — horrendum dictu — a város vendéglőjével egy föld alatt van; sőt még olvasni is merészségem — „lelki furdalások nélkül“ — a „Nemzetet“ („az ördög bibliáját“ — sic!), melyben pedig, köztudomás szerint, olyan infidelis dolgokról is írnak, hogy miként lehet „szeretni mind a vérpadig“ (Jókai).

Sz. úr! Én azt tartom, hogy: „a lelkipásztor egész élete legyen biblia,“ és abban senki ne találjon botránkozás követ. Már pedig, ha „Szívművelőjét“ fejébe veszi egyik-másik atyánkfia, bennem meg fog botránkozni; mert állítom, hogy egy oly művelődési központtól, minő a mi olvasó-körünk is, kedvéért visszavonulni nem fogok.

Különben, hogy mennyire hatott át Krisztusunk szelleme s általában mennyit nyomok a latban? ennek méregetésére nem érezvén magamat kompetensnek; arra kérem Sz. urat, tekintsen el közibünk, s tudakozza meg a kívül valóktól: valyon adhatnak-e számomra jó bizonyosság-levelet? (I. Tim. III. 7.). Addig is pedig és annakutána is, bár vonja meg tőlem a Spurgeon attributumát, bár állítsa felőlem, mintha „az ördög bérelt volna ki annak a hirdetésére,

hogy tulajdonkép ördög nincs is“ („Szívművelő“ 42. l.), fűzetkéről kimondott véleményemet az utolsó jótaig fenntartom; mert „keveset gondolok azzal, ha ti töletek, vagy emberi ítéllettől ítéltem; sőt még én magam is nem ítélem meg magamat; mert semmiben nem vádol engem az én lelkem . . . vagyon egy magasabb forum, én oda egész nyugodtan apellálok.“ (1. Kor. IV. 3—4.). Béke velünk.

F. Varga Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk folyó év és hó 4-én *Tornallyán* tartotta meg az újjászervezkedés után, képviseleti alapon összealkotott első közgyűlését, *Nagy Pál*, esperes és *Ragályi Gyula*, egyházmegyei gondnok elnöklete alatt. A gyűlés szokásos megnyitása s az egyházak világi képviselőinek igazolása után, *Balogh Béla* és *Tóth Samu*, egyházi tanácsbírák élénk vitát kezdtek az egyházmegyei tisztújítás szükségessége mellett, maguk részéről hivatalaikról azonnal le is mondván; mások a tisztújítás szükségtelen, sőt egyházi életünkre káros voltát vitatták, míg végre hosszas és tüzes harc után, a közgyűlés szavazata alá bocsáttatott e kérdés: *restaurál-e az egyházmegye vagy nem?* A közgyűlés nagy többsége oda döntötte el a kérdést, hogy nem *restaurál*. A hivatalnokok nem szavaztak. E szavazat után az egyházmegye tisztviselői — a fentírt két tanácsbíró kivételével — megmaradtak hivatalaikban. A két tanácsbíró lemondása elfogadtatott s helyök betöltendő lesz. *Szentpétery Béla* és *Farkas Gyula*, világi jegyzők, azon okból, mert hivatalaikra nem az egyházak szavazásai által választottak meg, hanem közgyűlésileg neveztettek ki, szintén lemondottak hivatalaikról s új választást kívánnak. Utóbbiak indokait a közgyűlés méltányolván, lemondásukat elfogadta s a szavazást elrendelte.

Fájdalmasan érinté egyházmegyénket esperes azon jelentése, hogy *Lőrinczy Endre*, egyik lánglelkű, tevékeny, kitűnően vallásos buzgalmú világi tanácsbíránk, folyó évi február 19-én elhunyt. Ő 16 év óta szolgált mint jegyző, ügyész és tanácsbíró, egyházmegyénket és kerületünket hűséggel és buzgósággal. A beteges és roskadozó testű ember nem kimélt semmi fáradságot, ha egyházi és iskolai ügyekben megbízatást vett. Ott láttuk őt halvány arcával az egyházmegye és kerület zöld asztalainál, hallottuk alaposan hozzászólni a szőnyegen forgó tárgyakhoz. Emléke jegyzőkönyvileg örökíttetni s elhunyt felett egyházmegyénk fájó részvéte, mély gyászba borult családjával is közölni határozatott.

Az üresedésben levő egyik világi tanácsbírói hivatalra *Hanvay Zoltán* választatott meg. Gyűlésünkön jelen nem lévén, felesketése az őszi gyűlésen fog megtörténni. Egyházmegyénk a lelkészi és világi tanácsbírák számát, az eddigi számban állapította meg. Lesz tehát ezután is 6 egyházi, 6 világi tanácsbíránk. A szűtori egyházba *Simon István*, a recskeibe *Kolos István*, h. lelkészek, a héthibe *Tomori Endre*, hanvai s.-lelkész, rendes lelkészekül erősítették meg.

A sárospataki főiskola kormányzati rendszabálytervezete egy bizottság által tüzetes bírálat alá vétetett, s munkálata egész terjedelmében elfogadtatván, mint egyházmegyénk e tárgyban adott véleménye és bírálata, a kerületre terjesztetik fel. Egy másik bizottság az újjászervezkedésre vonatkozó munkát készítésével bízott meg.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből kitűnt, hogy egyházmegyénkben a vallás-erkölcsi élet virágzó. A hívek munkás buzgalma több helyütt szép áldozatkészségben is nyilvánult. Templomok, iskolák, paplakok épülnek, az egyháztagok nagyobbmértű áldozatkészsége mellett. Esperesünk ugyancsak az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből nagy szorgalommal és fáradsággal összeállította egyházmegyénk statisztikai adatait s az egyházak pénz- és magtári állására vonatkozó kimutatást. Ezek szerint van egyházmegyénkben 27,257 lélek. Született a múlt évben 566 fi, 578 nő; meghalt 395 fi, 380 nő; házassult tiszta protestáns 292, vegyes 45 pár; iskolaköteles fi 1676, nő 1658; iskolába jár fi 1689, nő 1702; ismétlő iskolaköteles fi 572, nő 675; ismétlő iskolába jár fi 494, nő 590; hitvallást tett 272 fi, 280 nő. Megyebeli egyházaink összes tőkepénze 75,234 f. 32 krt. adóssága 19,322 forintot; múlt évi összes bevétele 37,613 frt. 51 krt, kiadása 28,650 frt. 56 krt; magtári búzája 813 köből és 3 vékát, rozs 1765 köből és 1 vékát, zabja 271 köblöt tett ki. Legtöbb tőkepénze van a *f.-vályi* egyháznak, mintegy 15,000 frtja; utána a *rimaszombatinak*, mintegy 7000 frtja; a *lénárdfalvi* leányegháznak több mint 6000 frtja sat.

Múlt évi egyházi életünk egyik érdekes mozzanatául felemlitendőnek tartom azt, hogy egy 5 tagból álló, mivel Mózses vallású család, alúlirott által kikereszteltetett s a ref. hitre átvétetett. Az egyházközségi presbyteriumok újjászervezése egyházmegyénkben minden nagyobb baj és rázkódás nélkül történt meg. Csupán ott szült az némi elégtelenséget, hol a presbyterek eddigi létszáma az új egyházi törvények értelmében leszállított, minek következtében némelyek a presbyteriumból kimaradtak. Hogy egy kis restauráció talán nem is ártott, leginkább az bizonyítja, hogy több helyütt alig maradt meg néhány a régi presbyterek közül, s mint tapasztaltuk: a régi presbyteriumnak a fergese hullott ki.

Az egyházak osztályozását s a lelkészek minősítését tárgyzó bizottsági javaslatok közül egyházmegyénk az egyházkerületi nagy bizottság javaslatát fogadta el; az egyházi törvények fokozatos életbeléptetésére vonatkozó javaslat készítésével pedig egy több tagból álló tekintélyes bizottságot oly utasítással küldött ki, hogy az munkálatait a jövő őszi közgyűlésünkre terjeszsze be.

Ruszkai Gyula, népiskolai választmányi elnök, a népiskolák állásáról szóló, nagy szorgalommal dolgozott jelentését beterjesztette. E jelentés szerint van egyházmegyénkben 67 ref. felekezeti iskola, melyből kitűnő 23, dicséretes 35, kielégítő 8, gyenge csak 1. Tanterem és tanítói lak a legtöbb helyütt kifogástalan. Az iskolaköteleseket az iskolába járók száma meghaladja. Ennek oka az, mert iskoláinkba más felekezetűek is járatják gyermekeiket. A világi iskolalátogatók nem teljesítik köteleiket, bár nevök a névtárban

ott figurál. Kivétel e tekintetben *Sárközy Gyula*, ki személyesen és nagy érdeklődéssel vett részt a rimaszombati szakasz iskoláinak meglátogatásában. A tanítói fizetés a 300 forintot elérte vagy meghaladta 43 helyen, egyebütt azon alól maradt. Iskolai könyvtár 44 helyen van. A házi ipar több iskolában taníttatik.

Itt említem fel egyházmegyénk azon határozatát, hogy azon tanítókat, kik még most sem a kerület által bevett és megszabott tankönyveket tanítják iskoláikban, egyenkint 2—2 frt. bírságra büntette.

Mint tudva van: egyházmegyénk gyűjti a Tompa reliquiákat. Pákh Károly, iglói főgimnáziumi tanár, a Tompa Mihály által boldogemlékü *Pákh Alberthez* intézett 40 darab eredeti levelet küldött, szívélyes levél kíséretében. Ezért a küldőnek egyházmegyénk őszi közületét és elismerését nyilvánította; a 40 darab eredeti levelet, az átküldő levelével együtt, a Tompa M. kegyeletesen őrzött emlékei közé helyezi s Pákh Károly tanárt jegyzőkönyvileg oly megjegyzéssel értesíti, hogy az általa felajánlt „Újévi üdvözet a Vasárnapi Ujság szerkesztőjéhez“ című, a költő által sajátkezüleg aláírt költeményt is köszönettel elfogadja.

Indítványoztatott, hogy a 600 forint jövedelmen alól levő papi állomások rendes lelkészszel ne töltsenek be, hanem a megürült egyházakban tétessék egyházmegyei intézkedés annak megtudására, hogy valyon a kérdéses egyház papi díjlevele megüti-e a mértéket vagy nem? És ha a megejtett vizsgálat eredménye nem volna azon egyházra nézve kedvező, mind az ideig függesztessék fel a papválasztás, míg a kívánt feltételnek elég nem lesz téve. Ezt az egyházmegye elfogadta s jövőre figyelembe is veszi.

Egyházmegyénk utasította a lelkészeket és presbyteriumokat arra, hogy a községeikhez tartozó pusztákon, tanyákon, más vallású községekben lakó és a vasútnál levő ref. vallású híveinket írják össze, s erről szóló kimutatásukat a jövő őszi közgyűlésre terjeszsze be.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből kitűnő az, hogy több egyházban az egyház anyagi ügyei rendetlenül kezeltetnek, pénztökei nincsenek szabályszerűen kiállított kötvényekre véve s biztos jótállókkal ellátva, vagy a kikölcsönzött tőkék betáblázás által biztosítva: egyházmegyénk az egyházak előjáróit komolyan felhívta, hogy egyházuk pénz- és magtári tőkéit rendben tartsák; azok kihelyezése alkalmával szabályszerű kötvényt vegyenek; a kötvényeket két, teljes vagyoni biztosítékot nyújtó jótállóval lássák el; ahol pedig szükségesnek mutatkozik, a kihelyezett tőkéket betáblázás által is biztosítsák; mert ellenesetben a hanyag és kötelmeiket mulasztó előjárók ellen, az egyházi törvények 179. §-a értelmében fog eljárni. *Kovács László*,
e. m. főjegyző.

Ötvenéves lelkészi jubileum s egyházmegyei közgyűlés a tornai egyházmegyében.

A tornai ev. ref. egyházmegye a múlt hó utósó napjain Körtvélyesen tartá meg tavaszi közgyűlését. Ugyanez alkalommal ünnepelte egyik elnökének, főtiszteletű Lovass Sámuel, esperes úrnak 50 éves lelkészi jubileumát. Maga az örömnappal egyszerűséggel folyt le. Reggeli harangszóra

templomba sereglett a közönség, hol Kerekes Károly, égerszögi lelkész, szívből jövő s szívhez szóló alkalmi imában emlékezett meg az ünnepeltről, s kért az egek uratól lelki s testi erőt még hátralevő napjaira. Egy vers elénekzése után Kapossy György, főjegyző, az egyházmegye nevében üdvözölte az ünnepelt férfiút, mire ő meghatottságtól remegő hangon, könyek közt válaszolt, megköszönve a megtiszteltetést. Gyülekezeti ének zárta be az egyszerű, de kegyeletes szép ünnepélyt, melynek végeztével a paplakra vonúlt az egyházmegyei gyűlésre összesereglett közönség, hol felolvastattak az ugyanekkor ülésező alsózempléni testvér-egyházmegyének épenakkor érkezett üdvözlő távirata, valamint a sárospataki főiskola tanári karának nevében Radácsi György igazgató által meleg hangon írt üdvözlő-levél; végül Péter József, szőlős-ardói lelkész tolmácsolta egyházának jó kívánatait, mint amelynek kebelében az ünnepelt született. Született pedig 1804. május 10-én. Atyja Lovass István, szintén lelkész, s hosszú ideig egyházmegyei tanácsbíró, anyja Putnoki Nagy Erzsébet volt. Tanulói pályáját 1812-ben Sárospatakon kezdte, s mindig kitűnő eredményel folytatva, 1821-ben subscribált, 182⁸/₉-ben Gábrriel István, gibárti birtokos úr gyermekeivel mint nevelő a szepességen volt, honnan hazajövé, következő Pál napkor letette az u. n. primaria vizsgát, s bár a primáriusok megszabott létszáma, a 12 megvolt, szorgalma azzal jutalmaztatott, hogy 13-ik primáriussá tétetett, s mint ilyen a publicusok görög praezese volt, azután pedig a rhetorok tanítója lett. 1831-ben Kérészi Ábrahám tornai esperes által káplánnak meghivatván, mellette 2¹/₂ évig káplánkodott Szinben. 1833-ban b.-lenkei pappá lett, miután mint káplán 18 helyről nyert előbb meghívást. B.-Lenkén két évig, Berzétén szintén két évig lelkészkedvén, 1838-ban szilicei lelkészszé választatott, s azóta folytonosan itt működik. Kérészi Ábrahámnak az esperesi hivatalról 1848-ban történt lemondása után aljegyzőből esperessé választatott; azóta, tehát 35 esztendőn keresztül viseli díszes hivatalát. Mint legregibb esperes, Zsarnay Lajos superintendens halála után, helyettes superintendens is volt. Valóban szép életpálya, s boldog, ki, mint az ünnepelt is, a 79 év súlya alatt testben bár kissé megtörve, de mindig ifjú lélekkel, örök vidám kedéllyel, a híven teljesített kötelesség boldogító tudatával egy ily életpályára tekinthet vissza. Tartsa is meg őt a gondviselés friss lelki s testi erőben, tisztelet- és szeretettől körül véve még sokáig!

Az egyházmegyei gyűlés közérdekűbb tárgyai közül a következőket említem meg: A lelkészválasztási törvény életbeléptetésére vonatkozólag az egyházkerületi küldöttség által készített szabályrendelet tárgyalásába nem bocsátkozott egyházmegyénk, mivel e munkálat oly későn érkezett esperesi hivatalunkhoz, hogy annak alapos áttanulmányozására kellő idő nem volt; hanem utasítá az egyházkerületi gyűlésre kiküldött képviselőit: igyekezzenek oda hatni, hogy e nagyfontosságú, s a csaknem koriátlan választási szabadságot élvező gyülekezeteink előtt egészen új és szokatlan lelkészválasztási törvény életbeléptetésére vonatkozó szabályrendelet áttanulmányozására, az egyházmegyének kellő idő engedessék, s az egyházi törvények 188. §-ának ellenére, az egyházmegyék meghallgatása nélkül, e tárgyban az egyházkerület ne intézkedjék, s felkéri egyszersmind az egyházkerületi közgyűlést, hogy a szabályrendelet többszörösítése iránt intézkedjék, s az lehetőleg minden egyháznak megküldessék. A szabályrendeletre vonatkozó véleményadással egy öttagú küldöttség bízott meg.

Mindnyájunkat örvendetesen érintett Lükő Béla, egyházmegyei dékán számadása, mert abból filléreink hű és lelkiismeretes kezeléséről, s évről-évre való szaporodásáról győződünk meg. Ő ugyanis ezelőtt 12 évvel átvett három pénztárban készpénzben és kötvényekben 1140 frt. 15 krt

és most, midőn egyszersmind hivataláról is lemond, átad tíz pénztárhoz tartozó készpénzben 4096 frt. 41 krt.

Kapossy György, főjegyző lemondását el nem fogadta egyházmegyénk, hanem felkérte őt, hogy 17 év óta híven viselt jegyzői tisztét, eddig tanusított buzgalmával, tovább is folytassa. Közgyűlésünkön jelenlevő járási szolgabíráknak a tanügy iránti érdekeltségét tanusító azon kérését, hogy az iskolamulasztók szüleinek haladéktalan megbüntetése iránt való intézkedés szempontjából utasíttassanak a tanítók a mulasztók névsorának pontos kiadására, köszönettel fogadván egyházmegyénk, 2 forint bírság terhe alatt, újlag is utasítottak a tanítók, miszerint az iskolamulasztók névsorát minden hó végén, tetemesebb mulasztások esetén 15-én is, a szolgabírói hivatalhoz adják be; felkérte egyszersmind szolgabíró úr, hogy az e részben hanyag tanítók neveit az esperesi hivatalnak minden hónapban kimutatni sziveskedjék.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből úgy a gyülekezetek valláserkölcseiétéről, mint az anyagiak lelkiismeretes kezeléséről örvendetes tudomást szerzett egyházmegyénk.

A gyűlést kedélyes lakoma zárta be, Lükő Géza egyházmegyei gondnok úr vendégszerető házában, hol természetesen bőven kijutott a lelkes felkészítőkből a jubilált esperes, az egyházmegyei gondnok s több másoknak. Nem zárhatom be tudósításomat anélkül, hogy fel ne említem, miszerint a szokatlan nagy számmal egybegyűlő egyházmegyei közgyűlést ebédrel Lükő Géza, egyházmegyei gondnok, vacsorával pedig testvére, Lükő Kálmán, katasteri becselőbiztos úr látták el szíves magyar vendégszeretettel, tetemes kiadástól mentvén meg ezáltal a körtvélyesi egyházat. Az egyház bizonyára kifejezi nekik érte köszönetét. Én pedig hadd tolmácsoljam e helyen az egész egyházmegyének köszönetét azon őszinte szívből jövő jó kívánattal: adjon Isten sok ily áldozatkész, egyházát szerető tagot ami szegény ref. egyházunknak!

Gyarmathy József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Nyilatkozat. A „Sárospataki Lapok“ 14. számában, Gyarmathy Soma lelkész úr, személyemre vonatkozólag azt írja, hogy én a pataki „Világ- és földismeret“-re azt mondtam volna, hogy az „nem felel meg az iskola igényeinek.“ Ezen mondásom folytán a szerkesztőség személyem iránt oly megjegyzéseket tesz, melyekre felvilágosítást kell adnom. Tény az, hogy az ujhelyi iskolában a pataki „Világ- és földismeret“ általam nem taníttatott; tény az is, hogy az egyházlátogatásnak indokul azt mondtam, „hogy az nem felel meg az iskola igényeinek.“ — Azonban ezeknek a tényeknek alapja nem az, amit Sárközy F. Ujhelyre nézve gyanúsítással felhoz; sem nem az, amelyért a szerkesztőség személyemet megleckézteti, hanem egyszerűen azon másik tény, hogy az 1877-ben elfogadott egyházkerületi tanzert a pataki „Világ- és földismeret“-re a 13. lapon azt jegyzi meg: „... de ennek a könyvnek tartalma elébb rendbeszedendő.“ Ebből aki akarja, beláthatja, hogy az ujhelyi egyház iskolai széke és tanítója jogosan nem használták eddig a pataki „Világ- és földismeret“-et, és hogy én sem többet, sem kevesebbet nem mondtam ezen könyvről, mint az egyházkerület. — Ami az irodalmi kör által újabban átdolgozott tankönyvet illeti, arra én nem nyilatkoztam, tehát a szerkesztői megjegyzések tévedésből származhattak; mert ezen újabb tankönyv ez esztendőben csupán azért nem vétetett használatba, mert később bocsátottatott forgalomba; a jövő évre azonban már ez használatba fog vétetni. Szó sem lehet tehát azon feltevésekről, mintha én a külön gyűjtött világosságot véka alá rejtegetném, vagy hogy az egyházkerület intézkedéseit kötelezőknek nem ismerném, mert ez utóbbi tekintetben különben is egyházam rendelkezése alatt állok; az előbbi tekintetben

pedig nem tartom magamat oly fontosnak, hogy *egy országgal szemben is nekem legyen igazságom.* — Végül még csak azt jegyzem meg, hogy amiért elismerést érdemelne egy jóakarátú tanító, amidőn egy oly tankönyv helyett, melyről az egyházkerület maga a fentebbieket mondja, a tanítási siker tekintetéből alkalmas tankönyvet keres és használ: különös — nem tudom miokból — ezen jóakarataért támadtatik meg és épen csak az ujhelyi tanító, holott — amint tudom — lelkészünk az egyházmegyei gyűlésen ezen ügyről kellő felvilágosítást adott.

Vágó Gyula,
s.-a.-ujhelyi tanító. *)

— Az egyetemes tanügyi bizottság, mint értesültünk, a legközelebbi pünköst hetében szándékozik tartani Budapesten gyűléseit. Nem hiszszük, hogy a tanácskozásokban a vidéki tanári tagok kellő számmal részt vehessenek, annnyival is inkább, mert a tanácskozásokra kitűzött napokon ninesen szünet a sz. oly közelálló, évetzáró vizsgák előtt, különösen nagy szüksége van minden tanárnak a legcsekélyebb időre is. Alkalmasabb időt kellene azért azokra a tanácskozásokra valahogy kiválasztani.

— A f.-szabolcsi egyházmegye legközelebb megtartott közgyűléséről egy terjedelmes és szépen írott tudósítás küldetett be hozzánk, de amelyből ezúttal csak a lényegesebb adatokat emelhetjük ki. A gyűlést az ujonnan megválasztott esperes, Lukács Ödön úr, emelkedett szellemű imával s nagy hatást keltett program-beszéddel nyitotta meg, egyszersmind a gyűlés zajos éljenzése között üdvözölte az új egyházmegyei gondnokot, Pilissy László urat is, ki az üdvözlésre válaszolván, beszédében kiemelte, hogy bár egészségi szempontok miatt nyugalomra volna szüksége, de egyháza iránti szeretete mindennél előbbvaló, azért az iránta nyilvánuló bizalomnak készséggel enged s minden tőle telhetőt megtesz, az egyházmegye anyagi bajokkal küzdő egyházainak rendezésére. Az esperesnek, valamint képviselő társának, a zsinaton tanusított magatartása helyeslőleg tudomásul vétetett, valamint az esperesi beszámoló beszédnek azon értesítése is, hogy az egyházmegyében a presbyterium már mindenütt szervezve van. Megállapította ezek után az egyházmegye a lelkészek minősítésére vonatkozó javaslatot; az egyházi gondnokok váltságdíját pedig 10—15 frtra tevén, annak kiszabását a presbyterium jogkörébe tartozónak mondotta ki. A krassó-vidéki memorandumnak csak azon pontját helyezte, melyben az sürgettetett, hogy az egész egyház egyetemét érdeklő ügyekben végérvényesen ne dönthessenek

*) Szívesen közöltem e nyilatkozatot, mert a tért senki előtt sem szoktam elzárni arra nézve, hogy igazolhassa magát. Kénytelen vagyok azonban kijelenteni, hogy a tanító úr e nyilatkozattal legkevésbé sem mentette ki hibáját, sőt inkább maga elismeri, hogy, igenis, úgy nyilatkozott, mint amint lapunkban említve volt. Minden körülírás nélkül, általánosságban mondotta, hogy a sárospataki földrajz nem felel meg az iskola igényeinek, s íme, csak most jelenti ki, hogy ezt a régi kiadásra értette. Pedig a visitator úr bizonyosan nem azt a kérdést tette fel annakidejében, hogy miért nem tanítja a pataki kézikönyv régi kiadását, hanem azt, hogy miért nem használja az annyi elismeréssel fogadott új Földrajzt? Kapható volt-e e tankönyv épen Sárospataknak térszomszédságában, S.-a.-Ujhelyben, vagy nem, erre csak azt jegyzem meg, hogy szeptember első napjaiban mindenki megtalálhatta azt, aki csak kereste. Ha a t. tanító úr méltánytalanságot lát abban, hogy különös elismeréssel nem emelte ki azt, hogy ő képes is, akár is jó tankönyvet keresni akkor, mikor az egyházkerület emiatt zavarban van, hát ezt bocsássam meg nekem, annnyival is inkább, mert hiszen maga mondja, hogy ilyen dolgokban ő egyháznak rendelkezése alatt áll, ami aztán azt is teszi, hogy azt tanítja, amit az kijelöl, s mert itt valami sok utánjárásról s különös elismerést érdemlő eredeti választásról azért sem lehet szó, mert a Lakics Földrajzát S.-a.-Ujhelyben már előtte is tanították s ő csak a más által történt választás útján haladt. Végül legyen meggyőződve a t. tanító úr, hogy nekem épen semmi, de semmi „okom” sem lehet arra, hogy csak egy hajszaínyt is levonni igyekezzem az ő annyira érzékenykedő s mások által megláttatni kívánt „jóakaratából.”

Szerk.

a felsőbb egyházi hatóságok, a többiekre nézve kimondotta, hogy azok részint feleslegesek, részint túlzott követelések; sőt illetéktelen beavatkozások. Részint a díjlevél módosítását, részint alábbszállítását 12 egyház kérvényezte. Lelkészválasztás ez alkalommal egy sem történt, mi mindenestre a lelkész és az egyházak közt levő békés életre vall. Addig is, míg az új tanácsbírák megválasztatnának, az időközben felmerülhet lelkészválasztások esetére, a régi tanácsbírói karból ideiglenes minőségben egy kandidáló bizottság választott, melynek tagjai: Szikszay József, Buzik Zsigmond és Szalánczy Endre, póttagjai pedig: Elek Dániel, Tóth István és Szabó Ferenc.

— Debrecenbe ispotályos pappá K. Tóth Kálmán, lapunknak is kitűnő munkatársa választatott meg 478 szavazat közül 318 szavazattal. A többi szavazatok a másik négy kijelölt között oszlottak meg. Mi azért örülünk e választásnak, mert a kitűnő, fáradhatlan bűvár így a mélységes, gazdag tengerbe jut s bizonyára még az eddigieknél is drágább gyöngyöket hoz majd onnan elő. Fogadja legjobb szerencse kívánatunkat!

Pályázat.

A felső-szabolcsi egyházmegyébe kebelezett piricsei ref. egyházban a lelkési állomás üresedésbe jöven, az ennek elnyerésére minősítve levő és igényt tartó lelkészek felhívatnak, hogy ez iránt való pályázati kérvényüket Lukács Ödön espereshez, Nyíregyházán (u. p. helyben) folyó évi május 7-ig adják be.

Az ezen állomásra választandó lelkész fizetése:

1. Minden telkes gazda fizet 4 véka gabonát; ha búzája terem, ebből 1 véka búza fizetendő. Ilyen gazda van 8. Tizen összesen 6 köböl gabonát, 2 k. búzát; a gabona 4 frt. 50 krral, a búza 6 frttal számítva 39 f. — k. Fizet fejenként mindenik gazda 1 f. 31 krt 10 f. 48 k.
2. Féltelkesek fizetnek 3 véka gabonát; van ilyen 20. Pénzben . . . . . 67 f. 50 k. Fizet fejenként 77 kr. pénzt . . . . . 15 f. 40 k.
3. Házas zsellérek fizetnek 2 véka gabonát; van ilyen 21. Pénzben . . . . . 47 f. 25 k. Pénzben fizetnek fejenként 25 krt . . . . . 5 f. 25 k.
4. Házatlan zsellérek 1 véka gabonát; van ilyen 14. Pénzben . . . . . 15 f. 75 k. Pénzben fizetnek 13 krt . . . . . 1 f. 82 k.
5. Van a lelkésznek fordulókban 48 hd. földje. Holdja 4 frtjával számítva . . . . . 192 f. — k. Ebből az egyház 5 hold őszt teljesen megmunkál; kétszer megszántja, elveti, learatja, behordja. A mag és elcsépeletetés a lelkész terhe. Pénzértéke . . . . . 20 f. — k.
6. Három öl fa, ölet 6 f. 50 krral számítva 19 f. 30 k.
7. Cselédek fizetnek 1 véka gabonát, vegyes felényit. Számuk 35—45 közt váltakozik. Begyűl 8 köböl gabona körül. Pénzben . . . . . 36 f. — k.
8. Özvegy asszonyok 1 zsákot vagy 50 krt; van ilyen 10. Pénzben . . . . . 5 f. — k.
9. Van a lelkésznek 16 db. marhalegeltetési joga. Darabja 2 frttal számítva . . . . . 32 f. — k.
10. Stóla a szokott s törvény által megszabott. Tehető . . . . . 50 f. — k.

Összesen . 556 f. 95 k.

Debrecen, 1883. ápril 14.

Révész Bálint,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „A közalap függőben maradt kérdéséhez.” I. Szentpétery S. „A középiskolai törvényjavaslat.” (Vége.) VIII. Kun P. „Fejes Istvánnak a legközelebbi egyházker. gyűlés elé terjesztett indítványa.” „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Folyt.). Dezső L. „A tiszáninnen ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.” Mitrovics Gy. „Vegyes közlemények.”

A közalap függőben maradt kérdéséhez.

I.

Nem kicsi dolog, nem egyes emberek talán felületes akadékoskodása, hanem, igenis, nagy és végetlen fontosságú elvi kérdés az, mi felett a közalap ügyében kiküldve volt hatos bizottság egységre jönni nem tudott, és amelyet a konvent, hallgatva mélybelátású vezéreire, jan. 30-iki ülésében rögtönözve leszavaztatni nem akart; inkább elnapolva átadott az idő, az irodalom, a közönség és vidéki tanácskozások érlelésének.

Hát miben áll e minden református magyar embert közvetlenül érdeklő ügy lényege?

Engedtessek meg nekem, hogy — figyelemmel az ügygyel közelebbiről idáig talán mélyebben nem foglalkozott egyháztagokra — hozzászóljak ezen kérdéshez és elmondjam mindazt, amit a dolog érdeme nézve elmondani jónak és szükségesnek itéltem.

Való igaz, hogy ref. magyar anyaszentegyházunk, háromszáz esztendőnél többre terjedt szép, hosszú életében, saját magában és másokban levő okok miatt, oda jutott, hogy midőn pár év előtt, választottainak képében, közzsínatra összegyűlt, legégetőbb szükségének fedezésére, nyomorainak enyhítésére egy fillérrel sem rendelkezett! Belátva tehát ennek szánandó voltát, rátette áldó kezét két millió hívének meleg szívére, és miként Mózes a pusztában, új forrást nyitott az eddig pusztá és száraz vidékek megöntözésére, a hervadozó vallásos élet felüdítésére. És megbizta a konventet, hogy ez ügyet vegye kezébe, tegye meg a szükséges intézkedéseket ennek rendezésére s a „közalapnak” nevezett intézmény életbeléptetése, kezelése, virágzóvá tétele és áldásdús működésére hozzon törvényerővel bíró rendszabályokat; általában, hogy mindazt megtegye és megtétesse, amit ennek s ezáltal a közügynek javára szükségesnek itél.

Csakugyan a konvent, a folyó év január hó utolsó napjaiban tartott közgyűlésében, sok egyéb teendői között, im e gondjaira bizott nagyfentosságú ügyben is intézkedett. Hat tagból állott bizottságot küldött ki, melynek javallata folytán annak legnagyobb részét, amire haladék nélkül szükség volt, elvégezte.

Hanem egy gordiusi csomó megoldása előtt meg kellett állania. Döntőleg kellett volna végezni ama fontos kérdéssel, melyben már a bizottsági tagok is két külön véleménynyel feleltek, voltaképpen két pártra szakadtak: „mimódon lennének az egyházi közalapból elősegélen-dők azon célok, melyeket a törvény a közalap feladataihoz sorozott?”

A bizottság kisebbsége — két szavazat négy ellen — erre így felelt: „A közalaphoz tartozó összes járulékok s bevételek a központi pénztárba küldessenek be; ott az állandó bizottság által kezeltessenek, s az egész összeg felett esetről-esetre a konvent rendelkezék.”

A többség véleményes javaslata pedig ez: „A közalaphoz tartozó összes járulékok s bevételeknek csak fele folylyon be a központi pénztárba; másik fele pedig a törvényben megállapított célokra való fordítás feltétele, utólagos jelentéstétel és kimutatás kötelezettsége mellett, egyenlő arányban az egyházkerület, egyházmegye és egy feltartott vélemény szerint, az egyes egyházakra (tulajdonképen tehát az egyházhatóságokra) hagyassék.”

Egy tekintet az így egymásmellé állított két véleményre, s lehetetlen át nem látni: mi itt az eltérés. A világ legnagyobb elméi gondolkodtak, népek, nemzetségek csatáztak, szabadság és zsarnokság küzdöttek s részben küzdenek ma is életre-halálra a két elv felett és miatt, mely itt aránylag ugyan kicsiben, de az ügghöz képest mégis elég világosan és határozottan farkasszemmet néz egymással.

Ez a merev összpontosítás, centra-

lisatio és a mérsékelt hatósági, municipalis rendszer. Hát az bizonyos, hogy ami ref. egyházunk, eleitől óta — kárára, hasznára? — de csakugyan iszonyodott a centralisatiótól, mint a protestantismus, egyéni szabadságának és autonómiájának ellentététől. Félt különösen a konvent „határozatképessé s fennhatósággá tételétől, azon hitben, hogy az, egymásután a kerületek jogát, jövedelmét megnyirbálja sat.

Bizonyos, hogy a municipiumokon, egyházhatóságokon állott egyházunk, születésétől fogva. Legujabban ezeken ujított fel, egészített ki alkotmányunk. Ebbe, a központosításból — körülmények által javaltan — csak annyi fogadtatott el, amennyi a nélkülözhetetlenekben való egyetértésre, az összetartozandóság gondolatának átalánossá tételére s másokkal szemben teljes erő kifejtésére nélkülözhetlennek ítéltetett és ami az egyes egyházak, megyék, kerületek önkormányzati jogát nem csorbitja, nem korlátozza, tevékenységét le nem forrázza, szűkebb térre nem szorítja, de sőt buzdítja, fejlesztí biztositja.

S íme, rövid pár év alatt minő változás!? Népszerűtlenné kezdenek válni még a legmérsékeltőbb municipalisták is. Különösen is a „nervus rerum gerendarum,“ a még csak tervezetben levő közalapról a konventi bizottság kisebbségének már van bátorsága azt javallni, hogy az e célra adott minden fillér, a megyék és kerületek teljes elmellőzésével, egyenesen a központba küldessék s ott megosztatlanul, egységesen kezeltessek. De ne siessünk az ítélettel. Vegyük higgadtan a dolgot. Engedjük inkább, hogy az előadók maguk mondassák el saját erősségeiket, mi pedig szintén saját szemüvegünkön nézhessük az okokat, jóakarató hozzájárulásunkkal.

Szentpétery Sámuel.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai törvényjavaslat.

VIII.

Mindig azt hangsúlyozták a közoktatási kormány részéről, hogy a megalkotandó középiskolai törvény azon panacea, mely a középiskolák jól ismert hiányait megszüntetni, s azokat eddigelé nem ismert magasságú színvonalra emelni lesz hivatva. Mi ezen állításon kezdettől fogva mindig kételkedtünk, s miután kételkedtünk, jelenleg nem fájhat a csalódás.

Kaptunk egy törvényt, mely *egyetlen jóra való reformeszmét sem tartalmaz*. Reformeszmének tekintettük volna azt, ha a törvény az *egységes középiskola* álláspontjára helyezkedendett. Ez esetben a tanítás súlypontja magokra a tudományokra helyezkedett volna át, s a magyar nyelv és irodalom, mint minden igazi műveltség alapjának kivételével, a többi úgy modern, mint antique nyelvek és irodalmak amazoknak kísérői lettek volna; facultative adatván elő, nagyobb és hálásabb tér nyitott volna az egyén saját hajlamai, tehetségei szerint való okos

kifejlődhetésének. Mert ne áltassuk magunkat; az u. n. reáliákból ma már kevesebbet tanítani, mint amennyit ma tanítanak, lehetetlen; mert az e téren való korlátozás egészen egyértelmű lenne a tudatlanság terjesztésével, s így azon irányzat, melyet e lapok 14. számában dr. *Kapossy Lucidn* ajánl a gimnáziumok részére, minden ízében teljesen elavult, s ha ujlag megkísérltetnék, a gimnáziumokat két századdal vetné vissza.

Mindenekelőtt konstatálnunk kell, hogy a középiskolai törvénynek nem sikerült megszüntetnie azon antagonizmust, mely a gimnáziumi oktatás és a modern élet helyes követelményei között fennáll. A modern tudományos élet ugyanazon alapokon mozog ma, melyen hajdanában mozgott a görög műveltség alexandriai u. n. intellectualis korszakában. Aki ma a physikai tudományok alapjait nem ismeri, az, ha könyv nélkül tudja is *Homért* és *Virgilt*, *Thucydidest* és *Tacitust*, *Demosthenest* és *Cicerót*, nem tarthat számot a tudományosan művelt ember nevére. A *redlik*, tehát a *tudományok*, ma már nagyrészt elhódították a tért a *klassikusok* s így a *tisztán széptani* és *formai képzés* eszközei elől; ezen ténynyel, akár tetszik az, akár nem, számolnia kellett volna a közoktatásügyi kormánynak, mielőtt a középiskolai törvényjavaslatot beterjesztette. Azonban a *miniszter minden igazi reformeszmétől féltő környezete*, az újabb irány mozgolódásait figyelembe nem vévén, haladt azon csapáson, melyet részint porosz, részint osztrák bureaureta-paedagógok eléje kiszabtak, s így lőn, hogy megtudtuk 16 évi kinos vajadás után az új törvényből, hogy a *középiskolák* részint *gimnáziumok*, részint *redlik*, amit ezelőtt épen olyan jól tudtunk, mint ma. Azt is megtudtuk az új törvényből, hogy a középiskolák előkészítői az egyetemi tanfolyamoknak és pedig a gimnáziumok a tudomány-, a reáliskolák a műegyetemre képesítő tanintézetek. Így hullott le a saisi fátyol azon titkokról, melyeket a közoktatásügyi kormány oly sokáig rejtve tartogatott. Van-e a törvénynek ide vágó §§-aiban egyetlen reformeszmé, ítéljék meg a függetlenül gondolkozni képes tanférfiak!

A tantárgyakra nézve megtudtuk azt, hogy mindazon tantárgyak meghagyattak, melyek eddigelé előadattak. Azok között van egy, mely nem mindenütt adatott elő s ez a *lélektan*. Ezt a törvény szintén előadatni rendeli, nem törődve azzal, hogy a középiskolai tanítás keretébe azért nem való, mivel alig van oly tantétele, mely még ma vita tárgyát ne képezné. Ez azon tantárgy, mely az egyéni felfogásnak jóformán sehohsem szab korlátokat, pedig a középiskolák jól felfogott érdeke a helyes korlátozást nemcsak megtűri, hanem szükségképpen követeli is. Még a physikai tudományokból sem kellene előadni a problematikus értékű s feltevéseken alapuló tantételeket, nem hogy olyan tudományt vigyünk be, melynek összes tantételei problémák és hypothesisek. Erit mihi magnus Apollo, aki megmondja, hogy a *Herbart-Spencer*-féle psychologia, vagy az való-e a gimnázistának, amely anthropologiai, physiologiai alapon építhető fel, s amely ha tudomány akar lenni s mint tantárgy a középiskolákban helyt foglalni, még előbb *Topinard* anthropologiája alapján lesz előállítandó?

Hála istennek a *tömegtanítás* is megmarad, kezdetben ugyan a miniszter nagyon fenyegetőzött azzal, hogy 50-nél több növendék (ez tudvalevőleg az absurdum maxima) egy osztályban nem lehet, azonban,

propter bonum pacis, később beleegyezett a 60-ba, s amint a főrendi ház vitáiból látjuk, lehet 70, sőt több is. A középiskolákat eddigelé is mindig arról vádolták az egyetemi tanárok, hogy növendékeiket nem tudják kellőleg kiképezni. Ily vádakkal szemben a középiskolai tanárok mindig arra hivatkoztak, hogy tömegeket oly iskolákban kiképezni, melyeknek épen az lenne hivatásuk, hogy a tanító az egyénnel foglalkozzék, nem lehet. Teljesen igazuk volt. Most íme törvénybe van iktatva a tömegtanítás; ám lássa a kormány: mi lesz az eredmény?! De hát nem is fődolog az eredmény, hanem bizonyos formaiságoknak §§-okba iktatása. Ugyan miért is küldte ki a miniszter *Felméri Lajost* Angliába, s miért iratta meg vele két kötetnyi terjedelmes jelentését, ha a priori föltette magában, hogy annak semmi hasznát sem szándékozik venni? Hiszen az angol középiskolákban egy tanító vezetése alatt 25—30-nál több növendék sehol sincs. No de ez Angliában van, s így arról nálunk fölösleges a szót szaporítani.

A törvényjavaslat fölött folyt képviselőházi vitákból azt is megtudtuk, hogy a középiskolákban, illetőleg gimnáziumokban, legcsekélyebb eredmény a görög nyelvből produkáltatik. A görög tanárok fölött pálcát tört a parlament azon része, mely a görög nyelv szükségessége mellett szép phrázisokat tudott ugyan mondani, de paedagogiai belátással absolute nem birt. Az eredménytelenség oka nem itt, hanem a tömegtanításban keresendő s lelhető fel. Egyébb tantárgyakból sem sokat tudnak s az u. n. érettségi vizsgálatok bizony nem egyebek, mint a szellemi tönk konstatálása, liquidatio üres cassákkal. Hanem hát mindezen segitene az, ha a tanárok képzetebbek lennének. Ezen cél eléretik azáltal, ha a tanárok mind diplomás emberek lesznek. A diploma már egymagábanvéve is oktató és nevelő hatással bír. Ez azon általános panacea, melyet a miniszteri bureaukból kisugárzó modern charlataneria ad terrorem populi alaposan megteremtett. Adná az ég, hogy így volna, hiszen *kitűnő tanárok* előállítására olcsóbb eszközt a legleleményesebb ész sem találhatna ki. Hanem a tapasztalat; ez a grade Michl, mást bizonyít. Ugyanis, valamint a jogi doktoratumok kötelezővé tétele azoknak s a jelölteknek érték- és tudománycsökkenésével járt, azonképen fog történni a tanári diplomák s azok nagytömegű birtokosaival a dolog. Mindenesetre a tanárnak igen művelt embernek kell lenni. Szerintünk nem elég az, ha papirosokkal tudja igazolni azt, hogy jól végezte a középiskolát, az egyetemet s jól letette a tanári vizsgálatot. Több kell ehhez, sokkal több. *A tanári állást a legnemesebb ambitio tárgyává kell tenni*, amelyre ne a középszerű vagy esetleg azon is alóleső tehetségek tóduljanak, hanem kiváló szellemiséggel bíró egyének menjenek. Így van e ez ma: credat judeus Appela!

Mert megkövetelni a tanároktól azt, hogy mint *szakemberek* egyrészt s mint az ifjuság *nevelői* másrészt, saját szaktudományukban a mai tudományos színvonalon álljanak s ügyes nevelők is legyenek, mely két követelmény nélkül a középiskolai tanár összes működésének semmi eredménye sem lehet, s nem tenni a tanári állást a legnemesebb *ambitio* tárgyává: ez egyértelmű azon problémával, miként lehet fából vaskarikát csinálni. Ez csak nálunk, Magyarországban mehet, ahol a komoly munka embere száraz kenyérre szorúl, míg a csúszó-mászó hízélgés, a munkátlan parasitismusnak minden faja óriási praemiumokban részesül.

Melyik §§-aiban gondoskodik a középiskolai törvény arról, hogy a középiskolai tanárnak milyen legyen az anyagi állása? Egyik sem. Mindenesetre ez a legolcsóbb expediens. Így legalább a tanárok, a miniszter, s felekezetek, társulatok, egyesek, közösségek stb. önkényének alaposan ki vannak szolgáltatva. S valóban jó kedvvel foghat neki a tanításnak és a tanulásnak azon egyén, aki napról-napra nyomorog. Ámde ennek így kellett lenni és pedig azért, mert a miniszter, midőn a saját közvetlen vezetése alatt álló középiskolákat rendeletileg szervezte, világosan tudtára adta tanárainak, hogy a rendeletileg megszabott fizetés azon *minimum*, melyen alól a közoktatási kormány nem megy; igaz, azt nem mondta, hogy föllebb megy-e hát? Már pedig, midőn a vidéki törvényszéki bírák törzsfizetése 1700 forintban állapított meg, illő lett volna a középiskolai tanárokat is ugyanezen szédítő magaslatra emelni. Mert ugyan mivel magasabb kvalifikációjuk a törvényszéki bírák, mint a középiskolai tanárok? Hanem hát ezeket meghagyta a miniszter a 200 frt. lakbéren és 100 frt. ötödéves pótlékon túl 1200 frt. o. értékben, s így aki 25 évig taníthatni elég szerencsés, kap 25 év múlva 1700 forint törzsfizetést, de miután ezen 25 évet a tanároknak csak csekély %-ja éri el, vagy aki eléri is, már akkor többnyire nyugdíjaztatik, voltaképen *csak a legkisebb % az a középiskolai tanárok közül, aki törzsfizetésében a vidéki törvényszéki bíró magaslatára emelkedhetik*.

Pedig a törvényszéki bíró egyéni emelkedésének mennyivel nagyobb chanceai vannak, mint a tanárnak! A 2242 középiskolai tanár közül igazgatóvá, ha a felekezeti tanintézeteket beszámítjuk is, csak 179 lehet, pedig az igazgatóság csak a kormány tanintézeteiben tekinthető *komolyan előléptetésnek*. Csak 12 lehet tankerületi főigazgató. Alig egy-kettő jut be időnkint egyetemekre, vagy az oktatási minisztérium bureauiba. A többi, az mondjon le minden világi javak élvezetéről, ha egyszer tanárrá lett. Miután tehát más recompensatio nem mutatkozik sehol, a fizetésben kellene azt megadni. De a miniszter nem tehet ez irányban semmit, mert a parlament által visszautasított; a felekezetek némelyike nem tehet semmit, mert nincs pénze, s a német közmondást tartja: „arme Leute kochen mit Wasser.“

S most a parlament, a miniszter, sőt talán még a felekezetek is elhiszik, hogy a silány anyagi javadalmazást élvező tanárok, miután a törvény megvan, okvetlenül emelni fogják a középiskolai oktatás színvonalát. Úgy lesz minden, amint volt. A tömegtanítás és a silány fizetés meg fogja teremni gyümölcseit a váltig felpanaszlott sikertelenségben.

Egy lenne még, ha lenne: azon nyugdíjtörvény létesítése, mely iránt a miniszter a t. házban interpelláltatott, s amely irányban a háznak kötelező ígéretet tett. Meglesz-e ez? S ha meglesz is, ügyes gyakorlati tapintattal viszik-e keresztül? Meglátjuk.

Az bizonyos, hogy ha a tanári állás minden módon a legnemesebb *ambitio* tárgyává nem tétetik, akkor az a középiskolai törvény annyit fog használni, mint azon amulet, azon papírra vetett kóráni szent mondás, melyet az igazhívó mohamedán, a különféle betegségek ellen, hol a nyakába akaszt, hol lenyel.

Reformot nem burokratikus §§-kal, hanem derék intézkedésekkel lehet csak létesíteni. A középiskolai törvény nem reform, hanem a létező miseriák kodifikálása.

Kun Pál.

Fejes Istvánnak a legközelebbi egyházkerületi gyűlés elé terjesztett indítványa.

Köztudomású dolog, hogy a képviselőház által közelebb elfogadott középiskolai törvényjavaslat, midőn az, előreláthatólag, immár törvényerőre fog emelkedni: protestáns egyházunknak az 1790/91-iki törvényben körülírt jogviszonyait lényegesen meg fogja változtatni, és pedig megváltoztatja anélkül, hogy egy magasabb állami elv érvényrejuttatása által, a felekezeti iskoláknak tényleges állapotát máskülönbén érintené; anélkül, hogy tekintetbe vétettek volna a prot. egyház egyetemének annyszor ismételt felszólalásai, melyeknek legfőbb indoka sohasem volt a felekezeti zárkózottság, hanem mindig azon irányzattól való félelem, hogy önkormányzati jogaink korlátozása által, mindamellett amaz érintett magasabb elv kizárásával, oly helyzetbe leszünk kényszerítve, melyben iskoláinkat fentartani képesek nem leszünk.

Tekintve most már egyházunknak ezen megváltozott helyzetét, melyben egyfelől az alkotmányos úton létrejött törvények következményei elől ki nem fogunk térhetni, másfelől azonban ezen törvény, több fontos intézkedései által, az iskoláknak részint magasabb színvonalra emelése tekintetében, részint szükségtelenül is, oly kötelezettségeket fog reánk róni, melyeknek teljesítésére egyházunk, önerejéből, képtelen leend, még ha figyelmen kívül hagyjuk is azon körülményt, hogy önkormányzati jogaink épségének csorbitásával bizonyára az öntevékenység áldozatkészsége is nem kis mérvben fog csökkenni.

De tekintve továbbá egyházunk ezen helyzetében azon sérelmes viszonyt is, melyben más, az állam által bő dotációban részesített felekezetekkel versenyre utalva, s egyházunk az önkormányzat teljességében birt erejében is megbénítva, minden segély és támogatás nélkül fog szemben állani, az eddigieknél sokkal magasabb s országos törvényben kifejezett kívánalmakkal, anélkül, hogy az állam, melynek közművelődési érdekeit egyházunk folytonosan szolgálta, eme, a méltányosság és igazság elveivel meg nem férő viszonyt egyidejűleg megszüntetni igyekezett volna;

tekintve végül ebből folyólag azon veszélyt, mely egyházunknak ily magára hagyatottságában ily iskoláink által mindazon érdekeket fenyegeti, melyeknek egyházunk a közszabadság és közművelődés által annyi hasznos szolgálatot tett, indítványom oda irányul:

Mondja ki az egyházkerületi közgyűlés, hogy ily helyzetben és ily körülmények közt, a közelebb életbelépendő közoktatási törvény természetes és jogszerű folyományaként az állami segélyt többé nem nélkülözheti és evégett az 1848-iki XX. törvényeikk 3. §-át, u. m. „minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi külláladalmi költségek által fedeztessenek s ezen elvnek részletes alkalmazásával a minisztérium az illető hitfelekezetnek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő javaslatot fog előterjeszteni“ — életbeléptettetni óhajtja; mert csak ezen törvény végrehajtása teheti képessé egyházunkat iskoláinak a törvény szerinti berendezésére, s csak ekkép működhetik sikerrel, az állam érdekében is, azon téren, melyet elfoglalni hivatva van.

Egyidejűleg, hozzájárulás végett, közölje ezen határozatát az egyházkerületi közgyűlés a testvéregyházkerületekkel is, s egyszersmind az egyetemes conventet hívja fel, hogy avégett a további szükséges lépéseket, a maga részéről, már a legközelebbi alkalommal tegye meg.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Helyén valónak látom itt annak felderítését is, hogy minő állása (rangja?) volt Comeniusnak a pataki iskolánál? Szombathy ¹⁾ *professor extraordinarius*-nak nevezi Comenium s hivatkozik Sárospatak város 1653. évi jegyzőkönyvére, melyben Comenius *professor*-nak címeztetik; hivatkozik továbbá a latin iskola tervezetére, melynek bevezetésében Comenius maga említi, hogy az 1650—51. évi telet részben *a nagyobb tanulók számára tartandó nyilvános előadásokkal szándékozott tölteni*. A városi jegyzőkönyv mit sem bizonyít; sokkal újabb, a megszokott intézményektől eltérőbb volt Comenius munkaköre, mintsem hogy azt a városi tanács helyes néven nevezni tudta volna; a Comenius munkájából vett idézet pedig csak azt mondja, hogy Comenius előadásokat *szándékozott tartani* (bizonyára nem kötelezeteket), de annak nincs semmi nyoma, hogy azokat akkor (vagy később is) megtartotta volna; sőt a sorok közt olvasható, hogy azok elmaradtak. Comenius 58 éves korában alig vállalkozott volna kötelezett előadások tartására; már 1628-ban, harminchat éves korában, mint sajnos körülményt említi, hogy a száműzetés elviselhetése okáért, tanítóságra szorult ²⁾. Lorántfy Zsuzsánna meghívó levelében azt mondja: *avégből hívunk tégedet, hogy segítségül légy pataki iskolánk reformálásában. Nem mintha komolyabb tanulmányaidtól a poros levegőjű iskola gondjaihoz ³⁾ akarnánk hívni, hanem hogy igazgatásod alatt a mi tudós férfaink a kívánt reformokban szerencsésen haladván, a tanulmányok módszerének nyomozása körüli fáradságos munkáid valóditása által örömdre legyenek*.

Comeniusnak fizetése is majdnem hárommennyi (940 akkori, 10,000 mai forint) volt, mint a rendes tanároknak ⁴⁾, neve sehol sincs a seniori számadások alatt. Comenius sehol sem nevezi magát professornak, holott a pataki iskolai rectorokat ő kezdette e névvel nevezni ⁵⁾. Azt hiszem hát, hogy legalább is nem szabatosan fejeznők ki magunkat, ha azt mondanók, hogy Comenius tanár volt; az ő feladata a tankönyvek készítésén kívül az osztálytanítóknak a helyes módszerbe (esetleg mintatanítások által való) bevezetésében állott. A II. osztály latin nyelvi könyvének előszavában Kapossihoz, ez osztály első praeceptorához ezt mondja: *nem szükség terjedelmes utasítást adnom, különösen neked, ki bennem élő példát látsz* (qui me praemonstratorem habes) ⁶⁾. Leghelyesebben nevezhetjük Comenium

¹⁾ Biogr. Prof. 271. — ²⁾ Opp. Did. O. I. 4. Exilii tolerandi gratia ad scholasticam functionem detrusus.

³⁾ Ad scholasticum pulveris onerosas curas.

⁴⁾ Szilágyi Sándor: Lorántfy Zs. 77. lap.

⁵⁾ Tolnai János: Danaeus Ráczai c. munkája.

⁶⁾ Comenius magát az Opp. Did. O. I. r. 348. lap. Didactophilos-nak nevezi.

tanulmányi felügyelőnek vagy tanvezetőnek, pädagog-archának, miként ezt Szombathy is mellesleg említi ¹⁾).

III. Comenius iránya.

Az 1650-ik év november 20-án érkezett Comenius Sárospatakra s négy nap mulva az iskola nagyobbik tantermében tartá beköszönő beszédét: *De Cultura Ingeniorum* (a lelkitehetségek műveléséről) ²⁾. A megállapodott, tisztult gondolkodással írott műben pädagogiai tapasztalatainak gazdag tárházát tárja fel előttünk Comenius. Lélektani alapon fejti ki a nevelés mibenlétét, lehetőségét, szükséges voltát, eszközeit; őszinte nyíltsággal mutat a magyar nemzet elmaradottságára, s nemzeti önérzetükre hivatkozva, felhívja őket, hogy határozottabban s nagyobb eréllyel lépjenek a mívelt nyugat-európai nemzetek nyomdokába. Majd indokolja a pataki iskola reformálásának szükséges voltát és irányát. Az alaki tekintetben is szabatos, helylyel-közzel szónoki lendülettel írott beszéd bizonyára megtette hatását, tette buzditá a hallgatók felvilágosodottabb, elfogulatlanabb részét; habár nem valószínű, hogy a nemzeti hibák s az iskolaszervezet hiányainak leplezetlen felmutatása kellemetlenül érinthetné a nemzeti önteltségben elfogultakat.

Négy nap mulva (novemb. 28-án) ugyanazon helyen ismét felolvasást tartott Comenius *De libris* (a könyvek helyes használatáról) ³⁾, melyben gazdag tapasztalatai alapján igen helyes útmutatást ad arra nézve, miként kell a könyveket sikerrel olvasni s a könyvtárakat helyesen használni. Az értekezés végén a netalán felmerülhető ellenvetéseket igyekszik Comenius megcáfolni, elnémitani. Ez ellenvetések fölhozását hajlandó vagyok nem pusztán szónoklati figurának tekinteni; nagyon valószínű, hogy Tolnai János felvilágosítása folytán, tudomással birt Comenius a nehézségekről, az újítás ellenei között uralkodó véleményről, s jónak látta azokra nyilvánosan megfelelni.

Eközben késő ősz lett. Lorántfy Zsuzsánna, fiával Zsigmonddal együtt Erdélybe készült telelőre, s Comenius újból azon felhívást nyerte, hogy körvonalozza, írja körül szabatosabban, világosabban a *schola pansophica* célját, hogy a szükséges felszerelésről költségvetést lehessen készíteni ⁴⁾. Comenius el is készíté a tervet, és „*Schola Pansophica*” cím alatt Rákóczy Zsigmondnak ajánlá ⁵⁾.

(Folytatása következik). **Dezső Lajos.**

¹⁾ Hist. sch. pat. 146. Vesd össze a „*De Cultura Ingeniorum*” e. beköszönő beszéd utolsó részét, melyben Comenius célul tűzi ki: a) a human tudományok megkedveltetését, b) módszeres könyvek szerkesztését, c) a methodikai elvek alkalmazásának gyakorlati példáiban való bemutatását.

²⁾ Megjelent Patakon: *Primitiae Laborum Scholasticorum* e. alatt 1651-ben.

³⁾ A *Primitiae Laborum Schol.* 2-ik darabja. Közöltetett a „Nemzeti nőnevelés” 1882. évfolyamában.

⁴⁾ Opp. Did. O. III. 5. Ut quid tibi pansophica schola vellet, planissime patere, omniumque huc requisitorum ratio iniri posset.

⁵⁾ Zoubek (Päd. Bibliothek III. k. LXXIV. l.) tévesen nevezi Rákóczy Zsigmondot erdélyi fejedelemnek. Ugyanígy a Schmid-féle Päd. Encyclopädia (I. 824.). Seyffarth (J. A. Comenius Leben 40. l.). Raumer (Geschichte d. Päd. II. 43.) szintén Fürstnek nevezi Rákóczy Zsigmondot s Comeniust Erdélybe útaztatja. Comenius maga sohasem mondja, hogy Erdélyben járt volna s nem nevezi Rákóczy Zsigmondot princepsnek. Szombathy is mindig comes juvenis-nak említi.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Egyházkerületünk folyó évi ápril hó 24—26. napjain, Miskolcon tartotta meg tavaszi közgyűlését, *Kun Bertalan*, püspök és ifjabb *b. Vay Miklós*, mint legidősebb egyházmegyei gondnok elnöksége alatt. A szokatlan nagy számmal megjelent küldöttek és érdeklődő szép közönség 24-én, reggeli 9 órakor már zsúfolásig megtöltötte a ref. leánynövelde termeit, ahol szoktak megtartatni rendesen gyűléseink. Püspökünk, buzgó és szívhez szóló imája után, jelentette, hogy szeretve tisztelt főgondnokunk, id. *báró Vay Miklós* úr ő excellentiája, részint gyöngékedése, részint különösen azon ok miatt, mert a középiskolai törvények a felsőházban e napokban fognak tárgyalatni, s ő az azok felett folytatandó tanácskozásokban tevékeny részt kíván venni, körünkben meg nem jelenhetett. Míg gyöngékedésének híre méltán fájdalmasan hatott mindnyájunkra, jól esett másrésről arról értesülnünk, hogy még folyvást erős szelleme és meleg szíve most is ügyünknek kíván szolgálni, s e feletti örömét ki is fejezte egyházkerületünk; amire annyival is inkább kedvező alkalom nyílt, mert ő excellentiája épen e napokban töltötte be egyházi hivataloskodásának 60 éves fordulópontját, amiért is őt ez alkalomból, az egész magyar prot. egyház nevében is, távirati úton üdvözlöttük. Majd megnyitván püspökünk a közgyűlést, mindenekelőtt a hivatalos személyzet egészített ki, azáltal, hogy *Kálniczky János*, felsőzempléni és *Bornemisza József*, alsóborsodi megválasztott eseperek felekkettettek s a gyűlésen jelenlevők szíves üdvözlöte közt foglalták el új hivatalukat. Ezután püspökünk olvasta fel szokásos évi jelentését, élénken vázolván abban egyévi egyházi és iskolai életünket, s a megalkotott képből jól esett azon meggyőződést meritenünk, hogy lassan bár, de folyvást magasbra emelkedünk, s nagyobb panaszra vagy aggaszkodásra egyáltalában nincs okunk; mert valóban, az az egyháztársadalom, melynek kebelében, csak egyetlen egyházmegyében, mint pl. az alsőzempléniben, egy rövid év leforgása alatt 18,227 frtra megy az egyháztagek áldozatkészségéből befolyó összeg, mindenkor csak bizalommal tekinthet jövője elé, s szép reményeket táplálhat kebelében lassankénti megizmosodása felől.

Legközelebbi, Sárospatakon tartott közgyűlésünk a jelen tanácskozás sorrendjén első tárgynak, a sárospataki főiskola kormányzati szabályainak megállapítását tűzvén ki, mindenekelőtt tehát azon javaslat vétetett elő, melyet az e célból kiküldött bizottság készített. A nagyfontosságú tárgy elintézését jelentékenyen megkönnyítette az, hogy részint az egyházmegyék s azok között különösen a gömöri egyházmegye, részint pedig a sárospataki tanári kar, egész rendszeres és nagy szorgalommal egybeállított munkát nyújtottak be, amelyben igen alapos észrevételekkel kísérték a bizottság javaslatát, s amelyek, kisebb-nagyobb részben aztán egyhangulag el is fogadtattak s ily módon a sárospataki főiskola kormányzati szabályai megállapittatván, azok szentesítették. Jelentékenyebb, mélyebbre ható változtatások

a bizottsági javaslaton nem tétettek s aligha nem legnagyobb horderejű közöttük azon módosítás, melyszerint a *felügyelet, kormányzás és kezelés összes tagjaira nézve* (l. 3. §.) kimondatott, hogy a főiskolával, az alapítványokat kivéve, sem adóssági, sem szerződési viszonyban nem állhatnak; valamint ama másik, az iskolai fegyelmi rendtartásra nézve végzetessé is válható visszatérés az egyszer már tűrhetlenné váltott multhoz, melynek értelmében *ugy a gimnáziumban, mint az akadémiában, az illető tándri szék nem mondhat végérvényes ítéletet*, hanem az még felelbezzhető, extra dominium, az igazgatótanácshoz.

Ekép megállapítván a keret, amelyben kell jövőre minden irányban mozognia sárospataki főiskolánknak, mindjárt hozzá is látott egyházkerületi közgyűlésünk az újra való szervezkedéshez s megválasztotta az *igazgató-tanács* és *gazdasági választmány* azon tagjait, kiknek választási jogát, az új szervezeti szabályok az ő számára tartották fel. Az igazgató-tanács tagjai lettek, egyházi részről: *Nagy Pál, Béky Sámuel, Tóth Dániel, Makay Dániel, Terhes Barna, Vajányi Lajos*; világi részről pedig: *Dr. Lengyel Endre, Kovács Károly, Teleky Péter, ifjú b. Vay Miklós, Dókus Gyula, Vécsey József*. Gazdasági választmányi elnökké, egypár szavazat kivételével *Zsindely István*; gazdasági választmányi tagokká pedig: *Ujházy János, Dr. Rick Gusztáv és Ujlaky István* választattak meg. A tanári kar felhívott, hogy úgy az igazgató-tanácsba, mint a gazdasági választmányba, minél előbb válaszsza meg a rendszabályban kijelölt számú képviselőit. A megválasztott férfiak isméretes buzgalma és főiskolánk iránt oly kiváló mértékben és annyiszor tanusított meleg szeretete biztos kezesség nekünk, hogy főiskolánk jövője erős és jó kezekbe tétetett le; sajnálta azonban a gyűlésen jelenlevő minden ember, hogy e feletti örömminket egy dolog megzavarta s ez az, hogy *Hegedüs László*, világi algonokunk, beadta hivataláról való lemondását, s annak visszavételére nem is volt többé rábírható. Nem e száraz tudósításban van annak helye, hogy leírjuk annak a férfiúnak értékét, ki 40 éven át szolgált a magyar protestáns egyház tanügyét; ki újkori színvonalra emelte a sárospataki főiskolát; kinek neve és tehetsége elválhatlanul van hozzáförve mindazon alkotásokhoz, melyek protestáns egyházunk iskolai és közművelődési életében csak valamenynyire is kiemelkednek; mindennek méltatása bizonyára megtalálja a maga történetíróját; mi e helyen csak annyit mondhatunk, hogy hosszas szolgálatára méltán a legnagyobb hálával és elismeréssel gondol minden protestáns egyháztag, s hivatalától való visszalépésében némi megnyugvást adhat mindnyájunknak az a remény, hogy azért itt marad közöttünk s hogy az ő lelkéhez úgy hozzá van forrva ref. egyházunk szeretete s érdekeinek szolgálata, hogy attól bizonyára nem akar s nem *tud* megválni. Ennek köszönhető az is, hogy egyházkerületünknek sikerült legalább arra reábirnia a derék férfiút, hogy a conventi képviselőségét, melyről szintén lemondott, továbbra is tartsa meg.

Olvastatott ezután az egyetemes convent legközelebb tartott gyűlése jegyzőkönyvének 24. számú határozata, mely-

ben az egyházkerületek arra szólíttatnak fel, melyszerint lehetőleg már a jövő tanévben kezdjék meg az egyházi törvény értelmében az alsó és felsőbb iskolák átalakítását és szervezését; amennyiben pedig újabb intézkedéseket tesznek, azoknál ezentúl is feltétlenül ezen törvény határozatait kövessék; egyszersmind felhívatnak az egyházkerületek arra is, hogy eljárásuk eredményéről, a kebelökben létező alsóbb és felsőbb iskolák berendezéséről, hiányairól, ezen törvény foganatosításának akadályairól, már a jövő évben tegyenek tájékoztató jelentést, hogy így az egyetemes tanügyi bizottság mindezen jelentéseket feldolgozván, azok véleményes javaslatokkal kísérve, a jövő évi convent elé terjesztessenek. Minthogy az egyetemes convent ezen határozatának intézkedései részint a népiskolai, részint pedig a felsőbb iskolai ügyek körére terjednek ki, egyházkerületünk az előbbi körre nézve, mint illetékes szakközeget, az egyházkerületi népiszkolai tanügyi bizottságot bízta meg, hogy tegye meg a jelzett irányban szükséges intézkedéseket s állítsa össze a kívánt adatokat; az utóbbira vonatkozólag pedig a sárospataki tanári kart hívta fel, hogy összehasonlítván úgy a zsinat által alkotott, a középiskolára vonatkozó törvényeket, mint azon dolgot is, melyet egyházkerületünk a sárospataki főiskola tantervét illetőleg tárgyalási alapul, átalánosságban már régebben elfogadott, a legújabb hozott középiskolai törvények rendeleteivel, az igazgató-tanácsosul egyetértve, legközelebbi nyári közgyűlésünkre adjon be egy kimerítő javaslatot. Egyébiránt igenis, ohajtja, hogy megválasztott képviselői a legközelebb összehívott egyetemes tanügyi bizottság gyűléseiben résztvegyenek s ott egyházkerületünk ez ügyben elfoglalt álláspontjának kifejezést adván, a szándékolt tanterv megalkotásához segédkezet nyújtsanak, amely tantervnek lehető figyelembe való vétele mellett fog aztán majd egyházkerületünk saját tanintézetekre nézve is intézkedni, illetőleg azok számára egy legcélszerűbb tantervet, belátása szerint, megállapítani.

Ennek megállapítása után, Fejes István, főiskolánk egyházi algonoka, hosszabb és az egyházkerületi gyűlés nagyszámú tagjai által élénk figyelemmel kísért indokolással azon indítványt nyújtotta be, melyet lapunk jelen számának iskolaügyi rovatában egész terjedelmében közlünk olvasóinkkal. Egyházkerületünk e nagyhorderejű indítványt, a benne kifejtett indokoknál fogva, egyhangúlag elfogadta és magáévá tette, egyszersmind elhatározta, hogy azt, hozzájárulás végett, az összes protestáns testvéregyházkerületeknek, ezenkívül az ág. evang. egyház mostanában megtartandó egyetemes gyűlésének és a refor. conventnek is megküldi.

Hosszabb időt és beható tanácskozást igényeltek ezután a conventi jegyzőkönyv azon határozataira vonatkozó intézkedések is, melyeknek végrehajtására az egyes egyházkerületek felszólíttatnak, s amelyek közül kiemeljük a következő közérdekű tárgyakat. Egyházkerületünk a moldva-oláhországi missionárius lelkész segélyezéséhez szükséges 300 frtnyi összegből a reá eső részletet, az ügy iránti áldozatkészségből, annnyival is inkább hajlandó fedezni, mert püspökünk jelentette, hogy a Szondy-Kenessey alapítvány minket illető kamatai, ez évben oly kedvező módon számíthatók fel, hogy

azokból a szóban forgó kiadás majdnem egészen fedezhető lesz, anélkül, hogy azért az alapítvány jövedelme eredeti céljától elvonatnék. Egyházkerületünk azon adatokat, melyeket a convent egy és más irányban kér, be fogja szolgáltatni s errenézve részint a püspöki hivatalt kérte fel, részint az előmunkálatok megtételére utasította az esperes urakat. A tervbevett országos nyugdíjintézetre nézve, *már most* jónak látta egyházkerületünk kijelenteni maga részéről, hogy bár egy országos nyugdíjintézet alakítására vonatkozó tervezetet szívesen fogad a conventtól, hogy majd annak szervezésével és netalán előnyeivel megismerkedjék, de ezen tervezett s majd talán életbelépő egyetemes nyugdíjintézettel szemben, a saját kebelében jelenleg létező nyugdíjintézeteiket semmi szín alatt sem fogja feladni, vagy talán abba beolvasztani. Ezen nézetnek kifejezésére és határozott hangsúlyozására fel is kérte úgy *Mocsáry Lajost*, kit egyházkerületünk a conventi végrehajtó-bizottságba rendes, mint *Bernáth Elemért*, kit póttagul választott meg. Hasonló szellemben nyilatkozott egyházkerületünk, az egyházi épületek egyetemes biztosítási tervére vonatkozólag is, kimondván, hogy az egyesüléshez annak idejében csak azon esetben fog maga részéről csatlakozni, ha annak előnyei felől előbb alkalma lesz biztos tudomást szerezni.

Felolvastatott ezekután, a conventi jegyzőkönyv alapján, az egyházi közalap kezelésére vonatkozó azon két külön javaslat is, mely ott a „Többség“ és „Kisebbség“ véleménye cím alatt közöltek, valamint a gömöri egyházmegyének, Szentpétery Sámuel által benyújtott, ugyanezen kérdésre vonatkozó indítványa. Bár egyházkerületi tanácskozásunkban már a jelen alkalommal is érdekes és beható eszmecsere indult meg az előtte fekvő két vélemény felett, minthogy azonban ily nagyfontosságú ügyben s egyaránt nagyhorderejű két, ellentétes indítványra vonatkozólag, a legnagyobb megfontolással kívánt eljárni, azért ez évi őszi közgyűlésünkben fog nyilatkozni afelől, hogy az egyházi alapnak mily természetű kezelését látja maga részéről legüdvösebbnek s a hozzákötött remények legbiztosabb megvalósítójának. Ugyanezen alkalommal lesz figyelembe veendő, a gömöri egyházmegyének, a lapunk mai számában megkezdett vezércikk szellemében körvonalozott indítványa is.

Ezen közgyűlésre volt kitűzve a lelkészválasztásra, valamint az egész új egyházi törvények végrehajtására vonatkozó javaslat készítése végett kiküldött bizottság munkálata is, melyet lapunkban annak idejében már egész terjedelmében közöltünk. Minthogy azonban e munkálatot megbírálni néhány egyházmegyének nem volt elegendő ideje, annak tárgyalása ugyancsak őszi közgyűlésünkre halasztatott el.

Örömmel vétetett tudomásul azon küldöttség jelentése is, mely azzal volt megbízva, hogy megvizsgálván a papi özvegy-árvatár állását, adjon véleményes jelentést arról; nem lehetne-e az özvegyek és árvák, ez idő szerint oly csekély illetékét, a tár jövő gyarapodásának veszélye nélkül, felebb emelni. A bizottság indokolt javaslatában kimutatta, hogy az illetékek oly mérvben felemelhetők, hogy jövőre az első osztályban levőknek 54 frt., a másodikban 36 frt., a harmadikban 18 frt., a negyedikben 9 frt. illeték szolgáltatható ki.

Felolvastatott ezekután Debreczeni Bertalan, egyházkerületi világi főjegyző előterjesztése, amelyben, arra való hivatkozással, hogy az eddigi egyházkerületi gyakorlat szerint, ő mint világi jegyző, az egyházkerületi közgyűlés által választatott; az új egyházi törvények 159-ik §-a pedig ezen hivatalt most már az egész egyházkerület presbyteriumának szavazata által rendeli választatni, ily körülmények között azért, a régi alapon viselt világi jegyzőségről, lemond. Bár egyházkerületünk meg van győződve afelől, hogy Debreczeni B. akkor, amikor hivatalát, a régi szokáshoz képest, az egyházkerület kezéből kapta, az ugyanakkor az egyházkerület egyházainak is, képviseleti úton történő bizalmi nyilatkozata volt; mindazonáltal tisztelven jegyzőjének ez alkalommal is nyilvánuló erős alkotmányos felfogását, lemondását el kellett fogadnia s az espereseket felhívta, hogy utasítsák az egyházak presbyteriumait arra, hogy szavazataikat az egyházkerületi világi főjegyzői hivatalra legközelebbi nyári közgyűlésünkre adják be. Egyszersmind elhatározatott, hogy a felszaporodott jegyzői teendők miatt, egyházkerületi világi aljegyző is fog választatni s a szavazatok ezen hivatal betöltésére is a nyári gyűlésre adandók be.

Ezekenkivül többrendbeli egyházmegyei ügyek intézettek el; de amelyek inkább helyi érdekű és egészen békés természetűek valának valamenyen, amit eléggé bizonyít az is, hogy alig volt egypár kisebb felebbezett ügy, fegyelmi pedig egy sem fordult elő. Ez mindenesetre arra mutat, hogy egyházkerületünk egyházi és iskolai életének folyója, tisztán, nagyobb és háborgó hullámverések nélkül halad előre medrében s innen van a megnyugtató és biztató kép, melyet főpásztorunk megnyitóbeszédében elénkbe tárt.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, kérjük annak megújítására vagy legalább a további megrendelés megtételére. Azokat pedig, kiknek lapunk eddig pontosan járt, de előfizetési pénzt még eddig sem küldöttek, kérjük tartozásuk szíves kiegyenlítésére. Az előfizetési pénzek t. Buza János tanár úrhoz küldendők.

— Gyászhir. Folyó hó 21-én siratta el a tiszaladányi ref. egyház szeretett lelkipásztorát, az Úrnak régi és hív szolgáját, néhai *id. Cziké Ferencet*. Született 1809-ben, Szentesen (Zemplénm.), hol atyja lelkész volt. T.-Ladányba az 1847. évben nyert meghívást, mely időtől fogva mindig a legbensőbb szeretetteljes viszonyban élt híveivel. Ifjúkori barátja volt Tompának, kinek emlékül adott arcképét, mely alá a nagy költő sajátkezűleg írta e szavakat: *Cziké Ferenc barátomnak. Tompa Mihály* — kegyeletesen őrizte s a tiszaladányi parochia legfőbb díszül tekintette. Nagy kár, hogy — mint ezt ő maga is gyakran sajnálkozással panasolta — ifjabb éveiben Tompával folytatott levelezéseiből semmit meg nem őrzött. Szelidség, szívjóság, egyszerűség, kedélyesség s a latin klasszikusoknak kifogyhatatlan idézete jellemezték s tették minden őt ismerők előtt közkedveltségűvé a megboldogultat. A 74 éves fáradt szolga, különösen szemei gyengesége miatt, néhány év óta nyugalomban élt,

s helyette fia, ifj. Ozike Ferenc hordozta a lelkipásztori hivatal terheit, kit a hívek osztatlan bizalma és ragaszkodása, minden kétségen kívül, a köztisztelőben élt apa utódaül emelend. — A 21-én délután végbement temetésen a háznál imát mondott *Berzeviczi Endre*, báji lelkész, a templomban predikált *Horkay János*, tokaji lelkész, s a sírnál búcsú-szavakat mondott *Láposy János*, tiszta-eszlári lelkész. Nagyban emelte a gyászszertartás megható voltát a t.-ladányi földmívelőkből álló s ez alkalommal a vidékbeli tanítók által megerősített énekkarnak meglepően szép és szabatos előadása. Áldott legyen a hű pásztor emlékezete!

— **Necrolog.** Mindig vártam, hogy e lapokban közölve lesz egy oly férfiú elhunyt, ki az Úr szőlőjének hű munkása volt, s a kiben úgy a vallás, mint az egyház, egy igazán szerető gyermekét vesztette el; azonban reményem csalt. Így, tovább nem halaszthatom, bár avatottabb toll lett volna erre hivatva, hogy néhai *Budaházi István*, ref. tanító élet- és jellemrajzát röviden ne közöljem, mert az érdem iránti méltánytalanság legsúlyosabb vádját érdemelhetnék ki, ha e helyen, hol a kegyelet több jelest elsíratott már, bővebb necrologját nem közölnek. A megboldogult született Rohodon, Szabolcsmegyében, 1811. március 12-én, vagyos polgári születéstől. Tanulmányait születése helyén kezdte s aztán 10 éves korában a sárospataki anyaiskolába ment, hol tanulmányait folytatta addig, míg diák lett és subscribált, összesen 7 évig. Ekkor hivatott meg Gagy-Bátorba segéd-tanítónak, hol csak egy évig működhetett, mert a nagy. egyházmegye által, mint ideiglenes tanító, Péderbe rendeltetett el; innét pár hónap múlva Zsujtára, hol 3 évig volt, majd Kérbe, honnét 1838 tavaszán Korlátra vitetett, hol tanítóságának 50 évi áldásos működése után meg is halt folyó évi mult hó 22-én, életének 72-ik évében. Halálát hónapokig tartó végelegyengülés okozta. Temetése az említett hó 22-én volt, számos tisztelői jelenléte mellett, kisírt szemekkel kísérve azoktól, kiket ő tanított, oktatott. Alkalmi beszédet tartott felette Ujj János, korláti lelkész. — Hogy mit tett a megboldogult agg a népnevelés ügyében, szóljanak erről azok, kik működésének legközelebbi tanúi voltak. Róla el lehetett mondani Seneca szavait: „életét halála előtt bevégezé.“ Kiváló tisztelet karolta át a megboldogultat úgy egyházában, mint azon kívül; tapintatos modora által kiérdemelve a gyülekezetben levő főurak tiszteletét, szeretetét, becsülését, s folyvást bírva tanítványainak hozzá való bizalmát, ragaszkodását, szeretetét. Mint családfő, leggyöngédebb férj s szerető atyja volt gyermekeinek. Legyen könnyű a föld hűlt tetemei felett. Mi pedig tanuljuk megismerni a jó emberbarát és hű tanító sírjánál, hogy „*aki szeretve volt, az soha meg nem hal.*“ Ne mondjuk, hogy elvesztettük őt; mondjuk azt: visszaadtuk őt; mert igaz a bölcs mondása: „az erény helye a csillagok között van.“

Kerekes János, ref. s.-lelkész.

— **A harmadik egyetem** létesítése ügyében máj. hó 7-ikén d. u. 5 órakor kezdődőleg és a következő napokon folytatólag, a képviselőház társalgó termében, *szakértői tanácskozmány* fog tartatni, amelyre a meghívók és a

vitatandó kérdőpontok az illető szakférfiaknak már szétküldettek. Sárospataki főiskolánk jogakadémiai tanár-karából *Emödy Dániel* hivatott meg. A vitásra kitűzött kérdések, amelyekhez a tanácskozmány tagjai újabb pontokat is csatolhatnak, a következők: 1. Szükséges-e, hogy a budapesti egyetemnek különösen egyes karaiban és szakáiban észlelhető túltömöttség megszüntetésére valamely intézkedés történjék? s ha igen: 2. mely intézkedés történjék? nevezetesen: a) eszközölhető-e a baj orvoslása a fennálló egyetemek kibővítése által, s megfelelne-e ezen intézkedés az ország általános közművelődési érdekeinek? b) eszközölhető-e az orvoslás legalább részben a jogakadémiáknak valamely, a jog- és államtudományi szakoktatás reformjával kapcsolatos átalakítása által? c) avagy szükséges-e egy harmadik egyetem létesítése? és ugyan teljes egyetem állítandó-e fel és mely szervezettel? vagy esetleg elhagyható-e valamely kar vagy valamely szakok és ugyan mely kar s mely szakok? 3. Egy harmadik egyetem föllállítása esetében történjék-e és minemű intézkedés a jogakadémiák tekintetében? — Kíváncs, hogy ez a szakértői tanácskozmány találja meg valahára az utakat és módokat, amelyek segítségével a vidéki jogakadémiák és a jogi szakoktatás ügye biztos mederbe tereltesse s a 3-ik egyetem kérdése is megnyugtatólag oldattnak meg.

— **A „Magyar Állam“** folyó hó 19-iki számában — nála szokatlan önmegtagadással — igazítja helyre a *miskolci* ev. ref. lyceum ellen szőtt rágalma. Közli rövid kivonatban a *dr. Kovács Gábor* igazgató nyilatkozatát (l. lapunk 17. sz.) s végül mentegetőzik azon föltevés ellen, mintha ama téves közlemény megírásában rossz szándék vezette volna. „Mi — mondja ő — a tanügy emelését tartjuk s zemeink előtt.“ (!) Nos hát higyük el, hogy úgy van s úgy van pedig — mint gondoljuk — azért, mert megborzadt attól, hogy a „*tanügy emelése végett*“ majd a kath. tanférfiak szennye is mosóba kerül. Az „*atyafiságos békét*“, ha az irott malaszt nem marad, mi örömmel fogjuk üdvözölni.

— **Nyilvános nyugtázás.** A sárospataki ref. leány-növelő-intézet részére ujabb a következő adományok folytak be: tokaji egyház, erdőbényei egyház, tolcsvai egyház, kis-kövesdi egyház, Végh János k.-kövesdi lelkész. Hajdók István Szentés 1—1 frt.; Ablonci László karádi tanító 2 frt. lizskai egyház, erdő-horvátii egyház, pthrgyi egyház 50—50 kr.; bodrog-keresztúri egyház 40 kr., örösi egyház 30 kr.; kenézli egyház, vísi egyház, petrahói egyház, lácai egyház, karcsai egyház, karosi egyház, nagy-kövesdi egyház, királyhelmei egyház, pólyáni egyház, nagy-géresi egyház 20—20 kr.; semjéni egyház, rozvágyi egyház, lukai egyház, cigándi egyház, ricsei egyház, báji egyház, csobaji egyház, tarcali egyház, szerencsi egyház, vajdászkai egyház, alsó-bereckii egyház, szomotori egyház, leleszi egyház, bacsikai egyház, tárkányi egyház, perbenyiki egyház, k.-géresi egyház 10—10 kr.; t.-ladányi egyház 16 kr., pácini egyház, karádi egyház 15—15 kr.; leányvári egyház 4 frt. *Kérészy István*, ref. főgondnok.

— **Apró hírek.** A mádi (Zemplén.) ev. ref. egyház lelkészeül, folyó hó 22-én *Pál Albert* n.-rozvágyi s.-lelkész választatott el. — A *tiszavidéki* ág. hitv. egyházkerület papi és világi férfiai folyó hó 25-én rendkívüli gyűlést tartottak Miskolcon, amelyen az egyetemes felügyelő május 23-án történendő beiktatási ünnepélyére képviselőket választottak. — A *tolcsvai* (Zemplén.) egyház templomában *Csöke Lászlóné* úrhölgy áldozatkészsége folytán új orgona állíttatott fel, amelynek ünnepélyes felavatása május 3-án leend s arra a főiskolai énekkar is meghívott.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Báró Vay Miklósnak, a középiskolai törvényjavaslat tárgyalásakor a főrendi házban tartott beszéde.“ „A túlerhelés kérdéséhez.“ I. Zsoldos B. „A tiszántúli egyházkerület tavaszi közgyűlése.“ Lukács Ö. „Vegyes közlemények.“

Báró Vay Miklósnak, a középiskolai törvényjavaslat tárgyalásakor a főrendi házban tartott beszéde.

Nagyméltóságú elnök! méltóságos főrendek!

Kétségtelenül kívánatos volna, hogy ezen előttünk fekvő nagyjelentőségű és következményeit tekintve, nagyhorderejű törvényjavaslathoz keresztképp oly magasabb szempontból szólhatnánk, mely, minden egyebeket mellőzve, csak is annak magasztos célját tartaná szemelőtt.

De ez — mindamellett, hogy e házból reménylhetőleg száműzve lesznek a pártérdekek sugalta és felekezeti vagy nemzetiségi aspirációk szülte viták, s noha a mélt. főrendek soraiban aligha találkozunk, ki a körülményeket számbavéve és azokkal megalkudva, esetleg még saját érdekei megszorításával is, mindazt elmozdítani nem kívánná, amit az állam java — *salus reipublicae* — követel — nehezen fog megtörténhetni.

Vannak ugyanis többen közöttünk, kik e termen kívüli és reájok felelősséggel járó köteleességeket rótt tisztjoknál fogva, talán akaratlanul is kénytelenek az egésztől egyben-másban eltérő specialis állást foglalni el; ami azonban megtörténhetik anélkül, hogy ezáltal a discussionnak minden tekintetben ohajtandó higgadt és csendes folyása legkevésbé is zavartatnék. Én legalább nem tartózkodom előre is őszintén kijelenteni, hogy bár csak magam nevében, de mint azon hittársaság tagja fogok a tárgyhoz szólani, amelyhez tartozom. Ezt annyival inkább s annival nagyobb megnyugvással tehetem, minthogy az, köztudomásúlag, a nemzet és állam iránti köteleességeiről soha meg nem felejtkezett; a miért is, midőn a múltban egyszer-másszor sorompóba kelle lépnie, rendszeren a nemzet javát szívükön hozdozó katolikus vezérférfiaak voltak azok, kik a protestánsok ügyének védelmére keltek, felismervén

abban a magyar nemzetiség egyik legerősebb palladiumát.

Nem azért tehát, mintha a protestantismust a hazafiságra nézve valami exclusiv hatálylyal bíró tényezőnek képzelnök, ami absurdum; hanem, mert kétségbevonhatlanul áll az, hogy valahányszor a protestánsok honunkban saját érdekeiket védték, közvetve a szabadságnak, a közös hazának, a magyar államnak s a nemzetiség szent ügyének is tettek szolgálatot; mindazok, akik ezt belátták, hitkülönbségnélkül szegődtek minden időben a protestáns ügy szövetségeseinek. Így volt ez a régmúltban, de még a közelebbi; mindnyájunk emlékezetében lehető időben is, midőn az autonom jogaink felett pálcát tört absolutismus törekvéseit, urunk királyunk hatalmas s majdnem az egész bennünket támogatott nemzet érzületének kifejezést kölcsönözött szava meghíúsítá. Ez alkalommal is tehát mondhatni, hogy az ország részvéte segített bennünket győzelemre; de hogy e harcunk a magyar államnak is tett némi szolgálatot, azt eddig senki kétségbe nem vonta.

Ma már mindez nagyrészt megváltozott; amaz idők alig térhetnek többé vissza; és ha mégis talán más formák között ismétlődnének, úgy hiszem: jövőben egy hatalmas szövetséggel többet bírnánk felmutatni, úgymint a felvilágosodás és ezzel karöltve járó keresztyéni türelem mindinkább tértfoglaló lelkén kívül, azon időközben megszülemlett parlamentaris alkotmányos rendszert, melynek létrehozása mellett senki melegebben nem lelkesült, mint a protestánsok, és amelynek létrejötte nélkül mi, reformátusok, alig bírnánk már csak ma is, azon egyházi — egy század óta hiában szorgalmazott — törvényekkel, melyeket nem rég megtartott országos zsinatunkon, a korona és felelős parlamentaris kormánya hozzájárulásával megalkottunk; hiszszük tehát, hogy ez új rendszer által megszilárdult magyar államban jövőre is mindig

támaszt találunk, sőt abban magunk is erősödni fogunk.

Midőn azonban az ekként átalakult államnak szolgálni kívánunk s fogunk, viszont megkívánjuk, hogy gondoskodjék róla, miszerint a vallás- és jogegyenlőségről szóló 1848-iki törvények tovább ne csak írott malasztként diszelegjenek törvénykönyveinkben.

Határozottan állithatom, hogy állami életünk ujraszületése óta az elégedetlenség minél jobban terjedő szelleme, mely mindent ellenezve, a kormányzást nagy mértékben nehezíti, leginkább onnan ered, hogy a nevezett törvény életbeléptetésére nézve a kormány padjairól ismételve tett fogadások dacára is semmi nem történvén, minden oly kérdésben, mely ama törvénnyel érintkezik, a vallás- és jogegyenlőség még további háttérbe szorítását véli fölfedezhetni. Mert avagy kérdem: vajjon kellett volna-e a szönyegen levő kérdések megoldására 13 hosszú év, ha a jelzett 1848-iki törvény csak részben is már erővel bírna: sőt nem lenne-e ez esetben az előttünk fekvőnek is sokkal könnyebb életbeléptetése?

Azonban, hogy addig is, míg ez megtörténhetné, egyesült erővel, sőt amennyire lehet, versenyezve kell haladnunk ezen, mai tanácskozásaink tárgyát képező törvények által kitűzött cél felé: kétségbe csak az vonhatja, ki az előrehaladó idők intő szavát hallani nem akarja.

Hogy a protestánsok kezdettől fogva mit s mennyit tettek legyen honunkban az alsóbb s felsőbb iskolák felvirágzására, melyeket különben is egyházi életök kiegészítő részeül tekintettek mindig s tekintenek ma is, annyira köztudomású dolog, hogy arról szólanom felesleges volna; azt pedig, hogy mennyiben állták ki eddigelé a versenyt hazánk tudományos intézeteivel, ám bírálják meg mások; azonban egyet nem szabad a számításból kifelejtenuünk; azt t. i., hogy mi minden intézeteinket és így gimnáziumainkat is, melyekről most szó van, mindig saját erőnkől, az állam legkisebb segélye nélkül tartottuk fel s tartjuk fel ma is; pedig épen nem szükség az alapok és alapítványok kényes, de nem protestáns kérdésével foglalkoznunk, hogy kimondhassuk, miszerint, ha másunnan nem, de azon 2—3 millió protestáns által is táplált forrásból — értem az állam háztartására évenként megszavaztatni szokott budgetet, melyből más hitfelekezeti iskolák segélyeztetnek — talán bennünket is megilletethetne valamely csekély részecske. Ezt azonban e jelen pillanatban már csak azért sem szorgalmazom, nehogy autonóm jogainkat látassam áruba bocsátani akarni!

De ha ez így van; ha még csak nem is segélyeztethetünk az állam részéről s ez tehát még kevésbé képes engedni a jelenkor, még felekeztünk nagy részénél is hullámozó áramlatnak; ha

nem képes — mondom — általvenni tőlünk felsőbb iskoláinkat saját kezelése és gondozása alá; ha szükségét látja, hogy ezeket innen-túl is saját erőnkől tartsuk fel: legalább ne nehezítse, ne tegye azt lehetetlenné; ne szabjon tehát oly terhes feltételeket előnkbe, melyeket kellő erőnk hiányában, legjobb akaratunk mellett sem teljesíthetnénk többé; de meg kiméletesen nyúlják autonóm jogaink megszorításához is.

Igen, mert — és itt egy, több mint félszázados tapasztalaton alapuló meggyőződés is szól belőlem, — mert mondom azt, hogy magunkra hagyatottságunk mellett is képesek voltunk s vagyunk lehetőleg virágoztatni iskoláinkat; azt, hogy a buzgóság és az áldozatkészség mindez ideig nem halt ki a felekezet kebléből, egyházi s ezzel szoros kapcsolatban levő iskolai azon autonóm szervezetnek köszönhetni, melyet alaptörvényeink biztosítanak részünkre, s melyhez, mint létfeltételünkhez, szorosan kell ragaszkodnunk.

Akik ismerik viszonyainkat, ha még oly buzgó centralizálok lennének sem tehetnének bennünket a hazánkbeli ősi jogaikból már is nagyrészt kivetkeztetett municipiumokkal egy categoriába; ezek újabb szervezete felett rendelkezhet ugyan a törvényhozás, anélkül, hogy újabb alakú felmaradásukat veszélyeztetné; reánk nézve a jogaink gyakorlatban való illetén megszorítások halálos csapásként hatnának felekezetünkre, s következéseiket tekintve, nem lennének egy hajszállal sem egyebek, mint az általam kezdetben jelzett abszolút idők törekvéseinek másai.

Távol legyen tőlem, hogy az előttünk fekvő törvénynek, avagy csak sorai között is vélnek ilyesmit feltalálhatni; hasonlóan állítása részéről megbocsáthatatlan gyanúsításnak viselné jelleméhez nem férő bélyegét; de igaz marad mindig a francia példabeszéd: „ce n'est, que le premier pas qui coute,“ s hogy „az égett gyermek fél a tűztől,“ egypár olyan tagadhatlan igazság, minthogy „a legártatlanabb törvény is elmergesedhet annak végrehajtása alkalmával.“

Szükség ennél fogva, hogy a mondottak irányában biztosíttassunk, megnyugtattassunk.

Az tehát kívánságunk, illetőleg kérésünk, hogy ne avatkozzék az állam kelleténél mélyebben belügyeinkbe; ne foszszon meg intézkedési jogunktól, ne tegye azt illusoriussá; nehogy majd csak a terhek viselésének dicsősége maradjon osztályrészül nyakunkon; mindez pedig, egyebeket mellőzve, bekövetkezhethet, ha a kormány az általunk különben is soha kétségbe nem vett legfelsőbb felügyeleti jogát az államnak, az eddigi törvényes gyakorlatot mellőzve, szükséges felül, szigorú

intézkedések által kívánna ezentúl irányunkban gyakorolni.

Mert ám lássuk: hogy áll ezen kérdés jelenleg reánk, protestánsokra nézve?

Az 1790/1. 26. §. értelme a „*coordinatio literariae institutionis* és *supremae inspectionis*”-ra nézve, legelőször ama közönségesen ismert 1819-iki királyi leirat által lett praecisírozva, amely hogy nem sokkal több, mint a prot. iskolákra vonatkozó statisztikai adatoknak pontos felküldését meghagyó legfelsőbb kormányi intézkedés, azt magam is kénytelen vagyok beismerni; ám de mit lehet ebből következtetni? Kétségtelenül nem egyebet, mint azt, hogy az akkori kormány s későbbben utódai is, ismervén autonom jogaink irányában féltékenységünket, de egyszersmind ezekkel járó, nem kis felelősségű kötelességeinket is, és tapasztalván, hogy 1791-től 1819-ig, sőt mind e mai napig és így majdnem egy egész századon keresztül, híven megfelelének tisztünknek, bizalmukkal ajándékozáik meg az egyházunk által lehető legnagyobb gonddal egybeállított, mintegy az állam felügyeleti jogát is közvetve gyakorló organumait.

Nem akarom én kétségbevonni, hogy van joga az államnak — ha érdeke úgy hozza magával — még ezen százados gyakorlatot is megváltoztatni; azt sem tagadom, hogy az iskolák feletti felügyelet, szoros értelemben véve csak egy lehet: de, igenis, nem hiszem, hogy az különböző módok szerint ne gyakoroltathatnék; kétségbevonom, hogy századok óta fennálló, az államnak alkalmatlanságot soha nem okozott, panasza okot nem szolgáltatott, sőt mindig annak érdekében működött tanintézetek egy kategóriába tétessenek, például egy még csak a legközelebbi napokban itt vagy amott felállítandó magán-növeldével; nem tudnék ezenfelül olyan módhoz is valaha járulni, mely a legfőbb felügyelet címén megsemmisíthetné intézkedési jogainkat, irányunkban saját egyházunk kebelében gerjesztene bizalmatlanságot, esetleg egyes, a végrehajtó hatalommal visszaélő egyének önkényének, vitatásának vetne bennünket alá, mely utolsótól azonban — hiszszük — meg fog maga a törvény, ez idő szerint pedig az illető szakminiszter úr tapintatossága is bennünket kimélni.

A részletek tárgyalása fogja megmutatni: mennyire van itt elősorolt érveimnek, illetőleg kívánságaimnak megfelelő; részemről azonban előre is jelezni kívántam álláspontomat; de legyen még szabad az általános viták befejezése előtt felemlítenem némelyeket.

Abból, hogy ezen iskolai törvények csak majdnem másfél évtized lefolyta után kerültek a parlament elébe, általánosan a tanügyre, de különösen

reánk reformátusokra, két jó következett; egyrészt az, hogy módunkban volt ez időtáiban, valamint magának a közoktatási miniszter úr ő excellentiájának, úgy az országos tanügyi bizottságok és enquete tagjainak is figyelmét, kívánságaink méltánylására ismételt felkérni, s tagadni nem lehet, hogy az előttünk fekvő törvényjavaslat sokban előnyünkre tér el annak korábbi szövegezésétől, amint hogy e tekintetben elég, ha amaz — eredeti rendeltetések ellenére, de a nyilvánosság elébe került — pontozatokat a jelenleg előttünk fekvő munkálattal összehasonlítjuk.

Hanem ami ennél még lényegesebb reánk nézve, ez abban áll, miként ez időközben alkalmunk volt jelét adhatni annak, hogy mennyire nincsen igazuk, kik azzal vádolják, mondhatnám rágalmazzák a reformátusokat, hogy mindamellett, hogy a haladás híveinek, a felvilágosodás terjesztőinek vallják magokat, azonnal megcsökönösödnek, a negatív terére menekülnek, non possumuskodnak, mihelyt autonom jogaikat vélik veszélyeztetve lenni; jelölül annak, hogy particularis érdeküket többre becsülik, elébe teszik az állam érdekének, holott meggondolhatnák, hogy csak egy erős államban erősödhetnek s virágozhatnak az egyes, gyakran annak oltalmára szoruló hitfelekezetek.

Reformált egyházunk tehát arra használta fel a közelebbi múlt, e célra alkalmasnak mutatkozott időt, hogy megmutassa, hogy nemcsak tagadni, de tenni is tud, és ezért autonom jogát felhasználva, „köznevelési és közoktatási szervezet” címe alatt megalkotó iskolái, a gimnáziumokról is szóló törvényeit, melyeket az 1881-ik évben együtt volt országos zsinat el is fogadott, a korona pedig megerősítésüket az országos törvényhozás majdani végzéseitől feltételezé; sietett ezek szerint egyházunk iskolai törvényei elkészítésével azért is, mert meg akará előzni az országos törvényhozás már akkor kilátásba helyezett s jelenleg folyamatban levő hasoncélú működését, reménylve, hogy ily módon, részben legalább, a parlament előtt is érvényre fognak az abban foglaltak jutni; amint hogy ezen zsinati törvényeinket, kellő figyelembevétel végett, be is nyújtá a múlt január hóban tartott general conventünk a képviselőháznak, valamint a méltóságos főrendi ház kegyes engedelmeivel, azt hármask bizottságunknak én is bemutatám, minek folytán több, az előttünk fekvő törvényjavaslat és zsinati törvényeink között fenforgott vitás pontok ki lettek eddig is már egyenlítő, a még fennálló pedig a részletek tárgyalásánál talán meg fogják még e házban megoldásukat találni.

Ezen reményben, egész készséggel fogadom el a jelen törvényjavaslatot az általános viták alapjául.

ISKOLAI ÜGY.

A túlterhelés kérdéséhez.

Azon időtől fogva, amióta nemzetünknek sikerült elérni azt, hogy a saját művelődésének érdekei felett kizárólag maga rendelkezessék, folyvást élénk sűrűlödés mutatkozik az oktatásügy emelése körül. Ez helyén is van, mégpedig ha valahol, épen minálunk, akiknél az oktatásügy emelkedése s felvirágzása egyenesen nemzeti lét kérdése. S el kell ismerünk ama mozgalommal szemben, hogy ezen, már fél emberkort meghaladó időköz alatt sok szép sikerhez jutott; de másfelől azt is meg kell vallanunk, hogy nem volt minden ponton eléggé szerencsés. Egy oly fél emberöltőhöz, amelyet jól átgondolt tervek életbeléptetésével tölt el egy jobb kort váró nagy nemzet, nagy alkotások szoktak fűződni a munkatér minden pontján egyaránt. S ezzel ellenkezőleg mit kell tapasztalunk? Azt, hogy az oktatásügy egyik ágával, a középoktatással szemben egy baj vár mindig sürgetőbb hangon a megoldásra, amelynek a közvélemény túlterhelés nevet adott. Alig lehet súlyosabb vád, mint az, amelyet ezen szó az iskola nevelői működésére nézve magában foglal, s alig lehet valami más által, mint ezen szó kimondása által, oly határozottan elismerni azt, hogy mindaz, amit az oktatásügy ezen terén elértünk, a várakozásnak egyáltalában meg nem felel.

A bajjal, miután tényleg megvan, számolnunk kell. De nyomban meg kell jegyeznem, hogy én a túlterhelés szó által kifejezett bajt másban látom, mint amiben ez megjelölni látszik. Én az ember munkabíró erejét sokkal magasabbra becsülöm, hogy sem elhihetném azt, mintha a középiskola növendékeinek jelenleg nyújtott ismeretek összegét, nem tekintve azok sokféleségét, a kellő feltételek mellett megbirni nem lehetne. A kifejezés igazi jelentését másfelé kell keresnünk.

A kulturális élet terén haladó társadalom feladata a folytonos tökéletesedés céljából való szakadatlan, nyugtot nem ismerő munka; a középiskola feladata pedig, ha ennek igazán meg akar felelni, nem lehet más, mint növendékeinek ama munkára való képesítése s munkához szoktatása; tehát a növendéknek tudományos ismeretekben való gyakorlása, főképp a szellemi munkára való képesítés s a tudomány megkedveltetése céljából, egyszersmind a növendékre gyakorlott hűzamos, jótékony hatás által az, hogy reá nézve a munka, a foglalkozás életszükséggé váljék. A sajnos tapasztalat azonban az, hogy a középiskola növendékeinél a munkára való képesség a szükséges fokozatossággal a legnagyobb részben nem fejlődik s a munkaszeretet kellőleg meg nem gyökeredzik és így a tanfolyam alatt folyton gyarapodó terhek sem megfelelő munkaképességet, sem kellő munkakedvet nem találván, sok növendék válla elviselhetetlen súly gyanánt nyomakodnak.

A baj okainak kifürkészése, forrásainak kikutatása első lépés a javulás felé; tartsunk tehát evégből rövid szemlét a középiskolai oktatás különböző tényezői felett. Mert mint minden nagyobb baj, úgy ez is olyan, amelyhez nem lehet egyetlen varázsigét találni, hogy kimondása által egyszerre eltüntethetők. S lehet, hogy e rövid fejtegetés folyamán már mások által felemlített okokat is fogok elősorolni; de tekintve a tárgy fontosságát, úgy hiszem, azzal is

szolgálatot tennék a közügynek, ha csupán a mások szavait ismételném. Nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur.

Az első, ami a bajnak igen bőven buzgó forrása gyanánt az első pillanatra mindenkinek a szemébe tűnhetik, az a sok különbféle ismeret, az a sokféle „tantárgy“, amelylyel a középiskola a növendék szellemét megrohanja, s az a gyors váltakozás, amelyben ezek egymásra következő mintegy mindenképen azon vannak, hogy az egyik által a szellemre gyakorolt hatást a másik és a harmadik nyomban megrontsa. Tudjuk, hogy minden tudománynak megvan a maga sajátos eszmeköre, hogy úgy szóljak, kis világa, amelyben hűzamosabban kell időzni, hogy a szellem maradandó hatást, jótékony erősödést, gyarapodást tapasztalhasson; ellenben ha egygyel-egygyel a szellem nagyon rövid ideig foglalkozik, mégpedig úgy, hogy az egyik alighogy valami hatást fejtett ki, már ott van a másik, hogy egy más, talán épen ellentétes gondolkörbe ragadja s amannak hatását megrontsa, de csak azért, hogy majd ismét egy harmadik tegye ugyanezt vele csakhamar, talán annak bizonyításakép, hogy ezen a világon minden csak kölcsönbe megy: ezzel csak az van elérve, hogy a szellem hamar megfárad s megszokja azt, hogy hűzamosan, kitartással semmivel se foglalkozzék.

Elismerem, hogy vannak a különmemű ismeretek között igen érdekes és tanulságos érdeklődő pontok, amelyeknek előtűnése által az egyik tudomány a másikban való haladást gyakran hathatósan elősegíti; de a fentebb említett sajátos eszmekör mindig megmarad s semmiféle eljárás nem enyészetheti el; a legtöbb tanintézet viszonyai közt még csak annyi sem vihető ki teljesen, hogy az órák berendezésénél a rokonmemű tárgyak egymásmellé kerüljenek. Ennélfogva a tárgyak sokféleségéből eredő fentebb említett káros következmények a tanításnál ki nem kerülhetők.

Továbbá köztudomású dolog, hogyha valamely tudományban az elemi ismeretek alaposan átsajátítottak, ha elejétől fogva a tanfolyamon folyvást a „keveset, jól és lassan“ elv szerint járhattunk el, a haladás hova-tovább gyorsabbá lesz s a növendék az ismereteknek mind nagyobb tömegét képes szellemi tulajdonává átdolgozni; az pedig szintén ismeretes, hogy a tudományhoz a kedvet a vele való komoly és hűzamos foglalkozás szokta előidézni.

De vajjon a jelenlegi rendszer mellett lehetőségek-e mindezek? Vajjon jut-e ideje a növendéknek arra, hogy bármiféle ismeretnek is érezhesse szellemileg tápláló erejét, midőn folyvást a „non multum, sed multa“ jelszó hangzik feléje? Nem az-e a természetes, hogy miután egész útja alatt az ő szellemét semmi erősebben meg nem ragadhatta, de sőt pályája alatt legnagyobb részben félig értett eszmékkel, félig megemésztett ismeretekkel küzdött, mihelyt az a vas-kényszer, amely a tanfolyamon áthatotta, megszűnik, azon tudományok iránt, amelyek őt pályája alatt folyvást csak gyöngeségére emlékeztették, de ereje gyarapítására vajmi keveset szolgáltak, buzgó érdeklődés helyett rideg közönyösség foglalja el?

A bajok forrása e tekintetben az, hogy „az élet“ a maga „sokszor ellentétes követelményeivel“ nagyon is nagy hatással volt az iskolára. Ennek a következése volt az, hogy annak az életnek legtöbbnyire csak a közvetlen, csak úgy szólván forintokban és krajcárokból néző elvei alapján s a „non scholae, sed vitae discimus“-féle tételek ferde értelmezése folytán, az a szerencsétlen felfogás lett uralkodóvá,

hogy miután „az élet“ mind több-több oldaluvá lesz, az iskolát is mind több-több tantárgygyal kell megboldogítani s mind több-több „tudományt“ kell a növendékbe beletölcsérezni, a szellemnek a tudományos élet folytatására való előkészítése helyett.

Nem tehetem, hogy e ferde felfogás felemlítésénél egy másikat hallgatással mellőzök. A tudományoknak a középiskolai tanfolyamon a növendékbe való beletölcséreztetésénél főbb tényezők gyanánt akarnak szerepelni a tankönyvek. Pedig azt mindenki tudhatja már, hogy ma minden tudomány oly roppant terjedelmű, hogy a legszorgalmasabb, s a legkedvezőbb helyzetben levő tudós is alig képes a saját szaktudománya mezejének csak egy részét is bejárni, nemhogy még ez egy rövid compendium lapjain „előadható“ volna. Tisztában van tehát, úgy hiszem, mindenki azzal, hogy azon ferde felfogással szakitanunk kell, mintha a növendék a tankönyvekből, bármily veszedelmesen megvaskosodtak is, az újabb időben a tudományt elsajátíthatná. Ellenkezőleg azon szilárd meggyőződésre kell jutnunk, hogyha egyéb, sokkal fontosabb tényezők nem töltik, nem tölthetik be a reájok váró szerepet a növendéknek a tudományos élet folytatására való előkészítésében, azok által a tanulóknál gyakran azt az erkölcsileg veszedelmes s az előhaladásra, a folyvást előbb-előbb törekvés ösztönére megülő méregként ható téves hitet engedjük lábrakapni, hogy miután egy-egy compendiumon átgyötörte magát, neki az a tudomány, amelyről ez szól, már a kis ujjában van, vagy pedig előtte minden tudományt diszcreditálunk, tehát a középiskolai oktatás céljával éppen ellentétes eredmény felé egyengetünk utat.

De azt kérdehetné már valaki, hogy a tantárgyak ezen sokféleségéből eredő hátrányokkal szemben mi a teendő?

Feladatomban nem az ugyan, hogy ily kérdés fejtegetésébe bocsátkozzam most, midőn előttem az áll, hogy a baj okait a középiskolai oktatás tulajdonképeni céljával szemben elötlöndeni igyekezzem; azonban nem tehetem, hogy ama hátrányok eltüntetésére nézve meggyőződésem szerint egyedül üdvös irányadó elvet legalább pár vonásban ne körvonalozzam.

Felteszem, hogy a középiskolai oktatás célja gyanánt mindnyájunk előtt a növendéknek a saját erején való tudományszerzésre, a tudományos életre való képesítése s a munkássághoz való szoktatása, nem pedig (horrendum dictu!) tizenötféle tantárgynak, vagy akár mondjuk: tudománynak „elsajátítása“ áll. Ha már ebben megegyezünk, pedig, dacára „az élet“ hangos követelődzései folytán tényleg fennálló gyakorlatnak, ebben meg kell egyeznünk, hacsak a video meliora proboque: deteriora sequor-féle elv alapján az eddigi miserabilis állapotoknak szívvel-lélekkel való fenntartásába bele nem lovaltuk magunkat; akkor elsőben is okvetetlenül le kell tennünk arról a gondolatról, amely a középiskolai oktatásügy terén az utóbbi időkben nagyon is erősen volt hangsúlyozva, hogy tudniillik minden tantárgy egyenlő, s az ismeretek azon nagy sokféleségéből, amelyekkel az iskola jelenleg el van árasztva, ki kell választanunk s uralkodó szerepre kell emelnünk azokat, amelyek ama cél megközelítésére a növendékre nézve kiválóan alkalmasak; a tanfolyam kezdetén mindezekfelett ezekre s ezekben is mennél szűkebb körre szorítkozva haladjunk; később aszerint, amint mind több-több siker mutatkozik s a növendék szelleme edzettebbé, fegyelmezettebbé lett, ami pedig, ha az

alább említendő egyébnemű kellékek is megvannak, elmaradhatatlan, lehet csak nem csupán ezekben nagyobb-nagyobb körre terjeszkedni, hanem egy-szersmind több-többféle ismereteket is felvenni a tanítás tárgyai közé. (Folyt. követh.). *Zsoldos Benő.*

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerület tavaszi közgyűlése.

1883. április 26.

Püspök úr mélyen megható imája után, melyben a kegyelet igaz hangján emlékezett meg elhalt főgondnokunkról, megnyitó beszédét tartotta meg. E bánatos hangú beszédben ismét a gr. Degenfeld halála felett érzett fájdalmat tolmácsolta a püspök úr. Fájdalmasan hangsúlyozta, hogy a gyengébb Áron mellől kidőlt az erősebb Mózes, s épen neki kell ezt a fájdalom hangján kimondani, ki jobb kezét, szíve, lelke felét vesztette el, kitől, mint Saul és Jonathan, még a halál által sem kívánna megválni. Kit bírt, kit vesztett egyházkerületünk, sőt az egész magyar ref. egyház, a megboldogultban? Engedtessék meg neki, hogy azt ez alkalommal ne ecsetelje; hiszen az ugyis mélyen érezve és tudva van: hanem majd ha a kerületi gyűlés szervezkedve, kiegészítve lesz, megteszi idevonatkozó indítványait.

Az üresedésben levő világi elnöki szék ideiglenes betöltésére hívja fel a gyűlés figyelmét a törvény értelmében. Tisza Kálmán, mint legidősebb gondnok, az elnöki széket a következő rövid beszéddel foglalja el: Midőn a törvény értelmében fájdalomtelt szívvel az elnöki széket elfoglalom, azon tiszteletteljes kéréssel teszem azt, ne vonjanak párhuzamot közöttem és az elhunyt jeles között, mert csak is ha e párhuzamot meg nem vonják, leszek képes e helyet betölteni (Éljenzés.)

Elek Lajos, gimnáziumi tanár, jegyzőül helyettesítettik.

Ezután az esperesek és egyházmegyei gondnokok választásáról szóló jegyzőkönyvek olvastattak fel, melyekből kitűnt, hogy kettőn kívül mindnyájan beválasztattak a régi gárdába. E kettő közül egyik Lukács Dániel, heves-nagykunsági esperes, ki helyett Székely Károly; a másik Ujfalu József, f.-szabolcsi gondnok, ki helyett Pilis László lett megválasztva. A két ujonnan választott feleskettetett. Az egyházkerületi közgyűlés szervezve s kiegészítve lévén, püspök úr következő indítványát terjeszté elő: 1. a boldogult főgondnoknak egyházkerületi jegyzőkönyvünkben gyászkeretű lap nyitassék; 2. a nyári közgyűlés alkalmával kegyeletére emlékünnepegy rendeztessék, az ünnepély sorrendje s az emlékbeszéd készítőjéről később fog intézkedés tétetni; végre 3-szor: a család számára részvétirat küldessék. Ezen indítvány közhelyesléssel találkozván, egyhangulag elfogadtatott.

Olvastatott Németh Lajos, egyházkerületi pénztárnok lemondása. A lemondás teljesen indokolva lévén, elfogadtatott; a betöltésről még jelen gyűlés folyamán fog intézkedés tétetni. Az egyházkerületi hivatalnokokra beérkezett szavazatok felbontására küldöttség neveztetett; mivel pedig az elhunyt főgondnoknak életében szavaztak némely egyházmegyék, a főgondnokra adott szavazatok megsemmisítetteti

rendeltettek s a szavazás újból meghagyatott. A lelkész-képességi vizsgákról felvett jegyzőkönyv olvastatott, melyből kitűnt, hogy az első vizsgára jelentkezett 27 egyén, kik közül 3, nevezetesen Dicsőfi, Szabó Mihály, Tereh Gyula, mindenkül kitűnőleg tették le vizsgájukat, s még ezek között is kitűnt Dicsőfi azáltal, hogy theologiai értekezését latin nyelven írta. 2 s.-lelkész visszavetett, kellő készség hiányában. A második vizsgára 29-en jelentkeztek, kik közül Jakucs Sándor, Szabó József, Szabó Sándor mindenkül kitűnők, mindnyájan képesítették. A tanítóképesítő vizsgák április hó 15-ik napján megtartatván, négy tanító újabb vizsgatételére utasított, s ismételve föl hívtak az egyházmegyék esperesei, hogy a képesítő oklevéllel nem bíró tanítóknak adják tudtúl, hogyha egy év alatt vizsgát nem tesznek, megszűntek tanítók lenni.

Az egyházkerület ügyrendi s tanácskozási szabályai vétetvén tárgyalás alá, némely pontjai változtatás nélkül elfogadtattak, mások új szövegezés és módosítás végett a küldöttségnek visszaadattak, hogy azok a holnap gyűlés elé terjesszessenek. Az egyházmegyei tanácsbírák száma az eddigi gyakorlat szerint állapított meg. Olvastatott a levéltárnoki jelentés a testvérkerületek jegyzőkönyveiről; mivel e jelentés számos és igen fontos intézkedéseket foglal magában, az egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni s a jövő gyűlésre tárgyalás végett kitűzetni rendeltetett.

Az egyetemes konvent kerületi intézkedéseket igénylő pontjai felolvastattak, s az azok szerinti intézkedés elrendeltetett. A konventi jegyzőkönyv 72—77. §§-aiban foglalt közalap ügyének tárgyalásánál Kiss Áron indítványozta, hogy az egyházkerület jegyzőkönyvében fejeznék ki azon óhaját, hogy a konventi többség azon véleményét kívánja határozati erőre emelni, melyszerint a begyűlendő közalap $\frac{1}{4}$ része az egyházmegyék, másik negyede a kerületek ellátása, rendelkezése alá helyeztessék és csak fele hagyas-sék központi kezelés alatt; ezen indítvány hosszabb vitát idézett elő, végre abban lett megállapodás, hogy ez indítvány, tárgyalás végett, a jövő gyűlésre tűzessék ki.

A zsinat által alkotott iskolai törvények a tanügyi bizottságnak adatnak át, a legközelebb hozandó középiskolai törvényekkel leendő összeegyeztetés végett.

Az egyházak osztályozása és a lelkészek minősítése tárgyában beérkezett egyházmegyei vélemények az esperesi karnak adatnak ki összeegyeztetés végett; jelentésük a jövő gyűlésre bevértetvén.

A nagybányai egyházmegye azon indítványt terjeszti elő, hogy mivel az egyházi törvényekben pontosan meg van határozva, hogy kik alkotják az egyházkerületet, s abban nincs szó arról, hogy a debreceni egyház főgondnoka tanácsbírói joggal vegyen részt a kerületen, s efelől a zsinat külön cikkben nem rendelkezett: az ügy a konvent által a zsinat elé terjesszessék elbírálás végett. A kérelemnek hely adatott. A békés-bánati egyházmegye azon indítvánnyal lép fel, hogy mivel a Geleji-Katona kánonoknak vannak oly pontjai, melyeket a zsinati törvények nem érintenek, erre az egyházkerület mondja ki: érvényesek-e azok, vagy nem? Egy küldöttség nevezetett Kiss Áron elnöklete alatt, mely e tekintetben véleményes javaslatát a jövő gyűlésre adja be.

Indítványoztatott, hogy az egyházkerületi statumok újabban szedessenek össze s az egyházi törvényekkel összeegyeztetve adassanak ki; e munkálat végzésével Tóth Sámuel, főjegyző bízott meg.

Olvastatott az esperesi kar véleménye a ref. segély-összegekből adandó segélyek mennyisége tárgyában. A véleményben javasoltatik, hogy a szétforgácsolás megakadályoztatása érdekében 50—200 forintos összegekben adassék ezután segély; továbbá, hogy azon egyházak, melyek azon évben államsegélyben részesítették, az esperesek által ne ajánltassanak; végre, hogy az egyformán segélyre szorultak közül azok részesíttessenek előnyben, melyek más felekezeti és nemzetiség által fenyegetve vannak.

Az esperesi kar véleménye változtatás nélkül elfogadtatott.

Április 27.

Elnökök: Révész B. és Tisza K. A jegyzőkönyv hitelesítés végett olvastatik, melybe a püspöki megnyitóbeszéd egész terjedelmében felvétel. Eközben Kántor Sámuel indítványozza, hogy a gyűlést megnyitó ima is, mely az egész közönséget szívben, lélekben meghatotta s valóságos példánya a szívből fakadó imádságoknak, szintén egész terjedelmében vétessék fel a jegyzőkönyvbe.

Az indítvány egyhangú helyesléssel találkozván, elfogadtatott.

A jegyzőkönyv csekély módosításokkal hitelesített: az országos közalap végrehajtó-bizottságába Kiss Áron rendes, Szabó János póttag, egyházkerületünk részéről, egyhangú felkiáltással megválasztott.

Az egyházmegyéből az egyházak osztályozása és a lelkészek minősítése kérdésében beérkezett vélemények egy küldöttségnek adattak át oly megbízással, hogy azok feletti véleményes javaslatát a jövő gyűlésre terjessze elő. A küldöttség tagjaiul megválasztottak: Kiss Áron, Szabó János, Peterdi Károly, Dávidházi János, Szél Kálmán, Katona Endre, Vályi János, Ritoók Zsigmond. A vélemény az egyházi lapokban közzétételre rendeltetett, azon célból, hogy a gyűlésen leendő tárgyalás előtt az illetők vele tüzetesen megismerkedhessenek és e nagyfontosságú kérdéssel mennél behatódobban foglalkozhassanak.

A tegnapi gyűlés által módosított rendelt tanácskozási szabályok olvastattak fel s végleg megállapítottván, elfogadtattak.

A Kallós Lajos halálával üresedésbe jött jogi tanszék betöltése elhatározatván, a tanárválasztó bizottságba a superintendentia részéről Szabó János, Kiss Áron, Szeremlei József, Ritoók Zsigmond, gr. Ráday és Horthy István megválasztottak; ezzel összefüggőleg olvastatott a tanári kar véleménye, melyszerint említett jogi tanszékre első helyen Karsa, pápai jogtanár ajánltatik, második helyen dr. Pápai Imre, harmadik helyen dr. Balogh hozatik javaslatba. A jogtanár holnap fog megválasztatni.

Nagyobb vitát idézett elő a tegnapi tartott konferentián az 5-ik theol. tanszék betöltésének kérdése. A tanári kar azt véleményezé, hogy a már megállapított 1000 forintra rendes theologiai tanár választassék; a mai napon rövid vita után kimondatott, hogy az 5-ik theologiai tanszék fel-

állítandó, azonban nem 1000 forint fizetéssel, hanem rendes theol. tanári fizetéssel; mivel pedig ez idő szerint 1000 forintnál több e célra nem fordítható, a gazdasági választmány megbízott, hogy a jövő gyűlésig valami alapról gondoskodják, esetleg a debreceni egyház is szóliassék fel áldozatkészségre.

Ugyancsak hasonló megbízással adatott át a tanítóképző tanári kar véleménye a 4-ik képző tanári szék felállítására iránt a gazdasági választmánynak. Elfogadtatott a gimnáziumi tanárikar azon véleménye, hogy a jelenlegi párhuzamos osztályok továbbra is fentartandók; megbízott a gimnáziumi tanári kar, hogy e tekintetben a jelenlegi költségvetés keretén belül, tekintettel a két üresedésben levő tanszékre, adjon véleményes javaslatot.

Hosszú és érdekes vita fejlődött ki a huszti egyház felfolyamodása alkalmából, mely a candidationalis bizottság eljárása ellen felebbezett. Tulajdonképeni sérelmek az volt, hogy csak 3 lelkész kandidáltatott és nem 5; továbbá, hogy a törvény értelmében a díjlevél a lapokban még nem hirdettetett; ugyancsak felebbezéssel élt az ugor nyai egyház amiatt, hogy az ottan működő káplán nem candidáltatott. Ezzel összefüggőleg fölemlített püspök úr által, hogy a n.-szalontai egyházmegyében is megtörtént azon szabálytalanság, hogy a választás alá került egyházak díjlevelei a lapokban közzé nem tétettek.

Mindenekelőtt azon elvi kérdés felett fejlett ki hosszas vita, hogy a candidáló bizottság eljárása ellen van-e felebbezésnek helye? Erre nézve kimondatott, hogy a kijelölő bizottságnak eljárása csakis alaki tekintetben képezheti felebbezés tárgyát. A huszti és ugor nyai felebbezések visszautasítottak; a szalontai egyházban történt szabálytalanságra nézve kimondatott, hogy mivel az ügy az érdekeltek által, sőt senki által nem felebbeztetett, e szabálytalanságot ezúttal járatlanságnak hajlandó tulajdonítani az egyházkerület és semmi gyökeres intézkedést ez ügyben nem tesz.

Ezen ügygyel összefüggőleg szóba hozatott, hogy a törvény súlyos terheket rak a papválasztó egyházakra és még tetemesen emeltetik az által, hogy eddig valamennyi protestáns lapban közzétették a pályázati hirdetések; minél fogva abban lett megállapodás, hogy ennekutánna csak a pesti és debreceni, tehát 2 egyházi lapban fognak a pályázati hirdetések közzétettni, s itt is csak a lehető leg-rövidebben, hogy az ügy is temérdek teherrel megnyomott egyházak, mennél kevesebb költségbe kerítkessenek; egy-szersmind az egyházak osztályozása és lelkészek minősítésével megbízott küldöttség figyelme felhívott, hogy véleményes javaslatát e tekintetben is nyilvánítsa. *)

A máramaros-szigeti iskola pártfogósága azon kéréssel járul, hogy a pártfogóság gondnoka legyen oly rendes tanácskozással és szavazattal bíró tagja a kerületnek, mint a debreceni egyház gondnoka. Hosszas tanácskozás után az fogadtatott el, hogy végleges határozat e kérelemre csak akkor hozatik, ha a máramaros-ugocsei egyházmegye nyi-

latkozni fog a közte és a szigeti iskola közötti viszonyra nézve.

Tárgyaltatott a bereg megyéhez tartozó bilkei missio ügy, hol híveink szegények lévén, nem bírják a terheket viselni, s emiatt az ottani katolikus felekezet lelkésze könyvű szerrel térítgeti át híveinket. A bilkei egyház már eddig is állandóan 200 forint segélyben részesítették. most a segély 300 forintra emeltetett fel, mely utóbbi 100 frt. missio címen felerészben az állam-, felerészben a reformált segélyegyletből fog fedeztetni.

A forgolányi lelkész 50 éves jubileumát a máramaros-ugocsei egyház megtartani elhatározván, ez ünnepélyre az egyházkerület meghívatik. Az egyházkerületet ez ünnepélyen Kiss Áron és Bencsik István esperesek, esetleg a püspök úr fogják képviselni. (Folyt. követk.).

Lukács Ödön.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A középiskolai törvényjavaslat a főrendi ház elé kerülén, azt is kimozgatta szokott egykedvűségéből és méltóságos nyugalmából. A múlt hó utolsó napján, hétfőn kezdődött meg a vita, s amint előre is tudni lehetett: a római katolikus egyház főpapjai fényes nagy beszédekben adtak hangot érzelmeiknek és vágyaiknak, mutogatván a javaslat hiányait s annak a római katolikus egyház érdekei ellen való irányulását. A közoktatási miniszter ajánló beszéde után *Schlauch*, szatmári püspök nyitotta meg az általános tárgyalást, nagy gonddal készült beszédében fejtegetvén az állam feladatát s az egyházakhoz való viszonyát, közben neheztelve a valláserkölcsei oktatásnak alárendelt szerepre való kárhóztatásáért s azért, hogy az ő egyháza minden érdeke nincs eléggé megóva a javaslatban. Utána id. b. *Vay Miklós* koronaőr, főiskolánk főgondnoka, mondta el lapunk homlokán olvasható s a hírlapok által általában helyeselt beszédét; mire *Samassa* egri érsek, szakfőnök bölcseséggel támadt a középtanodai ifjúság túlterhelése ellen, amely alatt elhervad ifjainknak testi, lelki vidámsága. E tudos beszédre *Haynald* következett, az ő ismeretes követeléseivel. Hangsúlyozta, hogy a római katolikus egyház jogai nyirbáltatnak, az állam indokolatlan beavatkozása által, főleg a közoktatás kérdésében s jónak látta reánk hivatkozni s a mienkhez hasonló autonómiát sürgetni egyháza részére, természetesen az óriási javak háborítlan birtoklása mellett. *Tisza* miniszterelnök aztán bebizonyította a biboros főpápnak, hogy — ha panaszról lehetne szó — ahoz csak a protestánsok tarthatnának jogot s egyúttal figyelmeztette a főpapságot a *Haynald*-szellemű agitatio veszélyes következményeire s *Disraeli*-val szólva, rámutatott a papi javak bekövetkező lefoglalására. Másnap *Ipolyi Arnold*, beszerce-bányai püspök volt az első szónok s a valláserkölcsei oktatás szűk köre ellen támadván, sürgette oly *vallási főtanhatóság* felállítását, mely a valláserkölcsei tanítást, oktatást és nevelést láthatólag gondozza, ha nem önállóan, hát legalább a miniszterrel közösen. Tehát valamilyen kezdetét az autonómiának, ahol megvethessék lábukat és ahonnan kiforgassák az államot beavatkozási jogaiból. Ugyanő id. b. *Vay*

*) Ez ügy elintézésének nem az a törvényes és ildomos módja, hogy az egyházkerület, a zsinati törvények szentesítése előtt létező lapokat mellőzzön, hanem az, hogy felszólítsa azokat, hogy a pályázatok közlésénél adják meg a lehető kedvezményt. Szerk.

beszédjére reflektálva, a bécsi, linci békekötések és az 1799/1. törvények mellett is még mindig fennállónak nyilvánította az „absque tamen praejudicio religionis rom. catholicae” hírneves záradékot. *Ipolyinak Trefort* felelt meg s felelt egyúttal különösebben *Haynaldnak* is. A sürgetett *tanhatóság* felállítására ellen — a tisztán római katolikus alapokból fentartott iskolákra nézve — elismerve az egyház jogát; az országos alapokra nézve pedig bátran kimondja, hogy azok ügye csak a törvényhozás hozzájárulása mellett oldható meg, s kívánatos volna, hogy mielőbb megoldassék, amíg t. i. a „kedélyek nyugodtak s a mérséklet szavának még van hatása.” Azután *Pongrácz Emil* szólt a szászok és az idegen beavatkozás ellen; *Kruesz*, pannonhalmi apát a szerzetesrendek érdekében. *Román Miron* a görög keleti egyház mellőzését fájalta s módosításokat jelentett be; *Szentiványi*, főispán a protestáns, *Czirák*y pedig a katolikus szempontokat hangoztatták; de mindannyian elfogadták a javaslatot a részletes tárgyalás alapjául. A 3-ik nap már elhagyta a főrendeket a nyugalom és higgadtság; lármá, ellenmondások, zajos közbekiáltások hangzottak. A *Zichy*ek (Nándor és Henrik) után *Haynald* válaszolt *Tisza* hétfői beszédére, egyebek között, az eshetőleges secularisatióra vonatkozólag azt is hangsúlyozva, hogy ha az anyagi előnyök megtartásának vágya összeütközésbe jönne az egyház magasabb kincseinek megőrzésére irányított kötelességszerű igyekezetükkel: emezeket nem fogják áruba bocsátani a földi előnyök és eszközök megtartásáért!! Ezzel az általános vita véget ért, mindjárt az első §. felett összeszólalkoztak a főrendek és szavazással kelle eldönteni: vajjon betétessenek-e a „vallás-erkölcsi alapon” szavak a középiskolák célját megszabó pontba vagy sem. A szavazás eredménye az lett, hogy a szöveg épségben fenmaradt. Ugy látszik, hogy a hosszú beszédeknek és reménylhető módosításoknak semmi gyakorlati eredménye sem lesz; a törvényjavaslat keresztülmegy a főrendi ház rostáján is s szeptemberre törvénynyé leend.

— **Excommunicatio.** A *Debrecenben* hozott zsinati törvények 191. §-a szóról-szóra ezeket rendeli: „Ha valamelyik egyházban a lelkészi hivatal üresedésbe jó, az esperes felhívja az illető egyházmegyében levő lelkészi kart, hogy azok, kik az üresedésben levő egyház lelkészi állomásának elnyerésére minősítve vannak s azt elnyerni óhajtják, nála záros határidő alatt jelentkezzenek. Egyszersmind a esperes értesíti a püspököt, az üresedésben levő egyház javadalmáról, ki azt az egyházi lapokban az egész magyarországi ref. lelkészi karnak tudomására hozza.” Mint minket értesítenek: ugyancsak *Debrecenben* elhatározottat legközelebb, hogy a tiszántúli egyházkerületben megüresedett lelkészi állomások betöltésére vonatkozó pályázatok ezentúl a „Sárospataki Lapokban” nem fognak közzététetni. Nyugodtan és meglepetés nélkül fogadtuk és közöljük e hírt olvasóinkkal, több ok miatt. Először is illő dolog, hogy a *Debrecenben* hozott és roppant egységet célzó s szentesítést nyert törvények *Debrecenben* szegessenek meg első sorban, a jó példaadás kedvéért s a világosan és félremagyarázhatlanul szóló törvények értelmének ellenére. Másodszor mert készen voltunk reá, lapunk létezésének első percétől fogva, hogy a vélemény szabad nyilvánításának egyik közlönye ellen bizonyos körökben mindent el fognak követni, hogy az mellőztessék s valahogy nagyobb körben észre ne vétessék, vagy éppen bármi csekély módon is támogattassék. Sőt ennél többre is el voltunk készülve eleitől fogva. Eljő az idő s a mostani intézkedés már előkészület ehez, midőn a lelkészi állomások betöltésére vonatkozó pályázatok csupa komidiává válnak, s el fog határozatni, hogy a kijelölt bizottságnak gondja legyen ugyanám arra,

hogy egyik egyházkerületből a másikba valahogy be ne jusson valaki, ha még egyszer úgy megüti is diplomaival a felállított mértékeket, nehogy ily módon a szellemek megvesztegessék egymást kölcsönösen. Ezeken kívül azt sem vehetjük rosznéven, hogy a törvény az egész magyarországi ref. lelkészi kar tudomására kívánván hozni a megüresedett lelkészi állomásokat: nos hát az egyházkerület beáll prenumeráns gyűjtőnek s ily módon gondoskodik, hogy ennek a ref. lelkészi karnak meglegyen a maga hivatalos és kiváltságos újsága, mely oly szellemi irányzatot ápol, hálálul a hivatalos pártfogásért, mint aminőnek előírása éppen kívánatos s jó fegyelmezésben tartja a protestáns papi testületet, melynek most már az is bűneül fog beszámíttatni, ha mérlegeli az ellentétes nézeteket s próbára teszi a szellemeket s ily módon intézkedése által leplezetlenül kimondja, hogy a „magyarországi ref. lelkészi karnak” mely újságokat kell járátnia, ha azt akarja, hogy a pályázathatás első feltételéhez: a megüresedett állomás tudomásulvételéhez hozzáférhessen s kezében felsőbb helyről is jóváhagyott olvasmány forduljon meg. De hát csak bátran előre a békítő, egységre törő kísérletekkel!! Az erkölcsi élet és ennek egyik kiváló alakulata: az egyház is, mondja Ammon, a legszorosabban összefüggő szálak egységéből áll: ha egy abban megzajlik, az egésznek felbomlása legfeljebb már csak idő kérdése lehet. Most a 191. szakaszt majd egy másikat magyarázunk el, amint nekünk tetszik s így tíz év leforgása előtt is megérjük biztosan, hogy azok a zsinati törvények írott malasztként foszlanak szét kezeink között. Egyébiránt olvasóink érdeklődő részének megnyugtatására kijelentjük, hogy a lapunkat ért excommunicatio dacára is gondoskodni fogunk, hogy a lelkészi pályázatok, ha más alakban és más helyen is, ezután is közöltessenek tudomásvétel végett lapunk vegyes rovatában. Ez ellen talán még *Debrecenben* sem lehet tiltó végzést hozni.

— **Papválasztás.** *Hajdu-Böszörmény papjává Szeremley Főzsef*, eddig t.-dobi lelkész s hajdumegye esperese választatott meg 392 szavazattal, *Dombi Lajos*, kémeri pap 351 szavazata ellenében. Mi részünkről csak örömmel üdvözljük a szerencsés választást; mert oly kiváló állásra, minő a h.-böszörményi egyház lelkészi állása, oly minden tekintetben kiváló tehetségű és erélyű férfiú kell bizonyára, mint aminőnek ismerjük mi Hajdumegye derék esperesét.

— **A tiszáninneni egyházkerület bizottsága** előtt folyó évi június hó 17. s következő napjain, Sárospatakon tartandó lelkészi vizsgákra, a köztudomású tantárgyak mellett, a következő tárgyak tűzettek ki: I. *Az első vizsgát tevők részére.* 1. Dogmatikai értekezésre: „Pál apostol christologiája.” 2. Egyházi beszéd szövegéről: Példabeszédek. XXVII: 5. vers. A készített egyházi beszéd be is tanulandó. 3. Ó-szövetségi írásmagyarázatból: A Mózes-féle könyvek s azok irodalma. Fordítás végett: A vízözön története (Genes. 6—9. ff.); Mózes elhívása (Exod. 3. és 6. ff.); A második kőtábla eredete s Mózes intelme (Deute. 10. f.). 4. Új-szövetségi írásmagyarázatra: A 2-ik Korinthis levél fordítása és magyarázata. II. *A második vizsgáttevők részére:* 1. Törvényesen elválasztott, de később ismét egybekelő házások esketésénél mondandó szertartási beszéd. 2. Gyakorlati írásmagyarázatra: 10 új-szövetségi és 2 ó-szövetségi, szabadon választott hely magyarázata. A magyarázatok leírandók s a vizsga alkalmával előmutatandók.

— **A sajo-kazai jómódú egyház**, mint minket értesítenek, *Bálint Dezső*, zádorfalai lelkészt választotta meg egyhangúlag papjává. Fogadja az egyház is, a megválasztott derék ifjú pap is, legjobb szerencsekívánatunkat.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Pünköst ünnepén.“ Osváth I. „A túlterhelés kérdéséhez.“ II. Zsoldos B. „Comenius Magyarországon.“ Folyt. Dezső L.
„A tiszántúli egyházker. tavaszi közgyűlése.“ (Vége). Lukács Ö. „Vegyes közlemények.“

Pünköst ünnepén.

Mikor a lélek felsőbb tüzet kap, a magasabb és szentebb ügyek rendesen megérik e nemes tűz hatását! Ez az erkölcsi igazság hatalmasan meggyőző erővel igazolta magát az első pünköstön.

Az az isteni erő, melyet szentléleknek nevez az írás, az a mennyei tűz, melyet szent lelkesedésnek hí a keresztyén öntudat, sose nyúlt még be mélyebben a világtörténetbe, sose nyilatkozott meglepőbb eredménnyel a lelkekben, mint amaz örökké emlékezetes napon, az első pünköstön, mikor az Úr kicsinyei megteljesedtek a szentlélek kegyelmével.

Ott ülnek együtt a kis hajlékban, néma búval merengve a mult idők eseményein. Az egyedüliség gondolata szokatlanul nehéz teherrel borul kedélyökre; valami kibeszélhetetlen rejtelmes érzés, egész a csüggedésig növeli szívök szomorúságát. Nincsen senki, ki ügyöket meghallgatná, őket igazságukban védve segitené; annak a kevély, dús-gazdag Jeruzsálemnek olyan kemény a szíve, mint a kő.

A kínos lélektusában, az egyedülvalóság rettenetes sulya alatt, csaknem a kétségbeesés pontján, egy kedves alak tűnik fel képzeletükben; a hű emlékezet az elköltözött Mester képét ismeri fel benne; szelid vonásaival mintha újra látnák őt s merengésekben úgy találják, hogy csakugyan ő az; megjelent most is, mint egyébkor, hogy vigasztalja őket... már szavát is hallják, ismerős minden ígéje... ő az... eljött, hogy beváltsa ígértét: nem hagylak titeket árvákul, megtérek ismét hozzátok és a ti szívetek örömét többé senki el nem veendi.

Erre a kicsi gyülekezet lelkén egy felsőbb tűz fut át, mely megolthatatlan lánggal gyúl ki a szívekben. Az arcokon és szemekben fölragyog a lelkesedés fénye, megtüzesednek a nyelvek és a néma ajkakon földfeletti erővel szólal meg az íge, a Mester által hirdetett igazság és szeretet lelké-

vel. Hat az íge, terjed a lelkesedés, mint a „sebes tűz“, melyet „zúgó szél“ éleszt. A Péter beszédéből Krisztus lelke szól; akik hallják, sírva fakadnak, Jeruzsálem pedig meglepetésében bámulja a csudát s aggódva kérdi: honnan jön ez, mi lesz ebből, hová vezet ez?... s mikor kénytelen belátni, hogy a nem rég megölt názáreti férfi ügye csakugyan komoly fordulatot öltött, mert azok a gyámoltalan emberek úgy beszélnek, mint a próféták, úgy lelkesülnek, mint a hősök: aggodalmát tréfával akarja elsimitani — „ezek az emberek édes bortól részegedtek meg!“

Ime, a világ ítélete, mikor a magasabb és szentebb ügyeket rendes kifejlésök útján isten keze a cél felé szeretettel segíti...!

... Hogy aztán a világ akaratával és gúnyos ítéletével szemben mi történt, tudva van. A pünkösti lelket fegyver nem ölhet meg, kegyetlen erőszak nem fojthatta el; az íge tüze, mint egy hatalmas villanyfolyam átfutott országok határain, nem bírta megoltani a vér. Isten keze nyúlt be az események vezetésébe és e felsőbb beavatkozás egy magasabb világrend törvényei szerint alakította és rendezte az emberiség társadalmi és valláserkölcsei életét. Ez volt a keresztyén szellem diadala. Felséges, páratlan csuda a világtörténetben!

Azóta ami szépet, jót és nemeset alkotott az emberiség, úgy egyházi, mint társadalmi úton: mind, mind ennek a szellemnek, ennek az újjászülő erkölcsi világhatalomnak a nyilvános ténye.

De térjünk közelebb, vizsgáljuk helyzetünket.

Abból a felsőbb tűzből van-e valami bennünk...? Jaj volna ha nem volna; ha erre a kérdésre: „vettetek-e szentlelket?“ az efézusi tanítványokkal még ma is így kellene felelnünk: „dehogy vettünk, dehogy vettünk, sőt inkább azt sem tudjuk: mi légyen az a szentlélek?“

Mert ki tagadhatná, hogy az a felsőbb tűz bennünk is folyvást lángol, eszméket forral, érzelmeket rendez, gondolatokat, elveket, meggyőződés-

seket alkot, tisztáz, érlel és segíti azokat rendes kifejlősökben. A pünkössti lelket mi is megértettük s behozva azt erkölcsi háztartásunk körébe: igyekszünk úgy rendezni viszonyainkat, hogy meglás-sék munkánkon ama felsőbb kéz és erő, mely hajdan az apostolok alkotásán nyilvánult és a mustármag csudáját létrehozta.

Ki ne látná be, hogy itt egyenesen a mi jelenben fennálló egyházi viszonyainkra gondolok?

Szokatlan erővel indult meg egyházi életünkben a mozgalom; meggyúlt a pünkössti tűz és hatása már is látható egyház-társadalmunk alsóbb és felsőbb köreiben... A lélek szól és cselekszik. Belenyúl régi egyházi rendszerünkbe, paragrafusokat állít, melyek mint annyi szuronyos rendőrök sűrű sorokban lepik el a tért és vigyáznak Krisztus egyházára... szóval: a lélek rendez, javít, hibákat töröl, szétvált tagokat egyesít; azt akarja, hogy meglegyen ma is, mint régen, az egy akarat és a lélek közössége.

Azonban nem vesszük-e észre, hogy némi zavar van Jeruzsálemben? Mikor a lélek már működni kezd a piacokon, hogy állást foglalva, magas missióját betöltse: fölkaparodik a sereg s bizonyos jellemző kapkodással nem tudja: mihez nyúljon, helyeselje-e az új élet megindulását, vagy elítélje azt...? Felhangzik azért itt-ott a töprengés szava: mi lesz ebből, hová vezet ez? s nem ritkán hallható az ítéletmondás is — éppen mint hajdan a választottakra — „ezek az emberek édes bortól részegedtek meg!”

Ezzel nyilván azokra a nehézségekre, sokfelé ágazó különbségekre és elvi eltérésekre kívánok mutatni, melyek a zsinati törvények életbe léptetésénél minden lépten-nyomon fölmerülnek.

Most lenne igazán szükségünk az egyakaratra, a lélek valódi közösségére, hogy a zsinat alkotásai mielőbb boldogithatnának bennünket, s íme némi leverő nyugtalansággal és aggodással azt kell tapasztalnunk, hogy igen sok ponton, még a leglényegesebb elvi kérdések felett sem tudunk egymással megegyezni. Ahány egyházmegye, ahány egyházkerület, csaknem annyi elv és szándék a kivétel körül. Ki-ki a maga érdekeit ápolgatja, az alkotmányosság mellőzésével, az egyetemes közérdek rovására! Féljük a multak emlékeit és a vérünkbe ment szokást — tán még létező hibáival is — inkább szeretjük megtartani, mint kicserélni egy ismeretlen jóért, egy bizonytalan ki nem próbált rendszerért.

Ki egyenliti ki majd a merev ellentéteket, egyházunk hajóját a különböző szelek áramlatai közt micsoda jó szellem védi majd meg szerencsével? A jövő fogja megmutatni.

Én bízom a pünkössti lélek hatalmában! Ez a lélek összeforrasztja majd a külön véleményeket az egyakarat érzelmében; megérteti velünk a

különböző nyelveken szólást; félúton meg nem állhat, amit elkezdett, be fogja végezni. Az a két-tűz nyelv ma is az igazság és szeretet jelképe, mely ha földre száll és beszél: érezzük, hogy a szentlélek szólal meg emberek nyelvén. Ez a lélek pedig arról isméreates, hogy mindig igazsággal szól és szeretettel tesz. Lehetetlen, hogy annak az ügynek diadala ne legyen, amely mellett védőül ez a lélek áll!!

Osváth István.

ISKOLAI ÜGY.

A túlterhelés kérdéséhez.

II.

De ha már eddig jutottam, van még egy megjegyzésem, amelyet én itt hangsúlyozni különösen szükségesnek tartok. A tudomány csak akkor fog igazán életreható, az életet széppé, nemessé s boldoggá tevő hatalmas tényezővé válni, s hogy úgy szóljak: népszerűvé lenni, ha majd a hozzá méltó szép, tetszetős formában fog jelentkezni. A formának igen nagy fontossága van. Valamint nincs visszataszítóbb a nagyot hazudó, lelketlen ürességnél: úgy nincs szerencsétlenebb valami, mint valamely mély, igazi tartalom, amely nem megkapó, lebűvölő formában, hanem visszataszító esetlenséggel lép fel. Tehát ha azt akarjuk, hogy jobb, derültebb jövő következzen be, a jövő nemzedékekben fel kell költetni az erős formai érzéket azáltal, hogy szellemöket csak oly tárgyakon műveljük, amelyek tartalmilag és formailag egyiránt kitűnők, s hogy növendégeinket ne csupán tudományos szellemű előkészültséghez juttassuk, hanem egyszersmind derekas művészeti képzésben is részesítsük.

De térjünk vissza kitérített tárgyunkra s vessünk pillantást azokra a *túlterheltetést* megteremtő körülményekre, amelyeket épen maguk a középiskolába lépő s ennek tanfolyamán tova mozgó növendékek támasztanak.

Itt mindenekelőtt egy rendkívül elszomorító látvány tűnik szemeink elé, amely nem más, mint a társadalom minden osztályának a tudományos kenyérkereseti pályák felé való tódulása. Nálunk a földműves, az iparos család-apák mindnyájan azon nagy elhatározással kélnek és fekszenek, hogy fiaikat, akik kivétel nélkül mindnyájan nagyreményűek és nagyra menendők, mert hát bagolynak is sólyom a fia, a honoratioroknak messziről oly sokat mutató osztályába, egyszersmind szerinte kényelmes kenyérkereseti módhoz juttatja. Ne gondolja itt senki, mintha e sorokból valami kaszt-szellem felé hajló irány kandidálna ki; csak arra akarják a figyelmet felhívni, hogy ama félszegség miatt, melyszerint nálunk kivétel nélkül mindenki tudós akar lenni, nemcsak hogy minden egészséges társadalmi fejlődés lehetetlen, hanem a középiskola is folyvást oly ballasztal kénytelen küzdeni, amely sem kellő képességgel nem bír, sem a munka megbecsülésére szoktatva nincs, s épen nagy népessége miatt feladatát teljesen megoldani képtelen.

Am válják ki a társadalom minden osztályából az igazi munkabíró erő! De — úgy hiszem, ebben mindenki egyetért velem — nem vállalkozhatik a középiskola elé tűzött nagy feladatok megoldására a

gyöngye fejű s minden komoly munkára képtelen tehetetlenség, aki már jóformán a szülői háztól csak oly magas fogalmakat hozott a tudományos pályára előkészítő tanintézetbe, hogy itt majd őt a vásott-ságával folyvást küzdő mesterek a tudományokra, mint a többi, vele egyvívású, de elvétve más pályára lépett gyermekeket a majszterek a mesterségre „kitanítják.“

Továbbá az oktatás sikere érdekében kívánatos volna, hogy a tanító az individualitás fejlesztése céljából igyekezzék a keze alá került növendékeket egytől-egyig mennél előbb kiismerni; egyszersmind, hogy úgy a tanfolyam kezdetén, mint akkor is, midőn már a munka javában foly, mielőtt egy-egy lépéssel tovább mozdulna, igyekezzék meggyőződni arról, hogy elsajátította-e teljesen mindenik növendék a közlött ismereteket, s ha még e tekintetben kielégítő eredményt nem tapasztal, ne haladjon tovább, mivel félig-meddig átsajátított ismeretekhez újakat fűzni nem lehet, s ha mégis megteszi, ingatag alapra épít s minél tovább halad, a növendék ahelyett, hogy ereje fokozatos gyarapodását érezné, folyvást képtelenebbé válik feladatai megoldására; hogy végül a tanító osztályával való foglalkozása közben igyekezzék összes növendékeit folytonos szellemi foglalkozásban tartani, vagyis, bár mindig csak egygyel foglalkozik, működését folyvást úgy intézze, hogy az az egy az egész osztály munkálkodásának szavakban kifejezője, hogy úgy szóljak: az összesnek szószólója legyen, mivel az egész út, amely a kitűzött cél felé vezet, minden növendék teljesen csak így fogja megtenni; a tanuló csak így nem fog felemunkát végezni s dolgainak elnagyolásához hozzá nem szokni.

Ha már e követelmények során végig tekintünk s elismerjük azt, hogy a lehetőségnek is vannak határai, s hogy az oktatás sikerének biztosítása céljából az iskolával szemben a követelményeket nem szabad a sikert lehetetlenné tevő feltételekhez kötni, azt is el kell ismernünk, hogy ama követelményeknek az iskola csak 25. legfőlebb 30 növendékre menő osztálylyal felelhet meg. Lehet, hogy jól indított s a munkához már hozzászokott növendékek a tanfolyam vége felé nagyobb tömegekben is sikeresen haladhatnának együtt; de tény az, hogy a tanfolyam első felében a tanító működését 25—30 növendéknél nagyobb osztályban a kellő siker nem kísérheti.

De térjünk a jelenlegi viszonyok által teremtett helyzet meg szemlélésére.

A középiskola osztályainak jelenlegi túltömöttsége mellett igaz ugyan, hogy a szülők nagy reménye és várakozása már a tanfolyam kezdetén sok gyermekre nézve füstbe megy s a hivatlanok nagy tömege megzúlik, de a káros hatás már megvan, mert a fejlődés már mindjárt a legfontosabb ponton, a kezdetnél megvan bénulva, s amellett, hogy nem is sikerül mindig valamennyi hivatlant mindjárt eltávolítani, kevés számú, különösen jó talentummal megáldott növendéken kívül a többi félig értett s félig megemésztett alapismerettel fog a további munkához. Így aztán az következik be, hogy miután nincs az az elemi ismeret, amelyre a legtöbb növendéknél a tovább építés céljából biztosan számítani lehetne, a tanítás folyama folytonosan gyarsabbodó haladás helyett örökös tapogatódzásból s a tapasztalt hiányok tatarozgatásából áll; mivel a tanítás alkalmával lehetetlen a gyengébbekre a kellő tekintettel nem lenni, a haladásra képes és kész kevés

számú tehetség, eleven ész is meglassodik, nehézkessé válik; míg másfelől a hiányos előismeretekkel bíró nagy többségre az osztály fokozatához képest lehetetlen oly feladat megoldását bízni, amely képességeit több ponton túlságosan nagyon meg ne haladná.

Továbbá bizonyos az, hogy a szellemi tehetségek fejlődése a test és ennek legfinomabb szervei erősödésével arányosan halad. Ezen általánosan ismert s elfogadott elv alapján már azt várhatnók, hogy a gyermekekkel a szülői ház, tekintettel a megoldandó feladat nehézségére, csak oly korban igyekszik megkezdni a középiskolai tanfolyamot, amidőn az a fejlettségnek bizonyos magas fokát elérte. Ez alig egy pár évtizeddel valósággal így is volt többnyire. Az iskolai rendszer ugyan mint ma, úgy akkor is megengedte azt, hogy a gyermek a 9-ik életév betöltése után léphessen a középiskolába, de a kívánalmakat az előlegesen felmutatandó ismeretek tekintetében annyira felfokozta, hogy az oly fiatal korban való belépés megengedését csak kevés kiváló tehetségű s kivételes helyzetű gyermekekre vonatkozó eredménynek tekintették, s a szüle gyermekét alig merte a 12-ik életév megközelítése vagy éppen betöltése előtt a középiskola sorompói elé léptetni. De az általános védkötelezettségről szóló törvény életbeléptetése után a szülék részéről ezen üdvös késedelmeskedést lázas sietség váltotta fel s a gyermek érett vagy nem érett, fizikailag erős vagy gyöngye voltára vonatkozó töprengések elnémultak azon gondolat előtt, hogy azt a sorozat a középiskolai tanfolyamon érheti. Ezzel egyidejűleg beköszöntött egy másik baj is, az, hogy éppen a legerősebb fejű és legérettebb növendékek, akiknek jelenléte az osztály nemes versenyében az összesre oly üdvös hatású szokott lenni, a tanfolyam elsietéséhez fogtak s „az osztály-ugrások,“ amelyek korábban szinte hallatlanok voltak, egymást érték nemcsak az osztályok tudományos színvonalának alászállítására, hanem, mint a tapasztalás is megmutatta, gyakran magának az osztályt ugró növendékeknek is határozott kárára. Ezeknek a következtetés tapasztalataim szerint az volt, hogy a közelebbi években az átlagos életkor a növendékeknél két évvel hanyatlott. Két év pedig a fejlődésben igen nagy idő. E tétel annál inkább nyer fontosságban s jelentőségben, minél fiatalabb korra megyünk vissza s minél jobban van ezen idő a kellő fejlettség bevétele mellett a tanfolyam megkezdéséhez való előkészületre fordítva. Miután ma, talán külső körülmények nyomása alatt, ezek kevésbé vannak tekintetbe véve a középiskolába lépni szándékozó növendékek részéről, mint korábban, természetes, hogy ami régebben az erősebb vállaknak éppen csak elég volt, hogy megbírhassák, az most fejletlenebb növendékekre nézve túlságosan nagy tehernek látszik. S valósággal a túlterheltségről szóló panasz egészen újabb keletű, bár a tanrendszer a korábbi időkhöz képest lényegében mit sem változott.

Tehát a kívánalmakat úgy a képességek, mint a fejlettség tekintetében fokozni kell a középiskolába lépni szándékozó növendékekkel szemben; továbbá meg kell akadályozni az osztályoknak a növendékek által való túlságos elárasztását, amely baj maga képes volna a kellő tudományos alapvetést lehetetlenné tenni s az iskolát, majd utána az életet is olyanokkal árasztani el, akiknek minden teher. A középiskolai oktatás célok, mégpedig folyvást magasabb és magasabb célok kitűzésében s a növendéknek e

célok felé való irányzásából áll; az egyes osztályok növendékeinek megannyi lelkes kis csapatoknak kell lenniök, amelyek az eléjük tornyosuló akadályok leküzdéséből meritik erejüket s lelkesedésüket az újabb, még nagyobb akadályok legyőzésére, a tudomány egy avatott bajnokának vezetése alatt. Minden lehetőt el kell követni a jobb jövő érdekében, hogy e csapatokban az összetest demoralizáló, a sikeres haladást, az iskola hathatós működését minden léptenyomon akadályozó hivatlanok elegyedjenek; s ha mégis elvétve akadna ilyen, a tanfolyam alatt az időnként megejtett szigorú, részrehajlatlan vizsgálatok alkalmával az ezáltal előidézhető bajnak hamarosan elejét kell venni. Az igazi humanismus a legfontosabb érdekek tiszteletben tartásában s ápolásában áll. Rosz szolgálatot tenne e tekintetben az, aki a gyarlóság iránt elnézőleg járna el, mivel így ellenére járna annak, hogy a középiskola az életnek kizárólag csak munkaképes növendéket adhasson s a művelődés színvonalának emelkedéséhez hozzájárulhasson.

De tekintsük meg már a középiskolai oktatás sikerének legjelentékenyebb s legfontosabb faktorát.

(Folyt. követk.).

Zsoldos Benő.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Az iskolák helytelen berendezése fölötti panasz képezi Comenius szemlélődésének kiindulási pontját a *schola pansophica tervezetében* (delineatio). Elhanyagolják — úgy mond — a szükségeseket, mert szükségtelen dolgokra tanítanak; a schola pansophica célja e bajon segíteni oly módon, hogy *mindenkit* (omnes) az életben szükséges *minden dologra* (omnia) és pedig *általános módszerrel* (omnino) tanít, oly természetességgel, hogy mindegyik tanítvány a maga tanítójává, mesterévé képeztetik. A schola pansophica keresztyén szellemben rendezendő be, mert az igazi boldogság a keresztyénségen belül keresendő. A boldogsághoz helyes cselekvés szükséges, helyes cselekvéshez a helyes belátás vezet, az értelemben pedig semmi sincs, ami nem volt előbb az érzékekben. Képezni kell hát: az érzékeket az értelem fejlesztése céljából, a kézügyességet a helyes cselekvés céljából és a nyelvet a gondolatok értelmes közlése céljából. E képzés eszközei: jó könyvek, jó tanítók, jó módszer. E három elemnek helyes berendezése által az iskolagépezet az óraműhöz hasonló pontosságúvá lesz. Az iskolában megkívántató rend kiterjed:

a) *A tantárgyakra* (ordo rerum). α) Előbb az érzéki dolgokat kell tanítani, aztán az értelemre, végül a hitre vonatkozókat (természet, ember, isten); az egészet a részek előtt, a nemet a faj előtt, az összetettet az egyszerű (a részek) előtt kell ismertetni. β) A fontosabb dolgokat hathatósabban kell gyakorolni (potiora potius); legfontosabb pedig a kegyesség (vallásosság), aztán az erényesség s végül a tudományosság. γ) Az együvé tartozandókat egyszerre, egymás mellett kell tanítani, tehát az *írást az olvasással*, a dolgok szemléletét a megnevezéssel és megértéssel.

b) *A személyek rendje* az osztályokra vonatkozik; itt már — eltérőleg korábbi terveitől — hét osztályt állít fel Comenius.

Érzéki fokozat	1. Vestibularis 2. Janualis 3. Atrialis	grammatikai	osztályok
Értelmi fokozat	4. Philosophiai 5. Logikai 6. Politikai	humanistikai	
Az ész fokozata	7. Theologiai	theologiai	

c) *A könyvek rendje* abban álland, hogy minden osztálynak külön könyve legyen, melyben az illető osztály pensusa foglaltassék.

d) *A helyre vonatkozó rend* megkívánja, hogy minden osztálynak külön tanterme legyen, minden padban egy felügyelő legyen s a tanító az ablakkal szemközt, emelkedett helyen üljön.

e) *Az időre vonatkozó rend* megkívánja, hogy a tananyag évekre, hónapokra, napokra, sőt az egyes tanórákra eleve megállapíttassék; a tanév egyszerre kezdődjék; naponként hat órán kell tanítani¹⁾; a tanórák között szünet legyen; délelőtt inkább az elméleti, délután a gyakorlati tárgyak tanítandók.

f) *A foglalkozásban való rend* abban álljon, hogy mindenik osztályban legyen első, másod- és harmadrangú foglalkozás. α) *Az elsőrangú* tantárgyakat (nyelv, bölcselet, theologia) minden osztályon keresztül fokozatosan s ugyanazon módszer szerint kell tanítani; gyakorolni kell az érzékeket, az értelmet, az emlékezetet, a nyelvet, a kezet, az erkölcsöket és a vallásosságot. β) A történet, mint *másodrangú* tantárgyból tanítandók: a 3-ik osztályban a mindennapi életből vett erkölcsi elbeszélések, a 4-ik osztályban a természettörténet, 5-ik osztályban mesterségek története, 6-ik osztályban szertartások története (historia ritualis), 7-ik osztályban egyetemes történet. Az érzékek gyakorlása végett kívánatos, hogy a tanítandó dolgok természetben vagy utánzatban felmutattassanak; a tantermek falai festményekkel legyenek ékítve, a tankönyveket is képekkel kell ellátni. Az emlékezet gyakorlása végett hetenkint vetélkedés tartandó. A történeti és geographiai ismeretekben való gyakorlás végett hetenkint egy órán a *Mercurius Gallo-Bellicus* című újság olvasandó. A fogalmazást privatim (levelek írása által) is kell gyakorolni. A latin beszédben való gyakorlás végett u. n. priscianomastix alkalmazandó, mely büntetésül a hibásan beszélő kezébe adatik. Az ének és zenére külön órák fordítandók. Az erkölcsök gyakorlása végett minden osztályban senatus szervezendő, mely — élén egy consullal — hetenkint ülést tart s ítél az erkölcsi kihágások felett (Trotzen-dorf). A vallásosság gyakorlása végett, az iskola imával veszi kezdetét s azzal záratik be. γ) *A rendkívüli foglalkozások* közé tartozik: az auctoroknak (Erasmus, Vives colloquiai, Seneca levele stb.) magán olvasása, a megengedhető játékok, különösen azok, melyek mozgás által a testnek, az egészségnek hasznára válnak: ugrás, futás, birkozás, tekőzés, lapdázás; ülő játékok közül az ostábla és sakk; eltiltandók a kártyázás, kockajáték. Igen szükségeseek az iskolai színjátékok.

g) *A szünetek rendje*: minden tanóra után félórai szabad idő; szerda és szombat délután szünet, a sátoros ünnepek alkalmával két hét, szüretkor (az iskolai törvényekben aratáskor) egy hónap.

¹⁾ Privatim nihil imponatur agendum.

Tanrend.

Dél előtt.

Első óra (6—7): ének és szentírás-olvasás, ima.

Második óra ($1\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ 9): az illető osztály főtárgya, inkább elméletileg.

Harmadik óra (9—10): ugyanaz, inkább gyakorlatilag.

Dél után.

Első óra (1—2): zene vagy más kellemes mathematicai gyakorlat.

Második óra ($1\frac{1}{2}$ 3— $1\frac{1}{2}$ 4): történelem.

Harmadik óra (4—5): irálygyakorlat.

Igen szép világot vet Comenius rendszerére az egyes osztályok leírása.

A további fejtegetés (*deliberatio*) a körül forog, hogy:

a) vajon létesíthető-e ily iskola a valóságban? Comenius igenlőleg felel. A realiákban ugyan nem taníttatik minden teljes részletességgel, de ez nem is szükséges, nem is lehetséges rövid hét évi idő alatt ¹⁾. b) Azon kérdésre, hogy a kitűzött cél hét évi idő alatt elérhető-e, szintén igenlőleg felel, ha t. i. a módszer helyesen kezeltetik. Kimerítően felel Comenius azon kérdésre, hogy mihez fognak azok, kik ez iskolát 16—18 éves korukban bevégezik. Először is egész életükben hasznát veszik szerzett ismereteiknek; másodsor kisebb gyermekek nevelését lehet rájuk bízni. Harmadsor aki nevelőséget nem kap, az maradjon az iskolában (apud scholae rectorem) s készüljön a jövődő hivatásához szükséges behatóbb ismeretekre; *egyik készüljön theologiára, másik orvosi pályára, egyik bölcsészetre s tanítói pályára, másik az astronomiára, egyik udvari hivatalra, másik gazdatisztságra, egyszóval valami, a közjó előmozdítását célzó hivatalra*; ekként hivatásszerinti csoportokra oszolván, a rector tanácsolhatja őket, hogy micsoda hasznos könyveket olvassanak, miként gyakorolják magukat a *Gellianum-collegiumokban* ²⁾, s miként használják a nyilvános könyvtárakat; befejezésül a tehetősbek külföldi utazásra mehetnek. d) A könyvek kérdésében ajánlja Comenius, hogy a Svédországban készített tankönyvek alkalmaztassanak először a magyar nyelvhez; e munkában azonban néhány tudós férfit kér segítségül, mivel e munka nem egy ember munkája. e) Végül hangsúlyozza a tantermek berendezését, a convictus felállítását, illetőleg kibővítését ³⁾; állandó osztálytanítók s ezenfelül egy rector beállítását, illetőleg ez állások rendszeresítését; javasolja, hogy mindenekelőtt a háromosztályú latin iskola felállításához szükséges felszerelés készíttessék el, *hogy az épület ne a torony tetejéről kezdessék, hanem az alaptól*; a felsőbb osztályok körüli nagyobb erőfeszítést igénylő munkálatok majd jobban berendezhetők lesznek azután.

¹⁾ Unius septenni spatium. Tévedésen alapul tehát Molnár Aladár azon állítása (A közokt. története Magyarországon. I. 409.), miszerint C. a schola pansophica némely osztályát több éves tanfolyammal tervezte volna — ²⁾ A Gellianum collegiumok (így nevezve Gellius A. római íróról) a nyilvános előadások kiegészítőjeül egy-egy idősebb diák vezetése alatt rendezett önképző csoportok voltak, melyekben a tanulók a közöttük kiosztott különféle szerzők nyomán megbeszéltek, amit a tanártól a nyilvános előadásokon hallottak; összevetik a (Gellius példája szerint) különböző írók nyomán gyűjtött kivonataikat, jegyzeteiket. Valószínű, hogy ugyanaz, amit előbb collatio név alatt értettek Has. Didactica Magna XXXI. 11. és Molnár A. „A közoktatás története“ I. k. 414. l. — ³⁾ Az 1648-iki tanrendszer szerint 40 tanuló részesült ingyen köznevelésben.

A költségek beszerzése tekintetéből ajánlja Comenius, hogy a fejedelemszónok s az iskolák és egyházak egyéb pártfogói, polgárok, nemesek, lelkészek, jövedelmük egy tized- vagy csak huszadrészét adják az iskolára ¹⁾.

A fejtegetéshez van függesztve egy terv az iránt, mimódon lehetne a tervezett iskolát a latin nyelv élőbeszéd útján való gyakorlására is berendezni ²⁾. A kezdet — úgy mond — már megvan; a meglevő helyiségekben száz meg száz növendék fér el; a convictus, bentlakás behozva; a fejedelemszónok megvette a minap az iskola használatára az iskolától negyedik házat, vegye meg a közbeneső hármat is, hogy a tanároknak legyen hol lakniok; vétesse körül az egészet kőfallal, s kész az új Latium.

Ennyit a schola pansophica tervéről és fejtegetéséről ³⁾.

(Folytatása következik). Dezső Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége).

Április 28.

Elnökök: Révész Bálint, Vályi János. Tisza Kálmán a tegnapi napon a fővárosba távozván, Vályi János, mint utánna legrégibb gondnok, az elnöki szék elfoglalására felhívatott, ki azt azonnal elfoglalta.

A jegyzőkönyvek hitelesítése után felvetetett Miskolczy Lajos, főispán felebbezése az érsemjéni egyház azon intézkedése ellen, melyszerint nevezett egyház reá, ottani birtoka után építkezési s iskolafenntartási költség címén 60 forintot vetett ki; megjegyzendő, hogy nevezett nem ott lakik és hogy az érsemjéni egyház előjárósága ezen kivételt az iskolai törvények azon §-a alapján vetette ki, mely megengedi, hogy a községi iskola fenntartására az államadó 5%-a kivethető. Amivel az egyházi törvények 16-ik §-a csak annyit mond, hogyha az egyháztag egyházközségén kívül más egyházakban is viseli az egyházi terheket, ott a jogot is gyakorolhatja; tehát ebből nem következik, hogy más helyen is tartozik viselni és mivel az 5% csak községi iskolára vethető ki, Miskolczy felfolyamodásának hely adatott. Ez a törvényes dolog; de eléggé sajnós az, hogy némely tehetősebb és tekintélyesebb egyháztagjaink kivonják magukat a terhek viselése alól, s az áldozatkészség, mely a múltban csodákat mivelt, s melyre talán ezúttal legnagyobb szükség lenne, folyvást hanyatlik. Jellemző, hogy az érsemjéni egyházban a zsidók s egyéb felekezetbeliek is, szívesen megfizették az e címen rájuk vetett költséget.

Különben Miskolczy Lajos úr is felfolyamodásában kifejezést adott azon szándékának, hogy jószántából megteendje azt, mire törvényesen nem kötelezhető.

¹⁾ Ha meggondoljuk, hogy Szilágyi S. szerint (Lorántfy Zs. 95. lap) a fejedelemszónok körülbelül egy millió forintot költött az uradalmi és egyházi tisztviselők, cselédség és hadtartás költségeire s hogy ugyanannyira tehető együtt a többi patronusok és hívek jövedelme: akkor, Comenius körülbelül 100,000 frttal tervezte a pataki iskola berendezését. Ugyanennyit adott Pázmány Péter a nagyszombati egyetemre.

²⁾ De Latio a Tiberi ad Bodrogon transferendo.

³⁾ Sem a Scholae Pansophicae delineatio, sem a Deliberatio Patakon nem jelent meg; csak az Opp. Did. O. III. kötetében látott napvilágot Amsterdamban, 1657-ben.

A mult gyűlésről azon ok miatt, hogy a gazdasági tanács által ajánlott Fráter Zsigmond, illetve gyermeke jogosultsága ellen Fráter Béla kérvényt adott be: a Fráter Gedeon alapítványra felvétel ügye a jelen gyűlésre halasztatott. Most tehát újabban tárgyalás alá vétetvén az ügy, felolvastatott Fráter Béla kérvénye, mely vádirat volt inkább Fráter Zsigmond ellen és ez utóbbinak cáfoló írata. E két jellemző irat visszatetszést és nagy megütközést idézett elő; telve voltak azok a személyeskedés és egymásiránti gyűlölködés szemetjével. Végre is, mivel az alapítvány-levél a jó tanulás mellett a szegénységet is egy lényeges indoknak tartja a felvételre: a két egyforma leszármazású rokon közül a Fráter Zsigmond gyermeke ítéltetett a felvételre jogosultabbnak.

A mezőtúri egyház ügye ismét előkerült, mint valami tengeri kígyó. Uglátszik, hogy a felzaklatott hullámok még most se esendesedtek le ott.

Nevezett egyház ugyanis, Turgonyi Lajos megválasztása után, presbyteriumában azon határozatot hozta, hogy megválasztott lelkészének, azon időtől, melytől a kerület kegyelme folytán megválasztatott, fizetése kiadatik. Mivelhogy hivatalát el nem foglalhatta, annak oka az egyházmegye volt, mely a választást meg nem erősítette. A lelkész ezt az egyháznak visszaajándékozta ugyan, csak is általa az elhunyt lelkész özvegyének fizetni kötelezett bizonyos járulék megtérítését fogadta el.

Az egyházmegye felfolyamodás folytán a presbyterium végzését megsemmisítette; a kerület az egyházmegye végzését helybenhagyta, mivel püspök úr ottani látogatása alkalmával határozottan utasította az ottani előjáróságot, hogy a papi jövedelemről pontos számadást vigyenek, s az e címen bejött jövedelmet megcsonkulni ne engedjék.

E tárgyalásnál felmerült és méltó joggal azon nyilatkoztatása T. L. úrnak, melyet kegyelemkérő folyamodásába foglalt, hogy t. i. ő, ha ismét kegyelembe vétetik, mindent el fog követni a túri egyház felvirágoztatására, a jó békeség, egyetértés helyreállítására, s egyszersmind határozott ígéretet tett, hogy képviselői mandatumát leteszi és teljes erejét az egyház- és iskolaügynek szentelendi. Mindezen ígéretek azonban úgy látszik csak üres hangok voltak, mert mindez ideig megtartotta képviselői állását és az egyház belbékéje még most sincs visszaállítva.

Ezen ügy letárgyalása után a gyűlés néhány percere felfüggesztetett, a tanárválasztó bizottság tagjai elvonulván, a jogtanárt megválasztották; az eredmény kihirdettetett, melyszerint Karsa István, pápai jogtanár lett 14 szavazattal kettő ellenében megválasztva.

A gazdasági tanács jegyzőkönyveinek tárgyalásra rendelt pontjai elláttatván, a gyűlés 2 óra 15 perckor végetért.

Április 29.

Elnökök: Révész B., Vályi János. A mai napon reggeli 9 órakor az iskola imatermében istenitisztelet tartatott, hova a tegnapi gyűlés végével püspök úr azon kinyilatkoztatással hívta meg az egyházkerületi gyűlés tagjait, hogy Csiki Lajos úr, a gyakorlati theologia tanára fogja az istenitiszteletet végezni. Csiki Lajos úr Gal. V., 1. verse felett tartott egyházi beszédet. Beszéde első részében a következő

tételt fejtegette: „*Lássuk különböző nyilatkozataiban azon szabadságot, melylyel Krisztus bennünket megszabadított,*“ a másodikban pedig ezt: „*Miképen állhatunk meg e szabadságban? Elégséges-e erre a gyöngé emberi erő? Vagy isteni kegyelemre is van evégett szükség?*“ Az előadás értelmes s különösen második részében szívhez szóló volt.

Az istenitisztelet után a tanácsterembe gyűltek a kerületi gyűlés tagjai, hol Csiki Lajos úrnak, a krassó-vidéki papi értekezlet megtámadásával szemben, az iránta nyilvánult elismerő rokonszenv nyilatkozataiban erkölcsi elégtétel lett szolgáltatva.

A tulajdonképeni folytatólagos gyűlés az egyházkerületi hivatalnokokra beérkezett szavazatok felbontásával megbízott küldöttség jelentésével vette kezdetét, melyből kitűnt, hogy a kerület 551 anyaegyházából be kellett volna jönni 576 szavazatnak, bejött pedig valósággal 567 szavazat, ebből Révész Bálint püspökre 561 szavazat esett, a 6 szavazat különböző egyének között oszlott meg. E választást a közgyűlés lelkes éljenzéssel vette tudomásul.

Gr. Rádai Gedeon következő üdvözlő beszédet tartotta: Főtiszteletű egyházkerület! Lelkem mélyéből fakadó őszinte örömmnek adok kifejezést ezen választási eredmény felett! De hiszem, tudom, hogy ezen örömben a főtiszteletű egyházkerületi gyűlés, sőt az egész egyházkerület minden egyes tagja is osztozik. Annyi csapásokon, megpróbáltatásokon mentünk keresztül és e megpróbáltatások között most elválasztott püspökünk mindenkor megmutatta kormányképességét, egyháza iránti buzgó, tántoríthatatlan szerelmét. De osztozni fog ez örömben az egész magyarhoni reformatusság is, mert hiszen a főtiszteletű úr munkássága az egész egyház életére kiható munkásság vala.

Kérem a gondviselés istenét, hogy főtiszteletű urat fontos állásában tartsa meg, ajándékozza meg erővel, egészséggel, hogy mindnyájunk öröme, díszére, anyaszentegyházunk boldogítására, a legkésőbb korig munkálkodhassék. Ezen közhelyesséssel és éljenzéssel fogadott beszéd után

Kiss Aron emelt szót: Főtiszteltű egyházkerületi gyűlés! Senki által sem engedtem volna magamat megelőztetni, de tekintettel a tárgyalandó ügyek halmazára, az volt célom, hogy a mai gyűlés végeztével teszem meg üdvkívánataimat; miután azonban méltóságod által megelőztettem, most már ezúttal szólalok fel, hogy kifejezést adjak én is szívből fakadó örömmnek, e szerencsés választás alkalmából, én, ki mint a püspök úr, szintén életfogytiglan lettem megválasztva. Aki az új választásnak ellene voltam.

Kívánom tehát, hogy főtiszteletű püspök urat az isteni gondviselés tartsa meg, s mint eddig, úgy ezután is kedvező áldásában részesítse, hogy egyházunk sokat hányatott hajóját kedvező révpartra juttathassa. Tartson meg bennünket továbbra is szíves jóindulatában, hogy vezetése, kormányzása alatt isten országának ügyét kedvezőleg vihessük előre. Isten tartsa meg még sokáig közbecsülésben, szeretetben folytatott életét! (Általános éljenzés).

Révész Bálint püspök: Főtiszteletű egyházkerület! Mélyen meghatva érzem magamat mind az irányomban nyilvánult közbizalom felett, mely ez alkalommal is felém fordult,

mindazon nyilatkozatok által, melyeket a méltóságos gondnok és esperes urak csak most kifejeztek! Én azt hiszem, hogy talán nem is ismerik annyira elgyengült erőmet, sem a távolban, sem a közelben, mint én magam, s inkább a jóakaratra tekintettek, midőn bizalmukkal megtisztelni kegyesek valának. Egy év óta, de különösen szeretve tisztelt elnöktársam halála óta, megtörve érzem magamat, s el is voltam határozva, hogy kérni fogom, hogy mint öreg szolgát oldjanak fel ezen különben szeretett s odaadással vitt hivatal köteléke alól; de most az időt rabolni nem akarom az új főgondnok megválasztásáig és új püspök választásáig úgy is kellene azt vinnem. Kérem azért a tisztelt esperes és gondnok társakat, hogy mint eddig, úgy ezután is tartsanak meg becses barátságukban és míg e hivatalt vihetem s vinni fogom, jóakarató s szívélyes támogatásukban (Általános hosszan tartó éljenzés). A szavazatbontó-küldöttség jelentése tovább olvastatván, kitünt, hogy Tóth Sámuel 556 szavazattal egyházi főjegyzővé, dr. Farkas Antal 541 szavazattal világi főjegyzővé, dr. Kovács Sándor 322 szavazattal világi aljegyzővé megválasztottak.

Egyházi aljegyzőségre senki általános szavazatot nem nyervén, új szavazás alá Joó Istvánnak, Elek Lajosnak s Illyés Bálintnak kellett volna kitűzteniök, azonban Joó István a jelöltségből magát kihagyatni kérvén, Illyés Bálint pedig a multkor határozottan s visszavonhatlanul lemondván, új szavazás végett Elek Lajos, gimnáziumi tanár, Szeremlei Sámuel, h.-m.-vásárhelyi lelkész és Zsigmond Sándor szoboszlói lelkész tűzettek ki.

Egyházi tanácsbírául Könyves Tóth Mihály választott meg.

Még 5 egyházi tanácsbírónak kellvén választatni, újabb szavazás végett kitűzettek: Némethi Lajos, Miklovicz Bálint, Balogh F., Illyés Bálint, Váradi Nagy István, Széll Kálmán, Berki István, Kiss Albert, Pap Károly, Gonda Balázs, Szarka Boldizsár, Ferge János, Czelder Márton.

Világi tanácsbíroságra senki általános szavazattöbbséget nem nyervén, újabb szavazat végett kitűzettek: gr. Degenfeld József, Ormós Bálint, Györy Endre, Kovács F., Tabajdi Lajos, Lengyel Imre, Hegyesi Márton, Böszörményi Károly, Hajnal István, Jenei József, ifj. gr. Lónyay Menyhért, Ujfaluassy József, Beke István, Izsák Dezső, Ónody Géza, Thali Kálmán.

A szavazatok beadásának ideje jun. 15. Szavazatbontó-bizottság választott, mely ha a szükség úgy hozza magával, új szavazást rendelhet el, hogy az augusztusi gyűlésre már az egyházkerületi gyűlés teljesen szervezett lehessen.

Ezután a díjlevelek s csereszereződések ügye letárgyalatván, a mai gyűlés 2 óra 10 perckor berekesztetett.

Április 30.

Elnökök: Révész Bálint, Vályi János.

A mai gyűlésnek kétségtől egyik legközérdekűbb tárgya volt a levéltárnoki jelentés, melyben előadatik, hogy a rendezés mily stadiumban van és hogy nem messze van az idő, midőn az teljesen rendezve lesz; ezzel összefüggőleg megemlékezik a levéltárnok úr Hán Lajos művéről, melyből tudomására jutott annak, hogy több egyetemes convent jegyzőkönyve levéltárunkban nincsen meg, minélfogva levél-

tárnok megbízott, hogy majd a convent-tartás alkalmával az egyetemes convent levéltárában Pesten nézzen utána a jegyzőkönyveknek s azokat levéltárunk számára szerezzze meg.

A beregi egyházmegyében a cserfalvai, gecei, benei, balazséri egyházak iskoláik közössétételét kérik oly feltétel alatt, hogy a beállítandó tanítók reformátusok legyenek s a kántori teendőket is végezzék. E fontos ügy tárgyalása jövő gyűlésre halasztatott.

A már mult gyűlés által is tárgyalt s véleményadás végett az illetékes egyházhoz áttett lippai lelkészség ügye azzal tétetett át az egyetemes conventhoz, hogy majd a létesítendő országos közalaptól, belátása szerint, e nevezetes célt előmozdítani sziveskedjék.

Hosszabb vitára adott alkalmat Nagy Zsigmond, bánfalvai lelkész azon kérelme, miszerint engedessék meg neki, hogy a méhészet vándor-tanítóságára vállalkozhassék. Ő egyházát s.-lelkésszel látná el, s maga is minden hónapban egyszer meglátogatná egyházát. Az egyházmegye a lelkész ezen kérését megadta. Az egyházkerület, tekintettel az *egyházi törvények* 126. s 127. §§-aira, nevezett lelkész kérelmét meg nem adhatónak jelentette ki.

Az egyházkerületi bizottságok tagjai ujlag megválasztottak s a conventi képviselőkkel együtt a névtárban közzététetni rendeltettek.

Az egyházkerületi pénztár számadásait felülvizsgáló küldöttség jelentéséből kitünt, hogy a pénztárnak eddig 20,000 forint alaptőkéje van, s kilátás van reá, hogy leendő idő, midőn (ha e tőke ily arányban növekszik) nem kell agentialis költséget fizetni az egyházaknak. Vajha ez az idő minél hamarabb bekövetkeznék!

Az Andaházi-Szilágyi intézet pénztára felülvizsgálásáról szóló jelentés felolvastatván s helybenhagyatván, még néhány esekélyebb jelentőségű ügy intéztetett el s az egyházkerületi gyűlés 1 órakor d. u. végetért. Még maradt több tárgy elintézetlenül, melyek a jövő gyűlésre relegáltattak.

Mi pedig azon vélemény hatása alatt oszlottunk szét, hogy itt az ideje, hogy az egyházkerület szakbizottságokra osztassék, mert e hosszas és folytonos testet és lelket egyaránt terhelő munka, amellet, hogy az embert teljesen kimeríti, a hosszas távollét által magán, családi és otthoni hivatalos munkálkodásainkban annyira hátravet, hogy kivált a világi hivatalnokok kénytelenek a legjobb akarat mellett is a gyűlés végét be nem várva, eltávozni.

Különben a gyűlés a legszebb rendben s elég gyorsan végezte teendőit; ennek köszönhető, hogy csak a tárgysorozat szerint is 150-nek jelzett ügy kevés kivétellel elintéztetett, holott némelyik fontosabb ügy majd egy fél napi tanácskozást vett igénybe.

Lukács Ödön.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A francia államtanács.** Most, amikor nálunk a r. kath. főpapság, a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása közben, de azonkívül is, oly sokszor hivatkozik történeti jogaira s a sértett fél gyanánt mutogatja magát, nem feledvén el századokon át szerzett érdemeinek emlegetését sem; most, amidőn a miniszterelnök, a panaszlokkal szemben,

azoknak egészen kivételes, óriási jogait és anyagi előnyeit veti a mérlegbe: már csak a tanútság kedvéért is méltó megfigyelni a *francia államtanácsnak a papság javadalmazása* s e javadalmazás felfüggesztésére hozott határozatát. A papság, mint mindenütt, úgy ott is próbálgatván a kormány szabadelvűségét tiltakozásaival korlátozni, kétségbevonta egyebek között annak a papi javadalmazás felfüggesztésére vonatkozó jogát is; mire az államtanács kimondta, hogy az államkinestárból fizetett hivatalnokok között nem ismer különbséget s az *államkormány joga az egyházi javadalmaknak fegyelmi úton való felfüggesztésére, vagy beszüntetésére általános jellegű s nincs aldvétve sem megkülönböztetésnek, sem megszorításnak*. Az államtanács e véleményét — mint a hírlapok bizonyítják — még azok is okadatoltnak s szükségesnek tartják, akik különben elvi szempontból más nézetben vannak, s a püspököket teszik érte felelőssé, állítván, hogy túlbuzgóság és „gyermekes” heveskedés által magok idézték elő ama határozatot s illetőleg magyarázatot; mivel a kormány és a szabadelvű intézmények ellen elkeseredett hadat folytatva s az állam tekintélye ellen kardoskodva, kihívják maguk ellen nemcsak a kormány, hanem a józan közvélemény kárhozható ítéletét is. Franciaország sokszor szolgált már intő példának a nemzeteknek és tettei sokszor adtak irányt más népek műveleteinek; hátha ma is tanulhatnánk meg tőle valamit?!

— **Az izraeliták anyakönyvvezetése** tárgyában rendeletet intézett a vallás- és közoktatási minisztérium a törvényhatóságokhoz, amelyben elítélvén, megbízhatatlannak s az állam érdekeire nézve sérelmesnek nevezvén az izraeliták eddigi anyakönyvvezetését, felhívja a törvényhatóságokat, hogy a területekben eső minden egyes izraelita hitközségben igyekezzenek meggyőződést szerezni az anyakönyvvezető képessége és megbízhatósága iránt s tegyenek arra nézve javaslatot. Egyúttal azt is tudatja, hogy ezentúl az izr. hitközségek anyakönyveinek vezetőül csak oly egyének választhatók, kik legalább polgári iskolát, vagy gimnáziumi vagy reáliskolai négy alsó osztályt végeztek; akik beszélnek az állam hivatalos nyelvét s tudnak azon írni; akik állampolgárságukat igazolják és feddhetlen előéletűek s nem üznek oly foglalkozást, amely az anyakönyvvezetéssel össze nem fér, p. o. házalást vagy korcsmárosságot stb. Üdvözljük e rendeletet, amely kemény ítélet bár az izr. hitközségek előjáróira s főleg a rabbi urak lelkiismeretességére; de igazolt nemcsak az állam érdekei, hanem a közérkölcenség szempontjából is. Szeretjük hinni, hogy a hazafias érzelmű s tisztalátású izraeliták szintén örömmel fogadják e rendeletet.

— **Warga Lajos**, sárospataki hittanár, „*Keresztény Egyháztörténelem*” című nagy művének 2-ik kötetéből már a 2-ik 10 éves füzet is elhagyta a sajtót. E füzet túlnyomóan a hazai reformatio történetének van szentelve (214—314. l.). Benne oly részleteséggel szól szerző — és pedig folytonosan forrásokra való hivatkozással — hazánk reformatiojának a szatmári zsinatig terjedő történeteiről, amint azt egyetemes egyháztörténelmi íróinknál eddigelé hiában keressük. Szo-

kás pártatlanságát és forrásaival szemben tanusított óvatosságát, a *magunk* történetének írása közben is, következetesen megőrzi s jegyzetei s azokban mondott bírálati, kételyei s kérdőjelei által részint maga is forrássá válik, részint utat mutat a tovább kutatásra. Vajha e mű azzá lenne, amivé lennie kellene: az *egyház és vallás iránt érdeklődő értelmiség házi bibliájává!!* De — fájdalom — úgy tudjuk, hogy az írónak, tanítványain kívül, majdnem egyetlen Mecaenása van s ez ő, *ön maga!!* E füzet beküldésekor a következők közlésére szólítottunk: „Azon t. volt hallgatóimat, kik a Keresztény Egyház Történelme II. kötetének 2-ik füzetéhez igényt tartanak, kérem: sziveskedjenek lakásuk címét, az utolsó posta és megye megnevezésével együtt, alólirotthoz egy levelező-lapon beküldeni, hogy illető példányaikat elküldhessem. Sárospatakon 1883. május 10.”

Warga Lajos.

— **A középiskolai törvényjavaslat** a főrendiház által, némi jelentéktelen s többnyire iránybeli módosítások után elfogadtatván, átküldetett a képviselőháznak, amely a főrendek módosításait helyeselte; minélfogva most már nincs egyéb hátra, mint a szentesítés. Vajha az új középiskolai törvény kielégitené majd a hozzákötött igényeket s a hosszú bizonytalanság után a középiskolák sorsában igazi előnyös fordulat állana be! Eddig egyetlen jelentékenyebb lépést sem próbálhattunk saját gondolataink szerint; mert félünk kellett, hogy a miniszteri javaslat keresztet húz számításainkra. Most tehát a keret megvan, lehet mozogni, írni, alkotni s minden irányban megmutathatjuk jóra való hajlandóságunkat. Sok nem úgy van ugyan a javaslatban, amint mi óhajtottuk volna; a főrendekhez kötött várakozásunkban is csalódtunk; de mindezekben megnyugszunk immár a reménységért.

— **A harmadik egyetem** ügyében összehítt szakértők többsége — úgy olvassuk — nem szerelmes a harmadik egyetembe. Sem az időt nem tartja alkalmasnak, sem oly várost nem lát e hazában, amely a főváros vonzerejével versenyezhetne; pedig a túltömöttség főoka, a szakértők szerint is, maga Budapest. A jogakadémiáknak több jogot óhajtanak s az ügyvédi pályára készülőket hajlandók felmenteni a tudori diploma kényelmetlenségei alól. A tanácskozás még tart; a végeredményt közöljük majd t. olvasóinkkal.

— **Főiskolánk tanári kara**, az új szervezeti törvények értelmében, az igazgató-tanácsba *Szinyei Endrét* és *Mitrovics Gyulát*; a gazdasági választmányba pedig *Szinyei Gerzont*, *dr. Szánthó Gyulát* és *Buza Jánost* választá meg kebeléből tagoknak. *Arany János* szobrára pedig 31 frt. 70 krt küldött.

Pályázat.

Hirdettetnek a **solti** egyházmegyében:

1. **Aporkai** lelkészállomás, IV. osztályú, 600 forinton felüli, és
2. **Lacházai** lelkészállomás, I. osztályú, 1200 forinton felüli évi díjazással.

Jelentkezéseket elfogad Kun-Szentmiklóson **Baksay Sándor**, esperes.

Kelt Budapesten, 1883. május 2.

Török Pál,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A közalap függőben maradt kérdéséhez.” II. Szentpéteri S. „A túlterhelés kérdéséhez.” III. Zsoldos B. „Költészeti csuda-bogarak.” Kálmán F. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Folyt.) Dezső L. „Válasz S. J. úrnak „A felső-zempléni egyházmegye közgyűlése” című cikkére.” Stépán G. „Vegyes közlemények.”

A közalap függőben maradt kérdéséhez.

II.

Mikor a konvent után két oldalról is meg volt támadva és ostromolva a közalap ügyében kiküldött volt bizottság többségének véleménye, sajnosan tapasztalván, hogy az eként eleinkbe dobott kesztyű felvételével legilletékesebb vezér-embereink késedelmeznek: bizalmas felhívás folytán, mélyen érzett erőtlenségem dacára, elhatároztam magamat a sorompóba való lépésre, s még márc. 19-ikén beküldöttem jelen cikk első részét eme becses lapok nagytiszteletű szerkesztőségéhez. És bizonyára senkit sem nyugtatott meg jobban, mint engemet, hogy a várt szám az enyim helyett Kőrmendy Sándor, konvent-bizottsági tagtársam felszólalását hozta; mert köztudomás szerint úgy, amint a többség véleménye a nyilvánosság előtt áll, már a zsinaton is ő volt annak indítványozója, tehát mindnyájunk között első helyen a védelem is őt illette. Fogadja a távolból lelkem ölelését, köszönetemet; mert a munkát jól, s a mondottak szerint én helyettem is végezte.

Ily derekas munkát végezvén Kőrmendy Sándor tagtársam, én most már ráléphetek egyenesen specialis álláspontomra, melynek nyilvánosság elé hozása, okadatolása és ajánlása volt eredetileg is felszólalásomnak egyik fő- és végiránya.

A közalap ügyében kiküldve volt konventi bizottságnak általam is mélyen tisztelt tagjai tudják, hogy én a merev központosítás ellenébe nemcsak a kerületek és megyék, de az egyház-
községek részességi jogát és szükségességét indítványoztam, elfogadásra ajánlottam és csak is midőn e vélemény mellett egyedül maradtam, az én álláspontomhoz közelebb eső s azzal alapjában azonos többségi véleménynek azon határozott kikötéssel és fentartással írtam alá, hogy az egyházközségek participálhatását, mint életbevágóelvet, konventi tárgyaláskor, módosítványkint, előterjeszteni, okadatolni és ajánlani fogom.

A január 30-iki konventi ülésen elhalasztatván igen bölcsen ezen nagyfontosságú kérdés tárgyalása és végeldöntése: természetesen elmaradt az én módosításom is. De felmaradt a jog és kötelesség, hogy azt, ami történt, nyilvánosan elmondjam; ennek megvitatására a közvéleményt tisztelettel felhívjam és ha annak ideje eljön, én, vagy bármely konventi tag, végtárgyalás kezdetén e módosítást megtehesse, s annak elfogadtatását és életbeléptetését munkálja.

Csakugyan ez alapon már ez a kérdés előterjesztve volt saját egyházközségünkben, különösen is a gömöri nagyt. ref. egyházmegye április 4-én tartott közgyűlésén, ahol beható tanácskozás után, egyező akarattal lett elfogadva, már az osztókulesnek is megállapításával a következő vélemény:

A magyar reformált egyház közalapjának, mint egyetemes szent intézetnek négy fő ága legyen.

1-ső az egyházközségi közalap, egyházközségi végrehajtó-bizottsággal, melynek tiszte és kötelessége legyen a törvény által szentesített kulcs szerint kitűzött célokra minél többet gyűjteni és a begyűlt egész összegnek 25%-át, saját kebelében megtartani, számadás terhe alatt kezelni, részint bent felhasználni, részint a vidéki, nálok jelentkező szükségekre, egyházak, intézetek gyámolítására fordítani. A 75%-ot az egyházmegyére felküldi.

2-ik az egyházmegyei közalap; a másik 25% az övé. Egyházmegyei végrehajtó-bizottsággal és azon joggal, hogy az őt illető rész felét a törvény által kimutatott célok értelmében felhasználhatja, többivel a megyebeli egyházi bajokat orvosolja és ez egész összegnek 50 száztólját az egyházkerületre felküldhesse. Ellenőrzi, számoltatja az egyházközségi alapbizottságokat.

3-ik az egyházkerületi közalap; illetősége a harmadik rész 25% kezelési felhasználás, mint a megyéken, a megyék ellenőrzésével a 4-ik részt, az utolsó 25%-ot, a konventi végrehajtó-bizottságnak felküldi.

4-ik a konventi közalap, mind az öt kerületből befolyó 25% összegekkel sat.

Ily értelemben terjesztett ez fel a tiszán-inneni főtiszt. egyházkerület legközelebb Miskolcon tartott közgyűlésére is, ahol — a konventi példát követve — e nagyfotosságú ügyben rögtönözve végezni jónak nem látták, hanem kitűzetett ez az őszi közgyűlés egyik legfőbb tanácskozási tárgyául.

Sajnos, hogy amitől eddigelé remegtünk, ez egy dologban már bekövetkezett. Megyék- és kerületeknek ím e kérdés végeldöntéséhez nincsen többé más hozzászólása, mint az eszmék és elvek tisztázása, lehetőleg közvélemény alakítása és gyűlési megállapodások folytán, erkölcsi hatás, pressio gyakorlás a konventi képviselőkre, kiknek független szavazattöbbsége fog itt végre határozni.

Annyit tegyünk, amennyit tehetünk.

Én a következőkben a községek participálása mellett elmondom érveimet teljes meggyőződéssel, hogy magyar reformált egyházunk közalapjának általam is buzgón óhajtott felvirágzása, minden részekre kiterjedő áldásdús hatása csak ez úton érhető el.

Szentpéteri Sámuel,
konventi tag.

ISKOLAI ÜGY.

A túlterhelés kérdéséhez.

III.

Alig vannak kifejezések, amelyeket oktatásügyi téren az utóbbi időkben oly sűrűn emlegettek volna, mint hogy a középiskolákkal szemben a kívánalmak tetemesen fokozódtak s hogy a középiskolákat reformálni kell. E kifejezéseknek teljes igazságuk van. De az volna már várható, hogy midőn a társadalom a fokozottabb kívánalmak hangoztatásával előlép, a tanároknak, akiknek ezeket elsősorban volna hivatásuk kielégíteni, teljes mértékben birtokukba is volnának juttatva a szükséges *anyagi* eszközök feladatuknak érzésben való komoly teljesítésére. E várokozás annál természetesebb, mivel akkor, midőn a közművelődés terén reformokról van szó, ezeknek mindig az egyénekből kell kiindulnia, nem pedig azokra kívülről ráparancsoltatnia. Reformtervek, reformokat célzó rendeletek, ha azok, akikre a reformok megvalósítása, a célszerű javítások megtétele elsősorban vár, hozzájuk szívvel-lélekkel el nem készülhettek, alig érnek többet, mint az a rongy, amelyből az a papír készült, amelyre azok írva vagy nyomtatva vannak. Tehát, ha valahol, itt van helye annak, hogy a do ut des elve egész szigorúsággal alkalmazásba vétessék.

Sajnos azonban, hogyha a tényleges helyzetet tekintjük, azt kell tapasztalnunk, hogy az ügyek épen ellenkezőleg állanak; a követelmények fokozódtak, a reformok sürgetése mind erősebben hangzik, de a tanárok helyzetének javítása érdekében semmi lépés nem történik s a tanári testületek személyzete, általában véve, nyomasztó anyagi gondokkal, a szegénység, nem ritkán a szükség mélyen lesújtó bajaival kénytelen küzdeni.

Én, midőn ez ügyet tárgyam természetéből kifolyólag itt megérintem, nem akarok vitát provo-

kálni azokkal, akik ennek felmerülésével talán nyomban afelett szeretnének feleselésbe bocsátkozni, hogy a tanárnak a kiélés, a testi élet fentartása teljesen biztosítva van. A kiélés, elismerem, megvan, mert hát élni úgy, ahogy, csak kell s hála a civilizatio magas fejlettségének, — feltéve, hogy van az egyéniségben csak egy szikrányi élelmesség, — földrészünkben még az éhenhalás is lehetetlen. De miután mindezt elismerem, azt kérdelem, hogy csak annyit kívánunk ma már a középiskola tanárától, hogy a maguk és családjuk testi életét egy napról a más napra tengetni igyekezzenek? Ott, ahol a kívánalmak fokozódásáról s főleg reformokról van szó, e kérdésre igenlő választ adni nem lehet; de sőt hogy a válasz nem lehet más, mint a leghatározottabb tagadás, e fejtegetések további folyamán, úgy hiszem, teljesen ki fog tűnni.

A művelődés folytonos tökéletesedés, megszűnés nélkül való haladás; ez megállapodást nem ismer s aki tőle elmarad, az túlélte magát. Miután ezek általánosan elfogadott s bizonyításra nem szoruló törvények, az volna az igen természetes, hogy a tanári testületek személyzete egytől-egyig mind a legelső sorban foglaljon helyet a közművelődés harcosai között, hogy közülök minden egyesnek az élete azon időponttól kezdve, hogy a tanári pályára lépett, egészen addig, míg a halandóság törvénye el nem szólítja, a saját kora művelődésének ha nem is egy érdekes és tanulságos részlete, de legalább hű tükré legyen. Csak így lesz a tanár egyénisége mindazokra nézve, akik hatása körébe jutnak, igazán művelő, emelő hatású.

Az, hogy a tanár folyvást haladjon, folytonos fejlődésben legyen, nemcsak hivatalos állása, hanem tanítói működésének sikeressége érdekében is kívánatos. E pontra vonatkozólag arra hivatkozom, hogy a tanárnak élénk meleg érdeklődéssel kell viseltetni azon tudományos igazságok iránt, amelyeket növendékeivel megismertetni akar, még ha oly elemiek volnának is. Ez az érdeklődés, amely önkénytelenül megkap s amelynek melege képes csak életet önteni a tanításba, csupán akkor létezhetik, ha a tanár folytonos haladásban van. Ekkor ugyanis azon igazságok érdekesnél érdekesebb változatokban forognak folyvást szeméi előtt; míg ha egyszer megállapodott, lassankint elszintelenednek, unalmasokká válnak s amint évről-évre újra meg újra kell velők foglalkoznia, üres szalma csépelés, taposó malomban való forgás s több effélék jutnak eszébe.

Attól pedig egyáltalában nincs mit tartani, hogyha valaki alapos előkészület után szakjában folyvást előre halad, folytonosan tökéletesedik, majd épen ez a haladás szolgál a tanítás akadályául, vagy hogy a tanár majd annyira belemélyed tudományába, hogy tanítványa nem követheti. A tanár ugyanis mai fogalmak szerint paedagogiai ismeretekkel bíró szakember; neki tehát a saját szakismereteinek az oktatás céljaira való feldolgozásához érteni kell. Van ellenben egy igen fontos ok, ami a tanügyi viszonyok folytonos javulása érdekében a tanártól egyenesen megköveteli a haladást. Aki valamely szaktudománnyal foglalkozik, igazolni fogja állításomat. A tudományban a tulajdonképeni haladás a módszer tökéletesedésében áll; az anyag megvan, hanem a szellem folyvást helyesebb és helyesebb szempontok szerint tekinti azt; ezelőtt, midőn egy-egy ilyenhez jutnia sikerül, az az anyag gyakran egészen új, meglepő világításban tűnik fel mindannyiszor egy sereg, addig nem

értett vagy félig értett tünemény válik érthetővé, könnyen felfoghatóvá. — Hogy azonban a tanár a tudományos haladás vívmányait kellőleg megbecsülhesse, hogy ezekből az oktatás terén haszonvehetőket nyomban felhasználhassa s gyümölcsöztethesse, vagy egyszerűen, hogy az oktatásügy a tudomány haladásával lépést tarthasson, neki az általános haladással lépést tartó szakembernek kell lennie, *tudományos* életet kell folytatnia.

A művelődés azonban attól, aki ezzel együtt haladni, ezzel lépést tartani akar, nemcsak anyagi gondoktól ment életet, hanem anyagi, nem ritkán nagy anyagi áldozatok tételére való képességet is követel. Az ilyennek az életében számos mozzanat merül fel, amelyekben filléreskedni nem szabad. Jaj annak, akit akkor, midőn tovább haladása érdekében valamely költséges szellemi beruházást kellene tennie, az a lesújtó gondolat kap meg, hogyha ezt megteszem, akkor szegény családom szájából veszem ki a betevő falatot! Szóval, az eredeti tétel csekély, lényegtelen módosításával elmondhatjuk, hogy „a művelődés ott kezdődik, ahol a szegénység megszűnik.” S ez az elmondottak után annál nyomatékosabb lehet, mivel „a tudományok atyja,” Aristoteles mondta ki.

De azt kérdi talán valaki, hogy mire való volt itt ezen jobbára elemi dolgoknak az elmondása?

Főképp s különösen arra, hogy szembeszökövé tegyem azt, hogy a túlterhelés kérdésénél hol van a punctum saliens. Ugyanis a tudományos pályára való előkészítésnél a főfeladat a tudomány iránt való érdeklődés felébresztése. Az, akiben ez felgerjedt, nem érzi a tudományos foglalkozás terhét; de sőt az ilyennek az eléje tornyosuló akadályok ingerlik munkakedvét, fokozzák tetterejét. Azonban hogyan működhetnék jelenleg az érdekkeltés, ez a leg hatalmasabb motor, mai napság méltóképpen az iskolában, midőn abban a tényezőben, amelynek ez főfeladata volna, az erre való képesség ki nem fejlődhetik, sőt ha valaha volt is belőle valami nála, lassanként pusztulóba megy s helyén nem ritkán az élet nyomasztó gondjai alatt fásult közönyösség fészkel meg magát? De ezenkívül hogyan volna mindig képes az, akinél a tudományos ismeretek folyvást élettelen elevevényben nincsenek, a közlendők halmazából a cél érdekében mindig csak a legalkalmasabbakat s a legszükségesebbeket kiválasztani s ezeket növendékeivel kellőképpen feldolgozni, a kevésbé lényegesekkel pedig arányos rövidséggel bántani el?

Igaz, hogy az újabb időben az oktatás sikerének biztosítása céljából hathatós intézkedés lépett életbe, melyszerint ma már csak annak engedtetik meg az, hogy középiskolai növendékek oktatására vállalkozzék, aki alapos előkészület után, országos tanárvizsgáló-bizottságok közül egyik vagy másik előtt, ebbeli készségének bizonyágát adja. Felvett tárgyamra nem tartozik szorosan az, hogy ennek különösen a jövőre vonatkozó áldásos hatását mérlegeljem. Elég legyen csak annyi, hogy ezt elismerem. De midőn ennek itt hangot adok, kénytelen vagyok kifejezni azt is, hogy nagyon tévedne az, aki azt hinné, hogy már ezzel minden meg van téve a középiskolai oktatás érdekében a tanárral szemben. A tanári pályára való komoly előkészület s az ismereteknek az a minimuma, amelyet ennek eredményeképp a tanári vizsgálaton okvetetlenül fel kell mutatni, csak kezdet, csak alap, amelyre tovább építeni igen is lehet; de ha valakit viszonyai megállapodásra kényszerítettek a kezdet után, bármily szép reményekre jogosító volt

is ez, általa az oktatásügy valami magas lendületet venni nem fog s belőle is, mintegy vele hasonló helyzetben levő nem approbált kartársából, lassanként szintén csak egy senex elementarius válik.

Tehát ha a tanügyi bajok megszűnését nemcsak szájjal, hanem szívvel-lélekkel is óhajtjuk, ám igyekezzünk minden lehető biztosítékot megragadni arra nézve, hogy a tanári székeket az igazi hivatás, az alapos előkészület foglalja el; de egyszersmind hozunk meg minden áldozatot arra nézve is, hogy a komoly törekvés, az erős kötelességérzet hivatásának megfelelő életet folytathasson s dolgaiban teljes sikerrel s eredménynyel járasson el.

Az elmondottak után, úgy hiszem, tisztában áll előttünk az, hogy a bajt a középiskolában miféle okok idézik elő. A középiskolai oktatás célja nem sok tantárgy betanításában, hanem a szellemi erők edzésében, fejlesztésében, a szellemi munkára, az önművelés útján való megindulásra képesítésben s a munkához való szoktatásban áll. E célt a jelenlegi sokféle, nem főképp a szellem edzése s fejlesztése céljából tárgyalt, hanem „a betanítás” felé sandító tantárgy, a kellő sikerrel megoldani nem képes. — A bajt fokozza az osztályok túltömöttsége s a középiskolai pályára vállalkozók aránylagos fejlettségének hiánya. Hogy pedig a szerencsétlenség teljes legyen, az a tényező, amely oly sokat tehetne a baj csökkentésére, a tudomány iránt való érdeklődés felkeltése s a nehézség is könnyűvé tétele által, az mostoha helyzeténél fogva feladatának a kellő mértékben meg nem felelhet.

Ha tehát azt akarjuk, hogy e baj megszűnjék s a középiskola a reá néző nagy feladatnak méltóképpen megfelelhessen, hozzá kell fognunk, hogy az itt előterjesztett viasz állapotok mennél előbb megszűnjenek.

Zsoldos Benő.

TÁRCZA.

Költészeti csuda-bogarak.

Már mivelhogy én rám kimondták némely koszorús poeták, hogy az én methodusom szerint *csak költészeti csuda-bogarakat lehet írni*, amit e becses lapok 8. számában csak megpenditettem, hogy t. i. eddig is ilyen csuda-bogarakat, azaz *magyar verseket* énekeltünk, most iparkodom bebizonyítani.

Nagyon csudálom, hogy valaki ellenkezőt szólhat e dologban. Ez csak azt bizonyítja, hogy a zsoldárok rythmika s metrikájával nem foglalkozott komolyan (s talán sehogyse); nem olvasta el, vagy ha elolvasta, nem fontolta s értette meg azt, ami a zsoldárok címlapján írva van: *magyar versekbe formálta Szenci Molnár A.* És épen ezért nevezem én őt *művésznek, a legnagyobb magyar poeták egyikének s a magyar költészet arany koronáját teszem fejére*, mert a XVII. század elején — a magyar nyelv és irmodor fejletlensége dacára — írt olyan magyar rythmus szerint, mely él népünk, nemzetünk szívében, vérében ma is, mely zeng költészetünkben, népdalainkban, s zengeni fog mindaddig, míg az utolsó magyar ember lehellete félbe nem szakad! S miután én az ő zsoldárainak rythmusát, metrumát át meg átvizsgáltam: el merem mondani s be is bizonyítom, hogy *igaz magyar költészetünk minden üteme feltalálható az ő rythmusáiban!*

Multkor a 89. zsoltárt hoztam fel; azóta, hogy azt megírtam, az én örök-buzgóságú, kedves és nagytisztelettel szeretett öreg poetám, nagytiszteletű Kiss Áron, szatmári esperes úrral megcsináltattam úgy, *amint e zsoltárnak igaz magyarul lenni kell*, ím itt van:

Az úrnak irgalmát örökké éneklek,
Hűségét, jóságát mindenkor hirdetem,
Mert mondom, hogy megáll mindörökké irgalma,
Melyet úgy megépit, hogy megálljon mindenha;
És, hogy mind az égis erősítéd, megtartod
Igazságod székét; a te örök mondásod.

Az egek hirdetik sok csuda-dolgodat,
A kegyes közönség te igaz voltodat;
Mert ki lenne hozzád hasonlatos az égen,
Oly erős, ki véled hatalommal felérjen!
A nagy erős lelkek seregében vagyon-e,
Ki e dicső úrhoz hasonlatos lehetne?!

Boldog a nép, amely te néked örvendez,
Dolgait, óh Uram! ez viszi jól véghez;
Fényes arcod látván, ezek járnak merészen,
Örömlüknek benned vége soha nem lészen;
Mert dicsőség tőled s erő szálland fejükre,
S jóvoltodból áldás bőven árad éltökre!

Vizsgáljuk már most mind a rythmust, mind a metrumot.

Az első két sor *tizenkettős*, a szótag számszerinti beosztás (mely a rythmust adja) 3+3+3+3. Feltalálható nemcsak Tompa multkor idézett gyönyörű sorában, de nemzeti költészetünkben számtalan helyen, csak egy kicsit keresni s utánnézni kell.

A többi sorok *tizenhármassak*, itt a rythmus ez: 4+2+4+3. Mai költészetünkben ez alakzat már szokatlan, ugyanazért a jó *Amade*-nál, ki ilyen verseket írt, azt mondja a magyar prot. szent költészet nagy ellensége és megrontója, a nagynevű s érdemű *Toldy Ferenc*: „Nagy könnyűséggel alkotta hol méla és epedő, majd ismét lángoló vagy dalos, majd kötődő és édes és gyermekded dalait, melyek többnyire jól gondolva, szemléletes költői nyelven előadva vannak, s valamint hév folyamukkal, úgy *incorrect bár*, de *dallamos lebegésű schémáikkal leginkább az olasz szerelmi énekekre emlékeztetnek; s alig is tévedünk, ha azokat idejében kelendő olasz melodiákra alkalmazottaknak tartjuk*.” Ebből is látható, hogy Toldy távolról sem ismerte a XVI. századi magyar ref. énekgyűjteményeket, mert ha ismerte volna, nem írt volna ilyen abszurdumot (lásd: „Magyar Költészet Története” I. k. 100—101. l.); hisz a XVI. században *Szegedi Gergely* éppen ez alakzaton írta szép szomorú magyar énekét:

Szánja az úr | isten | hiveinek | romlását = 4+2+4+3.

s mint *Arany* is megjegyezte már 1856-ban, a „Magyar nemzeti vers-idomról” című örökbecsű művében, melyről én szinte írtam a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” 1882. évfolyam 9. sz. 274. hasábján.

Tehát ez az *alak* magyar volt már a XVI. században; bizonyítják azt azon énekek, melyek ennek dallamára irattak p.

Azért óh én | lelkem | ne bocsásd el | magadat . . . (27 Psalmus).

Óh mennybéli isten, te vagy én re- ménységem. . . .

Ha te benned uram nem reménylet- tem volna. . . .

Hogy kegyelmes hozzám, mindenkor elhiggyétek. . . sat.

Szenci Molnár A. tehát azt a reformációkori classicus alakzatot alkalmazá, midőn a 89. zsoltárt *magyar versekbe formálta*.

Ha a *metrikát* nézzük, hasonló classicitásra találunk, az egymással *hasonló nyomású* verslábak a legszabatosabban következnek egymásután; a *tizenkettős* sornál: dactylusra anapaestus, anapaestusra dactylus, az egyes *ütemek* között a legkisebb zökkenés se tapasztalható, pedig azt meg kell jegyezni, hogy *idegen dallamra van ez a magyar vers formálva!* de éppen ez mutatja a *művészt!*

A *tizenhármass* sorok metricája: coriambus, spondeus, coriambus, anapaestus, hasonló folyékonyssággal s művészi tökélyvel végig vive!

Mármost aki ezt a *dallamot* ezek szerint zeneileg látni akarja (ha t. i. tudja a dallamot könyv nélkül), nem is szükség a zsoltárt elővennie, írhatja egész folyékonyssággal, lévén a *zenei kifejezés*, a vers-sor *külső* minőségével egy és ugyanaz, annival is könnyebben, mivelhogy a coriambusnak 8-féle (három: hasonló, öt: ellenkező nyomású) kifejezését chorálban nem pontozzuk, tehát ezzel nem is kell vesződnie.

Ime! ilyen *költészeti csuda-bogarakat* írt Szenci Molnár Albert; ezért mondám: igazítsuk ki a hiányokat s énekeljük nemzetségről-nemzetségre, mert ez saját testünk-ből való test és saját vérünk-ből való vér! De megyek tovább a csuda-bogarak idézésében:

Az áldott lelkületű öreg *Szentpétery Sámuel testvér*, a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” mult évi 40. számában keserves panaszt nyújt az egyházkerületre, hogy „a *vérünkbe átment, népünk java által rajongásig szeretett zsoltárainkból kö-kövnön nem marad*. Igaz! De hát kérdezem: az általa például felhozott 42. zsoltárt miért szereti népünk a rajongásig? Nagyon egyszerű a felelet: azért, mert saját testéből való test és csontjából való csont, *azaz magyar vers*, megírta ezt a *nagy művész* úgy, magyarul, hogy classicus vers lesz örökkön örökké! Tekintsünk csak bele és vizsgáljuk meg, majd én ide írom úgy, aminő *magyar rythmust* én e zsoltárból kivettem, mert úgy tapasztalám, hogy azok közül akik e zsoltárt átírták, vagy dallamára más éneket írtak — pedig láttam mind — még egy sem tekintett bele, egy sem ismerte meg azt a classicus magyar rythmust, mit a *nagy művész* ebbe belerakott, mert *valamennyien mind coriambusnak vették*, holott csak a két utolsó sora coriambus, a többi mind dactylicus sor, pedig előttük volt a *nagy művész* magyar verse, rythmusa így:

Mint a szép | híves | patakra
A szarvas | kívánko- | zik,
Lelkem úgy | óhajt | uramra
És hozzá | fohászko- | dik;
Te hozzád, | én iste- | nem,
Szomjúho- | zik én lel | kem;
Vajjon színed | elejében
Mikor jutok | élő isten!...

Egyetlen egy hiba van benne: a *szomjúhozik*; az *anapaesticus* kifejezés nem tűri, hogy a szót elvágjuk a közepén; tiszta caesurát követel, mert az nem hiba, hogy a 2., 4., 5., 6-ik sorban a *szó vége* el van vágva, ott mindenütt *fél spondeus* (hosszú) jön az anapaestusra (melynek végtagja szinte hosszú) s így az éneklésnél a kettő, minden zökkenés nélkül, szépen összefolyik!

Elemezzük mármost:

1., 3. sor = 3 + 2 + 3, — *prosodiae* = dactylus, spondeus, anapaestus;

2., 4. sor = 3 + 3 + 1, — *pros.* = dactylus, anapaestus, félspodeus;

5., 6. sor = 3 + 3 + 1, — *prosodiae*, az *egyenlő nyomásnak ellenkező kifejezésével* = anapaestus, dactylus, félspodeus. — Erre ugyan azt mondhatná valaki: *a dallam folyamán felszökő hangokat* nem szabad hosszú értékre venni — mint „*Tehozzád*“, „*szomjúhozom*“ — mert könnyen *ordítás* lehet belőle; de ez nem áll, nem is szabad állnia, *a prosodicus méretnek s zenei kifejezésnek szorosán össze kell párosulni*, mert a magyarban ez egy és ugyanaz; *ellenkező kifejezéssel* élni tehát nem lehet, nem szabad. — „*Tehozzád*“ (anapaestus) ∪ ∪ —, ellenkezőjével, a dactylussal (— ∪ ∪) kifejezni nem lehet, nem szabad! Hogy azonban ordításra ne vezessen, énekelni kell *F* vagy *É*-ből, s így a legmagasabb hang is könnyen kiénekelhető lesz még a *gyerekek által is*. Én azt tartom, ha ordít az éneklő gyülekezet, ezért mindig a cántor uramat illeti a megrovás, különben e téren igen szép sikerrel működhetnek ezentúl a buzgó lelkipásztorok, rájuk lévén bízva az *énekekre való felügyelet*, csak el ne hanyagolják!

A 7. 8. sor = coriambus = 4 + 4.

A 42. zsoltár *igaz magyar alakzata* tehát a fönthebbi; hogy *ettől* a többi versekben *eltérés látszik*, az nem baj, *csak hiba*; meg kell igazíttatni úgy, miként én a 89-iket megigazítottam az én nagyon tisztelt és szeretett öreg poetám által s akkor bizonyára nem fog panaszkodni az áldott Szentpétery testvér, hogy a modern poeták elrontják a „*versünket*!“ De egyet *Neki* is legyen szabad szólanom. Azt írja a nevezett számban: „zenészeink bírálatalattinak mondják az egyébként jó és szép új éneket is, ha az a zsoltárnak régi mérete és dallamára van írva sat. — Én nem. — Hiszen azt prédikálom örökké, hogy *azon kell írni*. De erről közelebb. (Vége köv.).

Kálmán Farkas.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

A tervezet elfogadtatott a további munka alapjául, s miután Rákóczy Zsigmond a telet Gyula-Fehérvárott töltötte, egy háromtagú felügyelő-bizottság neveztetett ki: Klobusitzky András, Verézi Ferenc és Tolnai János személyében. Midőn ezek a reformoknak megkezdését sürgették, Comenius *Agenda Patakina* cím alatt egy emlékiratot szerkesztett, melyben a bizottságnak túlzó aggságoskodással fejtegeti, hogy előbb minden részében jól meg kell fontolni a tervezetet, nehogy később valamikép fenakadjon a munka¹⁾. A bizottság azonban attól tartott, hogy a sok tanácskozás felemészti a munkára szánt időt; sürgette hát, hogy a schola pansophica fejtegetésében (deliberatio 9. §.) kifejtett tervhez képest mielőbb nyitassék meg a latin iskola; Comenius ekkor elkészíté a latin iskola tervezetét²⁾. Az első (vestibularis) osztály 1651. febr. 13-án nyitattott meg 113 növendékkel³⁾. Comenius *Methodi Verae Encomia* (az

¹⁾ Opp. Did. O. III. 66. — ²⁾ Schola Latina. Az amsterdami kiadásban. — ³⁾ Opp. Did. O. III. 744.

igazi módszer dicsérete)¹⁾ címen egy felavatási beszédet tartott, melyben az emberiségnek a jó módszer segélyével, a tévelygésekből való kivezetését az Ariadne fonalához hasonlítja. Itt is kifejezést ad aggodalmainak: „*jobb szerettem volna — ugymond — e dolgot akkorra halasztani, mikor készen lesznek a könyvek, melyek nyomdászok hiányában még meg se kezdtettek. Mindazáltal engedek kívánságtoknak, csakhogy aztán ne rójátok fel hibáid nekem vagy a módszernek, ha kezdetben nem úgy megy a dolog, amint várnátok.*“ Ez osztály nyelvkönyve, a *Vestibulum*²⁾, 1652-ben jelent meg Patakon, javított kiadása volt annak, mely a svéd iskolák számára készülve, 1648-ban Lissában kinyomatott³⁾. Ebben az 500 mondatba foglalt rövid encyklopädia után a nyelvtan következik, s végül rövid latin-magyar szótár, megtoldva a tanító számára írott kimerítő utasítással.

Ezután a második (janualis) osztály megnyitására került a sor. 1651. március 14-én tartotta Comenius a felavatási beszédet: *A Dolgok Pontos Megnevezésének Hasznáról* cím alatt⁴⁾. E beszédben azok nézetét igyekszik Comenius megcáfolni, akik nem látták helyén valónak, hogy oly dolgokat és szavakat is kívánt Comenius tanítani, melyek inkább a szaktudományok vagy a bölcsezség körébe tartoznak. Ez osztály nyelvkönyve a *Janua*⁵⁾, javított kiadása az előbbieknél; ebben elől áll a szótár, aztán a nyelvtan s végül a szöveg.

A harmadik (atrialis) osztályt 1652. jan. 10-én, *Az Ékes Latinság Tanulmányozásáról*⁶⁾ tartott beszéddel nyitotta meg Comenius. Ebben azon ellenvetéseket igyekszik Comenius megcáfolni, melyek a cicerói latinság, általában a rhetorica tanulása ellen tanítók s tanulók körében felmerültek⁷⁾. Ez osztály nyelvkönyve az *Atrium*⁸⁾, első része nyelvtan (tulajdonképp ékesszólástan, költészet- és szónoklat-tan); a második rész a szöveg, mely nem egyéb, mint a janualis szövegnek bővebb, csinosabb nyelven való kidolgozása; a harmadik rész, a phraseologiai s etymologiai szótár szintén tervezve volt, de elmaradt.

Alig nyílt meg mindhárom latin osztály, Rákóczy Zsigmond 1652. február 4-én meghalt. Öccse halála után az erdélyi fejedelem, II. Rákóczy György vette gondjai alá a pataki iskolát, s Kemény Jánost, Erdély katonai kormányzóját küldé ki az iskola állapotának megvizsgálására; a fejedelemasszony pedig Klobusitzky Andrást, összes birtokainak praefectusát, nevezte ki az iskola világi gondnokává. Ezért fordul Comenius, egy 1652. jun. 1-én kelt levelében, egyenesen Klobusitzkyhoz⁹⁾, melyben Rákóczy Zsigmond halála

¹⁾ A. „Laborum scholasticorum continuatio“ gyűjteményben Patakon 1652-ben s az Opp. Did. O. III. részében.

²⁾ Eruditionis Scholasticae Pars I. Az 1652-ik évi pataki kiadás, úgy látszik, már nem található. 1657-ben Lőcsén, 1660-ban s 1662-ben Patakon újra megjelent. Szintén az Opp. Did. O. III. részében.

³⁾ Vestibulum concinnius in Hungaria factum. Opp. Did. O. II. 298.

⁴⁾ Megjelent a Laborum Scholasticorum Continuatio c. gyűjteményben Spatakon 1652-ben s az Opp. Did. O. III. rész.

⁵⁾ Eruditionis Scholasticae Pars II. Patak, 1652. s az Opp. Did. O. III. részében.

⁶⁾ De eleganti elegantiorum studio. Megjelent a Laborum Schol. Continuatio c. gyűjteményben Spatakon 1652. s az Opp. Did. O. III. r.-ben.

⁷⁾ Opp. Did. O. III. 735. — ⁸⁾ Eruditionis Scholasticae Pars III. Spatak, 1652. és Opp. Did. O. III.

⁹⁾ Laborum Schol. Continuatio és Opp. Did. O. III. 735.

fölött kesereg s a reformok akadályait föltárja. Panaszkodik különösen, hogy a latin osztályoknak nincsenek állandó tanítói, hanem a tanulók közül választatnak egyéves praeceptorok, kik aztán a rectorok nyilvános előadásait is hallgatván, csak a közórákon mehetnek a latin osztályokba; emiatt a tanítandó tananyaggal csak hézagosan, fölületesen foglalkozhatnak. Ugy látszik: sikerült Comeniusnak kieszközölni, hogy a 3-ik osztály tanítását állandósították.

Eközben azonban tanítók és tanulók között mindinkább kitűnt az új módszer iránti idegenkedés. Az iskolai élet szervezetéből folyó nehézkesség, a tanulók részéről tapasztalt szorgalomhiány, talán épen a jóakarató igyekezet hiánya, melyet valószínűen az újítás titkos ellenségei, Veréczy (?), Simándi, Tarczali alattomban szítottak¹⁾, igen lehangolólag hathatott Comeniusra, ki az akkori német egyetemek között a tanulók serény, komoly munkássága és szigorú fegyelem által kitűnt herborni egyetemen másként tanulta ismerni a diákéletet. De nem csüggedett; kinyomatta, s a tanulók között szétszította Fortius Joachim *De Ratione Studii* című munkáját, *Fortius Redivivus* (Ujra éledt Fortius) cím alatt²⁾.

Comenius az erkölcsi nevelést fontosabbnak tartotta, mint az értelem képzését; nem feledkezett hát meg erkölcsi szabályokról sem. 1653-ban jelent meg tőle Patakon egy füzetke: *Praecepta Morum* cím alatt³⁾.

(Folytatása következik). Dezső Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Válasz Sárközi J. úrnak „A felsőzempléni ref. egyházmegye közgyűlése” című cikkére.

Csak e napokban jutott hozzám a „Sárospataki Lapok” folyó évi 11-ik száma, melyben Sárközi úr a folyó évben Mihályiban tartott felsőzempléni ref. egyházmegye közgyűlését ismertetve, szokatlan előszeretettel foglalkozik igénytelen személyemmel — ki nem vagyok más — mint az a bizonyos S. G. közbirtokos.

Nem tagadhatom, hogy ágostai vallású vagyok, s mint ilyen, voltam református tanácsbíró, s vagyok jelenleg is egyházközségi főgondnok. Az egyházmegyei tanácsbírói hivatalról lemondtam — megköszönve a bizalmat — még a múlt évi azari gyűlés alkalmával; hogy miért tettem ezt? e sorok végével meg fogja érteni mindenki. A mácai ref. egyházközség főgondnoki állásáról pedig csak azért nem mondtam le, mert e szegény református egyházat, a mi kigúnyolt lutheránus családunk emelte virágzóvá s ennél fogva némileg kötelességem is, erősebb vállak hiányában, e tisztet megtartani. Különben e tekintetben is el vagyok készülve arra, hogy Sárközi J. úrék, kik a ref. egyház érdekeit oly

¹⁾ Lásd a Fortius Redivivus 68–69. §. Opp. Did. O. III. r.

²⁾ A debreceni ref. főiskola birtokában levő Opp. Did. O. III. rész 759 lapján e műről régi kézirattal az van megjegyezve: Prodiit Patakini 1653 in XVI-ma. En e kiadást nem ismerem. Megjelent Pesten is 1791-ben.

³⁾ Opp. Did. O. III. rész. Ugy látszik egyike C. azon műveinek, melyek sokáig fentarták magukat. Jakab Elek („Néptanítók Lapja” 1881. május 31.) említi, hogy ő tanuló korában tanulta az erkölcsi szabályokat. A m. n. muzeum könyvtárában 1700., 1722, 1729. kiadása láthatók. Nagy-Enyeden, 1714., 1729, 1775-ben jelent meg.

fenn hangoztatják, ígéretükhöz hiven meg fogják próbálni egyházközségi főgondnoki állásom megingatását is.

Mielőtt azonban ez megtörténne, a fentiek előrebocsátása után tárgyilagosabb leszek, s röviden előadom, t. szerkesztő úr becses engedelmevel azon dolgokat, melyek Sárközi J. úr szerint annyira kikészerítették a feleket.

R. E. volt kis-ráskai tanító, ki míg papjával össze nem veszett, megütötte egészen a rektori mértéket, alaptalan gyanú alapján megkötöztetett, s mint tettese egy gyujtogatásnak, átadatott a nagymihályi királyi szolgabírói hivatalnak. Hogy R.-t befogatása után mindjárt szabadon mertem bocsátani a rendes nyomozat után hozandó ítélet nélkül, s nem engedtem a református tanítót vasra veretni és bezáratni, én, a lutheránus ember, ez a legfőbb bűnöm. Lehet, hogy ez hiba; de én ugyan ezt tettem volna a pappal is, ki alaptalanul lett volna vádolva. Az ezután következő hibám, hogy nevezett tanítónak, ki mellesleg mondva, a református rektorok tökéletes kinyomata, bírván azok előnyeivel és hibáival, akkor, midőn az egyházmegye csupán részegeskedés címén őt állásától megfosztotta — hogy még részesebbnek adjon helyet — én voltam az az istentelen lutheránus, ki a tanító utcán maradt családjának hajlékot adtam s alkalmat nyújtottam megélhetéséhez. A tanító, igaz, hogy most engem szolgál inkább, mint a tisztelt urakat. Kötelességéből folyt azon tette is, bár nagy hiba volt tennie, hogy a tisztelt egyházlátogató urakat, kiknek jobban tetszett az én rétemen kocsikázni, mint a sáros úton, megszólított: ne tennének kárt. A tanító ezen eljárásáért volt a „már-már kitörendő vihar” az egyházmegyei közgyűlésen. Egyébiránt a tisztelt cikkíró úrnak némi köszönettel is tartozom, mert nem hallgatva teljesen benső érzelmeire, még dicsérni is próbál. Sohase fáraszsza magát! Jobb, ha őszinte lesz legalább írásban és elmondja, hogy örül, mert nem ülök már a tanácsbírói asztalnál. Ez esetben igaza lesz; hisz bevallom magam is, hogy sokszor lábatlankodtam ott, ahol önöknek nem kellettem; meg néha ott is, ahol kellettem, mint p. o. a „négy fiatal pap támadásai alkalmával,” midőn az ifju erők alighogy észre nem vették az öregek viselt dolgait.

De térjünk vissza az ex-tanítóhoz. Midőn ennek ügye a miskolci egyházkerületi közgyűlés elébe került, hárman is — jól tudják, hogy hol, azért nem árulom el — a felsőzempléni világi tanácsbírókat javíthatatlan rossz embereknek festették le. Az első rossz én voltam, ki azért pártfogolom említett tanítót, mivel gazdatisztam, jóllehet ily minőségben engem nem szolgált; aztán következett D. Gy. tanácsbíró úr, ki tekintélye fitogtatása szempontjából állott a szegény tanító mellé; F. I. lelkész úr pedig azért sorakozott hozzánk, mivel a D. család uszályát hordta mindig.

Azt hiszem, hogy midőn ily s ehez hasonló nyilatkozatok tétetnek, nyíltan s napfényre jött névtelen titkos levelekben sugalmaztatnak oly jó, de gyöngye ember által, mint minő volt boldogemlékű esperesünk: nem mi és nem én vagyunk, kik „kikeserítjük a feleket.”

R. felett kimondatott az ítélet, elnyerte büntetését, s önök a saját maguk által hozott büntetéssel nem elégedtek meg; pedig R. már valóban nem volt rektor s csak előnye-

vel bírt ez állásnak. Ez embert tökéletesen meg akarták fosztani a megélhetés eszközeitől s földönfutóvá akarták tenni családjával. Újabb vétkeket koholtak ki ellene s a soha nem pártolt tanítói kart most rábírták, hogy egy kartársra kimondja az utolsó megvető szót. Akadt a táborból olyan is, ki három hamisított névaláírással ellátott folyamodványban könyörgött a hadkiegészítő parancsnokságnak: soroznák be azt, kit már úgy is tönkretettek. A hadkiegészítő parancsnokság persze azt írta a folyamodványra hátíratképen, hogy R. E. katonai kötelezettségének eleget tévén, a kérelem ezúttal nem teljesíthető.

Hogy a szenvedélyek teljesen ki legyenek elégítve s még emlékeket is megsemmisíthessék az egyházmegyében, eladták a tanítói karnak általam ajándékozott harmoniumot „egy áldomásért.“ Nem marad most már hátra egyéb, mint az, hogy a harangot, a templomtornyot leszedetik s eladják, az iskolát, mely filléreimen is épült, lerombolják vagy talán épen beleültetik a regále-bérlőt.

Vajjon a szenvedélyesség és személyeskedés engem, vagy önöket kísért-e a tetteknel? igen könnyen eldönthető. Hogy miért kíváncsi voltam én el az önök köréből, most már némileg megértheti a t. olvasó. Talán, mert megresteltem magam is a dolgot, vagy talán nem tartottam az egyházmegyét magamra érdemesnek s ezért köszöntem volna le tanácsbírói állásomról; mint cikkíró úr is mondja: teljesen igaza van, csak hogy nem az egyházmegyéért, hanem egyesekért. Bevallom őszintén, hogy a felsőzempléni egyházmegyei tanácsbírók közt vannak olyanok, kiket nem tartok érdemesnek arra, hogy velök továbbra is törődjem. Az idáig tett szívességeket resteltem s egyúttal kijelentem, hogy továbbra dicséreteik nem érdekelnek, gáncsolásaik nem sértenek s ezentúl csakis Málcára postán küldött — nevemre címzett — nem névtelen levelekre fogok felelni.

Stépan Gábor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A lapunkat ért *excommunicatio* ügyében írott cikkünkre vonatkozólag, *Tóth Sámuel*, egyházkerületi főjegyző úr, egy „*Választ*“ küldött be szerkesztőségünkhöz. Minthogy azonban előbb sietett gondoskodni, hogy az, először az általa szerkesztett „*Debreceni Prot. Lap*“-ban lásson napvilágot, s minthogy mi, elvünknel fogva, csak nekünk is egyidejűleg beküldött s ennyiben is eredeti cikkeket közölhetünk, s nem akarunk pusztán csak sokszorosító gép lenni: azért fel vagyunk mentve a válasz egész szövegének közlésétől s egyszerűen annak lényegét adjuk csupán, hogy így megtehessek rá észrevételeinket. A válasz elmondja, „hogy a pályázatoknak csupán csak két lapban való közlése, a szegény egyházak anyagi nyomasztó helyzetére és a többi egyházkerületek hasonló eljárására való tekintetből határozottatott el, s a „*Válasz*“ írója nem érti, hogy miképen lehet azt állítani, hogy a tiszántúli egyházkerület *elmagyarázta* a törvények 191. szakaszát? Az, hogy a nevezett egyházkerületnek célja volna a vélemény szabad nyilvánításának egyik közlönyét mellőzni, nem a szeretet szavai, hanem a gyanúsítás és ingerültség diktálta azokat. Lám a „*Debreceni*

Prot. Lap“ szerkesztői távolról sem gondoltak soha arra, hogy amiért a pályázati hirdetések, a tiszántúli kerületet kivéve, egyetlen kerületből sem küldetnek hozzájuk, már ezáltal lapjuk excommunicálva lett volna; teljes nyugodtsággal türték és türik a mellőztetést: *teljesítik feladatukat, nem fényesen, de békésen és jó lelkiismereti csendességben.*“ Megenged nekem az én tisztelt barátom, ha kénytelen vagyok mindenekelőtt kijelenteni, hogy a *menthetetlen*, még az ő ruganyos és roppant könnyedén forgatott pennája sem volt képes ez alkalommal *kimenteni*. Először is megjegyzem, hogy a törvények érvénye nem függhet azoknak olcsó vagy drága voltától, s ha egyszer a 191. §. meghozatott s abban nem az van mondva, hogy a pályázatok *két* lapban, hanem az összes egyházi *lapokban* kell közzétenni, világos törvénytisztség az, ha valamelyik egyházkerület másként cselekszik; mert a megnyírbált szabad lelkészválasztási jogoknak ez a szakasz is egyik megtartott bástyája még, s azok, akik még itt is magyarázatra várnak, vagy azt hiszik, hogy annak alkalmazása is egyes egyházkerületek jónakkéntől függ, egyenesen arra törnek, hogy ez a védbástya is eltöröltessék s a lelkészválasztás legyen egész zártkörű ügye az egyházkerületeknek, később, hihetőleg majd az egyházmegyéknek. Aztán bárcsak minden terhén ilyen könnyen lehetne segíteni az egyháznak, mint amily könnyen ezen lehet?! Lapunk szerkesztősége például régóta elhatározta, hogy mihelyest egyházkerületünk e tekintetben rendezkedni fog, a saját köréből szükséges pályázatokat, a méltányosság elvénél fogva, *minden díj nélkül*, csupán csak az általunk is készpénzben fizetendő bélyegilleték fizetése mellett fogja közölni. Tegyük meg ezt elsősorban lap-társaink is, s egy bizonyos összeg már ezzel is meg van gazdálkodva. Aztán történjenek a hirdetések lehető röviden, csupán a megközelítő jövedelem megjelölésével, úgy, mint erre a dunáninneni egyházkerület püspöke példát mutatott s ez már a másik megtakarítás leendő; végre, miután ezek nem magán hirdetések, legyen tekintettel minden lap az egyháznak általunk is ismert sok kiadására s *számítsunk a pályázatokért csupán csak munkadíjat*; így aztán a hirdetési kiadásokat a legszegényebb egyház is megbírja s a törvényt sem kell *kijátszani*. Hogy a gyanúsítás és ingerültség diktálta-e a mi szavainkat, erre nézve *most* még csak annyit jegyzünk meg, hogy írott okmányok vannak kezeink között, melyek „fényesen“ igazolják, mint kezdetek a Tiszán túl némelyek „erélyes actiot“ lapunk szelleme ellen, s még el is jöhet az az idő, midőn névszerint fogjuk megnevezni a „futkározó hamis atyafiakat“, kik szerte járván és irkálván, „erősen verték ellenünkbe a láрма-dobot.“ S ami még ezekután a „*Debreceni Prot. Lap*“ szerkesztőségét illeti, felhívok minden figyelmes olvasót, aki egyházi lapokat járhat, hogy tegyen tanubizonyosságot arról, hogy rendezkedtek-e már a lelkészválasztás szempontjából az egyházkerületek s így *közölhették-e* a „*Debreceni Prot. Lapban*“ a pályázatokat s így valami dicsekedésre méltó-e az a nyugodt türelem, melyet az én barátom oly igen hánytorgat; valamint az a pontos szerkesztői köteleességteljesítés és békés jólelkiismereti csendesség, melyről mi egy szót sem szövelünk, melyet mi soha kétségbe nem vontunk; bár a „*Debr.*

Prot. Lapot" kezünkbe véve, sokszor eszünkbe jut az az igazság: Vannak emberek, kik a jóbékeség és jólétiismereti csendesség kedvéért, még a hegy simára hordására is vállalkoznak s készek a tű hegyét is leköszörölni, csak hogy valaki meg ne szúrja vele magát s egygyel kevesebb legyen az örökösen rettegett veszedelmes eszközök száma.

Mitrovics Gyula.

— **A tiszántúli egyházkerület** főgondnoki hivatalának betöltésére vonatkozólag, lázas mozgalmak indultak meg az egyházkerület kebelében. Mint lapunkat értesítik: *Tisza Kálmán és Vályi János* az ellenjelöltek. Akik Tisza Kálmán mellett vannak, fennhangon hirdetik Haynald elleni merész hadjáratát s abból vonnak előnyös következtetést erős protestáns voltára. Természetesen azt nem igen magyarázzák meg a választóknak, hogy ez az egész felsőházi vita csak épen a forma kedvéért történt úgy s már majdnem a kellő komolyság és méltóság rovására esvén az egész, azt bizony diadalmasan megvívni még nem valami különös érdem volt egymagában. Mi, a magunk egyszerű felfogásával csak azt nem bírjuk átlátni: mi érdekek kívánják azt, hogy Tisza Kálmán elvonassék egy másik egyházkerülettől, hogy így épen a tiszántúli egyházkerületnek legyen főgondnoka? Vagy most, a testvéries egyenlőség és egyesülés új aerájában, különbség van az egyik egyházkerület és a másik főgondnoksága között? s talán a hiúságból származó tekintetek miatt, kíváncsi az, hogy az ily csere miatt egy másik egyházkerület tétessék ki az új választás izgalmainak? Nem értjük a már egyszer megkötött tiszteleti viszony ilyenmő felforgatását azért sem, mert épen egyetemes egyházunk érdeke is kívánná, hogy a létezők mellé újabb, más körben már kipróbált erélyű és tehetségu férfiak kerüljenek egyházi kormányunk főbb helyeire, s mi, mint ezt már régebben is kifejeztük, ilyen férfúnak ismerjük Vályi Jánost. A tiszántúli egyházkerület kiváló értelmiséggel bíró papsága bizonyára nem szorult a mi tanácsunkra; de talán meggyőződését fejezzük ki, ha azt mondjuk, hogy saját érdekében is oly főgondnokot kell választania, *ki közvetlen megfigyelésből ismeri ref. egyházunk életét, annak szükségait, s papságunk helyzetét és jogos, de eddig még csak mindig szép reményekkel és biztatásokkal kielégített igényeit.* Ez a protestáns papság már rég megérdemelte, hogy ne csak előkelő emberek védelmének árnyékában pihenhessen, hanem egyenes, megérezhető pártfogásban is részesüljön, azoktól, kik azt mondják, hogy szeretik egyházukat s annak szolgáit.

— **A katolikus propaganda** külföldi korifeusai folyó hó 13. s több napjain congressusra sereglettek össze Párisban, s részint számotadtak eddig viselt dolgaikról, részint pedig terveket forraltak a jövőre. A köztársaságnak s az azáltal képviselt szellemnek és pártatlanságnak mindnyájan határozott ellenségei. Boszantja, sőt dühössé teszi őket a köztársaság felekezetnélkülisége és józansága, s úgy találják, hogy ez a legfőbb akadály útjukban és a r. kath. egyház diadala előtt. Látszik, hogy a XIII. Leo gondolata szerint mozognak ők is, t. i. egyletek alakítása által akarják

aláaknázni a társadalom békéjét az egyház dicsőségére s ily egyletek már — mint a kongressusi jelentések igazolják — nagy számmal alakultak s bizonyára ezekre támaszkodva, mondta egyik szónokuk, hogy Franciaország napjai meg vannak számlálva; a monarchia s vele a r. katolikus egyház nemsokára ismét diadalünnepet ül. Tehát monarchia = zsarnokság = katholicismus. És mindez a Jézus nevében történnék majd ott Franciaországban, sőt nálunk is a „kath. elvbarátok szövetsége“ által, ha hogy a XIX. század vívmányait néhány önző ember haszonlesése s néhány egylet félrevezetett és elvakított tagjai olyan könnyűszerrel meggátolhatnák!

— **A francia senatus** a monarchisták és klerikálisok roppant ellenzése dacára is elhatározta f. hó 10-ikén, hogy ezentúl minden teljeskorú egyénnek joga van eltemetése körülményeire s különösen annak felekezetes vagy felekezetnélküli színezetére nézve előlegesen intézkedni s ez intézkedést az illetők és érdekelték tisztelni tartoznak.

— **A német Schulverein** folyó hó 13.—14. napjain, *Lincben* tartotta meg évi rendes közgyűlését, nagy tüntetések között. Van az egyesületnek 686 vidéki csoportja, tagjainak összes száma 63,000. A jövő évi szükséglet 250,000 forint, amit a nép körében reménylenek összegyűjteni, amely népet mesterségesen iparkodnak beleringatni a mozgalomba. Az előirányzott összeg, a gyűlés nyílt vallomása szerint, a német szellem, német nyelv és német iskolák terjesztésére fordítatik s reménylhetőleg Magyarországnak is jut belőle. A nyíltan bevallott cél mellett a kisebbségnek talán nincs is semmi mellékes gondolata; de a többség — mint a nyilatkozatok igazolják — a nagy német császárságról, a német elemek összeolvadásáról is álmodozik s ez a löláb mindinkább láthatóvá lesz épúgy, mint a monarchia után való esengés a párisi congressus katolikusainál. Mennyi mindenféle rosra jó a vallás és az iskola köpenyeg gyanánt!!

— **A zemplénmegyei tanítóegyesület** folyó hó 15-én Sárospatakon tartá ez évi közgyűlését az állami tanítóképezde nagy termében, mintegy 50 egyesületi tag jelenlétében. Városunk közönsége főként a főiskolai tanári kar által volt képviselve. A helybeli r. kath. tanítók távollétük által tündek ki. Az elnök megnyitó beszédében az egyesület fontos voltát fejtegetvén, azt mint a tanítótság értelmi s erkölcsi, de főként társadalmi nagykorúságának követelményét tüntette föl. A titkári jelentés szerint van az egyesületnek 175 rendes és 00 pártoló tagja. A gyűlés érdekesebb tárgyai voltak: a) az Eötvös-alap ügye, melyet a gyűlés az országos képviseleti tanítógyűlésre óhajt bízni; b) az augusztus 20-án B.-pesten tartandó képviseleti tanítógyűlésre *Kurucz Vazul*, terebesi községi iskolai igazgató-tanító és *Kapitány János*, a képezdei gyakorló-iskola tanítója választattak. 2½ órakor 60 terítékű társasbéd volt a képezde csinosan díszített rajztermében. Ebéd után a tanácskozás következő fontosabb tárgyak fölött folyt: a) a népiskolai tananyag concentratioja, b) a testi büntetés, c) az ismétlő iskola. Az egylet tagjai közül néhányan a főiskolai muzeumokat és a hercegi kastély termeit is megtekintették.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A közalap függőben maradt kérdéséhez.“ III. Szentpéteri S. „Gimnáziumi bajaink.“ Dr. Öreg J. „Költészeti csudabogarak.“ (Vége). Kálmán F. „Két egyházkerületi közgyűlés.“ „Gönczy Dániel ref. lelkész ötvenéves jubileuma.“ Biki Ferenc. „Vegyes közlemények.“

A közalap függőben maradt kérdéséhez.

III.

Ha az adott helyzetben van valami út és mód megnyerni népünk jóakarátát a közalap iránt: úgy az semmi más, minthogy ennek áldásában, bírázásában, kezelésében kivétel nélkül minden egyházközséget részesítsünk. Megértetni nemcsak frázissal, de valósággal, minden egyháztaggal, hogy ennek előállítása, lehető legnagyobb mérvű pártolása, hű, pontos kezelése neki is érdekében, jogában és kötelességében áll; hogy a jótételből eredő benső öröm, boldogság és büszkeség ő vele is közös; hogy nemcsak a hozzájárulás terhe, a fizetés kötelezettsége, de a kezelésbe való autonom befolyás is — keresztyéni bölcs intézkedések alapján, s meghozott törvények határában belől — illeti őt és az ő gyülekezetét.

S bizonyára végetlenül csalatkoznak Körmend is indítványának pártolói, midőn azt hiszik, legalább állítják, hogy népünk szívét, lelkét megnyeri annak bizonyos tudata, ha a közalap egy része a megyéé, másik része a kerületé lesz. Igaz: lesz ennek némi hatása egyesekre, de a tömegre soha. Ettől a megye vagy kerület is majdnem oly távol van, mint a konvent, kívül a határon, az ő látkörén. A közvetlenség itt az egyetlen meggyőző, ha láthatja szemével, megfoghatja kezével; ha oda, ahova az ő szíve is óhajtja, maga is adhat, vagy adathat.

Igy is van ez megoldva többnyire mindenütt a protestáns világban, különösen is a Gusztáv Adolf egyesület és a magyarhoni egyetemes evangyéliomi gyámintézetben. A miért is nem győzők rajta eléggé csudálkozni, hogy a pesti központi s épen azért kétszeresen fontos ref. egyházmegye nyilvánossá lett végzésében, midőn helyesen, tiltakozólag szólal fel a közalap merev centralisatiója ellen és épen a mondott nagyszerű intézetekre hivatkozik: hogyan nézett el ezek alapszabályainak első része felett, melyek-

ben a fősúly a „helyi“ vagy „egyházközségi“ intézetre van fektetve? Előtte a tanulságos példa, melyre támaszkodva kérde: „Helyes dolog lenne-e a gyülekezeteknek csak a bajt, gondos fáradságot, áldozattételt hagyni: az összeg kezelését s annak hovaforrását illetőleg őket minden közvetlen befolyástól megfosztani?“ — idézi a zsinati törvény 218. §-át is, egy kis tévesztéssel, miszerint „a segélynyújtás feltétele, hogy az egyházközségek, egyházmegyék és egyházkerületek a magok részéről is megtegyenek minden lehető;“ de aztán nem mondja azt, amit ágost. ev. testvéreink mondanak: „tehát a gyámintézetnek négy része legyen: 1) Helyi vagy egyházközségi gyámintézet. 2) Esperességi vagy egyházmegyei. 3) Egyházkerületi és 4) egyetemes gyámintézet, mind a négy — egymástól bár alkotmányos függésben, mégis önállólag — egy nagy egészet alkotva; a begyűlt összeget négy egyenlő részre osztva meg; mindenik szabad rendelkezéssel, természetesen csak a kitűzött célokra és utasító szabályok értelmében, felerészben rögtön segítség, felerészben pedig belsűkségekre, tőkék alapítására sat.

A gömöri ref. egyházmegye már ezt így fogta fel és amint már hírlapilag is közzé volt téve: így indítványozta annak életbeléptetését a legközelebb Miskolcon tartott egyházkerületi közgyűlésen, azon reményben, hogy ez úton pezsgő élet, üdvös mozgalom, kíváncsatos siker fogja követni a közalap életbeléptetését, míg ellenkezőn válságtól remeg.

Es ha fejevettnek, hiányosnak tartom Pest-megye határozatát, méginkább csudálkozom széles látkörű Ballagink felfogásán, vagy talán csak alkalmi nyilatkozatán, hogy mikor ő nagy súlyú szavát becses lapjában felemelte, irányadólag e kérdésben, erőteljes gondolat menetelének nem az lett vége: „nemcsak a konvent, kerület és megye, de az egyházközségek jogosultságát is vitatom és részességét ajánlom.“ Oh hozza helyre férfiasan

e mulasztását! Mert hát ki tudja jobban, mint ő, hogy reformált magyar anyaszentegyházunk legújabbban rendezett és szentesített alkotmányában, az egyházközségek is véglegesen az egyházképviselési és kormányzási hatóságok közé emeltettek; és hogy mint ilyeneknek minden tőlünk kitelhető eszközt meg kell adni arra, hogy feladatuknak megfelelhessenek. Nem hozzánk, protestáns elveinkhez, irányunkhoz illő: kiskorúságra kárhoztatni, leverni, kikésériteni az egyházközségeket, hanem, igenis, emelni, fejleszteni és azon lenni, hogy mindenik, még a legkisebb is legyen életképes lelkiországgá, az őket alkotó egyesek műveltsége, szabadsága, buzgósága és boldogsága biztosítására.

Vagy talán az a baj, hogy az egyházközségek participálásának elve fel sem volt vetve a konventen, tehát mint idejében meg nem tett indítvány, most már nem is tárgyalható? Erre könnyű a felelet. Még ha megvolna is ez a látszó akadály, a január 30-iki bölcs határozatnak legfőbb érdeme éppen abban van, hogy időt, alkalmat, szabad hozzászólást adott minden ahoz értő embernek, kikeresni, megvitatni és ajánlani azt, ami legjobb s általában, hogy a kérdés minden oldalról felvilágosíttassék és a közvélemény tájékozza magát. Azonban ez az indítvány maga helyén és idején meg is volt téve és vitatva a közalap ügyében működött bizottság üléseiben. És csak midőn támogatás nélkül maga maradt ez elv képviselője, írta alá az ő álláspontjához közeli többiség véleményét, azon határozott kikötéssel, hogy konventi tárgyaláskor módosítását beadja. Köztudomás szerint a tárgyalás elnapoltatott. De ha megjő ideje, reményem: nem fog elmaradni a módosítás.

Ahoz is férhet pár szó, hogy Ballagi szerint a közalapot tényleg megalkotni az esperesek fogják. Való igaz, hogy az ő buzgóságok, intéző bölcseségek nélkülözhetlen. De ha minden egyes községben nem lesz még egy vagy több lánglélek, jóra való tisztek nélkül maga a vezér csatát nyerni — mondhatnám inkább — egy egész életre kiterjedő folytonos hangyamunkát teljes sikerrel folytatni, a legerélyesebb esperes sem lesz képes. Gr. Lónyay, eddig tett nyilatkozatai szerint, általában a papoktól vár legtöbbet. Mi megint öreg egyháztagok, azon általánosan elterjedve volt vélemény- és meggyőződésben töltöttük el java életünk nagyrésztét, hogy az anyagi ügyekben a világiak a mi patronusaink, vezéreink, gyámolítóink; minden áldozatra kész példaadóink. Elhagynók-e némúlni ezt a tant ma, mikor a szükség legnagyobb? Az igazság és legjobb politika bizonyosan az lesz, ha mind a három tényezőt megtiszteljük bizalmunkkal és kifejezést adunk abbéli óhajlásunk, reményünk és kérésünknek, hogy a közalappal szemben minden becsületes kálvinista magyar ember lelkesülten és soha nem lankadó buzgósággal hozza meg

mindazt az áldozatot, a mi csak tőle kitelhetik „És mikoron erős lélek kell a gátra,
Gyáva tunyán, lelketlenül, ne maradjon senki hátra.“

Ennek pedig, néhány számító politikus embe-rünk kivételével, megint csak az a kulcsa, hogy a szent ügyet hozzuk be a szívekbe, kezünk ügyé-be; kössük össze kisebb hazánk, egyházközségünk és ezáltal saját magunk érdekével. Adjunk földet leginkább küzdő papjaink lába alá, hogy minden részvétlennek és kételkedőnek felmutathassuk a szükségét, a sikert, hogy láthassa amit kell és lehet szemével, tapogathassa kezével.

Első lépés ehez, hogy az egyházközségek mostantól óta mentessenek fel mindazon kéregető zaklatásoktól, önkéntes és kényszerűvé vált évi fizetésektől, sok helyt kivetésektől, melyekkel eddigelé, úgy ahogy lehetett, segélyeztettek azon intézetek, célok, melyeknek rendszeres gyámolítására az egy pro mille új forrásból előálló közalap létesítették; mert hogy ez a régi teher is megmaradjon, az újat is beköveteljük: az sok helyen rettenetes igaztalanság volna. Veszem például a mult évet Tiszán-innen. Legszegényebb egyházainkhoz is eljöttek segélyt kérni Pest, Debrecen, Pápa, Patak és isten tudná hány iskola, tűz-vízkarosult, építkező egyház; eljöttek a missiók, özvegy-árvatárak, szegény papok, tanítók gyámolítása, képezdek, agentia, quotta s több mint negyven-féle segélykérés, nem is említve a még ezentúl is felmaradandókat. Jól van, ment ahogy mehetett. Most az alamizsnaügy rendeztetvén, anyaszentegyházunknak kötelessége e bajon segíteni. És mivel éppen erre való az új forrás: kapja meg minden egyház az általa saját kebelében gyűjtött közalap-bevétel egynegyedét, s megint ennek fele utalványoztassék egyszermindenkorra az ilyen vidéki segélyezésekre, a másik fele pedig a belsebeket orvosolja. Hallom az ellenmondásokat.

Mit ér az a parányiség, ami apróbb egyházainkban ebből elő áll? Felelet: a semminél bizonyosan többet fog érni, aztán éppen az, hogy keves: állandó ösztön lesz a több gyűjtésre. Kicsi mustármagból fa nőhet. És ha lelkesült lesz az „egy-ház-kö-z-ségi közalap-bizottság,“ működni fog ebben a pünkösti lélek, s ahol szükség lesz rá, majd ügyel az ilyen helyekre az egyház me-gyei, kerületi, esetleg a konventi bizottság is.

„A vagyonosabb egyházak nem szorultak erre.“ Fájdalom, a legnagyobb rész rászorult. Hiszen köz-tudomású, hogy legnagyobb egyházainkban legtöbb a baj; minek felsorolni? Kérdezzük meg csak Kun Bertalan püspökünket, hogyha Miskolc össze fog hozni évenként talán 8 ezer forintot, nem tudná-e ő az ebből javallat szerint visszamaradó összeget Isten áldásaként felhasználni? És így valamennyi nagyobb helyeken lakó főbb embereink. És ha van itt-ott csakugyan oly boldog egyház, mely ezen

járulékot nélkülözheti: én csak úgy bízom annak nagylelkűségében, mint akár a konventében, hogy illetőségét a közalap elé tűzött célokra mindig fel tudja használni. Különben is meg lesz a fokozatos felügyelet, évenkénti kimutatás kötelezettsége. Vagyonosabb egyházaink eddig is több helyt végtelen áldozatokat hoztak anyaszentegyházunk javára. A szép mult és jelen biztosíték a jövőre.

„Nyomorult elforgácsolása a hatalmas terv, a szép tőkének“ sújtja le ezt a beszédet a központosító. Pedig hát nem úgy van. Mi nemhogy bár csak egy fillért is elvennénk, de sőt akarjuk, hogy minél több legyen. S aztán a merev centralizálás, úgyszólván csak a végtagok sebeit gyógyítaná; míg a mi tervünk az egész anyaszentegyház minden legkisebb részére éltető eső, felüdítésére és jóegészségben tartására az összes szervezetnek.

„Megkárosítjuk apró egyházainkat“ mondják a gscheft, a pénz emberei. Lassan, urak, e számítás, mert mély csalódás rejlik benne. Már eddig is tovább mentünk, mint kellett volna. Míg a zsinati törvény elégnék tartotta a közalapot a lelkiismeret paizsa alá helyezni: már a konvent a törvényt, a kényszert emlegeti. A zsinat még elégnék ítélte az egy pro mille kimondását: már a konvent nagyot tágitott felfelé és erőset szorított lefelé; amott negyven foknál megállítván, itt húsz fagypontig szigorítván az adó-prést. És mit mondott két lánglelkű barátja a közalapnak, midőn a kérdésben egy kis korbácsolással végzetes szavazás történt? Az egyik így nyilatkozott: „az én népem fele nem fog bejönni a rovatos táblába.“ A másik így beszélt: „nekem kényszer útján egy fillérem sem jön be.“ Bizony ha ez az irány a merev központosításban kulminál és a községek részesülése elesik, a szívvel, mint alappal: félsz, hogy azok a csábító számok nagyon is leszálnak. Aztán ha minden reményünk teljesül is: évtizedek kellenek hozzá, hogy a várt segítséget minden intézet megkapja. És míg egy kap alamizsnát felülről, addig tíz már elhervad segítség nélkül. Nos eddig legalább megvolt, megvan az egyházak, megyék, kerületek joga egymást gyámolítani, olykor egy kis summácskát magunkra ki is vetni: most, drágán, érzékeny autonóm intézkedési jogunk feladásával, fizetnők meg azt a pár tál lencsét, mely be-becseppenne évenként kerületünkbe.

De még nem késő. Mert bár az én lelkem fájdalmára nincs már joga törvény értelmében egyházaink, megyék és kerületeinknek döntőleg folyni be ezen életbevágó kérdés elintézésére: mégis, ha felriad a közvélemény, az alkotmányosság iskolájában nevedezett, határozási joggal felelősség nélkül bíró konventi tagok nem zárhatják be az előtt füleiket.

Gondoljuk azért jól meg dolgainkat. Senkisémi tiszteli mélyebb hódolattal, mint én, nagy embere-

inket. De ők is tévedhetnek és ez nem személy, hanem felfogásom szerint válságos helyzetben, anyaszentegyházunk egyik életkérdése. Úgy alkotni meg közalapunkat, hogy az lehetőleg népszerű, virágzó, s áldásdús legyen. Erős meggyőződése, hogy e célt csak az általam mutatott úton és módon érhetjük el.

Szentpéteri Sámuel,
konventi tag.

ISKOLAI ÜGY.

Gimnáziumi bajaink.

Megszületett tehát végre-valahára az a mindnyájunk által régóta várt középiskolai törvény. Tíz év óta húzzák-halasztják már kisebb gimnáziumainkat fentartó testületeink iskoláik szellemi s anyagi rendezését azon okból, hogy mihelyest az annyi viszontagságon átment javaslat törvénytényé válik, a benne foglaltatott reformokat rögtön életbeléptethessék. Megvan tehát az annyira óhajtott törvény, de az nincs meg benne, amit mindenki remélt tőle: a reformeszmék, a haladás, a mostani állapotok javítása. Mert ez a törvény, ha végelemzésében tekintjük, nem tesz egyebet, mint a tényleges állapotokat codificálja. De bocsánat, csalódtam, egy újítást csakugyan tartalmaz: ugyanis a kormánynak közvetlen felügyeleti jogot ad iskoláinkba az eddig gyakorlott, közvetett felügyelet helyett. Ezentúl tehát koronként — mégpedig aligha valami sűrűen — be-belátogatnak majd iskoláinkba a kormánynak tankerületi főigazgatói; résztvesznek érettségi vizsgáikon biztosai, s ezek a bajt, ha van, okvetlenül észreveszik s megszüntetéséről intézkednek. Ennyi és semmi több nincs a törvényben, ami gimnáziumaink színvonalának emelésére célozna. Mert azt csak nem tekinthetjük gimnáziumi oktatásunk emelésére célzó intézkedésnek, hogy ezentúl a kormány tantervei ránk nézve is kötelezők lesznek, hogy tanárainkat az állam képesíti; mert hiszen ha törvény nem kötelezett is bennünket erre, azért idáig is követtük mindig a kormány tantervi intézkedéseit — és pedig kimondhatjuk: a magunk veszedelmére s iskoláink kárára; tanáraink pedig szintén igyekeztek az utóbbi időben az állami képesítést megszerezni, sőt a legtöbb iskola kötelezte is erre őket, de akik meg nem szerezték is a képesítést, képzettség dolgában — mint ki fogom mutatni — nem álltak az állami tanárok mögött. Megvolt hát eddig is nálunk az, amit a törvény most követel, az egy közvetlen felügyeletet kivéve, s ha volt baj, mint a kormány állítja (de nem az, amit ő mond, t. i. hogy intézeteink refugium asinorum, s hogy az érettségi bizonyítványok bennök könnyedén osztogattattak!), majd meg látjuk, hogy szüntetik meg felügyelői koronkénti betekintéseikkel s az érettségi vizsgán való részvételükkel. Mert én kétkeltem, hogy azon korlátolt idő alatt, amennyivel a főigazgatók iskoláink látogatására rendelkeznek, azok beléletével alaposan megismerkedhessenek, kivéven, hogyha ezek halandó embernél nagyobb, tehát emberfeletti talentumokkal dicsekedhetnek. Meglehet ily portentumai vannak dugaszban a kormánynak s világ bámulatára — mert eddig még egy sem mutatkozott ilyen a láthatáron — egyszerre csak előáll velek. Tegye is, mert ha ily emberei nincsenek, közönséges halandókkal velünk szembe, mondhatom, nem sokra megy.

A kormánytól tehát hiába vártunk, bajainkat

mostani törvényével meg nem szünteti, tanáraink az állami képesítéssel jobbak nem lesznek, mint eddig-
elé voltak; iskoláink a kormány tantervének köve-
tésével nem emelkednek, mert hiszen most is az
övé után mentünk, hacsak azt a szellemet, a mi isko-
láinkban s tanárkarainkban most meg van s azt a
módot, amint a tantervet idáig keresztülvittük, meg
nem változtatjuk. Ezen kell segitenünk, mert külön-
ben az állami intézetek mögött hovatovább mindin-
kább elmaradunk.

Tanáraink képzettségén az állami képesítés nem
sokat lendít, sőt ha a jelek nem csálnak, a szakszerű
tanárképzés mellett, képzettségük színvonala mind-
inkább alá fog szállani. Eddig ugyanis tanárokká
nálunk a gimnáziumot s teológiát legkitünőbbben
végzett növendékek választattak. A választó testü-
letek még tanuló pályájukon kiszemelték azokat a
kitűnő ifjakat, akikből jó tanárokat reméltettek, s
ezeket eleve buzdították, hogy theologiai tanulmá-
nyaik folyama alatt is tanári hivatásukra készüljenek.
A theologiumban ez ifjak neveléstannal s bölcsészet-
tel épűgy foglalkoztak mint akik most a filozófiai
cursust végzik, de általános műveltségük színvonala
a négy évi cursus alatt nagyobb lett, mint azoké,
akiket az állam három év alatt tanárokká promovealt.
A ref. tanárjelöltek csaknem mindegyike a theol. cur-
sus befejezése után külföldi egyetemekre is kiment,
hol azután egyenesen a tanári pályán választott szak-
tudományára készült. Hogy az ily kiválogatott jeles
ifjak készülsége semmi kívánni valót sem hagyott,
mutatják azon tanári karaink, hol még a régi gár-
da emberei állnak a téren. Az egyetem filozófiai
cursusára pedig, hogy nem csupa kitűnő erők vállal-
koznak, köztudomású. Hogy képzettségök nem üti
meg régebbi módon képzett tanárainkét, arról meg
tapasztalatilag győződünk meg, miután egynehány-
nyal volt szerencsénk szolgálhatni. Gyakorlati jártas-
ságuk a tanítás terén pedig a híres egyetemi gyakor-
lóiskola dacára, hogy semmi, azt is tudjuk; míg
régebbi tanáraink, már tanuló pályájukon, többnyire
mint magán tanítók, elég tanítási gyakorlatot szere-
tek akkorra, mire a nyilvános iskola tanári kathed-
rájába léptek. Mindezeknél fogva az államilag kép-
zendő tanároktól a tanárképzettség színvonalának
emelkedését egyáltalán nem várhatjuk, hanem inkább
annak sülyedésére lehetünk készen.

Igenis, a szorosan csak tanári pályára lépő
jövendő tanársággal a tanári képzettség színvonala
apadni fog, mert a törvény míg egyfelől a qualifi-
catiot megköveteli, addig másfelől elmulasztotta gon-
doskodni arról, hogy az állami tanárokkal egyenlő
minősítettséggel bíró felekezeti tanárok amazokkal
egyenlő javadalmazásban is részesüljenek. Igaz, hogy
eddig sem volt a felekezeti tanárnak az államilag
egyenlő fizetése, de meg volt az a lehetőség számára,
hogyha a tanári fizetést családja szaporodása miatt
kielégítőnek nem találta, állását jobban jövedelmező
papsággal cserélje fel. A törvény életbelépte után
azonban ez többé nem történhetik meg. Arra pedig
kevés kilátásunk van, hogy a szűk anyagi körülmé-
nyekkel küzdő fentartó testületek a maguk jószántá-
ból valaha fizetés-javításra gondoljanak. Legjobban
fizetett vidéki tanáraink összes javadalma alig ezer
forint. Tessék ebből családot, többnyire drága váro-
sokban levő iskoláink mellett fentartani, gyermekeket
neveltetni, rólok a családfő halála esetére gondos-
kodni, mert nálunk nyugdíjról szó sincs, s ha a csa-
ládfő életét nem biztosította, halálával övéi számára

eltörlik a kenyér botja; mehetnek, ha éhen halni nem
akarnak, koldulni. Ki vállalkoznék ily körülmények
közt nálunk tanárságra, ha egyébre is hivatást érez
magában? Ha pedig hajlama e térre vonta, ifjú lel-
kesültségét csakhamar megtörlik az anyagi gondok,
s nemhogy, mint hivatása hozná magával, tanári
kötelmeinek élne, öntökéletesbülésén munkálkodnék,
hanem azután néz, hogy miféle mellékfoglalkozással
szerezhet magának oly jövedelmet, amelyből maga s
övéi számára a mindennapi kenyeret biztosítsa. Nem
kell-e azután majd ily körülmények közt a tanügynek
is szenvednie, midőn mellékfoglalkozásnak tekinti a
tanár azt, ami pedig egyedül is az egész ember
minden tehetségét követeli: azt mindenki könnyen
elgondolhatja. Tanáraink helyzetének javításáról gon-
dolkodni tehát magának az egyháznak is érdekében
áll, s hogy ez a mostani statasquo mellett némileg
lehető, azt az alábbiakban igyekezem kimutatni.

(Vége követk.).

Dr. Öreg János.

TÁRCZA.

Költészeti csuda-bogarak.

(Vége).

Igen! azt prédikáltam örökké, hogy a zsoltárok *régi méretére* kell írni. Hiszen midőn az énekmozgalmat meg-
indították, én voltam az, ki legelőször is kimondám: *írja-
nak a poéták szabadon* (ne kössük meg őket a prosó-
diával), *keressék meg az egyes sorok szótag száma szerint
a megfelelő rythmust*, hogy ezáltal a vers *belső tulaj-
donságával* legyenek tisztába, s amint ezt feltalálták, esi-
nosítsák versüket *a külső tulajdonság*, a prosodia szerint.

Bánom, hogy ezt cselekedtem! Azt hittem, hogy ki-ki
komoly tanulmánynyal és szent készüléttel fog majd a mun-
kához, pedig hát? . . . . sat. sat.! Vesztemre azt is kita-
láltam mondani, *Arany után* (és saját tapasztalataim után),
hogy a *magyar vers nemzeti jellegét a coriambus teszi*,
erre aztán neki rontottak a coriambusnak s irtak minden
zsoltárt különbség nélkül coriambusan, anélkül, hogy a
vers *belső tulajdonságában rejlő magyar rythmus felől
vizsgáldottak volna!*

Különben ez a *coriambus* láz annyira elfogta most
a versírókat, hogy maga *Barthalus* is felszólalt ellene a
Kisfaludy társaság egyik nem régen tartott ülésén. Azt
gondolják, hogy mihelyt coriambust írnak, megtalálták a
bölcsék követ! A coriambus tagadhatlan, hogy *nemzeti
jelleg* a magyar versen, *de ám egyébbel párosítva!* A
mellett ennek 8 féle kifejezése van, s mikor a *hasonló
nyomására ellenkező nyomású következik*, én mint ze-
nész, rögtön észreveszem, hogy a tisztelt poéta nem tudja
a coriambust, mert zökkenik a rythmus, s ha megmondom:
megharagusznak érte!

Igenis, azt akarom, nagyon tisztelt és szeretett öreg
testvérem, Szentpétery! hogy írják csak a zsoltárokat a
nagy művész által adott régi méretbe! s bizony mon-
dom: egy árva csepp kifogásom se lesz ellene, sőt dicsé-
rem és áldom azt a pennát, mely azon ír!

Dehát nekirugtatnak egyrésről a *sánta jámbusnak*,
másrésről a *coriambusnak*, s írják tekintet vagy vizsgá-
lódás nélkül még a 102. zsoltárt is azon! Pedig csak egy
kissé kellene beletekinteni! Vizsgáljuk:

Hallgasd | meg uram ké- | résem,
Tekintsd | meg esede | zésem.
Beszédem | jusson hoz | zád,
Ne rejtse el | tőlem or | cád.

Hajtsd én | hozzám te fü | ledet,
 Enyhítsd | meg nagy insé- | gemet.
 Midőn | kiáltok úr | isten,
 Siess | hallgass meg ke- | gyesen.

A szótagszám szerinti méret tehát:

a 8-as sorokban = $2+4+2$ — prosodie = spondeus, coriambus, trochäus;

a 7-es sorokban = $3+3+1$ — prosodie = anapaestus, fél spondeus.

Ezt így írta a nagy művész, s ezen a méreten (a metszet hibák s talán nem correct kifejezések kiigazításával) irandó a többi csillagos verse is.

Ez a remek műfaj is felfedezhető — nem nagyon a régi, hanem legújabb költészetünkben; hol termett a dal, mely ez alakzaton zengett 10—12 évvel ezelőtt országszerte? nem tudom, ott, ahol a többi! a falusi nótárosok csinálták egymás mulattatására; kissé csipős a szövege, de a genialitást tőle megtagadni nem lehet, mely azt bizonyítja, hogy a magyar népdal-költészet a szemérmességét is bevette lexiconába, ellenkezőleg, a német, francia, olasz trágárságokkal! Beosztása kezdetben újképen tűnt fel, mert csakugyan eddigi költészetünkben nem volt felfedezhető a nyolcas soroknak ilyenmő beosztása: $2+4+2$; én azonnal észrevettem a 102-ik zsoltár művészetét a dalon. Im! szinte 260. éven túl lappangott ez az alakzat a magyar költészetben, s egyszer véletlenül rátalált valaki! Ezt is Sz. Molnár A. teremtetette!

A 35-ik zsoltárt hányan át nem írták már, vagy dalamára valamely éneket írtak, anélkül, hogy beletekin tettek volna legalább, hogy ugyan micsoda rythmus rejlik benne? Igen, mert mindenki coriambusnak vette, holott épen nem az, sőt ellenkezőleg dactylus; igaz mérete ez:

1., 2. sor = $3+2+3$ — prosodiae = dactylus, spondeus, amphibrachis;

3., 4. sor = $4+2+3$ — prosodiae = coriambus, spondeus, anapaestus;

5., 6., 7., 8. sor = az 1. 2.-vel, anapaesticus rim különbséggel.

De akárhányat idézhetnék, melyek mind azt bizonyítanak, hogy a zsoltárokat Sz. M. A. magyar versekbe formálta, s hogy a sz. poéták nem vizsgálták, nem értették át, nem fogták fel az ő kitűnő intencióját, a magyar rythmust illetőleg. Ő iparkodott mindenütt ezt rakni be zsoltáraiba, amennyire t. i. a nyelv és vers irmodor akkori fejletlensége csak megengedte, vagy ahol csak amiatt lehetett.

Nyelvezete is teljes ízében magyar, alig egy-két helyen érezhető a germanizmus, péld.: „Az embereket te meghagyod halni,” vagy: „Hogy el ne rántsalak mentség nélkül,” amelyek ma, szinte nagyon könnyen kiigazíthatók.

Mindezeket összefoglalva, most már egy különös eszmémet fejezem ki, mely a következő:

Ha csakugyan komolyan akarjuk templomi énekeskönyvünk megújítását: az eddigi — szerte huzó — munkálkodás legnagyobb részéből tabula rasat kell csinálnunk, úgy, hogy a zenész-tagok jöjjenek vagy hivassanak egybe, én elkészítettem az énekelhető zsoltárok dallamait, évek hosszú során át történt vizsgálódás és munkával; leírtam a

dallamokat zenei kifejezések szerint, utána minden sor-nak a szótag számszerinti beosztást, s ezután a prosodiacus méretet; vizsgálják ezt át a hozzá értő zenészek, s ha helyben hagyják, kérni fogom az öt egyházkerületet, vagy a jövő conventet, bocsásson rendelkezésemre egy hectografot, én vállalkozom rá, hogy minden hozzám forduló egyénnek, ki az énekírás szent munkájával foglalkozni akar, azt a dallamot, amelyiket kívánja, a fentebb elkészített mód szerint kezébe adom, mert csak úgy lehet és leendő a munkálkodás egyöntetű és egy célra törő, s csak így lehet az eddig haszontalanba vesztett fáradságot helyrehozni és pótolni! mert:

vannak a zsoltárok között oly nehéz és szokatlan rythmusuak, hogy bármennyire értse is valamely poeta a rythmikát, metrikát, zenei kifejezéseket: alapos zeneismeret nélkül nagyon bajosan fogja a helyes és igazi rythmust megtalálni. Csak egyet idézek: itt van a 6-ik zsoltár. Ebben van páros rim, kereszt-rim, ismét páros rim, s a kétféle páros rimnek különböző zenei kifejezése, mégpedig annyira különböző, hogyha a poeta egyiket a másik helyébe találná tenni, a zenész rögtön rámutatna a hibára, s ami még legkülönösebb, az egymással párosan rimelő 1. 2., sor, nem egyenlő szótag számú, tehát ennek helyes és igazi beosztása csak így lehet:

1. sor = 8-as = $2+2+3+1$ = spondeus, trochäus, anapaestus, fél spondeus nyug-gal, ez a nehéz beosztású sor meg van szinte költészetünkben, a nagy művész osztotta így:

Uram te nagy haragod- ban,

2. sor = 7-es = $3+3+1$ = dactylus, anapaestus, fél spondeus;

3.; 6. sor = 6-os = $3+3$ = dactylus, anapaestus; —

4. 5. sor = 7-es = $4+3$ = coriambus, amphibrachis, ez ismét nagyon nehéz kifejezésű, mert a hetes-nek más beosztásúnak kell lenni, mind a dallam-menet, mind Sz. M. A. szövege azt kívánván, hogy a kétféle módon beosztandó hetes sorokban ellenkező nyomású legyen a kifejezés, t. i. anapaestusnak, amphibrachis (vv—és v—v).

Végül legyen szabad még megjegyeznem, hogy a 8. számban közölt „Nyílt levélben,” a 139. hasábon, a magyar dactylus kifejezésénél nagy hiba csúszott be, kiigazítva így lesz:

A garad a garad üresen jár.

mert épen arra hoztam fel például, hogy magyar versben (ellenében a „Fár számkivetetten”-nek) három egyforma vagyis ugyanazon versláb nem jöhet elő, okvetlen kell kettőre harmadikúl a hasonló nyomásúnak következni.

Tollhiba van a 7. sz. 121. hasábján is, a 65. zsoltár idézeténél is. E zsoltárnak csak kilences sorai adnak tiszta coriambus méretet, a hatos sorok kifejezése brachius a hasonló nyomású amphibrachissal!

Mindezekből pedig lássa meg a buzgó zsoltáros ref. közönség, de különösen a nagytisztelettel szeretett Szentpétery testvér, hogy mit akarok hát én tulajdonképpen énekes-könyvünk megújítása ügyében a zsoltárokkal. Béke velünk!

Kálmán Farkas.

KÖZÉLETÜNK.

Két egyházkerületi közgyűlés.

A mult napokban két egyházkerületünk tartotta közgyűlését; t. i.: a *dunamelléki* és az *erdélyi*. Mindkettőn látszott, hogy még nem messze vagyunk a zsinat befejezési idejétől, és hogy az új törvények igen sok végezni valót hagytak fel a conventnek és egyházkerületeknek; ezek pedig a ruganyos természetű §§-ok között, no meg a vesztett jogok és nyert előnyök és terhek nyomása alatt nehezen birnak biztos irányba igazodni, még a kipróbált vezérek és edzett tiszti kar vállvetett munkálkodása mellett is. Nehezen pedig talán azért, mert a zsinati §§-okon kívül ott áll a kormány is hátunk megett, az ő középiskolai törvényjavaslatával, mindenféle iskolai reformjával és újabb követeléseivel; a jogakadémiák sorsa is újra kísérteni kezd, sőt a convent is tervezeteket kíván a felsőbb oktatásnak főleg theologiai oldalára... nem csoda tehát, ha ebben a forrási időszakban, a gyűlések is hosszúra nyúlnak és nagyobb érdeklődés mellett tartatnak, mint ezelőtt. Így történt ez az említett két egyházkerület gyűléseivel is.

A *dunamelléki* egyházkerületi közgyűlést a szokásos papi vizsgálatok előzték meg. Csupán 3 egyén jelentkezett a két vizsgálatra, ami nem kevésbé feltűnő épen most, a midőn a papi hivatalt a fizetési minimum emelése és a domesticában vetett reménykedés teszik mindinkább kecsgetővé, s amidőn más egyházkerületekben 30—50 közt váltakozik, sőt főlebb is emelkedik a vizsgálandók száma. A tulajdonképeni közgyűlés folyó hó 21-én nyílt meg a szokott helyen (a kalvintéri főiskola nagy termében), *Török Pál* püspök és gr. *Lónyai Menyhért* főgondnok kettős elnöklete mellett. *Török* megnyitó beszéde most is, mint mindig, érdekes és tanulságos képet rajzolt a közelmultról, s felsorolván a zsinat és convent által az egyházkerületekre bízott teendőket, s hangsúlyozván a közalap és középiskolák ügyében megejtendő intézkedések szükségét, s megemlékezvén a *Baldácsy-alapítvány* kezelő-bizottságának megüresedett elnöki székéről, áttért az egyházi s iskolai állapotok bővebb ismertetésére. Az évi eredmény örvendetes, az áldozatkészség a prot. hivekben még folyton buzog; az iskolák, templomokra stb. fordított és egyesek által ajánlott évi összeg 128.000 frtra rüg. A számok beszélnek! Azután kiemelte dr. *Vécsey Tamás*, egyházkerületi aljegyző s egyetemi tanár azon buzgalmát, amelynél fogva ő az 1869—82-ben megjelent minden oly országos törvényt és miniszteri rendeletet, amelyek a lelkészi és tanítói testületekre vonatkoznak, összegyűjtött és betűrendes tárgymutatatóval ellátott; ezt kinyomatásra, több jóra való művet pedig a gyűlés s általában a papság figyelmébe ajánlva, igazi főpásztori körültekintéssel mindeneket jól szemügyre vévén, a tárgyalást megindította s apróbb jelentések (papi vizsgálatok, káplánok elhelyezése, miniszteri intézkedések) után a testvéregyházkerületek átirataira került a sor, melyek közül a tiszáninneni, *Fejes-féle indítvány* (Lásd Sp. L. 18. sz.) élénkebb szóváltásra adott alkalmat, s végül is a

convente utasított. Maga a püspök is nem az állami segélyt, hanem csupán a teljes egyenjogúság követelését, tehát nem az 1848. törvénycikk 3. §-ának, hanem csak a 2. §-nak foganasítását látja sürgetni valónak és ezzel egyelőre igazán meg is lehetne elégednünk, mert nyernénk vele, anélkül, hogy érte áldoznunk kellene! Végre a pénztárak állásáról terjesztettek be kimerítő jelentések, amelyek az anyagi állapotok örvendetes fejlődéséről tevéen megnyugtató bizonyosságot, a gyűlés kellemes hangulatban osztott szét, s egyúttal, a *Ballagi Mór* indítványára, küldött-ségi tagokat is szemelgetve ki a *Prónay Dezső* beigtatási ünnepélyére.

Másnap a tisztelgő küldöttek megválasztása, apróbb számadási ügyek letárgyalása után, okulva a tiszáninneni példán, elhatározták, hogy az iskolákban csak az egyházkerület által kiadott könyvek taníthatók, s nyomban ezután elővették a 9-es bizottságnak a zsinati törvények életbeléptetése iránt készített munkálatát, s apróbb módosításokkal el is fogadták azt. A teljes restauratiót — mit a *f.-baranyaiak* indítványoztak — nem látták kívánatosnak, sem törvényesnek; az egyháztanácsok szervezkedésére azonban kimondták véghatáridőül 1884. május 1-ét; az *alesperesi* hivatalokat pedig, amelyek itt divatoztak ugyan, de aminket a zsinati törvények nem ismernek, beszüntették; felhagyván azonban a jogot a sokbajú egyházmegyéknek a *helyettes esperesek* választhatására.

Harmadik nap, a *Prónay* beiktatása után, tovább folyt a 9-es bizottság javaslatának tárgyalása, s a felett, hogy a conventi tagokat az egyházkerületi közgyűlés vagy a presbyteriumok válaszsszák-e, heves vita fejlődött ki, s a kérdés megoldása a következő napra halasztatott. A gyűlés tehát még lapunk bezárásakor is tart.

Az *erdélyiek* kolozsvári közgyűlését, mely folyó hó 16—19-ik napjain tartatott, szokott házi ügyeiken kívül, szintén a zsinati, konventi és kormány-intézkedések foglalkoztatták. Báró *Bánffy Albert*, ki, mint a zsinaton, most is br. *Kemény Gábor*, legidősb főgondnokot helyettesíté, a zsinatra való emlékezések között, mindjárt az azáltal követelt szervezkedést tüzte ki a gyűlés fő teendőjének; *Nagy Péter* püspök pedig az egy év folytán tapasztalt szomorú egészségügyi viszonyokat rajzolva, mintegy okul hozta fel azokat a minisztérium által követelt *közegészségtan* tanításának szükségessége mellett, jelentve egyszersmind, hogy ezirányban a *n.-enyedi* tanodára nézve már intézkedett is; ott a „*medicina pastoralis*“ már előadatik s ő jót vár attól s különösebben pedig az általános műveltség emelkedésétől, ami lassan ugyan, de fokozódik. A tanulók száma például 1%-nyi növekedést mutat; az áttérések is kedvezők a ref. egyházra, sőt az áldozatkészség is él és munkál. A püspöki beszámolás előtt a tagok igazolása, újonnan választott esperesek és jegyzők esketése, bizottságok s apró sérelmes ügyek elintézése, már megtörténvén, utána a tanügyi referensnek, *Parádi Kálmánnak*, az összes collegiumokról szóló évi jelentése foglalkoztatta a gyűlést, amely azonban még a mult iskolai évről szólván, főbb pontjaiban az évi értesítőkből és hírlapi tudósításokból ismeretes. Nevezetesebb tárgyai voltak a gyűlésnek: a zsinati törvények

mimódon leendő életbeléptetése és a domestica alkotásához szükséges összegek kivetése és behajtása. A *domestica* itt is, mint több helyen, nem keltett méltó lelkesedést s főleg a papságot kicsinyes csüggedés fogta el a kivetendő összegek behajtása s az azokért vállalandó felelősség miatt, amiért úgy a püspöktől, mint másoktól is kemény megrovásban részesültek s kimondatott, hogy a *behajtandó összegekért a pap és gondnok együtt felelősek*. Nagyobb vitát keltett még a *kackói* missionáriusi állomás, amely 5 évre 800 frt. javadalmazás mellett a múlt évben állíttatott fel; de reá vállalkozó nem akadt; miért is, most már a missionáriusi hivatalt állandósítják. A 400 frt. minimumot meg nem ütő egyházak utasítottak, hogy vagy pap-tanítói állomást rendszeresítsenek, vagy leányegyházakká alakuljanak. Nem fognak-e majd azok a leányegyházak az ellenséges elemek zsákmányaivá válni?! A gyűlés folyama alatt gr. *Teleky Domokos*, hajlott korát adva okúl, főgondnoki állásáról leköszönt; a *kolozsvári* főiskola természet és mennyiségtani tanszékére: *Szathmári Akos*; az egyetemes tanügybizottságba: *Parádi Kálmán*, *Székely Ferenc*, *Kerekes József* és *Gáspár János*, rendes; *Bihari Sándor* és *Demeter Sámuel* póttagokká; a domestikai végrehajtó-bizottságba: *Nagy Péter*, püspök, rendes, *Szász Károly* pedig póttagokká választottak. Ugyanitt a *marosi* egyházmegye főgondnokságát br. *Bánffy Zoltán*, a *széki* egyházmegyeét br. *Bánffy Dezső* nyerte el. A püspök a közpénztárak kezeléséről, mint hivatalával össze nem férő foglalkozásról, leköszönt, s az összes egyházkerületek együttes biztosítása ügyében a „Fonciere“ társulattal való egyezkedésre s a *Vécsey Tamás* által készített műből az egyházkerület részére szükséges példányok előleges megrendelésére kéretett fel; a konvent pedig megkerestetni határozottatott, hogy a hazai ref. ifjakra szóló *külföldi alapítványok* számbavételéről gondoskodjék. Volt sok indítvány is, majd mindenik bizottság részéről. Egyik a *stólkai* egyenlősítést, másik a verses bucsúztatók megszüntetését*), harmadik a népiskolai tanterv egyszerűsítését sürgette; ami mindazt bizonyítja, hogy bizony még sok a tenni való és a tökéletesedés útja végéremehetetlen s messze vagyunk az időtől, midőn a kovász az egész dagasztani valót áterjeszti.

Gönczy Dániel ref. lelkész ötvenéves jubileuma.

Folyó hó 15-ikén, a máramaros-ugocsa egyházmegyében, közelebből, a forgolányi egyházközségben, megható ünnepély folyt le. Gönczy Dánielnek, az úrszülője hű munkásának, volt félszázados jubileuma. Főtisztelendő Révész Bálint püspök urat, a halmi vasúti indóháznál, Várady Gábor, egyházmegyei gondnok, Ladányi Pál, viski- és Nagy József, halmi ref. lelkészek fogadták; beszédekben örömeiket fejezván ki afelett, hogy a főpásztort körükben üdvözölhetik. Püspök úr, pünköshti lélektől áthatott szónoklatával, viszonzotta a szíves üdvözlést. Ohaját fejezte ki, többek közt

*) Ily indítvány a tiszáninneni egyházkerület őszi gyűlésén is tétetett már (1882. nov.) Szerk.

azért, hogy a különböző felekezeteket és nemzetiségeket szállja meg az egyértelem és egyakarat pünköshti szentlelke.

A nagy néptömeg előtt és lelkes éljenések közt történt fogadtatás után, megindult a menet Forgolány felé. Az út népcsoportok és diadalívek jelezték. A tivadariak, rőktönözve, énekkart alakítottak s erősen elhatározták, hogy ők, addig, míg a püspök úr nekik nem beszél, nem eresztik tovább a vendégeket. Mikor a menet közeledett, átfogták az országútát, eldaloltak a „Szózatból“ két versszakot és teljesült vágyuk, mert a püspök urat hallották szólani. Beszélt hozzájuk s lelkesíté őket vallás- és hazaszeretetre.

Forgolányban tömérdek nép üdvözölte az érkezőket, volt ott ember még a negyedik megyéből is. A papi lakhoz csoportosult a népség. A küldöttek, kik közt a munkási gör. kath. és szatmári r. kath. püspököknek is voltak képviselői, itt adták át üdvözlőket az agg, de még mindig erőteljes lelkésznek. Itt adta át báró Perényi Zsigmond, az Ő felsége által adományozott érdemkeresztet.

Következett ezután az istenitisztelet. A 74-ik dícséret éneklése közben gyűlt be a hallgatóság. Fele a népnek kinmaradt; nem fért be a templomba. Az ének elhangzása után Doktor János, m.-ugocsa esperes üdvözölte az ünnepelet. Fejtegette érdemeinek nagyságát; felemlítette, hogy az ünnepelet 82 éves, ötvenhárom éve, hogy lelkész; 40 éve, hogy az egyházak látogatója s ugyanakkor átadta az egyházmegyében működő lelkészek által készített arany kapesos, igen díszes kiállítású bibliát; melyet, az esperes úr beszéde után, megköszönvén az ünnepelet, hálaimáját mondta el. Töredelmes szívvel vallotta be gyarlóságait, melyek szent munkájában gátolták; buzgósággal elteve, könyező szemekkel adott hálát az erőért és segedelemért, mellyel elárasztá őt az úr; bevégezte imáját azzal a fogadtatással, hogy minél gyorsabban közeledik életének estéje, annál gyorsabban igyekszik végezni a munkát, mely reá van bízva.

A helyben és szomszédfalukban lakó ifjabból alakított énekkar éneklése után, Csernák István, gyulai ref. lelkész mondott egyházi beszédet 1. Kor. XV. 10. Isten kegyelme által vagyok ami vagyok stb. szavai felett, melyeket elmondhat az ünnepelet I. ha az ő életére, II. ha hivatali működésére tekint. Az egyházi beszéd után megint az énekkar szerepelt. Ezután következett püspök úr beszéde és áldó-imája. Ti vagytok az én örömem és dicsekedésem! — kezdé. — Eljött ide közénk, hogy e szavakat élőszóval mondhassa el. Hiszen neki a jó Isten oly jó szívet adott, mely tud sírni a sírókkal, örülni az örülőkkel. Bár volna felleg, hogy szállhatna a szelek szárnyain: elmenne ő minden egyházba, minden hajlékba, együtt önteni könyeit a kesergőkkel; lenne tábortábor, szentsátor, hogy ott volna minden egyházban, minden hajlékban szíve egész tüzével, hogy felmelegülne tőle mindenki. De távolról kell gyakran sírnia és örülnie. Hanem, ha nem hallják és nem látják is a gyülekezetek, hallja és látja őt a mindentudó Isten, midőn titkon, ajtóját behajtva fohászkodik azok jólétéért, kiket reá bízott az Úr. Elküldé ő imáit a gyülekezetekhez, mint az apostolok az ő leveleiket; ezekből megláthatják: mily buzgón tud ő imádkozni. Eljött ő ide, nem azért, hogy fényét emelje,

hanem hogy hatását növelje ez ünnepélynek az ünnepeltre nézve. Az ember, ki megszokta az égboltozaton ragyogó csillagokat szemlélni, nem kél fel azért éjjel, hogy azokban gyönyörködjék; de felkél, ha szokatlan, századokban egyszer feltűnő üstökös jelenik ott meg. . . E fellelkesítő beszéd után buzgó imával zárta be az istenitiszteletet. A gyülekezet, a huszti dalárda szereplése után, a 179-ik dícséret utolsó versének éneklése közben szétoszlott.

Az istenitisztelet végeztével közebed volt, hol szónoklat szónoklat után következett.

E sok pontján lélekemelő ünnepély megtanított arra, hogy a hű kezekkel teljesített munkának jutalma mily édes, mily boldogító; de tanított arra is: miképpen kell, szigorú anyagi körülmények közt, lelkes buzgósággal szolgálni Istennek és az emberiségnek.

Biki Ferenc.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Lapunk zártakor vettük a gyászhirot, melyszerint a máramaros-ugocsai ref. egyházmegye derék esperese, nagytiszteletű *Doktor János*, nagy-szőlősi lelkipásztor, folyó hó 23-án elhunyt. A ritka humanus lelkű s fáradhatlan buzgalmú férfiú, 1828. december 22. született Munkácsen, Beregmegyében. Elemi iskoláit a szülőföldön elvégezvén, 1846. a sárospataki főiskolának lett növendéke. 1850. a viski egyházban működött, mint tanító-káplán. 1855. a mátyfalvai kis egyházba rendeltetett lelkészül, bár az előkelő nagy-szőlősi egyház már ekkor is szeretne volna őt papjául megnyerni, aminthogy egy rövid év eltelte után, csakugyan el is foglalta a nagy-szőlősi lelkészi állomást, s ennek az egyháznak *Doktor János* csakugyan ujrateremtője s felvirágoztatója lett. Itt és az egyházi élet más terén kifejtett buzgalmának lón jutalma az, hogy 1872. évben esperessé, 1881. pedig zsinati képviselővé választott. Az elköltözött férfiú tiszta gondolkodású, szabadságszerető, erélyes, de emellett is apostoli szelidségű jellem vala s váratlan elköltözése megérdemli az őszinte könyveket és elismerő tiszteletet, amelylyel adózunk lélekben, mi is, számos tisztelői nevében, gyászravatala felett.

— **Ágostai testvéreink** ünnepet ültek folyó hó 23-án Budapesten, egyetemes felügyelőjük, *br. Prónai Dezső* beiktatási ünnepélyét. A megelőző napokban a *bányai* egyházkerület, majd az összes egyházkerületek küldöttei rendkívüli gyűlésben tanácskoztak az ünnepély sorrendje felett s azt kellően előkészítvén, *Br. Prónay* 22-én az egyes kerületek tisztelői küldötteit fogadta. Az első küldöttséget az ellenjelölt *Péchy Tamás* és *Czékus* szuperintendens vezette. Egyháziak és világiak nagy számban jelentek meg mindenfelől, csak a dunáninneniek tüntettek a csekély számmal. Az ünnepély a következő sorrend szerint folyt le: A küldöttek délelőtt 10 órakor gyűltek össze az ev. gimnázium dísztermében, ahol az elnök felolvasta az egyetemes felügyelő elé terjesztendő utasítást és esküformát, majd 15 tagú küldöttség ment a felügyelőért, kivel az esküformát és utasítást közölték. Ezután bevonultak a küldöttek és a ropant nagyszámú érdeklődők a templomba, hol a kar a 197. zsoltárt énekelte. *Karsay* szuperintendens beiktató-beszédet tartott s a szokott kérdéseket intézte a felügyelőhöz, ki az esküt letette. Erre a *Czékus* imája s a befejező ének következett. A menet visszatérvén a gyűlésterembe, itt *Péchy* mindenkit megnyerő modorban üdvözlé a felügyelőt az ágostaiak, *Filó* pedig a reformatusok nevében. *Prónay* megtartotta nagyszabású, hazafiasság és komoly kötelességérzettől áthatott székfoglaló beszédét, ismertette abban egyházának multját, jelenét és a jövőre való kilátásokat és tenni való-

kat s a *br. Radvánszky* által megkezdett *egyetemes alap*-hoz 4000 forintot ajánlott fel. Gyűlés után következett a fényes nagy ebéd és az ebédén a sok hivatalos és nem hivatalos pohárköszöntő. Az egész ünnepélyen ott volt ami szeretett főgondnokunk is s főiskolánk tanári karából *Dr. Szánthó Gyula*, mint egyik egyházkerületi tanácsbíró. Az ebédén egy teríték 20 frtba került. A sok szívbeli üdvözléhez mi is őszintén csatlakozunk s kívánjuk, hogy lassan ágostai testvéreink a fiatal felügyelő vezetésével, jó napokat, anyagi és szellemi gyarapodást.

— **Felhívás.** Mindazokat, akik a jövő 1883⁴. iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvételt óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamodványokat, hozzám, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, jun. hó 20. napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8. §-a így szól: „A jótéteményért folyamodók folyamodványait tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő.” A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeihez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanács-hoz kell címezni. S.-patak, máj. 24. 1883 *Sztyos Mihály*, t. felügyelő.

— **Értesítés.** A mélyen tisztelt közönségnek, különösen pedig művecskéim t. megrendelőinek tudomására kívánom juttatni, hogy ugy a „Presbyterek könyve,” mint az „Eskető Lelkész” kikerültek immár a sajtó alól, s a napokban szét fognak küldetni. Midőn ezt tudatom, egyszersmind bizalommal kérem is művecskéim tisztelt megrendelőit, hogy a hozzájuk keresztkötés alatt s bérmentve megküldendő példányok árának legkésőbb június hó végeig való megküldése iránt intézkedni méltóztassanak. Mindenik művecske egyes példányának megrendelési ára 35 kr., de aki a „Presbyterek könyvéből” ötnél több példányt rendelt volt, az példányonként csak 32 krt számítsen. Miután a megrendelések után fenmaradó példányokat bizományba nem adtam: mindkét művecske továbbra is csak tőlem lesz — míg t. i. a példányok el nem fogynak — megszerezhető és pedig a „Presbyterek könyve” öt példányig egyenként 40, öt példányon felül való megrendelés esetén 35 kr-ért; az „Eskető Lelkész” ára 35 kr. marad. Ha valaki egyszerre 10 példányt rendel meg a „Presbyterek könyvéből:” annak egy tiszteletpéldányt, vagy ha tetszik: az „Eskető Lelkészből” szívesen szolgálók. Mike-Pércs (u. p. Debrecen), *Nagy Lajos*, ref. lelkész.

— **Apró hírek.** A sárospataki főiskola igazgató-tanácsosai a megejtendő vizsgálatokra, június 9-ikére hívtak össze. — *Arany János* volt körösi tanítványai jun. 3-ikán összegyűlnek Körösön, hogy ott a nagy költő és kitűnő tanár emlékét ösztöndíj-alap által örökítsék meg. — *A rozsnyói* ág. hitv. iskolaszék f. hó 22-ikén Budapesten járt, hogy a gimnáziumnak az új középiskolai törvény szerint való felszereléséhez állami segílyt kérjen. — *A bajai r. kath.* tanító-egylet gyűlésén *Hollár Gyula*, madarasi tanító indítványozta, hogy *Kossuthot* üdvözlőjk; egy pap azonban keményen tiltakozott amiatt, hogy az ő apjának nagymennyiségű *Kossuth-bankóit* mind elégették és ad majorem plebani gloriam az indítvány elbukott. — *Márton Gyula*, nyirbátori segédlelkész, f. hó 20. egyhangulag *piricsei* lelkészszé választott meg. — *Kálmán Farkas*, protestáns irodalmunk e kiváló munkása s lapunknak is jeles dolgozótársa, irodalmi körünk tagjává lett. Belépését a kör, legközelebbi közgyűlésen, feltűnő örömmel fogadta. — Az alsózempléni ref. egyházmegye *tanítói egylete* f. hó 30. délelőtt 10 órakor, Sárospatakon tartja rendes közgyűlését.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos ref. egyházi közalapról.” I. Gyöngyösi S. „Gimnáziumi bajaink.” (Vége). Dr. Öreg J. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Folytatás). Dezső L. „A dunamelléki egyházkerület közgyűlése.” (Vége). „Vegyes közlemények.”

Az országos ref. egyházi közalapról.

I.

A debreceni zsinat alkotásai között, kétségen kívül a domestica magaslik ki legnagyobb mértékben. Régi szép álmaink és leghőbb vágyaink megvalósulására vezető intézkedés ez! És habár a debreceni zsinat, igen sok intézményeiben retrograd irányt követett, s azokhoz a különböző elvek, érdekek szempontjából, több-kevesebb szó férhet is: annyi elvitázhatatlan, hogy a domestica megalkotásával, örök hálára kötelezte maga iránt a magyar protestáns egyház egyetemét, amennyiben ez az intézmény, ev. ref. egyházunk legégetőbb szükségait van hivatva enyhíteni, legfájóbb sebeit begyógyítani!

Engedje isten, hogy minél hamarább hozza is el azt az enyhületet, azt a gyógyulást!

A mi ev. ref. egyházunk, sok ideig üldözött s mai napság is csak eltűrt mostoha gyermeke a magyar hazának, melynek elég, ha az asztal lehulló morzsáiból juttatnak valamit; hiszen a még egyenesen egyik vagy másik főiskolánk javára tett fejedelmi alapítványok is elvonattak tőlünk; nem-hogy azokból lehetne kilátásunk valaha részesülni, melyek culturalis célokra, azon uralkodók által alapítottak, a kik még azt sem tudták, hogy lesz-e valaha magyar protestáns egyház; pedig Magyarországon a protestantismus nagy szolgálatokat tett a hazának; mert midőn vére hullásával saját lelkiismereti szabadságát, önkormányzati jogait vívta ki, mindannyiszor biztosította a nemzet szabadságát is, az általa kieszközölt békekötésekben és törvényekben.

De hát épen ez volt a baj, ez volt a szálka az intéző hatalom szemében; ezért lettünk mi szegénységre kárhoztatva, hogy kihajjon belőlünk a nemzeti szellem, hogy a szegénység elpusztítson, megöljön bennünket!

De a szegénység nem pusztított el, nem ölt meg bennünket; midőn üldözteténk, a földhöz suj-

tott Anteusként, új erőt nyertünk a küzdelemre s szegénységünk lett gazdagságunknak kútfejévé. A szegények fillérei, a gazdagok forintjai, egy egyszerű tőkévé izmosultak, mely egyházakat, iskolákat alapított és tartott fenn mai napig.

Azonban a kor mindig követelőbb lett, a folytonosan előbb-előbb haladó szellem meghódította a világot; a művelődés áramlata előresodort bennünket is, és ha azt nem akartuk, hogy újtájból félretaszítson, vagy hogy az előrehaladás és folytonos tökélyesbülés jelszava ne csak zászlóinkon lobogjon, hanem élő művekben is meglátható legyen: folytonosan áldoznunk kellett. Áldoztunk, ameddig lehetett; de végre a folytonosan növekedő terhek kimerítették erőnket, nem bírtuk azokat egész nagyságukban már tovább hordani. Egyházaink egymásután zülöttek el, és ahol elzülöttek, idegen nemzeti elem foglalta el a tért, nevelve hű fiak helyett a hazának ellenségeket; lelkipásztoraink, sokszor a mindennapi kenyeret sem bírván, szánandó nyomorban végezték apostoli küldetésüket; özvegyeink, árváink, elaggott, elnyomorodott lelkész társaink, koldus alamizsnában részesítették, ahol részesítették; minden téren megindult a mozgalom, a társadalom majd minden osztálya gondoskodott nyugdíjintézetéről: reánk senkisésem gondolt; ha egyesek fölemelték is megrázó hangjaikat, egyesülésre, áldozatokra szólítottak föl bennünket, szavaik siket fülekbe hangoztak és elhaltak a közönyös keblek sivár pusztáiban! Ily körülmények között, szabadító kéz után tekintgettünk, mely megmentsen, mely fölemeljen bennünket!

Ez a szabadító kéz a domestica! Ugy tetszik nekünk, mintha Jézust magát látnánk ez intézményben, midőn a háborgó tenger hajjai között hanyatott hajón, végső kétségbeesésekben kiáltozó tanítványokhoz eme szavakat intézi: „Mit féltetek, oh kicsiny hitűek!”

Midőn azonban a domestica hivatásának nagyszerűségét hálás kebellet ismerjük el: ez a hálás érzelem nem tartóztathat vissza bennünket, hogy

véleményünket el ne mondassuk, eszméinket ki ne cserélhessük a zsinat e nagy alkotása felett.

Nem célunk bírálatot mondani, a még csak bölcsőjében szendergő csecsemő felett. Időelőtti munka volna! Bírálni csak már létező intézményeket lehet, melyeknek életrevalóságuk és célszerűségük felett a tapasztalás mondhat ítéletet. A gyermekről senkisé nem tudhatja előre, hogy hová fog fejlődni; majd csak ha megizmosodott, a tettek mezején lesznek fölismerhetők úgy jó tulajdonai, mint ferdeségei; mindazonáltal nem lesz felesleges róla egyetmást elmondani, annyival inkább, mint-hogy az egyetemes convent, a zsinattól nyert megbízatásánál fogva, immár meg is tette az előmunkálatokat ezen eszme testbe öltöztetésére.

És ettől függ minden! Az eszme szép, magasztos; de az incarnatio ha nem felel meg az eszmének, kiforgatja azt nagyszerűségéből és áldás helyett átoknak válhatik forrásává. Ha azt a testet, a conventnek minden tagja, saját — sokszor nagyon tévedhető — álláspontjának formájára akarja gyúrni; ha az egoismus mindenütt előtérbe kívánja magát tolni, ha provinciai érdekek, particularis célok emelik fel kezeiket, hogy a csecsemőnek vonásait, saját érdekekben már a bölcsőben eltorzítsák: akkor lehet ugyan domestica, meg is izmosodhatik; de 10 év múlva a zsinat nem fog ráismerni a saját gyermekére! És mi aggódva kísérjük figyelemmel a convent működését, aggódva bírálgatunk minden betűt, mely a zsinati törvények betűivel ellenkezik; mert ha a convent tagjai már is túlteszik magukat a szentesített törvényeken, féltő, hogy oly intéző hatalommá nővi az ki magát, mely majd csakhamar igazolni fogja azoknak álláspontjukat, akik éppen az ettől való félelem miatt vonakodtak beilleszteni a convent intézményét egyházalkotmányunkba!

Ezen előzmények után, legyen szabad egy futó tekintetet vetnünk a domesticára, mint a zsinat alkotására, összeköttetésben azon előmunkálatokkal, melyek az eszme életbeléptetésére már ez ideig az egyetemes convent által tettek. I. Az osztályok és azokban a minimal és maximal összegek megállapítására. II. A végrehajtásra. III. Az alaptőke növekedésére s annak egységesítésére, vagy megosztatóságára.

A domestica feladatát képező ama nagy célok, melyek a törvények 216., 217. §§-aiban nyertek kifejezést, kétségen kívül nagy összegeket kívánnak, hogy sikeresen megoldathassanak; a zsinati atyáknak ezt tudniok kellett, tudták is; azt is tudniok kellett, hogy vannak egyháztársadalmunknak oly égető szükségai, melyek halasztást nem tűrve, már a legközelebb jövőben segélyért kiáltanak, tudták ezt is, és bár az eszme magasztossága, az alkotás nagyszerűsége, mely a közel jövőt már mosolygó

színen rajzolta örömben dobogó lelkeikre, mint valami égi jelenség hatotta át kebleiket annyira, hogy az alkotás pillanatában szemeik örökönyekben ragyogtak és egymásra borúlva érezték az egyházat szerető lelkék legnagyobb örömét: mindazonáltal sem az eszme nagysága, sem a pillanat hatalma által elragadtatni magukat nem engedték, hanem csak nagyon félve tették kezeiket a hívek pénzes tárcáira, melyekből ama nagy alkotásnak majd föl kell épülnie; mert nem lehetett elfelejtetniök, hogy azokból a pénzes tárcákból különben is oly nagy mértékben merít az állam telhetetlensége, hogy ezen örökösen éhező molochnak gyomrát, már nem képes kielégíteni. Ugyanazért csak szerény kívánsággal állanak elő, midőn elhatározzák: „Ezen közalaphoz minden családfő köteles, vagyoni és kereseti viszonyához képest, bizonyos évi járulékot fizetni, mely legalább is megfelelő legyen azon érték egy ezredrészének, melyet a család évi fentartására igényel!” (219. §).

Azonban vagy én nem fogom föl helyesen ezen §. értelmét, vagy a „legalább” szócskát a convent férfiai nagyon tág értelemben vették, vagy ez a §. nincsen szabatosan formulázva; mert én ebből még azt sem olvasom ki, hogy valaki évi jövedelmének ezredrészét köteles a közalapba fizetni; hanem csak azon érték egyezredrészét, melyet a család évi fentartására igényel. Ez pedig nagy különbség! Mert ha valakinek például egy millió frt. tiszta jövedelme van, de a család fentartása nem igényel többet százezer forintnál, a törvény szövege szerint, csak ezen utóbbi összeg mértékével lehetne osztályozható! Vagy lehetnek szegény emberek, akiknek 300 frt. jövedelmük van; de mert vagy gyermekeik nincsenek, vagy adósságokkal vannak terhelve, vagy talán öreg napjaikra szeretnének valamit gyűjteni, tehát annyira szűken élnek, hogy fentartásuk nem kerül többé 100 frtnál; a törvény szövege szerint csak ezen száz forint után lennének osztályozhatók, csak annak az ezredrészével, tehát 10 krral tartoznának évenként a közalapnak! És ez nem volna sok, nem lenne kevés. Tíz forintból egy, száz forintból tíz, ezer forintból száz krajcár; még a millióból sem lenne sok az ezer forint; sőt a milliomos sokkal könnyebben fizethetné az ezer forintot, mint a szegény napszámos véres verejtékkel keresett száz forintjából azt a 10 krt! Ezt akarta a zsinat, a törvény szövege határozottan e mellett bizonyít! Egy ezredrész, a a család fentartására igényelt összegből! Hogy helyesen van-e így, hogy nem többet és inkább áldozhatna-e az, akinek családja fentartása mellett még félretehető jövedelme is van, nem vitatom; én a törvény betűit vettem alapul, melyet, ha nem úgy van, mint fentebb megjegyeztem, vagy én nem

vagyok képes felfogni, vagy nincs szabatosan formulázva!

Különben nehéz is volna ezt a kulcsot alkalmazni az osztályozásnál! Mert kérдем: hol van az az ember, hol van az a presbyter, aki meg tudná azt határozni, hogy melyik családnak mennyibe kerül az önfentartása, hogy így ki lehetne számítani az ő ezredrészes osztályát? Ki tudná azt, hogy melyik háznál mit esznek, táplálóból és drágább, soványabb és ennél fogva olcsóbb eledelt-e; hogy ruházkodnak, mennyit költenek selyemre, bársonyra, piperékre sat. És ezen körülmény lehetlenné tenné az ezen alapon való osztályozást!

De akár a család fentartására igényelt összeget, akár tisztán a vagyoni és kereseti viszonyokat vesszük is alapul: a zsinati törvényekből egyről meggyőződünk, arról t. i., hogy ott sem minimál, sem maximál összegekről egy szóval sem tétetik semmi említés; szó van egyedül csak az ezredrésztől! De a convent többsége a törvényt nem vette figyelembe; előtérbe tolta magát az egoismus; azok, akik a szegény nép nyomorát ismerik, akik jól tudják, mert közöttük forognak, hogy sok háznál mily ritkán lehet találni csak 10 krajcárt is, kisebbségben maradtak; szobatudósok, magasabb légkörben élő államférfiak megállapították, hogy 200 frt. jövedelmének minden családfőnek lenni kell; azért, ha 50, ha 100, vagy 150 forint jövedelmük van is, a domesticába 20 krt kötelesek fizetni, akik az első osztályba soroztatnak; hanem ezek az urak odafent, a magasabb jövedelmek birtokában, nem voltak ám oly szigorúak, midőn a maximál összeget elébb a bizottsági javaslatban csak 8 frtban, majd a conventi ülésen a Lónyay gróf indítványára 40 frtban állapították meg. Tehát 40,000 frton felül senkisé is tartozik ezredrészt fizetni! No hát akkor a 200 forinton alóli jövedelemmel bírót is fel kellett volna menteni! Ez lett volna az igazság a domestica nagyobb dicsőségére!

Mert nem áll az, amit több conventi tag hangoztatott, hogy nálunk egy cselédnek is rámege az évi fizetése 250 frtra, s a legszegényebb munkás családfőnek is van 200 frt. jövedelme. Lehetnek vidékek, ahol ez így van; de nem mindenütt így van; sőt vannak vidékek, ahol a cseléd fizetése a kosztoláson kívül alig megy 50—60 frtra és vannak vidékek, ahol a téli hónapokon keresztül minden munka szünetel; négy, sőt néha öt hónapon keresztül sem keres a napszámos semmit; ha éhen nem akar meghalni, előre szed fel kölcsönpénzeket, életneműeket, amikért azután a legsürgősebb dolog-időben kell megszolgáltatnia, a múlt évi deficitet letörleszteni; sokszor igen jó, ha évi összes keresménye kiüti a száz forintot.

Azonban a napszámosoknak aránylag még többs biztosabb jövedelmük van, úgy szintén a cseléd-

deknek is, mint a kisebb földbirtokosoknak. Az $\frac{1}{4}$ telekkel bíró gazdának igen sokszor nincs száz frt. tiszta jövedelme a család fentartására, ha mostoha időjárás, csapásos évek megfosztják munkája gyümölcsétől; de a napszámos és cseléd kárt ekkor sem vall, mert az övének meg kell lenni, ha kölcsönpénzből fedeztetik is. Hol húzható meg tehát a határvonal az osztályok között; ki állapíthatja meg, hogy a negyedtelkes gazda magasabb osztályba sorozható-e, mint a cselédje vagy a napszámosa? Bizony nehéz kérdés ez! És épen azért, mert nehéz ez a kérdés, a conventi megállapodás túlszigorú a szegényekhez, midőn a minimál összeget 20 krtban határozza meg, és túllengedékeny, midőn a maximumot 40 frtban állapítja meg!

A conventen hangoztatva volt és pedig hangoztatva a gazdagok által, hogy minden szegény családfő szívesen megfizeti a 25 krt is, ha megmagyaráztatik neki az öt nagy cél, melyre áldoznia kell; és ime mégis azok, akiknek magyarázni sem kell az öt nagy célt, mert hiszen át vannak hatva azoknak nagyszerűségöktől és elérhetősök szükségességétől, a maximumot 40 frtban állapították meg; pedig könnyebb egy millióból ezer forintot fizetni, mint 100 frtból 20 krt.

Mindezeknél fogva tehát a convent által megállapított osztályozási rendszer, a minimál és maximál értékek meghatározása igazságtalan, méltánytalan és egyenesen a zsinati törvényekbe ütköző.

Nézetünk szerint legkönnyebb, legigazságosabb és legcélszerűbb lett volna egy oly kulcsot keresni, mely az állami adó után kiszámított percentageból adta volna ki az ezredrésznek megfelelő összeget. Igaz, hogy így lettek volna talán 2 krajcárt, 4, 5, 10 stb. krajcárt fizetők is, de ily kulcs mellett nem lettek volna kitéve egyházaink a nagyon is complicált osztályozás kellemetlenségeinek! Mert nem nagyon könnyű munka lesz az az osztályozás, melyről is, mint már a végrehajtás körébe tartozóról, a következő pontban kisérelem meg nézeteimet elmondani. *Gyöngyös Sámuel.*

ISKOLAI ÜGY.

Gimnáziumi bajaink.

(Vége).

De tegyük fel azt, hogy tanáraink képzettsége s buzgósága semmi kívánni valót sem hagy majd fenn: azért intézeteinkben a tanítás sikere mégis messze el fog maradni az állami intézetekéi mögött, hacsak mostani rendszerünkön idejében nem változtatunk. Átvettük eddig is a kormány tanterveit, de mellőztük azt az apparátust, ami mellett a tanítás sikere egyedül biztosítható. S ez az oka, hogy míg az állami intézetekben az 50-es évek óta a haladás folyton tart, addig nálunk azóta szüntelen csak hanyatlást kellett tapasztalnunk. Az állam behozta a szakrendszert s helyesen, mert a mai felszaporodott

tudományos követelményekkel szemben, hivatásának akármelyik téren is csak szakember felelhet meg. Követtük mi is e téren a kormányt; nálunk is a szakrendszer honosult meg a régebben divatos osztályrendszer helyett. De a szakrendszernek az a hibája, hogy egyoldalúságra vezet, s ha kiki csak saját munkájával törődik, kivész a tanításból — s vele a nevelésből — pedig a gimnázium nemcsak tan-, hanem főként nevelő-intézet is — az összhang, az egységes cél felé való haladás. Minő eredményt várhatunk akkor, ha minden egyes osztályt 8–10 ember vezet, és pediglen anélkül, hogy akármelyik is tudná: mit csinál, nemcsak egyéb, hanem ugyanazon szakban működő collegája is. Lesz-e összhang ekként működésükben? nem itt rejlik-e alapja a túlterhelésnek; hiszen könnyen megtörténhetik, hogy egyik vagy másik, túlbuzgóságból vagy szigorúságból, saját tantárgyát túl a rendén erőlteti. Hátha ilyen ember egy osztályban nemcsak egy, hanem több is található, nem rontják-e meg azok az egész osztályt, vagy legalább igen sok ifjú tanuláskedvét, sőt egyenesen tehetségét? Minő nevelő hatással lehet ily rendszer mellett a tanár növendékeire, akiket népeesebb osztályok esetén, heti egy-két óráján alaposan meg sem ismerhet; nevelők helyett nem pusztá tanítókká süllyednek-e a tanárok, holott, főleg az alsó osztályokban, a növendékeknek inkább nevelőre, mint tanítóra volna szükségök.

E bajt mellőzte a multban az osztályrendszer s az a szokás, hogy többnyire a hatodik osztályig mindegyik tanár külön felvezette növendékeit. Ekkor megismerhették egymást. A húzamos együttélésben a növendék felismerte tanára modorát, emez pedig amazok tehetségét, s nem kellett a tapogatózásban erőt s időt haszontalanul pazarolniok. Mostani eljárásunk mellett egyik nagy képszerű atyámfia, növendékei előtt méltán fakadhatott panaszra, hogy amit ő épít rajtok, azt a többi tíz társa lerontja.

Mindamellett korántsem kívánnék az osztályrendszerre térni vissza, mert sokkal többre becsülöm a szakszerű eljárás előnyeit, mintsem e másként is orvosolható baj miatt, a régi meghaladott álláspontra helyezkedést javasolnám. A tudományban is üdvösnék bizonyult a szakrendszer, kivált mióta az egyes szaktudósok szétdarabolt munkáját, rendszeres egészszé fűzi össze a positiv filozofia. A szaktudósokat ellenőrzi, határait szoros megtartására kötelezi az a bölcsész, aki átveszi mindegyiktől munkája eredményét, áttekinthető egészet szerkeszt belőle; de viszont ezek is az ő utasításának készséggel engedelmeskednek, mivel magasabb álláspontjáról jobban ismeri ő a természet egészét, holott ezek a részekbe elmerülve, a fáktól sokszor nem látják az erdőt.

Ily vezető, egységes egészszé szerkesztő szerepre hivatott a gimnázium szakemberei között az igazgató, ki az iskola lelke, míg a tanárok csak a test egyes szervei, tagjai. Ő tartozik ellenőrizni az egyes tanárok működését, s tanácsló, intő, fenyítő hatalmával oda hatni, hogy egység, összhang jöjjön abba a munkába, mely az ő közbejötté nélkül szét-esett valami volna. Az egyes tanár mit sem tud társa működéséről, modoráról, módszeréről: az igazgató értesíti minderről őket, a kellőleg vezetett módszeres tanácskozások alkalmával. Hallottam ugyan ez ellen is panaszt az állami intézetekben. Még ez az intézkedés sem teremné meg mindenütt az összhangot, a közös célra közös erővel, öntudatos törekvéssel való közreműködést; de azért nem rossz a rendszer, mert

néhol rosszúl kezelik, s bizonyára még ha tökéletlen volna is, többet ér, mint a mienk, hol az igazgató pusztá irodavezető (persze egyúttal írnoka is önmagának); módszeres tanácskozmányról szó sincs s a havi tanulmány jegyzékét is, megesk néha, hogy novemberről márciusban írják be a jegyzőkönyvbe. A mi rendszerünk — ha ugyan rendszernek mondható — jelszavául a régi paedagogusokkal ezt lehetne írni: *ibant qua poterant*. Kalvinisták vagyunk, nagy bennünk az isteni gondviselésbe s a praedestinatioba vetett bizalom. Quem dii pendere volunt non mergitur undis. Helyre viszi a köszörü!

Igazgatóinkat, ha nem sorba megy, mint az apáti bíróság, évenként vagy három évenként a tanári karok választják. Hogy gyakoroljonazután tekintélyt, fegyelmet a választott választói felett, mikor minden ténykedésénél azt kell szeme előtt tartania, hogy ha ezt teszem, nem választanak meg újra, vagy visszaadja esztendőre nekem is a következő, amit vele cselekedtem. Sőt már magok a választók gondoskodnak arról, hogy igazgatójuk jámbor, a légynek se vétő ember legyen. Egyébiránt még ha akarna sem vétetne. Alkotmányos úton-módon, gyűléseken, szavazattal intézünk minden ügyet: próbáljon minket oktatni vagy velünk rendelkezni az igazgató, aki különben is csak primus inter pares, pünkösti király, úgy leszavazzuk, hogy tudom: megkeserüli. Egy-egy igazságkereső ember is csak akad köztünk, aki rendesen hatalmas szónok, jó kortes, a falu szája, aki után megy a község, s az igazgató, mikor azt hiszi, hogy vezet, azon veszi észre magát, hogy tolatik. *Pictus masculus*, semmi más. Módszeres tanácskozáshoz sem volt még ebben a decenniumban szerencsém, azelőtt pedig hírből sem ismertük.

Mindenekelőtt tehát erélyes, szakértő, s ami fő: állandó igazgatóra volna szükségünk; akit, hogy hivatását kellőleg gyakorolhassa, a tanári kar fölé kellene emelni, ne ő függne ettől, hanem megfordítva: a tanárok függjenek ő tőle. Ezért választásába a tanári karnak befolyásának nem kellene lennie, sőt — mivel ha testület választ, annak tagjait egy kis korteskedéssel, okkal-móddal meg lehet néha nyerni a nem épen alkalmas egyén részére is — legjobb lenne, ha az igazgatót maga a püspök, saját felelőségére nevezné ki. Majd ő azután utánnanéz, hogy választottjával becsületet valljon. A módszeres tanácskozmányokat, az igazgatónak az egyes tanárok óráira bejárását, sőt a tanároknak egymás kölcsönös látogatását s a tanulmánynak óránkénti bejegyzését is — az állami mintára — be kellene hoznunk.

Igaz, hogy ily körülmények közt erélyes igazgatónak nem épen rózsákkal lenne meghintve az ágya. Könnyen kottériák támadhatnak ellene, akik rendszeres támadásaikkal kenyerét ugyancsak megkeseríthetnék. De e bajon is lehetne szerintem segíteni, s a segített módjával a tanári fizetések misériája is némileg orvosolható volna. Zsinatunk ugyanis, bár mikor a jogról volt szó, elég hatalmasan hangoztatta, hogy „az iskolák mindenestől az egyház testéhez tartoznak;” de midőn a köteleesség került szóba, midőn a domesticának a tanítók javadalmazására való fordítása is megpendítettett, mindjárt kitűnt, hogy „hja paraszt, az egészen más.” A papok anyagi helyzetének javítására megadta a zsinat a módot, midőn kimondta, hogy minden pap választható az ország bármely egyházába, ha megfelelő qualificatioval bír hozzá; de az iskolák más iskolabeli tanárok részére chinai fallal vannak körülvéve. Legtöbb és pedig a

jobb javadalmazással dicsekvő iskoláink rendszeren pályázat nélkül választják, mégpedig saját növendékeik közül, tanáraikat. Vagy ahol pályázat van is, mint Erdélyben, ott is gondoskodnak róla, hogy saját embereiken kívül más oda be ne juthasson. Nincs eset rá, hogy Erdélyben magyarországi egyén megválasztassék; míg nálunk alig van iskola, hogy erdélyi atyánkfiai, amily élelmeseek, oda be ne férközzenek. És mivel a fa ahova dül, ott marad, a tanár többnyire azon iskolánál öregszik meg, ahova fiatal korában megválasztották.

E helyzetnek káros voltát érzik a tanárok, de érzi velők együtt a tanügy is. Mivel mindegyik tudja, hogy bármi igyekezettel sem haladhat előbbre, a szegény fizetéssel bíró csakhamar belefárad a sikertelen küzdelembe, nem töri magát a tanügyért, mert úgy sem viszik el jobb helyre, akár mint kitűnjék is tudománya, tanításbeli ügyessége által; a jó helyre jutott fiatal embernek sincs semmi ösztöne a haladásra, mert bármit tegyen is — csak hivatalával össze nem férő kanonikus hibába ne essék — ki nem tehetik, lejjebb nem degradálhatják, helyéből máshová nem rendelhetik. Mindezeknél fogva beáll a pangás, mert ahol nincs ösztön a haladásra, megszűnik a munkakedv; mert egyszerű nőmös atyámfiaként „ne dicsérje nekem senki, ha dolog.” Ritka ember vitte még annyira, hogy magában a dolog, a jutalomra való kilátás nélkül, neki gyönyörűséget okozna.

Rendezni kellett volna tehát szerintem, vagy mivel még most sem késő, rendezni kell ezután, iskolai ügyeinket. Erőnk nekünk — protestánsoknak, mint már boldogult Molnár Aladár barátom kimondá — nem a sok tengődő, hanem néhány jól ellátott iskolában rejlik. Az extensiv gazdaságok hovatovább mind intenzívekre változnak által. Mit sem veszítettünk volna vele, ha rendezte volna a zsinat, s ha az nem tette, rendezné ezután a convent, mint különben is legfőbb iskolai hatóság, iskoláinkat. Ha néhány tengődő intézetet megszüntet s alapjokat részint más megmaradt iskolák segélyezésére, részint a megszüntetett iskola helyére való szegénysorsú tanulók ösztöndíjára fordítaná: ezzel a tanulás s tanulhatás mit sem veszítene; mert egyrészt a segély lehetővé tenné azt, hogy a szegénysorsúak másutt is tanulhassanak ezutánra is, de másrészt megszabadulna az iskola sok tehetségtelen növendéktől, akiket most csak azért gyötörnek szüleik az iskolában, mert kényelmesen járathatják, s talán mint helyi hatósága az intézetnek, képesség nélküli gyermekeiket végig is tolhatják az iskolákon.

Ha az iskolák vagyoniilag ekként rendeztetnének, a tanári fizetések tisztességes mértékben való felemelésére képesek lennének azok az iskolák is, amelyek most ezt nem tehetik. Legalább az az aránytalanság, mely a 600 forintos s 2000-et is meghaladó gimnáziumi tanári fizetések közt ma fennáll, megszűnnék. Jól vagy legalább is tisztességes fizetésre ezután is vállalkoznék tehetséges ember, ha más pályára mehetésre nem volna is kilátása. Továbbá, ha ledöntetnék az iskolák köré vont chinai fal, ha pataki ember Debrecenbe is promovealódhatnék, meg lenne a tanároknak a nemes ösztön, pályájukon való további önképzésükre, hivatásukon szeretettel csüggeszükre. És végre fel lehetne állítani a felelős igazgatói intézményt, mert ekkor a kotteriák szétugraszthatók lennének azzal, hogy a rakoncátlanok, de egyébként használható elemek, az ország más vidékére való áthelyezéssel fenytethetnének. Ezzel meg-

lenne a párhuzam, a mi s az állam iskolái közt, s a lehetőség arra, hogy vele versenyezhesünk. Ha pedig a mostani állapotban maradunk, a hanyatlás okvetetlen bekövetkezik.

Elmondtam nézeteimet. Lehet, hogy tévedek, lehet azoknak van igazuk, akik úgy vélekednek: minden úgy van jól, ahogy van. De míg erről meg nem győznek, engedjék meg, hogy meggyőződésem mellett maradjak. Elöttem nem a tanár egyéni vagy autonomicus szabadsága, hanem az összhangzatos nevelés a fődolog. Az pedig csak ennek megszorításával eszközölhető.

Dr. Öreg János.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Comenius egy minden tekintetben berendezett iskolát óhajtott felállítani, melyben minden személy, minden tárgy a maga helyén van, mint a kerek az órágépezetben; belátta, hogy az iskola akkor éri el célját, ha mindenki megteszi kötelességét; belátta, hogy egynek mulasztása az egész szervezetre káros hatású, miként egy hibás órakerék az egész gépezetet megállíthatja; irt hát egy iskolai szervezetet *Leges Scholae Bene Ordinatae* cím alatt ¹⁾. Szívesen részletezném e munka tartalmát, mely legfényesebb bizonyítéka Comenius iskolaszervező talentumának, s mely még ma is sok tekintetben utól nem ért eszmény gyanánt állhat iskoláink előtt. Miután azonban e törvények (valószínűen azért, mert feszélyezték a nagyobb szabadsághoz szokott tanári kart és tanuló ifjúságot) el nem fogadtattak: elegendőnek tartom csak azon pontokra rámutatni, melyek valamely létező s Comenius által megszüntetni célozott bajra mutatnak.

Szoros eljárást ajánl Comenius azon rossz szokás megváltoztatására, miszerint a tanfolyamokat kevesen végzik be, hanem időnkint félbeszakítják; sürgeti, hogy a tanév egy meghatározott időben kezdessék s a később jöttek ne véteszenek fel; a tanítványváltozások is ne évközből, hanem a tanév végén eszközöltessenek; megszüntetni kívánja azon vizsgaszaks helyzetet, hogy az alsó osztályokba gyöngébb tanítók alkalmaztatnak, valamint azon helytelen felfogást, mely szerint az iskolatanítói állást lenézik, s a papi hivatal előszobája gyanánt tekintik; eltiltja a fegyverek (botok) hordását, a fürdést (?!). Kárhoztatja a magyarok egy rossz szokását: a déli alvást. Mindezek oly hangon vannak írva, hogy kétségtelen, miszerint Comenius ez iskolai törvények által, meglevő bajok orvoslását célozta.

A tanulás könnyítésére is elkövetett Comenius minden lehetőt. Sensualisticus álláspontja hozta magával, hogy mindazt, amit tanítani kívánt, az érzékek elé állította. Az iskolai törvényekben (V. fejezet 3. pt.) mondja: *ha természeti tárgy nincs kéznél, helyettesíteni lehet utánzatokkal, vagy szavakkal való körülírás által; mindazáltal legjobb magának a dolognak természetben való szemlélése*. Képes-könyvek szerkesztését, illetőleg azoknak a tanításnál való alkalmazását, már Lubinus Eilhardus ajánlá ²⁾. Comenius is elég korán felismerte a képeknek különösen a

¹⁾ Csak az amsterdami kiadásban jelent meg.

²⁾ Zoubek: Päd. Bibl. III. köt. XI. lap. — Öpp. Did. O. I. 51.

tanítás első fokán, az érzéki fokozaton való nagy hasznát, s már az *Oktatástanban* (XXVIII. fejezet 24—25. §.) tervez a családi iskola számára egy képes-könyvet, mégpedig nemzeti nyelven s természetesen az első gyermekkor erejéhez mérten. Később a nyelvek tanításánál is tapasztalta Comenius, hogy a nyelvet a realismeretekkel együttesen tanító nyelvkönyvei sok oly dologról szólnak, melyeket természetben felmutatni nem lehet. A *Vestibulum* pataki kiadásának előszavában már említi, hogy képekkel akarta a szöveget illusztrálni, e szándéka azonban ügyes metsző hiányában nem sikerült. A schola pansophica tervezetében (74. §.) már a tantermek falain kívül a pansophicus könyveket (a felsőbb osztályok tankönyveit) is képekkel kívánja ellátni, hogy *inkább több legyen a szemléltetésből, mintsem hiányozzék*¹⁾. Miután sem a családi iskola számára tervezett képes-könyv, sem a latin nyelvkönyveknek és a pansophicus könyvnek tervezett illusztrált kiadása létre nem jöhetett; miután Comenius mindinkább tapasztalta, hogy a nyelveknek a dolgok tanításával összekötött tanításában a szemléltetés mulhatlanul megkívántatik a teljes sikerhez; miután végre tapasztalta, hogy a tanítók a nyelvkönyvekben adott határozott utasítások dacára sem fordítanak kellő gondot a szemléltetésre: annál fogva elhatározta a régóta s többféleképp tervezett képes-könyv elkészítését. Így jött létre az *Orbis Pictus*, vagyis: **A Látható Világ, azaz e világon levő minden jelesebb dolgoknak és ez idei élethez tartozó foglalatosságoknak lerajzolások és megnevezések.** E könyv tulajdonképp nem egyéb, mint a *Janua* szövege 152 képpel illusztrálva. Patakon kellett volna megjelennie, de ügyes fametsző hiányában Comenius ittléte alatt nem jelenhetett meg, hanem 1657-ben Nürnbergben adatott ki először latin és német nyelven²⁾, s oly kedves könyvvé vált családban és iskolában, hogy a többi nyelvkönyv tanítását fölöslegesnek tartották. Fábri Dániel, a körmöci iskola rectora úgy nyilatkozott e műről: *aki jobbat keres, miután a legjobbat feltalálta, az rosszabbat keres*³⁾. A humanisták nyelvkönyvet láttak az *Orbis Pictusban*, a realis irány hívei realis ismereteket tanítottak belőle; egyaránt kedves volt hát mindkét tábor előtt. A későbbi három-négy nyelvű kiadások a modern nyelvek tanulására is szolgáltak: innen magyarázható e könyvnek oly roppant elterjedése és hosszú élete. Az *Orbis Pictus* a képek által ismerteti a *dolgokat*, a képek fölírtaitban a *dolgok megnevezését*, s a képek egyes részeit jelölő számokhoz tartozó szöveg által a *dolgok részletes leírását*. Célja — miként Comenius az előszóban kifejti — a gyermekekben a könyvek iránt érdeklődést kelteni, a tanulást velők megkedveltetni, főként a *Vestibulum* és *Janua* tanulására a gyermekeket előkészíteni, sőt az olvasás megtanulására is vezérelni.

(Folytatása következik).

Dezső Lajos.

¹⁾ Opp. Did. O. III. 27. Praestat abundare, quam deficere.

²⁾ Magyar szöveggel hét kiadása ismeretes. Legutoljára Karcsei Tóth János fordításában Pozsonyban 1842-ben jelent meg.

³⁾ Opp. Did. O. III. 830.

KÖZÉLETÜNK.

A dunamelléki egyházkerület közgyűlése.

(Vége).

A conventi tagok választási módja felett megindult s általunk már említett heves vitának még a szavazás sem vetett kívánt véget; mert a bizottsági javaslatra (a kerületi gyűlés által való választás) és az ellenindítványra (presbyteriumok által való választás) beadott szavazatok esetleg épen egyenlő számúak lettek; a bizottsági javaslatra az elnökök is rászavazván. Alkalmilag, de nem minden keserűség nélkül tüstént is felvetett a kérdés: vajjon az elnökségnek, szükség esetén, egy vagy két szavazata van-e? A gyűlés azonban úgy e kérdésre, mint az egész eredménytelen ütközetre, jónak látta előbb nagyot aludni, hogy ujult erővel foghasson a további mérközéshez s a teendők halmazához.

A *negyedik nap* (máj. 24.) megint csak szemben találta a két sereget, miért is a döntés a conventi tagok választása és az elnökség szavazatának száma felett az őszi közgyűlésnek tartatott fel. Elnapoltatván a fontos tárgy, hozzá lehetett most már fogni a 9-es bizottság munkálatának további tárgyalásához; ami, még e nap folyamában, sok érdekes indítványozás, sok tiszteletreméltó aggodalmaskodás és nemes elvi csatározás mellett be is fejeztetett. A *hivatalt vállalni nem akarókra* p. o. kimondatott, hogy az ellenük kirovandó birság összege 10 évenként állapítatik meg. A *legatiok* ügye (mivel a theol. intézet igazgatója szerint több a legatio, mint a legatus) — mint közös baj — a püspök indítványára a conventre utaltatott. A *világi küldöttek gyűlésezési költségei*, a felső-baranyaiak ellenindítványa ellenére, a bizottsági javaslat szerint, megtérítetteti határozattal; *Filó Lajos* bizottsági előadó és *Szilágyi Dezső*, eskümintá készítésére küldettek ki. Ezek után az apróbb ügyek után elérkezett végre a gyűlés a „*megütközés kövéhez*,” az egyházak osztályozását és a papok minősítését körvonalozó bizottsági pontozatokhoz. Az elsőre nézve minden vita nélkül elfogadták a bizottság javaslatát (lásd. Sp. L. 15. sz.), utasítatván ez ügyben a bizottság a további működésre; a papok minősítésének kérdését azonban nem lehetett oly könnyedén megoldani. Hosszú, heves vita támadt s éles bírálatok hangzottak a minősítési fokozatok jó és rossz, káros és hasznos, sarkaló, vagy bénító természete felett. A papok, káplánok, papnövendékek érdekei s az azokra a minősítésből háramló következmények mind szószólóra találtak és felsoroltattak. Maga a püspök a fiatal nemzedék mellett emelt szót, azon aggodalmának adván kifejezést, hogy *a minősítési szabályokkal a tehetségek fognak elriasztatni a papi pályától*. Ha évtizedek előtt ily szabályzat létezett volna — mondá ő — *Nagy Péter* nem lehetett volna kolozsvári, *Révész Imre* debreceni, *Hegedüs László* sárospataki, *Tompá Mihály* hamvai pappá! A felső-baranyai egyházmegye, szemben a bizottság javaslatával, különösen csak a szolgálati idő fokozatát állítaná fel, tehát nem fektetne első sorban súlyt a bizonyítványokra, a képességekre, a szerzett érdemekre; így gondolná jobban megőrizni a szabadválasztás elvét a bizottsági javaslatnál. E kettő körül, mellett vagy ellen folyt a vita s most *Baranya*

majd a *bizottság* kecsegteté magát a győzelem reményével; míg végre *gr. Ráday Gedeon* az utóbbinak szerezte meg a babért. Szerinte „a minősítés nemcsak az egyházak erkölcsi és anyagi jobblétének, fejlődésének egyik alapfeltétele, de az egész lelkészi karnak is létérdeke, mert ez *biztosíthatja egyedül előmenetelőket*. Ha a fiatalok, kipróbálatlan tehetséggel, fejletlen képzettséggel, edzetlen erővel, — véletlennek vagy ennél is rosszabb mellékokoknak segítségével — nagy eklézsiákba jutnak, maguk sem haladnak tovább, egyházuk is hanyatlani fog; és ha kitűnő képességű, hivatott ifjú a sors mostoha körülményei között csekélyke faluba vetődik: onnét nincs szabadulása, előmenetele! Ezt a kínos helyzetet javítja, a jelesek előmenetelét biztosítja a javasolt minősítés, mely lehetővé teszi azt is, hogy a papok, mint más papok tanuljanak, tovább képezzék tudományukat a semináriumi tanulmányoknál és lehetővé teszi, hogy a szerényebb helyeken szerzett gyakorlatot a gazdagabb egyházakban gyümölcsöztessék.“ *Rádaynak* sikerült a minősítés eszméjével azokat is kibékítenie, akik attól addig borzadoztak és a hosszú vitának is véget vetett, elfogadván a gyűlés többsége a bizottsági javaslatot a részletes tárgyalás alapjává. (Lásd e javaslatot lapunk 15-ik számában!).

A részletek taglalásánál a korábban hangoztatott érdekek megint mind megszólaltak, de minden feltűnőbb eredmény nélkül. A bizottsági javaslat pár lényegtelen módosítás mellett elfogadtatott. Ilyenek p. o., hogy az elsőfokú minősítvényhez szükségesnek javasolt „*kitűnő*“ bizonyítványi osztályzat helyett „*legalább jeles*“ is elégségesnek ítéltetett, s hogy a javaslat cc. pontjában említett gimn. és képezdei tanárok stb. — kik a segédlelkészekkel állítottak egy sorba — a rendes lelkészek minősítési fokozatába emeltettek.

Majd újabb fontos kérdés következett, t. i. *miféle közeg eszközölje a minősítést?* A sok indítvány s az azok felett támadt hosszú vitából csak úgy tudott a gyűlés kibonyolodni, hogy az ellentétes nézetek kifejezőiből bizottságot küldött ki a nézetek egyeztetésére: mire aztán az e napi munkálkodás befejeztetett.

Az ötödik nap első főtárgyát a *középiskolai törvény* követelményei képezték. Rövid tünődés után belátta a gyűlés, hogy ily nagyfontosságú kérdésben, annak kellő előkészítése nélkül, tanácskozni alig lehetséges; miért is rábízta ennek előkészítését az egyházkerületi tanügyi bizottságra, első sorban pedig *Filó Lajos, Kiss Kálmán és Ádám Kálmán* tagokra, akik az adatok beszerzésére utasítottak; a határozat pedig az őszi gyűlés feladata leendő. Apróbb tárgyak után (gyámegyleti számadás, halotti énekeskönyv újítása) rákerült a sor a tegnap kinevezett bizottság javaslatára, s ennek alapján kimondatott, hogy a *kért minősítést esetről-esetre, az esperes és gondnok előterjesztése alapján, a püspök és főgondnok állapítja meg és pedig a kérvényező illetékes megyéje és kerülete részéről. Tanárok, nem működő lelkészek, fegyházi papok részére közvetlenül a püspök és főgondnok ad minősítési igazolványt, valamint a táborig lelkész részére is, illetékes hatóságtól hozott bizonyítványa*

alapján. E javaslatnak is megvolt a maga igen tiszteltetelmű ellenzéke, de a szavazás döntött. Azután a misztioi bizottság elnökévé a leköszönt *Fördös* helyett *Ballagi Mór*; az országos domesticai végrehajtó-bizottságba *gróf Lónyay Menyhért* rendes, *Filó Lajos* póttaggá választott s számos apróbb ügy intéztetett el, míg végre a *domestica* kezelésének kérdése is napirendre jutott, s bár az ellenfelek készen álltak a mérkőzésre s mindenki heves vitákat, ékes szónoklatokat reményelt: mindamellett sikerült a *Lónyay* gróf ügyességének a készülő vihart elfojtani s kimondatni, hogy a *domestica* kezelésének kérdése ezúttal nem tárgyalatik. A gróf ugyanis azon nézettel szemben, mintha a convent a *domestica* kérdésében teljesen meghasonlott volna: a convent jegyzőkönyvéből épen az ellenkezőt olvasta fel s ezzel győzött. Győzött-e valóban, majd megmutatják a convent későbbi tárgyalásai s kíváncs-e, hogy győzzön, ő, a merev centralista: azt pedig csak a jövő tudná és fogja majd megmutatni.

A dunamelléki egyházkerület hosszú, voltaképen 7 napos közgyűlése, a vitatott tárgyak fontossága s a vitató személyek egyénisége, országos állása és jelentősége által is, bizonyára nagy mértékben kiemelkedik a közönségesebb gyűlések sorából s megérdemli, hogy viselt dolgai felett kissé el-elgondolkozzunk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az Új Magyar Athenászra** írott bírálatunkat többen észrevették és figyelmükre méltatták. Így legközelebb *Lénárd István*, ref. lelkész úr is a „Debr. Prot. Közlöny“ 15. számában. Úgy tetszik azonban nekünk, mintha *Lénárd* úr csak hallotta és nem olvasta volna a mi megjegyzéseinket, különben nem fárasztja magát azzal, hogy úgy írjon arról, amint épen ír. Ha olvasta volna lapunk 4-ik számát, bizonyára észreveszi a bírált közleményben a *dült betűket* s megérti, hogy mi, az Athenász főhibájának azt, tartjuk, hogy az *különböző mértékkel mér*. Nem prokruszesi ágyat, nem is egy mindenkre egyformán alkalmazandó *kaptafát* kívántunk tehát, hanem *igazságszolgáltatást*; vagyis azt, hogy a bekért életrajzokból (amelyeket szerintünk is az írók magok, vagy ismerőik küldenének be), ők magok a szerkesztők a „*szerkesztői vörös ceruzával*“ kihúznák a feleslegest, a sallangot, „az egyéni hiúságnak gyakran boszantó koloncát“ és betoldanak azokba, azt amit abból „a szerénység, a való vagy álszemérem kihagyott.“ Ezt kívántuk és kívánnók ma is és meg vagyunk győződve, hogy ez a szerkesztői munka sokat használna és használt volna annak a vállalatnak, sőt az egyes íróknak is és mindemellett sem válnék a gyűjtemény „rideg boncteremmé“, mint azt *Lénárd* úr képzei; mert hát x és y között akkor is csak különbség volna; a nagyok és kicsinyek akkor is csak távol esnének egymástól; sőt szerintünk csak akkor volna meg köztük a kellő távolság; mert tapasztalat szerint épen a nagyok, az igazán érdemesek szoktak szerények lenni; a cseperedő legénykéek pedig könnyen nagyra fújják magukat, amint azt az *Athenász*, az ő jelenlegi alakjában, igen fényesen igazolja. Hogyha azonban *Lénárd* úrnak tetszik a hiúság színpompája s az aesopusi béka pöffeszkedését gyönyörködtető változatosságnak ítéli: az ellen, mint egyéni ízlés ellen, semmi szavunk. Mi azt mondtuk s azt ismétljük most is, hogy nem szeretjük, ha egy jóra való irodalmi vállalat „*az egyéni hiúságok tárházává törpül*.“

Ez ellen a baj ellen kellett volna az a forma és az a ceruza!! A pótlások s helyreigazítások módjára nézve különben egyetértünk Lénárd úrral, hogy t. i. azok egy *pótfüzetben* abc rendben történjenek. Így történt ez máskor is s ezt kívánja a vállalat természete is.

— **Hurbán József**, az 1848-ban hirhetté lett férfiú, sajtópört indított a mult évben *Zmertich Simon*, szobinai birtokos s 1848-iki szolgabíró ellen, aki őt a Gálgócon megjelenő „*Felvidéki Nemzetörnek*“ 1882. július 15-iki számában multjának rajzolásával (a Csáky kastély kirablása Budatinban sat.) ismertette meg a közönség előtt. A sajtópör Pozsonyban, a mult hó 26-ikán tárgyalatott, s *Hurbánra*, a jelenlegi *hlubokai* evang. lelkészre a rablás, rablóvezérség, gyűjtogatás szegénybéliyege, az esküdtszék egyhangú ítélete által, reásütetett s a költségekben elmarasztaltatott. Reményljük, hogy erről a végzésről az illetékes egyházkerületnek is tudomása van!

— **Adomány.** *Biky Ferenc*, sárköz-ujlaki s.-lelkész, főiskolánknak egyik lelkes tanítványa, a következő nagybecsű művet küldte meg főiskolánk könyvtárának: *gr. Bethlen Miklós élete leírása, magától.* E mű szépen, nagy gondal készült kézirat, ívrét alakban s a nagys. *Pécsújfalusi Pechy István* úr könyvtárából, mint a nemes férfiú nagy-lelkű adománya jutott főkönyvtárunk kínesei közé. Fogadja a nemes adományozó és a lelkes közbenjáró e helyen is, a főiskola meleg köszönetét.

— **A haládatosság szép példájául.** Tápintézetünk felügyelőjéhez. *Csilik Balázs*, t.-nánai ref. tanító s főiskolánk egykori növendéke, e napokban egy valóban ritka levelet küldött. Azt hiszszük, a discretio megsértése nélkül, közölhetjük azt egész terjedelmében, mint egyik kiváló s vajha számos követőkre találó példáját az iskola iránti haládatosságnak. Ilyen tanítványok kellenének főiskolánknak s akkor nagyobb gondok nélkül teljesíthetné a haladó kor mindig magasbra nőő követeléseit s mindig szélesebb körre terjeszthetné ki áldásait. A levél következőleg hangzik: Kedves tanár úr! Egy édes kötelesség teljesítése alkalmával írom kedves tanár úrhoz e sorokat. Midőn négy évvel ez előtt tiszta-nánai oktató lettem, azon ígéretet tettem kedves tanár úr előtt, hogy — nem feledkezve meg azon számtalan jótéteményről, mit én 12 éven át sárospataki főiskolánk részéről nyertem — nánai oktatásom ideje alatt minden aratási termésem jövedelméből évenként 20 forintot ajánlok főiskolánk tápintézete részére. A 3-ik aratás áldását rég elvettük. Istennek hála! ma-holnap a negyediket is várjuk s én még csak ma küldöm, ha küldhetem a harmadik év ajánlatát. Sok felől tekintget felénk az ide is kell, oda is kell; bizony idő telik abba míg mindentüvé jut. . . Midőn én ezen ígéretet tettem, hároméves tanítóság állott előttem s az ígéret talán három évre szólt? . . No! most kibúvót keresek, gondolhatná valaki. Nem! hála Istennek! ilyet távolról sem akarok. Jelenleg — mint egyszerű tanító — állandósítva vagyok, s e percben ígéretemet is állandósítom.

Azonban egy szíves kéréssel fordúlok kedves tanár úrhoz! Ne vegye rossz néven tőlem, hogy bizalommal fordulok jóságához! Teszem ezt azért, mert mindig jóságát, szeretetét tanultam ismerni! Jóságát kérem kedves tanár úrnak, ha helyes, ha kivihető, ha illő lenne-e ez az én kérésem! Én a jelenlegivel a 60-ik forintot küldöm; aratáskor küldöm, ha Isten éltet, a 80-ikat s azután ohajtom küldeni a többit. Minél tovább küldhetem, annál nagyobb örömet fog az nekem szerezni. Életem minden évében egy édes napot nyújt ez nekem! . . De kérésem még csak most jó. E csekély évi ajánlatot — ha lehetséges — én tőkésíteni ohajtanám a főiskolánál; oly célból, hogy később, ha tehetségem lenne reá, egy bizonyos összegre egészíteném

ki, hogy az majdan egy alappá nőné ki magát a tápintézet részére!!! Merész óhajítás, de ez én előttem egyik életcélom! El az ismeretes példabeszéd: „Cseppekből áll a tenger!“ s „Gyakori csepp követ is váj.“ A jótékonyág és haládatosság, hogy ne lennének ismeretlenek egymás előtt, nekünk illő tennünk valamit, kik igen is sok jótéteményt nyertünk ami szeretett nevelő anyánktól: főiskolánktól. Sokan esőrgettük, zörgettük mi egykor — nem olyan régen — főiskolánk nyájas udvarán kanalainkat és sokan esőrgetik ma is. Vajha ne lennének haládatlanok! hanem találkoznának együvé apró adományaik is mindazoknak, kik az asztal körül oly készséggel csoportosultunk! Elvettük a jótéteményt! Mondjunk köszönetet érte!! De ez magában még nem elég. Pusztá köszönettel csak a koldusnak szabad megelégednie. Igyekezzünk tenni is valamit! . . Soraimat édes emlékezetel rekesztem be s kedves tanár úrnak szíves véleményét s továbbra való jóindulatát kérve, maradtam Tisza-Nánán, 1883 május hó. Kedves tanár úrnak, szeretve tisztelő tanítványa:

Csilik Balázs, ref. oktató.

— **A vatikán** és a porosz kormány még mindig alkudoznak, s egyik sem akarván magát a másik előtt megalázni, valószínűleg még sokáig fognak tartani a kísérletek, ha *Bismark* el nem veszi valahogy a türelmét s meg nem bánja eddigi gyöngeségét. Irlandban sem volt a pápai körlevélnek hatása; azok az u. n. „jó katolikusok“ nem értik: miért akarja a pápa őket az angolok iránt való engedelmességre rábírní s úgy beszélnek *XIII. Leoról*, mint jó öreg emberről, aki nem ismeri Irland állapotát, azért bocsát ki békére nógató körleveleket. A lengyel *unitusok* pedig panaszkodnak a Vatikánban az orosz zsarnokság miatt és segítyt kérnek a beolvasztási kísérletek ellen. A vatikáni követ egy nappal a koronázás után érkezett Moszkvába és pedig nem véletlenséggel, hanem azért, mivel a pápa nem képviseltetheti magát „eretnek“ fejedelem koronázási ünnepélyén!!

— **A m.-csáthi ref. néptanítói kör** május 22-ikén tartá gyűlését Heő-Papiban. A kisebb tárgyakat mellőzve, megemlítem a következőket: 1. Ruszkai Pál, papii ref. fitanító a „Beszéd- és ért. gyakorlatokból; Dula Sándor, leánytanító a „mézelő méhről“ tartottak gyakorlati tanításokat; mindkét jól sikerült tanítás bírálat után megdicsértetett. 2. Rozgonyi József, a „Népvándorlásról“ nagyszerű s szakavatottságáról tanúskodó művet olvasott fel, melyben a csángóknak Bukovinába s Moldvába történt költözésök okait s idejét is részletesen fejtegette. 4. Ugyancsak Rozgonyi József, elnök, ki majdnem félszázadon át emeli már a tanügy terhes, de gyönyörűsége igáját (csak 3 év hiányzik még). az elnökségről lemond; de a kör őt távozni nem engedi. Végre emlékbeszéd tartatott Pósa Mihály tanítótársunk felett, kit élte delén ragadott ki a halál gyászoló családja köréből; meghalt, mint köztisztviselő s szeretetben álló kántor-tanító M.-Csáthon, 1882-ben. Béke hamvaira!

F. J. körjegyző.

— **Az ingyen olvasók.** Lapunk kiadó-hivatalának már szintén tűrhetlen a helyzete amiatt, hogy a lap postára adott számai közül igen sok nem jut az előfizetők kezei közé. Különösen ünnepi számainkra, így legközelebb a pünköstire is; nem tudjuk, mi okból és minő érdekelttség miatt, úgy látszik: egész hajtóvadászat rendeztetett; sőt határozott tudomásunk van arról, hogy némely közleményeink, tudtunk és akaratunk nélkül, külön lenyomatban forognak közkezen. Addig is, mig, alkalmasint az ingyen olvasók által rendezett eme visszaélések ellen megtehetnők a szükséges lépéseket, szíves elnézésre kérjük előfizetőinket. Egyszersmind tudatjuk, hogy a 20. számot mindenkinek ujjalag elküldöttük, kik ezért reklamáltak.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos ref. egyházi közalapról.” II. Gyöngyösi S. „A harmadik egyetem és a jogakadémiák.” I. Dr. Bacsoni L. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Folyt.). Dezső L. „A kassa-vidéki papi értekezleti kör évi gyűlése” Ujj J. „Az alsózempléni ref. egyházmegye tanító-egyletének közgyűlése.” „Vegyes közlemények.”

Az országos ref. egyházi közalapról.

II.

Minél egyszerűbb szerkezete van valamely gépnek, annál könnyebben használható; minél egyszerűbb szervezete van valamely társadalmi intézménynek, annál életrevalóbb. Minden, ami nagyon complicált, nehézkes, könnyen bomlik, folytonosan reparálni kell.

Ilyen complicált intézménynek, tehát nehézkesnek találjuk mi az osztályba-sorozásnak mind zsinati eszméjét, mind különösebben az osztályozás gyakorlati keresztülvitelére, a convent által meghatározott módozatot.

Mert hogy is fog menni az az osztályozás?

A zsinati törvények 222. §-a szerint „a bevalási ívek betöltését az egyházközségek presbyteriumaieszközik!” Tehát kapunk mindenekelőtt bevallási íveket, azután a lelkész a templomban megmagyarázza a gyülekezet előtt a domestica eszméjét, céljait; lelkesíteni fogja a híveket, hogy az egyház jövő boldogságának és felvirágzásának ezen hatalmas eszközét, mely századok mulasztásait van hivatva pótolni, lelkükből karolják föl, és a kitűzött napokon, az együttlevő egyháztanács előtt jelenjenek meg, hogy minden erőltetés nélkül szabadon írassák magukat azon osztályba, amely kereseti és vagyoni viszonyainknak megfelelően sat.

Mint előre tudhatjuk: a templomban igen sokan nem lesznek jelen és pedig éppen azok, akik egyháziatlanok, akik az egyház részére semmitsem szeretnek fizetni; tehát éppen ezek nem fogják hallani a magyarázatot, éppen ezek nem fognak részesülni a lelkesedés tüzeiből! Hanem meg fogják tudni azoktól, akik a templomban voltak, hogy szólott a lelkész ott valami új adóról, melyet önkéntesen fogunk elvállalni; abba az osztályba írjuk magunkat, amelyikbe akarjuk, annyit fizetünk, amennyit akarunk; ekkor és ekkor kell fölmennünk. Az új adónem hírére, lesz zaj, jövés-menés, tanácskozás; de a kije-

lött időben, a kijelölt helyen nem fog jelentkezni a gyülekezetnek egy tizedrésze, kivált ha tudomására jutott, hogy azokhoz, akik nem jelentkeznek, majd elmennek a presbyterek. El is mennek, mert a convent úgy parancsolja; ha az megtörtént, hogy Mohamedhez nem jövén a hegy, Mohamed ment a hegyhez; megtörténhetik az is, hogy Mohamed nem jövén, a hegy fog menni Mohamedhez! De hát ennek is meg kell lenni! Azonban sok helyen zárt ajtókat fognak találni; mert adóösszeírásról lévén szó, igen sokan meg fognak ugrani az önkéntes adózás elöl, azon reményben, hogy így majd megmenekedhetnek a könnyű teher és a gyönyörűséges igától. De hát nem menekedhetnek meg; mert az ilyeneket az egyháztanács fogja osztályozni.

Ily módon majd nagy nehézségek legyőzése után meg fog történni az önválasztott osztályba való iratkozás; nagy nehézségek legyőzése után — mondom — mert sokan lesznek olyanok, akikkel az egyháztanácsnak órahosszánt el kell perlekedni, mert a vagyoni és kereseti viszonyainknak megfelelő osztályba nem fognak önkéntesen iratkozni! Azonban végre is be lesz végezve a munka, akik önkéntesen nem írták magokat az illető osztályba, oda írja az egyháztanács; azután majd jönnek ezek reklamálni, mikor ki lesz téve a munkálat megtekintés végett, hogy ők nem vállalják azt az osztályt, mert ők nem oda írták magokat, ez pedig önkéntes adózás sat.

No de végre ezen is túlesik az egyháztanács, aláírja a bevezetett munkálatot és felküldi az egyházmegyére, azon hitben, hogy rendben van minden. Pedig dehogy van! Ahány egyházközség van, annyiféle munkálat terjesztetik be az egyházmegye elé. A minimum és maximum egyenlő lesz mindegyikben, de útbaigazító biztos alap nem lévén, az osztályokba való iratkozásnál, a szűkkeblőség, valóságos célokért nem lelkesülő indifferentismus egyik helyen nagyobb, másik helyen kisebb mértékben fogja magát érvényesíteni tudni; minek folytán a differentiaák kiegyenlítése végett visszaküldetnek a munkálatok. Tessék újra kezdeni!

Ha ezzel is készen lesznek a presbyteriumok, az egyházmegyén elfogadott munkálatok felterjesztetnek az egyházkerületre. Itt azonban kitűnő, hogy az egyházmegyéek különböző irányelvekből indulva ki, egyikben feltűnőbb szűkkeblűséggel jártak el, mint a másokban: a szembetűnő differentiák kiegyenlítése végett ismét visszaküldetnek a munkálatok az egyházmegyékre, az egyházmegyékről az egyházakhoz. Tessék újra kezdeni. No ha ez nem complicált valami, úgy semmi sem az!

Hát önkéntes adakozás, önkéntes osztályba iratkozás ez? Bizony kár volt reáruházni azt a szép címet, melyet mindenki csak álarcnak fog tekinteni, mert ez az egész osztályba-iratkozás, végeredményében kényszerített; és ha kényszerített, hogy annyi tömérdek kellemetlenségnek eleje vétessék, — ha már csakugyan ez az adózási rendszer lett elfogadva, — sokkal célszerűbb lett volna egyenesen megállapítani az osztályokat, határozottan kimondván, hogy például: a 20 kros I-ső osztályba tartoznak a cselédek és házzal nem bíró napszámosok; a 30 kros II. osztályba a házzal és földdel bíró zsellérek; III. osztályba a kisebb iparosok; IV. osztályba a negyedtelkes gazdák sat. Ezen osztályozáson a helyi viszonyoknak megfelelőleg lehetett volna valamit változtatni; de legalább lett volna irányadó alap, nem lett volna szükség semmi alakoskodásra, a presbyteriumok tömérdek kellemetlenségétől meglettek volna mentve és a megállapított rendben inkább megnyugodott volna mindenki. Egyszóval nézetünk szerint az ekkénti osztályozás a leginpracticusabb.

Azonban legtöbb nehézségbe fog ütközni az, ami a fődolog, amin az egész domestica szerves élete, működési képessége megfordul; t. i. a végrehajtás, a pénzek beszédése.

Az egyetemes convent kimondotta, hogy „az egyházi közalap követelését tartozik a presbyterium felelősség terhe alatt évenként az év végéig beszédni!” Ezt sokkal könnyebb elhatározni, mint megtenni! És bátran ki merem mondani, hogyha felülről a legszigorúbb rendeletek nem fognak alkottatni a behajtás eszközlésére, ez a követelés egyetlenegy egyházban sem fog teljesen behajtatni, a legnagyobb fáradság, a legmegfeszítettebb igyekezet mellett is. Az államnak szigorú és lelketlen adóvégrehajtói vannak és mégis folyvást tömérdek adóhátrányok maradnak. Azt akarnák-e, hogy a presbyterek szigorúbbak és lelketlenebbek legyenek? És ha a legszigorúbb eljárás mellett sem képesek behajtani, quid tunc? Az egyetemes convent kimondotta, hogy a presbyterium felelős; de hát azt jelenti-e ez a felelősség, hogy amit be nem tudott hajtani, a zsebéből fizesse ki? No ez nagyon naiv követelés volna; talán még az sem volna hozzá fogható, ha fizetési adóvégrehajtóitól az állam azt kívánná, hogy az általok be nem hajtott adókat, saját zsebeikből fizessék ki! Vagy azt jelenti-e ez a presbyteri felelősség, hogy amit saját erejükből be nem tudnak hajtani, azt hajtassák be a községi előjárósággal, vagy ha ez se hajtja be, az esperes útján a szolgabíróval. De mi, kik folytonosan a nép között lakunk, s ismerjük gondolkozásmódját, érzelmeit, mi igen jól tudjuk azt, hogy a nép kebeléből választott presbyter, éppen az erőszakos végrehajtástól irtózik legjobban; nem szereti magát kitenni testvérei, rokonai, barátai szemrehányásának, a nép átkának; nem tudja nézni, nem tudja lelkén elviselni, midőn lakostársának utolsó falat kenyerét, vagy egyetlen ünneplő ruháját elveszik kezéből; inkább megköszöni szépen a hivatalt, odébb megyen és majd nem lesz kiből alakítani a felelős presbyteriumot. Nem mondom, hogy mindenütt így lesz; de legtöbb helyen így lesz, biztosan merem állítani. Ha pedig a lelkész fogja sürgetni az erőszakos behajtást, az egésznek odiuma őt fogja sújtani, az ő fejére fognak szállani a meg nem érdemelt átkok és kisebbitések, miként eddig is, ha bármely követelés törvényes szigorral hajtatott be.

Minden adó s különösen új adónem gyűlöletes a nép előtt, legyen annak célja bármi magasztos, bármi nagyszerű. Megmagyarázzuk neki, megértetjük vele, el is hiszi, nem vitatkozik; de azért amikor kéri tőle, nem fizeti szívesen; adó az is, átkozza aki feltalálta, átkozza aki rávetette, aki kéri tőle; hát még ha erőszakos behajtásra kerül a sor?

Azon gyülekezetben, melynek ez idő szerint szerencsés vagyok lelkipásztora lehetni, igen jó, értelmes, a közjóért és egyházi ügyekért lelkesedni tudó nép lakik; nem is gondolom, hogy a közalapot illetőleg is, sok egyházunk legyen, amelyben kevesebb hátrálék maradjon; mert itt az a presbyter, aki például a pénzbeli párhér behajtásával van megbízva, ötször, hatszor bejárja a tartozókat és szégyenelné, ha hátránnyal kellene beszámolnia, és mégis félek, hogy úgy az osztályozásnál, mint a pénzbeszedésnél kellemetlenségek fognak történni: mert adóval túlterhelt népünk iszonyodik mindentől, ami adó-nevet visel; a megszokottat fizeti, de az új terhek alóli szabadulásra kibúvó ajtót szeret keresni.

Ugyanazért, mint fentebb megjegyeztem, ha azt akarjuk, hogy az országos közalapba helyezett nagy reményeink igen csekély minimumra ne devalváltsanak, különösen kezdetben a legszigorúbb szabályrendeletek által kell megértetni a néppel, hogy ez nem oly tartozás, melynek fizetése alól halogatás által ki lehetne bújni! Így is — kívánom, hogy rossz próféta legyek! — meg vagyok róla győződve, hogy egy tekintélyes rész örökös hátránnyal fog maradni, és főképen a 20 kros sokat marcolniakarás miatt.

És éppen ezen okoknál fogva lett volna célszerű, ezen oly sok oldalról igénybevett forrásból minél

csendesebben meríteni, és más közvetett forrásokat keresni, melyek biztosabban, könnyebben kezelhető módon, szintén nem megvetendő összegeket szolgáltatnak volna a közalap pénztárába. Így például a többek között, keresztelesek, esketések, temetések, confirmációk alkalmával 10—10 kr., a közalap javára nem ütközött volna semmi nagyobb nehézségbe. Ily alkalmakra úgy is pénzt kell teremteni a családfőnek, ha mindjárt köcsönből is! De ez jelenleg már túlhaladott álláspont. s különben is az országos közalap-tőke kérdéséhez tartozik, melyről még a következő pont alatt kívánok szólni.

Gyöngyösy Sámuel.

ISKOLAI ÜGY.

A harmadik egyetem és a jogakadémiák.

I.

A középiskolai törvény előkészítése és tárgyalása folyamán, hazai közönségünknek, főleg nemzeti-ségi és felekezeti köreiből felverődött hullámok még alig vannak elsimulóban, már is kormány és törvényhozás, a felső oktatás ügyének országos rendezését veszik munkába. A kérdések, amelyek e reformmunka folyamán megoldásra várnak, az érdekek, amelyek kielégítendőek, sokkal fontosabbak, sőt protestáns egyházunkat is közelebről érintik, semhogy intéző köreink politikai bölcsességében helyezett feltétlen bizodalommal, avagy tán a megnyugtató alakulás reményét is feladó kétségbeesett lemondással nézhetnénk a fejlemények elébe. Országos közoktatásunk épülete vár betetőzésre. Ez épület fundamentuma, a népiskolai törvény megalkotásával már tizenöt évvel ezelőtt letétetett. A középoktatás legutóbbi végbement rendezése folytán a dereka is jól-roszúl elkészült. Ami most következni fog, az van hivatva arra, hogy megadja az egész épületnek stílját, biztosítsa és fokozza használatosságát, elfedezze itt-ott mutatkozó hiányait, s így azt a magyar nemzeti kultúra valóságos világító-tornyává avassa.

Minden jel oda mutat, hogy felső oktatásunk reformjának kiindulási és sarkpontja gyanánt a jogi szakoktatás különben is régen vájódó szervezése állítatott fel, kapcsolatba hozva egy létesítendő harmadik egyetem kérdésével. Eszerint tehát a közoktatási miniszternek a közelmúltban tett azon nyilatkozata tekintetik mintegy reform-programmképen, amely szerint „a jogakadémiák kérdését csak a harmadik egyetem kérdésével összefüggőleg lehet megoldani.” Erről tanuskodik azon körülmény is, hogy a képviselőház közoktatási bizottsága, mielőtt a harmadik egyetem s a felső tanügy terén ezzel kapcsolatos egyéb teendők tekintetében határozott állást foglalt volna el, köztudomás szerint, egy országos enquete-értekezlet összehívását látta szükségesnek, amely kiválólag épen az egyetemek és a jogakadémiák köréből kiszemelt szakértőkből alakítva, legközelebb tartatott meg a fővárosban.

Nem célunk ezúttal az értekezlet közelebbi ismertetésébe bocsátkozni. Annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy a megoldás illetően előkészítését, különösen pedig azon értekezletnek a jogakadémiák, illetőleg azok köréből is választott szakértők belevonásával történt megtartását, általában helyes és indo-

kolt eljárásnak tekintjük, minthogy már az alakítás e módjánál fogva is ez értekezlet folyamán kifejezésre jutott nézetek a szőnyegen levő kérdéseknek minden oldalról, higgadt és objectív megítélésére mindenesetre megbízhatóbb és értékesebb anyagot szolgáltatnak, mint az 1878. és 1879. években a közoktatási miniszter által az összes jogakadémiák célzatos mellőzésével rendezett azon enquete-tanácskozások, amelyeket, némely tiszteletreméltó kivételektől eltekintve, bizonyos felkapott divatos eszmék vesszőparipáján való hányó-veti nyargalászás, a létező viszonyok és intézmények félreismeréséből eredő balítélet és elfogultság, sőt — mondhatnók tán — itt-ott némi rosszúl leplezett felekezeti gyűlölködés is, nem csekély mértékben jellemeztek. Üdvözljük ezért a képviselőház közoktatási bizottságát! Megtalálta a helyes utat, melyet a közoktatási miniszter annakidejében, fontos érdekek és a sikeres kibontakozás jelentékeny hátrányára, nem volt képes vagy nem akart felfedezni.

Igy állván a dolog, a megindult reformmozgalom, mint már fentebb is érintettük, hazánk protestáns közönségét fokozott érdeklődésre hívja fel, nem pusztán azért, mert közoktatásunk fejlődésének egyik kiváló fontosságú mozzanatáról van szó, hanem főleg azért, mivel — ha a hittani intézetektől eltekintünk is — a protestánsok jogakadémiáik által a felső oktatásban még ez idő szerint jelentékeny részt vesznek és így ez oldalról közvetlenül is érdekelték. Meg aztán az egyetemcsinálás mai korszakában, egy protestáns egyetem eszméje is több oldalról nem csekély előszeretettel ápoltatik.

Nincs szándékunkban ezúttal a felső oktatás különféle positiv rendszereinek általános fejtegetésébe bocsátkozni, annyival kevésbé, mert úgy tekintvén azokat, mint legnagyobb részben különböző speciális viszonyok és sajátos történelmi fejlődés különböző eredményeit, meggyőződésünk szerint abszolút gyakorlati értéket hazai viszonyaink között azon rendszerek egyikének sem szabad tulajdonítanunk. Nagy tévedés volna például, ha valaki akár az angol, akár a német egyetemi rendszernek, akár a francia különálló fakultások rendszerének hazánkra nézve kizárólagos alkalmazhatóságát akarná vitatni. Hazai viszonyaink közé be nem illeszthető külföldi minták merev utánzásának már nem egyszer adtuk meg az árát, midőn szakítva mintegy egész multunkat oly előnyösen jellemző józan konzervatismusra irányult nemzeti hajlamunkkal, történelmi fejlődésünk talaján nagyra-nőtt életerős intézményeinket. ahelyett, hogy a változott viszonyokhoz alkalmaztuk s tovább fejlesztettük volna, a civilizatio félreértett követelése nevében gyökerestől igyekeztünk kiirtani, csak azért, hogy azok helyébe tengődésre kárhoztatott idegen intézményeket plántálhassunk.

A kérdés, amely napi renden van, és amelyre nézve szerény felfogásunkat mi is e rövid cikk keretében legalább jelezni szándékozunk, első sorban tehát ez: legyen-e egy harmadik egyetem, s általában mi történjék jogakadémiáinkkal?

Előre kell bocsátanunk, miszerint a felső oktatásnak — és pedig minden ágaiban — a lehető legmagasabb, tehát valóságos egyetemi színvonalra lendő emelését mi is oly mellőzhetlen célnak tekintjük, amelyre összes reformtörekvéseinket irányoznunk és amelyet előbb-utóbb, de mindenesetre megvalósítanunk elsőrendű kulturális érdek. E tekintetben ma már alig is lehet számbavehető nézetkülönbség. Vitás csupán azon kérdés: minő eszközökkel, mely úton

érhetjük el vagy legalább közelíthetjük meg a jelzett célt legsikeresebben?

De hiszen e kérdésre nagyon könnyű a felelet! Ha egyetemi niveaura kell emelnünk felső oktatásunkat, hát állítsunk egyetemet! úgy látszik, hogy a megoldásnak ez egyszerű módját választotta maga közoktatási miniszterünk is, kiadván ily értelemben a jelszót. A magyar sajtó pedig, melynek épen a lelkesedés a legerősebb oldala, teljes hévvel ragadta meg a mentő eszmét s hordozá körül nagy diadallal e nemes országban; a főkérdéssel azonnal tisztába is jövének, sőt már odáig jutottunk, hogy provinciáink büszke metropolisai között elkeseredett vetélkedés támadt és foly maig is a harmadik egyetem dicsőségeért, úgy, hogy ha a közlekedés fellobbanása egymagában is elegendő volna egyetem teremtésére: akkor már régen hirdetnék a tudomány ígét a népszerű szegedi egyetemen. De fájdalom, nem így áll a dolog! Nagyokért való lelkesedés és nagyok alkotása között, hosszú és nehéz pálya van. Épen azért azt kell állítanunk, hogy amily egyszerű a megoldás e módja, éppoly kevésbé kielégítő. Mert vajjon felállítható-e oly könnyűszerrel az a harmadik egyetem, és ha felállíthatnák is, el lenne-e azáltal érve a cél, t. i. összes felső oktatásunknak az egyetemekre való koncentrálhatása? Mindkét kérdésre határozott „nem”-et kell mondanunk.

Egy harmadik állami egyetem létesítésének alig elhárítható akadályát ma, midőn államháztartásunknak a khronikussá vált deficit nyomorúságaiából való kibontakozása a közel jövőben nem is remélhető, épen a kellő anyagi erő hiányában kell keresnünk. Teljes készséggel csatlakozzunk tehát e tekintetben azon felfogáshoz, amelyet az utóbbi országos szakértekezleten, első sorban épen sárospataki főiskolánk érdemes képviselője fejtett ki, rámutatván arra, hogy mennyire indokolhatatlan egy harmadik egyetem létesítésébe bocsátkozni akkor, midőn a már létező második (kolozsvári) egyetem további kívánatos fejlesztése is anyagi oldalról oly nehézségekbe ütközik; és amely felfogásnak épen a kolozsvári egyetem egyik jeles tanára is annyi hévvel sietett támogatására.

Az egyetemállitás jelzett akadályát azonban némelyek elháríthatónak vélik azáltal, hogy a fennálló összes vagy csak némely királyi jogakadémiák megszüntetését s ezek tőkevagyonának a létesítendő harmadik egyetem fentartására leendő fordíttatását hozták javaslatba. E nézetnek adott kifejezést közelebb dr. Pauer Iván is, a „Magyar Tanügy” folyó évi 5. füzetében megjelent közleményével, sőt utóbbi, a jogakadémiák jövődő sorsára vonatkozó további tervéből kifolyólag, elegendőnek tartaná, három királyi jogakadémiának, névszerint a nagyváradi, győri és nagyszébeninek az új egyetem alapjába való beolvasztását, „természetesen megfelelő pótlással az ország részéről.” Mi azonban a nehézségek eloszlatásának ily módját sem kielégítőnek, sem alkalmazhatónak nem tekinthetnők.

Nem kielégítő, nézetünk szerint, azért, mert az összes királyi jogakadémiák tőkevagyonára alig képvisel 100,000 frtnál több jövedelmet; a Pauer úr által kijelölt három jogakadémia évi kiadási budgetje pedig épen csak 60—70 ezer frtra tehető. Hol volna még az előbbi esetben, ha t. i. az összes királyi akadémiák bevonatnának is az egyetemi alapba, minimális számítás mellett, a másik 100,000 frt., utóbbi esetben pedig a további 130—140 ezer forint évi szükségletre meg-

kívántató fedezet, még ha figyelmen kívül hagyjuk is az alapítással járó beruházások szintén tetemes költségeit? Alig hiszszük, hogy a közoktatási budgetet ily nagy összeggel terhelni pénzügyileg úgy, mint a várható kulturális eredmény mértékéhez képest tanácsos lehetne.

Dr. Bacsoni Lajos.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Ujabb időben egy pár tekintélyes német munka után ¹⁾ a magyar pädagogiai irodalomban is azon nézet kezd elterjedni, mintha Comenius nem ismerte volna fel a nagy elvet, hogy az élő természeti vagy művészeti tárgy, a tanítás legmértőbb tárgya s így a legjobb taneszköz és hogy a kép vagy utánzat csak másod sorban alkalmazandó; azt állítják, hogy Comenius az élő természetet egy puszta könyvvel helyettesíté (er substituirte bei dem Unterrichte der lebendigen Natur ein blosses Buch). Eltekintve Comenius sensualisticus álláspontjától, eltekintve az elméleti műveiben többször előforduló helyektől ²⁾, maradjunk az *Orbis Pictus* előszavánál, melynek 3-ik pontjában ez áll: *a megnevezett dolgokat nemcsak képben, hanem természetben (sed et in se ipsis) is fel kell mutatni*. Eszerint a képek a felmutatható természeti dolgoknak nem helyettesítői, hanem kiegészítői a szemléltetésnél. De miért kívánta Comenius a megnevezett dolgokat képekben is felmutatni? miért nem elégedett meg a felmutatható dolgoknak természetben való szemléltetésével? miért nem szorította a képek által való szemléltetést azon természeti dolgokra, melyek itt nálunk (ritkaságuk vagy épenséggel meg nem létük miatt) természetben fel nem mutathatók? Azt lehetne felelni Comeniussal, hogy: *praestat abundare quam deficere*. De itt mélyebb indok is van. Comenius encyklopädicus ismeretet kívánt nyújtani; kikerülhetetlen volt hát oly dolgok felvétele, melyeket közvetlen, természetben szemléltetni nem lehet. Már egy puszta képről, egy soha nem látott tárgyat csak az lesz képes elképzelni, ki előbb más, valóban látott tárgyak leábrázolását ismerni tanulta. Előbb ismert tárgynak ábrázolatját kell látnunk, hogy egy ismeretlen tárgyat a puszta ábrázolatról felfoghassunk. Mai nap már minden tanító tudja, hogy miért kell a lakóhely határát a közvetlen szemléleten kívül lerajzolni és lerajzoltatni ³⁾.

De hár miért szemléltet Comenius először képek által oly dolgokat, melyek természetben felmutathatók? Felelet: Comenius nem mondja, hogy ezeket előbb képekben kell szemléltetni, hanem csak azt, hogy természetben is kell szemléltetni; ez a sorrendet nem határozza meg. Az *Orbis Pictus* bevezetésében pedig azt mondja: *óhajtható lenne a ritkább s itthon nem található dolgokat készletben tartani, hogy midőn a tanulóknak említettnek, felmu-*

¹⁾ Baur a Schmid-féle Päd. Encyklopädia I. k. 828. lapján; továbbá Dr. Karl Schmidt. Geschichte d. Pädagogik című műve III. Bd. 393 l.

²⁾ Az Oktatástan XX-ik fejezet 61. és 10. pontja. A Schola Pansophica.

³⁾ Nevezetes, hogy C. a képeknek a gyermekek által való utánrajzolását is ajánlja az O. P. bevezetésében.

tathatók legyenek. Ennél világosabban nem lehet kifejezni a természetben való szemléltetés elsőségét a képek által való szemléltetés fölött. Comenius azon törekvésén azonban, hogy az egész világot, a *Janua* szövegében foglalt összes encyclopädicus ismeretet érzékeltesse, hézagot ütött az a körülmény, hogy képek által csak a látható dolgok érzékeltethetők. Erről sem feledkezett meg Comenius; a bevezetés V. pontjában azt mondja: *Ha némely itt említett dolgok nem voltak szemléltethetők, helyén való lesz azokat a tanulók előtt természetben (per se) felmutatni, p. szín, szag, íz, stb., amit lebrázolni nem lehetett.* Itt azonban már nem lehet elhallgatnunk, hogy a szigorú következetesség azon kényszerű botlásra vezette Comenium, hogy egyáltalán nem érzékelhető dolgokat is lebrázolt symbolicus szemléltetés végett, p. o. a lelket pontokkal, Istent szem alakjában.

Hogy Comenius mindig elsőseget adott a képek fölött a természetben való szemléltetésnek, azt kétségtelenné teszi a

Schola Ludus, seu encyclopädia viva (Játékkiskola, vagyis élő encyclopädia), mely nem egyéb, mint a *Janua* szövegének scenirozása.

Tudvalevőleg már a középkorban divatban volt a barát-zárdákban Terentius és Plautus szindarabjainak a tanulók által való előadása. E szokás később a protestans iskolákba is átszármazott; különösen nagy súlyt fektetett a drámai előadásokra Sturm, ki ezáltal főként a latin nyelv gyakorlását célozta. A classicus színműírók mellett, a XVI. és XVII. században egyes bibliai történeteket dolgoztak fel szindarabokká, sőt encyclopädicus irányú munkák (Erasmus colloquiai) is dialogisáltattak s azok adattak elő vizsgák alkalmával. A kor legnagyobb férfiai ajánlották az iskolai drámák gyakorlását¹⁾. Comenius korának gyermeke volt s a latin nyelv tanítása céljából szintén kívánja az iskolai drámák felhasználását. Már Lissában 1640-ben írt az ottani gimnázium számára ily szindarabokat. A schola pansophica tervezetében (88. §.) a gyakorlati képzés főeszközéül tekinti az iskolai színjátékokat, melyek haszna áll: *a)* az emlékezet képzésében, *b)* a szorgalom élesztésében, *c)* a tanítók nagyobb érdeklődésében, *d)* a szülők gyönyörködtetésében, *e)* a tehetségek kiismerésében, *f)* a szó- és taglejtésben. Általában az illedelmes testhordozásban való gyakorlásban; a schola pansophica módszerének annyira fontos részét képezi a színjáték, hogy Comenius az egyes osztályok leírásánál mindegyiknek megszabja az illető osztály szinpad-i pensumát; és pedig az első osztálynak a *Vestibulum*. a második osztálynak a *Janua* szövegét javasolja párbeszédbe szedetni, a harmadik osztály számára helyezi kiátásba a *Schola Ludus*-t. Ugy látszik: a papság erősen küzdött a színjátékok ellen, mint amelyek *a jó erkölcsökkel ellenkeznek*, még akik ajánlották is azok behozatalát, elleneztek a jelmezek felvételét. Comenius azonban azzal állt elő, hogy nemcsak nyelvbéli készsége, hanem a gyakorlati életben való ügyessége is kívánja képezni a növendékeket. Négy év alatt folyton sürgette Comenius e szindarabok előadását, de csak az utolsó félévben sikerült azt keresztülvinni; ekkor azonban úgy az előjáróság, mint a tanuló ifjuság és néző-közönség

tetszését igen megnyerte az előadás, úgy hogy Comeniumtól a kéziratot elkérték és 1656-ban kinyomatták¹⁾. A *Schola Ludus* nyolc részben, nyolc önálló szindarabra osztva dolgozza fel a *Janua*-beli encyclopädiát. E szindarabok a tanév egyes időszakaira elosztva hozatnak színre, az atrialis és janualis osztálybeli tanulók által.

Az első szindarab a *természeti testek* ismertetését foglalja magában; öt felvonásban, 21 jelenetben, 52 személy játszik benne²⁾; a *Januaból* az első 19 fejezet, az *Orbis Pictusból*, az első 35 cím felel meg neki.

A második szindarab az *embert* ismerteti négy felvonásban, negyven szereplő személy által; a *Janua* 20—31. fejezeteinek s az *O. P.* 36—48. címeinek felel meg.

A harmadik rész négy felvonásban, 88 személy szerepében a műipari világot (*mundum artificialem*) ismerteti. *Januából* 32—48, *O. P.*-ből 44—90 fejezeteknek felel meg.

A negyedik rész négy felvonásban, 78 személyt szerepeltet s az *elemi és latin iskola* tanítási eljárását élő példában szemlélteti. *Januából* a 49—50., *Orbis Pictusból* a 91—97. fejezeteket tartalmazza.

Az ötödik rész az *akadémia* berendezését és a főiskolai életet hozza színre, négy felvonásban, ötven szereplő személylyel; a *Janua* 50—60. s az *O. P.* 99—110. címeit dolgozza fel.

A hatodik rész 33 személy szerepében, 3 felvonásban, *erkölcstani* (helyesebben sociologiai) elveket fejteget. *Januából* a 61—77., *Orbis Pictusból* 110—118. címek tartalmát adja.

A hetedik rész a *családi és községi polgári élet*ről szól, két felvonásban, 68 személy szerepében. *Januában* a 78—90., *Orbis Pictusban* 119—144. címek felelnek meg neki.

A nyolcadik rész az *állami s egyházi életet* jeleníti meg két felvonásban, 53 személy szerepében. Megfelel ennek a *Janua* 91—110. és az *O. P.* 145—151. fejezete.

A Januabeli encyclopädia scenirozása pedig egy előjátékban ekként indokoltatik. Ptolomaeus király a béke idejét a tudományok javítására, előmozdítására kívánja felhasználni; evégből tanácskozássra hívja Platót, Eratosthenest, Apollinust és Pliniust, *hogy az emberi megismerésre méltó dolgok tanulásra az eddiginél könnyebb, rövidebb útat és módot keressenek.* A szándék a filozofusok tanácsának helyeslésével találkozok s Plató ajánlja „a dolgok rendszerint való átvizsgálását, s azoknak nevekkel való helyes megjelölését.” Ptolomaeusnak e munka nehéz volta iránti aggodalmát Plato — elég különösen — a Mózes I. k. II. r. 19—20. versében foglaltakra való hivatkozással oszlatja el. *Bizonyára olvastad — királyom! — a héber régiségekből, hogy Isten, a világ teremtetője, miután az embert a maga képére teremtette, bevezette a paradicsomba s kívánta, hogy a bölcsesség tanulását akként kezdje meg, hogy a dolgok megismerése s megnevezése által mivelje ki magában az isten képmását; a*

¹⁾ Ezenkívül megjelent az amsterdami kiadásban.

²⁾ Molnár Aladár: Közoktatás Története Magyarországon I. 423. I. csak az első darabról emlékezik, pedig a többi hét szindarab is ugyanazon könyvben foglaltatik. Valószínű, hogy csak felületesen nézte meg.

¹⁾ Baco: De Augustis Scientiarum VI. 4. 183.

dolgok emez átvizsgálása az állatokon megkezdett, de az „eset“ miatt félbeszakadt, pontos folytatása elhanyagoltatott; kérlek, királyom, vétesd fel újból bölcséid által e dolgot, hogy a paradicsombeli iskola végre megnyitják Ádám fiai előtt s az emberek hozzászokjanak magok a dolgok fölött bölcselkedni. Meghatározván a bölcsök tanácsa a sorrendet, melyben a dolgok szemléje elővételik (természetesen a Janua-beli sorrend), a király egy levelet bocsát ki, melyben meghívja a tudósokat, mesterembereket stb., hogy kiki a foglalkozása körébe eső dolgok névjegyzékét — *s amennyire lehetséges, magukat a dolgokat is* — magával hozza.

Dezső Lajos.

(Folytatása következik).

KÖZÉLETÜNK.

A kassa-vidéki papi értekezleti kör évi gyűlése.

A kassa-vidéki papi értekezleti kör rendes évi gyűlését május 28-án Göncön tartotta meg. Az elnök rövid beszédben felemlíté azon sokféle teendőket, melyek a lelkészre néznek, ha igazán lelkipogondozója akar lenni egyháznak; feltünteté, hogy munkakörünk szélesbedése s teendőink különfélesége, mintegy arra utalnak bennünket, hogy tömörüljünk; arra, hogy legyenek köztünk oly érülködési pontok, hol tanulva tanítsuk egymást, hogy ama tömkelegben, a mindenfelől reánk váró munkakörben, az ezerféle minutiális törvényekbe ütközve, el ne tévedjünk, hanem helyes irányban járassunk és működhessünk. Midőn azért e ponton mutatja ki a papi értekezletek fontosságát, a szép számmal egybegyűlt tagokat szívélyesen üdvözlővén, a gyűlést megnyitja. Ezután a fontos hivatali teendők miatt meg nem jelent jegyző helyettesítettét alóírt által. Majd a szikszó-vidéki papi kör elnökének emelkedett szellemű, szívélyes levele olvastatott fel, melyben hivatkozva tavalyi értekezleti körünk gyűlésének megküldött jegyzőkönyvére, testvéries szeretettel hívja fel körünket, hogy kultiváljuk továbbra is azon tért, melyet elfoglaltunk. A szívélyes viszony további fenntartása céljából, jelen gyűlésünk jegyzőkönyve is egész terjedelmében közöltetni fog a testvér értekezleti körrel.

Mult évi gyűlésünkben pályakérdésül kitűzetett: *a magyarországi két prot. egyház egyesülésének mik voltak akadályai a multban, mik a jelenben; s az egyesülés miként lehetne eszközölhető?* E kérdésre egyetlen pályamunka érkezett be. Hogy e fontos kérdés megfejtésére, illetve buvárlatára csak egyetlen tag vállalkozott, okát mindenestre ott kell keresnünk, hogy ilyen egyháztörténelmi tanulmány megírásához sok kútforrásra van szüksége az írónak, azt pedig falusi pap könyvtárában fel nem találhatjuk; de ha mennyiségileg csekély is az eredmény, de meg lehet elégedve körünk a beadott munka belbecsével, melyről egyik bírálója ezeket mondja: „egy szépen rendezett logikai következetesség és tudományos apparatussal készített, sok idevágó s a feltett kérdést megoldó olvasottságra s készütségre, s gondos anyag és adatok feldolgozására valló mű,“ mely ha egy pár helyen mutat is fel némi tévedést, melyek azonban a szerző által könnyen kiigazíthatók, „de egészben oly meleg lelkesedéssel s

odaadó hévvel, az unio iránt oly benső érzéssel megírt mű, mely azon csekély anyagi jutalom mellett, melyet körünk pénztára adhat, méltán megérdemli az elismerést is. Miután másik bírálója is hasonló szellemben nyilatkozott, a kör tagjai örömmel várták a jelíges levél felbontását, mely is az elnök által megtörténvén, értekezleti körünk egyik legmunkásabb tagjának, *Ujj István* bozsvai lelkésznek neve tűnt elő. — A pénztár megvizsgálása után a kör könyvtára részére megrendelendő könyvek felett fejlett ki eszmecsere, míg végre a már eddig megrendelt füzetenként megjelenő Szathmáry mívelődéstörténete sat. mellett még Kossuth L. Tudományos munkái és Törvényhatóságokhoz intézett minden levele és Wurga Lajos egyháztörténete fog megrendeltetni. A „Protestáns Pap“ című havi folyóirat mellőztetett, részben mert a szétszórva levő tagok közt használata sok akadályokba ütközik, de mert különösen mult évi számai nem is felelnek meg a hozzákötött reményeknek.

Végül többnemű gyakorlati kérdések vettettek fel. Egy év lefolyása alatt, különösen népesebb egyházakban, sok oly kérdés merül fel a lelkési hivatalnál, melyek mikénti elvégzése sokoldalú ismeretet, a törvényekben teljes tájékozottságot, s emellett valódi papi prudenciát kíván. Felvetetett a domesztika ügye is, de e tárgy felett vitát provokálni nem akart értekezleti körünk, miután oly elvi ellentétek merültek volna fel, melyek ennek hatáskörén túl esnének, melyek csak is irodalmilag, vagy pedig magasabb egyházi testületek által vitathatók meg s dönthetők el. A keresztyénvitelénél felmerülő nehézségek elenyésztetésére, majd megtanít a tapasztalat.

Ezekben foglaltván össze értekezleti körünk jelen évi gyűlési működését, bár egyszerű, igénytelen munkásság ez, mint maguk a munkások, de azért, ha a nagytiszteletű úr lapjának tendenciájával nem ellenkezik ily kicsinyes ügygyel*) foglalkozni, kérem ennek közlését; ha pedig nem láthatna jelen tudósításom a „Sárospataki Lapokban“ napvilágot, akkor tessék azt a papírkosárba dobni, hadd alugya ott, talán több rokontestvéreivel, örök álmát.

Ujj János.

Az alsózempléni ref. egyházmegye tanító-egyletének közgyűléséről.

Az a.-zempléni ref. egyházmegyei tanító-egylet 1883. évi május hó 30-ikán Sárospatakon, a leánynöveldeben, *Kérészy István* és *Csécsei Pál* kettős elnökök alatt tartott évi közgyűlésén, melyre az elnökség által az egylet tagjain kívül a tisztelendő lelkész urak és tanügybarátok is tisztelettel meg voltak híva, *Kérészy István*, főiskolai tanár mint *világi elnök*, örömmel üdvözlővén a szépszámu közgyűlést, miután annak a tanügyre nézve nagy jelentőségét s a tanítók érdekeinek előmozdítására nézve pedig nagy fontosságát jelezte, fél 11 órakor d. e. a gyűlést, melyen a rendes tagokon kívül egyházmegyénknek több lelkésze s a helybeli állami tanítóképezdének több tanára, nevezete-

*) Annaira nem tartom ez ügyet kicsinyesnek, hogy a papi értekezleti körök működése, szerintem, mindig biztos mutatója a lelkési testület szellemi életének és hivatali érdeklődésének, s épen ezért lapunk, mihelyest a most folyó nagyfontosságú vezércikket befejezheti, épen ezen irányban fog, egyik munkatársunk tollából, egy erősen írott, de igen meggondolni való cikket közölni.

Szerk.

sen: *Dezső Lajos*, igazgató; *Kapitány János*, *Kiss Elek*, *Kovács Zoltán*, *Zombory Emőd* tanár urak, mint vendégek jelenvoltukkal bennünket megtiszteltek — megnyitottak nyilvánítá. Ezekután előadta, miszerint annak, hogy e közgyűlés nem az alapszabályainkban meghatározott időben, augusztus hó utófelében, hanem a mai napra hivatott össze, oka a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltóságának azon örömmel üdvözölhető intézkedése, melyszerint az országos képviselői II. tanítógyűlést f. évi aug. 20-ra fővárosunkba ismét összehíván, elrendelte, hogy a képviseltetésre jogosított egyletek, vagy egyesületeknek képviselőiket már június 20-ikára meg kell választaniok; nemcsak, hanem azon gyűlésen leendő megvitatásra tételeket is kell kitűzniök, s valamint a választásról szóló jegyzőkönyvi számot, úgy a kitűzött tételeket is fel kell addig ő nagyméltósága elé terjeszteni; különben eme szép jogok élvezetétől elkésző tanító-egyletek, illetőleg egyesületek ez évre magok fosztják meg magukat; ezt tenni pedig — úgy mond — az alsózempléni ref. tanító-egylet talán csak nem akarja? Közgyűlés, valamint a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium kegyes rendeletét, úgy az elnökség előrelátó böles intézkedését s előterjesztését örömmel vette tudomásul s kimondá, hogy valamint kötelességeinek teljesítését, úgy jogainak lehető gyakorlását is mindig szívéen hordja s magát a folyó évben tartandó országos képviselői tanítógyűlésen képviseltetni különösen óhajtja, mert annak tárgyai közt az *Eötvös-alap*, *országos tanítói árvaház*, *országos tanítói nyugdíjtörvény* kérdései sat. különösen fontosak minden tanítóra s közvetve a tanügyre is, és elnökség nagyon helyesen cselekedett, hogy e közgyűlés tárgysorozatában ezeket is felvévén, az elsőbb helyekre tette.

Ezeknek utánna a kitűzött tételek tárgyalása megkezdetvén, közgyűlés az *Eötvös-alap* gyarapítását az egyletek egyik legszebb feladatául ismervén el, arra magát szíves készséggel ajánlá föl, s kimondá, miszerint annak az országos képviselői tanítógyűlés által leendő kezeltetését a cél tekintetéből sokkal jobbnak s jogosabbnak látja, mintha az az egyetemes tanítógyűlés rendelkezése alatt maradna továbbra is; annyival is inkább, mert ezt az alapgyűjtő és kezelő-bizottságnak többsége maga is üdvösebbnek látja. Az *országos tanítói árvaház létesítésére* nézve egyhangúlag kimondatott, hogy annak alapjára az egylet gyűjtéseket eszközöl s folytatni fogja mindaddig, míg szükségét látandja, a gyűjtő-bizottság tagjaiul a járaskörök elnökei választattak meg, központi pénztárnokául pedig *Csécsei Pál* sárospataki tanító. Az *országos tanítói nyugdíjtörvény* módosítása tárgyában Csécsei Pál és Gérecz Károly egy határozati javaslatot terjesztettek be, mely kevés módosítással egyhangúlag elfogadtatott. A főtiszt. egyházkerület által 1877-ben kiadott népiskolai „Tanterv“-nek, némely azóta megjelent s kiadásra váró tankönyvre való tekintetből, módosítása szükségesítetvén, határozatokat, 'miszerint a járási körök legközelebbi értekezletén vétessék az tárgyalás alá s ott a már forgalomban levő tankönyvek is bíráltasának meg, s a bírálatok az irodalmikör elnökéhez, t. Dezső Lajos állami tanítóképezdei igazgató-tanár úrhoz küldessenek be minél előbb. A folyó évben tartandó országos képviselői tanítógyűlésre képviselőül titkos szavazattal Gérecz Károly választatott meg, de rendkívüli okok miatt ő arra magát fel nem ajánlhatván, miután a bizalmat s kitüntetést igen melegen megköszönte, ugyancsak titkos szavazattal *Csécsei Nagy Pál* választatott meg. — Ezen f. évi aug.

hóban tartandó képvis. tanítógyűlésre következő tételek felküldése határozatott: 1) A népiskolában szakszerűen csoportosíttasának-e a tantárgyak vagy nem? s olvasmányok alapján célszerűbb-e a tanítás, vagy pedig tankönyvek nyomán. 2) Külön „Tanterv“ kell-e a falusi és városi népiskolák számára? 3) A tanító-egyletek és egyesületek elnökségének portomentes levelezés engedtessek. 4) Az országos tanítói nyugdíjtörvény némely szakaszai módosíttasának. — Írásbeli értekezések az idő rövidsége miatt ez alkalommal nem tartathattak s a gyűlés d. u. 5 óra tájban kölcsönös üdv- és szerencsekívánatok közt befejeztetett. —y—z.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Necrolog.** *Simon János*, megyénk, kerületünk, és egész magyar hazánk egyik legöregebb papja, mult ápril hó 20-án végezte be kis hián 88 esztendőre terjedt földi életét. Ott született ő 1795. szept. 17-én, ahol az Otrókocsi Főris Ferenc bölesője rengett: Otrókocban. Szülötte földén kezdvén tanulói pályáját, midőn lelkében a magasbratőrek-vés vágya felélbrett, köznemes földmivelő, de igen szegény atyja és anyja alig tudtak neki más úttravalót adni, mint könyvet, áldást és imádságot. Csakugyan rendelt a gondviselés neki hatalmas pártfogót Bodon Károly togátus diák nagybátyjában, aki őt mendikánsul maga mellé vevén, reményei Mekkájába, a sárospataki kollégiumba bevitte. Ki volt boldogabb, mint ő, mikor a reá nézve új világban, földi mennyországában szétnézhetett, mint Cleantes, aki éjjel vizet hordott, csakhogy nappal tanulhasson; szolgált ő is örömmel és tanult. Csüggett jelesnél jelesebb tanítóinak ajkán, de mégis legnagyobb hatással volt lelkére *Cseresnyei Sámuel*, általa mindenha kegyelettel emlegett tanára, aki őt és gradusát a retorikán kezdve fel a deákságig, négy éven át kitűnő sikerrel egymaga tanította. 1817-ben lett togatus diákká; 1825-ben primáriussá. Egész akadémiai pályája alatt *instruktor* volt, felváltva a Gúthy, Szatmári Király, Bárcy és Vendéghi úrfiak mellett; 1826-ban az inferior szintaxis-tákat tanított, mely osztályban akkor 162 növendék volt; 1827-ben a zsidó nyelv tanítása bízott reá. Végre becsülettel megfutott főiskolai pályája után két évig sajó-szentpéteri akadémikus rektorra, innen Gömör akkori hirhedt esperese, serkei pap, Báthori István káplánjává; 1831. *tavaszn* pedig *zubogvi rendes predikátorra lett*. És bár ezen állomás, a jövedelmet illetőleg, aránylag a legkisebbek közé tartozott: bár classicus míveltsége, fedhetlen élete, mély vallásossága, hivatalbeli buzgalma, szónoki tehetsége, jó külseje, társalgási ügyessége, őt bármely első rangú hivatalra is méltóvá tették: ott maradt mindazáltal a félreesső parányi helyen mindhaláláig, tehát 52 *egész esztendeig*. Azonban kevéssel is megelégedni tudó szép nagy lelke itt is boldog volt, kárpótolva isten jósága által hozzá méltó feleséggel, *Elek Teréz asszonynyal*, kivel szintén 1831. *tavaszn* keit össze, és túlélvén őt, őrangyala volt végpercéig, tehát 52 *egész esztendeig*. Tetőpontját érte el földi jólétének, midőn a gondviselés egyetlen bár, de annál hőbben szeretett kedves leánykával ajándékozta meg. Örömeinek ime poharába azonban mélységes bánat vegyült, el keltetvén temetni gyermekét, s aggódni ezután maradt két kis unokájának jövője miatt. Az egyházmegyén iskolalátogató, papi s tanítói vizsgákra kirendelt censor és tanácsbíró volt. Hátra kellett vonúlania időnap előtt minden közszolgálatától anyagi körülményei miatt. Áldó szeretettel vált meg lelki gyermekei, kedves híveitől, kik ő hozzá, mint atyjokhoz, mindvégig példás tisztelettel viseltettek, és éveken át volt hű segédétől. Mártha Ferencről, ki hordozta az ő terhét odaadással. Legyen áldott emlékezete! Sz. S.

— **A convent elnöke, főtiszt. Török Pál** püspök úr, mint az egyetemes tanügyi bizottság elnöke is, július 5-re

hívta össze az egyetemes tanügyi bizottság tagjait, úgy, hogy július 4-én a tagok megjelenvén, másnap reggeli 9 órakor tanácskozáshoz kezdjenek. Ugyanekkorra, az egyházkerületek theologiai intézetének egy tanárát is meghívja az intézetek képviselésére, hogy a theologiai intézetek tanrend-szerét összevetve egymással, azokból egy közös tantervet készítsenek. Ezenkívül az egyetemes tanügyi bizottság tanácskozási tárgyai lesznek: a gimnázium és tanító-képezde ügye. Contemplálni fogja a bizottság a középtanodai országos törvényt s azon állapotot, melyet az teremtet; összehasonlítja ezt gimnáziumaink jelenlegi rendszerével, szervezésével; constatálja: mennyiben kell ezeknek módosulniok, átalakulniok, az országos törvény kívánatahoz képest; mennyivel több évi kiadás szükséges ezeknek értelmében gimnáziumaink fentartásához; részben megmaradt autonómiánknál fogva: mi jót eszközölhetünk középtanodáink, egyházunk érdekében, a közmíveltség és tudományosság előbbvitelére; mit s mennyit javíthatunk a tanterv, tankönyvek, a tanárok képzése s dotatiója tekintetében? E kérdések szerencsés megoldása tekintetében kívánatos, hogy a gimnázium tanárai s azokat fentartó testületek, kellő adatokat s javaslatokat juttassanak a tanügyi bizottság használatára. A másik tárgya lesz a tanácskozásnak a tanítóképezdek, jelesen ezekben a tanfolyamnak 4 évre kiterjesztése iránt vélemény, javaslatot adni. Harmadik tárgya, különösen a lelkész-képzés tekintetében, theologiai tanintézetünk szervezetének felülvizsgálása s szükséges idomítása; nevezetesen a tantervre nézve, minthogy a hittangallgatóknak a képezdei tantárgyakkal is kell foglalkozniok, s megszerezniök az ismereteket, melyekkel mint iskolafelügyelőknek, több állomáson mint lelkésztanítóknak birniok kell, és mivel a közegészség-tannak is a theologiai tanintézetekben előadása sürgettetik.

— **Luther utódai.** Annak alkalmából, hogy az egyetemes ev. ágost. egyház Luther emlékezetére, legközelebb nagy ünnepélyt készül szentelni, annak is utánajártak: kik és minő ágú utódai vannak még életben a nagy reformátornak? s íme kitűnt, hogy Luthernek fiágon már nincsenek utódai, mert ez ág 1742. kihalt. Leányágon utóda: keleti Poroszországban a *Saucken* nemzetség. Ennek tagjai: *Saucken-Tarputschen* és *Saucken-Julienfeld* képviselők. Egy Saucken-leány egy berlini zsidószármazású bankár neje.

— **Az Arany emlékünnepre** N. Körösön, f. hó 3-án, a nagy költő és tanár 150 tanítványa jelent meg, köztük főiskolánk egyik tanára *Nagy Gusztáv*. A cél *Arany-alapítvány* gyűjtése lévén, a jelen voltak csakhamar 1000 forintot raktak össze s a gyűjtést folytatni fogják. Az alapítvány kamatai a nagy-körösi gimnázium oly növendékének adatnak majd ki, akik a hazai szépirodalom művelésére hivatottságot tanúsítanak. Ime a nagy szellemek örök élete!

— **Főiskolánk köréből.** Mire lapunk megjelenik, az új igazgató-tanács tagjai készülöben vannak Sárospatak felé, hogy aztán itt 10—30-ig, tehát három hétig egyfolytában áldozzanak a tanügynek. Itt már a vizsgálatra kész ifjúság és tanári kar várja őket; ez utóbbi eddig is jóformán megfáradva az előkészület munkálatában. Az akadémiában a col-

loquiumok a hó elejétől folynak; a gimnáziumi tanárok napok óta gyűléseznek és vitáznak a középiskolai törvény, zsinati munkálat és saját tantervünk összeegyeztetésén, hogy aztán az a tanári kar plenumán át az igazgató-tanács s innen az egyházkerületi gyűlés elé kerüljön. Az *irodalmi kör* is hol közgyűlésben, hol kezelő-bizottságilag küzd meg feladatával, önmagával s az átalakulási kívánalmakkal, s áhi-tozik az örökös reformok forgó szele elől a szélszentes kikötőbe, hogy aztán teljes erővel és a szükséges nyugalommal próbálhassa és mutathassa meg erejét. Új tagjául legközelebb *Vágó Gyula*, s.-a.-ujhelyi tanító jelentetett és fogadtatott be készségesen.

— **Két jóra való gyakorlati irányú művecske** jelent meg e napokban s küldetett be szerkesztőségünkhöz *Nagy Lajos*, mikespécsi ref. lelkésztől. Az elsőnek címe: „*Magyar reform. vallású presbýterek könyve*,” mely jelen alakjában már második kiadást ért. Egyéb hasznos tudnivalók mellett ez új kiadás már az egyházi törvények azon intézkedéseit is felöleli, melyek az egyháztanácsra vonatkoznak s amelyek általában a községi egyházi élet vezetését közelebről érintik. Az a lelkész, ki mindent elkövet, hogy e művet hívei olvassák és tanulmányozzák, a közügy előmozdítása mellett, saját munkáját is megkönnyíti s áldásosabbá teszi, mert e könyv terjesztése által értelmes, saját hivatásukat pontosabban betölteni segítő társakra tehet szert az egyházi élet ügyes-bajos dolgainak vezetése körül. A másik mű címe „*Éskető lelkész*.” Együvé foglalja mindazokat az egyházi és polgári törvényeket, melyeket a lelkésznek a házassági ügyre vonatkozólag tudnia kell. Új dolgokat természetesen nem ad, de érdeme mindenesetre a szorgalmas gyűjtés és ügyes csoportosítás; bár nem hallgathatjuk el abbéli hibáit sem, hogy adatai némely tárgyakra vonatkozólag hiányosak, nem elég pontosak és nem is eléggé világosak. Így, hogy csak egy párt említsünk fel a többi közül: a vegyes házasságok válóperéről még több oly intézkedést kellett volna szerzőnek ismertetnie, melyet a lelkésznek mulhatlanul szükséges tudnia, hogy biztosan tájékoz-hassa magát ez eléggé bonyodalmas ügyben. A hirdetés (38. lap) nem mindig hat hónap alatt évül el, mert p. o. ha az illetők más helyre mennek lakni, annak csak három hónapig van érvénye s ennek eltelte után új hirdetésnek van helye. A sógorságnál meg kellett volna mondani előbb, hogy abban is két ág van, mert csak úgy lehet értelme a később elmondottaknak. Egyébiránt mindezek könnyen kiigazítható tévesztések, s kívánjuk, hogy derék szerzőjének jöjjön is el minél korábban erre a *második kiadás* alkalmá.

— **Apró hírek.** *Bessenyei György* emléksobrát f. hó 10-én leplezik le *P.-Kovácsiban*, a hazai tudományos intézetek s az irodalmi világ méltó érdeklődése mellett. — *A sárospataki állami tanítóképezdében* az évről vizsgálatok f. hó 11—16-ig; a képesítő vizsgálatok 18—30-ig; a *debreceni* kollégiumban pedig a hittani szakban f. hó 14-től; a jog- és államtudományban f. hó 21—30-ig; a gimnáziumban 17—27; a tanítóképezdében 22-től kezdve tartatnak.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos ref. egyházi közalapról.” III. Gyöngyösy S. „A harmadik egyetem és a jogakadémiák.” II. Dr. Bacsoni L. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Folyt.). Dezső L. „Felvidéki protestáns missio.” Böszörményi K. „Vegyes közlemények.”

Az országos ref. egyházi közalapról.

III.

Az országos közalap tőkéjének mikénti növeléséről tett zsinati intézkedés, egyik leglényegesebb sarkköve ezen nagyszerű alakításnak.

E tárgyra vonatkozólag a zsinati atyák intenciója kétségen kívül az volt, hogy minél hamarább, minél tekintélyesebb tőke teremtessek. Igen helyesen!

De talán mégsem egészen méltányos, mindent a jövőnek tőkésíteni, a jelen kiáltó nyomorát, inségét pedig csak a kamatok háromnegyedének balzsamával enyhíteni! Annyi és oly fontos, azonnali nagyobb mérvű segélyt igénylő bajaik vannak a mi egyházainknak, hogy a halogatás nagy veszéllyel jár és a későn jövő segély, már csak olyan gyógyszer lesz, melyet a kétségbeesett családtagok a haldoklónak kékülő ajkaira öntenek, de amely már gyógyulást nem adhat, a haláltól meg nem menthet; két, avagy csak egy nappal előbb még segíthetett volna.

A zsinati törvényekben ki van mondva, hogy a közalap pénztárába befolyandó összegek a kamatok egynegyed részével tőkésítettnek; tehát a folyó nagy célokra csak a kamatok háromnegyede fordítható. Ezt az intézkedést csak akkor lehetne érteni, ha a közalap javára, egy évi bevételre számított összeg, csak egyszer-mindenkorra fizettetnék; de a zsinat határozata szerint, ez olyan örök forrás akar lenni, mely minden évben ugyanazon tekintélyes összeget hozza a pénztárba! Hiszen így, szerencsés körülmények között, 100 év múlva, akár egy országot vehetnek a protestánsok!

Nagyobb felvilágosítás okáért tegyük egy kis számítást, előre kijelentvén, hogy ez csak nagyon felületes és nagyon hozzávetőleges lehet, melyet majd az eredmény igen nagy számokban cáfolhat meg, jobbra vagy balra, amint a hiteles adatok kívánni fogják; amiért is minden bírálatot egyelőre tisztelettel visszautasítok, már csak azért is,

mert a biztos számítás alapját képezhető adatokkal ez idő szerint nem rendelkezhetem, de talán más sem rendelkezhetik.

Tehát csak megközelítőlegesen föltevésből indulok ki.

Magyar- és Erdélyország ev. ref. vallású lakosainak számát két millió kerek számban szokták megállapítani; ezt el is fogadom kerek számnak; ezt a két millió lelket, minthogy ez a jó magyar faj nem nagyon szapora, teszem négyszázezer családra, és ennyi bizonyosan lesz is; ha már most a közalap javára beiratkozott családok által fizetett közép összeget 50 krban állapítjuk meg: a négyszázezer család által évenként fizettetik kétszázezer forint; ezen összegből pénzkezelési költségekre és bevehetlenségekre leszámítva 20 ezer forintot, maradna tiszta bevétel 180 ezer forint, ami évenként folytonosan ennyivel szaporítaná az alaptőkét.

Köztudomás szerint ily nagyobb összegek után, biztosan elhelyezve, alig lehet nagyobb kamatot számítani négyesnél. Így tehát az első évben 180 ezer forint tőkének a kamatja lesz 7200 frt. melynek egynegyede 1800 frt. a tőkéhez csatoltatván, a domestica céljaira fordítható lenne 5400 frt.

Így véve föl minden évben 180 ezer forint befizetést és a kamatok egy negyedét tőkésítve, kerek számokat véve föl, már a hatodik évben a tőke közel százezer forinttal meghaladná az egy milliót; a domestica céljaira kiosztandó háromnegyed kamatok meghaladnák a 30 ezer forintot. Tizenegy év elmúltával pedig a tőke meghaladná több mint száz ezer forinttal a két milliót, és a közalap céljaira fordítható háromnegyed kamat több lenne 60 ezer forintnál.

Ily számítás mellett tizenegy év alatt szétoszthatnák a kamatokból összesen 370 ezer forint, tőkésíthetnék 123 ezer forint; miből látni való, hogyha a kamatok mind felhasználtatnak is, a tőke a maga mérvében, rohamosan fog növekedni; sőt az is látható, hogyha megfordítva történt volna is az intézkedés, t. i. hogy nem a kamatok egynegyede

lett volna tőkésítendő, hanem a tőkének egynegyed fölhasználható: a jövő emiatt sem szenvedett volna, mert amidőn a jelen áldozatot hoz a jövőnek, mindenestre jól esik neki, ha áldozatának gyümölcseit maga is élvezheti, ha nem egészen, legalább csak részben. De erről tíz évig már hiába beszélünk, a zsinat így látta jónak, intézkedésében meg kell nyugodnunk! majd tíz év múlva beszéljenek azok, akik élni és intézkedni fognak.

Ez a számítás lehet nagyon gyarló; megtörénthetik, hogy csak felényi, vagy ennél is kevesebb fog évenként befolylni, lehet hogy több; a számokat majd csak a beiratkozások után lehet megállapítani; de ha kevesebb lesz az összeg, akkor méginkább áll az, hogy nagy tévedés volt a kamatok egynegyede tőkésítésének megállapítása, mert ezáltal legégetőbb szükségünk kielégítése fog, meg lehet, helyreépíthetetlen kárt szenvedni. A segélyezésre kitűzött nagy célok általában mind olyanok, melyeknek megközelítése halasztást nem tűr, melyek már 300 év óta várják a testbe öltözött ige szabadítását.

Az egyetemes convent előintézkedéseit megtette, alosztályait megalapította, ezek által fölhívta az egyházkerületeket, hogy a közalap nagy céljai felől tájékoztatást adjanak, s ezekre támaszkodva, már a közel jövőben megkezdhesse áldásos működését.

A bekívánt tájékozási adatok között, figyelmét kiterjesztette a tűzkár elleni biztosításra is, és nagyon helyesen óhajtandó, hogy bevonassék ez is a domestica körébe, és ne adjuk más, idegen társulatoknak azon biztos és szép jövedelmet, mely tekintélyes összeggel van hivatva gyarapítani közpénztárunkat.

Csak örömmel és lelkesedéssel szólhatok a conventi nyugdíjintézeti bizottság azon intézkedéséről is, melyszerint a nyugdíjintézet szervezését az életbiztosítási alapon óhajtja megkezdeni, amit reményleni enged azon intézkedése, hogy a szükséges adatokat ily irányban kívánja beszerezni.

Es ez így lenne jól. A nyugdíjintézetet biztos alapra kell fektetni egyrésztől azáltal, hogy a tőke együtöde határozottan e célra külön kezeltessék, a tőkésítendő egynegyed kamatok aránylagos részének hozzácsatolásával; más részről a lelkészek egyetemes és kötelező életbiztosításukból befolyó összegeknek ezen célra leendő fölhasználásával. Hadd pihenjenek meg már egyszer valahára aggódó lelkeink a fájdalomtól, melyet éreznünk kellett mindannyiszor, midőn családunk apró tagjaira tekintünk, s elgondoltuk, hogy mi lesz mindezekből, ha időelőtt kidőlünk s kitaszíttatnak a hajlékból, melyben növekedtek, éltek, örültek; kitaszíttatnak koldúsokként, mert édesatyjuk elvitte magával a kenyeret?

Nem jó erre még gondolni sem! Nem érezi ezt a fájdalmat senki más, csak a szegény papok, kik hivatásuk köréhez csatolva, egyedül oly térben mozoghatnak, mely apostoli küldetésökkel nem ellenkezik, de amelyben meggazdagodni nem lehet!

Igen, mi fizetni fogunk a nyugdíjalapra, amennyi tőlünk kitelik; csak lássunk már egyszer valahára egy éltető forrást, melytől reménylhetünk, hogy gyöngyecskeiket ami szegény árváink szomjazó ajkára is fogja hinteni!

Lehet, hogyha időm és munkakedvem engedi, e tárgyra még egy külön közleményben fogok beszélni *).

És ezen pontnál be is fejezhetném az országos közalapra tett egyszerű, falusi nézeteimet, ha az országos domestica ügyében kiküldött conventi bizottság egy javaslattal nem állott volna elő, mely egyenes és leplezetlen megsértésével a zsinati törvénynek, életerét elmeszeni, működése nagybbszerűségét előre megzsibbasztani szándékozik az országos közalapnak. Ez a conventi bizottság többségének ama javaslata, melynek értelmében a közalap egy részének, például 25—25 %-tőljának, a törvényben megállapított feladatokra való fordításának joga az egyházmegyékre és kerületekre bíztnék.

Valóban csak szégyenelnünk lehet ezen kapzsiságot, mely az országos közalapot, még mielőtt működését megkezdhetne volna, már az egyházmegyék és egyházkerületek fejőstehenévé akarja tenni; szégyenelnünk kell, hogy amidőn még úgyszólván semmisem folyt be a közalapba, s már a provinciai érdekek bele akarnak markolni, már osztalékot követelnek maguknak, azon sophisma alapján, hogy majd így a hívek aránylag magasabb osztályba sorakozni későbbiek lesznek, s annál fogva az alkotandó közalap erősebb leendő.

Szerencse, hogy ezen javaslat ellenében a kisebbség, oly meggyőző indokokkal, oly hatalmas érveléssel támogatott ellenjavaslatot adott be, az erők egyesítése s ezáltal egy hatalmas, a közalap megvalósítására szolgáló központi alap teremtése érdekében, hogy a convent bölcsesége célszerűnek látta ezen kérdés levételét a napirendről, így megelőzni az elkerülhetetlen elkeseredést s a jövőre bízni e kérdés megoldását! E két javaslat tételénél két volt magyar pénzügyminiszter állott szemben egymással. A többségénél Kerkápoly Károly, a kisebbségénél Lónyay Menyhért gróf. Mi a gróftól eleitől fogva úgy ismerjük, mint körültekintő, nagy pénzügyi kapacitást, mint e terén gyakorlati embert, világosan és mélyen látó főt, és azon indokoknál fogva, melyek a kisebbségi javaslatban oly meggyőzők, oly, a zsinat működésének intenciójából meritettek; mi határozottan a Lónyay gróf álláspontját fogadjuk el.

Egy erős központi alap teremtése! Ez vezethet célhoz egyedül; senkisem döntheti meg bármely ékes hangzású phrazisokkal a letűnt századok által reánk hagyott ama gyakorlati igazságot, hogy a szétforgácsolt erőkkel sohasem lehet oly nagyszerű eredményekhez jutni, mint egyesített erőkkel! Nekem

*) Szívesen kérem.

jobban tetszik uralkodónknak eme jelszava: Viribus unitis! mint ez: „Divide et vices!” Hát ama Krisztusi elvek: „Ne nézze kiki csak a maga hasznát, hanem a mások hasznát is nézzel!” Ti pedig egymásnak terhét hordozzátok, mint a Krisztusnak jó vitézei! Vajjon ez elvek birnak-e még erővel és hatással evangeliumi reformált egyházunkban!?

Egyesek az egészért, az egész az egyesekért! nem provincialis érdekek szolgálata az, melyre nagy céljainál fogva az országos közalap hivatva van! A zsinat törvényeinek mind szavai, mind szelleme oda mutatnak, hogy annak a közalaphoz egy szétszathatatlan életerős forrásnak kell lenni! Ha nem az lesz, akkor le kell törni azt a céget, melyet a törvény homlokán visel: „A magyar országos reformált egyházi közalapról!” mert akkor a conventi bizottság többségének javaslata szerint az lesz fele részben országos, negyedrészen egyházkerületi, negyegyrészben egyházmegyei szétforgácsolt alap.

Dehát mire való az a kicsinyeskedő féltékenység? Hát hol vannak azok a nyomorral küzdő, vagy alakítandó egyházak, amelyeket gyámolítani kell, hol vannak azok a folytonos nélkülözéssel küzdő lelkészek, tanítók, akiknek sorsukon javítani kell; nem az egyházmegyékben, nem az egyházkerületekben? Kik fognak ott ülni a convent zöld asztalánál, midőn a segélyek kiosztása kerül napirendre; nem az egyházmegyék, az egyházkerületek törvényes képviselői-e, kiknek módjukban fog állani érvényt szerezni egyházmegyéik vagy kerületeik égető szükségéi elintézésének?! Lehet, hogy egyik évben egyik, másik évben másik egyházmegye vagy kerület fogja nagyobb mérvben igénybe venni a közalapot, aszerint, amint itt vagy ott égetőbb a szükség; de bizonyára tekintet leendő, tekintetnek kell lenni arra, hogy panaszra egyiknek se legyen oka!

Mit érnének az egyházmegyék és kerületek a szétforgácsolt osztalékkal: alkothatnának-e abból valami nagyobb, maradandóbbat, mint ha az erő egyesítettik?!

A számok, mint mindenütt, úgy itt is legékebben szólnak. Az általam felvett számítási alaptól indulva ki: ha a közalap jövedelme szétszathatnék, úgy, amint a többség javastatában áll, következő eredmény mutatkoznék:

Az évi bevételbe előirányzott 180.000 frtnak 4% kamatja tenne az első évben 7200 frtot; ennek $\frac{1}{4}$ része 1800 frt. a tőkéhez csatoltatván, maradna 5400 frt. Ugy de a nyugdijalaphoz mindenesetre külön és együtt kelletvén kezelni, erre okvetlenül levonandó a kamat egy ötödrésze 1080 frt. Ennek az 5400 frtból történendő levonásával maradna 4320 frt. Ennek 50%-ka, tehát fele maradna a convent rendelkezésére, tehát 2160 frt. Az egyházkerületek és megyék közt szétszathatandó lenne a másik

2160 frt. Figyelmén kívül hagyva az egyházkerületek és megyéknek az osztalékból leendő részesülésök arányát, egyenlőn osztva szét ezen összeget; az öt egyházkerületnek az ő 25%-juk szerint jutna 1080 frt., azaz egynek-egynek 216 frt. A másik 25% az öt egyházkerületben levő 56 egyházmegyének összesen 1080 frt, tehát egyenként 19 frt 28 kr. Hát ha még az én számítási alapomat az eredmény úgy összetöri, hogy felényi sem fog befolyjni a közalapra, mint amennyit én fölvettem, akkor az egyházmegyéknek alig fog jutni egyenként 10—10 frt.

Igaz, hogy ez az összeg évenként több mint még ugyanannyival fog szaporodni; de mindenestre sok idő telik el addig, míg az egyházmegyék csak 2—300 forintot is fognak évenként kapni az osztalékból! Hát érdemes-e ezért bojgatni a közalapot, érdemes-e ezért megakadályozni annak izmosodását, nagyobb mérvű tevékenységét? . . . Bizonyára nem!

Ezért neveztem én ezt a többségi javaslatát a conventi bizottságnak kicsinyeskedő féltékenységgel! Midőn azonban én az országos közalap egységét, annak megoszthatatlanságát és a convent általi kezelését kívánom, épen a kitűzött nagy célok érdekében; másrésztől nem akarom tagadni, hogy úgy az egyházmegyék, mint egyházkerületekre bizonyos kötelességek teljesítését róva úgy maga a zsinat, mint az egyetemes convent; mindenekelőtt a szentesített törvények 218. §-ában találjuk annak körülírását: „A segélynyújtás feltétele, hogy az egyházközségek, egyházmegyék és egyházkerületek, a magok részeséről is megtegyenek előbb minden lehető azon cél elérésére, melynek segélyezéseért folyamodnak!”

Itt az a kérdés veti föl magát: mennyit és miből tehetnek meg az egyházmegyék? Erre én ezt az egyszerű feleletet adnám: Annnyit és abból, amennyit eddig is megtehettek. Ebből tehát önként következik, hogy mindazon alapok, melyekkel az egyházmegyék és egyházkerületek közigazgatási, segélyezési, nyugdijintézeti és más célokra ez ideig rendelkeztek, hagyassanak ezután is érintetlenül az eddigi kezelés alatt. Bármennyire óhajtanám, hogy különösen a nyugdijintézeti alapok egyesíttessenek az e célú, országos közalappal: mindazonáltal tekintve, hogy pénzügyi tekintetben sok nehézségekbe ütköznék ezeknek a közalappal való kezelése; de másrésztől a vidékeken immár biztosan elhelyezett vagy elhelyezendő tőkék után magasabb kamatok fizettetnek, mint a bankokban elhelyezett magasabb összegek után, és több más okoknál fogva is: a nyugdijintézeti alaptőkéket is meghagyandónak vélem az eddigi kezelés alatt, az eddigi alapokon. Hadd élvezzék maguk azon testületek, ezeknek bár szerény gyümölcseit, melyek azokat, oly nagy törelemmel gyűjtögették össze a kegyelet filléreiből!

Ez a nézetem a Baldácsy alapítványról is. A hagyományozó nemeslelkű báró intentioja nemcsak megengedi, sőt épen azon körülménynél fogva, hogy a protestáns egyház összes tizenegy superintendenciáját a testvériesülés útján kívánta együtt tartani, egyenesen megkívánja, hogy annak jövedelmei, az egyházkerületek között szétosztassanak, s általuk fordíttassanak a kitűzött célokra. Ezen intézkedések által talán meg lehet menteni az országos közalap teljes egyesítését és megoszthatatlanságát.

Ily alapon, hogy hová nőheti ki magát a mi domesticánk, egyelőre nem tudhatjuk. Sok a megmenteni, sok az építeni való idebent; missioi céljaink most még tovább nem terjedhetnek a szomszéd tartományokban szétszórt hitfeleink és honfitársaink megmentésénél: a haza és hitfelekezeti részére; de ki tudja, hátha néhány évtized, vagy talán egy egész hosszú század múlva hittérítőket fog nevelhetni, akik majd szent lelkesedéssel kebleikben, apostoli buzgalommal és fáradhatatlan kitarással fognak túlrepülni a szomszéd tartományokon, és tengerre szállva elzarándokolni messze-messze, más világrészbe, más földövek alá, hogy az evangéliumi tudománynak hívőket szerezzenek és egyházakat alapítsanak a Jézus nevére, a Jézus szellemében!

Boldog napok, szép idők, mi már titeket nem láthatunk, és épen azért adjuk meg a jelennek azt, amit megérdemel; ne legyünk fukarok fájdalmi enyhítésében, hogy ne csak reménységben lássa egy szebb jövő hajnalsíllagát, hanem élvezze is a hosszú várakozás után annak fényét, melegét; hogy midőn sirjába dől a nemzedék, égi öröm hangjain mondhasa el Simeonnak amaz énekét: „Mostan bocsásd el, Uram, a te szolgádat békeséggel, mert látták az én szemeim a te Űdvéztődet!”

Gyöngyösi Sámuel.

ISKOLAI ÜGY.

A harmadik egyetem és a jogakadémiák.

II.

De másrészt, mint fentebb is kifejeztük, a kiegészítés ajánlott módját jelen viszonyaink között alkalmazhatónak sem tekinthetjük. Útjában áll ez expedienst alkalmazásának, nézetünk szerint, már magában azon körülmény is, hogy a szóban forgó királyi jogakadémiák, egy kivételével (nagyzebeni), tudvalevőleg mindannyian a tanulmányi alapról tartatnak fenn. Már pedig ez alap körébe tartozó vagyonelemek jogi természete, amint szintén tudva van, még mind ez ideig oly nyílt kérdés, melynek formászerű eldöntésétől törvényhozásunk faktorai minden készülődés mellett is észrevehetőleg tartózkodnak, dacára annak, hogy azon kérdés époly nagy történelmi apparatussal, mint szenvedélyességgel lőn a két ellentétes felfogás és érdekkör képviselői által már megvitatva; s dacára annak, hogy — mondhatni — összes tanügyi és felekezeti rendezkedésünk minden mozzanatánál

beleütközünk e nagy kérdés gordiusi csomójába s a közhaladás hátrányára mindannyiszor a kitérés kerülő útjait vagyunk kénytelenek választani. Minthogy eszerint a tanulmányi ügy, mint a vallásalap oly tényleges kezelésére és alkalmazására nézve mostani államrendszerünkkel merev ellentétben álló azon felfogás tekintetik még mindig irányadónak, melyszerint azon alapok és alapítványok felett való felügyelet és rendelkezés a legfőbb királyi kegyúri jog folyamának kép kizárólag a királyt illeti, anélkül, hogy az országgyűlés csak pusztá hozzájárulásra vagy legalább hivatalos tudomásvételre való jogot is igényelhetne*); ennél fogva nem látjuk a lehetőségét annak, hogy ama függő kérdések előleges megoldása nélkül a törvényhozás egy felállítandó állami egyetem dotációjáról azon alapok felett való rendelkezés által gondoskodhatnánk. Mert hiszen mi következne ily rendelkezésből? Nem egyéb, mint az, hogy a törvényhozás a tanulmányi alap felett való intézkedés jogát és pedig egy tisztán állami jellegű tanintézet érdekében, saját körébe vonva s tényleg is gyakorolva, egyúttal azon alap jogi természetének minősége felett is legalább közvetve határozná, mégpedig ránk protestánsokra nézve épen nem kedvezőtlen értelemben, kifejezvé mintegy azt, hogy a tanulmányi alapot képező vagyონrészeket az országos közoktatás céljaira fordítható állami természetű javaknak tekinti. Ennek bekövetkezését azonban mégsem tartjuk kívánatosnak, annálkevésbé politikailag indokolhatónak, minthogy ily lépés által a bár visszaszokorlat folytán némileg konszolidált tényleges viszonyok káros következményű megzavartatásnak tétetnének ki, anélkül, hogy véglegesen rendeztetnének, s továbbá a különböző felekezeti érdekeknek egy részről képzelt megsértése, másrésztől ki nem elégítése folytán bő alkalom nyilhatnék sajnos felekezeti surlódások keletkezésére. Sőt még protestáns szempontból sem lehetne valami nagy okunk ily eshetőség bekövetkezése után óhajtozni, mert meggyőződésünk szerint, protestáns érdekeink a kérdésnek nem annyira illetően mellékes részszerű és közvetett foldozgatását, mint inkább egyenes, általános és határozott tisztábazozatalát követelik. Különben sokkal jobb véleménynyel vagyunk a magyar országgyűlés politikai bölcsesége és tapintata felől, mintsem feltehetnők róla, hogy ily kétes sikerű és félrendszabály jellegét viselő törvényhozási tényre határozhatná el magát. Azon elővigyázati intézkedés pedig, melyet Pauer valószínűleg épen az általunk felhozott nehézség tudatában idézett cikkével ajánlatba hoz, hogy t. i. „Az illető javak jogi természetének függőben hagyásával” fordíttatnának azok a harmadik egyetem alapjára: nézetünk szerint képtelenséget rejt magában. Mert nem tudjuk belátni, hogy mikép rendelkezhetnék a törvényhozás azon alapok felett bizonyos célra ügy, hogy mégse rendelkezék, s ha már rendelkeznie kikerülhetetlen, mikép rendelkezhetnék úgy, hogy azok jogi természetét illetőleg ne foglalna állást; oly állást, mely további magatartásának ugyanazon alapok kérdésével szemben egyáltalán praejudikálhatna.

*) Ez álláspontot foglalja el és vitatja Trefort közoktatási miniszter is, az alapok és alapítványok kezelésének megvizsgálására és ellenőrzésére alakítandó bizottság kiküldése végett 1876. december 30. Ő felségéhez intézett előterjesztésében. Sőt ugyanezen nézetnek hódolt maga a képviselőház is, midőn az 1877. költségvetés tárgyalása alkalmával Helfi képviselő által tett azon indítványt, hogy addig is, míg az alapok jogi természete iránt felmerült kérdések törvény útján elintézzve leendenek, azon alapok költségvetései az államköltségvetésbe véessenek fel, el nem fogadta.

Minthogy tehát, amint az eddigiekből is látható, a törvényhozás, ez idő szerint, semmiféle alakban nem vállalkozhatnék arra, hogy a tanulmányi alap jövedelmének csak egy részét is a létesítendő egyetem fentartására rendelve fordíttatni, vagy általában afelett bárminő célra is rendelkezési jogot vegyen igénybe: nincs más mód, amennyiben t. i. a szóban forgó tőkéknek az új egyetem alapjába leendő bevonásához mégis ragaszkodnunk kellene, mint a tényleges viszonyok alapjára helyezkedve, Ő felsége legfőbb királyi kegyúri jogához folyamodni. A törvényhozás elhatározná a harmadik egyetem felállítását s egyúttal beillesztetné nagy keservesen azt a „megfelelő országos pótlás“-t a közoktatási budget rendes szükségleti fejezetébe; Ő felsége pedig, legfőbb királyi kegyúri jogánál fogva, intézkednék kormánya útján az iránt, hogy az összes vagy bizonyos királyi jogakadémiák megszüntetettvén, azok tőkéje az új egyetem törzsvagyónává alakíttassék. De hát aztán ebből mi következne? Bizony csak az, hogy miután az ekként összetákoltt harmadik egyetem, jellegét tekintve, szükségképen azon vagyonelemekből állana, melyek *tényleg* katolikus természetűeknek tekintetnek s mint olyanok kezeltetnek is: ennél fogva az a harmadik egyetem legkevésbé állami, de túlnyomólag katolikus felekezeti jelleget nyerne, tartana fenn és érvényesítene is, annyival inkább, minthogy nálunk maga az állam is még mai napig nem egy vonást őrizett meg egykori katolikus felekezeti karakteréből. Vagy tagadhatná-e valaki ugyanazon tanulmányi alapból fentartott királyi jogakadémiák határozott katolikus jellegét, mely hogy mennyire szigorúan megőriztetik, eléggé mutatja már magában azon körülmény is, hogy azon intézeteknél nem a katolikus tanárok alkalmazása mai napig — mondhatni — szóba sem jöhet.

Már pedig mondanunk sem szükséges, hogy egy ily katolikus egyetemnek épen állami támogatással és állami cég alatt való felállítását sem a tudományos vizsgálódás szabadságának, sem a vallásfelekezeti egyenjoguságnak követelményeivel összeegyeztetni nem lehetne. De nem tarthatnók azt összeegyeztethetőnek az egészséges államfejlődés azon egyedül jogosult irányával sem, melynek a közszabadság és haladás tekintetei által is igazolt végcélját nem az állam és a római egyház között létező természetellenes kapcsolatnak még szorosabba fűzésében és az ellentétes viszonyok és érdekek még nagyobb mérvű összebonyolításában, hanem a két különböző érdekkör határainak szigorú elkülönítésében akarjuk keresni és feltalálni is egyszersmind.

Különben is elég bajunk van hasonló okok miatt magával a budapesti egyetemmel is, melyet főleg a magas klérus tagjai minden alkalommal reklamálni szeretnek a katolikus egyház részére, s bár kevés sikerrel s még kevesebb kilátással mindannyiszor megújítják igényperüket s fentartják a fentartandókat azon egyetem katolicitása érdekében, dacára annak, hogy az állam közel fél millió forintot fordít évenként annak fentartási költségeire.

Azt hiszszük, hogy a mondottakban eléggé indokoltuk azon előlegesen kifejezett nézetünket, melyszerint a harmadik egyetemet a jelen viszonyok között felállíthatónak nem tartjuk. Igaz ugyan, hogy az általunk felhozott nehézségek általában a kérdés anyagi oldala körül forognak s épen azért nem állít-

hatjuk, hogy azok absolute elháríthatlanok volnának, mert az állam erőforrásai jóformán kiapadhatlanok és ha valamely igazán fontos állami feladat vár megoldásra, áldozatoktól sem fog az állam visszariadni. Ily esetben tehát megszűnhetnének az állam áldozatkészsége folytán az egyetemállitás minden általunk felsorolt nehézségei is. És itt eljutottunk a második kérdéshez, t. i. hogy vajjon elérhető volna-e a harmadik egyetem felállítása által azon cél, melyet az egész reformmozgalom elébe tűztünk, azaz összes felső oktatásunknak az egyetemekre való koncentráltatása, vagyis egyetemi színvonalra leendő emelése; ki leendő-e elégitve a felső oktatás minden igénye három egyetem által; tehát indokolható volna-e ez érdekében az állam részéről a szükséges áldozat meghozatala? Ezekkel összefüggésben érintenünk kell a jogakadémiák jövődjét illető felfogásunkat. Mindezekről azonban legközelebb. *Dr. Bacsoni Lajos.*

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Erre aztán jönnek: Cosmographus (világismeret), Uranus, Selenius stb., szóval a természeti erők és testek személyesítői s előadják a maguk ismeretkörébe eső dolgokat. A második darabban Anthropologus, Anatomus, chirurgusok és medicusok a főszereplők, kik az emberről tartanak előadást. A harmadikban a különféle mesteremberek ismertetik a bölcsek tanácsa előtt saját mesterségüket. Negyedikben a nyomdász, könyvtáros, tanvezető (scholarcha), Didacticus s az egyes elemi és latin osztályok praeceptorai szerepelnek. Az ötödik darabban akadémiai tanárok saját tantárgyaikból tartanak előadásokat. A hatodik részben az erkölces tanárai néhány tanulóval való párbeszéd közben fejtik ki az erkölces tan. A hetedik darabban családtagok szájába adatik a családi viszonyok megbeszélése, s a községi tisztviselők a községi életet hozzák színre. A nyolcadik darabban a király a kincstárnokkal, egyéb királyi tisztviselőkkel, katonákkal stb. az országkormányzást hozza színre s a theologusok a különféle vallásfelekezeteket ismertetik. — Mindezek persze inkább csak dialogusok, a cselekvény legtöbb esetben hiányzik; a párbeszéd is nem a különféle szereplőknek egymás közötti beszélgetése, hanem párbeszéd egyrészt a bölcsek tanácsa, másrészt a legkülönbözőbb rendű és rangú szereplők között; tulajdonképp ezeknek amazok által való examinálása az egész. Ha azonban elgondoljuk, hogy a szerepek a tanulók között kiosztva, általuk betanulva, jelmezekben mondattak el és pedig folytonos mutató, cselekvés, demonstratio közben: akkor felfoghatóvá lesz előttünk, hogy mily jó hatással lehetett a szindarabok előadása, úgy a latin nyelvkönyvek szövegének megértésére (tehát a realismeretekre), mint az ifjaknak a latin beszédben s az ügyesebb testmozdulatokban való gyakorlására.

Hogy mennyire át volt hatva Comenius a dologismeret fontosságának érzetétől, hogy mennyire igyekezett a dolgok természetben való szemléltetését az iskolában is érvényesíteni: annak megvilágosításául álljon itt pár példa.

Az első darab címlapján megjegyzi Comenius: *a ter-*

mészeti testeket tárgyzó ezen szindarab nem játszható télen sikerrel, mert élő példányokban kell felmutatni a fűveket, virágokat, gyümölcsöket, legyeket, fecskéket s egyéb, télen holt dolgokat.

Ez egy példa elég lenne annak igazolására, hogy Comenius nem *helyettesíté* a természetet pusztá könyvekkel (vagy képekkel), hanem használta a képeket ott, hol egyáltalán nem lehetett élő testeket felmutatni: mint p. Hylemus (IV. felv. III. jelenet) teszi: *Én külföldi cserjéket is ismerek, melyeket miután nem mutathatok fel természetben, ime felmutatom a rajzaikat.* Az a kérdés állhat elő: hát mért nem hagyta el Comenius azon tárgyakat, melyeket természetben fel nem mutathatott? Gondoljuk meg azonban, hogy mily sok dologról szerzünk ma is ismereteket közvetett (képek általi) szemlélet útján, s mily szűkkörű volna ismeretünk, ha csak arra szorítkoznánk, amit közvetlen szemlélhetünk.

Comenius általános (encyclopaedicus) ismereteket kívánt nyújtani az ő nyelvkönyveiben, s az *Orbis Pictus* azon gyakorlati szükségéből indult ki, hogy a nyelvkönyvek illusztrálására szolgáljon¹⁾. Maga a *Schola Ludus* is a nyelvkönyvek nyomán, azok nagyobb megvilágosítására készült, úgy hogy sok helyen nem is tétetik ki benne az egész szöveg, hanem utal a *Janua* szövegére, hol a folytatás megtalálható.

Az I. r. 3. felv. 4. jelenetében Gemmarius így szól: *Egyszerű felsorolás helyett, szemetek láttára mutatom fel és egyenkint nevezem meg, mert ime, itt egy doboz, tele gyöngyökkel. Itt a carbunculus, a gyöngyök napja, mely láng módjára tündököl; itt a gyémánt stb.* Száz, meg száz helyen teszi ki Comenius zárjel között egyik vagy másik tárgy neve után: *ecce! videte! en! ostendantur omnia!* stb., úgy hogy mondhatni: Comenius a dolgok közvetlen szemléletében inkább nagyon is messze megy. Az I. r. 3. felv. 2. jelenetében a földfajokat ismereteti s a többi közt Terrenius így szól: ha a föld kiszárad, rögs lesz; ha a rögot lábammal szétapodom vagy ujjaim között szétdőrsölöm (*mindkettőt megteszi*), por lesz, ha vízzel higitom (*megteszi*) sár lesz. Aki ily minutiosus a demonstratióban, annak sohasem juthatott eszébe az *élő természetet képekkel vagy pusztá könyvvel helyettesíteni.*

Ime, ilyen volt Comenius didacticai munkássága Patakon. Azonban az éremnek más oldala is van.

Említve volt főnebb, hogy Comeniust politikai indokok is inditák arra, hogy a Lorántfy Zsuzsánna (tulajdonkép a Rákóczy Zsigmond) meghívását elfogadja. A Klobusitzky Andrásához írott levélben így kesereg Comenius Rákóczy Zsigmond halála fölött: „Mely dolognak — t. i. az emberi dolgok mulandóságának — igen szomorú könyvekkel eléggé meg nem siratható példája van előttünk, dicső urunknak, Rákóczy Zsigmondnak, korai halálában. Ő nagy dolgokra született, a népek üdvére volt rendelve a sors által; és ez nemcsak ami meggyőződésünk volt, hanem közel s távolból való sok külföldivel együtt ringattuk magunkat ezen édes reményben, úgy hogy e veszteség fölött nemcsak mi gyászolunk, hanem siralmunkban mindazok osztoznak, kik tud-

ják, hogy ily hős lelkek ritkán születnek, s elvesztésük közvesztesség. Nem azt siratjuk hát, hogy ő a szerencsétlenségek ez oceánját a reménylettnél korábban kimerítvén, az örökkévalóság kapuján át a boldogok országába tért s küzdelmében jó véghez érve, a diadalmaskodók seregébe soroztatott; hanem saját bűneink büntetését szenvedjük és szenvedendjük is (ha Isten kegyelme hozzánk nem fordul), küzdelmeink eme nagy vezérének elvesztésében.“ De legjobban kitűnik Comenius működésének politikai irányzata egy 1654-ben írott s Comenius életirói által eddig nem ismertetett művében, melynek címe:

Gentis Felicitas (A nép boldogsága); egy politikai emlékirat¹⁾, melyet valószínűen rövid idővel Magyarországból való távozta előtt nyújthatott át Comenius II. Rákóczy Györgynek.

Dezső Lajos.

(Folytatása következik).

KÖZÉLETÜNK.

Felvidéki protestáns missio.

Lelki örömmel fogok tollat mindannyiszor, ahányszor a felvidéki prot. missio ügye s állapotára vonatkozó közleményemet az érdeklődő közönség előtt nyilvánosságra hozni szükségesnek s időszerűnek találom. — Azt hiszem, nem vélekedem helytelenül, midőn a felsőzempléni ev. ref. és a sáros-zempléni ág. ev. testvéregyházmegye Homonnán és vidékén pár év óta a prot. hitélet ébresztése szempontjából folytatott működését *felvidéki prot. missio*nak nevezem. Mert mi a missio feladata? ... hanemha felkeresni azokat, kiket a sors keze s változó életviszonyok hatalma tova űzött azon édes anyától, melynek kebelén egykor születtek; megvinni nekik a távolba is az anyai üdvözlő szót, s eledelt készíteni számukra a pusztában is! ... Mi a missio feladata? hanemha a szellemi édes anya dobogó kebelére helyeztetni azokat a csecsemőket, akik idegen légkörben születtek, s az idegen égalj alatt serdülő ifjúságot azon oltár elé vezetni, melyen az anya képe mosolyog! ... És már e magasztos feladat lehető megközelítése körül fáradozik a felvidéken a megnevezett két testvéregyházmegye! ... Ily szempontból a főtiszteletű tiszáninneni ev. ref. egyházkerület is kimondhatta volna, hogy *missioja van* ... és ez: a homonnai és vidéki ev. ref. vallásuk érdekében eszközölt működése a felsőzempléni ev. ref. egyházmegyének. ... Mert igaz ugyan, hogy az igehirdetés és urvacsorakiszolgáltatáshoz a hívek együttes közreműködése s áldozatkészsége meghozta időnkint az alkalmat; hanem egyéb lelkési teendők igénybevehetése, különösen a szegényebb sorsúakra nézve, oly megoldhatlan nehézségekkel van egybekötve, hogy nem régiben is megtörtént egyik felvidéki városban, miszerint a tősgyökeres magyar református embert haldokló ágyán elébb kikeresztelték, hogy azután nem református lelkész által is eltemethető legyen. Ha a magyarországi ref. egyház a belmissio keretébe ölelné be e vidéket is, azt hiszem: nem történnének ilyenek egyházunk szétszort híveivel. Így azon-

¹⁾ *Gentis Felicitas, speculo exhibita iis, qui nun felices sint, et quomodo fieri possint, cognoscere velint. Ad Georgium Rákóczy, Transsylvaniae Principem. 1659. XVI-ma. 72 lap.*

¹⁾ Ut sit Vestibuli et Januae linguarum lucidarium.

ban, midőn az elszigetelt évek hosszú során át még csak színből sem lát ref. lelkészt, csoda-e, ha halálos ágyán azzal rémitve, hogy mint kálvinistát nem lesz ki eltemetni, maga is belenyugszik abba, hogy inkább átkereszteljék, semhogy családjá fájdalmára lelkész nélkül temessék el?!...

De térjünk közelebből a homonnai egyesült protestáns leányegyház szellemi s anyagi állapota megismertetéséhez.

Midőn 1880. év november 28-án, Homonnán az első prot. istenitiztelet megtartatott, s ezzel a felvidéki prot. missio központja megalakult: többen, még a tagok közül is, hirtelen ellobbanó szalmatűznek tekintették ama nap eseményét, s kérdő mosolylyal tekintettek a nemes kezdeményezőkre. Ma azonban örömmel mondhatjuk, hogy az akkor életre kelt buzgalom legkevésbé sem lankadt. Nem! Mert legközelebb június hó 3-án is zsúfolásig megtelt az istenitiztelet-tartásra berendezett szoba. Némelyek két-három mértföldnyi távolból siettek be ezen alkalomra. A jelen volt 78 egyén között akadt pár más vallású is. Az úrvacsorájával 20 ref. vallású élt. Ugyanezen alkalommal, az istenitizteletet megelőzőleg, 7 confirmandus részesítettett vallásos oktatásban.

Igaz ugyan, hogy Homonnán vallásoktatás tekintetében is némileg kedvező a helyzet, amennyiben az ottani polgári iskola derék igazgató-tanára, G. L. úr, sokoldalú elfoglaltsága mellett is, az ügy iránti buzgalomból, ez ifjakkak vasárnaponként vallásórát ad, mindamellett mennyire óhajtanó lenne, ezen az egyházi élet alapját képező kérdésnek az ottani helyi viszonyok szerinti megoldása: nagyon is belátható. És hogy felekezetünk rokonszenves életjelt adott magáról, kilátszik abból, miszerint rövid pár év leforgása alatt három egyén lépett be más felekezetből egyházunk kebelébe; azok között egy családtagja gyermekeivel, ki miután elszigeteltsége miatt ez ideig ősei vallásának tényleges követője nem lehetett, most örömmel ragadta meg az alkalmat arra nézve, hogy életében először prot. istenitizteleten lehessen, s magát nemes önérzettel nyilvánosan protestánsnak vallhassa.

De mindezen örömdetes jelenségek mellett is vannak ez újszülöttnek fájó sebei is, melyek abból erednek, hogy az 1868. 53. t. c. 12. §-a a más felekezetű lelkészek által figyelmen kívül hagyatják. A 68 előtti időket nem is említve amikor bármelyik házasság lett légyen is nem protestáns, a gyermekek annak vallásában neveltettek; a 68 utáni egyes házasságokban is, egyesek kivételével, ez a szokás van a nép között törvényként feltüntetve.

Ezért lenne óhajtanó, hogy a vegyes házasságban élő szülőknek az 1868. 53. t. c. 12. §-ával való közvetlen megismertetése, s különösen a vidéki ifjak vallásoktatásbani részesítése, illetve az e tekintetbeni lehető módokatnak a szülőkkel együttesen történő megállapítása céljából, a prot. lelkész módot nyerne arra, hogy az elszórt családokat, ha csak pár évben is egyszer felkereshetné s meglátogathatná. . . Az egyház főgondnokának felügyelete s vezetése alatt nyilvántartási családi anyakönyv van nyitva, melybe ezideig 61 család iratkozott be. Emellett a lelkészi ténykedésekhez szükségelt anyakönyv a bánóci ev. ref. lelkész kezelése alatt áll.

Ami az anyagi ügyeket illeti: a helybeli és vidéki tagok, az építkezési alapra mintegy 1000 azaz ezer forint befizetést tettek. A kérő-íveken pár ezer forint gyűlt be. Eszerint 3000 forint áll a gondnok felügyelete mellett takarékpénztárilag elhelyezve. Legközelebbi határozat szerint ezen összeg valamely alkalmas helyiség megvásárlására lesz fordítandó, amelyen idővel lehetőleg templom épülne. Nagy fájdalommal említik az egyházi előjárók, hogy a majdnem négyezeren felül kiosztott kérő-ívekből, alig került vissza ezideig négyszáz, ugyanazért kéri a nagytiszteletű esperes, illetve lelkész urakat, hogy a kezeik közt levő homonnai kérő-íveket küldenék vissza, s hozandó adományaikkal lehetővé tennék a felvidéki protestáns missio jövőre való üdvös működését.

Böszörményi Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A conventet**, báró Vay Miklós úr ő excellenciája, miután e tárgyban előbb a püspökök véleményét is kikérte, szeptember hó 12. napjára hívta össze Kolozsvárra.

— **A szép példa nemes gyümölcsei.** Annak a háládatossági példának, melyet főiskolánk tápintézete iránt *Csillik Balázs* mutatott s melyről lapunk egyik közelebbi számában emlékeztünk meg, már is akadt buzditó követője. *Biky Ferenc*, főiskolánk egyik kitűnő növendéke 5 frtot küldött a tápintézet javára a következő levél kíséretében: Mélyen tisztelt tanár úr! A jó isten megengedte érnem, hogy azon nemes eszközökkel, melyeket a sárospataki iskola kezembe adott, megszereztem az első gyümölcsöt. Pár nappal ezelőtt nyertem meg első termésem árát. Édes kötelességemnek tartom, ebből néhány fillért a tápintézet részére küldeni. Ha a gondviselés ezen, egyik itt lakott lelkész által „siralom völgyének“ nevezett helyről kedvezőbb anyagi körülmények közé juttat: akkor megtöbbszörözve az 5 forintot, fogom hálámat nyilvánítani az alma mater iránt. Most méltóztassék e csekély összeget jónéven venni. Szíves üdvözetem mellett maradtam, Sárköz-Ujlakon, 1883. június 6. Kiváló tisztelettel *Biky Ferenc*, s., lelkész és tanító.

Midőn ez adományt e helyen is megköszönjük, jólesik reménylenünk, hogy az így megkezdett példának hosszú sora fog következni azok részéről, kiket főiskolánk, áldozatkészségéből, tisztességes kenyérhez juttatott, s kiknek lelkében, egyéb jó tulajdonok mellett, a háládatosság erényét is igyekezett erősíteni.

— **Dezső Lajos**, irodalmi körünk alelnökének, lapunkban folyó nagyérdékű tanulmányát: „*Comenius Magyarországon*“, egyik elsőrangú külföldi szakközlöny: a „*Paedagogische Blätter*“ is közli. Kérkedés nélkül, de jóleső örömmel jegyezzük fel, lapunknak ilyen körökben is ért figyelembe való vételét, különösen azon jóakaróinkra gondolva, kik mindenáron szeretnék lapunkat az úgynevezett *vidéki* jelentőség színvonalára szorítani s róla, mint ilyenről beszélni kicsinylőleg.

— **A magyar tudományos akadémia**, már régebben megbízta *Mokos Gyula*, kuu-szentmiklósi ref. tanárt, „*Magyar tanulók Jénában*“ című oktatástörténeti mű megírásával. A nagyérdékű mű legközelebb fog megjelenni az

akadémia kiadásában. Ugyancsak Mokos úr egy másik művet is rendez sajtó alá, ily cím alatt: „*Adalékok a hazai és külföldi iskolázás legújabb történetéhez.*“ A derék szerző, ki lapunknak is dolgozótársa, szíves volt megígérni, hogy önálló részleteket fog a munkából küldeni lapunk számára.

— **Lelkészbeiktatási ünnepély.** Junius 10-én ment végbe Piricsén az elválasztott új lelkész, tisztelendő Márton Gyulának — a sárospataki főiskola egykori növendékének — ünnepélyes beiktatása. Az úrnak háza színültig megtelt a nagy számmal egybegyűlt protestáns híveken kívül, részint idegenekkel, részint községünk másfelekezetű tagjaival. A beiktatást egyházmegyénk szeretve tisztelt tanácsbírája, N. P. Szikszay József, nyír-bátori lelkész végezte, ki az alkalmi ének végezése után felment a szószékbe, s azon buzgó, valóban lelket felemelő áhitattal, mely ő neki oly kiváló tulajdona, hálát adott a gyülekezettel, hogy e szép napot a gondviselés megengedte érni, majd áldást kért az egész gyülekezetre, annak egyhangúlag megválasztott ifjú lelkészére, a hazára, anyaszentegyházra sat.; ezután az elválasztott lelkész mondta székfoglaló beszédét remekül s egészen átérezve, kitűnő szónoki tehetséggel; az alapige: II. Kor. I. 12. vers. A beköszönő beszéd után ismét nagytiszteletű Szikszay úr lépett az úrasztalához, s onnan az egész gyülekezethez szólva, kiemelte azon fontos és szép jogot, melylyel protestáns egyházunk tagjai fel vannak ruházva, t. i. a szabadválasztással, s ebből kifolyólag azon kötelességeket adta elő, amik ezen kiváltságos jog követelményei; intette, buzdította a közönséget egyháza, iskolája, vallásos intézményei iránt, nemes és minden körülmények közt áldozatkész tettekre, élő cselekedetekben nyilvánuló hitre, őseinktől átvett ezen szent örökség megőrzésére, gyarapítására. Miután még némely magvas intéseket az ifjú lelkésznek is szívére kötött volna, beszédét az egész gyülekezet megáldásával bevégezte. Valóban minden időben így kellett volna a lelképásztorokat beállítani; ezen egyszerű, amellet mégis szívet, lelket megindító actus a nemesebb lelkekre mint termékenyítő meleg eső hullott, a hidegebb, a közönyösebb lelkeket pedig felrázta lethargiájukból. Ha igaz az, hogy a szem a lélek tüköre, eclatáns bizonyossága ennek azon dús könyharmat, mely nemesak a nők, de a munkában megedzett és öszbeborult aggastyánok szeméből is kihullott; mert, amint ők magok mondják, valami különös, csodálatos érzés fogta el szíveiket. Mi pedig azon édes reménység alatt oszlottunk szét, hogy az ifjú lelkész és egyháza között, a mai napon kötött nemes viszony legyen a boldogság kiapadhatatlan kútfeje lesz mind a kettőre. *G. Nagy Lajos,*
ref. lelkész.

— **Azon nagymérvű szerencsétlenséget,** mely az *abauj-vajkóci* egyházat az elmúlt évben érte, részletesen ismertettük annak idejében. Most a szerencsétlen egyház elöljárósága a következő segélykérést intézi a könyöröltes szívekhez. Ajánljuk azt olvasóink s általában a protestáns hívek áldozatkésztségébe. A mindenható isten, kinek kegyelméből „száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék,“ híveinek megpróbálására, kezökbe adja olykor-olykor „a keserűségnek kenyerét“, szájokba „a nyomoruságnak vizét!“ A

keserűségnek kenyerét s a nyomoruságnak vizét adta nekünk is, midőn a múlt év junius 30-án egész községünket egy borzasztó tűzvész hamvasztotta el. A tűzvész kitörése után pár órával, a község összes lakossága a teljesen elhamvadt, pusztán maradt házhelyek felett kesergett! E borzasztó tűz semmivé tette egyházközségünket is! Templomunk leégett, harangjaink megsemmisültek! Parochiánk, melléképületeivel s kerítéseivel, a lángok martaléka lett; iskolánk s tanítói lakunk pedig, mely csak néhány évvel ezelőtt az itteni szokás szerint fából ujonnan építettett, ugyancsak melléképületeivel együtt, földig megsemmisült. Ily fájdalmas, szerencsétlen helyzetben, midőn a csaknem mindenőket elvesztett egyházi hívektől sem várhatunk tetemesebb áldozatot, hol keressünk vigaszt, kihez forduljunk segítségért!? Avagy talán elvetve magunktól a reménységet, csüggedt szívvel várjuk egyházközségünk végpusztulását, enyészését!? Oh, mi bízunk isten segítő kegyelmében! bízunk a kegyes hívek áldozatkésztségében, s hiszszük, hogy meghallják nyomoruságunk kiáltó szavát, s a protestáns buzgóság, áldozatkésztség, mely annyiszor letörölte már a szerencsétlenség fájó könyeit, megsegít, megvigasztal minket is! Mi élni s a protestantizmusnak, a magyar nemzetiségnek szolgálni akarunk továbbra is. — Szeretnők, hogy egyházközségünk, mely Abaujmegye északi határán, mint evangélikus reformált község legutolsó s teljesen szláv elemek közé szorítva, ez idő szerint egyedül van hivatala e vidéken a magyar nyelv és nemzeti szellem fentartására és terjesztésére: e fontos feladatnak megfelelhessen ezután is. És mert magunktól tehetetlenek vagyunk, csak a hiányzó épületek helyreállítására is, a kegyes hívekhez fordulunk azon alázatos kéréssel: hallgassák meg a mi kiáltásunknak szavát, s kegyes adományaitól tőlünk ne vonják meg. Azon reményben, hogy a protestáns áldozatkésztség nekünk is meg fogja hozni a vigaszt és segélyt: kibocsátjuk a kegyes hívekhez ezúttal segélytkérő íveinket, azon alázatos kéréssel: méltóztassanak kegyes adományait az ívre feljegyezve, hozzánk, Kovács Béla ev. ref. lelkész nevére címezve elküldeni, ki is a küldött kegyes adományokat hirlapilag nyugtáznai fogja. Mely alázatos kérésünk után magunkat s szerencsétlen egyházközségünket a kegyes hívek munkás szeretetbe ajánlván, mély tisztelettel vagyunk Abauj-Vajkóc, u. p. Kassa-Rozgony, 1883. május 30. A kegyes híveknek alázatos szolgálai: *Kovács Béla* s. k., lelkész. *Meskó Sándor* s. k., főgondnok. *Csorba András* s. k., gondnok.

— **Papválasztás.** Az alsózempléni ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *tisza-ladányi* ref. egyházban a lelkészválasztás f. hó 10-én történt meg. A gyülekezet egyhangúlag a megboldogult s poraiban is áldott emlékü *Czike Ferenc* méltó utódát s fiát, az eddig segédlelkészi minőségű tisztelendő *Czike Ferenc* urat ajándékozá meg bizalmával egyhangúlag. A gyülekezet a templomból a megválasztott lakására menvén, ott a női közönség megható módon nyilvánította szeretetét lelkésze iránt, amennyiben koszorúkat adott emlékeül e napnak, mit a megválasztott igen érzékeny s meleg hangokon köszönt meg. Örömkönyök csillogtak a gyülekezet szemében. Eltesse az isten soká a megválasztott lelkész urat; tartsa fenn isten e törhetlen szeretetet a gyülekezet között örökre, hogy példa gyanánt álljon ez más egyházaknak is az ily eseteknél. Éljenek soká nagytiszteletű Terhes Barna, s tekintetes Kerekes János urak, kik kedves jelenlétükkel szerencsétlenné bennünket, s oly emlékezetessé tették e napot. *Hubay Bertalan*, ref. tanító.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Szépen kezdődik!“ Sajgó. „A tanintézetből kizárt tanulók felebbezése ügyében.“ Zsoldos B. „Néhány szó a népiskolai
könyvek elárúsításához.“ Kérészy I. „Válasz Kálmán Farkas úrhoz.“ Ivánka S. „Comenius Magyarországon. 1650–1654.“
(Folytatás). Dezső L. „Viszonzás Stépán Gábor úr válaszára.“ Bálint J. „Vegyes közlemények.“

Szépen kezdődik!

Csak vártam már, hogy egyszer mégis talán talán fel fog valaki szólalni, hogy adjunk már mi is életjelt magunkról. Nem tette senki. Mert hát kissé kényes dolog is erről nyilvánosan beszélni, sőt odiosus is, mert az embernek minden óvatossága mellett is lehetetlen kikerülnie, hogy valakinek — az ügy iránti buzgalomból és nem sértő szándékból — a tyúkszemére ne tapintson. De hát elvégre is ki kell ezt kezdeni s az igazat őszintén és nyíltan megmondani, mert különben az apathiába napról-napra mélyebben belesüppedünk, úgy, hogy végre minden beszéd hiábavaló lesz.

Hogy mit akarok mondani? Azt akarom mondani, hogy belénk, papokba csak háltni jár az újabb időkben a testületi szellem, az előretörékvés ösztöne s az egyházi közügyek iránti önzetlen érdeklődés.

Nagy a panasz igen régen már reánk, hogy egymás iránt hidegek vagyunk, tisztársainkat alig ösmerjük, sem hírlapokat, sem tudományos műveket nem olvasunk, közgyűlésekre nem járunk, a kura pastoralist elhanyagoljuk s lelkészi értekezleteket alkotni nem tudunk. Egész ország hallattára, saját magunk köréből való emberek beszéltek ezeket, egyházi lapokban. És nem akadt senki, aki e vádakát megcáfolta volna. Hogy mennyi háramlik ezekből a vádakból egyes vidékekre, nem tudom; tehát nincs is hozzá szavam. Hanem a magunk vidékét ösmerem, bajainkat egynehány év óta már aggódó lélekkel szemlélem, közönyösségünk felett magamban eleget boszankodtam: tehát erről, úgy gondolom, megrovatás nélkül szólhatok.

Körülbelől 10 esztendeje már annak, hogy én az alsózempléni egyházmegye minden gyűlését hűségesen végignézem és végig hallgatom. S e 10 esztendő lefolyása alatt csak nagy ritkán volt alkalmam gyűlésünkön egy-egy olyan lelkészt is látni, akit ne a baj hozott volna oda, hanem tiszt-

tán az érdeklődés. Volt légyen bár a legfontosabb, bennünket legközvetlenebb érdekeinkben érintő tárgya a gyűlés tanácskozásainak: mégsem bírta az lelkészeinkben az érdeklődést annyira felköltetni, hogy otthonukból kimozduljanak. Sokkal veszedelmesebb nyavalya pedig ez, mint aminőnek látszik, mert alapoka a közönyösség, amely ha egyszer befészkelte magát testületünkbe, még igen sok más kóros jelenségnek is szülőjévé szokott lenni. Aminthogy nincs is a mi egyházmegyénkben semmiféle néven nevezendő intézmény, ami arra engedne következtetni, hogy az alsózempléni egyházmegye papi testülete egy élő és öntudatosan működő organismus.

Gondoltam, hogy sok minden meg fog változni e tekintetben nálunk is a zsinat után. Vártam egy kis üdébb fuvallatot, valami elevenebb mozgást, már csak azért is, mert az új választási törvények ezután fontra fognak vetni minden legkisebb buzgóságot, melyet valamelyikünk egyházi közéletünk terén egy vagy más irányban tanusít. Vártam, hogy ennek sarkaló hatása lesz. És — nem lett. Pedig a debreceni zsinat határozottan korszakalkotó ref. egyházunk küzdelmes életében s azok a kerületi gyűlések, melyeken a királyilag szentesített határozatok kihirdettetének s azoknak életbe léptetésére óvatosan széttekintő eszmecserék, viták indulának meg, s az első lépés az új ösvényen megtétele: mindenesetre történelmi jelentőségűek s felettébb érdekesek valának. A tiszáninneri kerületnek e fontos gyűlése Sárospatakon — az alsózempléni egyházmegye központján — tartatott meg és az alsózempléni egyházmegyéből megjelent ezen a gyűlésen egy, azaz egy szál lelkész.

Azután arra számítottam, hogy az egyházmegyei közgyűlésen lesznek sokan; hiszen itt, többek közt arról is szó leend, hogy az egyházmegyei kormányzó-testület szintén újra választassék-e s ha igen: élethosszig-e ujjolag, avagy a 12 éves restauratio alapján? No itt már többen voltak. Talán ketten, amint emlékezem. Pedig az alsó-

Lapunk jelen számához egy

féliv melléklet van csatolva.

zempléni egyházmegye lelkeszi karának több mint fele egészen fiatal emberekből áll, a többi is majd mind javában levő férfiú s csak elvétve akad közöttük egy-két öreg ember. Az egyházmegye egész testét vasút szeli végig s így a közlekedés még rossz utak esetén is egy jókora részre biztosítva van. Az egyházak is — legalább felerészben — a tiszáninnen-i kerület tisztességesebb jövedelmet nyújtó egyházai közé tartoznak, tehát egy kis pénzbeli áldozatra is képessé teszik papjainkat. És az új korszak mégis így kezdődik.

Hát bizony ez szépen kezdődik! S ha ennek az új korszaknak a folytatása is ilyen leendő, nagyon meg leszünk akadva, ha a restaurationalis 12 esztendő letelik, hogy kiket ültessünk az ilyen buzgóságú emberek közül egyházmegyénk kormányzó székeibe. Aminthogy ezzel már most is meg voltunk akadva. Nem azért, mintha talán nem lenne sok derék ember e megyében, hanem miután legkisebb jelét sem adván eddigelé egyházi ügyeink iránti érdeklődésüknek: nyugodt lelkiismerettel nem meri az ember csak úgy vaktában rájuk bízni e nagy egyházmegye sorsa intézését.

Én azért igénytelen szavamat — melylyel, isten látja lelkemet, senkit megbántani nem akartam — felemelem és szólok azokhoz, kiknek életkoruk, hivatalos állásuk, tudományosságuk, jellemük és buzgóságuk tekintélyt és elismerést szerzett, hogy mozduljanak meg és ne engedjék, hogy annyi szép talentum parlagon heverjen s annyi fiatal lélek minden nemesebb ambíciót eldobjon már mostan magától.

Hogy mit tegyenek? A felelet igen egyszerű. Fel kell az embereket rázni az apathiából s ha szép szerével nem lehet velök boldogulni, rájuk kell határozni. A zsinat az egyházmegyei gyűlések érdekében ezt már megtette, pénzbírság terhe alatt kötelezván azoknak látogatására minden papot s felruházván őket szavazati joggal. Azonban ezzel még nincs a bajon segítve. Még többet is kell cselekedni. A papokat szellemi önképzésre kell szorítani, hogy szellemi nivójuk emelkedjék. A zsinat a kvalifikációs törvény meghozatalával ezt is megkísérlette, amely azonban csak írott malaszt marad, ha más úton segítségére nem megyünk.

Ez az út pedig véleményem szerint a következő: Mondja ki a főtiszteletű egyházkerület éppen mai napon Sárospatakon tartandó közgyűlésén, hogy egy év leforgása alatt minden egyházmegye köteles saját területén lelkeszi köröket szervezni s az azokba való belépésre kivétel nélkül minden lelkeszt kényszeríteni.

Mert, uraim! nem igazság ám az, hogy a szegény tanítót, kinek — sok dolga mellett — csak úgy kell gazdálkodnia, mint nekünk, de aki-

nek csak felényi a jövedelme, mint nekünk, beleerőszakoljuk mindenféle egyesületbe, kisebb és nagyobb körökbe, felekezeti és felekezetenküli, részletes és egyetemes tanítói gyűlésezésekbe: mi, papok pedig minden gyenge kísérletet (nem kísérletet), mely bennünket a tömörülésre csalogat, emez emlékezetes szavakkal utasítunk vissza: „Távoz tőlem sátán! meg vagyon írva, hogy apáink sem tartottak lelkeszi értekezleteket, mivel nincsen is arra semmi szükség!

Igenis, van reá szükség. Avagy a jó papnak nem kell holtig tanulnia? s a maga szakmájában nem szükséges tökéletesednie s az iskolából hozott ismereteit gyarapítania épen úgy, mint a tanítónak? Igenis van reá szükség, mert mi nem az apáink korszakában élünk, hanem élünk egy olyan korban, amely az eszmék forrongásának, a gyakorlatiasságnak s főként a társulás útján való tevékenységnek és erőgyűjtésnek korszaka, amikor tanulni, haladni s társulni kell mindenkinek, ki a társadalomban egy vagy más tekintetben irányadásra hivatott. Tudományos értekezések, vitatkozások által szellemi látkörünket szélesíteni, a kort mozgató eszmék színvonalán állandóan megmaradni s ezáltal meggyengült tekintélyünket és szavunk súlyát az intelligens világiak előtt visszaszerezni; gyakorlati eljárásunkat, az egyházi élet terén szerzett tapasztalatainkat tisztársainkkal közleni s ezáltal egymásnak segítségére menni, a gyengét erősíteni, a tunyát serényebbé tenni, a buzgóságot példának állítani s a világosságot fényleni hagyni: bizony, bizony szükséges egy dolog. Mily jó volna most is, ha egy és más dolgot, éppen ezekben a kritikus napokban, az új törvények testtélételének idején, volna kívül megbeszélünk; azaz, ha volnának lelkeszi körök.

Állásunk az újabb törvények után nehezebbé, felelősségünk nagyobbá, ellenőrzésünk rendesebbé, egyházi közigazgatásunk és törvénykezésünk komplikáltabbá s a soha véget nem érő újabb és újabb állami törvények által is egész közszolgálatunk terhesebbé, sok jártasságot és a lehető legnagyobb óvatosságot igénylővé változott. Nagyon, de nagyon szükséges, hogy egymással gondolatokat cseréljünk s ahová egy gyertya kevés, ott gyújtunk meg valamennyin a magunkét s közösen világítsunk.

De nem beszélek sokat s csak annyit mondok még, hogy eltekintve minden egyéb októl, van mégis egy, amelyet okvetlenül meg kell látnunk s kedvéért a lelkeszi egyesületeket okvetlenül létrehozunk.

Ez az ok: a belmissio. Apáink ezt az intézményt, úgyszólván, nem is ösmerték. Mi reánk vár a szent köteletség, hogy azt megteremtjük. Nyomasztó helyzetünk s a vele járó anyagi és erkölcsi hanyatlás, a sok jajkiáltás, a sok tátongó

seb, hiveink számbeli apadása és lelki csüggedése, apáink rossz gazdálkodási politikája, a jövővel való nem törődése és sok, de igen sok e fajta aktualis bajunk írta be szívünkbe ezt a szent kötelességet. Ezt a kötelességet be kell töltenünk multhatatlanul, vonakodás nélkül, önzetlenül és lehetőleg eredményesen.

Hanem ahoz összevetett vállakra, erőink tömörítésére leendő szükségünk.

Vajon úgy fog-e történni? Vajon ez az én álmom be fog-e teljesedni? Sajgó.

ISKOLAI ÜGY.

A tanintézetből kizárt tanulók felebbezése ügyében.

Lapunk egyik közelebbi (18-ik) száma a tiszán-inneni ref. egyházkerület tavaszi gyűlésének tárgyalásairól hozott értesítésében a sárospataki ref. főiskola kormányzati szabályainak megállapításáról s szentesítéséről szólván, a fegyelmi rendtartásra vonatkozólag említi, hogy e tekintetben az eddigi rendszerhez képest oly változtatás történt, melynek értelmében úgy a gimnáziumban, mint az akadémiában, az illető tanári szék nem mondhat végérvényes ítéletet, hanem az még felebbezhető, extra dominium, az igazgató-tanácshoz.

Amint ez idézetből tisztán kivehető: ezen változtatás azon tanulók érdekében történt, akiket a tanári karok hosszas tapasztalat által kipróbált fegyelmi szabályaink értelmében a jórend és fegyelem fenntartása céljából a tanintézetből kizárni szükségesnek látnak.

E változtatás folytán előállott új rendszabály, az életre való alkalmazásában, felfogásom szerint csak fonáságok szülője lehet.

Igyekezni fogok e nézetemet a legnagyobb tárgyilagossággal s a lehető legrövidebben igazolni.

Tanintézetünk rendszabályai, az ügy roppant fontosságához méltólag, igen világosan s nagyon határozott kifejezésekben szólnak azon esetekre nézve, amelyekben valamely növendéknek a tanintézetből való eltávolítása magára is, de főleg az ifjúság közérkölsiségére való tekintetből helyén van, sőt szükséges. E pontok szemügyre vételekor nyomban élénk tűnik az, hogy ezek bizonyos esetekben gyors, határozott s változtatgatást nem tűrő szigorú eljárást követelnek. Azt kértem már most, hogy ezen eljárás, e fegyelmező eljárás kinek a kötelességei közé tartozik? Bizonyosan kizárólag csak annak, aki az oktatással foglalkozik; mert tanítás és fegyelmezés az iskola nevelői feladata köré képezik; ennek működésében egymást kísérik, támogatják s egymással számtalan esetben elválhatatlanul össze vannak forrva. De nem akarok itt közönségesen ismert dolgok hosszadalmas fejtegetésével tért és időt vesztegetni, csak arra akarok ezek emlékeztetbehozásával utalni, hogy az itt szóba hozott új rendszabály alkalmazása által a kormányzó testület a tanári karok működése körébe vág, ami a nevelésügy terén annyira szükséges egyöntetű eljárást, következetes működést lehetetlenné teszi.

Továbbá a fegyelmi szabályoknak a fegyelmezhetetlen s javíthatatlan, roszerkölcű növendékek

kizárását elrendelő pontjai egyes tanulókat sujtanak ugyan, de egyszersmind mindig az összes növendékekre való tekintettel intézkednek. Ez ama pontok fő intentiója s erre mutat, egyebeket nem tekintve, az is, hogy ama szabályok alkalmazása tanintézetünk kebelében kizárólag az összes tanulóág erkölcsiségét szemmel tartó s általános nevelési érdekek tekintetében intézkedő tanári székeknek van fenntartva.

Miután megvan a kizárt növendékre nézve a felebbezés lehetősége, megvan egyszersmind annak a lehetősége is, hogy — természetesen kegyelem útján — visszavéttetik. Vajjon nem fog-e aztán egy oly növendéknek a visszakerülése, akivel szemben minden alkalmazható, fegyelmező eszköz ki van már merítve, vagy akinek valamely közbotránkozás tárgyát képező cselekedet miatt a tanintézetben maradnia nem lehetett, az ifjúság közszellemére, erkölcsiségére bomlasztó, corrupáló hatásúvá válni? Nem fog-e az ily tény a rosznak szarvat adni, midőn a tanári kar határozatával szemben utóljára látszólag mégis az övé lett a pálma? Látszólag, mondom, de ez mindegy, mert itt a látszat, eredményét tekintve, egyenlő értékű a valósággal. De nyer-e a tanári kar fegyelmező sulya azáltal, ha meg van adva a lehetőség arra, hogy egy oly volt növendékével, aki előtte magát kizárásra érdemesítette, bárhol s bárki előtt is szembe találkozzék? Ez olympusi gyönyör lehet egy hatalma érzetétől elkapott kicsinyes szellemre nézve, de nem hiszem, hogy tapintatos, hivatása magaslatán álló előljáróságra, épen tanintézete érdekében, már csak ennek pusztá felgondolása is, a legkínosabb hatású ne volna.

De, hogy tovább menjek, úgy hiszem, minden művelt ember előtt kézzelfogható azon tétel igazsága, hogy a tanintézet sohasem tehet azon elvek ellenére, amelyek érdekében való működés, hogy úgy szóljak, élete feladatai közé tartozik. Az iskola törvénytisztelő polgárokká igyekszik a gondjaira bízott gyermekeket nevelni. E célja elérésében egyik hatalmas eszköz kezében az, hogy jó példát ad, hogy törvényeit mindenekfelett maga tartja tiszteletben s érvényességöknek minden előkerülő alkalommal feltétlenül nyomatékot ad. Ez eljárás módhoz, — tekintve a példának a nevelésügy terén való roppant fontosságát — köteles magát szorosan tartani mindig, de mindenekfelett akkor, midőn a nevelői gondjaira bízott ifjúság erkölcsiségét közről érdeklő s a közfigyelmet is foglalkoztató ügy forog fenn. Nem lehet azonban e tekintetben üdvös hatású, ha a növendék azt látja, hogy a fegyelmi szabályokat csak azért alkottuk, hogy a legelső alkalommal nyakukat szegjük, hogy netalán kegyosztogatásokkal halomra döntsük. Igaz ugyan, hogy az, aki a hatalmat bírja, hogy hatalmát mutogassa, sokat merhet; de aki nemcsak hatalma nagyságát, hanem kötelességei sulyát is érzi, az tudni fogja, hogy aki egy nagy közművelődési intézet élén áll, annak sok nem szabad, hogy az igazi humanizmus a legfontosabb érdekek tiszteletben tartásában s ápolásában áll, s szorosan fogja szabni magát ahoz a kipróbált neveléstani elvhez, hogy maxima debetur puero reverentia.

De e rendszabályváltoztatás épen a kegyelem gyakorlása tekintetében s a kizárt növendék érdekeit illetőleg is eltéveszti célját. Ugyanis eszerint a tanuló, aminthogy különben másképp nem is lehet, csak extra dominium felebbezhet. Azaz, miután a tanári kar valamely növendéket magaviselete miatt a tanintézetből kizárandónak ítél, ez az ítélet kimon-

dása után tartozik a tanintézettel való minden viszonyát nyomban megszakítani; bizonyítványát kikapja, eltávozik s csak ezután felelbezzhet. Eszerint tehát a növendék azt, ami a kizárásban megbélyegző, megsemmisítő, elszenvedte már, s azt, ami rajta megesett, meg nem történtté semmi hatalomszó nem teszi többé. Épen emiatt a jobb érzésű, talán finomabb becsületérzéssel bíró ifjú nem fogja igénybe venni ezt a jogot, miután a szerinte legfőbb tekintetben orvoslást nem nyújt, s csak a durvább érzésűekre, tehát a kevésbé érdemesekre nézve bírhat értékkel. S aztán a kizárt növendéknek már a kezében van az erkölcsi megrovást tartalmazó bizonyítvány. Lehet-e már ezen valamit változtatni? Alig hihető. Hiszen épen az iskolai előjáróság az, amelynek igen fontos okok miatt tanintézete érdekében kötelessége szigorúan őrködni afelett, hogy az egyszer kiadott iskolai okmányok adatai változatlanok maradjanak. Van azonban még egy más baj is, s ez az, hogy az iskolából a tanfolyam alatt kizárt növendék így, ahelyett, hogy kizáratása után nem várva semmire, nyomban más tanintézetbe lépne át, a felelbezzés után, míg ügye eldőlt, tehát gyakran jó hosszú ideig, vagabundus életet él s ha visszavéttetik, tanulmányai tekintetében végképen elmarad, mégpedig annál gyökeresebben, mivel általános tapasztalat szerint azok, akik maguk viselésével ily büntetést szoktak a fejökre vonni, különben is gyenge tanulók legtöbbszörre; ha pedig a felelbezzésnél is vesztett, könnyen iskolai évet veszít s ki van téve annak a nagy kellemetlenségnek is, hogy felvétele elé más tanintézet előjárósága súlyos akadályokat gördít.

De nem folytatom tovább. Ugy hiszem: már csak ennyiből is tisztán előtűnik az említett rendszabály változtatásra vonatkozólag e cikk elején kifejezett nézet igazsága.

Felfogásom szerint itt az egyedül helyes út az, ha visszaállítatik a régi rendszabály érvényessége. Én, mióta tanintézetünk kebelében tapasztalatokat szerezni alkalmam van, folyvást azt látom, hogy a tanári karok a legnagyobb óvatossággal, igazi atyai szelidséggel járnak el oly esetek felmerülésekor, amelyek könnyen egyik vagy másik növendékük előtt zárhatják el a tanintézet ajtaját. Nincs tehát semmi ok arra, hogy az előjáróság a tanári karokkal szemben oly sértő bizalmatlanságra is magyarázható óvó rendszabályt léptessen életbe s keserű tapasztalatok által sugalt régi szabályzatát eltörölje. Indokolhatatlan intézkedés elő nem fordulhat. De feltéve az esetet, hogy az igazgató-tanács, amidőn kötelességéből kifolyólag a tanítás menetéről s a fegyelem kezeléséről a tanári gyűlések jegyzőkönyveinek átvizsgálása mellett is számot kér, egy vagy más eljárást tisztának nem lát, bővebb magyarázatot az esetre nézve kívánhat s ez előterjesztésre tett megjegyzéseit a tanári karok köteles tisztelettel fogják fogadni s a tanintézet érdekében felhasználni. Ennyi az, amit a mi sajátos viszonyaink között az igazgatóság méltósága, a fegyelmezés egyöntetűsége, a tanulósnak nemes közszellemének, tiszta erkölcsének épségben való fenntartása s magának az eltávolított tanulónak érdeke megenged s kívánatosá tesz.

Sapientis est consilium mutare in melius. Ennélfogva biztat a remény, hogy e megjegyzések nem fognak eredménytelenül elhangzani. *Zsoldos Benő.*

Néhány szó a népiskolai könyvek elárusításához.

A tiszáninneri egyházkerület már régebben elhatározta, hogy a kebelében levő népiskolákban csak azon tankönyveket szabad tanítani, melyek Sárospatakon jelennek meg. Ezen határozat érvényesítésére mindent elkövettek; különböző módokat kísérlettek meg az elárusításra; kimutatásokat állítanak össze az egyházlátogató urak; büntetik azon tanítókat, akik más tankönyvekből tanítanak sat. S mindezen intézkedések dacára is e határozat mai nap sincs keresztülvive. Mi ennek az oka? Szerintem épen az, hogy sokféle bizonytalan eszközökkel kísérlik ennek kivételét, s a legegyszerűbbet, a legbiztosabbat mellőzik.

Kiknek kötelességük legelső helyen és legkövetlenebbül népiskolánkra felügyelni? s kik ezért a felelősek? Bizonyára mindenütt a népiskolát feltartó egyház, annak egyháztanácsa, iskolaszéke, lelkésze. Az egyháztanácsnak, s ahol van, az iskolaszéknek kötelessége a tankötelesek névsorát az iskolai év előtt két hónappal összeírni. Ebből következik azon természetes okoskodás, hogy legegyszerűbb s legbiztosabb eszköz népiskolai tankönyveinknek elárusítására az, hogy azt minden egyháztanács maga eszközölje saját lelkésze közreműködésével.

Azon régi rendszernek, melyet főiskolánk már régen elvetett, hogy vidéken egyes, úgynevezett albizományosok legyenek, két hiánya van. Egyik, hogy általa nincs biztosítva az, hogy csakugyan mindenütt a mi tankönyveinket tanítják; mert a hozzáférhetőség mégsem elegendő, s a szüle esetleg vásáron szerez be gyermekének könyveket, melyeket a tanítónak visszautasítani kellemetlenséggel jár, minthogy az a szegény szülőnek anyagi veszteségére szolgálna. A másik főhiány pedig az, hogy ily kezelés mellett nincs meg mindig a kellő biztosíték, mert egyes ember lévén felelős, könnyen kárt vallhat a főiskola. Ezt mutatja a múlt, mely miatt épen ezen rendszert megszüntették. S emellett, minthogy épen tanítókon volt az elárusítás és pénzbehajtás felelőssége, ez rájuk nézve nagyon kellemetlen; mert ők így, mint tanítók, egyszersmind könyvkereskedők is lesznek; ami szerintem nem helyes és a szülőkkel szemben kényes dolog, s talán még gyanúsításra is adhat alkalmat.

Ellenben az egyháztanács, a lelkész vezetése alatt a szülőkkel szemben úgy lép fel, mint előjáró. Megrendeli, kiosztatja a könyveket s behajtatja a pénzt. És ezen intézkedésnek micsoda haszna lesz?

1. Minden iskolában a pataki tankönyveket fogják használni, mert mindenütt helyben lesz a tankönyv.
2. Az egyháztanács nem egyén, hanem halhatatlan testület lévén, a főiskola veszteséget nem szenved.
3. Az egyház a megrendelt könyvek értékének arányában 5%-tól 20%-től leengedésben részesülve, igen szegény tanulók tankönyveket ingyen kaphatának. Ezek folytán óhajtanám, hogy a főtiszteletű egyházkerület e napokban folyó gyűlésén következő határozatot hozzon: „Minden egyháztanács évenként, az iskolai év előtt két hónappal, tehát július 1-ig, állítsa össze a tankötelesek névsorát, s a tankötelesek arányában július 15-ig rendelje meg a szükséges tankönyveket az egyháztanács jegyzőkönyve alapján, s a lelkész közreműködése folytán Sárospatakon, Trócsányi Bertalan, mint a főiskola főbizományosánál. S ugyanacsak hozzá fél évenként vagy évenként a pénzt

és számadást pontosan küldje be." Ezen eljárást ajánlom más taneszközök beszerzésére is, milyenek: palatábla, íróvessző, rajzón, toll, papiros, íróteka sat. Mert itt is a nagyobb bevásárlás mellett olcsóbban s jobb és egyenlő minőségű tárgyakat kapnának a tanulók, mi is a tanítás előnyére szolgálna.

Kérészy István, nyomda- és könyvraktárfelügyelő.

TÁRCZA.

Válasz Kálmán Farkas úrhoz.

A „Sárospataki Lapok“ 7—8. számában hozzám intézett „Nyílt levél“edre mind ez ideig nem válaszoltam; oka ennek betegeskedésem és sokoldalú elfoglaltatásom; másrészt pedig őszintén megvallom: vártam, hogy az énekügy önzetlen barátai között akad-e valaki, ki a „Nyílt levél“-ben közlött nézeteid egyikére vagy másikára, komoly megfontolással és ügyszeretettel válaszolni fog? Mint a következő megmutatta, várakozásom eredménytelen maradt, s mint észlelhetjük: az énekügy terén beállott a szélecsend; nincs semmi nesz, nincs semmi zaj s nyugodt minden. Válaszok tehát most s lehetséges, hogy utóljára; de ne legyen feltűnő, ha szerény válaszütemben kellő logikai összefüggést nem fogsz találni; vedd úgy, mintegy hattűdalt; egy dalnak pedig — mint szakavatott tudod — variatioi is lehetnek a főeszmék keresztülvitelével.

„Nyílt leveled“-ben közlött azon nézeted, hogy „a megkezdett úton aligha leend új énekes-könyvünk“ nem alapnőlküli. Az eddig e részben tett tapasztalatok után mondhatom, hogy oly énekes-könyv, mely magyar kálvinista népünk előtt azon tekintélylyel s közkedvességgel birjon, mint az új testamentum, egyhamar nem leend. Nagyobb lelkesedés, ügyszeretet s mélyebb vallásos önértzet kell ahoz, hogy énekes-könyvünk örökbecsű lehessen, mint aminő anyagiakért küzdő korunkban van. Az eddig fölmutatott munkálatokból ítélve, mondhatni, hogy azok, kik műveikkel az új énekes-könyv létrejöttén fáradoztak, kevés kivétellel alig ismerik a földi gondok, bajok s terhek által sujtolt szegény nép lelki állapotát, felfogását, sőt vallásos érzületét is; ezért láthatók, különösen a sokak által túlkegyelt és felkarolt zsoltárok között oly sajátzerű szerzemények, melyek alig alkalmasok arra, hogy a valódi vallásos érzületet népünkben felköltsék, s a hívő lelkekre kellő befolyást gyakoroljanak; mert azok az illetőket inkább átvarázsolják az ős héber vallásos világba, amennyiben ellentétesen a mai keresztyéni fogalmakkal, a gyermekeit szerető mennyei édes Atya helyett, egy emberi gyarlóságokkal is bíró hatalmas, haragos Úr tétetik tisztelettárgyául, kitől csak félni s rettegni lehet. Azért említettem föl már több cikkemben, hogy ne héber, hanem keresztyén szellemben írott énekeink legyenek, a zsoltároknak pedig csak azon része tartassék meg, mely szövegénél fogva nem sérti a keresztyén érzületet.

A biblia ezen örökbecsű mondása: „A betű megöl, a lélek az, mely megelevenít“ — a zsoltárok műfordítására is alkalmazható. A zsoltároknak, az ős héber életviszonyokhoz alkalmazott s majdnem betűszerinti átírata sok tekintetben nem alkalmazható a mai emelkedettebb keresztyéni elvek keretébe, tehát az azokban elszórt vallásos eszméket,

gondolatokat vallásos nézeteinkhez, felfogásunkhoz idomítva szükséges más alakba átönteni.

Hogy énekügyünknel a „*nervus rerum gerendarum*“ nagy tekintély, nem vonom kétségbe. Nem csuda, anyagi világban élünk és még testületek sem kockáztatnak szívesen. Jól tudom, hogy a zsoltár-cassa, mint említéd, bizonyos főiskolánál, egy tanszék föntartásának szolgál alapúl és biztosítékul, de ezen alap és biztosíték, az új énekes-könyv kiadásával jóval szilárdabb leend; máskülönben akkor, midőn egy felekezet vallásos érdekéről van szó, ha azon tanszék emiatt nem lenne eléggé szilárd anyagi alapon nyugovó, annak erősítése más úton is eszközölhető. Felekezetünk sokszor bebizonyította már azt, hogy a nehéz körülmények között is tudott hozni áldozatot, ha arra elkerülhetetlenül szükség volt. Ha az énekügybe csakugyan belejátszanék az a veszedelmes „*nervus rerum gerendarum*“, tarthatni attól, hogy a még veszedelmesebb particularismus be fog következni, ezt pedig nem óhajtom s nem kívánom; de végső esetben, ha megtörténnék is, vetélkedés állván be, az énekügy ezáltal mitsem veszítené, mutatja ezt a schweitziai példája, hol a cantonok közötti versenyzés segíté elő az énekügy kifejlődését s előrehaladását. Gyülekezeteink népességi arányát figyelembe véve, azon meggyőződésre jutunk, miszerint az új énekes-könyv alig lehet egy és ugyanaz, ellenesetben a még most is sok helyen dívó diktándó-éneklés tovább is fön fogja magát híres kálvinistaságunk dicsőségére tartani; mert a szerfelett csekély népességű egyházaink még szerfelettebb szegény tagjai nem lesznek képesek — csak különös kedvezmény folytán — megszerezni a belterjedtség által nagy értékre juttatott énekes-könyvet, lévén a „*nervus rerum gerendarum*“ náluk is befolyásos dolog. Óhajtandó, hogy az énekes-könyv szerkesztésekor az illetők részéről ez is figyelembe vétessék.

Hogy az új énekes-könyv nagy reményekkel kecsegtető ügye, ad graecas calendas elhalasztatnék, ezt az intéző körök fölül alig tehetem föl, mert egy felekezettel szemkötőzsdít játszani, vagy azt felültetni, egyáltalában nem volna dicsérendő dolog. Hiszen már az e tekintetben tett előkészületek annyira ismeretesekek, hogy bárhova fordulsz, csak azon kérdés tétetik föl: mikor leend már kész az új énekes-könyv?! Itt tehát többé visszalépés nincs és nem is lehet s a magyar kálvinista dicsőségre nagy homályt vetne e részben a további halogatás vagy titubálás. Az új énekes-könyv várva-várt vendég s alig hiszi népünk, hogy minélelőbb szívéhez szorítsa azt.

Fölemlítettem elébbi levelemben azt is, hogy a szakértők száma az intézők között kevés. Én a szakértők között nemcsak azokat értettem, kik műveikkel emelhetik becsét az új énekes-könyvnek, hanem azokat is, kik tudják a *hogyt* és *miként*, annak szerkesztésére és terjesztésére nézve is.

Mi a zsoltárzene elméletét illeti, arról már számos évvel ezelőtt meg voltam győződve, hogy tanítóink és énekvezéreink azzal sohasem voltak ismeretségre, s nem is lehettek, mert akadt egy köztük, ki annak útját tisztességesen eltorlaszolta; annyivalinkább nem csudálkozom tehát, ha az általa fölhozott dilettans, dallamod hangnemére nem ismert;

így vagyunk sok tekintetben a versalakokra nézve szent költőinkkel is. De ezen ne aggódjál, felszólalásod s útbaigazításodnak meg volt azért a maga eredménye, s az utóbb kiadott művekből bírálat alatt azt tapasztaltam, hogy egybehasonlítva azokat az előbbiekkal, köztük nagy a különbség s előhaladás, mert az utóbbiak sok tekintetben dominálnak az előbiek felett. Nem hagyhatom szó nélkül leveled azon pontját sem, melyben főlemlited azon nyilatkozatomat, hogy én „*a zsoltárok újbóli nagymérvű átültetését nem szeretem*.” Sokan ezért engem zsoltár-gyűlölőnek tartanak, de felette tévesen. Hogy a zsoltárok iránt mily respectussal kell már mai időben viseltetnünk, nagyon helyesen megmutatja az a mi kedves erdélyi hitrokonaink énekes-könyve, tehát a példaadásért nem kell messze távolba mennünk. Már idestova egy félszázaddal előbb belátták, amit közülünk sokan maig se tudnak belátni, hogy sok s főleg élvezhetetlen zsoltárdarabokra a felekezetnek szüksége nincs, ez okból megtartottak összesen 30 darabot 27 dallammal, noha ez utóbbiak közül még kettő kimaradhatott volna. Ezt tapintatosan tették, csak azt nem, hogy a dallamokat, mellékes, sokszor azok jellegét, valódi kinyomatát kockáztató hangokkal keverték, némelyiknek pedig, p. o. a CXLVI. zsoltár dallamát is egy gyarlóbbal kicserélték; de ez csak azt jelzi, hogy azon időben a berendezésnél és zenésítésnél működő kellő szakismerettel nem bírt. Vigyázzunk, hogy mi is így ne járjunk! Én megvallom, hogy nem *zsoltáros*, hanem magyar ref. templomi *énekes-könyvet* óhajtok; ez magába foglalhatja a legkiválóbb szövegű és dallamú zsoltárokat is, de hogy a szellemi élvezetet egyáltalában nem nyújtó szövegek ismét tért foglaljanak a héber vallásosság iránti kegyeletből, azt nem kívánom. Nagy lelki szegénység volna tőlünk, ha csak a zsoltárok volnának egyedüli anyagaink! Az új énekes-könyvet túlterjedtnek nem szeretném, mert a kiállítási költség aránya szerinti árért, szegényebb sorsú hallgatóink talán meg sem szerezhetnék, hanem kívánom azt, hogy az legyen minden tekintetben célnak megfelelő, helyes, kifogástalan berendezésű s jutalmasan megszereshető. De vegyük föl a dolgot más oldalról is. Vajjon népiskoláinkban, tekintettel a folyton növekvő tantárgyakra, mikkel tanítóinknak küzdeniök kell, és tekintettel sokak gyenge mellszervére, énekképességére, mimódon volna lehetséges a dallamok légióit a növendékekkel elsajátíttatni? Tehát túlságosan nagymennyiségű dallam, főleg kis gyülekezetekben, csak azért, hogy az énekes-könyvet drágábbá tegye, fölösleges; ime, ha egy úri imádság elég, miért ne volna elegendő 50 dallam? Az énekes-könyvnek ne a túlbelterjedtség, hanem a tartalom fönséges s lélek- és szívmelő volta adjon tekintélyt és maradandó becset.

Tartsunk meg tehát a zsoltárokból, mint mondád, amit csak lehet, de csak úgy, ha arra valók s megfelelnek a közös célnak. Az általam fölhozott X. és LXXX. zsoltár dallamai, igaz, kihagyattak és pedig azért, mert kevés használható versük van s más szövegekre sem alkalmaztattak; ez utóbbi ugyan látható a dicséreték közt is, de több társdallamokkal, melyek azt többnyire feleslegessé tették; azonban még a kihagyással nincs elejtve újbóli fölvétele, csak legyen, aki új szöveget írjon reá.

Az új énekes-könyv létrejöttével hiszem és reménylem, az iskolai énektanításra nézve is új korszaknak, új módszernek kell bekövetkeznie. Megvallom őszintén: szeretném hogyha azon új énektan módszer az én *Óramutatómban* kijelölt alapon eszközöltetnék; azt se felejtse el, hogy népiskoláink számára énektan- és vezérkönyvet készíteni csak akkor leendő célszerű, ha az új énekes-könyv autentikálva lesz. A népiskolai énektankönyvnek mindig a templomi énekes-könyvnek kell szolgálnia kiinduló pontul. Azt is tartsd meg, hogy *más a világi és ismét más a vallásos éneklés tanmódszere*; fájdalom, azért vannak gajdoló növendékeink, hogy sokan tanítóink közül ezt nem tudják; megmutatja ezt is az „Óramutató” csak találkozzék, akinek kedve legyen azt tanulmányozni.

Szó hozta magával, engedd meg, hogy „Óramutatómról” is említsek föl egyet-mást, miután senki sincs, aki azt az érdekelteknek legalább tájékozásul bemutatná; így legalább fogalmat nyersz a felekezet illetékes tagjainak s megbízottjainak a szakkönyvek létrehozhatása, vagyis kiadhatása iránt való lelkesedéséről s áldozatkészségéről. Jegyezd meg tehát, hogy tanítóink maguk között sokszor tesznek sajátságos megjegyzéseket azokról, kiktől mintegy erkölcsileg követelik a szakkönyvek szerkesztését vagy készítését. Az ily könyvek kiadásának terhe, sulya többnyire az illető vállalkozóra nehezkedik, s hogy némileg könnyítsen magán, jöremény fejében előfizetési vagy megrendelési íveket bocsát szét. Így én is mind az 5 egyházkerületünkben létező esperesi hivatalokat fölkerestem s fölkeretem, hogy ezen utolsó s énekgyűnkre kiválóan szükséges könyvem érdekében, a kormányzásuk alatti tanítói kar közt osszák ki az előfizetési íveket. Egy félévi várakozás után az összes magyar ref. tanítói és énekvezéri karban lett 21 előfizető és 45 megrendelő, ez utóbbiak közt többen voltak, kik megrendelt példányaikat ki nem váltották s ezáltal ráadásul még postai költséget is okoztak. Láthatod ezekből, hogy a magyar ref. felekezetben a jóakarató előretörékvés, munkálkodás mily pártolásban részesül. Én ugyan többé semmi ilyféle vállalatba nem bocsátkozom s a még kéziratban lévő, szintén az énekgyűre vonatkozó dolgozatomat örök nyugalomba helyezem, a híres kálvinista méltánylás dicsőségére; mert ily önző és merev hidegséggel szemben, nem érdemes tenni valamit, még a közügy érdekében sem. Főlemlítettem ezt szándékosan, hogy az utódok láthassák, mily méltányosak voltak elődeik! Ime, *hattyú-dallomat befejeztem*, e téren többé ne várj tőlem semmit, kik iránt a bizalom fokozottabb, foglalják el a tért és küzdjenek!!

Ivánka Sámuel.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Azon, minden kiméletet félretevő eljárás, melyet a katolikus fejedelmek a cseh-morva testvérek iránt követtek, melylyel minden kilátást a hazatérhetésre szétromboltak, lassanként oda kényszeríté Comeniust, hogy az oly szép sikerrel megkezdett tankönyvirás nyüggé vált reá nézve s tanügyi működése a politikai menekült erőfeszítésének jellegét ölté magára. Az 1648. évi westfáliai békekötés oly

reménytelen helyzetbe juttatá Comeniust, miként az 1867-iki kiegyezés Kossuth Lajost. Az emberi természetben gyökerzik a jobb helyzet utáni vágy; az emberiség haladásának főrugója azon tulajdonsága, hogy a jelen helyzettel — még ha tűrhető is az — ritkán vagyunk megelégedve, hanem jobb után vágyakozunk; mennyivel inkább érezzük ezt szorongatott időben, midőn a hányattatások között fulasztónak érezzük körülünk a szellemi és erkölcsi légkört, s a vágy e légkörből való szabadulásra hihetetlen magasságig fokozódik; oda, hol reménység és valóság között nincs többé éles határ, hol a forró óhajítás a közel jövőben biztosan bekövetkezendő tény gyanánt tűnik föl. A jelenben megnyugvást nem találó, hányatott kebel a jövőben keres vigaszt: profetiája *szabadulást hirdet a raboknak*. A harmincéves háború kiválóan alkalmas volt a vallásos kedélyek exaltációjára. Voltak is többen (Cotter, Poniatowszka, Drabik), kiknek profetiájuk égi harmat gyanánt hatott a szabadulást szomjazó cseh-morva testvérek lelkére. Drabik Miklós (Comenius egykori tanulótlarsa) előbb Morvaországban lelkész, a száműzetés után Magyarországon (Puchó?) posztókereskedő, volt az, ki visioi által legnagyobb hírhedségre tett szert. Jósatai leginkább politikai tartalmuak voltak. A Habsburg házról azt jósolta, hogy a magyar és cseh tartományokat a császári koronával együtt elveszítendő; a császári koronát Frigyes pfalzi választófejedelemnek helyezé kilátásba; Morvaországot eleinte szintén annak juttatá, később I. Rákóczy György, erdélyi fejedelemnek, majd a brandenburgi választófejedelemnek; Magyarország királyául szintén I. Rákóczy Györgyöt szemelte ki, ennek halála után Rákóczy Zsigmondra szoltak jósatai, ennek elhunytával II. Rákóczy Györgyre. Drabik állítólag Lorántfy Zsuzsánnát is felkeresé Sárospatakon s esküvel erősíté, hogy visioi igazak, s hogy azokban az üdvösség elvesztésének terhe alatt hinni kell¹⁾.

Comenius hiveivel együtt mélyen érezte helyzetének vigasztalan voltát; a napi kenyérért való aggodás, az igazság és vallásszabadság utáni forró vágy, a hontalanság nyomasztó érzete, mely felekezetét szétbomlással fenyegeté, oly kedélyállapotot teremtettek Comeniusban, mely elvevé a sziv nyugalmát, elhomályosítá az értelem nyugodt megfontolását, a valószínűség mezébe öltözteté a forró vágyakozást s készpénz gyanánt vette, isteni kijelentés gyanánt fogadta az exaltált Drabik fantasmáit. Már 1643-ban küldött Drabik jóslatokat Comeniushoz, mint a cseh-morva testvérek egyik seniorához. Ezekre céloz Comenius, midőn magyarországi működését isteni újmutatásból származott misszióként említi. Magyarországra jövele alkalmával, 1650-ben, husvétkor személyesen is érintkezett Comenius Drabikkal, s ennek jósataiból meríté a kitartást magyarországi munkálkodásában akkor is, midőn iskolaszervezési munkálatai kellő sikerrel többé nem biztatták. A westfáliai békekötés nem hozta a megígért szabadítást, s immár csak a Rákóczy családtól várt segítyt; ezért kesereg Comenius Rákóczy Zsigmond halála fölött, ki, Drabik jóslata szerint, Austriának leigázására volt istentől kiszemelve; a remény utolsó horgonya II. Rákóczy György volt: ezért irta hozzá Comenius a *Nép Boldogsága* című politikai röpiratot.

A munka művelődéstörténeti szempontból is igen érde-

¹⁾ Ez adatokat lásd Gindely főntebb idézett művében, hol a Drabikra vonatkozó részletek eredeti kútfők alapján igen terjedelmesen vannak tárgyalva.

kes adatokat tartalmaz s igen szép fogalmat nyújt arról, mily magasztos eszméje volt Comeniusnak a népboldogságról, a népszabadságról; itt a tárgyunk megvilágosításához szükséges adatokra kell szorítkoznunk.

Tizennyolc pontban állítja fel Comenius a nemzeti boldogság ismertető jeleit; aztán a magyar nemzet állapotát méri e mértékhez; ítéletet mond, hogy egyik-másik tekintetben megüti-e a mértéket; egyszersmind javaslatot ad a meglevő bajok elhárításához s a boldogság kieszközléséhez.

Az idegen nemzetből való király homályt vet a nemzet önértetére. Hogy visszaszállhat-e a királyi hatalom egy nemzeti királyra, azt ember meg nem mondhatja (non est humani consilii); Isten küldheti el a ki elküldendő; figyelni kell, nincse-e valami jele az ő akarátának. Vigyázni kell azonban s az Isten félelmével kell cselekedni, hogy az emberi okoskodás ellentétbe ne helyezkedjék az isteni bölcseséggel, ami mindannyiszor megtörténik, valahányszor az, kit az Isten hív, nem bizik saját erejében, s fél bízni Isten segítségében (45. lap). A boldogságot ki kell küzdeni. Erre nézve azonban jól meg kell állapítani a célt, helyesen megválasztani a célhoz vezető eszközöket, s azokat úgy alkalmazni, hogy a cél el ne tévesztessék. Cél: Isten, egyház, haza; eszközök: Isten, mi magunk és más emberek. Isten segélyét vallásos bizalommal kérjük, de a magunk erejére is kell támaszkodnunk és pedig eszélyesen, az eszközök pontos kiszámításával, a terv titokbantartásával¹⁾ s mikor az idő eljön, bátran, kitartóan kell cselekedni. A mások segélye vagy úgy jó, hogy ők a főtenyezők s mi csak segítők vagyunk; vagy mi vagyunk főtenyezők s ők segítenek. *Ime! Isten maga fogott hozzá az egyház ellenségeinek elvesztéséhez; táborba szólítá a népeket, hogy hajtsák végre Babylon ellen a régi ítéletet; nem magán ügy ez, hanem Isten tanácsa, kitől kell várni a segélyt.* A külföldiek is régóta ajánlják a segélyt, nem szabad azt többé visszautasítani. *Austria romjaiból kell az igazi kereszténységre újjá születni, a világ minden birodalmának²⁾.* A szabadítónak, a vajúdo idő szülömmesterének, a nemzet kebeléből kell támadnia, s ki lenne az más, mint II. Rákóczy György, erdélyi fejedelem. *Ha nem vállalkozol e szerepre, az Úr kitölti az ő haragját rajtad; vigyázz, hogy meg ne emészszen az ő haragjának tüzeiben (126. §.). Engedd meg Isten választottja!³⁾, hogy ama szavakkal birjalak rá, melyekkel Sámuel próféta Sault a királyságra: Vajon az Izraelnek kihez vagyon kívánsága? vajon nem te hozzád-e és a te atyádnak háznépéhez? (I. Sám. IX. 20.). Légy népednek Mózes, Gedeonja, Jephtheje, Dávidja, Salamonja, Josidsa, Nagy Constantinja, Nagy Károlya!⁴⁾*

Mily remények és kétségek között lehetett Come-

¹⁾ Praedispositio haec summo fiat silentio 137. §.

²⁾ Ex ruina Bestiam inequitantis meretricis renasci debent omnia mundi regna ad Christianismum verum, se ipsos autem ditandum spolio magnae Babylonis.

³⁾ Solum te divina humanaque petunt suffragia. 68 l.

⁴⁾ Mennyi része volt ez emlékiratnak abban, hogy II. Rákóczy György a lengyelországi szerenésetlen kimeneteli hadjáratba bocsátkozott: annak eldöntése nem ide tartozik.

nus, midőn 1654. június 2-án Patakról elbúcsúzott? ¹⁾ Vajjon hitte-e, gondolta-e, hogy politikai missiójára is áll, amit a búcsu-beszédben tanügyi működésére vonatkozva mondott: *hogy semmi sincs, a miért itt maradnia szükséges volna?* En azt hiszem: nem gondolta. Drabik, jóslataiban az 1656-ik évre helyezte kilátásba az európai politikai rendet-felforgató válságot; Comenius élenkebben érezte a száműzetés kínait, mint valaha, forróbban óhajtotta a szabadulást, mint valaha, s nagyobb bizalommal várta azt, mint valaha. Elég kegyetlen gúnya a sorsnak, hogy két év múlva Magyarországból való távozása után, 1656-ban, tehát ép azon évben, melynek Drabik jóslatai szerint a szabadulást kellett volna hoznia, fosztotta meg Comenlust a lissai szerencsétlenség házacsakájától s könyvtárától s tette immár véglegesen földönfutóvá. Ez volt egyszersmind ama körülmény, mely Comenlust egyszersmind a profetismusba vetett hit karjai közé hajtotta. 1657-ben latin nyelven kiadta Drabik, Cotter és Poniatovszka visióit *Lux in Tenebris* (Világosság a sötétségben) cím alatt, név nélkül. A magyarországi cseh-morva gyülekezetek hívei kompromittálva érezték magukat ezen profetiák által, s nehogy a politikai hatóság romlásukat okozza e visiók miatt, de különben is meg levén győződve, hogy azok nem isteni erdetűek, 1660. oct. 7-én Puchón, tíz lelkes ünnepélyes gyűlést tartott, melyen Drabik 29 tétel iránt kérdeztetett ki. A 18. pont így hangzik: *Isten parancsolja, hogy a gyermekek szüleiknek engedelmeskedjenek. Lorántfy Zsuzsánna fejedelemasszony meghagyta fiának, Zsigmondnak, hogy az austriai ház ellen háborút ne viseljen; te pedig visióidban haldálal fenyegeted őt, ha az austriai házát le nem küzd; te tehát engedetlenségre kényszerítéd őt.* Drabik azt felelte: *Istennek szabadságában áll azt parancsolni, a mit akar.* A gyűlés Drabik visióit elvetvén, ezzel a politikai eszélyesség által parancsolt tiltakozását fejezte ki az ellen, mintha a cseh-morva menekültek felekezete Drabikkal solidaritásban állana; a felekezet megmenekült a politikai hatalom üldözésétől, de Drabik nyilvánosan fejeztetett le Pozsonyban, 1671-ben ²⁾. A jó Comenius pedig haláláig († Amsterdamban, 1671.) ábrándozott a világ megújodásáról.

„Die Welt wird alt und wieder jung.

Der Mensch hofft doch immer Verbesserung.“

IV. Comenius hatása.

Comenius érdemei a tanügy körül általában a következők:

Egy egész összefüggő iskolaszervezet. Comenius előtt — sőt mondhatni utána is mind e mai napig — senki sem fogta fel az iskola szervezetét oly egyetemesen, oly összefüggően, mint ő. Az első hat évben a családi iskola, a második hat évben a nemzeti iskola, harmadik hat évben a felfedezések, az egyházi reformatio s az újabb bölcsészet által megállapított világnézet igényeihez alakított középiskola s ezenfelül a szakiskola, az akadémia, olyannyira lélek-

tani alapon nyugvó fokozatosságban vannak egymasmellé illesztve, hogy ennél jobbat s szebbet még mai napig sem tudunk. E beosztásban megvan az életkorok által követelt tagoltság, anélkül, hogy az összefüggés megszűnnék, anélkül, hogy egyik iskola a másik körébe vágna ¹⁾. Egy nagyszerű, legkisebb részleteiben ugyanazon terv szerint készült épülethez hasonlít ez, melyben minden egyes darab, mint az egészszel összhangzó, annak szükségkép kiegészítő részét képezi. *A nemzeti iskola* felállítása, illetőleg tervezése volt Comenius másik nagy érdeme. Ezelőtt senki sem fogta fel a népiskolát, mint általános, a nép minden rétegére kiható tanintézetet, melybe azok is járnak, akik később középiskolába mennek; mely tehát egyaránt előkészít a gyakorlati életre, mint a középtanodára ²⁾, s így, míg egyrésztől önmagában is bevégezett egészet képez, egyszersmind a a legszebb összhangzatban, összefüggésben van az egész iskolai rendszerrel. Comenius korában még Alsted is csak azokat kívánja a nemzeti iskolába küldeni, kik később mesterségre adják magukat. E ponton is eddig utól nem ért eszményként áll előttünk Comenius ³⁾.

A realismeretek terjesztésén ugyan többen fáradoztak Comenius idejében, de azoknak az iskolába való bevitelében mindnyájan alig tettek annyit, mint Comenius; s ezt ő az által eszközölte, hogy az újkor szellemszülte reáltudományosságot, mint *pansophiát* tette a középkor későbbi századainak humanizált helyére. Comenius pansophiája ép oly helyesen nevezetethetett volna a XVII. század szellemében humanitásnak, mint amily joggal tekinthető a humanitás a középkor előszázadai műveltségéhez mért pansophiának. A nyelvészeti képzőelemeknek a reáltudományossággal való egyesítése, kibékítése volt az ⁴⁾.

¹⁾ Önkéntelenül eszünkbe jut Magyarország formátlan iskolaszervezete, mely sem elméletileg (a tudomány követelményeinek), sem gyakorlatilag (az élet igényeinek) nem felel meg. Van-e nekünk egységes iskolaszervezetünk? Nincs. Nem szölok arról, hogy a családi iskola helyébe a kisdóvoda lépett; talán a kor szelleme követeli (?), hogy a családból mielőbb idegenek közé adjuk gyermekeinket. Népiskolánk ugyan van, de vajon egységes-e, teljes-e? Nem, hiszen megkurtítja a középtanoda, sőt megcsönkítja maga a népoktatási tanintézetnek keresztelt polgári iskola. S van-e középtanodánk, mely egységes kerek egészet képezvén az egész iskolai rendszerbe szépen beillik. Nincs. Középtanodai rendszerünk sem a népoktatási tanintézetekkel nincs harmonikus összefüggésben, sem egymás között nincsenek összhangzásban. Szaktanoda a középiskola? Nem. Általános nevelő- és tanintézet. De hát van kétféle általános műveltség? . . . Valóban iskolaszervezetünk hasonlít egy monumentalis épülethez, melynek egyik része góth, másik renaissance, harmadik roman stílusban készült. E szétदारoltság nemcsak külső, megvan annak hatása a neveléstudományra és a nevelésre is. Hiszen már van külön kisdóvodai, népiskolai, gimnáziumi pädagogia (nem methodika). Vajon különböző elveket érvényesítve a különböző iskolákban, nem nevelünk-e akaratonkon, szándékunkon kívül különböző irányú, különböző világnézetű embereket, kik mint idegen elemek állanak szemben egymással? Mi az, ami a mai társadalmi viszonyokat oly ziláttákká, feldarabolttákká, a társadalmi összetartozandóságot oly lazává teszi? En azt hiszem, hogy iskolarendszerünk szerencsétlen feltagolása, mely distingval ott, hol nem kellene (kétféle felsőnépoktatási tanintézet, kétféle középtanoda) s hűtlen lesz az elhatárolás elvéhez ott, hol arra szükség lenne. E bajokon iskolarendszerünknek — hogy úgy szóljak — stílszerű restaurációja (reformatiója) segíthet.

²⁾ Comenius iskolarendszere egyedül Schweiz (Zürich Canton) iskolaszervezetében ismerhető fel. Schweiz valószínűen azon morva tanulók által lett örökösévé Comenius reformeszméinek, kik a cseh-morva testvérek felekezetének teljes feloszlása után Schweizban mint reform. lelkesek telepedtek le.

³⁾ Did Magna.

⁴⁾ Erős meggyőződése, hogyha a kor kedvezőtlen viszonyai nem tették volna lehetetlenné Comenius pansophiájának valóítását; ha utódai, ahelyett, hogy eltértek tőle, tovább fejlesztették volna a

¹⁾ Búcsubeszéde (Sermo Valedictoria) megjelent a Continuatio Laborum Scholasticorum c. gyűjteményben Sárospatakon; 1654-ben; aztán az amsterdami kiadásban. Magyaritva a Nénevelés 1881-ik évi folyama első füzetében.

²⁾ Gindely idézett műve 526. lap.

A nemzeti nyelv szorgalmazása szintén egyik hervadatlan érdemét képezi Comeniusnak. ¹⁾ Nemcsak a családi iskolában, hanem a nemzeti iskolában is az anyanyelvet teszi tananyelvül, sőt a latin iskola és *schola pansophica* tankönyveit is anyanyelven kívánja szerkeszteni ²⁾.

A latin nyelv tanításában behozott jobb módszer a humanisták előtt szerzett Comeniusnak érdemét. Pedig Comenius nagyban különbözött tőlük; mert míg előtte humanisták a nyelvet tanították előbb, hogy azután annak segítségével a latin auctorokból szerezhessék a reálismereteket; addig Comenius összeköté a dolgok és nyelvek ismeretét s a latin nyelvet nem mint a humanus műveltség egyedüli eszközét, nem mint a nemzeti nyelvek ellenségét, ³⁾ hanem mint a soknyelvű európai nemzetek közös szellemi kapcsát tekinti, s azt az azelőtti száraz grammaticai módszer helyett, gyakorlati módszer szerint tanítja s példából megy a szabályra. Az *oktatásnak* a nevelés fogalma alá helyezése, az erkölcsi nevelésnek az oktatás fölé állítása, a testi nevelés fontosságának hangsúlyozása, a szemléltetés elvének következetes keresztülvitele, a gépies elmzés megszüntetése, ⁴⁾ természetes módszer, mely mellett a gyermekek örömmel tanulnak ⁵⁾: ezek Comenius érdemei általában.

2. Comeniusnak Patakon eszközölt reformjait ⁶⁾, Szombathy ezekben sorolja elő: a) Behozta a tanításnak és tanuláshoz a réginél könnyebb módját. b) Három latin osztályt állított fel. c) Az osztályok számára tankönyveket írt. d) Pallérozottabb erkölcsi műveltséget hozott be. e) Behozta igen nagy haszonnal a színjátékokat. f) A nyomdát felállította, vagy legalább jobb rendbe hozta. g) Világi gondnokokat állíttatott be. h) A nemesek tanvezetőjének (paedagogiarecha-tanulmányi felügyelő) hivatalát szerveztette. i) A két alsó latin osztályba is állandó tanítók beállítását sürgette. Ezekhez hozzátehetjük, hogy Rákóczy Zsigmond által a könyvtárat növeltette ⁷⁾, hogy új tantermeket rendeztetett be ⁸⁾; rendet hozott be a tanév megkezdésében, a szünetidőben; a tankönyvek behozatala által megszüntette a compendiumoknak időrabló másolását; behozta a felső tanfolyam tanárainak professor névvel való nevezését ⁹⁾.

(Folytatása következik). *Dezső Lajos.*

humanismus és realismus egyesítésére irányzott törekvéseit: akkor nem állott volna be a humanismus és realismus közötti szakadás; nem volna két külön középtanodánk; a realismus békésen foglalta volna el helyét a humanismus mellett az egységes középtanodában, mint ezt Schweizban megvalósítva látjuk.

¹⁾ A *Gentis Felicitás*ban ezt mondja C.: A magyarok által lakott egész vidékeken (hallatlan dolog más keresztyén népeknel) sehol sincs magyar iskola (*schola vernacula*) sat.

²⁾ *Prodromus Pansophiae* 123. §.

³⁾ Az 1648-iki pataki tanrendszer így fogja fel a latin nyelvet.

⁴⁾ *Scholae Pans.* Delineatio §. 76. Nem kell a tanítványokat az iskolán kívüli emlékezéssel kínozni, hanem elegendő ismétlés által kell eszközölni, hogy amit a növendékek alaposan megértettek, azt meg is tartsák.

⁵⁾ C. jelszava: *Omnia sponte fluent, absit violentia rebus.*

⁶⁾ Biogr. Prof. 270.

⁷⁾ Szathmári Király Gy. *Historia Scholae Pat.* 125. l.

⁸⁾ Szombathy: *Hist. Scholae Pat.* 195.

⁹⁾ Tolnai János: *Danaeus Raczai* 159.

KÖZÉLETÜNK.

Viszonzválasz Stépán Gábor úr „Válasz“-ára.

S. G., felsőzempléni egyházmegyei volt világi tanácsbíró úr, az ugyanazon egyházmegye folyó évi téli közgyűléséről szóló, s e lapok 11. számában kiadott közleménynek, ő reá vonatkozó passzusában elmondottakat, ugyancsak e lapok 21. számában, azáltal akarja a nyilvánosság előtt elálcazni, hogy megtörtént, bebizonyított s eltagadhatlan világos tényeket ferdit, szépit, tagad, fictiókkal él s mendemondákból összeszótt-font, vagy legfelebb is álmában látott és hallott, teljes valótlanságokat fog reánk, s elszánt hadvezér módjára, defensivából offensivába lépve át, mérges boszúja fegyvertárának minden rendelkezésére álló ütegeit működésbe hozza ellenünk. Ám teljék kedve! Azonban mi, bár az ő szokott szenvedélyességével s epés tollal írt s pedig valótlanságokkal, sértő személyeskedésekkel telt válaszát, hivatalos és személyes reputationk érdekében viszonzválasz nélkül nem hagyhatjuk, de kijelentjük, hogy azért S. G. urat azon térre követni, melyen magát — jóllehet *más segítségével* — olyan igen otthonosnak bizonyította, nem akarjuk s ellene hason-fegyvereket használni dicsőségünknek nem tartjuk.

Ahelyett tehát, hogy S. G. úrral az egész famózus ügyet minden részleteiben felölelni úgy sem képes és dicsőtelen polemia sorompóiba lépnénk, száraz tényekkel állunk elő, melyek ellenében aztán a fictiósus replikáknak többé alig lehet helye. E tekintetben elegendőnek hiszszük mindenekfölött az alapforrásra rámutatni, melynek keserű vizét S. G. úr, úgylátszik, az utolsó cseppig velünk szeretné kiitatni. Az alapforrás, melyre maga S. G. úr is hivatkozik válaszában, s mely ott sötétlik már egyházmegyei ügyirataink írott barázdái között, semmi más, mint az, hogy midőn a nyomozati jegyzőkönyv szerint R. E., még akkor *kis-ráskai* tanító, ki egyszersmind köztudomás szerint tanítói hivatala mellett, a S. G. úr ottani birtokában ispánkodott is, s ki egyszersmind a lelkészszel épenúgy, mint maga S. G. úr is, már akkor a legrosszabb viszonyban volt, a kis-ráskai paplak kertjében egy estve fölgylűt szalmaboglya által okozott, s majd ugyanazon estvén a község más részén történt ketős tüzesetnél elkövetett botrányos magaviselete s fenyegető nyilatkozatai által, a gyujtásnak felette terhelő gyanúját nagy mérvben magára vonta, s emiatt a feldühödött nép által megfogatván, megkötöztetett és a hatóságnak átadatott; majd pedig midőn ellene, mint tanító, tehát egyházi emberellen, ezért a még akkor élő esperes által összehítt 5 tagú bizottság nyomozott, s ennek alapján ugyancsak az esperes által hivatalából — póre lejártáig ideiglenesen, későbbben pedig más megelőző vétségeiért is — az egyházmegye consistoriuma által egy évre felfüggesztetett; ezért S. G. úr, főleg a nyomozó küldöttség minden tagjára, azok között pedig kiválólá B. K., málcái lelkész és egyházmegyei főjegyzőre dühös haragra gyuladt, mit úgy amazokkal, mint különösebben ez utóbbival, minden lehető alkalmmal és irányban, mostanáig sem szűnik meg éreztetni. Mindezt S. G. úr, mint egyházmegyei tanácsbíró, és mint egyházi főgondnok tévén, talán egyetlen példát képez ő a

törvényes igazságszolgáltatás történetében arra, hogy egy deliquens, vagy annak ügye és személye által érdekelt valamely egyén, engesztelhetlen haragra s boszúra gyúl a törvényes bírák ellen azért, hogy nyomozni s majd ítélni merészeltek, vagyis esküjük s lelkiismeret szerinti köteleességeket teljesítették.

De szökjük át a több mint másfél éven át ez ügyben kifejtett, legnagyobb részben a S. G. úr nevével kapcsolatban álló gyűlöletes események rengeteg hosszú sorozatát, s térjünk S. G. úr „Válaszára,” melyben ellenünk intézett támadásait azon kezdi, hogy ő ki volt? mi volt? és hogy „*az ő általunk kigúnyolt (?) lutheránus családja emelte virágzóvá a málcai egyházat*” sat. Tisztelő elismeréssel vagyunk mi és lehet a málcai egyház is, az igen tisztelt család iránt, mindazon áldozatokért, miket állítólag a S. G. úr családja s maga S. G. úr is hoztak annak javára, hanem tiszteltebecsület, de igazság is, hogy a többi egyházi úri tagok fölött kiválólag éppen a S. G. úr tisztelt családja lett volna az egyház virágzóvá tételében a legfőbb tényező: arról aligha tud valaki valamit, míg ellenben annyit tudunk: hogy a lelkésznek évenként tetemes áldozatába kerül az egyház épületeinek fönntartása és még így is szó sem lehet az egyház virágzóságáról; hogy pedig erkölcsi tekintetben éppen a S. G. úr főgondnoksága alatt utóbbi időkben az egyház semmi virágzással nem dicsekedhetik, bizonyítja már csak azon egy körülmény is, hogy talán csak egy maga már a málcai egyház az a hazában, mely presbyteriumát, a lelkész, S. G. főgondnok s az egyház több tagjai közt dúló viszály miatt, mindezideig össze nem szervezheté. *A lutheránus család kigúnyolását* pedig nem tudjuk: honnan olvashatta ki S. G. úr azon közleményből; ezt csak ő tudja, de senki más, aki a közleményt olvasta. Azt mondja tovább S. G. úr, érintett „Válasz”-ában, hogy mi „*hibázul rójuk föl neki, miszerint a R. E. tanító utcán maradt családjának hajlékot s megélhetés módját adott.*” Hiszen az már mégis csak köztudomású tény, hogy R. E. tanító fölfüggesztve lévén hivatalától, ott többé nem taníthatott s nem lakhatott, amennyiben az iskolaházat az oda berendelt ideiglenes tanítónak kellett átadnia; de azért R. E.-t az utcára nemcsak hogy senki ki nem hányt, sőt ellenkezőleg, *éppen a bement új tanítónak volt kénytelen az egyház szállást fogadni s R. E. ott lakott, míg onnan magának kimenni nem tetszett.* Hogy S. G. úr neki később lakást adott, ezzel erkölcsileg neki, mint már saját emberének, tartozott is, s tartozni fog továbbra is, míg embere lesz. „*A négy fiatal pap támadásai*” ellen S. G. úr támogatására, miut ő állítja, éppen semmi szükségünk nem volt; ezt ők maguk is így tudják, ha akarják. Az egész egy elvi kérdés volt a tanítói fiókértekezletek fönn-vagy nemtartása fölött; mit az egyházkerület egy szó vita nélkül, mint törvényeinkben sarkaló intézményt, a mi nézetünk szerint döntött el. Ebből hát magának tőkét nem igen csinálhat S. G. úr. Azon rejtelmes gyanúsítást pedig, mintha mi valami *gonosz viselt dolgokon s azok eltitkolásán* törnénk fejünket, mint rosakarattól s boszúindulattól kifolyó teljesen alaptalan koholmányt, ezennel komolyan visszautasítjuk. *R. E. extanítót, mint állítja* S. G. úr, „*mi akartuk földön-*

futóvá tenni családjával, s kenyerétől megfosztani” sat. Ugyan miért nem vádolja S. G. úr magát az egyházmegyei bíróságot, a megtartott consistoriumot, melynek nevében a kiküldött gyűlölt papok nyomoztak, s amely aztán ítélte R. E. tanító fölött, s melynek legnagyobb része, de legalább fele bizonyosan, a S. G. úr bizalmát bíró világi férfiakból állt és mégis elítélte őt egy évi fölfüggesztésre, egy pedig éppen örökre fölfüggesztésére szavazott. Nem mi, papok ítéltük hát el, kik közül egy papi tanácsbíró ott sem volt, hanem az egyházmegyei összes bíróság. Ez talán mégis csak tény, nemde? *A hadkiegészítő parancsnoksághoz írt s álnevek alatt beküldött föladásról* s kérvénnyről szól még S. G. úr, hogy rendelje be mint katonát, R. E.-t. Ennek, valamint a R. E. extanító elleni újabb és hamis vádak koholásának ismét ellenünk irányzott vádját, mint vakmerő hamis vádat, szintén annak szívtelen koholójához, és pedig teljes megvetéssel utasítjuk vissza. Ott van az egyházlátogatás jegyzőkönyve, s benne a R. E. extanítótól folytonos rettegésben lévő k.-r.-i egyház tagjainak panasza s esdeklése, hogy e szörnyű helyzetből az egyházfőiség által valami módon szabadíttassanak ki. Csoda volna-e, ha ilyesmi azon néptől került volna is ki, de hát erre is csak mi gyűlölt papok lehetünk képesek! Miért nem fogta már reánk a Garfield amerikai elnök megölését is S. G. úr? hiszen ez is ért volna valamit, a többi hitelt érdemlő vádak közt.

A tanítók által teljesen sajátjukként eladott, bár egykor S. G. úr által nekik ajándékozott hármioniumnak egy áldomásért való eladásábani részesség vádjával is — mint láttuk — talán ismét minket papokat akar megtisztelni S. G. úr. Szóra se méltatjuk e qualificálhatlan koholmányt, mivel erre, valamint azon kifejezésére S. G. úrnak, hogy „*R. E. a református rektorok tökéletes kinyomata,*” s hogy *mi papok vettük rá őket, hogy maguk közül R. E.-ét kirekeszszék,* mint halljuk: a tanítói kör fog megfelelni.

A miskolci gyűlés (melyik?) alkalmával magára és mint láttuk, még két más tisztelt férfúra tett s ujlag nekünk tulajdonított nyilatkozatát, egyszerűen a többi koholmányokhoz soroljuk. A két férfiról pedig nem tudjuk, ha meg fogják-e köszönni a S. G. úr által reájuk alkalmazott jelzőket?! Ezzel kapcsolatban említi S. G. úr, hogy *midőn a R. E. extanító ügye a miskolci egyházkerületi közgyűlés elébe került* sat., erre csak annyit kell megjegyeznünk, hogy ez a botrányos ügy sohasem került tárgyalás alá az egyházkerületi gyűlésen; mert éppen S. G. úrnak ugyanam volt rá gondolja, — ő tudja miért — hogy ez ügy visszavétesse, mielőtt ott tárgyalás alá került volna, ahonnan aztán vissza is jött az egyházmegyre s ítélte fölötté a consistorium, s azzal vége lett mindennek; csak annak nem lett és nem lesz sok, igen sok ideig vége, ami ez átkos ügyből kifejtett; t. i. az egyházmegye fölzavart nyugalmanak.

Elhunyt esperesünknek, e becsületes, tisztalelkű jó öregnek nevével kapcsolatban, valami sugalmazott levelekről szól még teljesen érthetetlenül S. G. úr, ki annyit már mégis megtehetne, hogy békét hagyna legalább az általunk hamvaiban is tisztelt, s már az örök béke ölen szendergő, sokat szenvedett aggastyánnak, ki éppen a S. G. úrtól,

gyűlésünkön utolsó megjelenése s elnökösködése alkalmával vett mély és feledhetlen sérelmét, miként szívbarátjai tudjuk, sirba vitte.

Még nem hagyhatunk el egy pár dolgot, melynek földerítésével a nyilvánosságnak tartozunk. S. G. úr haragjának, sokunk közül legkiválóbb tárgya, a fennebb már előadott ok miatt, hogy t. i. a R. E. extanító ellen kiküldött nyomozó bíróság tagja merészelt lenni, B. K. egyházmegyei főjegyző, s épen azon m—i. egyház lelkésze, melynek S. G. úr főgondnoka, tehát lelkészről és egyházi főgondnokról, egy közös ügynek, az egyház szent ügyének szolgálatában álló két egyházi kormányfőfőről van szó; S. G. azonban B. K. lelkészt már korábban azon categoricus nyilatkozattal tiltá el ízenetileg házától, mit az őt kibékíteni megkísérlett szelid esperesünk előtt is határozottan nyilvánított (s esperesünk szavában kétkednünk nem lehet), hogyha B. K. lelkész többé, bármi ügyben az ő házához megy: „*kiutasítja*, nemcsak, hanem *képáldázza*“. El kell fordálnunk önkénytelenül is protestáns egyházi életünkben, főleg az egyházkormányzat körében fölmerülő illeten brutális jelenetektől. Megemlítendő még az is a jelenügy folyamában, hogy S. G., haragjának nagy voltában, főgondnoki hivataláról a lelkészhez három ízben is írt leveleiben lemondott, azzal indokolván lemondását, hogy ő különben is *lutheránus* lévén, a m—i egyház ügyeihez neki többé semmi köze, megtagadván a papi és tanítói fizetést is. Azonban bekövetkezvén az esperesi hivatalra szavazás, S. G. úr a főgondnokságba magát újra behelyezte, követelvén a már azelőtt az ő tudtával is, de nem kedve szerint történt szavazás helyett az új szavazást, mi azonban neki már nem sikerült.

Háttra van még a másfél év óta illeten fázisok közt folyó ügynek egyik legjellemzőbb mozzanata. Az egyházmegyének, a mult téli egyházlátogatásra kiküldött férfiai, kik szerencsétlenségükre épen a R. E. ellen nyomozott, S. G. úr által gyűölt papi férfiak ketteje: B. K. és T. F. valának, midőn kemény téli időben a k.—i rétet elborító tükörsima jégen fogatjukon a falu felé haladnának, R. E. extanító, már most valami gazdatisztféle, a S. G. úr mint ottani birtokos nevében s ha nem előleges, de amint bebizonyosodva van, utólagos jóváhagyásával, bár „Válasz“-ában ezt már most „hibának“ mondja, azon ürügy alatt, mert az a rét a S. G. úré, holott nem az, mert atyjáé, mely most egy zsidó bérletében volt: őket, egy abruzzói olasz briganti módjára, botot forgatva kezében, elfogja, föltartóztatja, leszállásra, majd a fogatot visszatérve, nehéz téli öltözetben a faluba begyaloglásra kényszeríté; S. G. úr pedig a bejelentést R. E. extanítótól helybenhagyó tudomásul véve, a szándékosnak mondott kárt mintegy 77 forintra becsültetve, a pörös eljárást az egyházlátogatók ellen már-már megkezdendő vala; hogy azonban a már célbavett perbefogadás nem sikerült, az már nem a S. G. engedékeny magatartásának, hanem csak azon körülménynek köszönhető, mert az ellenbecslésnél a rétet borító jégen, a fogat által nem érintett réttalajon, csak egy lábnyomnyi kár sem volt föltüntethető, mi miatt a fenyegető kereset is tárgytalanná lett.

Vessünk leplet e sötét képre is. Nem érdemes, hogy mellette tovább időzzünk! Mi pedig, midőn mindezeket a nyilvánosság előtt ekként föltárva, az ezekhez hasonló té-

nyeknek még egész rengeteg sorozatát, e becses lapok szűk tere miatt elhallgatjuk: mentségünkül nyíltan kimondhatni véljük azt, hogy oly férfival szemben, ki a mi közbizalmunk által megtisztelt egyházmegyei tanácsbíró s egyházi főgondnok letére, becsületes multú, egyházi tisztos férfiak ellen, csak azért, mert őket kényúri ambíciójának jogosulatlan követelményei ellenére történt, hivatalos és becsületbeli köteleességek teljesítéseért gyűlöli: nem a férfias és kölcsönös capacitatio higgadt emberekhez illő módjának, de durva, nyers erőnek enged kiváló szerepet; mondjuk: oly férfival szemben már nem a meggyőző polemianak, mint inkább az önérzetes resignatio azon nemének van helye, melylyel az ember legbölcsebben akkor cselekszik, mikor a szenvedély fékezhetlen dühének illeten méltatlankodásai elől, hideg bölcseséttel kitér s emberét többé szóra sem méltatja.

Végül még csak egyet. Azok a szerény, igénytelen ref. papok — bármit tartson is különben róluk valaki — sohasem szoktak megfélekedezni az egyháznak lelkes és áldozatokra is kész világi tagjai iránt, az elismerés és őszinte méltánylat tartozó kötelmeiről; de, hogy mintegy hála és elismerés fejében, megtagadva önbecsérzetöket, magukból egy rabszolga-telepet engedjenek alakíttatni — mint azt egyesek hiúsága és emberi érdeke kívánná — no már ennyire még sanyarú helyzetök tudatában sem aljasulhatnak le soha!.. Ez már nemcsak a papságra volna megbélyegző, hanem magára az egyházra, ennek egyetemére nézve is szerencsétlenség *). Elv- és ügytársai nevében:

Bálint József,
e. m. tanácsbíró.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük, e végére közeledő félévvel lejárt, tisztelettel kérjük előfizetésük vagy megrendelésük szíves megújítására. Lapunk előfizetési ára egy negyedévre 1 frt. 25 kr., félévre 2 frt. 50 kr. Az előfizetések Buza János, irodalmi körünk pénztárnokához küldendők. — Minthogy pedig olvasóink között néhányan olyanok is vannak, kik a jelen évre még mit sem fizettek, sőt még a mult évről is tartozásban vannak, sajnálattal vagyunk kénytelenek kijelenteni, hogy azok részére július elsőjétől kezdve többé lapunkat nem küldhetjük. Eddigi türelmes várakozásunknak az volt az oka, mert jól ismerjük a nyomasztó anyagi viszonyok hatalmát, de ilyennemű veszteségek elviselésére tovább nem vállalkozhatunk.

— Kossuth Lajos, e napokban tevén közé, a „Pesti Napló“-ban, ifjúkori él. tére vonatkozó nagyérdékű visszaemlékezéseit, azokban főiskolánk multjára vonatkozólag a következő becses adatot is felemlíti: Bevégezvén Eperjesen tanulmányaimat: jogot mentem tanulni nem Pestre, miként dr. Török mondja, hanem S.-patakra, s nem 1826-ban, hanem 1817/8-ban. Tanárom Kövy Sándor volt, hírneves magyar jogász; nem hiszem, hogy akkoriban az elméleti magyar jogot valaki jobban tudta volna mint ő; kézi könyvét latin nyelven adta ki, de előadásait magyarul tartotta, már hogy magyarul! illeten formán: „celebrál egy antenatus egy pignust“ vagy a „perennalis fassio néha valet, néha nem valet: Nobilissime Domine N. N. (erre a Nobilissimus N. N. levette a kalapját) „mondja el, mikor valet és mikor nem valet.“

*) Ez ügyet e nyilatkozattal lapunkban bevégeztnek tekintjük. Szerk.

De ezzel a gyönyörű magyarsággal tölcserrel öntötte az ember fejébe a jogtudományt. Lehetetlen volt meg nem tanulni. Nekem, meg Dercsényinek mindjárt az első félévi vizsga alkalmával, miután még abból is kifagगतott, amit még nem tanított, de mi könyvből már megtanultuk, a vizsgán jelen volt felügyelő hatóságához fordulva azt a bököt tette, hogy „ez a két fiatal ember itt jobban tudja a törvényt, mint az egész királyi tábla, melyet holmi tudatlan prelátusokból, bárókból, vicispányokból szednek össze anélkül, hogy megegzaminálnák; — mind a kettő stante pede bizvást elmehetne Perszonálisnak.“ Darabos, nyers ember volt, s ez a sajátsága egyszer egy kis összeütközést is idézett elő. Történt, hogy egykor tárgyába bele melegedve a szabott órán túl jó soká folytatta az előadást. Mély csendben hallgattuk, mint mindig, azonban véletlenül esett-e meg vagy szándékosan történt? egy valaki ép azon padokban, ahol én is ültem, megsurolgatta a padlót csizmatalpával, ami úgy hangzott, mintha türelmetlenség jele volna. Kövy felénk fordult, végigjártatta rajtunk szikrázó szemeit, öklével a tanszék polcára ütött s mindig felénk nézve elkiáltotta magát: „hitvány gazemberek“ és elrohant. Én azt mondtam társaimnak: aki elég hitvány, hogy zsebre tegye a gazember címet, ám tessék, én nem teszem; ha ezt a sértést jóvá nem teszi, én előadására többé nem jövök; elmegyek Kassára, leteszem ott a vizsgát. Szavaim helyesléssel találkoztak. Amolyan kis „secessio ad Montem Sacrum“ lett belőle. Három nap a „világi növendékek“ legnagyobb része nem mentünk a tanításra; a tanórát a collegium előtt a gyepen töltöttük tömegesen, egyikünk fenhagon olvasott Kövy tankönyvből. Aztán tanárunk értem küldött, „hát Domine fráter! micsoda bolondságot csinálnak maguk?“ kérdezé. „Nem bolondság az, tekintetes uram! hanem a megsértett becsületérzés méltó neheztelése — felelém. — Mi tanulni jöttünk ide, nem meggyaláztatni. Büszkéek voltunk reá, hogy a nagyhirű Kövy professzor tanítványai lehettünk, de becsületünkre is büszkéek vagyunk; a tekintetes úr tudja, hogy én akár 24 óra hosszant is szívesen elhallgatom, így mások is, ki adott alkalmat arra a kellemetlenségre? nem tudom; lehet, hogy véletlen volt, jobb is volt volna annak tekinteni s észre sem venni, de mi sem betyárok, sem gyermekek nem vagyunk; pár hónap múlva a tógátusok dalkara énekli nekünk azt a búcsu dalt, hogy „Menjete! Isten veletek!“ s mi az iskolából kilépünk az életbe, nem vihetjük magunkkal homlokunkon a gazember bélyegét. Méltóztassék a dolgot bölcsesége szerint elcsinálni, különben országos skandalum lesz belőle, ha azt tudja meg a világ, hogy Kövy professzort tanítványai elhagyták.“ „Jól van no!“ felelé. „jőjenek fel holnap, majd elcsináljuk.“ Felmentünk. Egy kis kellemetlenség fordult elő a mult napokban, mondá Kövy, sajnálom, a dolog onnan eredt, hogy szándékos rozakaratot gyanítottam, de utánajártam s meggyőződtem, hogy nem az volt! hát felejtjük el, ne vesztessük a drága időt, menjünk tovább! hanem (oldalt reám mutatva) „a dominus Kossuth országháborító lesz.“

— **Főgondnokválasztás.** A tiszántúli reform. egyházkerület főgondnoki állására a szavazatok végetértek. A beadott szavazatok felbontatván, *Vállyi János* kapott 246, *Tisza Kálmán* 257 szavazatot. Eszerint egyik jelölt sem nyert el az általános többséget, a két jelöltre új szavazás lesz.

— **Válaszúl s fölvilágosításúl.** A „Sárospataki Lapok“ 21. számában Stépán Gábor aláírásával „Válasz Sárközi J. úrnak“ egy cikk jelent meg, mely a felsőzempléni ev. ref. egyházmegye területén, különösen az abarai körben működő tanítókat nagyon közről érdekelvén, öngazolásunk szempontjából kötelességünké vált arra röviden válaszolni. — Állittatik hivatolt cikkben, hogy R. E. a „református rek-

torok tökéletes kinyomata, bírván azok előnyeivel és hibáival.“ Ezen állítások teljesen alaptalanok, csak cikkíró privát pártfogoltja iránt tanúsított jóindulatának kifejezései; mert jelezett R. E. fékezhetetlen természete, botrányos kihágásai, a közérkölciséget sértő istenkáromlásai miatt nem a mai kor színvonalán. kellő műveltséggel és szelidséggel bíró tanítónak, hanem igenis a régibb korban élt hortobágyi puszták fiának tökéletes kinyomata és mint ilyen, a tanítói testület egyrésze, csak kényszerített helyzeténél fogva túrt keblében addig, míg botrányos élete nyilvánosság elé nem került. Ezek voltak az okok arra, hogy a megvető szót kartársai is kimondták és nem a lelkesí kar rábírására; mert a tanítói kar is bír annyi nagykorussággal, hogy ily tisztességes keretbe nem illő ember ellenében, megvetését önállólóan, nyíltan is kimondja. Van még egy tétele az idézett ferde állítású cikknek, melyet ismét nem lehet szó nélkül hagyni. Az van mondva ugyanis, hogy „még emlékemet is megsemmisíthessék az egyházmegyében, eladták a tanítói karnak általam ajándékozott harmoniumot egy áldomásért.“ Ez is hibásan alkalmazott fogás. Tény, hogy Stépán Gábor úr ajándékozott egy Schunda-féle 35 frt. értékű harmoniumot a tanítók énekkarának, de ez részint azért, mert elromlott, főleg pedig mivel Tóth Ferenc, deregnyői lelkesí úr az énekvezérségről lemondott, a mostani énekvezér pedig azt nem használhatja: visszakináltatott az adományozó úrnak, ki azt ismételtén az énekarnak adományozta. Hogy pedig az értékét teljesen el ne veszítse, a szabályok pontos megtartása mellett, elárvereztetett nyilvános ülésben, a legtöbbit ígérőnek, s azt Várady Pál, deregnyői tanító 11 frtért megvette, mely összeg a chorus pénztára javára jegyeztetett elő; tehát nem egy áldomásért, amint a cikkben rozszúl alkalmazott célzással adatik elő, hanem igenis, készpénzért adatott az el. Az abarai tanítói kör nevében *Lukács Mihály*, körelnök.

— **Apró hírek.** Főiskolánk széniorává K. Nagy Sándor választott meg. — Azon összeget, melyet főiskolánknak beregszászi jóakarói a husvéti ünnep alkalmából küldöttek, az iskolai szék egyhangulag *Kovács Lajos*, végzett hittanhallgatónak ítélte oda. — E hét folytán megtartott lelkesí vizsgákon, első vagy bekebelezési vizsgát tett összesen 22 egyén; ezek közül kitűnően képesítettett 7, kelölően 13, egy két tantárgyból, egy pedig egy tantárgyból javító vizsgára utasított. Második vizsgára összesen 31 jelentkezett. Lapunk bezártáig a vizsgák még folyvást tartanak. — A sárospataki ref. népiskolában a szigorlat a fiúk részéről június 30., a leányok részéről június 29-ikén lesz. A fiúk közvizsgája pedig július 1-én délelőtt, a leányoké délután a templomban fog megtartatni. — A sárospataki ref. leányiskola javára a vereskeresztgyelet pataki fiókegylete, legközelebb megtartott hangversenyének jövedelméből 50 forintot adományozott; szintén főt. Kun Bertalan, püspök úr 11 frtot adott e célra, mely összeget a miskolci egyháztárgoktól szerzett. Ezen kegyes adományokért az egyház e helyen is forró köszönetét fejezi ki. — Akadémiai igazgatóvá a jövő iskolai évre ismét *Radácsi György* választott meg egyhangulag. Gimnáziumi igazgató *Molnár Lajos* leend.

— **Közhirrététel.** Tóth Pál, a felsőzempléni egyházmegyéhez tartozó szölöskei egyházban lelkesí-tanító, canon-ellenes magaviselete miatt 1882-ik évben hivatalától törvényes úton elmozdittatván, arra lett kötelezve az ellene hozott ítéletben, hogy lelkesí oklevelét a püspöki hivatalnak adja vissza; ő azonban ezt, az illető hivatal kétszeri felhívására sem teljesítette. Közhirrétételik azért, Tóth Pál hivatalból lett elmozdittatása és lelkesí oklevelének érvénytelenítése. Sárospatak, 1883. jun. 23. *Kun Bertalan*, püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Most kéne az isteni gondviselés!” Kovács L. „A sárospataki főiskolai tanári kar javaslata a gimnáziumi tanterv tárgyában.” Comenius Magyarországon. 1650–1654. (Folytatás). Dezső L. „A tiszáninneni ref. egyházkerület nyári közgyűlése.” Mitrovics Gy. „Vegyes közlemények.”

„Most kéne az isteni gondviselés!”

I.

Volt nekem egy áldott emlékü kedves jó bátyám; ragályi lelkész volt, Orbán Ferencnek hívták, haló porában is áldja meg az Isten. Több jóízű adomája közt ő beszélte el a következőt is. Ő Miskolcon az öreg Szathmáry püspök mellett volt káplán. Szokásban volt azon időben Miskolcon, hogy a helybeli lelkészek, a püspök elnöklete alatt minden hétfőn délelőtt papi értekezletet tartottak, melyben a hivatalukra tartozó ügyek felett tanácskoztak, a beírandókat az anya- és jegyzőkönyvekbe beírták s a hozzájuk folyamodó egyes egyháztagok ügyes-bajos dolgait intézték el. Egyszer beállit a konferenciába egy férfi s az elnök-püspök felszólítására így adta elő baját: „hát kérem alásan, előkerült a feleségemnek első férje és visszaköveteli tőlem a feleségét, én meg nem akarom neki visszaadni; azért jöttem, hogy tegyenek nekem főtisztelendő uraimék igazságot és mondják meg világosan, hogy kié hát voltaképen az az asszony, enyém-e, vagy az első férjeé?” Mire az öreg Szathmáry püspök a pápaszemet szeméről a homlokára tolta fel, — mi nála a nemtetszés és megütközés jele volt, — s komikus arccal, nagy csendesen odaszól hivataltársaihoz: „no, kollega urak! most kéne az isteni gondviselés!”

Önkéntelenül is ez adoma jut eszembe most, midőn az országos ref. egyházi közalapról s annak gyakorlati életbeléptetéséről gondolkodom. Püspökök, esperesek, papok, egyházközségi presbyteriumok, kikre e törvény végrehajtásának és gyakorlati kivételének súlyos terhe és gondja nehezül, elmondhatják az öreg Szathmáry püspökkel: most kéne az isteni gondviselés; most kellene a jó tanács.

Kétségenkívül van, hogy az országos közalap felállításáról szóló törvény megalkotása, a debreceni ref. zsinat legnagyobb szerű s a jövő évszázadokra is áldásosan kiható ténye. Egyházalkot-

mány, lelkészválasztási törvény, egyházi bíraskodás mind semmi a domesztikához képest. De amily nagyszerű tény e törvény megalkotása, ép oly nehéz annak gyakorlati életbeléptetése.

Több cikket olvastunk egyházi lapjainkban az országos ref. közalap miként leendő kezeléséről, arról pedig, hogy miként léptessük azt életbe, igen keveset vagy éppen semmit. Először, uraim! arról gondoskodjunk, hogy legyen mit kezelni, mert ez a fődolog és csak azután arról: miként kezeljük a meglevő vagyont. És éppen erről, az országos ref. közalapról alkotott törvény gyakorlati kiviteléről és életbeléptetéséről akarom most elmondani, e lapok hasábjain, a szerkesztő engedelmével, igénytelen nézeteimet. Előbb azonban még némelyeket előre bocsátok.

Hogy népünk mennyire irtózik minden új adótól s mily nehéz vele e tekintetben boldogulni, azt mi papok tudjuk legjobban, kik a nép közt forgunk s érzelmeit, gondolkozásmódját leginkább ismerjük. Nem is csoda, ha irtózik, mert dacára a már-már elviselhetlen polgári adóknak, a pénzügyminiszter most ismét új adóemelést helyez kilátásba. A polgári adókon kívül népünk sok helyütt még egyházi adóval is súlyosan meg van terhelve. Az egyházfentartás súlyos terhe pedig főleg a kisebb és néptelenebb egyház híveire nehezül, mert míg a népesebb alföldi vagy városi egyházak hívei alig fizetnek valami egyházi adót, addig a szegény, néptelen kis egyházak híveinek vállalai, az egyházi adók súlya alatt csak úgy görnyedeznek. Ennek illusztrációjára nem lesz érdektelen egyházból hozni fel példákat.

Egyházamban, Hanván, egy egész telkes — 24 hold szántóföld, 8 hold rét, 8 hold legelővel — s így mintegy 40 holddal bíró gazda fizet évenként országos adót és községi pótlékot mintegy 50—52 oszt. firtot; nekem, mint papnak fizet 6 véka búzát, a tanítónak harmadát; fizet tandíjt, hoz fát papnak, tanítónak, szánt, vet, rétet munkál; fizeti a fentartására kivetett évi költségeket,

fizet körjegyzőt, körorvost, csordást, kondást, csikóst, gulyást, baktort; fizet megyei kórházra, jótékony intézetekre, a csapásokkal sújtott vagy szegénységgel küzdő egyházak, iskolák nap-nap mellett kéregető követeinek is juttat valamit; e költségeken kívül minden lélek fizeti évről-évre az egyházmegyei domesztikára s a kerületi leány-növeldeire kivetett 3 krajcáros adót; szóval se szeri, se száma a köznép fizetési kötelezettségeinek.

Egyházaink oly szegények és legnagyobb részben oly kevés anyagi segélyforrással bírnak, hogy a legtöbb helyen az egyház fentartásának költségeit is adó gyanánt kell évről-évre az egyháztagokra kivetni s nagy bajjal beszédni. Ha egyházi épületeket kell újból emelni, vagy csak javítani is, egy harangot öntetni, néhány meter hosszú kerítést húzni, egyházmegyei gyűlést tartani, a felvett egyházi kölcsönök után eső kamatokat, az egyházi papi s tanítói birtokokért járó országos adókat stb. fizetni: minden egyes esetben vagy kölcsönt kell fölvenni, vagy kivetést tenni. Erre is hozhatok fel saját egyházamból példát. Hat év óta egyházamban két ízben történt kivetés, melyből mindannyiszor egy-egy birtoktalan zsellérre 2—3, egy egész telkes gazdára pedig 12—14 oszt. frt. esett.

Ezekhez adhatjuk még, hogy a nép évről-évre szegényedik, pusztul, kivált a felvidéken, honnan a kivándorlások épen a megélhetés eszközeinek hiánya miatt vannak napirenden. A mostoha időjárások, terméketlen évek, a nagy adók, a takarékpénztárok-, népbankok-, magtárakból s a lelketlen uzsorásoktól könnyelműen felvett kölcsönök nagy kamatai, a fényűzés, az álcivilizáció napról-napra szaporodó szükségei, a megélhetés segélyforrásainak mind szűkebbre dugulása, ártéri, vízszabályozási és tagosítási költségek megtérítése, népünk könnyelműsége, kényelem-szeretete, sok helyütt dologtalansága és — mondjuk ki — iszákossága, mind együttvéve okai a nálunk mindinkább terjedő pauperismusnak.

Ily körülmények között csudáljuk-e aztán, ha köznépünk háta az új polgári vagy egyházi adónak csak említésétől is borsózik?

Igy állván a dolog, nagyon óvatosan kell eljárunk az országos ref. közalap gyakorlati életbe-léptetésénél. Számba kell vennünk az erre fizetendő adó kivetésénél minden egyes család vagyoni és kereseti viszonyait s többet senkitől sem szabad követelnünk, mint amennyit megbírhat. Nemcsak egyes családok vagyoni viszonyait kell pedig tekintetbe vennünk, hanem egész vidékek vagyoni és kereseti viszonyait is. Mások a viszonyok e tekintetben a boldog alvidéken és mások a felföldön. Mig itt egy negyed- vagy féltelkes gazda csak teng-leng, addig amott hasonló birtokú már jólétnek örvend. Néhol a vidék annyira terméketlen, hogy a föld a belevetett magot nehéz munka mellett

is alig adja meg, míg másutt dúsan fizeti vissza a szántó-vető fáradságát. Néhol meg a kereseti források dugultak be, annyira, hogy a nép nem él, csak nyomorog s úgyszólván a haza és társadalom segélyére szorul. A felvidéki nép aratni az alföldre megy, onnan hoz egész nyári munkája után 6—8 köből életet, melyből még a jövő-menés és szállítás költségeit is fedezni kell. Otthon, a munkaidőben, néhány garasos napszám a napi kereset, s egész évi keresménye is alig megy 100 frtra. Nálunk a cselédek fizetését sem lehet koszt nélkül 100—130, koszt mellett 50—60 forintnál többre tenni, máshol pedig még annyira sem megy az.

Adóról s kivetésről tettem fönnebb említést, midőn a közalapra beszédendő évi járulékokról szóltam. Mert ugyan, hogy is állunk hát azzal a domesztikával? Az arra fizetendő évi járulék kötelezett egyházi adó-e vagy önkéntes ajánlás? Nézzük a §-okat. Az egyházi törvények 219. §-a világosan kimondja, hogy a közalaphoz minden családfő köteles bizonyos évi járulékot fizetni, a 220-ik szerint pedig az évi járulék megállapítása osztályba sorozás által történik. Az egyetemes konvent 12 osztályt állapított meg, melynek egyikébe minden családfő köteles magát bejegyezni. A konventi rendszabály 5-ik §-a azt rendeli, hogy e 12 osztály egyikébe minden egyháztag maga sorozza be magát, vagyis úgy látszik, hogy az illetővel ez adót mintegy önként ajánltatja meg. De már a 6-ik §. a presbyteriumoknak azt teszi kötelességökké, hogyha egyes egyháztagok magukat nem megfelelő osztályba sorozzák be, a fizetési lajstromot igazítsák ki, mindenkit a megfelelő osztályba sorozván.

Eszerint minden himezés-hámozás nélkül kimondhatjuk, hogy a domesztikára való évenkénti fizetés nem önkéntes ajánlás, hanem kötelezett egyházi adó. Ha pedig kötelezett adó, ne bízzuk annak megállapítását — jobban mondva — kivetését magára az illetőre, hanem minden egyes egyháztagra vesse ki azt az egyházközségi presbyterium, természetesen szeme előtt tartván mindenkinek vagyoni és kereseti viszonyait. A helyi presbyterium tudhatja leginkább és tudja is azt, hogy melyik egyháztag miként áll vagyoniilag, mennyi terhet bír meg, s hiszem, hogy ez a kivetéseket a legigazságosabban fogja eszközölni. Mert ha az egyháztagokra bizzuk, hogy magukat tetszés szerint sorozzák be valamely osztályba, biztosak lehetünk benne, hogy kevés kivétellel mindenik a legkisebb, a 20 krajcáros osztályba sorozza be magát, s előáll azon keletlenlenség, amit Gyöngyösy S. barátom is említ, hogy a fizetési lajstromot kétszer, háromszor kell újra készíteni, mi népes vagy több leányegyházzal

biró egyházakban igen nehéz és sok idővesztéssel járó munka lenne. Természetes, hogy a vagyonszámba és értelmesebb úri osztálynak fenhagyatnék az önkéntes osztályba sorozás joga. Megjegyzem, hogy én itt főleg falusi egyházközségeinkről szólok.

Miként gondolnám és óhajtanám én vidékünkön s a mi viszonyaink között, a domesztikára fizetendő évi adó kivetését és beszedését eszközölni, arról még egy cikkben szólok.

Kovács László.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskolai tanári kar javaslata a gimnáziumi tanterv tárgyában.

Egyházkerületünk, ez évi tavaszi közgyűlésében, azzal bízván meg a tanári kart, hogy „összehasonlítván úgy a zsinat által alkotott, a középiskolákra vonatkozó törvényeket, mint azon dolgozatot is, melyet az egyházkerület, a sárospataki főiskola tantervét illetőleg, tárgyalási alapul már régebben elfogadott — az országos középiskolai törvényekkel, illetőleg miniszteri tantervvel” — e célból előbb egy szűkebb körű bizottságot küldött ki kebeléből. A bizottság, feladatának teljesen megfelelőleg, megtette az összehasonlítást a három, illetőleg csak két tanterv között, amennyiben a zsinati munkálat részletezésekre nem bocsátkozván, az figyelmen kívül hagyott; jelentésében kiemelte a különbséget, mi a miniszteri tanterv s a sárospataki főiskola tantervezete között létezik; sőt, hogy az egész összehasonlítás világosabbá, mintegy szemléltetőbbé váljék, jelentéséhez egy táblázatot is csatolt, melyen a két tanterv összes tananyaga osztályonként, párhuzamosan fel van tüntetve; ki van jelölve az is, hogy úgy a miniszteri tanterv, mint a főiskola tantervezete mennyi időt kíván fordítani a beosztott tananyag feldolgozására; konstatálva van végül az, hogy a gimnáziumoknak az országos törvényekben is körvonalozott összes tananyaga épen úgy befoglaltatik a főiskolai tantervezetben, mint a miniszterében, s csakis a feldolgozás módjára van imitt-amott kevés, de nem épen lényegtelen különbség. És épen ez utóbbi körülmény vezette a bizottságot arra, hogy a főtiszteletű egyházkerület által kívánt kimerítő javaslatul, bizonyos módosítással, a sárospataki főiskola tanári kara által készített tantervet nyújtsa be; tudván azt, hogy ennek az összes tanári kar által történt készítésekor, a már akkor is ismert miniszteri tantervtől való tananyag-beosztási eltérés, a tanári kar nagy részének beleegyezésével s nagy többségének elhatározásával történt.

A bizottság eme munkálatát aztán a tanári kar még egyszer beható tanácskozás alá vette; mégpedig részint az opportunitás, azaz a miniszteri tantervhez való közeledés szempontjából, hogy elszigetelve ne legyünk, a miniszter közvetlen felügyelete alatt álló tanintézetektől; részint, hogy a főiskolai tantervezet készítése óta netalán megváltozott és esetleg azzal ellenkező nézeteit érvényesíthesse; részint végre, hogy az ellenkezőket kibékítve, engedjen a főiskolai tantervezetből ott, hol intentioi veszélyeztetve nincsenek, s vegye át a miniszteri tantervből azt, amit ugyancsak céljához képest hasznosnak, üdvösnek s könnyebbítőnek remél. Ily szempontok vezé-

relvén a tanári kart, több napi hosszas üléseiben, igen fontos elvi kérdések kifejtése és eldöntése után, következőkben állapodott meg:

A magyar nyelv tananyagának beosztása majdnem egészben maradjon úgy, mint a mi tantervezetünkben van, részint azért, mert csekély különbségeket tüntet fel a miniszteri tantervtől, egész a VII. osztályig; részint, mert helyesebb beosztásra vall, mint amaz. Így például a mienkben hiányzik ugyan a III. osztály tananyagából a metrika, de megvan a IV-ikben és ez helyesebb, amennyiben annak elsa-játítása fejlettebb nyelvérzéket kíván egy III. osztályú tanulóénál; továbbá, mi a IV. osztályban tanítani kívánjuk a kisebb ügyiratok szerkesztését, mi a miniszteri tantervből hiányzik; de mi ennek megtartását azért látjuk célszerűnek, mert a IV-ik osztályból sok növendék lép ki az életbe, hol azok ismeretének nagy hasznát veszi. Legnagyobb különbség van az irodalomtörténet tanítására nézve, amennyiben mi a VII., VIII., a miniszteri tanterv pedig csak a VIII. osztályban taníttatja azt; a VII.-ben ehelyett rendszeres poetikát adván. Itt opportunítási szempontból, hogy elszigetelve ne maradjunk, átveszszük a főiskolai tantervbe a VII. osztály első felére, a poetikát, de más oldalról az irodalomtörténetet is tanítjuk a VII. osztály II-ik felében is, mert azt akarjuk, hogy a tanuló ne csak az újabb kor irodalmával ismerkedjék meg, hanem, hogy nyelvészeti ismereteit kellőleg bővítse a régi nyelvm emlékek sat. tanulmányozásánál. Az ilyen irodalomtörténet tanulására kevésnek tartjuk a VIII. osztályt.

A latin nyelvet szintén a főiskolai tanterv szerint óhajtuk taníttatni, azon különbséggel, hogy a IV. osztályból kihagyjuk Julius Caesart, amennyiben egy IV. osztályu tanuló nem értheti meg kellőleg azon mély politikai dolgokat, melyek Caesarban elő vannak adva; de meg igen nehéznek is tudjuk azt a IV. osztály számára. Helyette Corneliusnak és Phaedrusnak nehezebb darabjait kívánjuk itt fordíttatni. A VI. osztályban pedig elegendőnek tartjuk Salustius, Virgil Aeneis-ét, s hogy a magyar nyelv tanítása (szónoklattan) is támogattassék, Cicero egyik beszédét.

A két tanterv közötti legnagyobb eltérés abban van, hogy a miniszter a természetrajzot a földrajzzal kapcsolatban taníttatja az alsó osztályokban, mi pedig külön-külön mindkét tantárgyat. Hogy miért látta a tanári kar is ez utóbbit helyesebbnek, annak bővebb indokolását, a tantervezetünkben felhozottak után, feleslegesnek tartjuk. Mindazáltal, hogy az elszigeteltségtől tanintézetünket megóvjuk, a tananyag osztályonkénti beosztását, a miniszteri tanterv szerint kívánjuk megállapíttatni, t. i. a földrajzot épen úgy, mint a miniszteri tantervben kijelölve van, a rendszeres természetrajzot pedig szintén az V. és VI., sőt még a IV. osztályban is taníttatni kívánjuk.

Hasonlóképen járunk el a történet és mennyiségtan anyagának beosztására nézve is; azaz közeledünk a miniszteri tantervhez annyiban, hogy a történet megkezdését mi is áthelyezzük a IV. osztályba az V-ből; a mennyiségtannál pedig a határozatlan egyenletek tanát áthelyeztük a VII. osztályból a VIII.-ba. A rajzoló geometriára vonatkozólag, mint-hogy végeredményében a mi tantervezetünk össze-vág a miniszterével, de mivel a mienkben a tananyag beosztása helyesebb, sokkal fokozatosabb és így célravezetőbb: itt is a tanári kar tanterv-javaslatát kívánjuk elfogadtatni.

Végre, minthogy a tornászattól épen a miniszter közvetlen felügyelete alatt álló tanintézetekben működő tornatanárok kívánják a céllövészetet elhagyni, azt a mi tantervünkben is kihagyatni kívánjuk.

A gimnázium többi, most fel nem említett tantárgyainak tanítására vonatkozólag, minthogy semmi lényeges különbség nincs a két tanterv intézkedése közt, az egyöntetűség kedvéért, a miniszteri tanterv utasításait kívánjuk életbeléptetni.

Az időre vonatkozólag pedig, mely a gimnáziumi összes tananyag feldolgozására szükséges, a tanári kar azon elvből indul ki, hogy, mivel a főiskolai tantervezetben mindazon tananyag fel van ölelve, mely a miniszteri tantervezetben, a miniszter közvetlen felügyete alatt álló gimnáziumok számára kitűzetett, habár módszerünket eléggé célravezetőnek találjuk is, mégsem lehet azt sokkal kevesebb órán elvégezni, mint amennyi arra a miniszteri tantervezetben megállapítva van. Azért eltérőleg a tantervezetünkben meghatározott óraszámotól, az egyes osztályokban következőleg állapítjuk meg a heti óraszámot: I-ső osztály 26, II. 26, III. 28, IV. 30, V. 30, VI. 31, VII. 31, VIII. 34, összesen 238; természetes, hogy ezen összeg a vallás, ének és torna tanítására szánt órákat is magában foglalja.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Hogy mi hatása volt Comenius munkásságának Magyarország tanügyi viszonyaira, arról nem sokat mondhatok. Vallaszky tanúsága szerint¹⁾, Ladivér Illyés eperjesi tanár, ki Comenius idejében tanult Patakon, bevitte Comenius módszerét az evangélicus iskolákba s a Comenius játék-iskoláját előadatta a tanulókkal a közönség igen nagy tetszésére. Nagyon valószínű, hogy Szőnyi Nagy István az ő Magyar Oskolájának megírásakor, Comenius Schola Ludus című munkájának, IV. darab, felvonás jelenetét tartá szem előtt. Szombathy²⁾ említi, hogy Comenius tankönyveit a magyarországi református iskolákban szelvében használták³⁾. A Vestibulumot és Januát Debrecenben 1741-ig használták. Szavahihető s még most is élő egyének tanúsága szerint az Orbis Pictus még e század harmadik tizedében is tankönyvül használtatott a pataki főiskolában.

De az összefüggő iskolai szervezet, a pansophia még mai napig sincs megvalósítva, a nemzeti népiskolák felállítása s ezzel a magyar nyelv behozatala, a realismeretek elterjedése is, más újabb tényezőknek tulajdonítható⁴⁾.

Tudjuk, hogy Comenius behívásának főindítója Tolnay János volt, ki újításai és fegyelmezése miatt már első tanársága alkalmával összeütközésbe jött a papokkal, kiknek titkos boszúságát csak növelheté az, hogy Lorántfy Zsuzsánna pártfogása, Tolnait 1649-ben újból az iskola élére állítá. Az előítélet, melylyel Tolnai iránt Tarczali és Simándi esperesek, sőt valószínűen Veréczi, a pataki lelkész is viselkedtek, a legnagyobb valószínűséggel átszármazott Comenius

iskola-reformjaira is, úgy, hogy Comeniusnak a Rákóczy család tagjain, Tolnay Jánoson és Medgyesy Pál udvari lelkészen kívül, aligha voltak őszinte hívei azok között, kik e dologban számbavehetők voltak. Ily viszonyok között tanárok és tanulók közzé csakhamar átszivárgott, ha nem is az egyenes ellenszegülés, de bizonyos passiv resistentia szelme; mohó vágygyal várták a reformokat, hogy azokat megtámadhassák. Ehez járulhatott az ifjúság fontolva haladása, a hanyag iskolalátogatás, hosszas szünidő¹⁾ sat. *Csakhamar kitűnt — így szól Comenius —²⁾ hogy törekvésem célját nem fogom elérni oly okok miatt, melyeket jobb lesz elhallgatni. Atláttam, hogy nincs helye az egyetemes tanulmányoknak ott, hol töredéken kapkodnak csaknem mindnyájan; hol a türelmetlenség uralkodik, a tervek éredését be nem várva, sürgetik a dolgot; hol azok féltékenysége vegyül a dologba, kik amily készek Jupitert és Mercuriust bálványozni, oly készek Pált és Barnabást megkövezni, mihelyt észreveszik, hogy azok is emberek s nem bálványok.*³⁾

Valószínű, hogy az iskola gondnokai sem részesíték Comeniusat a kellő támogatásban. Erre enged következtetni a következő hely: *Az iskolafelügyelők úgy helyezhetik jó karba az iskolákat, ha a jeles tanférfiakat illő tisztelettel övezik és saját tekintélyökkel fedezik, hogy a becsületesség, őszinteség becsmérést, rágalmozást ne szenvedjen*⁴⁾. Egy más passusban erősen kikel az alatomos eljárás ellen, melyet némelyek — nem nevezi meg őket — elkövettek az ügy aláadására. *Itt azt is tapasztaltam, hogy miként merészel a becsületlenséggel a romlottság, a szorgalommal a hanyagság szembeállani; de csak titokban álutakon*⁵⁾. Valószínű, hogy Comenius a tanárok között lefolyt heves jeleneteknek volt tanúja, s hogy magának is kellett kiállani egy-egy ostromot. Igen keserű tapasztalatok kellettek ahhoz, hogy így írjon: *Ha van hely a nap alatt, hol az irigység és kajánság uralkodik, hol az emberek titkos gyűlölséggel és húzalkodással teszik egymást tönkre: itt van az*⁶⁾. Ily körülmények között nem ok nélkül fejezte ki Tolnai afölötti aggodalmát, hogy Comenius távozásával a dolgok újra a régi mederbe térnek vissza, s nem ok nélkül mondta Comenius a gondnokokhoz: *Adja Isten, hogy tartósan egyetértetek szándéktok és terveitekben. Adja Isten, hogy sikerrel járadozzatok a tanárok közötti egyetértés fentartásában, mert megvallom, hogy ha tartani kell, én ez oldalról tartok a romlástól*⁷⁾. Ily viszonyok között sem Comenius idejében a terv egészben ki nem vitethető, sem távozása után a javítások fenttarthatók nem voltak.

Neveléstörténeti munkák után közönségesen elterjedt nézet, hogy Comenius tanügyi reformjai Rákóczy Zsigmond közbejött halála miatt nem valósúlhattak, s hogy Comenius e körülmény miatt távozott Patakról. Ha meggondoljuk, sőt állítjuk is, hogy Rákóczy Zsigmond halála

¹⁾ Lásd az Attriális osztály megnyitásakor 1652. jan. 16. tartott beszédet.

²⁾ Opp. Did. o. 735.

³⁾ Fortius Redivivus 68. §.

⁴⁾ U o 69 §.

⁵⁾ Gentis Felicitas §. 37.

⁶⁾ Búcsúbeszédben.

¹⁾ Conspectus Reipublicae 1808. 239. lapon.

²⁾ Biogr. Prof. 270.

³⁾ Molnár Aladár: A közokt. története I. 498 l.

⁴⁾ U. o. 117. lap.

által nagy veszteséget szenvedett az ügy; mégsem vagyunk hajlandók, a már fentebb látott s még alább előadandó okok figyelembevételével, az iskolareform fenakadását egyedül, vagy csak első sorban is, Rákóczy Zsigmond halálának tulajdonítani. Mert meg kell gondolni, hogy Lorántfy Zsuzsánna, fia halála után sem vonta meg pártfogását a pataki iskolától és hogy Rákóczy Zsigmond halála után, bátyja II. Rákóczy György vette azt gondjai alá¹⁾. Azt is meg kell gondolni, hogy Rákóczy Zsigmond Comenius idejövetele után 14 hónapra meghalt s mégis Comenius még 28 hónapig maradt azután Patakon; ami alig történhetett volna, ha Comenius, Rákóczy Zsigmond halálával a tanügyi reformok (s tegyük hozzá a politikai remények) szívgyökerét látta volna keresztülmeteszve. Ha tudjuk, hogy Comenius csak egy időre Primitiae Lab. Schol. meam *ad tempus* requirere demissionem jött Patakra; ha tudjuk, hogy már 1652-ben a Klobusiczkihoz írott levelében említi, miszerint *immár otthon, red váró dolgok hívják vissza*; ha végre tudjuk, hogy Comenius Drabik javaslatára szokott hallgatni: akkor be fogjuk látni, miszerint Comenius nem Rákóczy Zsigmond halála miatt távozott Patakról.

(Folytatása következik). *Dezső Lajos.*

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri egyházkerület nyári közgyűlése.

Egyházkerületünk június hó 25—26. napjain Sárospatakon tartotta meg, leginkább igen nagyfontosságú tanügyi dolgokkal foglalkozó nyári közgyűlését. Mindenekelőtt Kun Bertalan, püspök úr, buzgó imával nyitván meg a tanácskozást, jelentette, hogy szeretve tisztelt főgondnokunk, báró Vay Miklós úr ő excellenciája elfoglaltsága miatt, nem jelenhetett meg, miért is helyette az elnöki széket ifjú báró Vay Miklós, mint legidősebb egyházmegyei gondnok foglalta el. Majd mindjárt ezután, ugyancsak püspök úr tudatta, hogy a világi algondnoki hivatal betöltése végett beadott szavazatokat az erre már előzetesen kinevezett bizottság felbonthatta s összeszámolta, s jelentése szerint beadott összesen 340 érvényes szavazat. Ebből Dókus József 100, Ragályi György 34, Teleky Péter 32 szavazatot kaptak, a többi pedig több jelölt egyén között oszlott meg. Ehez képest az algondnoki hivatalra, újra való szavazás végett, Dókus József mellett Ragályi Györgynek kellett volna kijelölnie; de minthogy ő, különösen lakásának távoleső voltát hozván fel indokul, a jelöltséget nem fogadta el, új szavazás végett Dókus József és Teleky Péter tűzettek ki.

A közérdekből tárgyak, melyek ezután a tanácskozás sorrendjén előkerültek és elintéztettek, a következők valának:

Legközelebbi tavaszi közgyűlésünk 13. szám alatt hozott jegyzőkönyvi határozatának értelmében, a főllesztelt lelkészeknek kiadatni szokott oklevél ügyének végleges elintézése, jelen gyűlésünkre tűzve ki: püspöki hivatalunk és a jegyzői kar bízott meg, hogy az eddig szokásban levő oklevél nyelvezetén megtevéen a netalán szükségesnek mutatkozó javításokat, gondoskodjanak annak újból való nyom-

matásáról, különösen felügyelvén arra, hogy az egésznek külső kiállítása a mostaninál ízlésteljesebb, s általában az ilyen okmányok szokásos díszes alakának minden tekintetben megfelfő legyen.

Ugyanazon közgyűlésünk 38. szám alatt kelt határozatában, a sárospataki főiskolai tanári kar azzal bízott meg, hogy a főiskolai kormányzati szabályok teljessé tétele végett dolgozza ki s terjessze egyházkerületi közgyűlésünk elé, a „szépészeti és műrégészeti, valamint a természet-tani és természetrajzi muzeumörre“ vonatkozó szabályokat. Ehez képest felolvastatott a tanári karnak ez irányban benyújtott javaslata s a főiskolai igazgató-tanácsnak erre vonatkozó s némely módosításokat is ajánló jegyzőkönyvi kivonata. Az említett muzeumok kezelésére vonatkozó rendszabályokat egyházkerületünk, a benyújtott javaslat alapján, s az igazgató-tanács által ajánlott módosítások figyelembe való vételével, állapította meg s iktatta be a főiskolai kormányzati szabályok egészébe. E rendszabályokkal ekép teljesen kiegészítve levén az egész kormányzati rendszabály, annak kinyomatása elhatározottat, s a nyomtatandó példányok számának a szükséghez mért meghatározása, az igazgató-tanács belátására bízott.

Ugyancsak tavaszi közgyűlésünk 39. számú határozatában arra hivatott fel a főiskolai tanári kar, hogy az igazgató-tanáccsal egyetértve, hasonlitsa össze — úgy a zsinat által szentesített, a középiskolai oktatásra vonatkozó törvényeket, mint azon dolgot is, melyet egyházkerületünk, a sárospataki főiskola tantervét illetőleg, tárgyalási alapul általánosságban már régebben elfogadott — a legújabb hozott országos középiskolai törvénnyel. Felolvastatott azért egyrészt a tanári karnak, másrészt ezzel összeköttetésben az igazgató-tanácsnak, lapunk jelen számában közölt előterjesztése. Egyházkerületünk, úgy a tanári karnak megállapított nézetét általában, mint az igazgató-tanácsnak arra tett módosító észrevételeit egészben és részleteiben magáévá tévén, a benyújtott dolgozatokban megjelölt tananyagot, a megállapított óraszámot, valamint a tananyagnak a működő tanárok között leendő kiosztását ezennel helybenhagyta és megerősítette; s az egész tantervnek ilyen alakjában való keresztülvitelét, saját intézeteiben, már az 1883³/₄. iskolai évre elhatározta; utasította egyszersmind, a legközelebbi napokban megtartandó egyetemes tanügyi gyűlésekben résztvevő tanügyi bizottság tagjait arra, hogy ott, az ez irányban megindítandó tanácskozásokban, egyházkerületünknek mostani megállapodásaihoz tartsák magukat, s a középiskolai oktatásnak, a magunk által elfogadott irányban való rendezésére hassanak; megújítván egyébiránt egyházkerületünk, e tekintetben már több ízben határozottan hangsúlyozott abbéli meggyőződését is, hogy az egyetemes konventnek joga lehet ugyan az oktatás egyöntetűbbé tétele végett, egy nagygyűléstől megvont keretet megállapítani, de amelylyel szemben egyházkerületünk, a zsinati törvények értelmében, mindenkor fenntartja azon jogát, hogy saját intézeteit legjobb belátása szerint és a körülmények figyelembe való vétele mellett rendezze be.

Ugyanezzel összeköttetésben olvastatott az igazgató-tanács június hó 19. napján tartott ülésének 1. számú jegy-

¹⁾ A Klobusitzkyhoz írott levélben.

zökönvi előterjesztése, melyben, épen a most megállapított tantervnek, már a legközelebbi iskolai évben leendő sikeresebb keresztúlvitele céljából kért némely intézkedéseket megtételni. Egyházkerületünk készséggel elfogadta az igazgató-tanácsnak ez irányban tett javaslatait, s ehhez képest útasította a tanári kart, hogy a tankönyveket haladéktalanul vizsgálja át s kijelölve azokat, melyek az elfogadott tanterv keresztúlvitelének szempontjából talán átdolgozandók, vagy egészen újjal helyettesítendők, ez ügyben való előterjesztését a jövő szeptember elején összeülendő igazgató-tanácshoz tegye meg; addig is lehetőleg odaműködjék, hogy tanintézetünknek saját nyomdai kiadású könyvei legyenek, s nem sárospataki kiadású könyvek csak is kivételesen s kikerülhetlen szükség esetében használtassanak.

Olvastatott ugyancsak az igazgató-tanácsnak, június hó 18. napján tartott ülése jegyzőkönyvének 3. számú felterjesztése, melyben az egyházkerületi gyűlést arra kérte, hogy az hívja fel az egyetemes konventet az iránt, hogy puhatolja ki: hol és miféle alapítványok vannak a külföldi egyetemeken ref. magyar ifjak részére? Valamint kérte az egyházkerületet arra is, hogy konventi tagjait utasítsa arra, hogy a nyugdíjazás ne csak a lelkészekre, hanem a tanárookra is kiterjesztessék, s addig is, míg ez megtörténik, kegyeskedjék időről-időre, bizonyos állandó segélylyel járulni a tanári nyugdíjintézet alapjához. Egyházkerületünk útasítani fogja konventi képviselőit, hogy a fölterjesztés két előbbi pontja értelmében, annak idejében tegyék meg a konventen a szükséges lépéseket, ami pedig a tanári nyugdíjintézet alapjának gyámolítását illeti, épenazért, mert egyházkerületünk mint eddig, úgy a jelenben is minden lehető igyekszik megtenni arra nézve, hogy tanárainak sorsa és a jövőre vonatkozó reményei lehetőleg megnyugtatók legyenek: elhatározta, hogy a legközelebbi iskolai évtől kezdve a tandíjat úgy a gimnáziumban, mint az akadémiában 50 krral felemeli s az ebből begyűlő összeget a tanári nyugdíjintézet gyarapítására ajánlja fel, utasítván a gazdasági választmányt, hogy ez összeget félévenként utalványozza s a tanári nyugdíjintézet pénztárának fizettesse ki.

Ennek alkalmából Ragályi György, felsőborsodi egyházmegyei gondnok úr 500 frtot ajánlott fel a sárospataki főiskolai tanári nyugdíjintézet tőkéjének növelésére és ugyancsak 500 forintot az egyházkerületi papi özvegy-árvtár javára. E nemeskeblű ajánlatot egyházkerületi közgyűlésünk lelkes örömmel fogadván, érte úgy maga, mint a tanári és lelkészi kar nevében e helyen is legforróbb köszönetét nyilvánítja. Szintén példabeszéddé lett nagylelkűsége és minden lépten-nyomon nyilvánuló áldozatkészségeért legyen némi csekély jutalma az a közelismerés és hódoló tisztelet, amelylyel környezzük őt vezérférfaik között, s azok a maradó közmíveltségi intézmények, melyek nevéhez, bő áldozatkészségéhez fűződnek s legközelebb most is az a hálás emlékezés, mely azok részéről kíséri, kiknek így törli le könyeit s így teszi könnyebbé az élet terheit.

Tavaszi közgyűlésünk 9. számú jegyzőkönyvi határozatával, azzal bízván meg az igazgató-tanácsot, hogy a szupplikációk ügyének végleges elintézése szempontjából adjon véleményes jelentést jelen közgyűlésünk elé, valamint

ugyanazon közgyűlés ugyanazon jegyzőkönyvének 76. szám alatt beiktatott pontjában arra is felhíván az igazgató-tanácsot, hogy tegyen előterjesztést az ungi egyházmegye azon indítványára vonatkozólag, melyszerint a főiskolában már ez idő szerint létező konviktus helyett, vagy amellelt, a konviktus fogalmának minden irányban megfelelő ilyenmű intézetek mintájára, mi módon volna felállítható oly konviktus, melyben étkezés, benlakás, különösen pedig szigorú erkölcsi felügyelet mellett, a közép- és magasabb osztályok gyermekei is, mérsékelt díj mellett volnának felvehetők: az igazgató-tanács, folyó évi jun. 23. napján tartott ülésének 1. számú jegyzőkönyvi felterjesztésében tudatta, hogy sem egyik, sem másik ügyre vonatkozólag véleményt ez alkalommal azért nem terjeszthet elő, mert az igazgató-tanács elnöksége által, mindkét ügyben véleményadás végett előzetesen felhívott tanári kar oda nyilatkozott, hogy az idő rövidsége miatt ez egyaránt nagyfontosságú két kérdés tüzetes megoldásába nem bocsátkozhatott; ígerte azonban hogy mindkét ügyet kellőleg tanulmányozni fogja s javaslatát előbb az igazgató-tanácsnak s ennek útján legközelebbi őszi közgyűlésünkre mindenesetre fel fogja terjeszteni. Az igazgató-tanács jelentése tudomásul vétetett s a megígért előterjesztés őszi közgyűlésünkre bevaratik.

Ugyancsak az igazgató-tanács, ugyanazon napon tartott ülésének 2. számú jegyzőkönyvi pontjában arra kérte az egyházkerületet, hogy miután a megállapított kormányzati rendszabályoknak a fő- és alkönyvtárakra vonatkozó részében nem tétetik említés arról, hogy azok kik által és mimódon választatnak s mily összeggel díjaztatnak, pótolassék e hiány olymódon, hogy e hivatalnokokra vonatkozó szakaszok közé megfelelő helyre iktattassék be a következő szakasz: „Mind a fő-, mind az alkönyvtárnokot, a köziskolai szék és igazgató-tanács ajánlatára, az egyházkerületi közgyűlés választja.” Az igazgató-tanács ezen javaslata elfogadtatott s e szakasznak illető helyre való beillesztése elhatároztatott.

Ugyanazon igazgató-tanács, ugyanazon jegyzőkönyvi kivonatában, némely elkerülhetlen intézkedések megtételét ajánlotta, részint a főiskolai könyvtár célszerűbb használhatóságára, részint az egyházkerületi levéltár régibb okmányainak Miskolcra Sárospatakra leendő áttételére vonatkozólag. Egyházkerületünk elfogadván az igazgató-tanácsnak mindkét irányban tett javaslatait, felhívta a főiskolai tanári kart, hogy a gazdasági választmánynyal egyetértve s az igazgató-tanácsnak is helybenhagyását kikérve, jövő őszi közgyűlésünk elé terjesztszen kimerítő javaslatot arra nézve: mimódon lehetne a főiskolai könyvtár mellett egy célszerű olvasó-helyiséget berendezni, mennyibe kerülne egy ily helyiség felszerelése, mily összeggel volna díjazható a levéltárnoki teendőket is hűségesen teljesítő alkönyvtárnoki hivatal, s kit vagy kiket ajánlana, mint alkalmas és szakértő egyéneket, megválasztás végett, az alkönyvtárnokságra?

Hasonlag az igazgató-tanács, ugyanazon napon tartott ülésének 4. számú jegyzőkönyvi pontjában, a főiskolai rajztanítási díjra nézve megszüntetni kérte azon, még mai napig is fentartott, de ma már mivel sem indokolható megkülönböztetést, melyszerint a magántanulók rangfokozat szerint

mint úri, középosztályú és inasi minőségűek 3 frt. 30 krt, továbbá 2 frt. 30 krt és végre 1 frt. 50 krt fizetnek s ehelyett ajánlotta, hogy a magánrajz-tandíj mindenkire egyformán kötelezőleg, félévenként 2 frt. 50 krban állapíttassék meg. Az igazgató-tanács ez indítványa elfogadtatott s jövőre a magánrajztanítás díja, mindenkire egyformán kötelezőleg, félévenként 2 frt. 50 krban állapított meg.

Ugyanennek alkalmából, ugyanezen igazgató-tanács ezen jegyzőkönyvi pontjában tett indítványa folytán: utasította egyházkerületünk a főiskolai tanári kart, hogy miután főiskolai kormányzati rendszabályaink életbeléptetése, a mostanában érvényben álló rendtartási szabályok összegyűjtését s rendszeres összeállítását kívánja, küldjön ki kebeléből egy külön bizottságot, mely, részint az egyházkerületi, részint a tanügyi bizottsági és más jegyzőkönyvekből szedje össze ezen rendtartási és fegyelmi szabályokat s azokat ily módon egybeállítva adja be, további intézkedés végett, az igazgató-tanács jövő évi téli gyűlése elé.

Ugyancsak az igazgató-tanács, ugyanazon napon tartott ülésének 3. számú jegyzőkönyvi kivonatában tudatta, hogy Szívos Mihály, főiskolai tápintézeti felügyelő, azon indokolással, melyszerint a főiskolai újabb kormányzati szabályok értelmében, a tápintézeti felügyelő, a tanári kar és igazgató-tanács ajánlatára, az egyházházkerületi közgyűlés által választatik, hivataláról lemondott; ezen lemondással szemben azonban őt ujonnan való megválasztásra a legmelegebben ajánlja. Egyházkerületünk, amidőn legőszintébb közszónetét fejezte ki Szívos Mihálynak, konviktusunk, e legmesszebb kiható intézeti ügyünk körül, eddig kifejtett fáradhatlan buzgalmaért: őt a tápintézet felügyelőjévé ujlag egyhangulag megválasztotta s felkérte, hogy továbbra is éljen ez ügynek annyi lelkesedéssel, annyi önfeláldozással és tapintatossággal, mint ezt előjárójának s a közönségnek megelégedésére eddig is tevő.

Azon bizottság, mely egyházkerületi közgyűlésünk által, az egyházkerületi világi főjegyzői és aljegyzői hivatal betöltése végett beadott szavazatok felbontására és összeállítására küldetett ki, jelentésében tudatta, hogy az egyházkerületi világi főjegyzői hivatalra beadott 355 szavazat közül 354 szavazat Debreczeni Bertalanra esik; az aljegyzői hivatalra beadott szavazatok közül pedig Bizony Ákos 57, Dr. Kovács Gábor, miskolci lyceumi tanár 29, Szalay László, ügyvéd szintén 29 szavazatot kaptak, a többi szavazatok még több jelölt között oszolva meg. Ezen jelentés alapján, midőn egyházkerületünk Debreczeni Bertalant ujlag szívesen és örömmel üdvözölte, eddig is annyi buzgalommal folytatott hivatalában, kívánja, hogy ez irányban kifejtett tevékenységét hosszú időn át nekünk szentelhesse. Minthogy pedig Bizony Ákos, részint azon oknál fogva, mert az aljegyzői hivatal, egyházkerületi ügyészi hivatalával összeférhetlenné tartja; részint, mert sokoldalú elfoglaltsága miatt azt, legjobb akarata mellett különben sem fogadhatja el, a jelöltségtől visszalépett: a világi aljegyzői hivatalra, új választás végett a legtöbb szavazatot nyert jelöltek közül dr. Kovács Gábor és Szalay László tűzettek ki, felhivatván az egyház-megyék esperesei, hogy gondoskodjanak afelől, hogy a szavazatok már legközelebbi őszi egyházkerületi gyűlésünkre beadassanak.

Ezekon kívül tárgyalatott még Fráter Sándornak kérénye s hosszas tanácskozás után elhatározatott, hogy az teljesítették s a főiskolánál levő óvadékából, a még fenmaradt 1000 forint, kellő biztosíték mellett, neki rendelkezés végett, bizonyos időre visszaadatik, abból a célból, hogy a vízszabályozási társulat ellen megindított kártérítési perében ily módon is gyámolítottassék, s épen erre való tekintetből azon bizottság, mely az egész ügy figyelemmel való kísérése végett, még tavaszi közgyűlésünkben neveztetett ki, újabb tagokkal bővített ki, kineveztetvén abba Bernáth Elemér, Vécsey József, Ujházy János.

Végül elhatározatott, hogy legközelebbi őszi közgyűlésünk, a konventi ülések után, az ungi egyházmegyében fog megtartatni, fölhíván az egyházkerület a konventre menő tagjait egyszersmind arra is, hogy ismervén az egyházkerület hangulatát és nézetét a domesztika kezelésére vonatkozó kérdések körül, ez ügyben a mérsékelt decentralisatio érvényesítésére használják fel befolyásukat.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük, e félévvel lejárt, tisztelettel kérjük előfizetésük vagy megrendelésük szíves megújítására. Lapunk előfizetési ára egy negyedévre 1 frt. 25 kr, félévre 2 frt. 50 kr. Az előfizetések Buza János, irodalmi körünk pénztárnokához küldendők. — Minthogy pedig olvasóink között néhányan olyanok is vannak, kik a jelen évre még mitsem fizettek, sőt még a múlt évről is tartozásban vannak, sajnálattal vagyunk kénytelenek kijelenteni, hogy azok részére július elsőjétől kezdve többé lapunkat nem küldhetjük. Eddigi türelmes várakozásunknak az volt az oka, mert jól ismerjük a nyomasztó anyagi viszonyok hatalmát, de ilyenmü vesztések elviselésére tovább nem vállalkozhatunk.

— Gyászhir. Fájdalommal és megdöbbenéssel vettük a hírt, hogy *Ragályi Gyula*, a gömöri egyházmegyének derék gondnoka, Marienbádban, hol gyógyítási célból időzött, június hó 24-én agyszélhűtésben váratlanul elhunyt. Az elköltözött férfiú fáradhatlan buzgalma, erélyes vezérfia volt ref. egyház-társadalmunknak s áldozatkészségét nem egyszer mutatta ki, különösen a szegényekborsú lelkészek és tanítók helyzetének enyhítésénél. Főiskolánkat is különösebb hála fűzi nevéhez, mert az újabb időben igen tevékeny részt vett anyagi ügyeinek rendezésében és megszilárdításában. A megboldogultnak temetése július hó 1-én megy véghez Ragályon. Egyházkerületünk, a közgyűlés tartama alatt értesülvén a megdöbbenő esetről, jegyzőkönyvileg fejezte ki fájdalmát és tiszteletét az elhunyt iránt s küldöttségileg képviselteti magát a gyászszertartáson. Mi is az őszinte tisztelet és részvét érzetével álljuk körül lelkünkben a váratlanul elköltözött férfiúnak ravatalát, s kérjük a gondviselést, hogy áldja meg porait békés nyugalommal, emlékezetét örök tartóssággal!

— Főiskolánk zárünnepélye, ez a hajdani kálvinista búcsújárás, a vizsgálatok korai megtörténte miatt — meg a hangverseny és tánc hiánya miatt is — szűk körben folyt le június hó 24-én. Délelőtt a városi templomban kezdődött az ünnepély, hol az ifjusági énekkar éneke és főiskolánk lelkészének szónoklata adott alkalmi színezetet az úr napjának. Innen az egyházkerületi küldöttség, tanárok és főiskolai növendékek, a főiskola templomába vonultak fel,

az igazgatói jelentés meghallgatására. Az énekkar megnyitó dala után főtitkarság püspök úr felszólította az igazgatót, az iskola egyévi történetének vázolására, ami megtörténvén, következett az akadémiai pályatételekre érkezett művek közül, a jutalomra méltatottak jelígis levélkéinek felbontása. A kitűzött 7 pályatétel közül kettő megfigyeltlen maradt, a jogi szak hallgatói részéről. A többire érkezett művek, ifjúságunknak nemcsak szorgalmáról, hanem kitűnő munkaerejéről is tanúskodnak. Az egyházi beszédre 9 pályamű érkezett. A kettős díj közül a nagyobb, 25 frt. 20 krt., *Gulyás Benő* IV. éves theol., a kisebbet *Ó. Papp József* III. é. theol.: az egyházalkotmányi pályakérdésre kitűzött pályadíjat *Rácz István* III. é. theol., a történelmit *Rácz Lajos* I. é. theol.: az irodalomtörténetit *Zitós István* I. é. theol.: az alkotmánytörténetit *Atányi József* III. év. joghallgató nyerte el. Ezeknek a díjak, püspöki elismerés és a közönség tetszésnyilvánításai között legott kiosztattak. Délután — istenítisztelet végeztével — következett az ünnepély változatosabb része. Ekkor már az imaterem egészen megtelt, a minden rendű és rangú érdeklődőkkel, akik az egyházkerületi küldöttséggel együtt, gyönyörködve élvezték az énekkar szabatos dalait, a kettős fuvolajátékot, a zongoraversenyt és a komoly és vígjellemű szavalatokat. Az énekkar szereplését misem jellemzi hübben, mint az, hogy — ami eddig nem történt — 20 frt. jutalomban részesült; *L. Nagy Sándor*, kitűnő magánénekes pedig egy ismeretlenül egy darab aranyat kapott. A szavalatversenyben *Virág József* III. éves theol. és *Érsek Elek* II. é. theol. lettek győztesek. *Közpataki Gyula* végzett theol. és *Csutkai Béla* a fuvolával hódítottak; *Zsindely István* és *Kérészi Zoltán* gimnáziumi növendékek, a zongorán nyertek dicséretet. A közönség és az egyházkerületi bizottság azzal a meggyőződéssel távozott az ünnepélyről, hogy főiskolánk erősen emelkedik fölfelé.

— **A dunántúli egyházkerület** e napokban megtartott közgyűlésének, különösen a tanügyre vonatkozó intézkedéseiről, a következő ismertetést vettük lapunk egyik tudósítójától: Egyházkerületünk június hó 18-ikán és a következő napokon, B.-Füreden tartott közgyűlésében, a főiskolára vonatkozó határozatait, általában az ideiglenesség jellegét viselik magukon, mely az adott helyzetnél fogva másként nem is lehetett. A papnövendékekre nézve, tekintve a múlt évi közvizsgálatokról az egyházkerület által kiküldött biztosok jelentését, de általában úgy az egyházmegyei, mint az egyházkerületi vizsgálatokon néhány év óta folyvást tapasztalt azon szomorító körülményt, hogy papjelölteink a készütségben nemhogy lépést igyekezzenek tartani a kor kívánalmaival, de még a legszerűbb igényeket sem elégítik ki: addig is, míg a konvent a papnövendékek egyetemes tan- és vizsgarendszerét megállapítaná, már a legközelebbi iskolai évben alkalmazásba vétetni határozta a lecke-könyvek (index) behozatalát, a colloquiumokat s azt, hogy az ezek alapján nyert osztályzatok képesítsék a tanulót arra, hogy az év végén a végzett tantárgyakból, a megalakítandó bizottságok előtt teendő vizsgálatra bocsáttassék. A mármost is meglevő philosophiae tanáron kívül, a szoros értelemben vett theologiai tantárgyak előadására föllállítandó negyedik tanszék rendszeresítése, szintén a konvent idevontakozó határozatától tételtett függővé. A jogakadémia fönntartására vonatkozólag, az országos törvényhozás által alkotandó és a felsőbb oktatást szabályozó törvény mindenesetre bevárando; addig is a főiskola gazdasági tanácsa utasított, hogy készítsen egy kimutatást, melyben feltüntetve legyen, hogy a jogakadémiát illető alapítványok érintetlen hagyásával, minő anyagi haszon háramlanék a főiskola egyéb alkatrészeire azon esetre, ha a jogakadémia meg lenne szün-

tetve. A nyolc-osztályú gimnázium, az országos közoktatási törvény szellemében, a konvent által legközelebb meghatározandó módon fog, már a legközelebbi iskolai évben berendeztetni, miért is tanévünk már legközelebb. szeptemberben veszi kezdetét. A tanítóképezdének a többi tanszaktól leendő elkülönítése és önállósítása felé, már egy nagy lépés szintén megtörtént. Mert a legközelebbi tanévre egy állandó és szaktanár fog ide, mint igazgató, beállítani, kinek a rendes tanári fizetésen felül még 200 forint igazgatói jutalom biztosított. Ez tanítja a szoros értelemben vett neveléstani tárgyakat, s összes erejét és figyelmét csupán a tanítóképezde ügyének szentelheti. A többi tantárgyakat a többi, azokra illetékes tanárok fogják hetenkint 2–4 órán át, a fönntírt gyűlésen megállapított ötödéves, ötven forintos pótlék fejében eltanítani. A tanári fizetések javítása, addig is, míg a jelenleg divó alapfizetések emelhetők lesznek, ezúttal olyformán történt, hogy minden — a tanári szolgálatban töltött — öt évre ötven forint fizetéspótlék kiadása elhatározott, mely a legközelebbi tanévben, az eddigi szolgálati évek figyelembevételével, már életbelép. A tanári nyugdíjgyűjtő — újabban módosított — alapszabályai, egy §-nak kivételével, megerősítettek. Ezen §. elvetése igen elszomorító jele az egyházkerület legnagyobb részében a tanárok s így az iskola irányában táplált szűkkeblűségének. A visszautasított §. tartalma az, hogyha azon nem várt s a legrosszabb esetben még csak húsz év múlva bekövetkező eset állna elő, melyben az alapszabályok szerint járó nyugdíjakat a nyugdíjintézet teljesen fedezni képes nem lenne, a hiányzó összeget az egyházkerület biztosítja. Az egész gyűlés lefolyásáról egyébiránt lapunknak egy másik tudósítója részletes ismertetést fog küldeni.

— **Egy könnyelmű vád.** A „*Mohács és vidéke*” című lapban, egy cikksorozat jelent meg, ez alatt a cím alatt: „Az agrarius kérdés.” Ennek legutóbbi közleményében, annak szerzője a papság szemébe eme vádat dobja: „Falusi lelkészeinknek egy nagy többsége az áldott semmittevésben leli fel földi boldogságát. Exempla sunt odiosa. De ha Isten s ember előtt igazat akarunk mondani, ki kell jelentenünk, hogy a fokozódó erkölcstelenségből oroszlán-rész a lelkészkezdő papságnak jut.” Mindenesetre részletezni és hebizonyítani kellene az eféle könnyelmű és vakmerő állításokat s akkor aztán az a jóra valóságában így lerántott és becsületében így meghurcolt papság is megtenné rá a maga észrevételeit. Most egyelőre határozottan visszautasítjuk azt s csak annyit jegyzünk meg, hogy elfogultság vagy a szemeknek erőszakos behunyása kell ahoz, ha valaki nem látja azt, hogy ha a papság működésének és legjobb igyekezetének mai napság nem mindenkor van látható sikere a társadalom átalakítására, annak kézzelfogható oka az, hogy becsületes munkáját ezer ördögi hatalom teszi tönkre magában a társadalomban, s az a só, aminek nevezi az írás, méltán a cikkíró szerinti „*lelkészkezdő papságot*,” nem óvhatja meg magában a társadalomban mások által felgyűlesztett iszapot attól, hogy meg ne bűszhődjék, különösen ha arról a lelkészkezdő papságról ilyen vakmerő vádatokat dobunk a világ elé s még a sajtó is így igyekszik emelni tekintélyét. Jól esett egyébiránt olvasnunk, hogy a lap szerkesztője enyhíteni igyekezett megjegyzése által vezércikkírójának könnyelmű szavait.

— **A közelebb megtartott lelkészkepesítő vizsgákról** emlékeztetve meg a múlt alkalommal, kiegészítésként megjegyeztük, hogy a második vizsgára jelentkezett 31 egyén közül kitűnően képesített 14, kellően 16. Egy a vizsgától visszalépett.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Most kéne az isteni gondviselés!” II. Kovács L. „A harmadik egyetem és a jogakadémiák.” II. Bacsoni L. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Folytatás). Dezső L. „Népies olvasmányok.” (Könyvbír.). F. Varga L. „Vegyes közl.”

„Most kéne az isteni gondviselés!”

II.

Az elmondottakból következik, de saját tapasztalatunk után már eddig is bátran kimondhatjuk, hogy az országos közalap ref. hitfelekezetünk tagjai előtt épen azért, mert arra bizonyos évi adót kell fizetniök, nem lesz népszerű intézmény, s az arra fizetendő évi járulékok megállapítása és beszedése nem kis bajjal fog járni. A konventi rendszabályokban ezekre nézve adott utasítások oly mesterségesek, fárasztók és hosszadalmasok, hogyha ezek szerint járunk el, az országos közalapról szóló törvény csak pár év múlva fog a gyakorlatban életbelépni. Ezért ajánlottam én főnebb, hogy az országos alapra fizetendő évi járulékot, minden egyes egyháztagra, kötelezett egyháziadó gyanánt, az egyházközségi presbyterium vesse ki; mert ha mindenki tetszés szerint sorozza be magát valamely osztályba, bizonyosak lehetünk benne, hogy a legnagyobb rész vagy a legkisebb, vagy egyáltalán egyik osztályba sem fogja magát sorozni, s így csakugyan a helyi presbyteriumoknak kell rájuk vetni az általuk a közalapra fizetendő évi járulékot. Minek hát egy dologból kettőt-hármat csinálni, minek a bajt szükség és haszon nélkül szaporítani?

A fizetendő évi járulékok kivetéséről is elmondom igénytelen nézeteimet, előrebocsátván, hogy ez csak az én egyéni nézetem és csálhatlanságra nem tart számot; továbbá, hogy én csak az általam leginkább ismert felvidéki és főleg kisebb falusi, többnyire földmívesekből álló egyházainkról szólok, ezek híveinek vagyoni és kereseti viszonyait veszem tekintetbe. Alföldi, vagy városi gazdag és népes egyházak helyi viszonyai természetesen más eljárást igényelhetnek, de a kimondott elv, bizonyos módok mellett azokban is alkalmazható.

Én a házatlan zselléreket (kétkezes napszámosokat), a vidéki illetőségű cselédeket

s a vagyontalan özvegyasszonyokat egyszerűen kihagynám s felmenteném a domesztikára fizetendő évi adó terhe alól. Okát is adom miért? Azért, mert a házatlan zsellérek vidékünkön oly szegények, hogy évi keresetöket alig lehet 100 frtra tenni, pedig még ez összegből házbért is kell fizetniök, vagy az év legnagyobb munkaidejében, házbér fejében követelt szolgálmányul több napot dolgozniök. A cselédek évi fizetése sem rüg többre, s tőlök az évi egyházi adót már csak azért is bajos volna beszedni, mert ma itt, holnap másutt vannak, jövés-menésöket a gondnoknak, vagy bárkinek is figyelemmel kísérni igen bajos. Mikor az adót kivetik, még itt vannak; mikor fizetni kell, hült helyöket találja a gondnok. A papi, tanítói fizetést is legtöbbnyire elviszik. Hogyan vállalhatna hát értök felelősséget a lelkész és a presbyterium? A rájuk kivetett egyházi adó, tekintve azt, hogy az ily emberekben mily keserves csak néhány krajcárt is bevenni, különben is hátrálékban maradna. Ha pedig hátrálékban marad, minek azt akkor rájuk vetni? A vagyontalan özvegyasszonyok, kivált akik több gyermekkel vannak megáldva, maguk is a mások könyörületére szorulnak. Azonban azt megtenném, hogy a házatlan zselléreket, a vidéki illetőségű, de helyben lakó cselédeket s az özvegyasszonyokat évenként megkerestetném, s amit önként ajánlanának az isten dicsőségére, azt tőlök elfogadnám s adományukat a begyűlt összeghez csatolnám. A helybenlakó törzsökös cselédeket, akiknek talán pár hold birtokuk is van, már be lehetne venni a 20 kros osztályba, azért, mert rajtuk ez összeg okkal-móddal inkább bevehető lenne.

Én hát a 20 kros osztályba soroznám a helybeli illetőségű, s talán pár hold földdel is bíró cselédeket, házas zselléreket s az $\frac{1}{8}$ rész telkes gazdákat. A negyedtelkes gazdára 30, a féltelkesre 50, a háromnegyedtelkesre 70, az egésztelkesre pedig egy ösztrák forintot vetnék ki, és így aránylag feljebb. Megjegyzem, hogy, mint már főnebb is említettem, vidékünkön egy, úrbéri egész telekkel bíró

gazda 40, a féltelkes 20, az egynegyedtelkes 10, a nyolcadrésztelkes 5 hold szántóföld, rét s legelőbirtokkal bir. Szerintem ez a kivetés vidékünkön leginkább megfelelhetne az egyházi törvények 219. §-ában kimondott azon elvnek, hogy a közalapra minden családfő, vagyoni és kereseti viszonyához képest, köteles bizonyos évi járulékot fizetni, vagyis vagyona, keresete és jövedelme után fizetné mindenki ez adót. Más kulcs szerint való kivetés igazságtalan volna. Az egyházi törvények fentidézett §-ában az a meghatározás, hogy e járulék legalább is megfelelő legyen azon érték ezredrészének, melyet egy család évi fentartása igényel, igen határozatlan és számokban ki sem fejezhető. Mert p. o. egyik család évi jövedelménél jóval többet költ el háztartására, mindaddig, míg minden vagyonát el nem pazarolja, a másik pedig jövedelmének nagy részét félreteszi és megtakarítja s ezreiből háztartására évente csak néhány száz forintot költ el. Egyiknek a sok jövedelem is kevés, másinak a kevés is sok, abból is tesz félre,

Jövedelmét és keresetét valakinek már inkább ki lehet számítani, ha egyébből nem, az általa fizetett adóból, vagy a birtoka után nyert évi bérletösszegeből. Az adóforint után való kivetés, mint ezt Gyöngyösy barátom is ajánlja, talán legcélszerűbb lenne, mert ez leginkább megfelelne az adózók vagyoni viszonyainak s legigazságosabb is volna. Számításom szerint, ha hitfelekezetünk minden tagja, minden adóforintja után 2 krajcárt fizetne az országos alapra, teljesen elegendő volna, s az így befolyó adó egészen megfelelne az általam főnebb ajánlott kivétési kulcsnak s az eszerint befolyó járuléknak. Például, mint már említém, nálunk egy egésztelkes gazda, országos adót és községi pótlékot 50 frtot, a féltelkes félannyit fizet. Minden adóforint után 2 krajcárt számítva kijön, hogy egy egésztelkes gazda így is egy oszt. frtot, a féltelkes pedig 50 krajcárt fizetne évi adóul a domesztikára. S e fizetési kulcsnak azon előnye lenne, hogy míg a pár forint adótfizető szegény hitsorsosaink is — kiket most a 20 krajcáros osztályba sem vehetünk be — szívesen megfizetnék e szent célra azt a pár krajcárt, addig a nagybirtokosok többet fizetnének 40 frtnál. És szerintem ez volna a birtokaránylagos teherviselés, ez volna az igazság; ekkor lehetne mondani, hogy a domesztika alapjához mindenki vagyoni viszonyai szerint járul.

En hármias egyházamban kivetés útján kíséreltem meg a domesztika évi járulékát összehozni, mert önkéntes osztálybasorozás útján kevés reményem van a sikerhez. Erre megjegyezhetné valaki, hogy e tekintetben az egyházi törvények és konventi rendszabályok más eljárást szabnak előnkbe. De erre azt felelem, hogy meggyőződéseim szerint, az egyházközségek önkormányzati jogaiknál fogva a közalapra fizetendő évi járulékokat úgy hozhatják ösz-

sze és teremthetik elő, amint azokat helyi viszonyaik szerint legcélszerűbbnek látják. A fődolog az, hogy ez adó évenként pontosan bejőjön, a beszedés módozata szerintem csak másodrendű kérdés.

Még a domesztikára kivetett évi adó beszédéről akarok egyet-mást elmondani. Ki szedné be ez adót? Vagy a gondnok a papi és tanítói fizetéssel, vagy a községi bíró az országos adóval, vagy mindkettő együtt. Adószedéskor a gondnok is jelen lehetne a község házánál s a bíróval együtt szedhetné az egyházi adót is. A községi bíró maga is beszédhetné és pedig legcélszerűbben, főleg ott, hol az egyházközség hitsorsosainkból áll, vagy ahol a többség s a bíró is felekezetünk tagja. Midőn ezt községi bíránk előtt felemlítettem, szívesen vállalkozott az egyházi adó beszédre is. Elég szolgálatot teszünk mi az államnak, megkivánhatjuk hát, hogy az állam is tegyen értünk valamit. Azok fogják voltaképen megalkotni a domesztikát, kik az arra fizetendő évi járulékokat beszedik, t. i. a gondnokok és községi bírák.

A beszédés idejéül az augusztus, szeptember és október hónapokat ajánlom, azon okból, mert akkor van a munkabíró embernek legjobb keresete, akkor fizethet leginkább. S minthogy szemes életet keres s minthogy tapasztalásom szerint, a szegény ember hetekig van egy krajcár nélkül s ha már csakugyan fizetnie kell, inkább megfizet fél véka őszi életet, mint 20—30 krt.: talán legcélszerűbb lenne, a papi és tanítói fizetések szedése alkalmával, az ily szegény embereken a domesztika követelését is búzául, szemes életül venni be.

Miként fognak ez évi járulékok befolyni, azt még nem tudjuk, csak gyanítjuk. Annyit már előre is bátran kimondhatunk, hogy nehezen és sok bajjal fognak befolyni. Aki tudja azt, hogy a falusi szegény népen 20—30 kr. követelést is mily bajos bevenni, annak fogalma lehet arról is, miként fog befolyni ez évi adó. S ha az én kedves barátom Gyöngyösy, a tiszai ref. egyházkerület legjobb papi jövedelmű és leggazdagabb népességű egyházában, Tisza-Nánán is fél ez új egyházi adó beszédése alkalmával történhető kellemetlenségek-től, hát mi felvidéki, gömöri, abauj-tornai, felső-zempléni papok, szegény egyházakban, szegény nép közt, hogyne félénk ezektől? Nem csoda, ha úgy a Királyhágón innen, mint túl, aggódik a ref. papság azon, mikép hajtsa végre az országos közalapról szóló törvényt. Aggodalma annál indokoltabb, mivel a közalap követelésért a lelkész és a presbyterium tétetik felelőssé. Mennyi vallásos közönyösséggel, roszakarattal és értetlenséggel kell majd a lelkésznek ez ügyért megküzdenie!

De ha a célt akarjuk, akarnunk kell az eszközöket is. Bízom ref. egyházunk buzgó és tevékeny papságában, hogy mint eddig a haza, egyház és emberiség magasztos érdekeiért, szóval, tettel és

áldozattal önzetlenül munkált; úgy most és ezután ezen, egész egyházunkra nézve létkérdéssé vált, kiváló fontosságú ügy elővitele és megvalósítása céljából is mindent meg fog tenni, felfogva magasztos hivatását, küzdeni, fáradni és munkálni fog, az anyaszentegyház és saját jobb jövője érdekében.

E fontos ügyben nem tartottam feleslegesnek a főnebbieket elmondását. Talán lesznek tisztársaim közül többen, kik az általam elmondottakat figyelembe veszik s alkalmazni is fogják. Az idő telik, maholnap meg kell inditanunk ez ügyben a mozgalmat, megtennünk a munkálatokat. Szóljanak hozzá tisztársaim; ily fontos ügyben egy okos szó is sokat ér. A nagy tájékozatlanságban, a kiadott sovány utasítás mellett, különösen mi papok mondhatjuk el az öreg Szathmáry püspökkel: Most kéne az istenigondviselés, most kellene a jó tanács.

Kovács László.

ISKOLAI ÜGY.

A harmadik egyetem és a jogakadémiák.

— Második cikksorozat. —

Tegyük fel, hogy az államkormány és törvényhozás, hódolva az egyetemállítást ma még körülbelől tulsúlyban lévő irányzatának s nem riadva vissza jelen viszonyaink között kétszeres súlylyal bíró azon anyagi nehézségektől sem, amelyekre a mondottakban rámutattunk, egészben állami költségen felállítja a harmadik egyetemet. Ezáltal mindenestre elérnénk annyit, hogy hazai egyetemeink számát kettőtől háromra emelnék; sőt elérnők azt is, hogy kulturális érdekeink legalább bizonyos geográfiai és népességi körben tán megfelelőbb kielégítésre találnának. Azt azonban senkisé fogja állithatni, hogy a nyugateurópai civilizáció mértéke alá sorakozni törekvő Magyarország kulturális igényeit a felső oktatás tekintetében, 5092 geogr. □ mértföld területen és 13,812,000 általános népszám mellett, három egyetem által teljesen kielégíthetők lennének; hogy a felső oktatásnak az egyetemek által felkarolt minden ágait a közszükség szempontjából megnyugvással lehetne kizárólag három egyetemre összpontosítani, s hogy ennek folytán különösen jogakadémiai rendszerünkkel véglegesen leszámolni ez úton alkalmunk nyilhatnék. Magyarországon három egyetem mellett is több mint ötödfélmillió léleknek és 1697 geogr. □ mértföldre jutna egy egyetem. Már pedig nincs Európában állam, számbavehető kulturával, mely az egyetemek számát tekintve, ily kedvező aránnyal beérné. Szolgáljon bizonyíték gyanánt erre nézve a következő egyszerű összeállítás:*)

államok: népszám milliókban: egyetemek száma: hány millió lélek egy egyetemre:

Svájc	2.8	4	0.7
Németalföld	4	4	1
Belgium	5.5	4	1.3
Olaszország	28	21	1.3
Spanyolország	16	10	1.5
Skandináv félsziget államai (Svéd, Norv.)	6	3	2
Németország	45	21	2.1
Románia	5	2	2.5
Ausztria	22	7	3
Oroszország	81	8	10.

*) Megjegyezzük, hogy ez összeállításnál pusztán az egyete-

Franciaországot, valamint Nagybritanniát Irlanddal szándékosan hagytuk ki e sorozatból, minthogy a felső oktatás eltérő rendszerei miatt összehasonlításra kevésbé alkalmasak. Tájékoztató végett azonban meg kell említenünk, miszerint Franciaországban, hol a „college de France,” tisztán a tudomány szolgálatára hivatott intézetén kívül izolált fakultások állanak fenn, a jogi szakoktatás 12 különálló intézet (facultes de droit) által láttatik el, mely intézetek körülbelől épen a mi jogakadémiáknak felelnek meg és így ott 37 millió népszám mellett körülbelől már 3 millió lélekre jut egy jogi fakultás, ha számításon kívül hagyjuk is a legújabbban keletkezett u. n. „szabad katolikus” egyetemeket Páris, Angers és Lyon városokban, valamint azt, hogy az említett collegeben is képviselve van a jog- s politikai tudomány (természet és nemzetközi jog, összehasonlító törvénytudomány, politikai gazdaszat), habár nem annyira a gyakorlati élet, mint az absztrakt tudomány érdekeinek szemelőtt tartásával. Még kedvezőbb az arány a matematikai és természettudományok (facultes de sciences), továbbá a bölcsészettörténet, nyelvészet (facultes de lettres) tekintetében, minthogy mindkét tudomány-csoport 15—15 külön fakultás által van képviselve. Nagybritanniát illetőleg pedig, melynek egyetemei nélkülözik a kontinentális egyetemek egyik jellemző vonását, a specialis iskola jellegét, az összehasonlításnak alig lehet gyakorlati jelentősége. Van azonban akkor, ha az egyetemeket másik oldalukról, t. i. mint valódi tudomány-egyetemeket (universitas scientiarum) tekintjük, s épen azért nem fölösleges megjegyeznünk, hogy Nagybritannia Irlanddal 35 millió lélek és 12 egyetemmel bírván, minden 2.7 millió lakos számára egy-egy egyetemet tart fenn.

Látható már ez adatokból, hogy Magyarország népessége még a harmadik egyetem felállítását után is jóval kevésbé volna ellátva a felső oktatás terén, mint Oroszországon kívül Európának bármely, még csekélyebb művelődési igényekkel fellépő állama is.

Épöly kedvezőtlen az arány hazánkra nézve, ha az egyetemek számát az államterület nagyságához viszonyítva tüntetjük fel, ami kitűnik a következő adatokból:

mely államban?	hány geogr. □ mföldre esik egy egyetem?	□ mértföldre.
Belgiumban	133	□ mértföldre.
Németalföldön	161	„ „
Svájcban	188	„ „
Olaszországban	256	„ „
Németországban	471	„ „
Nagybritannia és Irlandban	477	„ „
Ausztriában	778	„ „
Franciaországban (jogi fakult.)	799	„ „
Spanyolországban	920	„ „
Romániában	1100	„ „
Magyarországon (3 egyetemmel)	1697	„ „

Ugy, hogy csupán Svéd-Norvégország és Oroszország maradnának e tekintetben mögöttünk. Ez államok azonban az általános európai népsűrűségi viszonyoktól részint fizikalis, részint pedig műveltségi okok miatt, lényegesen különböző viszonylagos népességi arányokat tüntetvén fel, következtetési alapúl kevésbé használhatók.

mekre voltunk figyelemmel, s így nem vettük számításba Svájcban a 3 akadémiát, amelyek pedig, főleg, a jogi oktatásról lévén szó, egyetemeknek tekinthetők. Ugyancsak számításon kívül hagytuk Olasz- és Spanyolországban a notariatus-féle jogi szakiskolákat, aminő pedig Olaszországban, mint önálló intézet, 13 áll fenn; Oroszországban pedig a jászolvi jog-lyceumot és a sz.-pétervári jogi iskolát, amelyek beszámítása az illető országokra nézve még kedvezőbb arányt eredményezne.

B. L.

A közlött számadatok felületes áttekintése is nagy igazságokat tár fel előttünk. Megtanít minket első sorban arra, hogy a művelődési intézmények száma és az elért műveltségi fokozat között félreismerhetlen okozati összefüggés áll fenn; hogy tehát azon intézmények nemcsak minőségileg, hanem quantitavive is befolyásolják és feltételezik a kulturális haladás mértékét. Megtanít arra, miszerint minden egyes népességi és geográfiai körnek megvannak saját közvetlen kulturális szükségai, melynek kielégítéséről helyesen csak azon körök számára rendelt külön intézetek létesítése által lehet gondoskodni, s minél nagyobb számmal vannak ez intézetek, annál kisebb körökre utalva, de éppen azért annál nagyobb intentivitással világítanak. Alkalmazható ez, természetesen nem ugyanazon mérvek szerint, a közoktatási szervezet legelemibb fokára, úgy mint a legmagasabbra.

De megtanithatnának ama fentebbi adatok arra, hogy Magyarországon még három egyetemnek is a tudományosság és a gyakorlati élet követelményeinek eleget tenni, úgy, hogy minden egyéb e feladatkörben működő intézet feleslegessé váljék s hogy hazánk az európai kulturálmok családjában méltó állást biztosíthasson magának, már első tekintetre is képtelenségnek látszik.

Minek hát az a harmadik egyetem is, mikor létesítése oly nagy áldozatokat igényelne s mégsem érnék el célunkat általa?

Azt mondhatná erre ugyan valaki, hogy éppen azért, mert egyetemeink száma kevés, kell felállítanunk a harmadik egyetemet, minthogy három egyetem mégis csak több lévén mint kettő, a kívánt célhoz közelebb jutunk.

Mi azonban — bár nem mondhatunk ellent azon matematikai igazságnak, hogy t. i. három több kettőnél — úgy vagyunk mégis meggyőződve, hogy a harmadik egyetem felállítása által a felső oktatás szervezésének cikkünk elején kifejezett céljától inkább eltávolodnánk, mint ahoz közelednénk. Hogy miért, arról a következőkben. *Dr. Bacsoni Lajos.*

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Folytatás).

Lorántfy Zsuzsánnáról mindvégig a legnagyobb tisztelettel és melegséggel emlékszik Comenius. Mindazonáltal nagyon valószínű, hogy az utolsó időben nem viseltett Lorántfy Zsuzsanna Comenius iránt azon nagyrabecsülő tisztelettel, mint eleinte. Comeniusnak a Drabik javaslatába vetett hitét s az austriai ház megsemmisítésében vetett reményét, s arra irányzott politikai agitatioját legnagyobb tisztelői¹⁾ is *gyengeségnek* nevezik; nem tűnketik hát fel, ha Lorántfy Zsigmond, ki fiainak nagyravágó terveit nem helyeselte²⁾, nem vette, nem vehette jónéven azoknak ily kalandos tervekbe való bonyolítását.

Szombathy (Tsétsy I. után) említi, hogy Comenius egy ebéd közben elejtett nyilatkozatával II. Rákóczy György neheztelését vonta magára, s ezért kellett Patakról távo-

nia¹⁾. E vélemény elfogadására hajlandóvá tehet azon körülmény is, hogy míg előbbi irataiban²⁾ dicsőítőleg emlékezik Comenius Rákóczy Györgyről: addig a búcsúbeszédben mindenkitől, kivel sorsa érintkezésbe hozta, szívélyes búcsút vesz; de Rákóczy Györgyről egy szóval sem emlékszik, noha néhány hóval azelőtt nyújtá át azon politikai emlékiratát, melyben őt a nemzetek Mózesének nevezi. Mindazonáltal nem kívánok ez adatnak nagy fontosságot tulajdonítani, mert az egész közlés magán hordozza azon törekvés bélyegét, mely megtörtént dolgokhoz utólagosan előleges jóslatot szeret keresni. Azt hiszem, hogy bár ez is egyike lehetett a közreműködő okoknak, közelebb járunk az igazsághoz, ha azt állítjuk, hogy a főpásztori teendők, melyek négy évi távollét után hívei körébe szolták s Dabik javaslata mellett, a politikai kilátások csökkenése, részben az iskolareformokban beállott pangás voltak azon okok, melyek Comeniust Patakról való távozásra birták. Hogy azonban Comenius jó emlékeket is vitt magával, bizonyítja azon meleg, szívélyes hang, melylyel Pataktól és a patakiaktól, különösen Lorántfy Zsuzsánnától búcsút vesz³⁾.

Az itt vázolt viszonyok között, hozzávéve még a pataki iskolának nemsokára bekövetkezett elűzetését, természetesen látszik, hogy Comenius működése nem hagyott mélyebb nyomokat a pataki iskola emelésében; annál kevésbé hathatott átalakítólag az egész ország iskolaügyére. De a kor kedvezőtlen viszonyai miatt nem is hathatott.

A XVI. század a protestantismus megerősödésének korszaka volt, melyre a XVII. században a protestantismus hanyatlásának korszaka következett, melyet (külső politikai indokok mellett) a protestáns egyház kebelében keletkezett viszály okozott. Az egyházkormányzat fölött keletkezett vita, a presbyterialis és episcopialis rendszer küzdelme, elhidegítette a protestáns főurakat a protestáns egyháztól, kiket aztán könnyű volt a fény és hatalom birtokosainak, a kath. főpapoknak, a kath. egyház kebelébe visszatéríteni; s mi érezte meg leghamarább a hitbuzgóság csökkenését: az iskola. Humiles laborant, ubi potentes dissident.

Comenius modern humanitása, a pansophia másodrangú szerepet jelölt ki a latin nyelv számára. az ifjuság részére megállapított képző elemek között. A latin-nyelvű kath. egyház, s különösen a nemzetietlen jézsuita rend, melynek kezében a kath. iskolák voltak, továbbra is a latin nyelvet tekintették a humanitás fő képző eszközéül, s ha máskor talán hajlandó volt is a jézsuita rend mástól is elfogadni, amit jónak felismert, e korban, a visszahatás korszakában erre nem is gondolt. A protestáns iskolák pedig a hanyatlás e korszakában nem úszhattak az áramlat ellen.

¹⁾ Biogr. Prof. Causam discessus hanc adfert Joh. Tsétsi in „Historia Hungariae Mscta:“ Hoc accurate praedixit inter frandendum Comenius Georgio II. Rákóczi, quod ut haec Domus fervida in Reftos ite erit in Pontif. Quare gratia excidit et coactus est venire Amstelod., ubi obiit. Quae praedicto anno statim 60-mo impleta est, quia Sophia Báthori cum filio facta persecutrix.

²⁾ A Schola Pansophica és a Schola Latina ajánlatában, a Klobusitzkyhoz írott levélben sat.

³⁾ Szombathy (Biogr. Prof. 276. l.) említi, hogy Henninius (Jakobi Tollii epist. Amstelod. 1700. p. 204.) így ír Comeniusról: Bonus ille parasitus J. A. Comenius haec tria maxime Hungariae bona praedicare solebat: bonum carnem, bonum panem, bonum vinum. Szombathy hozzáteszi: adjon Isten nekünk sok ily kóbor élősdit, kik a tudománynak oly apostolai voltak, mint Comenius.

¹⁾ Többek közt Palaezky (Über J. A. Comenius u. seine Werke. Monatschrift d. Gesellschaft d. vaterländischen Museums in Böhmen 1829. évf. 255 l. és 339. lap.

²⁾ Lásd a cseh-morva felekezeti lelkesek puchói gyűlése határozatainak főntebb idézett 18-ik pontját.

De hiszen a külföldön is eltemette a korszak iránya Comenius eszméit. A XVII. század végén Európaszerte azon politikai reactio vette kezdetét, mely Franciaországban a nagy forradalommal végződött. Zsarnok kormányok pedig a maguk hatalmának biztosítása végett szükségesnek látták az ifjuság nevelésének gondozását maguktól elutasítani ¹⁾.

Még egyet kívánok a külső okok között felemlíteni, mely Comenius működését eredménytelenné tette. Micsoda hatásuk maradt Mátyás király olasz tudósainak? Mi nyoma maradt a Bethlen-tanodában működött német tanároknak? Bizonyára még kevesebb, mint Comenius működésének. Bár mely szervezet csak belülről, önmagának életképessége folytán fejlődik. Felhasználhatjuk az idegen műveltség elemeit, beolthatjuk a nemzeti művelődés csemetéibe az idegen nemzetek műveltségének oltógalyait; de gyökerestül, virágostúl ültetni át a nemes gyümölcsöt termő fákat nemzeti művelődésünk kertjébe, ez nálunk eddig sikertelen kísérlet maradt.

(Vége következik).

Dezső Lajos.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Népies olvasmányok.“

Kiadja a „Vallásos iratokat terjesztő egyesület.“

Motto: Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.

Erkölcsei kötelességet vélek teljesíteni, midőn Sz. úr *Szív-művelője* után, az igen tisztelt „Vallásos iratokat terjesztő egyesület“ többi kiadványait is megismertetni sietek e becses lapok t. olvasóival.

A jelzett alkalommal némileg aggságoskodtam afölött, ha vajon meg fog-e felelni az első magyar „Tract-society“ kitűzött nemes céljának? . . . Sz. úr *Szív-művelője*, már-már megingatta e szép vállalatban vetett hitemet, s már-már ott lebegett ajkamon a keserű búcsúztató: jobb lett volna soha nem születned . . . örvendeztünk világrajöttödnön, pedig . . . ott a kár. hol a nyereség . . . vérmes reményinket, távoli ködben úszó csillaggá halaványítád. . . .

De íme! egyik estvéli szürkület alkalmával pecsétes paksaméta jó a postán; mohón nyúlok utána, sebtiben föl-tépem kötelékít, s mit látok? . . . Legelőbb is a „nádasi kurátor“ barna, piros értelemről sugárzó kifejezéstudó arca, utána a jó öreg „János bácsi“ rokonszenves, megnyerő, hossz- szas és tanuságos tapasztalatra valló szelid tekintete, mel- lesleg a szomoruan tévedett, példásan bűnhődött „Csalfa Náni“ sápadt, remegő, megtört alakja, nyomában az egykori gaz náció, szitkos-átkos, de a huszár eget-földet bámulatba ejtő rengeteg káromlása és kínos halála által kijózanított „Szántó János“ töredelmes, bűnbánó alakja bukkan elém.

Olvasok, olvasok . . . tovább, tovább s azon veszem észre, hogy magános cellácskám megnépesül eredetibbnél eredetibb (tiszt. Domokos Lőrinc, a pórúl járt szupplikáns, a nádasi főkurátor, tek. Hegyessy Alfréd úr) s kedvesebbnél- kedvesebb alakokkal.

Sajátságos káprázat! . . . Most látom őket először, s mégis úgy rémlik, mintha régi, igen régi ösmerősök vol-

nánk; úgy rémlik, mintha találkoztunk volna már valahol; talán a Duna mentén, vagy a tiszai részeken, az alföldön, vagy a Nyírségen? . . . Keresgélek emlékeim fiókjában, előszedem összes legátusi átélt és át nem élt élményeim; innen is, amonnan is megszólal egy-egy ösmerős hang, föl-fölmerül egy-egy emlékezetes arc, már-már megállapítom az azonosságot, mikor az előbbienek ismét elmosódnak és újak lépnek előtérbe. . . . A határozott és határozatlan körvonalak kósza csoportja űzi-kergeti egymást agyamban.

Szinte aprehendálni kezdek gyarló memoriámra, amiért cserben hágy az atyafiak előtt, s nem nyújt segédkezet, hogy régi ösmeretségünk félbeszakadt szálait, nyomról-nyomra visszamenve az első találkozásig, összekötözsem, midőn a „Módos András“ uram elém kerül s azt mondja, hogy: hát hiszen nem esoda, ha menten rám nem ösmernek; mert ő már nem az a régi papmaró és szentség gúnyoló ember, ki annyi keserves órát szerzett tiszt. Kalmágyi Lajos sár- falvi lelkész uramnak és családjának . . . hajh! mennyi mindenben ment ő át azóta . . . az a sok szenvedés, az a nagy megpróbáltatás „Ó emberből új emberré“ tette . . . különben miért törjem a fejemet rajta, hol, hol nem lát- tuk egymást; elégedjem meg azzal, hogy ők *testestől-lel- kestől színmagyarok*. . . .

Kezdek tisztába jönni az én embereimmel; vizsgálom eszök járását, beszédjök modorát, tetteik rugóját; felfogá- sukát az emberről, társadalomról, vallásról, istenről; a ben- nök rejlő jó és rosznak alapokait; lelki állapotukat egy-egy fordulóponton, a lelki erő nemes és nemtelen irányú nyi- latkozványait; a szív hajlamainak természetes jóságban, vagy romlott raffinériában jelentkező finom és durva ská- láit . . . szóval töviről-hegyire kutatok bennök minden *em- berit*, és mire „Schmiedl Lipót“ vérszopó uzsorás ellen tett panaszát „Pohánka Pál és Jánosnak“ tudomásul veszem, „Panni asszony“ és kotnyeles társai szóhajtoskodása előtt- tem lelepleztetik, végighallgatom a „fuvaros predikáció- ját“, melynél rövidebb, velősebb s tanulságosabb egyetlen hazai gyárból sem kerül ki . . . be kell vallanom, hogy „Módos András“ uramnak teljesen igaza van, ők *testestől-lel- kestől, ízről-ízre magyar föld szülöttei*.

Gyönyörködve olvasok tovább . . . Meglep a „Bene- detti“ mesés gyémántjáról szóló „Példázat“, s még ott vib- rál szemem előtt, a drága kő káprázatos fénye, midőn dr. Kuthy Emil fog elő, hogy megtanítson reá: „Mi az oka annak, hogy oly sok kis gyermek meghal?“ Ő persze phy- sikai szempontból boncolja a kérdést, s úgy tárja föl a gon- datlan szülék vétkes könnyelműségéből, s tudatlanságából eredő gyermekhaladóság szánalmas képét. Csécsi úr pedig arról győz meg, hogyha falvanként és városoként oly nemeskeblű „gyermekbarát“-tal társaloghatna szabad ide- jében az ifjú nemzedék, minő a penzionált tanító, „Báthori“ bácsi: nagyban kevesbednék közöttünk „az élőhalottak“ száma.

Báthori bácsitól búcsút véve, „Az égi madarakra“ száll tekintetem, s e kis bohókás állatokat még hétnél jobban megszeretem, midőn úgy mutattatnak be, mint akiknek a természet nagy háztartásában, legalább is van olyan sze- repök, mint a konyhaszolgáló pohártörőjének az almáriom körül. És ez nem amolyan „Tündér-mese“ ám, hanem már- már tényekkel igazolt valóság. . . .

¹⁾ Has: Zonbek id. mű CXXVI.

De ha „Tündér-mese“ is, Csécsi úr oly behizelgően tudja elregélni, hogy teljes „megelégedés“-sel tesszük le és nyúlunk az egyszerű „Nefelejts“ koszorú után, melynek kiváló kedvességet főként az kölesönöz, hogy Szabó János (b.-bánati esperes) „Karácsony est“-e füzte közé, költői lelkének egyik igen-igen kedves, Kiss Áron (szatmári esp.) pedig „öreg barátja“ a tél, „fagyos leple“ alól fejté ki s tűzé a koszorúba, örök-ifjú lelkének üde virágszálat. . . .

Mire a „Nefelejts“-et levelétől szirmáig megösmérem, kitisztul láthatárom . . . ; künt az égbolton elterülve sátorozó fellegtáborok is szétszakadoznak, az esthajnalcsillag előtűnik foszlányaik mögül, beragyog szobám ablakán, s s úgy tetszik nekem, mintha e csillag amaz én reménycsillagom volna, mely egyidőre elhalaványodott, hogy annál fényesebben, annál biztatóbban ragyogjon elő.

Valóban, most már erős a hitem, hogy az első magyar „Tract-society“, vallás-erkölcsi életünk annyiszor panaszlott sötét éjlebe, első csillagként fog bevilágolni, s nem egy tévedező léleknek útjelzőül szolgálni, lelki világunk örökfényű napja, a J. Krisztushoz menetelben.

Pedig nem fog nevelni rajongókat. Nem fog nevelni szemforgató hypocritákat, hanem igenis magyar kálvinistákat, akik gyermeki édes viszonyban és függésben érzik, tudják magokat az örökkévaló atyához; szeretettel ragaszkodnak a világ Megváltóhoz, szívesen tárják ki keblüket ama vigasztaló minden szépre és nemesre buzdító pünkösti Lélek előtt, és akik e dívó szent háromság vezérlete mellett, ama földi szentháromság: a család, az egyház s a haza boldogítására öntudatosan munkálnak.

S miként igyekszik e célját elérni? Nem úgy korántsem, mint Sz. úr *szívművelője*. . . .
(Vége köv.).

F. Varga Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük, e félévvel lejárt, tisztelettel kérjük előfizetésük vagy megrendelésük szíves megújítására. Lapunk előfizetési ára egy negyedévre 1 frt. 25 kr., félévre 2 frt. 50 kr. Az előfizetések Buza János, irodalmi körünk pénztárnokához küldendők. — Minthogy pedig olvasóink között nehányan olyanok is vannak, kik a jelen évre még mitsem fizettek, sőt még a múlt évről is tartozásban vannak, sajnálattal vagyunk kénytelenek kijelenteni, hogy azok részére július elsőjétől kezdve többé lapunkat nem küldhetjük. Eddigi türelmes várakozásunknak az volt az oka, mert jól ismerjük a nyomasztó anyagi viszonyok hatalmát, de ilynemű vesztések elviselésére tovább nem vállalkozhatunk.

— Az egyetemes tanügyi bizottság július 5-én délelőtt 9 óra után kezdette meg tanácskozásait Budapesten. Leverőleg, sőt lehet mondani, zavarólag hatott a jelenlevők működési sorrendjére azon szomorú körülmény, hogy a bizottság elnöke, *Török Pál*, püspök, kevéssel a gyűlés előtt megbetegedett. s e pereben, midőn e sorokat írjuk, nem is tudjuk, ha vehet-e később is részt a nagyjelentőségű tanácskozások vezetésében. Ezen szomorú körülménynél fogva, egyelőre ideiglenesen *Kiss Áron*, esperes úr kérésére fel, ki is felolvastatván a tanügyi bizottság előtt álló nagy kérdések sorozatát, három bizottság alakított meg, névszerint a

gimnáziumi, hittani és képezdei tanterv megállapítására. Az elsőnek elnöke *Filó Lajos*; tagjai: *Szász Károly*, *Gönczy Pál*, *Jókay Károly*, *Székely Ferenc*, *Dr. Lengyel Endre*, *Ritoók Zsigmond*, *Szinyei Gerzson*, *Antal Gábor*. A theologiai bizottság elnöke: *Dr. Ballagi Mór*; tagjai: *Balogh Ferenc*, *Kovács Albert*, *Dr. Kovács Ödön*, *Németh István*, *Mitrovics Gyula*, *Radácsi György*. A képezdei bizottság elnöke: *Joó István*; tagjai: *Dr. Kiss Áron*, *Gáspár János*. A theologiai bizottság azonnal megkezdette külön tanácskozásait, s mind az öt theologiai intézet képviselői előterjesztvén nézetüket a mai kor kívánalma szerint való lelkész-képzés feltételeire vonatkozólag, úgy látszik: a lényeges pontokra nézve a legszebb egyetértés és közös megállapodás fog létrejönni, annyival is inkább, mert a helyi viszonyokat a képviselők közösen tiszteletben szándékoznak tartani s csupán oly általános keretet kívánnak megvonni, melyen belől azért mindenik intézet megtarthatja szabadabb mozgását. A tanácskozás további menetéről csak lapunk következő számában adhatunk bővebb ismertetést, amidőn t. i. a bizottságok megoldván külön feladatukat, nyilvános gyűlések fognak tartani.

— Az igazgató-tanács június 26-ikán vett búcsút a tanári kartól, 16 napi fárasztó munkálkodás után. Ugyanekkor *Hegedüs László*, világi elnök, mélyen megindító visszaemlékezések között adott kifejezést a főiskola s ebben a tanári kar és tanuló ifjúság iránt hosszú időn át ápolt érzelmeinek. Négy évtized történetéből meritett tapasztalata, hogy főiskolánk arca egyre simúlva és nemesedvén, ma már bátran kiállja a versenyt minden hasonnemű intézettel. Neki jól esik — mint mondá — ez a tanúskodás, most, amidőn alondnoki minőségben ily évzáró ünnepélyen, utólszor szerepel. Az is amit mondott s az is amint mondta, általános mély hatást gyakorolt az igazgató-tanácsra és tanári karra. A szemek megteltek könnyűvel s ez a jelenet fényes bizonyítvány a *Hegedüs László* hivataloskodásáról. A tanári kar nevében az igazgató mondott köszönetet az igazgató-tanácsnak s a búcsúzó világi alondnoknak; mire aztán kölcsönös szívélyes üdvözlések és a viszontlátás reményei között az igazgató-tanács tagjai eltávoztak, sietve régen nem látott szeretteik közé. Az ünnepélyes búcsúzásnak azonban még második záradéka is volt. A következő napon, amely épen *László* napja, a tanári kar testületileg tisztelgett *Hegedüs László*, alondnok házában és érzékenyen vett hivatalos búcsút a szeretve tisztelt férfiútól, akiben alondnoki tekintély mindenkor nemes öszhangban olvadt a szerető ember lelkével.

— Az egyházi közalapra vonatkozólag általában igen nyugtalanító hírek érkeznek hozzánk mindenfelől. Előkelő és jómódú egyházainkban zúgolódnak ez új „adónem“ ellen s vonakodnak a beíratkozástól. Különösen a 20 kros osztályozás az, mely ez ügyre még végzetessé is válhatik. Igen sok tehetős egyén nem akar többet fizetni ennél és számtalan kimarad a hozzájárulásból azért, mert a 20 kros osztályba nem eshetik. Az csak kivétel, ha néhol könnyen és gyönyörűségeen indulnak a dolgok. Mint jó példát említhetjük fel e tekintetben a *nagy-bozsai* egyházat, mely az abauji egyházmegyének egyik legkisebb és legszegényebb

egyháza s mégis a 29 egyházfőt számláló egyházközség egyházfejenként átlag 42 krral iratkozott be a domesztika segélyezésére, mégpedig eme szavakkal: „*vajha már régen kellett volna eként adózni!*”

— **A sárospataki ev. ref. népiskola** vizsgálatain igen meglátszik a főiskola hatása. Alig van más iskola meszsze vidéken, ahol — mint itt — kétféleképen is megvizsgáltatnának a növendékek. Az ünnepélyes vizsgálaton kívül itt u. n. *szigorlatok* is tartatnak az *iskolaszék* vezetése alatt, az érdeklődők jelenlétében. Itt tudni meg igazán az évi eredményt; mert a vasárnapi vizsgálat már csak a közszokásnak hozott áldozat; a nyilvánosság levegőjén nőtt protestantizmus sajátos hódolata a közakarat előtt, amelyet hosszú idők szentesítettek. Jóformán felesleges versenyfuttatás, de nélkülözhetlen; mert összekötő kapocs a szegény ember szíve és az iskolák között. A *szigorlatok* június hó 29—30. napjain tartattak; előbb a leányok 6 osztályával, majd a négyosztályú fiú-iskolával; az ünnepélyes vizsgálat pedig július 1-én volt. Az eredmény megnyugtató, sőt biztató. „*Csécsi bácsi,*” a két alsó leányosztály vezetője, az olvasás és írásban szokta növendékeit szépen előre vinni s ez sikerült neki mostan is. *Gérecz*, a fiúk tanítója, elismert jeles tanító; de úgy tetszik, mintha túl-sokat akarna tanítani s emiatt kevesebbet produkál, mint amennyit lehetne produkálnia s mint amennyit jólélekkel szeretne is produkálni. Neki a túlságos jóakarat szinte hátrányára van. *Marikovszky Aranka*, a 3—6. leányosztályok tanítónője, ritka szép sikert ért el növendékeivel most is, akik mindenféle tantárgyban nagy készséggel tudtak felelni a hozzájuk intézett kérdésekre. Az ő kezében biztosítva van e szépre hivatott intézet jövője. Előnyére szolgál, hogy *Kérészy István*, gimnáziumi tanár, az egyháznak is főgondnoka, *Horváth János* segédlelkész, sőt *Gérecz Károly*, fitanító is osztoznak vele e teherben, az első természettant, a második hités erkölestant, az utóbbi pedig éneklést tanítván. Az iskolaszék és szülők nagy meglepéssel távoztak el a szigorlatokról s gyönyörűséggel gondolnak a sok áldozattal járó leányiskola fokozatos emelkedésére. A leányok a kézimunkában is sok szépet mutattak fel; sőt a 6-ik osztály négy növendéke egy-egy nagyobb kézi munkát avégre is készített, hogy azok kisorsoltatván, a befolyt jövedelem az *alap-tőke* növelésére fordíttassék. Jó gondolat bizonyára már az iskolában szoktatni a növendéket arra, hogy az elvett jótéteményt illő, sőt nemes dolog vissza is fizetni; jó gondolat eltávozásuk előtt őket szorosabban odacsatolni az iskolához. A négy leányka közül egy *mózes vallású*, ami még növeli áldozatának értékét. A vizsgálatokat követő nap délutánján — a jó eredmény öröme — nagy kiterjedésű gyermekmulatság volt a főiskola kertjében, s itt a kisorsolt tárgyak több mint 55 frtot szereztek a még mindig csekély alap-tőkével rendelkező népiskolának. Kíváncs, hogy a vidék figyelme nagyobb mértékben ébredjen fel a sárospataki ref. népiskolák iránt, amelyek dús kamatokkal fizetik meg az áldozatokat.

— **Az angol felsőház a házasság kérdésében.** Közéletesebb az angol képviselők háza egy törvényjavaslatot fogadott el, amely megengedi, hogy az özvegy férfi házasságra

lépjen elhunyt nejének nővérével, vagy az özvegy asszony az ő elhalt férjének fivérével. E javaslat elfogadását az udvar érdeke is kívánta s mindemellett is a felsőház elvette azt.

— **A főiskolai tápintézetbe felvétettek:** az 1883³/₄. iskolai évre. **I. Alapítványokra:** *Gróf Pallavicini alapítványra:* Szabó Kálmán I. osztálybeli. *Prinsterer alapítványra:* Illyés János I. éves th. *Dr. Szabó János alapítványra:* Szilva Béla IV. o. *Bártfai Szabó Károly alapítványra:* Szathmári József V. o. és Győri Gyula I. o. tanuló. *Kóczán alapítványra:* Marikovszki Béla VIII. o. *Ragdályi Károly alapítványra* nem vétetett fel senkisé. *Vecsei Oldh Károly alapítványra:* Horkai János IV. o. *Bernáth Zsigmond alapítványra:* Hencze Imre III. o. *Horváth Mária alapítványra:* Átányi József III. é. joghallgató, Bozsár József VI. o., Csík Dániel VII. o., Csontos József VII. o., File Antal II. é. th., Horváth György II. é. th., Kis Tamás I. é. th., Komjáthy Sándor III. é. th., Kovács Dániel V. o., Kovács István VIII. o., Kovács Kálmán I. é. th., Kovács Károly VII. o., Majos Zoltán VI. o., B. Pap István VII. o., Rácz Lajos I. é. th., Szabó József I. é. th., Szakal Károly VIII. o., Szöllősi József II. é. th., Vas Lajos I. é. jogh., Vighvári Mihály III. é. th. *Zsarnay emléke alapítványra:* Kaposi György VI. o. *Ferenczy Lajos alapítványra:* Karácsonyi János I. o. *Pelsüci magtár-alapítványra:* Buzi Márton I. é. th. *Lónyay Gábor alapítványra:* Péter Mihály V. o. *Pogány Istvánné alapítványra:* Hanka Imre V. o., Rácz István III. é. th. *Ragdályi György alapítványra:* Tóth Menyhért IV. o. *Vay-Geymüller alapítványra:* Sarudi László III. é. th. és Nagy Sándor IV. o. tanuló. Összesen 37. — **II. Az ingyenesek osztályába:** Belánszki Gyula V. o., Béki Endre II. o., Csánfordi Ferenc V. o., Eperjesi Jenő IV. o., Farkas György VI. o., Farkas Lajos V. o., Földesi László I. é. jh., Fejes Kálmán II. o., Fekete Bálint V. o., Hubai József II. é. th., Imrei Árpád IV. o., Jakab Áron VII. o., Kádár János VIII. o., Kis Lajos VII. o., Korocz József VII. o., Kovács István VI. o., Kovács János III. é. th., Kovács Károly II. é. th., Lengyel Bálint V. o., Márton Imre VIII. o., Mátyás Ferenc progimn. o., Mészáros József III. é. th., Milesz Zoltán I. o., M. Molnár József II. o., Okruezki Árpád I. é. jh., Olehvári Pál VIII. o., O. Pap József III. é. th., Pokoly József VI. o., Simon Mihály VIII. o., Szabó István I. o., Szabó Lajos VI. o., Székely György VII. o., Szőke Sámuel IV. o., Tervei Elek VIII. o., Tóth Kálmán VI. o., Tóth Kálmán II. o., Tóth Károly I. é. th., Tóth Miklós I. é. th. Törös Andor elemi o., Vas József VI. o. tanulók. Összesen 40. **Számfelettiéül, szinte ingyenesekül felvétettek:** Almási József II. oszt., Botka Dezső II. o., Józsa Antal II. é. th., Kalanai Sándor I. o., Körösi Bertalan III. o., Mauricz Árpád VI. o., Ronga Károly VII. o., Ruszkai István III. o., Szunyogh Sándor III. o., Torma András IV. o. Összesen 10. **III. 20 forintot fizetők osztályába:** Ambrus János VIII. o., Beke Pál IV. o., Csillik József IV. o., Csiszár István VIII. o., Demeter Bertalan I. o., Dula Imre VI. o., Hagymási Pál III. o., Kádár István IV. o., Kócsi Péter VI. o., Köröskényi István VII. o., Ladányi Zoltán I. o., Lukács

Pál VIII. o., Osváth Zoltán VIII. o., P. Pap József III. é. th., Pataki Pál V. o., Pósa Lajos VII. o., Ráski Mihály IV. o., Sárkány József III. é. th., Sütő Károly VIII. o., Szabó Károly VII. o., Szádeczki Sámuel VI. o., Szúnyogh Dezső II. o., Tóth József I. é. th., Tóth Kálmán III. é. th., Tudja Mihály II. é. th. Összesen 25. — **IV. 40 forintot fizetők osztályába:** Abosi István III. o., Átányi Lajos IV. o., Balku Imre II. o., Batta József IV. o., Béki József VII. o., Bényei Károly III. o., Eperjesi Lajos I. o., Gyurkó Antal III. o., Hallgató Imre progimn. o., Hauch István VIII. o., Jakab László I. o., Janka Károly II. o., Jármí József VII. o., Juhász Dezső IV. o., Kis Gyula progimn. o., Konyha Pál VIII. o., Korláth György IV., Kovács Gusztáv II. o., Makkay Jenő II. o., Márton Gyula III. o., Megyasszai István III. o., Molnár József I. é. th., Nagy Ferenc I. o., Nagy László II. o., Osztró Sándor I. o., Osváth Rafáel II. o., Pál Ferenc I. é. th., Pazar Kálmán II. é. th., Rácz György IV. o., Rácz Kálmán V. o., Réthi Andor IV. o., Sípos Mihály V. o., Sovány Dezső IV. o., Sütő Kálmán III. o., Szabó Dezső IV. o., Szabó László I. o., Szabon István VII. o., Szakácsi Barna II. o., Székely László progimn. o., Szentpéteri József I. o., Szilva István II. o., Szuhai Benedek I. é. th., Szúnyogh Ferenc I. o., Szúnyogh Kálmán IV. o., Szügyi László I. o., Tar György I. é. th., Telegdi Sándor IV. o., Tóth Gábor VI. oszt. tanuló. Összesen 48. — Sárospatak, 1883. jun. 28. *Szivos Mihály,* tápintézet-i felügyelő.

— **A sárospataki gimnázium köréből.** A gimnáziumi tanári kar folyó hó 3-ik napján tartott ülésében megtette a kezdeményező lépéseket, a főtiszt. egyházkerület által közelebb szentesített tantervi módosítások életbe léptetésére nézve, amidőn szemügyre vette azt, hogy mit és hogyan lehet azokból a változtatásokkal együtt járni szokott nehézségeknek, az átmenet rázkódásának kikerülésével a közelgő iskolai év elején életbe léptetni. Az eredmény megnyugtató volt, amennyiben úgy látszott, hogy a tananyagnak a tantervi módosítások folytán szükséges újabb beosztása azon tantárgyakban, amelyek a változtatásnak különösebben alávetvők, a tanfolyam illető pontjain minden nagyobb baj nélkül megtörténhetik. Itt különös figyelem tárgyát tűnt fel az, hogy miután saját tankönyveink még e módosításokra tekintettel — mint igen természetes — nincsenek, a hazai tankönyvirodalom jelesebb termékei közül melyeket lehetne a legcélszerűbben alkalmazni addig is, míg irodalmi körünk a kellő tankönyvek előállításáról gondoskodnék. A tankönyvirodalom terén való széttekintésre s a szükséges tankönyvek megválasztására bizottságok küldettek ki. Jelentések az augusztus hó első hetében tartandó gimnáziumi szék elé terjesztendő.

— **Apró hírek.** Sárospatakon az utolsó póttanfolyam folyó hó 1-én nyílt meg. 120 felvidéki tanító érkezett, akik nagyobb részben már a megelőző póttanfolyamokon elszakították a magyar nyelv elemi ismeretét. — *Lipcsében* a Luther jubileum alkalmából a *reformáció emlékszokrét* fogják felállítani, amelynek két főalakja *Luther* és *Melanchton* leendő.

— **Lapunk mai számához mellékelt „Köztartás gimn. tanulók számára, Sárospatakon” c. felhívásra figyelmeztetjük t. olvasóinkat.**

PÁLYÁZAT.

A hódmezővásárhelyi ref. főgimnáziumnál két tanári állomásra ezennel pályázat nyitattik.

Az egyiknél kívánatik egy, a gimnáziumi tantárgyakban általános képzettséggel bíró, de főleg a *latin és görög nyelvekben s ezek tanításában jártas férfiú*, ki e nyelveket egyelőre a felgimnáziumban tanítsa hetenkint mintegy 23 órán. Ez állásra az országos középiskolai törvény szerint képesített egyének jelentkezhetnek kizárólagosan. A fizetés évi 800 frt., 150 frt. lakbér és a korpótlék, mely öt évenként 40—40 frtból áll, azonban 200 frtnál többre nem emelkedik. A megválasztott hivatalát a folyó évi aug. 20-ig elfoglalni köteles.

A másik állomásra kívánatik egy ref. ielkészí minősítvényvel bíró egyén, ki a *vallástudományt* a főgimnázium összes osztályaiban (egyelőre heti 12 órán) és a községi felsőbb népiskolákban (jelenleg heti 4 órán) fogja tanítani, s kinek mellékteendői az egyházi jegyzőség és az egyház anyakönyvei vezetésében való segédkezés lesznek. Összes fizetése évi 1000 frt. A megválasztott, hivatalát a folyó évi aug. végeig elfoglalni köteles.

Mindkét tanár kétévi ideiglenes működés után fog állandósíttatni azon feltétel mellett, hogyha időközben kellő tanítási sikert, nevelői tapintatot és feddhetetlen magaviseletet tanusított. Mindketten azonnal tagjai lesznek a helybeli ref. gyámintézetnek és a tiszántúli középiskolai ref. tanárok nyugdíjintézetének.

A pályázati kérvényekhez csatolandók az illetők életkorát, egészséges voltát, készülségét, képesítségét, eddigi hivatalos szolgálatait s erkölcsi magaviseletet feltüntető oklevelek, melyek is a folyó hó 31-ig *Szeremley Sámuel* főgimn. felügyelői elnökhöz küldendőek.

Hódmezővásárhely, 1883. július 2.

1—3

A ref. egyház előjárósága.

PÁLYÁZAT.

A csurgói ref. főgimnázium VIII-ik osztályának bellitása alkalmával három tanári állomásra és pedig:

- a) *történelem* (főtárgy), *latin nyelv*;
- b) *német* (főtárgy), *magyar nyelv*;
- c) *természettan* (főtárgy) és *mennysiségtan* tanszéke

kére **pályázat** hirdettetik. Javadalmaztatása mindegyik állomásnak 600 frt. készpénz, $\frac{1}{4}$ éves előleges részletekben fizetve, ötödéves 50 frt. pótlékkal, 800 frt. legmagasabb összeg erejéig; természetbeni lakás kerttel, esetleg 200 frt. lakbér.

Heti tanórák száma 21—22.

Pályázatok képesség igazoló okmányok, születési és egészségi bizonyítványokkal felszerelve, közvetlen hozzám *Kaposvárra* címezve, legkésőbb folyó évi augusztus 10-ig beküldendőek, hogy a választás azon hó első felében még megtartandó egyházmegyei közgyűlésen megtörténvén, a megválasztott helyét a tanév kezdetével elfoglalhassa.

Kikötötték 2 próbaév, mely idő alatt esetleg a hiányzó oklevél is beszerzendő.

Matolcsi József,

1—3

a gimn. igazgató-tanács elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Errare humanum est.“ Szabó J. „A magyarországi ev. ref. egyház theologiai akadémiáinak berendezésére vonatkozó javaslat.“ „A harmadik egyetem és a jogakadémiák.“ III. Baczoni L. „Comenius Magyarországon. 1650–1654.“ (Folyt.)
Dezső L. „Vegyes közlemények.“

Errare humanum est.

Nagy érdekltséggel olvastuk t. Gyöngyösy Sámuel úrnak „Az országos egyházi közalapról“ írt cikksorozatát. Kétségtelen, hogy sok szép és figyelemreméltó van azokban elmondva. Jólesett különösen azon tudat benyomása alatt kezdenünk e cikk olvasásához, hogy itt egy előnyösen ismert, ragyogó tollú s tapasztalatokban gazdag lelkészársunk emeli fel szavát, s közli velünk e fontos tárgyra vonatkozó gondolatait, egyéni nézetét, véleményét.

Az igazság érdekében azonban kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni, hogy a mélyen tisztelt cikkírónak nem minden állítása felel meg a valóságnak. Vagyis őszintén szólva: nem distingvált helyesen, nem vizsgálta át alapjában a zsinati törvények idevonatkozó §-sainak értelmét, intentióját.

Megenged t. cikkíró úr, ha az elvek tisztázása s egyes már-már csüggedni kezdő olvasóinak megnyugtatója céljából, bonckés alá vesszük s esetleg helyreigazítjuk némely állításait.

Azt mondja ugyanis (425. l. 4. kikezdés), hogy „A zsinati törvényekben ki van mondva, hogy a közalap pénztárába befolyandó összegek, a kamatok egynegyedrésszével tőkésítettnek, tehát a folyó nagy célokra csak a kamatok $\frac{3}{4}$ -e fordítható.“

Tisztelettel kinyilvánítjuk, hogy ez állítás alapjában téves, s határozottan állítjuk, hogy nincs az egész zsinati törvénykönyvben egyetlen §, melynek alapján e kemény, azt is mondhatnók, sokakat lehangoló, leverő tétel konstatálható volna. Ne resteljük csak a 223. §-t teljesen, összefüggőleg átolvasni, s azonnal kiviláglik, hogy t. Gy. S. lelkészársunk idézett állítása, csakis ekként módosítva nyer értelmet: „A közalap pénztárába befolyandó összegekből csak a 223. §. értelmében befolyt összegek tőkésítettnek a kamatok egynegyedével, s ezekből a folyó célokra aztán a kamatok $\frac{3}{4}$ -e fordítható. Kérjük figyelembe venni, hogy itt a hangsúly az aláhúzott szavakon fekszik.

Isten ments is, hogy ez akként volna, mint az a cikkíró úr által állíttatik. Tévedését majd alább, a részleteknél világosabban be fogjuk bizonyítani. Ha a zsinat oly szűkkörű s mondjuk ki: önző, számító szempontból fogta volna fel e nagyszerű ügyet, mint az Gy. S. úr által tévesen állíttatik, azért ugyan aligha akadna oly obscurus prot. ember, ki lelkesülni képes volna. De hát kérem, ez így nem is lenne egyéb, fogalmi képtelenségnél. Hogy maga a cikkíró is ilyformán vélekedik, azt, habár ki nem mondja is világosan, következtetni véljük egyes mondataiból s azon számtani képletekből, melyek az általa hibásan értelmezett §-ok alapján tévesen felállított axiómának természetes folyományai.

Azt állítja ugyanis, hogyha a beiratkozott családok által befizetendő középösszeget valószínűleg 180,000 forintban állapítjuk meg, ennek $4\frac{1}{2}\%$ -al kamatozni kell 7200 forintot. Ezen kamatjövedelemnek $\frac{1}{4}$ -e 1800 frt. a tőkéhez csatoltatván, lesz a domestica céljára fordítható 5400 frt. (természetesen még ez is majd csak 1885 elején) s ebből egy egyházmegyére esnék 19 frt. 28 kr., esetleg 10 frt.

Ha ez valóban így lenne, ismételve mondjuk, hogy akkor a domesticának beláthatatlan időközönként nem lenne semmi haszna, értelme, s nem lenne méltó érette lelkesülni. De hát szerencsére nem így áll a dolog. Gondolkozzunk csak e nagyfontosságú tárgy fölött kissé behatóbban.

Mindenelőtt különbséget kell tennünk a fixtőke és a hívektől befolyó évi jövedelem között. A törzstőke előáll a 223. §-ban körülírt váltságdíjak összegéből s a 224. §-ban elősorolt források jövedelméből. Az eként előállt tőkének aztán csak kamatjövedelme fordítható az évi kiadások fedezésére (223. §. 2. kikezdés).

A hívektől befolyt évi jövedelem azonban már egészen más természetű. Ennek csakis $\frac{1}{4}$ -e tőkésítendő, (224. §. f.), a $\frac{3}{4}$ -e pedig az évi kiadások fedezésére fordítandó. Kiosztás tárgyát képezi tehát a törzstőkék évi $\frac{1}{4}$ jövedelme és az összes évi jövedelem $\frac{3}{4}$ -e.

Ime, ezen rövid fejtegetés után, most már úgy hiszszük, hogy cikkíró úrral szemben következőleg állíthatjuk fel a tételt: A folyó nagy célokra, nem mint általa állíttatik, csupán a kamatok $\frac{3}{4}$ -e fordítható, hanem fordítható 1-ször a törzstőkék kamatjövedelmének $\frac{3}{4}$ -e, és 2-szor a hívektől befolyó évi rendes jövedelemnek szinte $\frac{3}{4}$ -e.

Legyen szabad végül, szemléltetés kedvéért felhasználnunk a Gy. S. úr számtani képleteit.

Ami ügybuzgó lelkésztársunk 400,000 prot. család után, nagy valószínűség szerint prelinál 180 ezer frt. évi bevételt. Ha ez valóban így lesz, amit mi is szívből óhajtunk, akkor ezen összegből tőkésítettik annak $\frac{1}{4}$ -e, vagyis 45,000 frt. s kiosztatik háromnegyede, vagyis 135,000 frt., azaz százharmincötezer forint. Ezen 135,000 forinthez hozzáadva még a törzstőkék kamatainak $\frac{3}{4}$ -ét s más egyéb évi jövedelmeket, bizonyára egészen más lesz az eredmény, mint amilyet t. cikkíró úr a 430. lapon combinatioja eredményeül feltüntet. S mi határozottan merjük állítani, hogy itt nem holmi értéktelen fillérekről, (p. o. egyházmegyénként 19 frt. 28 kr., sőt esetleg 10 forintról, mint általa állíttatik), hanem oly tekintélyes évi osztalékról lesz szó, amelyre bizonyára reménynyel, bizalommal tekinthetnek egyes szegényebb egyházaink, közintézeteink s a szűkölködések igája alatt sanyargó lelkésztársaink.

Tisztelettel ismételjük tehát, hogy az ügy iránt oly mélyen érdeklődő Gy. S. lelkésztársunk idevonatkozó combinatioja téves alapon nyugszik, s e tévedése valószínűleg a 223. §. második kikezdésének egyoldalú felfogására vezethető vissza. Nagyon természetes, hogy miután az alap, a kiindulási pont hibás, egész combinatiojának össze kellett omlania.

Jólesik e tényt a nyilvánosság előtt constataálnunk. Világért sem a káröröm élvezetéért. Eszünk ágában sincs ily nemtelen szándék. Hanem jólesik azért, mert ezen őszinte és jóakarátú helyreigazításunk által, míg egyrésről a közügynek véltünk használni, lehet, hogy másrésről igen sok már-már csüggedő reményt, lankadó bizodalmat sikerült újból felüdítenünk s egy jobb jövő reményével újabb munkakedvre, kitartásra, türelemre hangolnunk. Hajh, mert valljuk meg, légió közöttünk az oly reménytelen szűkölködők száma, kiken a cikkíró által említett fillérek bizonyára nem segítenének semmit. Itt csakis oly tisztességes, szám-bavehető és mindenekfelett gyors segélyre van szükség, amilyet mi fentebbi combinatióknak alapján egész határozottsággal remélünk és várunk.

A közalap kezelésére vonatkozólag, hogy a centralisatio, vagy épen decentralisatio elve alkalmaztassék-e? ezúttal nem szólnunk; nem annyival is inkább, mert erre nézve értekezletünk kebelében is nézeteltérések voltak. Lehet, hogy ez

ügyről, valamint a pénzbehajtásának gyakorlatimódjáról is, majd valamikor el fogom mondani igénytelen egyéni nézeteimet. De hát ez mind csak másodrendű kérdés. Fő az, hogy legyen d o m e s t i c a, s legyen mit kezelni. A kezelés módjára, mikéntjére aztán majd megtanít bennünket az idő s a tapasztalas.

Engedje meg t. lelkésztársunk, hogy gyönyörű, bár kissé módosított zárszavaival rekeszszük be sorainkat: Boldognapok, szép idők! mi szívből reméljük, hogy titeket nem sokára látni fogunk.

Egyébiránt, ha nézeteinket hevenyészve, tehát itt-ott nem elég precise formuláztuk, s ha eként esetleg egyben vagy másban mi is tévedni találtunk, őszintén kijelentjük, hogy bárkitől is bizalommal elfogadjuk a komoly, tárgyilagos s az ügy méltóságához illő jóakarátú helyreigazítást.

Errare humanum est.

A szalonnai lelkészi értekezlet nevében és megbízásából

Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

A magyarországi ev. ref. egyház theologiai akadémiáinak berendezésére vonatkozó javaslat.

Bizottságunknak rendelkezésére állott, a debreceni, sárospataki, budapesti, pápai és nagyenyedi theol. akadémiák tanárkarainak, az illető főtiszteendő püspök úrak elnökleite alatt, vagy azok megbízásából készített javaslatai. Ezen javaslatok egyes részletekben eltértek ugyan, de a legfontosabbnak látszó kérdésekben már előre is megegyeztek, és így a közös megállapodás annyival inkább lehetséges volt, mert javaslatunk készítésénél előre kimondtuk, hogy nem célunk oly részletes berendezés tervét készíteni elő és ajánlani, melynél az egyes egyházkerületeknek és akadémiáknak már csak az executio szerepe maradjon. A theologiai tanfolyam, a tudomány egyetemi magaslátán álló tanfolyam. Ennél fogva itt nem szükség, sőt a tanszabadság zsinatilag kimondott elvének fogva nem is volna helyes, a tanrendet apró részletekig előírni és egyformásítani. Igyekeztünk csakis annyira szorítkozni, amennyi elkerülhetlenül szükséges arra, hogy az *egység* itt is először *kifejezve*, másodsor *fenttartható* legyen; azaz, hogy papjaink kiképeztetése átlag egyforma magaslátan álljon és ugyanazon főbb tananyagot ölelje fel, és hogy egyik tanintézetből a másikba átmenni, vagy szigorlatot tenni, nagyobb nehézség nélkül lehetséges legyen.

Az itt hiányzó részleteket ki fogják egészíteni, illetőleg az itt megadott általános irányelveket és meghatározásokat részletezni és alkalmazni fogják, az egyes egyházkerületek autonóm jogaik szerint, és az akadémiák tanárkarai, illetőleg az egyes tanárok, a tanszabadság elvének megfelelőleg.

Általános körvonalokban tartott ajánlatainknál is szándékosan óvakodtunk a tudományos elméletekből kiinduló meghatározásoktól és indokolástól. Ez a tudományos rendszer feladata és ebben — tudvalevőleg — tudományosan jogosult és szavazattal

másra nem erőszakolható nézetkülönbségek uralkodnak.

A mily kívánatos ezen különbségek elméleti vitatása, époly gyümölcstelen, sőt veszélyes volna vitatásukba bocsátkozni, vagy épen szavazattal dönteni felettök itt, hol a gyakorlati eljárást szabályozó positiv törvény alkotásáról van szó. Hogyan határozható meg a theologiai akadémiák célja, elméleti és gyakorlati szempontból; hogyan határozható meg maga a theologia mint tudomány; hány részre oszlik; minő összeköttetés van az egyes tudományágak között; mikép határozható meg egyik vagy másik tudományág alakilag és tartalmilag sat.? mindezek a különböző tudományos álláspontok és elméletek szerint tudományos vita tárgyai lehetnek. Hiszen még az egyes tudományágak elnevezése is élénk vita tárgyát szokta képezni. Mi meg sem kísértők és hiszszük, nem is lett volna célhozvezető megkísérteni, hogy ilyenmő, tudós vita tárgyát képező kérdések eldöntésébe bocsátkozunk. De a lehető eltérő álláspontok és elméletek mellett is megkísérthettük és meg is kísértettük megnevezni (mégpedig a legszokottabb, hagyományos néven) azon tantárgyakat, melyeknek felölélését, bármely szempontból nézve is, elkerülhetlenül szükségesnek ítéltük kimutatni; azon sorrendet, melyet előadásukban és hallgatásukban lehetőleg követnünk kell; az approximativ óraszám kitevése által jelölni azon szerepet és fontosságot, mely a theologiai tudományos és gyakorlati kiképzés egészében őket megilleti; jelölni, hogy hány tanárt tartunk szükségesnek az ajánlatba hozott tananyag eltanítására; végül, némely más gyakorlati fontosságú intézkedések ajánlata mellett, nyilatkozni afelől is, hogy a szoros értelemben vett theologiai szaktudományi és gyakorlati lelképásztori kiképzésen kívül, tekintettel részint az általános miveltség kívánalmaira, részint a lelkész közéletbeli szerepére, miféle melléktudományokat tartunk tanítandóknak.

Megjegyezzük, hogy csaknem szükségfeletti nek tartjuk külön kifejezetten is megemlíteni, hogy bizottságunk itt, hol protestáns papok elméleti és gyakorlati tudós kiképzéséről van szó, percig sem gondolt egyébre, mint a protestáns egyház ősi törekvésének és a protestáns pap ősi jellegének megfelelő legfelsőbb fokú, egyetemi szintvonalon álló tudományos elméleti és erre támaszkodó gyakorlati lelkipásztori kiképzés feltételeire.

A mondottakból kifolyólag, következő részletes és mind az öt theologiai akadémiára vonatkozó határozatokat hozzuk javaslatba: 1) Az egyetemes ev. ref. egyház kebelében jelenleg létező, 5 theologiai tanintézet hivatalos neve: *theologiai akadémia*. 2) A theologiai akadémiák tanfolyama négy évre terjed, melyből legalább 3 évet a honi protestáns akadémiák valamelyikén kell eltölteni. Azoknak, kik a honi egyetemeken valamelyikén legalább egy évet bölcsészeti, vagy külföldi protestáns egyetemen bölcsészeti és theologiai tudományok hallgatásával töltöttek el, *megengedhető*, hogy a tantárgyakat 3 év alatt hallgathassák, kötelesek lévén minden kötelezett tantárgyból vizsgát (colloquium) tenni. 3) A theologiai akadémiára csak érettségi bizonyítvány felmutatása mellett szabad valakit felvenni. Ha a jelentkezés nem közvetlenül, az érettségi vizsgálat letévése után tanév elején történék, akkor az illető tartozik hitelesen bizonyítani, hogy a közbeneső időt hol és minő foglalkozásban töltötte.

A négy éves tanfolyamon előadandó tantárgyak, azok approximativ óraszám, előadásuknak és hallgatásuknak beosztása.

A) Szoros értelemben vett theologiai tantárgyak.

a) Kötelezettek:

1. *Hébernyelv*tan, mindig az 1-ső éven, hetenként 3 órán. 2. *Új-testamentomi hellen-nyelv*, összekötte az új-testamentomi történeti könyve cursiv olvasásával, mindig az első éven, hetenként 2—3 órán. 3. *Bibliai bevezetés*, az 1. és 2-ik éven, hetenként 3—3 órán, összesen 6 órán. 4. *Bibliamagyarázat*, mégpedig *ó-testamentomi*, hetenként 2—3 órán, a 2., 3. és 4-ik éveseknek, de hallgatása csak egy éven át kötelezett; *új-testamentomi*, hetenként 3—4 órán, a 2., 3. és 4-ik éveseknek, hallgatása két éven át kötelezett. 5. *Biblica-theologia*, a 3. vagy 4-ik éveseknek, hetenként 4—6 órán, akár a 3. és 4. éveseknek együtt 2 éven át, hetenként 2—3 órán. 6. *Egyetemes keresztyén egyháztörténelem*, az 1. és 2-ik éveseknek 2 éven át, évenként heti 3—4 órán; összesen 6—8 órán. 7. *Honi protestáns egyháztörténelem*, a 3. vagy 4-ik éven, hetenként 2 órán. 8. *Dogma-történelem*, a 3. vagy 4-ik éven, hetenként 3 órán. 9. *Keresztyén hittan*, a 3. vagy 4-ik éven, hetenként 5—6 órán. 10. *Keresztyén erkölcs*tan, a 3. vagy 4. éven, hetenként 3—4 órán. 11. *Gyakorlati theologia* és ide tartozó *seminariumok* a 3. vagy 4-ik éven; összesen hetenként 5—8 órán és a szükség szerint, az 1. és 2. éveseknek szónoklati gyakorlatok, hetenként 1 órán. 12. *Egyháztjog*tan, a 3. vagy 4. éven, hetenként 4 órán.

b) Nem kötelezett, de a szükséghez képest koronként előadandó, a hallgatókra nézve szabad választás tárgyát képező theologiai tudományok.

1. Theologiai tudományok encyclopediája. 2. Régiségtanok (héber, görög, római). 3. Jézus élete. 4. Symbolika vagy Polemika. 5. Apologetika. 6. Hermeneutika. 7. Chald. 8. Arab nyelvten és ezeknek a keresztyénségre vonatkozással levő irodalma. 9. A különböző theologiai tudományágak egyes főbb részletei felől tartandó u. n. special-collegiumok.

B) Szoros értelemben vett bölcsészeti tudományok.

Általában megjegyezzük, hogy, miként ma minden egyetemi szintvonalon tartott tudomány, úgy a theologiai tudományágak is bölcsészeti alapon és felfogással tárgyaltnak. Eszerint a theologiai akadémia hallgatói, már a szorosabb értelemben vett theologiai studiumok által is, soknemű bölcsészeti, (lélektani, metaphysikai, nyelv, történelem és erkölcsbölcsészeti) tájékozottságra tesznek szert. Mindazáltal szükséges, hogy a tudós protestáns lelkész ne csak a bölcsészeti főbb kérdések felől legyen tájékozva, hanem némely, a theologiával szorosabb kapcsolatban álló és általánosabban elismert bölcsészeti tudomány rendszerében is otthonos legyen. Ennélfogva szükséges, hogy külön, önálló bölcsészeti előadásokat is hallgasson, megfelelő óraszámban és némely bölcsészeti tudományok hallgatása egyenesen kötelezetté tétessék.

Kötelezett bölcsészeti tárgyakul véljük kijelölendőknek: 1. *A vallásbölcsészet*, az 1. vagy 2-ik éven, hetenként 3—4 órán. Megjegyzendő, hogyha a vallásbölcsészet esetleg oly rendszer szerint adatik elő, mely a keresztyénségen kívüli főbb vallásalakok (összehasonlító vallástudomány) ismertetését nem ölelné fel, akkor ezen tananyag külön és köte-

lezetten előadandó. 2. *A bölcsészettörténelmé*, az 1. vagy 2-ik éven, hetenként 3–4 órán. Ezen kettőn kívül koronként és váltogatva előadások tartandók a többi főbb bölcsészeti tudományágakból is, részint úgy, hogy az illető bölcsészeti tudományág egész rendszere adassék elő, részint úgy, hogy az illető tudományágnak csak egyes nevezetesebb problémája, vagy valamelyik kiválóbb (ó- vagy újabkori) bölcsészeti rendszer tárgyalassék, egész tudományos részletességgel és apparatussal. Ezen utóbbi bölcsészeti special-collegiumok különösen ajánlatosak a bölcsészet megkedveltetésére és a tudományos bölcsészeti módszerbe való bevezetésre. Ezen előadások, a hallgatókra nézve szabad választás tárgyát képeznék ugyan, de annyi mégis megszabandó volna, hogy minden hallgató tartozik a 4 éven át annyi bölcsészeti órát venni, mennyi a vallásbölcsészetből és bölcsészettörténelemből vett órákat 11-re kiegészíti.

C) Nevelés- és oktatástani tudományok.

Ugy az általános miveltség érdeke, mint a papnak a népiskolához való viszonya megköveteli, hogy a leendő lelkész, a nevelés és népiskolai oktatásügy felől alapos kiképzésben részesüljön. Ezen képzettségnek, a dolog természetének megfelelőleg, magasabbnak s tudományosabbnak kell lennie, mint aminőt a népiskola tanítóitól kívánni szoktunk. Ennélfogva kimondandónak tartjuk, hogy a neveléstan és népiskolai oktatástan, beleértve a népiskolai szervezet ismertetését is, a theologiai akadémián kötelezett tantárgy; ezenkívül mindenik akadémia, saját viszonyaihoz képest, gondoskodjék arról is, hogy a hallgatók a népiskolai tanítás módszerében gyakorlati téren is illő kiképzésben részesülhessenek. A nevelés és népiskolai oktatástan tanítására, a tanfolyam 1. és 2-ik éven, hetenként 3–3 óra; összesen 6 óra szabandó. Azt, hogy theologus ifjaink, maguknak a *tanítói oklevelet* is megszerezzék, rájuk nézve előnyösnek ítéljük; hogy ezen oklevél megfelelő képesítő vizsga után nekik megengedtetessék, méltányosnak tartjuk. A képesítési vizsgáló-bizottság szervezetről, mindenik egyházkerület belkörüleg intézkednék. A vizsgálat tárgyát, a neveléstan és népiskolai oktatástan elmélete és gyakorlata képezné; magokra, a népiskolai külön tananyagokra nézve, elég garanciát szolgáltatna, részint az ifjak érettségi bizonyítványa, részint magasabb, általános miveltégi színvonal.

Azonban azt, hogy az egész ref. egyházban, minden lelkészi vizsgára álló theologus ifjú feltétlenül köteleztessék a néptanítói oklevél megszerzésére, bizottságunk nem tartja konventi határozat által kimondandónak. Igenis kötelező erejűleg kimondandó a konvent által, a megfelelő elméleti és gyakorlati kiképzés, továbbá az, hogy alkalom nyújtandó mindenütt az oklevél megszerzésére; de úgy véljük, hogy a további intézkedés és így a feltétlen kötelezés kimondása, vagy ki nem mondása is, az egyes egyházkerületek külön, belkörü elhatározására bízandó.

D) Közegészségstan.

Ugy az általános miveltség érdeke, mint a pap lelkipásztori szerepe kívánatosá teszi, hogy a pap tájékozva legyen a közegészségügy legáltalánosabb feltételei felől (p. o. a levegő, ivóvíz, talaj, éghajlat, lakás, táplálkozás, beleértve a szeszes italok élvezetét is, foglalkozás befolyása az emberi egészségre, továbbá ragályok és járványos betegségek ismertetése, hirteleni életveszélyekben nyújtandó első segély,

végül, a hazai egészségügyi törvényeknek a lelkészekre vonatkozó intézkedései). Hogy ezen általános tájékozást leendő lelkészeinknek megadjuk, ezt specialiter népünk megdöbbenő közegészségügyi viszonya is követeli. De távolról sem gondolhatni arra, hogy ezen tájékozást a theologiai akadémián, még részletes tudós anatomiai és physiologiai alapvetés előzze meg. Ezen tekintetben kénytelen lesz az előadó azon előismeretre támaszkodni, mit ifjaink a gimnáziumban megszereztek.

Ily szempontból elégnék tartunk a közegészségstan előadására egy éven át hetenként 2 órát. Hallgatása a tanfolyam bármelyikén lehetséges. A látogatásról és szorgalomról bizonyítvány adatik, de külön zárvizsga nem kívántatik.

E) Modern nyelvek.

Általában óhajtható, hogy a lelkész a három nagyobb európai mivelt nyelv (német, francia, angol) közül bár egyet annyira értsen, hogy azt tudományos és gyakorlati céljai kivitelénél, könnyűszerrel használhassa. Ezért kimondandó volna, hogy mindenik theologiai akadémia igazgatósága tartozik gondoskodni arról, hogy a theologus ifjaknak alkalom és ösztön nyujtassék ezen nyelveknek, vagy bár azok egyikének kellő elsajátítására.

Egyes külön intézkedések.

1. *Akadémiai vizsgák.* Minden előadott tantárgyból, legyen az akár kötelezett, akár nem kötelezett, a tantárgy bevégezése után, az előadó tanár előtt részletes zárvizsgát kell tenni. A zárvizsga eredménye, valamint az évi szorgalom a leckeönyvből, vagy absolutoriumba iratik *jeles*, (1), *jó* (2) és *kielégítő* (3) jelzővel. Az, ki valamely tantárgyból *elégtelen* (4) jelzést kap, tartozik a tanár által meghatározott idő múlva javító vizsgát tenni, eshetőleg — kivált, ha az elégtelen osztályzat, igazolatlan óramulasztások eredménye — a tanári kar határozata folytán, az illető tantárgyat újra hallgatni. Az évi zárcolloquiumok által, az eddig némely intézetben szokásban volt heti revocatiók és évi nyilvános vizsgák feleslegessé válnak és mellőzendők.

A colloquiumokon kívül óhajtható volna még a tanfolyam végeztével, egy, a fontosabb elméleti tudományágakra vonatkozó akadémiai szakvizsga letétele. De, minthogy ez a papi szigorlatok kérdésével áll kapcsolatban, ennek tárgyalásába most nem bocsátkozunk.

2. *Írásbeli dolgozatok.* Az egész tanfolyamon át, koronként írásbeli feldolgozásra szánt feladatok is adandók ki a tanárok által. Hogy pedig ezen követelmény sikere kellőleg ellenőrizve legyen és a hallgatók is buzditva legyenek a lelkiismeretes utánjárásra: kimondandó lenne, hogy a lelkészi vizsgára mindenik procedens tartozik, a tanfolyamon át kiadott feladatokra készített írásbeli dolgozatait és esetleg más szabadon választott tárgyról írt és általa arra méltónak tartott dolgozatait bemutatni. A papi vizsgálat eredményének megállapításakorezek is tekintetbe veendőek.

3. *Tankönyvek.* Minden hallgató tartozik az előadásnál használt kézikönyveket és a tanári kar által elkerülhetlenül szükségesnek ítélt segédkönyveket megszerezni és az egész tanfolyamon át megtartani. A tanári kar lehetőleg gondoskodjék ezen köteletség teljesítésének ellenőrzéséről.

4. *Tanárok száma és kötelezett óraszám.* Ugy magának a theologiai tudományoknak, mint a tanóráknak számát tekintve, szükség van legkevesebb 5

theologiai tanárra, kik között a főbb tantárgyak következőleg osztatnának meg: Két tanszék, főleg a bibliai tudományokra, mégpedig egyik kiválólag ó-, másik új-testamentomira; egy tanszék a szorosabb értelemben vett történelmi tudományokra; egy tanszék a bölcsészeti (speculativa, vagy systematica) theológiára; ennek tantárgyai közé, a bölcsészeti tudományok közül, legfelebb a vallásbölcsészet volna felvető; de más szempontból óhajtható volna, hogy a vallásbölcsészetet és a hittant két külön ember tanítsa, hogy így a hallgatók a theologia legfőbb problémája, a vallás psychológiája és a vallásos hit tartalma felől, a tanfolyam alatt legalább két helyről, két külön embertől, érthetőleg két különböző álláspontból nyerjenek tájékozást. Ezen szempontból a *sárospataki* terv egyenesen azt ajánlja, hogy ezen tanszakra két tanszék rendszeresíttessék, hogy az akadémián mindkét uralkodó irány állandólag képviselve legyen. Ezen ajánlatot igen nyomós okokkal lehet támogatni, de tudjuk, hogy kivételét legalább a jelenben, intézeteink anyagi helyzete nem engedi. De addig is kivihetőnek látszik, hogy a keresztyén hittanból, vagy legalább annak némely elvi fontosságú részéből (p. o. az alapvető rész és a christologia), a hittan tanárán kívül, koronként valamelyik másik theologiai tanár is tartson (a tanulókra nézve szabad választás tárgyát képező) előadásokat; egy tanszék, a gyakorlati theológiára és az ezzel összekötött seminariumokra.

Az említett 5 tanszék a szoros értelemben vett kötelezett és nem kötelezett theologiai tudományok tanítására és special collegiumok tartására kellene.

A külön bölcsészeti és nevelés-oktatástani tárgyak előadására, legtöbb főiskolánál van külön bölcsészeti és neveléstan tanár. Azonban ott, hol ilyen nem volna, kell még egy tanár ezek tanítására, mert gondolni sem lehet, hogy ezeket még az 5 theologiai tanár tárgyai közé oszthassuk be.

Ami a tanárok óraszámát illeti, erre nézve megjegyezzük, hogy általános elismerés és az egyetemi színvonalú tanítás tényleges gyakorlata szerint is egy ember egy időben egész odaadással és teljes tudományos apparattal csak egy főtantárgyat művelhet és adhat elő és naponta csak egy előadás tárgyát dolgozhatja fel. Úgyde öt tanárral ezen követelmény megvalósítására nem gondolhatunk. A theologiai tanár kénytelen lesz egyszerre több főtantárggyal is foglalkozni és hatnál hetenkint több órát adni. A tárgyak egy alkalomra való összehalmozódásán némileg segíthetni azáltal, ha a tanár némely tudományágakat évenként felváltva két évfolyam hallgatóinak adja elő. Az óraszámban pedig fel kell mennünk nyolcra, sőt szükség esetén tízre is; de már ami ezenfelül volna, az igazán a tudományos előadás és a magyar protestáns theologiai tudomány és irodalom fejlődésének rovására esnék.

Végül megemlítjük, hogy bizottságunk kitűzött feladatával szoros kapcsolatban volna a theologiai professorok qualificatiojának kérdése. Minthogy azonban nem voltunk felhíva, hogy erről is véleményt nyilvánítsunk, tárgyalásába most nem is bocsátkozunk. Mindazáltal bátorkodunk addig is, míg ezen kérdés is napirendre tűzethet, a főtiszteletű konvent figyelmébe ajánlani egy oly intézkedést, mely nézetünk szerint nagyon elősegítené úgy az alkalmas theologiai professorok képződését, mint a valódi képesség felismerését. Az intézkedés következő volna: Hatalmazza fel a főtiszteletű konvent az 5 theologiai aka-

démia tanárkarait arra, hogy oly jelesen végzett candidatusoktól, kik a theologiai tudományok valamelyik főbb szakában alapos, tudományos előkészületöknek már is kétségtelen bizonyítékát nyújtották; az illető tudománycsoportból szó- és írásbeli docensi vizsgát fogadjanak el és a vizsga jeles vagy legalább jó sikere esetében docensi szabadalmat (licenciatus) adjanak ki. Az írásbeli dolgozat nyomtatásban is kiadandó lenne. A licenciatus jogot nyerne valamelyik theologiai akadémián az illető tudomány szak némely, a tanári karral megállapított részletéből, előadások tartására. Az akadémiák igazgatósága pedig felhívandó volna, hogy ezen intézkedés sikerének elősegítése céljából, a licenciátust, a helyi viszonyok szerint, némi javadalmazásban részesítsék. Ezen intézkedés mellett az aspiransoknak alkalmok nyílnék kimutatni egyrészről tanítási képességeket, másrészről a tudomány művelésére való képességeket is; mert miután húzamosabb időn át a tudománynak egy külön kisebb részletével foglalkoztak, méltán megvárhatjuk tőlük, hogy azon részletből figyelemre méltó, tanulságos feldolgozást készítsenek.

A harmadik egyetem és a jogakadémiák.

— Harmadik cikksorozat. —

Azon meggyőződésünknek adtunk legutóbb kifejezést, hogy az a feltűnő szegénység, amely hazánkat a többi európai államokkal szemben, az egyetemek számát illetőleg, annyira jellemzi, a harmadik egyetem felállítása által épen nem találna csak rész-szerű orvoslásra sem. Felső oktatásunknak új egyetem állítása által való rendezését csak azon esetben tekinthetnők célravezető eljárásnak, ha vagy a harmadik egyetemmel már kielégíthetők volnának ez ország szóbanforgó közművelődési igényei, vagy amennyiben ez lehetségesnek nem látszanék, az európai közepes aránynak, valamint hazai tudományos és gyakorlati szükségleteinknek megfelelő további negyedik, ötödik és hatodik egyetemek is egyidejűleg, vagy legalább a közszükség és a reform sürgős volta által minden-esetre követelt gyors egymásutánban létesíthetők s ezáltal a rendezés kérdései összeségükben és véglegesen megoldhatók volnának. Már pedig a mondottak után azt hiszszük: nem szorul további bizonyításra azon tény, miszerint három egyetem Magyarországon még felette kevés lenne arra, hogy összes felső oktatásunk, különösen a jogi szakoktatás, kizárólag ez egyetemekre vitethessék és ezek által láttassék el. Meggyőződést meríthetünk erre nézve az ismertetett európai arányokon kívül annak megfontolásából is, hogy ma már nem pusztán az igazságszolgáltatás, hanem a közigazgatás közegei részéről is, legalább a fogalmazói szakban, általában jog- és államtudományi szakképzettség kívántatván meg: míg egyrészt ennek folytán jogtanulóink számának, habár csak mérésekeltebb fokozat szerint is, de jóideig szükségképen emelkedni kell; másfelől a jogi fakultások számának ily nagymérvű redukciója folytán, a hozzáférhetés nehézségei miatt, ez életpályák számára a succrescentia szükséges évi contingense is alig volna többé biztosítható; főleg miután ez életpályák nálunk még mindig sokkal szűkebb marokkal osztogatják a tisztességes megélhetés anyagi feltételeit, semhogy különösebb vonzerőt gyakorolhatnának. Az 1881/2-ik tanév első felében a két hazai egyetemen és a jogakadémiákon összesen 2574 jogtanuló iratkozott be. Hitünk szerint ily létszámot három egyetem befogadni s ille-

töleg összehozni és fentartani képtelen lenne. Minden tanintézetnek, még az egyetemnek is megvan saját vidéke, amelyre közvetlenül kihat és amelyből hallgatóit legnagyobb részben toborzani fogja. E vidék határait nagy hírnév, fényes múlt, tekintélyes nevek s gyakran külső kedvező körülmények is a szokott-nál ugyan jóval kiebb tolhatják, de azokat eltüntetni s egyes külön területek hason intézeteit gyűjtő hatás tekintetében teljesen substituálni sohasem képesek. Eléggé bizonyítja ezt fennálló két egyetemünk példája is, melyek közül míg egyrészt a kolozsvári egyetem felállítása semmivel sem csökkentette a budapestinek azóta is folyvást emelkedőben lévő hallgatói létszámát; addig másfelől a kolozsvári egyetem, saját természetes vidékén, hazánk erdélyi részeiben, mondhatni egy egészen új tanulói közönséget teremtett meg. Sőt aligha csalódunk, midőn azt állítjuk, hogy a létszám azon aránya, mely e két egyetem hallgatóira nézve jelenleg fennáll (körülbelül 8 : 1.), és amely 10 év lefolyta után már jórészt megállapodottnak tekinthető, lényegesebb változáson jövőben sem fog keresztül-menni. Amiről aztán, közbevetőleg megjegyezve, az is következik, hogy ama nézetnek, mely szerint a budapesti egyetem állítólagos túltömöttségét a harmadik egyetem felállítása által lehetne megszüntetni, valami jelentősebb súlyt tulajdonitanunk egyáltalán nem szabad. Nagyon is evidens dolog tehát, hogy a tervezett 3-ik egyetem felállításával jogakadémiánk hiányát, egyebektől eltekintve, már csak azért sem lehetne kellőleg pótolni, mert az a hallgatói létszám, melyet jogakadémiánk együttesen felmutatnak és ami például az 1881/2-ik tanév első felében történt beíratkozások szerint 789-et tőn (ugyanakkor az összes joghallgatóknak m. e. 30 %-a), minden valószínűség szerint a legnagyobb részben veszendőbe menne. Mert hiszen a tanulás alkalmainak csökkentése feltétlenül a tanulók számának csökkenését vonná maga után, különösen nálunk, ahol fejletlen gazdasági viszonyok mellett és egy szélesebb körű, tekintélyesebb vagyonos osztály hiányában, tanácsosnak látszik tisztába jönnünk azzal, hogy a magasabb tudományos képzettség megszerzését nem szabad más előhaladotabb és szerencsésebb népek példájára a gazdagok privilegiumára alakítanunk, mert ily gazdagok nálunk még kevesen is vannak, aztán kulturalis hivatásuk iránt sem árulnak el fejlettebb érzéket; ugyannyira, hogy ha a honoráciorok és mezőgazdák kevésbé vagyonos osztályait azon magasabb képzettséget feltételező életpályákról valami idealis reformeszmé oktan erőszakolása által leszorítanók: attól kellene tartanunk, hogy félreismerhetlen fejlődésnek indult közéletünket életfojtó összezsugorodás veszélye lepi meg. Hiszen mai értelmiségünk túlnyomó része, jeleseink tekintélyesebb száma is éppen ama szegényebb néposztályok köréből vette útját az iskola felé! Azt pedig, hogy nálunk az u. n. jogi és hivatalnoki életpályák túl volnának halmozva konkurrenszek által s így a létszám korlátozása már ez okból is indokolt-nak vagy éppen szükségesnek látszanék, bármennyire vitatták és vitatják némelyek mai napig is, mi el nem hisszük, mert az még senki által be nem bizonyított. Ha ily halmozottság mutatkozik is tán valahol, az inkább látszólagos vagy legfőlebb helyi és részleges, de semmiesetre sem általános, és többnyire elhibázott állami intézkedések vagy ferde társadalmi nézetek következménye. Sőtinkább azon meggyőződésben vagyunk, hogy átalakulásban levő állami életünk szerencsés tovafejlődése érdekében még jóideig

óhajtunk kell jogtanulóink számának növekedését; csakhogy természetesen olyakat értvén ezek alatt, kiket nem avult vagy rosszúl értelmezett tradíciós avagy léha divat ingere, hanem igazi hivatás, jóra-való tehetség és komoly akarat vezetnek e fontos tudománykör forrásaihoz. Amazoktól, kik fájdalom! maig is feles számmal vannak, jogi tanintézeteinket megtisztítani, emezeket pedig e pályára édesgetni, éppen egyik elsőrendű és legnemesebb feladata leendő minden következő reformműveletnek.

De nagyon messze vezetne ez okoskodás. A mon-dottakból is könnyen belátható, miszerint a harma-dik egyetem felállítása még egyáltalán nem juttatná hazai oktatásügyünket oly helyzetbe, hogy sokak alig igazolható óhajlásának megfelelőleg jogakadémiai intézményünket nyugodt lélekkel eltörölhetnők. És ha már, amit a legmerészebb reformer sem vonhatna kétségbe, nem lehet kilátásunk arra, hogy a harma-dik után a negyedik, ötödik és hatodik egyetemek most azonnal, vagy legalább a közel jövőben létesít-tessenek; akkor az sem szorúl további bizonyítgatásra, hogy felső oktatásunk reformjának nem választaná helyes útját az, aki új egyetem vagy egyetemek felállítását fogadná el a tennivalók kiindulási pontja gyanánt.

Minden ujrászervezési törekvés sikerének alap-feltételét az adott viszonyok észszerű figyelembevételé képezi. A jogakadémiák hazánk oktatási szerve-zetének egy század óta fennálló sajátos intézményei, amelyek annyi viszontagság és oly sok előítélet dacára, közművelődésünk ügyének már nem csekély szolgál-atot tettek s kedvezőbb viszonyok között mai is életképesek. Szerény nézetünk szerint, az egyedül helyes reformelvűcsupán csak az lehet, amely jogaka-démiai rendszerünkre van bazirozva, és amely ama rendszernek fentartását, annak kiépítését s fokozato-san az egyetem magaslatáig leendő fejlesztését tűzi ki a szervezkedés végcélja gyanánt.

Dr. Bacsoni Lajos.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Vége következik).

A külső okokon kívül belső okok is eszközölték, hogy Comenius törekvését nem követte sem nálunk, sem külföldön a várt siker. Egyik legerősebb oldala Comenius tanügyi munkásságának az egységes iskolai szervezet, amint az a *Didactica Magna*-ban ki van fejtve; úgyde a *Didac-tica Magna* bár 1628-ban íratott, csak 1657-ben jelent meg nyomtatásban először (és Comenius életében utóljára) az amsterdami összes kiadásban²⁾. Comenius műveinek e kiadása azonban nem sok példányban nyomtatott, nem ter-jedhetett el hát annyira, hogy hatásra számíthatott volna. Különben is a nemzeti iskolával csak elméletileg foglalko-zott Comenius; a nemzeti iskola számára írt könyvei nem lettek kinyomtatva.

A nemzeti nyelvek emelésére irányzott törekvése szín-tén nem járt kellő sikerrel. Ennek oka egyrészt az, hogy Comenius nem értette a magyar nyelvet³⁾; másrészt, hogy a latin nyelvet nemzetközi nyelvvé kívánta emelni. E körülményből származott azon hibája, melyet sok kor-társra szemére vet, hogy a culinarius latinságnak lett terjesz-

¹⁾ Has: Zonbek id. mű CXXVI.

²⁾ J. Amos Comenii Opera Didactica Omnia. Amsterdamii, 1657. Folio. Comenius arcképével. A 3-ik rész tartalmazza a Magyarországon írott műveket. Tudtommal nálunk a debreceni főiskola és a M. N. M u z e u m könyvtárában.

³⁾ Lásd az Atrium előszavában.

tője. A holt latin nyelvet, a modern társadalmi élet igényeihez kívánta alkalmazni, s így azon fogalmakra, melyekkel a rómaiak nem bírtak, új szavakat kelle képeznie. Bármint hányja Comenius szemükre *Beköszöntő Beszédében* a magyaroknak a nyers, darabos latinságot, bizonyos, hogy az ő nyelvezete (különösen a nyelvkönyvekben) éppen nem áll magasabb fokon.

Igaz, hogy Comenius maga mondja az 1661. évben írott könyvjegyzékében, hogy sohasem volt szándéka valamit latinul írni vagy kiadni; már mint ifjúnak az volt vágya, hogy nemzeti nyelven írjon könyveket s ezáltal használjon nemzetének; más nyelvű könyvek írására, egyedül alkalmi körülmények által indítottat¹⁾. Palacky Comenius cseh nyelvű iratait a cseh irodalom classicus termékeinek nevezi²⁾.

Tagadhatatlan gyöngéje Comenius módszerének, a túlságos gépiesség. *Didactica Magna*-jának több helyén³⁾, hangsúlyozza a tankönyvek olyatén berendezésének szükségességét, hogy a gyöngé tanító is célt érjen velök. Majd a nyomdához hasonlítja módszerét, mely annyival tökéletesebb a régi módszernél, mint a nyomtatás a kéziratnál. Igaz, hogy a tanítás ily mechanisálása nem Comeniusnak egymagának hibája; a legkiválóbb didacticusok osztoznak vele e hibában. A legmagasabb elmék elkövették e tévedést, hogy azt hitték, miszerint a módszer pótolja a tehetség hiányát⁴⁾. Az is igaz azonban, hogy Comenius a tanítás mechanisálására ép a korabeli tanítók képzetlen volta vezette, hogy a tanítói hivatalról igen fenkölt gondolatai vannak, s hogy a jó tanítók képezésének szükséges voltát több helyen hangsúlyozza.

Ami már Comeniusnak specialis pataki reform-törekvéseit illeti, itt épp a legtöbb nehézséggel találkozunk. A *Schola Pansophica* elűt előbbi rendszerétől. Míg a *Didactica Magna*-ban leírt latin iskola hat osztálylyal a 12—18 éves növendékekre volt számítva, s az akadémiára előkészítő középiskolául tekintetett; addig a schola pansophica hét osztálylyal a 10—17 éves növendékek számára volt tervezve, és Sturm példájára⁵⁾, a végzett tanulóknak a rector felügyelete alatt magántanulás útján az akadémiái tanfolyam elvégzését is lehetővé kívánta tenni⁶⁾.

Trotzendorf és Ratich iskolái hat osztályban az elemi tanulmányoktól az egyetem kapujáig vezették az ifjakat. Comenius az elemi iskolán felül még hét osztályt tervezett, mely azonban az akadémiái tanulmányokat mégsem pótolhatta, azt meg sem kísérte, mert hiszen egyetemes képzettséget nyújtván, a szakképzés eszközzésével sohasem kérekedett. Mi volt hát Comenius *Schola Pansophicája*? Akadémia (vagy talán egyetem), mint eddig hitték; vagy reál-iskola, mint mostanában kezdik hinni? Egyik sem. Ha irányát tekintjük, leghelyesebben nevezhetnők (mai nyelvünkön) reálgymnásiumnak; ha körét tekintjük, mondhatnók akadémiái gymnásiumnak. Középtanodának az *akkori fogalmak szerint* sok, akadémiának kevés; nem csuda, ha Magyarországon sem vitték keresztül, másutt meg sem kísérelték.

(Vége következik).

Dezső Lajos.

¹⁾ Zoubek id. mű XII. lap. ²⁾ Id. mű 342. l.

³⁾ XII. fejezet 2. §. — XVI. fejezet 62. §. — XIX. fejezet 31. §. — XXXII. fejezet 2. §. — XXXIII. fejezet 8—9. §. etc.

⁴⁾ Has. Lewes Phil. Tört. II. k. 358.

⁵⁾ Lásd a Primitiae Laborum Scholasticorum c. munka jellegét a címlapon.

⁶⁾ Sturm azonban az 8 tízosztályú iskolájában az elemi iskolával kezdte; ellenben Comenius hétsz osztályú iskolája előrebocsátja, feltételezi az elemi iskolát. Praemissa schola vernacula literaturae primae. Opp. Did. o. III. 20.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük, e félévvel lejárt, tisztelettel kérjük előfizetésük vagy megrendelésük szíves megújítására. Lapunk előfizetési ára egy negyedévre 1 frt. 25 kr., félévre 2 frt. 50 kr. Az előfizetések Buza János, irodalmi körünk pénztárnokához küldendők. — Minthogy pedig olvasóink között néhányan olyanok is vannak, kik a jelen évre még mitsem fizettek, sőt még a múlt évről is tartozásban vannak, sajnálattal vagyunk kénytelenek kijelenteni, hogy azok részére július elsőjétől kezdve többé lapunkat nem küldhetjük. Eddigi türelmes várakozásunknak az volt az oka, mert jól ismerjük a nyomasztó anyagi viszonyok hatalmát, de ilyennemű veszteségek elviselésére tovább nem vállalkozhatunk.

— Az egyetemes tanügyi bizottság, melynek alakulásáról lapunk legközelebbi számában emlékeztünk meg, folyó hó 7-én tartotta meg második közgyűlését. Ezen, a hittani bizottság által előterjesztett s lapunk jelen számának iskolaügyi rovatában egész terjedelmében közölt javaslat vétetett tárgyalás alá. A javaslatot a közgyűlés látható örömmel és lelkesedéssel fogadta, mint kétségen kívül első biztató lépést református hittani intézeteink növekedésére s a jövő papságának magasabb fokú és egyöntetű kiképzésére. A közgyűlés nem is tett a javaslatra lényegesebb észrevételeket, s csakis abbeli óhaját fejezte ki jegyzőkönyvében, melyszerint ott, hol a theologiai tanítás egyetemi színvonaláról van szó, ez a gondolat részletesebben írássék körül s kéressék fel majdan a convent, hogy tegye megbeszélés tárgyává azt a kérdést: minő vizsgálati rendszert volna legjobb alkalmazni a hittani pálya folyamán, hogy így általa a hittanhallgatók képzettsége minél inkább biztosíttassék. A harmadik közgyűlés vasárnap, folyó hó 8-án tartatott meg s a tanítóképezde ügyének volt szentelve. A bizottság javaslata szintén közhelyesséssel fogadtatott s csak annyiban tétetett rajta módosítás, hogy a német nyelv a képezdei tantárgyak sorából kitöröltetett s az illető egyházkerületek felhivatni határoztattak arra nézve, hogy gondoskodjanak arról, hogy a tanítóképezdek részére alkalmas vallástani kézikönyvek készíttessenek. A július 9—10-ik napi közgyűlések a gimnáziumi rendezkedés nagyfontosságú ügyének előkészítése végett tartattak meg. A gimnáziumi bizottság tagjai s azok között különösen *Szinyei Gerzson* és *Parády Kálmán*, mint bizottsági előadók, valóban elismerésre méltó erőt fejtettek ki és fárasztó munkát végeztek, midőn egybeállították a gimnáziumi tantervet, melyet az egyetemes tanügyi bizottság, mint az ezen ügyben kiküldött albizottság javaslatát fog majd a convent elé terjeszteni, természetesen gondoskodván afelől, hogy e munkát kinyomattassék s így a szakértőknek alkalom nyujtassék arra, hogy felette a sajtó útján is beható eszmecsere indulhasson meg. Csupán csak előleges tájékoztatás végett említjük meg, hogy a szóban forgó dolgozat alapjául, igen jelentékeny részben a sárospataki ref. főiskolai tanári kar „*Tanügyi előterjesztése*” vétetett fel.

— Az országos középiskolai tanáregyesület folyó hó 5—8. napjain *Kolozsvár*t tartotta meg 27-ik rendes közgyűlését. *Berecz Antal*, egyesületi elnök, megnyitóbeszédében különösen a középiskolai törvénnyel foglalko-

zott, mint rendkívül fontos eseménnyel, amely alkotói iránt hálára kötelezi a tanügy szolgálait. A tanárok helyzetét még mindig javítandónak, özvegyeik, árváik sorsát még mindig bizonytalannak rajzolva. a közgyűlés tárgyait, fontos teendőire hívta fel a figyelmet, megjegyezve különösen, hogy az egyesületnek a 3000 középiskolai tanárból még csak 800 tagja van, s hogy több legyen, különösen a vidéki tagokat kell megnyerni azáltal, hogy mód nyujtassék azoknak a szereplésre. Majd apróbb házi ügyek után *Dr. Széchy Károly* (Kolozsvárról) „A felsőbb leányiskolák célja és szervezetéről” *Malmosy Károly* (Budapestről) az iskolai „értesítőkről” értekezett. A tanítványok classificációjának kihagyását sürgeti. Másnap *Berecz Antal* olvasta fel *Dr. Klamarik János* „A tanulók felfogásának rendkívüli módon és nagy mértékben való fejlesztése a gimnáziumokban és reáliskolákban” című értekezését; azután pedig *Alexander Bernát* ismertette a *külföldi tanügyi* mozgalmakat, hangsúlyozva, hogy a középiskolának döntő befolyást kell gyakorolnia a társadalom nevelésére, ami csak úgy történhetik meg, ha tanár és társadalom együtt iparkodnak megtenni mindent, úgy a bajok felismerésére, mint a felismert bajok elhárítására. Harmadik nap szorosán egyleti ügyek (bizottsági jelentések, közlönyszerkesztés stb.) után ismét *Alexander Bernát* olvasta fel „Évi vizsgálatok eredménye” című tanulmányát, amely e 4 pont körül forgott: 1. Tartassanak-e általában nyilvános vizsgálatok az iskolai év végén? 2. E vizsgálatok tisztán classificálók legyenek-e? 3. Tisztán beszámolók legyenek-e? 4. Mindkettőféleképpen (classificálók és beszámolók) legyenek-e? Az élénk vita eredménye a megalkuvás lett, t. i. az évi vizsga mindkét tekintetnek feleljen meg. Majd a választások ejtettek meg s vidéki körök alakítása jött szóba, s a gyűlés társasbédél végződött s közben is és végül is kirándulásokkal fűszerezett. A kolozsvári közgyűlés megérdemli a szakférfiak figyelmét.

— **A felsőborsodi ref. egyházmegye tisztkara,** a *Borsodon*, folyó hó 9-én felbontott szavazatok szerint, a régi, kipróbált férfiakból alakult meg. *Esperes Debreczeni Gábor*; egyházmegyei gondnok *Ragályi György* stb. Csak a jegyzői hivatalokra rendeltetett új szavazás.

— **A helybeli állami tanítóképezdében megkezdett póttanfolyamon** megjelent tanítók közül egy felvidéki tanító megőrült. Mint sajnálattal értesültünk, e szerencsétlenség az illetőnél egy nagyobb mérvű tifus betegség utóhatása gyanánt lépett fel. Megdöbbentő volt látni, amint a szerencsétlen embert kártársai általános részvét közt kísérték ki a helybeli vasúti állomáshoz, hogy onnan két tisztársának felügyelete alatt a sátoralja-ujhelyi kórházba szállíttassék. Bent a váróteremben kínos nyughatatlansággal tombolt lábaival s csendesebb perceiben kedvteléssel s szinte tüntető örömmel olvasgatta fennhangon az ott levő magyar felírásokat s erősen bizonyitgatta, hogy ő már *tud magyarul*. A szánandó embernek nője és gyermekei vannak s így szerencsétlensége kétszeres fájdalommal érinthet meg minden igazán érző szívet. — Egy másik tanító pedig, *Bisz Ferenc*, folyó hó 4-én fődés közben a Bodrogra fűlt. Hat hónapos nős, Lesnyicéről (Szepesmegye).

PÁLYÁZAT.

A hódmezővásárhelyi ref. főgimnáziumnál két tanári állomásra ezzel *pályázat* nyitattik.

Az *egyiknél* kívántatik egy, a gimnáziumi tantárgyakban általános képzettséggel bíró, de főleg a *latin és görög nyelvekben s ezek tanításában jártas férfiú*, ki e nyelveket egyelőre a felgimnáziumban tanítsa hetenkint mintegy 23 órán. Ez állásra az országos középiskolai törvény szerint képesített egyének jelentkezhetnek kizárólagosan. A fizetés évi 800 frt., 150 frt. lakbér és a korpótlék, mely öt évenként 40—40 frtból áll, azonban 200 frtnál többre nem emelkedik. A megválasztott hivatalát a folyó évi aug. 20-ig elfoglalni köteles.

A *másik* állomásra kívántatik egy ref. lelkeszi minősítvénnyel bíró egyén, ki a *vallástudományt* a főgimnázium összes osztályaiban (egyelőre heti 12 órán) és a községi felsőbb népiskolákban (jelenleg heti 4 órán) fogja tanítani, s kinek mellékteendői az egyházi jegyzőség és az egyház anyakönyvei vezetésében való segédkezés lesznek. Összes fizetése évi 1000 frt. A megválasztott, hivatalát a folyó évi aug. végeig elfoglalni köteles.

Mindkét tanár kétévi ideiglenes működés után fog állandósíttatni azon föltétel mellett, hogyha időközben kellő tanítási sikert, nevelői tapintatot és feddhetetlen magaviseletet tanusított. Mindketten azonnal tagjai lesznek a helybeli ref. gyámintézetnek és a tiszántúli középiskolai ref. tanárok nyugdíjintézetének.

A pályázati kérvényekhez csatolandók az illetők életkorát, egészséges voltát, készülségét, képesítettségét, eddigi hivatalos szolgálatait s erkölcsi magaviseletet feltüntető oklevelek, melyek is a folyó hó 31-ig *Szeremley Sámuel* főgimn. felügyelőségi elnökhöz küldendők.

Hódmezővásárhely, 1883. július 2.

2—3

A ref. egyház előjárósága.

PÁLYÁZAT.

A csurgói ref. főgimnázium VIII-ik osztályának bellitása alkalmával **három tanári állomásra** és pedig:

- a) *történelem* (főtárgy), *latin nyelv*;
- b) *német* (főtárgy), *magyar nyelv*;
- c) *természettan* (főtárgy) és *menyiségtan* tanszéke

kére *pályázat* hirdettetik.

Javadalmaztatása mindegyik állomásnak 600 frt. készpénz, $\frac{1}{4}$ éves előleges részletekben fizetve, ötödéves 50 frt. pótlékkal, 800 frt. legmagasabb összeg erejéig; természetbeni lakás kerttel, esetleg 200 frt. lakbér.

Heti tanórák száma 21—22.

Pályázatok képesség igazoló okmányok, születési és egészségi bizonyítványokkal felszerelve, közvetlen hozzám *Kaposvárra* címezve, legkésőbb folyó évi augusztus 10-ig beküldendők, hogy a választás azon hó első felében még megtartandó egyházmegyei közgyűlésen megtörténvén, a megválasztott helyét a tanév kezdetével elfoglalhassa.

Kiköttetik 2 próbaév, mely idő alatt esetleg a hiányzó oklevél is beszerzendő.

Matolcsi József,

2—3

a gimn. igazgató-tanács elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZL NYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Kiáltó szó a magyarországi ref. egyház papjaihoz.” Édes Á. „A népiskolai felügyeletről.” Sajgó. „Comenius Magyarországon. 1650—1654.” (Vége). Dezső L. „Népiskolai olvasmányok.” F. Varga L. „Vegyes közlemények.”

Kiáltó szó

a magyarországi reformált egyház papjaihoz.

„A hegyeken zászlómat felemelem,
az én kürtömet megfuvallom! Meg-
halljátok!” Ézsaiás VIII; 3.

A „Sárospataki Lapok” folyó évi egyik számában, annak szerkesztője megdöbbenő jelül tűntette föl, hogy igensok pásztor lelkében megverve, megtörve áll már a széledező nyáj felett, s attól félhetünk, hogy immár időnap előtt betelik rajtunk az írás jóslata: „megverem a pásztor és elszéled a nyáj,” s bámulatosnak, majdnem megfoghatatlannak nyilvánítja azt a kitartást, azt a magasabb lelki erőt és lemondást, melylyel eddig a protestáns papság helyzetének nyomasztó, elégséges kenyér nélkül való voltát hordozta; amelylyel bele tudta magát törni abba a foglalkozásba, amely az anyagi javadalmazás oldaláról tekintve, minden lépten-nyomon azt a lelket, munkakedvet lesújtó tapasztalatot állította eléje: életed tengődés, tied öröksége pedig csak a koldusbot lehet!

Nézzünk szemébe e valóban létező szomorú jelenségnek!

Hát csakugyan nyájszélesztő lelki levertséget képes teremteni napjainkban az a szegénység, amelylyel századokon át, kálvini törhetlenséggel tudott megbirkózni a protestáns papság? Hát napjainkban már sokunknál csak a húsos fazekak képesek kellő kitartást, vagy éppen magasabb lelki erőt kifejteni, ernyedetlen buzgóságot biztosítani? Hát ennyire kislelkűek tudnának lenni a gályarabságot is szenvedett hit-hősök mai ivadékai, a gondviselés elfogyhatlanjóságának hirdetői? Nem! ezerszer is nem!

Nem a szegénység bántja, nem az hangolja le és keseríti el a mai papság békétlenkedő és sorsa ellen zúgolódó többségét; hanem az a közöny, sőt ellenséges érzület, amely helyzetét napról-napra tűrhetlenebbé, lelkiekkel foglalkozó állását, fenséges volta dacára is, ízetlenné, unottá teszi. Az az ügyével, bajával nem törődő lenézés,

amely a visszaélések orvoslatáért esengőt csak durva visszautasítással hallgattatja el, s mi több, olyan család, sőt nemzetség sarjának ajkáról hallatja e visszautasító szavakat, melyet még deák-korunkban megtanultunk a vallás szolgálai iránt tanusított kegyeletért tisztelni.

Az fáj nekünk, az ver minket le, hogy napjainkban nem hogy sorsunk javításán látnók munkálkodni azokat, kiknek lelki javára s üdvére van szentelve életünk; de sőt lépten-nyomon díjleveleink csonkításán törekvő roszakarattal, mondhatni gonoszsággal találkozunk.

Az fáj nekünk, hogy még törvényalkotó képviselőinknek sem jutott eszökbe arról intézkedni, hogyha már nyomasztó országos szegénységünk, gazdasági, pénzügyi viszonyaink lényeges fejlesztést nem engednek meg; legalább azt a keveset, mit az áldozatkészség korában nem eléggé szabatosan kiállított chartáink ígérnek, inkább némi százalék-levonással, de biztosan és kifogástalan minőségben, kellő időben, hiánytalanul és a hívekkel való érintkezés nélkül bocsátná az egyház birtokunkba. Például nem rendelkezhetné-e meg az egyházi főhatóság, hogy, mint az Tisza-Kesziben van, az egyház, a gondnoka által párbér-címen magtári helyiségbe gyűjtött összegből tartozzék bizonyos mennyiséget a lelkész s tanítóknak kimérni, mégpedig porra s gazra való számítással, néhány köbölnyi többlettel a megállapított összegnél, vagy pedig köteles legyen azt a hivatalnok tetszése szerint átrostáltatni! Vagy, hogy a minőség a mennyiséggel kárpótolva legyen, a terméket súlymértékben fizetendőnek mondaná ki. Mert valóban nevetséges az a mi, még ma is véka számra való fizettetésünk, midőn mindenki métermázsán ad és vesz! Minket pedig az előljáróság által szedett oly minőségű gabona-félékkel fizetnek, melyeknek vékájából rostálás után csak $\frac{3}{4}$ marad. Tehát 40 köbölből elvesz 10; 80-ból oda van 20, szóval a fizetés negyede. Faightményünk tekintélyes százalékát, míg udvarunkra szállítottat-

nék, a gyengébb igavonó erővel rendelkező az erdőben hagyja; a másét kedvelők pedig útközben adják el, vagy a szállító egyén portájára hánycsák le. S ha itthon ölbe rakatom ki, kalitkaszerűen élire állongatják a hasábokat, hogy az erdei terméretet kiűssék. Megvárhatnók az intéző köröktől, hogy beszüntetvén az egyházi robot-munkák, földbirtok-arányos váltságdíjat fizessenek híveink, mégpedig úgy, hogy a kívánt teljes összeg, az illetékes kezekbe, a földművelés idejét előzőleg, pontosan át legyen szolgáltatva. Pénzre változtató lenne a must vagy több helyt már szőlőül fizetett bor-kivetés is. Mert ez érdeken már lehetlenséggel is határos az előjáróság útján való pár-bérszedés épen akkor, midőn minden élő lény saját szüretjével van elfoglalva. Ha pedig mindent megváltatni kivihetőnek nem mutatkozik, legalább egyelőre, akkor szabassék meg a szőlőműrőnek ürtartalma s mondassék ki, hogy a nyers terméket tetőzötten kell mérni, vagy pedig ehhez is súlymértéket kell alkalmazni. Mert különben észre sem vesszük: hirtelen elfogy talpunk alól a föld. A rohamos elszegényedés, a birtoknak más vallásúak, különösen pedig zsidók kezére való átszállása, végül a studiummal előidézett szaporodásihiány következtében, előbb elviselhetlenül meg sokasodik a közmunka, szántás, termés, tűzifa-szállítás és a failleték megvásárlására tett kivetés terhe; majd az egyházi nyögöt megunt hívek tömegesen vonulandnak oda. hol legalább kecségető családekül, az olcsóbban történő idvezülhetés módja van számukra felmutatva. Akkor aztán kisebb egyházaink megsemmisülése feltartóztathatlanul fog bekövetkezni. Tehát ne üzzük a csak napról-napra élősködés politikáját, hanem mentjük meg a sülyedő hajón, ami még megmenthető, ha másképp nem, hát az egyházi terheknek az egyesek birtokára leendő telekkönyveztetésével is. Tudtommal a gömöri egyházak egyikének derék lelkésze, kapacitálni volt képes híveit a jövő biztosítása érdekében, a fentebb említett telekkönyveztetésre, s az ügy keresztülvitele csak azon tört meg, hogy a birtokaikat ekkép megterhelni kész lakosok, még betáblázási költség ráfizetésével is újabb áldozatot hozni már nem lettek hajlandók. Felette kár, hogy az egyházi hatóság közvetítésével még a lelkész által viselendett s az utódokra átszálló kamat-teher mellett is, a szükségelt 300 forint biztosítási összeg elő nem lett teremtvé.

Hová jutottunk már is az idők hosszú folyamán? Megkísérlem leírni egyházaink papi s tanítói állomásainak képét, hogy így az a jelennek képéhez viszonyítható legyen. A hitbuzgóságnak s az üldözések alatt nagyranőtt áldozatkészségnek korában, gabonaneműekkel zsákszámba dotált egyházi szolgák úgynevezett „telhetetlen papzsákja,” mit a

kapzsiság, a méretlenül nyújtott párber elfogadására küldött, előbb a szemetes minőséget pótló, a törvényeknél 2—4 itcével nagyobb vékává lett; majd hivatal-elődöm halála alkalmával ez elsikkasztatván, az egyházi ürmérték egy meszelylyel kisebbre készítettett a forgalomban lévő 36 magyar itcével egyenértékű 40 osztrák itcésnél, s napjainkban ilyennel mérnek számunkra oly szemetes rozst, amilyenből 2 véka kirotálva $1\frac{1}{2}$ véka s 1 literre devalválódik. Ezek szerint papíron 90 köböllel biztató, hajdan, csak egy emberöltővel is előbb még 100 köblöt biztosító díjvelem értékéből 10 köből bevehetlennék lévén tekinthető, a már biztosnak látszó 80 köbőlől, 20 porra, szemetre számítandó. Tehát az összegnek $\frac{1}{3}$ -a odavan!

A papját, tanítóját bortermékéből részesíteni kívánó kegyeletes korszak megalapította, hogy minnen szőlővel bíró házaspár 16 itce mustot fizessen, s így biztosítva lőn 18—20 hordó bor. Ez a mustfizetés utóbb annyi keresztvizen ment át, hogy az értéktelenné vált élvezhetlen „veszett vizet” második elődöm saját személyéhez kötve, nagy ügygyel-bajjal felcserélte 8 itcét sem biztosító egyegy putton szőlőfizetéssel, mit az utódok is elfogadhatónak találván, most az élvezhető s eladható bor-bevétel 8 hordóra tehető. Tehát felényire sem, mint volt valaha! Így jött gyakorlatba a legújabb időkig divatozó fűtőkkel való adózás, melynek ürmérő edénye annyiféle, ahány az egyháztag, s egyik hoz kicsomoszoltat, mondván: „míg a szőlőből hazahoztam, lerázódott, összetörődött, azért van híja is!” Másik kiválogatja az erdélyi és polyhos fajt, meg az éretlent, e nyilatkozattal: „ilyen termett, ilyent adott az Isten!” És ennek párberként összeszedését miként lehetne az előjáróságra ruházni, midőn mindenki saját termékének felvételével foglalkozik egyidejűleg 3—4 s több napon át, s ha ráérne is valaki, van annyi esze, hogy érettünk minden egyes emberrel, a minőség s mennyiség miatt nem fog perelni.

A hajdan kegyes hagyományok útján, papi s tanítói földekül nyert szántó- és rétföldek kifogástalanul jók voltak s legeltetési jog is volt hozzájuk kötve. Azonban jött a tagosztályozás! A pap, tanító számára szánt területek, csekély többlet ürügye alatt, terméketlenebb s nehezebben művelhető, legelőhiány miatt nem javítható, messze eső tájakon hasítottak ki, hol aztán a hosszantartott tagosítási perek folyama alatt senki által nem javított területet némely önző előd, a föld termő erejét pihentetés nélkül való használattal, az utód megrontására kiszivattyúzta, még olyan is, ki az eféle visszaélés gátlására hozott törvény megtartására volna hivatva. De hát ki ellenőrködjék e téren? A hallgatók mit törődnek azzal, ha a későbbi nemzedék csak gazt arathat? Javítsa meg,

ha tudja! az ő dolga! Aki hátul marad, tegye be az ajtót! A hajdani jó rét helyett méretett vízjáratos terület. Közös legelő helyett itt-ott tagos pascum cím alatt, kopár, köves, vad fűvet termő térek mutattattak ki. Legtöbb helyt pedig a legelő-jogot bérteni kell az uraktól darab számra 10—12 forintért. Még hajdan a közlegelőkön még juh-tenyésztés is volt űzhető, amiért a felföldi megyék papjai elnevezték alsóborsodi kollegáikat „juhospásztoroknak.” De hegedült már ez előnyről szent Dávid! Az ölfailletmények a legolcsóbban szerezhető minőségüekből vásároltatnak, mert jelző: „szegény az eklézsia!” S hány darab elmarad abból, míg hozzánk ér! Szerencséje némelyikünknek, hogy a lopás dacára jut is marad is!

Földeink műveltetése a nép által, hányd-elvesd-el megyen és sohasem idejében, mert a nép csak saját földé megmunkálása után jön számunkra dolgozni. Még így is sokszor szolgabíróra szorulunk.

A mai viszonyokkal szemben, ha visszatekintünk a gályarabságot szenvedett hithős lelkészek korára, elmondhatjuk, hogy azok nyomort, háborgattatást, kínos gyötrelmeket szenvedtek ugyan, de nem hallgatóik, hanem a szakadárokat üldöző katholicismustól. És ez óriási nagy különbség!!!

Annálfogva arra hívom fel a napjainkban megejtendő egyházmegyei gyűléseket előzőleg kártársaimat, hogy tömörüljünk a sorsunk, helyzetünk javítása és biztosítása érdekében tartandó papi conferentiára, s a közigazgatás tárgyaira szánt napnál korábban jelenvén meg, azon sérelmeinkről, bajainkról elmélkedjünk s a szükségelt orvoslát végett testületileg tegyünk fölterjesztést az egyházmegyei székek útján az egyházkerületekre.

Saját kezünkben van sorsunk javíthatásának hatalmas eszköze: az egyetemes papságnak szavazatjoga. Ha még most is egykedvűen, mondhatnám gyáván s tünnyán tűrjük a testületünket emésztve rágó sebeket: meg fogjuk érdemelni azt a szükségletet és nyomort, amely napról-napra nyomasztóbbá leend.

Édes Ábrahám.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai felügyeletről.

Derék az, hogy egyszer már akadt valaki, aki az iskolák feletti felügyelet kérdését megbolygatta s a mostani eljárás ellenmondásait és fonákságait nyíltan előnkbetárva, sürgeti ez ügynek komolyabb megoldását, a felügyeletnek lelkiismeretes és szakértő férfiakra való átruházását.

Görömbei barátom tette ezt, a „Sárospataki Lapok” 8-ik számában. S amiket ott előbeszél, azok mindenesetre megérdemlik a komoly megfontolást.

Igen, mindenkinek el kell ismernie, aki a mostani iskolalátogatások felületessége felett elfogulatlanul gondolkozik, hogy a jelenleg divó eljárás útján a népiskolák szellemi állásáról világos és *hű* képet

nyújtani teljes lehetetlenség s a tanító képességéről és szorgalmáról határozott ítéletet nyilvánítani igazságtalanság. Mert ez nem iskolalátogatás, hanem csak *bekukkanás*.

Emellett semmi egyöntetűség, semmi közös eljárás mód az egyházkerületek egyes megyéiben. Azaz, hogy csak nálunk mondom, hogy nincs, mert a többit nem ismerem.

Íme a bizonyíték:

Az egyes megyékben — a közgyűlésről nem is szólván — az iskolák feletti őrködést gyakorolja a „népiskolai bizottság.” Már maga ezen testület a különböző helyeken nagyon különféle elemekből van összeállítva. Így p. o. egyik helyen két elnök van (egy papi és egy világi), másik helyen csak egy (papi). A tagok között van: Abaujban 2 pap, 1 világi 3 tanító; Ungban 2 pap, 1 világi, 2 tanító; Alsózemplénben 2 pap, 2 pataki tanár, 3 tanító; Tornában 2 pap, 1 világi s tanító egy sem; Gömörben a körlelkészek, a világi körlátogatók s 8 példánytanító; Alsóborsodban ugyancsak a körlelkészek, 3 világi s tanító egy sem.

A népiskolai bizottság természetesen nem közvetlenül gyakorolja a felügyeletet, hanem gyakoroltatja azt a körlátogatók által. Ezek aztán még cifrában vannak összeválogatva. Néhol csak körlelkész látogatja egyedül az iskolákat, másutt egy körlelkész és egy világi egyén, tehát ketten; ismét másutt egy pap, egy világi és egy tanító, tehát hárman.

A látogatási körök szintén a legindependensebb szabadsággal és tarka-barka különféleséggel vannak az egyházmegyei nagy dűlőből kihasogatva. Nevezetesen míg egyik-másik megyében 20—25 körlátogatóságnak ugyanannyi megvizsgálandó szakasza van mindössze 4 vagy 5 iskolával, addig p. o. a.-borsodban a körlelkészeknek és a látogatási szakaszoknak a száma is épen annyi, amennyi a canonica visitatoroké, t. i. csak 4.

És hogy a leggyűlöletesebb oldaláról is szóljak ennek a dolognak, t. i. a körlátogatók *szakképzettségéről*: meg kell említenem, hogy e lényeges kellék sem részesül mindenütt kellő figyelemben.

Anélkül, hogy valakit sérteni akarnék (ami ha akaratlanul megessék rajtam, előre is bocsánatot kérek érte), a nyílt és egyenes igazság érdekében nem hallgathatom el, hogyha minden válogatás nélkül ezután is kinevezünk körlelkésznek akárkit, csak azért, mert *a sor ő rajta van*: akkor sohasem fogunk célt érni ezzel az intézménnyel, mert működésének sem tényleges haszna, sem valódi tekintélye nem fog bekövetkezni. Pedig jelenleg nem egy helyen így szoktak eljárni, s a többek között az a.-zempléni egyházmegyeiben is. Nem azt nézik, hogy kinek van kedve, hivatása, szükséges szakképzettsége s tapasztalata az iskolák látogatásához s megbírálásához, hanem, hogy ki az egyházmegyében az ujonnan választott fiatal pap, aki még nem viselte ezt a kellemetlen terhet, akinek tehát minden gondolkodás nélkül a nyakába lehet azt sózni néhány esztendőre, míg megint egy ujonnan választott fiatal lelkész nem kerül.

De hát eltekintve a kérdésnek ezen oldalától s visszatérve ismét az egyházmegyei népiskolai bizottságok s körlátogatóságok fentebb kimutatott különböző egybeszerkesztéséhez, tisztelettel kérdelem: miért e sokféleség, e bántó össze-visszaság? s mire való az az „egyházkerületi népiskolai tanügyi bizottság,” ha nem arra, hogy az egyházmegyék részére irányadó útmutatással szolgáljon, s legalább a maga kerü-

letében mind a népiskolai bizottságokat, mind a körlátogatásokat egyöntetűen szervezze? Hiszen elébe terjesztik minden évben az egyházmegyei népiskolákról szóló jelentéseiket. E jelentésekből, évek során át merített tapasztalatait és tanulságait összegezve az egyházkerületi bizottság, s azoknak alapján aztán kidolgozva egy általánosságban kötelező javaslatot, terjesztené azt a kerületi közgyűlés elé szentesítés és életbeléptetés végett.

Én — távol attól, hogy magamat tanácsadóul akarnám feltolni — tisztán csak az ügy iránti érdekeltségből, megkísérlem elmondani, hogy igénytelen egyéni felfogásom szerint, miképen gondolnám legcélosabbnak az egyházmegyei népiskolai bizottságok és körlátogatóságok egybeállítását.

Vezérelvem az, hogy ezen felügyelő-hatóságok tisztán csak azok közül választassanak, kik az iskola-ügyhöz legjobban értenek s iránta leginkább érdeklődnek.

Az egyházmegyei népiskolai bizottságba — ezen elv alapján — választatnék 3 pap, 3 világi egyén és 3 tanító, mert az felesleges, hogy ez a testület 24 tagból álljon, mint pl. Gömörben. Két elnökre sincs semmi szükség, úgyhogy én teljességgel nem tudom átlátni: miért akarjuk ide is erővel bevinni a kettős elnökség céltalan intézményét. Ez az egy elnök aztán lehetne akár pap, akár pedig világi személy. Hogy pedig a tanítók is helyet találjanak minden egyházmegyei népiskolai bizottságában, azt nem csupán a méltanyosság követeli, hanem az általam fentebb hangsúlyozott vezérelv.

A körlátogatóságok szervezését a gömöri mintára ajánlanám megejteni. És pedig azért, mert több szem többet lát. Meg hogy akkor szakértelem és tekintély együtt lesznek képviselve a körlátogató bizottságban s következőképpen évenkénti látogatásuk imponálóbb esemény lesz, mind a tanítók, mind a gyermekek, mind az iskolaszékek, illetőleg presbyteriumok előtt. De eltekintve minden okoskodástól, leginkább ajánlható a gömöri berendezkedés azért is, mert az eddigi tapasztalatok azt mutatták legéleterevalóbbnak s következményeiben legeredményesebb hatásúnak. Hiszen tudjuk, hogy a tiszáninneri kerület egyházmegyei közt a népiskolai ügy Gömörben áll a legerősebb lábakon.

Eszerint tehát az egyházmegyei ügy osztatnának fel egyes szakaszokra, hogy se nagyon sok egyház, illetőleg iskola ne essék egy-egy járásra, se nagyon kevés. Mert az előbbi esetben valóban nagy lenne a teher a látogatókra, az utóbbiban pedig megeshetnék, hogy — bocsánat! — nem találkoznék elég alkalmas és ügybuzgó ember a nagyszámú szakaszok részére.

A körlátogatóság tagjai lennének pedig minde-nütt: egy pap, egy világi és egy tanító.

Az így szervezett szakértő bizottság aztán — nem lévén neki mellékes dolga az iskolák megtekintése, mint a canonica visitationak — nyújthatna az egyházmegyének lelkiismeretes eljárás alapján tiszta és hű képet a népiskolák szellemi állapotáról, s mondhatna határozott és igazságos bírálatot a tanítók szorgalmáról és képességéről.

A canonica visitatio pedig ha megmarad is még egy darabig eddigi alakjában, ám nézzen be ezután is az iskolába, ha érdeklődik iránta; szóljon ott néhány buzdító szót a gyermekekhez s ha ideje engedi, hallgassa is meg egynek-kettőnek szépen elfujt feleletét, mint eddig tette, s amelynél többet eddig sem tett: *de bírálatot az iskoláról az egyházmegye elé ne terjesz-*

szen s ilyesmit ne kívánjon tőle az egyházmegye sem, mert alapos bírálat megejthetésére egy órai felületes visitálás nem elegendő.

Mert csakis így fogjuk mi megtudni, hogy egyik-másik iskolánk és tanítónk mennyit ér, s csakis így fognak megszűnni egyházmegyei gyűléseinken azon szégyenletesen nevetséges, vagy ha úgy tetszik; nevetségesen szégyenletes epizódok, amilyen nálunk is megesett tavaly, hogy t. i. a canonica visitatio *kitűnőnek* declarálván azon tanítót, kit a körlelkészi referáda *elégtelennek* jelezett: az ebből keletkezett veszekedés végén (hogy kinek van hát igazsága?) a közgyűlés szavazattöbbséggel a nagytiszteletű visitatiót hagyta — kisebbségben.

Sajgó.

TÁRCZA.

Comenius Magyarországon. 1650—1654.

(Vége).

Más hibája is volt a pansophiának: a bevégzetlenség, a megállapodás hiánya. Comenius sokszor hangsúlyozta, hogy e nagy munka nem egy ember erejéhez mért, hogy az egyes tudományköröknek az eddigi latin iskolában megszokottnál nagyobb értéke miatt segítségre van szüksége; de a segítőköt sehol sem nyerte meg. Comenius nagyon is érezte, hogy a dolognak tisztázásra van szüksége; először csak egy tervezetet bocsátott ki *a bírálok véleményének kipuhatólása végett*¹⁾; a bírálat nem késett, de nem volt oly egyhangulag kedvező, mint a *Janua* bírálata. Comeniusnak felvilágosítást kellett írni a bírálok számára. 12 évig vajudott a pansophia tervével s igen zokon vette, midőn Oxenstierna a pansophicus irányzathoz saját fegyverével²⁾ terelte vissza a nyelvkönyvek írásához³⁾; bár segítőtársakat nem kapott, nem hagyott fel Comenius az eszmével akkor sem, midőn annak valósítása Patakon is hajótörést szenvedett. Nem kevesebb, mint öt értekezésben dolgozta fel pansophiáját, s ezeknek az a hibájuk, hogy a nézetek, ha nem is az alapelvekben, de a részletekben többször módosulnak. Az utóbbi időben, a profetismus mámorában inkább sejtett Comenius, mint világosan látott. Homályos kifejezések, gyakori ismétlések, bibliai formák hajhászata, a pszichológiai fogalmak tág, ingatag volta, csaknem lehetetlenné teszik a pansophicus iratok részekbe menő jellemzését. Azonban Comenius nem volt önhitt s belátta a munka gyöngeségét; többször említi, hogy ő csak az alapokat kívánta lerakni, a kivitel, a kezdetben talán hiányos mű tökéletesítése az utódokra hagyandó. Sajnos, hogy az utókor, ahelyett, hogy megértette s követte volna, elfeledte őt. Pedig Comenius erősen hitt műve jövőjében, s alig érhetne volna nagyobb bánat életében, mint annak tudata, hogy az általa képviselt irányt elfeledik.

De hát elfeledték-e? Igen, két századig; de ama meleg érdeklődés, melyet művei, iránya és szelleme iránt az újabb kor tanúsít, mutatja s remélni engedi, hogy Comenius eszméi nem haltak még, sőt új életre támadnak. Sok dolog van meg a paedagogia terén, amelyben Comenius útmu-

¹⁾ Dilucidatio I. §. 8.

²⁾ Potiora quidem potius, sed priora prius.

³⁾ Ad scholasticis nugis; mint C. magát kifejezé.

tatónk lehet. Az önálló népiskola, egységes iskolai szervezet, a realismus és humanismus egyesítése iránti eszméi vajon nem állanak-e mai napig is utól nem ért eszmények gyanánt előttünk? Sok dolog a paedagogia terén, melyről ma azt gondoljuk, hogy talán nem is lehetett másképp, Comeniustól veszi eredetét. A nemzeti nyelv, mint az iskola tannyelve, szemléltető oktatás, testgyakorlás, könyvnyebb, természetesebb tanítási eljárás: mai nap már magokban érthető dolgok a népiskolában; nem így volt ez egykor! Nem érdemli-e meg tiszteletünket, aki ezek létesítésén, harmadfél századdal ezelőtt fáradozott? A latin nyelv tanításában, annak, mint nemzetközi nyelvnek a modern társadalom eszmeköréhez való idomításában, Comeniust követni senkinek sem jut ma már eszébe; de ki törte meg először a pusztá formalismusba süllyedt humanismust? Kinek nyelvkönyvei voltak az újabb korban több ideig, s általánosabb használatban, mint az övéi? s nem megérdemli-e elismerésünket az, ki kortársaira ily hatással tudott lenni?

Tanulmányunk folyamán talán oly eredményre jutottunk, mely több pontban ellenkezik a Comeniusról eddig bennünk élt kegyeletes képpel. A bővebb, élesebb világítás talán érdekesebbnek tűnteti fel előttünk a kép egyes részeit. Am e teljesebb világítás kifejté a színek pompáját is. A nagy száműzött tévedése, melylyel az olyannyira óhajtott szabadulást közelébb hitte, mint az az isteni gondviselés által elrendelve volt, nem homályosítja el előttünk Comeniusban a patriarcha jellemét, a Jób-jellemet. Az istenben vetett hit, az emberiség boldogítására irányzott s élte végéig nem lankadó törekvés; az alázatosság és szelidség, a hívei érdekében magát feláldozni kész szeretet, kiegészítve azon önhittségnélküli önérzettel, melylyel munkái tanulmányozása közben találkozunk, dacára némely életírói kedvezőtlen véleményének, csak növelték Comenius nagy szelleme iránti tiszteletünket és csodálatunkat.

Dezső Lajos.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Népies olvasmányok.“

Kiadja a „Vallásos iratokat terjesztő egyesület.“

(Vége).

Sz. úr egy csomó doktrínát, megannyi textus sacralist halmoz egybe, s azzal untat; Csécsi úrék a való életet rajzolják s abból vonják le; vagy ami még helyesebb: többször maga az olvasó vonja le a vallás-erkölcsi consequencekat. Sz. nagy előszeretettel pertraktálja a cégéres bűnöket; de csupán sematizálja őket; Csécsiék pedig ugyanazokból egy-egy élő képet festenek. Sz. műve terrorizál, fáraszt, lankaszt; Csécsiéké vonz, mulattat, érdekel. Sz. émelgyős sentimentalismusa idegessé tesz, borzongat, mint a fűrészeszelés, vagy ablaknyiszolás; Csécsiék józan, praktikus valóságossága ad hominem szól, épen ezért szívet hódító. Sz. minden emberit ki akar irtani; Csécsiék minden emberit istenivé nevelni. Sz. mindenáron törni akar, Csécsiék hajlítani. Sz. azt tanítja, hogy az ördög ma is megnyergeli az embert, Csécsi „János bácsi“-ja pedig azt mondja Ferenc öcsésének: hogy olyanok „nem is voltak, nincsenek is, csak az ostobák képzelődéseiben és a csalók gazságában“ (35. l.).

Sz. mereven tilt a korcsmától, s ahelyett, hogy mintegy tükörben, az olvasó elé tartaná annak desorganizáló, corrupáló, iszonyú hatását, anathémát kiált a borozókra; „János bácsi“ pedig őszintén bevallja, hogy „ő bizony iszik egy-egy kicsit mindennap.“ de szemelőtt tartva a régi bölcs mondását, hogy: három fűrt van a szőlőtőkén, egyik a *szükség*, másik a *gyönyör*, harmadik a *bujaság* fűrtje, ő — úgymond — csak az *első* fűrtig megy. Sz. a biblián s egynémely írásmagyarázati olvasmányon kívül, minden könyvet az index librorum prohibitorum lajstromába igtat (privilegizálván természetesen a „Szívművelőt“); „János bácsi“ pedig azt mondja, hogy szeret biz ő olvasgatni, de úgy, hogy amit olvas, azt megis emészthesse (43. l.).

Sz. azzal a minden önállóságot, a szabadakaratnak még csak csiráját is tagadó doctrinájával, tompa tétlenségre vezeti olvasóit, mert hát hiszen, ha az úr nem akarja, nem tehetünk semmit, épen semmit; „János bácsi“ pedig kontrádkál ennek a veszedelmes ataraxiának, azt mondván, hogy „sok ember a jó istenre keni saját mulasztását, pedig a jó isten azért adott belénk értelmet, hogy bajainkon segítsünk,“ amint a nevezetes mondás is tartja: „Segits magadon, az isten is úgy segít.“ (30. l.).

Ime ez a különbség, — ki ne látná, át hogy óriási — a Sz. és Csécsi úrék methodusa között.

Őh bizony Sz. úr gazda nélkül számolt; nem tudta, hogy kiknek ír. És még azt véli, hogy ilyformán magyar népünk szívéhez hozzáfér nemcsak, hanem egy fokkal előbbviszi a krisztusi öntudatos életben. Hát jó, legyen az ő hite szerint! Hanem én amondó vagyok, hogy bármint véli is ösmerni az életet, az embereket, ez nála merő fictió, s ezzel csak azon saját állítása mellett argumentál fényesen, hogy vannak bizonyos négy fal között tanuló emberek, kik tücsköt-bogarat összevissza gondolnak (Szívművelő 6. l.).

Az ilyen „négyfalközi tudósok“ aztán ma is kitűnő látóképességgel vannak felruházva, olyannal, minővel a mi egészséges két szemünk nem dicsekedhetik. Így p. o. Ők színről-színre látják „a gazok fejedelmét,“ s még szeme közé is nevetnek, mondván: „Jól látlak szép madár, de nem esalsz meg!“ Szívművelő 43. l.). S ha mi e kvalifikálatlan naivságon elmosolyodva, fölkiáltunk: Ó quanta species, cerebrum non habet! Ők nagylelkűen imígy fohászkodnak érettünk: „Óh. hogy a kegyelmes isten nyissa fel az ő szemeiket, hogy láthassanak“ (Szívművelő 59. l.). . . . . Nem kérünk az ily látásokból, és nem kérünk az ily közbenjárókból; vagyon minekünk egy közbenjárónk, ki ekként tanít imádkozni: Atyánk! . . . ne vigy minket kísértetbe. De szabadíts meg a gonosztól! . . .

Könnyű átlátni, hova jutna népünk, ily csodabogarak után menve. . . . Kétségtelenül egy új jövedelemforrás nyílnék hazai református papságunk előtt, az u. n. ördögűzési stólából, mely papi tisztnek szakszerű végezésére legtanácsosabb lenne, ha Sz. úr ki nem segítene bennünket, a dél-amerikai papok ágendáját kölcsönkérni. Mert ott manapság is szakszerűen kezelik az ördögűzés. Madarassy László beszéli, hogy „ő tanúja volt egy ízben annak, midőn a nyavalyatörős emberből lelkésze az ördögöt igyekezett kiűzni,

s a ceremonia végeztével néhány öreg asszony esküvel állította, miszerint az ördög csakugyan kiment, mert ők látták, amint szöcske képben elugrált" (Budapesti Hirlap, 1883. március 25. szám).

Nem tudom, erről Madarassy sem emlékszik, ha vajjon a paticus, elhagyván az ördög, szeme közé nevetett-e, mondván Sz. úrral: „Ah ördögmester, jól látom hová akartál vinni, hanem nem csalsz meg, engem ugyan nem kínoasz!” (Szívművelő 57. l.). Azt azonban tudom, hogy ily tanok propagálása mellett, mi is maholnap ördögi praktikát keresnénk az olyanfajta természeti jelenségben, melyet néhány év előtt (mikortájt Sz. úr, tudománya öregbitése végett, külhoni testvéreink körében időzött) irlandi vagy skóthoni atyafiak, mint csodát bocsátottak világgá; megfordult az angol egyetemeken is, s tudós theologus urak bizonyítgatták lehetőségét, hogy t. i. egy becsületes, istenfélő keresztyén farmernek gyönyörű búzavetése úgy, aratás tájon, egészen tönkre ment, a kalászkok üresen maradtak, szemet írmagúl sem lehetett találni bennök; és ezt nem tette más, de már hogy is tehette volna más, mint az ördög! Voltak szemtanúk, midőn végeslen-végig vonult a táblavetésen, sárgás, kéngőzös illatú felhőbe burkolózva; sőt némelyek a lábai nyomát is felfedezni vélték a gazok fejedelmének.

Jó, hogy nem volt közelükbe „János bácsi,” mert ő aperte megmondotta volna nekik, hogy: szamarak vagytok; ördög nyomát keresni ott, hol az *öböl* járt, ... még megtalálták volna boxirozni az infidelis öreget.

És itt el nem fojthatom afölötti csodálkozásomat, hogy Sz. úr a földműves életéből formálván keretet lelki-képzéséhez: hogy nem ragadta meg a fenti epizodot, az ördög omnipotenciájának meglepő színekkel való ecsetelésére! Higye meg, egy grádicscsal még elébb leendett azon cél elérésében, hogy sikeretlenné legyen a kultuszminisztérium eddigi összes vívmánya és kétéssé minden ezután kifejtendő studiuma, a népnevelés szent ügye körül. . . .

Különben vigasztalódjék Sz. úr; az ördögnek Csécsiék sem hagynak békét; oly élénk színekkel festik annak gazságait, gonoszlelkűségét, szemtelenségeit, hogy magunk előtt látjuk a pokol fejedelmét, egész alvilági ornátusában, persze nyereg nélkül. A feslettség démona meríti bűnbe „Csalfa Nánit;” a boszú démona lovalja a gazdag Varga Ferencet, Torkos Ferkót, Csiszár Miksát, a nádas dékányt, Balog István ellen; a gőg és pazarlás démona teszi tönkre tek. Hegyessy Alfréd urat; az irigység démona teszi papmaróvá, világgyűlölővé Módos András uramat sat. llyen alakban, igenis, hisszük és tanítjuk, hogy van ördög és undorodva fordulunk el tőle, és keresünk előle menekvést a názáreti Jézus szerető, kedves, boldogító társaságában. És ha Sz. így festené Szívművelőjében a „gazok fejedelmét,” szót se tettünk volna rá.

Bizon bizony, Sz. úr sokat tanulhat a „nádasi kurátortól” és a többiektől; megtanulhatja p. o. azt is: miként kell védekeznünk a nazarénusok ellen, ha azt akarjuk, hogy minket is magok után ne rántsanak. Balog István nem halmozza össze a biblia ezer meg ezer locusait, hanem józan magyar eszével, s hitbuzgó lelkének erejével töri össze a gaz apostol zagyva beszédét („Nád. kur.” 57—60. lap).

Igenis, mindenütt a józan, gyakorlati magyar ész, párosulva tisztult vallásos felfogással, melegen lüktető erkölcsös vérrel: ezek alkotják Csécsi úrék szereplő egyéneinek kidomborodó jellemvonását, s épen ezért felőlök elmondhatjuk, hogy csontunkból való csontok; elmondhatjuk, hogy a keret, melyben előnkbe lépnek, igazi magyar kálvinista tractatus.

Ezzel már be is végezhetném ösmertető soraimat. De még előbb bátor vagyok figyelmébe ajánlani Sz. úrnak a latin költő klasszikus szavait:

„Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui,

Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.”

És bár fölteszem, hogy kommentálásom nélkül is megérti, hova céloz vala a pogány Horác, engedje lefordítanom amaz aranyszavakat s visszaadnom a következőkben: „Örültnek mondassék az, aki meggyilkolja magában az embert, csak azért, hogy szentnek láttassék.

Én részemről ily gyilkosságra sohasem fogok vete-medni, és mint magyar kálvinista pap, tőlem telhetőleg óvni fogom népünket is hasonló merénylettől. Azért — azt hiszem — élni fog, élhet bennünk a Krisztus, és mi is ő benne.

Aztán még arra kérem: jegyezze föl, ha még eddig nem ösmerte volna, e sorok élén olvasható regulát: „Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.” hogyha még majd valamikor világgá bocsátand egy néminemű csodabogarát, ne csodálkozzék rajta, ha annak szárnyát szegi a józan ítészet.

Végül egy szavam van azokhoz, kik magyar népünk vallásos-erkölcsi nevelését nem ignorálják: ösmerkedjenek meg az első magyar „vallásos iratokat terjesztő egyesület” kiadványaival, melyeket én csak vázlatosan mutathattam be, ösmerkedjenek meg színről-színre, s bizony-bizony mondom, meg fogják azokat kedvelni. De ez nem elég. Szükség, hogy mentől szélesebb körben megkedveltessük, közkeletűvé tegyük e füzetkéket. Hiszen olyan olcsók és oly kedvesek, hogy nem lehet őket eléggé ajánlani.

A békés-bánati ev. ref. e. m. papsága szent célra egyesült, midőn összerakta fillereit s áldozatok árán igyekszik fentartani nemes vallalatát. Célja kivitelében számított és számít hazai lelkészi és tanítói karunkra.

Ha nem támogatjuk, hiú minden törekvése. Ha meg nem élhet, mienk a szegény.

F. Varga Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Megint szaktanácskozás.** Évek óta tanakodunk, húzalkodunk, alkudozunk már. Cikkeket, röpiratokat gyártunk; nem egyszer kikeserítettük egymást, hogy eszméinknek diadalt szerezzünk. Tanári gyűléseken, tanügyi-bizottságokban, egyházkerületi gyűléseken folyt a tinta és a bölcse beszéd; a miniszteri szaktanácskozások és tervezetek egymást érték. Majd jött a zsinat is, az ő „Köznevelés és közoktatás szervezete” című munkálatával, amit nem lehetett megerősíteni; mert hát a kormány még nem volt tisztában a közoktatás részleteivel; jött végre sok hányattatás után a miniszteri törvényjavaslat s legvégül a törvény, amelyről azt hittük, hogy most már megpihenünk; a kiál-

lott zaklatásoknak immár vége van. A felekezetek s ezek között különösen a miénk, amely köthette volna magát a törvényben biztosított jogaihoz, megkezdték az alkalmazkodás műveleteit. Tanterveiket újra átnéztették s utasították bizottságaikat, hogy *különös tekintettel legyenek a miniszteri tantervre*. Nos és megtörtént, hogy csakugyan úgy voltak, t. i. különös tekintettel. Úgy volt legközelebb a Budapesten ülésezett *egyetemes tanügyi bizottság is*. És mi történik?! A miniszter *megint szaktanácskozást* hív össze és újra foly a szóár és újra gyűrké a tantervet; helyreigazítják, amit — némelyek szerint — korábban rosszúl csináltak; egyik-másik tantárgyra nézve alább szállítják a mértéket... és nosza szegény protestáns iskolafentartó testületek, utánozzátok a miniszter urat megint! Hívjátok össze szaktanácsaitokat, tanügyi bizottságaitokat; rendeljétek gyűlésekbe a professor urakat, hiszen szűnődő van ügyis: mulathatják magukat a tanterv föltozásával. Ugyan nem lenne-e már ebből a komédiából, vagy parlamentárisan szólva: ebből a túlságos jóakaratból, elég!? Kilyukadunk-e hát a hosszú zavarból szeptemberre? Vagy akkor is még mindig nyomni fog bennünket a bizonytalanság? A középiskolai törvényt sokan úgy üdvözlöttük, mint amiben annyi legalább okvetlenül üdvös, hogy nyugodalmat biztosít. Nos hát elérjük-e már a meg is üdvözölt nyugodalmat?! A budapesti szaktanácskozás, folyó hó 13—14. napjain, különösen azáltal tűnik ki, hogy az a miniszter, aki sokszor adott feloldozó engedélyt a görög nyelv alól, most ime mindent iparkodik elkövetni, hogy a görög nyelv szükséges volta felől nemcsak a tanulókat, hanem a nagy közönséget is meggyőzze, annak idegenkedését is eloszlassa. Evégből egy díszművet készül kiadni a régi *Hellásról* s a tanári vizsgálatoknál nagyobb súlyt kíván fektetni a görög nyelvre, mint idáig. A francia nyelvi oktatásra szánt órákat szaporítani kívánja a szaktanács s a *szabadkézi rajz* rovására a mennyiségtani órákat is az alsóbb osztályokban. Azt a különbséget, amely a vallástanárnak öttel való emelése miatt a törvényben meghatározott óraszámra nézve előállott, úgy akarja kiegyenlíteni, hogy a *német nyelv, mennyiségtan és természettan* óraszámait szállítják alább a felsőbb osztályokban s azzal természetesen a mértéket is. Kimondta végül a szaktanács azt is, hogy a *hazai történet*, mely a létező tanterv szerint csak a 8-ik osztályban, tehát egyszer fordulna elő a középtanodában, a 3-ik vagy 4-ik osztály tantárgyai közé beveendő s emiatt az *egyetemes történet* tananyaga megrövidítendő. Értjük s legnagyobb részben helyeselni is tudjuk e változtatásokat. A görög nyelv szerelme ellen nincs panaszunk, sőt szeretnők, ha a miniszter reményei megvalósulnának. A *német nyelvi* óraszám csökkentése a *francia* előnyére legalább is tanulságos s a régi egyetemes tanügyi bizottságnak — amelynek tagjai a németet egészen kiküszöbölendőnek ítélték — bizonyára öröme telik ez intézkedésben; a mennyiségtan és természettan óráinak összességét vonását a *humanizmus* előtt való meghódolásnak látjuk a *realizmus* hátrányára; ami gimnáziumban nem veszedelem. . . Értjük — mondjuk — mindezeket a változtatgatásokat; de hát az a baj, hogy nem bírjuk elvárni a kísérletezés végét. Még

ezek a szaktanácsi megállapodások is csak tervek s részben csak *elvi* megállapodások. A reáliskolák tanterve szintén módosított s a legközelebbi tanévre az átmeneti intézkedések megtétettek; a végleges tanterv megállapítása előtt még a *közoktatási tanács* véleményét akarja kikérni a miniszter. Az érettségi vizsga miatt pedig az egyetem, a műegyetem és a felekezetek mind kihallgatandók!! Tehát kilátásunk van még egy rakás tervre és megint szaktanácskozásokra!! Mindezek után végre elkészül az állami tanterv, de hogy mikorra és mennyi ideig tartó érvényességgel, „azt voltaképen senkisé nem tudhatja.“ No de legalább nem vádolhat bennünket senki elhamarkodással. . .

— **A tiszántúli ref. tanári egyesület** folyó hó 12—13. napjain tartotta meg szokásos évi közgyűlését Debrecenben. Elnök, *Joó István*, a multa való visszapillantás és a jövő teendőinek körvonalozása mellett, a gyűlést megnyitván, jegyző, *Elek J.*, felolvasta a szokásos jelentést, amely a tagok apadását is bizonyítja. Majd a pénztárnoki jelentés után *Gergely Károly* ref. lelkész, volt debreceni tanár értekezett *Horatius* epodosai felett nagy hatással. *Gergely* úr kétségtelenül egyik kiváló munkása az ó *classica* irodalomnak s hívatott műfordító. Révész püspök úr, a debreceni ref. egyház nevében 50 db. aranyat ajánlott fel pályadíjjul az egyesület által megállapítandó kérdésre. A multa évi pályázatok eredménytelenek; a *vallástani* és *latin nyelvi* pályakérdésre érkeztek ugyan pályaművek (egy-egy), de a *magyar nyelvi* megfejtetlen maradt. A beadott művek sem ütötték meg a mértéket. Szomorú jelenség és nem is új az egyesület történetében. *Joó István*, elnök, *tanügyi szemlét* olvasott fel, érdekesen és ügyes összeállításban, mint máskor is. Végül tisztújítás történt, pályakérdések alapítottak sat.

— **A pozsonyi ev. theol. akadémiának** a lefolyt évben 58 növendéke és 5 tanára volt. Jövőre a tanárok száma 3-mal emeltetik s egy tanárképző facultas is tervben van. Az intézetben — mint a tudósító hangsúlyozva írja — *jelenleg hazafias szellem uralkodik*. A hazafias érzelmű theologusok ingyenes magyar nyelvi póttanfolyamot nyitottak s 200 tanítványuk volt. Csak előre!!

— **Bibliai versenypályázat.** A Lackenbacher testvérek 472 forint 50 krt tűztek ki örök időkre, évenkénti pályabérül, 15—20 bibliai versnek héberből arabra leendő lefordításáért. A versenyben csak római katolikus theologusok vehetnek részt és pedig a bécsi, prágai és budapesti egyetemek hallgatói közül. Az ez évi verseny háromszorosított díjra Budapesten, nov. 29-ikén fog megtörténni. Mózes öt könyvének mindenikéből 3—4 vers lesz kitűzve s a megfejtésre szótárral vagy anélkül 12 óra engedtetik. A díjat az nyeri el, akinek fordítása legjobban fog hasonlítani a londoni „Polyglotte“-hoz.

— **A sárospataki ref. népiskolai tanulók** részére f. év július 2-án a főiskolai kertben tartott nyári mulatság alkalmával leány-növendék alaptökéjéhez 55 forint tiszta jövedelem folyt be, mely összeg a helybeli népbankba helyezettett el. Mindazoknak, kik ehhez járultak, az egyház nevében halás köszönetünket nyilvánítjuk. *Kérészy István*, ref. főgondnok.

— **A német egyetemeken** a hallgatók létszáma a lefolyt iskolai évben jelentékenyen emelkedett. A 17 egyetemnek 25,084 hallgatója volt a nyári félévben; tehát 365-tel több mint a téli, s 1260-nal több mint a múlt nyári félévben. Leginkább emelkedett a *müncheni* létszáma, utána mindjárt a *berlini*. Mindenütt az orvostan hallgatók szaporodtak különösebben. Csupán 3 egyetem létszáma apadt. t. i. a *lipcsei* 14-el, a *tübingai* 27-tel és a *rostocki* 5-tel. Az evang. theologusok száma 3097-ről 3558-ra emelkedett; e tekintetben egyedül a *tübingai* létszám apadt. A római katolikus theologusok száma a múlt évihez képest 58-cal nőtt. A 17 egyetem összes evang. theologusainak száma 3558; a római katolikusoké 811. Legtöbb az evang. theologus *Lipcseben*, t. i. 638; legkevesebb *Rostockban*, t. i. 50. A *debreceni* és *sárospataki* theologiai akadémiák, hallgatóik létszámára nézve, versenyeznek a *boroszlói*, *greisswaldi*, *marburgi*, *jenai*, *bonni* egyetemekkel; felülhaladják a *strassburgit*, *kielit*, *gissenit*, *heidelbergit* és a *rostockit*. Ez utóbbiak létszáma mind alul van a százon s többnyire 50—80 közt váltakozik. A tanárok létszáma a legdúsabban berendezett egyetemeken is, mint a *berlini*, *lipcsei*, 8 rendes és 7—8 rendkívüli; a többiekben 6, 5, sőt 4 a rendes tanárok száma épúgy, mint a mi theologiai akadémiáinkon. *Giesennek*, *Boroszlónak*, *Kielnek* sat. csak 5, *Greisswaldnak* pedig csak 4 rendes tanára van.

— **Emberhienák.** A „*Bereg*” című lapnak írják a vérlázító sorokat: *Patkanyóc* községben, pár héttel ezelőtt hullani kezdtek a szarvasmarhák s összeülvén annak előjárósága, elhatározta, hogy felkeresnek egy „javas-asszony” hírében álló banyát: adná okát a rájuk nehezdedt istencsapásnak. A javas-asszony értésükre is adta, hogy ássák fel a temetőkertben általa megnevezett három holtinak a sírját s az abban talált holttestek közül amelyik veresebb színű lesz, abban van a gonosz lélek, aki a csapásnak oka; ezt vagdalják össze s ezután fizessenek a papnak néhány misét. Az így fanatizált nép folyó hó 6-ikán éjjeli 12 órakor valóban végrehajtá az irtóztató tanácsot. Isten szent nevével, a templomból hozott szent gyertya világánál, hozzálatott a sírok felbontásához s a kiásott három hulla közül egy 6 éves gyermek tetemét a falu bírása felmutatott a nép előtt, kijelentvén, hogy ebben van az öldöklő gonosz lélek; aztán a vad kannibál földre dobta a holttestet s a fájdalomtól megtört anya rimánkodása dacára először egy fejcsével a fejét vágta le törzséről s aztán vad kegyetlenséggel darabokra aprítá az egész hullát. Ennek a községnak lelkesze egy közelebbi tűzvész alkalmával, papi öltözetben s füstölővel kezében egy háztetőre ment fel s így akarta eloltani a tüzet s míg ezt hívei nézték, 14 ház lett a lángok martaléka. Ha mindez igaz, annak a papnak korbács kellene a misepénz helyett.

— **Apró hírek.** A Luther-jubilaeum alkalmából előkelő evang. férfiak és pedig mindenféle irányzatúak, *Luther-alapítványt* terveznek az evang. papok és tanítók gyermekeinek fölsegelésére. — *Berlinben* az evang. keresztyének létszáma, a májusi jelentés szerint 913,456; a lelkészeké pedig 117 és így 7808 lélekre esik egy pásztor.

PÁLYÁZAT.

A hódmezővásárhelyi ref. főgimnáziumnál két tanári állomásra ezennel pályázat nyitattik.

Az egyiknél kívánatik egy, a gimnáziumi tantárgyakban általános képzettséggel bíró, de főleg a *latin és görög nyelvekben s ezek tanításában jártas férfiú*, ki e nyelveket egyelőre a felgimnáziumban tanítsa hetenkint mintegy 23 órán. Ez állásra az országos középiskolai törvény szerint képesített egyének jelentkezhetnek kizárólagosan. A fizetés évi 800 frt., 150 frt. lakbér és a korpótlék, mely öt évenként 40—40 frtból áll, azonban 200 frtnál többre nem emelkedik. A megválasztott hivatalát a folyó évi aug. 20-ig elfoglalni köteles.

A másik állomásra kívánatik egy ref. ielkészí minősítvénynyel bíró egyén, ki a *vallástudományt* a főgimnázium összes osztályaiban (egyelőre heti 12 órán) és a községi felsőbb népiskolákban (jelenleg heti 4 órán) fogja tanítani, s kinek mellékteendői az egyházi jegyzőség és az egyház anyakönyvei vezetésében való segédkezés lesznek. Összes fizetése évi 1000 frt. A megválasztott, hivatalát a folyó évi aug. végeig elfoglalni köteles.

Mindkét tanár kétévi ideiglenes működés után fog állandósíttatni azon föltétel mellett, hogyha időközben kellő tanítási sikert, nevelői tapintatot és feddhetetlen magaviseletet tanusított. Mindketten azonnal tagjai lesznek a helybeli ref. gyámintézetnek és a tiszántúli középiskolai ref. tanárok nyugdíjintézetének.

A pályázati kérvényekhez csatolandók az illetők életkorát, egészséges voltát, készülségét, képesítettségét, eddigi hivatalos szolgálatait s erkölcsi magaviseletet feltüntető oklevelek, melyek is a folyó hó 31-ig *Szeremley Sámuel* főgimn. felügyelőségi elnökhöz küldendők.

Hódmezővásárhely, 1883. július 2.

3—3

A ref. egyház előjárósága.

PÁLYÁZAT.

A csurgói ref. főgimnázium VIII-ik osztályának bellitása alkalmával három tanári állomásra és pedig:

- a) *történelem* (főtárgy), *latin nyelv*;
- b) *német* (főtárgy), *magyar nyelv*;
- c) *természettan* (főtárgy) és *mennyiségtan* tanszéke

kére pályázat hirdettetik. Javadalmaztatása mindegyik állomásnak 600 frt. készpénz, $\frac{1}{4}$ éves előleges részletekben fizetve, ötödéves 50 frt. pótlékkal, 800 frt. legmagasabb összeg erejéig; természetbeni lakás kerttel, esetleg 200 frt. lakbér.

Heti tanórák száma 21—22.

Pályázatok képesség igazoló okmányok, születési és egészségi bizonyítványokkal felszerelve, közvetlen hozzám *Kaposvárra* címezve, legkésőbb folyó évi augusztus 10-ig beküldendők, hogy a választás azon hó első felében még megtartandó egyházmegyei közgyűlésen megtörténvén, a megválasztott helyét a tanév kezdetével elfoglalhassa.

Kiköttetik 2 próbaév, mely idő alatt esetleg a hiányzó oklevél is beszerzendő.

Matolcsi József,

3—3

a gimn. igazgató-tanács elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Agnitio erroris.“ Gyöngyösy S. „Észrevételek „Sajgó“ úrnak a népiskolai felügyeletről írott cikkére.“ Csizsár I. „A nyír-
egyházai ref. egyház templomszentelési örömmünnepe.“ Vas Mihály. „Vegyes közlemények.“

Agnitio erroris.

Nagyon kellemetesen voltam meglepetve az „Errare humanum est“ című közlemény tartalma által; legyőzött számítási tételeim romhalmaza felett, egyáltalában nem adtam Máriust a cárthágói dőledékeken; ha voltak könyeim, azok csak az öröm könyei lehettek! Hát hogyan örülne az az ember, aki jövedelmeinek hosszas számítását után azon eredményre jutott, hogy legfőlebb 20 forintja lesz; azonban mások által utánna számításátván a tévesztett alapon kezdett munkálat, egyszer csak azt mondják neki: balgata! Hiszen neked ezer forint jövedelmed is lesz!

De hát „Errare humanum est!“ Ez megdönt-
hetetlen igazság. Ha azon emberek sorába tartoz-
nám, akik polemizálási mániában szenvednek és
felderített tévedéseiket is körömszakadtáig védel-
mezik; ha filozofálni, ügyvédi fogásokkal akarnék
élni, talán tudnám is magamat darab ideig védeni!
De hát minek védekezném, mikor tévedésem helyre-
igazításán magam is rendkívül örülök? Polemi-
zálás helyett tehát beismerem tévedésemet és mel-
lemet verve kiáltom: „Peccavi! Fateo peccavi!“

Annyit azonban ki kell jelentenem, miszerint
a tévedés terén nem egyedül állottam, sem köz-
leményem megjelenése előtt, sem azután. Ezt ig-
azolja az „Errare humanum est“ cikk írója is,
midőn „egyes, már-már csüggedni kezdő
olvasóimnak“ megnyugtató céljából látja
szükségessé bonckés alá venni némely állításai-
mat; tehát voltak, akik csüggedni kezdettek; azt
pedig okvetetlenül kell tennem, hogy azok is,
akik csüggedni kezdettek, utánna nézték az álta-
lam érintett §-okat és az ellenkezőt nem tudták
kiolvasni a törvényből.

Kétségenkívüli tehát, hogy a tévedés alapja
a törvénynek nem egészen szabatos szövegezésére
vihető vissza. Ugyanis, ha olvassuk egymásután
a 219. §-tól a 224-ig logikai rendben egymásután
következő dolgokat, nevezetesen a 219. §-ban, hogy

„ezen közalaphoz minden családfő kö-
teles évi járulékot fizetni; a 220. §-ban,
hogy „az évi járulás megállapítása osz-
tálybasorozás által történik;“ a 221.
§-ban, hogy „az osztályok fokozatait sat.
a konvent szabályrendelet által álla-
pitja meg;“ a 222. §-ban, hogy „a bevallási
ívek betöltését az egyház községek pres-
byteriuma eszközlik;“ a 223. §-ban, hogy
„a családfőnek jogában áll egyszer s
mindenkorra megváltani!“ És most egy
kikezdésben az mondatik, hogy „az ekkép be-
fizetett összegek tőkésítendő, s az
alap csak a tőkének kamatait fordit-
hatja évi kiadásainak fedezésére!“ Hát
bizony igen könnyen megtörténhetik, hogy ezt a
pontot az egymásután és összefüggés követke-
zésben alkalmazza az előbbi §-okban körülírt jöve-
delmekre is, annyival is inkább, minthogy a köz-
alap főjövödelmét képező összegről sehol sem mon-
datik ki határozottan, hogy annak csak 75%-tólja
lenne elkölthető, hacsak a 224. §. f) pontjából
nem olvassuk ki, hogy a közalap évi jövödelmé-
nek 25%-a tőkésítendő. Ha pedig a 223. §. má-
sodik pontját tévesen a közalap egész jövödelmére
alkalmaztuk, azon esetben a 224-ik §. f) pontját
csak kamatnak fogjuk tekinteni.

Ha a törvény szövege világos és szabatos
volna, ily tévedésbe nem lehetne jönni; mert ha
a 223-ik §-ban fölvevett, kevésbé lényeges jövede-
lemre, egy külön pontban ki lehetett mondani, hogy
„az ekkép befizetett összegek tőkési-
tendő!“ akkor a közalap legfőbb jövödelmét,
életfeltételét képező, a 219—222. §§-okban jelzett
összegekre sokkal inkább ki kellett volna és pedig
külön §-ban mondani; hogy „az ekkép be-
folyt jövedelmeknek azonban csak 75%-a
fordítható a közalap céljaira, 25% pe-
dig évenként tőkésítendő!“ Mert ha nem
lehet is tagadni, miszerint a 223-ik §. második
pontjának, csupán az első pontra lehet vonatko-

zása; úgy másrésről nehezen igazolható az a szövegezés, midőn a 224. §. f) pontja, minden hivatkozás nélkül a 219—222. §§-okra reflektál.

Aki az általam írottakat figyelmesen elolvasta, meggyőződhetett, hogy nekem intencióm nem lehetett, sem valakit lehangolni, sem készakarva tévútra vezetni; hanem egyedül lelkem amiatti aggodalmának akartam kifejezést adni, hogy a közalap létesítésével a jelen sebei vérezni hagyatván, majdnem minden a jövő számára tőkésített.

Hála Istennek, hogy nem így van! Igaz, hogy így nem vehetünk országot, mely e világból való; nem lesznek millióink: de lesz annyink, hogy minden évben sok könyvet letörülhetünk, sok sebet begyógyíthatunk!

Bár az ekként megfordított számítási arányokat örömmel fogadom, mindazonáltal a multkori közleményemben kifejezett minden többi nézeteimet fentartom, úgy az osztályozás, mint a behajtás körül kimutatott nehézségekre nézve.

De fentartom, a számítási nagy különbözet dacára is, különösen a közalap decentralizációjára vonatkozó egyéni nézeteimet, most méginkább mint azelőtt; a megváltozott számarányoknál fogva még fontosabb, még meggyőzőbb indokok követelvé a közalap központi kezelését.

Jelenleg le kell számolnunk mindenekelőtt azon reménynyel, amelyre az én téves számításom szerint támaszkodhattunk, hogy t. i. a közalap elkölthető pénze évről-évre növekedni fog. Most amennyi osztalékunk lesz az első évben, annyi lesz mindaddig, míg a tőkésített összegek kamatai folyókká nem tétetnek; az pedig nem lesz egyhamar! Ezen az alapon, bár még mindig bizonytalan, de mégis megközelítőbb számítást tehetünk, hogy jövőnk képét láthassuk.

Tehát számítsunk az „Errare humanum est” cikk írójának számaival.

A közalap reménylegesen 180,000 frt. évi jövedelmének 25%-a, tehát 45 ezer forint tőkésítése után, maradna elkölthető összeg 135 ezer forint; ennek 67,500 frtot tevő felerésze központi kezelés alatt hagyatván, ha a másik fele az 5 egyházkerület között elosztatnék, jutna egyremásra egyiknek-egyiknek 13,500 forint; ennek fele egyházkerületi kezelés alatt hagyatván, a másik fele, vagyis 6750 forint az egyházmegyék között osztatnék ki. Így tehát, fölvéve saját egyházkerületünket, a 8 egyházmegye között, mindenkinek jutna egyremásra 843 forint.

Nem megvetendő szép kis összeg lenne ez, ha oda fordíthatnánk ahová akarnánk; de a törvény öt nagy célt jelölt ki, melyeknek mindenikére juttatni kell, most kisebb, majd nagyobb arányban, a mutakozó szükséghez képest; ha egyik vagy másik évben, vagy talán évek során keresztül sem mutatkoznék szükség egyik vagy másik

cél érdekében kiadásokat tenni, mégsem lehetne az összegeket másnemű célokra fordítani, hogy a szükség beálltával készletben legyenek azok; tehát tőkésítendőek lennének. Eképen a kapott összegek ötfelé osztatván, mindenkinek célra jutna évenként 168 forint.

Még ez sem volna megvetendő segély, ha így lenne! De így az nem fog lenni; mert sem az egyházkerületek, sem az egyházmegyék nem fogják elfogadni az ilyen osztozást; előre föltehető, hogy vagy a közalaphoz való járulás összegét, vagy amint már az államsegély szétosztásánál is gyakorlatban van, a népességi arányt fogják használni osztokodási kulcs gyanánt; így aztán a népesebb, gazdagabb egyházkerületek és megyék fogják kapni az oroszlánrészt, a szegényebbek, hol legnagyobb a nyomor, legtöbb az építeni való, ezek majd kapják a morzsalékokat.

Tegyük csak kísérletet népességi számarány szerint saját egyházkerületünkkel! Ugy gondolom, hogy a két milliónyi magyar protestáns egyháznak, mi alig adjuk egy kilencedét; számítsuk kedvezőleg egynolcadát! Népességi arány szerint tehát a közalap decentralizációjának terve szerint a 67,500 forintból kapnánk körülbelül 8500 frtot, ennek fele 4250 frt. egyházkerületi kezelés alatt hagyatván, ha a másik fele ismét népességi arány szerint a 8 egyházmegye között megosztatnék, jöllehet egy lélek után nem esnék egészen 2 krajcár, mindazáltal számítási könnyebbség kedvéért ennyit véve föl, amidőn az 54,973 lelket számláló alsóborsodi egyházmegye, közel 1100 frtot kapna; a 8679 lelket számláló tornai egyházmegyének jutna 170 frt. és a 74 egyházat számláló abauji, 31,254 lélek után 600 forintban részesülne.

Mily roppant különbség Borsod és Torna között! Borsodban alig van egy-két segélyre szorítható egyház, Tornában alig van, amelyekre rá nem férne. Hát még Abaujban, vagy Felsőzemplénben? Mármost osszuk el ezeket az összegeket az öt nagy célnak megfelelőleg! Borsodban mindenkinek célra jut 220 frt., Tornában 34 forint, Abaujban 124 forint. Tornának, Abaujnak nemzetiségi és felekezeti tekintéteknél fogva okvetetlen fentartandó egyházai vannak, Borsodnak e célra alig lehetne kiadása. Ezen számítás szerint, amidőn özvegy-árva-pénztárát A.-Borsod 49 lelkész után 220 forinttal gyarapíthatná évenként, Abauj 70 lelkésze után alig 124 frttal, Torna pedig 34 frttal. Ilyen arány mutatkoznék a többi céloknál is!

Ime, tisztelt barátaim! A decentralisatio így szétforgácsolja azt a szép összeget, azt a 135 ezer forintot is! . . . Pedig hát csüggedő reményetek, lankadó bizalmatok újból üdülni kezdett az én multkori sovány számaimnak romjai felett. Azoknak a sovány és hamis számoknak biztos kilátásuk volt a folytonos hízásra; de ezek, bár szintén elég ösz-

tövérek, csak vegetációra vannak kárhoztatva! Torna szegény egyházait segélyezheti évenként 34 forinttal; új egyházközségek alapítására, templomok, iskolák építésére adhat 34 forintot; csekély díjazású lelkészeit segélyezheti összesen 34 frttal; missiói célokra fordíthat 34 forintot; elaggott lelkészeit, özvegyeit, árváit istápolhatja évenként 34 forinttal! . .

De most veszem észre, hogy számításaimban ismét tévedek. Hiszen az egyházmegyék háta mögött ott fog állani az egyházkerület az ő 4250 forint évi tőkélével, ez majd segíteni fog, ahol kevés lesz az osztalék? Igaz! De az egyházkerület az ő 4250 forintjának egyötödét, 850 frtot, az özvegy-árvapénztár gyarapítására; a másik 850 frtot missiói célokra fogja fordítani, vagy tőkésíteni; a megmaradt 2550 frtból azután igaz, hogy segíthet, gyógyíthat ott, ahol legégetőbb lesz a szükség! De hátha a népesebb, gazdagabb egyházmegyék, ismét a népesség arányához képest fogják ezen 2550 frtból is követelni osztályrészüket. . . Mi marad ismét Ungnak, Tornának? És ha megtörténik az, ami megtörténhetik, hogy főiskolai elodázhatatlan építkezések, tanári székek felállítására más rendelkezési alap nem léteben, ezen alapot fogja igénybe venni, mint igénybe vett már segélypénzeket, midőn nem volt mihez nyúlnia? Quid tunc? . . Potentes potenter agunt! Ki merete megtámadni azon egyházkerületeket, melyek főiskoláik átalakítására más célú pénzeket fordítottak? Tudtommal az egyetlen Lukács Ödön barátom bátorzkodott ezen ügyet a „Prot. egyházi és iskolai lapokban“ szellőztetni. Agyonhallgatták!

Hátra van még, hogy szóljak a központi kezelés alatt levő 67,500 frtról. Szép összeg, melylyel a megyék és kerületek által be nem gyógyíthatott sebekre hatalmas írt lehet nyújtani; sok dőledező, sok új templomot lehet építeni; sok aggott pályatársunknak, sok szegény özvegynek és árvának lehet kenyeret adni! . . De hát minek ez a roppant complicatio? Miért azt a szegény öreg papot, ki már kidőlt a küzdelemben, vagy azt a szegény özvegyet és árvát, kinek már könyforrása is kiapadt, fárasztani az egyházmegyére, innen az egyházkerületre, innen a konventre vászozroggni folyamodványával, hogy itt is, ott is, amott is egy-egy cseppet kapjon szomszédos ajkára, ahelyett, hogy a központi üdítő forrásból kapna legalább egy ital vizet egyszerre, melylyel szomszját megolthatná valamennyire?

A decentralizatio által a közalap kezelése is olyan nehézkessé fog válni, akár az osztálybasorozás. Egyesek és egyházak azt sem fogják tudni, hová, merre folyamodjanak, melyik pénzes láda fog megnyitni a három közül; mert arra nem nagy kilátás van, hogy mind a három megnyíljék egyszerre, s ha néhány év közbejöttével nyí-

lik meg, még a segély is szétforgácsoltatik. Akinek az egyházmegye adott, azt az egyházkerület fogja elutasítani; akinek az egyházkerület adott, azt a központ fogja várakozásra figyelmeztetni; amidőn teljesen központi kezelés mellett, ha nem is oly nagy számban, ha nem is azonnal, de az égetőbb szükségek által kívánt sorrend szerint, bizonyára tekintélyesebb összegek lennének kioszthatók és nem névleges, hanem valódi segély lenne adható; emellett az egyházmegyéken és egyházkerületeken előtérbe tolaikodó ugynevezett „grata personák“ nem oly könnyen érhetnének célt; sem alamizsnára nem szorult egyházaknak nem szavaztathatnának segélypénzeket saját befolyásos, előlülő lelkészeik vagy gondnokaik!

Ha azonban kifejezett aggodalmaimat a többség nem osztaná és nézetem szerint, a zsinati törvények egyenes megsértésével, csakugyan keresztülvinni szándékoznék az egyházi közalap decentralizatioját: azon esetre nincs más óhajtásom, miszerint a széttagolt izmos testnek ne osztakozzanak meg mind az öt darabján, hanem az amputatio után egyiket vagy másikat áldozzák föl csupán; és pedig nézetem szerint erre legal- kalmassabbak volnának a 217. §. a) és c) pont alatti célok, t. i. a szegény egyházközségek és a csekély díjazású lelkészek segélyezése! De a b), d) és l) pont alattiakat, mint közvetlenül országos felekezeti ügyeket, érintetlenül óhajtanám hagyni a központi kezelés alatt.

Az én nézeteim csak egy falusi közpaprak nézetei, aki nem kívánhatom, nem reménylhetem, hogy nézeteim jobbaknak tekintethessenek, mint azon vezérferfiaké, akik úgy a zsinaton, mint a konventen fényesen tündöklének; nem kívánhatom annyivalinkább, hiszen épen most lettem figyelmeztetve, hogy „Errare humanum est! Köszönöm a figyelmeztetést és az új számítási alapon írott válaszomat ajánlom lelkésztársaim szíves figyelmébe. Ha ismét tévedtem volna, bocsássanak meg; de én ennek az ügynek megvitatását most látom égetőnek a konvent összeülése előtt, midőn e nagyfontosságú kérdés ismét szőnyegre kerülhet. Szóljunk az ügghöz minél többen. Hannibal ad portas!

Gyöngyösy Sámuel.

ISKOLAI ÜGY.

Eszrevételek „Sajgó“ úrnak a népiskolai felügyeletről írott cikkére.

E becses lap folyó évi 30-ik számában Sajgó úr megdicséri Görömbei Péter barátunkat, hogy ő a népiskolák feletti felügyelet kérdését megbolygatta, s a mostani eljárás fonákságait előnkbe tárva, sürgeti ez ügynek komolyabb megoldását, a felügyeletnek lelkiismeretes és szakértő férfiakra való ruházását. Szerintem is igaza van úgy Görömbei barátomnak,

mint Sajgó úrnak, hogy ott, ahol baj van, orvosolni kell; azonban alig hiszem, sőt mondhatom: általánosságban állítani nem lehet azt, hogy egyházkerületünkben a népiskolák feletti felügyelet fonák, s a jelenleg divó eljárás alapján a népiskolák szellemi állásáról világos és hű képet nyújtani teljes lehetetlenség, a tanító képességéről és szorgalmáról határozott ítéletet nyilvánítani igazságtalanság stb.

Nem állíthat pedig illet általánosságban Sajgó úr, mert már maga is meg van részben elégedve a a gömöri egyházmegyében divó rendszerrel s úgy látom: oly rendszert ajánl, mely a kis tornai egyházmegyében, saját kezdeményezésünk folytán, már két év óta, némi kis eltéréssel, fennáll, mégpedig elég buzgósággal s kellő eredménnyel.

Meg van-e Sajgó úr elégedve ami népiskolai felügyeleti s körlátogatói rendszerünkkel, nem tudom, de úgy hiszem: ezt nem ismeri, mert ha ismerné, nem hivatkoznék Tornából téves adatokra, azt állítván ugyanis, hogy Tornából 2 pap, egy világi ember képezi a népiskolai bizottságot s tanító egy sem.

Bocsásson meg Sajgó úr, ez nem áll, s hogy megismerje népiskolai bizottságunkat s ebből kifolyó körlátogatási rendszerünket, azt rövideden következőkben van szerencsém vele megismertetni.

Nálunk is, mint mindenütt, a népiskolák feletti főfelügyeletet az egyházmegye gyakorolja; ez választ a saját kebeléből teljesen szakértő lelkészek s tanítók, a tanügyi íránt érdeklődő többé-kevésbé szakértő világi férfiak közül egyenlő arányban.

Jelenleg 4 lelkész, 4 tanító, 4 világi egyénből áll az egyházi részről választott elnökkel az ugynevezett népiskolai bizottság, bár nálunk „tanügyi bizottságnak” nevezzük azt.

Egyházmegyénkben van 24 iskola, mely négy szakaszra osztva, 6 iskola képez egy-egy iskolalátogatási kört; minden iskolát évenként legtöbbször kétszer, de a nyári szünidő előtt mulaszthatatlanul egy lelkész, egy tanító, egy világi triumviratusban meglátogat, ekkor a szó szoros értelmében a tanoncotkát kivétel nélkül minden tantárgyból megvizsgálja, ha kevés egy fél nap reá, áldoz egy iskolára egész napot is, hogy teljesen meggyőződhessek a tanító képessége, szorgalma, modora, az iskola szellemi állása felől, illetve az egész évi taneredményről.

Bizton mondhatom Sajgó úrnak, hogy nálunk, kivált a lelkész-iskolalátogatók, de a tanítók közül is L. P. szilicei tanító, aki 115—120 gyermekkel évek óta kitűnő iskolát vezet, mindannyian szakértők, kik tanárnak is bevélnének; ha ezen szerintem sem helyes rendszert más egyházmegyék nem követik, s nem szakértő egyénekre bízzák a nagyon is fontos iskolalátogatást, a bizony sajnos; ilyen helyen segíteni kell, mert egy iskolalátogatóban legfőbb kellék, hogy legyen „szakképzettsége, kedve, hivatása és tapasztalata;” e négy kellék bármelyike hiányában, a felügyeletet gyakorló egyházmegye a népiskolák hű tükrét sohasem fogja tudni.

Az így alakított körlátogatóság képezi aztán nálunk a tanügyi bizottságot, élén oly papi elnökkel, aki egyszersmind egyházkerületi tanügyi bizottsági előadó.

A nyári iskolalátogatások után, az őszi egyházmegyei gyűlést megelőzőleg, a 12 tagból álló iskolalátogatóság, helyesebben tanügyi bizottság, együttes ülést tart; mindenik látogatási kör egyházi vagy világi tagja felolvassa az iskolalátogatási jegyzőkönyvet, melyben fel van tüntetve, a tanító szellemi kép-

zettsége, szorgalma, a tanítás eredményének classificatioja, tapasztaltatott-e a mult évi taneredményhez képest előhaladás vagy hanyatlás; egyáltalában mindazok bent foglaltatnak a jegyzőkönyvben, melyek az iskolák szellemi és anyagi viszonyaira vonatkoznak. Feleslegesnek találom a jegyzőkönyv minden szokott pontjait leírni, mert ezek elősorolásában igen hoszszadalmas lennék.

Az elnök a körlátogatói jelentésekből egy táblás kimutatást készít, mit az egyházmegye útján a kerülethez felterjeszt. Az egyházmegyéhez minden körlátogatóság a tanügyi bizottság útján jelentést tesz, kiemelve abban a főbb és nevezetesebb dolgokat; az egyházmegye pontonként tárgyalván a jelentéseket a netaláni hiányok pótlásáról gondoskodik.

Az iskolai körlátogatók, tapasztalataik s meggyőződésük alapján, javaslatot terjesztenek a tanügyi bizottsághoz, az iskolatanítók szorgalmának elismerése, vagy tapasztalt hanyagság esetén, megintésük s megdorgálásuk íránt. Az egyházmegye meg levén győződve szakértő körlátogatóink hű, buzgó s lelkiismeretes eljárásáról, a fokozódó szorgalommal s eredménnyel működő tanítókat atyai szeretettel buzdítja nemes hivatásuk betöltésére; a kötelességeiket nem teljesítőket elsőbbsen intés, később feddés és dorgálással fenyegeti; midőn ez sem használ, a körlátogatók ismételt javaslata alapján fegyelmi úton hivatalától is elmozdítja, mint ez nálunk a legközelebb elmúlt évben is megtörtént. Fájdalom, hogy ily gyökeres orvoslást is igénybe kellett vennünk; de tekintve a népnevelés fontos voltát, ott, ahol a tanító szellemi képtelenségénél fogva is nemhogy legcsekélyebb hasznára nincs a tanításnak, de valóságos kárára, sőt állását tekintve, mételevé is vált a társadalomnak, ily drákói szigortól sem riadtunk vissza, s végszükség esetén máskor is követni fogjuk eddigi eljárásunkat.

A canonica visitatio nálunk is meglátogatja az iskolákat, de classificatiót nem ad s nem is adhat, mivel csekély ideig tartó látogatása csak is *bekukkannás*; az ilyen bekukkannásnak is megvan a maga jó oldala; bár gyakrabban bekukkannának iskoláinkba, de sajnos, hogy némelyeké kötelességöknek is alig tesznek eleget.

Én azt hiszem, hogy a mi iskolai felügyeletre vonatkozó rendszerünk helyes, azonban ennek is lehetnek hiányai, a felvilágosítást s helyesebb irányú tanácsot szívesen vesszük, de már azt a tornai egyházmegye zsebre nem dughatja, hogy az egyházmegye népiskolai ügyünkről teljes tájékozással nem bírna; különben „akit nem illet a bántás, ne vegye magára.” Mi kevesen vagyunk, ugyanazért ismerjük viszonyainkat, tudjuk a szükséges orvosszereket, teljes erőnk-ből igyekezünk is oda hatni, hogy a népnevelés szent ügye tanítóink által minél lelkiismeretesebben felkaroltassék.

Azt állítja Sajgó úr, hogy a népiskolai ügy egész tisztáninneri kerületünkben Gömörben áll a legerősebb lábakon*). Bocsásson meg, ha állítását kétségbevonni bátorodom; azt kell hinnie, hogy nem ismeri Sajgó úr Verédy Károly abauj-tornamegyei királyi tanfelügyelő úr „Torna vármegye népoktatási állapota 1868—1882-ig” Kassán folyó 1883-ik évben megjelent munkáját.

Ezen művel szívesen szolgálhatok, ha Sajgó úr saját neve alatt felkeres. Ezen műben Verédy Ká-

*) Sajgó bizonyosan református iskoláinkat értette s ebben teljes igazsága van. Egyébiránt, azt hisszük: Sajgónak az egész cikke lesznek észrevételei.

roly, tanfelügyelő úr igen sokat beszél a volt Tornamegye népoktatási állapotáról; én abból csak is pár tételre hivatkozom.

Ugyanis Magyarországon 1882-ik évig Torna-megyében jártak a tankötelesek legpontosabban az iskolába.

„Itt alkották meg legelőször a megyei iskola-alapot, hogy az iskolák felszereltesse, a derék és jó tanítók megjutalmazassanak,” mely intézkedésnek eredménye az lett, hogy a mult 1882-ik évben 1200 frt. értékű taneszköz lett a megyei iskolaalapból iskoláink részére beszerezve és kiosztva.

Követi-e ezen példát más megye?

Azt mondja továbbá Verédy úr, említett művében, hogy „az egész országban átlag véve az 1881. évben iskolába járt a tankötelesek 78.14%-tőlja, míg Tornában 99.04%-tőlja, vagyis a 3487 tanköteles gyermek közül 3466 gyakorolta az iskolát.”

Már pedig ott, hol a tankötelesek ügybuzgó, folytonos felügyelet mellett ily pontosan látogatják az iskolát, ott a taneredmény sem lehet rossz; a tanfelügyelő úr, műve 34-ik lapján maga jelzi, hogy az 1881-ik tanév végén az iskolából kilépett 380 gyermek, kivétel nélkül, mind tudott írni, olvasni.

Hiszem, hogy nem mindenik egyházmegye buzgólkodik annyira a tanügy iránt, mint Torna; de mi a centrumtól igen távol esvén, rólunk alig tud valaki, nálunk a kevésszámú világi elem is, csekély kivétellel, egy-egy tanügybarát, hol katolikus hívek is dotálják iskoláinkat. Többek között, volt alispánunk, Koós József úr 800 frtot tett le alapítványképen, hogy annak 6%-től kamatait azon tanító élvezhesse, aki a faiskolai fatenyésztésben legtöbb szorgalmat s eredményt tanusít; a mult 1882. évben ezen jutalmat egy vallásunkhoz tartozó tanító nyerte meg. Fájdalom azonban, hogy ily buzdító eszköz dacára tanítóink — tisztelet a kivételeknek — a fatenyésztésben igen csekély ügybuzgóságot tanusítanak.

Csiszár István, egyházmegyei tanácsbíró.

KÖZÉLETÜNK.

A nyíregyházi ref. egyház templomszentelési örömnépe.

Feledhetetlen emlékü napjai voltak egyházunknak folyó hó 2-án és 3-án. Tíz éves munka, tíz éves, aggodalmakkal teljes fáradozás eredménye feletti örvendezésnek napjai voltak azok. S ez öröm sokszorosan megédesült az által a szíves részvét által, amelyet városunk kicsinyei, nagyjai, különböző felekezetű tagjai rangkülönbség nélkül tanusítottak, e városban számra nézve legkisebb, de buzgóságban, lelkesedésben mindenikkel versenyző egyház iránt.

Munkanap volt. De a szíveket átregző öröm kiejtette a munkás kezekből a dolgozó eszközöket s vasárnapra szentelődött az, mert eljövénnek mindenk, hogy imáikat a mi hálaimánkkal egyesítsék; eljövénnek, hogy a buzgóságnak oltárán velünk együtt áldozzanak. Jövénnek nemcsak városunkból, hanem megyénknek, országunknak távolabb eső vidékeiről is; és az örömnéphez való nagy előkészületeknek meg vala jutalma. Már 2-án szokatlan élénkség színhelye volt ez a kis, u. n. „egyházutca,” melyből büszkén emelkedik fel sugár tornyunk égbenyúló esúcsa, mely-

nek ablakain már ott lobogtak az igaz hazafiság jelvényei, a nemzeti zászlók. Az erdők árnyas gallyaikkal, a kertek illatos virágaikkal, a mezők zöld füveikkel szolgálatára állottak az ékítő kezeknek. A templomtól a vonat felé vezető úton szép zöld fasor rögtönöztetett, a templom kertté lett átvarázsolva, a karzat, az ablakívek, a székek virágfüzerekkel voltak behálózva s több helyen gyönyörű virágcsoporthoz vonták magukra a figyelmet, melyek pompázó eserepes virágokból voltak összeállítva. Az úrasztalának környéke egy kis berekké változott, melyet viritó rózsák s leánderek vettek körül. A templom bejárata előtt pompás diadalív emelkedett fenyő- s tölgygallyakkal művésziileg bevonva, melynek tetején e felírás volt olvasható: „A szeretet Istenéhez.” E felírás betűi apró különféle színű virágokból, oly meglepő ügyességgel, ízléssel voltak összeállítva, hogy sokáig nem jutott eszébe a nézőnek, hogy elolvassa azt. S ez ékítések mind előkelő úrnők: Palánszky Sámuelné, Marsalko Károlyné s Krajnyák Györgyné ő nagyságaik fáradságos művei voltak. Valóban bámulatos kitartást tanusítottak, s raktak virágot, virág mellé reggeltől estig, több polgár leánynak élén, hogy a templomot, mint egy menyasszonyt, feldiszhitsék!

Majd, ugyancsak ezen napon, d. u. 5 óra felé, nagyszámú néptömeget, fényes fogatokat láttunk kivonulni a vasutállomáshoz, hol a tágas pályaudvart egészen ellepte a kíváncsian várakozó sokaság. S midőn a Debrecen felől bejövő vonatból kiszállani látta főt. Révész Bálint püspök úr ősz alakját, őszinte öröm és lelkesedés között hangzott fel az ajkairól az üdvözlő „éljen.” Most Kovács Gerő, főjárásbíró s egyházunk presbytere szólalt meg az ünnepélyes csend között, s szép beszédben üdvözölte a püspök urat, mire ő kenetteljes szavakkal, meghatóan felelt.

Mig ezek történtek, berobogott a Szerencs felől érkező vonat is, mely ünnepélyünknek egy másik kiemelendő egyéniségét, örömanyt hozta körünkbe, mélt. Gräfl József, megyénk főispánjának neje, b. Györffy Róza személyében. Minek következtében a püspök úr könyeket fakasztó válaszat követő „éljen”-ek, ez újabb mozzanat által méginkább fellelkesített tömeg ajkairól megsokszorozva hangzottak fel, az örömtől ragyogó arcú, hódolatrakészítő örömanya üdvözlétére, kit bensőségteljes szavakban az ünneplő egyház lelkesze, Lukács Ödön fogadott, mire ő méltósága, kedves esengésű hangján lekötöztető szívéllyességgel válaszolt. Most megindult a nagy tömeg vissza a városba, a várt kedves vendégekkel. Elöl az iparegyesület testülete, kiket a város díszfogatán az örömanya és püspök úr követtek; utánok a beláthatatlan mennyiségű sokaság. Először az örömanya szállásához vonultak, azután a paplalkoz, hova a püspök úr szállva volt. A paplak körül nagyszámú, kíváncsi nép várakozott. Sőt azt is mondhatom, hogy egy kicsiny csoport meg nagyon is türelmetlenül várta őt. Ez a kicsiny csoport 24, fehér ruhába öltözött, 5—10 éves kedves kis leánykákból állott, kik virágcsokorral kezükben, a paplak bejáratánál, szívéllyes „istenhozta” üdvözléssel fogadták; s még Nagy Lajos aljárásbíró s presbyter hatásos üdvözlő beszéde s a püspök úrnak feszült figyelemmel hallgatott válasza elhangzottak, a kis angyalkák körülfozták az „ősz bácsit” s

bámúlva nézték a köztük álló tisztas alakot. Midőn a hivataloszerű fogadtatás végetért, őszinte leereszkedéssel beszélt püspök úr a kicsinyekhez, akik, midőn eltávozni akart, virágaikkal halmozták el őt.

Püspök úr ezek után szobájába vonulván, tekintélyes egyéniségek látogattak meg csakhamar, hogy kifejezzék a mi egyszerű, külső fény nélküli főpásztorunk előtt tiszteletüket. Legelső volt *Verzár István*, helybeli r. kath. lelkész s esperes; azután *Fekete István*, helybeli g. kath. lelkész és esperes; majd *Velkey Pál*, kir. tanfelügyelő. Alig távoztak el ezek, jött egy tekintélyes csoport, melyet a szoba befogadni nem vala képes, a helybeli ág. ev. egyház presbyteriuma, lelkészeik: *Bartholomeidesz János*, esperes és *Farbaki Főzsef*, főjegyző vezetése alatt. Ezután a *felsőszabolcsi egyházmegye tisztikara*, s több az épen ez alkalommal tartott nyári egyházmegyei gyűlésre szintén megérkezett lelkész, *Lukács Ödön*, esperes és *Piliszy László*, egyházmegyei gondnok vezetése alatt mutatta be tiszteletét. Másnap, istenitisztelet előtt, a megye tisztikarának élén, *Zoltán János*, alispán és az izr. egyház küldöttsége nevében *Hass Mór*, gondnok üdvözölték a püspök urat; istenitisztelet végeztével pedig az általános ipartársulat küldöttsége nevében dr. *Ferdlicska Kálmán*, egyleti elnök.

Az e napi ünnepélyességek, tisztelgések azonban még mindig nem értek véget. Már 10 óra felé járt az idő s a nagy tömeg folyvást ott hullámozott az utcákon a rendőrség rémületére, amennyiben nagyon tartottak attól, hogy a közönség felhasználja az alkalmat, hogy a tiszta-eszlári ügy tárgyalása felett való felháborodásának kifejezést adjon. Pedig a mi népünknek szíve sokkal nemesebb, semhogy ilyen magasztos lelkesültség közepette ily lealacsonyító érzelmek férközhetnének hozzá! Csak szíve tiszta öröme óhajtott minden lehető, az ünnepély méltóságához illő módon kifejezni. Az volt a cél, hogy a püspök és az örömanya tiszteletére rendezendő *fáklyásmenetben* résztvegyen. Igazán csak a lelkesedés hozta össze e nagy néptömeget, mivel a közönségnek nyilvánosan tudomására hozni az egyház e szándékát nem lehetett, mert csak az nap délelőtt engedélyezte azt a városi hatóság. És a rettegett fáklyásmenet a legszebb rendben folyt le. Először a püspök úrhoz mentek, midőn *Mikecz János*, megyei alügyész és presbyter igen szép s lelkesült beszédet mondott, mire az évek súlya alatt görnyedni kezdő püspökünk meghatóan mondotta el: hogy csak annyiban illeti őt meg ez a fáklyafény, amennyiben alkonyatkor szoktak fáklyákat gyújtani s az ő élete is alkonyatra hajlik már; hanem — amint mondá — sokkal inkább megilleti e tisztelgés a helybeli lelkészt, ki e díszes templom felépítésében oly sokat fáradozott.

A menet ezután az örömanya lakásához vonult, kit e sorok írója volt szerencsés üdvözölni; mire kedves neje helyett férje, a főispán ő méltósága válaszolt.

A nagy közönség végre szélyyeloszlott; csak a ref. parochia kertjében volt még élénkség, hol 30 terítékre igen díszes vacsora volt rendezve. Alig értek végett a kitűnő magyar ételek, melyek a szellemes társalgás és kitűnő pohárköszöntők között igen nagy pusztulásnak örvendettek.

Másnap, július 3-án, már korán kezdett seregleni össze

a nép a templom körül. Ugy, hogy midőn 9 órakor megkondult a harang s kinyíltak a templom ajtai, pár perc alatt színültig megteltek a székek. A szó teljes értelmében egymás hátán volt a nép, elfoglalva minden talpalatnyi helyet. És mégis igen nagyszámú nép maradt künn az ajtónál és a templom körül az ablakoknál állva meg.

Átrezgén az orgona hangjai a szíveken, megzendült az ének az ajkakon s buzgóságteljes szívvel énekelte a sokaság a „*Jövel szentlélek Uristen*“-t (37. dics.), majd a 233. dicséret 1. és 3. versét. Ezek után a *sárospataki főiskolai ifjúsági énekkar* mondott megható, buzgóságot fokozó éneket, miközben főt. *Révész Bálint*, püspök úr a szószerke lépett s gyönyörű imájával s a csak keveseknek adatott előadási erejével Istenhez emelte a szíveket. Ez elragadó szépségű ima után a *tiszaháti dalárda* (6 ref. lelkész) énekelte meglepő szépen. Most *Lukács Ödön*, helybeli lelkész s esperes lépett a szószerke s mondott mély lelkesedéstől áthatva, kitűnő szónoki erővel, nagyhatású beszédet, I. Kor. III. 11—13-ik versei felett. Bevezetésében a munka sikeres bevégzése feletti örömet ecsetelte, s felvette azt a kérdést: *teljes-e tehát az öröm, s feltalálhatjuk-e e templomban mindnyájan magasabb örömeinket, boldogságunkat?* S felhívta az ünneplő közönséget, hogy ékesítse fel a templom benső szegletkövét lélekben a *szeretet aranyával*, hogy lehessen e hajlék valóban szent egyház, vagyis háza az egységnek a testvérszeretethen; *a hit tiszta színezüstjével*, hogy loboghasson e hajlék falai között a világ világossága, mind az időknek végezetéig; végre *a tiszta erkölcsiség drága köveivel*, hogy lehessen ez nyugtató sziget a élet háborgó tengerének.

Ezután a gyülekezet orgonakiséret mellett a LXXXIV. zsoltár dallamára a következő szöveget énekelte:

Áhitattal zeng az ének,
Neked, ég s föld Istenének.
Óh! hallgass meg népeknek atyja! . . .
Szerelmednek áldó fénye
Szálljon e kised szívére,
Hogy hallassék fiad szójátja:
Ki ártatlan mint kis gyermek,
Azé lesz az örökélet.

A keresztelest nt. *Illyés Bálint*, kisujszállási lelkész végezte. Vallásos kedélyű, költői lelkének igen szép tanúbizonysága volt a beszéd, melyet a keresztelezők felett mondott. Nemesak a közönség hallgatta lelki élvezettel a magvas beszédet és szép előadást, hanem az ahhoz értők is általánosan elismerték a beszédnek úgy alaki, mint tartalmi szépségeit. Most ismét a *sárospataki főiskolai ifjúsági énekkar* énekelte, miután az esketendő párok állottak elő. *Peterdy Károly*, beregi esperes mondott ez alkalommal, a figyelmet folyvást feszültségben tartó gyönyörű beszédet, s ő kötötte össze a 3 ifjú házaspárt. Ezután a *tiszaháti dalárda* éneklése alatt nt. *Kiss Áron*, szatmármegyei esperes lépett az úrasztalához, hogy a szeretet szentvendégségét kiszolgáltassa. A tisztas ősz, de még mindig sugár alak meglepő jelenség volt az úrasztalánál. Beszéde elején, a nevezetes alkalomra röviden kitérve, aztán hitünknek lényegesebb igazságait meghatóan ecsetelte szép agendájában és lelkesítőleg, bátorítólag hívta fel a megterhelt lel-

keket a szeretetvendégségben való részesülésre. Az egész beszéd és szertartás, dacára annak, hogy egykissé sok is kijutott a lelkiekből ez ünnepélyen, a közönség lelkét folytonos figyelemben tartá. Az első asztalhoz, a szabolcsmegyei lelkészi kar, főt. *püspök* úrral élén állott ki; a nőket pedig a vallásos lelkületéről ismeretes *örömanya* vezette a szeretet, bűnbocsánat és kegyelem asztalához.

A szertartások befejezése után főt. *püspök* úr lépett az úrasztalához, s rövid, de minden pontjában mély gondolatoktól csillogó beszédben s buzgó imádságban kért áldást istentől a templomra, a gyülekezetre, a királyra, a hazára, az egész emberiségre. Végül a *sárospataki főiskolai ifjúsági énekkar*, majd a gyülekezet éneke rekesztette be a lélekemelő ünnepélyt, melyről mindenki megihatottan, a buzgóság szent érzelmeivel és a szép ünnepély kedves emlékével — távozott, hogy rövid pihenés után ősi magyar szokás szerint áldomásra gyűljön a nagyvendéglő nyári étkező helyiségében, hol a pohárköszöntők sorát *püspök* úr nyitotta meg, éltetvén a királyi családot. Majd a *püspök* úrért dr. *Mesko László*, városi tisztü ügyész emelt poharat; a templomszentelési örömanyt *Lukács Ödön*, helybeli lelkész éltette. *Peterdy Károly* és *Szoboszlai József* a különböző hitfelekezetekért, *Illyés Bálint* az ünnepély emelésére fáradozott nőkért, *Farbaki József* és *Miklós László* a működő lelkészekért, *Kovács Gergely* a városért stb. emeltek poharat.

Délután 5 óra tájban ért végett a kedélyes lakoma, mely után a közönség az iskola udvarára vonult, hogy az igazán szép népnepélyt megtekintse. Jól esett látni, hogy nemcsak a lelkiekből, de az anyagiakból is kijutott a legszegényebbeknek is. Künn a szabadban, akácok árnyékában volt felterítve. Az étvágyat gerjesztő ízes étkeket elismert magyar gazdasszonyok főzték és számos derék leány hordta fel és kínálhatta. A lakoma után megindult a jókedvű tánc és folyt egészen az éjfél órákig.

Délután 6 órakor vette kezdetét az egyházi hangverseny. Igen szép és nagyszámú közönség gyűlt össze a templomban, hol *Sz. Nagy Károly* és *Nagy Lajos* orgonaművészek, a *sárospataki főiskolai ifjúsági énekkar* és a *tiszaháti dalárda* egymással nemesen versenyeztek, hogy a közönséget magasabb műélvezetben részesítsék. *Virág József*, sárospataki theologus ifjú pedig, olyan meghatóan s minden tekintetben kifogástalanul szavalta el *Jókai*, „*A munkácsi rab*“ című költeményét, hogy emléket megörökítette a közönség között.

Estve táncmulatság volt a nagyvendéglő nagy termében. Alig látott az a terem egy-egy kedélyesebb mulatságot. Gyönyörű jelenség volt a háziasszony, Gräfl József főispánné, br. *Györffy Róza* úrnő, gazdag kékselyem-atlasz ruhájában, arcán a mindenkit magához bűvölő szívjóság és lélekfenség nemes vonásaival, ki első volt a táncolók sorában. Gyöngéd figyelme mindenkire kiterjedt. S mint az ünnepélyes nap minden egyes pontjánál: a templomban lelki buzgóságával, a közebeden nyájas, lekötelező modorával, úgy itt is az ünnepélyes nap magasan kiemelendő szeretetteljes alakja volt. Egyesülve voltak e mulatságban a

vidéki szépek a helybeliekkel s a jókedvű táncmulatság világos viradig tartott.

Megemlékezzünk még e helyen azon szép áldozatkészségről és jótékonyaságról, melylyel a közönség kiesinye, nagyjá, gazdagja és szegénye egyházunk iránt viseltetett. Az *örömanya* ő méltósága 150 frttal. gf. *Vay Adámné* ő méltósága 50 frttal, a királytelki gr. *Dessewffyék* 40 frttal, *Keresztész István* 10 frttal stb. stb. járultak a templomépítés költségeinek fedezéséhez. Özvegy *Kálmánczhelyi Jánosné*, újfahértói lakos, ez alkalommal 100 frtot adott harangra.

A hangverseny bevétele 198 forint 40 kr., a táncmulatság bevétele 244 forint; persely-pénz e napon 84 forint 50 kr. Az összes bevétel 1332 forint 20 kr. Tiszta haszon 500 forint.

Ezekon felül, a kegyes buzgóságukról ismert nyíregyházai ref. nők, névszerint: *Palánszky Sámuelné*, *Marsalkó Károlyné*, *Márton Gézánné*, *Süthő Józsefné*, *Péter Lászlóné*, *Fráter Sándorné*, *Fejér Barnáné* ő nagyságaik, *Básthy Berta*, *Márky Anna* és *Jármy Irén* kisasszonyok 280 frtot gyűjtöttek össze szószék- és úrasztali terítőre. És ezen díszes terítők, melyek 250 forintba kerültek, a templomszentelési ünnepély alkalmával már ott pompáztak a templomban. Fogadják a fáradhatatlan gyűjtőnők és a lelkes adakozók egyenkint és egyetemben e helyen is halás köszönetünket! . .

En pedig azon meleg óhajással teszem le tudósítói tollamat, hogy adjon az ég minden egyháznak ehez hasonló, a kegyeletet, buzgóságot és lelkesedést ennyire előmozdító örömnapot; mert az ilyenek által lehet legsikeresebben felébreszteni a közönybe merült lelkeket és felfrissíteni azt a szeretetet és áldozatkészséget, melyen a keresztyénség immár világokat befoglaló nagy épülete oly biztosan nyugszik.

Vas Mihály.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Buda János*, karádi lelkészt s az alsózempléni egyházmegye egyik jegyzőjét súlyos csapás érte. Folyó hó 21-én vesztette el szeretett kedves nejét, *Ardey Mária* asszonyt. A megboldogult, derék nő életerejét hosszúságos sorvasztó betegség emésztette s az utóbbi időben Sárospatakon, szerető rokonainak körében keresett különösebb ápolást. Sem övéinek aggódó szeretete és gyöngédsége, sem a szakértő orvosi felügyelet nem menthették meg a kedves életet. Temetése 22., a közönség nagy részvéte mellett ment véghez s a gyászalkalom hatását nagyban emelte az, hogy a szűnnapok alatt Sárospatakon időző helybeli ifjak közül néhányan, ki akarván fejezni az elhunyt iránt tiszteletüket, énekkart rögtönöztek, s midőn megzendült ajkukon a gyászdal, bizony nem volt egy szem sem, melybe könnyek ne szököltek volna, a tiszteletnek s a keblükben ápolott vallásos érzésnek ilyen meglepő nyilvánulása előtt. . . Romlatlan, minden jóra hajló szív az, melynek még ilyen érzései vannak, s midőn e derék ifjak részvételére dícsérőleg visszagondolunk, szívesen kívánjuk, hogy az ő boldogságukat csak mentől ritkábban zavarják meg a vesztés könnyei s életök-

ben, melynek most legszebb kezdetén állanak, csak nagy ritkán temessenek s ne legyen alkalmuk könyeket hullatni sem szép reményeik romjai, sem kedves halottaik sírja felett.

— **Figyelmeztetés.** A sárospataki állami tanítóképezdében az 1883⁴. iskolai év szeptember 3-án veszi kezdetét. A tanfolyam 4 évre terjed. Az első osztályba felvétetnek oly éptestű növendékek, kik 15-ik életévüket már betöltötték s a középtanoda vagy polgári iskola négy alsó osztályát bevégezték. A felvétel iránti folyamodványok, keresztlevéllal, iskolai bizonyítvánnyal felszerelve, a képezdei igazgatóság-hoz folyó évi augusztus 25-ig nyújtandók be. A folyamodványhoz csatolandó a szüle vagy gyámnak lelkész és bíró által igazolt nyilatkozata arról, hogy folyamodó taníttatási költségeit fedezni képes is, hajlandó is. Egyébiránt szegény, de jóerköcsű és előmenetelő tanulók az intézet részéről segélyben is részesítenek. Ennek elnyerése végett a folyamodványhoz a szülő birtokíve vagy adókimutatása csatolandó. Sárospatak, 1883. július 8. *Dezső Lajos*, tkp. igazgató.

— **Nyilvános, magánjellegű tanintézetemben** ez évi zárvizsga aug. 1-én az izr. fürdő fölötti helyiségben fog megtartatni, melyre az érdekelt szülőket és a tanügy barátait tisztelettel van szerencsém meghívni. Sárospatak, 1883. július 24-ikén. *Schneider Jakab*, intézettulajdonos.

— **Aggtelekről** Gömörmegyéből a következő sorok közlésére kértünk fel: „Tapasztalván, hogy egynémely biztosító-intézet, tűzkár esetén, nagy levonás mellett is, hónapokig késedelmeskodik a fizetéssel: méltányosnak találom, hogy nyilvános köszönetet mondjak a „Foncière pesti biztosító-intézet“ főügynökségének, az *aggteleki* ref. egyház, mint tűzkárosult irányában tanúsított, minden tekintetben humánus eljárásáért. Midőn ugyanis folyó év június 27-én tanítói lakunk minden melléképületével együtt leégett, az égés után jóval előbb egy hónál, már az egész biztosított összeget levonás nélkül megkaptuk, s így lehetővé vált a hajlók nélkül maradtaknak minél előbb fedél alá jutniok. Egyidejűleg üdvözlöm az eszmét, mely a tiszáninneni ref. egyház-kerület minden egyházi épületének tömeges biztosítását szülte. De mindebből a mélyen sujtott tanítót s családját a vigasztalásnak csak azon halvány sugára érinti, hogy az eddig szalma- és zsindelyfedél helyett cserépfedél alá kerülnek a leégett épületek, s azok, akik és amik életben maradtak. A tűzvész ugyanis éjjel történvén, nemcsak hogy a szalmával fedett helyiségekben több barom és minden gazdasági eszköz menthetetlenül odaégett, de a mentés megkísérlése, majd a menekülés közben kifejtett erőfeszítés következtében a tanítóné oly betegséget kapott, mely őt ágyba s onnan koporsóba fektet; temetése folyó hó 22-ikén a legnagyobb részvétel mellett történt, melyen nagy területről minden lelkész és tanító megjelent a művelt lelkű nő s családanya iránt lefizetni a végtisztelet adóját, s részvétnyilvánításukkal enyhíteni a jó tanító, igaz barát legméltóbb és legmélyebb fájalmát, s kívánni csendes békét a korán elhunyt poraira.

Baksai Dániel, ref. lelkész.

— **Azon könnyelmű vádra vonatkozólag**, melyet a „*Mohács*“ című lap vezércikkezője a papság ellen emelt,

s amelyet lapunkban mi is megrovással említettünk fel, közelebb egy nyílt levél jelent meg a vádat emelő tollából. Megpróbálja indokolni és részletezni a könnyelműen odadobott szavak tartalmát; dehát bizonyítás helyett, szintén részvétet keltő mentegetés és jobbra-balra való kapkodás az egész. Elmondja, hogy amit írt, azt a „tapasztalat tárházából vette,“ s aztán megint nekibátorodva, ismételtén vádlóul lép fel, azt mondván, hogy „nem tehet róla, de ismételnie kell, hogy köznépünk hátramaradását, nagyrészen azon tétlenségben találja, amelyben *lelkészkedő papságunk* (!) tündöklök. Egyébiránt a papság iránt való igényei abból állnak, hogy fejtsük ki a községi életben azt a missiot, amire elsősorban hivatva vagyunk, mint papok, másodsorban pedig, mint emberek s hazafiak. Bizony szép és olesó, régi tanácsok s némelyiknek talán meg is felel *lelkészkedő papságunk* egész odáig, hogy tovább mennie már szintén nem is volna tanácsos, épen a jó békeség kedvéért. Mert mi attól félünk, hogyha a pap még mélyebben nyúlna bele a községi élet ügyeibe, mint amint ezt némelyek eddig tettek, épen azokkal az „*agrarius kérdésekkel*“ foglalkozó emberek gondoskodnának elsősorban arról, hogy a „*pater*“ elhallgattassék s a kathedrába utasíttassék. Ami a hazafiság terén való s most is ajánlott papi missiot illeti, hát ezt is ismerjük már sok világi ember szájából hangoztatva, s mint a tapasztalás eddig keserűen bebizonyította, nem egyéb az, mint a pátrónusokkal és urakkal való korteskedés és együttlészavazás, mi ha nem úgy van, ismét vége a pappal való jóbarátságnak s ismét szól a lecke: „a papnak templomban a helye!“ ... A dolognak azért summája ez: „*Te, aki meglátod a szálkát a más szemében, avagy miért nem veted ki a magadéból a gerendát ?!* ...

PÁLYÁZAT.

A miskolci ref. főgimnáziumnál egy helyettes tanári állomásra pályázat hirdettetik.

Az elválasztottnak kötelessége a felsőbb osztályokban a *latin nyelvet*, mint főtantárgyat, s a *magyar nyelvet*, mint melléktantárgyat heti 22 órán tanítani.

Fizetése 600 forint, mely összeg évnegyedenként előre fizettetik.

Folyamodók — az országos középtanodai törvény értelmében — képességeket igazoló bizonyítványokkal, oklevéllel ellátott folyamodványaikat *augusztus hó 15-ig Mikuleczki István* egyházi főgondnokhoz küldjék be.

A megválasztott helyettes tanár állását szeptember 1-ső napján köteles elfoglalni. Egyévi ideiglenes működés után — ha a tanításban kellő sikert és szakképzettséget tanúsít — állandósíttatik; amikor rendes tanári fizetésben fog részesülni.

Kelt Miskolcon, az 1883. július 18-án tartott presbyteri gyűlésből.

1-2

Az egyházi előljáróság.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az 1868. 53. törvényeikk 1883-ban” Böszörményi K. „A népiskolai felügyeletről.” Sajgó. „Egy epizód Tompa Mihály életéből.” Kovács Zs. „Biblia-magyarázatok az evangyelisták írtaiból.” (Könyvbír.). Szabó I. „Vegyes közlemények.”

Az 1868. 53-ik törvénycikk 1883-ban.

Midőn az 1868. 53. törvénycikk megszületett, üdvözlő örömmel álltuk körül bölcsőjét, remélve, hogy benne oly őrangyal száll közinkbe, aki a kor szelleme által meghozott vallás viszonzási jogainkat, a hatalom és elfogultság támadásai ellen erős karokkal meg fogja védeni; és mi azt a sok drága időt, melyet addig védelmi harcban vesztettünk el, egyházunk ügyei elővitelére fordíthatjuk egész nyugodt odaadással.

Fájdalom! csalódtunk. Korunk nagyreményű szülőtte nem nőtte ki magát annyira, hogy a tűzpróbát kiállotta volna. Mindjárt az első csatában vereséget szenvedett és azóta folytonosan retirál. Ma tehát már annyira aláhanyatlott tekintélye, hogy még az obscuritás is fumigálja s megcsúfolja, mint a bibliai gyerkőcök a kopasz Elizéust.

Azt már láttuk, hogy a ref. halottat eltemette a más felekezetű lelkész, s ezen jogsértő eljárás elleni panaszra előttünk áll az n. n. kir. törvényszék következő ítélete:

„N. N. panaszával . . . elutasítatik, s a folyamathoz vett bűnvizsgálat, büntethető cselekmény hiányából, megszüntetetik. Indokok: Mert a feljelentésben hivatolt 1868. évi 53. törvénycikk 12. §-a a temetkezések jogköréről nem intézkedik, sőt az idézett törvény 22. §-a éppen azt tárgyalja, miszerint különböző vallásfelekezetek tagjai ugyanegy temetőben egyesentemetkezhetnek. Mert a m. btk. 1. §-a értelmében büntettet avagy vétséget csak azon cselekmény képez, mit a törvény annak minősít. Mert a panaszolt cselekmény nemcsak az idézett büntető törvénykönyv, hanem az 1879-ik évi 40. törvénycikk, és az 1878. évi 5. törvénycikk szerint is büntetésre méltó cselekménynek nem minősítetik. Mert az 1880. évi 37. törvénycikk 1., 2., 3. §-a szerint az új büntető törvénykönyv életbe léptetésével, vagyis 1880. évi szept. 1-ső napjától minden régebbi oly törvények, szabályrendeletek,

avagy szokásjog, melyek a m. btk. intézkedéseinek tárgyát nem képező cselekményre vagy mulasztásra büntetést határoznak, hatályon kívül helyeztetnek. Mert végül, ugyancsak az 1880. évi 37. törvénycikk 5. §-nak 1. pontja szerint, az 1868. évi 53. törvénycikknek egyedül 10-ik §-a maradt még jelenleg is hatályban.

Az is megtörtént, hogy a ref. gyermeket még csak nem is a helybeli, hanem a szomszéd falubeli plebános keresztelte s anyakönyvezte és a helybelinek a keresztelési jegyzéket ily megjegyzéssel küldötte meg: „nyilvántartás végett átküldi.” S midőn az illetékes lelkész ezen háromszoros jogtiprás ellen a közigazgatási hatóság előtt panaszt emelt és kérte, hogy az illetéktelen beanyakönyvezés jegyzőkönyvileg töröltessék, ily elintézészt nyert:

„. . . panaszos kérvénye elintézéséül tudatom, miszerint a kérdéses ügyet megvizsgáltam, N. N. reform. vallású atya és N. N. római kath. anyától született fiúgyermek a N. N. római kath. egyház anyakönyvében nyilvántartás végett, vagy más címen sincs bevezetve.

Ami a N. N. anyakönyvet illeti, ott a jegyzet rovatban feljegyeztetett, hogy N. N.-ben született, az apa helvét vallású, az anya római kath. A megkeresztelésről szóló bizonylat a N. N. ref. lelkészi hivatalnak azonnal megküldetett, s így a kir. tábla 1880. évi dec. 28. kelt intézkedésének elégtételtetett.”

Arra is van eset, hogy egy 28 éves reform. vallású nő, az 1868. 53. törvénycikk 3. §-a figyelmen kívül hagyásával, a más vallásfelekezetbe bevételét s férjhezmenetele alkalmával, a 9. §. rendelkezése ellenére, kizárólag ott hirdettetett s meg is eskettetett csak azért, mivel anyja római kath. volt. S a jogsérelmet szenvedett lelkész panaszja egy év óta ott nyugszik a N. N. kir. törvényszék szekrényében.

Most pedig már, 1883-ban, elmegy a más

felekezetű lelkész a ref. vallású haldokló ágyához, a beteget megszenteli, megkereszteli s egy íratot szerkeszt, melynek alapján nyilvánvalóvá teszi a helységben, hogy ez és ez már többé nem ref. vallású.

A világra szóló okírat betűhív másolata ez: „Végóráim szava s kíváнатom. Mi, alantírottak, a bent írottnak utolsó kíváнатát teljesítői: Kóczun János özvegye, született Andris György leánya Anna, született Kácsándon, Zemplénmegye. Evek óta azon kívátságom s utolsó óráim szava, hogy mint született helv. hitvallású, a Jézus Krisztus nevében a keresztséget fel akarom venni! s ezzel a szentlélek kíséretében magamat a görög catholica egyház híveinek sorába akarom s kívánom azonnal beíratni. Ezen követelményem s vég-szavam, nősülésem óta bennem léte meggyökerezve, mivel férjem, János, ki görög kath. hitvallású volt, utolsó óráján is azt kérdezte tőlem: megtartod-e adott szavadat, hogy mint görög katolikus fogsz meghalni? Ezt akarom megtartani és ezért kérttem fel Krisztusban keresztszüleimet, hogy a jelen végkívátságomat az Úr Isten, Jézus Krisztus s minden szentek áldják meg. Kelt sat. alantírottak N. N., N. N. sat. névű N. N. . . .” Hét egyén keresztvonása. Csak az illető 70 éves haldokló nő neve hiányzik az okírat alól.

De még itt nem végződik a vak elbizakodás jogtíró műve. Az újonnan keresztelt meghal. A ref. lelkésznek a halálesetet nem jelentik. A gör. kath. részről pedig a temetéshez nagy előkészületek tételnek, s hogy a diadal annál nagyobb legyen, tüntetésből nem a köztemetőn, hanem a cerkó mellett ásták meg a sírt.

Most már mi itt a teendő? Ezelőtt néhány évvel nyugodtan bevártuk volna, míg a jogtalanul feltolakodó lelkész a temetési szertartást végrehajtja, s akkor aztán elégtétel után láttunk volna. 1883-ban azonban ez nem lehetséges.

Ma nincs más mód, mint hason eseteknél a véletlen szeszélyére bízva magunkat, odamenni a halottas házhoz a fanatizált nép közzé és követelni, hogy a halott a temetési szertartáshoz azonnal átadassék.

Mi minden következhetnék az ilyes eljárásból a ref. lelkész személye s hivatali állása méltóságának rovására!!! . . .

De hiába! Hason esetek alkalmával nincs idő lafolgatásra. Vallásunk jogai védelménél 1883-ban kénytelenek vagyunk nyugalmunkat, személyünket is kockára tenni; kénytelenek vagyunk illem és szerénység háttérbe szorításával, úgyszólván mintegy erőszakos törekvéssel érvényesíteni lelkészi szolgálatunkat.

Mert szemünk előtt van egy hason esetre vonatkozó szolgabírói ítéletkezés, melyben a reform. halott kath. szertartással való eltemetése ellen hiva-

talosan tiltakozó felperes ref. lelkésznek ilyen igazság lett szolgáltatva: „N. N. panaszló panaszával föltétlenül elutasítatik és köteles panaszlót N. N.-nek a tárgyalás alkalmából fölmerült napi- és fuvarbére fejében 5 frtot, végrehajtás terhe mellett, 8 nap alatt lefizetni. . . . Mert N. N. ref. lelkész tudomással bírt arról, hogy N. N. reform. vallású hullája eltemetésre vár . . . különben is beösméri panaszló, hogy a temetésre kitűzött idő előtt a községből tanítójával együtt eltávozott, miáltal lehetetlené tette, hogy a halott ref. egyházi szertartással temetessék el. (Midőn a lelkész látta, hogy a más felekezetű éneklész már a halottas ház udvarán van, lelki fájdalomában kiment a mezőre). Nem volt megítélhető panaszló részére az általa kívánt stola-illeték; mert attól önhibája folytán esettel, midőn a temetést nem eszközölte, sőt a községből eltávozott.”

Nem azt teszi-e ez: Ne hivatkozz senkire, légy bírja önmagadnak; s érvényesítsd jogaidat akár ököllel!!!

A „Prot. Egyh. és Isk. Lapok“ mult évi valamelyik számában egy cikkező azt mondá: „A ref. lelkészek feljajdulnak, midőn egy-egy gyermeket elkeresztelnek tőlük, a fontosabb ügyeknél pedig tétlenül, hallgatagon viselik magukat.”

Igaz, hogy a fent érintetteknél vannak nagyobb horderejű dolgok is egyházi életünkben, hanem, hogy ezek szót sem érdemlő csekélységek lennének, ily gondolkodásban, azt hiszem, kevés prot. ember lehetne.

A köznépnél nagy lehangoltságot szül az, midőn látja, hogy felekezete jogai az igazságszolgáltatás közegei előtt nem részesülnek kellő méltánylásban.

Mi, ref. lelkészek, hazafias önérzettel tartózkodunk a vallásviszonossági törvények megsértésétől.

A más oldalon pedig csekély figyelemre sem méltatják, sőt gúnyoros kacaj között tapodják azokat.

Ily sorsa van az 1868. 53. törvénycikknek 1883-ban!

Böszörményi Károly.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai felügyeletről.

— Válaszképen, de nem panaszképen, Cs. J. tanácsbíró úrnak. —

Nagyon jól sejtette a t. szerkesztőség, hogy Csiszár tanácsbíró úr észrevételeit nem hagyom anyyiba. Nem, már csak azért sem, hogy kifejezést adhassak abbeli örömömnem, mely a Cs. úr önérzetes válaszának olvasásánál eltöltötte lelkemet; de meg azért sem, mert ez a kérdés sokkal nagyobb fontosságú, semhogy érdemes ne volna reá több szót vesztegetni. Óh, hiszen mióta csak a reformáció áldásterjesztő világosságát Magyarországra is megkezdette

kilövelleni, azóta mindig az iskolák voltak a mi leg-hívebben ápolts gyermekeink, áldozatkészségünk lánggal égő oltárai, bizodalunk bástyái s becsületes törekvésünk jogos büszkeségei. Így történt aztán, hogy még akkor is, amikor még nem tettünk szert arra a tisztes hosszúságú khinai titulusra, amelylyel most büszkélkedünk, azaz míg nem is neveztettünk kellő teketóriával „evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyéneknek,” már akkor is meg lehetett minket ismerni, hogy kik vagyunk és mik vagyunk, mert a magyar kálvinista ember úgy kivált egészen a legújabb bidőig, bátor, értelmes beszéde, míveltebb modora, írni, olvasni és számolni tudása, valamint egészséges józan gondolkozása által e hazában élő minden más vallásfelekezetűek közül, mint ahogyan az olaj a vízből kiválik.

Ma napság a helyzet már nem így áll egészen. De nem azért, mintha mi maradtunk volna el, hanem azért, mert a többiek iramodtak utánunk, hogy benünket utólérjenek. A verseny — hála istennek — ezen a téren is megindult úgy az egyes felekezetek, valamint maga az állam részéről, ami csak a népnevelés emelkedésének fog javára szolgálni. Hogy ebben a versenyben mi becsülettel megállhassuk helyünket s régi dicsőségünk, hogy rozsdát ne kapjon, abban sok egyéb tényező mellett — meggyőződéseim szerint — a legfőbb szerep jut a szakértelemmel teljesített felügyeletnek, a kellő célszerűséggel és kellő szigorúsággal alkalmazott iskolai ellenőrzésnek.

Ezért szeretném én e tekintetben az egyöntetűséget, a legjobbnak bizonyult látogatási rendszernek átalánossá tételét és ezért örülök, ha az ici-pici Torna itt sem engedi magát megelőztetni. sőt sok tekintetben jó példával jár elől a nagy Mahomed egyházmegeyek előtt. Tornában tehát már a gömöri rendszer van gyakorlatban két esztendő óta és én mégis azt állítottam, a többek között, hogy Tornában 2 pap s 1 világi ember képezi a népiskolai bizottságot, tanító pedig nincsen benne egy sem. Hát én megmondom, hogy honnan szedtem adataimat: hiteles iratból, az egyházkerületnek 1882-ik évről kiadott „Névkönyvből.” Abban pedig az áll, amit én mondtam, t. i. hogy az iskolai választmány 3 tagból áll, névszerint Kódi Dániel, Lakatos Miklós és Vajányi Lajos urakból. Tessék utánna nézni s akkor aztán megmondani: ki a hibás? Én-e, ki ezt a legújabb, hiteles kimutatást hitelesnek vettem, vagy önök, kik az adatokat így küldték be, dacára annak, hogy *már két esztendő óta másként áll a dolog?*

Különbem amiket multkori cikkemben állítottam, teljes jogosultsággal állíthattam *átalánosságban* is, mert bizony úgy van az még ez idő szerint egész egyházkerületünkben — sőt talán az ország legnagyobb részében — hogy a canonica visitatio egyúttal iskolalátogató küldöttség is, mely futólagos látogatás után is határozott bírálatot szokott iskoláról és tanítóról az egyházmegeyei közgyűlés elé terjesztetni. Hogy Tornában már e tekintetben is más intézkedés történt, az nagyon helyes, de azt hiszem az egyetlen eset is; én pedig épen azt sürgetem, hogy más egyházmegeyekben is úgy legyen.

Igen, óhajtom, hogy az iskolalátogatás az egyházlátogatástól külön választassék s három tagból álló buzgó és szakértő küldöttségre ruháztassék által. Óhajtom, hogy az iskolákról csak is ez a küldöttség adhasson hiteles jelentést, illetve bírálatot. Mert csak ilyen eljárás nyújt kellő biztosítékot az iskolák szellemi állásának állapos megismerésére s csak ez fog

hatni serkentőleg a kötelességében hanyag tanítóra, megnyugtatólag az önértetes- és lelkiismeretesre.

Hogy a felsőbb hatóságok, egyházmegeyei és egyházkerületi tanügyi bizottságok miként szerveztessenek: véleményem szerint az fontosságra nézve másodrendű kérdés, bár a sikert illetőleg szintén nem közönyös. Mert a fő az, hogy a *közvetlen felügyelet* gyakorló bizottság, t. i. a körlátogatóság, alakitassék meg a legszerencsésebben. Ha ez sikerült, minden sikerült, ha nem, nem; legyenek bár a felsőbb iskolai hatóságok a legszakértőbb emberekből összeválogatva. Mégis kénytelen vagyok annyit megjegyezni, hogy az egyházmegeyei tanügyi bizottságnak a körlátogatókból való alakitását nem tartom célszerűnek. És pedig azért nem, mert nem mindenik egyházmegeye olyan kicsiny mint Torna s következtetésképen — ha mindenik körlátogató helyt foglalna a tanügyi bizottságban — felmenne e testület tagjainak száma néhol harmincra is, ami csak a mozgást tenné nehezkesebbé; aztán még az is tekintetbe veendő, hogy a tanügyi bizottság a körlátogatósággal szemben felsőbb testület, reá vonatkozólag határozatokat hoz s így a kettő ugyanazon tagokból nem állhat.

Az egyházkerületi népiskolai bizottság azonban már egész nyugodt lélekkel alakítható volna úgy, hogy felerésze állana választott világiakból, számszerint 8-ból, másik felét azonban — mintegy hivatalból — képeznék az egyes megeyek népiskolai bizottságának elnökei és pedig azért, mert ők bizonyára a legahozértőbb és legarravalóbb emberek, s mert nekik van módjukban saját egyházmegeyékben a népiskolaügy állásáról legalaposabb információkat szerezni s nyilván ők is ismerik azt legjobban.

Aztán volna még egy ajánlatom, melyet nem tartok egészen haszontalannak. Az u. n. „egyházkerületi névtárban” ugyanis egy-egy rovat foglalja a helyet az egyházfiak és az iskolalátogatók nevével. Eltekintve attól, hogy ezek a kinyomtatott iskolalátogatók a legtöbb helyen csak névlegesek, kik egész álló esztendőn keresztül az iskolának feléje sem néznek, különben sincs az ő névtárba való felvételöknek épúgy, mint az egyházfiakénak, a világon semmi néven nevezhető értelme és praktikus célja. Avagy nem sokkal helyesebb lenne-e ezek helyett az *iskolák klasszifikációja számára venni fel egy új rovatot?* Ki nem lehet mondani, hogy milyen sarkaló hatása lenne ennek minden tanítóra (mert a nyilvánosság mindig a legjobb ellenőr) s amellet némi jutalom is volna ez azoknak a derék tanítóknak, kik időt, fáradságot, sokszor egészséget sem kímélve szolgálják a nevelés szent ügyét. Így aztán tudnók azt is, hogy miként állunk iskoláinkkal, kik egyházkerületünkben a jóra való tanítók (aminek megint tanítóválasztások alkalmával vennék hasznát egyházaink) s melyik egyházmegeyénk áll e tekintetben a legerősebb lábakon: Gömör-e, vagy Torna?

Egyébiránt — bár ami dicséretet Gömör ref. népiskoláiról mondtam, az egyházkerületünkben általános vélemény — magam részéről ismételtén csak örülni tudok a felett, hogy ezt a dicséretet Tornában zokonvették s azt követelik maguknak, hogy nekik is vannak olyan jó vagy talán még jobb népiskoláik. Szívesen formulázom azért multkori véleményemet illetéknépen: „a körlátogatóságok szervezését ajánlom a gömöri, illetve a tornai mintára megejteni, azért, mert az a legcélravezetőbb és legeredményesebb hatású, amennyiben tényleg az iskolaügy gömöri és tornai egyházmegeyénkben áll a legerősebb lábakon.”

Örömem azonban akkor lenne legeslegnagyobb, ha eme kibővített dicséretemet meg a többi egyházmegyéék vennék zokon. Akkor lenne nekem jó!

Sajgó.

TÁRCZA.

Egy episod Tompa Mihály életéből.

A nagy emberek életének minden mozzanata — legyen az bármily csekély jelentőséggel bíró is — megérdemli, hogy feljegyeztessék s az utókornak átadassék. Az ily egyes életmozzanatok felelevenítése, nézetem szerint, sohasem vonhat le oly egyén érdemei és koszorúinak értékéből, aki a nagy közönség előtt, mint kortársainak egyik legjelesebbje és soha el nem évülő magasztos művek alkotója ismeretes; sőt, úgy hiszem, méginkább előnyül tekinthető az, ha az ily jelesek élet- és jellemrajza egyes aprólékos s habár csak némirészben is jellemző adalékok által kidomboríttatik; főként ha ez adalékok olyanok, hogy azok közvetlen forrásból merítették s így hitelt érdemlők gyanánt tekinthetők.

En ezúttal Tompa Mihály, koszorús költőnk életéből kívánok egy csekély, de jellemző részletet kiszakasztani, elmondva azt úgy, amint saját szemeimmel láttam s füleimmel hallottam, s melynek — bár részben elszomorító volt is az — hogy tanúja lehettem, igensokért nem adnám; s azon rövid időt, melyben az lefolyt, bátran merem mondani: éltem legszebb, legboldogítóbb percei közé számítom.

Mint aféle serdülő diákocská, ugyanis körülbelül a 60-as évek közepe táján — ha jól emlékszem — egyik szüreti szünidő alkalmával látogatóba mentem az akkor szülőföldemen A. . . Sz. . . n. (Gömörmegye legalsó szélén) hivataloskodó M. . . F. . . lelkész úrhoz. Az útea felől nyíló kapun belépve, látom, hogy a meglehetősen partos helyen fekvő lelkészi lak udvarán mintegy 3 kocsi áll, melyekből azonban a lovak már ki voltak fogva. Kissé megütődtem s gondolkodtam: vajon bemenjek-e? Ki tudja, miféle gyűlés, vagy összejövétel lehet itt? Némi habozás után azonban mégis bátorságot vettem magamnak s áthaladva az udvaron, bekopogtattam az akkor még ódon, de mindamellett elég barátságos lelkészi lakba.

A szobába lépve, ott valami 5 vagy 6 úri egyént — kiket egynek kivételével annyira-mennyire ismertem is — élénk, zajos discursusba elegyedve találtam. A háziúr szokott nyájas modorával fogadott s leültetett, s ha jól emlékszem vissza, nagyjából talán be is mutatott vendégeinek. De biz azok nem sokat törődtek velem, mint aféle kis diákkal, s a discursust tovább folytatták.

Mindenekelőtt feltűnt nekem, hogy a különben mind jeles képzettséggel bíró egyének közt legtöbbször egy magas, martialis öszes alak vitte a szót, kit én nem ismertem; s ki majdnem folytonosan fel s alájárva a szobában, erős, érces hangon beszélt oly dolgokról, miket a többiek nagy figyelemmel hallgattak s a többek közt én magam is. Néha-néha hatalmas kacagás szakította félbe a beszéd fonalát, mivel tulajdonképen nem valami komoly, tudományos dologról volt szó, hanem csak holmi tréfás napi események- s élményekről. Különösen a pompás humorral elő-

adott s talpraesett anecdoták — mikkel az előadás nagymértékben fűszerezve volt — keltettek nagy figyelmet s idéztek elő általános tetszést.

Nekem, mint a társaság egyik igénytelen tagjának, figyelmemet az illető élcés elbeszélőnek leginkább egy különös jó kedélyhangulattal előadott sajátos elbeszélése ragadta meg. Előadta ugyanis, hogy ő egy bizonyos alkalmal jelen volt egy — gondolom Miskolcon tartott — egyházkerületi gyűlésen, melyen a többek közt tárgyalás alá került az akkori *andornoki tanító* esete, ki sok sajátos tulajdonságai közt leginkább arról volt nevezetes, hogy a puskát rendkívül szerette s több időt töltött el vadászattal, mint a gyermekek oktatásával. Vádolva volt azzal, hogy az iskolát elhanyagolja s teendőit egyáltalán nem, vagy legalább rosztul teljesíti; miért is az egyházmegye őt hivatalvesztésre volt kénytelen ítélni, mely határozatot, úgy látszott, az egyházkerület is hajlandó megerősíteni. Szűnyogh (így hítták az illető váddal terhelt tanítót) egyszer csak előfurakodik onnan hátulról s szót kér. A főtiszteletű egyházkerület küldöttei csak szélylyelnéznek, hogy mit akar ez a kopottas kinézésű ember szólni? Előadja, hogy „Ő“ az a súlyos vádakkal terhelt tanító, ki a vádlevél szerint oly nagy bünt követett el, hogy emiatt hivatalától akarják megfosztani. Beismeri, hogy hibázott s hogy méltó reá, miszerint emiatt a főtiszt. egyházkerület őt magas haragjával sújtsa; de ami a kicsapást, vagyis hivatalából való elmozdítást illeti: „mi gyönyörűsége telhet benne a főtiszteletű egyházkerületnek, ha oly csekély férget, mint ő, lábaival eltapos s földönfutóvá tesz? Mert annyi bizonyos, hogyha őt hivatalában meg nem hagyják, ő okvetlenül földönfutóvá lesz családjával együtt!“ Az egyházkerületi küldöttek ezen, némi elkeseredettséggel előadott, azonban inkább komikusan, mint komolyan hangzó beszéd befejeztével hirtelenében nem tudták, mit tegyenek? Csak összenéztek, s az engedékenyebb s kedélyesebb hajlammal bírók még el is mosolyodtak. Majd rövid tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy igaz ugyan, miként Szűnyogh uram oly dolgokat követett el, melyek őt a végleges hivatalvesztésre tennék érdemessé; de hát mit csináljanak vele? az ő hibái és gyöngeségei miatt családja lenne kénytelen leginkább szenvedni! Erősen szívére kötven, hogy jövőre minden rendetlen ételtől szigorúan óvakodjék, visszahelyezték hivatalába; amelyet azonban bizony nem töltött ő be később sem valami lelkiismeretesen!

A társaság előttem ismeretlen tagjának ezen elbeszélése a többieket annyira felvillanyozta, hogy azok az elmondottak felett nem győzték tetszésüket eléggé nyilvánítani. Hanem az elbeszélő amint ezt bevégezte, a fel- s alájárkálást abbahagyta s mint aki teljesen belefárad valamely munkába, a számára — úgy látszott különös figyelem folytán — kijelölt nagy karosszékbe mintegy belevágta magát s nagyot sóhajtvá, ennyit szolt: „végem van!“ A háziúr s többiek felugráltak s hozzáménve, nagy gyöngédséggel kérdezték tőle: „mi bajod Miska?“ De az egyebet darab ideig nem szolt, csupán ennyit: „végem van!“ Majd valami dörzsölő anyagot, vagy ilyesmit hoztak s azzal akartak segélyére menni, hanem az elfogadni semmitsem akart

s kérte őket, hogy hagyjanak neki békét, úgy sem segít már ő rajta semmi!

Ezen határozott visszautasításra háborítani nem akarták s csakis annyit mondtak neki: „ne búsulj Miska pajtás! Nincs neked semmi bajod, csak is a folytonos beszélés mérített ki kissé! Jobban leszesz, csak légy nyugodtan!”

De mindezen vigasztalások nem értek semmit. Az illető összegörnyedve, folyvást csak azt hangoztatta, hogy öneki vége! „Hiszen csak jönne már hamarabb!” kiáltott fel nem egyszer, egész lázas állapotban.

Én, mint ezen jelenetnek, úgyszólván, néma szemlélője, véghetetlenül meg voltam illetődve, s úgy éreztem magam, mintha valamely színházban drámai előadáson lennék s egy nagy művészi érzékkel előadott jelenetnek volnék hallgatag szemtanúja. Bárki volt is ezen modorából s egész fellépéséből nem közönségesnek látszó egyéniség, élénken kezdtem iránta érdeklődni, s nagyon bántott, hogy nem ismerem s nevét nem tudhatom. A *Miska* név némileg figyelmessé tett ugyan s azon okoskodásra indított, hogy ezen egyén, ismerve a többi jelenvoltakat s látva azt, hogy ezek a Miskának szólitottal nagyon bizalmas viszonyban állanak s egynek kivételével mindnyájan papi emberek, aligha nem Tompa lesz a költő s akkori hanvai pap! Hanem ez csak combinatio lehetett, s biztosat, miután bemutatva nem volt s vezetéknevén előttem nem szólítottatott, nem tudhattam.

Némi szünet állt be, miközben a szenvedő a legnagyobb gondoskodás tárgyává tétetett. Alig több, mint egy jó negyedóra elteltével azonban kezdett magához jönni, s lassankint előbbi jó kedélye is visszatért. Ismét beszédbe eredt barátaival, s többek közt ugyancsak a fentemlített Szönyoghra vonatkozólag felemlíté, hogy az nem volt közönséges ember, hanem inkább egy céltévesztett s kellő műveltség hiányában meglehetősen fejletlen állapotban maradt *genie*. S mint mondá, valahogy kezébe akadt egy meglehetősen terjedelemmel bíró verses krónika, melyről megtudta, hogy azt nem más, mint Szönyogh írta, valahol Kassán, hol — ha jól emlékszem vissza az elbeszélékre — a Bach-korszak idejében a zsandárokkal tett csínjei miatt volt elzárva; s hol unalmában adta rá fejét a verselésre. A költemény (már t. i. olyan amilyen) címe valami ilyesmi lehetett: „Egy ártatlanul üldözött s igaztalanul rabságra ítélt honfi panaszai.” Szóval volt a vers akármilyen, az elbeszélő azt mondta rá, hogy neki az rendkívül tetszett s idézett is belőle egyes versszakokat; csak azt sajnálta nagyon, hogy a kéziratot el nem kérte, vagy legalább le nem másolta a maga részére.

Midőn az elbeszélő annyira magához tért, hogy ismét lábra állhatott, tovább maradni nem akart, bármennyire marasztották is. Azt mondta, hogy neki menni kell haza, mivel a felesége türelmetlenül várja s aggódni fog miatta, ha sokáig ki találna maradni. Természetesen a többiek is mozgolódni kezdtek s nemsokára el is távoztak valamenynyien. Én hasonlóképen kalapom után nyúltam s még előbb elmentem, mint a vendégsereg többi tagjai.

Hanem a kíváncsiság engem sem az napon, sem másnap nem hagyott nyugodni. Alig hittem, hogy a lelkész

lakba ismét felmehessek s megkérdezzem: „ki volt az az ékes beszédű, ideges vagy más különös bajban szenvedő idegen?” „Bizony öcsém! — szolt az illető lelkész úr — az a derék, de majdnem gyógyíthatlan betegségben sílőddő úri ember nem más, mint *Tompa Mihály, a költő*, kit hírből s műveiből bizonyosan te is jól ismeresz! Azt hittem, talán már láttad valahol, azért nem mutattam be neked!” Hogy ez volt-e a valódi oka a be nem mutatásnak, vagy sem? én nem fürkésztem, s csakis annyit mondtam, hogy némileg már tegnap gyanítottam ezt. Elég az hozzá, kimondhatlanul jólesett tudnom, hogy Tompa Mihályt — bár összetört testtel — színről-színre láthattam. A szíves háziúr beszédére egyébiránt még annyit jegyeztem meg, hogy a Tompa arcképét én már láttam többször, sőt úgy emlékszem, hogy néhány évvel ezelőtt, majdnem gyermekkoromban, magát Tompát is; de akkor Tompa egészen más-kép nézett ki, nem volt ilyen ősz és körszakált viselt, míg ma egész szakálla van, mi a régi arcképet ismert formájából majdnem teljesen kivetkőzteti.

Azontúl többé nem is láttam Tompát soha. A már akkor is lelkileg-testileg beteg költő féllábával úgyszólván a sírban volt. Pár év sem telt bele, elköltözött oda, ahonnan többé nem térnek vissza a legnagyobb emberek sem.

Azt hiszem: nem követek el vele szerénytelenséget, ha utólagosan megnevezem Tompának azon barátait, kik a fentebb elbeszéltek alkalmával a kérdéses helyen jelen voltak. Azok különben is, mint jeles és tudományos képzettséggel bíró emberek, valamennyien érdemesek voltak Tompa barátságára. A kérdésben levő egyének ugyanis ezek voltak: *Orbán Ferenc*, ragályi lelkész, alaposan képzett, kiváló férfiú; *Soós Lajos*, keleméri lelkész (hol előbb Tompa lelkészkedett), szintén képzett ember; *Bata Bálint*, zádorfalusi lelkész, genialis férfiú s nagy szónok, ki a 70-es években — mint arról azon időben a hírlapok is megemlékeztek — Kossuthot, kinek nagy tisztelője volt, gondolom Collegnoban vagy Turinban felkereste. Továbbá *Dapssy Pál*, a 60-as évek végén s még később is, több időn át a putnoki járás főszolgabírája, szintén derék, közkedveltségű egyén, egyetlen világi tagja a társaságnak. Végül *Tompán*, a társaság legkitünőbbjén kívül, maga a derék háziúr, *Majomi József* helybeli, vagyis a szuhai lelkész, ki mint szellemes társalgó s kellemes szónok volt leginkább nevezetes; barátja Révész Bálint püspöknek, s ki, mint egyházmegyei főjegyző, az egyházkerületi gyűléseken többször Patakon is megfordult s közkedveltségnek örvendett.

—•••— Kovács Zsigmond.

KÖNYVBIRÁLAT.

Biblia-magyarázatok az evangyelisták irataiból.
Templomi gyűlekezet előtt. Írta Gödöllei József, ref. segédlelkész. Pécs, 1882. Ára 1 forint 60 kr.

A szorosabb értelemben vett templomi biblia-magyarázatoknak ez időszertint még annyira szűkiben vagyunk, még mindig oly kevés itt a termelőnk és a terményünk, hogy minden jóra való kísérletet, mely e téren megemlíti az ő szárnyait, buzditó elismeréssel kell fogadnunk.

Bibliánk ugyan közkézen forog, népünknek tisztességesebb öregei talán könyvnélkül is recitálják annak egyes szavait és mondatait; mi magunk is tenger-számra irogatjuk és mondogatjuk egyik-másik textus felett a korszerű bölcselkedéseket és mégis, ha közelebbről vizsgálódunk, úgy tapasztaljuk, mintha annak a könyvek-könyvének már az értéke is kezdene kimenni a forgalomból. Az úgynevezett qualificált osztály, ha nem kivétel nélkül is, de legnagyobb részben letette, s többé már nem akar zárandokolni egy olyan ódon sírhoz, amelyben véleménye szerint csak bemo hosult régiségek vagy porladozó csontok találhatók. A köznép pedig, dacára annak, hogy még a háztetőkről is szakadatlanul praedikálunk, igen messzire áll attól, hogy értelemmel tudná olvasni bibliáját, s a betű mellett a lelket, a szellemet is ismerné. Aztán olykor-olykor a konkoly is több, mint a tiszta búza; a madarak is elkapkodják a jó magot, némelyik szem meg a kösziklára esik; nem csoda, ha sovány az aratás.

Ily viszonyok és körülmények között — mint Garzó mondja az ő füzeteinek beköszöntőjében — „midőn egyrésről a vallás- és egyházellenes irány ingadozó és kapkodó bölcselkedéseivel zavarja Krisztus híveit, másrésről a tévúton járó írásmagyarázat is rést üt imitt-amott hallgatóink sorain; mi lehetne hatalmasabb óvszerünk, mint a helyes elvek szerint keresztülvitt írásmagyarázat.“ (L. Gyakorlati bibl. magy. 1881. 1. sz.).

Igen, dehát hogy és miként szerkesztendő azok a helyes elvek szerint keresztülvitt templomi biblia-magyarázatok, hogy a célnak leginkább megfeleljenek; a műveltebbek igényeit is kielégítsék, a kevésbé műveltek értelmi képességét se szárnyalják túl? S ha már egyszer istenitiszteletünk alkalmával, az egyházi beszédek mellett ezeknek a számára is helyet kérünk: miben különbözik, meddig terjed a határa és felölelni valója, szemben a praedikativál, hogy sem az egyik, sem a másik fölösleges ne legyen? Szükséges nekünk e kérdést felvetnünk s arról egy kissé komolyan gondolkoznunk, annnyival is inkább, mert e mezőnek kultiválása nálunk még úgyszólván bölesőkorát éli; s az a kevés számú dolgozat is, mely az úttörő szerepére vállalkozott, biztos útmutatások és példányképek hiányában, legtöbbször csak tapogatózik; jórészt minden elv, rendszer s a szükség és körülmények figyelembevétele nélkül jár el.

Az egyik például nagyon is alapos akar lenni. Textusa felett támadt gondolatainak egész raját kiönti, annak minden egyes mondatára terjengős theoriát, hosszú bölcselkedéseket épít; mignem aztán türelmes szövegét is, jámbor hallgatóit is kíméletlenül agyonmagyarázza. A másik csak geográfiát tanít. Nagy előszeretettel sorolja fel a régi Zsidóország hegyeit, völgyeit, városait, pusztáit, tartományait és folyóvizeit, azoknak határait a világ négy tájéka felől, s szinte várja már a jó alkalmat, midőn előfordul Jeruzsálem és Betlehem vagy Jerichó meg Siló, s azzal összefüggőleg, a régiségtanok és concordantiák tudnivalóját ő is kimeritheti. Míg a harmadik szabadnak érezvén magát a nyügtől, mely az egyházi beszéd alkalmával, éppen a szigorú endszer miatt kezeit és lábait egykissé megkötözi, azon

a hosszú bibliai járszalagon most már igen nagy mezőt bejár és ott áll előttünk az anyaghalmaz tarkasága, a sok vakolat és omladék, mely a historia, theologia és philosophia épületeiből elpergett; most a pattogó mondatok serege, majd a zsírpillék torlódása; itt egy hajdani zsidó kaftán cérnaszálakra boncolva, amott egy tömeg német köd magyar klíma alá terelve, káprázik a két szemünk és a rengeteg erdőtől nem láthatjuk a fát. Sőt imitt-amott olyanforma jelenséggel is találkozunk már, mely praedikatiót, káté- és biblia-magyarázatot árul egy füst alatt, amikor aztán . . . talán nem is szükséges a mi ígehirdetésünk felett valami nagyon töprengeni, elég csak az ilyen genialis vegyeskereskedésbe betekinteni.

Igénytelen véleményem szerint, az a biblia-magyarázat sem több sem pedig kevesebb nem akar lenni, mint egy teljesen bevégezett, összefüggő egészet képező bibliai szakasznak ismertetése, ahol fel van derítve mindaz, ami a szöveg megvilágosítására és érthetővé tételére szükséges; ki van mutatva a központi igazság, rendszeresen csoportosítva vannak az alárendelt részletek, s a kellőleg megvilágosított szövegből aztán elvonatik a tanulság, a mindennapi életre való alkalmazás. Olymódon kezelvén a tárgyat természetesen ez alkalommal is, hogy beszédünkben meglegyen a kellő egység és kerekdedség; a jól szervezett alak, annak kezdete, közepe és vége. Alakjára nézve tehát a biblia-magyarázat is egy organikus test, mint az egyházi beszéd, de lényegileg bizonyos távolság van köztük. Míg ugyanis a praedikatio inkább egy, a textusból kivett eszmét, addig a biblia-magyarázat magát a textust fejtegeti. Amaz fest, színez; helyzeteket és bonyolultakat teremt; ahol kell cáfol és védelmez, vigasztal vagy dorgál, ha talán a biblia e részben határozottan nem nyilatkozik is; ez a szentíró gondolatainak folyamát vizsgálja s a szöveg rejtett gyöngyeit igyekszik értékesíteni. Szóval amaz mint szónoki beszéd nagyobb hullámokat vet, mélyebb medret ás, meg- ráz és megindít; ez pedig, mint népszerű exegezis, egyszerűen tanít és felvilágosít. A rendkívüli nehézség aztán ott van, s az elérendő siker is attól függ: mennyire képes az írásmagyarázó úgy kezelni a tárgyat, hogy amit mond, közérdekű, közérthető és közelvezhető legyen. És ha alapos ismereteinek tárházából sem többet, sem kevesebbet nem hoz elő, mint amennyi céljaira nézve éppen elegendő; ha eltalálja azt a hangot és gondolatmenetet, amit mindenki megérthet és felfoghat: akkor, igenis, csodákat fog művelni a biblia-magyarázat, valóban ez lesz az első fok Jákób égbevivő lajtorjáján; máskülönben akármilyen nagy tudományal készült is, aligha lesz egyéb templomi altatónál, vagy levegő-fujtatónál.

Ezekben jelezvén már a biblia-magyarázatra vonatkozó elvünket és álláspontunkat, a mondottak szemmelartásával, ime, bemutatjuk a Gödölley József úr munkáját, kiemelvén annak jellemzőbb tulajdonságait, az eredményeket és fogyatkozásokat főbb vonásaiban.

Szerző, mint könyvének a címe is mutatja, magyarázandó szövegeit az evangyelisták írtaiból vette és pedig legtöbbször azon helyekre akar deríteni világosságot, melyek a Jézus élettörténetére vonatkoznak. Már maga ez a

körülmény nagy feladatot adott neki, mint népies írásmagyarázónak. Amaz iratok ugyanis, melyek szentkönyvünkben a négy evangélista neve alatt szerepelnek, az újabb tudományos vizsgálás szerint Jézus életét, tetteit és cselekedeteit sokkalinkább szabad képzelet által teremtett alkotásokban, mint történetű adatokban adják elő. Mindenik a maga korának, egyéniségének és pártállásának sajátos bélyegével; igen sokszor regékkel színezvén a valót, csodás és természetfeletti eseményekben szemléltetvén a szellemi igazságokat. Amit ha figyelembe nem veszünk, az egyes bibliai helyek lényegére, azoknak sokszor egymással szembeeső állításaira nézve sem igazodhatunk el. Ámde másfelől meg ott áll előttünk az egyszerű hallgatóság az ő idilli látkörével és naiv gondolkodásával, bizonyos tekintetben talán az őstől öröklött nézet és hagyományos hit iránti kegyelettel. Félretenni a bibliai kritikát, szemethunyni a tudomány vívmányai előtt, legendákkal és mysteriumokkal táplálni az ábrándok világát ma már ugyan nem lehet; de minden óvatosság és tapintat nélkül járni el megint nem tanácsos, sem a hallgatók lelkiállapotára való tekintetből, sem a bölcsen megfontolt haladás szempontjából. Ha valakinek, úgy a népies írásmagyarázónak szól azért az intés: „fortiter in re svaviter in modo.“ S bármilyen színtelennek és határozatlannak tekintessék is az a közvetítő szerep, ez időszertei templomi bibliamagyarázatainknak az a legszebb feladata, hogy azon távolságot, mely a hagyományos nézet és a tudományos vizsgálódás eredményei között létezik, szerencsésen áthidalja s a biblia emelkedettebb szellemű ismeretét a kellő tapintattal fejlessze.

Szabó Imre.

(Folytatása köv.).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A nagybányai egyházmegyének** legközelebb megtartott közgyűléséről a következőket írja lapunk tudósítója: E gyűlés legnevezetesebb tárgya kétségenkívül a tanácsbírói hivatalok betöltése volt. Mint előre gondoltuk, úgy történt. A két évvel ezelőtt megválasztott tiszti kar minden tagja megmaradt, jelölül annak, hogy az illetők az ezelőtt két évvel bennök helyezett bizalomnak minden tekintetben megfeleltek. Csak a világi fő- és aljegyzői hivatal nem lett betöltve, mivel ez intézmény új a mi egyházmegyénkben, s így a szavazatok vidékenként nagyon megoszlottak, minekfolytán új szavazás lett elrendelendő az esperesi hivatal által. A sok apróbb s helyi érdekű tárgyak, valamint egyes ügyekben kiküldött bizottsági jelentéseket, mint pusztán helyi érdekűeket mellőzve, csak néhány fontosabb ügyet kívánok megemlíteni. Egy indítvány adatott be, mely az államsegély mostani kiosztásának módját elvetni ajánlja, mivel az így elforgácsolva, semmitsem segít, s ehelyett ajánlja, hogy az ne osztassék többet ki, hanem csatoltassék a gyámintézeti pénztárhoz, s gyümölcsötlessék annak javára. Ez ajánlatot azzal indokolja indítványozó, hogy minden, még a legszegényebb papnak is van annyija, amiből tisztességesen megélhet (Bár volna!). Ez indítvány, mint a többség véleményéből kivehető volt, már csak azért sem fogadtatott el, mivel így eredeti céljától elvonatnék az államsegély. Ez ügy elbírálása külön-

ben egy, ehhez hasonló ügyben működő 15 tagú pap, tanító és világiakból álló bizottságnak adatott ki, amely hivattal lesz a kezelésnek vagy kiosztásnak mikéntjéről véleményt adni. Ez azonban a jelen évre nem lesz irányadó, s az államsegély jelenben az eddigi gyakorlat szerint osztatik ki. A pesti egyházmegye indítványa a domesticát illetőleg nem fogadtatott el. Az egyházmegyében életbeléptetendő egyházi adókönyvre beadott két terv. Egyik S., másik M. lelkész urak tervezete. Elfogadtatott az egyszerűbb, a könnyebben kezelhető, az S. úr tervezete. Elkészíttetése egy bizottságra ruháztatott, mégpedig úgy, hogy a szatmári és nagybányai nyomdákkal lépjen alkura, illetve kérjen tőlük költségelőirányzatot, s amelyik olcsóbban készíti, annál rendeljen meg 5000 példányt. Miután azonban ez évben már sok helyütt fizetések történtek, s remélhetőleg a legtöbb helyen történni is fog, még ez elkészülne: annak minden egyházban való általános használata a jövő évben fog életbelépni. Az egyházak osztályozása tekintetéből az esperesi hivatal által már előbb elrendeltetett, hogy a lelkészi díjlevelek az egyes egyházak részéről pénzürtékre átszámítva küldessenek be. Ez meg is történt, egyetlen egyházat, Sz.-Hegyet véve ki, honnan esperesi megsürgetés dacára sem lett beterjesztve. Lelkész különben megbüntettetett. A bizottságnak meghagyatott, hogy a beküldött bevallás szerint osztályozza az egyházakat. Végül, amit legelőször kellett volna talán felemlítenem, mert hiszen ez volt a legfontosabb esemény, utóljára említem fel — mivel utóljára történt — nevezetesen szeretve tisztelt egyházmegyei gondnokunk, mélt. Ujfaluassy Miklós úrnak lemondását. Ez ugyan nem volt váratlan ránk nézve, mivel már a tavaszon, Ávas-Ujvároson tartott gyűlésen is — hol személyesen meg nem jelenhetvén — levélben tudatta lemondását. S ezt, a hivatala tovább viselése felkérése végett hozzájárult küldöttség előtt is határozottan kijelentette, s most a gyűlés színe előtt, ebben való változhatlan elhatározását ujjalag nyilváníttotta s felkérte esperes urat, hogy a gondnoki hivatal betöltését illetőleg intézkedni méltóztassék, felajánlván készséges szolgálatát, míg helye betöltve lesz. Erre nézve a szavazás már el is rendeltetett.

— **Az új egyenruha.** Sokan nem tudnak megbarátkozni a zsinat által nyakunkba varrt papi egyenruhával; egynémelyikünk úgy okoskodván, hogy mire való volt még a nyakravalót is a zsinatnak felkötni s miért nem csak annyit mondani, hogy minden pap köteles hivatalos funkciói alkalmával kellő hosszúságú, tisztességes fekete öltönyben és palástban jelenni meg. Vagy — mondják tovább — ha már a zsinati atyáknak olyan nagy kedvök kerekedett az uniformishoz, hát fundáltak volna ki olyat, ami *valósággal egyenruha* s amellet papias jellege is van. Én ugyan váltig mondtam a választás előtt is a többi papoknak, hogy ne válasszunk a zsinatra képviselőkül derék legényeket (már t. i. szalmájára nézve), mert ezek csupa hiúságból is — csak hogy termetöket fitogtassák — az atilába fognak beleszerelmeskedni. No de hiszen úgy is veszik hasznát a más világon, akarom mondani az előkelő körökben. Imé, egy kollegánk már meg is bűnhődött a zsinat ízléseért. Járván ő ugyanis előkelő körökben, meghívást nyert egy magasrangú úr estélyére. Nosza magyar csizmát

felhúz, atillát felöltöz és neki annak a palotának, amelyben a háziúr országol; hanem ottan az ajtónyitogató előtte becsapta az ajtót, azt adva neki tanácsul, hogy előbb menjen haza és öltözzék fel tisztességes öltözetbe. Mily nagy lón azonban az ajtónállónak az ő bámulása, mikor alaposan felvilágosíták afelől, hogy ez a ruha egyenruha, sőt ami több, *papi egyenruha*, ami az előtt az inas úr előtt teljességgel megfoghatatlan dolog volt. Hát bizony így történt ez mostanában, amint az az újságlapokból szépen megolvasható. Tanulság pedig a dologból annyi, hogy ez a szerencsétlen áncúg se nem papos, se nem egyenruha; mert amit széles ez országban az utolsó embertől kezdve, fel a főispánig (hogy nagyot ne mondjak), mindenki viselhet, az nem lehet egy olyan foglalkozású testületnek, mint a lelkészi testület, megkülönböztető hivatalos öltözete. *Egyenruha, szerintem az, melyet azon testület tagjain kívül senki más nem visel, sőt nem is szabad viselnie.* Sajgó.

— **Dezső Lajos**, állami tanítóképezdei igazgatónak s irodalmi körünk elnökének „*Comenius A. J. Magyarországon*” című, lapunkban közölt nagyérdekű tanulmánya, külön füzetben is megjelent. E mű, amint azt annak idejében megemlítettük, külföldi tudományos körökben is méltó figyelemben és elismerésben részesült; ajánljuk azért azt a magyar olvasóközönség pártfogásába is. Comenius magyarországi működéséről, sőt általában az ő szelleméről és irányáról, ennyi alapossággal és buvárlattal írott mű még nem jelent meg magyar nyelven; méltó tehát, hogy az első tüzetesebb tanulmány öt megillető körben tehesse meg hatását. A történet — mondja igen helyesen maga a mű szerzője, előszavában — az élet tanító-mestere. Amely emberi társaság a multnak történetén okulni nem tud vagy nem akar, annak előhaladása csak a sötétben való tapogatózás. . . Közlebről a tanügy terén nagy férfaink eszméinek behatóbb tanulmányozása nagy szolgálatot tehet, úgy az elmélet, mint gyakorlat embereinek s a neveléstörténet tanulmányozása nélkül önálló s céltudatos iskolaügyi politika nem lehetséges. A díszesen kiállított füzet ára 50 krajcár s Ráth Mór bizománya, Budapesten.

— **Nyilvános számadás.** Az *abauj-vajkóci* szerencsétlen egyházközség részére, eddigelé a következő kegyes adományok folytak be: Nagyságos Komáromy László, abauj-megye alispánja küldött 25 frtot. Ezen összeghez járultak: Komáromy László 5 frt. 10 kr. L. Gy. 20 kr. Naményi Gyula 1 frt. Vécsey József 1 frt. Koós Pál 1 frt. V. J. 20 kr. Jakabfalvay György 20 kr. Karsa Tamás 1 frt. Gelley Antal 30 kr. ifjú Nammersberg László 1 frt. Heller József 1 frt. Géczi Gyula 1 frt. Fábian János 1 frt. Keller Jenő 1 frt. Farkas István 1 frt. Darvas Imre, főispán 5 frt. Juhász Mihály 1 frt. Bárczay András 2 frt. Szila István 1 frt. Nagymélt. dr. *Schusztér Constantín* püspök úr ő excellentiája küldött 20 forintot. Főtiszt. *Lacsny Vince*, szepsii plebános úr küldött 10 frt. 50 krt. Ezen összeghez járultak: *Lacsny Vince* 1 frt. Szepsii takarékpénztár 3 frt. Rosnay István 1 frt. Radácsi Károly 1 frt. Szentpétery András 2 frt. Dióssy János 1 frt. Hágén János 50 kr. Ga-

lambos Ferenc 50 kr. Frindt Antal 50 kr. Tiszt. *Literáty János*, munkácsi ref. lelkész úr 2 frt. 20 krt. Nagyt. *Dianiska András*, löcsei ág. ev. lelkész úr, a löcsei ev. egyházközség részéről 3 frtot. Tiszt. *Hutka József*, bánóci s.-lelkész úr 1 frt. 20 krt., mely összeghez járultak: Kolonay N. 50 kr. Schön N. 20 kr. Gulácsy Valér 50 kr. Összesen 61 forint 90 kr. Midőn a küldött kegyes adományokért, szerencsétlen egyházközségem nevében, hálás köszönetemet nyilvánítani szerencsém van, egyszersmind mély tisztelettel kérem mindazokat, kik a protestantizmus s a magyar nemzetiség szent ügye iránt érdeklődéssel viseltetnek, méltóztassanak úgy a protestantizmusnak, mint a magyar nemzetiségnek ezen egyik fontos védőbástyáját, kegyes adományaikkal a pusztulástól megmenteni. *Kovács Béla*, ev. ref. lelkész.

— **Theologiai curiosum.** Egy külföldi orthodox folyóirat, mely folyvást érdekes újságokkal és tanulságos dolgokkal táplálja olvasóit, Jónás prófétának a cethal által történt elnyeletésére vonatkozólag a következő pontos és hiteles méréseket és számításokat közli: Jónást a cethal Joppénál nyelte el és a Fekete-tengerben hánytta ki. A cethal a kisázsiai part hosszában úszott és Konstantinápolynál az Aegei tenger felé vette útját. Mivel az utazást 3 nap tette meg, tekintve az út hosszúságát, egy órára épen 4 mértföld esett. . . Hát hiszen a csudák ilyenén fajtájú durva hite mellett, az efajtájú számításban már nincsen semmi csudaszerű s még azt is el lehet hinnünk, ami e számításban tanulságos, hogy az a cethal a gőzgépek sebességével és erejével tört előre nagy tengeri útjában!!!

— **A felekezeti középiskolai tanárookra** is kiterjeszteni szándékolt nyugdíjintézet eszméjével, a közoktatásügyi miniszter már tüzetesebben foglalkozik. Tanulmányozni akarván a kérdést, e napokban a püspöki hivataloktól adatokat kért ez ügyre vonatkozólag, azt a kérdést is feltevén, mennyiben volnának hajlandók az eddig létezett nyugdíjalapokat beosztani majd a szándékolt országos alapba?

PÁLYÁZAT.

A miskolci ref. főgimnáziumnál egy helyettes tanári állomásra pályázat hirdettetik.

Az elválasztottnak kötelessége a felsőbb osztályokban a *latin nyelvet*, mint főtantárgyat, s a *magyar nyelvet*, mint melléktantárgyat heti 22 órán tanítani.

Fizetése 600 forint, mely összeg évnegyedenként előre fizettetik.

Folyamodók — az országos középtanodai törvény értelmében — képességeket igazoló bizonyítványokkal, oklevéllel ellátott folyamodványaikat *augusztus hó 15-ig Mikuleczki István* egyházi főgondnokhoz küldjék be.

A megválasztott helyettes tanár állását szeptember 1-ső napján köteles elfoglalni. Egyévi ideiglenes működés után — ha a tanításban kellő sikert és szakképzettséget tanúsít — állandósíttatik; amikor rendes tanári fizetésben fog részesülni.

Kelt Miskolcon, az 1883. július 18-án tartott presbyteri gyűlésből.

2—2

Az egyházi előljáróság.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos egyházi közalap létesítéséről.” Fürjesz I. „A felekezeti és közsiskolák” Sajgó. „Énektgy.” Szentkúti K.
„Biblia-magyarázatok az evangyelisták írataiból.” (Könyvbír., folytatás). Szabó I. „Vegyes közlemények.”

Az országos egyházi közalap létesítéséről.

A jelen korban majd minden állam, társulat és intézmény gondoskodott arról, hogy hivatalnokainak anyagi helyzetét, jövőjét lehetőleg biztosítsa, jól tudván azt, hogy ezzel saját jólétét mozditja elő. Ahol az anyagi eszközök hiányzottak, ott társulati, szövetségi úton mozditották elő e nagy célt. Így keletkeztek az egyes önszegélyző-egyletek, nyugdíjintézetek, melyeknek célja a gyengék, munkaképtelen árvák, özvegyek gyámoltása, segélyezése. Minő boldogító tudat egy szorgalmas s a közjót híven munkáló családapára, ha tudja azt, hogyha ő a közjóra irányzott hív fáradozása s munkálkodása közben kidől, azon állam, társulat vagy intézmény, melynek ő hív munkása volt, özvegyéről, árváiról atyailag fog gondoskodni! Őh e tudat még a válás nehéz perceit is képes meg-édesíteni.

Protestáns egyházunkat kezdettől fogva nem az anyagi, hanem a szellemi erő, az áldozatkészség, egyház iránti buzgóság, vallásosság tartotta s tartja fenn ma is. A reá sulyosodott nyomás alatt fejlett s erősödött meg, mint a pálma; mert ahonnan segélyt, oltalmat s gyámoltást várhatott; ahova vérét, vagyonát kellett áldoznia, onnan jutalmul üldöztetést, zaklatást, javaiból való kiforgatást nyert; papjait s tanítóit pedig börtönökbe, gályarabságra hurcolták s erőhatalommal igyekeztek visszatéríteni az egyedülidvezítő egyház kebelébe. Ilyen lévén egyházunk helyzete, kevés kivétellel, egész 1791-ig, sőt sok tekintetben még ezután is, igazán nagy csoda, hogy a protestantismus meg nem semmisült; valamint nem lehet azon sem csodálkozni, hogy a lelkészek s tanítók helyzetének javítására, jövőjük biztosítására vajmi kevés történt.

Ezelőtt néhány évtizeddel az egyes egyházmegyék és egyházkerületek létesítettek özvegy- s árvatárakat, melyekből jelenben is segélyezik a szerencsétlen árvákat s özvegyeket; de minő cse-

kély e segítség! A tanítói özvegyekről s árvákról az országos tanítói nyugdíjintézet elég tisztességesen gondoskodik; ezenkívül még az egyházkerületektől is kapnak némi segélyt; de a lelkészi özvegyek s árvák oly szánandó helyzetben vannak s oly csekély segélyben részesülnek, hogy erről igazán difficile est satiram non scribere. A legtöbb ref. egyházkerületben egy lelkészi özvegy 10, vagy jobb esetben 20 frt. évi segélyt kap; egy tanítói özvegy még ennél is kevesebbet. Mig a lelkész él, a hívek tisztelik és szeretik a papi családot is; de ha a pap meghal, a szegény özvegyek s árvák igazán koldusok lesznek; szívünk valóban elszorúl, ha ezek helyzetét részletesebben vizsgáljuk. Elég ily esetet egyszer látni, hogy az ember egész életében sohasem feledje el. Igyekeznek a hívek a legtöbb helyütt az özvegyet megkárosítani, a fizetési hátrálékot eltagadni, abból mennél többet levonni; és ha a kegyév letelik, az özvegy s árvák mehetnek koldulni; nem gondol velök senki. Ilyen kétségbeejtő helyzet vár a legtöbb lelkészi özvegyre s árvákra; mert valaminth a multban, úgy a jelenben is nagyon csekély azon lelkészek száma, kik papi jövedelmökből családjok jövőjét biztosítani képesek lennének.

Ezen kétségbeejtő helyzeten kívánt a legközelebbi zsinat segíteni, midőn az országos közalap felállítását elhatározta. Valóban koronája ez a zsinati munkálkodásnak, s oly gyógyszer, mely sok vérző seb gyógyítására van hivatva. A konvent megállapította a fizetési összeget, melyet egy-egy család köteles lesz — jövedelme arányában — e célra fizetni évenként. Kezeink között vannak a rovatos ívek, melyekbe a fizető egyháztagok nevei s az általok évenként fizetendő összegek beírandók. Kezeink között vannak az „Utasítások,” melyek szerint kell intézkednünk, hogy mindenképpen és szép renddel folyjanak. A pénz beszédese a legnehezebb feladatok egyike; ez azon gordiusi csomó, melyet nem elég a törvény acélkardjával kettévágni, hanem csak lassan, tapinta-

tosan kell megoldani; mert minden szép számításunk s törekvésünk hajótörést szenvedhet tapintatlan eljárásunk mellett. Érzi és tudja ezt a lelkészek nagy része; ezért fogadták ezt sok helyütt aggodalommal s félelemmel, amint a legközelebb Kolozsváron tartott egyházkerületi gyűlésen kijelentették a lelkészek. Valóban, ha a kiadott „Utasítások” rideg betűi szerint járunk el; ha így szólunk híveinkhez: „az egyházi közalapra kötelesek vagytok ti és utódaitok évenként áldozni s a megajánlott vagy reátok kivetett összeget pontosan befizetni; mert ellenkező esetben karhatalommal s executioval is megveszszük rajtatok —” ily eljárással bizony célt nem érünk soha s áldás helyett átkot, visszavonást támasztunk híveink között.

Mielőtt a törvény utasításának elegettennénk, igen jó lesz nekünk, lelkészeknek — akiknek a pénz mikénti begyűjtésénél fontos szerepünk lesz — a befizetendő összeg beszédese, illetőleg e törvény életbeléptetése felől komolyan gondolkoznunk s a helyi viszonyokat és körülményeket tekintetbe vennünk. A városokban, gazdag s eléggé felvilágosult egyházközsegekben, talán a kiadott utasítás szerint való eljárás is — tapintatosan alkalmazva — célhoz vezet; de a földműveléssel foglalkozó s nehéz anyagi viszonyokkal küzdő egyházaink nagy részében, a hívekre kivetendő pénz pontos beszédese igen sok kellemetlenséggel fog járni és más alkalmasabb eszközökhöz kell folyamodni.

Aki ismeri falusi egyházaink helyzetét, viszonyait s körülményeit, tapasztalásból tudhatja, hogy az egyes családokra kivetendő pénz beszédese mily sok kellemetlenséggel lenne összekötve a legtöbb egyházban. Én azt hiszem, hogy célhoz vezetőbb lenne, ha a lelkész megmagyarázná híveinek a szent és nemes célt, melyre alapított az országos közalap, felhívja őket, hogy tehetségek szerint hozzanak áldozatot a szent cél érdekében; majd az előjárókkal egyetértve kitöltendők a rovatos ívek, s az egyes egyháztagnokra igazságosan s a törvény utasítása szerint kivetetik az évenként fizetendő összeg. És ha már az évenként fizetendő összeg valamely egyházban p. o. 40 vagy 50 frtra megy, ennek előállításáról kell gondoskodni a lelkésznek, az előjárósággal egyetértve; megragadva s felhasználva minden kínálkozó alkalmat, míg csak a kívánt összeg meg lesz. Az én egyházamban p. o. a házankinti terményszedés sokkal célravezetőbb, mint a készpénz-gyűjtés, s míg egy alkalommal egy szerencsétlen egyház segélyezésére 2 frtot sem tudtunk összeszedni, ugyanekkor 4 köből életnemű gyűlt be 400 lélekből álló egyházamban. Mi a gyűjtés ezen módját minden szükséges esetben alkalmazzuk s még eddig sikeresen; a hívekre való kivetést mellőzzük, mert sok kellemetlenséggel van összekötve.

Igy vagy ehhez hasonlólag lehetne eljárni a közalapra nézve is; és ha ez úton nem lenne összegyűjthető a kívánt összeg, lehet e célra az egyházi hívekkel munkát vállaltatni, vagy földet bérelni, s ha ez sem lehet, felébe vetni s a terményt értékesíteni. Ezeken kívül még sok mindenféle mód van, melyet a körülmények szerint alkalmazni lehet; ezt minden lelkész önmaga tudhatja legjobban; válaszsza s használja fel azt, mely egyházában leginkább kivihető. A fődolog, hogy legyen eljárásában türelmes, tapintatos, előrelátó; szép szóval, nyájas beszéddel többre lehet menni, mint parancsolással, vagy a törvény szigorának alkalmazásával.

Nagyon természetes, hogy ahol az egyháznak elég jövedelme, tekintélyes tőkepenze vagy virágzó magtára van, ott igen könnyű lesz a hívek által az egyházi közalapra fizetni köteles pénzösszeget ezekből fedezni, s nem szükség a pénz aprólékos beszédésével bajlódni, papnak, gondnoknak s talán még a polgári hatóságnak is kellemetlenséget szerezni; valamint arra sem lesz szükség, hogy az általam ajánlott eszköz vétessék alkalmazásba. Általában jó lenne minden egyháznak e célra vagy pénztőkéket gyűjteni, vagy magtárat alapítani s a családonkénti készpénz szedését pedig, mely igen sok kellemetlenségnek lehet forrása, lehetőleg mellőzni. Szóljanak e tárgyhöz tapasztaltabb s több életbölcseiséggel bíró lelkésztársaim; én azt hiszem, hogy a szent és nemes cél, az országos közalap létesítése, megérdemli, hogy vele részletesen foglalkozzunk.

Fürjesz István.

ISKOLAI ÜGY.

A felekezeti és közösiskolák.

— Ajánlva a „Népnevelők Lapja” figyelmébe. —

Végzetlen fontosságú tárgy ez, amelylyel szintén jó lesz már tisztába jönnünk s vele — 15 esztendei bizodalmas együttélés után — egyszer s mindenkorra leszámolnunk. Különb is provokálva vagyunk a véleménynyilvánításra maguk a közösiskolai tanító urak részéről.

Akinek tanügyi lapokat olvasni módjában áll, az néhány év óta hol derűtséggel, hol boszankodással tapasztalta, hogy reánk, felekezeti emberekre, nagyon ránk jár a rúd, s hogy a hírlapi pletykaság, gyanúsítás, könnyelmű vádaskodás, örökös ócsárlás és a tudákoskodó önhitt pöffeszkedés ezen a talajon is épenúgy gyökeret vert magának, akárcsak a politikai ujságírás gizgazos mezején. Divattá vált bennünket lenézni először az állami gimnázialis tanár urak s ujabban a közösiskolai néptanító urak részéről s úgy beszélni rólunk, illetve iskoláinkról, mint ahogy néhány évvel ezelőtt Törökországról, e halálközléshez közelítő beteg országról, beszélni kezdetek. Kimondották felőlünk többször és nyíltan, hogy nem vagyunk méltók többé az életre, azaz, hogy nincs bennünk immáron vér, nincs életerő s mon-

dották mindezt olyan hangon, mintha a bölcsesség követőik létének volna föl, mi pedig mindnyájan mély tudatlanságban tévelyegnénk.

De talán minden eddigi kifakadásoknál élesebb a „Népnevelők Lapjának“ legközelebbi számában megjelent vezércikk, mely „Az országos tanítógyűlés megnyitása előtt“ címen — a közsiskolák képzelt tökéletességének fényétől elvakulva — belebotlik a felekezeti iskolákba s megereszt azokról *teljes általánosságban* egy olyan meggondolatlan ítéletet, melyet füleink mellett minden szó nélkül elbocsátani a legkeresztyénibb türelem mellett sem lehetséges.

„Igaz — mondja nevezett ítélet — hogy mind a két fajta iskola a népnevelés terjesztője; de nem lehet egyenlő minőségű mindkettejük munkájának eredménye, mivel a nevelés tiszta búzája közé a felekezetiesség konkolya is kerül és nem ritkán a jó mag rovására ápoltatik;“ mindamellett hajlandó nagy kegyesen beleegyezni abba, hogy még egy kevés ideig létezzünk mi is e világon, mert — úgymond páratlan szerénységében ama vezércikk — „a konkolyos búzaföld is több hasznot hajt a gazdának, mint a parlagon hagyott területek. Ily parlagon hagyott területet pótol pedig jelenleg a felekezeti iskola, melyet mi ma még a művelődés nélkülözhetlen tényezőjének tekintünk, bár kívánjuk, hogy azt mielőbb a községi iskola tiszta búzája váltsa fel. *Ezt a nép erkölcsi képzése teszi kívánatossá.*“

Anélkül, hogy indulatba jönnénk, konstatáljunk itt ismételtén csak annyit, hogy ez a beszéd meggondolatlan, s hogy az azt elejtett közöstanító úr megbokrosodva a „felekezet“ szótól, minden felekezeti tanítót és iskolát kivétel nélkül elítél s olyanokat állít, melyekért az ő principálisa, Trefort miniszter úr, nagyot nézne rája. Pedig én ő excellenciáját tartom olyan alapos gondolkozású és felvilágosodott embernek, mint egy — községi tanítót. Mégis ő a nemesebb értelemben vett felekezetiességnek szükségességét és jótékony hatását elismeri épenúgy, mint annyi derék modern pedagógusa is felvilágosodott századunknak, s csak nemrég is azt írta volt a „Budapesti Szemle“ egyik füzetében, hogy „azon kell lenni, hogy a vallásos eszme *felekezetiességre* ne vezessen, mert pozitív vallás nélkül nincs pozitív jog.“

„Sohasem tudtam megérteni, kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik,“ mondotta Kölcsei. S vajon azokat értené-e, kik a vallás és vele járó felekezet korlátain teszik túl könnyű vérrrel magukat, mert azt tisztán csak az erkölcsi képzés akadályául tekintik. Mi nem. Sőt úgy vagyunk meggyőződve Treforttal és Kölcseivel, hogy valamint az embernek saját hazája iránti odaadó szeretete nem zárja ki azt, hogy más nemzetek és országok iránt is részvétet és némi kötelességet érezzen: épenúgy felveheti valaki tulajdonságai közzé a más vallásuak iránti türelmet, tiszteletet és testvéries érzületet is, amellet, hogy a saját egyházához, felekezethez mély meggyőződéssel és buzgó szeretettel ragaszkodik. (Számatalan bizonyító és felemelő példát is tudnék erre idézni olyan községekben, hol kálvinista népünk más felekezetekkel együtt lakik).

A tisztelt cikkírónak tehát a felekezeti oktatást kivétel nélkül elítélő véleményét, alaposabb megfontolás végett, hozzá visszaszármaztatjuk, ama következő vádjával egyetemben, mintha mi, protestánsok is ellenségei lennénk elvből a közsiskolának. Nem. Épen elvből nem vagyunk azok. Sőt a legnagyobb tisztelettel hajlunk meg az intentio előtt, mely a

közsiskola önzetlen barátait vezérli s a dicső és humanus cél előtt, melyet általa elérni óhajtanak. De magokat, a Magyarországon eddig létesített közsiskolákat, nem találtuk annyira tökéleteseknek s *olyan szellemben vezetetteknek*, hogy felőlők csak elismerőleg szólhatnánk s velők szemben minden aggodalom nélkül lemondhatnánk a felekezeti iskolázatáshoz való százados jogunkról.

„Oh, értjük mi a felekezeti championok aggodalmait!“ feleli nekünk a „Népnevelők Lapja.“ Értjük és ki is nyilvánítjuk, hogy a közs-népiskolák nagyobb elterjedésének itt Magyarországon főfő akadálya „a felekezetek, illetőleg ezek vezetőinek felekezetiességek iránti önző előszeretete, valamint az illető felekezeteknek a megszokottság szívósságával és az előítéletek makacsságával párosult ragaszkodása a régihez;“ „ellenezték és ellenzik ma is a különböző felekezetek szóvivői a közsiskolát, mert ez az ő érdekeiket veszélyezteti.“

Ugyan, tisztelettel kérdem e vezércikk névtelen íróját: nem lenne szíves nekünk megmondani, hogy melyek azon felette *féltett érdekek*, amelyek miatt a többek között *mi protestánsok is* a közsiskolának ellenségei vagyunk? Bizony higye el, hogy nincs nekünk semmi ilyen veszélyeztetett érdekünk. Hiszen a protestantizmus maga is épen *a szellemi absolutizmus, a bigott felekezetiesség ellensúlyozásáért s a józan felvilágosodás terjesztéséért jött létre.* S hogy eme magasztos feladatát annál könnyebben és annál hívebben teljesíthesse: *népiskolákat állított.* S midőn a hazai protestantizmus azon dicsőséget joggal igényelhetné magának, hogy ő volt a magyar népnevelésnek mintegy megteremtője, ugyanakkor annyit talán mégis csak megérdemelne a *közsiskolai tanítók részéről*, hogy konkolyoknak ne neveztessék s hogy ne vonatnék általuk mindenféle oláh, tót és fanatikus, ultramontán papok által fentartott vagy ellenőrzött népiskolákkal ugyanazon kalap alá; hanem némi elismerésben is részesüljön azon állami vagy községi népoktatási intézetek mellett, amelyeknek multjok még nem is olyan hosszú, nem is olyan fényes, hogy teljesen kipróbált bizonyítékokat nyújthattának nekünk afelől, hogy ők minden tekintetben elfogulatlanabb, emberszeretőbb, hazafiasabb, felvilágosodottabb és becsületesebb polgárokat nevelnek e hazának, mint azok az annyira ócsárolt felekezeti s közelebbiről a református népiskolák.

Ha ismernék ama vádaskodók a protestantizmus valódi szellemét, bizony válogatósabbak lennének kifejezéseikben, mert tisztán állana előttök, hogy a protestáns s közelebbiről a református népiskolának ugyanazon humanus, nemes és magasztos intentioja van, mint a közsiskolának, s hogy tulajdonképen a *közsiskola is — szellemre nézve — protestáns iskola*, velünk együtt ugyanazon elveknek harcosa s így rokonszenvűnket mindaddig birni fogja, míg csak eredeti rendeltetéséhez hűtelenné nem lesz. S ha mi mégis sok helyt — ahol ez idő szerint már közsiskola van — aggodalommal tekintünk feléje, azt teszszük nem azért, mintha önző felekezeti érdekeinket félténők, hanem mivel olyan irányban látjuk haladni már is a közsiskolát, ami annál inkább gondolkozóba ejt, mennél elfogulatlanabbak vagyunk; *látjuk veszélyeztetve épen azon magasztos intentiót, mely a közsiskolákat létrehozá s mely bennünket, reformátusokat is a népnevelés körül kifejtett buzgókodásunkban mindenkor vezérelt.*

Hogy melyek ezen, aggodalomra okot adó jelek?

— azt is megmondom. Hát legelsőben is az, hogy ahol a katolikus atyafiak többségben vannak s az iskolaszékben a plébános úr viszi a vezérszerepet, ott a közösiségi tanító urak épen olyan alázatos szolgálivá szoktak lenni a felekezetiség érdekének, akár csak a tisztán katolikus iskolánál. Ilyen másodszor az, hogy az általuk használt némelyik tankönyvben — s különösen pedig a történelmiekben — nagyon is loyálisaknak akarván feltűnni, a nemzet régi és újabb kormányzóinak s azok viselt dolgainak független és szabad megítélésétől tartózkodnak. míg másfelől a protestánsokat érdeklő vallásháborúk tárgyalásánál, ezeknek érületét sértő kifejezéseket és ferdítéseket használnak. S ilyen 3-or az, hogy nagyon is betűszerinti értelmében fogva fel a felekezetnélküliséget, mindazzal, ami a vallással csak legkisebb mértékben is összefügg, nemcsak semmit nem törődnek, hanem sokan még a *vallásos érületnek* — az erkölcsiség emez örök alapjának — ápolását is kerülve kerülnek; aminek igen természetes következménye lesz aztán negyedszer az, hogy lágymeleg vérű, szintelen jellemű, minden tipikus egyéniség nélküli, nagyon is józan s talán épen az emberiség legszenvedőbb érdekei iránt nagy mértékben közönyös nemzeteket fognak nevelni nagy Magyarországnak. Vagy talán ez a következtetés nem igaz? Mindenesetre sokkal igazabb, mint a bennünket ért azon erős mondás, hogy „a felekezeti iskolák községivé tételét a nép erkölcsi képzése teszi kívánatosszá.”

Kár azért a súlykot csak amúgy vaktában olyan erősen elhajítani, mert igen tisztességes embereket is megüthetünk vele, s ami fő: magunknak is sokat árthatunk. Avagy meggondolják-e azok az emberek, akiknek koronként így eljár a szájok, hogy ők akkor, amikor egy egész ország összes felekezeti iskoláit oly könnyelmű lelkiismerettel, a legerősebb elítéléssel bántják meg, ugyanakkor tanítótársaikat is megbántották, őket is elítélték, az ő erkölcsi reputációjuk rovására is könnyelműsködtek.

S itt emlékeztetnem kell a „Népnevelők egyesületét” a mult év végén szerkesztett amaz emlékiratukra, amelyet György Aladár, Senyei F. és Révész B. urak épen e tisztelt egyesület részéről nyújtottak át Jókai Mórnak, kérvén abban a „Hírlapírók egyesületének” hathatós támogatását a tanítók, népnevelők erkölcsi tekintélyét sértő hírlapi közlemények ellen. És Jókai Mór azt mondotta, hogy ez a kérelem felette méltányos s hogy ő azt tőle telhetőleg támogatni fogja.

De hát — az istenért — ne menjenek akkor a tanító urak önmaguk rossz példával egymás erkölcsi tekintélyének a kisebbítésében! Vagy a felekezeti tanítók reputációja és becsülete más törvények alá esik, mint a közöstanítóké?

Bizony sok szó férne még ehhez a kérdéshez.

Azonban — kifogyván a térből — most nem beszélek többet. Csak pár szót még annak bizonyításául, hogy a közösiségi iskolák iránt sem ellenszenvből, sem érdekből elfogult nem vagyok. Én pap vagyok, tehát egy felekezetnek szóvivője. De ha a „Népnevelők Lapja” kieszközli azt nekem a minisztériumnál, hogy községemben közösiségi iskola létesüljön, nemcsak hogy örömmel feladjuk a magunk iskoláját, sőt neki még meleg köszönetet is szavazunk. Igen, mert most csak nagy erőmegfeszítéssel bírjuk a magunkét fentartani s imé, *szívalom érte az osztályrészünk*. Míg ha közös lenne? Terhünk könnyebülne s iskolánk jobb lenne (már t. i. nem a szellemet, hanem az

épületet és a felszerelést illetőleg). De miért adnók át mégis olyan készségesen? Azért, mert iskolaszékünk értelmes világiakból levén megalakítható, nem félhetnénk attól, hogy az a községi iskola akár egyik, akár másik felekezetnek a supremáciája alá vonatik idővel.

A protestáns szellem, a józanabb gondolkodás pedig csak terjedne általa a többi felekezetek között is.

Sajgó.

TÁRCZA.

Énekügy.

Ivánka úr, az énekügy zenei részének avatott bajnoka, önálló munkában s a lapok hasábjain is sok jót és helyeset elmondott már megújítandó énekes-könyvünkre nézve. Azonban megvagyom írva, hogy néha a jó öreg Homer is szundikál. Ivánka úrnak is vannak téves nézetei, melyekre — s per tangensem egyebekre is — kívánok ezúttal, a t. szerkesztőség szíves engedelmevel, egy-két észrevételt tenni.

Ivánka úr e lapokban „széttékvén az énekügy terén,” több helyteleníteni valót talál az egyetemes énekügyi bizottság intézkedéseiben. Elsősorban megbotránkozik azon, hogy az énekügyi bizottság jutalmakat tűzött az írandó darabokra. „Szokatlan,” „elszomorító” s „jellemző” dolognak tartja ezt. Bátor vagyok az ellenkezőt állítani, t. i. hogy sem nem szokatlan, sem el nem szomorító. Mért volna szokatlan és elszomorító? Hát — hogy a tudományos és szépirodalmi intézeteket ne emlitem — saját egyetemes tanügyi bizottságunk, sőt az erdélyi, dunamelléki, tiszán- és dunántúli kerületek is nem nyílt pályázat útján készítették-e népi iskolai tankönyveiket? s nem egyedül csak maga a tiszán-inneni kerület-e az, mely „irodalmi körében” megbízás által monopolizálja a tankönyvirodalmat*), mely, mindent összevéve, mégis bír tán népünk valláserkölcsei életében oly fontossággal, mint az énekes-könyv?! Sőt épen eme kizárólagosság a szokatlanabb, mely ha általánosan bevett eljárás lett volna: nagyon kétséges, hogy a 60-as évek, sőt nagy idők némely legjelesb népiskolai tankönyveit, a sárospataki irodalmi kör tagjai írták volna-e meg? Kötve hiszszük, hogy a még akkor szélesebb körben nem igen ismert Árvait bízták volna meg Számtan és Ábc-e írással; míg nyílt pályázatnál az ő kitűnő könyvei nyerték a jutalmat, noha valószínűleg ott voltak a pályázók közt azok is, kiket más rendszer mellett megbíztak volna egy vagy másik tankönyv megírásával. Kétes dolog, hogy maga Arany is nem marad vala-e a homályban, ha egy pályázat nem hívja elé rejtekből. Több ismeretlen valódi tehetséget és értékes művet vont már világosságra a nyílt pályázat, s így nem elszomorító, sőt örömdetes szívünkre nézve is; mert rosszabb darabokat nem kapunk, sőt jobbakat remélhetünk, mint megbízások folytán; egyszersmind annyira régi eredetű s általános gyakorlatba vett a pályázat, hogy szokatlanak sem

*) Megenged t. barátunk, ha e tekintetben kénytelen vagyunk megjegyezni, hogy nem jól figyelte meg „irodalmi körünk” szervezetét. Először is minden tanügybarátot szívesen látunk soraink között, másodsor meg megbízatás után csak akkor íratunk tankönyvet, ha nyilvános pályázatunk sikertelen. Ez, úgy hiszszük, nem monopolizálás.

mondható. Igaz, hogy nálunk, ref. felekezetűeknél, az énekes-könyvre nézve szokatlan; mert a régi gradual s a jelenben használatban levő darabjai (a dicséretes) is megbízás folytán jöttek létre; de nincs is bennök nagy köszönet! Egy híres philosophus professor írta a legtöbbet és a legroszabbakat, melyeknél csak a másik főmegbizottnak, a nagy theologusnak darabjai rosszabbak. A harmadfél százra menő darabban alig van 5-nél több valódi költői kebel szüleménye. Az Ivánka úr által becsmért, lenézett zsoltárok leggyarlóbbikában is több szépség van, mint az ő legközelebbi karácsonyi énekében. Nagy István, a remeknek tartott és valóban szép 130. dicséretet sohasem írja, ha a 84. zsidó zsoltárt nem tudja.

És ezzel oda ugrottam Ivánka úr széttekintési látkörének ama utolsóelőtti pontjára, melyben az egyházi énekügyi bizottságot a zsoltárokra súlyt fektetésért kárhoztatván, javálja, hogy ne ezekre, hanem az alkalmi énekekre helyezék a súlyt. De miért? ezt gyengén okadatozza. Azzal érvel, hogy a zsoltárok csak tömörítik és drágítják a könyvet és hogy a zsoltárok, ezek az őshéber építmények, *sohasem mennek át a nép vérébe*. . . Ámde az első érvet az alkalmi énekek ellen is fel lehet hozni, mégpedig nagyobb s méltóbb jogon; mert valyon — bátor vagyok kérdeni — a sok ephemer értékű alkalmi ének megérdemli-e, hogy a szegény ember *mindennapi* lelki eledelét drágítsa? Míg a zsoltárok kiszemelt darabjai örökbecsűek és nagy elfogultság kell ahhoz, hogy a jelenkor bármely nemzetének vallásos dalait fölibe helyezzük ezen „őshéber ésszüleményeknek“, melyeket egy másik túságba menő szent poeta ugyane lapok hasábjain annyira a nép vérébe menteknek állított, hogyha azokhoz csak egy poema tétetik, vagy belőlök elvétetik is, forradalmat csinál, mint e század elején. Ezt én ugyan nem hiszem; hanem azt igenis hiszem, sőt tudom, hogy a zsoltárok jobban átmentek és át fognak menni, új dolgozás mellett, a nép vérébe, mint a legjobb alkalmi énekek. A néppel gyakran érintkezők tudják azt, hogy az értelmesebbek, olvasottabb, salon s kisvárosi emberek, akik szeretnek olvasmányaikból idézgetni, sohasem citálgatnak a dicséretes s alkalmi énekekből; hanem annál gyakrabban a zsoltárokból és szívesebben is éneklük ezeket, mint amazokat. S tán Ivánka úr sem vonja kétségbe, hogy népünk nyelvezetében az a biblicus zamat s költőies színezet onnan van, mert vérébe mentek át nem az alkalmi énekek, hanem a zsoltárok. — Egyébiránt minden szép költemény egyszersmind alkalmi is, s bátorsággal állithatjuk, hogy még Szász Károly — aki éppen maga állítja az imént mondott tételt — sem írta megbízás folytán, Fejes és Ivánka úrral együtt, oly szép alkalmi (p. o. reggeli vagy esteli, vagy csapás idején mondható) éneket, mint amelyet zengenek azok az őshéber ésszülemények. Éppen azért helyesen cselekedett az énekügyi bizottság, midőn a zsoltárokra is fektetett súlyt; de nem fősúlyt, hanem csak viszonylagosat. A lett volna a megbotránkoztató, ha a zsoltárokat teljesen mellőzteti, s ehelyett időhöz kötött becsű alkalmi énekekkel tömi túl az énekes-könyvet. Van azonban egy pont, amelyre nézve egyetértek Ivánka úrral, t. i. a *túltömöttség*, azaz, félek én is, hogy a szent poeták, megkötve az énekügyi bizottság jegyzőkönyvének illető pontja által, az eredeti héber szöveghez és Szenczihez

ragaszkodva, 10—12 versszakos zsoltárokat adnak, mint arra a mutatóványokban s méginkább a „*kézirat helyett*“ kiadott füzetekben is bőven van példa*). De mivel erre nézve már elmondtam korábban, e lapok hasábjain nézetemet, Ivánka úr többi állításaira reflektálok.

Nevezetesen nagy, de nem alapos vádja az, hogy az énekügyi bizottságtól nem lehet jót várni, mert benne éppen a szakértők száma a legkevesebb és az énekügyet kezdet óta úgy vette, mint magánügyet; semmi tekintettel sem volt a népre, az egyházakra, azok beléletére, szokásaira sat. Hát micsoda szakértelmet kíván Ivánka úr az énekügyhöz? Egyebet nem lehet, mint a hittani s nyelvészeti képességen kívül, költői és zenei szakértelmet kívánnunk. Nagy Péternek olyan stylusa van, amelyet mindenki méltán irigyelhet; Illyés, Fejes neve a költészetben is eléggé ismeretes; az öreg Kiss Áron ifjúsága óta versel, himnusokat ír; ott vannak a fogós theologusok is: a két Kovács; avatott zenészek sem hiányzanak e bizottságból, az énekes Csonka és Tomka úr személyében. Hát az erdélyi Szászok? Mit és kit akar még többet a szakértelemből? . . . Ha ezeknek nem hisz, ezekben meg nem bízik: azoknak sem hinne, ha valaki a halottak közül föltámadna, s a balladák vagy virágregék helyett himnusokat, zsoltárokat zengenének.

Az pedig az énekügy valóságos eltemetése lenne, ha — mint I. úr indítványozza — az egyházkerületek szabadságára hagyatnék az intézkedés, hogy készíttessen magának mindegyik, saját igényeihez mért énekes-könyvet. Már ehez igen közel esik az, hogy a budapesti, kecskeméti, halasi, debreceni sat. gyülekezet is készíttessen magának külön énekes-könyvet. Az ily zürzavaros állapotot, az Ivánka úr által óhajtott e particularismust, elfogulatlanul senki nem óhajthatja.

Olyanformát veszek ki Ivánka úr széttekintésének a versmértékre vonatkozó pontjából s méginkább egy korábbi közleményéből, mintha a beadott darabok, mielőtt elfogadtatnának, szükség, hogy elébb zenészeknek adassanak ki bírálatra: alkalmasak-e zenére? s csak ha muzsikai kritikusok ráírják a himnusra, hogy „tauglich“, megy az énekügyi bizottság nagy rostája alá, azaz elébb csak a kézirat helyett kiadott füzetbe. Hát ha már így van, ám legyen; de félok, hogy a zenész urak, Greguss és minden aestheticus elve ellenére, az alakért megvetik az eszmét és sok jó éneket kidobnak majd a szent poeták nagy boszúságára; holott — én azt hiszem — azzal az erővel, amelylyel a poeta keresgéli a rövid helyett a hosszú szótagot, mely igen kifecamítja az eszme s nyelvtan ép testét: a zenész is kereshetne ütemet az itt-ott biccentő, de különben jó szöveghez. A poeta mindig elébbvalónak tartja magát a muzsikushoz, s megkívánja, hogy ez alkalmazkodjék sípjával hozzá; nem pedig megfordítva.

Mivel pedig a széttekintés látköre is olyan, mint minden kör a világon, t. i. hogy oda ér vissza az ember vele, ahonnan kiindult: Ivánka úr is abban botránkozik meg leg-

*) Egynémelyik szent poeta annyira ragaszkodik az utasítás betűjéhez, hogy épenúgy jár el a zsoltárátiratokkal, mint Mendelsohn Mózes (1787.), ki ugyanannyi versszakban fordította át mindegyiket, ahány vers van az eredetiben, s ebből lett egy 370 lapra terjedő könyv, maga egy jókora énekes-könyv.

végül is, amit legelől tartott megrovandóul, t. i. a *jutalom-hirdetésben*. „Jobb volna e helyett — mondja I. úr — a munkafelosztás; fölhívandók lennének a vállalkozók, hogy ki mit akar dolgozni: zsoltárt-e vagy alkalmi éneket? A kerületi énekbizottsági tagok nagy része úgy sem dolgozik, kár volna őket erőtetni.“

Én úgy tudom az egyházi énekügyi bizottság jegyzőkönyvéből, hogy ez épen a munkafelosztás elvét követi, amennyiben megszabta, hogy hány darab esik egy-egy kerületre, megvárva tőlük, hogy a rájuk esett mennyiséget előállítandják, a saját körükben közelebből ismert alkalmas szent poeták közt kiosztva. Ez tán munkafelosztás?! A munkásnak pedig, ha már dolgozott akár megbízásból, akár pályázat útján, soha nem volt szégyen a jutalmat fölvenni. Valyon a sárospataki irodalmi kör tagjai elutasítják-e ezt maguktól? S Árvai és egyebek nem vették-e föl a tanügyi bizottság jutalmait? És helytelen dicsekvési vagy üzérkedési szándék vezérelte-e eme testületünket, mikor jutalomtűzéssel vélte megtalálhatni a jó tankönyveket?

Az sem alapos vád, hogy a kerületi bizottsági tagok úgy sem dolgoznak. Hát az eddig immáron 200 lapon felül levő s kézirát gyanánt kiadott három füzet ének honnan származott volna? Pedig valószínűleg ez még csak a kezdet. Még csak a süldő szent poeták szökevényeit látjuk ezekben a folyóiratokban megjelent s folyvást özönnel jelenő mutatóványokban. Ne tessék félni, kétségbeesni! Alig van olyan magyar kálvinista pap, ki ne értene egy kicsit a poezishez is. Sőt — kérem alásan — Révész szerint *magában a calvinismusban oly sajátos szellemi erő rejlik, mely a valódi költészetnek kitűnő ápolója*. Nemcsak a szent atyák, de világi elemünkből is dolgoznak s beállnak az éneklő-karba. Lesz alkalmi ének és zsoltár elég bőven; csak győzze Ivánka úr, Kálmán Farkas és valamennyi zenésznünk a sok sánta lábat ki- és felpócolgatni. Eddig csak a vakmerő, ifjabb s tapasztalatlanabb nemzedék ugratott ki a küzdőterre; az öreg urak, a dii majorum gentium, Apolló valódi ihlettjei, még csak most abrakolják a Pegazust. Csak győzze Kolosvár a sok kézirátot!

Ne csüggedjünk! Megy az énekügy szépen a cél felé; csak akadályokat ne gördítsünk eléje.

Szentkúti K.

KÖNYVBIRÁLAT.

Biblia-magyarázatok az evangyelisták írataiból.

Templomi gyülekezet előtt. Irtta Gödöllei József, ref. segédlelkész. Pécs, 1882. Ára 1 forint 60 kr.

(Folytatás).

Komoly szemlét tartva már az adott biblia-magyarázatok értéke és belbecse fölött, azoknak egyik kiemelendő jó tulajdonsága épen az, hogy a szövegeket kellő kritikával, az előhaladottabb gondolkozás szemüvegén, de a hallgatók lelkiállapotára való tekintet higgadtságával és mérsékletével mutatják be. „Lélek az, amely megelevenít“ — hangsúlyozza maga a szerző is — s híven ez elvéhez, kiváló figyelmet fordít a belsőre, a szövegek szívére és vallási üterére. És a korszerűbb nézeteket, a bibliai vizs-

gálódásnak újabb eredményeit, oly szerencsés tapintattal, a vallásos és keresztyéni érzelmeknek annyi melegével tudja alkalmazni, hogy azok még a legegyszerűbb hallgatóra nézve is építő és termékenyítő hatásúak.

Itt van például mindjárt az első számú dolgozat (József álma. Máté I: 18—24.), melyet e magyarázatok egyik ismeretetője mindörökké pensio-ba tenni javasol (L. Egyh. és Isk. Lap, 1882. 21. sz.); de amelyet én a magam részéről a füzet egyik legsikerültebb darabjának tekintek. Ama nevezetes álomlátás regéjét akarván megismertetni, melyet József számára Ézsaiásból (Ézsaiás VII: 14.) termelt az evangéliumi író: époly találólag, mint tárgyhoz illőleg emeli ki először is azon körülményt, hogy az ő világ nagyjainak származása és gyermekkora igen gyakran regékkel van kihímezve s fényes pályájuk visszafelé a mende-mondák homályában vész el. Állítása igazolása végett felhozván egy pár példát, megjegyzi, hogy a bibliában is vannak ilyen előadások, magának a Jézusnak élettörténetébe is vegyített a hagyomány mondákat s épen ilyen mondával van kiszínezve a felvett szöveg is. Elemzés alá veszi aztán magát a szöveget, rendszeresen előadja a megértésére szükséges tudnivalókat, kimutatja ott a költeményes regét és történeti valóságot s végül vizsgálódásának eredménye ezen evangéliumi keresztyén gondolatban öszpontosul: „habár a mi hitünk fejedelme testi származása szerint ember fia volt is; de a mi lelkünket mindenkor emelni fogja amaz igazság, hogy ő magasabb értelemben Istentől vette eredetét, születése rendkívüli, természetfeletti áldás volt az emberiségre.“ Hát nem a legszebb és legtisztább keresztyén vallás-e ez, amit khatedránkon egész nyugodtan és jó lelkiismerettel hirdethetünk? Vagy ott van például a „Kánai menyegző története“ (XI. sz. Ján II: 1—11). Mily sikerülten kezeli szerző a tárgyat, midőn megismerteti az esemény helyét és színterét, a szövegnek lényeges mozzanatait, aztán előkészítvén hallgatóit azon igazságra, hogy a Jézus nem testi, de lelki értelemben volt szabadító Messiás s az ő messiasságának dicső jeleit is lelkiképen kell értenünk: az egész menyegzői leírást egy magasabb értelemben vett igazság költői ábrázolatának tekintti, hol ama bizonyos kövedrek az ő törvény kőablái, azoknak tartalma a törvény vize, melyet Mózes egykor tudomány veszszejével fakasztott, rendet és békét szomjazó népének (II. Móz. XVII: 6, 7.); s Jézus most e törvény vizet még jobba, az evangéliom borává változtatja.

Olvassuk továbbá az első apostolok elhívását mind a négy evangyelistánál feljegyezve (Máté IV: 18—22; Márk I: 16—20; Luk. V: 1—11; Ján. XXI: 1—11.), de három különböző szellemben előadva. Máté és Márk szerint minden csodajel nélkül, egyszerűen felszólítja őket Jézus, hogy legyenek az ő követői és majd embereket fognak halászni. Lukács már a Simon titokzatos halászatával toldja meg az eseményt; míg a 4-ik evangélista egy oly jelenetű változtatja, melyben a feltámadott beszélvén övével, a csodafogás eredményét számokban is kifejezi (153 = Péternek teljes neve, mint Nero császárnak a 666. Jelenések 13, 18) s az író egész célzatosan azt is hozzátézi: „mindazáltal a háló nem szakadoz el.“ A Lukács szerinti szöveget választván fejtegetésre írásmagyarázónk (XX. sz.), az ő tanulságos,

szív- és léleknevesítő magyarázatában kellő figyelmet fordít a történeti háttérre is, megismerteti mind a négy leírást; kimutatja, hogy a Simon rejtelmes halászata az apostolok térítői munkásságának a jelképe, mely alatt Lukács a pogány missio sikerét, a két párt közötti ellenségeskedést (emiatt szakadoz vala a háló) tünteti fel; a 4-ik evangélista pedig már az ellentétek elsimulását szemlélteti.

Végre ha az evangéliomi iratokat vizsgáljuk, első pillanatra feltűnik előttünk a különbség, mely a synoptikusok és János között van. Mig amazok szerint Jézus földi anyától született, ez egyenesen Istentől származtatja (Ján. I: 1.); amazoknál Gallileában lép fel tanítónak, de ez úgy tudja, hogy Judeában kezdett el tanítani, s midőn Gallileába menekül is, innen oda igen gyakran visszamegy működni. Krisztusnak a Samarita nővel való beszélgetése (János IV: 19—26.), tehát a János evangéliomának egyik jellemzőbb szövege kerülve már tárgyalásra (XIV. sz.), igen találóan és alkalomszerűen mutatja meg írónk az evangéliomok közti ellentétet. Hasonlítja Jézus tudományát egy szülőhöz, melynek leányai a három első evangéliom, fia pedig a legkésőbbben írott negyedik. S habár ez utóbbit az előadottakra és írásmódra nézve különbözónak találta is a synoptikusoktól; de lélekben és a tudomány igazságában az előbbieket hű testvérjének tekinti stb.

Általában józan gondolkozással, felvilágosult szellemben, exegetikai ügyességgel s az evangéliomi iratok szorgalmas tanulmányozása után van írva az egész munka. Bizonyos mérvű tisztelettel és kegyelettel, de a lelkiismeret szabadságával vizsgálja szerző az ő szövegeit, s azoknak tanulságos jellemvonásait örök időre szóló kincseit igyekszik megmutogatni. Képtelen dolgokat, különösen égi jeleket, természetellenes csodákat nem praedikál, mert a Krisztus tudománya jelek és csodák nélkül is hitelreméltó, önmagában is tiszta, mint a nap (XXVI. sz.). S ama csodaszzerű elbeszéléseket, amiket az evangélium írói feljegyeztek, betűszerinti értelemben nem is veszi; de azokban mindig és mindenütt a lelki igazságokat keresi. Az ő felfogása szerint Jézusnak a pusztában való megkísértése a nagy jellemnek önmagával való nehéz küzdelme; az isteni és emberi tulajdonságnak egymással való birkozása, melynek harcában magát a világ-megváltás munkájára elhatározza, amely neki oly törhetlen erőt és akaratot adott, hogy kitűzött céljától sem dicsőség, sem gyalázat, sem egyéb ellenséges hatalom el nem tántoríthatá (X. sz.). Hite szerint a Krisztusnak valamennyi csodatételei az ő kifogyhatatlan szeretetének és boldogító tudományának orvosságai. Meggyógyítja az ördögös beteget, mert kiemeli a balvélemények nyögéből és elűzi lelkéről a gyötrő kétségek homályát (XXI. sz.). Életrehozza a távolban levő kapernaumi fiút, mert a krisztusi szeretet mindenütt jelenvaló, átöleli az egész földet, gyógyítván és boldogítván még ott is, ahol már az erkölcsi halál fenyeget (XVII. sz.). Sánták járnak, vakok látnak, némák szólnak, poklosok tisztulnak, mind... mind... az igazság beszédétől...

Ily szellemben és modorban fejtegeti szerző a magyarázatul felvett szövegeket. Az ízlés és felfogás talán más, mint amit a múlt idők tiszteletreméltó kávéiban találunk; de a fundamentum, amelyből kiindul, az, amit a világ idve-

zitője vetett; a szellem, mely az egészet átlengi: Krisztus evangélioma minden hívőnek üdvösségére, „Nyomorultak, kiknek számotokra patikában vagy más helyen, széles mezőn, drága kertben nincs orvosság! Vakok, siketek, csonka-bonkák, lelki betegek, kiknek bajával nem bír az emberi tudomány, folyamodjatok ti még ma is a Jézushoz, vegyétek be az ő csodálatlan szerét, az igaz hitet, és megszűnik rajtatok a szenvedés,” mondja szerző egyik magyarázatában (139. lap), s e szavai híven és találóan fejezik ki az egésznek szellemi irányzatát. Én a magam részéről a munkának ezen oldalát a lehető legnagyobb elismeréssel emelem ki, s meg vagyok arról győződve, hogy az ily szellemben és modorban tartott írásmagyarázatok a műveltebbek lelki szükségzeit is kielégítik, a kevésbé művelteknek is tanulságos szellemi táplálékuk. (folytatása következik). Szabó Imre.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— „A tiszántúli egyházkerület főgondnokává Vályi János választott meg, Tisza Kálmán ellenében.” Ez a tudósítás elkésve érkezett meg lapunk legutóbbi számára, de annál inkább kétszeres örömmel jegyezzük azt fel most s szívünkben üdvözljük *Vályi Jánost* ama legmagasabb és legnagyobb kitüntetésen nyugvó helyen, melyet protestáns ember, érdemeinek jutalmául, hitsorsosainak körében elfoglalhat. Vályi János győzelme kétszeresen jelentékenynek tűnik fel a mi szemünkben és pedig épen azért, mert főgondnokká lett megválasztásában oly elvek diadalát és érvényesülését látjuk, melyek tanulságosak az egész magyar protestáns egyházra és csak javára s egészséges fejlődésére válhatnak különösen s elsősorban magának a tiszántúli testvéregyházkerületnek is. Mondjuk ki nyíltan, hogy ennek a sokat szenvedett, mai napig is folyvást hányatott magyar protestáns egyháznak bizonyára nagy szüksége volt és van előkelő, nagynevű, nagybefolyású világi férfiakra, s minket örök hála is kötelez kiváló nagyjaink iránt; de az újabb időben nem zárkozhattunk el az elől a fájó és protestáns önérzetünket mélyen lesújtó tapasztalat elől, melyszerint némelyek egyszerűen első kortestanyának tekintették az egyházi életpályát, amelyen megnyert bizalom aztán jó előleg arra, hogy magasabbra lehesen hátán emelkedni, ami aztán ha megtörtént, hátat is fordítottak az egyháznak, sőt nem ritkán veszélyes ellenségei is lettek a protestáns érdekeknek. Ma, mikor a szatmári egyházmegye 26 éves multú gondnokát látjuk a tiszántúli egyházkerület főgondnoki székébe ültetni, jól esik látnunk, hogy a magyar ref. egyháznak van érzéke arra, hogy megítélje: kik tudják megbecsülni bizalmát, de egyúttal van igazságérzete arra is, hogy megjutalmazza a maga módja szerint azokat, kik kitartó hűséggel szolgálták szentséges érdekeit. Egyháztársadalmi életünk, kétségenkívül sok ponton érülkőzik az állami, a köztársadalmi élettel; annak hullámai elől sokszor lehetetlen kitérnie s figyelemmel kell kísérnie ama légáramlatokat, melyek amannak szomszédos határán, sokszor reánk kihatólag s minket is fenyegetőleg, oly erőszakkal és annyi változatban keresztültörnek... De ez a figyelemmel való kísérés nálunk, előkelő világi férfaink némelyike által, már túlságba is vite-

tett s az egyházipolitika-üzés helyett magas állampolitikává változott, s bizony egyszer-másszor keserűen ittuk meg a levét. Erre talán maga a tiszántúli egyházkerület tudna legfájóbb és bizonyára óvatosságra intő példákat felmutatni. Most, hogy a magasabb politikát nem űző *Vállyi János* lép a tiszántúli egyházkerület főgondnoki székébe, mi reméljük: több régi keserűség elveszitheti csendesen maró éles-ségét, s az egyházi élet hajója mehet azon a keskeny, csendes folyón, amely neki való, s nagylélekzetű politikusok nem fogják erőszakkal arra a tengerre fűni, melyen viharok is járnak, veszélyes szirtek is meredeznek. Aztán mi *Vállyi Jánost* egészen felvilágosult, a józan szabadságot és okos függetlenséget szerető férfiúnak ismerjük s teljesen hiszszük, hogy ilyen szellem fogja áthatni kormányzatát is, s ennek aztán megint a tiszántúli egyházkerület fogja megérezní egyenes áldásait. Eddigi nagyhatalmi állásával természetesen együttjáró nyomasztó kihatása az egyházmegyék szabadabb mozgására és bizonyos önállóságára, gyakran képezte keserű panaszolkodás tárgyát, s nem ritkán élesztette a kölcsönös meghurcoltatás tüzeit. . . . Az egyházmegyei autonomia fris levegőjén nagyra nőtt egyházkerületi főgondnok, bizonyosan legjobban fogja tudni: mi illeti meg a részeket a jogból a nagy központ mellett, s mennyi szabadság válik javára az egyházmegyéknek, hogy azok hatalmas támaszai és nem felbomlásra és válásra kényszerítő elemei legyenek a nagy egyházkerületnek. . . . Ilyen remények közt üdvözljük mi ismételten is *Vállyi János* főgondnokot!! . . . Alkalmilag említjük meg, hogy életrajzát lapunk mult évi folyamának 19. számában, 25 éves egyházmegyei gondnokságának emlékünnepe alkalmából közöltük.

— **Az ágostaiak dúnántúli kerülete Káldy Gyulát** választotta meg kerületi felügyelőül, aki folyó hó 8-ikán *Sopronban*, *Karsay* szuperintendens által ünnepélyesen iktattatott be. Üdvözljük a régi jeles család derék sarját, fontos hivatalában!

— **Igy aztán lassan majd csak boldogulunk!** Mindnyáján tudjuk, hogy úgy a köztársadalom, mint maga az állam, folyvást újabb igényekkel és ugyanam magas követelésekkel lépnek fel az iskolákkal szemben. Tudjuk, hogy az állam, középiskolai törvénye által, csak legközelebb is igen tetemes és sok helyen majdnem megbírhatalan terhet rótt a felekezeti iskolákra, azt követelvén azoktól, hogy a törvényben előírt módon kell berendezkedniök. Az ilyen teherből, bizonyára elég jut sárospataki főiskolánkra is, s íme, midőn így aggságoskodunk a közel jövő nehéz teendői felett, egy újabb teher szakad főiskolánk pénztárának nyakába. Az illeték-egyenértékadóhivatalban felszámították ugyanis, hogy az iskola ingatlan javai 141,270 frtra becsülhetők s az évenkénti illetékegyenérték adó eszerint 282 frt. 54 krajcár. Ilyen újabb terhekkal bénítva, valóban nem tudjuk, hogyan lesz képes a legtöbb protestáns iskola megejteni az elibe írt új szervezkedést, s mi méltán, mint jellemző adatot jegyezhetjük fel állami háztartásunk fejlődésében ez alkalommal azt, hogy nálunk a közmíveltségnek, tehát egyúttal magának az állam érdekeinek is szolgáló tőkék is,

épen úgy megadóztatnak, mint az a magánvagyon, melylyel lelketlen uzsorát űz nem ritkán sok olyan ember, ki sem istennek, sem embernek, sem államnak, semmi szolgálatot sem teljesít.

— **Ivánka Sámuel**, sárospataki ref. főiskolai ének- és zenetanár által írt *Óramutatóról*, a „Prot. Egyh. és Iskolai Lap“ folyó évi 30. számában, K. J. név alatt hosszabb közlemény jelent meg, mely nevezett művet nagy méltatással főbb vonásokban ismerteti. Az ismertetésnek célja, amint írja, hogy a szakértelemmel s meleg ügyszeretettel kidolgozott, korszerű s mégis, tudomása szerint igen csekély pártolásban részesült mű iránt, ennek valóban megérdemlett pártolására, a szent és magasztos ügy iránti meleg érdeklődéssel hívja fel a felsőbb és alsóbb rendű egyházi előljáróságokat, különösen a lelkész és tanító urakat, hogy maguk vagy iskolai könyvtárak részére e becses könyvet megszerezni s áttanulmányozni ne késsenek. A vételár a presbyterek közt eszközölt gyűjtés által is — ha másként nem — kikerülhetne. Bátran meri remélni, hogy ha e művel a lelkész és tanító urak s a lelkesebb egyháztanácsi tagok megismerkednek, az énekügyre nézve egy új világ tárul fel előttök, s még a netán e részben eddig közönyösek keblét is az e műben megpendített nemes eszmék pártolása s való-sítása iránti szent törekvés fogja áthevíteni. Jól esik az ügy, de különösebben a szerző iránti szeretet és tiszteletből, hogy az ismertető ily szépen, ily elismeréssel nyilatkozik. Kárpótlás ez azon hideg közönyért szerzőnek, melylyel az énekügy terén pártatlan becsű műve fogadtatott. Szeretjük hinni, hogy ezen részvétlenségnek azaz oka, hogy a művek gombamódra szaporodván, nem tudja a nagy közönség tájékozni magát, melyiket méltassa pártolásra; de midőn meggyőződnek az érdeklettek e mű jóságáról, nagybecsű pártfogásuk felé fordul, s azon sok fáradságot és törődést, melyet e terjedelmes mű megírására fordított szerző, rész-vétőkkel kárpótolják.

Kapitány János.

— **Apró hírek.** A 2-ik országos tanítógyűlés előkészítő-bizottsága már három ülést tartott, amelyekben a megvitatatandó kérdések állapittattak meg, előadók választattak s az igazolásokkal foglalkoztak. A gyűlésnek miniszterileg meghívott tagjai is lesznek. — Az *eperjesi* ker. ev. collegium előljárósága *Vandrák András* tanár 50 éves jubileumára főiskolánk tanárkarát is meghívta szept. 15-re. — Az *egyetemes convent* tagjai Kolosvárra szeptember hó 12-re már meghívattak.

PÁLYÁZAT

a *baranyamegyei selyei* ref. lelkési állomásra.

Javadalom: hivatalos becsű után meghaladja az 1000 forintot, s a felső-baranyai egyházmegyében az elsőosztályú lelkési állomásokhoz számíttatik.

Pályázati kérvények folyó évi szeptember 1-ig *Tere-hegyre*, *Kovács Antal* esperes úrhoz küldendők. U. p. *Siklós.*

Gleichenberg, jul. 27., 1883.

Török Pál,
püspök.

1—1

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Mimódon hajtassék be az egyházi közalap javára kivetett évi adó s miként kezeltesék az évi bevétel?” Szabó József.
„Helyreigazításul” Radácsi Gy. „Azon jótétemények kimutatása, melyeket külföldi egyetemekre járó ref. theologusaink
a XVIII. században élveztek.” Szinyei G. „CXXXIX-ik zsoltár.” Borsody B. „Biblia-magyarázatok az evangyelisták
írataiból.” (Könyvbír., folytatás). Szabó I. „Vegyes közlemények.”

Mimódon hajtassék be az egyházi közalap javára kivetett évi adó
s miként kezeltesék az évi bevétel?

Első tekintetre e kérdés oly igénytelennek látszik, hogy szinte feleslegesnek tűnik fel vele tüzetesebben foglalkozni. Sok, a gyakorlati élet bonyodalmaival kevésbé ismerős, e kérdésre egyszerűen így felelne meg: szedje be a gondnok, vagy egy azzal megbízott egyéniség, s a begyűlt összegeket aztán kezelje a központ.

Miután a dolognak gyakorlati háttére van, mi e rövid felelettel nem elégedhetünk meg. Ugyanazért igyekszünk e közérdekű tárgyhöz részlete-
sebben hozzászólni, előre is kijelentvén, hogy mindazt, ami ez ügyre vonatkozólag már itt-ott, egyes érdeklődők által szórványosan elmondva volt, lehetőleg figyelemmel kísértük, s ami azokban nézetünk szerint jónak, hasznosnak ígérkezett, elfogadtuk s ami még belőlök hiányozni látszik, most elősorolni megkíséreljük.

Miként hajtassék be tehát a közalap javára kivetett évi-adó? Nekünk e kérdésre egyszerű és határozott feleletünk az, hogy hajtassék be a presbyteriumnak egye célra megbízott s tisztességesen díjazott közege által. Igen, díjazott közege által; mert ily nagyfontosságú munkának ingyenes végrehajtását, bárkitől is, képtelenség volna követelni. Igaz, hogy ügybuzgóságból, lelkesültségből sok mindent meg lehet tenni. De itt pénzbehajtási műveletről, tehát a legkellemetlenebb feladatok egyikének megoldásáról van szó; azt pedig, hogy arra pusztán ügybuzgóságból bárki is vállalkoznék: kétségbe hozzuk. Kényszerítésről pedig szó sem lehet; annyival kevésbé, mert az elvünkkel ellenkeznek s azután meg a kényszer-munkán nem is lenne áldás. . .

Itt tehát elvégre is nincs más kisegítő, mint gondoskodni a végrehajtók tisztességes díjazásáról. Miként történhetnék ez meg? Nézetünk szerint úgy és akként, hogy a 20 krt fizető

egyháztagnak, kezelési költség címen, fizessen még egy krt, az 50 krt fizető két krt, s így tovább fölfelé fokozatosan. Továbbá, ha a hívek ekként meghozzák az ügy érdekében áldozataikat, hozza meg azt maga a közalap is. Ezt pedig akként véljük, hogy a befolyt összegből a népeség, illetve a befolyt összeg arányában, 4, 5, 6 sat forint szinte kezelési költség címen vonassék le. A kettő aztán, valószínűleg ki fogja adni azt az összeget, mely a végrehajtó közegek díjazását képezi. S ez igen természetes; hiába, még ma is, sőt ma — midőn minden ember az élélhetés gondjaival van elfoglalva — még sokkalinkább áll az a régi példaszó: „Minden munkás méltó a maga bérére.” Nem is jó volna, ha másként lenne; mert akkor óriási lenne a hátrálék s a behajtás egész odiuma kizárólag a lelkészeket sújtaná.

Mindezeknek gyakorlati hasznáról, célosságáról elannyira meg vagyunk győződve, hogy a bővebb indokolást csak azokra nézve látnók szükségesnek, kik előtt még a gyakorlati élet terra incognita. Ilyenek pedig a protestáns lelkészek közt alig képzelhetők. Áttérünk most már a másik nagyfontosságú kérdésre: az évi bevétel miként és mimódon való kezelésének kérdésére.

Célzatosan nevezzük e kérdést nagyfontosságúnak, mert a kezeléstől igen sok függ; sőt azt is mondhatnók, hogy kizárólag minden attól függ.

A kezelésre vonatkozó kiválóbb tervezetek közül a nagytt. Szentpétery S. és Czelder M. uraké ragadta meg különösebben figyelmünket*). Mindkettő kitünő, gyakorlati nyomokon halad. Nem is mulasztjuk el meleg elismerésünket ezennel kifejezni érte. Őszintén megvalljuk azonban, hogy mi ezen nézeteket úgy, amint azok formulázva vannak, szószerint mégis alá nem írhat-

*) A történeti hűség érdekében kell megjegyeznünk, hogy ez irányban az első eszméltető gondolatot lapunkban nagytt. Körmeny Sándor, esperes úr indította meg. Szerk.

jük. Nem pedig azért, mert az első, a túlzó decentralizatio elvéből kifolyólag, az erők szétforgácsolását, a négyfelé való megosztást sürgeti s a másik már megelégszik a háromfelé való osztással, úgy azonban, hogy az egyházak részére csak is 10% osztalékot óhajt. Amazt sokaljuk, emezt keveseljük. Mi, behatólag egyeztetve ezen két tervezetet, arra az örvendetes meggyőződésre jutottunk, hogy a két tervezet szépen magában foglalja a mi álláspontunkat. Az egyik érvényesíti a mérsékelt decentralizatio elvét, a kétfelé való osztást, s a másik kimutatja ezen elvnek gyakorlati keresztülvitelét. Mi tehát e két tervezetből ekként véljük legpraktikusabban felállithatni a tételt: Az évi bevétel kezeltessék kétfelé, úgy, hogy annak egynegyede legyen az egyes egyházaké, háromnegyede a központé. Azt hisszük, hogy e kis módosítási engedményt, mind a két irány képviselői hajlandók lesznek nekünk az ügyért, az ellentétek kiegyenlítéseért megadni, s ezt annyival is inkább óhajtanók, mert mi ez általunk jelzett módosítást elannyira fontosnak tartjuk, hogy azt az ügy sikerére nézve valóságos „conditio sine qua non“-nak merjük nevezni, s szívünkben óhajtanók, hogy az ügy iránt a közvélemény, sőt maguk az illetékes intéző körök is ily értelemben lennének hangolva. Az a 25% osztalék ugyanis, mely az évi bevételből az egyházakat illetné, lenne a lelkesre s előljáróságra az a fő bázis, amelyről a nép előtt a legmeggyőzőbb érvekkel, egész tárgyilagosan, a közvetlenség benyomásával lehetne bebizonyítani a domestika szükségességét, gyakorlati hasznát, magasztos célját; szóval a legkézzelfoghatóbban lehetne az ügy mellett lelkesíteni, nemes értelemben tüntetni.

Ellenvetésül több oldalról hallottunk efélét: ez vagy amaz gazdag(?) egyháznak ezen 25%-ra semmi szüksége, s ezen vagy azon szegény egyházon pedig úgy se sokat segítene az. Akár azzal, akár anélkül. . . . Az eféle ellenvetésekre csak annyi mondani valónk van, hogy azok nem a tapasztalati életből vannak meritve. Tehát vagy a sokat markolni akarásnak önző nyilatkozatai, vagy csak olyan egyszerű, légből kapott, szokásos naiv szólamok. Az efélékkel szemben igen helyesen s megcáfolhatlanul mondja a mi életbölc Szentpéterünk, hogy „megvan a baj mindenütt,“ Miskolcon, Szentpéteren épenúgy, mint Meszesen, vagy Érkeserűben.“ „Sőt legnagyobb egyházainkban legtöbb a baj.“ Azt az annyira irigylet 25%-ot itt is, ott is, mondjuk ki: mindenütt, haszonnal lehetne értékesíteni. S ez osztalékot egyházaink részére annyival is inkább kívánjuk, mert ha az adózó nép azzal a tudattal adja filléreit, hogy azoknak egynegyedével saját egyházát fogja boldogítani, nem megtörténhetnék-e,

mint már egyesek elejtett nyilatkozataiból sejteni is véljük, hogy sok, számos buzgó egyháztág az őt megillető 20—30 kros rovat helyett, más magasabb rovatba iratkoznék? S ebből kifolyólag nem merülhetne-e fel végeredmény gyanánt az a kedvező, nem is várt eset, melyszerint, ha például a központ javára előirányozva lenne, tegyük fel: 150 ezer forint bevétel, az érdekközösségből előállt lelkesültség folytán, a tényleges bevétel a 200 ezeret is túlhaladná, s ebből aztán levonva az egyházak osztalékául $\frac{1}{4}$ -et, vagyis 50 ezret, mégis bőven meglenne a központ számára a tervezett 150 ezer, mégpedig azzal a figyelemreméltó különbséggel, hogy így legalább szerintünk kényszer alkalmazás nélkül fogna az befolyjni; míg a mereven központosító kezelési elv szerint, több mint valószínű, hogy a törvény szigorát is esetről-esetre igénybe kellene venni. Quod Deus avertat.

Sok fontos érvet lehetne még a 25% osztalék mellett felsorolnunk. De hát nem látjuk szükségesnek. Hiszen oly szépen, oly megcáfolhatlan alapossággal elmondta már ezeket e lapok 22. számában ami kitűnő Szentpéterünk, kinél a gyakorlati életet bizonyára senkisem ismeri jobban közöttünk, hogyha mi azokat újból megkísérlelnők részletezni, nem tennénk egyebet, mint aprópénzre váltanók fel az ő nagyszabású, életből meritett argumentumait. A további érvelés helyett, ismételve kinyilvánítjuk tehát, hogy mi a mérsékelt decentralizationak, vagyis a kétfelé való osztásnak vagyunk határozott hívei s szerény körünkben szószólói, s ez elvnek tapintatos, gyakorlati alkalmazásától reméljük, várjuk csak is a domestika létesülését s majdan virágzását.

Szándékunk önzetlensége felől bárkit is eléggé meggyőzhet az a tény, hogy mi, mindenféle tervezési viszketeg mellőzésével, egyedül az ügy iránti érdekeltségből, testületileg tettük e komoly kérdést beható megbeszélés tárgyává, s bizonyára nagy örömeire válnék ami lelkünknek, ha szerény nézetünk ott fent, az illetékes intéző körökben is, szíves figyelemre érdemesítették.

A lelkeszi értekezlet nevében s megbízásából:

Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

Helyreigazításul.

A „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ tanügyi rovatvezetője szíves volt a sárospataki főiskoláról szóló évi Jelentés-ünket figyelmére méltatni s annak egyik másik részletére részint *elismerő*, részint *roszáló* észrevételeket tenni. Tartva attól, hogy a tájékozatlan olvasó minden ponton igazat talál adni a rovatvezető úrnak, kötelességemnek ismerem, főiskolánk érdekében, a következőkben igazítani helyre tévedéseit. Azt állítja, hogy nagyobb dicsőség az főiskolánkra a *Sárospataki Lapok*-nál, hogy *fűvészkertet* rendeztünk

be. Anélkül, hogy kifogást tennék izlése ellen, csak azt jegyzem meg, hogy *füvészkertünk* 1879 óta áll fenn s ez időtől kezdve mindig beszélnek róla évi *Jelentéseink*¹⁾. Kevésbé alapos és sokkal bátrabb állítása már az, amely szerint ami *könyvtárunkba* csak azok a művek jutottak volna be a lefolyt évben *vétel útján*, amelyek hozzánk beküldettek s amelyeket „*kényelemből*” nem küldtünk vissza az alkalmatlan kódoknak. Ezzel a könnyelmű beszéddel szemben fel kell említenünk, hogy iskolánk évenként 800 forintot szokott felvenni költségvetésébe a könyvtárra nézve. Ezt az összeget többnyire elköltyük s igen sokszor túl is haladunk azon, a körülmények szerint. A könyveket rendszeren a könyvtárnok és a tanári kar, a közszükséghez és az egyes tanárok igényeihez képest szokta megrendelni, Ráth Mór-nál, Budapesten. Jegyzőkönyveink igazolják híven, hogy mely könyveket, kinek a kérésére, mikor hozatunk. Azt, ügylatszük, nem tudja vagy nem akarta tudni a rovatvezető úr, hogy könyvtárunk éppen most rendezés alatt van, s azt sem akarta észrevenni, hogy az a 30 lap s illetőleg folyóirat hordatása — amelyek *Jelentésünkben* világosan fel vannak sorolva — szintén pénzbe kerül és gyarapodásnak számítható. Azt sem gondolta meg, hogy a megrendeléseknél és vásárlásoknál a viszonyokra is figyelni kell s kell különösen a megrendelő tanári karnak. Ha nem az újonc hirtelenkedésével kritizál; ha fáradságot vesz magának némi összehasonlításra: meg fogta volna látni, hogy sokszor még kevesebbre is rúgott a megrendelt könyvek száma, mint jelenben; mert a körülmények úgy követelték. Nem tudjuk: beküldettek-e a budapesti reform. főiskolának az általunk vásárolt könyvek; nekünk — sajnos! — nem küldtek be. Hogy „*indolentia*”-e az, hogy nekünk még csak most lesz *könyvtári olvasószobánk*: arra nézve talán jó lett volna — a bíráló szó kiszalasztása előtt — széttekinteni a hazai reform. tanintézetek között és nem sietni a kárhóztatással²⁾. Nem tudom: tisztában van-e a rovatvezető úr a *könyvtári olvasószoba* természetével; nekem ügylatszük: nincsen. Mi azt, amit én örvendezve említettem, a tanárok és tanulók közös használatára tervezgetjük és nem csupán az utóbbiaknak, mint az ismertetésből következtethető. A mi ifjúságunk eddig is nagy szabadsággal jár a könyvtárba és kapta abból haza a tanulmányához szükséges könyveket, annyira, hogy az kevésbé érezte

és érzi a *könyvtári olvasószoba* hiányát, mint a tanári kar, amelynek tagjai némely könyveket csak pár percig, vagy óráig óhajtanának használni s akik az unicumokhoz és ki nem adható könyvekhez is szabad és az eddiginél is könnyebb bejárást s a könyvtárnak folyton való nyitvatartását kívánják. Az ily célra szolgáló *olvasószoba* felállításának nálunk most érkezett el a 12-ik órája, amikor a könyvtár teljesen rendezve lesz és annak minden kincse ismeretessé válik. No de ezekről nem tudhatott vagy nem akart tudni a rovatvezető úr¹⁾. Ő bizonyára azt sem tudja, hogy itt a tanároknak és tanulóknak régóta megvan a maguk olvasószobájuk, az utóbbiaknak éppen kettő is (akadémiai és gimnáziumi), ami pedig a *Jelentésből* ugyancsak észrevehető. Csakhogy ám olvasószoba és olvasószoba között különbség van!! Ezeket tudva, talán elmaradt volna az *indolentia* szó az ismertetésből s talán nem csapkod az oly sokfelé a kárhóztatás ígéivel. Máskor több lelkiismeretességet kérünk oly közintézetekkel szemben, amely közjóra világolván s a közönség szeretetéből táplálkozván, szükségét érzi a hamisítatlan közvéleménynek.

Arra, hogy a „Sárospataki Lapokra” egy veterán tanár által mondott dicséretet „*kár volt*” idéznem; valamint arra is, hogy az én tanévnyitó beszédem „*az iskola multjára való visszaemlékezés*” — nincs észrevételem²⁾. Ezek az én magánolgaim és az illetőnek is az ő magánbölcsejét hirdetik. — Sárospatak. 1883. aug. 16.

Radácsi György,
igazgató.

¹⁾ Ellenkezőleg, mindezt éppen olyan jól tudja az illető ismertető úr, mint akárki itt közöttünk; mert hiszen maga is akárhányszor megfordult eddigi olvasószobánkban s akárhányszor ugyanam meghasználta könyvtárunkat s ismeri is azon rendszabályokat, amelyek szerint lehet a könyvtár számára valamely művet meghozatni. És ez az egész vád nem is a főiskolának s nem is a tanári karnak szól, hanem egészen máshová vág, azok szemében, kik ismerik a boszúálló és elkeseredett szellemek járását s visszaemlékeznek némely régebbi dolgokra. A „Prot. Egyh. és Isk. lap” értesítő-ismertetőjének van annyi esze, hogy a sárospataki főiskolai tanári kart, amely úgy, ahogy mégis csak foglalkozik a tudománnyal s amelynek tagjai között van legalább egy, aki még egy egyszerű bírálat alakjában is, még a tud. akadémiára nézve is, példányszerű „egész talpraesett kis értekezést ír a vesztphaliai békéről,” nem fogja olyan mihaszna tömegnek kijelenteni, melynek Ráth Mór, meg Kókay mutatja ki és találja fel olvasmányait... Nehány évvel ezelőtt egy ilyen című mű jelent meg Sárospatakon: „Válasz azoknak, kik a sárospataki jogakadémiát Miskolcra akarták elhelyezni.” Ez a mű, még ma is viszkető sebet vágott némely, ezen ügy körül „atyamesterkedő” embereken s ez a mostani tüszúras annak a főiskolai könyvtárnoknak van szánva, ki azt a szellemes röpiratot készítette. Természetesen ő nyugodtan tűrhette a gyerekes boszúállás mosolyt keltő duzzogását s csendesen elelmélkedik afelett, hogy jön némely haragos ember minden lépten-nyomon magával elmondásba? Előbb elmondja, hogy „a tanári kar Patakon rendkívül nagy gondot fordít az ifjúság önképzésének elősegítésére; megdicséri a pályázatoknak nagy lelkiismeretességgel való vezetését; aztán a keserű emlékek elhomályosítják tiszta látását s oda lyukad ki a setétségben, hogy a „tanulók nagy önképzési hajlama érzékenyben nem nyerhetett kielégítést...” Bizony igaz volt a régi bölcsnek, midőn mondá: „Beszélj, fiam, hogy megismerjelek!” Szerk.

²⁾ Kár is volna reá sok szót vesztegetni. A „Prot. Egyh. és Isk. lap” értesítő-ismertetőjének ítélete előttünk oly közömbös valami, hogy dicséretet tőle sohasem vártunk, annak nem örülünk, s kicsinylésére mit sem adunk, annyira, hogyha nem tetszik neki, annak a tud. akadémia elé is méltán példányképpel állított „valakinek” az a mondanása, hogy lapunk „dicsősége a főiskolának,” s ezt terjeszteti épenséggel „kár”-nak tekinti, hát akár azt a véleményét is kifejezheti legközelebb ismertető úr, hogy gyalázata. Megnyugszunk ebben is, mert egyrészt tudjuk, hogy ezt a kérdést majd eldönti magának az olvasó közönség izlése és ítélete s mert másrészt rég megtanultuk Origenes egyik örökbeeső „Homiliájának” ama mondanását: „A csak magát bálványozó és irigy ember gyomra sok mindent megemészti; de a mások jótulajdonságainak emlegetésére a méreg pirja borítja el arcát s felebarátjának dicsértetését, a sok epe miatt, nem tudja megemészteni.” Szerk.

¹⁾ Hát hiszen ez csak az elégedetlenkedő lelkek logikája és szónoki figurája... Ha ez a mi, bizony igen kicsiny, de még meg is nőhet lapunk nem dicsősége a főiskolának; hát akkor — miután elvégre valami jót mégis csak illet mondani — ott van dicsőségnek a derék botanikus kert. Azt aztán megint nem kell rosznéven venni, hogy valaki boszankodásában elfelejti ismereteit, s új intézménynek mond egy olyat, melyet ő maga már évek óta ismer. Ennél még nagyobb botlások is megtörténnek a higgadságából kizavart újságíróval; kiesik a konstruációból s az olvasónak törnie kell a fejét, hogy mit tesz az: „A lap fölötté kicsiny s a főiskola, meg egy egyházkerület s több középiskola lelkészeinek s tanárainak száma fölötté nagy.”

²⁾ Bizony nálunk, még azok sem szoktak ily, eleveneket és holtakat ítélő szavakkal hajlítani, akik egy pár ezer forint alapítványt tettek az iskola sokféle szükségének fedezésére; mert látják a főiskola előjáróságának folyvást növekvő jóakarátát s azt a böles megfontolását, mely szerint mindig a halaszthatatlan szükségeket igyekszik első sorban kielégíteni. De hát egy rovatvezetőnek mi az az egy pár száz forint, mely csak egy könyvtári olvasószobának is berendezésére szükséges; mi az az egész eddigi berendezkedés, melynek felforgatásával jár sokszor egy sok bajjal küzdő protestáns iskolában, az eféle előrehaladás; miféle falusi aggaszkodás az, hogy egy ilyen magasabb igény kielégítése, meg ne rövidítse valahogy egy hajszálnyra sem azokat a jótéteményeket, melyekre száz meg száz szegény protestáns tanuló rá van szorulva s melyek élet és kenyérkérdései a protestáns iskolának!!?

Szerk.

TÁRCZA.

Azon jótétemények kimutatása, melyeket külföldi egyetemekre járó ref. theologusaink a XVIII. században élveztek.

I. Angliában.

1. A *cambridgei* egyetemen három ifjú kapott szállást a collegiumban és szükséges élelmezési költséget.

2. Az *oxfordi* egyetemen hasonlóan három reform. magyar ifjúnak adtak szállást és élelmezési költséget.

II. Hollandiában.

1. A *leydai* egyetemen rendszeresen négy magyar- vagy erdélyországi ifjúnak adtak szállást, ebédet, vacsorát és ezenfelül mindegyiknek ruházatra, könyvre s útiköltségre 300—300 hollandi forintot.

2. Az *utrecht*i egyetemen többrendbeli jótéteményt és alapítványt élveztek. Az utrecht-i tartomány rendi minden évben 600—600 forintot szavaztak meg magyar- vagy erdélyországi helv. hitv. theologiát tanuló ifjúnak. Maga Utrecht város tanácsa is minden évben 300 forintot adott hasonló célra. A folyamodást mindig maga a theologiai kar adta be az illető helyekre. Ezenkívül egy előkelő asszonyság (mint dr. Vos Jac. Alb. 1784-ben kelt levele mondja: „nobilissima matrona Gelrica Everwynia dicta”) kegyes hagyatékának évi kamataiból 500 frt. osztott ki a magyar- vagy erdélyországi ifjak közt. Végül volt a Bernards Dániel hagyománya, melyből évenként 1200 frtot kaptak ifjaink. A jótéteményt élvező ifjak száma nem volt meghatározva, néha voltak 15-en vagy többen is. A Bernards-féle alapítványt csak akkor élvezték a magyarok, ha németek nem voltak elegendő számmal.

3. A *franequerai* egyetemen sem volt meghatározva a magyar tanulók száma; eleinte befogadtak és tartottak annyit, amennyin mentek. Néha 10 vagy 15-en voltak. Majd 1774-ben azt határozták Frisia rendi, hogy 10 magyar ifjúnak adnak hetenként két-két Károly-aranyat és ezt a szünidőn át is kiszolgáltatják. Így írta ezt meg Patakra 1784-ben a franequerai egyetem rectora, Wassenbergh.

4. A *gröningeni* egyetemen is mindig többen kaptak ebédet és vacsorát s ezenfelül mikor hazafelé indultak, egyen-egyen útiköltségül 30 forintot. 1784-ben 120 frtot kapott egy-egy ifjú, ezenkívül fel voltak mentve a tandíj-fizetés alól.

5. A *harderwycki* egyetemen két ifjúnak adtak költséget szállásra és élelemre.

6. *Amsterdamban* is adtak segítyt azok számára, akik hollandi egyetemeken tanultak.

III. Németországban.

1. A *heidelbergi* egyetemen három magyar ifjúnak volt szállása és kosztja, de néha többen is elfogadtattak.

2. *Herbornban* három magyar tanuló ifjúnak adtak kosztot.

3. *Brémában* annyi magyar ifjút élelmeztek, amennyin mentek.

4. *Marburgban* hárman kaptak kosztot.

5. *Frankfurtban* (az Odera mellett) 5—10 ifjú részesült köztartásban.

6. *Halleban* két ifjúnak volt kosztja.

7. *Hanauban* hasonlóan két ifjút élelmeztek.

8. *Erlangenben* két ifjút láttak el szükséges költséggel.

9. *Berlinben*, a Joachim-collegiumban, két ifjúnak volt kosztja és szállása.

10. *Frankfurtban* (a Majna mellett) útiköltséget adtak azon magyar ifjúnak, akik Hollandiába és onnan visszaútaztak.

IV. Schweizban.

1. *Baselben*, a „Collegium Erasmianumban“ négy, néha hat magyar ifjúnak is adtak szállást és kosztot.

2. *Zürichben* három magyar tanuló kapott kosztot való pénzt és mikor hazafelé utaztak, útiköltségül 30—30 rajnai forintot.

3. *Bernben* négyen kaptak 12—12 forint havi pénzt, ezenkívül könyvre és ruhára pénzt és két év múlva, ha hazamentek, útiköltségül 36—36 frtot.

4. *Genfben* háromnak adtak utazási költséget.

5. *Schaffhausenben* kettőt láttak el szükségesekkel.

6. *St. Gallenben* a Schweizba utazó magyar theol. ifjúnak útiköltséget adtak.

Ezen kimutatás híven mutatja azt, hogy még a múlt században is mily messzeágazó összeköttetésben és szoros viszonyban állott a magyar- és erdélyországi helv. hitv. magyarság a külföldi protestánsokkal. Az üldözés és nyomorúság idején szívesen, keresztyéni buzgósággal fogadták el ifjainkat és évről-évre tetemes összeget áldoztak kiképzetésükre. A hála érzelme foghat el bennünket most is, ha meggondoljuk, hogy főképen ezen jótéteményeknek köszönhetjük azt, hogy az egyház és iskola kormányára időről időre derék férfiakat nyertünk és tudományt szereztünk a szabadabb és szerencsésebb külföld szellemi életéről, melynek hatása meg is látszott egyházi s iskolai intézményeinkben.

Szinyei Gerzson.

CXXXIX-ik zsoltár.

Uram, te megvizsgálsz engem;	Bölcseséged mélységire
Tudva nálad minden tettem,	Véges elmém hogy szállna le,
Velem vagy te, gyermekeddel,	Kutatni a titkok titkát,
Védve, óva szent kezeddél.	Felfedezni zára nyitját;
És szívem minden érezését	Örök rejtély, megfoghatatlan,
Tudod legkisebb érítését.	Halandónak a halhatatlan.
Itt és amott és mindenütt	Hová rejtném magamat el,
Dicsőséged lángfénye süt;	Holott lelked nem lelne fel;
Alant a föld, s ott fenn az ég,	Hová futnék, földön, égen,
Dicsőséged fényében ég.	S föld alatti sötét éjben?
Óh ez a fény én rám is árad,	Te ott vagy, ott, ég s föld kitarul
Midőn hozzád könyörgve, várlak.	Szavadra s a sír is elárul.
Isteni erőd hatalma;	Vagy a hajnal röpke szárnyán,
— E végetlen birodalma —	Tova tűnő felleg árnyán
Körülövez mindeneket,	Repülnek el, messze, messze,
Mint tengerár a szigetet,	Mérhetetlen tengerekre?
Vagy, ölelő karját kitarván,	Tekinteted áttör a távol
Mint az eget, tarka szivárvány.	Köden is, és látsz, látsz te bárhol.
E földtekén minden, mi van:	Jövel, jövel és szent kezéd
A róna, bére, zúgó folyam,	Vezesse minden léptemet;
S mi tette kelt, mi bennem él,	Szívemet szentlelked által
Csüggedve is hisz és remél:	Ihlesd meg, az hasza által.
Téged imád a fény, s borúja,	Ne legyen abba bűn, gonoszság,
Istenséged örök tanúja.	Csak az erény, csak az igazság!!

Borsody Béla.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Biblia-magyarázatok az evangyelisták írataiból

Templomi gyülekezet előtt. Irta Gödöllei József, ref. segédlelkész. Pécs, 1882. Ára 1 forint 60 kr.

(Folytatás).

A műalkotás második végzendője, mint tudjuk, a dispositio, vagyis a gondosan egybehordott tárgyreszleteknek és adatoknak bizonyos tervszerű osztályozása, a megalkotandó épületnek mintegy a tervrajza. Felette nehéz, nagy gondot és fáradságot s emellett bizonyos mesteri ügyességet igénylő végzendője ez a népies írásmagyarázónak; nemcsak azért, mert olykor-olykor talán egy nagyobb szabású bibliai szakasszal levén dolga, azt összefüggő egészbe önteni s a kiemelendő részleteket, szakadozottság látszata nélkül csoportosítani már magában is elég nehéz feladat; hanem azért is, mert az ilyen magyarázatok szószéki használatra készülvén, tehát nagyon is megkötött természetűek levén, tulajdonképen azt is tanulmányoznia kell az írónak: mennyi és mily terjedelmű lehet az, amit neki elmondania szükséges; amiből az ő hallgatói egyszeri hallás után is könnyen eligazodhatnak a szöveg értelmére nézve. S bizonyára ama kevés számú dolgozatok egyikének vagy másikának is, amit ez idő szerint a biblia-értelmezés köréből felmutathatunk, ezért nem lesz meg a maga sikere, mert többet ölel fel, mint amennyi a templomi szószék szűkre szabott helyén elfér és amennyit a mi egyszerű gyülekezeteink figyelme megbír.

Az adott bibliamagyarázatok dispositióját, általában a berendezést véve szemügyre már, szíves készséggel ismerem el, hogy a művekre e tekintetben is kellő gond és fáradság lőn fordítva. A megszokott fatalis hibákat, az ugynevezett apró parafrázisokat, összefüggéstelen megjegyzéseket igyekezett szerző kerülni, szigorúan a szövegszerűség és tárgyvilágosság határai között mozogni. Módja és rendszere abban áll, hogy az exordiumban közli a felvilágosítást, vagy a szöveg megértésére nézve szükséges egyéb tudnivalót; a tárgyalás alkalmával kidomborítja magát a szöveget, a a conclusioban pedig előadja azon tanulságokat és vallás-erkölcsi intelmeket, amiket a megmagyarázott szöveg az életre utasításul ad. S híven a biblia-magyarázatok jól felfogott céljához, megvan bennök az egység és tervszerűség; főfigyelm van fordítva arra is, hogy egyszerűek és könnyen áttekinthetők, tehát a szószéki használatra alkalmasak legyenek.

Állításom igazolása végett álljon itt a VI-ik és XXIII-ik számú dolgozat, melyek a kerekded tárgyalás mellett a bibliai alakoknak is jól sikerült jellemzései, s mint ilyenek, példaképül szolgálhatnak: miként szerkesztendő azok a helyes elvek szerint keresztülvitt népies magyarázatok?

Keresztelő János személyével foglalkozván például a VI-ik számú dolgozat, néhány rövid, de találó vonással megismerteti először is a próféta korát. Rámutat a siralmas viszonyokra, midőn a nép vezetői megszürik a szunyogot és elnyelik a tevét; mikor a nyilvános és titkos bűnök özönében fulad el minden, s az idegen szolgaság, hitetlenség és erkölcsi romlottság összetornyosulva jöttek Izráel népe fölé és hoztak annak rabságot, elvetemültséget, nemzeti megaláztatást. A sötét képpel szemben kiemelvén aztán ama vigasz-

taló gondolatot, hogy az isteni segedelem mindig ott van a legközelebb, ahol arra legnagyobb szükség van; hogy a sötét idők mindig szülnek egy-egy lánglelkű prófétát, akik a kétségbeesett népet jóra vezérelni igyekeznek; ott áll előttünk a gyászbaborult izráel levitája is egész lelki harcával, tépelődve önmagával, a sors fordulataival, nemzete és egyháza bajaival. El-elmegy a templomba, hogy az Úr dolgaiban gyönyörködjek; de látván ott a műveltebbek szenteskedését és meggondolván azoknak hamisságait az életben, elszomorodva jön ki közülök. Künn a világ zajában mindenütt csak nemzete sebeivel találkozik; a pogány rómaiak lenéző gúnnyai, a vámszedők lelketlen húzavonái, az elnyomottak panaszai, egy-egy szemforgató farizeus utcái buzgókodása, mind csak kedvetlenségét és zordonságát növelik. Bántja a jelen, sötét előtte a jövő, fenszárnyaló lelke visszarepül a multak világába, felkeresni a nagyokat és dicsőket: Mózes meg Illést. Az elragadó példák megilletik, követésre setkentik. Kimegy ő is a pusztákba és ligetekbe, — hallja ott a Jehova szózatát, mely lőn a Zakariás fiához, — és prófétája támad a „kiáltó szónak,“ aki szembeszáll a romlott világgal; készíti az úrnak útát, egyengeti az ő ösvényét, hogy minden test meglássa az Istennek szabadítását. Azon igazságot szemléltetvén velünk az egész találó jellemrajz, hogy a lelkiismeret ama jóra buzdító ereje volt az, mely egykor a pusztai prófétát önfeláldozó tettére serkentette, hogy nekünk is a lelkiismeret ama jóra buzdító szózatát kell követnünk, mikor nehéz idők látogatják meg hazánkat s áldozatunkkal talán sok ezer lelket lehet megmentenünk.

Szintén ilyen tanulságos és egységesen keresztülvitt a XXIII-ik számú, Luk. V: 27—32. verseit fejtegető dolgozat, ahol, mint tudjuk, a felvett szöveg azon eseményt adja elő, midőn Jézus, Lévi publikánust tanítványul hívja s ez az elhívás feletti örömben nagy lakodalmat szerez, melyben Jézus és tanítványai is együtt mulatván a publikánusokkal, a farizeusok és irástudók zörgölődnek vala ellene. Szerző, mielőtt az elbeszélt esemény magyarázatát megkezdené, mintegy a tárgyra való előkészítésül megismerteti a publikánus intézmény eredetét és jellegét; jellemzi ama gyűlölt osztályt, melyet kortársai még a gyülekezetből is kitiltottak, a rablókkal és gyilkosokkal egysorba helyeztek. Kellő világításba helyezi aztán magát a szöveget; bemutatja Lévit, a publikánust, kinek eddigi életmódja a nyereszkeskedés volt, jelszava az olcsón vétel és drágán adás; de akit talán csak a kényszerűség szorított ilyen életmódra, s a mások ferde ítélete állított oly rossz világításba; maga Jézus aranyat ismer a salak emberben. Egy pár vonással kiemelvén a zsidók lakadalmi szokását, szól a farizeusok zúgolódásáról; részletezi azon igazságot, melyet Krisztus nekik ez alkalommal mondott, hogy t. i. nem az egészségesek, de a betegek óhajtják a gyógyulást. Végül a gyakorlati alkalmazásra térve át, mondandóit emez intéssel rekeszti be: „Bűnösök, publikánusai a társaságnak, salakok a nagyhangú igazak szemében, tekintsetek a Lévi publikánus házára, hol a szennyhezvetlen tökéletesség jókedvvel mulat. Halljátok meg az ő biztató szavát, tihozzátok jött ő... és ha töredelmes vallomást tesztek bűnös voltotokról, ha őszintén keresitek a megigazulást, biztos kalauzt találtok benne Isten kegyel-

méhez" sat. A szó szoros értelmében vett bibliai magyarázat az egész, ahol fel van tüntetve mindaz, ami a szöveg ismeretére szükséges; aminek az elbeszélte esemény céljára vonatkozása van. Szerkezete tiszta, világos, egyszerre áttekinthető; minden tekintetben megfelel az a hallgatók igényeinek és a khatedra követelményeinek.

De habár elismerjük is az alkotási ügyességet, a szíves gondot és fáradtságot, amit írónk dolgozataira fordított, hogy alakilag is megfeleljenek azok a műigényeknek: egyes esetekben igen lényeges szervezeti hibákat, itt-ott bizonyos kinövéseket és fattyúhajtásokat is vettünk észre.

Jeleztük például, hogy a mi nézetünk és felfogásunk szerint a bibliamagyarázat egy teljesen bevégzett és összefüggő egészet képező eseménynek ismertetése, ahol az irányadó szempont magának a szövegnek központi igazsága. Bármilyen hosszú és talán gondolatgazdag legyen is hát a kiszemelt szentírásbeli hely, azt kettészakgatni, vagy éppen csonka szövegeket venni fel, már csak azért sem célszerű dolog, mert ez esetben sem a vezérgondolatot következetesen keresztülvinni, sem az egésztől egységesen alkotott képet nyújtani nem lehet. E lényeges s a magyarázat sikerére nézve mindenbizonyval döntő befolyású elv ellen vét már szerző a Lukács II: 41—52. és János IV: 3—42. verseiben előadott események fejtegetése alkalmával (IV—V; XIII—XIV.).

Az a Lukács szerinti szöveg ugyanis, mely a 12 éves Jézusnak szülőtől való elmaradását írja le, azon erényes tulajdonokat szemlélteti velünk, melyekből ami hitünk fejlődésének későbbi lelki nagysága kifejlődött. Világosan és harározottan kiemelve az előadás folyamatában, hogy ő nála már gyermekkorában megvolt az erényre és tudományra való élénk igyekezet; a kegyes és vallásos hajlam, mely önmagára hagyatva is az úr házába, a hit doktorai közé vezérli; a kimagasló észtehetség, melynek már az első nyilvánulása is bámulatot és figyelmet ébreszt; a szerénység és komolyság az ő fellépésében, a tisztelet és engedelmeség szülei irányában. És, íme, ez egységes, különben sem nagyterjedelmű szöveggel mit tesz a mi írásmagyarázónk? Lemetél onnan négy versszakot, ami úgy szólván csak kolaratura, se teteje, se fundamentoma. Csinál azután természetesen két exordiumot, a kétfelé porciózott derékhoz; de mert az elsőben eléggé kifejtette a zsidók ceremonialis szokásait, mint a szövegre nézve szükséges tudnivalót, a második már teljesen felesleges, sőt unalmas földrajzhalmaz, ahol úgy madártávlatból be van mutatva Samária főhegysége és annak patkóalakú nyúladékai; az olajfák hegye, meg a Skopus; Benhinon és Kidron völgye; Jeruzsálem fővárosa, ott a piac-útca, a Sionhegy, Akra, Mória, Ofel és Bezetha dombok, Dávid vára, Hippikus tornya, Salamon palotája, még az is, hogy a zsidók víztartókban fogták fel az esővizet (l. 32. lap). Maga a tulajdonképeni magyarázat jóformán csak kalászböngészet, vagy aprólékoskodás a szöveg tarlóján, melyben van ugyan sok hasznos, érdekes és dologra tartozó, ámde a hosszú lére eresztett tárgyalás miatt hiányzik a határozott alak és egység s elvégre is az interpunctiok és commentatiok vakolatában fullad el a lényeg. Az a ráduplázott erkölcsi intelem pedig, hogy t. i. kellő

gondot fordítsunk hát a gyermekek nevelésére s az erény magvait plántáljuk azok lelkébe — a Herepei-Inczédiék horoscopia szerint is az egész előadott esemény tanulsága; így az első kiadásnak se helye, se ideje. a másodiknak meg éppen az első miatt nincsen elegendő sulya és nyomatéka.

Sokkal terjedelmesebb és eszmegazdagabb, az egységes, rövid és mégis elég jellemzetes fejtegetésre bizonyára sokkal is nehezebb már a János szerinti szöveg, Krisztusnak a Samarita nővel való dialogja. Annyival is inkább, mert az egész elbeszélte esemény az író szabad és sajátos compositioja, melynek leple alatt az ő keresztyén bölcsészetének eszméit tárja fel. Így például a szöveg eleje azon gondolat kiabrázolója, hogy szemben a Jákób kútjával, mint az ó-szövetség vallásával, Krisztus evangélioma a legtisztább és legmélyebb kútforrás, melynek élő vize táplál minket az örökéletre; a szöveg közepe a keresztyén istentudatnak ama magasztos eszméje, hogy ő nem test, hanem lelkivalóság; nem is egy felekezet vagy nemzetség istene, akit csak bizonyos, meghatározott helyen, Jeruzsálemben vagy a Garizim hegyén lehet imádni, hanem ő az egész teremtett világé; mindazoké, akik ő hozzá lélekben és igazságban járulnak; míg a szöveg utolsó része egyenesen a pártokon felül álló evangelista bölcsész értelme arra nézve, hogy a keresztyén vallás kiküzdötte magát az ó-szövetség, a zsidó-keresztyén párt hagyományai és szokásai alól, egyetemes abszolút vallás, melynek üdve után immár maga a világ is sóvárog; nem a szűklátókörű zsidóskodó tanítványok eledeleire van hát szükség, hanem arra, hogy a keresztyén vallás, mint az emberiség örök vallása, mindenek lelkét áthassa és megszentelje.

Szabó Imre.

(Folytatása köv.).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki ref. főiskolában az 188³/₄-ik tanév szeptember hó 1-ső napján kezdődik. A beíratások úgy a gimnáziumban, mint az akadémiában, az intézeti ágak igazgatóinál, szeptember 1—6. napjain tartatnak; ugyanezkor a felvételi és magánvizsgálatok is a gimnáziumban. Felvételenek az előkészítő osztályba a 8-ik, a gimnázium I-ső osztályába a 9-ik életévüket már betöltött s 12 évesnél nem idősebb gyermekek, ha életkorukat keresztlevéllel igazolják és sikeres felvételi vizsgálatot állanak. A felvételt megelőzőleg augusztus 31-én és szeptember 1-én lesznek a pót- és javító-vizsgálatok az előkészítő és 1—7. gimnáziumi osztályokban; a 8-ik osztály javító-vizsgálata szeptember 7-én leend. Beíratási díj a gimnáziumban 2 frt.; az akadémiában 4 frt. 50 kr. A gimnáziumi tandíj egész évre, protestáns növendéktől, 10 frt. 50 kr., nem protestánsoktól 15 frt. 50 kr., amely két egyenlő részletben a főiskolai pénztárban előre fizetendő; akadémiai tandíj, ünneprejáró jótéteményesektől, 4 forint 10 kr.; nem jótéteményes bölcsészethallgatóktól 11 frt.; jótéteményes jogászoktól 10 frt. 50 kr.; nem jótéteményesektől 21 frt. 50 kr.; A magán-vizsgadíj a gimnáziumban 40 frt.; az akadémiában 60 frt. és 2—2 frt. a szépművészeti muzeumra. Az indokolatlanul elmaradtak pótvizs-

gadíjúl 5 frtot fizetnek, amely a tanári nyugdíjintézeté. A gimnáziumi magántanulók félévénként előre jelentkeznek és köztandíjt is fizetnek. Az I. és II. osztálybeliek a szépíráshoz szükséges írószerekért félévénként 50 krt; a rajzot magánúton tanulók ugyancsak félévénként 2 frt. 50 krt fizetnek a közpénztárba. Az ifjúsági betegsegélyző-egyletnek a főiskola minden növendéke kötelezett tagja s a 6-ik osztályig évenként 2—2 frtot, azontúl 3—3 frtot fizetnek tagsági díjúl, szintén a közpénztári hivatalba. A tápintézet 60 forintos osztályába való felvételért a *tápintézeti felügyelőhöz* (Szívós Mihály tanárhoz), tandíj-elengedésért az *igazgató-tanács elnökéhez* szeptember hó 6-ik napjáig lehet folyamodni. A növendékek könyv- és ruhakészletökről szülői vagy gyámi aláírással ellátott pontos jegyzéket tartoznak hozni magukkal s lakást és kosztot csak az igazgatóság által engedélyezett helyeken válthatnak. Sárospatak, 1883. augusztus 16.

Az igazgatóság.

— **Lelkészválasztás.** Tisza-Dobon aug. 11-én választott meg rendes lelkésznek *Tóth Lajos*, debreceni ref. segédlelkész. Ki voltak jelölve: Rácz Károly ménes-gyoroki lelkész-tanító, Boros Sándor fugyii lelkész, Fodor Bénéjám h.-dorogi lelkész-tanító, Töviskes István h.-bőszörményi időközi lelkész és Tóth Lajos debreceni ref. segédlelkész. E kijelöltek közül, míg a négy első atyánkfia bevárta szolgálati helyén meghallgattatását; addig ez utóbbi atyánkfia, névszerint Tóth Lajos, candidatio után, választás előtt egypár héttel, a Tisza-Dobhoz legközelebb eső szomszédos községbe, Tisza-Dadára ment ki Debrecenből predikálni, ahova a szomszédos dobi atyafiak közül a szóvivők — miután meghívtak — átmentek nevezett segédlelkész meghallgatására. Tudván azt, hogy a törvény szigorúan tiltja a próbapapolást és kimondja, hogy a választó gyülekezetek a jelölteket *saját* szolgálati helyökön meghallgathatják: az illető atyafi ez eljárását elítélendőnek s oly helytelen cselekedetnek nyilvánítjuk, melyet legkevésbé sem lehet menteni épen lelkésznel. Jónak láttuk ezt itt, e helyen felemlíteni, épen most, mikor még a qualificatio végleges megoldása előtt állunk. Vajha látnák a consulo az ily visszaéléseket, annyiival is inkább, mert ha az ilyenek előtt szemet húnynak, csak épen ott leszünk az új lelkészválasztási törvényekkel, ahol a régivel voltunk. Valamivel szűkebb körben és kevesebb számú ember között ugyan, de ezután is a szemesnek és tolakodónak fog állani a világ. Mi a t.-dobi megválasztott lelkész urat nem ismerjük, ő lehet igen jóra való ember a maga nemében; de épen teljesen ismeretlen volta mellett, feltűnik nekünk, hogy vele szemben, oly munkás, irodalmi tevékenységéről is jól ismert egyén is elbukik, mint *Rácz Károly*. Az új lelkészválasztási törvények már szentesítve vannak, annak, magára a megválasztásra vonatkozó szakaszai már kötelezők. Szerintünk, ha tény az, hogy *Tóth Lajos* úr Tisza-Dadára kiment papolni, megválasztása érvénytelen s a törvény iránti tisztelet kívánja, hogy ennek az illetők utána járjanak s igazságosan ítéljenek. Általában pedig az egyházi sajtónak is kötelessége, hogy szigorúan ellenőrizze a törvény pontos betöltését s nyilvánosság elé állítson mindenféle visszaélést. Mi legalább személyválogatás nélkül fogjuk teljesíteni mindenkor ebbeli tisztünket, már csak azért is, mert úgy vagyunk, ta-

pasztalataink után meggyőződve, hogy az eddig történt visszaéléseknek sem a törvény volt az oka, hanem az, hogy a bűnösök szépen meghúzódhattak a közvélemény ítélőszéke elől s markukba nevettek korteskedésük sikere felett.

— **Előkelő látogatója** volt folyó hó 7-ik napján főiskolánknak: *Tardy Hermann*, a theologia tudora, a főegyháztanács tagja Bécsből. Ő unokája annak a *Tardy Mózesnek*, aki mint sárospataki diák, 1783-ban a *Szentgyörgyi* professor felhívására 35 társával Csehországba utazott, hogy ott a reformált gyülekezeteket az enyészettől megmentse. Elragadtatva beszél a magyarországi theologusok önfeláldozó közreműködéséről s azt hiszi, hogy nélkülök a cseh és morva ref. egyházak sorsa még szegényebb volna, mint jelenleg; sőt ma nem is igen beszélnének cseh-morva ref. egyházakról. 100 éves évfordulója lévén ennek a misszionáriusi expedíciónak, ő, a hálás unoka és tanár, meg akarja írni annak történetét, az abban szerepelt egyének rövid életrajzát is beleszőve a történetbe. A célból utazik most, hogy a *debreceni* s különösen a *sárospataki* könyvtárban adatokat gyűjtsön azokhoz, amelyeket már innen pár év óta kapott. De egyúttal látni akarja nagyapja szülőföldjét, *Kis-Árt* (Szatmárm.) s lehetőleg találkozni a még élő magyarországi rokonokkal. A hazai reformált egyház nagy erejét látja ő abban, hogy itt a népiskolától fel az akadémiákig minden egyházkerület versenyezve ápolja az iskolákat és ragaszkodik autonomikus jogaihoz. Náluk ez nincs így; ott e tekintetben minden az állam; maga a theologiai facultas „*császári királyi*” s benne a *cseh* reformátusok számára is *német* nyelven képeztetnek a lelképászorok. Ez a képzés is csak 3 évig tart, s a 3 év elteltével pár hó múlva lehetnek a theologusok a bekebelezési vizsgálatot és azonnal hívhatókká lesznek. *Tardy* jobbnak tartja a mi rendszerünket, úgy elméleti, mint kivált gyakorlati szempontok miatt. Elítéli protestáns álláspontot a *főegyháztanácsot* is (Oberkirchenrath), bár ő maga is tagja annak. Nagy érdeklődéssel nézett és vizsgált meg mindent és behatóan kérdezősködött egyházi és iskolai szokásainkról, tanárok előadásáról s az ifjak tudományos törekvéseiről. Csodálkozott afelett, hogy nálunk a tanárok felolvasás helyett, túlnyomó számban, előadásokat tartanak s méginkább azon, hogy a tanuló ifjak saját költségükön is készek kiadni tanáraik műveit. Ezt az áldozatot a tanárok előnyére magyarázta s a tisztelet ritka szép jelének tekintette. Ujra meg újra elcsodálkozott e jelenség felett. Az irodalom illetén fejlesztése szinte irigységre hangolta őt. Az ő irodalmuk — mint ő bevallotta — szegény; nyelvök (a cseh nyelv) alig haladt valamit a reformáció óta, úgyhogy bibliai fordításuk ma is teljesen kielégítő: alig pár szó várja benne a javító kezét. Énekes-könyvükben a zsoltárok szintén a francia dallamokra vannak idomítva, mint a mienkben. Ő adta ki legközelebb az első dallamjegyekkel ellátott énekes-könyvet. Imakönyvük kettő van s hálával ismerte el, hogy *mindkettő magyar elme szüleménye*: az egyik az 1783-ban kivándorolt *Végh Jánosé*, a másik a *Szikszai* imakönyv fordítása. Az előbbit ugyanő adta ki mostanában. Könyvtárunk — amelyben egy eddig előtte ismeretlen cseh-bibliát is talált, — tantermeink, múzeumaink (amelyek ez idő szerint láthatók

voltak) mind igen megnyerték tetszését s nagy szellemi hatalmat látott abban, hogy nekünk, mint iskolának, nyomdának és könyvkereskedésünk is van. Városunk fekvése, a Rákóczy vár, a Bodrog folyó, a főiskolai kert és tornacsarnok szintén melegen érdekelték és gyönyörűséggel töltötték el. Ide Budapesten, Körösön, Debrecenen és Miskolcon át érkezett; de a püspökök közül csak főtiszt. *Kun Bertalan* urat találta otthon, akire édesen emlékezett vissza. Itt a főiskolai igazgató szívesen látott vendége volt egyik fiával együtt, akinek a szép magyarországot, őseinek szülőhelyét szintén meg akarja ismertetni. Innen *Kis-Arba* igyekezett s felettébb sajnálta, hogy nem tudván magyarul, nehezen fog majd az ősi földön boldogulni. Abban, hogy itt most már kevesen tudnak *diákul* s hogy nem örömet beszélnek *németül*, szintén a magyarság erejét látta és üdvözölte. Mint erős kalvinista boldog volt a magyarországi kalvinistaság egyik ősi várában s kedves emléket hagyott maga után.

— **Tóth Pál**, a miskolci ref. leánynevelde igazgatója, ismét derék munkát végzett. Jó magyar leányokat akarván növelni, nagy súlyt fektetett folytonosan a magyar irodalom ismertetésére s a kitünőbb irodalmi termékek betanítására s az abban foglalt szépségek föltüntetésére. Leányokkal lévén dolga, iparkodott azokhoz alkalmazkodni s azoknak a lelkületéhez szólni tanításaiban, s nem találván alkalmas kézikönyvet, utalva volt arra, hogy saját tapasztalatai szerint azokat úgy szedje össze a magyar irodalomból, amint céljához legmegfelelőbbeknek találta s amint azok legkönnyebben élvezhetők. Így jött létre, több évi tanítás eredményeül, egy 442 lapra terjedő nagy mű: *„Magyar nemzeti irodalomtörténet tan- és olvasó-könyvül, iskolák és családok számára“* cím alatt, amely folyó év jun. hó 15-ikén kelt *Előszóval*, pár héttel ezelőtt hagyta el a sajtót s főiskolánk könyvtárának is megküldetett. Különös tekintettel van benne a nyelv- és szépirodalom ismertetésére s a kitünőbb írók műveiből *mutatványokat* is közöl és pedig némelyikből bőszámban. Hogy a tudományos irodalom munkáit inkább csak érinti, mint jellemezi, azt helyeseljük, mivel a mű leányoknak szól különösen. A költők közül előszeretettel foglalkozott *Tompával*, a viráregék nagy mesterével; ismét azért, mert női szívekkel volt és van dolga. A legújabb írók műveiből már nem ad mutatványokat, részint, mert azok ismeretesek, részint, mert a mű felettébb megnőne. . . Nem akarunk ily nagy művet hirtelen megbírálni, nem is próbáljuk még csak közelről sem meghatározni értékét, de azt egyelőre is tudjuk méltányolni, hogy **Tóth Pál** mindent elkövet arra, hogy nőneveldeje kitűnő honleányokat adjon a hazának. Ily céllal írott nagy művére szívesen hívjuk fel a tanügybarátok figyelmét.

— **A tiszántúli egyházkerület** folyó évi szeptember 4. s következő napjain tartja meg őszi közgyűlését. A gyűlés első napján fog gr. Degenfeld Imre, volt főgondnok gyászemlékünnepe megtartatni. Ezután következik a megválasztott új főgondnoknak hivatalába való beiktatása és feleskete. Még az nap délután segélyegyleti választmány tartatik.

A közgyűlés nevezetesebb tárgyai lesznek: 1) Az egyházak osztályozása és a lelkészek minősítésének kérdése. 2) Lelkesképeségi vizsgák ügyének rendezése. 3) Az egyetemes tanügyi bizottság tanterve. 4) Tanári helyek betöltése felett való intézkedés. 5) Középiskolai felügyelő-tanács szervezése sat.

— **A „Magyar Államban“** Molnár Vid nevű kanonok s apostoli protonotarius egy fővárosi *kath. könyvkereskedést* igen melegen ajánl a *kath. világ* figyelmébe s egyebek között így szól: „Aki lelken viseli a *kath. szellem*, a *kath. genius* befolyásának s hatásának jövőjét, az minden utógondolat nélkül támogatni fogja a *kath. könyvkereskedésben* saját *kath. érdekeinket*. Aki pártfogását ettől megvonja s más forrásból merít, az táplálja az *ellenséget*, gyöngíti barátját s kárt követ el féltett drága szent ügyünk, *kath. érdekeinken*.“ (M. Á. aug. 8.). Párnappal később az országos tanitógyűlés igazoló-bizottsága ellen támad s a liberalismust piszkolja azért, hogy némely *kath. képviselők* nem igazoltattak. Majd sürgeti a *kath. képviselők* felmenetelét a fővárosba s lelkesíti azokat a *kath. elvek* hangoztatására, *„melyek érvényre emelése nélkül népnevelésügyünk jelenlegi habarodott állapotán segíteni nem lehet.“* (M. Á. aug. 11.). Tehát *kath. könyvkereskedés*, *kath. nevelés*, *kath. casino*, *kath. nyugdíjintézet*, *kath. sajtó*, *kath. szellem* az egész földön és *kath. uralom* a népek felett a papok javára és végre *kath. üdvösség* a más világon!! O Sancta Simplicitas!! Még megérjük, hogy a katolikusoknak megtiltatik, mint hajdan *Pázmán* idejében, más vallásúaknál szolgálatot vállalni, hogy el ne kárhozzanak. Akkor aztán szépen leszünk ad majorem Dei gloriam!!

— **Apró hírek.** A *Luther-ünnepélyek* már megkezdődtek. Erfurtban, folyó hó 9-én díszmenetet rendeztek, amely azon mozzanatot ábrázolta, midőn Erfurt városa a *vormsi* gyűlésre utazó reformatort ünnepélyesen fogadta. — A *kisujszállási* ref. egyházat a város 800 hold földdel ajándékozta meg ingyen iskoláztatási célra. — Az *ágostaiak tiszai kerülete* folyó hó 14—15-ik napjain tartotta meg közgyűlését, Czékus szuperintendens elnöklete alatt. — Gr. *Degenfeld* örökösei 30 ezer forintos alapítványt készülnék tenni a debreceni főiskola javára. A *n.-enyedi* ref. főiskola megkapta — sok utánjárás és miniszteri beavatkozás után — az angol bankba elhelyezett pénzét, 87 ezer forintba szülő váltókban. Ez összeg építkezésekre fog fordíttatni. — A *gömörmegyei ref. tanítókör* legközelebbi gyűlésén elhatározta, hogy *Kossuth Lajost*, életének 80-ik évfordulóján, üdvözlő-levéllel keresi fel s a levél megírásával *Ruszkay Gyula*, jánosii lelkészt, mint a kör elnökét kérte fel. A szép üdvözlő-levél már el is küldetett. — A Bodrogba fült *Byssz Ferenc*, volt lesnyicai tanító szülői, neje, testvérei köszönő nyilatkozatot küldtek lapunkba mindazoknak, kik a szerencsétlen férfiú halála s eltemetése alkalmával részvétet tanúsítottak. — *Főiskolánk* kiadványai közül sajtó alatt vannak: *Latin nyelvtan* a gimnázium 2-od osztálya részére; *Hit- és erkölcstan* a népiskolák számára; *Szivos Mihály* gimnáziumi tanár *Földrajzot* nyomtat a gimnázium első osztályának.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A biblia és a magunk érdekében.“ Radácsi Gy. „Szerény megjegyzések Sajgó úrnak a „Népiskolai felügyeletről“ írott válaszára.“ Csizsár I. „Az abauji ev. ref. egyházmegye levéltárának története és rendezése.“ Fűzi J. „Biblia-magyarázatok az evangyelisták írataiból.“ (Könyvbír., folytatás). Szabó I. „Vegyes közlemények.“

A biblia és a magunk érdekében.

Bibliai tanulmányaink száma édes-kevés. Mióta a hitviták ideje lezajlott, nálunk mintha útott dolog volna a „könyvek könyvével“ való bibelődés. Az akadémia nyelvtudományi osztályában, fehér hóllóként, akad egy-egy bűvár, aki nem tartja kicsinyes dolognak a bibliára is fordítani erejéből; de ez is csak 3—4 évtizedben egyszer s akkor is inkább magyar nyelvészeti szempontok miatt, mint az eredeti igazság szomjától vezéreltetve. Pedig akár a tudósra, akár a keresztyénre nem lehet közönyös annak a kutatása: mit is rejt hát magában a bibliának egyik-másik nehezen érthető és sokképen magyarázott helye vagy egész könyve; minő is lehetett annak eredeti képe; mit kelljen azalatt igazán értenünk, hogy ki ne forgassuk az író a maga gondolataiból s meg ne tapossuk annak szellemét a magunk dédelgetett, vagy öröklés útján reánk tapadt nézetei miatt?

Az igazságkeresés édessége maga is hajthatna bennünket a bibliai titkok tapogatására; de egyikünket a biblia nyelvek iránt érzett undor; másikunkat a hideg fogadtatástól, vagy épen a nyerhető eredménytől való félelem; harmadikat, tizediket s századikat a kényelemszeretet s a boldog megszokáshoz való édes tapadás... tart vissza a mélyrehatóbb tanulmányozástól.

A külföld óriási léptekben haladt előre e téren; tudós harcok, elmés viták folytak a biblia szövege s szelleme felett. A történelmet, a nép- és országos viszonyokat, uralkodó szokásokat, helyrajzi körülményeket figyelték meg; keresték a századok lelkét, a korok és időszakok vezető gondolatait, amelyek között és amelyek hatása alatt az egyén felnőtt és ihletet kapott az írói foglalkozásra, s így minden közreható körülmény számbavétele mellett próbálták meghatározni az egyes iratok korát s azoknak homályos részleteit és a bűvárkodást, már idáig is, fényes eredmény jutalmazta.

E két százados nagy munkának nincs méltó nyoma a mi irodalmunkban; becsülője is kevés. Egyesek megpróbálták már megpuhítani az ez irányban meredező közönyt; most így, majd amúgy szövetkeztek a legjelesebb erők, hogy irodalmunkat gazdagabbá tegyék s a tudományos kutatások eredményeivel megismertessék papjainkat és egész prot. intelligenciánkat. De a Révész Imre, Fabó András, dr. Ballagi Mór s társaik által kezdeményezett Prot. theol. könyvtár megbukott; a másik, amelynek Kovács Albert a lélek támogatója, csak tengődve él s emiatt nem tehet annyit, amennyit tőle megvárnánk, s amennyit örömmel tenne, ha módjában volna.

Nagy baj kétségtelenül, hogy a tudományos theologiai irodalomnak nincs kelete, sőt, hogy az időről-időre felzaklatott érdeklődés is hamar kialszik. Az okokat keresni kellemetlen munka. Talán az iskolák nem tudnak ez irányban érdeklődést támasztani, olyat t. i. amely ne múltból el a diploma kézbevételevel, vagy a parochiába jutás pillanatában? Vagy csak az örökölt előítélet a bibliai tantárgyak iránt... ez volna a gát a szerencsés fejlődés előtt? Mind a kettő is talán? Vagy még a szegénység is, az életnek ezerféle gondja, amely odagyűri az emelkedni kívánó lelket a földhöz, amelyet meg kell zaklatni a mindennapi kenyérért? Avagy a korszellem sajátos iránya, amely másnemű oltárok felé sodorja az áldozni kíváncsót...?! Az eredmény bármely esetben is elszomorító.

A külföld papjai között előkelő exegeták nagy számmal találhatók, akik tovább kutatnak az iskolában nyert készültséggel s előbbre viszik a tudományt. Nálunk ilyesmit megint ne igen keressünk. Pedig a reformáció századában csakúgy tündököltek papjaink a bibliai bölcseséggel. Egyik mint fordító, másik mint magyarázó; a harmadik és huszadik mint vitázó ragyogtatta biblia-ismeretét és a „könyvek könyve“ iránt érzett szerelmét.

Ó pedig a biblia tüzetes tanulmányozása ma sem kevésbé szükségszerű s ma sem kevésbé időszerű, mint a reformáció korában és a 17-ik században! A legfontosabb hittani kérdések elvégre is a tudományos bibliai irodalom vívmányai által fognak eldöntetni. A régi és új hit igazsága felett a bibliából és bibliáról nyert eredmény fog határozni, már akkor amikor.

Közvélemény az már ma, hogy a régi alap meg van bolygatva s köztudat az, hogy nem állunk a régi alapon, s azok sem állanak, akik magukat az egyház leghűbb fiainak mutogatják. Mi volt az a régi alap, helyes, biztos volt-e az, miért s mennyiben nem állunk azon s előnyünkre, hátrányunkra történik-e az? Állhatnánk-e azon tovább is, úgy, hogy magunkat urbi et orbi igazolni tudjuk: mindezekre a kényes kérdésekre csak a bibliai tanulmányozás adhat kielégítő feleletet s adott is már, csak hogy mi ez időszerint anélkül fogadjuk vagy vetjük el azt a feleletet, hogy azért megküzdöttünk volna; anélkül, hogy az valósággal a mi feleletünk is volna.

Készüljünk tehát elő, hogy valamikor magunk is megfellelhessünk és feleletünkért meg is állhasunk Isten és világ előtt!!

De nemcsak azért, mert a dogmatika sorsa s így az uralkodó hitnézetek sorsa felett is a bibliai tanulmányok eredménye fog dönteni; nemcsak ezért kell többet foglalkoznunk ezentúl a bibliával, mint foglalkoztunk két század óta; hanem azért is, mert a vizsolyi biblia keletkezésének néhány év múlva meg fogjuk ünnepelni 3-százados örömunnepeit s szerintem úgy ünnepelhetnők azt megönvád nélkül, ha a Károli Gáspár sírhalmára oda tehetnők a bibliának új fordítását. Az alvó szelleme — úgy hiszem — azt tekintené a legfelségesebb hódolatnak, ha egy újabb 3-száz éves időszakra szóló fordítást tudnánk előállítani, amelyen meglátszanék a századok kutatásainak nyoma: az, hogy a 3-száz év nem hiában repült el felettünk.

Ezt a nagy munkát is bibliai tanulmányoknak, fordítási kísérleteknek s az ezek által keltett tudományos vitatkozásoknak kellene megelőzniök. Így sikerülhetne az, ami a prot. együletnek nem sikerült: egyezsége jutni, egymás meggyőzése által, a legkényesebb pontokra nézve; így elkerülhetnők azt, amit Károli nem tudott kikerülni, t. i. a szélsőségekbe való csapódást; a fejetlen nyelvérzék szörnyszülötteivel való teletarkázását a bibliának, csupa jóakarattal.

Kivált ez az ága a bibliai tanulmányozásnak az, amely egészen a mi művelésünkre vár, amelyet nem nyeseget le előttünk a külföld, s amelyen nekünk is rózsák teremhetnek. A kritika terén legtöbb esetben utánczókat maradunk; a külföld óriási irodalmával sem nem versenyezhetünk, sem

az elől ki nem térhetünk; de a fordítás tere kizárólag a miénk; itt a kritika roppant készletének igénybevételével egészen otthon lehetünk, egészen magunknak s a magunk becsületéért dolgozhatunk.

A gyakorló papnak, a theologus ifjúnak s magának a theologiai tanárnak is igen hiányzik egy új magyar fordítása a bibliának, s igen sok időt rabol el a tanártól és tanítványtól a fordítással való folytonos, de nélkülözhetlen pepecselés. Ma már a gyakorló pap maga is minduntalan javitgatja a biblia szövegét; mert nyelvérzéke s s egész szellemi fejlettsége tiltakozik a Károli-bibliának egyes kifejezései ellen. Egy jó részök különben is másértelmű már a Károli által használt szavaknak, mint volt az ő korában; az idő megmástitotta azok értékét. Különösen a költői iratok azok, amelyek fordítása, mint másoknak, úgy Károlinak is legkevésbé sikerült. És ez igen természetes. Az ó-szövetségi költőknek ugyanis épúgy sajátos útjuk, észjárásuk, kifejezési módjuk stb. van, mint a ma élő költőknek is. Egész szellemeket kell ismernünk, ha műveket más nyelvre akarjuk átültetni. Az ó-szövetségi költők sajátos nyelvét, ennek képeit, hasonlatait s kifejezésbeli rövidségét nem bírta még Károli, nyelvünk 16. századi fejlettségével, úgy visszaadni, hogy a fordításon az eredeti íz, szín rajta legyen. Pedig éppen a költői művek azok az ó-szövetségben (ide számítva legnagyobb részt a prófétai iratokat is), amelyek az ó-szövetségi iratoknak mindenkor előkelő helyet követelnek az ó-világ legkiválóbb népeinek irodalma mellett s annak örökre jelentékeny helyet biztosítanak. Ezeket kellene — szerintem — mindenekelőtt a lehető legjobban és az eredeti költői lendületességgel és színpompában lefordítanunk s illetőleg előállítanunk, hogy ezek aztán meggyőzzék a csökönyt a biblia újra lefordításának szükségességéről, magukhoz csábítsák a tanulni vágyót és mind mélyebbre vigyék, mint hajdan Herdert. Ma a héber költői művek tanulmányozása még időszerű is. Énekes-könyvünk átdolgozását ugyanis megindította a convent, de az — miután kevesen szeretjük a bibliát — nehezen megy. Bizonyára könnyebben menne mélyebb biblia-ismeret és melegebb szeretet mellett.

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Szerény megjegyzések Sajgó úrnak a „Népiszkolai felügyeletről” írott válaszára.

Remélem, nem fogja a nagytiszteletű szerkesztő úr rosz néven venni, ha becses lapjának egy szókott részét ismét iskolai ügygyel foglalom el. Hogy tért kérek magamnak arra, hogy Sajgó úr válaszára szerény észrevételeimet megtehessem, erre nem a polemikára való hajlandóságom, hanem inkább a tan-

ügy iránt való buzgalmam indított s fog indítani mindannyiszor, amennyiszor csak szükségét fogom látni annak, hogy a népiskolai hiányos felügyelet s ezzel kapcsolatos kérdések miként való megoldásának módozatairól eszmét cseréljünk egymás között. Sem a politikai, sem a társadalmi, sem az egyházi életben egyetlen határozmány sincsen, melyet nem beható eszmecsere hozott volna létre, s csak ha egy törvényt hoznak is, hány retortán megy az keresztül, míg aztán megszülemlik?!

Iskoláink, mint Sajgó úr is mondja, leghivebben ápolt édes gyermekei voltak egyházunk és vallásunknak; azokat csak is áldozatkészségünk tartotta fel. Igaz, de kell, hogy aztán kiki tehetsége szerint járuljon annak nemcsak fentartásához, hanem folytonos emelkedésének biztosításához is, mégpedig a vagyonban gazdagabbak anyagi, a lelkiekben gazdagabbak szellemi áldozattal.

Világi embereink bizony nagyobb mértékben is felajánlhatnak szolgálataikat a tanügynek s mint körlátogatókat őket is jobban be kellene vonnunk, annival is inkább, mert így aztán a lelkészekkel karöltve járó munkálkodásuk bizonyára meghozná a maga jó gyümölcsét, t. i. az iskolák szellemi állapotának emelését.

Azt kérdezi talán tölem valaki: mi haszna lehet a világi elemmel így vegyített iskolalátogatásnak? Tessék rajta gondolkozni s a netán kételkedő, önmagától is rájön, s ott lesz előtte látható bizonyítékul a gömöri egyházmegye.

De hogy oly fontos feladatot, mint az iskolai körlátogatóság, egy fiatal, tapasztalatlan, talán még nem is szakértő lelkészre ruházzon egy egyházmegye, mint azt Sajgó úrtól e becses lap 30-ik számában olvastam, s mint ezt Alsózemplén tette, ez már nemcsak hogy nem helyes, hanem igazán méltó vád érheti azon egyházmegyét, amiért az iskolák feletti közvetlen felügyelet ott annyira hiányos; az ilyen egyházmegye aztán már ha a népiskolai oktatás szent ügyét csak ennyire viseli szíven, bizonyára nem veheti oly zokon Sajgó úr felszólalását, mint azt Torna méltán tevé. Én elhiszem, hogy Sajgó úr a múlt 1882. évi egyházkerületi névtárból olvasta azt, hogy Tornában a népiskolai választmányt két pap s egy világi képezi; úgyde azon urak közül K. D. és L. M., a tanítói értekezlet egyházi és világi elnökei, V. B. úr pedig a tanügyi bizottság elnöke, így tehát ők nem képeznek népiskolai felügyelő-hatóságot. Hogy nem egészen helyes az egyházkerületi névtárban az itteni népiskolai felügyeletre vonatkozó névsorösszeállítása, arról magam is meggyőződtem; annak a jövő évre leendő kiigazításáról gondoskodni, illetőleg a bejelentő hatóságot helyes adat beadására felhívni el nem mulasztandom. Teljesen egyetértek S. úrral abban, hogy a a közvetlen felügyeletet gyakorló körlátogatóság szerencsés megválasztása a fődolog; mert ha a körlátogatók nem adják vagy nem adhatják (talán szakértelem, talán tapasztalat vagy ügybuzgalom hiánya miatt) lelkiismeretes, valódi és hű tükrét az iskoláknak, akkor az egyházmegyei, kivált pedig az egyházkerületi tanügyi bizottság, álljon bár ez a népoktatás terén legkiválóbb szakfértől, bizonyára nem lesz képes a kívánt eredményt létrehozni.

Sajgó úr a mi egyházmegyei tanügyi bizottságunkat, mely az elnökön kívül egyenlő számban választott lelkészi, tanítói s világi egyénből áll, csak is azért nem tartja célszerűnek, mert nem mindegyik egyházmegye oly kicsiny, mint Torna. Hogy a

körlátogatósággal szemben a tanügyi bizottság felsőbb testület, az igaz; de nálunk ilyenmű felsőbbiséget gyakorló tanügyi bizottmány, csekély számunknál fogva, teljesen felesleges; hiszen így is lelkeszi és világi embereink teljes felerésze egyházmegyei tisztviselő; ha pedig mindenki tiszt lesz, ki leendő a közkatona? Bár igaz ugyan, hogy azon hadsereg a legjobb, amelynek mindenik közkatona megérdemli a tisztí rangot is.

Az egyházkerületi népiskolai bizottság alakítására vonatkozó javaslatot magam is elfogadom; de azon módosítással, hogy abban a világi elemből is minden egyházmegye képviselve legyen; hiszem, hogy minden egyházmegyéből ki fog tenni egy-egy világi tanügybarát. Ezt hozza magával a protestáns autonomia szerint való paritás elve.

A mi iskolai állapotunkra s általában azoknak szellemi fejlődésére igen nagy hátránnyal van tanítóinknak képzetlensége. Tisztelet a kivételeknek, de azt mondhatom, hogy tanítóink igen nagy része, nemcsak hogy nem fogja fel hivatását, hanem azt felfogni nem is képes és itt különösen egyházkerületünk felvidéki tanítóiról szólok leginkább. Mi ennek oka? Bizonyára igen sok!

Nem említek mást, csak anyagi oldalról tekintve a kérdést: a tanítók díjazásának siralmas voltát. Kivánni is alig, talán nem is lehet? hogy egy 120—150 forintig díjazott tanítói állomásra olyan egyén találkoznék, aki hivatását betölteni képes. Tudjuk pedig, hogy van olyan tanítói állomás számtalan, ahol a tanító uramnak — vallás különbség nélkül — mondva — nincs több jövedelme vagy fizetése, mint egy urasági béresnek s szomorú dolog, hogy a királyi bírósági szolgálók több fizetést húznak az államtól, mint egyes egyházmegyékben, kivált a felvidéken, igen sok tanító. Ily csekély fizetéssel ellátott, képesített tanítótól hallottam aztán, hogyha családját fentartani akarja, pár hold birtokához bérletet kénytelen vállalni; már pedig a gazda, bérlő és tanító foglalkozása egészen más természetű s igen kevés ember akad, aki ezen három minőséget össze nem téveszti s kellően tudja összeegyeztetni.

Ahol a tanítóknál a szellemi képzettség alacsony fokon áll, ott taneredményt sem lehet felmutatni s ily esetben quid juris, quid consilii?

A főiskolákból két-három gimnázialis osztályt végzett növendékek kerülnek ki s konkurrálnak tanítóságra, s konkurráltak addig, míg a felekezeti iskolatanítókról nem kívántatott állami tanítóképezdei oklevél. Tanítóra szűség levén, gondoltuk, hogy jobb valaki, mint senki; befogadtuk az ilyet is, oly feltétel mellett, hogy majd egyházmegyei küldöttségünk előtt vizsgát tenni tartozik. Mi meg is vizsgáltuk, de bizony az illető nem igen nagy képességet tanusított, hanem azért szükségből bevettük s elégséges osztályzattal classificáltuk.

Most már, törvény szerint, minden tanító állami képezdei képesítő bizonyítvány szerzésére levén utasítva, az egyházmegyei is kötelesek tanítójukat arra szorítani, hogy a törvénynek tegyenek eleget, ellenesetben, bizonyos határidő elmulta után, állásuktól fognának törvény szerint megfosztatni. Ennek a kényszernek engedve, vannak aztán bátrabbak és gyávábbak, képzettek és kevésbé képzettek, s mindkét branschból sietnek ugyan a képesítő-vizsga letételére, ámde csak a sárospataki állami tanítóképezde nagyon tisztelt tanárai tudnák legjobban megmondani, hány képzett tanító jelentkezett a legközelebbi nyári vizsga

alkalmával, kik képezdét nem hallgattak, hanem egyházmegyeileg képesítve lettek. Én személyesen jelen voltam, midőn legközelebb 4 oly actualis tanító vizsgázott, kik mindnyájan egyházmegyéjük által képesítették, hanem a tanítóképezdei vizsgán tanúsított gyarlóságuk valóban méltán meglepethetett mindenkit.

Egyébiránt, kellő felügyelet mellett, még a kevésbé képesített tanító is képes eredményt felmutatni, ha többet nem, legalább annyit, hogy a gyermekeket írni és olvasni megtanítja; hogy így midőn a gyermek élte 12-ik évét betöltve, az iskolából kikerül, legalább a confirmatiohoz szükséges tudnivalókat megtanulhatja. Ami ezek után Sajgó úr azon javaslatát illeti, hogy az egyházkerületi névtárból az iskolalátogatók és az egyháziak megnevezésének rovata kitöröltetnék, s ezek helyett az iskolák classificatioja vétenék fel, ezen javaslatot ez idő szerint még nem tehetem magamévá. Igaz ugyan, hogy az ott bevezetett iskolalátogatók igen ritkán látogatják az iskolákat, de megbocsát Sajgó úr, ha azt mondom, hogy ennek részben a lelkész urak is okai. Saját tapasztalatomból tudom, hogy igen sok lelkészre mondották, hogy ők maguk sem frequentálják az iskolalátogatást; már pedig *ők* az iskolaszékek elnökei; mint ilyeneknek kötelességek is havonta legalább egyszer benézni az iskolába, midőn az iskolalátogatókat is meghíván, a legközvetlenebb felügyeletet eredményre gyakorolhatnák. Tisztelet az igen nagy kivételnek, de szerintem *a lelkész legyen első öre az iskolának*. Az iskolalátogatók is szívesen mennek lelkészükkel az iskolába, hisz ők maguk úgy is keveset tehetnek; de ha tudják azt s olvashatják az egyházkerületi névtárból tiszteletes uramnál neveiket, bizonyára hivatásukat szívesebben fogják betölteni. Távol legyen tőlem, én nem akarok hiúságuknak tömjénezni, de ismerni kell a falusi ember gondolkodásmódját, jellemét. Az egyháziak neve is benmaradhat a névtárba, mert ők is az egyházi hivatalnokok kiegészítő részét képezik.

A tanítók classificatioja rovatának felvétele helyes lenne, ha ezen szó: classificatio, annyira elvont fogalom nem volna.

Hogy valamely iskolában a taneredmény kitűnő, dicséretes vagy gyenge, hogy bármely kalkulust lelkiismeretesen, pontosan, érdem szerint nyilvánosan kitehessünk egyházkerületi névkönyvünkben, arra nézve szükség legelsőbbben is a körlátogatóságokat akként szervezni, hogy azok, mint ez Gömörben s Tornában történik, a gyermekeket minden tantárgyból szoros vizsga alá vevén, ezek lelkiismeretes jelentése alapján teljes meggyőződést szerezhessen az egyházmegye, illetve tanügyi bizottmány, az iskolák szellemi állása, a tanítók képessége, szorgalma felől; míg ez meg nem történik, a classificatio rovata fel nem vehető; nem még azért sem, mert mint épen Sajgó úr cikkéből tudom: volt eset reá, hogy a körlátogató és canonica visitatio classificatioja is képezte már vita tárgyát s e vita eredménye az lett, hogy ez utóbbi leszavaztatott.

Nézetem szerint az egész népsikolai felügyelet kérdésében a fődolog az, hogy minden erőnkől hassunk oda, hogy egyházkerületünkben — egyöntetű eljárás mellett — *legyen az iskolák feletti felügyelet pontos s lelkiismeretes, s ha kell szigorú*. Ennek egyöntetű gyakorlását az *egyházkerületi tanügyi bizottságnak* lenne feladata meghatározni s erre a nagyhorderejű teendőre ezennel fel is hívjuk figyelmét.

Csiszár István,
egyházmegyei tanácsbíró.

TÁRCZA.

Az abauji ev. ref. egyházmegye levéltárának története és rendezése*).

Az abauji ref. egyházmegye levéltárának nagyon szomorú s viszontagságteljes élettörténete van!... születése percétől... Ki tudná azt biztosan megmondani: hol és mikor született? Feltenni lehet csak, hogy Göncön rengett böcsője, a 16-ik század derekán, e vidék egyik reformátora s gönci első ref. lelkész, Székely István, s hivatalutóda, Károli Gáspár védszárnyai alatt. Annyi azonban szomorú tény, hogy csecsemőkorának történetét, illetve az arra vonatkozó adatokat megsemmisítették a fekete csuhás bábák: értem, a jezsuiták!

De amióta biztosan tudunk róla valamit, t. i. az 1689. évben Abaujváron tartott egyházmegyei gyűlés óta, egész az 1847. év tavaszáig, tehát két századon át vándorolt szegény faluról-falura, városról-városra, jobban mondva: egyházzról-egyházra, már t. i. amint az esperes-változás vagy költözés hozta volt magával; mígnem az idő viszontagságai alatt teljesen megvénhedett s csaknem meghalt, megsemmisült; mert szegény öreget, vándorlása közben, nem egyszer verte meg a zápor, nem egyszer tépte meg a vihar!!

Még ez azonban nem lett volna halálos veszedelmet hozó baj, ha ott, hová be kellett szállnia, felmelengetik, felszárazgatják, s neki való száraz s kényelmes helyre vetnek neki ágyat, az út viszontagságait kipihenni; de azon vizesen amint jött — nem rosz indulatból, nem szívtelenségből ugyan, hanem legtöbbször kénytelenségből — betaszították egy szögletbe, hol addig ásitozott a nélkülözhetlen táplálék, a gondozás után, mígnem átázott ruhája, *a fenyőszekrény* — méginkább nedvesítettén egy és más esperes uram egy szuszra talán konyhái is szolgáló szobájának faláról alá gyöngyöző izzadság által — lemondott a szolgálatról, elkorhadva szétomlott s megsemmisült! Hogy aztán beltartalmával mi történt, könnyű elgondolni! Elzúllott... szétázva elmállott! Egy olvashatlan kis csomag maradt belőle csupán, mely — a szekrény megsemmisülése után — hihetőleg a „vasas ládába“ került, az újabb ügyiratok közé, s ott folytatta tovább a szünni nem akaró vándoréletet!

A „vasas láda“ tartalma az idők folyamán ismét megszaporodván annyira, hogy az ügyiratokat be nem fogadhatá, azok egy „almárium“-ba és „zsák“-ba rakattak be, s már 1824-ben az összes levéltár, vagy mint akkor nevezték: az „arkhivum“, egy thekából, egy ládából, három zsákból és egy „zsákforma zsacsó“-ból állott (Lásd ált. irattár XVIII. sz.).

Ily minőségben küldte Futó Sámuel 1824. évben, a Sárkány Pál esperes halála után Szikszóra, az esperessé választott Garas István szikszói lelkész felügyelete alá, kinek három év múlva történt halála után, ugyancsak ily minőségben került Szántóra, majd Böcsre, Futó Sámuel esperes kezei közé.

*) Szíves készséggel tesszük közzé e közleményt s ajánljuk azt olvasóink figyelmébe, részint általános történelmi értéke miatt, részint abból a célból, hogy egy példát állítsunk fel arra nézve, mint lehet kevés költséggel és mégis igen célszerűen rendezni, egyik-másik szétzórva heverő s annyi becses okmányt tartalmazó levéltárunkat. Szerk.

Ez a nagyemlékü esperese egyházmegyénknél, hogy végre-valahára megóvja levéltárunkat a vándorlás veszélyeitől, az 1842. év tavaszán megkérde a szikszói egyház előjáróságát, nem adna-e helyet „egyházmegyénk e drága kincsének“ a tűzkár- és más veszélytől mentes egyháztanács-teremben? Mely kérdésre, midőn a válasz kedvező lett, s a szikszói egyháztanács jóindulatú ajánlatát az egyházmegye 1842. évi szeptember hóban Göncön tartott közgyűlésének 30. jegyzőkönyvi sz. a. hozott határozatával elfogadta s őt a szállítással megbízta: a levéltár felét 1843-ban, a másik felét pedig 1844-ben Szikszóra szállítá. De — fájdalom! — épen e jószándékú intézkedés vált végzetessé levéltárunkra nézve, s épen ott ismétlődött rajta a halálos veszedelem, hol mindenki biztonságban hitte. Ugyanis az egyik szállítmányt — az utóbbit — Böcsről Szikszóra tett útjában nagy zápor verte meg, s itt az egyháztanács-terem ajtója s az ablak vastábláinak folyton zárva tartása, tehát a gondozás hiánya miatt, a még addig ép okmányok is, ahelyett hogy kiszáradhattak volna, három évi ottlétük alatt „megpenészedtek,“ sőt „megrothadtak.“

Ezen siralmas állapoton akart az egyházmegye segíteni, midőn az 1846. évi november 19—20. napjain Göncön tartott közgyűlés jegyzőkönyvének 35. száma alatt hozott határozatával elrendelte a levéltárnak Göncre, mint az egyházmegyei gyűlések állandó helyére való szállítását, mi a következő 1847. évben meg is történt. De arról, hogyan? s mily karban érkeztek meg? — fájdalom — csak az 1854. év tavaszán, tehát 7 év múlva tétetett jelentés az egyházmegyére, melyről a következőket találjuk feljegyezve, az 1854. évi március 28—29. napjain Göncön tartott egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvének 9. száma alatt (első ív, Hadházi L. jegyzőkönyve): „Jelenti a levéltárnok (Dóczi András), hogy nagyszámú okíratok, melyek Böcsről, az esperesi hivataltól, a szikszói egyház levéltárába küldettek, útban megázottan tétetvén be egy elavult almáriomban a levéltárba, elannyira megromlottak, hogy midőn később az egyházmegye levéltárába, Göncre felhoztak, az almárium is szélylyel omolván, az okíratok, melyek sok egyházak féltő kincsei valának, többnyire hasznavehetetlenné lettek.“

„Megindult szívvel vette egyházmegyei kormányunk — mondja a jegyzőkönyv — e nagy veszteség felőli fájdalmas jelentést, s egyszersmind a romlásnak indult okíratok átnézésével s lehető megmentésével és rendezésével. Karsa György, Andorko Tamás zsujtai, Fodor Pál vilmányi lelkész urakat bízta meg, hivatalos jelentésük a jövő őszi gyűlésünkre bevértatik.“

A jelentés, 1854. szeptember 26-iki kelettel, be is érkezett, s a többek közt így szól: „Az oklevelek kiszáraztatván, mennyiben lehető volt, egymástól elválasztattak“ (Lásd ált. irattár LXXXIV. sz.). Az elavult „almárium“ tartalmából ismét csak egy rongyos kis csomag maradt meg és e „Leltár,“ szomorú emlékeül a régi vándoréletnek s bizonyosságául annak, hogyha apáink előrelátók lettek volna, most mi sok szép és drága kincsnek lehetnénk birtokosai! Ugyan ki tudná fájdalom nélkül elolvasni, e „Leltár“-ra írt eme megjegyzését Dóczi András, gönci lelkész és egyházmegyei levéltárnoknak: „Az egyházmegye Szikszón állott

Archivumának kisebbik Thekájában volt, s itt feljegyzett irományai Göncere — mind hasznavehetetlen állapotban — szállítottak, ezek tehát már nem léteznek.“

Megsemmisült tehát e leltár szerint 400—500 legrégibb okmány, melyek között figyelemre méltóbbak a következők: 1. *hogy a magyar korona 1621. évben Szepsi-ben volt*; 2. Papp Judit asszony végrendelete a léhi és rásonyi egyház javára; 3. a gönci ref. egyháznak 1657. évben ajándékozott szőlőről szóló adománylevel; 4. az egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1682—1713.; 5. a kemencei ref. predikátornak adott 2000 frtról szóló fundationalis levél 1788-ban; 6. három küldöttségi jelentés a traktus archivumáról 1801., 1826. és egy bizonytalan évből.

Hogy a levéltárunkat ért két végzetes csapás után is, az egyházmegyei közgyűlések jegyzőkönyvei 1689. évtől, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1713. évtől megvannak épségben; továbbá hogy a folyó század irományai közül 1800. évtől alig hiányzik valami, sőt, hogy a múlt századból is vannak okmányaink: ez onnan magyarázható meg, hogy miután az irományok sem a „kis thekába,“ sem a „zsákok“-ba nem fértek be, a szobát pedig — mint némely okmány és pár jegyzőkönyvön mai nap is látható jegy mutatja — bajos volt tőlük *meszelni*, tehát Futó Sámuel, szántói lelkész és esperes, 1827-ben, egy 5 1/2 láb magas, négy láb széles fekete „nagy thekát“ csináltatott számukra, ebben lettek aztán elhelyezve e század irományai mind, s köztök a meglevő múlt századi okmányok s jegyzőkönyvek is, és mert ezek képezték az első szállítmányt Böcsről Szikszóra 1843-ban, száraz időben, tehát ezeket nem bírta megsemmisíteni a szikszói egyháztanács termének „penészt és rothadságot okozó lége,“ s épségben érkeztek állandó helyükre, Göncere (Lásd 1846. nov. 19—20. jk. 35. sz.).

Füzi János.

(Vége következik).

KÖNYVBÍRÁLAT.

Biblia-magyarázatok az evangyelisták írataiból

Templomi gyülekezet előtt. Irta Gödöllei József, ref. segédlelkész. Pécs, 1882. Ára 1 forint 60 kr.

(Folytatás).

Ily nagyszabású és mély gondolatokat magában foglaló textussal szemben, nem is csoda aztán, ha nem tudott megbirkózni a fiatal exegeta, s a tömör, egyszerre áttekinthető és a szöveg lényegét feltűntető magyarázat helyett, minutiákkal megspékelt „mindenfélé“ született. Ott van például mindjárt a textus-kaszabolás első eredendő bűne: az iker exordium, melynek elseje Jeruzsálem fővárosáról, Farizeusokról, Sadduceusokról, Keresztelő Jánosról, tehát oly dolgokról beszél, melyek a szöveggel még csak távoli atyafiságban sincsenek: igazán nem egyéb az, mint holt tetem az élő testen, pusztá szokásból elmondott „exordia fixa.“ A tulajdonképeni mag, vagyis a szövegnek gyakorlati alkalmazása megint a Herepei-Inczédiák halvány tricolora; néhány kikerekített mondat a felekezeti gyűlölségről, először is meg másodszor is ugyanazon gondolatformában, kétfelé találva az egy alkalomra való szellemi eledel. Mig a szövegfejtégetés, nagyobbbrészt a külsőség cikornyája,

ahol statisztikai terjedelmességgel és unalmassággal van meghatározva Samária csinja-binja; le van írva a Krisztus ruhája, meg a samarita nő szoknyája széltebe-hosszába, színébe-ráncába; ki vannak metélve a régi zsidó-historiából és földrajzból egyes apróságok; de azon mély és nagyszabású igazságok, azok az értékes gyöngyök, melyek a szöveg tengerének gazdag titkát képezik, nincsenek a felszínre hozva és kellőleg értékesítve, úgyhogy az egész magyarázat, 14 lapra terjedő hosszúsága dacára is, valóban kicsiny és szegény az óriás és gazdag textushoz viszonyítva. Próbálja meg azért szerző újra meg újra foglalkozni vele. Ha Origenes szerint János evangélioma az evangéliomok koronája, úgy az itt adott textus bizonyára a korona címe lesz. Kétségenkívül egyik legfenköltebb eszméje a bibliának, amit gyakorlatban még a XIX. század sem ért utól.

Kiemeltük másodsor, mégpedig a dolgozatok előnyére, hogy azoknak egyik igen jó tulajdonsága az, miszerint megvan bennök a biztos rend és összefüggés, a jól szervezett alak: exordium, tractatio, conclusio. Szinte sajnáljuk, hogy nem fontolván meg szerző mindenütt elég szigorúan, különösen az exordium célját és feladatát, annak, mint az organum egyik részének, a derékhoz, mint másikkhoz való viszonyát, sokszor nem találta meg a kellő utat, mely a textus gondolatvilágához egyenesen elvezet, hanem a kerülő úton tétovázott és ábrándozott; minek következtében sok feleslegességet is termelt, s itt-ott valóságos szemfényvesztést követett el épen az egység rovására. Kiváló példája ennek a VII-ik számú magyarázat, ahol míg Keresztelő János beszédének magyarázatát megkezdené (Máté III. 5—10.), elindul először is egy kis sétára a holt-tenger legdéli partjára s elmereng ott a csendesen rágódó kecskenyájon, meg a zümmögő méhrajon és tücsökdalon. Aztán mintha távsürgönyt kapott volna, hogy siessen az előadásra: ráül a képzelet szekereire és vágat, mint a forgószél azt engedi, cif- és tekoa-pusztákon keresztül le a jérichoiba, csupán azért, hogy elmondhassa: veni, vidi, vici — és mégis — „épen jókor érkezünk, itt látjuk Keresztelő Jánost a Jordán vizénél“ (L. 44. lap).

Szintén ilyen felesleges, dologra nem tartozó, sőt comicus a IX. számú exordiuma. Itt meg már egy kis csolnakban hintázik a gondolat s elindulván a régi Zsidóország legészakibb határán, épen ott, hol a Jordán fakad, szalad egész Jericho városáig, újra Keresztelő Jánost keresni fel. De mert a röptibe tett szellemi ladikázás alkalmával szerző is csak annyit lát, mint a mesebeli vándor gólya: „Dort gibt es grosse Rohrteiche, viele morastige Wiesen und in den Teichen die schmackhaftesten fetten Frösche, Nattern und tausenderlei Würmer“ — azok a fűszerszámozott interpunctiok: „erről nem sok mondani valónk van,“ „ezzel meg máskor lesz dolgunk;“ — önkénytelenül is az elmés róka kritikáját hívják fel: „genug! genug! ich sehe schon, das auch du nur reisest wie viele unter den Menschen.“

A száraz idő termékének, igazán csak kényszerűségből előrántottnak tartom továbbá azt a bekopogtatót, mely a különben jelesül szerkesztett „Kánai menyegző“ elibe van ragasztva (XI. sz.); ahol — hihetőleg csak azért, mert a falusi lakadalmakban már az úgy szokás — szerző is meg-

ereszt a zsidók házassági geneológiájáról egy kis egyveletet, holott a szóban levő menyegző, írónk felfogása szerint is csak jelkép; ahhoz inkább egy a jelkép alatt rejlő igazságra előkészítő exordium illenék. Míg a XII-ik számú, Nikodémus félkegyességét megelőző s a forrongásban megtisztult Krisztusi eszméket fejtegető praefatiót messziről kerekítettnek s csupán arra valónak tartom, hogy a figyelmet végkép lelkaszassa, magukat a hallgatókat csendes álomra ringassa. (Vége köv.). Szabó Imre.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tiszadobi lelkészválasztásra vonatkozólag** vettük a következő sorokat: „Nagytiszteletű szerkesztő úr! A tiszadobi lelkészválasztás ügyében, mely a megválasztott lelkész között és a közötttem fennálló szívélyes baráti viszonynál fogva engemet is közelről érdekel, becses lapja mult számában közölt hírével szemben, engedjen nekem néhány szót. Hitelt nem érdemlő forrásból értesült Nagytiszteletűséged arról, mintha T. L. hívta volna meg a tiszadobiakat próbaszónoklata meghallgatására. Volt alkalmam látni a levelet, mely épen az ellenkezőről tesz hiteles tanúbizonyságot. *Ugy jelöltetett ki számára T.-Dada, mint a t.-dobiakra nézve legalkalmasabb hely s jul. 29-ike, mint a hivekre nézve egyedül alkalmas vasárnap.* A kiküldött egyháztagok egy része nem is akart a predikáció meghallgatása után vele találkozni, hogy — mint a kurátor mondá — korteskedés gyanúja alá ne eshessenek. Ugy is történt s a gyülekezet egy szívvel-lélekkel egyhangúlag T. L. urat választá meg lelkészének. Mi itt Debrecenben mindnyájan azt hisszük, hogy az *egyhangú* és szép választás törvényesnek tekintetvén, meg fogja nyerni az esperesi consensust. *Nem tartjuk vétségnek, hogy T. L. úr T.-Dadán próbaszónoklatot tartott, mert ez nálunk nem egyedül álló eset. Tekintélyes nevekre hivatkozhatnám állításaim igazolására.* Szerintem is azonban törvénykönyvünk 198. §-ának szavai nem lévén határozottak, az egyes egyházkerületeknek konventen vagy belkörüleg intézkedniök kellene annak olyan értelmezése felől, hogy a „választó gyülekezetek a jelölteket csak saját szolgálati helyökön hallgathatják meg,“ amikor nem fogna többé előfordulni olyan eset, mint ezen mostani, s nem tétetik hírlapi polemia tárgyává egy olyan választás, melynél *a jelölt csak abban tévedett, hogy úgy értette a törvényt, mint azt a körültre élők szokták érteni.* Ime, a zsinati törvények egy újabb fogyatkozása! Nagyon lekötölné nagytiszteletű szerkesztő úr, ha kiadná a volt tanuló társ s a jelenkori jó barát mellett igaz meggyőződéssel írott ezen kis apologiámat. Barátomban a tiszadobiak valódi lelkész s emellett kitűnően képezett embert nyertek, kit talán azért választottak lelkészükké, mert minden bizonyítványával kimagaslott társai fölött. Ha ezt föltesszük róluk, barátomról is visszahull azon föltétlenül hamis gyanú, mintha ő tolazkodó, kortes és bűnös ember volna, amely nevekkülönben is csak indirecte ruháztatik fel Nagytiszteletűséged lapjának legközelebbi számában. Debrecen, 1883. augusztus 21. Csiky Lajos, theologiai tanár.“ — Készséggel közöltük a baráti viszonyból származó szeretet

e gyöngéd mentegetését, részint mert tisztelni tudjuk azt még tévedéseiben is, s részint mert a méltányosság elve hozza magával, hogyha valaki lapunkban, csak a legkisebb mértékben is megtámadtatott, el ne zárjuk a lehetőséget arra nézve, hogy magát az illető igazolhassa, s esetleg a támadás igaztalan és így egyúttal jogosulatlan voltát kimutathassa. De mert nekünk elvünknek annak kell lennie, hogy „Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis veritas.“ kénytelenek vagyunk tisztelt collegánk soraira némi megjegyzést tenni, annival is inkább, mert mi magunk részéről veszedelmes dolognak tartanók azt, ha az itt kifejezett elvek alkalmaztatnának valahogy akár általában a törvények magyarázatánál, akár a mostanihoz hasonló esetek törvényes vagy törvénytelen voltának megbírálásánál. Így mindenkéltől ki kell emelnünk azt, hogy már az eléggé mutatja azt, hogy Tóth Lajos úr a t.-dobi papságra nem épen a törvények szigorú megtartása mellett választatott meg, hogy védelmül ez ügyben, tisztelt collegánk használja fel jó nevét, s úgy előttünk, mint általában a közvélemény előtt is, méltán a legnagyobb tiszteletben részesülő állásának súlyát, ami, ha *nem korteskedés* is — mert a baráti szeretet gyöngéd *részvétnek* és *érdekeltségnek* nevezte el azt — de mindenestre indokolatlan akkor, mikor mi magától Tóth Lajos úrtól sem zártuk el lapunk hasábjait, s mikor itt hivatalos megcáfolás nyugtathatja meg csak a közvéleményt. Azt mondja igen tisztelt collegánk, hogy nem Tóth Lajos úr hívta meg próbapapolásának meghallgatására T.-Dadára, mint egyedül alkalmas helyre, a t.-dobiakat, hanem, ellenkezőleg, őt hívták meg leendő hallgatói, még az elmulasztatlan terminust is kitűzván július 29-re. Hát hiszen ez a körülmény épen nehezíti sorsát a mi ítéletünk előtt. Részint a törvények iránt való köteles tisztelet, részint saját papi méltósága iránt való önérzete hozták volna ugyanis magukkal, hogy tudtúl adja a t.-dobiaknak, hogy a papnak nem szabad, nem illik ilyen ügyben járnia hívei után, s 15 évi szorgalmas iskolai tanulmány, meg 10 évi lelkes kápláni szolgálat megérdemli azt, hogy helyben tiszteljék meg érdemeit, s a papi hivatal nem olyan hivatal, melynek kiszabják az utósó terminust s *légyottot* tűz ki a legutósó csapodár egyházközség is. Csak sajnálni tudjuk, hogy — mint collegánk írja — Tiszántúl nem tartják vétségnek a próbapapolást, s hogy Tóth Lajos úr azért nem hibás, mert tekintélyes emberek is jutottak már ő hozzá hasonló módon parochiához; mert hiszen ebben a felfogásban, az a veszedelmes morális elv van kimondva, hogy a bűn, ha fényes nevekhez van kötve, nem bűn többé, s kisebb emberek még bátrabban is elkövethetik, mint a nagyok, s mert épen a tiszántúli egyházkerület volt az, melynek a régi papválasztási törvény végképen nem kellett; mely azt élénk színekkel perhorreskálta s amelynek szellemi gyermeke jó részben az egész új papválasztási törvény, s ime, most maga szegi meg mégis e törvénynek egyik igen komoly rendelkezését; szabadnak mondja ki a próbapapolást s arra hivatkozik, hogy a törvénynek ide vonatkozó szakasza nem határozott, mert a 198. §-ban nincs az mondva, hogy a választó gyülekezet *csak* saját helyén hallgathatja meg a jelöltet; amely felfogásra nézve mi méltán azt jegyezzük meg, hogy

ez még ügyvédi fogásnak is gyenge fogás, s az a 198. §. szóról-szóra így hangozván: „a választó gyülekezetek a jelöltek saját szolgálati helyökön meghallgathatják; de jelölteknek az egyházi próbaszónoklat megtiltatik,“ elcsavarhatlanul kimondja azt, hogy *a hívek mennek ám a paphoz és pedig egyedül arra a helyre, ahol az illető szolgál és nem, mint Tóth Lajos úr tette, a pap oda, ahová a választó gyülekezet, mint alkalmas helyre, meghívja őt.* Félre azért, uraim, az áltatással s a törvény szavainak ide és oda való csavarásával. Mondjuk ki őszintén, hogy Tóth Lajos urat megerősítheti ugyan az esperes, talán jóra valóságát, talán hosszú, lelkiismeretes szolgálatát, talán az egyhangú választást, talán azt tekintvén, hogy ő is egyik áldozata a régibb papválasztási visszaéléseknek, megerősítheti tehát *bizonyos* humánus tekintetekből kivételesen, de hogy megválasztása *törvényes* volna, azt most is határozottan tagadjuk s tagadja velünk együtt mindenki, aki csak e kérdésben elfogulatlanul *akar* és *tud* ítélni. Mint fog-nak e kérdés felett az illetők dönten, nem tudjuk; mi ez ügy alkalmából csak két dologra figyelmeztetjük egész tisztelettel a magyar ref. egyházat, s ezek közül az egyik az, hogyha megszabadulni akartunk a régi papválasztási törvényekkel együtt járó két szörnyetegtől: a *kortéziától* és *simoniától*, vigyázzunk arra, hogy egy harmadik ne jöjjön helyettük nyakunkra, a — *nepotismus*; mert ez egy cseppel sem lesz ám kisebb átka egyháztársadalmi életünknek; a másik pedig az, hogy az új egyházi törvényekkel szemben most már talán ne alkalmazzunk olyan igen a prokátorskodást mindannyiszor, mikor az a törvény talán kényelmetlen egy kicsit érdekkörünkre nézve; mert ha mindenikünk elkezd produkálni e részben való talentumait, az óhajtott egység helyett bizony furcsa apró vásár fog közöttünk újra bekövetkezni, s mint már máskor is említettük: azok a zsinati törvények időnap előtt írott malasztként fognak széthullani kezeink között. Most még csak egy éves lesz mindössze s erős teste már is sok helyen rútul össze van zúzva!

— „A magyarországi néptanítók névtára“ című füzet jelent meg e napokban s azt annak szerkesztője, *Öri G. György*, a következő figyelmeztetéssel küldötte be szerkesztőségünkhöz: „A műnek a *lapbani* szíves megemlézése és meleg ajánlata *kéretik*.“ Azt hiszszük: a sajtónak nem illik, nem szabad pajtáskodnia s kötelessége leplezetlenül rámutatnia azon hibákra, melyeket a hozzá, ismertetés végett beküldött művekben lát. Nos hát mi sem tehetünk erőszakot lelkiismeretünkön s kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy a „Magyarországi néptanítók névtára“ című vállalat, legalább ezen első füzet után ítélve, egyike a leggyarlóbb és minden bírálaton alúl álló irodalmi csinálmányoknak, melyek valaha csak kezeink között megfordultak. Szerkesztője, aki nem tudja magát hamarjában elhatározni, hogy az előtte álló méltóságok közül melyiket fogadja el s épen ezért rangkórságának lázában, most szerényen „*néptanító*“nak, majd nagyobbra emberelvén meg magát, „*tanárnak és szerkesztőnek*“ címezgeti állását, s nevét is mikor „*Eöri*“nek, mikor „*Öri*“nek írja, kiadványának előszavában nagy célokat és feladatokat tűz ugyan ki vállalata elé; de hát a

valóságban mit sem ad hangzatos ígérteből. Nem kisebb munkát, mint annyit akar teljesíteni, hogy „kimutatja azon különbséget, mely népoktatásunk régibb és jelenlegi állapota közt nyilvánul;“ hanem ehelyett minden összehasonlítás, minden tanulság és a legkisebb rendszer vagy terv nélkül, összeállítja azon száraz és lélek nélkül való adatokat s hideg irodai feljegyzéseket, melyeket egynehány tanterület népoktatási hatósága, feldolgozás végett beküldött hozzá. Feljegyzi, mert feljegyezve kapta, hogy egynehány vármegyében ki a tanfelügyelő, kik a leginkább katolikus felekezeti tanítók; de hogy annak a megyének hogy állott tanügye ezelőtt, hogy áll ma s így mi az a „különbség,“ melynek feltüntetésére vállalkozott, mindegyre vonatkozólag egyetlen sort sem találhatunk. Most utánnymatja, hogy „Nógrádmegyében nevezetességek: B.-Gyarmaton szép megyeház, hajdan erős vára volt,“ s azt hisszük, hogy elemi földrajz van a kezünkben; majd gyarló életrajzi adatokat közöl *Lichvárcsik Mihályról* s bosszankodunk, hogy mily esetlenül képes Billnek „Paedagogiai Szemléjét“ kivonatolni. Mi, igenis, értjük egy ehez hasonló célú vállalatnak létjogát és hasznát, ha az arra való s ahoz értő ember kezébe kerülne; de *Eöri* vagy *Öri néptanító* vagy *tanár* úr kezében csak szerkesztődött bizonyára ez az egész füzet-féle valami, s így, mint láthatja: kiadványának „*lapunkbani megemlítése*“ megtörtént ugyan; de már „*melegen*“ egyáltalában nem ajánlhatjuk azt, annyival kevésbé, mert nyelvezete is mélyen alatta áll a legalacsonyabb irodalmi színvonalnak is, s hogy mikor valami szépet, valami kiválóbbat akar produkálni, irálva mennyire porzik az útszéli pöfetegektől, arra nézve álljon itt mutatványul ez a rövid dietio: „A leghálásabb elismerést kivívott közoktatási kormányunk letette biztos alapját, sőt felmagasló egész alapzatát azon nagy *horderejű* szép épületnek (ezt persze az ágyúról szoktuk mondani és nem épületről), melynek erős, dönthetlen (kár volt még egy harmadik jelzőt is nem használni!) alapfalaira bátran emelkedhetnek felsőbb s legfelsőbb tanintézetek termei s fénykoru (nyilván ujkori neme a fedélzetnek) tetőzetei, hirdetvén azt, *miképp* a magyar nemzet, fogékony elméjű s kettőztetett szorgalmú gyorsaladásával (derék, hogy már fogékony elméjű haladás is van!) szellemileg is csakhamar utólérte a többi nagyokat és velök *karöltve díszleg a világműveltség palotájában, muzeumában*“ (tehát karöltve díszlegünk a világműveltség muzeumában!). Azt hisszük: ezek elég szörnyűséges dolgok. Még csak annyit jegyzünk meg, hogy a füzet *évszám* nélkül jelent meg; tehát mint az álmos-könyvek és általában ponyva-irodalmi termékek — „*ebben az esztendőben.*“

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézetben** az 188³/₄-ik iskolai évre a beiratás szeptember 1-én, a rendes tanítás szeptember 10-én kezdődik. Miskolc, 1883. aug. 20. *Az intézeti igazgatóság.*

— **A második országos képviselői tanítógyűlés,** folyó hó 19-én vette kezdetét Budapesten. A vallás- és közoktatásügyi miniszter nevében *Gönczy Pál*, miniszteri tanácsos üdvözölte a jelenlevő képviselőket s egyszersmind nagy

beszédet tartott azon kérdések felett, amelyek fogják képezni tárgyát magának a közgyűlésnek is. Beszédében hangsúlyozta, hogy a népnevelésnél a főfeladat az, hogy a népet jóerkölcsűvé, vallásossá, munkássá, értelmessé és mindenekfelett ép-egészségesse, testileg erőssé nevelje az iskola. Beszédében párhuzamot vonván a felekezeti, községi és állami iskolák törekvése és szelleme között, hangsúlylyal emelte ki, hogy senkise kicsinyelje a felekezeti iskolákat, mert azok régi idő óta tesznek a köznevelés ügyének jó szolgálatokat, s Magyarországon megtették köteleességüket s meg fogják tenni ezután is s örüljön a nemzet, hogy a különböző egyházak szeretettel szorítják keblükre iskoláikat. A miniszteri tanácsos beszédét folyvást élénken éljenezték a gyűlés tagjai. Azon főbb tárgyak, amelyek felett a tanító-gyűlés tanácskozik, a következők: A történelem tanításának taneszközei; a népiskola egészségügye; a gazdaságtan tanítása; a magyarországi tanítók árvaháza; az Eötvös-alap ügye; az osztott és osztatlan népiskola tantervének és tananyagának meghatározása; a reáliák a népiskolában olvasó-könyvek vagy kézikönyvek alapján taníttassanak-e? Az eddigi tanácskozások, nagyon utánaóvván azok az országgyűlési tárgyalások formaságait, lassan indultak meg; de, azt hisszük, annál gyorsabban fognak menni majd ezután; mert az említett tárgyakkal már előzetesen húzamosabb ideig foglalkoztak az előkészítő bizottságok, s így kész és lehet mondani megállapított tételek fognak a közgyűlés elé kerülni, ahol egypár ellenzéki szónok beszélhet ugyan, de lényeges változtatásokat aligha tehet, megint épenúgy, mint az — *országgyűlésen.*

— **Nemes célú ajándékozás.** A mai nap örömnappja a kisujszállási református egyháznak, mely arany-betűkkel maradandólag lesz beírva történetének könyvébe. Ugyanis: azon nyolcszáz hold földet, mely összegre a régibb iskolai föld és törvényes 1%-et a *birtokosság egyrésze* (az alperesség) még a múlt évben önkéntesen kiegészítettetni s *ingyen iskoláztatási célra* a reform. egyháznak átadatni határozta; mely fenkölt szellemű határozatát azonban az arányosítási ítélet, tekintettel a birtokosság másik részére (a felperességre), érintetlenül hagyott: *ma az össz-birtokosság a nevezett népoktatási célra nagy lelkesedéssel, egyhangúlag felajánlá, illetőleg átadományozá.* Midőn ezt köztudomásra hozni kötelességünknek tartjuk, egyszersmind nem mulaszthatjuk el, hogy hálás köszönetünket ne nyilvánítsuk a közbirtokosságnak, mely e magasztos ténnyel a *népoktatás érdekében* eddig tett áldozataira a koronát fölteve; kérvén a népeknek Istenét, hogy midőn a nevezett birtokosság a legdrágább aranymagot veté az életnek földébe: „*láttassék meg az ő munkájának gyümölcse a nemzedéken és annak fiain századokról századokra!*“ Kisujszállás, 1883. augusztus 7. A ref. egyház nevében: *Illyés Bálint*, lelkész-elnök; *Mészáros Illyés*, főgondnok.

— **Adományok.** *Baksay Dániel*, ref. lelkész az aggteleki barlangból egy szép csepegőkövet; *Bikky Ferenc*, sárközujlaki ref. s.-lelkész pedig 2 darab értékes kövületet küldött, amelyeket *Almási József*, gyógyszerész-segéd, *Kolozsvár* mellett a *Szamosnak* egy sziklájából tört ki és engedett át főiskolánk természetrajzi gyűjteményének. Fogadják köszönetünket.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A biblia magyarázása érdekében.” Görömbei P. „A protestáns népiskolai vallásoktatás.” Horváth I. „Az abauji ev. ref. egyházmegye levéltárának története és rendezése.” (Vége). Fűzi J. „Biblia-magyarázatok az evangyélisíták írataiból.” (Könyvbírálat. Vége). Szabó I. „Vegyes közlemények.”

A biblia magyarázása érdekében.

Emlékeznek talán még némelyek e becses lapok olvasói közül is, miszerint nekem a múlt év folyamán kemény harcot kellett vívnom a bibliamagyarázatok mellett, a kátémagyarázatok ellen. A hadviselés a budapesti „Prot. egyházi és iskolai lapban” vette kezdetét; de a harc tér időközben a „Debreceni Prot. Lapba” helyeztetett át; itt volt a döntő csata is.

Minő szerencsével folyt s minő sikerrel végződött e csatározás egyik s másik részről, azt megítélni az elfogulatlan s ahhoz értő olvasó tisztéhez tartozik. Nemkülönbén ellenfelem azon eljárása s magaviselete felett is az olvasó mondhatott ítéletet, melyszerint ő akkor, midőn a fegyvert én már hüvelybe dugtam, a hajdani Góliáth módjára kiállt a harctérre, helyesebben a piacra (a „Debreceni Prot. Lapban”) s elkezdte verni a mellét, hogy milyen derék egy ember ő; mennyit áldozott ő sat. Voltaképen pedig sem egyiket, sem másikat kétségbe sem vonta senki. Ezek láttára is én vesztig maradtam. Nem hozhattam fel azt, hogy mit s mit nem tettem; mivel ha valami csekélységet valaha cselekedtem, azáltal csak kötelességemet teljesítettem, s én tudom legjobban, hogy azt sem végezhettem úgy, amint mindenkor óhajtottam volna. Különbén nem azért szólaltam fel a bibliamagyarázatok érdekében, hogy ez ügy körül bárkivel is birokra keljek s győzzek vagy letiportassam; hanem a biblia, mint valódi — bátran mondhatnám azt is, hogy egyedüli — symbolicus könyv tekintélyét kívántam ki- és felülemelni a káték, mint időszerű s változás alá vettetett könyvecskék értéke felett. Ennek a minden könyvek felett való szent könyvnek, a bibliának a magyarázása érdekében emelek szót, miután alkalom jött rá, mostan is.

Azt hiszem ugyanis, hogy számosan vannak, kik a folyó évben, a vallási ügyek országgyűlési tárgyalásakor épen olyan örömmel és lelki gyönyörűséggel olvasták, mint én, ezen mély keresztyéni

hit- és meggyőződésből származott szavakat, egy római katolikus, de elfogulatlan keresztyén ember (Ugron G.) szájából: „nekem szent meggyőződésem” — u. m. Ugron G. — és lelkem mélyéből fakad az, hogy az evangéliom termékenyítő ereje még nem merült ki, s az emberiség megváltásának nagy műve még befejezve nincs.” Nem, valóban nem merült ki s nem szűnik meg termékenyítőleg, emelőleg, lelkesítőleg hatni az emberiségre, míg az ember ember marad. . . .

Igazán szokatlanok, de kellemesen hangzók e szavak egy világi római kath. keresztyén ember ajkáról, kivált ma, midőn a keresztyén jelleget is le akarják némelyek rázni, vetkezni, s a hit és vallás alapelvei és nyilvánulásai iránt — elég meg gondolatlanul — közönyösen viselik magukat.

Az evangéliom tartalma felől egyeseknek lehetnek eltérő nézeteik. Annak egyes helyeit, szavait, kifejezéseit magyarázhatják bölesek, nem bölcsék, ahhoz értők és avatatlanok, így és amúgy; de azt gondolkodó, eszmék után induló, józan felfogású ember nem fogja tagadni soha, hogy „az evangéliom termékenyítő ereje még nem merült ki. . . .” Azt nem tagadhatja senki, hogy az evangéliomban lerakott elvek világboldogító eszmék, örök igazságok, a szeretet, szabadság, egyenlőség, testvériség ígéri; az egy akol, egy pásztor magasztos eszméje megvalósítva nincs; hogy az ember Isten tudja mikor éri még el, ha ugyan egyáltalában eléri valaha azon zenit-pontot, melynek megközelítésére utalta Jézus az evangéliumban ezen szavaival: „legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes. . . .”

Ama világi férfiú által kiejtett szavak s igazságok felett nekünk prot. lelkészeknek, felfogásom szerint, nem szabad oly könnyen, fel sem vevőleg napirendre térnünk. Nem, mert a mi tisztünk, az evangéliomban rejlő erőt termékenyítővé, áldást-hozóvá tenni a társadalom és emberiségre nézve. A mi reformált vallásunknak fundamentoma, szeg-

letköve a biblia, s hivatali működésünk is az evangéliom magyarázásán sarkallik. De e beismerés kötelességeket is ró reánk. Nekünk, a gyakorlati lelkipásztorkodás terén működő papoknak ugyanis, szerény egyéni nézetem szerint, nem elegendő constátálni a templomok ürességét és a felett összedugott kézzel sopántani, töprengeni; hanem azon és úgy kell munkálkodnunk, hogy az üres templomok megteljenek. Igenis, vonzóvá, szükségessé, kíváncsisággá kell tennünk a templomot, hogy „úgy kíváncsi legyen oda a hívek, mint a szomjuhozó szarvas a vízhez.“ Az evangéliomi tudományt evégből mindig mint olyat kell felmutatnunk, melyből meríthet a bölcse tudományt, a kutató elme új meg új örök igazságokat, világboldogító eszméket; a nyomorúságban szenvedő enyhületet; a bajok viharai által hányatott ember felemelő hitet; a csüggedő kitartást és bátorságot; szóval úgy kell felmutatnunk a bibliát mindig, mint amely a jellemnek tisztaságot, erőt, szilárdságot kölcsönöz, törvényei s hőse, a Jézusnak példájával. Nincs vele mit dicsekedni, sőt okunk van szégyenelni, hogy a nazarénusok által, kerülő, alattomos úton, e téren már-már megelőztettünk. És mi még most is a jó, de elvénült öreg kátéra appellálgatunk!...

E jeleket látván, nem szabad tovább vesztegelnünk; mert elfoglalt hivatali állásunk jól felfogott érdeke, a szent ügy, melynek szolgálatában állunk, cselekvésre int. S úgy áll a dolog, hogyha csak azt tesszük, amivel a charta szerint tartozunk (esketünk, temetünk, keresztelünk, predikálunk), a világ maholnap kárhóztatólag olvassa fejünkre a „haszontalan szolga“ nevezetét.

Igensok ember előtt különösnek tűnhetnének fel, hogy értekezéseink nagyrészenek tárgya inkább az anyagiakkal, a fizetés, jövedelem, megélhetés kérdésével foglalkozik. Holott ha életrevalóságunkat, a lelkipásztori hivatal szükséges és hasznos voltát be akarjuk igazolni, nem elég csak a zsákot tartanunk, jeremiádokat zengedeznünk; hanem a munkára, az ekeszarvára kell vetni kezeinket és dolgozni. Egy-két predikáció vasárnaponként nem elég... Az evangéliom magyarázása; a hívek, betegek látogatása; confirmandusok tanítása; egybekelendő házások vallásos oktatása; iskolai és népkönyvtár szervezése; evangéliomi irányú lapok terjesztése, ha kell felolvasása, ezekre kell fektetnünk egész erővel. Különösen a biblia magyarázása az, hitem szerint, amit egész lélekkel, csüggedést nem ismerve, lankadást nem ismerve kell végeznünk. Ha pedig akadnának olyanok, kik ebbeli törekvéseinket kicsinyelnék vagy gáncsolnák, az ellenvetésekre azt kell mondanunk, amit b. e. Révész Imre mondott egy úri nő abbéli ellenvetésére, hogy minek fárasztja magát a tudós lelkész bibliamagyarázattal: „ha sokan jönnek a templomba annál örömeztőbb magyarázzuk a bibliát; de ha kevesen

jönnek, akkor is magyarázzuk; ha más nem lesz, a kántor és iskolás gyermekeknek is magyarázzuk; ha senki nem lesz, a falaknak is magyarázzuk; mégis magyarázzuk.“ Így szólt és így cselekedett a nagytudományú és nagy hírű predikátor, Révész Imre. S nem kell hinni, hogy nem lesz sikere. A lelkesülés, a kitartás megdöbbeníti a kételkedőket, a gáncsoskodókat is. Ha látják, hogy mi örömmel, lelkesedéssel, buzgósággal, kitartással járunk el tisztünkben, megtelnek, legalább lehetetlen, hogy üresen maradjanak a templomok. De ha azt látják hallgatóink, hogy a vasárnapi predikációt is tehernek, robotnak tekintjük, ha azt is csak immel-ámmal mondjuk el s ha lehet és találhatunk rá okot, alkalmat még annak elmondása alól is kibúvót keresünk, vagy nem készülgetünk: ezt a hallgatóság hamarabb észreveszi, mint gondolnók s bizony elidegenednek még a leghívebbek is. Ne tartsuk hát elegendőnek az egy predikációt; hanem tartsunk köznapokon is bibliamagyarázatot; mert csak így tehetjük az evangéliumot termékenyítővé, áldást hozóvá gyülekezetünkben, ha azt véka alá nem rejtjük. Nem óhajtom, hogy hetenkint négyszer tartsunk bibliamagyarázatot, mint Debrecenben történik; hanem elegendőnek vélném hetenkint egyszer: ezt is csak a téli s még ekkor is különösen csak az adventi és a bőjti napokon; ekkor a mi földműves hallgatóink is épen ráérnek. Adventben fel lehetne venni a Jézus születésének körülményeire s az azt megelőző műveltségi, polgári sat. viszonyokra vonatkozó; szóval a Jézus születésének eseményével összefüggésben lévő bibliai helyeket. A bőjti napokban a Jézus elárultatása, szenvedése, halála; virágvasárnapi, nagypénteki események s ezekkel kapcsolatban álló körülmények és személyek sat. jellemzése s ezekből hasznos intések, tanácsok, tanulságok és ételszabályok levonása lehetnének magyarázataink tárgyai. Mégpedig nem tudós, körmönfont stilusban, hanem egyszerű, népies, bibliai nyelvezettel. Ez valóban egy újabb teher a lelkészekre; de nem olyan, mint aminőt sok helyt az ágost. evangélikusok hordoznak, kik a bőjti köznapokon, ha jól tudom Budapesten is minden csütörtökön predikálnak.

Nem tudom, ki hogy gondolkodik; de én úgy látom, hogy az emberiség gondolkodásának az iránya oda mutat, hogy sok oly dolgot, melyet a lelkészek ez idő szerint teljesítenek, mint házasságok kötése, anyakönyvvézetés, iskolaügy, sat. el fognak tőlünk venni előbb-utóbb; mégpedig ennek eszközlése lehet, hogy csak rövid idő kérdése. Azon kell lennünk, hogy akkorára más irányban, a lelkipásztorkodás mezején, tért foglaljunk s munkakört teremtsünk. Ezért sürgetem én a bibliamagyarázást, confirmandusok oktatását, a hívek látogatását sat., mint fentebb már elsoroltam.

Hallom, amint mondogatják lelkésztársaim erre is, hogy hát csakugyan idealista vagyok én. Pedig olyat sohasem javaslok, amit magam ne is követnék a gyakorlatban. . . De hát hadd legyek idealista. Ez engem boldogít. Aztán mondták már én felőlem azt is, hogy az orthodox irány híve vagyok sat. Tudom: kik és miért terjesztették ezt felőlem és azt is, hogy mikor? Némelyeknek érdekében állott akkor engemet, bizonyos körben, minden gondolható úton és módon s eszközökkel gyanúsítani. . . Pedig 10—12 év óta elégszer volt alkalmam tájékozást nyújtani azoknak, kik engemet s theologiai álláspontomat ismerni akartak. A protestáns együletnek is eleitől kezdve tagja voltam. Hanem az igaz, hogy a petroleumosok közé sohasem tartoztam. A bibliai kritika jogosultságát mindig örömeim ismertem el; de mindig azt tanítottam, predikáltam és aszerint cselekedtem, melyszerint: „az írás hasznos a tanításra, feddésre, jobbitásra” sat. Azt vallom én is, hogy „az evangelium termékenyítő ereje még nem merült ki.” És erős meggyőződéseim, hogy az evangeliumban rejlő termékenyítő erőt, első sorban nekünk prot. lelkészeknek kell áldástárasztóvá tenni környezetünkben. Így hiszek. azért beszélek így.

Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns népiskolai vallásoktatás.

Azon tantárgyak közül, melyek által mi prot. néptanítók iskoláinkban a gondjainkra bizott gyermekek testi erejének és szellemi tehetségeinek az életkornak megfelelő arányban való fejlesztését, erősítését eszközöljük, egy sincs annyira fontos, alkalmazása közben mindenestre figyelmet érdemlő, mint a *vallástan*. A vallástan azon népiskolai tantárgy, melynek tanítása körül régi idő óta annyi eltérő nézet uralkodott; a vallástan az, melynek tanítására nézve végleges megállapodásra mind e mai napig nem jutottak a szakavatott intéző körök. E tény felett nem is lehet csudálkoznunk; ha a vallástan alkotó anyagait komoly megfigyelésre méltatjuk: átláthatjuk, hogy annyi különféle tananyagot, melyek a vallástan nevezet alatt összefoglaltatnak: bibliai történetek, hit- és erkölctan, zsoltárok és dicsérek, egyháztörténetek, bibliai ismertetés, confirmatio stb., mondom: ennyi különféle tananyagot egymással szoros összefüggésbe hozni, úgy, hogy azok a gyermeki lélek fejlődését előmozdító szellemi táplálékká váljanak, hogy azok más elemi iskolai tantárgyakkal ellensmondásba ne jöjjenek; hogy azok a kívánt célt: t. i. a növendékek valláserkölcsei életét mozgítsák elő: valóban nehéz feladat! Nehezíti napjainkban a vallástan tanítására nézve a végleges megállapodásra juthatást azon körülmény is, miszerint, aki szakavatott theologus, az egyszersmind nem paedagogus is. A theologusok, különösen az orthodoxok, a minél több vallásos tananyag megtanításával vélik megvethetni a növendékek jövő vallásos életének, valláserkölcsei kiképeztetésének alapját; az általok kijelölt vallásos tananyagok nem egyebek, mint elvont dog-

matikai hittételek halmaza, mely nem a 6—12 éves gyermeki lélek fejlettségi fokának felel meg; nem egyebek, mint oly szellemi táplálékok, melyekből sok tanulási idő elpazarolása után is csak keveset emészthet meg a gyermeki lélek. A szabadelvű theologusok, kik a vallásos igazságokat a tudományal kívánják összeegyeztetni; kik a komoly vallásos ismeretek, igazságok közül csak azokat kívánják felvételni protestáns népiskoláinkban, melyek a gyermeki lélek értelmi fejlettségi fokán könnyebben elsajátíthatók, melyek a józan gondolkodással inkább megegyeznek és különösen a többi elemi iskolai tantárgyak egyes tételeivel ellenkezésben nem állanak; de ezen szabadelvű theologusoknak mind e mai napig sem sikerült kivívni a megkezdett harcot az orthodox áramlat ellenében. Az igazi paedagogiai tekintélyek, kik vallás- és közoktatásügyi miniszteriumunk körében összpontosítva vannak; kik napjainkban az elemi iskolai nevelésnek s oktatásnak irányadói: a vallástanítás módszerére nézve nem nyilatkoznak, a vallástanítás ügyét oly „nyúljóhosszra” virágnak tekintik, melyhez csak felekezeti tekintélyek nyúlhatnak; ha közülök valaki vallástani módszert ír, mint ezt dr. Kiss Áron, budapesti tanítóképezdei tanár tévé, csak történeti adatokat halmoz össze a vallástanítás mikénti fejlődésére nézve, és a legáltalánosabb neveléstani elveken alapítja meg a keresztyén vallástanítási módszert, melyet aztán minden keresztyén felekezet alapul, irányadónak fogadhat el. Protestáns hitfelekezeti iskoláinkban, melyek kezdetől fogva a szabadgondolkodás, igazi tudományos műveltség tanulólhelyei, templomai voltak, a vallástanításra nézve ma — a XIX-ik század második felében, mely korban az igazi tudományosság oly óriási léptekkel halad előre — az eddigi vallástanítási módszertől eltérő irányt kell követnünk, mely a józan gondolkodással megegyeztethető, az adott körülményeknek megfelelő lehessen.

Jelen cikksorozatomban, csekély tehetségemhez képest, igyekszem megjelelni azon irányt, melyet, egyéni nézetem szerint, az eddiginél helyesebbnek, a mai kor tudományos műveltségével összeegyeztethetőbbnek vélek. Mielőtt azonban e cél valóztatásához kezdenék, szabad legyen a keresztyén vallástanak fokozatos fejlődésére világot vetnem, illetőleg történeti adatokkal szolgálnom, hogy aztán azokon, mint alapon építhessem fel elveimet.

A protestáns keresztyén vallástudomány alapja az evangéliumban van megvetve, azon idvezítő tudományban, melyre vallásunk alapítója, Jézus tanította oly paedagogiai ügyességgel és tapintattal az embereket, hogy e tekintetben méltán mintatanítónknak tekinthetjük őt ma is. Midőn a láthatatlan mindenható Istenről, Istennek jóságáról és szeretetéről akart tiszta fogalmakat szereztetni hallgatóival: kérdezve, fejlesztőleg beszélgetett velök a szabad természet kebelén; felmutatta, szemléltette hallgatóival a mezők liliomait, melyeknél szebben Salamon király minden királyi méltóságában sem ruházkodott; szemléltette a levegő madarait, melyek nem szántanak, nem vetnek, mégis az Atya eltartja őket. Majd összefüggő előadásban tanította a népet, p. o. a hegyi praedikációban. A legmélyebb hit- és erkölctani igazságokat példázatok által világosította, melyeket vagy a természetből, vagy a népeletből merít vala. Saját nyelvén beszél az egyszerű emberekkel; saját szavaival szegényítte meg a tudományával kevélykedő farizeust; alkalmoszerűvé tette vallástanításait (sama-

riai asszony története): a gyermeknek tejet, a nagyobbaknak kenyeret adott szellemi táplálékkul.

„Elmenvén, tanítsatok minden népeket,” ezen utasítással bocsátá el Jézus tanítványait az emberek tanítására. Ezen utasítás szerint tanították az apostolok és ezek utódai az embereket először a katekhizmusra, vagyis a keresztyén vallás igazságaira, mégpedig a keresztyénség első századaiban csak is a felnőttek részesültek vallásosoktatásban; mert ők voltak képesek az elvont hitigazságok megértésére. A gyermekeket nem terhelték a keresztyénség 1–9. századaiban katekhizmus tanulásával, hanem a vallásos életű keresztyén szülők példaadásaival fejlesztették a gyermekek vallásos érzelmeit. Igen helyesen! Mai napig csak is ezen alapon fejlődhetik igazi vallás-erkölcsi élet. Hasztalan tanítunk meg 100 meg száz bibliai történetet, ugyanannyi magas irányú hit- és erkölcsi igazságot, árkusokra menő egyház-történelmet, ha szülői és tanítói nemes példaadással nem járunk a gyermekek, mint leendő egyháztagok előtt, az iskolai kötelezettség előtt és alatt: nem fog gyermekeinkből, vallásosan érző, gondolkozó protestáns keresztyén lenni soha!

A 9-ik században a gyermekek keresztelésével kezdetét vette a gyermekeknek vallástanra való oktatása is; csak hogy a vallástan nem állott még egyébből, mint az Üriima, Hiszekegy, a sákramentomok és egynehány bibliai történet megtanításából, melyekhez későbbben hozzácsatoltatott az Üdvöz légy Mária megtanulása is; ezeknek könyv nélkül való elmondása nélkül III. Ince pápa rendeletéből senkinek bocsátatott az Úrvacsoráját megelőző gyónáshoz. Még későbbben a tízparancsolatot is csak Gerzon János, párizsi egyetemi korlátnok vette fel a megkivántató vallásos ismeretek sorába. A szerencsétlen gyónásféle tannak a keresztyén vallásba való felvétele és alkalmazása egyik legfőbb oka lett a reformatio előtti kor erkölcsi romlottságának. A Huss és Vikliff tanárok által egyengetett úton Luther által megkezdett vallási reformatio utáni korban, vallástani tankönyvül a Luther kiskatéja szolgált. Luther és a többi reformátorok már nagy súlyt fektettek, a katekhizmus mellett, a bibliai történetek tanítására is. Hübner János, frankfurti tanárnak, a gyengébb elméjűek számára írt Bibliai történetek című művének magyarra áttett fordítása Magyarországon és az 1587-ik évi csepregi zsinaton egymástól elvált két protestáns felekezet által használatba vett vallásos tankönyv volt. A 18-ik században a természettudományok fejlődésével a vallástanítás eddigi iránya megváltozott. Az eddigi bibliai kijelentés helyett természeti vallástanítás által juttatták el a növendékeket a minden dolgok létező okának, a szellemi Istennek ismeretéhez. Rousseau Franciaországban a vallástanítást elsőben példaadásra kívánta helyezni, a tulajdonképeni elvont vallástanítást a fejlettebb korba szorítja; Bassedov (1723–1797.) az értelem nélküli, gépies imádkozások ellen kikel, a bibliai történeteket, mint meséket adja a gyermekeknek. *Saltzman* († 1811.) szerint a vallástanítás célja: a nemes érzelmek, jó erkölcsök ébresztése. A vallástanítást kezdetben erkölcsi elbeszélésekkel kezdi meg, bibliai történeti tanítást azután követel, ezek után beszélgetés által tanít hittant. *Rochov Frigyes* szerint a vallástanítást vallásos érzelmenek kell áthatni, felekezeti vallástant a confirmációra hagyta. Szóval a 18-ik században a vallástanítás tartalma megváltozott: az erkölcsi irány lett fő a vallástanításnál, a

hittani rész háttérbe szorult; a bibliai történetek szabadon előadva tanítottak. *Seiler* a vallástanításra nézve azon elvet hangoztatja: mihelyt a gyermekek képesek rá, hogy a bibliai történeteket megtartsák, kezdjük meg előttük azok elbeszélését; mert a vallástanításnak legjobb kezdőpontja a bibliai történetek tanítása; ezek minden keresztyén hittan magvát magokban foglalják, a keresztyén erkölcsiségre nézve bőséges példányt nyújtanak. *Dinter* (1760–1831.) a bibliai történetek közül a gyermeki értelem fejlettségi fokának megfelelő elbeszéléseket válogat ki; azon bibliai történeteket, melyekből magasabb hittani tételek hozhatók ki, a magasabb korra hagyta; a bibliai csudákat egyenesen mellőzi, ezeket egyenesen a képzelem költői világába utasítja.

(Folytatása köv.).

Horváth István.

TÁRCZA.

Az abauji ev. ref. egyházmegye levéltárának története és rendezése.

(Vége).

A levéltár rendezésének eszméje egyházmegyénkben nem új dolog; de nem is valami régi. 1801-ben lett az első bizottság kiküldve a levéltár állapotának megvizsgálására; a másik 1826-ban, de e bizottságok működése csak „a protuculumba becsúszott hibák javítására, s a hurcolkodás után szükségessé vált csomagolásokra szorítkozott. (L. 1801. szept. 18-iki gyűlés jegyzőkönyvének 15. számát).

A rendezés körvonalozott tervével azonban Futó Sámuel, egyházmegyénk egyik legmunkásabb esperese lépett fel először 1827-ben. Már ő hangsúlyozta, hogy „miután vannak itt még oly levelek is, melyek ezelőtt 50, 60, 70 sat. esztendőkkal, magános személyektől . . . írtak az espereshez . . . holmi aprólékos és mulólag való dolgokról, melyekről ha a mai és későbbi világ semmit nem fog is tudni, mitsem vesz, talán inkább nyer benne.” „Ezekről — írja tovább F. S. — azt jegyezte meg antecessorom (t. i. Garas István): hasznavehetetlenek s az archivumból kivetni valók.” (L. ált. irattár XVIII. sz.).

De, mert az egyházmegye, az 1827. évi szinai gyűlés jegyzőkönyvének 90. száma alatt másként határozott; úgy nevezetesen, hogy: „a csekély foglalatú, s idegen tractusokat illető irományoknak is megtartása rendeltetik;” s meg még talán azért is, hogy az egyházmegyének a fentebb írt jegyzőkönyvi szám alatt tett azon ígérete: „mivel az archivumnak registrálása sok és fáradságos munka: az azért adattatandó jutalomnak meghatározása a jövő közönséges őszi gyűlésre halasztódik:” maradt pusztá ígéret és sem az őszi gyűlésen, sem azután nem jutott eszébe senkinek a jutalom meghatározása; tehát a levéltár állapota is maradt a régi. Mert bizony, hogy pusztá ígéretért nem vállalkoztak az emberek, leltáros és szakszerű rendezésére oly aprócseprő dolgoknak, minőkről Futó Sámuel emlékezett, s minőknek óriás halmazával még én is találkoztam: azon csudálkozni épen nem lehet; különösen ha meggondoljuk, minő szép rendet csinálhattak benne időszakonként a szárazgatással megbízott egyházmegyei küldöttségek!

A második határozott lépést a rendezés érdekében az egyházmegye tette meg az 1869. április 6–7. napjain Gön-

cön tartott egyházmegyei gyűlés 10-ik jegyzőkönyvi száma alatt hozott határozatával, midőn megbízta Dóczy András, gönci lelkész s egyházmegyei levéltárnokot, hogy a levéltárban levő okmányokat, 1860. évtől, „az egyházak betűsorozata szerint válaszsza ki, számozza és tárgymutatóval lássa el.“ De — fájdalom! — a rendezés, hihetőleg a levéltárnoknak előre haladott kora miatt, meg sem kezdett.

Majd 1873-ik évben a halálozás által megüresedett gönci lelkészi állomásra, igénytelen személyem választván meg, a következő 1874. évi tavaszi egyházmegyei gyűlés által a levéltárnoksággal, s annak 1860. évtől való rendezésével is én lettem megbízva; a rendezésben való segédkezés végett, társul kérvén fel hozzám az egyházmegye Karsa György, Zsujtán lakó ügyvédet; de aki, részint a távollakás, részint elköltözés miatt, a rendezésben részt nem vehetett, noha nagy kedve lett volna hozzá.

Levéltárnokká lett megválasztásom óta mindent elkövettem, hogy megbízatásomnak eleget tegyek; nemcsak, hanem hogy az egész levéltárt rendezzem.

Mindenekelőtt az együvé tartozó s egynemű dolgokat választottam ki, s helyeztem el egymasmellé; minők voltak: az egyházmegyei gyűlések, egyházlátogatások jegyzőkönyve, melyek az úgynevezett „nagy theka“ alá dugva s a tetejére hánva össze-vissza heverték. Majd a díjleveleket sat. sat. helyeztem el könnyen feltalálható helyen, kiválasztván az egyházkerületi jegyzőkönyvek, alamizsna-táblák, számadási nyugták sat. sat. tömkelegéből.

Miután a dolgokkal így rendben voltam, csak akkor foghattam az okmányok rendezéséhez és leltározásához. Azonban csakhamar tapasztalni voltam kénytelen, hogy csomagborítékok nélkül rendezni lehetetlen; azért az 1877-ik évi március 21—23-ik napjain tartott egyházmegyei gyűlésre egy indítványt adtam be, melynek eredménye lett, hogy ugyanazon egyházmegyei gyűlés, a 79. jegyzőkönyvi szám alatt hozott határozatával, méginkább az 1879. évi tavaszi gyűlés 66. és ugyanazon évi őszi gyűlés, 21. jegyzőkönyvi szám alatt hozott határozatokkal, teljesen elhárítván minden akadályt (feleslegesnek ítélvén rendezését és leltározását: a „megbízó-levelek,“ egyesek segélyt és bekebelezést kérő folyamodásai, s az alamizsna-tábláknak) és meghozatván az egyes egyházakkal is a csomagborítékok beszerzésére szükséges 60—60 krt tevő áldozatot is; sőt az 1881. és 1882. évi egyházlátogatás által nagyt. Fodor Pál esperes úr segélyt is gyűjtetvén e célra: az így összesen begyűlt 84 forint 84 kr. lehetővé tette, hogy Buliczka Ede, kassai könyvkötő által 110 pár kemény s kötő-zsinórokkal ellátott csomagborítékot csináltathattam, s így a rendezést elvégezhettem.

Ami most már, ezek után, azon módszert illeti, melyet a rendezésnél követtem, íme a következő:

Minden anyaegyház külön kapott egy-egy csomagborítékot; okmányaik leltár mellett helyezték el a borítékban.

A leányegyházak közül azoknak, melyek az idők folytán most ez, majd más szomszédos egyházhoz lettek csatolva, s jelenlegi csatoltatásuk állandóságára sincs kilátása, szintén külön csomagban vannak okmányaik, ugyancsak leltár mellett.

Csak azon leány- és fiókegyházak okmányai helyezték

el az anyaegyház okmány-csomagában, melyeknek minden ügye, teljesen össze van forrva az anyaegyházéval.

Az anya- és leányegyházak okmányai 89 csomagban vannak elhelyezve, az egyházak betűsorozata szerint. A főokmányok száma ez időszertint 1889, a mellékleteké 7500—8000-ig terjed.

Van csomaguk az általános egyházmegyei, az iskolai és tanítói ügyeknek; szuperintendensi levelek- és felsőbb rendeleteknek, egyházkerületi határozatok jegyzőkönyvi másolatainak, számvevőszéki jelentéseknek, a sárospataki főiskolának; értekezések és történeti kútfőknek sat. Összesen 21 csomag, melyek mintegy 1917 ügyíratot tartalmaznak.

Megjegyzem még, hogy az okmányok csak 1860-ik évig leltározattak egyszerűen; 1860-tól pedig minden okmányra rávezettem: melyik gyűlés, hanyadik jegyzőkönyvi száma alatt van rá a határozat? A jegyzőkönyvben pedig minden szám elé oda jegyeztem: hanyadik okmánytári szám alatt van az azon számú határozatnak alapját képező okmány. Így, akár a jegyzőkönyv, akár az okmány után biztosan tudjuk, úgy az okmány hollétét, mint a határozat jegyzőkönyvi számját.

Ennyi az, mit egyházmegyénk levéltáráról s annak rendezéséről elmondani akartam! Szeretnék ugyan még egyet-mást elmondani könyvtárunk történetéről, az alapítók és ajándékozókról is; de ezt majd más alkalomra, talán más módon való közlésre tartom fel; most még csak azt említem meg, hogy egy külön nagy szekrény, a néhai dr. *Ferenczi József*, volt esperes és kassai lelkész hagyománya, s arra kérem fel e helyen is tisztelettel a nagytiszteletű egyházmegyét, hogy a levéltár rendbentartása, a kötési költségek fedezésére nézve, méltóztassék elfogadni, s a nt. egyházmegyének is figyelmébe ajánlani azon elvet, minek Futó Sámuel, volt esperes, az 1843. évi augusztus 8-ikán, az egyházmegyei pénztár kiadásai meghatározásánál adott kifejezést, midőn így szól:

„Kiadásai ezen pénztárnak . . . rendesek és rendkívüliek. . . Rendkívüliek: a jegyzőkönyvek köttetése.“ Igen, mert ha a jegyzőkönyvek köttetése gondot nem fordít a nagyt. egyházmegye, mindenesetre nagy mulasztást követ el. (Ált. irattár XLIII. 3.). *Füzy János*,

gönci ref. lelk. s egyházmegyei levéltárnok.

KÖNYVBIRÁLAT.

Biblia-magyarázatok az evangyelisták irataiból.

Templomi gyülekezet előtt. Irta Gödöllei József, ref. segédlelkész. Pécsét, 1882. Ára 1 forint 60 kr.

(Vége).

Végezetre igen sokat levon a dolgozatok értékéből, s mintegy szaggatottá teszi az előadást és megnehezíti az elmondott dolgok megtartását szerzőnek a concordantiák iránt tanusított nagy előszeretete s a nép-, föld- és természetrajzi kicsinységekre fordított rendkívüli buzgósága. Valósággal lesi és várja az alkalmat, hogy előkerüljön már egy város vagy tartománynev s azzal összefüggőleg, a régiség-tanokból kiszedegetett jegyzeteinek tengerében megfüröszsze

hallgatóit (Lásd különösen II., V., XVI., XX. sz. dolgozatokat). Nézetem és meggyőződéseim szerint a biblia helyes olvasására nézve szükséges ugyan a földleírás és archeologia is; de oly részletes és terjedelmes adagokban, mint szerzőnél, túlló az a célon s inkább undort és csömört, mint hasznót eredményez. Egy az, hogy az ilyen templomi magyarázatok alkalmával globusokkal és térképekkel sem rendelkezhetünk, a hallgatókkal, mint valami egyetemi polgárokkal, jegyzeteket se tétethetünk s így bármilyen fáradsággal és utana-járással írunk is körül valamely héber nevet vagy fontos helyet, jóformán csak az időt pazaroljuk és az olvasottságot fitogtatjuk. Aztán elvégre is nem az a földolog, hogy merre lejt a Sólek és Eskol, meg a Kerit és Kidron patak, vagy hogy a hajdani zsidó templomban hány lépcső vezetett fel a papok tornácahoz; hanem igenis az, hogy a bibliai szövegek lelke legyen feltüntetve s a szöveg tájékozására nézve a régiségtárból csupán annyi mutatóvány legyen felhordva, amennyitől az egyszerű hallgató meg nem vakul. Regulázza meg azért jövőre Gödölley úr a concordantiák iránt való tüzes szerelmét! S ezt annyiával is inkább ajánlom figyelmébe, mert dolgozatának most is ott virultak a legszebb virágai, ahol magát moderálni tudta, s éppen ezek tesznek tanubizonyosságot, hogy elegendő érzéke és tapintata van neki ahhoz is: mily arányban és terjedelemben kell az ilyen forrásból meríteni.

Hátra van még, hogy a külső vagy alaki kidolgozásról, általában a nyelvezetről is szóljunk egy pár szót.

Őszintén megvallom: bizonyos kedvetlenséggel és előítéllettel fogtam a magyarázatok olvasásához, mert hát — mi türes-tagadás — a mostanában megjelent egyházi munkálatok „népies salon nyelvétől“ egy párszor már igen megfájt a fejem. Flechier, Ancillon, Bourdalou, Schleiermacher, Blair, Bossuet és Geroock a mintakép; maguk a termelők kürtölik, hogy a legnagyobb lángelmék modorát követik, s midőn megveszed a lángelmék drága árnyékát, akkor látod, hogy pézsmabűz ám az az egész; szónoklattani pöfeteg, vagy penészvirág a katedrán.

Jól esik constatólnom, hogy a legújabb divatú kor- és népszerű egyházi dolgozatok nyelvezetétől a mi írónké — fiatal kora dacára is — lényegesen elüt; s a katedrához, melyből beszél, a néphez, melynek beszél és az írásmagyarázat természetéhez, amiről beszél, egészen illendő; itt-ott meglepően szép és találó az. Megvan benne a zamatosság, bizonyos tekintetben a magyar eredetiség; sőt ott, ahol a gondolatok egészen ki voltak forrva, az ihlet egy-egy szerencsésebb pillanataiban oly gyönyörű tercineket tud vágni, hogy az valóságos szellemi élvezetet nyújt az olvasónak. Izlelitőül és kóstolóul ime bemutatok egy pár passust: „Óh messze hajdankor, nagy gondolatoknak bőtermő világa! Mily kedves az te nálad, hogy te minden szépért, jóért lelkesedni, hálát adni tudtál?! Te ha elvetted az ég áldását, oltárt építél Istennek a helyre, ahol megáldatál; tündéreket ültetél, bájképeket rajzoltál a forrás mellé, melynek hús vizéből a szomjazó üdülést ivott. Te midőn előtted buzgott egy embernek áldásos szent élete, volt arra gondod s találtál reá szót, hogy az ilyet eredetében is megkülömböztess a gonosztól: Isten fiának nevezéd, mert attól szár-

maztatád őt; szűznek tekintéd a kebelt, melyből világra jött. Hát a mi időnk oly messze maradna-e a te képedtől? Nem, nem!“ stb. (L. I. sz. 12. lap). „Szegény választott nép, szánandó Izrael! hogy bűnhődöd te most a multat s jövődöt! Itt vigadnál ime hét napig szent városodban, itt örülnél nagy innepednek s gyarló pogányt kell látnod hős Dávid székiben. Imádkoznál úgy-e dicső templomodban, de nehéz megállnod, hogy ne átkozd a császárt, aki tőled elveszi adóiban a páscha bárányra valót! Zokogsz te most Sionnak leánya, ott van veled lelkes jó fiacskád s nem mutogathatod neki az örömben úszó Jeruzsálemet. Fojtsd el keserveidet, búbanatos emléket talál magába szívni gyermekednek érzékeny kebele! Boldogtalan süllyedező nép, lesz-e még egyszer Mózesed, jön-e Messiásod...? és ha jönne, megtudnátok-e őt becsülni?“ (L. IV. sz. 27. l.). „Nikodémus, ez a főtanács-személy megtudván, hogy a názárethi férfiúi is fenn van az ünnepen, kívánt ezzel megismerkedni. Ámde hogy tegye? ő a főtanácsbeli, azt a tanítót, kinek tudománya a törvénnyel és fennálló renddel már-már ellenkezni látszik, hogy keresse fel őt? Lelkiismerete az igaz, hogy erősen nógatja, csak hogy a nagy tekintély, fényes állás, az emberek, a világ, a világ? mit mond rá a világ? Tehát mene Jézushoz éjjel. Ami a világot, a rossz rendet illeti, azt szolgálhatja, míg nappal vagy, az Istentől rendelt munkaidőben. De jobb meggyőződését, az úr akaratát? majd ha eljő az éjszaka, amikor nem látják. Az igazság világát ő szerinte csak sötétben lehet, sötét alattomban illik követni. Indul is már az igazak útján, szívében örülve. Nagy sok jeles dolgot hallott ő már az új tanítóról, eleget arra, hogy azok közé számítsa, akik Istentől bocsáttatnak s aki talán maga a várva várt messiás. Mikor aztán feltalálja, meg is adja neki a hivatalos címet. A tudósok címén mesternek tiszteli, derék magával egy rangba állítja, s imigy beszél hozzá: Mester! tudjuk, hogy az Istentől jöttél tanító-mesterül, mert senki nem teheti a jeleket, amelyeket te teszesz, hanem ha Isten leend azzal... Sima szavak, finom hajlongások; látszik, hogy előkelő. Nagy alapot kerít a dolognak, hogy a komoly szándéka kitűnjék és majd aztán dicséretet nyerjen; — kiérzik, hogy farizeus. Öntetszelgésében felejt, hogy ahhoz beszél, akinél főtudomány az emberismeret“ stb. (L. XII. sz. 76. lap).

Ami azonban még távolról sem azt jelenti, hogy az adott dolgozat irányára nézve teljesen kifogástalan, minden botlástól és félrelépéstől mentve van. Imitt-amott észrevehető biz ott az „ifjúság viruló zöldje“ is; olykor-olykor a terméketlenség idején néhány keresett frázis vagy üres hólyag és szemkápráztató szópipere is megakad. Főleg a leírások alkalmával látszik, hogy kezdő íróval van dolgunk, akinek még sokszor nehezen perceg a tolla, vontatott és szaggatott az előadása. De hát a gyakorlat elvégre is mindent meghoz lassanként; „ama bizonyos zöld“ is elpereget meg vagyok győződve, hogy az az írói jóra valószínűség, melylyel a munkában minden lépten-nyomon találkozunk, ki fogja nőni magát, amikor aztán a népies szószéki irodalomnak egészen arra termett munkása és hivatott képviselője leend Gödölley úr.

Általában mindent összevéve, én a közrebocsátott

fűzetet örömmel üdvözlöm s hiányai mellett is nyereségnek tartom biblíamagyarázatunk kopár mezején. Azt ugyan nem állíthatom, mintha talán valami rendkívüli vagy korszakalkotó jelenség volna; egyszerű és igénytelen biz az, mint az a Szentkereszt-beti káplán-residentia, ahol világra született. De hát egyszerűségében is orcápirulás nélkül kérhet magának egy kevés helyet az irodalom csarnokában, meg a lelkipásztor könyvtárában. Bizonyára a nagy szellemek se fogják onnan kilököni. Épen azért úgy használat, mint tanulmányozás végett melegen ajánlom a kartársak figyelmébe; a szorgalmas, tehetséges és komoly irányú ifjú szerzőnek pedig őszintén, tiszta szívből kívánok sikert és szerencsét a további munkálkodás folytatására. *Szabó Imre.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A második országos tanítói gyűlés alkalmából, egy előkelő tanfériútól vettük a következő figyelemreméltó sorokat: A tanítói országos gyűlés — bárha nagyban utánozza az országos képviselőháznak még hibáit is — hovatovább nagyobb tért nyer sulyban úgy a kormány, mint a közvélemény előtt. De hogy valóban organumává nőhesse ki magát tanügyi kormányunknak, mégpedig egészséges organumává: szükséges, hogy több munkakedvvel üljön össze, mint jelenleg. A tárgyalásokat hozták a napi lapok s nem is azokról akarok szólni, hanem csak is az itt működő faktorokra vonatkozólag vannak — protestáns szempontból — némi észrevételeim. Azt hiszem, hogy e becses lapok szerkesztőjének nem kerülte el figyelmét *Hajnald*, kalocsai érsek körlevele, melyben az „Eötvös-alap” ellen kikél s a kath. tanítókat az abban való részvételtől viszsztatartani igyekszik, római katolikus alap szervezésével kecsegtetvén e helyett a tanítókat. Nem magyarázom ezen mozgalmat a tanítók közötti jó egyetértés megzavarására, sőt nem kárhoztatom azt sem, hogy hirtelenében egy rakás római kath. esperességi tanítói egyesület nőtte ki magát az országos tanítói gyűlést megelőzőleg és ezen egyesületek — káplánok és plebánusokkal kibővítve — képviselőiket csakugyan bejuttatták az országos tanítói gyűlésbe. Ezen katolikus képviselők ott ültek a centrumban, két kath. pap, a két Katinszky vezetése alatt, kik mintegy tábori központból kormányozták a phalanxot. Rendesen külön gyűléseket tartogattak s midőn *Fonyó* nevű kath. papot sem az igazoló-bizottság, sem a kormány — a kalocsai érsek közbenjárása dacára — nem igazolta: testületileg keresték meg az épen Budapesten időző primást. Még alig volt ugyan a specialis római katolikus irányzatnak valami erős nyoma az országos tanítói gyűlés tárgyalásain; de ha most nem is, bizonyosan meg fog lenni a jövő országos tanítói gyűlés alkalmával. Most csak annyi látszott, hogy midőn a kálvinista *Szalóki*, a vasárnapi templomozás végezhethetése céljából a gyűlés későbbre halasztását indítványozta, együtt zúgott a centrum bizonyos községi és az egyháziasság ellen tüntetni kész némely kálvinista tanítókkal. Mi ezekből a tanúlság? Az, hogy *mi is a magunk felelekezeti érdekeit ne hagyjuk sehol*, mint nem hagyják *Hajnaldék*. Mi kiválóan tanító egyház volnánk: ennél fogva a tanügy bár-

mely oldala s a tanítás bármely tényezői sem lehetnek közönyösek reánk nézve. De mit tett a mi egyházunk; hogy készült a tanítói gyűlésre? Sehogy. A dunamelléki kerület megengedte, hogy tanítói egyesületei képviselőket küldhessenek és egyúttal megrendelte, hogy az 1877-iki határozatának megfelelőleg, minden traktusban megalakuljon az egyházmegyei tanítói egyesület; de eddigelé csak is két egyesület adott életjelt magáról. *Az egyházmegyeké valóban több figyelmet fordíthatnának ez ügyre; az egyházmegyei tanítói egyesületet mindenestre meg kellene alakítaniok*, hogy így a következő tanító-gyűlés ne találná készületlenül és elszigetelve a kálvinista tanítókat s általában a kálvinista egyházat. Róma elég ügyes volt mindig, hogy tért foglaljon; jellemzi nemcsak az erőszakosság (Kolonicusok, Szelepcsényiek stb.); hanem az is, hogy ellenfeleinek fegyvereit is fölszedé, hogy azokkal verje le elleneit. Ki ne tudná, hogy a protestáns iskolákkal szemben a klérus iskolákat alapított; a híres predikátoroknak épp oly híres predikátor ellenfelük akadt Pázmány Péterben. Most a népnevelés terén is teljes erővel munkálkodik és munkálkodását siker is fogja követni: Hajnald — dícséretére legyen mondva — aligha nem ügyesebb, példányképénél, Pázmánynál is. Miért ne követnők mi a példát! Ne kicsinyeljük az ügyet; ne nézzük le a tanító-egyesületeket; sőt hassunk oda, hogy azok fölvirágozzanak és egyházunkkal teljes solidaritásban maradjanak. *Vezekényi.*

— Gyöngéd szóváltás! Orbók Mór, a galgóczi állami polgári iskola igazgatója és *Alsó- és felső-ruttkai Matu-
sovicz Ruttkay Gyula*, ugyanazon tanintézetnek tanára, a „Nemzeti Népiskola” szerkesztője, bizonyos hírlapi cikkezés miatt már régebben összeszólalkoztak. Most Ruttkay Gyula úr a „N. Népiskola” legújabb számában e vitát folytatván, egy cikket írt ez alatt a cím alatt: „Felelet az Orbók-*idákra*.” Mutatványul ide iktatunk a méltóságáról megfedkezett tanügyi irodalom e szégyenfoltjából néhány kiválóbb pontot: „A közvéleményhez apellálok én is, de nem caméleon pofával, hanem az igazság érzetétől sugárzó arccal. . . Hígye el, hogy habár életében főirányelve volt egy kicsikét — *no de ne morogjon!* — föllenteni, most poltron előnével elismerésben fog részesülni. . . Dehiszen sok puliszkát kell még ennie, míg ezt (t. i. a rimázkodást) Ruttkay Gyulára bizonyítja. . . Ugyan az égre! hagyjon fel rögeszméjével, mert bizony mondom, a Lipótmezőre kerül! *Ami az ugatás kifejezést illeti, csak azt vágom rinoceros pofájához, hogy ön az, akinek, ha magyarul nem tudna, ugatnia kellene.* . . Ön volt az, aki a tisztességes tagokból álló olvasókört megugatta. . . Miféle rosz emlékezőtehetség! Azt mondja, hogy otthon kellett dúdolnom: „Kiszáradt a gégem csapja.” Hát először is nem én, hanem ön dúdolt; másodszor pedig nem a fentebbi nótát, hanem az ön kedvenc dalát: „*Enyim pofám disznóbőr.* . . .” Ha hirhedt névre méginkább akarna szerttenni, minden kutya számára kiállíthat szabad belépti jegyet; illet még úgy sem látott Európa. . . Tudja kelmed! telve van már a pohár, melybe ön folyton dobálta a piszkot, ügyeljen magára, mert a nyakába öntöm. . . S most már hátrább az agarakkal! Az ellen tiltakozom, hogy ön az én nevemet vegye fel; használja inkább

a Spangáét vagy a Hatosét, az ellen nincs kifogásom. És most eldobom magamtól a tollat, többé szót nem váltok bármit ordítson. . . . Czine mintye!" — És mindez az épületes szóváltás az *állam felügyelete alatt álló* tanintézet két tanára között folyik le, éppen az iskolai év kezdő napjaiban, talán édes hivatásul arra, hogy a növendékek mily nyugodtan mehetnek abba az intézetbe, melyben a tanári kar némely tagjai közt ilyen szellem uralkodik. Reméljük, hogy az állami felügyelet nemcsak a felekezeti iskolákig, hanem *Galgócig* is elérhet; valamint azt is, hogy a „*Nyitrai megyei tanító-testület*," mely a „*Nemzeti Népiszkola*” kiadja, meg fogja változtatni közlönyének címét, talán „*Nemzeti új bányász-csádkönyv*”-ra, mert az előttünk fekvő füzetben ugyan semmi sincs olyan, ami a „nemzeti népiszkola” nagy és szent ügyét szolgálja; hanem, fájdalomunkra, igenis, meg van általa gyalázva a folyóiratuk homlokára írott eme szép elv: „*Egyesült erővel mindent a nemzeti irányú közmívelődésért.*”

— **Az alsózempléni egyházmegye** augusztus 29-ik napján, Sárospatakon tartott közgyűlésének érdekesebb mozzanatai gyanánt megemlíthetjük, hogy az egyházmegyei tiszti karnak a tavaszi közgyűlés által kimondott restauratioja befejeztetett. A választások eredménye ez alkalommal hivatalosan kihirdettetett, melyszerint a közbizalmat bíró régi gárda — csekély kivétellel — helyén maradt. *Esperes: Kopré Ferenc*, egyházmegyei gondnok: *ifj. b. Vay Miklós*. Lelkeszi tanácsbírák: *Zitós István* szadai, *Bódogh József* kesznyéti, *Ölbey János* ricsai, *Terhes Barna* sárospataki, *Keresztúry József* semjéni, *Zombory Gedő* (új tag) megyeszói lelkészek. Világi tanácsbírák: *Bódogh Károly*, *Pilissy Ferdinánd*, *dr. Lengyel Endre*, *b. Vay Sándor*, *Kóczán Miklós* (új tag), *Szinyey Gerzson* (új tag). Főjegyző: *Tóth Lajos* sajó-hídvégi lelkész. Világi jegyző: *Végh Bertalan*, egyszersmind egyházmegyei ügyvéd; aljegyző: *Nagy Ignác* tállyai lelkész. Még egy aljegyző választása elrendeltetett. A lelkészválasztási törvény értelmében az esperes elnökle mellett egy évre alakulandó kijelölő-bizottság tagjai lettek: *Terhes Barna* rendes, *Bodolay József* póttag; világi részről: *dr. Lengyel Endre*, *Pilissy Ferdinánd* rendes, *Kóczán Miklós*, *Szinyei Gerzson* póttagok. Az új szervezkedés szükségét beismerő egyházmegyei tanügyi bizottság is beadta lemondását, mely elfogadtatván, felkérte az eddigi bizottság, hogy az új szervezkedésre vonatkozó célszerű javaslatait a tavaszi közgyűléshez terjessze be. Ez alkalommal kimondatott a több tekintetben kifogásolt iskolalátogató körlelkészi intézmény reformja is. Közérdekű mozzanatként jelezhető még, hogy a lelkészértekezleti kör, illetőleg egyházlátogatási járasonként alakítandó kisebb lelkészi körök szervezését tárgyzó indítványt, az egyházmegye közgyűlése örömmel üdvözölte; elejtette azonban az indítvány azon részét, hogy minden kebelbeli lelkész köteleztessék a belépésre s ezen fontos tárgynak szélesebb körű megvitatását a tavaszi, remélhetőleg népesebb közgyűlésre halasztotta el.

— **Az ungi egyházmegye**, aug. 28-án Csapon tartotta meg őszi közgyűlését. Az egyházmegyében régi idő óta szokásban levő tisztújítás folytán, az eddigi hivatalnokok három éves hivataloskodási idejük lejárván, a tiszti kar

újjonnan való megválasztása ez alkalommal ejtetett meg, s az egyházmegyében létező 38 anyaegyházból beérkezett 37 érvényes szavazatból általános szavazattöbbséget nyertek s így megválasztottak: az *esperesi hivatalra* Szabó András, eddigi köztisztviselő s szeretetű esperes 36; a *gondnoki hivatalra* Kovács Károly, eddigi buzgó s tevékeny segédgondnok 35 szavazattal. A *tanácsbírói hivatalra papi részről*: Makkay Dániel 37, Németh Imre 35, Szabó József 31, Virág József 31, Jakab István 29 szavazattal; *világi részről*: Szomráki István 35, Bernáth Dezső 35, Horváth Dezső 33, Gyöngyösy Pál 25. Gulácsy Károly 20 szavazattal. A *jegyzői hivatalra papi részről*: főjegyzőül Orémus Dániel 27; aljegyzőkül: Szabó Endre 22, Pazar József 21 szavazattal; világi jegyzőül: Fekésházy Miklós, 28 szavazattal. A *pénztárnoki hivatalra*: Makkay Dániel 26 szavazattal. Az *egyházmegyei ügyészi hivatalra*: Hegyi György, eddigi ügyes és tevékeny ügyvédünk, 28 szavazattal. Papi részről a hatodik tanácsbírói székre senki általános szavazattöbbséget nem nyervén, újabb szavazásra kijelöltettek a legtöbb szavazatot nyert Rásky András és Orémus Dániel; világi részről egy tanácsbírói székre szintén nem nyervén senki általános szótöbbséget, egyik elválasztott tanácsbíró — a jeles Gyöngyösy Pál — pedig a gyűlés előtt néhány nappal hirtelen elhalván, e két hely betöltésére újabb szavazás rendeltetett el, kijelöltetvén a legtöbb szavazatot nyert Bernáth Zoltán, Berhelyi Ödön, Terestényi Dániel és Jászay Mihály. Az *egyházmegyei népiszkolai választmányba*, miután az eddigi egyházi elnök, Makkay Dániel, sokoldalú és terhes elfoglaltságai miatt e hivatal terhei alól felmentetni kérte magát, megválasztottak közfelkiáltással s egyhangúlag elnökül: a népoktatás ügye iránt melegen érdeklődő s annak előmozdításában több mint 20 éven át részt mint iskolai körlátogató, részint mint a tiszaháti és erdőközi tanítói kör elnöke, fáradhatlan tevékenységet s kitűnő szakismeretet tanúsító Szabó József, eszenyi lelkész; világi tagokul Terestényi Dániel és Jászay Mihály; papi tagokul Ábrahám István, ágteleki és Homoky Antal, tarnóci lelkészek; tanítói tagokul Szentimrey Ferenc nagy-dobronyi és Kertész János, kis-geőci jeles tanítók. A *lelkészjelölő bizottságba* titkos szavazattal megválasztottak *rendes tagoknak* világi részről: Horváth Dezső, Szomráky István, egyházmegyei tanácsbírák; papi részről: Orémus Dániel főjegyző; póttagoknak világi részről: Terestényi Dániel és Jászay Mihály; papi részről: Szabó József, egyházmegyei tanácsbíró.

— **Kérelem.** Közeledvén az 1883⁴-iki tanév megnyitása, tisztelettel kérem a prot. hittanintézetek és akadémiák nagytisztviselői szaktanárait: méltóztassanak az istenitisztelet elméletének előadásánál, illetve a tankönyv megválasztásánál *Liturgikámról* kegyesen megemlékezni s azt becses partfogásukba venni. Egyúttal értesitem a t. hittanhallgató urakat, miszerint Liturgikámat legjobban postautalvánnyal rendelhetik meg, amikor is tíz példányra egy ingyen példánnyal szolgálók. Kapható a munka nálam, Eperjesen és Kókai Lajos könyvkereskedő úrnál Budapesten (IV. Károly-utca 1.). Ára 2 f. 50 kr. Kiváló tisztelettel vagyok Eperjesen, 1883. aug. 23-án. *Hörk József*, ev. theol. tanár.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
székküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5. egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A domestikai illetőség kivetése s beszédese.“ Görömbei P. „Néhány szó a sárospataki főiskola álarcos jóakaróihoz.“ Mitrovics Gy. „A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.“ P. Nagy G. „A tiszántúli ref. egyházkerület közgyűlése.“ Lukács Ö. „Az ungi ref. egyházmegye közgyűlése alkalmából.“ (Ungi). „Vegyes közlemények.“

A domestikai illetőség kivetése s beszédese.

Nem akartam e régi idő óta és sok oldalról vitatott, de eléggé bizonyára még meg nem vitatott kérdéshez szólni; mivel tehetséges, tapasztalatokban s gyakorlati élethölcseségben gazdag, reform. egyházkormányzatunkkal alaposan ismerős egyesek és testületek beszéltek már meg e kérdést maguk között és nyilvánosan is. Nem akartam szólni; mert bármely oldalról nézzük ez ügyet, újat e tárgy felől már alig mondhatna valaki alaposan. Azonban azok, amiket e tárgy felől imitt-amott olvastam, oly képzeteket alkottak agyamban, melyeket lelkem ösztönzésére kénytelen vagyok papírosra tenni, hogy az e tárgyban felmerült s felvetett főbb irányeszméket más lelkész társaim is csoportosítva, együtt szemlélhessék velem s a mondandók felett másokat is eszmélkedésre, gondolkodásra híván fel, hozzájárulhassak én is a domestikai adó minél méltányosabb kivetéséhez s beszédésének minél könnyebbé tételéhez.

Az eddig e tárgyról mondottakat, olvasottakat megfontolva*), azokat úgy gondolom összegeyztethetőknek, hogy:

a) A reform. hívek legszegényebb osztálya a domestikával való terheltség alól mentessék fel teljesen, egészen.

b) Az egyháztagek közül azok, akik földmivelésből élnek és a kisiparosok, a lehető legméltányosabban rovassanak meg, az I., II., III. osztályba sorozás által. A kis- és középbirtokosok, tisztviselők s hivatalnokok részéről is elégedjünk meg évenként 1—2 frttal (V—VI. osztály). A nagybirtokosok fogják tudni kötelességüket.

c) A kezelésre nézve kérjük, sürgezzük az ügy sikere s a tengernyi sok inséggel küzdő apróbb-nagyobb egyház érdekében a konventet, hogy a mérsékelt decentralisatio elve szerint intézkedjék.

*) Kiválóan Körmeny S., Szentpétery S., Gyöngyösi S., Szabó J. és Lévay L. eikkére reflektálok.

G P.

Ezek volnának az irányadó tételek. Most hadd jöjjön azoknak indokolása.

Hogy miért óhajtom én a legszegényebb (zselér, lakó, cseléd) osztálybeli ref. egyháztagekat a domestikához való járulás kötelezettsége alól felmenteni: igen kevés szóval, egyszerűen megmondhatom. Azért, mert az állam is felmenti őket nemcsak az egyenes állami adó fizetésétől, hanem a községi költség fizetése alól is. Közönségesen tudva van, hogy e kedvezményt, a vaskancellár, Bismark elnevezése szerint, „socialistikus olajseppnek“ hívják az állami életben, s a szegény, de eddigelé adófizetésre utalt polgárságot akarták ezáltal viszarántani a socialismus karjai közül. Alapos-e, helyes-e, vagy elhibázott-e ezen sakkhúzás: azt feszegetni ide nem tartozik. De a tény, hogy a szegényeket az adózás alól az állam felmentette, való, igaz.

Nem akarom azt mondani, hogy kövessük vakon az államot ezen intézkedésében; vagy, hogy behunytt szemmel majmoljuk a német vaskancellárt; hanem elegendőnek tartom, ha a jelzett szegényebb néposztály egyenes egyházi adóját megfizeti és jó, hogyha megfizeti; mert biz a szegényektől erőszakkal, végrehajtás útján is bajos bevenni valamit; ennél fogva ha rávetnők is a domestikát, a papíron maradna az s a hátrányt és a bevehetetlenségek rovatát szaporítaná. — „Ahol nincs, ott Isten sem vehet!“

Aztán felmentendőnek vélem a jelzett egyháztagekat azért is, mert a domestika vagy országos reformált egyházi közalap létesítése tárgyában kiküldött „Utastás“ is (III. és rendszabály 45.) felmentendőknél javasolja azokat. Mégpedig felmentetném ezeket a helyi presbyteriumok által, anélkül, hogy mint az „Utastás“ 4. §-a rendeli, a felmentettek névsorát az egyházmegyéhez kellene beterjeszteni. Minek is? Az egyháztanács tudja: kiken lehet bevenni, kiken nem. S legyen bár a bevehetetlenségi vagy felmentettek rova-

tába sorozottak száma bármily nagy, e számot az egyházmegye nem csökkentheti; mivel az egyes egyházak tagjait, szegényeit nem ösméri. Mi értelme van hát az egyházmegyéhez való terjesztésnek? Semmi. Csak is a lelkész, az egyháztanács és az egyházmegye teendőinek szaporítása.

S aztán végre is, az a szegény ember „édes anyjának“ tekinti az egyházat; tőle tehát inkább jótéteményt vár. De ha tudatára jön, hogy az állam, a telhetetlen s feneketlen állami pénztár irgalmasabb irányában, mint az „édes anyja:“ igen különös gondolatok támadhatnak lelkében az egyház felől. De ha önként jelentkezik közülök valaki, azt örömezt vegyük fel s írjuk be a rovatos ívbe.

Kijelölván már a fentebbiekben, hogy kiket lehetne az egyházi közalap létrehozásánál adó alá vonni, a Jókai szavaival szólva: „kikre lehet rájuk róni az önkéntes adakozást;“ mert csak ide fog az kilyukadni, t. i. hogy kivetés, kirovás lesz belőle: vessünk egy-két tekintetet a másik tételre.

Azt mondom, hogy a földműves és kisiparos reform. egyháztagokat a lehető legmegtámasztottabban kell osztályba soroznunk, az I., II., III. osztályokba legtöbbszörre (20, 30, 50 krral), ha azt akarjuk, hogy a zsinat, illetve a konventnek ez intézkedése visszatetszést, ellenszenvet, esetleg ellenszegülést ne idézzon fel.

A régi jobb időkben, amint az közönségesen tudva van, az úri nép nem valami nagy mértékben volt terhelve az egyház fentartása végett. A reformáció első századaiban a Rákóczyak, Bethlenek, Perényiek s a többi halhatatlanok építettek templomokat, iskolákat. Ha nem építettek, legalább adtak fundust; a nép, az egyháztagok pedig hordtak össze követ, téglát, meszet, fát s egyebet és néhány rhénes frtot, meg néhány márvány csak kikerült valahogy, aztán ment minden a maga rendiben és sorjában, mint a parancsolat. A belső emberek fizetése naturálékból állott: búza, gabona, árpa, zsír, faggyú, vászon, fa s több efféle. Ezeket kiteremteni nem kívánt épen nagy fejtörést, önmegtagadást és áldozatot.

Ma nagyjaink, vagyonos hitsorsosaink száma kimondhatlan arányra leapadt. A létező nagyok, tisztelet a kivételeknek, nem nagyon törlik-rontják magukat az egyház érdekeinek előmozdításáért. Ha felszólíttatnak, készen van a felelet: adtak az őseink a tagosításkor, vagy adtunk magunk enynyit, amannyit; nem tartozunk. . . Elfeledik, hogy holtig adósainak kellene tartanunk magunkat az egyháznak szüntűgy, mint minden erkölcsi irányú egyesületnek. Marad s hárul tehát minden teher viselése a középosztályra, az u. n. kisbirtokosokra, iparosokra; mert a hivatalnoki osztály egy jórésze megint minden egyházi tehertől vonakodik.

Az pedig köztudomású dolog, hogy ez a középosztály, a kisbirtokosok s kisiparosok, szemlél-

tomást vesznek, pusztulnak. Nem akarok ezúttal odáig kiterjeszkedni, hogy részben a saját maguk rövidlátása, indolentiája, a megváltozott viszonyokhoz nem alkalmazkodása s a megszokott könnyű életmód folytatása miatt; de tény, hogy bajaiknak egyik igen lényeges forrása az is, hogy az állam fentartása, egyház fentartása, építése sat., nagyrészen az itt jelzett közép-kisbirtokos és kisiparos osztályra nehezedik. Ezt fogja terhelni „a magyar országos reformált egyházi közalap létesítése“ is tetemes mértékben, mondhatnám, hogy kizárólag.

A pusztuló, a veszni indult reform. egyházak megmentése s mindazon nagy érdekek megóvása, melyeket zsinat és konvent, a közalap céljaiúl kitűzött, igen lélekben járó kérdések. De hazánkban s épen napjainkban nem kevésbé fontos a veszni indult, a pusztulófélben levő s még teljesen el nem pusztult magyar középosztálynak a megmentése, az enyészettől való megóvása is. . . Hazafiak, állambölcsészek, magasrangú főurak vették és veszik fel gondjaik közé ez osztály megmentését, érdekeinek védelmét s előmozdítását. Helyén való dolog, hazafias eljárás lenne-e már nekünk, e par excellenc magyar felekezetenek, ez osztálytól a közalap javára túlon-túl való áldozatokat követelni? gondolja meg kiki. . . akit ez a dolog illet. . .

Én, igen csekély tapasztalatom s szerény fel-fogásom mellett, nem terhelném túl az egyházi közalap javára az amúgy is roskadozó középosztályú egyháztagokat. Különben is 25 év előtt egyáltalában nem úgy volt ám tervezve a domestika felállítását, mint ma valóztatása céloztatik; hanem úgy, hogy nagyrészen az az akkor még virágzóbb, nagyobb számú és jobb sorsban levő főrangú osztálya a reform. egyházegyetemnek teremtsen meg, hozza azt létre, melyre fentebb már céloztam. De az idők megváltoztak! . . . Elégedjünk meg azért a sűrű krajcárral a középosztály részéről. A főrangúak és nagybirtokosok fogják tudni köteleességeiket. Ne akarjunk, ne akarjon se konvent, se zsinat, egyszerre oly alapot teremteni, amely minden, de minden bajainkat és nyomorúságainkat menten meggyógyítja; mert nem lehet. . . Lassan . . . messzire. . .

A közalap kezelését illetőleg, az eddig felszínre jutott tervezetek közül a mérsékelt decentralisatio elve nyerte meg leginkább tetszésemet, lelkem gondolkodási menetét, Szabó J. tisztársnak, a lelkészértekezlet nevében, e lapokban közzétett, formulázása szerint; mert az én lelkem és szerény tapasztalatom is az ott ajánlott kezelési módozatot tartja legcélravezetőbbnek s az önkormányzatú reform. egyházszervezet mivoltával leginkább összhangzónak. Az önkormányzat t. i. nemcsak köteleességeket akar ösmerni, hanem jogokat, önrendelkezési szabadságot is követel.

A Szabó J. által, több tisztárs nevében felvetett tervezet, melyszerint a domesticába befolylendő összegnek 25%-ja az adakozó egyházközségeknél maradna, egészen összevág s megegyez ama reform. egyházi közéletünkben kiemelkedő s az egyházkormányzás terén gazdag tapasztalatokban bővölködő és az egyházi önkormányzat sarkalatos elveit s feltételeit oly mélyen ismerő nagyjainknak, a decentralisatio eszméjét felszínre hozott Kőrmendy Sándor és Szentpétery Sámuelnek tervezetével is. Mindnyájan azt akarják, azt tervezik, hogy a köteleesség, a teherviselés mellé jogokat is adjunk. A terhet pedig kizárólag az egyházközség, illetve az egyháztagok, a családok érzik és emelik; tehát ezeknek kell nyújtani némi módot arra, hogy a domesticára beszédendő összegnek legalább egy csekély részecskéjével rendelkezhesenek; amelyről elmondhassák, hogy „az a miénk;” s elmondhassák, hogy magunknak adakozunk, midőn a közalapra adunk. Így, de szerény nézetem s csekély tapasztalatom szerint, csakis így lehet ez új adózási nemet némileg elviselhetővé tenni. Így, azaz úgy, hogyha keveset vetünk egy-egy családra, s az ekként begyülemző csekély összegnek egy részét is (25%) az egyházközség rendelkezése alá bocsátjuk, csak így remélem ama jeleseinkkel én is, hogy szép szerivel, jó módjával tehetünk valamit a domestika érdekében. Másként is lehet, executioval, foglalásokkal, végrehajtásokkal, de centralistikus kezelési elv mellett csakis végrehajtással menni valamire; hanem én ennek még a gondolatától is borzadok. Hiszen ez tette tönkre népünk nagy részét: „ne legyen nekünk részünk e dologban.” Azért csak a mérsékelt decentralisatio elvének alkalmazásáért esedezünk a méltóságos konvent előtt. . .

A konvent és egyházközség kezelné tehát a mérsékelt decentralisatio elvének fentjelzett alkalmazása szerint a közalapra az egyháztagoktól osztályok szerint befizetendő pénzt 75 és 25% arányban, mint Szabó J. tisztársék tervezék. Az egyházkerületeknek és egyházmegyéknek nem vélném tanácsosnak adni; mert így nagyon elforgácsoltatnék a közalap és a jelzett nagy célok elérésének eszközésére mi sem maradna; és mert a már jelzett módózat szerint minden egyház kivenné már abból egyházkerület és egyházmegye nélkül a maga részét és azért sem, mivel talán minden egyházkerület kebelében van már egy vagy más címen némi alap, mely felett rendelkezik s melyből segíthetné azon egyházközségeket és csapással sujtott belhivatalnokokat, amelyeket és akiket a konvent nem segíyezhetendett. Így a dunamelléki ref. egyházkerületben ott van az államsegélyből teremtetett, ha jól emlékezem 80,000 frt. alap és a Tiszántúl a ref. segélyalap; másutt meg más. Az egyházmegyék kezében ott van a szétosztás

végett hozzájuk áttett államsegély. Ily módon, mondom: egyházkerület és egyházmegye segíyezne azokat, akiket az övéi közül a konvent elmellőzne.

De hogy az „önmegadóztatásnak” s az ez úton rendelkezésére bocsátandó 25%-nak az egyes egyházközségek hasznát vehessék, nem engedném meg, hogy e 25%-ot folyó szükségleteik fedezésére elköltsék, hanem követelném — ami eddig nem igen volt említve — hogy abból tartaléktőkét teremtsenek, p. o. talán építkezési alapot; vagy csatolnák azt a több helyen már létező „paphérváltsági alaptőkéhez,” vagy alapítsanak belőle illet; vagy ami talán nem kevésbé üdvös lenne: „ingyeniskoláztatási alapot.” Ez mind vonzerőül szolgálna a hívekre nézve az „önmegadóztatás” vagy „kivetésnél” s méginkább azok beszédésénél.

Záradékkul én nem azt mondom, mint Szabó József tisztársam, hogy a 25% osztalék mellett nem látnám szükségesnek a kínálkozó számos érveket felhordani, mert azok részben már talán elmondattak; sőt ellenkezőleg, most míg még ideje van, ha mindjárt a tizenkettedik órában is, de mindenesetre az előtt, mielőtt a konvent a kezelés mikéntje, módózatára nézve megállapodnék, siesünk mindnyájan, kik a gyakorlati lelkipásztorkodás szerény mezején küzdünk, munkálkodunk s akik a domestika-törvény végrehajtása körül is felelősökké vagyunk téve, igyekezzünk felszólalni s elmondani a gyakorlat terén szerzett tapasztalatainkat, hogy ezáltal a konventnek idevonatkozó munkáját egyengethessük. A nagy és fényes egyházak lelkészei nem igen szólnak; mert nekik az effélékre kevés gondjuk van. Az egyháztanács kiveti, a kezelők, gondnokok, pénztárnokok incassálják s úgy lesz. Ők a felelősséget is elhárítják magukról; de mi nem. Én azért a felhozott okoknál fogva óhajtanám a szegényeket felmenteni, a középsorsú egyháztagokat mérsékeltlen terhelni és a mérsékelt decentralisatio elvének alkalmazását a kezelésnél.

Görömbei Péter.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a sárospataki főiskola „álarcos jóakaróihoz.”

(Válaszúl a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap”-ban hozzám intézett cikkre).

A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban,” bizonyos idő óta s bizonyos időközönként, oly közlemények jelentek meg a sárospataki főiskolára vonatkozólag, melyek méltán a legnagyobb felháborodást és visszatetszést támasztották azok lelkében, akik részleteiben és egészében ismerik e közmiveltségi egyik intézetnek életét, jóakarató törekvéseit, s épen ezen ok miatt, egyúttal féltékenyek is annak becsületére és jó hírnevére, melyet egyszer-másszor már annyi mindenféle ember hurcolt meg, részint szándékos roszakaratból, részint léha könnyelműségből, hogy csak a közvélemény józanságának és megvesz-

tegethetlen voltának köszönhető az, hogy a lelketlen izgatók által így felkavart pizsok, még eddig mindig visszahullott tiszta arcáról s felemelt fővel, tiszta önérzettel állhatott meg mindenkor rágalmaival szemben, a közvélemény előtt.

Ott volt mindjárt 1880-ban, az említett lap 6. és 7. számában az „Egy ifjú pap” aláírással megjelent „Visszatekintés főiskolai életemre” című közlemény, melyet Magyarország egyetlen hírlap szerkesztője sem adott volna ki anélkül, hogy egy vagy más úton előbb utána ne járt volna annak: mennyi igaz a cikkben felsorolt szörnyűséges vádakból, s mely nem kisebb váddal, mint azzal igyekezett aláásni a főiskola becsületét, hogy az valóságos szellemi és erkölcsi Sodoma és Gomorah, mely lelkileg és testileg egyaránt tönkreteszi azon növendékeket, kiket balvégzetük véletlenül megromlott, megmételtyezett légkörébe vezet, s mely a gimnáziumi és akadémiái tanári kart, nem kevesebbel, mint azzal vádolta, hogy a gondjai alá bizott tanítványoknak végképen tönkreteszi szellemi és erkölcsi, idehozott jórahalóságait, annyira, hogy az iskolai élet megfutása után azok, kétségbeesetten kénytelenek megállni a közélet nagy feladatai előtt és pedig azon értelmi, erkölcsi és jellembeli bénaság, sőt nyomorékság miatt, melyet náluk az elhibázott iskolai nevelés összeűző barbarismusa és emberkinzó volta idézett elő. És minő magasabb „tisztesség” által ihletett „journalistikai szabályok” alkalmazása mellett láttak a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban e vádak napvilágot! Én és közöttünk itt többen, abban a szerencsétlenségben részesültünk, hogy akaratunk és utánjárásunk nélkül, alkalmunk volt látni előzetesen a szándékolt *anyagilkosság* egész tervét, s midőn végrehajtását, közvetett rábeszélésünk által meg nem akadályozhattuk, elvégre azzal nyugtattuk meg a főiskola szeplőtlen becsülete felett aggódó lelkiismeretünket, hogy a „hálátlan és méltatlanuló gyermek” féktelen dühében, igazságtalanul üt ugyan sebet egészen érdemetleneken is, össze-vissza való vagdalkozása közben; de elvégre kivételképen megleckéztet olyan embert is, ki ezt méltán megérdemli s így fellépése a hadjáratához hasonlít, melyet Hegel a szükségképen való és kikerülhetlen morális roszak közé soroz. És mi történik? A „Prot. Egyh. és Isk. Lap” akkori jóakarátu rovatvezetője, azt hiszem: megint magasabb és általunk, szűklátókörű, tanulatlan „vidéki újságírók” által el nem tanult „journalistikai tisztesség”-érzetéből és a „szerkesztés legelemibb szabályainak is tudása” mellett, kitörölte az „Egy ifjú pap” közléséből azt, amit mi — kik a becsületes, tényeken nyugvó, lelkiismeretes nyilvános kritikától nem az, hogy nem félünk, hanem azt épen keressük — vártunk; egyszerűen azon „journalistikai szabály” kívánata szerint, mert az az illető jól megmosott ember a laphoz akkor közel állott s így aztán rázúdította a meghurcoltatás tájékozó árját azokra, kik azt, a legszigorúbb igazság alkalmazása mellett sem érdemelték meg; rázúdította magára az egész sárospataki főiskolára, rá annak egész nevelési rendszerére. Midőn pedig én, nem mint a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” nagyérdemű rovatvezetője engem gúnyolódva nevez: „Sárospatak dicsőségének megteremtője és első munkása,” hanem, mint a főiskola akkori igazgatója — mely dicsőséget bizony szintén nem kerestem — a „Prot. Egyh. és Iskolai Lap”-ban e vakmerő méltatlankodás ellen kikeltem, a lap nagyérdemű szerkesztője, cáfoló cikkemet, egy „Pro aris et focis” című vezércikkkel vezette be, nyilván azon

keserű tanulságot adván ezzel tudunkra, hogy a sárospataki főiskola jogtalanul megtámadott becsületének, e könnyelmű megtámadással szemben való védekezése a mi részünkről egyjelentőségű a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” benső tűzhelyének és szentélyének megtámadásával.

Az „Egy ifjú pap” absoloni munkája után, „Ambulans,” főiskolánk életének ismertetése terén e valóságos kóbor lovag, kezdette meg szereplését. Hogy jobban elálcázza magát, először inkább csak sok szellemességre valló kötekedéssel, meg nagy mondásokkal kezdte szerepét; jó kedvében még olyféle szépet is mondott némelyikünknek, melyet csak igazán orcapirulással lehetett hallanunk, s aminő volt például az is, hogy a „sárospataki főiskola hittanári kara dicsőségére válik bármely európai ilyenmű intézeti ágnak.” Természetesen: mindez csak az *őszinte*, a jóakaró bíráló későbbi „magasabb journalistikai fogásának” ügyes fedezésére volt szánva a könnyen-hívók előtt. Mert valóban, ha az „Egy ifjú pap,” szellemileg iparkodott rosz hirbe hozni a sárospataki főiskolát: *Ambulans*, a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” 1882. évi 3. számában már, tűzbe jöven a „Sárospataki Lapoknak” egy realis adatokon nyugvó közleménye felett, *anyag*i oldaláról igyekezett azt a világ előtt pelengerre állítani, s úgy tüntette azt fel, mintha itt mindenikünknek legalább is külön kulcsa lenne a főiskola pénztárához s az előjáróság és tanári kar együttesen harácsolná el a hívek áldozatkészségéből összerakott filléreket; ekkor mondván azokat a dorgáló szavakat is, hogy „*mi határozottan félrevezetjük a közvéleményt*” (tehát kezére játszunk a csalásnak), s tanuljuk meg, hogy Potemkin kora immár rég le-tűnt; tanuljuk meg, hogy aki közpénzeket kezel, évenként tartozik a nyilvánosságnak őszintén meggyóni. Ezt a gyóntatót a legvastagabb nyakú kálvinista is tartozik elfogadni, ha egyszer az egyház vagyonának kezelésével van megbízva. Hogy jogos, a főiskola szeretetéből származó volt-e *Ambulansnak* ez a roppant királyi biztos-féle beszéde és „*assistentiája*,” a főiskola becsületének, de különösen az előjáróság tisztakezűségének ilyen gyanúsítása, annak megítélése végett csak annyit említek fel, hogy két hét múlva, az iskola pénzügyeit intéző számvevőszék s később az egyházkerületi közgyűlés is, örömmel és teljes meglepéssel vette tudomásul, hogy a főiskola pénzügyi helyzete jelentékenyen emelkedett, épen a pontos, szigorú kezelés mellett; s így tehát mi a közvéleményt *nem vezettük félre*, s a lovagrendi barát gyóntató kényszerére nálunk sohasem volt szükség. *Ambulans* pedig, azt hiszem: megint a *magasabb „tisztességű journalistika”* szabályai szerint s a főiskola jóhírnevének is nagymérvű szeretete miatt, *szépen hallgatott s nem volt erkölcsi bátorsága arra, hogy csak egy szóval is helyre próbálja igazítani lelkiismeretlen támadását*, ott, ahol azt megindította s álarcának viselését, s ezt az egész felsüléssel végződött „*ambulantitást*” legfelebb az tette ránézve kissé meleggé és kényelmetlenné, hogy nekem egy közlékenyebb pillanatában, már ezt megelőzőleg bevallotta, hogy ki az az *Ambulans*.

Ettől való megdöbbenése miatt aztán, el is tűnt *Ambulans* a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” hasábjairól; de ott maradt szelleme s ez az értesítő-ismertető *névtelenségének* kényelmes paizsa alatt, legközelebb ismét ugyanam *nagy szeretettel és igazsággal* nyilatkozott főiskolánk iránt. Csak azt a kicsike vádat csapja a *főiskolai tanári kar*, a *könyvtárnok* és az

igazgató-landcs arcába, hogy az nem teljesíti kötelességét, nem érti hivatását, mert, ime, a kormányzati szabályok világosan megparancsolják, hogy a könyvtár számára meghozatandó könyveket a köziskolai szék jelöli ki, a könyvtárnok a köziskolai szék rendeletének engedelmeskedik, az igazgató-tanács pedig mindezt ellenőrzi (L. 9., 11., 24. §.), s ez a köziskolai szék mégis elnézi, hogy az a könyvtárra szánt 800 forint, ringy-rongy „*könyvkupecsek*” által nyakunkra küldött könyvekért dobátik ki s ehhez a prédasághoz nincs, egyetlen szava sem a felügyeletnek, csupa „*kényzelemből*.” Midőn pedig a főiskola igazgatója mindezekre a vakmerő beszédekre „*Helyreigazítást*” küld be a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ba, hivatkozván arra, hogy akár jegyzőkönyvi határozatokkal kész kimutatni, hogy melyik könyvet melyik tanár vagy tudomány szak kérésére hozatta meg a köziskolai gyűlés: a lap nagyérdemű rovatvezetője, megint a magasabb „*tisztességű journalistika szabályai szerint*” s a méltányosság és a főiskola becsülete iránt táplált mélységes szeretetének érzetéből, *nem közli a hivatalos helyreigazítást*, hanem ehelyett elkezd bírálni az olvasói elől zsebredugott iratot, természetesen szánandó zavarral és következtetlenségekkel, de annál nagyobb garrales *fővárosi* journalistikai eleganciával, s elmondja, hogy a „*Helyreigazítást*” nem közli, mert „*nincs mit helyreigazítani*,” mert ő mindazt, amit írt, fentartja; mert tény az, hogy *francia és angol* munkákat nem hozatunk, tehát a könyvtár gyarapítása (s ez épen egyszerű logika!) nem történik rendszeresen.

Nos, hát ezen száraz tények elsorolása után, ítélje meg az olvasó közönség: ha szabad-e annak, aki a sárospataki főiskola becsületét félti, benső felháborodás nélkül elhallgatnia mindezeket, s ha jogos-e az a fellépés, melyhez én, mint a sárospataki főiskola szintén egyik tanára, időnkint s legközelebb most is folyamodtam; ha a „*mások lelkiismeretén rágódom-e*” akkor, amikor ilyen adatokon nyugvó meggyőződés és fájdalmas tapasztalat az, hogy főiskolánkon az újabb időben épen hozzá közel eső, vagy azzal összeköttetésben levő emberek méltatlankodnak, s hogy e méltatlankodással szemben — okának kell lenni, hogy miért? — bizony épen a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban, nem nyeri meg főiskolánk azt az erkölcsi védelmet, melyhez, mint igazságtalanul bántalmazott erkölcsi testületnek, méltán joga volna talán!

Ezeket, fájdalom, így tapasztaltam; ezekre adataim vannak; *azért beszélek így!* Én nekem sohasem volt kenyerem a „gyanasítás, a rágalmazás, a mások becsületén és tiszta lelkiismeretén való rágódás,” az ellenvéleményt, a nyilvános bírálatot is nyugodtan el tudom tűrni, s épen ezért e helyen is készséggel kifejezem, hogy mihelyest talán meggyőződésem, s tapasztalatom téves volta felől *tényekkel, adatokkal* meggyőzetem, lesz erkölcsi bátorságom tévedésemet nyilvánosan is beismerni, s amennyiben az bárkit is alaptalanul, kellemetlenül érintett volna, tőle nyilvánosan engedelmet kérni. De míg ez nem történik, a nekem adatott erő mértéke szerint ezután is mindent elkövetek arra nézve, hogyha meg nem akadályozhatom, legalább kényelmetlenné tegyem azon vakandok természetű álarcos jóakaróink működését, kik talán a főiskola jó hírnevét az eddigi korban iparkodnak feldúlni; mert igazat adok a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” rovatvezetőjének, hogy csakugyan „*csak a sötétség madarai kerülnek a világosságot*,” s mert ennek a sokat zaklatott főiskolának, ha valaha, úgy épen most van nagy szüksége az igazság alapján informált

közvélemény jó hajlamaira, mikor annyi újabb nehéz feladatot kell megoldania s mikor mindent el kell követni, hogy benső nyugalmát ne zavarják meg bujkáló intrikusok, s színről-szinre lássa és ismerje: kinek mi kifogása és mi követelése van vele szemben. Én az álnevűséget tisztelni tudom; de mikor valakinek folyvást csak kárhoznatni valói vannak és pedig oly módon, mint kimutattam, az álljon elő saját nevével. Lássuk: *kivel van dolgunk, kit választunk vezérünknek?*

És most még csak néhány szót azokra, melyeket a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” nagyérdemű rovatvezetője, azon lap legközelebbi számában, nekem olyan hetyke modorban elmondogat. Azt mondja gyerekes csufondároskodással, hogy én „*Sárospatak dicsőségének megteremtője és legelső munkása vagyok*.” Hiszen ha az lehetnék! Dehát ahhoz legalább is olyan talentum kell, mint aminő volt, ha jól emlékezem, épen a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” egyik régebbi folyamában feldicsért II. gimn. osztálybeli tanulónak, aki már ezen korában, annyira felülmulta a bécsi egyetem által megkoszorúzott egyik nagytudományú férfiút, hogy édes atyja elcsapta volna, ha csak úgy írt volna, mint Magyarország ez első rangú tudósa. Nálam bizony rész szerint van az ismeret s érzem, hogy világrengető dolgokra nincsen családi talentumom! Teszek, amennyit tenni tudok, s lelkemből szeretem és félttem a sárospataki főiskolát, mely engem felnevelt, s amely nekem ma is tisztességes kenyeret ad, s mely iránt, anélkül, hogy dicsőségének megalapítója s első munkása volnék, megvan azon minden tisztességes tagjára egyaránt tartozó kötelességem, hogy megahajgálom biz én az ellene ok nélkül károgó madarakat.

A rovatvezető úr megjósolja ezek után, „*hogy fog az én nagytiszteltetésésem pirulni, ha majd az év végén olvasni fogom a rovatvezető nevét*.” Nyugodtan elvárom ezt a bátorságot s majd akkor szintén adatokkal fogom kimutatni a rokonlelkek és az egymásból táplálkozó források összefüggését! Hogy minő hatása volt az én tisztelt barátom és tisztársam, dr. Ballagi Géza, „*flastromszerű*” ismertetésének, s hogy abban a bizonyos „*Szinyei-féle atyamesterkedő ügyben*,” *melyik fél sebesült meg*, igenis, én is szívesen utasítom az olvasókat a tényekre; arra, hogy dr. Ballagi Géza, mindnyájunk öröme és még talán magának *Ambulansnak* is meglegedésére, most is a sárospataki és nem a miskolci jogakadémiában működik; valamint arra a „*szintén magasabb journalistikai*” szélhámosságra, melylyel abban az időben Szinyeinek ellenlábasai már így írtak: Intéző körökben az áttétel (organum-exponálásnak nevezték el) többé még csak kérdés tárgyát sem képezheti, s legfeljebb a *módozat* az, ami megbeszélendő — s ime, az egyházkerületi gyűlésen, tehát az intéző körökben ez az ügy *még csak szóba se jött*. . . Ilyen győzelmet Szinyei bizonyára még ellenségeitől sem irigyelhet!

Azt is szívesen elismerem, hogy én a nagyérdemű rovatvezető úr bizonyos szellemben történő „*szerkesztésének*” még csak elemi szabályait sem ismerem s azt csakugyan „*tanulnom*” lehetne. De hát az én falusi szerkesztői erkölcsöm mentse meg engem ettől a magas journalistikai tanulmánytól! Inkább az „*ujonc, az arrogans*” sat. leckéztetést is szívesen eltűröm, épenúgy, mint izzadva és orcapirulással kellett tűrnom, mikor engem még a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-ban *jeles, kitűnő*, meg nem tudom én miféle munkatársnak neveztek *annak idejében*; mert hiszen egy *nem falusi* rovatvezetőnek ítélete a körülményekhez

képest változik; változik épenúgy, mint logikája, . . két számmal még előbb a „Sárospataki Lapok“ egyike volt a *leggondosabban* szerkesztett egyházi lapoknak, ma már szerkesztőjének „a *journalistika elemi szabályait is tanulnia kell*. . .“ A kegyvesztés seholsem áll olyan könnyen, mint a török szultánál, meg a megharagudott rovatvezetőnél.

Annak a kívánságának, hogy „*legyek őszintebb*,” remélem: igyekeztem elegettenni.

Ezek elég *őszinte* szavak *egyelőre* a sárospataki főiskola „álarcos jóakaróihoz!”

Mitrovics Gyula.

TÁRCZA.

A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.

— Bibliai tanulmány. —

Nemcsak tanulmány, nemcsak éles látás kell arra, hogy az emberi megismerés különböző terein az ismeretek tárházát egy-egy új ismerettel gazdagítsuk, hanem bizonyára egy-egy ihletett pillanat is, mely az eszmét megvillantja agyunkban. Ily szerencsés pillanatok sugallatainak tekinthető minden újabb felfedezés, mely a közművelődést, a tudományt egy-egy lépéssel előbbre viszi.

Egy ily szerencsés pillanat sugallata az, mely azon kedvező helyzetbe juttatott, hogy Pál apostolnak a korinthusiakhoz írott nagy levelét valódi eredeti alakjában mutathatom be a tisztelt olvasó közönségnek. E felfedezés, bár nem világra szóló, s az utilitarismus szempontjából lehet, hogy tán semmitsem ér; de a theologust s általán a történetbúvárt mindenesetre érdekelni fogja.

I.

Sokat olvasunk szakművekben Pál apostol írmodorának szakgatottságáról. Vajon egészen helyes-e a tudósok ebbeli ítélete? Nem azért találjuk-e szakgatottaknak Pál iratait, mert tán oly iratokból s oly egyes részletekből is vonunk következtetést, melyeket a későbbi *közbeszúrások* tettek szakgatottakká? Vagy tán, mert nem vesszük kellően figyelembe azt, hogy ez iratok *levelek*, s a legtöbb esetben *válaszok*, melyekhez egészben vagy részben a vezérfonalat maga amaz ismeretlen levél szolgáltatja, melyre a levél válaszul íratott? Ez az eset körülbelül a galatákhoz írott levélnél egyrészben, mely mindjárt nem lesz előttünk oly szakgatott, ha azt vesszük fel, aminek fölvételére bennünket több világos jel kényszerített, hogy t. i. a levél megírásánál alapul nem pusztá szóbeli értesülés szolgált, mint közönségesen föltételezik, hanem egy igen is positive létezett levél a galatáktól Pálhoz, melynek nemcsak eszmémetére, hanem még egyes kifejezéseire is határozott vonatkozással van Pál levele. Vagy a látszólagos szakgatottság egyes esetekben nem onnan származik-e, mivel az eredeti jó összefüggés a későbbi kéziratokban, tévedésből vagy egyesek ügyetlenségéből, *a részletek összezavarásával*, megrontatott?

Ezen utóbbi esetnek kellett, kétségkívül, előfordulnia a korinthusiakhoz írott, úgynevezett első levél szövegénél. Bizony, ez a levél igen-igen szakgatott, úgy, amint előttünk áll.

Mindenekelőtt a korinthusi pártoskodások ellen ír és pedig jó hosszán, az első négy fejezetben; s feltűnő, hogy bár maga három ellenpártot nevez meg rögtön az elején, nevezetesen az Apollos, a Péter és a Krisztuspártot, vagy ha e két utóbbit, rokonságuknál fogva, együvé vesszük is, mégis két főpártot: a *bölcsész keresztyének pártját*, kiknek kevés Pál bölcsesége, kiknek még a görög philosophia is kell, s a másik oldalon a *zsidókeresztyének pártját*, kiknek nagyon is sok Pál bölcsesége, kik az ő apostolságát egyáltalán el nem ismerik, mégis az egész hosszú peroratio mind csak az *Appolospárt ellen* szól, amint ezt a berekesztés IV. 6. világosan mutatja és semmi közvetlenül a *másik* nagy párt ellen. S ezután, mintha már minden rendben volna; mintha általán az egész pártoskodás ellen, s nemcsak az Appolospárt ellen elmondta volna mind a magáért, egy egészen *idegen* tárgyat: a *mostoha anyjával élő* vagy azzal házasságra lépett *korinthusi egyén dolgát* veszi elő, IV—18. V. 13., s azután a *pogány bíróságok előtti perlekedés* s végül a *nemi libertinismus ellen* kél ki, VI. 1—11. és 12—20., hogy azután áttérjen a VII. fejezettel a *válaszra*. Nem tudja az ember felfogni: mi fűzhetette ezeket a tárgyakat az író agyában a pártoskodás kérdéséhez. Aki így ír, az nem ír tervszerűleg, hanem csak ahogy jön. Ez több, mint szakgatottság. Ez nélkülözése minden írói vezérgondolatnak.

„Ami pedig azokat illeti, amelyekről írtatok (*περὶ δὲ ὧν ἐγράψατε*), kezdi Pál a VII-ik fejezet elején. S most már természetesen azt föltételezi az ember, hogy ezután azon kérdések tárgyalása következik, minden megszakítás nélkül, sorban, amelyek a címzettek levelében egymásután fölvetettek, mégpedig mint fölvenni szokták, a VII. fejezettől fogva egész a XIV. fejezet végéig, mert a XII-ik fejezet épen azon módon kezdődván, mint a válasz többi fejezetei: *περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν*; „ami pedig a szellemi-eket illeti,“ mindezt a válaszhoz gondolják, hogy kell számítani. S ha aztán ebben a nyolc nagy fejezetben, mely több, mint fele az egész levélnek, nem természetes sorrend, rendetlenség stb. fordulnak elő, azért főjön a kirinthusiak feje, miért nem írtak rendesebben, nem pedig a mienk, exegetáké, hogy hogy írhatott így Pál. De így is bajos volna minden szakgatottságért a korinthusiak levelét föllőssé tenni, s különösen bajos föltételezni például, hogy az illetők kétszer is megkérdezték volna Pált a *bálványáldozati hús megehetése* kérdésében, aminthogy Pál kétszer felel nekik, VIII. 1—13. és X. 23—33. Két fejezeten át szépen folyik a tárgyalás. Szép, nyugodt, előadói hangon megfelel Pál a korinthusiak kérdéseire: a *szűzesség, házasság* kérdéseire s arra, hogy szabad-e enni a bálványoknak áldozott húsból, ami iszonyat volt a zsidók előtt (VII—VIII.). De ebbe a szép, folyékony, esendes előadásba egyszerre beledördül, mint a haragosan dörgő villámlás, a galatákhoz írott levél ismert hangján, a IX-ik fejezet: „Nem vagyok szabad? Nem vagyok apostol? Nem láttam a Jézust, a mi urunkat? . . .“ S hallunk, olvasunk dolgokat a IX. s X. fejezetben, *melyeket ugyan Pál dolgainak ismerhetünk, de hogy mit keresnek itt, ebben a levélben, ebben az összefüggésben, azt ugyan senki megérteni,*

felfogni nem fogja. Bizonyos, hogy itt zsidókeresztyén támadók ellen fordul Pál. De hát miért teszi azt *itt*, s miért nem tette *ott*, ahol *helyén* volt, mikor a pártoskodás ellen fordult; levele elején, mikor az Apollospárttal végzett? Minek szakítja *itt* félbe a nyugodt hangú választ? S mi szükség azután ebben az összefüggésben egy már kimerített kérdésre visszatérni, s ugyanarra kevesebbet mondani, mint amennyit előbb már mondott? (X. 23—33. és VIII. 1—13.).

Ha valaki egy ilyen hosszú írat végén ismétli, feledékenységéből, azt, amit *már* megírt valahol az *elején*: még tán megbocsátható gondatlanság. De hogy ismételjünk egy magunk által is kétségtelenül fontosnak tartott íratban, nem is valami csekélységet, hanem egy kényes és nagyhorderejű kérdésre adott feleletet, alig pár kikezdéssel alább, ez már nemhogy fegyelmezett gondolkodású íróval, de még asszonyi levélíróval sem igen szokott megtörténni; az apostolnál pedig alig gondolható gondatlanság, csaknem *lehetetlenség*. Legalább észrevéve a tévedést, az ismétlést, ilyekezni kellett volna, valamivel *többet* mondani, vagy emphaticusabban mondani, mint ahogy fentebb mondotta. De itt ép meg van fordítva a dolog.

Valóban sok visszasság, nagy szakgatottság, mely anynyivalinkább feltűnő, mert azontúl a levél jó összefüggést mutat, melyet csak az előző fejezetekre való tekintet zavar meg és az, hogy kissé bajos dolog a XI—XIV. fejezeteket szintén olyan válasznak tekinteni, aminő a VII—VIII. Oly visszasságok, melyek egyáltalán nemcsak nekünk tűntek fel s okoztak fejtörést.

Hilgenfeld, az újszövetségi irodalomtörténet terén kiváló szakteknély, jobb sorsra érdemes szellemességgel igyekszik eloszlatni a pártoskodás ellen írott részre (I—IV.) vonatkozó nehézségeket*). Azt igyekszik bizonyítani, hogy az nemcsak az Apollospárt ellen, hanem, az ő fölvétele szerint, a legnagyobb részben (I. 17—III. 17.), a másik főpárt, a zsidókeresztyén párt ellen van irányozva; a IV. 8—17. pedig különösen a Krisztuspárt ellen, úgy, hogy az Apollospárt ellen szépkevés, mondhatjuk semmisem marad. Szerinte nem az Apollospárt bölcselkedése ellenében védekezik, hanem magát és Apollót védi a zsidókeresztyének ellen, az őket közösen ért bölcselkedési váddal szemben. Hanem hát ez igen mesterkéltn felfogás, mert hisz Pál maga is világosan megmondja a IV. fejezet 6 versében, hogy az, amit eddig mondott, mind *ő rá és Apollosra* vonatkozik s nem másokra: „*Ezeket pedig rátok való tekintetből példáztam magamra és Apollosra...*” Hogy az Apollos pártja volt az, mely nagyra volt a maga philosophicus irányzatával Pál felett, s ép ezért felfuvalkodott Pállal szemben, fényesen mutatja III. 1—15., melyben Pál maga úgy tünteti fel az Apollos-féle irányt, mint az övével szemben, bizonyos tekintetben előhaladást. (Tejjel tápláltalak benneket s nem vastagétellel, azaz philosophiával, melyet nem bírtatok meg s most sem bírtok meg; én plántaltam, Apollos öntözött; én vetettem meg az alapot, más erre az alapra épít tovább). Nem az ellen a vád ellen védekezik ő, hogy

bölcselkedik, hanem, ellenkezőleg, az ellen, hogy *nem* bölcselkedik, mondván II. 6. f.: „A tökéletesek előtt *bölcsesség* is az, amit mi hirdetünk, σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις” stb., s ezért támadja a görög philosophiát, I. 20—21.: „Nem tette-e bolondsággá Isten a világ bölcsességét? Mert miután a világ az Istenről való bölcselkedésben (ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ*) a bölcsészeti útján nem ismerte meg az Istent, úgy tetszett az Istennek, hogy a hívőket a predikáció bolondsága útján mentse meg.” Hanem persze, a mostani sorrend visszassága mellett, igen természetes, hogy ép a legszellemesebb emberek azok, kik készek mesterséges elmagyarázásokhoz is fordulni, csakhogy értelmet kölcsönözzenek az azt teljesen nélkülöző sorrendnek.

De a IX. s X. fejezet visszasságával már Hilgenfeld sem mert megküzdeni. Egyszerűen átsiklik fölötté s beéri azzal, hogy a IX-ik fejezet *kitérés* (Abschweifung. i. m. 275. l.) s a X. fejezet ismétlését, úgy tesz, mintha észre sem venné.

Igen, itt van a fő bökkenő.

(Folyt. köv.).

P. Nagy Gusztáv.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ref. egyházkerület közgyűlése.

A debreceni ref. egyház, nagys. *Vállyi János* kerületi főgondnokot, tekintélyéhez illő kitüntetéssel fogadta folyó hó 2-ikán. Délelőtt 11 órakor mintegy 60—70 főből álló díszes bandériummal élén, megindult a nagyszámú közönség az egyház tanácsterme elöl; a vasúti indóház felé beláthatatlan hosszú kocsisor szállítá az érdeklődő közönség egy részét, a nagyobb rész pedig gyalog hullámozott. Körülbelül egy negyed órával előbb érkezett meg a menet, a Szatmár felől berobogó vonatnál, addig a közönség egyrésze a pályaudvar díszes felékesítésében gyönyörködött; a perron felett emelkedő tetőzet oszlopjai cserlevelekből ügyesen készített zöld füzérekkel, koszorúkkal s zászlókkal voltak felpompázva. — 12 és fél órakor berobogott a vonat; a kocsiból kiszálló főgondnokot leírhatlanul lelkes és szűnni nem akaró harsány „éljenzés” fogadta. Az éljenzés csilapodtával Könyves Tóth Mihály, debreceni lelkipásztor üdvözölte az ünnepezt férfit. Beszéde nagy hatást idézett elő; elmondá, hogy neki jutott a kiváló szerencse, üdvözölhetni őt a debreceni egyház, a város nevében; és ő ezen tisztelgést nem meddő szokásból, hanem mély érzéssel teszi; mert visszaemlékezik azon időre, az 1859. és 60-ik évekre, midőn az egyház nagy érdekei megvédésére célzó konferenciákban, a legmeghittebb s legzártabb konferenciákban, az akkor még ifjú, most az élet legszebb korában levő főgondnok, oly kristálytisztá jelemet, oly tántorithatatlan buzgóságot tanusított, mely teljesen biztosít az iránt, hogy a közbizalom oly férfit emelt a főgondnoki hivatal kiváló polcára, ki a benne helyezett bizodalomnak dicsőségére váland. — Majd megemlékezett a kerületi főgondnokok soráról, kik a multban annyi buzgóságot fejtettek ki a kerület kormányzatában s örömmel üdvözlí az elvá-

*) „Historisch-Kritische Einleitung in das Neue Testament“ 266—270. lapokon.

*) Bizonyára így kell fordítani a σοφία θεοῦ-t, nem pedig, mint ahogy közönséges betűragással fordítani szokták — „Isten bölcsesége.”

lasztott főgondnokot a Pechyek, Pathayak, gr. Degenfeldek sorában. Megemlékezve még arról, hogy a főgondnokok együtt munkálkodtak a debreceni egyház és város előjáróival: ezek nevében örömmel s tisztelettel tevő a főgondnok lábaihoz ezek hódolatát.

Ez üdvözlő szavakra — melyek közben harsány „éljenek” hangzottak fel — a főgondnok mélyen meghatva, szokott őszinte, keresetlén szavakkal válaszolt. Mindjárt beszéde elején szívéből megköszönve a megkülönböztető kitüntetés, kiemelve, hogy meg van győződve, miként e fogadtatás nem személyét, hanem azon fontos hivatalt illeti, melyre vállalkozott. Hangsúlyozá, hogy át van hatva fontos állásának tudatától s attól, hogy nagy gondok és nagy felelősség várakozik reá, s midőn ezekre mégis vállalkozik, bizik Istenben, ki a nagy és nemes dolgokra vállalkozókat gyámolítja; de bízuk másodsorban a debreceni egyház előjáróiban, a kerület vezérferfiainak jóakaratában s a tanári karnak buzgalmában, kik együttesen be fogják világítani előtte a küzdelemteljes pálya ösvényét. Még egyszer megköszönve a város és egyház kitüntető megtiszteltetését, a jelenlevő főispánnal, a presbyterium közelebb álló tagjaival kezét szorítva, megindult a menet s gyakori éljenzések között vezette be a lelkesült nép, szeretett főgondnokát szállására.

Szeptember 4.

E nap kitörölhetetlen betűkkel leendő feljegyezve úgy az egyházkerület, mint a debreceni egyház történetében; egy volt ez azon lélekemelő örömnapiak közül, melyek mintegy újjá teremtik a szívet, a csüggedezőknek eloszlatják kétségeiket, s a buzgóság és lelkesedés itt-ott haldokló mécsére dúsan locsolják az olajat; általában jövendőnk sűrű fátyolára a biztató remény mosolygó szívárványát illesztik.

De szükség sorrendet tartanom, hogy a mai nap eseményekben gazdag mozzanatait leírhasam. Reggel 9 órakor a tanácsterembe gyűltek össze az egyházkerületi gyűlés tagjai, honnan a püspök vezetése alatt csakhamar megindult az impozáns menet, a főgondnok úr szállására, tisztelgését bemutatni. Dísz magyar ruhában fogadta a főgondnok az egyházkerület tagjait. Révész Bálint szép beszéddel üdvözölte, a jelen voltak lelkesült éljenei között, a főgondnokot, melyre nevezett, igazi nemes szívtől lelkesült buzgóságtól sugárzó válaszában különösen hangsúlyozta, hogy ő ismerve gyengeségét, az isteni gondviselésben bízva veszi kezébe a zászlót, melyet oly sok dicső előde viselt a nehéz napokban, s nem mint vezér, hanem mint mindeneknek, de különösen a szent ügynek odaadó szolgálja fog teljes odaadással működni. — A tisztelgés végeztével a kerületi gyűlés tagjai az iskola imatermébe vonultak, hol Kiss Áron, szatmári esperes olvasá fel igen szép emlékbeszédét, néhai b. e. gr. *Degenfeld Imre* felett. E költői lendülettől áradó beszéd, úgy gazdag tartalmánál, mint a történelmi részletek mesteri csoportosításánál fogva, nemcsak hű képét adta az elhunyt nemes gróf jellemének, hanem maradandó becsüvé s az enemű beszédek között kimagaslóvá tette azt azon körülmény, hogy kedvesen élvezhető rajzát adta egyházkerületünk azon korszakának, mely az elhunyt gondnokságával össze volt fűződve.

A szép emlékbeszédet a kerületi gyűlés kinyomatni elhatározta.

Az emlékünnepele bevégezte után kezdetét vette a tulajdonképeni gyűlés, a főgondnok ünnepélyes beigtatásával.

Révész Bálint, püspök, indokolván, hogy miért tűzte ki a közgyűlést szeptember 4-re, előadta a szavazatok felbontásának körülményeit és eredményét; leróttuk — ugymond — kegyeletes tartozásunkat, egyszerű, de szívügyünket kielégítő ünnepélylyel, most már a halál után keressünk életet; az üresen maradt társelnöki székbe ültessük azon jeles férfit, kit szavazattöbbséggel megválasztottunk; mire a szavazatok felbontásáról szóló jegyzőkönyvek felolvasatván, egy díszes küldöttség küldetett az elválasztott főgondnokért, hogy őt a gyűlésbe meghívja.

A 10 perc múlva belépő gondnokot, a tanácstermet zsúfolásig megtöltő közönség szünni nem akaró éljenzessel fogadta; az éljenzés lecsillapultával, püspök úr szívélyes szavakkal üdvözölvén, felhívta a főgondnokot az eskü letételére, melynek megtörténte után a főgondnok tartá meg igenszép székfoglaló beszédét. Aggódva lépett — ugymond — e helyre, hol előtte annyi jeles előd működött; de áthatva a letett eskü szentségétől, ismerve saját gyengeségét, az isteni gondviselésben bízva, igyekezik megfelelni az irányában túlbecsülve nyilvánult bizalomnak. Érzi, tudja, hogy nehéz a feladat, mely reá vár; de hiszi, hogy midőn ő távol minden mellékes érdektől, egyedül szeretett egyházunk javára fog fáradozni: a püspök úr, kipróbált bölcsességével támogatni fogja őt nagy munkájában. Kéri úgy az egyházkerületnek, mint a tanári karnak szíves támogatását. Ő ragaszkodni fog azon irányelvekhez, melyeket 28 éves egyházi pályáján követett, s hiszi, hogy ezek ezután is meg fogják neki jelölni az ösvényt, melyen haladnia kell. Önérzettel hivatkozik reá, hogy ő az egyházba világi politikát soha nem vegyített s nem fog vegyíteni ezután sem. Valamint negyedfélszázados egyházi pályáján az egyház és nevelésügy felvirágoztatása, a hit- és lelkiismereti szabadság voltak irányeszméi, azok leendnek ezután is. Követni fogja a szigorú igazság útját, párosítva azt a szerető szív nemes érzelmeivel sat. Végül az iskola javára 2000 frtot felajánlván, szünni nem akaró éljenzések között berekeszti többszöri éljenzés- és helyesléssel félbeszakított beszédét.

Egyébiránt a derék beszéd egész terjedelmében a következő:

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Aggódva léptem e helyre, hol előttem oly jeles, nagynevű férfiak, kiváló gazdag szellemi és anyagi fölnynyel, mindannyian kegyeletes emlékezésünkre méltók — e nagy egyházkerület élén mint főgondnokok jótékonyan működtek.

S most is az általam letett ünnepélyes eskü ihlettségétől és e pillanat komoly méltóságától áthatva, remegve állok itt.

Fogadják kérem, főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, irántam túlbecsülően nyilvánított bizalmukért, fogadják mindenekelőtt tiszteletteljes köszönetemet, azon ígérettel együtt, hogy annak önzetlenül, teljes odaadással megfelelni legfőbb törekvésem leendő.

Én nem titkolhatom el annak kijelentését, hogy meg-

döbbenve értesültem választásuk eredményéről; de hinne kell, hogy az irányomban túlbecsülően nyilatkozott bizodalom szavában, a világigazgató gondviselés parancsa hangzott felém.

Az én igénytelen személyemet itt, ezen mindennekefelett nagybecsű, általam nem is remélt kitüntetéssel szemben, mérlegelve e nagy horderejű bizalmú állással reám várakozó nehéz feladatot — és ismerve gyengeségeimet, csakis magyar protestáns vallásom iránti hő szeretetemből kifolyó kötelességérzetemnek hódolva jöttem el, Istenben vetett hittal és bizalommal az ő jótékony kegyelmét kérve és várva, s másként nem is tehetve, hogy erőmhöz képest teljesítsem e parancsolatot.

Nehéz a feladat, mely reám vár és sokszerű a kötelesség, melyet teljesítenem kell, de midőn távol minden mellékérdekektől, nincsen és nem is lehet más cél, mint legjobb akaratral, vallásom jól felfogott összes érdekügyeinek védelme és előmozdítása: hiszem és remélem, hogy főtisztelőtű püspök úr, kit elnöktársamúl tisztelni szerencsés lehetek, nagy szellemi erejével, több éveken át annyi buzgalommal folytatott elnöki méltóságában szerzett bő tapasztalataival, meg fogja könnyíteni az én különben felette nehéz elnöktársi teendőimet.

Valamint remélem, hogy ebbeli céljaim megvalósíthatásában, az általam mélyen tisztelt egyházkerületi közgyűlés úgy egyes, mint összes tagjai is, minden mellékérdekektől eltekintve, bölcseségükkel jóakarattal gyámolítva segélyemre lesznek.

Széles és messzeterjedő e legnagyobb egyházkerület szellemi és anyagi világa; sokat kell felismerni, méltatni, elbírálni és olykor javítani is minden irányban; de bízva mindezekre nézve is egyházkerületünkben levő megyeink kormányzó, képviselő és bölcs tanácsú férfiában, nevelőintézeteinek szakértő vezetőiben, igazgatóiban is, hogy elméjük tiszta világával felvilágosítanak és elvezetnek oda, ahova menni kell, hogy megismerjem a valódi igazságot.

Messze sötét ködben rejlik előttünk a jövő; de amíg a múlt a jövő tükre marad, én támaszkodom az 1855. év tavaszától kezdve folytonosan, több mint 28 év óta annyi sok válságos és nehéz időn át egyházam szolgálatában szerzett tapasztalataimra, s ragaszkodom továbbra is azon irányelvekhez, melyeket eddig szigorú következetességgel vallottam és követtem, melyek soha szemem elől nem tévesztett biztos útmutatóim voltak.

Önérzettel mutathatok vallásügyi téren tett eddigi működéseimre, hogy az egyházba világi politikát soha be nem vittem és ezt tenni jövőben sem akarom.

Az én egyházi politikám negyvedfélszáz éves: a lelkiismeret szent szabadsága, ezt oltalmazó egyházam s annak jövőre kiható életét biztosító iskoláinknak ősigazaiban, törvényes jogaiban való védelmezése, a vallásszabadságnak és teljes önkormányzati jogkörünknek fenntartása, lehető szélesbítése, s ez egyház anyagi jólétének emelése. Ezzel és ez által a valódi magyar művelődés és vallásos alapon nyugvó tiszta erkölcs fejlesztése, előmozdítása; végre mindennemű ügyeink elbírálásánál a lehető legszigorúbb igazságosság. S kívül is saját egyházunk sorompóin, a velünk együtt élő

honfitársaknak, faj-, nyelv- és felekezeti különbségtől eltekintő méltánylása, felebaráti szeretetünkben részesítése.

Ezek voltak eddig és ezek lesznek jövőre is az én egyházi politikám irányadó elvei, amelyekhez való szilárd ragaszkodásom, higgadt komoly megfontolással teendő tárgyalagos nyilatkozataim, lépéseim, reményem ezentúl is meg fogják találtatni velem: mit és miként kelljen cselekednem.

Egy küzdelmes korszakot zárt be, vagyis egy új korszakot nyitott meg reánk nézve, az 1882-ik évben tartott zsinaton hozott és október 13-án legfelsőbb megerősítést nyert törvénykönyv, mely — bár nagy alkotásait kellőleg méltatom — viszonyainkat nagy, noha soknak hite szerint nem is minden részben előnyösen alakította át. S párhuzamot vonva az előbbeni helyzet és a mostani között, kétségtelen, hogy sok tekintetben az alkotott e törvények határozott szabványai részben könnyebb helyzetet teremtettek; de viszont épen ezáltal több lényeges — mondhatni legfontosabb, mindenkor legjobban féltett jogaink, érdekügyeink — főleg az államhatalommal szemben, az előbbeni bizonytalan állapotnál is aggályosabb jelleget öltöttek. A főbbekre csak is mintegy rámutatni kívánva, jelesen: iskolaügyeink, a jus supremae inspectionis, a jus advocatie és a felsőbb rendeletek végrehajtására vonatkozó köteleztetések, mind olyanok, melyek ébren őrködő figyelmünket még fokozottabb mérvben igénylik.

Kell tehát, hogy a jövőben is vigyázók legyünk, s egyházunk ősjogaiból csak egy vonalnyit is fel ne adjunk; a ránk nézve előnyös, de maig is életbe nem lépett hazai törvények kedvezményezés megnyeréséért szavunkat emeljük, egész egyházunk erkölcsi súlyát mérlegbe vessük.

Most, mielőtt hivatalos teendőimet megkezdéném, Isten segedelmét s az egész főtisztelőtű egyházkerület jóakarató bizodalmat s támogatását kérem s magamat kegyeikbe ajánlom. — Végezetre, minthogy én is hiszem, miszerint egyházunk fenmaradásának s felvirágzásának biztosítóka, annak nemcsak szellemi, de anyagi erejétől is függ, melyet részemről én is előkészíteni kívánok: esekély anyagi erőmhöz mérten a debreceni ref. főiskolának 2000 frtot adományozok.

Püspök úr, ezen székfoglaló beszédre adott emelkedett válasz után, tudomásra hozza, hogy a *gr. Degenfeld* család 30,000 forint alapítványt tett, melyből 25,000 forint egy theologiai vagy bölcészeti tanszék felállításának alapjául van, a család akarata szerint felajánlva; 5000 forint pedig mindaddig tőkésítendő, míg 10,000 fitra nem emelkedik, azután ösztöndíjakra lesz fordítandó annak kamatja.

A nemes grófi család lelkesülten megéljenzetettvén, az újonnan megválasztott tanácsbírák eskettettek fel s foglalták el székeiket.

Végül a küldöttségek kinevezettvén, püspök úr bejelent, hogy *Stefánia* hercegasszonyunk nőgyermeket szülvén, a hálaadó istenítisztelet holnap fog megtartatni, reggeli 8 órakor; indítványozza, hogy azon a kerületi gyűlés testületileg vegyen részt, mely indítvány elfogadtatván a gyűlés 1 és 1/2 órakor berekesztetett.

A gyűlés után a „Bika“ vendéglő pompás dísztermében 200 terítékre rendezett díszebédre hívta meg a beik-

tatott főgondnok a kerületi gyűlés tagjait, az egyháztanácsot s városi előjáróságot, hol a pohárköszöntők hosszú sorát a főgondnok úr nyitotta meg, éltetvén a koronás királyt s kérve a népek Istenét, hogy engedje meg, hogy koronás királyunk bölcs kormányzása alatt lehessen országunk önálló, független és szabad.

Estve 8 óra után 400 fáklya lobogott fel a szeretett főgondnok tiszteletére: a menet a nagy templom mellől indult meg, s a lelkesült közönség a kis templomig teljesen előzönlé a széles utcát. Leírhatatlan a lelkesedés, mely a tisztelgő közönséget eltölté, mely untalan fel-feltörő éljenekben keresett kifejezést.

A „Bika“ vendéglőben szállásoló főgondnokot Jenei, egyházi jegyző üdvözölte, lelkesült szónoki erővel; mire a főgondnok, a maga keresetlen modorában, de lelkes és lelkesítő szavakban válaszolt.

Innen a tisztelgő közönség a püspök lakához özönlött, hol a püspököt Somogyi, másik egyházi jegyző üdvözölte; mire püspök úr válaszolván, beszédét azon óhajttással végezte: „Engedje a népek Istene, hogy minél előbb teljesülhessen az, mit a főgondnok úr mai pohárköszöntőjében kiemelt, hogy lehessen ez ország önálló, független és szabad. — Ezután a közönség, a közcsend legkisebb megzavarása nélkül, emelkedett hangulattal szétoszlott.

Szeptember 5.

Jegyzőkönyv hitelesítése után Karsa István, megválasztott jogtanár ünnepélyesen felekkeltetvén, a dunántúli egyházkerület több indítványa vétetett tárgyalás alá, jelesül:

1. Azon indítvány, hogy a domesztika csak az 1884. évben lépjen életbe. Tovább folyt e felett a vita két teljes óránál, míg végre a többség elfogadta azt, hogy a legközelebb befolyandó összeg már az 1883. évre számíttassék; de tekintettel arra, hogy a rovatos ívek későn lettek szétküldve: ahol a kivetés és behajtás nagyobb akadályokba ütközik, a késedelem ne vétessék szigorúan.

2. Hasonlag hosszú vitára adott alkalmat a konventi küldöttségi többség véleménye, a közalap mikénti kezelésére nézve. *Ritoók Zs.* kezdte meg a vitát, szép logikával méltatva a *kisebbség* véleményét, vagyis a központi kezelést. Nézetét *Kiss Albert* cáfolta, nem esekélyebb logikával és szerencsével. Szóltak még a dologhoz: gróf Ráday, Kiss Áron, gr. Degenfeld, Lukács, Peterdi és többen, míg végre a többség elfogadta azon indítványt, hogy a kérdés felett a kerület *térjen napi rendre*. Ezzel összefüggőleg kevés és animosus vitát idézett elő az indítványnak azon része, mely kívánja, hogy a konventi *képviselők utasításának*. Fontos kérdés s méltó volt felette tanácskozni. Ma a modern eszmék divatját éljük! Soha több zsarnokság, önkény, nem ritkán erkölcstelenség, nem követtetett el a szabadelvűség palástja alatt, mint ma. Sokan édesen bele-ringatják magukat a divatos szólások áramlatába s azzal tetszelegnek maguknak, hogy ők a kor színvonalán állanak, s majdnem kicsinyléssel tekintenek le azokra, kik különbözőt téve a dolgok között, más véleményben vannak. Méltónak találok, hogy e tudósítás szűk keretében ezen ügy alkalmából kissé kitérjek az utasítás kérdésére.

Azok, kik a politikai országos képviselők mintájára akarják formálni a kerületi konventi képviselőiséget, szerintem nagy tévedésben vannak.

Amott egy nagy választó-kerülettel áll szemben a képviselő, mely nagyobb részben a politikai dolgok állásával ismeretlen, s különben is a megválasztott mintegy szellemi fölényvel bír a választók nagyobb többsége felett; ha tehát az ilyen a dolgok és körülmények változtával változtatja nézeteit, inkább megengedhető. Azonban a kerület magát néhány tagja által képviselteti a konventen. Miért? Azért, hogy ott érdekeit, akaratát, képviselői érvényre emeljék; aztán ők nem is igényelhetik maguknak azt mindenkor, hogy ők értelmi fölényben állanak az egyházkerület, mint testület fölött; nem azt, mintha egyedül nekik volna bölcseségük, s amit ők művelnek, az jól van művelve. Az egyházmegyék általában véve meg szokták kérni képviselőiket fontosabb kérdésekben, hogy azokat, melyeket a megyék jóknak, igaznak látnak, védelmezzék. E nélkül képviselőre szükség nincs; de ha a dolgot végeredményében tekintjük, akkor nem is lenne szükség kerületre, egyházmegyére se, hiszen úgy is ott lenne az a néhány konventi tag teljhatalommal.

E kérdés vitatásánál, alulírott azon indítványt tette, hogy ne adassék ugyan utasítás, de mondassék ki, hogy elvárja a kerület azon tagjaitól, kik az egyházkerület nézeteit, megállapodásait nem képviselhetik, hogy mondjanak le.

Ez az indítvány elejtetett, pedig ezt mintegy a morál parancsolja. Még a politikai élet kimagasló alakjainál is ezt tapasztalhatjuk. Hivatkozhatunk Ghiczy Kálmánra, ki más politikai nézetre térvén, lemondott választókerületében s eljárását nyilvános ítélet alá vette. — Nem tartom üdvösnek egyházi közéletünkben az álliberalizmusnak olyatén terjedését, mely az untalan hangoztatott szabad s modern eszmék köpenye alatt végre azon eredményt éri el, mely a politikai életben az erkölcsöket megrontotta.

3. Szinte elejtetett nevezett kerületnek azon indítványa, mely az adóösszeg minimumát 10 krajcárban óhajtotta megállapítani.

A vadházasságok megszüntetésére vonatkozó indítvány, alulírott indítványára, az esperesi karnak adatott ki véleményezés végett. (Vége követhet.)

Lukács Ödön.

Az ungi egyházmegyei közgyűlés alkalmából.

Az ungi egyházmegye, mint az már e lapokban említve volt, Csapon tartott közgyűlésének, sok közérdekű ügyek elintézésén kívül, fő tárgya az egyházkormány tagjainak megválasztása volt. A beadott szavazatokból kitűnt, hogy ismét azon férfiakat tisztelhetjük a kormányzótestület tagjaiként, kik az egyházi ügyeknek a multakban rendületlen bajnokai voltak, s jövőre is kezességet nyújtanak arra, hogy az egyház érdekei körül szerzett babérait újakkal fogják szaporítani.

Sajnáljuk, hogy az ily előzmények után, komoly higgadtsággal megindult tanácskozmány békés menetét teljesen megváltoztatta egy egyházi tanácsbíró úrnak indokolatlan fellépése a *tanítótestület* ellen, midőn azzal vádolja őket, hogy semmi haladást nem tanusítanak, s értekezleti össze-

jöveteleiket úgy tüntette fel, mint amely nem egyéb idővesztegetésnél, hol ha megjelennek, az elnökön és egy pár tagon kívül, alig van valaki bent a tanácskozás helyén; a többi, tudja isten, mit mivel, hol kalandozik, s ezen nemes buzgalmában odáig ment, hogy tudja kő, kitől származott írással akarta igazolni a tényállást, mely írást ugyan nem láttunk, s nem is kért senki; noha erős a gyanú, hogy az az írás, ha ugyan létezik, alig igazolta volna ezen világba dobott méltatlan vádat.

Elképpenedve hallottuk e sértést, s megbotránkoztunk, akik a tanítói testület igyekeztetését ismerjük; kik fárasztó munkájuk után is szakítanak időt, áldoznak költséget, csak-hogy azon eszméket, melyeket a haladó kor felszínre vet, megvitassák; ha gyakorlati becsesl bírnak, azokat, mint gyümölcsöző tökélet értékesítsék a közművelődés érdekében, s ezen dicséretes buzgalmukért ily nyilvános arcútlóságot kell szenvedniök, kik a kötelesség szabta téren époly méltóan betöltik hivatásukkal járó kötelemeiket, mint azon tanácsbíró úr, ki nem ártallotta szemébe dobni egy, a kor színvonalán álló testületnek, hogy még csak az ABC-nél van.

Ez már nem egyéb gyermekes akadékoskodásnál, hogy egy testület tagjainak hibául rója fel valaki azt, ha azzal foglalkoznak, amit a törvény elbök szabott. De meg, ha a tanácsbíró úr oly nagy paedagog: tudni fogja, hogy az a szegény ABC első fok az ismeretek elsajátításánál, s ha azok a tanítók oly sokat foglalkoznak is vele, nem ok nélkül teszik, amennyiben ennek gyakorlati kivitelétől függ a későbbi képzés sikere. Biz enélkül Kant nem lett volna nagy bölcsész, I. Napoleon a világhódító, de még a tanácsbíró úr sem oly bátor leckéztető talentum, mert arról már mi is meg vagyunk győződve, hogy Reményi a bölcsőben nem hegedült operákat, Rafael sem kised korában festette örökbecsű képeit, s hogy világhírű művészek lehessenek, a fejlődés legelső fokán, azaz a művészetet ABC-én kellett kezdeniök. Ha már ezen korszakalkotó lángelmék is alá voltak vetve a fejlődés törvényének, engedjük meg azoknak a szegény, tudatlan tanítóknak is, hogy csak hadd foglalkozzanak ők továbbra is, egyebek mellett, az ABC-vel; hiszen ez egyik legnehezebb ága az alapvető tantárgyaknak.

Hanem hát a tanácsbíró úr talán maga is megsokalta, amit egyszerre kitálalt, sietett az ütés helyét azon mindennapi mázzal bekenni, „hogy tisztelet a kivételeknek.“ Köszönöm alássan! Ha egyszer kétségbe vonta még azt is, hogy írni sem tudnak helyesen, ugyancsak szép fogalmat szerezhetett magának a vidékről felgyülekezett hallgatóság, azon egyénéről, kiknek kezébe van letéve gyermekének képzése.

Nem tagadom, hogy lehetnek a tanítók közt olyanok, kik nem felelnek meg mindenben a kíváncsoknak; de erre az okot tessék ott keresni, ahol van. Tanügyi bizottsági elnök volt eddig, módjában volt útját állani, hogy ne jöhesse senek be népevelőnek olyanok, kik maguk is neveletlenek. Még igen élénken emlékezünk, hogy az a tanítói testület, melyet jónak látott most így meghurcolni, mindent elkövetett, hogy ezen díszére nem való tagok előtt a belépést elzárja; de akkor nem méltóztatott támogatni őket tiltakozó eljárásukban; s ha már most azt a kigúnyolt diplomát is megszerezték, kár azt csúfságra emlegetni.

Én nem akarom védeni a tanítói testületet, nem szorult az rá; védi őket saját igyekeztetők érdeme; ismeri az ő fárasztó küzdelmeiket mindenki, figyelemmel kíséri a harangozón kezdve, fel a zóldasztalnál ülőig minden ember; hivatva érzi magát mindenki, hogy az ő munkálkodásokat bírálja, akár ért hozzá, akár nem; ők lankadatlanul fáradnak, amiért igen gyakran nem egyéb a jutalom, mint sértetetés, alant úgy, mint fent.

És mindezen kellemetlen helyzet dacára azt tapasztaljuk, hogy a tanítók legnagyobb része becsületet igyekszik szerezni annak a helynek, melyet a társadalomban elfoglalt; ha mégis akad olyan ember, ki őket oly könnyelműen elítéli, annak igazságérzete csakugyan az abc-e fokon van.

A tanítói értekezletről lévén szó eszméláncolat folytán: egy egyházi tanácsbíró lelkésztársunk azon közóhajnak adott kifejezést, hogy valahára *értekezleti kört vagy köröket is alakítanánk*, hogy a felmerülő komolyabb ügyeket megbeszélve, s a nyereendő tapasztalatok nyomán igyekeznék a haladó korrall versenyt tartani. De az az egyházmegyei tanácsbíró úr, ki a tanítói kört úgy oldalba lapította, ennek is engesztelhetetlen ellensége; mihelyt erről lett szó, azonnal tiltakozott ellene s utóljára is csak annyiban engedett, hogy legyen értekezleti kör, de annak *semmi alapszabálya ne legyen*, s elnöke nagytiszteletű esperes úr legyen.

Ami az utóbbi feltételt illeti, azt szívesen aláírom, sőt velem mindnyájan, akiknek óhajta a lelkészi értekezleti kör megalakulása, mert szívesen látjuk egyházmegyénk fejét leendő körünk élén; de már arra a képtelenségre nem állhatunk, hogy olyan szervezetet létesítsünk, melynek *semmi szabályzata nincs*. Bár az egyházmegye is szerkesztene a gyűlés tartamára házszabályt, mely megszabná a tanácskozás menetét, akkor nem történnék meg, hogy egy ember egy és ugyanazon tárgyhöz szólhatna 5-ször, sőt tizszer is, mint jelenleg történik; hogy oly dolgokat hoznak elő, miket csak a vakmerőség illeszthet be a tanácskozás keretébe s a hosszas feleselés által az elnökség türelmét erős próbára teszik, a hallgatóságot pedig agyongyötrik.

Azonban, hogy visszatérjek tárgyamhoz, a lelkészi értekezleti kör megalakulásához, nem mulaszthatom el kijelenteni, hogy az említett tanácsbíró úr már 1880. évben Csepelyben tartott közgyűlésen is kimutatta e mozgalom iránti jóindulatát, amennyiben az erdőközi papság körében megindult, ez irányú mozgalomnak a legnagyobb buzgósággal igyekezett nyakát szegni; mert az erdőközi paptársak által a gyűléshez benyújtott ez érdemben való indítványkérvényének napirendre tűzését ellenezvén, a gyűlés még tudomásul sem vette, így a mozgalom egy időre megszűnt.

De az a kérdés áll most már elő, hogy volt-e joga az egyházmegyei kormányzónak, egy *önművelődési szövetkezet* eszméjét még csirájában elfojtani? Felelet: nem. Minden nagyobb vagy felsőbb testület csak akkor van jogosítva a kebelében létező kisebb szövetkezetek vagy egyesületek létezését megszüntetni, ha azok törekvése az egésznek fennmaradását veszélyezteti. Itt pedig ez az eset nincs, mert az egyházmegye még tudomást sem szerezhetett arról, hogy ezen kisebb szövetkezet vagy egyesület micéltől akart alakulni. Ha a létező állapotok felforgatására törekednék, vagy

az egyháztársadalom nyugalma fenyegetné, akkor érteném ezt a tiltakozást; de így, midőn arra alap nincs, ez nem egyéb, mint ellenkezési viselkedés.

Ezek előrebocsátása után, tisztelt lelkésztársak, csak rajtunk áll, hogy ezen üdvös eszmét megtestesítsük. Alakítsuk meg a lelkesi értekezleti kört; attól minket el nem tilthat sem egyházmegyei, sem kerületi gyűlés, de még a zsinat sem. Munkálkodjunk szívvel, lélekkel a közjó érdekében. Ha a közjó érdekében nemes kitartással működünk, úgy nincs oka senkinek, hogy munkánk elé akadályokat gördítsen.

Aki leendő értekezletünk tagja óhajt lenni, testvéri szeretettel fogadtatik; ellenben ki a tökéletesség oly magas fokán áll, hogy magára ezen mozgalomtól hasznot nem vár, az elmaradhat. — Csak bátran előre, lelkésztársak, a jó ügyekezefnek jó sikere lesz.

Ungi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A Rákóczy-muzeum ügyében** főiskolánk igazgató-ságához *Tarpay Árpád* úr a következő lelkes sorokat írta: „Tekintetes igazgató úr! A főiskola 188²/₃-iki értesítőjéből olvastam, miként ott a nagy és dicsőemlékű szabadsághős, II-ik Rákóczy Ferenc muzeuma állíttatnék fel, vagy talán már fel is állíttatott. A terv szép és magasztos s épen a sárospataki főiskola e részben — részint mert Zemplénmegyében, a fenkölt lelkű honfi születéshelye közelében, a nagymúltú fejedelmi család e kiváló kedvenc ősi fészkeben, részint mert, mint szabadelvű neveléséről nevezetes — a legilletékesebb; s úgy vélem, hogy a főiskola ezáltal nemcsak kegyeletet teljesít, hanem amaz emlékek megszerzése s felmutatása által, a növendékek hazafias lelkületének kiképzésére csak jó irányban és üdvösen hathat. Hiszen ma erre is igen érezhető szükségünk van már! Nem tudom: ama muzeumban becsesek, illetve helytfoghatók lesznek-e ama dicső fejedelem okmányai!? ha igen, kegyeskedjék tekintetes igazgató úr — mennyiben e tekintetben nem tudom kihez forduljak — erről pár sorban értesíteni; szándékom lévén, mint az iskola egykori növendékének, egy eredetiben nálam levő, II. Rákóczy Ferenc sajátkezű aláírásával ellátott, 1703-ban augusztus hó 25-én a *vetési* táborban (Szatmár-megye) kelt, s egyik elődünknek, mint beregme gyei borszovai lakosnak s ottani birtokosnak s az egész Borszova községének adott magyarszövegű *menedéklevelet* (salvus conductus) e muzeumnak ajándékozni, ha ugyan ez némi becsesel bírna ott!? Engedje meg tek. igazgató úr, hogy kérhessem szíves értesítését s bocsánatát alkalmatlanságomért. Ki is egyébként mély tiszteletem kifejezése s küldésével vagyok Milótán, 1883. aug. 16. *Tarpay Lajos*, földbirtokos. — Mondanunk is alig kell, hogy a felajánlott nagybecsű okmányt főiskolánk igazgatósága szívesen fogadja, s azért előlegesen is forró köszönetét fejezi ki e helyen is.

A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje, az 188³/₄. iskolai év első felére. *A vallás- és egyháztudományi szakban*: *Mitrovics Gyula*, rendes tanár, ez évi szakelnök, elő-

adja: 1. *Az erkölcsstanból*: A történeti részt, vagyis az erkölcsi eszmék és erkölcsstan irodalmának történetét, hetenkint 3 órán. 2. *A gyakorlati theológiából*: Az egyházi szónoklattant, kiváló tekintettel a magyar protestáns egyházi beszéd-irodalomra; írásmű- és szónoklati gyakorlatokkal összekötve, hetenkint 5 órán. *Warga Lajos*, rendes tanár, előadja: 1. *Az egyháztörténelmet* (a reformáció előtti korszak és a prot. egyház a XIX-ik században), hetenkint 5 órán. 2. *A symbolikát*, hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését*, hetenkint 3 órán. *Nagy Gusztáv*, rendes tanár, előadja: 1. *Új-szövetség történetét*, hetenkint 5 órán. 2. *Bibliai vallástant*, hetenkint 5 órán. *Radácsi György*, rendes tanár, ez évi akadémiai igazgató, előadja: 1. *Az ó-szövetség történetét*. 2. *Új-szövetségi írásmagyarázatul*: A rómaiakhoz írott levelet. *V. Krüzselyi Bálint*, akadémiai tanár, előadja: *Az egyházjogot*, hetenkint 4 órán. *Orbán József*, rendes tanár, előadja: *Az egyetemes történetet* (középkor), hetenkint 3 órán. *Szinyei Gerzson*, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: *A magyar irodalom történetéből*: A XVI. század irodalmának történetét, főtekintettel a hittudományra és a költészetre, hetenkint 4 órán. *Bokor József*, rendes tanár, a szépművészeti és műrégészeti muzeum őre, előadja: 1. *A bölcsészeti történetét* (görög bölcsészet), hetenkint 3 órán. 2. *A képzőművészetek aesthetikáját*, hetenkint 2 órán. *Radácsi György*, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *A héber nyelvet és az ó-szövetség nevezetesebb történetét*, hetenkint 3 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, az evangéliumok olvastatása mellett, hetenkint 1 órán. *Dezső Lajos*, állami tanítóképezdei igazgató, előadja: *A nevelés- és oktatástant*, hetenkint 2 órán.

A jog- és államtudományi szakban: *Emödy Dániel*, okleveles ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjog rendszerét*, hetenkint 6 órán. 2. *A polgári peres és perenkívüli eljárást*, hetenkint 5 órán. 3. *A magyar családi jog elveit* (külön előadás), hetenkint 1 órán. *Nemes Ferenc*, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntetőjog rendszerét* (Általános rész), hetenkint 5 órán. 2. *A magyar közigazgatási jogot*, hetenkint 5 órán. *Szánthó Gyula*, jogtudor, rendes jogtanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *A római jogot*, hetenkint 8 órán. 2. *A bányajogot*, hetenkint 2 órán. *Ballagi Géza*, jogtudor, rendes jogtanár, előadja: 1. *Bevezetést a jog- és államtudományokba*, hetenkint 2 órán. 2. *Nemzetgazdaságtant*, hetenkint 8 órán. *V. Krüzselyi Bálint*, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *Az osztrák polgári magánjogot*, hetenkint 6 órán. 2. *Az egyházjogot*, hetenkint 4 órán. *Bacsoni Lajos*, államtudományi tudor, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar állam statisztikáját, tekintettel Ausztriára*, hetenkint 6 órán. 2. *Az államszámviteltant*, hetenkint 4 órán. *Orbán József*, akadémiai rendes tanár, előadja: *A magyar alkotmány- és jogtörténetet*, hetenkint 7 órán. *Bokor József*, akadémiai rendes tanár, előadja: *A jogbölcsészett*, hetenkint 5 órán. *Kun Zoltán*, orvostudor, főiskolai orvos, előadja: *A törvényszéki orvostant*, het. 2 órán.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos ref. közalapról szóló törvény gyakorlati keresztúlvitelének kérdéséhez.” Kovács L. „A protestáns népiskolai vallásoktatás.” (Folyt.). Horváth I. „A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.” (Folyt.). P. Nagy G. „A tiszántúli ref. egyházkerület közgyűlése.” (Vége). Lukács Ö. „A felsőborsodi ref. egyházmegye közgyűlése.” Debreczeni B. „A convent.” „Vegyes közlemények.”

Az országos ref. közalapról szóló törvény gyakorlati keresztúlvitelének kérdéséhez.

I.

Nagy érdekeltséggel, mondhatnám mohó vágy-
gyal olvassuk egyházi lapjainkban, egyházunk napi
renden levő kérdéseinek fejtegetéseit, az azok felett
nyilvánuló véleményeket, eszmecseréket s felmerült
indítványokat. Főleg az országos közalapról
szóló törvény gyakorlati keresztúlvitele az a
kiváló fontosságú kérdés, melynek legcélszerűbb
megoldásával ez idő szerint mindnyájan foglal-
kozunk, mert ettől függ ez intézmény egész sikere
s a jövőben áldásos hatása. Még az elmondottak
után sem felesleges e tárgy részletes megbeszélése,
e fontos kérdés tüzetes megvitatása. Nem felesleges
gondolatainkat, eljárásaink eredményét s e tárgy
körüli szerzett tapasztalatainkat egymással közölni.
Ezt kísérem én most meg, midőn e lap olvasóival,
főleg pedig tisztársaimmal közölni akarom azt,
hogyan és mily eredménnyel jártam el egyházam-
ban a ref. országos közalap gyakorlati keresztül-
vitele körül. Talán még használhatok vele az ügy-
nek, némi tájékozást nyújthatok lelkésztársaimnak.
Ne vegyék tisztársaim e közlésemet kéretlen
tanácsadásnak, hanem vegyék inkább azon
meleg érdekeltség jeléül, melylyel e fontos ügy
iránt viseltetem. Én részemről az ügyben szívesen
vettem volna tisztársaim jó tanácsát, útbaigazítását
s örömmel követtem volna. Óhajtottam volna, hogy
vezérférfaink szóljanak e fontos üggyhöz, de miután
ez több oldalú felhívás folytán is alig egy-két
esetben történt meg, mi, igénytelen minorum gen-
tium falusi papok vagyunk kényszerítve egymás-
sal közölni egyházunk ez égető kérdése feletti
gondolatainkat.

Én először anyaegyházam presbyteriumában
kétízben is megbeszéltem e dolgot előljáróimmal
s igyekeztem bennök az ügy iránt érdekeltséget

kelteni. Majd elhatároztuk, hogy miután az egy-
háztagok hétköznap mindnyájan mezei munkában
vannak, egy vasárnap két templom után az isko-
lai tanteremben közönséges egyházi gyűlést tartunk.
Meg is hirdettük a gyűlést, de több mint 600
lélekből álló anyaegyházamból, a kitűzött helyen,
akár közönyösségből, akár a vasárnapi pihenési
idő miatt, alig 10—12-en jelentek meg. Ily kevés
tagból álló népgyűlésben, ez egész egyházunkat
kiválólag érdeklő ügyet nem tárgyalhatván, elha-
tároztuk, hogy egy hét múlva ismét közgyűlést
tartunk s már akkor, — tekintet nélkül a gyűlé-
sen megjelenendő egyháztagok számára — hatá-
rozni fogunk. A második közgyűlésen már mintegy
25—30 egyháztag jelent meg, kik előtt megmagya-
ráztam összejövetelünk tárgyát s felolvastatván
előttök a törvénynek az egyházi közalapra vonat-
kozó szakaszait, továbbá a konventi elnökség által
az egyházaknak nyomtatásban is megküldött emel-
kedett hangú „felhívó szöveg”-ot s a sovány „uta-
sítás”-t hathatósan ajánlottam hallgatóimnak ez
egész egyházunkra még századok múlva is áldáso-
san kiható intézményt, igyekeztünk megértetni velök
annak célját és magasztos hivatását, egyúttal fel-
hívtam őket azon módozatok feletti tanácskozá-
sra, amelyek mellett ez ügy egyházunkban legcélszerű-
ben lenne keresztülvihető oly módon, hogy a köz-
alapra mindenki lehetőleg vagyoni és kereseti viszo-
nyai szerint fizessen; egyszersmind ajánlottam,
hogy ez alapra fizetendő évi járulék, egy, a köz-
gyűlés által megvitatott és elfogadott kulcs szerint
az előljárók által vettessék ki, mellőzvé-
n a konventi rendszabályban ajánlott hosszas és sok
fáradtsággal járó eljárást, hogy t. i. a presbyterium
minden egyháztagot vagy maga elé hivat, vagy
házánál kerestet fel s úgy soroztat be mindenkit
valamely osztályba; mert jó előre tudtam, hogy
sokan talán meghívás folytán sem jönnének el a
presbyteriumba, vagy többeket többszöri megkere-
sés után sem lehetne, kivált ily nyári munkaidőben

otthon találni; aztán meg voltam győződve afelől is, hogy önkéntes osztályba sorozás útján kevés kivétellel mindenki a 20 krajcáros osztályba irta volna be magát; meg aztán ki akartam kerülni a kellemetlen szóváltásokat, melyeket az előjáróknak a presbyteriumban, vagy a magánházaknál, úgyszólván minden egyes egyházztaggal külön-külön folytatniok kellett volna; aztán ez eljárás által végeredményben maguk az illetők szavazzák meg a kivétési kulcsot, így csak annyi, mintha önként soroznák be magukat valamely osztályba.

Kivétési kulcsul ajánlottam, hogy a helybeli illetőségű cselédek, a zsellérek, az egyenolcad telekkel bíró egyházztagok 20, a negyedtelkesek 30, a féltelkesek 50, a háromnegyed telkesek 70, az egésztelkesek egy osztr. forintot fizeszenek; a vidéki illetőségű cselédek, a házatlan zsellérek s a vagyontalan özvegy asszonyok pedig e teher alól mentessenek fel. E kulcsot a szegényebb osztály elfogadta volna, de a birtokosabb rész azt igen magasnak találta. Amaz azt állította, hogyha egy zsellér 20 krt fizet, akkor a féltelkes megfizetheti az 50 krajcárt, az egésztelkes pedig az egy forintot; ez viszont azzal érvelt, hogy a birtokos osztályon mostanság igen nagy teher fekszik s oly terheket kell viselnie, melyek a szegényebb részt nem nyomják, ilyenek a nagy adók, cselédek tartása, a gazdasági eszközök költséges beszerzése és javítása stb., aztán saját személyére nézve, akár szegény, akár gazdag, mindenki csak egy egyén és egyházztag s ez adót tulajdonképen lélekszám szerint kellene kivetni; mert, ha a vagyon és birtok viselné a terhet, akkor végeredményben az egyházat csak néhány nagy birtokos tartaná fel, s ajánlották fizetési kulcsul, hogy a cselédek, házas zsellérek, egyenolcad- és egynegyedtelkesek 20, a félhelyesek 30, az egész helyesek 50 krajcárt fizeszenek, a földbirtokos urak pedig önként sorozzák be magukat valamely osztályba. Ez is ment aztán határozatba. Azt általában mindenki elismerte, hogy a legszegényebb osztály a 20 krajcárral legjobban meg van róva s oda nyilatkozott, hogy elég lenne 10 krajcárt fizetnie. És valóban így is van. Én is azon véleményben vagyok, hogy a domesztikára nézve végzetes hiba volt az, hogy a konvent minimumul a 20 krajcárt állapította meg, mert így szegénysége miatt sok egyházztagot kénytelen a presbyterium e teher alól teljesen felmenteni, nem akarván a szegény ember gyermekeinek szájából az utolsó falat kenyeret kivenni. Sok ember van, ki még 10 krajcárt megfizetne, de már 20 krajcárt nem fizethet. Ezt tapasztalásunk után is mondhatjuk, s ezen, ha csak a domesz-

tika sikerét kockára tenni nem akarjuk annak idején mindenbizonyynal segitenünk kell. Megjegyzem még azt, hogy egyházam népessége, néhány földbirtokos kivételével, általában földműves emberekből áll; valamint azt is, hogy mi a középterme-kenységű Sajó völgyön lakunk, hol úgynevezett haló szegény nincs is s lehetnek, sőt vannak terméketlenebb és mostohább anyagi viszonyokkal küzdő vidékek, hol talán az általunk elfogadott fizetési kulcs is magas lesz.

Egyházamban tehát a közgyűlés által megállapított s fentebb közölt kulcs szerint a presbyterium fogja Szent Mihály-nap táján a papi és tanítói fizetéssel együtt kivetni a domesztikára fizetendő évi járulékot, s ugyanazzal október és november hónapban a gondnok fogja minden díj nélkül beszedni. A szalonnai lelkészi kör e járulékot valamely díjazandó presbyter által óhajtja beszedetni, kinek díjazása a hívekre kezelési költség címen kirovandó egy-két krajcár kivétési többletből telnék ki. Én ezt részemről szükségtelen és felesleges költsékezésnek tartom, azon okból, mert egyházaink nagy többsége oly csekély népességű, hogy azoknak legnagyobb része a közalap pénztárába 10—30 forintot fog évenként fizetni. Ily csekély összeget a gondnok is beszedhet, népesebb egyházakban pedig ennek beszédése körül, a gondnok mellett, a többi presbyter társak is segédkezhetnek, sőt kötelesek segédkezni minden díj nélkül; a munkát, annak terhet és odiumát, egymással kölcsönösen megosztva. Azon elvet, hogy az előjárók, vagy közegyháztagok, egyházi ügyekben mindent pénzért, díjazásért tegyenek, nem óhajtánám egyházainkban érvényre emelni, már csak azon okból sem, mert akkor a gondnoknak, egyházfőnek s elvégre minden presbyternek rendes fizetést kellene adnunk, mely díjazást egyházaink üres pénztárai meg nem bírnának; azt pedig, hogy kezelési költség címen, a kirótt összegre, minden családfő még egy-két krajcárt ráfizessen, egyáltalában alá nem írnám s határozottan elvetendőnek tartom. Elég teher a szegény népen maga ez adó; minek növelnénk azt a kezelési költséggel is. Tegyenek az előjárók valamit becsületből s az ügy iránti buzgóságból is, a szegényebb egyházak előjárói méginkább, mint a népesebb és gazdagabbakéi, azon okból, mert a közalapbőlelő sorban ők fognak segélyt nyerni, s az apostol szerint az ő adakozásuk haszna először is reájok tér. Aztán, mint fönnebb láttuk, nem is valamely nagy összegről van itt szó.

Közgyűlésünkben az is szóba jött, hogy több fizetési lajstromot kellene készíteni, melyek egyike az egyházmegyére küldetnék be, párban ugyanaz az egyházban maradván; egy másik lajstromot pedig a célból készítenénk, hogy az egy-

házmegyére beadott lajstromban aláírt összeget magunk közt arányosabban osztanók el, kezdván a fizetést 10 krajcáron s az egész telkeseken végezván 60—70 krajcáron; de ez indítvány, azon okból, hogy így a dolgot még jobban zavarnánk, elvettették. Felmerült azon indítvány is, hogy jó volna magunkat falustól megváltani s e célból oly köz munkát vállalni, melynek hasznából és jövedelméből az egész egyház váltsági összege kitelnék, vagy életmennyiséget kellene összeszednünk s azt magtárilag mindaddig növelnünk, míg csak abból az egész egyház megváltási összege ki nem kerülne. Ez indítványok behatóbb megvitatása későbbre halasztatott.

Végül megemlítem még azt, hogy soha fontosabb ügy körül kevesebb tájékozottságunk még nem volt, mint épen az országos közalap ügyében. Nekimentünk vakon, tüzetes megbeszélés, részletes megvitatás, tájékoztató utasítás nélkül; mert a kiadott sovány „Utasítás”-ból vajmi keveset okulhattunk. Hogy a püspökök az íveket az esperesekhez, azok ismét a presbyteriumokhoz küldjék le stb., ezek s ezekhez hasonló utasításokhoz nem nagy bölcsesség kell; ami az „Utasítás”-ban van, azt a törvényben s a konvinti rendszabályokban megtalálhattuk. Ezért nem lesz egyöntetűség munkálatainkban, ezért lesz nagy aránytalanság, egyes egyházak, egyházmegyék és kerületekben, a domesztikára fizetendő évi járulékokat illetőleg. Tavaszi egyházmegyei gyűléseinken e fontos ügyről szó sem volt, kerületi gyűléseink is inkább a kezelés mikéntjét vitatták; de csak egy tájékoztató szót, vagy az eljárás módozataira vonatkozó részletesebb útmutatást sem bocsátottak ki a lelkészekhez és presbyteriumokhoz. Mindent csak a konvinti elnökségre bízván s megelegedván annak „felhívó szövegével” és „utasítás”-ával. Még a lelkészi értekezleteken sem beszéltük meg ezt a papokra nézve különösen fontos és nagy felelősséggel járó ügyet, mert lelkészi értekezleteink egyáltalában nincsenek. Mindenikünk tette azt, amit jónak látott s az eljárás módozatait mindenikünk saját bölcs belátása szerint állapította meg. E kiváló fontosságú ügyben, ahányan vagyunk, annyiféle eljárást követtünk s követünk. Így nem is lehet egyöntetűség és arányosság munkálatainkban. Még talán lehetne e bajon segíteni. Ajánljuk ez ügyet a közelebb összeülő egyházkerületi közgyűlés kiváló figyelmébe.

Egyébiránt további falusi tapasztalataimról ez ügyben még egy cikkben szólok.

Kovács László.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns népiskolai vallásoktatás.

(Folytatás).

Magyarországban a múlt században a protestánsok a németországi protestánsokkal összeköttetésben lévén, a vallásitanításra nézve Seiler és Dinter, német vallásitanítók által írott vallásos tankönyveknek magyarra fordításai jöttek nálunk sok helyen használatba.

A XIX. században, a tudományok nagymérvű fejlődésével a vallásitanítási elvek is megváltoztak. A jelen századbeli jelesebb paedagogusok a vallásitanítás elveit a szabad gondolkodásra helyezik. A prot. vallásitanításnál a szabad gondolkodást, a reáltudományok világát, mely a vallásos tananyagok labirintját bevilágítja, kizárni nem lehet! *Schleiermacher* szerint a vallás lényege öntudatos érzelm, mely által Istentől való függésünket érezzük, magunkat vele összeköttetésben levőnek tartjuk. *Lessing* szerint a Jézus személye a ker. egyház tana, a Jézus lelkében élt vallás, meg a keresztyénség vallása; nem tan ez, hanem egyszerű vallásos élet, a szentek élete Istent, felebarátinkkal való közösségben. A mai kor gondolkozása és műveltsége nem felekezeti vallásant, hanem krisztusi vallásos erkölcsi élet megalapítását sürgeti. Amely keresztyén felekezetnek vallásos hitelvei megegyeznek a krisztusi tökéletes keresztyéni élet elveivel és a mai tudományossággal, azon felekezethez van jövője, azt megsemmisüléstől féltetni nem lehet. Malakiás utáni próféta nem vagyok!; de egész határozottsággal ki merem mondani: azon keresztyén felekezetre, melynek hitelvei az isteni eredetű, kézzelfogható, szemmel látható matematikai és phisikai igazságokkal nemcsak megegyeznek, hanem ezekkel egészen azonosak; melyek a régi gyarló emberi gondolkodás folytán létrejött, aljas emberi önérdék által a vallásba csúsztatott beteges képzelődés szüleményeitől teljesen mentek: azon felekezetekre nézve alkalmazhatók Jézusnak ama jövendőző szavai: „Leszen egy akor és egy pásztor.”

Meg kell még említenem, különösen két jeles paedagogust, kiknek a vallásitanításra vonatkozó elveit jelenben a magyarországi ref. egyházkerületek a vallásitanításnál részben alapelvekül fogadták el. *Disteweg Adolf* (1790—1806.) ellene szegezte magát mindannak, ami dogmatikai, amit ő confessionalisnak, vagyis felekezeti szeretett nevezni. A tiszta krisztusi vallásosságot egész életében sokra becsülte. Szerinte a vallásitanítás az egész embert képezvén, épen azért a népiskolában a gyermek természetéhez kell alkalmazni. A vallásitanítás célja előtte az általános humanisztikai törvények megismertetése, tehát nem elszigetelt felekezeti alapítása, hanem igazi krisztusi vallásos élet megteremtése. A vallásos képzés alakját a fejlődő gyermeki természet törvényei szabják meg a népiskolában, melyekben következő elvek érvényesülnek: *vidámság és világosság*, félre minden sötétséggel; *szemléltethetőség*, félre minden emlékezeti lim-lommal; *fejlődés és fejleszthetőség*, félre minden dogmatikai oktatással; *rendszertelenség*, félre minden theologiai rendszerrel, katechismussal; *haladás*, félre minden végleges megállapodással. A vallásoktatásnak prot. népiskolában történeti alapon kell állania. Az emberi nem története által őt magát, vallásos története által vallásos öntudatát kell kifejleszteni. A vallásitanítás tehát nem egyéb, mint vallásos tör-

ténet. Történet és nem theologia, vallásos történetekből kivont erkölcsi alapelvek, nem dogmatikai elvont tételek. A történet nem nyújt rendszert, de életet ébreszt, gondolkodni, érezni tanít, nemes ösztönöket kelt. Ezen vallásos történeteket az új-testamentumból, meg az életből kell vennünk, mint Jézus tette, és olyan történeteket válaszszunk ki, melyek lélektanilag igazak, fejre, szívre, akaratra benyomást tesznek; ezen új-testamentomi és a népéletből merített történetekből fejtsük ki a valláserkölcsi igazságokat, alkalmazzuk azokat a gyermeki életre.

Kehr szerint is a vallástanítás alapja a bibliai történetek, melyek legjobban megfelelnek a gyermeki felfogásnak. A bibliai történetek ne feküdjenek túl a gyermekek tapasztalatkörén; vonzó gyermeki élet- és családi élettörténetek a legelőnyösebbek. A bibliai történetek tanításánál vegyük elő azon történeteket, melyek költőileg szépek, erkölcsileg jók, mert ezek hatnak igazán a gyermekekre. Kehr a bibliai történetekből kihúzható valláserkölcsi igazságokkal összefüggésben levő énekek tanítását is hangsúlyozza. Palmer *Keresztély* a bibliai történetek tanítása után az egyháztörténetek életrajzok szerinti tanítását is sürgeti.

Ime, a fennebb említett paedagogusok világosan és elég szakértelemmel jelelték meg az irányt és állították fel az elveket, melyeket a mai korban a keresztyén vallástanításnál követnünk kell. De hogy a vallástanítás terén egyénenként szét ne száguldozzunk, vagy pedig Disterweg szerint haszontalan, limlomot ne tanítsunk; hogy vallástanításunk prot. keresztyéni vallástanítás legyen, vegyük elő a protestantizmussal karöltve járó szabad gondolkodás választórostját; válaszszuk külön a pelyvát, a konkolyt a tiszta magtól, hogy aztán az legyen tiszta és egészséges tápláléka a vallásos ismeretek után vágyódó gyermeki léleknek. Józan paedagogiai elvek szerint vallásos nevelés, igaz vallásos ismeretek tudásából növekedhessék valóságos krisztusi prot. keresztyén társadalmi élet, mely a prot. vallástanításnak egyedüli célja.

Mielőtt értekezésem tulajdonképeni tárgyára térnék, elindulási pontomnál, szükségesnek látom megemlíteni a helyi körülményeket, melyek reám és minden szabolicsi ref. tanítótársamra a vallástanítási cél elérését gátolag nehezdednek. A szabolicsmegyei ref. elemi iskolák legtöbbször 4, 5, 6 osztályú vegyes iskolák, melyeknek vezetése mellett, reánk tanítókra, templomi és temetési szolgálatok teljesítése nehezül, mely kötelességek teljesítése, hogy egy-egy iskolai évben a tanítási időből mennyit rabol el, azt kiszámítani nem lehet. Hát, ha még ehhez hozzászámítjuk a rendetlen iskoláztatás, más egyéb, a tanítványaink szüleinek anyagi szegénységén alapuló körülményeket, más elemi tantárgyak által való túlterheltségünket: akkor méltán támad bennünk azon kérdés: mit tegyünk a vallástanítással? A sok vallási tananyagok közül mit tanítsunk, hogy a vallástanításnak elölünk irt céljait megközelítsük?

A Disterweg, Dinter és Kehr, híres német paedagogusok elveire épített tiszántúli egyházkerület által kiadott népiskolai tantervben a vallástanítás célja: a növendékek valláserkölcsi képzése, evangyeliomi keresztyén szellemben; vagyis tanítsunk vallástant azért, hogy a tudatlan tanítványokban az igaz élő Istenről helyes ismeretet, iránta benső tiszteletet, szeretetet, benne minden körülmények között erős hitet és bizodalmat keltsünk tanítványainkban, szóval,

hogy tanítványaink idővel gondjaink alól kikerülve, Isten és embertársak iránti kötelességérzettől áthatva legyenek, szívükben, lelkükben meglegyen a leendő evangyeliomi keresztyéni élet alapfeltétele.

Az igazi evangyeliomi vallásos élet a család, iskolai és társadalmi nevelésen épül fel inkább, mint azon sok vallási tananyagok megtanulásán, melyek a fennebb nevezett tantervben előírva vannak. A vallás legnagyobb részben a szív dolga s csak kisebb mértékben az értelemé. A szív és vallásos kedélyképzést nevelés által lehet inkább előmozdítani, létesíteni, mint tanítás által. A vallási tananyagokra nézve, melyek a keresztyén vallás igazságait tartalmazzák, szükségesek, hogy azok a józan gyermeki értelemmel felfoghatók legyenek, bírásuk nem kételyt, hanem kedves érzelmeket költsenek fel a szívben, Dr. Kis Áron szerint, legyenek a vallási tananyagok igazak, az emberi lélek törvényének megfelelőek; ne tartalmazzanak azok oly dolgokat, melyeknek a gyermek a vallásórára következő természettudományi vagy mennyiségtani órákon ellenkezőjét hallhatná; vagyis kell, hogy a protestáns vallástanítás anyaga a mai tudományos műveltség színvonalán álljon.

Hogy a gyermekek evangyeliomi keresztyén szellemben növekedjenek fel s idővel igazi vallásos ismerettel bírijanak: szerintem, arra nézve szükséges, hogy a gyermekek az iskolába jövetel előtt egészséges családi élet által növesztettek legyenek. A gyermek a gondos szülei nevelés által szokja meg azt, hogy azon Istenre tudjon gondolni, ki szüleinek fáradságos munkája után adja meg naponként az élet fenntartására szükséges táplálékot; ki felhozza a melegítő napot, hogy megérlelje az emberek számára a gabonát, gyümölcsöt; ki esőt ad olykor, hogy a földbe vetett magok kicsirázzanak, növekedhessenek. Ily módon szokja meg a gyermek az iskolába jövetel előtt félelemmel említeni azon Istennek a nevét, kit az ember ugyan nem láthat, de aki a szelek, villámok és mennydörgésekben, más egyéb, a gyermeki lélek által észrevett természeti jelenségekben tudatja létezését és mutogatja hatalmát. Ily módon szokja meg a gyermek az iskolába jövetel előtt szülei szavai után elmondandó kisded imádságokban felemelkedni azon Istenhez, ki mindennap a nap által világosságot ad, hogy az emberek munkálkodhassanak, ki a nappal után elhozza a sötétséget, hogy a nappali munkában kifáradt emberek megpihenjenek; ki az éj sötétségében vigyáz az emberekre, hogy veszély ne érje őket. A gyermekeknek szüleikkel való templomba menetelét e korban erőszakolni nem tanácsos. A fél, sőt néha egy óra hosszáig tartó isteni tiszteletnek szenvedőleges hallgatása miatt a minden percen változatosság után óhajtozó gyermeki lélek előtt a templom könnyen unott helylyé válhatik; a minduntalan mozogni törekvő gyermeki izomerőnek tétlenségre erőszakolása a szívben növekedő vallásos érzelmek fejlődésére dermesztőleg hathat vissza. A szülei szívnek szerető, vallásosan érző melege által a hason vallásos érzelmek csirái ilyen egészséges családi nevelés alatt könnyen felébredhetnek és fejlődésnek indulhatnak. Majd a 6—7 életévben megkezdí a gyermek az iskolai életet is. Az iskolában a gyermeki lélek tervszerű fejlesztése mellett, a családi életben kicsirázó gyöngéd vallásos érzelmek is figyelemre méltattassanak, nemcsak, hanem tanítói nemes példaadás, tervszerű reáhatás által folyvást növeltessenek. Ha a tanító az iskolában iskolai dolgát énekléssel és buzgó imádsággal kezdi meg és végezi, mit a gyermekek

hasznos áhitattal utánmondanak; ha a vallásos tananyagokon kívül eső elemi tantárgyak tanítása közben önként kínálkozó alkalmakat, a vallásos ismeretek gyarapítására nemcsak megragadja, hanem szavaival a gyermeki szív húrjait is megérinti; ha a vallás tanítás előkészítő történelmi és katechizmusi fokán a legalkalmasabb példákból vonja ki az elvont hitigazságokat; ha a legjobb és szebb erkölcsi példányképek felmutatásával hat a valláserkölcsei érzelmek növesztésére és buzdít a valláserkölcsiség követésére; ha tanítványaival együtt buzgó áhitatossággal végzi e szokásos istenitiszteleteket: akkor a gyermekeknek valláserkölcsiségben való nevelésére mindent megtett. Így aztán, ha a gyermekek gondjaink alól kikerülve a társadalmi élet körébe jutnak, a családi és iskolai életben növekedést nyert valláserkölcsei érzelmek hajtásai a társadalmi összeköttetésekben rothadt beszédek, nemtelen példák követése által le nem forráztatnak, meg nem semmisíttetnek: akkor az egészséges családi, tervszerű iskolai, jó társadalmi nevelés hatása alatt felnőtt egyes egyének által alkotott családok élete fogja képezni azon tiszta krisztusi prot. keresztyén társadalmi életet, mely minden vallásos nevelés és oktatás végcélja.

(Folytatása köv.).

Horváth István.

TÁRCZA.

A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.

(Folytatás.)

Valahányszor, tanulmányaim folytán, e levél előtttem állott, mindig megütközve, megzavarodva állottam meg e szavaknál: „*Nem vagyok szabad. . . Nem vagyok apostol. . . Jézust, a mi urunkat nem láttam. . .*” Mi ez? Sehogysem bírtam megérteni, ebben az összefüggésben. Nem valami interpolatio? gondolám. Nem lehet, mert határozottan páli minden sora, s mert a következőkkel összefüggésben van. De ha VIII. 13. után közvetlenül, a két fejezet kihagyásával, XI. 2-t olvasnók is, hogy értsük ezt a két fejezetet? Honnan került? Hogyan került ide? Gondoltam: miután Barnabás neve fordul benne elő, mint a címezettek előtt *Pál mellett* igen ismerős apostoli férfié (IX. 6.), ami Korinthusban alig-alig lehetett; nem valami keleti egyházhoz, tán Antiochiába írott levél töredékével van-e itt dolgunk? Ezt a gondolatot is föl kelle azonnal adnom; hogy mi okoknál fogva, arról most nem beszélek. S maradtam továbbra is bizonytalanságban. Oly bizonytalanságban, mely igen bántott, nyugodni egyáltalán nem hagyott. Oly bizonytalanságban, melynek igen nagy része volt abban, hogy a keresztyénség őstörténetéből, már évek előtt megkezdett „Pál apostolt” nem bírtam, nem volt lelke tovább folytatni, mert ép a korinthusi dolgokra akarva áttérni, mint valami rejtélyes óriási sphinx meredt fel mindig lelki szemeim előtt ez az ominosus IX—X. fejezet, mely mindig csak megállásra kényszerített. Míg végre a régebbi töprenkedések után bekövetkező természetes véletlen kedvezményéből egyszerre megszólalt a rejtélyes sphinx, s hangja azonnal jegyzetes bibliámhoz kergetett. A fátyol leesett szemeimről egy felvillanó gondolatra: *Nem zavartattak-e*

össze a levél részletei? Nem olvasható-e a IX-ik fejezet mindjárt a pártoskodás elleni részlet után? Mily nagy volt meglepetésem, amint keresve, mindent össze-megösszevetve, egyszer csak előttem állott a szép összefüggésű, valóban műalkotásu levél igazi, eredeti szövege! Tán csak lelki örömem volt nagyobb.

Eszerint a IX. fejezet, a IV. fejezet 17-ik verse után, a 18-ik előtt olvasandó s szakadatlan összefüggésben egész a XVI. fejezetig, melynek eléje jön az elmaradt IV. 18—VIII. 13. s úgy a XVI. fejezet.

E fölvetel annyira evidens, hogy maga beszél maga mellett. Vegye kiki kezébe a bibliát, s a IV. 18-at a IX. fejezetig egyelőre mellőzve, olvassa a XV-ik fejezet után s úgy rá (a VIII-ik után) a XVI-ikat, s meg fog győződni, a hosszas bizonyítgatás alól pedig, mint felesleges alól, fel fog bennünket menteni. Csak egyetlen szembeszökő bizonyítékra vagyok bátor a figyelmet különösen felhívni. Amint végez Pál a IV. 7-ben az Apollos-párttal, s a 8-ik verssel a főfő apostolok nevével s a Krisztus nevével büszkélkedő, az ő és Apollos alárendeltségét vitató (IV. 1.), s az ő apostolságát megtagadó öntelt zsidó keresztyének ellen fordul, s a maga apostolságát és különös jogát a korinthusi gyülekezettel szemben azzal igazolja (IV. 15.), hogy a gyülekezetet ő alapította, mert ő annak *atyja*, ha tízezer más tanítójuk volna is, egész önérettel hangoztatja a felhívást IV. 16: „*Kérlek azért benneteket, az én követőim legyetek.*” Mint egy refrain tér vissza e felhívás, mikor végez e párttal a X-ik fejezet után XI. 1: „*Az én követőim legyetek, mint én is a Krisztusé vagyok,*” erős oldalvágással azoknak, akik magukat kizárólagosan a Krisztuséinak merik nevezni (I. 12.). A *μνηταί μοῦ γινώσθε* ezen refrainje oly elválaszthatatlanul hozzá fűzi a IX—X. fejezetet a IV. 8—17-hez, hogy az a bámulatos: mily ügyetlen, bárgyú íródeáknak kellett annak lennie, aki ezt a világos, szembeszökő összefüggést, úgy tönkre tudta tenni. De hát a másolók rendszerint nem gondolkoznak.

A levél alkotó részeinek eredeti sorrendje így helyreállítván, valódi mintaszerű, egységes mű az a tárgyak rendezését s gondolati összefűzését tekintve. Kereshetjük a szakgatottságot. Ahelyett a fegyelmezett gondolkodás, a tárgy halmaz felett teljesen uralkodó, erősen rendszerező elme műalkotását látjuk magunk előtt, melyet írói példányul lehet bárkinek venni.

A cím és bevezetés után (I. 1—3. 4—9.) kezdődik az első főrész, a pártoskodás ellen s itt is, miután az ő saját nevével pártoskodó Pál-pártiakkal röviden, de hatalmasan négy-öt versben végez (13—17.), rögtön átfordítja a szót, a hozzá közel álló, testvériránynak tekinthető, de vele szemben mégis túlzó *Apollos-féle bölcselkedő irányra* I. 17. IV. 7., s csak azután megy tovább ad fortiora: az igazi ellenségre, a Péter és Krisztus nevét szájukon hordó *zsidókeresztyénekre*, IV. 8—17., IX—XI. 1. : „*Már elvagyatok telve! Már gazdagok lettetek. Nálunk nélkül országot vettetek!*” kezdi, majd metsző gúnynyal folytatja, magát és Apollóst tartva szembe előtt, mint kiket az *igazi* (?) apostolok tanítványai legfőlebb csak olyan másodrendű, jogot csak a többtől nyerhető apostoloknak voltak hajlandók

talán elismerni: „Mert úgy látom: az Isten minket, alábbvaló apostolokat (απ. εσαυτους), mint halálraítélteket állított a világ szeméi elé; mert látványságává lettünk a világnak s angyaloknak és embereknek. Mi bolondok vagyunk a Krisztusért, ti pedig bölcssek a Krisztus által. Mi tehetetlenek, ti meg hatalmasok. Ti tiszteletesek, mi pedig becselenek. Egész a jelen pillanatig éhezünk is, szomjazunk is, rongyoskodunk is és arconveretünk s ide-oda löketünk és saját kezeinkkel dolgozva, nehéz munkával küzdünk, gyaláztatva jó szót adunk, üldöztetve tűrünk, szidalmaztatva kérünk, mintegy a világ szeméjévé, minden ember lábakapcájává lettünk egész mostanig. Nem ellenetek írom ezeket, hanem mint szeretett gyermekeimet intve, mert ha tízezer tanítómestertek volna is a Krisztusban, de nem sok atyátok van, mert a Krisztusban az evangelium által én szültelek benneteket. Kérek hát benneteket: az én követőim legyetek. Ép azért küldöttem hozzátok Timotheust, aki az én szeretett s az Úrban hű gyermekem, hogy hozza emléketekbe vissza az én Krisztusra vonatkozó dolgaimat, amint mindenütt, minden gyülekezetben tanítok. Nem vagyok szabad. . . Nem vagyok apostol. . . Jézust, a mi urunkat nem láttam. . . Avagy nem az én munkám vagytok-e ti az úrban? Ha másoknak nem vagyok is apostoluk, de tinéktek az vagyok, mert ti, az én apostolságom pecsétje vagytok. Ez az én feleletem azoknak, akik engem gáncsolnak.“ Akik őt gáncsolják. . . Azzal, tudniillik, hogy ő nem apostol, hogy az sem igaz, mintha ő szabad polgár volna, hogy hisz még csak nem is látta a Jézust, nem hogy magát az ő tanítványival egyenranguként viselhesse. Ezért nem is él az apostolok jogával, kik a gyülekezet által tartják ki magukat, hanem, igen helyesen, maga tartja fel magát. Ugyanezt mondták, kétségkívül Apollosra is, s reá vonatkozik a vád, ami az özvegy Pálra nem vonatkozhat (IX. 5.), hogy asszonyt hord magával, úgy, hogy igen valószínű előttünk, hogy a 6. versben *Barnabás* neve helyett *Apollosé* volna olvasandó. Erre utal az egész összekötetés. Miután bizonyos, hogy a IX. fejezet integris része a levélnek, s miután Barnabásról Korinthusban szó sem lehetett, hanem, kétségkívül, szó volt Apollosról, mint ki pártvezér is volt: az állítás, hogy nekik kettőjüknek, a két alapostolnak nincs is joga nem saját keze munkája után magát fentartani, csakis Pálra és Apollósra vonatkozhatott és így a Βαρναβας név az Απολλος helyett egyszerűen tollhibának tekinthető, mely származhatott későbbi másolótól, de származhatott magától Páltól is, mint nyelvhiba, vagy Sóshtenestől, kinek Pál a levelet toll alá mondta. Miután a IV. 8—17. s folytatólag a IX-ben apostolságának s szabad voltának védelmét bevégezte, egyszersmind védekezik azon két főfő váddal szemben is, melyet a zsidókeresztyének ellene emeltek; először X. 1—22. az ellen, hogy őt tették felössé némely korinthusiak kétfelé sántikálásáért az egy igaz Isten s a bálványok között, másodszor X. 23. f. azon váddal szemben, hogy botránkozások okozója — a zsidó és keresztyén előtt a legiszonyatosabbat, mert az annyinak vehető, mint valószínű bálványimádás, a bálványáldozati húsnak megevését megengedvén. Amarra, határozottan, egyszerűen felelhet; azt ő maga is élesen kárhoztatja. A második do-

logra nem mondhatja, hogy ő nem engedi, mert meg kell engednie: „Mert az Úr az egész föld és mindaz, ami azon van“ XI. 26., de felhívja híveit, hogy legyenek tekintettel a mások lekiismereti érzékenykedésére, s ne botránkoztassanak senkit, hanem alkalmazkodjanak, mint ő teszi, a göröghez is, de a zsidókhoz is. S végzi, amivel kezdte: „Az én követőim legyetek, mint én is a Krisztusé vagyok. Ime, az első főrész, a pártoskodás ellen.

S mi lehet természetesebb a világon, mint hogy, miután apostoli különös, mondhatjuk kizárólagos jogát a korinthusi gyülekezethez, jobbra és balra kimutatta, s miután ismételtén felhívta őket, hogy az ő követői legyenek, azonnal intézkedni kezd, mint a gyülekezet valószínű apostoli fejedelme? S következik, egész természetesen, a 2-ik főrész — a szervező intézkedések része. „Dicsérlek pedig benneteket, hogy mindenben megemlékeztek rólam és amint rendeltem néktek: rendelkezéseimet megtartjátok“ XI. 2. E bevezető szavak után megteszi sorban, mind az istenitiszteletra irányuló intézkedéseit. 1-ször hogy a nők az istenitiszteletra összegyűlve, a gyülekezetben is tartsák fent a fátyolt XI. 13—16.; 2-ször szervezi újból az úrvacsoráját XI. 17—34.; 3-szor érdemleg osztályozza a különböző lelkiadományokat, melyek az istenitiszteleteken érvényesítik magukat, kárhoztatván az azok feletti versengést s egyet magát is ez állítólagos lelkiadományok közül, nevezetesen az ἀρέθμα ἰσχυς-t, kiemelve a szeretetet, mint legfőbbet s egészen hátravetve azt, amit legnagyobb tartottak, a nyelvbeszédet, elébe tévén annak az egyszerű írásmagyarázatot XII. 1—XIV. 25.; 4-szer rendet állapít meg az istenitiszteleten: nyelvbeszéd kettő legyen, de legföljebb három, s ez is csak akkor, ha vannak magyarázók, kik ugyanazon számmal lehetnek; épígy írásmagyarázók ketten-hárman; s hogyha bármelyik esetben a beszélő után másikat készít szólásra az ihlet, az első hallgasson el; az írásmagyarázathoz mindenki hozzászólhat, de egymást kihallgatva s a bírálatot tűrni kell XIV. 26—33.; 5-ször az asszonyokat, kik szólásszabadságukkal bizonyára igen visszaéltek, annyira, hogy tán miattuk náluk okosabbak szóhoz nem juthattak, eltiltja az istenitiszteleten való szerepléstől XIV. 34—35.; s végül az ezen rendszabályok ellenében önféjűsködők rendreutasításával, berekeszti ezen intézkedő részt XIV. 36—40.

(Folyt. köv.).

P. Nagy Gusztáv.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ref. egyházkerület közgyűlése.

(Vége).

Szeptember 6.

A gyűlés pontban 9 órakor kezdetét vévén, tárgyalás alá vétetett az egyházak osztályozása és a lelkészek minősítése tárgyában készített véleményes javaslat. Körülbelül 4 órát igénybe vevő hosszas vita után — egyebeket mellőzvéen most — a lelkészek minősítésére nézve a következő szabályok állapítottak meg:

Első osztályú egyházba pályázhatnak: a) Mind-

azon rendes és s.-lelkészek, kik a lelkészképeségi mindkét vizsgálaton *kitűnő* osztályzatot nyertek, külföldi egyetemeken legalább 2 fél évet töltöttek s erről kifogástalan bizonyítványt mutatnak fel és a gyakorlati pályán legalább 2 évig sikerrel foglalkoztak. *b)* Azon rendes és s.-lelkészek, kik a lelkészképeségi mindkét vizsgálaton *kitűnő* osztályzatot nyertek, ha külföldi egyetemeken nem jártak és 4 évi sikeres gyakorlati szolgálat után. *c)* Azon rendes lelkészek, kik a lelkészképeségi vizsgálatokon nem nyertek ugyan *kitűnő* osztályzatot, de a lelkési pályán hű és áldásos szolgálat, tanulmányozás által maguknak érdemeket szereztek, 6 évi szolgálat után, melyből legalább 4 évet mint rendes lelkész töltöttek. *d)* Azon rendes lelkészek, kik egyházi tudományos vagy népnevelési irodalom terén magukat kitüntették, 4 évi sikeres gyakorlati szolgálat után, *e)* Azon theologiai, képezdei és gimnáziumi tanárok, kik az *a)* és *b)* pont alatti minősítéssel bírnak, két-, illetőleg 4 évi sikeres tanári szolgálat után.

II. osztályú egyházba pályázhatnak: *a)* Mindazok, kik a felsőbb osztályú pályázatra minősítve vannak. *b)* Azon rendes és segédlelkészek, kik a lelkészképeségi vizsgákat *kitűnő* eredménnyel tették le, ha szinte külföldi egyetemeket nem látogattak is. *c)* Azon rendes lelkészek, kik habár nem nyertek is *kitűnő* lelkési képesítést, de működésükben buzgóságot s gyakorlati jó sikert mutathatnak fel, négy évi szolgálat után, melyből legalább 1 évet mint rendes lelkészek töltöttek. *d)* A képezdei és gimnáziumi tanárok, ha szinte elsőfokú minősítéssel nem bírnak is, 3 évi sikeres tanári szolgálat után. *e)* Azon segédlelkészek, kik *kitűnő* lelkési képesítést nem nyertek ugyan, de működésükben buzgóságot, gyakorlati jó sikert mutathatnak fel, 5 évi szolgálat után.

III. osztályú egyházba pályázhatnak: *a)* Mindazok, kik a megelőző osztályú pályázatra jogosítva vannak. *b)* Mindazon rendes lelkészek, kik jó osztályzatú lelkési képesítést nyertek, két évi szolgálat után. *c)* Mindazon rendes lelkészek, kik elegendő osztályzatú lelkési képesítést nyertek, három évi szolgálat után, melyből legalább egy évet mint rendes lelkészek töltöttek. *d)* Mindazon segédlelkészek, s mindkét képeségi vizsgát letett tanítók, kik jó osztályzatú lelkési képesítést nyertek, három évi szolgálat után. *e)* Mindazon segédlelkészek, s mindkét képeségi vizsgát letett tanítók, kik elegendő osztályzatú lelkési képesítést nyertek, négy évi szolgálat után, ha hivatalukban buzgóságot és sikert mutattak fel.

IV-ik osztályú egyházba pályázhatnak: *a)* Mindazok, kik az előző osztályú pályázatra jogosítva vannak. *b)* Minden rendes lelkész, lelkészképeségi bizonyítványa tekintetében feltétlenül. *c)* Minden segédlelkész, két évi gyakorlat után.

A lelkészképeségi vizsgálatokat az egyházkerületi gyűlés a küldöttség munkálata alapján oly módon állapította meg, hogy összesen három vizsga tartandó; jelesül: *alapvizsga* a II-ik theologiai év bevégeztével; első lelkészképeségi vizsga, a 4-ik év bevégeztével; második vagyis utolsó lelkészképeségi vizsga, amaz után egy év múlva.

Szeptember 7.

A gyűlés 9 órakor kezdetét vévén, tárgyalás alá jött a nagy-szöllősi felebbezett lelkészválasztás ügye; itt az az eset fordult elő, hogy egy egyházmegyei tagja a kandidáló bizottságnak, mivel vérrokonságban volt egyik jelölttel, nem szavazott, így a törvényben hallgatagon lefektetett előnye az egyházmegyei tagoknak ezáltal elesett. Alaki hiányok miatt a választás megsemmisített.

Olvastatott Gelenczei Pál, főiskolai számvevő lemondása, ezzel összefüggőleg fölmerült azon körülmény is, hogy a gazdasági választmány elnöke, Saápi Sámuel is lemondott, mely utóbbi lemondás oda módosított, hogy csak fürdőbe utazott, egészsége helyreállítása végett. Gelenczei lemondása elfogadtatott, s mivel az iskolai pénztár számvevő nélkül egy pillanatra sem létezhet: elnökség megbízatott, hogy ideiglenesen ezen állást töltsse be. Ezen ügyekkel összefüggőleg felmerült, hogy a pénztár mai kezelése a kor kívánalmainak meg nem felel, minél fogva az elnökség felkérte, hogy minél előbb gondoskodják valódi szakértőről, ki a pénztár kezelési módjára vonatkozó célszerű tervet készítsen.

Szeptember 8.

A gyűlés 9 órakor megkezdetvén, világi elnök fölemlíti, hogy bár a múlt gyűlésen az ügyrend és tanácskozási szabályok elkészítették, de ezek figyelembe nem tartatnak jelen gyűlésen, mely miatt a tárgyalás meg lett nehezítve; indítványozza, hogy ezután pontosan megtartassanak a szabályok, hogy az ügydarabok az illető esperes urak által a szabályokban kitett 8, esetleg 5 nappal a gyűlés előtt a püspöki hivatalhoz felterjesztessenek; a megállapított sorrendről csak is a gyűlés közakarata nyomán lehessen eltérni; hogy pedig mindezek megtarthatók legyenek, a „házsabályok“ nyomassanak ki, s minden tagnak megküldessenek. Thali Kálmán felszólalása után ez indítvány azon módosítással fogadtatott el, hogy az ügyiratok beküldése 8 nappal a gyűlés előtt történjék.

Tárgyalás alá vétetett a *ref. segélyegylet* számadásainak megvizsgálásáról szóló küldöttségi jelentés. A számadás rendben találtatott. Azonban oly szabálytalanság észleltetvén, hogy gyakran az ügyvéd utalványára a betáblázás előtt kiadatnak a kölesönök, javasoltatott, hogy a kölesönök, míg a betáblázás teljesen meg nem történt, ki ne adassanak. Ezen javaslat véleményezés végett a gazdasági tanácshoz tétetett által. Ugyan-e jelentés javaslatba hozza, hogy a *ref. segélyegylet* pénzküldeményeinek postadíjmentessége illető helyen kérelmeztessék. Ez indítvány elfogadtatott.

A *gimnáziumi vallásoktatás* ügyében készített terjedelmes küldöttségi munkát, annak nagyfontossága miatt és azon okból, mivel már többen eltávoztak, kinyomatni rendeltetett, s tárgyalása a jövő gyűlésre halasztatott.

Tárgyaltatott *Görömbei Péter*, n.-kállói lelkész s ottani reáliskolai vallástanár folyamodása, melyben előadatik, hogy a vallástanár havonként 16 óra tartására köteleztetik. S mivel oly népes egyház lelkésze ennek meg nem felelhet, oly mérvű segélyezés kieszközlését kéri, hogy esetleg segédlelkész tartása által segíthessen az annyira fontos vallástanítás ügyén. Kellő figyelembevétel és óhajtott elin-

tézés végett a konvent elé terjesztetni határozatott e kérvény; addig is utasított Görömbei úr, hogy az ügy elintézéséig csak az eddigi heti 1 óra előadására szorítkozzék.

A debreceni tanítóképezde tanárai folyamodnak, hogy a tervezett országos tanári nyugdíjintézetbe ők is felvehetők legyenek. Ezen ügy komolyabb megfontolást igényelven s többféle érdekeket érintvén, a napirendről ezúttal levétetett.

Bejelentetett Kovács Ferenc, hódmezővásárhelyi birtokos 5000 forintos alapítványa, melyet ő az ottani gimnázium felsegélésére tett. Az alapítvány jegyzőkönyvileg is kifejezendő köszönettel fogadtatott s a nemes alapító lelkesen megéljeneztetett.

Olvastatott az országos középiskolai tanáregyesület jegyzőkönyve, a *tanári díjlevelek és csekély fizetések* javítása tárgyában. A díjlevelek, az egyes középiskolák alapjai s alapítványairól szóló okmányok bekérteni s a fontos ügy előkészítése végett a tanügyi-bizottsághoz áttétetni rendeltettek.

Olvasószoba s *képtár* alkalmas helyiség hiányában mindezekig nem rendeztetvén: elnökség a helyiség kiszemelésével megbízott.

Mácsai Sándor, 350 forint évi fizetéssel állandó zenetanárul alkalmaztatott.

Ezen ügyek ekként elintéztetvén: a gyűlés 2 óra 10 perckor befejeztetett, d. u. 4 órakor azonban ismét megnyitván a gyűlés, a felebevezett ügyek intéztettek el bíróságilag. Mindössze 3 ügy volt, de oly hosszú és bonyodalmas, hogy elbírálásuk majdnem 5 órát vett igénybe.

Ime ezekben befejeztük volna tudósítói tisztünket; azonban nem tehetjük le tollunkat anélkül, hogy igazságot ne szolgáltatassunk ünnepélyesen és nagy lelkesedéssel beigitatott főgondnokunknak, azon durva megtámadtatással szemben, melyet ellene *Szász Béla*, a „Kolozsvári Prot. Közlöny“ 32-ik számában épolý tudatlansággal, mint vakmerőséggel elkövetett.

Szász Béla ugyan már több oldalról kikapta a magáét. Az „Egyházi Szemle“ „Névtelen“ szellemes írója, a „Debrecen“, „Budapesti Hírlap“, megtanították őt arra, amit még nem tudott, s figyelmeztették a közönséget arra, melyet Sz. B. szeretne, ha *nem tudna a világ!* Nem is foglalkoznánk vele tovább, ha azon egyházkerület közlönyének, melynek főgondnokául Váillyi János úr megválasztatott, csak egyetlen szava is lett volna azon durva sértegetések megtorlására, melyeket Sz. B. a „Kolozsvári Közlönyben“ szélnek eresztani jónak látott. Ez azonban, fájdalom! nem történvén meg, kénytelenek vagyunk megkérdezni a tudós tanár úrtól, I. hogy vajjon melyik statisztikából jött reá arra az általunk nem ismert bölcseségre, hogy a tiszántúli egyházkerületben „*mintegy kilenc-félszáz szavazásra jogosult presbyterium vagyon?*“ S ennél fogva „*több mint 200 egyházközség nem élt volna választói jogával?*“ II. Hogyan meri az ő, egyetemi tanárságának *magaslatáról*, durva szavakkal leekézteni azon 299 lelkész és presbyteriumot, mely a kerület püspökének élén (Debrecen is egyhangúlag Váillyira szavazván köztudo-

másilag) Váillyira adta szavazatát? Hogy meri ezeket alacsony érdekű pártoskodás „rusticus kalvinyista simplicitas“ „parlagias darabosság“ vádjával illetni? Hogyan merészli a tündöklő múlttal, fényes egyházi s politikai pályával ékeskedő tisztes férfit, a legnagyobb egyházkerület általános szavazattöbbségével a főgondnoki székre emelt legfőbb egyházi hivatalnokot személyében s egyéni érdemeiben megtámadni; őt „*a mindennapiság közép színvonalán állónak*“ nevezni, „*kinek nevéhez nem fűződik sem a társadalmi vagy közművelődési, sem pedig az egyházi közélet terén egyetlen kiválóbb tett vagy alkotás hírneve sem?*“

Az első kérdésre nézve hajlandók vagyunk inkább a *tudatlanságot*, mint a roszakaratot, vagy szántszándékos ferdítést felvenni indokul. Ez az egyénre nem, legfeljebb a „*tudós tanárra*“ nézve lehet konpromittáló dolog. Egészen más színben tűnteti már fel Sz. B. urat a második pont alatt jelzett kérdésünk! Ismerjük a „*fényes palást alá elrejlőzni szerető s onnan ijesztgető „vastag embert;*“ hiszen eléggé lefejtette róla azt a fényes palástot a *zsinaton Kovács A.*

De azt a vakmerőséget mégse tettük fel róla, hogy az „*unio*“ nagyobb dicsőségére, oly qualificalatlan durvasággal gázoljon 299 lelképásztor, ugyanannyi presbyterium becsületében, kiknek s melyeknek élén legtekintélyesebb egyházunk, püspök elnökével áll. *Midőn tehát Sz. Béla durva megtámadását visszautasítom 298 lelkészársam nevében is*, átadom őt teljes mivoltában Királyhágón innen és túl mindazok elfogulatlan ítéletének, kik velem együtt őszinte barátai az óhajtott *unionak*, s kik meg tudják ítélni: meddig terjed az írói tisztesség határa, s hol kezdődik az a pont, amelyen aki túlcsapong, önmaga bélyegzi meg magát.

Ami már a harmadik pontot illeti: valóban teljesen indokolt azon méltó felháborodás, melyet Sz. Bélának a valódi érdemet eképen lerántani akaró közleménye szült nemcsak azok között, kik Váillyi úrra adták szavazatukat, hanem azok között is, kik a másik párthoz tartoznak. Hiszen több mint egy negyedszázados multja koszoruzza szeretett főgondnokunkat az elismerés és érdem babérkoszorújával. Önzetlen és tántorithatlan nemes jelleme, mely a legnehezebb időkben is kimagaslott, annyira felemelik őt, hogy a Szász Béla-féle megtámadtatások nem érnek fel hozzá. Magánéletében is folytonos, de zajtalan nemes cselekedeteivel, böles tanácsaival állott mindig ott, hol egy nemes jellemű honpolgárnak állani és tenni kellett; mint országgyűlési képviselő a legjelesebbek sorában tiszteltetett; míg *némelyek a gazdag napidíjakat s a kövér sallárriumokat markolgták*: ő, gondosan kezelt szép vagyonának megtakarított jövedelméből áldozott a közügyek oltárain. Mi hát az ok, hogy Sz. Béla mégis oly szemészöktibe merészel levegő-harcot vívni egy egyházkerület papsága s egy kerület érdemeiben őszült főgondnoka ellen? Hogyan merészli tisztátalan érdekekből, politikai indokokból származtatni egyházkerületünk tényét? A felelet igen könnyű: a hatalom szemében való széptevés az, amiért Sz. B. úr ily vakmerő szerepre vállalkozott.

S miután figyelmeztettük volna őt amaz evangéliumi mondásra: „*A tisztának minden tiszta,*“ azt hiszszük: teljes joggal térhetünk *immár napirendre* Sz. Béla handabandái felett.

Ezek után örömmel emlékezünk meg arról, hogy megválasztott főgondnokunk, az elnöki székben teljesen bebizonyította bölcsességét, erélyét, pártatlanságát, szigorú igazságosságát, annyira, hogy a legnagyobb örömlünket fejezhetjük ki e szerencsés választás felett; nemcsak mi pedig, kik választásához hozzájárultunk, hanem azok is, kik a másik párthoz tartoztak, teljes elismeréssel távoztak a gyűlésről és azon reménnyel, hogy jeles főgondnokunk vezérlete alatt óhajtott felvirágzáshoz fog jutni nevelésügyünk s egyházkerületünk anyagi és szellemi élete.

Lukács Ödön.

A felsőborsodi egyházmegye közgyűlése.

A f.-borsodi egyházmegye szeptember 4-én tartotta meg a varbói egyházban rendes őszi közgyűlését. Ez a gyűlés egyszersmind alakuló gyűlés volt, első az új 10 éves ciklusban, melyre egyházmegyénk a múlt tavaszi közgyűlés intézkedése folytán tiszti karát megválasztá. Azért természetesen, az esperes imája s szokott elnöki jelentése után, első tárgya lőn a közgyűlésnek az új tiszti kar megalakulása. Felolvastatott a szavazatbontó küldöttség jegyzőkönyve, melyből kitűnt, hogy az egész tiszti kar átment a tűzpróbán s egytől-egyig újra megválasztatott. Csak volt főjegyzőnk, a mindenki által tisztelt néhai *Bodnár András* helye maradt üresen, bizonyosságul annak, hogy oly munkás férfiú után nem oly könnyű a választás; elhagyott állása oly hevenyében s csak úgy egy szavazásra be nem tölthető. Új választásra jelöltetett tehát ki, volt két aljegyzőnk; kik közül, az új szavazáskor, a *Csontó Károly* neve jött ki az urnából; míg a másik: *Némedy József*, első aljegyzőnek választatván, a második aljegyzői hivatal *Vadász Pál*, szentpéteri lelkész által töltetett be. Azt hinné az ember, hogy ezzel aztán mindennek vége, pedig dehogy; most következik a java. Úgy a fő-, mint az első aljegyző helyett, lemondó leveleiket volt alkalmunk a gyűlésen tisztelni. Egyik családi szerencsétlen körülményeit, másik 15 esztendő szolgálatát emlegeti. Volt-e egyik-másik lemondásnak valami titkos oka vagy nem? azt én vizsgálni nem vagyok hivatott. Elég az hozzá, hogy a Csontó lemondása nem fogadtatott el, míg Némedynek 15 évi hű szolgálatát a közgyűlés figyelembe vette, s őt a jegyzőség terhe alól felmenté. A tanácsbírói karból is lemondott *Törös Pál*, világi tanácsbíró.

Ezután megalakultnak jelentetett ki a törvényszék; megválasztatott a lelkészjelölő-bizottság, melynek tagjai lettek: *Tóth Menyhért*, *Fekete József* és *Losonczy Károly*; póttagjai: *Szakal József*, *Ragályi Miklós* és *Sturmann György*, tanácsbírák; megválasztatott a segélyosztó-bizottságba az egyházkerület rendeletéből választandó két tag.

Megejtetvén ezen választások, áttért a gyűlés a komoly munkára. Két egyházunkban volt a lelkészi hivatal üresedésben. A rakacca-szendi egyházba *Körösi István* segédlelkész törvényesen elválasztatván, megerősítetett. A s.-kazai egyház szerencsétlenebb volt; egyhangúlag megválasztá lelké-

szeül *Bálint Dezső*, zádorfalusi papot, ki azonban a választást nem fogadta el.

Tanítói hivatalba való megerősítés csak egy volt és az is elég szokatlan. A s.-kazinci egyháznak ugyanis nem elég egy a jóból; egyszerre két tanító is verseng a megerősítésért. A s.-kazinci egyház ugyanis egyike azon egyháznak (hála Istennek egyházmegyénkben a legutolsó), melynek tanítói állomása hajdan academica promotioúl szolgálván, — a nevelésügy kárára — még ma is hároméves tanítóval töltetik be. Letelvén a három év, következik a hajsza az új tanítóra. Beküldik a chártát Patakra, itt néha elfogadja egyik vagy másik theologus, aki már nagyon megunta a zsidót tanulni, akarom mondani — akadémiai műszóval élve — hallgatni; néha nem akad senki; akkor mennek a chártával a preparandiába, ha itt sincs szökni akaró tanuló: más felé, mert tanítónak — már olyannak amilyennek — lenni muszáj! A múlt iskolai év elején is fogtak ők maguknak egy theologust, de biz azt az apja — igen helyesen — visszakergette az iskolába. Nem lévén ekként tanítójuk, újra elindultak tanítót fogni. Fogtak is maguknak egy, a losonci állami képezdében jeles osztályzattal kiállított tanítói oklevéllel bíró tanítót. Ez aztán kitúrte köztük a múlt iskolai évet. De a kazinciak úgy látszik, azt tartják: „*varietas delectat*“, mert az iskolai év végén újra hívtak theologust, s így most már kettő is állott az egyházmegye előtt a bekebelezést várva. Az egyházmegye az előbb választott okleveles tanítót erősíté meg. Jó volna bizony már az ilyen miseriáknak véget vetni, s a tanítóságot állandósítani; de ehhez tisztességes iskola és tanítólak szükséges. Ehez pedig pénz kell. De mivel ez az egyháznak nincs; meg kellene nyitni a híveknek az erszényt. És ez a jó kazinciaknak gyenge oldaluk. Könnyebb a más pénzén építkezni, azért nem restellik az országos könyöradománygyűjtést sem; pedig bizony önerejükől is felépíthetnék azt az iskolát, csak egy kicsit több buzgóság kellene hozzá.

Tanítóink feljajdultak a verses búcsúztató tervbe vett eltörlése miatt, s arra kérték az egyházmegyét, hogy miután ez az ő jövedelmeiket apasztja, hasson oda, miszerint ezen búcsúztatók továbbra is hagyassanak meg. De a gyűlés nem pártolja kérélmüket s e tekintetben a szabályrendelet-javaslat álláspontját foglalja el. Indítványozták továbbá a tanítók, hogy a népiskolai tantervhez leckerend is készíttessék az irodalmi kör által. Rég érzett szükség. Egyöntetűbbé tenné a tanítást. Felterjesztetett az egyházkerületre.

Tanácskozási szabályok és ügyrend készítése rendeltetett el; javaslat kidolgozásával a két ügyész bizatott meg.

Chárta-kérdésünk is volt; ez az örökös tengeri kigyó újra felötötte fejét. Végtelen, soha meg nem szűnő baj. Bizony a zsinat bölcsen tette volna, ha még pár héttel tovább ül együtt, s a charta-kérdést is rendezi; szabályokat, irányelveket állapít meg. De hát keserű alma ez; nem akartak az egyházi atyák beleharapni. Pedig nem az a mi bajunk, hogy egyik egyházkerület szervezete elütött a másiktól (most is elüt, példa rá Erdély), hogy egyikben egyházkerületi tanácsbírók voltak, a másokban nem; hogy egyikben így, a másokban amúgy választották a papot; hanem, hogy az elszegényedés örvénye felé rohanunk; s hogy papjaink

s tanítóink fizetése ingatag alapon nyugszik; chartáik — dacára a megváltozott időknek — a mult századok viszonyainak felelnek meg. E kérdéssel okvetetlen számolni kell. Azért célszerű volna erről első sorban maguknak a lelkész uraknak komolyan gondolkodni, s nem hagyni Édes A. felszólalását kiáltó szóként elhangzani a pusztában. Egyházmegyénk egyébiránt a felmerült ügyet erélyesen döntötte el. A jövő mutatja meg: nem vetett-e szelet s nem fog-e vihart aratni? A zilizi egyházban ugyanis az a visszás állapot van, hogy a zsellér ember többet fizet az egyházi hivatalnokoknak, mint a földdel bíró $\frac{1}{4}$ telkes gazda. Helytelen s igazságtalan a fizetési kulcs, emiatt évről-évre panaszok merülnek fel. A rendezéssel megbízott küldöttség jóakarata megtört a fizető lakosok makaesságán, kik az ajánlott igazságosabb fizetési kulcsot nem fogadták el. Egyházmegyénk tehát magává tevén a küldöttség által javasolt kulcsot, meghagyta az egyház presbyteriumának, hogy ezen az alapon új chartát s új kivetést készítsen.

Törvényszékünk is megpróbálta erejét. Két csekélyebb jelentőségű fegyelmi ügyet tárgyalt s ítélte el.

Az egyházkerületi szabályrendelet-javaslatok nem kerültek tárgyalás alá azért, mivel egyházmegyénk azokra már tavaszi gyűlésében nyilatkozott; hanem a papi jövedelmek összeírása hitelesítetett. Sajnos, csak egyetlen egyházunk lesz első osztályú, ha az osztályozási kulcs a kerületi javaslat szerint állapittatik meg.

Tárgyaltatott ezeken kívül még számos kisebb-nagyobb fontosságú ügy, de ezeknek, mint kevésbé közérdekűeknek közlésével nem veszem továbbra igénybe a t. olvasó közönség türelmét.

Debreczeni Bertalan.

A convent.

Magyarországi ev. ref. egyházunk, második egyetemes conventjét Kolozsváron, folyó évi szeptember hó 12. napján nyitotta meg. *Török Pál*, szuperintendens és a conventnek egyházi elnöke, buzgó és emelkedett szellemű imában kérvén mindenekelőtt a nagyfontosságú köztanácskozásokra istennek áldását és segítő kegyelmét, ezután *id. báró Vay Miklós*, világi elnök ő nagyméltósága, a következő, mély érzelemtől áthatott és a közönség részéről folyvást tüntető tetszéssel fogadott beszéddel nyitotta meg a tanácskozásokat:

Méltóságos és föltiszteletű egyetemes convent!

Engedjék a mélyen tisztelt convent nagyérdemű tagjai, hogy vajha mulandó testi gyengélkedését, kötelessége érzetének, mint mindig szokta, most is alávetett tisztelt elnöktársam s nemkülönben magam nevében is, szívünk mélyéből üdvözölhessem s szavakat kölcsönözhessek ily szép számmal lett megjelenésük feletti örömeinknek!

Azonban ebbeli hő érzéseim kifejezésével kapcsolatban, az öreg Simeonnak ezen szavai is tolnak még önzetlenül ajkaimra: „Mostan bocsásd el a te szolgádat Uram békeséggel,“ ami alig is lehet másként, ha elgondolom, hogy egyházamnak szentelt igénytelen munkásságom épen 60-ik évében s élttem alkonyán még egyszer szerencsés lehettem s pedig országunk azon részében nyithatni meg evang. református egyházunk conventjét, mely a vallásszabadság

szentelt földjének volt mondható már akkor, midőn Európaszerte a vallási türelmetlenség dámona dült és jobban, mint a bércek, vonta a válaszfalat a Királyhágón innen és túl között.

Mig itt, hol ma először gyűlnek egybe conventileg az egyetemes ref. magyar egyház képviselői, a dicső emlékü nemzeti fejedelmek védszárnyai alatt, a protestáns szellem elenyésző csekély megszakításokkal, szabadon fejlődhetett és megizmosodhatott; addig túlhan a protestantismus kiirtására törekvőkkel szövetkezett absolutismus, a protestáns szabadsággal együtt, a nemzeti alkotmányt is okvetlen megsemmisíti vala, ha az erdélyi fejedelmek ismételt harcra kelése segélyével ki nem vívják őseink azon örökbecsű békekötéseket, melyek azóta, valamint egyházunk autonómiájának, úgy a nemzeti szabadságnak is védbástyáiul szolgáltak!

Hála a nemzetek sorsát intéző gondviselésnek, az ez úton fenmaradt szabadabb eszmék áramlatát követő nemzeti kitartás, utóljára is megtörte a romanismus kizárólagos befolyása alatt állott világi hatalmat és olyan szerkezetnek adott létet, melylyel ma már egyházunk a maga érdekeit, ha nem is azonosítani, legalább egyeztetni tudja.

Ennek tapasztaltuk jelenségét az országgyűlésen közelebb lefolyt középtanodai törvény tárgyalásánál is, midőn egyházunknak hagyományos autonómiájához ragaszkodó irányát követve, sem vehetők kétségbe a törvényhozás, az állam ebbeli intentióját, melyszerint késznek nyilatkozott az iskolai fentartók szabad rendelkezését jövőre is törvényileg biztosítani, feltéve, hogy azok viszont biztosítékot nyújtanak afelől, hogy az állam műveltségi érdekei s azoknak magyar szellemben történendő fejlesztése csorbát nem szenvednek.

Erről tanuskodik a közoktatási miniszter úrnak ezen középiskolai törvény életbeléptetése ügyében, az illető elnökség útján, a convent elébe leendő terjesztés meghagyása mellett, kévéssel ezelőtt érkezett leírata is, melyet szerencsém lesz maga helyén felmutatni és mely már csak alakját is tekintve, tanácskozásunk egyik elsőrendű tárgyát képezendvén, egyszersmind világosságba helyezendi: mit nyertünk, vagy mit veszítettünk amaz országos törvény által.

Szerintem aligha úgy nem áll a dolog, hogyha abban régibb, majdnem korlátlanak nevezhetett autonómiánkat tekintve, *némi* veszteségek vagy megszorítások konstathatók is; másrésről remélhető, ha a törvény pozitív határozmányainak mindenütt és minden részről jóakaratólag fog érvény szereztetni s majdan verseny is támadni a tanintézetek között, azoktól a középiskola egész tanfolyama alatt elerendő végcélnak, a mainál magasabb színvonalra emelkedése s fokozottabb szellemi fejlődés várható. (Élénk helyeslés.)

Azt, hogy melyek legyenek a törvénynek e célra törekvő azon pontjai, melyek végrehajtására a kormány lett országgyűlésileg megbízva s melyekre nézve tehát a mi közreműködésünket is felkéri az illető miniszter úr, magából a majdan felveendő leíratból fogjuk megérthetni; de tapasztalni azt is, hogy a budapesti januári convent célszerű előintézkedései s az időközben működött tanügyi bizottság eljárása által már könnyítve van ebbeli eljárásunk.

Alkalmasint az e tárgyú tanácskozásaink közben kerülend szőnyegre a tiszáninneni egyházkerület több oldalról

támogatott s elébünk utasított azon indítványa is, mely esetleg az állami segélyezésnek középiskoláink érdekében leendő igénybevételét foglalja magában. Mert nem is említve az 1848-iki vallásegyenlőségről szóló törvényt, tény az, hogy vannak gimnáziumaink között olyanok, melyek a legnagyobb erőfeszítéssel sem lesznek képesek azon kellékeknek megfelelni, melyeket az új iskolai törvény elébük szab és kétségtelenül az illetén lehetőségek forogtak a törvényhozás szemei előtt, midőn arra hatalmazá fel a kormányt, hogyha egy ilyen intézet fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, ugyancsak a törvényben megállapított feltételek mellett segélyezhesse, illetőleg gondja alá vehesse.

Azonban épen ezen, noha gondoskodó ingerentiajától az államnak tartanak sokan, aggodván, hogy ezáltal a híveknek az egyházi intézmények fentartása körül eddig tanúsított buzgalma csökkenne, idővel tán teljesen is lehülne; miért is kérdésbe tétetett: nem lehetne-e az állami segélyezésnek oly módját találni, hogy a szükségessé vált állami gyámolítás az alapító és feltartó testületek autonóm működését ne alterálja.

E hozzánk utasított indítvány, illetőleg kérdés, mindenesetre olyan, mely annyival inkább méltó az egyetemes convent figyelmére, mivel az egyház jól felfogott érdekével az semmiesetre sem férne össze, sőt szerintem meg sem lehetne engedhető, hogy az egyes testületek vagy intézetek magok kezére lépjenek az állammal alkuba.

Magától értetődik az is, hogy azok, miket ez irányban végezni fogunk, ágostai testvéreinkkel kellő időben lesznek közlendők.

Ez időszerinti találkozásunkra halasztá az utolsó budapesti, akkori világi elnökét, gr. Degenfeld Imrét, időközben mindnyájunk fájdalmára elvesztett egyetemes convent az *országos egyházi közalap*, *domestica* kezelésének végelintezését is; e tárgyról azóta annyit írtak lapjaink, azzal oly bőven foglalkoztak az egyházkerületek és egyházmegyék, hogy feleslegesnek tartom magam részéről mindazok ismétlésébe bocsátkoznom, melyek ez ügyben egy- és másrésről elmondattak.

Nekem, ki zsinatunk e legfontosabb ügyében szerencsés valék a majdnem egyhangú végzést kimondani, s kinek nem lehet kétségem azok intentioi iránt sem, kik elsőik ténének kezdetben mindjárt életet adni annak; csak az szívetelteljes kéréssem, hogy oly végrehajtási módozatokról — mert hiszen ma egyébről szó sem lehet — méltóztassanak gondoskodni, melyek magának a szentesített törvénynek alapját meg ne ingassák; az azt napvilágra hozott nagyszerű eszmét el ne homályosítsák; annak magasztos főcélja utólerését háttérbe ne szorítsák, egyszóval az történetjék, mit a zsinat a conventnek tett köteleességévé; ez pedig a *domestica fentartása, gyarapítása és kezelése*.

A többi, elintézésünkre váró tárgyak elősorolásával nem kívánom a méltóságos és főtiszteletű conventet fárasztani; rendbe vannak azok szedve s akként lesznek majd felveendők, mint azt jónak méltóztatnak ítélni.

Mielőtt berekeszteném beszédemet, azt hiszem, mindnyájunk osztatlan érületét fejezem ki, midőn hálás köszönetet mondok Kolozsvár nemes városának s a helybeli ref. egyház mindenrendű tagjainak, szíves igaz magyar vendégszeretettel lett fogadtatásunkért; kettős halálával tartozunk t. Kolozsvármegyének a használatunkra annyi előzékenységgel átengedett kényelmes helyiségekért.

Mindezek után nincsen részemről egyéb hátra, mint hogy magunkat elnöktársammal a méltóságos és főtiszteletű convent kegyességébe ajánlva, annak tanácskozásait megnyitottnak nyilvánítsam.

Az elnök báró megnyitó beszéde után, részint a conventi, részint az egyházkerületi jegyzőkönyvekből megállá-

pitva, *Tóth Sámuel*, egyik jegyző, a conventhez utalt tárgyak sorozatát olvasta fel. A teendők hosszú sora, méltán meglephette a convent tagjait. A kisebb és nagyobb elintézni valókat összevéve, nem kevesebb, mint 82 különböző tárgy említettett fel. Ezek között a nagyobb horderejűek: az iskolaügyre, az anyakönyvek szabályszerű vezetésére, a váci siket-némek intézetének javára tett adományokra, a vasárnap megünneplésére, a Németh tábornok által tett alapítványra vonatkozó jelentések. Ezek után a lelkészképzésnek ügye, a hittanhallgatóknak iskolai tanítóként való képesítése, a közegészségtannak a hittani akadémiában való előadása, lelkészképesítő vizsgák, jelentés a gyám- és nyugtintézetekről: a lelkészek életbiztosítása, a közalapot intéző végrehajtó-bizottság értesítése, az egyházi épületek tűzkár ellen való biztosítása, az országos közalap állása s annak kezelése. Ezeken kívül az egyes egyházkerületek által áttett kisebb-nagyobb fontosságú kérdések, melyeknek hosszú sorát hallván és azoknak természete felett elgondolkozván, lehetetlen volt azon elszomorító és a jövőre nézve aggasztó gondolattól megszabadulnunk, hogy az egyházkerületek, mindinkább elvesztve önkormányzatuk iránt való érzéküket s eddig kipróbált erejükbe vetett bizodalmukat, maguk tesszék apródonként a conventet oly mindenható, mindeneket intéző központi hatalommá, melytől azelőtt méltán irtóztak, bizony sok olyan ügyet felebbezván a conventhez, melyet saját lábukon járva is elintézhethének, sőt elintézni egyenesen kötelességük volna. Ugy látszik: ma már az a varázs-szó orvosság minden bajunkra: „*Majd elintézi a convent!*”

Meghallgatván a convent tagjai a rájuk várakozó munka-programmot, Dr. *Szász Béla*, szintén egyik jegyzője a conventnek, azon átiratot olvasta fel, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter intézett br. Vay Miklóshoz, mint a convent világi elnökéhez. Ez átirat, némely előzmények után, arra hívja fel ő nagyméltóságát, hogy terjessze fel a főhatósága alatti középiskolákban érvényben álló tanrendszert és tantervet, mint amelyekből a tanítandó ismeretek mértéke és az egész tanfolyam alatt elérendő végcél megítélhető, mellékeltetvén egyúttal a felterjesztéshez a használt tankönyvek névsora is. Bemutatni kéri továbbá az átirat azon változtatásokat, melyek talán a tantervben tétetnek; nemkülönben felkéri a convent elnökét, hogy az érettségi vizsgálatok úgy írásbeli, mint szóbeli tárgyára, valamint a vizsgálati eljárásra nézve dolgoztasson tervezetet s azt a következő tanév folyama alatt mindenesetre oly időben terjessze fel a miniszterhez, hogy ő a második félév kezdetén az utasítást kidolgoztathassa s végleg megállapíthassa. Felterjesztendő ezek után a középiskoláinkban jelenben érvényben álló mindkét rendbeli, a tanulókra és tanárookra vonatkozó fegyelmi és eljárási szabályzatok; végül az iskolákra vonatkozó statisztikai adatok.

Az átirat felolvasása után *Hegedüs László* állott fel, megmutatván most is, hogy mindenkor az első között szokott lenni ott, hol protestáns jogaink erőteljes védelmezésére van szükség. Beszédében elmondotta, hogy a miniszteri leirat, még ha lényege, tartalma és intézkedései helyesek volnának is, de alakilag nagyon eltévedettnek nevezhető. Ugy szól a conventhez, mintha az oly központi hatalom volna, mely teljesen elnyeli az egyes egyházkerületek jogait; ebből kifolyólag a convent világi elnökét is olyannak tekint, mint aminő az ágostai hitvallásuk főfelügyelője, holott pedig mindnyájan tudjuk, hogy conventünk világi elnökének távolról sincs szándékában az, hogy személyének ilyenmő jogokat követeljen, annál kevésbbé, mert hiszen nekünk a convent élén is kettős elnökségünk áll, mely körülményt a leirat teljesen figyelmen kívül hagyott. Ilyen tévedésekkel állván szemben, már most, az első lépésnél tisztázni kell azt a viszonyt, mely az egyházkerületek és a convent, nemkülönben a convent és a kormány között létezik. E leirat már

igen mélyen nyúl be iskolai önrendelkezési jogainkba, pedig a középiskolai törvény az egyházi főhatóságok rendelkezési jogát minden tekintetben sértetlenül hagyta. Részéről kétségbe kell vonni, hogy a convent tantervet készíthetne, mert ez az egyházkerületek autonóm joga és ha talán készíti is, az csak irányelveket, határokat szabhat meg, de nem adhat részleteiben is kötelező tervezetet, melytől az egyházkerületek el ne térhetnének. Ezeket meggondolva, kéri a leíratnak ilyen szellemben való tárgyalását.

Hegedűs beszéde mély benyomást tett, úgy a conventi tagok nagy részénél, mint a szép és válogatott közönség tagjai között s hibetöleg csak kezdete volt a convent szabad-elvű tagjainak az iskolai ügyben várandó csatározásnak, s hogy folytatása már ebben a pillanatban nem következett, annak oka az, hogy György Endre indítványára s a házszabályokra történt utalás mellett, egy kicsit még levétetett a napi rendről s véleményes jelentéstétel végett átadatott a tanügyi és jogi conventi bizottságnak. . . . Ott zártabb körben lehet beszélni, a szenvedélyek is lehülhetnek egy kicsit, ilyen jók a házszabálynak korlátozó békői!

Felolvastatott ezután azon indítvány, melyet Fejes István az államsegély igénybevétele végett tett egyházkerületünk ez évi tavaszi közgyűlésén. Püspökünk, *Kun Bertalan* úr, rövid, de meggyőző beszédben adta az indítvány indoklását. Arra hivatkozott, hogy a középiskolai törvény sok terhet rótt a felekezeti iskolákra, felállított követelményei által s ezen terheket a felekezet külső segély nélkül nem lesz képes emelni. Már ezzel magával eléggé indokolva van az államsegélyre vonatkozó kérésünk, természetesen oly segélyért, mely az egyházkerületek korlátlan rendelkezése alá bocsátatik, s mely az autonómiát nem sérti. Az államnak ugyanis nem lehet követelnie azt, hogy az általa dotált s esetleg fentartott tanári állomásokra ő tegye meg a kinevezéseket, mert az ilyen eljárás elkerülhetlenül összeütközéseket és zavarokat idézne elő. E tekintetben már maga a convent is ily álláspontot foglalt el régebben s remélve azt, hogy azt feledni most sem fogja, melegen ajánlja az indítvány elfogadását. *B. Vay Miklós*, elnök, hangsúlyozván azt, hogy a fenforgó kérdésben nem elégséges csupán csak az 1848. XX. t. c. 3. §-ára hivatkozni, mert akkor vajmi keveset érünk el, hanem egyenesen az új törvény alapjára kell állanunk: határozatképen azt mondotta ki, hogy ezen javaslat is a tanügyi bizottsághoz tétetik át véleményadás végett.

Ezek után *Török Pál*, püspök, mint az egyetemes tanügyi bizottság elnöke tett jelentést arról, hogy a bizottság július havában Budapesten megtartotta tanácskozásait s némely reábizott kérdést véglegesen eldöntött a maga körében s azokról a convent elé kész munkát terjeszt, némelyekre vonatkozólag pedig csak irányelveket jelölt meg a későbbi tárgyalások fonalául. Kész dolgozatai az egyetemes tanügyi bizottságnak: a lelkészképzésre (Lapunkban annak idejében egész terjedelmében közöltük) és a képezdei tanfolyam berendezésére vonatkozó szervezet. Ezek tehát azonnal tárgyalás alá vehetők. Az előterjesztő püspök indítványát pártolta Kovács Albert; Nagy Péter püspök és Szász Domokos pedig amellet emeltek szót, hogy ezen dolgozatok is adassanak át először a tanügyi bizottságnak s csakugyan ebben történt megállapodás. Ugyancsak *Török Pál* felhívta a convent figyelmét arra, hogy a jogügyi bizottság, gr. Degenfeld halála folytán, elnök nélkül maradt, előadója pedig nem is volt; mindkét hely betöltendő tehát. Ezen bizottság elnökévé aztán egyhangúlag *Vállyi János*, előadójává pedig *Véghelyi Dezső* választatott meg; sőt önkéntes ajánlkozás útján bizottságokba sorakoztak azon conventi tagok is, kik csak a jelen ülészen jelenvén meg, eddig még nem voltak beosztva.

Az a szemrehányás, melylyel a tanügyi bizottság elnöke illetetett némelyek részéről, amiért a beadványok és előterjesztések nem kerülnek idejében a conventi tagok kezébe, egészen ok nélkül való volt. ha meggondoljuk, hogy mostanában mindenben *vágtatunk*; lázas nyugtalansággal változtatgatjuk a terminusokat. Jegyzőkönyvileg elhatároztuk, hogy a convent ülései ezután novemberben fognak tartatni s mégis szeptemberben ülünk együvé s megzaklatjuk azt a szerencsétlen szerkezetű tanügyi bizottságot, s épen a kapkodó sietség miatt mindig elkésünk.

Ezek voltak a conventi tanácskozások első napjának tárgyai. Másnapra, a domestica kezelési módjának eldöntése tüzetett ki, melyre vonatkozólag, addig is, míg e nagyérdékű vitáról jövő számunkban részletes leírást közölhetünk, álljon itt röviden az eredmény előlegesen feljegyezve. Mint tudjuk: a dunántúli egyházkerület azt indítványozta, hogy az alap javára befolyó összegeknek csak 50 százaléka kezeltesse központilag, a többi az egyházkerületek és megyék közt osztassék meg. *Lónyay Menyhért*, hosszabb beszéd után, ezzel szemben határozati javaslatot adott be az iránt, hogy „mondja ki a convent, hogy e kérdésben határozni illetéktelennek tartja magát.” Határozati javaslata el is fogadtatott. Ugyanezen napon a conventi tagok tiszteletére nagy díszlakoma rendeztetett. (Folyt. köv.).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Aranymenyegző.** Tisza-Roffi *Borbély László* úr, a gömöri ref. egyházmegyének több éven át volt, szeretett és becsült tanácsbírája és *segédgongnoka*, ki egyházunk ügyei iránt ma is a legnagyobb érdeklődéssel viseltetik, s kedves neje, a vallásos kedélyű s fenkölt szellemű *Szathmáry Király Borbála*, folyó hó 7-én csendes családi körben, a legjobb erőnek s egészségnak örvendő, ülték meg boldog házasságuk ötvenéves emléknapiját. Egyházunk s az emberiség javára tartson még jótékony életök sokáig.

— **Decsi Dénes**, makádi ref. lelkész, a felsőbb törvényszék, e napokban, feddhetlen előéletének figyelembe való vétele mellett, 30 forint pénzbírságra ítélte el, egy gondatlanul megkötött *kettős házasság* miatt. — Egy nő ugyanis elváltatván a királyi törvényszéken, mint első forumon, az ítélet felmutatása mellett, új házasságra jelentkezett az említett lelkész úr előtt, ki is elfeledvén vagy nem tudván azt, hogy minden válópernek három forumon kell keresztülmennie, az illetőt kihirdette és megeskette. Mint tudjuk: a legújabb büntető törvénykönyvnek ide vonatkozó szakaszai, igen súlyos büntetést szabnak a lelkészre, ha ez irányban talán gondatlanságot követ el, s Decsi Dénes úr, mindenesetre a bírák jóindulatának köszönheti, hogy oly olcsón szabadult meg bajából. Minthogy a lelkész teendői ma már mindig bonyolultabbakká lesznek, s minden lépésünket törvények rendszabályozzák, valóban folytonos tanulmány és felvont figyelem mellett, csak a jó utasító könyvek segíthetnek minket, nagy felelősséggel járó tisztünk teljesítésében. Ebből a célból és ezen alkalommal, bizonyára nem veszik rosz néven tisztársaink, ha némely gyakorlati irányú segédkönyvre e helyen is felhívjuk figyelmüket. Ilyenek: *Beöthy Zsigmond*tól: „A magyarországi protestáns egyházra vonatkozó összes országos törvények.” 1876. *Vécsey Tamás*tól, a dunamelléki egyházkerület által kiadva: „A ref. egyházakat, lelkészeket és tanítókat érintő újabbkori törvények és rendeletek.” 1883. *Bakóczy János*tól „Bibliai szövegtár.” Ennek különösen „Függelék” része. 1872. *Nagy Lajos*tól „Eskető lelkész.” 1883. Ezeknek a nélkülözhetetlen könyveknek egy lelkész könyvtárából sem szabad hiányozniok.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos ref. közalapról szóló törvény gyakorlati keresztúlvitelének kérdéséhez.“ II. Kovács L. „Az országos tanító-gyűlés.“ Dezső L. „A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.“ (Folytatás). P. Nagy G. „A convent.“ (Vége). M. „A gömőri ref. egyházmegye közgyűlése.“ Kovács L. „Vegyes közlemények.“

Az országos ref. közalapról szóló törvény gyakorlati keresztúlvitelének kérdéséhez.

II.

Hanvai anyaegyházam dícséretére emlitem föl, hogy a domesztikára fizetendő évi járulékot önként, minden zúgolódás nélkül fogadta el, csupán az általam ajánlott fizetési kulcsot vette kisebbre. Egyik leányegyházamban a dolog már nem így könnyen ment; mert az új választáskor egy, a presbyteriumból kimaradt szájkodó atyafi elkezdett izgatni ellene, mondván: „ahá! ez megint új adó; most 20—30 krajcárt emlegetnek, azután ránk húzzák, esztendőre már 1—2 frt. lesz; ne írjuk alá, mert ha aláírjuk, még a maradékunk maradékan is megveszik; ha csakugyan fizetnünk kell, hát majd beexequálják rajtunk“ sat. Szerencsétlenségemre a tanító éppen ekkor szólította fel a híveket, hogy miután fiait iskolába akarja vinni, fizetését ma vagy holnap mindenki okvetlenül vigye be; ugyanakkor a községi bíró is felhívta a közönséget, hogy miután a körjegyző holnap a községben fogja az adót szedni, a hátrálékos, törvényes végrehajtás terhe alatt adóját mindenki törleszsze le; mire a gondnok az egyházi tőkepenzsek kamatainak mielőbbi befizetését sürgette, hozzátévé, hogy a harangozó sem tud élni, ha haladék nélkül nem fizetnek neki. Erre aztán az izgága atyafi ismét kifakadt, mondván: „Ime instálom, így van ez mindig, mindenki a magáét sürgeti; azt sem tudja az ember: hova, kinek fizessen előbb és mégis új adót akarnak ránk húzni; dehogy írunk alá“ sat. Én minden boszankodásom mellett is kénytelen voltam magamban elismerni, hogy ez embernek valóban sok igazsága van s éppen azért a papifizetés szedéséről még csak szólni sem akartam. Hanem az atyafit rendre utasítottam s addig el sem bocsátottam, míg a domesztika üdvös céljáról meg nem

győztem. Végre is bocsánatot kért s azzal menté magát, hogy nem értette meg jól a dolgot. Azonban a közönség szétment. anélkül, hogy ez ügyben végleg határozott volna. Majd meghalljuk — mondogatták — hogy lesz másutt; ne mi legyünk az elsők, akik aláírjuk. A másik leányegyházamban nem fogadták ez adózást ellenszenvvel; beláták a domesztika magasztos rendeltetését, s az értelmesebb rész az aláírást azonnal meg is akarta kezdeni, de kevesen gyűlvén össze az egyháztagok, a végleges határozatot más alkalomra halasztották. Általában ez ügyben minden anya- és leányegyházban kétszer-háromszor kell gyűléseznünk, míg valami eredményre jutunk. De fáradtságunkat nem sajnáljuk s így is kell eljárunk, főleg azért, hogy az eszmét érleljük, a dolgot részletesen meg-hányjuk-vessük; gyakorlati keresztúlvitelét illetőleg a legcélszerűbb módozatokat találjuk fel. E fontos ügyet nem akarjuk törrel-perrel keresztül hajtani; nem akarunk zúgolódást, elkeseredést támasztani, hanem inkább a kedélyeket akarjuk megnyugtanni s a dolgot oda vinni, hogy adományát erőszak helyett mindenki önként nyujtsa az úr oltárára.

Aztán valóban minél többször gyűlünk össze, minél többet tárgyaljuk e dolgot, annál több és célszerűbb módozatára találunk a nagy eszme megtestesítésének. Így p. o. egyik leányegyházamban szóba jött, hogy miután mintegy 7000 frt. tőkepenze van, ennek egy évi kamatját — természetesen az egyházmegye engedelmeivel — arra használja fel, hogy ez összeggel az egész egyház híveit megváltja a domesztika adójának terhe alól. Igaz, hogy így az egyház pénztára fizetné ki a váltáságot az egyes hívekért, mi első tekintetre úgy tűnik fel, mintha ez az egyházi felsőség által meg nem engedhető volna; de ha meggondoljuk azt, hogy e szép tőkét maguk a hívek az egyháznak önként odaajánlott regale jövedelméből, s szinte az általuk összeadott s több évig takarékmagtárilag kezelt s eladott gabonamennyiség árából tőkésítették és

gondos kezelés által, elég nagy kamat mellett növelték ily tekintélyes összegre: talán másképp tűnik fel előttünk e dolog s hajlandók leszünk megengedni, hogy az egész egyház domesztikai adóváltása az egyház e tőkéjéből fizetessék ki. Az egyházakat különben is maguk a hívek tartják fel s amikor azok a hívek áldozatkészségére hivatkoznak, zsebükből és erszényökből mindenkor fedezik azok szükségét. Aztán a domesztika is szent cél, s ha az egyházak saját tőkepénzökből fizetik ki a váltási összeget, azt is szent célra, Isten dicsőségére adják. Szó volt arról is, hogy a domesztikára fizetendő évi járulékot, a papi és tanítói fizetés-szedés alkalmával mindenki szemeséletül fizesse be, oly módon, hogy például az, aki a 20 krajcáros osztályba esik, a folyó életár szerint — a vegyes őszi literjét 5 krajcárral számítva — fizessen 4, a 30 krajcáros osztályú 6, az 50 kros osztályzatú pedig 10 liter életet. Ily módon a népesség s a domesztika évi járuléka arányában annyi életmennyiség kerül össze, melynek eladási árából a hívek évi járulékának összege egészen kitelik, vagy ha úgy vetik ki, belőle még az egyház javára is marad. Kisebb egyházakban elég lesz e célra 3—4 köböl életet összeszedni, melyet a gondnok elárusítván, annak árát, az egyház hívei évi járulékának összegéül, az egyházmegyei pénztárba küldi be. E módozatot is érdemes lesz több helyen, kivált a szegényebb sorsú egyházakban, megkísérteni.

Általában úgy tapasztaljuk, hogy a domesztika évi járulékának fizetési kötelezettsége alól, egyszersmindenkorra sokan meg fogják magukat váltani, nem akarván e kötelezettséget gyermekeikre terhül hagyni. Csakhogy erre az idő nem a legkedvezőbb, mert ez idén a hírek ország-szerte határozottan rossz termésről szólnak s a polgári adók is évről-évre emelkednek. És épen azért, mert e fizetési kötelezettség terhe alól sokan meg akarják magukat váltani, én részemről a domesztika évi járulékát, nem óhajtánám igen magasra csigázni, már csak azon indokból sem, mert a kevesebb összeget mindenki önként és szívesebben megfizeti, míg a magasra vett évi adót vagy sehogysem, vagy csak nehezen és kényszer útján lehet majd bevenni. De az évi adó magasra emelését lelkésztársaimnak már csak azért sem ajánlom, mert könnyen nekik lehet emiatt legtöbb kellemetlenségök. Az egyháztagok ugyanis e dolog felől mindenütt tudakozódván, tudomásukra fog jönni az, hogy máshol talán kevesebbet fizetnek e célra mint ők; ebből zúgolódás támad, hogy ime itt vagy amott ennyit fizetnek, mi pedig kétszer-háromszor annyit fizetünk s így a dolog odiuma természetesen arra hárul, ki azt először előhozta, aki ez adót szerintök rájuk húzta: a lelkészre. Ezért szükség, hogy a lelkész

ez ügy keresztülvitelénél kiválólag erélyes és óvatos legyen, mert így sok kellemetlenséget ki fog kerülni.

Két leányegyházamban szinte az anyaegyházam által elfogadott fizetési kulcsot akarom elfogadtatni, hogy t. i. a közalap évi járuléka egy telek után itt se menjen 50 krajcáron felül. Ezt azért teszem, mert ha anyaegyházam e kulcsot fogadta el, azt, hogy leányegyházam hívei, anyaegyházam híveinél e célra többet fizessenek, már csak azon okból is méltánytalannak tartom, mivel a filiák rendesen kevesebb isteniszolgálatban részesülvén, kevesebb egyházi terhet is viselnek, mint az anyaegyházak hívei. Elég, ha ők a domesztikára annyit fizetnek mint az anyaegyház hívei, mert az eddigi gyakorlat szerint azt kívánhatnák, hogy a már említett okból, kevesebbet fizessenek az anyaegyház híveinél. Lehetnek sokan, kik a főebb közölt kulcsot alacsonynak, s az eszerint kivetendő évi járulékot igen kevésnek fogják találni. De ha meggondoljuk, hogy például nálunk $\frac{1}{4}$ telek évi bérlete — holdját adón kívül 8 oszt. frtra számítva — ez idő szerint 80, egy fél teleké 160, egy egész teleké 320 oszt. frtra tehető: talán nem csalódom, ha azt állítom, hogyha az egynegyed telkes 80 forint bérletjövödelme után 20, a fél telkes 160 forint után 30, az egész telkes 320 forint jövödelme után 50 krt fizet: akkor ő vagyoni, jövödelmi és kereseti viszonyai szerint és azok arányában eleget fizet a domesztikára, mert ez is több jövödelme és keresete egy ezredrészénél. Igaz ugyan, hogy a törvény 219. §-a nem a jövödelem ezredrészét, hanem azon érték ezredrészét rendeli e célra fizetendőnek, melyet egy család évi fentartása igényel; de voltaképen mégis csak a jövödelem és kereset az, melyet megadóztat, mert bajos feltenni is azt, hogy valaki évi jövödelménél többet költsön, ha t. i. vagyonilag tönkrement nem akar. Ezért a dolgot jól megfontolva, az általam e lapok folyó évi 28-ik számában ajánlott fizetési kulcsot, most, kivált a szegényebb és mostohább anyagi viszonyokkal küzdő vidékeken, kissé magasnak tartom.

Ugy látszik, hogy az osztályozást az élet és gyakorlat fogja végleg megállapítani. A gyakorlat be fogja hozni az 5 és 10 krajcáros osztályokat is; az fogja az osztályozást arányosabbá tenni. Mert például ha egy zsellér 20, egy fél telkes pedig 30 krt fizet: akkor amaz, vagyoni állását és keresetét tekintve, sokkal többet fizet mint emez, bár ez utóbbi, mint fönnebb említettem, vagyoni állásához és jövödelméhez képest, szinte eléggé meg lesz róva. Ezért ha a fizetésben némi arányosságot akarunk behozni, a 20 krajcáros osztályt kellejebb szállítanunk.

Ugyde mikép tesszük ezt, holott az osztályozás conventileg van megállapítva? Hát úgy, hogy magunk csinálunk osztályozást oly formán, hogy a legszegényebbek közül kettőt is besorozunk a 20 krajcáros osztályba. Ha egy nem bírja megfizetni a 20 krajcárt, fizesse meg kettő. Mert ha a fizetésből mindazokat kihagyjuk, kik a 20 krajcárt nem képesek megfizetni, akkor egyházaink népességének néhol negyedresze is ki fog maradni. Ezt pedig nem lehet, nem szabad megengednünk. Véleményem szerint, minden krt el kell vennünk, egy fillért, egy szem életet sem szabad visszautasítanunk. Nyitnunk kell 5, 10 krajcáros osztályt is, s amely összeg ily módon akár pénzül, akár szemes ételtől összerakul, az vagy mint önkéntes adomány adassék a domesztika pénztárába, vagy maradjon saját egyházunk javára. A magasabb osztályokat is arányosabbá lehet tenni, oly módon, hogy 10—20 krajcártól kezdve 60—70 krajcárig — mert faluhelyen egy telek birtoknál többel bíró egyháztag kevés van — minden osztálynál 10 krajcárral megyünk feljebb, mely osztályozás szerint aztán lesz 40 és 60 krajcáros osztályunk is oly módon, hogy akire 40 krajcár esik, az kétszer írja be magát a 20 krajcáros osztályba, akire pedig vagyoni viszonyai szerint 60 krajcár vettetik ki, az szinte kétszer írja be magát a 30 kros osztályba. Ez egy kis szabálytalanság lesz; de azt hiszem, hogy ezt a kerületek és a convent a szent cél érdekében el fogják nézni. Ez osztályozás azért szükséges, mivel nem mindenkinek egy negyed, fél, vagy egész telke van, hanem van néhány holddal több vagy kevesebb. Például ha valakinek 25 hold birtoka van, fél házhelynél többet bír s így már ennek birtokosa többet fizethet 10 krajcárral, mint a 20 holdas vagy féltelkes és így tovább.

Néhol sokan vannak a vegyes házasok. Ezek megadóztatásánál eddig a gyakorlat az volt, hogy ők az egyházi terheknek felét fizették. Azonban ezeknél szinte mindenbizonyynal tekintetbe kell jönniök a birtokviszonyoknak. Szerintem itt az határoz, hogy kié a birtok? Ha a birtok a ref. hitfelekezetű házastársé, akkor ő vagyoni viszonyai szerint adóztatik meg a törvény értelmében. Ha pedig hitfelekezetünk tagja vagyontalan, akkor a vele hasonló sorsuak osztályába soroztatik.

Ily sok csinja-binja van ez ügynek a gyakorlatban, melyeket mindenbizonyynal tekintetbe kell vennünk s úgy eljárunk, hogy sem túlságosan meg ne legyen róva senki, sem pedig a fizetésből ki ne maradjon, hanem a domesztika évi járuléka lehetőleg arányosan legyen megosztva hitfelekezetünk tagjai között. Egyik vagy másik túlságba menni nem tanácsos. A dolog különben

is nehezen megy; én részemről még talán a folyó évi októberre sem leszek a kivetéssel készen. De a nagy sietség az ügynek, szerintem, csak ártalmára lehetne. Én úgy vagyok meggyőződve, hogy két-három év is el fog addig telni, míg a domesztika ügye országszerte a rendes kerékvágásba jön, míg az egész munkálatba összhang, egyöntetűség és arányosság hozatik be.

En talán sokat és az unalomig írtam e tárgyról, annak gyakorlati kiviteléről, de ezt az ügy érdekében és azon meggyőződésben tettem, hogy felesleges munkát talán nem végeztem s hogy lelkésztársaim az általam elmondottakat figyelemkre méltatják s itt-ott talán alkalmazni is fogják.

Kovács László.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos tanitógyűlés.

E lapok hasábjain már említve volt a folyó évi augusztus hóban Budapesten tartott országos tanitógyűlés. Reméljük, hogy az ott kifejtett egyházpolitikai nézetek nem maradnak viszhang nélkül.

Azonban e lapok programjával megegyezőleg vélünk cselekedni, ha az országos tanitógyűlésnek a szervezkedési, neveléstani s didactikai tekintetben létesített megállapodásaival is foglalkozunk.

Hogy az ország tanítóinak koronkénti összejöveteleire a tanügy fejlesztése tekintetéből szükség van, azt mai nap senkisé fogja tagadni. Csak azon kérdés állott még eldöntetlenül, hogy szabad szövetkezetek legyenek-e azok az országos összejövetelek, melyeken tetszés szerint minden tanító részt vehet s tárgyait teljesen maga választja; vagy pedig a tanügyi kormány által kezdeményezett s kedvezményezett hivatalos gyűlések, melyekben a tanitóságnak az ország minden részéből küldött képviselői tanácskoznak a tanítóegyesületek által ajánlott s a miniszterium által tanácskozás alá bocsátott tételek fölött? Az előbbi ugyan szabadabb mozgást enged a tanitóságnak, de gyakorlatilag kevés látható eredménye van, mert nincs aki megállapodásait közérvényűvé tegye. Az utóbbi kevesebb tért nyit ugyan a sérelmi politikának, de annál termékenyebbnek ígérkezik nevelés- és oktatástani tekintetben, s gyakorlatias voltát biztosítja az, hogy megállapodásainak fogantatásáról a tanügyi kormány gondoskodik. Németországban az előbbi, Schweizban az utóbbi irány fejlődött ki. Nálunk az első egyetemes tanitógyűlés (1848-ban) ez utóbbi alapon volt szervezve. A hetvenes évek vidéki tanítóegyesületei is többnyire ez alapon szervezkedtek. De már az 1872., 1874. és 1878. években tartott *egyetemes* tanitógyűlések a németországi minta szerint indultak. A tanügyi kormány ez egyetemes tanitógyűlések eredménytelenségét látván, az országos tanitógyűlést képviseleti alapon szervezte. Az első országos tanitógyűlés 1881-ben a két irány hibeinek küzdelme között folyt le. Az ideai gyűlésen az ország tanitóságának nagy többsége félrevetette az egyetemes tanitógyűlések eszméjét, s (az első szervezkedés óta felmerült hiányok pótlásával) elfogadta az országos képviseleti tanitógyűlést; ezáltal declarálta, hogy a tanügyi kormány támogatása mellett

biztosabbnak látja működésének sikerét. Nem mondhatni, hogy a szervezkedés minden tekintetben kielégítő, de elegendő a további fejlődés alapjául.

A tanítók családtagjainak anyagi helyzetére, jövőjének biztosítására nézve nagyfontosságú Eötvös-alapnak, az országos képviseleti tanitógyűlés pártfogása alá helyezése s a tanítók országos árvaházának létesítése voltak aztán a gyűlés fontosabb tárgyai, melyek azonban a tanitóságnak belügyei levén, kevésbé érdekelhetik e lapok olvasó közönségének nem a tanitói osztályhoz tartozó részét.

A neveléstani kérdések közül legmesszebbre ható volt a *tanulók túlterhelését* tárgyzó tétel.

Míg egyrésről mindenrendű és rangú államférfiak a népiskolát tekintik a felmerült társadalmi bajok ellen alkalmazható egyedüli panaceának; míg a szülők is a gyakorlati élet szempontjából hasznosnak látszó új tantárgyak tanítását követelik: addig másrésről, különösen orvosi körökben, a gyermekek túlterhelteséről s a serdülő generatio elsatnyulásáról hallatszik a panasz. A közvélemény Scyllája és Charybdise között ide s tova hanyatott tanitóság elérkezettnek látta az időt arra, hogy immár irányadólag lépjen fel e kérdésben, nyivánítsa szakértői nézetét s álljon a közvélemény élére, hogy annak irányt adjon. Az augusztusi országos tanitógyűlés kimondotta, hogy a népiskolában részint a tanterven kívüli tantárgyak tanítása, részint a tananyag terjedelmének túlságos kibővítése, részint a tananyag csoportosításának hiánya miatt, csakugyan megvan a túlterheltes, melynek megszüntetése céljából szükséges: az *osztott és osztatlan népiskola tananyagának megkülönböztetése, az ez alapon készítendő tantervben előírt tantárgyak pontos megtartása, helyes tanórarend sat.*

E kérdéssel lényegileg kapcsolatos azon didactikai kérdés: minő elvek szerint teendő különbség az osztott és osztatlan népiskola tanítási anyaga között?

A népoktatási törvény elősorolja a népiskolai tantárgyakat, a miniszteri tanterv megállapítja a tananyagot. Miután azonban nem tesz különbséget osztatlan és osztott népiskola között, azon téves gyakorlatra adott alkalmat, hogy az iskolai hatóságok a falusi tanítóktól is kívánták, hogy mindazon tárgyakat (ugyanazon terjedelemben és beosztással) tanítsák, melyek a városi (többtanitójú) népiskolában taníthatnak. . . *Ime a tanítók túlterheltesének kérdése.* Miután pedig hat osztályt alakítani a falusi iskolában nem mindenütt lehet, mert nem járnak 6 évig iskolába a gyermekek, hát beosztották a hatévi tananyagot négy évfolyamba; sőt látván, hogy a városi népiskolák számára írott tankönyveket betanítani, terjedelmök miatt a falusi iskolában képtelenség: annál fogva írtak száraz compendiumokat, melyek szívet s elmét hidegen hagytak. Ehez járult még, hogy némely iskolai hatóság az osztályok combinatioját sem engedte meg. Az osztatlan népiskolák tanitói váltig panaszkodtak e nehéz helyzet fölött, de a hatóságok a tantervre hivatkoztak.

A vitás kérdést az országos képviseleti tanitógyűlés a *tantárgyak csoportosításával* oldotta meg. Kimondotta ugyanis, hogy a *törvényben előírt tantárgyak mindegyike az osztatlan népiskolában is tanítandó ugyan, de a tananyag mennyiségének kifejtésére új tanterv készítendő. A tanórarendben külön kitett tantárgyak gyanánt a vallás- és erkölcsstan, beszéd- és értelemgyakorlat, írás és olvasás, számtan, ének, torna és kézimunka tanítandók. A mértan és rajz a számtanítással kapcsolandó egybe. A nyelvtan, helyesírás, szép-*

írás, iránygyakorlatok, nemkülönben a reáltantárgyak olvasó-könyv alapján tanítandók.

Csak sajnálni lehet, hogy az országos tanitógyűlés ezen tételnek, az előkészítő-bizottság által megállapított szövegezése által mintegy kijelölt határokon túlmenni nem akarván, nem ölelte fel a tanítók túlterheltesének megszüntetésére vezető másik igen fontos eszközt, az *osztályok combinatioját*, jöllehet tárgyalás közben e kérdés csaknem teljesen megállapított.

A második szakosztály, mely a most említett tárgyat lelkiismeretes buzgalommal és alapossággal tárgyalta, egy másik kérdés megfejtésével is meg lett bízva, mely az előbbivel szoros egybefüggésben van. Ez a *népiskolai olvasó-könyv* kérdése volt. A szakosztály, bár az előbbi tétel megfejtése az idő nagy részét igénybe vette, mégis három félnapon tárgyalta e második kérdést; de az idő rövid volt ily nagy fontosságú ügy tárgyalására; így a jövő országos tanitógyűlésre leendő kitűzését javasolta a plenumban, mit ez azzal fogadott el, hogy e fontos kérdés a hazai tanítóegyesületek közgyűlésein leendő tárgyalásra ajánltassék.

Ugy hiszem, hogy nem lesz érdektelen a három félnap tanácskozmány alatt felmerült nézeteket röviden főlemlíteni.

Némelyek a többtanitójú népiskolában is olvasó-könyvek alapján kívánták a reáliákat tanítani, a többség azonban e nézetet mellőzte; ellenben egyértelműen volt a szakosztály minden tagja az iránt, hogy az egytanitójú népiskolában célszerűen berendezett olvasó-könyv helyettesítse a külön reáltankönyveket. Azonban némelyek két részre kívánták az osztatlan népiskola olvasó-könyvét felosztani, melynek első része erkölcsi és nyelvképző olvasmányokat tartalmazna, a második rész a reáltantárgyak köréből vett s szilárd dispositioval bíró darabokból állana, melyeket a reáltantárgy szerint kellene csoportosítani. Látni való, hogy ez alig lenne egyéb, mint az eddigi olvasó-könyveknek a reáltankönyvekkel való külső egybefűzése. Ismét mások a nyelvi s irodalmi képzésre szolgáló aesthetikai s ethikai irányú darabokon kívül a reáltantárgyak köréből vett ismeretterjesztő rajzokat kívántak nyújtani, melyekről végül rövid csoportosítás és összefoglalás közlendő. A többség véleménye azonban nem kívánta a reálirányú darabok szakok szerinti csoportosítását, hanem inkább az évszakok szerinti beosztást ajánlotta, sőt az olvasó-könyv végére javasolt összefoglalást is mellőzendőnek vélte; kívánta ellenben, hogy a gyermek minden reáltartalmú darabot fogalmazásúl dolgozzon fel s illető reál-fűzetébe beírja; ezekbe írandók végezetül a csoportosításokat tartalmazó fogalmazványok is, melyek kezelésére az egytanitójú népiskolák tanitói számára írandó módszertan adna utasítást.

Ime ezek voltak a második országos tanitógyűlés főbb mozzanatai. Ha egyebet nem tett volna, minthogy szükségesnek nyilvánítá az egy- és többtanitójú népiskola tananyagának megkülönböztetését, már azzal többet használt volna, mint a régi egyetemes tanitógyűlések az ő gravamen politikájukkal.

Irodalmi körünkben a tanterv és tanórarend kérdése már több mint két éve függő kérdés; ime, az országos tanitógyűlés megállapodása egyik tájékoztató fáklya lehet ezen kérdés eldöntésénél. Dezső L.

TÁRCZA.

A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.

(Folytatás.)

Miután az első részben a pártoskodással végzett, s a maga különös apostoli előjogait kiemelte; s miután a második részben, ezen előjogaira támaszkodva, a gyülekezet istenitiszteleti ügyeire fontos rendszabályait megtette: ismét igen természetesen tér át arra, aminek a helye csakis itt van leghátúl, a különösebben *leveli dolgokra* és pedig itt is először a hallomásból ismert fontosabb és másodsor a levelileg megkérdezett kevésbé fontos dolgokra vonatkozó válaszára XV. IV. 18—VIII. XVI.

Nem lehetetlen, hogy azok közül, melyek ezen harmadik főrész első felében épúgy, mint azok közül, melyek a másodikban tárgyalatnak, egyikre vagy másakra vonatkozólag a korinthusiak levelében is tételtett kérdés, úgy, hogy arra vagy azokra hátrább a tulajdonképi válaszban is felelhetett volna az apostol; de még akkor is, hogy mindazon tárgyakra, melyek ebben megbeszéltetnek, Pál önállólag, előrebocsátva felel, ez is csak az ő mesteri írói tárgyrendezését mutatja, mert előbb azokra felel, amik előbbre valók. Hanem valószínű, hogy ezeket mind az ott, Efézusban időző Chlooeától tudta meg Pál, s nem a gyülekezeti levélből.

Mindenekelőtt a legfőbb visszásságra (azon kor szempontjából nevezem visszásságnak), a legfőbb s legfontosabb vitás kérdésre terjeszkedik ki, melyet, mint értesül, Korinthusban *némelyek* támasztottak (XV. 12.), ugyanis a *testi feltámadás* kérdésére. Mindenekelőtt arra utal, hogy ez nem épen csak az ő specialis tana, hanem közös tan, épenúgy Péteréé is, sőt ő is azoktól vette, s épeztért bizonyos csudálkozással kérdi: „*Mimódon mondhatják némelyek közöttetek, hogy nincs a halottaknak feltámadásuk?*” Majd bizonyítani igyekszik, hogy valósággal van. És pedig teljesen azon kor köztudatából s egyéni általános világnézetéből meritett, de abban a korban igen helyén levő s meggyőző érvel, mely ide megy ki: A feltámadás lehetetlenségét nem lehet vitatni annak, aki hiszi a Krisztus feltámadását, s azt megtagadva, ezt is meg kellene tagadnia; ha pedig megtagadjuk, hogy a Krisztus feltámadott „*akkor hiábavaló a mi predikálásunk, hiábavaló a ti hitetek is*” (14. v.), „*akkor hát azok is elvesztek, akik a Krisztusban elaludtak*” (17. v.), akkor „*minden embereknel szánandóbbak vagyunk*” (19. v.). Igen, mert hisz ő is, mint általán kora, egész lélekkel csak azon a hiten csüngött, hogy a Krisztus *visszajő* és pedig *csakhamar visszajő*. Oh, ez a hit! Mely őt annyi szenvedés s nélkülözés között nyugodni nem hagyta, mely őt Damascustól Rómáig űzte, hirdetve mindenütt a megfeszítettet s a feltámadottat, mely őt a zsidóságon kívüli keresztyénségnek megalapítójává, s fogsága szívet-lelket ölő, tétlenségre kényszerített napjait neki elviselhetőkké tette, mely őt felmagasztosította a vértanúi halállal szemben, mely őt Neró kertjében csúful megölve is, szellemileg, évszázadokon át, a szellemvilág egyik fő vezéresillagává

tevé, — oh, ez a hit *szent*, mint történeti emlék, mint történeti factor. Amily haszontalan volna ma, a XIX-ik század hanyatló óráiban, mikor szemeinket a jövő XX-ikra vetjük, mikor senkisé ismét többé, annyival kevésbé csüng azon hiten, hogy a Krisztus testileg visszajő, pláne a mi életünkben még, az ég felhőivel s azzal vége lesz ennek a világnak, mikor az örök, a végtelen tökéletesedés maradandó értékű tana foglalta már el a naiv hit helyett lelkeinket, amily haszontalan volna, mondom, ma ez az érvelés, mikor már *senkinek* nem képezi ez a hit legfőbb vezérgondolatát: épolly meggyőző, döntő erejű volt ez az érvelés Pál tollából, akkor, amidőn *mindenki* e hitben s e hitért élt, s e hitben s e hitért halt meg, vagy halni kész volt minden pillanatban. De hát a korinthusi ellenzék oly érveket hozott forgalomba a testi feltámadás ellen, hogy Pál maga is meggyőzve azok által, a naiv zsidó feltámadási hitet elvetve, igyekszik annak helyébe a szellemi feltámadás tanát tenni, mely egy az okos görögök által is elfogadhatónak talált lélekalhatatlansági hittel, kimondván, hogy „*a test és a vér az Istenországot nem örökölheti*”; nem ez a test támad fel, hanem *szellemi test*, s mi, akik élünk (már t. i. Pál és némely kortársai, mint reménylő XV. 51.) *átváltoztatunk* testiek helyett szellemiekké. XV. 35—58.

2. Ezután mindjárt azon visszásság erős elítélésére tér át, melyet szinte hallomásból ismer, s melyet, hogy mily fontos ügynek tekintett, mutatja erős felháborodása: *a mostoha anyjával élő korinthusi egyén esetére*, IV. 18. V. 13. „Tehát, mert nem megyek hozzátok” — írja — „felfuvalkodtak némelyek. . . Hanem csakhamar el fogok menni, ha az Úr akarandja, s majd meglátom: nem azt, hogy mit, hanem annak értékét, amit a felfuvalkodottak beszélnek; mert az Istenországa nem beszédben áll, hanem erőben. Mit akartok? Vesszővel menjek hozzátok, vagy szeretettel s alázatos lélekkel? Mint bizonyos hallatszik köztetek valami paráznaság és pedig oly paráznaság, mely még a pogányok között sem; hogy valaki az ő atyjának feleségét bírja. Hanem hát ti fel vagytok fuvalkodva, nemhogy inkább azon búsulnátok, hogy kivetessék közületek az, aki ilyet cselekeszik?” S azzal a maga részéről kimondja a kirekesztő ítéletet s felhívja a gyülekezetet, hogy ezen kirekesztést még a közelgő husvéti ünnepek előtt hajtsa végre, s jövőben általán így járjon el minden *erkölcstelen s vallástalan gyülekezeti taggal*.

3. Ezután a VI. 1—11-ben keményen elítéli a *pogány bíróságok előtti perlekedést s általán a perlekedést*: „Van, aki merészel köztetek, vitás ügye levén a másikkal, a hitetlenek előtt perlekedni, nem pedig a szentek előtt?” S gúnyolódva mondja nekik, hogy a legsemmibb embereket ültessék maguk között a bírói székre. „Valóban, már maga az is határozottan károtokra van, hogy egymással perlekedtek. Miért nem szenvedtek inkább kárt? Miért nem hagyjátok magatokat inkább megraboltatni?” S ezzel fordít egyet a kérdésem: „De ti vagytok azok, akik másokat megkárosítanak, ti, akik rablásokat követtek el s még hozzá, testvéreiteken!” S óva figyelmezteti őket: „Ne tévelygjetek;” „az ilyenek nem nyerhetik el az Istenországot,”

ha ilyenek voltak is sokan, most már megvagytok váltva, tehát mintegy rájuk bízva, hogy egészítsék ki a gondolatot, hogy ezentúl ahhoz tartás magukat.

4. Végül VI. 12—20. szól a *nemi libertinismus ellen*. Ugyanis némelyek, azon az alapon, hogy tisztán természeti dolog, hogy mindazt megegyük ami a gyomrunknak jó, tehát minden szabad; épígy természetes dolognak tekintetve a nemi életet, mindent szabadnak vettek fel ezen a téren is. „Kerüljétek“ mondja „a paráznaságot. Minden véték, amit csak az ember elkövet, a testen kívülre irányúl, hanem az, aki paráználkodik, saját teste ellen vétkezik. Vagy nem tudjátok-e, hogy a ti testetek a bennetek levő szentléleknek temploma, melyet Istentől kaptatok és hogy nem a magatokéi vagytok, mert drágán lettetek megvásárolva? Dicsőítsétek hát testetekkel is az Istent!“

Megfelelvén így ezen vallásos és erkölcsi szempontból nagyfontosságú vitáskérdésekre, a harmadik főrész következő második felében (VII—VIII. és XVI.), a korinthusiak levelére való vonatkozással, áttér a *tulajdonképi válaszra*, az ártatlanabb természetű, s a föntebbiek mellett csekélyebb fontosságú *levéli kérdésekre*, melyeket e szavakkal vezet be: „*Ami pedig azokat illeti, amikről írtatok.*“ E cím alatt tárgyalja: α) a házassági kérdéseket VII. 1—24.; β) a szüzesség, VII. 25—40.; γ) a bálványáldozati hús. VIII., s végül δ) a kegyadomány kérdését. XVI. 1—4. Igen szép tárgyalás s különösen az α) és β) alatti fényes tanúbizonyosság az apostol nagy psycholog volta s valódi józan értelme mellett, melyeknek közelebbi ismertetése alól azonban annyival inkább fel kell magamat oldanom, mert jelen tárgyamra, az összefüggés szembetűntetésére az nem szükséges. Csak a következőket jegyzem meg. A XVI. fejezet bekezdése: „*περι δε της λογιαι, ami pedig a kegyadományokat illeti,*“ irányilag összefűzi e fejezetet a VII. s VIII. fejezettel. S második megjegyzésem az, hogy a VIII. fejezet itt már igen is érthető, helyén levő ismétel, a levélben azt jóval megelőzőtt X. fejezetbeli rövid s más vonatkozású tárgyalással szemben. Ott ugyanis a zsidókeresztén párttal szemben kifejtett apologiájában multhatatlanul kellett, a bálványozási szemrehányás mellett, ezen, azzal összefüggő másik kérdés érdemére nézve is nyilatkoznia. De csak annyit mond e helyen, előrebocsátásával annak, hogy azt általánosságban ő meg nem tilthatja, meg sem is tiltja, hogy alkalmazkodjanak, miként ő is teszi, mindenkihez, tehát a zsidók ebbeli előítéletéhez is a korinthusiak. Bizony ez csekély engedmény a zsidóskodó pártnak, s ezzel biz azok nem is lehettek, nem is voltak megelégedve. Érezhette ezt nagyon Pál is, s ép azért, mikor levelének vége felé közelget, s a korinthusiak egyes kérdéseit veszi elő azok leveléből, e kérdésekhez jutva, nem tér egyszerűen rendre felette, mint olyan felett, amit már *kellőleg* megbeszélt, hanem felhasználja az alkalmat, hogy e kényes, s később is mindenkor annyi baj kútforrását képező kérdésre visszatérjen, hogy valamiképp valamivel tán többet kísértsen meg mondani, több engedményt adni, ami tán az ellenfélnek méltánylásával inkább találkozhat, s ami tán békét hozhat létre. Végzetes volt e kérdésben a két párt viszonyára nézve, ha a részek ezen összeköttetése már Korinthusban, a levél első

olvasásánál megtörtént, mert rendesen olvasva, ha a X-ik fejezetet előbb hallott zsidóskodó erősen felháborodott is a laconicus visszautasítás felett, afelett, hogy Pál határozottan megengedi a bálványáldozati hús megevését, s tán csak az ő ámitásukra hívja fel arra a korinthusi görögöket, hogy *ő előttük* tartózkodjanak ezen förtelen élvezéséttől; később hallva, hogy Pál, levele végén (a VIII-ik fejezetben, mely különben 15-ik volna), mégis mindenképp capacitálja híveit, hogy *ne csak ő előttük, hanem egyáltalán tartózkodjanak ezen*, társaik szemében. *fertőzet* (μολυσμα) megevésétől, s hallva, hogy mily emphasissal végzi: „*Ugyanazért, ha étel-féle megbotránkoztatja az én testvéreimet, soha világ életemben (εις τὸν αἰῶνα) húst sem eszem, hogy testvéreimet meg ne botránkoztassam*“; ezt hallva, mondom, felháborodásuk lecsendesedett volna, mert hisz így a dolog érdemére nézve mégis eleget tett nekik Pál, s a béke lelke szállhatott volna le közéjük. Igenis, a VIII. fejezetbeli tárgyalás, nagyon is helyén van, nagyon is szükséges volt a X. fejezetben mondottak *után*, *azok után*. Ime, ez a két fejezet adta súlyos botránkozásai kö is, mint a pehely fel- s elrepült előttünk. Nem gyűjt ama szent hajdankor rejtélyeivel szemben.

Ime, a harmadik főrész a maga helyén s benne is minden egyes részlet, a maga helyén.

Végezve a választ, következik a *Záradék*, XVI. 5—24. És pedig XVI. 5—18. magán értesítéseket; 19—20. köszöntéseket; s 21—24. annak megjegyzésével, hogy a köszöntést már sajátkezűleg írta, a sajátkezű berekesztést foglalja magában.

Ime, helyreállítva, fővonásaiban, a nagy korinthusi levél eredeti alakja. Úgy vagyok meggyőződve, hogy e felfedezéssel némi szolgálatot tettem a tudománynak és a biblíának is, s ebben különösen Pál apostol írói jó hírnevének, mely amennyit veszített a korinthusi levél összezavart régi alakjával, annyit, sőt sokkal többet nyert az eredeti alak helyreállításával.

P. Nagy Gusztáv.

(Folyt. köv.).

KÖZÉLETÜNK.

A convent.

(Vége.)

Ott kellett megszakítanunk a mult alkalommal a conventról megkezdett ismertetésünket, midőn a szeptember 14-iki gyűlés tárgyaúl a domesztika kezelési módjának eldöntése tűzetett ki. Már jóval 9 óra előtt komor arccal, nyomott kedéllyel gyülekeztek a tanácsterembe a képviselők, érezve azt, hogy a mai napon a magyar ref. egyháznak anyagi existenciája felett kell határozniok. Az elnök ő nagyméltósága elfoglalván helyét, mindenekelőtt Szász Béla, jegyző olvasta fel a dunántúli ismeretes indítványt, majd ezzel összeköttetésben, a zsinati törvénynek a közalapra vonatkozó szakaszait, valamint az előbbi convent határozatát s az egyházkerületek jegyzőkönyvei közül azokat, melyeknek e tárgyra nézve voltak határozatai. Ilynemű előkészítés után, Lónyay M. állott fel s megtartotta hatá-

rozati javaslata mellett indokoló beszédét. A delegatoról vonván hasonlatot a conventre vonatkozólag, fejtegette annak hatáskörét és a zsinathoz való viszonyát. Elmondotta, hogy a convent nem törvénymódosító, még kevésbé törvényhozó, hanem csak a zsinat által megbízott végrehajtó hatalom, mint ilyennek feladata csupán a közalap fenntartásában s megteremtésében áll. A convent a zsinati törvényeket nem módosíthatja. Minthogy azonban a zsinat a kezelési módokat nem úgy írta körül, mint azt némelyek, talán a decentralis kezelés előnyére hinni szeretnék, a conventnek más-ként határozni joga nincs, sőt a kezelési indítvány tárgyalásába sem bocsátkozhatik. Lónyay M.-nek első sorban *Pap Gábor* püspök felelt. Ha áll — mondá — amit gróf Lónyay mondott, hogy t. i. a nevezett indítvány tárgyalása törvénysértés volna, akkor vétessék le az a napirendről. De a zsinati törvény a kezelés módozatáról határozottan seholsen intézkedik és ezt egyenesen a conventre bízta. Ezt vallotta az előző convent is, mely kimondotta, hogy e kérdést csak „ezúttal” nem tárgyalja. *Pap G.* püspök után *Körmendy Sándor* védte, szokásos erélyével, kerületének álláspontját. Ő élénk örömmel fogadja, ha a törvényhez oly emberek ragaszkodnak a leghívebben, mint gr. Lónyay; de azt már megdöbbenéssel hallja, ha általa az ügy megvitatása törvénysértésnek mondatik; mert az nem törvénysértés, mikor valaki egy még elintézetlen ügyben véghatározatot provokál s a törvény betöltését kéri. Az egyházkerületek igen nagy többsége a decentralisált kezelés mellett van s így az a közvélemény óhajának tekinthető. Elismeri, hogy központi erőkkkel sokat ki lehet vinni, lehet törni, zúzni, de a decentralis kezelés által az alap céljai jobban előmozdíthatók, míg a központi kezelés a prot. egyház multjával is ellenkezik. *Filó L.* szerint a convent nincs jogosítva, határozni az indítvány felett, s ha lenne is, akkor inkább azt volna hajlandó hinni, hogy a jogok átruházásával a zsinat tévedett. A kezelésre nézve a közvélemény is meg van oszolva, s bármely kezelés állapíttassék is meg, a kötelezettek azért fizetni fognak. Ha az egyházmegyék is részt kapnának az alaphoz, a zsinat által teremtett eszme alapján lenne megtámadva. *Beöthy Zs.*: Az előző convent is tévedett, midőn jegyzőkönyvébe az „ezúttal” való tárgyalást hangsúlyozta, mert e tárgyban határozni neki jogában nem állott. Sok elfogadható okot lát a kezelési indítvány mellett, de az azért mégis csak a zsinaton tárgyalható; épen azért maga részéről azon indítványt teszi: mondja ki a convent, hogy e tárgyban határozni magát illetéktelennek tartja s ez ügyben majd a jövő zsinat fog dönteni. *Nagy P.*, püspök oda nyilatkozik, hogy a conventnek nincs joga határozni e kérdés felett, mert a conventre a zsinat a 227. §-ban csak az alap felvirágoztatását és rendes kezelését, nem pedig *elkezelését* bízta. A convent a milliokat nem szerezheti be, ha azokat, még mielőtt meglelnének, elosztják. Nem is számolhat a tőkéről a zsinat előtt, ha azt másoknak adja át. Az elosztás után felmaradó csekélység, a sok kérelmezővel szemben, annyi volna csak, mint a futó zápor aszály idején. *Makkay D.* gr. Lónyayval nincs egy véleményben. A convent már egyszer magyarázott, sőt a zsinati törvényt is módosította, a domesztikai járulék mini-

mumának megállapításánál. Ha ezt akkor tette, ma is megteheti. *Hegedűs L.* egyetlen szót sem talál a zsinati törvényekben, mely a convent határozati jogát eltiltaná. Szerinte az esperesek, kik a gyűjtésre első sorban vannak hivatva, csak úgy gyűjthetnek sikerrel, ha a közalap egy bizonyos része az egyházkerületeknek adatik s ha elvül mondatik ki, hogy sem egyesek, sem gyülekezetek ne kérelmezhesenek, csupán csak az egyházkerületek ajánlatára. *Mocsáry L.* a központi kezelés mellett van, de nem látja: miért ne lehetne tárgyalni a dunántúli indítványt. Itt a conventen a centralisták vannak többségben, de künn a nép között, a decentralisták. A határozathozatal azonban a zsinat joga; kéri azért a conventet, hogy mondja ki határozatilag, hogy a convent azonnal hívjon össze zsinatot. *Kun B.*, püspök a dunántúli indítványt tárgyalatni kéri. A lelkesedés a közalap iránt nem nagy, gondoskodjék azért a convent oly módról, mely azt népszerűbbé tegye. Szóltak még a tárgyhöz *Ritoók Zs.*, *Szász D.* és *Szász B.* Lónyay határozati javaslata mellett; *Vállyi János* pedig ellene. Végre az érvek megbirkozása után szavazásra bocsátatván az ügy, elfogadtatott Lónyay indítványa s a convent 3 szavazattöbbséggel, mondhatjuk: a magyar reform. hívek többségének óhaja ellenére döntötte el az országos közalap ügyét. Ily körülmények között a nagyméltóságú báró elnök szívhez szóló és egységre, lelkesedésre intő emelkedett szavaira bizony igen nagy szükség volt, s kívánjuk: Magyarország legelső, legnagyobb protestáns emberének most is meglegyen a csüggedőkre nézve magával ragadó hatása!

A szeptember 14. gyűlésnek két első tárgyát ismét a domesztikával összefüggő kérdések képezték. Az előző gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése után nevezetesen megint a dunántúli egyházkerület abbéli indítványa olvastatott fel, mely azt javasolja, hogy a közalapra való adakozás életbe léptetése halasztassék el az 1884. évre. E javaslat indoklásául *Körmendy Sándor* felemlítette, hogy a kerületek az aláírási íveket akkor kapták kézhez, amikor már az egyházközségek költségvetései elkészültek s így az adakozás elkezdése ez évben már majdnem lehetetlen. De másfelől az esperesek, felsőbb hatalom támogatása nélkül nem is boldogulnak, ennek kikérésére pedig most már nem jut idő. A canonica visitatio alkalmával kellene a híveket az adakozásra buzdítani, de ezek ideje ez évben már szintén lejárt. *Ballagi Mór* arra hivatkozott, hogy sok helyen már folyamatban van a gyűjtés s a halasztás csak ártalmára válnék annak, ezért a halasztás kimondásától méltán tartózkodni kell. *Csonka F.* megemlíti, hogy ez évben a termés általában rosznak mondható s az adó behajtása e célra náluk már csak azon ok miatt is nehézzé válik, mert ott vannak családapák, kiknek egyházi adójuk, a közalapra fizetendő összeg nélkül is 35 frtra rúg. *Vállyi János* szerint a halasztás által az esetenként felmerülhető nehézségek nem lesznek legyőzve. A munkát már ez irányban a legtöbbben megkezdették s ezekre a halasztás csak lohasztólag hatna s emellett a convent méltóságához sem volna illő, hogy a már általa egyszer meghatározott határidőt tovább tolja, s így önmagát cáfolja meg. *Mocsáry Lajos* szerint ha a convent elveti a halasztási indítványt, a hátrálékfizetés a jövő évben

kétszeres adókievetés színében tűnik fel a hívek előtt. *Kiss Áron*, az előző conventen szintén az elhalasztás mellett volt, de most ragaszkodik a conventi határozathoz, mert a határozat erkölcsi súlyát a gyors megváltoztatással nem szabad csökkenteni. *Pap Gábor* úgy látja, hogy a nehézségek a conventben vannak. Ha az a múlt évben idejében tartja meg üléseit s kidolgozván a szabályokat, szétküldötte volna az íveket, most már minden készen volna s nem kellene halasztást kérni. De az ívek csak augusztus havában bocsátattak ki s így az összeírások nem történhettek meg. *Hege-düs László* a kétszeres adóbeszedés veszélyes voltát tünteti fel, *Makkay Dániel* pedig a mellett van, hogy a halasztás az ügyre veszélylyel jár, s a gazdáknak épen most van mit adniok, s csak is azon aggodalma van, hogy a convent még nem teremtven pénztárt, a begyűlt összeg az egyházmegyék pénztárában fog gyümölcsözés nélkül heverni. Ezen felszólalások után még *Körmendy Sándor* akart a végszó jogával élni, de amelytől elesett azon oknál fogva, mert itt nem az ő indítványáról volt szó, s így 23 szavazattal a dunántúli egyházkerületnek halasztási indítványa elvetetett. Több oldalról történt felszólalás után azonban, az osztályozást illetőleg elhatározatott az, hogy a 12 adózási osztály mellé még egy 13-ik is vétessék fel 10 kr. évi befizetéssel; valamint határozatképen mondatott ki az is, hogy az egyházi hatóságok kikerülésével a conventhez felküldött domesztikái kérvények nem fognak tárgyalatni s a domesztikára való adózástól felmentésnek helye soha sincs.

Ezek így döntetven el, az egyetemes tanügyi bizottságnak a theologiai akademiák és a tanítóképezdek szervezésére vonatkozó javaslata vétetett tárgyalás alá, s megemlítésre alig érdemes, csekély jelentőségű változtatásokkal el is fogadtatott. Némi vitára csak is az adott alkalmat, hogy mimódon lehetne a rendes hittani tanárok mellett, ezen szakban a licentiatos vagy docensi állomásokat berendezni. Az ügyszó hozzászólók majdnem valamennyien egyetértettek abban, hogy ez az egész kérdés tétessék át az egyházkerületekhez; csak *Beöthy Zsigmond* vonta kétségbe azt, hogy a convent határozathozatalának, az ilyen kérdésekben is szükségképen való előfeltétele volna a kerületek véleményének kikérése. Úgy látszik, hogy conventünk ezen érdemes tagja, túlságba csapongó centralistikus hajlamainál fogva, talán az egész magyarországi ref. egyházat egymaga is hajlandó volna elkormányozni, ha afelől megkérdeztetnék.

A szeptember 15-iki gyűlés kiemelkedő tárgyát a jogi és tanügyi bizottság véleménye, képezte a vallásügyi miniszter ismeretes leírata felett. A bizottság előterjesztése főbb pontjaiban a következő:

I. „Általában a felhívásban foglalt kívánalmak törvényen alapulók és méltányosak. Az egészen átömlő szellem bizalmat ébresztő és megnyerő. Mindazáltal idegenszerűnek tetszik a felhívásnak címe és méginkább olyanforma kifejezése, mely szószerint véve azon feltevést ébreszti, mintha a nm. miniszter úr úgy gondolná, hogy egyetemes magyar reformált egyházunkban, a szóban levő fontos tanügyi dolgokban, egyenesen és közvetlenül a convent elnöke intézkednék és rendelkeznék. Hogy ilyennemű feltevés jogosultságának még látszata is kikerültessék és jövőre is mindenféle félre-

értéseknek eleje vétessék, javasoljuk: méltóztassék a convent felíratilag emlékeztetbe hozni a nm. miniszter úrnak, hogy szentesített egyházi alkotmányunk értelmében ezen jog nem a convent elnökét, hanem magát az egyetemes conventet illeti. Ezzel kapcsolatban ajánltassék a nm. miniszter úr figyelmébe, hogy a conventnek kettős elnöksége van. Egyszermind kéressék fel a miniszter úr, hogy ezután leíratai fogalmazásában és címezésében mindkét körülményt tekintetbe venni szíveskedjék.

II. „A miniszteri felhívásban foglalt kívánságokra nézve megjegyezzük, hogy — miként tudva van — conventünk a középiskolai tanügy összhangzatos fejlesztése érdekében már f. év januárban tartott gyűléséből megtette a kellő intézkedéseket arra, hogy a zsinat által megállapított tanügyi szervezet az országos törvénnyel összhangzásba hozassék; ennek alapján a középtanodai tanterv, a fegyelmi szabályzat egyöntetűleg elkészítettessék. Az egyetemes tanügyi bizottság is elkezdte működését, de annyira még be nem fejezhette, hogy munkálata már most conventi tárgyalás és elhatározás elé kerülhessen. Ebből kifolyólag ajánlatba hozzuk: a) rendelje el a ft. convent, hogy az egyetemes tanügyi bizottság minél sürgősebben oldja meg feladatát, azaz b) tegyen javaslatot a zsinat által alkotott középiskolai tanügyi szervezetnek az 1883. XXX. törvényekkel való összhangzatba hozatalára nézve; c) állapítsa meg végkép a középiskolai tantervre vonatkozó javaslatát, tekintettel az 1883. évi január havában tartott convent jegyzőkönyve 24. pontjában kimondott irányelvekre; d) készítsen javaslatot a fegyelmi szabályzatokról; e) végül adjon kimerítőleg indokolt véleményt általában az érettségi vizsgálat berendezéséről és különösen azon kérdésekre s melyek a nm. miniszter úr levele ezen pontjában foglaltatnak.“

III. A nagyméltóságú miniszter úrnak kívánsága szerint küldessék fel az egyes egyházkerületekben jelenleg még érvényben levő tanterv, a tankönyvek lajtsroma és a fegyelmi szabályzatok; írassék meg az összhangzatba hozatalra és egyöntetű átalakításra tett sürgető intézkedés és az, hogy mihelyt ezen munkálatok, remélhetőleg még a jövő év kora tavaszán befejeztetnek, az országos 1883. XXX. törvények 8. §., 38. §. és 22. §. értelmében fel fogjuk terjeszteni.

A IV. pont alatt kifejezven a nagymélt. miniszter úr, hogy a főfelügyeleti jog gyakorlása szempontjából el fogja küldeni koronként küldötteit: kérdésbe teszi, hogy ilyennemű koronkénti intézkedéseiről elnök ő nagyméltóságát, avagy a püspököket értesítse-e előre. Véleményünk szerint a feleletben megírandó, hogy az ilyennemű értesítések az eddigi gyakorlat szerint a főtiszteletű püspökökhöz, illetőleg Erdélyben az igazgató-tanácsához küldendők.

Ugyancsak a IV. pont alatt felemlített részint tanügyi, részint vagyoniügyi statisztikai kimutatások koronkinti, vagy rendszeres felküldéséről szóló és a XXX. törvények 48. §-án alapuló felhívás tudásul és ahoz alkalmazkodásul veendő és ezen értelemben az egyházkerületek utasítandók.“

Nagyobb vitát csak a III-ik pont támasztott s azt *Mocsáry L.* kezdte meg. Szerinte nagyon is kérdéses, ha kötelessége-e az egyháznak e felterjesztés. Ő úgy látja, hogy erre vonatkozólag már is eltérők a nézetek. Szerinte

absurdum, hogy mindeme felterjesztések előbb a convent-hez küldessenek s csak az szállítsa azokat tovább. Javasolja, hogy a convent intézzén a kerületekhez egy leíratot, miszerint ezek a felterjesztendőket egyenesen a miniszterhez juttassák; mert ha a convent terjeszti fel ezeket, ezáltal a conventi elnökség hatósággá emeltetik, pedig az csak ephemer hatáskörű. *Ballagi Mór* oda nyilatkozott, hogy a Mocsáry indítványának elfogadása ellenkezésbe hozná a conventet önmagával, mert a multkor már ez ügyben más-kép határozott s annak különben is az a feladata, hogy összhangzatos iskolai berendezést teremtsen. *Hegedűs L.* szerint kétségen felül áll, hogy az ezután készitendő tanterv ezen tanévben nem lép életbe s így a miniszterhez fel sem küldhető. Így tehát a most érvényben levőket kell felterjeszteni, ezt pedig az egyházkerületek legkönnyebben tehetik. A vita bevégeztével az ment határozatba, hogy az összhangzatos tantervet a convent, a jelenleg fennállókat pedig az egyházkerületek terjesztik fel.

Ezután *Ritoók Zs.* olvasta fel a jogügyi bizottságnak a tiszáninneni egyházkerületnek az 1848. XX. törvénycikkre vonatkozó javaslatára tett előterjesztését. A bizottság véleménye oda megy ki, hogy az ügy most még nem sürgős s szövegeztessék fel a kerületek az országos törvény által követelt, de fedezetlenül maradt iskolai berendezési szükségleteikről részletes kimutatás készítésére s azt terjeszszék a convent elé. Bár *Kun B.* azon módosítást ajánlotta, hogy fejeztessék ki az, hogy ezen halasztás által az 1848. XX. törvénycikkben foglalt jogok nem tekintetnek feladot-taknak s bár Mocsáry, Hegedűs, Kiss Áron, Makkay e módosítvány mellett pártolólág szólaltak fel, az szavazattöbbséggel mellőztetett s a bizottság szövegezése fogadtatott el.

A szept. 16-ikán megtartott zárulésen, a tagoknak igen megapadt száma mellett lázas gyorsasággal járatta le a convent a még felmaradt tárgysorozatot. *Mocsáry* indítványára elhatároztatott, hogy az egyházkerületek figyelmeztessenek arra, hogy az államkormányval, az iskolák segélyezése céljából való mindennemű szerződéstől tartózkodjanak. Tudomásul vétetett, hogy a Németh tábornok-féle alapítvány ez időszerint 20 ezer forintot tesz, hogy az énekügyi bizottság 100 aranyat kíván írói tiszteletdíjakra fordítani, mely összeg az egyházkerületektől a szokásos kulcs szerint fog beszédetni. Az anyakönyvek egyöntetű vezetése céljából egy közös anyakönyvi mintázat állapittatott meg s az az egyházkerületekhez tétetik át. Tárgyaltatott a dunántúli egyházkerület azon kérelme, hogy a legátusok intézményét a convent támogassa meg; de kifejeztetett, hogy a zsinati törvények meg nem változtathatók; hanem ehelyett elfogadtatott ugyan-ezen egyházkerületnek abbeli indítványa, melynek értelmében az állam felszólítandó, hogy az egyházi törvényeket saját költségén nyomassa ki a maga közegeinek leendő szétosztás végett. Az egyházkerületek figyelmeztetni fognak arra, hogy felterjesztéseiknél ne a „helv. hitvallás,” hanem az „egyetemes, evangelium szerint reformált” címet használják, mert a zsinat ezt fogadta el. A váci siket-némák intézetére az egyházkerületek összes adománya 5102 frt. s így két ajánlásra van joguk. A vasárnap ügye, az adatok hiányossága miatt, más alkalomra hagyatott fel tüzetesebb

intézkedés végett. Ezek letárgyalása után ő nagyméltósága, az elnök a convent ez ülés szakát azon nap délutáni 2 óra-kor bezárta.

A jövő évi gyűlés helyéül Budapest jelöltetett ki.

M.

A gömöri ref. egyházmegye közgyűlése.

Tartatott Berzétén, 1883. szeptember 4-ikén. Nagy Pál, esperes mindenekelőtt mély fájdalommal jelenti, hogy egyházmegyei gondnokunk, *kis-csöltői Ragályi Gyula*, folyó év június 24-ikén a marienbádi fürdőben, életének 54-ik évében hirtelen elhunyt. Nem eseteli hosszasan az elhunyt kiváló nemes tulajdonait, hiszen ismertük őt mindnyáján, ismertük egyházas buzgóságát s erélyét s még azok is, kik nehezen tűrték az ajkairól lehangzott szavakat, az igazságnak kendőzetlen s gyakran kétélű tőrként ható igéit: most, midőn ref. anyaszentegyházunk ez erős oszlopa kidőlt, fájó érzettel teszük róla ama bizonyosságot: *ez az ember igaz vala.* Indítványozza, hogy elhunyt világi elnökének sírjára, az egyházmegye is tegye le az elismerés, szeretet és tisztelet örökzöld koszoruját. Fájó érzettel hallgatá végig egyházmegyénk e kiváló vezérférfia elhunytáról szóló gyász-jelentést, ki előbb mint tanácsbíró, majd mint egyházmegyei gondnok, az egyházmegyei és kerületi gyűléseken s azokon kívül, egyházi és iskolai ügyeink igazgatásában és böles intézésében oly tevékeny részt vett, s időt és fáradságot nem kímélve, nemcsak szóval, hanem tettel és nagyobb mérvű anyagi áldozatokkal építé az úr anyaszentegyházát; gazdag szellemi és anyagi tehetségeihez mértén szolgálván hazájának, egyházának s a társadalomnak; áldottá és örök-emléküvé tevén nevét, úgy a jelen, mint a jövő nemzedék előtt. Benne az akarat tetterővel, a cselekvési képesség, az igazság erejének érzete, férfiúi önzetlen nyíltsággal és szilárdsággal, a bíró szigora az atya kegyességével párosult. Őt férfikora delén szakítá el tőlünk a végzet, hogy ravatala felett gyászba boruljunk mindnyáján, kik őt ismertük, tiszteltük, szerettük és szeretetének melegét éreztük. Egyházmegyénk iránta tartozó hálás kegyeletét felállással fejezte ki, az elhunytáról szóló esperesi gyászjelentést szóról-szóra jegyzőkönyvbe vétetni, nevét és emlékét jegyzőkönyvileg megörökíttetni s fájó részvétét az elhunyt mély gyászba borult családjával is közölni határozta.

Felhivattak az egyházközségi presbyteriumok, hogy szavazataikat, a megürült egyházmegyei gondnoki hivatalra, a jövő tavaszi közgyűlést megelőzőleg, az esperesi hivatalhoz adják be. Világi elnökül, fennálló egyházi törvényeink értelmében, mint legidősb tanácsbíró, *Csider Károly* kéretett fel, ki székét azonnal el is foglalta.

A papi jövedelmek összeírása végett kiküldött bizottságok munkálata alapján, egyházmegyénk megyebeli egyházait következőleg osztályozza: *1-ső osztály:* *Hanva* (jövedelem 1433 forint.), *Pelsőc* (1297 frt.), *Rimaszombat 1-ső* (1281 frt. 76 kr.), *Jánosi* (1223 frt. 56 kr.). *2-ik osztály:* *Balog*, *Serke*, *Berzété*, *Kelemér*, *Tornallya*, *Putnok*. *3-ik osztály:* *Harmac*, *Simoni*, *Zádorfalva*, *Zehérje*, *Alsó-Szuha*, *Rimaszombat 2-ik*, *Vály*, *Zsip*, *Runya*, *Rimaszécs*, *Bátka*, *Naprágy*. *4-ik osztály:* *Ragály*, *Radnót*, *Beje*,

G.-Szkáros, Sájó-Keszi, Recske, Hubó, Szalóc, Szuhafő, Zubogy, Héth, Szutor, Aggtelek, G.-Kisfalud és Gice. *A minimum 600 frtot el nem érő állomások:* Uzapanyit, Horka, Imola, Martonfalva, Kövecses, Beretke, Kálós (403 forint 60 krajcár). A 44 lelkészi állomás összes jövedelme 34,251 forint 12 krajcárt tesz ki. Ez összeget 44 felé osztva, lesz az átlag 778 frt. 44 1/2 kr. Hogy azonban e munkát lehetőleg pontos és egyöntetű legyen, esperes bízott meg, hogy a papi jövedelmek összeírása végett kiküldött bizottságok tagjait, még egy közös értekezletre hívja össze, melyben az egyházak papi jövedelmét s azok jövedelem szerinti osztályozását, még egyszer tüzetes tárgyalás alá vévén, az itt-ott netalán mutatkozó hiányokat és egyenetlenségeket igazítsa ki s lehetőleg egyöntetűvé tett munkálatait, jövő tavaszi közgyűlésünkre terjeszse be.

Világi tanácsbíróul: *Sárközy Gyula*; egyházi tanácsbírákúl: *Balogh Béla* és *Tóth Sámuel*; világi jegyzőkül: *Szentpétery Béla* és *Farkas Gyula* választattak meg. Sárközy Gyula most lép be először a tanácsbírói karba; a többiek már előbb is benne voltak, de a tisztújítás hívei lévén, tavasszal ez elvi kérdés miatt hivatalaikról lemondottak, most azonban nagy szótöbbséggel újból megválasztattak. Az *egyházmegyei bíróság* teendőit egyházmegyénk, az eddig fennállott gyakorlat értelmében, az *egyházmegyei egyházi és világi tanácsbírói karra ruházta*, azzal bízván meg, hogy szükség esetén azonnal bírósággá alakulva, teendőiben az egyházi törvények szerint járjon el; amennyiben pedig a tanácsbírák eskü alatt szolgálnak, részükről a bírói esküt feleslegesnek tartja.

A *lelkészjelölő bizottságba*, az egyházmegyei közgyűlés által, titkos szavazattal, rendes tagokúl egyházi részről: *Szentpétery Sámuel*; világi részről: *Bornemisza István* és *Tornallyay Zoltán*; póttagokúl egyházi részről: *Balogh Béla*; világi részről: *Csöder Károly* és *Sárközy Gyula*, tanácsbírák választattak meg.

A domesztikával még most bajolunk javában; az aláírási íveket a gyűlésig, egyházainknak csak fele adta be, a nagyobb és népesebb egyházak még hátra vannak vele. Egyházmegyénk a közalap kezelése tárgyában, már a múlt tavaszi gyűlésen, a decentralisatio mellett nyilatkozott s ily értelmű indítványát a kerületre is felterjesztette. De a kerületi gyűlések ez ügy beható tárgyalását és végeldöntését, megfoghatlan okból, *gyűlésről-gyűlésre halasztgatják* s felette napirendre térnek, mint épen a közelebb tartott debreceni közgyűlés is tett. Pedig még a *convent összeülése előtt* kellett volna ezt a *kerületeknek végleg eldönteniök*. Sokan talán azon véleményben vannak, hogy miután a zsinat, a közalapról szóló törvény keresztülvitelét a conventre bízta, az *egyházkerületeknek joguk sincs arra*, hogy ez ügyet, annak megalkotását, szervezését és kezelését behatóan tárgyalják s ezek iránt határozatilag is intézkedjenek; *utasítást* pedig a kerületek, conventre menő követeknek, a modern alkotmányosság tana szerint, *nem adhatnak*. Igen, de az éremnek más oldala is van. Ily eljárás mellett könnyen megtörténhetik s erre a most megtartott convent is fájdalmas példát mutatott, *hogy az a néhány tagból álló convent nem az 5 egyházkerület*

közvéleménye és megállapodása szerint, hanem annak ellenére fog épen a legfontosabb ügyekben határozni. Ezért kellett volna, meggyőződésem szerint, a kerületeknek a domesztika kezelése tárgyában is *határozott állást foglalniok* és megkívánniok, hogy a conventre menő követek, erkölcsi köteleiknek tartsák, úgy ebben, mint minden fontosabb ügyben, *kerületeik határozata és közvéleménye értelmében eljárni és szavazni*; ha pedig kerületük véleménye az ő meggyőződésükkel ellenkezik: legyen erkölcsi bátorságuk *megbízatásukról lemondani*; különben könnyen oda juthatunk, amitől előre is sokan méltán féltek, hogy t. i. a convent *abszorbeálja a kerületeket*, konfiskálja azok jogait s végre is valami *Oberkirchenrath-féle* intézmény fejlik ki belőle. Már ma is sokan *sakkhúzást* látnak abban, hogy a convent a *kerületi gyűlések előtt* hivatott egybe, holott a dolognak megfordítva kellett volna történnie s a conventnek a kerületi tanácskozásokat kellett volna bevárnia s tájékozni magát a szőnyegen levő fontos egyházi ügyek felett hozott kerületi határozatok felől. A modern alkotmányosság hívei ugyan erre azt mondhatják, hogy az utasítások kora lejárt s az országos képviselőket sem köti többé semmi utasítás. Igen, de tőlük a választók nyílt *programmot kívánnak* s választók és választott között csak akkor jó létre a kölcsönös bizalom, ha a képviselőjelölt programja a *választók meggyőződését és politikai elveit fejezi ki* s e programm erkölcsileg annyira kötelezi a képviselőt, hogyha attól egyben vagy másban eltér, köteles *mandatumát letenni*. Az egyházi életben pedig a conventi képviselőktől programmot nem kívánhatunk, sok tárgyban meggyőződésüket sem ismerhetjük. Nem akarok én conventi képviselőinknek részletekig menő utasításokat adni, csak azt óhajtom, hogy ők kerületeik véleményét, legalább a fontosabb ügyekben, szemelött tartsák. Első tekintetre úgy látszik, mintha az efféle beszéd conventi képviselőink ellen *bizalmatlanságot involválna*. Távol legyen. Ez inkább az *egyházkerületek jogainak garanciája akarna lenni, a convent túlkapdsai ellen*. Mi bízunk conventi képviselőink jellemtisztaságában, kipróbált hűségében; de, uraim! az alkotmányosság köpenye s a szabadelvűség álarca alatt, *sok minden megtörtént már!* Sokszor van szélcsend alatt, míg a magasban villámok cikáznak s az ellenkező széláramokból támadt vészterhes felhőből alázúgó vihar, mikor nem is vélnők, egy pillanat alatt letarolja a tavasz pompájában úszó rétek és mezők virányait. . .

De nem folytatom tovább; most veszem észre, hogy tárgyamtól, a domesztikától, messze eltértem; pedig még meg kell róla említenem, hogy a conventi szabályrendeletnek megfelelőleg, az egyes egyházakból beadandó táblázatok felülvizsgálása s a lehető hibák és aránytalanságok kiigazítása végett, esperes elnöklete alatt egy 5 tagból álló bizottság neveztetett ki.

A sárospataki irodalmi kör elnöke által egyházmegyénk tanító-testületének megbírálas végett megküldött népiskolai tankönyv-kéziratok megbírálására, nevezett testület *Fülep Benjámin* rimaszombati-, *Füköh Adolf* pellsüci- és *Lenkey János*, feledi tanítókat nevezte ki. A

tanítói esküt e gyűlésen 5 tanító tette le egész ünnepélyességgel. A segédlelkészek ismét szaporodtak. Hárman kebeleztettek be egyházmegyénkbe. *Hallgató János* keleméri, *Nagy Sándor* romaszombati, *Osváth Bertalan* harmaci segédlelkészekül erősítették meg.

Három egyházunk van jelenleg tanító nélkül. Miután ez állomásokra egyéneink nincsenek, oda utasítottak az egyházak, hogy tanítói állomásukra a „Néptanítók Lapjában” hirdessenek pályázatot, önként értetvén, hogy a tanító behelyezése csak az esperes beleegyezésével s az egyházmegye utólagos megerősítési jogának épségben tartása mellett történhetik meg.

A *lelkészi gyámegylet* vagyoni állása, a folyó évi zárszámadás szerint 3120 frt. 27 krban állapított meg. Ez egylet csak pár év előtt keletkezett s célja a lelkészi özvegyeknek és árváknak az eddiginél nagyobb mérvű segélyezése. A régiebb *lelkészi gyámoda* mult évi bevétele volt 14,290 frt. 25 kr., kiadása 769 frt. 13 kr.; maradvány 13,521 frt. A *tanítói gyámoda* mult évi bevétele 13,024 forint 63 kr., kiadása 729 frt. 25 krajcárt tett ki.

A népiskolák második félévi állásáról szóló iskola-választmányi elnöki jelentés szerint, egyházmegyénkben osztályzatra nézve van 23 kitűnő, 40 dícséretes, 5 kielégítő iskola. A tankötelesek 95½%-a jár iskolába. Eszerint egyházmegyénk, iskolázás tekintetében, az ország legelső megyéi között áll. A *ragályi* iskola, járvány miatt május 10-ikén bezáratott. Hanyag iskolázás csak néhány egyházban található. Egy tanító fegyelmi ügye bíróságilag tárgyalatott. Esperesi megdorgálásra ítéltetett s egyszersmind tanácsoltatott neki, hogy úgy egyháza, mint saját érdekében tegye magát változásba.

Ugy látszik, hogy az egyházak, az egyházmegyei közgyűléseken, világi küldöttek által, nem igen akarják magukat képviseltetni; nem óhajtkák erőszben törvénybiztosította jogaikat gyakorolni. E gyűlésre 43 egyházunk közül világi képviselőt csak 5 küldött. A jövő tavaszi közgyűlés helyéül *Balog* tűzetett ki.

Kovács László,
—♦♦♦—
egyházmegyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A „Protestáns Egyh. és Isk. Lap” nagyérdemű iskolaügyi rovatvezetője, azokra, melyeket én lapunk 37-ik számában, a „*sárospataki főiskola álarcos jóakaróihoz*” írtam, ismét „*magasabb tisztességű journalistikai*” ügyességgel és ismeretes alapossággal, szóról-szóra a következőket válaszolja: „Aki elolvasta Mitrovics Gyulának a „Sárospataki Lapok” legközelebbi számában megjelent invektíváit: *nem fogja kívánni* tőlünk, hogy azokat feleletre *méltassuk*. *Önérzetes* embernek ezekre *felelete nincs*. Azon munkatársunknak azonban, aki lapunk 1882. évi 3. számában, a sárospataki főiskola évi számadására néhány megjegyzést tett, tartozunk azzal, hogy az ő nevében és megbízásából kinyilatkoztassuk, *miszerint (!)* nem igaz, amit Mitrovics állit, hogy ő (már t. i. *Ambulans*?) *bevallotta volna* Mitrovics előtt, **hogy azt a bizonyos incriminált közleményt ő írta**. Eszerint Mitrovics, ahelyett, hogy a rágalmazás vádja alól **csak egy szóval is tisztázta volna**

magát, még tetézte hibáját, midőn nem mond igazat. Mert hát így tanítja ezt az erkölestan.” Ennyi az, egész terjedelmében, amennyi nevemre címezve, egyenesen nekem szól; mert az, ami ezek után mondatik, már határozottan a *könyvtárnok* érdemeit méltányolja, mint ezt én mindjárt a vita kezdetén említettem s az a fővárosi finom journalistikai modorban nekem is szánt „*ostoba*” minősítés, már inkább csak *galgóci* modorban való méltatása az én hajdani működésemmek a „Prot. Egyh. és Isk. Lapban” s csak egy *fővárosi példa* arra, hogyan szoktassuk mi, falusi szerkesztők, az olvasókat a magasabb tisztességű journalistika műnyelvének élvezetéhez. Engedjen meg a nagyérdemű rovatvezető úr, s különösen olvasó közönségünk türelme, hogy ez alkalommal még csak néhány észrevételt tessek ez alapos beszédekre. Először is készséggel veszem tudomásul Ambulansnak azon értelmes, saját énjét kitagadó megbízását, illetőleg kijelentését, amelyben, megirtózva a nyilvánosságtól, tudtomra adja, hogy ő nem ő s Ambulans nem Ambulans. Már ez a saját személyisége iránt tanusított önérzetes zavar, elégséges egyelőre nekem. Másodszor megjegyzem, hogy ezt az egész kellemetlen ügyet, semmivel sem lehetett volna rövidebben s *engemet lesújtóbb módon* elintézni, mint úgy, hogy Ambulans és a rovatvezető úr előállanak a saját nevükkel s megszégyenítvén az én *invektívámat (!)* megmutatják, hogy íme, kik azok, kik a főiskola igaz barátai; hanem, e helyett, még most is alarc alatt bujkálnak s az alól szórják morális leckéztetésüket. Ily körülmények között s ilyen önérzetes, bátor emberekkel szemben, igenis, feltartom azon kijelentésemet, hogy Ambulans, még a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” 1882. évi 3-ik számában megjelent közlemény előtt, egy közlékenyebb pillanatában és egy másik cikk megjelenése alkalmából, előttem igenis megvallotta igaz *magyar* nevét s hogy én azzal *már most* elő nem állok, annak oka az, mert megígértetett nekem, hogy az év végén, a „Prot. Egyh. és Iskolai Lap” tartalom-rovatában, az iskolai értesítők ismertetője is közleni fogja nevét, s minthogy itt egy egész atyafiságos koalícióban levő férfiak támadásáról van szó, én nyugodtan bevárom azt az időt. Akkor már mulhatlanul *nevekkel* és némi új és jellemző adatokkal is fogok szolgálni s *akkor* lesz eldöntendő az a kérdés is: van-e nekem, erkölcsi szempontból, bármi legkisebb tekintetben is szégyenelni és tanulni valóm Ambulanstól és a „Prot. Egyh. és Isk. Lap” rovatvezetőjétől, s majd *akkor*, saját nevük alatt mondják szemembe, hogy nem igazat mondok. Addig nekem, aki nyílt sisakkal harcolok, van jogom állítani a sárospataki főiskola „*álarcos jóakarói ellenében*,” hogy *nemcsak hogy nem mondtak igazat, hanem ők azok, akik hibájukat még tagadással is tetézik*; de hogy ennek a *tagadásnak* milyen erkölcsi súlya lehet az én *állításommal szemben*, épen Ambulans részéről, azt ítélje meg az olvasóközönség abból, hogy *melyikünk mondott igazat* a főiskola számadásairól s mennyiben számítható be komolyan az olyan *önérzetes* embernek, az igazmondásból nekem adott leckéztetése, akit két olyan kifogástalan erkölcsi testület *hazudtol meg hivatalosan*, mint amilyen a számvevőszék és az egyházkerület közgyűlése. Dehát „*önérzetes ember-*

nek az ilyenre nincsen válasza!!" s mikor én az ilyen jóakarók ellen felháborodva kikelek, az „*rágalom és nem igazmondás!!*” A leálcazás és nyilvános színvallás terminusát nem én tűztem ki olyan messzire, ismétlem azért: addig már legyünk egymás iránt türelemmel s nyugtassa meg Ambulanst és a rovatvezető urat „*önérzete*”; ha ugyan az oduból maró kígyónál és álaré alatt támadó embernél önérzetről és nem inkább csak kényelmes biztonságról lehet szó!?

Mitrovics Gyula.

— **Néhány szó Ungi úrhoz.** E lapok 37. számában az egyházmegyei gyűlés kimagaslott ügyei, Orémus főjegyző által egy kis tömjénfüsttel fűszerezve, közöltettek. Kevésnek találattván ez, tollat ragadt Ungi és folytatta tovább; kifejezve erős sajnálkozását, hogy a békés tanácskozmányt megzavarta egy egyházi tanácsbíró *indokolatlan* fellépése a *tanítótestület ellen* sat. Kedves érzélemmel olvastam ezen talpraesett közleményt, melyben Ungi oly kitűnő Mecenása lett — felkérve-e vagy elkeseredett szívérzete miatt — a tanítótestületnek, melyet annyira megsértettnek talált és a melyben *elképedve* kedves szavakat intéz hozzám, utalva Kanthoz, Napoleonhoz, Reményihez, Rafáelhez. Igen szépen köszönöm az utasítást és megfogadom s mindig az Abc-én fogom ügyemet, dolgaimat kezdeni. Dehát nem lenne tévesztett dolog, ha Ungi barátom is ott kezdte volna a közleményét; talán más szint látott volna az olvasó közönség s még most sem lenne megvetendő elkérni a főjegyzői hivataltól a jegyzőkönyvből (ami ugyan még hitelesítve nincs) a tanügyre tett indítványokat; aligha hátratólják azok ezen szent ügyet, s aligha oly feketék, mint Ungi krokodiluskönyvekkel megtelt szemei látják. Nagyon lekötöztetve érzem magamat Ungi barátom iránt, hogy emlékeztetett, miszerint bennem az *igazságérzet csak az Abc-e fokon van*. Vén ember vagyok; de tanulni még most is szeretek; tehát botocskám segítségével el fogok járni barátomhoz az *igazságérzetét eltanulni*, hogy legalább a síromba már azzal vigyem be szívemet megnyugodni. Legkedvesebb örömmel olvastam a lelkészi értekezletre irányított sorait s az excommunicationat; mert hiszen valami megragadó az, mikor valaki lábujja körmétől szemöldökeig paragrafusok láncába kötözgeti magát s csak így hiszi, hogy valamit tenni képes lesz. Csak előre vele, barátom! nem kell ehez egyházmegyei gyűlési határozat. Egy kimagasló lelkész — mint barátom — küldje szét a meghívásokat, s kész az értekezleti egylet, s annak örülök, hogy azt a Cseppelyben már összevarrt, de csak göngyölbe tartott *lelkészértekezleti zászlót* ön valahára nyelre szegelte; most hát már bontsa ki, lobogtassa fenn; előre vele! Én nem fogok mást tenni, mint több tettel mint szóval buzdítani: Excelsior, excelsior!!

Az az egyházmegyei tanácsbíró.

— **A sárospataki főiskola akadémiájában,** a jelen iskolai évben a következő pályakérdések tűzettek ki: I. *A Vay-féle kettős díjra*: Írassék egyházi beszéd Márk IX. 23. versének ezen tétele felett: „Mindenek lehetségesek a hívőnek.” II. *A Vay-féle nagyobb díjra*: Írassék tanulmány ezen tárgy felett: „A XVI. század dogmatikai vitái Magyarországon.” III. *Tóth-Fischer-féle díjra*: „Vallás-

ügyi szempontból rajzoltassék Bethlen Gábor kora és mutatassék ki, hogy mit tett Erdélynek ezen nagy fejedelme a protestantismus felvirágoztatására és jogai biztosítására hazánkban és külföldön. IV. *A Péczely-féle díjra*: „Fejtessek ki, a philosophia történetéből vett adatokkal világosíttassék fel és bíraltassék meg az idealismus és materialismus alapeszméje.” A jogi szakban, a mult évre kitűzött kérdések közül kettőre nem érkezvén pályamű, azok a jelen iskolai évre újból kitűzettek.

— **A sárospataki ref. leánynevelő-intézet alaptőkéjéhez adakoztak:** A gömöri dékán küldött 6 f. 50 krt, Kaliczky István 5 frtot, a kolbásai egyház 20 krt, a legényei 50 krt, a mihályi 30 krt, a kis-toronyai 26 krt, a nagytoronyai 20 krt, a kis-bárii 6 krt, a nagy-bárii 4 krt, a csarnahói 10 krt, a lasztóci 40 krt, a m.-izsépi 62 krt, a kis-azari 34 krt, a gálszécsi 40 krt, a tusai 20 krt, Elek Sándor tusai lelkész 4 frtot, a miglészi egyház 10 krt, a kazsui 5 krt, a hardicsai 25 krt, a gercselyi 10 krt, a garanyi 20 krt, a b.-ujlaki 10 krt, a szürnyegi 8 krt, az imregi 4 krt, a jesztrebi 5 krt, a zempléni 4 krt, a ladmoci 50 krt, a szőlőskei 4 krt, a szerdahelyi 4 krt, a nagy-ráskai 5 krt, a kis-ráskai 17 krt, a hegyii 7 krt, a szalóki 5 krt, a deregnyői 50 krt, a lasztoméri 20 krt, a morvai 2 krt, a vásárhelyi 5 krt, a bánóci 4 krt, az abarai 2 frtot, a málcai 40 krt. Az abauji egyházmegyéből bejött 10 f. 98 kr. A csicséri egyház adott 1 frtot, a bési 50 krt, az iskei 25 krt, a vajáni 10 krt, a mokesai 10 krt, a mogyorósi 35 krt, a kaposi 50 krt, a csepelyi 10 krt, a veskóci 5 krt, a bajánházi 10 krt, a záhonyi 60 krt, a salamoni 20 krt, a csapi 30 krt, az ásványi 20 krt, az eszenyi 50 krt, a szalóki 1 frtot, az ágteleki 10 krt, a kis-dobronyi 20 krt, a nagydobronyi 50 krt, a csomonyai 20 krt, a tarnóci 10 krt, az ungvári 70 krt, a minaji 5 krt, a nagy-geőci 5 krt, a kis-geőci 10 krt, a kis-ráthi 8 krt, a szürtei 10 krt, a k.-halmeci 10 krt. Az alsó- és felsőborsodi egyházmegyéből bejött 35 f. 34 kr. Lukács Ödön, szabolcsi esperes küldött 6 f. 40 krt. Ezen kegyes adakozóknak egyházunk nevében hálás köszönetünket nyilvánítjuk. *Terhes Barna*, ref. lelkész. *Kérészy István*, ref. főgondnok.

Felelős szerk.: Mitrovics Gyula. Szerk. társak: Radácsi Gy., Zsoldos B.

Nyílt tér.

— Ezen rovatban közlöttékért nem felelős a szerkesztő. —

Válaszúl a „Prot. egyházi és iskolai lap” rovatvezetőjének.

Ön engemet lapjok legközelebbi számában orvúl megtámadott, könyvtárnoki működésemet pelengérré állítván. Ezennel kijelentem, hogy én Önnel az ügy érdemleges vitásába nem bocsátkozom, mert erőszakos és goromba modoránál fogva — hogy más jelzőt ne használjak — azt tartom Önről, hogy nem hozzám való tisztességes ember és úgy sejttem, hogy Ön is azon revolverjournalista-féle zsidó flúk közül való lehet, kik mai napság hírlapjaink rovataiba csúfosan beléköltöttek és úgy érzik ott magukat, mint kukacok a sajtóban. Egy bizonyos tekintetben mégis adok Önre valamit: elismerem kiváló fajtai tulajdonságát, élelmességét; épenazért arra kérem: mondja meg nekem, hol és mikor utalványozták azt az összeget, melyet én könyvtárrendezés díjába felvehetnék?!

Szinyei Gerzson.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az anyakönyvekről.” Böszörményi Károly. „A protestáns népiskolai vallásoktatás.” (Folytatás). Horváth István.
„A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.” II. (Folytatás). P. Nagy G. „A tiszáninneni ref. egyházkerület
őrsi közgyűlése.” Mitrovics Gyula. „Vegyes közlemények.”

Az anyakönyvekről.

A lelkészi hivatal sokfelé ágazó fontos teendőinek egyike: az anyakönyvek hű és pontos vezetése. Az volt ez a multban, az jelenben is. De míg a multban csak egyszeres, ma háromszoros a felelősség, mely azoknak vezetésével egybefűződik.

Voltak idők, midőn az anyakönyvek csupán az egyházközségek kizárólagos tulajdonát képezték. Ma már az egész társadalom, egyesek, családok s ezek felett az állam is jogot tart azokhoz. Korunk viszonyai az állam háztartását aként rendezték be, hogy abban az anyakönyvek mondhatni egysorban állanak a törvénykönyvekkel. Épenazért követeli az állam az anyakönyvek hű és pontos vezetését oly szigorúan, hogyméga büntető törvénykönyvük-sait is beszélteti az e téren elkövetett mulasztásokkal szemben.

Mindennek dacára napjainkban az anyakönyvek vezetése körül sok zavar és hiány mutatkozik. Igen! mert vannak oly akadályok, melyek azok pontos vezetését gátolják.

Miben határozódnak már amaz anyakönyvi hiányos és zavaros állapotok; mi azok szülő indoka, s miként lehetnének azok az anyakönyvek köréből jövőre eltávolíthatók? e fontos három rendbeli kérdéshez szándékozom jelen igénytelen soraimban hozzászólni. Hogy valamely anyakönyv hű és pontos lehessen, kell, hogy az teljes, kizárólagos és folytonos legyen.

Teljes az anyakönyv, ha az egyházi gyülekezet kebelében történt minden egyes eseteket, kivétel nélkül magában foglalja.

Kizárólagos, ha más gyülekezet- vagy felekezeti anyakönyvi eseteket nem tartalmaz.

Folytonos, ha az egyes esetek történelmi, illetve időrendi sorozatban állanak lapjain.

És már napjainkban épen az elősorolt tekintetekben nem felel meg sok anyakönyv a kívánalomnak.

Az egyikben nem található fel több oly születési és halálozási eset, melyeknek pedig, a felekezeti hozzátartozandóságnál fogva, épen ott kellene bejegyezve lenniök. Nem; mert a más felekezeti lelkész az elkereszteltet s jogtalanul eltemettek jegyzékét nem szolgáltatja ki az illetékes anyakönyv számára.

A másokban a nem odatartozók is bejegyzévék; bele vannak csempészve az elkereszteltet s illetéktelenül eltemetettek nevei is.

Van olyan is, melyben nincs időrendi folytonosság, amennyiben az elkereszteltet s jogtalanul eltemetettek névjegyzéke, még szorgalmazó utánjárásra sem kapható meg idejében; azalatt későbbi esetek bevezetése történik, s e szakadozottság nemcsak hónapokra, hanem sokszor évekre is kiterjed.

Sőt még ezeken kívül különleges esetek is fordulnak elő az anyakönyvek vezetése körül.

Egynémelyik kereszteleési eset két anyakönyvbe is be lesz vezetve. A másik meg egybe sem.

Igen! Az elkeresztelteteket a legtöbb esetben beanyakönyvezik az elkeresztelő lelkészek. Ha aztán tetten kapatnak, követelésre kiadják ugyan a kereszteleési jegyzéket, de saját anyakönyvükben is ott szerepel az.

Néha meg egynémelyik lelkész, a szabadelvűt színélve, az illetéktelenül végzett kereszteleési esetet nem jegyzi be anyakönyvébe, de illetékes helyre sem küldi meg a jegyzéket, hanem ahelyett átadja a bábának, aki azt, egy vagy más ok miatt, magánál felelti. Sőt van rá eset, hogy a lelkészi cselekmény jegyzékbe sem tétetik, s ha aztán idők multával az illetékes lelkész felszólal: keresztszülék és szomszédok szolgáltatnak gyanított adatokat az illetékes anyakönyv számára.

Mindezen elősorolt visszasságok tapasztalati adatok nyomán vannak feltüntetve.

Aki megfigyeli a mai viszonyok között az anyakönyvek nagy horderejét és fontos jelentőségét

gét, be fogja látni: mily hátrányos következményei vannak az ily szabályellenes anyakönyvi állapotoknak egyesek, családok, s magára az államra nézve is.

Egyesek és családok sokszor életnyugalmukat s vagyonukat veszítik emiatt. Az állam pedig költsézik s fásasztja magát, csak például míg egy oly hadkötelesnek személyazonosságáról hivatalos meggyőződést szerez, kinek neve két anyakönyvből jött be a sorozási lajstromba; vagy pedig mennyit veszít azokkal, kik anyakönyvezetlenek; s minő statisztikai számokat állít össze oly adatok alapján, melyek ilyen anyakönyvekből kerülnek ki?

És most kérdezzük meg: miért vannak mai napság ilyen anyakönyvek? . . Talán nincs meg sok lelkesben a kellő hivatali buzgóság; vagy tán megszűnt a felelősség a lelkesre nézve a társadalommal szemben?! . . Nem! . . .

A mai zavaros és hiányos anyakönyvi állapotoknak oka: az állam engedékenysége a kath. papsággal szemben.

A kath. lelkészek által véghezvitt elkeresztelések és illetéktelen temetések napirenden vannak. Az állam ezekre belenyugvását adta; pedig innen keletkeznek a zavarok, hiányok és rendetlenségek az anyakönyvek körül.

Ha tehát az állam, saját és alattvalói érdekében is, hű és pontos anyakönyveket kíván: vessen gátat első sorban az elkereszteléseknek s illetéktelen temetéseknek; szabjon büntetést azon lelkészekre, kik a nem gyülekezetük s felekezetükhöz tartozó eseteket illetékes anyakönyvezés végett hivatalból ki nem szolgáltatják, de sőt beanyakönyvezik; ekkor aztán szorosan igénybe lenne vehető a büntető törvénykönyv 60. §-a a mulasztók irányába.

Addig azonban, míg a kath. lelkészek szabadon keresztelik s temetik is a más felekezetűeket; míg az ilyes lelkészi ténykedések jegyzékét, az illetékes anyakönyv számára nincsenek kötelezve hivatalból kiszolgáltatni: addig — mondom — meg ne ütközzék a társadalom és az állam a hiányok és zavarok felett, melyek mostanában anyakönyvi ügyeknél oly gyakorta tapasztalhatók.

Böszörményi Károly.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns népiskolai vallásoktatás.

(Folyt.)

Az előbb közlöttek után eljutottam felvett tárgyam azon kényes pontjához, melynél — ha következetes akarok lenni — most már a *prot. keresztyén vallástanításra* nézve kell véleményemet nyilvánítanom. Ismervén mai időben a két prot. vallási irányt követőknek egymás iránt való engesztelhetetlen gyűlöletét, különösen az orthodox irányúak „feszítsd meg“ kiáltásait és kardsuhogtatásait, mindazonáltal ha már beharangoztam, elmondom litániámat is, ha mindjárt bírálóim a damoklesi kardot függesztik is

fel fejem felibe. Protestáns 17 éves tanító vagyok, ki tanítói működésem alatt némi tapasztalatot szereztem. Tapasztaltam ugyanis, hogy eddigi protestáns vallástanításaink nem egyebek, ide-oda való kapkodásnál és csak igen kevés sikert nyújtó fáradozásnál. Mondjon valaki az én általam elmondandóknál jobbat, helyesebbet, én is szívesen meghallgatandom.

A tiszántúli egyházkerület által kiadott, ma is érvényben levő népiskolai tanterv követelményei a vallástanításra nézve szabolcsmegyei körülményeink között nem kivihetők: 1-ör, mert a hozzávaló szigorú alkalmazkodás túlterhelte és más, az életre szükséges elemi iskolai tantárgyak kiszorítását eredményezi; 2-ör megváltoztatandók, mert Disterweg és Kehr paedagogiai elvei alapján, családiás színezetű, de nem vonzó életképek s történeti adatokra helyezi ugyan az alsó elemi osztályokban a vallástanítást; de a tiszta keresztyén hitigazságokkal ellenkező ó-testamentomi történetek, a tudománynyal össze nem férő bibliai csudák megtanításának követelésével ignorálja azon, a vallástanításra nézve is felállított paedagogiai elvet: „taníts mindig igazat!“ és ellentétbe helyezi magát a mai tudományosan művelt kor követelményeivel, mely igaz keresztyén hitigazságoknak mai időben azon igazságokat ismeri el, melyek a józan felfogással és különösen az isteni eredetű természeti tudományokkal ellenkezésben nem állanak.

De hogy felemelt vádam indokolt legyen, vegyük elő a megtanulás végett előírt ó-testamentomi történeteket és vessük össze a Jézus által hirdetett tiszta keresztyéni hit- és erkölcsani igazságokkal. Keresztyén vallásunk alapítója, Jézus, a világot teremtő, fentartó és igazgató Istenről azt tanította: az Isten *lélek*, ki *mindenható*, *mindentudó*, *bölcs*, *szent*, *igaz* és *jó*; *irgalmas*, *kegyelmes* és *béketűrő* az emberekhez. Kérdem: a mindenható és bölcs isteni fogalommal összeegyeztethető-e a világnak 6 nap alatti teremtése, a földnek füvekkel, fákkal való felékesíttetése azelőtt, mielőtt még a nap az égről melegítő és éltető sugaraival lövelte volna a földre, mely nélkül pedig nincs növényi élet? Az első pár embernek bűnbe esése épen a teremtő Isten által a teremtményekbe oltott szaporodási ösztön kielégítésére építve, szégyenérzet nélkül tanítható-e népiskolában? Vajjon nem fog-e más tanító is úgy járni, mint én jártam meg, országos hírű dr. Jósa András úr 6 éves kis Mártha leányával szemben, ki a bűnbeesés történetének elbeszélése után azon kérdést intézte hozzám: Horváth bácsi! hát az állatok is nagy fájdalommal szülik fiaikat? mire én, meglepetésemben nem tudtam hirtelen mást válaszolni: *bizonyosan!* De a kis leány folytatta: hiszen azok nem ettek a megtiltott fa gyümölcséből? és oly kételkedő tekintetűt vetett reám, midőn a tárgyról figyelmét más tárgyra vezettem, mintha talán nem is igazak volnának azok, miket én vallástan címen neki szellemi táplálékul nyújtok. Kain és Ábel történetével felmutatjuk a keresztyén gyermekek előtt egy rút, irigy testvér magaviseletét, ki nemtelen indulata által elragadtatva, agyonvágja édes testvérét. És ezt tesszük még a mai korban is, midőn a a gyöngéd érzelmű szüle gyermekét még a nélkülözhetlen állatok ölésének látásától is óvja. Igaz, hogy a gyermek a Kain történetében szemlélheti az igazságos Isten büntetését is és belőle megtanulhatja, hogy a bűnt követi a büntetés; de ezen igazság megértésére, a helyesen alkalmazott családi és iskolai nevelés, fegyelmezés által is eljut a gyermek. Az özönvíz történetében a jó és kegyelmes Isten nem

eltorzított képben tűnik-e fel a keresztyén előtt, az egész ismeretes földön élő lények vízbe fulasztásával, kivévén azon lényeket, melyeket Noé a vízbefuladástól megmentett? Kegyelmes Istennek bizonynyal nem tűnik fel, ki érdemetlen teremtményeivel is jót szokott tenni. Istennek Ábrahámmal való szövetség-kötése Mózesnek helyes politikája volt a zsidó nép egoizmusának megalapítására. Izsák házasságának történetét én nem tartom épen helyes eszköznek a leányok jószívűségének, az idegenek iránti előzékenységének, udvariasságának megalapítására. Ézsau és Jákób történetéből tudomást vesz a keresztyén gyermek egy rosszindulatú gyermekről, ki anyja segítségével megcsalja világtalan apját, egy tál étellel megfosztja testvérét elsőszülöttségi jogaitól. József testvérei szívtelenek, eladják kisebb testvérüket, kijátszák könnyen hívő apjukat. József jó magaviseletének, Istenben való bizodalmanak jutalmát veszi. E történet bír paedagogiai értékkel. Mózesnek csudáktól megtisztított története a 10 parancsolattal együtt helyet foglalhat egy valláserkölcsi olvasó-könyvben. Dávid és Salamon királyok történetei, történeti becsccsel bírnak, megérdemlik a kiméletet, valamint Jób története is; de a többi ó-testamentomi bibliai történetek részint képtelenségek, részint egy vallásos hitben tévedező, erkölcsiségben megromlott és más nemzetek által gyűlölt zsidó nemzet történeténél és irodalmi termékénél nem egyebek, melyek egy tiszta jézusi protestáns keresztyén élet fejlesztésére undok alakjuknál fogva jótékonyan nem hathatnak. Hol van az ó-testamentomi bibliai történetekben a tökéletes példánykép, mely az igaz, szép és jó kinyomatát viseli magán; mely a népiskolai növendékek előtt az erkölcsi életkövetésében mintául szolgálhat? Bizony oly ritka ez, mint a durva kövekben az arany szem. Valóban az ó-testamentomi bibliai történetek összege egy oly képtár, melyben minden lépten-nyomon különféle bűnök tarka képei vannak lefestve; oly kert, melyben — neveléstanilag szólva — minden lépten-nyomon mérges növények nyílnak, ezek terjesztenek kellemetlen illatot. Ezen növényekből készített táplálékok a más állatok vérét szívó pókok hálójának anyagául szolgálhatnak; de belőlük prot. keresztyéni élet fejlesztésére szükséges tápanyagot, édes mézet, prot. tanító nem merithet. Én a testi bajok és lelki fogyatkozások orvoslásánál az allopathikus gyógymódot helyes módszernek tekintem; de nevelés tekintetében, ott, ahol az igazat, szépet és jót kell a gyermek lelkében megszülemlíteni, lefényképezni: ott az ellentéteségek által, hogy célszerűleg lehessen hatni: azt felfogni képes nem vagyok. A szellemi fejlődés érzéki fokán álló gyermek érzékeivel szerez szemléletet, mégpedig olyat, melyet a lelke elé vett tárgyról külső alak és színe után szerezhet. Az ecet kóstolása, érzéklése által a savanyúról, nem pedig az érdesről adunk ismeret. Bojtorjánról figét, kökényről mandulát nem szakaszthat senki. Hogy a valláserkölcsi élet fejlesztésénél, bűnök felmutatásával lehessen erkölcsileg jól nevelni, azt én és mindenki, aki a lélekfejlődés törvényeit ismeri, el nem fogadhatom és el nem fogadhatjuk. Az emberi természet már egyediségénél fogva hajlandóbb a rosszra, mint a jóra, a rossz képek, példák által az erkölcsi rosszra, bűnre nyújtunk táplálékot. Maga a zsidó nép nem tulajdonít oly nagy jelentőséget az ó-testamentomnak, mint mi prot. keresztyének; ha tulajdonitana: Thora és Thalmuddal nem pótolná és helyettesitené. Annyi frivolitásra nem akad a jámbor olvasó egy-egy fran-

cia regényíró műveiben, mint az ó-testamentom olvasása közben. És akadnak vallástanítók, kik e könyvet már az elemi iskolában olvastatják a gyermekekkel. Én öntudatosan e példát nem követhetem. Ha rajtam állana, ma elkülöníteném az új-testamentomtól s mint zsidó történetet és irodalmi terméket eltenném egyszerű olvasó-könyvül azon felnőttek számára, kik ennél jobb és élvezetesebb könyvet nem olvashatnak.

Horváth István.

(Folytatása köv.).

TÁRCZA.

A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.

(Folytatás.)

II.

Tán már le is tehetnők a tollat?

Nem még.

Ugy vagyunk, mint a rejtélyfejtő, aki megtalálta rejtélyének nyitját. Ezt megtalálva, nemcsak egy dolgot ismert fel, hanem megoldódtak előtte a rejtély többi alkotó tagjai is; mert hisz a nyit csak nyit, s a rejtélynek rendesen több alkotó eleme van.

Még némi számadással is tartozunk. Még több érdekes leleplezést is kell tennünk, a főntebbiekkel kapcsolatban.

Számot kell adnunk arról, nemcsak a belső evidenciával, hanem külsőleg is, hogy miként történt, miként történhetett az I-ső korinthusi levél eredeti sorrendjének ismert általános elrontása.

Tudjuk, hogy a régiek, épúgy mint mikor mi írunk hosszú levelet több levélpapíron, különálló papír vagy pergamen-ívekre írtak s azokat csak később kezdték, összehajtva, 3, 4, 5 darabjával összefűzni — ami a mi könyveinknek első formája — de az apostoli korban még egyszerűen pálcákra göngyölgették egymásután, s ezek az úgynevezett tekeresek. Egy-egy pálcára annyi beírott ívet göngyöltek fel, amennyi azon rendesen elfért, s így nagyobb összefüggő iratokat több pálcára helyeztek el. Így például a régi héberek a törvénykönyvet 5 pálcára szokták göngyölni, úgy, hogy az 5 tekeresből állott, s innen annak pentateuchus (= öt tekeres) elnevezése is. Ezen mi kérdés alatti levelünk kétségkívül szépen elfért egy pálcára felgöngyölve, de semmiesetre sem egy ív papíron — hogy ívnek nevezzük az akkori papírt is, amely azonban nem volt úgy összehajtva, mint a mi íveink, hanem úgy állott, mint mai napság egy levél — hanem kétségkívül, egyelőre bizonytalan, hogy hány, de mindenesetre több darabra, több papírgöngyölegre volt írva. Nos ezek a különálló ívek vagy göngyölegek, igen könnyen összekevertethettek, épúgy, mint ahogy meg nem lapszámozott írott papírlapokat összekeverhetünk s összezavarhatja például a nyomdában a szedő úgy, hogy egy vagy más helyen, ahol az összefüggést első pillanatra nem látja be jól, oly lap szövegét szedheti a már kiszedett után, amely egészen máshova tartozik. A régiek ezen összezavarás ellen nem az egyszerű és biztos lapszámozással éltek, hanem az úgynevezett s a közéletben még előttünk is ismeretes átvittel, azaz a következő lap első

szavát, vagy első szótagját, ők pláne csakis az első betűjét alól a lap végén följegyezték, s ez volt az úgynevezett őrbetű, custos. De ezzel is rendesen csak akkor éltek, már akik tudniillik éltek, ha szó vagy mondat töretett meg, tehát ép akkor, amikor legkevésbé volt rá szükség, míg mondatok végén, ha a következő lap mondattal kezdődik, még mai napság sem szokták az átvitelt alkalmazni, akik ezt a régi szokást még megtartották. Amint az olvasónál a tévedés ma is leginkább ilyen helyeknél szokott előfordulni, úgy történhetett az meg leggyakrabban a régieknél is.

Ezen mi levelünk, amint az összevetés mutatja, négy egész pergamenlapra és egy szeletre volt eredetileg írva, azaz legalább is annál a példánynál, melynél a göngyölegek fölcserélése először történt meg. Az első pergamenlap magában foglalta I—IV. 17-et; a második és harmadik a IX—XV-öt; a negyedik a IV. 18—VIII-at; és végül egy pergamen-szeleten volt a XVI-ik fejezet. A tévedés pedig úgy történt meg, hogy a lapok valamiképp összekevertetvén, az első után nem a második, hanem ezt megelőzőleg, a negyedik pergamen-lapot olvasta az illető, kinél a tévedés először megesett. Az elsőnél és az ötödiknél nem történhetett a tévedés, mert annak helyzetét a cím, emezét mint az írat végének helyzetét a záradéki köszöntés, az áldás biztosította. A második és harmadik szinte nem kevertetett össze, mert a második vége valahova a XII. fejezet 21—25. verseinek egyik vagy másik szavára eshetett, tehát egy hosszú összefüggő mondatba, amikor maga a szoros szó- vagy mondatbeli összefüggés lehetetlenné teszi a következő lapnak mással összetévesztését. Tévedés csakis az első göngyölegnek s a negyediknek a végén fordulhatott elő, minthogy mindegyik kerekmondattal végződik, s természetesen mindegyik után a következő lap (IX. 1. és XVI. 1.) mondat elejével kezdődik.

Maradandó tévedés létrejövetelére megkíváncsi, hogy valamely összefüggő írat testében, eltekintve a kezdő és végző laptól, legalább is *kétszer* forduljon elő, egy vagy több lapnál együttvéve, a mondattal kezdődés s ugyanazzal végződés esete; mivel különben, ha egyelőre téved is az olvasó, azt csakhamar maga kénytelen volna észrevenni, mert az írat egyik vagy másik részletét nem tudná hova beosztani. Itt a korinthusi levélnél pedig épen amaz az eset van. Ugyanis a második és harmadik pergamenlap együttvéve (IX—XV.) egy mondattal kezdődő s mondattal végződő szövegtestet képez, s épígy magában a negyedik pergamenlap (IV. 18—VIII.). Amint tehát egyszer megtörtént a levél valamelyik olvasójával az a tévedés, hogy az első pergamenlap után nem a második, hanem a negyediket találta olvasni, nem volt rá mód, hogy többé tévedését észrevegye, mert a negyedik lap után egészen természetesen olvashatta az elhagyott második lapot s utána a harmadikat, s ezután a szinte mondattal kezdődő ötödiket.

Fölvételünk igazolására méreteket kell tennünk. Egészen pontos méretek vételénél megkíváncsi, annak figyelembevételére, hogy az eredeti kéziratban s az első századokbeli másolatokban is hiányzott minden írásjel, s minden hézag a mondatok s szavak között; továbbá az is, hogy némely gyakran előforduló közönséges szavaknál az írók

rövidítéseket is használtak. Tehát nem a sorokat, hanem a betűket kellene megszámitani s az összevonásokra a betűk összegéből leszámítani. Mi azonban teljesen elégnek tartjuk a hozzávetőleges számítást is. Az előttünk fekvő Buttmann-féle kiadásban 1. Kor. I—IV. 17. vagyis az első pergamenlap 162 sor. Mindenesetre kevesebb az átlagosnál, mert föltehető, hogy a címzésnél mégsem zsúfoltattak a betűk egymásra, s tán kissé ékeesebben, cifrábban is írtak, mint az írat zömében. A második és harmadik pergamenlap, vagyis IX—XV., leszámítva a leszámítandókat, mint például IX. 14-et, mely bizonyára nem egyéb, mint a szövegbe később becsúsztott, ahoz nem tartozó, marginalis megjegyzés, körülbelől 400 sor, úgy, hogy egyre-egyre 200 jut. A negyedik, vagyis IV. 18—VIII. mintegy 168 sor. S az ötödik pergamenszelet körülbelől csak 40 sor. Azaz egy-egy pergamenlapnak átlag 180—182 sor felel meg. 162 a legkevesebb, 200 a legtöbb. Nincsen ember, aki egyforma sűrűen írna és így igen természetes, hogy egyik lapon mindig több vagy kevesebb betű és sor van, mint a másikon. Aki a papírt kíméli, kinek, mint Pálnak azt kímélnie kellett, már csak drágaságánál fogva is, az általán sűrűen ír vagy írat s a papírt semmiféle üresenhagyással nem pazarolja, de azért ily esetről is kell a tömörségben különbségnek lenni. Sokszor még a penna minősége is határoz. Mit látunk ennél az esetről? Azt, hogy a levél zöme, a közepe, tömöttebben van írva, mint akár az eleje, akár a vége. S ez a természetes. Megfordítva, nem volna az. Már tervezetében is hosszúra terjedvén a levél, igen természetes, hogy mikor Sosthenes az első pergamenlapot teleírta s a másikat vette elő, a papírral gazdálkodni kénytelen szegény apostol figyelmeztette őt, hogy lehetőleg tömötteen s apróbb betűkkel írjon. Így érthető s igen természetes a második s harmadik pergamenlap erős tömörsége. A negyedik pergamenlapra már csak a válasz volt írandó, melynek terjedelmét Pál előre nem becsülhette nagyra, annyival kevésbé, mert előlegesen bizonyára nem volt szándéka a már egyszer megbeszélt bálványáldozati hús kérdésének újra fölvétele. Természetes hát az is, hogy ezzel meg elszámították magukat, s a még írandó néhány sorért egy kisebbszerű pergamenszeletet kellett még a teljesen beírott lapokhoz csatolniok.

De hát most veszem észre, hogy úgy beszélek ezen méretekről, mintha azok nemcsak valami későbbi másolatra, hanem magára a Pál által toll alá mondott s Sosthenes által írott eredeti kézíratra, a legelsőre volnának alkalmazandók.

Valóban ebben a meggyőződésben vagyok.

Egyelőre igaz, hogy ezek a méretek valami későbbi másolatra is vonatkoztathatók, s a tévedés nem mindjárt az eredeti kézirrattal, nem mindjárt Korinthusban, s nem épen az első olvasásnál, hanem valami későbbi másolatlal történtek is föltételezhető. S a levél eredeti alakját helyreállító fölvételünkre nincs is szükség ezen újabb s külön igazolandó fölvételre, mivel az magában is megáll. Annyi azonban eleve is mindenesetre meggondolandó, hogy könnyebben lenne érthető a priori is a tévedés mindjárt az első esetről, mint később, *azután, amikor már az elődök helyesen is olvasták a levelet.* Hanem nekünk erre nézve nemcsak ilyen a priori bizonyítékunk van, bár az magában is igen sokat nyom.

(Folyt. köv.) P. Nagy Gusztáv.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri reform. egyházkerület őszi közgyűlése.

Egyházkerületünk folyó évi szeptember hó 25—26. napjain, Ungváron tartotta meg szokásos őszi közgyűlését. Mielőtt tanácskozássra ült volna össze, szeptember 25-ikén reggeli 8 óra után, a helybeli ref. templomban, Kun Bertalan, püspök úr mondott buzgó imát, istennek segítő kegyelmét és áldását kérvén abban, ugy általában embervilágunk minden dolgaira, mint különösbbe is a közmíveltségi és vallásos intézmények és azok előmozdítóinak életére és buzgó fáradozásaira. Kevéssel az istenitisztetel végezte után, a megyeház díszteremébe vonultak egyházkerületünk küldöttei s ott elnöklő püspökünk elfoglalván helyét, mindenekelőtt tudatta, hogy szeretve tisztelt főgondnokunk, báró Vay Miklós úr ő nagyméltósága, a legközelebbi conventen kifejtett buzgalmának fáradozása miatt, nem jelenhetett meg közgyűlésünkön; mit is egyházkerületünk tudomásul vevén s kifejezván ő excellenciája iránt való forró tiszteletét, a társelnöki hely elfoglalására ifjabb báró Vay Miklós, legidősebb egyházmegyei gondnok urat kérte fel. A megjelent képviselők megbízó levelének igazolása után, püspökünk a legközelebbi convent nagyobb fontosságú intézkedéseit ismertette meg, s épen ennek alkalmából és ez ismertetéssel összefüggésben, *Lükő Géza*, a tornai egyházmegyének gondnoka, indítványozta, hogy miután mindinkább közeledik azon idő, amelyben középiskoláinkat az országos törvények értelmében kell lehetőleg berendeznünk, nehogy e tekintetben elkéssünk, már most szükséges a kellő intézkedéseket és előkészületeket megtennünk, oly irányban, hogy az egyházkerület hatósága alatt levő középiskolákra vonatkozólag szereztessenek be azon adatok, melyek hű képét tárván elő azok anyagi állásának s rendelkezése alatt álló erejének, egyúttal azt is feltüntetnék: melyek azoknak a közeljövőben legsürgősebb szükségai s mennyi és milyen mérvű segélyezésre lenne szükségük, hogy azon színvonalig emeltessenek fel, melyet az országos törvények felekezeti középiskoláinkra nézve is kötelezőleg megszabtak.

Ezen indítvány egyhangúlag elfogadtatván, a püspök elnöklete alatt egy küldöttség neveztetett ki, megbízatván, hogy az a szükséges adatokat az illető középiskolákra vonatkozólag beszerezvén, legközelebbi tavaszi közgyűlésünk elé adjon kimerítő előterjesztést afelől: milyen anyagi erővel rendelkeznek egyházkerületünk kormányzása alatt álló középiskoláink; lehetne-e s mi módon fokozni mostani erejüket s általában is feltárván legégetőbb szükségüket, tegyen javaslatot azon módokra nézve is, amelyek által azok legcélszerűbben fedezhetők. A küldöttség tagjaiként Ragályi György, b. Vay Béla, Szentpétery Sámuel, Csider Károly, Hegedűs László, Fejes István, Mitrovics Gyula s az illető középiskolák igazgatói neveztetek ki.

Jelen közgyűlésünkre volt kitűzve az egyházkerületi világi algondnoki, valamint egyházkerületi világi aljegyzői és egyházkerületi tanácsbírói hivatalok betöltésére vonatkozó szavazatok beadásának határideje. A beérkezett szava-

zatok egybeszámlálására, már a közgyűlést megelőző napon egy küldöttség neveztetett ki s ez eljárván tisztében, jelentette, hogy egyházkerületi világi algondnokká 227 szavazattal *Dókus József*; aljegyzővé 211 szavazattal dr. *Kovács Gábor*; egyházkerületi tanácsbírákká pedig világi részről: *Hegedűs László*, *Mocsáry Lajos* és *Csider Károly*; egyházi részről pedig *Szentpétery Sámuel* választottak meg. Az egyházi tanácsbírói hely közül kettő, ez idő szerint még, a szavazatok többfelé való ágazása miatt nem evén betölthető, a két, legtöbb szavazatot nyert jelölt, új szavazásra tüzetett ki. Mindezen választásokat örömmel és lelkesedéssel vevén tudomásul egyházkerületünk, a lelkesválasztási törvény életbeléptetésére és az azzal összefüggő kérdések eldöntésére vonatkozó szabályrendeletek megállapításának nagy munkáját kezdette meg. Közbe-közbe támadt heves viták és egyik-másik kérdésnek tüzetesebb megbeszélése s kölcsönös kapacitacio után, nagyrészen azon szabályrendelet fogadtatott el, melyet e tekintetben, egy nagy bizottság még tavaszi közgyűlésünk elé terjesztett, s mely az egyházmegyéknek is kiadatott véleményezés végett. Ezen szabályrendeletnek az *egyházközségek osztályozására* vonatkozó pontjai minden változtatás nélkül fogadtattak el. A *pályázati képesség megállapításáról* szóló cikknek csupán 2. pontja szenvedett némi változtatást, amennyiben kimondatott, hogy arra, hogy valaki a III. osztályú egyház papi állomására pályázhassék, elégséges, ha csak a második papi vizsgát tette le kitűnő sikerrel, valamint az is, hogy 7 évi szolgálat után az ilyen osztályú egyházba az olyan segédlelkész is pályázhat, ki a vizsga alkalmával jó bizonyítványt nyert. A lelkészi képesítéssel bíró gimnáziumi tanárok a kitűnő lelkészekre megállapított minősítvány alá soroztattak. Valamint ugyanezen szakasz záradékául elv gyanánt állapittatott meg az is, hogy fegyelmi eseteknél az ugynevezett inputatio, esetről esetre, a fegyelmi ítéletben mondatik ki. A *pályázatról* s annak *módozatáról* és *kijelöléséről* rendelkező szakasz változatlanul elfogadtatott s alkalmilag ezzel összefüggésben az határozatott, hogy az esperesek által vezetendő ugynevezett *minősítványi könyvek* részére rovatos ívek fognak nyomtatni. A *kijelölésre* vonatkozó szakasz meghagyatván, a *lelkészválasztásról* szóló intézkedés azzal toldatott meg, hogy arranézve, hogy a társ-, leány- vagy fiókegyházak hívei mily arányban és módon folyjanak be a lelkészválasztásba, az egyes egyházmegyék állapítsák meg maguknak a viszonyoknak leginkább megfelelő szabályrendeleteket. A segédlelkészek kibocsátásáról, elrendeléséről, valamint a temetési szertartásról szóló cikkelyek, minden módosítás nélkül, a bizottság által ajánlott szövegezéssel fogadtattak el. Ezen ügygyel összefüggésben emlitem fel azt is, hogy az egyházak osztályozására nézve beadott ívekből történt felszámítás szerint, egyházkerületünkben van összesen 28 első, 27 második és 100 harmadik osztályú egyház; a többi, 350 számig, mind a negyedik osztályba esik.

A léh-berencsi ügyről méltán azt hittük, hogy a múlt évi kassai gyűlés majdnem egy álló napig tartó s ezen ügynek szentelt tanácskozása után, végre-valahára szerencsésen megoldatott. Most a kérdés új alakjában került elő, jelölül

annak, mennyire igazat mond az írás akkor, mikor azt mondja: „Aki elhánnya a régi gyepűt, megmarja a kígyó.” Hogy egyszer már nyugalom álljon be a szakítás után vérző sebnél, egyházkerületi küldöttség neveztetett ki *Dr. Lengyel Endre, Fekete József, Terhes Barna és Kérészy Barna* személyében.

Érdekes és a nagyfotossági ügy magaslatán álló vitát támasztott a rimaszombati egyesült protestáns gimnáziumnak ügye. Az intézet igazgató-tanácsa 8 osztályúvá akarván emelni az iskolát, szerződésre lépett az állammal, melynek értelmében ez — bizonyos kikötések mellett — évenként 7000 frt. segélyt adna az intézet fejlesztésére. Amennyiben a rimaszombati iskola részben egyházkerületünknek is felügyelete alatt áll, kérte a szerződésnek maga részéről való megerősítését is. Részint azért, mert az ügynek ilyen alakú elintézése önkormányzati jogainkat is igen közelről érintheti, részint különösen azért, mert a ref. iskolák állami segélyezése céljából, maga a convent szándékozik erőlyesebb lépéseket tenni: egyházkerületünk a benyújtott szerződést nem erősíthette meg, s így a rimaszombati iskola ügyét végleges tárgyalás alá nem is vehette.

Frater Sándor, a sárospataki főiskola györgyartlói birtokának bérleje, részint az igazgató-tanács, részint a főiskolai gazdasági választmány előterjesztésének mellékletével, egy folyamodványt nyújtott az egyházkerületi gyűlés elé. Ebben három dolgot kért. Először, hogy a birtok haszonvéhetőségének csökkenéséből előállott s majdan a per folytán talán megnyert kárpótlás az övé legyen; másodsor, hogy a főiskolától, épen a per folytatására kivett cautioja továbbra is nála hagyassék; és végre, hogy neki bérfizetési halasztás engedessék. Egyházkerületünk, az adott és ez idő szerint meg sem változtatható viszonyok között másként nem tehetvén, *Frater Sándornak* mindhárom kérését teljesítette. Ugyancsak a sárospataki főiskola gazdasági ügyeinek tárgyalási során került elő a tiszaladányi birtok ügye és *Bucsi Szabó Béla* bérleti kérvénye is. Az előbbire nézve megengedettett, hogy a t.-ladányi, nyilvános veszteséggel járó szórványos birtok eladassék, úgy azonban, hogy annak ára a folyó költségek fedezésére nem fordítható, hanem tőkésítendő; az utóbbira vonatkozólag pedig magáévá tette egyházkerületünk a gazdasági választmánynak ez ügyben tett felterjesztését, illetőleg intézkedését.

A főiskola itt felemlített anyagi ügyeire tartozó dolgok elintézése után, annak szellemi életébe vágó folyó ügyei kerültek elő. Így mindenekelőtt az igazgató-tanács, jegyzőkönyvi határozatában kifejezett pártolással és ajánlattal terjesztette fel a sárospataki irodalmi körnek módosított alapszabályait. Ez alapszabályok felolvastatván, egyhangúlag elfogadtattak és megerősítették, figyelmébe ajánlván egyzersmind egyházkerületünk, ennek alkalmából, az irodalmi körnek azt, hogy szabad mozgást engedő szellemi önállóságából kifolyólag, továbbra is buzgalommal, összpontosított erővel lásson újra körvonalozott munkájához, s mindent kövessen el arra nézve, hogy saját kiadású jó népiskolai és gimnáziumi tankönyveink legyenek, hogy így az új tanterv életbeléptetése alkalmából, ideiglenesen használatba vett tankönyvek, minélőbb újakkal cseréltesse fel. Ugyan-

csak az irodalmi kört érdeklő határozat az is, melyszerint a felsőborsodi egyházmegye indítványa folytán felkérendő az irodalmi kör, hogy a népiskolai tanítás egyöntetűbb és helyesebb vezetése szempontjából, készítsen a már meglevő tantervhez egy leckerendet is.

Egymással kapcsolatosan tárgyalás alá vétetett ezután az igazgató-tanácsnak azon kérése, melynek értelmében a legközelebb nyomtatásban megjelent főiskolai kormányzati rendszabályok 15-ik §-ának 9. pontja után, határozatilag iktatassék be az, ami ugyanezen rendszabályok 13. §-ának 6. pontjában kifejeztetik, s mint igen természetes következmény, mondassék ki itt is, hogy a gimnáziumi tanári kar fegyelmi ítélete, extra dominum, az igazgató-tanácshoz felebbezhető; valamint a köziskolai széknek ugyanezen ügyre vonatkozó felterjesztése, melyben alaposan kifejtvén az ilyen felebbezési jognak erkölcsi és általában nevelési káros következményeit, kérte annak teljes eltörlését. Az egyházkerület teljesítette az igazgató-tanács kérését, s elvetette a tanári kar előterjesztését, leginkább arra hivatkozván, hogy egy most nem régen hozott határozatot bajos dolog változtatni. Mi reméljük, hogy majd beszélő és tanulságos esetek állván az igazgató-tanács előtt, rövid idő múlva önként fogja ajánlani, hogy e jogával nem kíván többé élni. . . !

Tanügyi dolgokról szólván, meg kell azok közt említenünk az egyházkerületi népiskolai választmány beterjesztett jegyzőkönyvét, s annak több irányú, jóra való s az egyházkerület által készséggel elfogadott indítványait. Ilyenek a többek között, hogy az iskolai körlátogatóságok célszerűtlenül lévén berendezve, hívassanak fel az egyházmegyék, hogy ez ügyet rendezzék haladéktalanul, oly módon, hogy a körlátogatás legalább egy lelkész, egy világi férfiú és egy szakértő tanítóból álljon s az iskolákat egy évben kétszer vizsgálja meg. Ismétlő iskolák csak a gömöri és tornai egyházmegyékben lévén, azok mindenütt felállítandók, mégpedig, ha másként nem lehetne, még a polgári hatóság segélyének igénybevétele mellett is, s ez ügy pontos keresztülviteleért az egyházmegyék tételnek felelőssékké. Hasonló eljárás alkalmazandó a f. iskolák létesítésére nézve is. Mint-hogy a népiskolai tantervben kiszabott tananyag nem tanítható meg egyformán minden iskolában, utasított az irodalmi kör, hogy készítsen oly tantervet, mely egyiránt tekintettel van az osztott és osztatlan népiskolák viszonyára és szükségére. Ezek mellett ugyancsak azon választmány sürgeti azt is, hogy az irodalmi kör nézze át a népiskolai tankönyvek ellenőrzésére vonatkozó táblázatokat, s amennyiben azok nem célszerűek, készítsen egy újabb és jobb mintázatot. Általában népiskolai tanügyi választmányunk mindent elkövet, hogy iskolai életünket ez irányban emelje, erősítse, s különösen annak előadója, *Vajányi Lajos* megérdemli, hogy fáradhatlan buzgalmaért e helyen is a legnagyobb elismerésünket fejezzük ki; ő most is oly statisztikai munkát adott be egyházkerületünk elé, mely méltán megérdemli, hogy az, másoknak is tanulságul, nyomtatásban is megjelenjen.

A felebbezett egyházi ügyek közül nevezetesebbek voltak: a sajtó-kazinci tanítói ügy, *M.-Hotyának* felebbezése az alsózempléni egyházmegye affiliáló határozata ellen; a

magán egyének felebbezései között pedig Stépán Gábor, málcai főgonknok és Iván János, hardicsai egyháztag folyamodásai. De ezek nem minden részükben levén közérdekűek, sőt nyilvánosság elé valók, elég róluk annyit megemlítenünk, hogy a s.-kazinci tanító-ügyben, valamint Stépán Gábor és Iván János ügyében az illető egyházmegyék ítéletét erősítette meg egyházkerületünk; M.-Hotykának pedig, az egyházmegye határozata ellenére, meghosszabbította az időt arránézve, hogy vagyoni ügyeit rendezhesse, s továbbra is tanító-káplánt hívasson. Mindenesetre békés egyházi viszonyainkról tesz az öröndetes tanubizonyságot, hogy fegyelmi ügy egy sem fordult elő.

És ezzel be is zárhatnám közgyűlésünk lefolyásáról adott ismertetésemet, ha a háladatosság érzete nem kényszerítene, hogy elismeréssel emlékezzem meg e helyen is, arról a szeretetről és fényes kitüntetésről, amelylyel fogadta egyházkerületünket, úgy elsősorban az ungi egyházmegye, mint, felekezeti különbség nélkül, Ungvár városának művelt közönsége és ottani ref. egyházunk élén, annak derék és nagytekintélyű papja, *Makkay Dániel*. — Szeretetüknek tüzeit, lelkesültségüknek fellobogó lángját már a csapi indóháznál kedvesen érezte egyházkerületünk küldöttsége; mert amint itt berobogott a vonat, s arról a küldöttség tagjai rövid pihenőre kiszállottak, annak élén püspökünket Ungmegyének derék alispánja, a kerület szolgabírája és *Szabó József*, eszenyi lelkész üdvözölték szívből jövő szavaikkal, *Szomráky* ügyvéd úr pedig a házigazda kifogyhatlan gondoskodásával adta mindnyájunknak kezébe az elszállásoló jegyeket. Majd Ungvárra érve, az egyházmegye nevében *Orémus Dániel*, főjegyző mondott üdvözlő beszédet az indóháznál, honnan a díszfogatok beláthatlan sora vitte az egyházkerület képviselőit a ref. paplak előtti térre s majd magán szállásaikra. Püspökünk alig lépett le kocsijáról, azonnal egymást érték nála a paplakon a küldöttségek tisztelgése. Mindnyájunk jól eső öröme és kedves meglepetésére *Schramm* ezredes vezetése mellett, első volt a tisztelgők sorában a közös hadsereg tiszti kara, majd nyomban utána, az alispán kíséretében, Ungmegyének hivatalnokai, az ungi reform. egyházmegye lelkészi testülete, az ungvári ref. egyház presbyteriuma, a tanítói kar küldöttsége és végre az evangélikus testvérek képviselői. A gyűlést megelőző este, ugyancsak püspökünket és helyettes főgondnokunkat, ifjabb báró Vay Miklóst, fényes fáklyás zenével tisztelte meg Ungvár városa, amelynek alkalmával ifj. *Szabó Endre*, ref. lelkész, országgyűlési képviselő és *Terestényi* ügyvéd tartottak hatásos beszédeket. Ott időzésünk mindhárom napján, díszbédet adott az ungi egyházmegye, szeptember 25-én pedig az ungvári dalárda rendezett az egyházkerület tiszteletére hangversenyt.

Egyházkerületünk méltán fejezte ki jegyzőkönyvében forró köszönetét a szeretet ily elhalmozó jóságáért, első sorban az ungi ref. egyházmegyének, majd Ungvár városa mívelt polgárságának, az egész megyének, a város derék ref. papjának és a rendező-bizottság tagjainak, mely köszönetet mi e helyen is a legnagyobb hálával ismétlünk, mert kedves, felejthetetlen emlékekkel tértünk vissza Ungvárnak szerető karjai közül s a közül a második diszlakomán szónokló 32 férfiú közül méltán mondhatta felköszöntőjében egyik jelesünk: „*Ungvár igazán csodákat művelt ott időzésünk alatt!*“

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk olvasói közül azokat, kiknek előfizetésük az évnegyeddél lejárt, tisztelettel kérjük az előfizetés vagy megrendelés megújítására. Előfizetési ár egy évnegyedre 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek t. Búza János, tanár úrhoz, mint az irodalmi kör pénztárnokához küldendők.

— **Orgonaszentelés.** A jövő október hó 19-ike nagy nap lesz a gönci ref. egyház kebelében. Ugyanis akkor tölti be az egyház, vallásszabadságának századik évét, s akkor adja át a közhasználatnak, most készülő 12 változatú orgonáját. Az egyház hivei, különösen a presbyterium mindent elkövet, hogy az egyház e napot, az ahoz fűződő nagy emlékekhez méltóan ülje meg! Munkanapra esik ugyan ez ünnepély, de reményünk van hozzá, hogy a multak emlékei iránt való kegyelet s vallásos részvét ünnepnappá fogja változtatni azt, s az érdeklődő közönséget nem fogja visszatartani az ünnepély örömeiben való részvételtől a mindennapi foglalkozás. Az ünnepélyt főtiszteletű s nagyságos Kun Bertalan szuperintendens úr imája nyitja meg, mely után Kérészy Barna, alsóvadászi lelkész tartandó alkalmi beszédet. Majd a helybeli lelkész, Fűzy János adja elő az egyház történetét, közben-közben a sárospataki ifjusági énekkar szerepel. A vendégek elszállásolásáról gondoskodva leendő. Közébed 100—120 terítéssel az iskolateremben fog tartatni mérsékelt díj mellett. Délután a sárospataki ifjuság által hangverseny rendeztetik, mit bál követend.

— **A tornai egyházmegyének** legközelebb Jabloncán tartott közgyűléséről a következőket írják nekünk: A lelkészválasztási törvény életbeléptetésére vonatkozó szabályrendelet minden lényegesebb módosítás nélkül elfogadtatott. A kijelölő bizottság tagjaivá megválasztottak: Lükő Géza egyházmegyei gondnok, Csiszár István, Vajányi Lajos rendes, Farkas József, Vécsey József és Kapossy György póttagokká. Az egyházak osztályozására vonatkozó összeírásokat lelkészekből alakult bizottságok eszközölték. Az egyöntetű eljárás szempontjából az összeírásnál szem előtt tartandó általános alapelvek a lelkészil értekezleten jóelve megállapítatván, az azok alapján eszközölt összeírás eredménye az lett, miszerint az egyházmegyét alkotó 16 anyaegyház közül három, u. m. Görgő, Perkupa és Szilice a harmadik, a többi 13 pedig a 4-ik osztályba esik. Vannak egyházaink, melyekben a jövedelem a 400 frton is jóval alúl marad s a fellebb említett hárman kívül csak kettő van, mely a 600 frt. minimumot megüti. Bizony égető szükség van itt a domesticára. Meg is teszünk minden lehetőt a közönség előtt népszerűvé tételére, s örömmel jelezhetem, hogy az összeírások már több egyházban szép eredménnyel foganatosítva lőnek. A tízévenkénti tisztújítás kimondatott s az összes egyházmegyei hivatalnokokra a szavazás elrendeltetett. A görgői egyház jövő évben ujjászületésének, temploma, paplaka s iskolája felépítésének százéves örömmünepét szándékozáván megülni, az ünnepély méltósága s becsének emelése végett meghívta az egyházmegyét, kérve, hogy őszi közgyűlését ott tartsa meg. Az egyház iránti szeretet, kegyelet és ragaszkodás e szép jele öröndetes tudomásul vétetvén, elhatározta

egyházmegyénk, hogy az örömnüpen testületileg vesz részt. Egyik legfontosabb tárgya volt közgyűlésünknek a tanügyi bizottságnak a népiskolák állásáról szóló jelentése, melyből ismét örömmel tapasztaltuk a tanügynek bár lassú, de folytonos emelkedését. Mindennapi iskolaköteles volt 1037, ismétlő 391, kik közül csak 16 mindennapi s 9 ismétlő iskolaköteles, tehát az összes iskolaköteles 1.76 %-a nem gyakorolta az iskolát. Az éber és szigorú felügyelet meghozza üdvös gyümölcseit. A népnevelés szent ügyének előbbvitelért nem is vonakodik egyházmegyénk — ha kell — a legvégső eszközhöz is hozzányúlni, bizonyítja az is, hogy hanyagság miatt a múlt évben is, ebben is egy-egy tanítót elmozdított hivatalától. Minden szép és nemes tett önmagában hordja ugyan jutalmát, engedjen meg azonban nagytiszteletű szerkesztő úr, hogy itt a nyilvánosság előtt is kifejezzem egyházmegyénk részéről a köszönetet és elismerést világi iskolalátogatóink közül Reisz Andor, Csiszár István és Naményi Pál urak iránt s követendő példaként mutassam fel másoknak is őket, kik magán és hivatalos dolgaik félretételével nemesak az iskolalátogatás fárasztó munkájában vesznek részt napokon át a legnagyobb odaadással s a tanügy iránti meleg érdekeltséggel, hanem évről-évre minden általuk meglátogatott iskolában jutalmakat is osztanak ki a jó tanulók, s tankönyveket a szegény sorsú növendékek számára. Sok ily ügybuzgó barátot a népnevelésnek! *Gyarmathy József.*

— **A sárospataki főiskola köréből.** Átesvén az új iskolai év berendezésének mozgalmait, főiskolánk létszámára vonatkozólag ma már a következő ismertető adatokat tehetjük közzé. Az *akadémiába* beíratott összesen 52 új növendék. Ezek közül 33 a theologiai, 19 a jogi szakra. A beírottak száma 7-tel több, mint a múlt iskolai év első felében volt. Az összes theologusok létszáma jelenleg 113, tehát 4-el több, mint a múlt év első felében; a jogászok összes száma 48, tehát 4-el több, mint tavaly ilyenkor. Az akadémiában az összes létszám 161, tehát 8-al több, mint a múlt iskolai év első felében. A gimnáziumban az újonnan beírottak száma 147, mely szám azonban még nagyobbodni fog, bár a tavalyi újonnan jöttek számánál most is jóval több, mert a múlt iskolai évben szept. 20-ig csak 136 növendék volt beírva. Örömmel jegyezhetjük meg azt, hogy az újonnan jelentkezettek között aránylag sokkal több a jómódú családból származottak száma, mint más esztendőben volt. Az osztálytanárok által kiadott névsorok jegyéből a következő számokat tüntetik fel: A progimnázium létszáma 29, I-ső oszt. 78, II. oszt. 83, III. o. 74, IV. o. 51, V. o. 74, VI. o. 47, VII. o. 41, VIII. o. 39; összesen 516. E létszámhoz a már jelentkezett, de még véglegesen el nem intézett ügyű magántanulók nincsenek feltüntetve. Ezen adatok szerint a sárospataki főiskola tanulóinak összes létszáma a jelen iskolai évben 677. A tápintézetnek 265 tagja van; tehát épen annyi, mint a múlt iskolai évben.

— **Aki nem tudja, hogy milyen vallású.** Egy Neufeld nevezetű, budapesti izraelita kereskedőnek régebben született leánygyermeké, a szülésznő közbejöttével, szüleinek tudtán kívül megkereszteltetett. A leányt szülei a zsidó

vallásban növelték s hogy meg van keresztelve, azt csak most, 18 év eltelte után tudták meg, midőn a leány férjhez szándékozott menni. Természetesen nagy lőn erre a szülők ijedelmé, mi csak növekedett azzal, hogy a herceg primás és vallásügyi minisztérium megkérdezte ezen ügyben, oda nyilatkoztak, hogy a keresztség eltörölhetlen levén, a kérdéses leány jogszerint is keresztyén. A leány e végzés megtudása után vőlegényével együtt Bécsbe ment, ott megszerze az illetékességet és mint hitfelekezetnélküliek fognak egybekelni. A nő eltökélése e részben méltán mondható eredetinek a maga nemében. . . Keresztyén nem akar lenni, a zsidó vallásra restel visszatérni, vallásnélkülivé lesz tehát s mindez egy — *férfi kedvéért!*

— **Kérelem.** Azon tisztelt lelkésztársaimat, akik az „Eskető Lelkész” és „Presbyterek Könyve” című művecskék általok megrendelt, s hozzájuk már hónapokkal ezelőtt megküldött példányainak árával még mindig hátrányban vannak, ismételten kérem, különben is csekély összegecskét tevő tartozásaik mielőbbi megküldésére, hogy én is teljesíthessem fizetési kötelezettségeimet. Egyszersmind tudatni kívánom az érdeklődőkkel, hogy úgy az „Eskető Lelkész,” mint a „Presbyterek Könyve” még mindig csak tőlem rendelhető meg. Amannak ára 35 kr., emezé 40 kr., postai bérmentes küldéssel. Teljes tisztelettel Mike-Pércsen (Hajdumegye), 1883. szept. 26. *Nagy Lajos*, ref. lelkész.

— **Keresztyén egység.** Ily cím alatt jelent meg s küldetett be szerkesztőségünkhöz is, *Péterfi Dénestől*, egy egyházi beszéd, melyet ő Dénán, a ref. templomban mondott el folyó évi aug. 5-ikén. Az egyházi beszéd magasra kiemelkedő, nagybecsű mű az ugynevezett ünnepélyes alkalmi egyházi beszéd irodalmi termékeinek sorában. Telve minden sora tüzzel, lélekkel, mélyreható keresztyéni tiszta gondolatokkal. Azt fejtegeti szerző, hogy mik legyenek azok, amelyek minket egygyé tesznek? S erre azt feleli, hogy a *hit és szeretet*. Mi örömmel, élvezettel olvastuk a kitünő művet, ajánljuk azt olvasóinknak is figyelmébe. Mi tűrés-tagadás! unitárius testvéreinkre, még ma is bizonyos borzadással gondol közöttünk sok ember, s ennek oka az, mert nem vesz magának fáradságot arra, hogy megismerje e vallásnak tiszta keresztyén tanait. Péterfi egyházi beszédét egyrészt ebből a célból, másrészt azért is ajánljuk, mert ő tőle s általában az unitáriusok kiválóbb hitszónokaitól még modort is tanulhatunk ám. Mi ref. papok sokszor igen is *szónokolunk*, ők a nyugodt angol modort követve, inkább *tanítani* igyekeznek.

— **A legrégibb ABC.** Eddig azt hitték s Szabó Károly is azt állítja „Régi magyar könyvtár”-ában, hogy a legrégibb ABC 1681-ből való. Legközelebb azonban *Szél Farkas*, kir. ítélőtáblai bíró, szenvedélyes régész, egy 17. századbeli könyv táblájából 1659-ben *Sárospatakon* nyomtatott ABC-ét fejtett ki, mely 8 levélből áll. Így tehát a legrégibb ABC sárospataki kiadás!!

— **Lenti érseket,** ki a pápának egyik érseki helyettese, 25,000 franc visszafizetésére ítélte el a congregatio, sikkasztás miatt. Nagy a zavar a pápai udvarban, a szent erkölcsök elszilajodása miatt.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Őszinte szó a „Sárospataki Lapok” jó szelleméhez.” Ujj I. „A protestáns népiskolai vallásoktatás.” (Folyt.). Horváth I. „Válasz Dr. Ballagi Aladár úrnak.” Szinyei G. „A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.” (Folyt.) P. Nagy G. „Az a-szabolcsi egyházmegye köréből.” Zsigmond S. „A belényesi ref. egyház története.” (Könyvb.). Sörös J. „Vegyes közl.”

Őszinte szó a „Sárospataki Lapok” jó szelleméhez.

A „Sárospataki Lapok” megérdemli tőlünk, olvasóitól, hogy kijelentsük, hogy ez nekünk, igazán őszinte dicsekedésünk tárgya, vagy a veterán tanár szavaival szólva: „Ez nekünk dicsőségünk!”

És ezen őszinte elismerést megadni e lap olvasói: a lelkészi kar nevében, ismervé azok jó hangulatát e lap iránt, megadni az elismerést az irodalmi körnek, a lelkészi körök részéről is, azt hiszem: minden indiscretio nélkül megtehetem.

Sőt annnyival jobban esik lelkemnek megtenni ezt ma, mert tudom, hogy volt idő, sőt azt is tudom, hogy még nem is régen volt, amidőn protestáns egyházi életünk két szellemi tényezője, e becses lapok két főmunkatársi tábora: tanár és lelkész, egyrészt irígy, másrészt lenéző szemekkel tekintének még egymásra.

E becses lapoké is az érdem és az irodalmi köré, amelynek kebelén e becses lapok megszületének, hogy ma oly szép szellemi összhangban van, legalább itt közöttünk eme két szellemi tényező, s egyik a másiknak ismeri gondjait s terheit, kifejtett munkakedvét s erejét, s egyik a másikat tudja méltányolni. E becses lapoké az érdem, hogy ma már nem hallatszik többé az a hajdani öntúlbecsülésből származott elégedetlenség a tanári kartól, mely csak a mult évtizedeket is még oly sötéten jellemzé; hanem, ezzel szemben oly megnyerően hangzott el az elégedettség szava csak legközelebb is egyik lelkész-tanár ajkain, mintha pars pro toto mondta volna: „lelkemből szeretem a főiskolát, mely engem felnevelt, mely nekem ma is tisztességes kenyeret ad,” hogy szinte jól esik olvasni, szemben a mult, tengeri kigyóként fejét fel-felemelt, örökös panaszával.

E becses lapok, s e lapok által közöttünk megteremtett közérzet, főiskolánk és egyházunk egybeforrott közös szeretete lőn ama kapocs, amely minket ekként egygyéforrasztott. S ma oly jól esik

tudomásul venni a testvéri összhang azon szép tanújeleit, hogy a sárospataki egyház, lelkes főgondnokát, a nagytiszteletű a.-zempléni egyházmegye pedig egyik igaz kálvinista lelkületű tanácsbíráját a tanári karból bírja és választá

Meglőn a kiengesztelődés. Az összhangzó együvé működés lőn a mult szellemének kibékítője. Az együvé munkáló összhang lőn a megváltó erő!

Azonban mintha a kibékülés érzetéből eredő ezen örömet még mindig egy fájdalmas hang akarná megzavarni, mely még mindig kiengesztelődésre vár: a lelkészi kar meghasonlása saját helyzetével.

Fájdalmasan esik, de mert őszinte szót ígértem, ki kell mondanom, hogy e becses lapokban a lelkészi kar tagjaitól közlött több vezércikk, ha nem közvetlen panaszhangokat, de közvetve mégis bizonyos mérvű lethargikus nyomás szülte lehangoltságot mutatott; oly lehangoltságot, amely csak a buzgóságra nem hathatott csüggesztőleg, azonban a félérdekeltiséget nem hogy emelé, de még lehangolá. Nem célozom passusokat mutatni fel, mert nem bírói szerepre, hanem csakis óramutatónak vállalkozám; csakis felmutatni jöttem azon forgalomba hozott hamis váltópénzt, amelyet még apáink nem ismertek; amelynek egyik oldalán a lelkészi kar panaszolt állapota, sorsa; a másik oldalán a hívek tehetetlensége s áldozatképtelensége van fényes illusztrációkban bevésve s közölve, egy oly önérzetes lapban, amelynek szerkesztője hálás elismerést mond, állása önbecsérzetében, a ledolgozott munka után nyert kenyérért.

Sőt kimondhatom, hogy nem is egyesek, csak a rosztól formált közvéleménnyel szemben, nem hagyhatom szó nélkül, hogy még legbuzgóbb lelkésztársaink is némi élvezettel látszanak felhordani a tényeket, hogy „az ő 100 köből búzaátalányukból már csak 90 köből élvezhető.” vagy ami a forgalomba jött hamis váltópénz másik oldalát illeti, hogy „a domestikánál az osztályba sorozás

terheltetése alól mentessenek fel azok, kik szegények!"

Testvéreim az úrban! A szabadon elhajított követ lehet-e tudni, hogy hová esik? Beszéljen egy példa. Képzeljünk egy egyházat, amelynek lelkésze, ahelyett, hogy arra tanítaná híveit, hogy kevésből is lehet sok jót tenni, mindig eme lehangoló szavakat intézné híveihez: „Bizony, atyámfiak! ti szegények vagytok!” Nem oda vezethetne-e ezen, az egyházi buzgóságnak ilyen lehangolása, hogy még az eddig hordozott és bírt terhek alól is kérve-kérnék magukat felmentetni?

S megvallo, hogy mióta e becses lapok vezércikkein ily lehangoltság vett erőt, nem mertem volna híveim kezébe adni a lapot, mint amelyből ama legnemesebb intézmény, a domestika iránt nem buzgalmat, hanem lehangoltságot merítettek volna.

Ily pessimistikus hang nem lehetvén egy ily jóra való lapnak vezérszellem: azért intézem szómat hozzád, „Sárospataki Lapok” jó szellem! kérve téged, hogy követeld meg azoktól, akik hozzád közelitenek, hogy oldják le saruit, a földi érdekek poros saruit; hogy áldozzák fel önzésüket, osztalék-igényeiket, mielőtt közelíteni akarnak hozzád; s a pünkösti lélek panaszt s csüggedést nem ismerő hangján beszéljenek, kik veled beszélni akarnak. Legyen benned minden vezércikk végcélja: buzdítani a félerdekeltséget, acélozni a fél-erőt. Legyen benned minden vezércikk egy villanytelep, mely a buzdítás villanyszikráit sziporkázza szét, gyújtva, merre pattan. Mert a buzdítás ezen villanyáramát szétvezetni, a lelkesítés pünkösti tüzét, mint örök tüzet, híven gondolni: ez lehet egy egyházi lap jól felfogott főérdeke, nem pedig az: lehangoltságot szólni, sivár tényekkel, olyanokkal, mintha én is elkezdéném, hogy elvettem 3 köből búzát, lett utána 6 véka termés. Mert tény ez is. De ugyancsak tény az is, hogyha még így megnehezült is felettem az Úr keze: én nem csüggedtem el. Hitem szilárd, hogy jó az Úr, s a benne vetett munkás bizalom meg nem csal. Míg erőm ép s egészségem megvan: mindig van mit megköszönni neki. Míg pályám kenyerem megadja: nincs ok miért zúgolódnom ellene.

Dixi et salvavi animam meam!*) Ujj István.

*) Midőn e részben szerkesztőségünknek, részben a gyakorlati egyházi élet kiáltó miseriáival oly igen ismerős munkatársainknak szóló cikket közreadtuk, lehetetlen meg nem jegyeznünk, hogy mi tisztelettel, az elismerés legnagyobb esodálkozásával állunk ugyan meg a cikkíró önfeláldozó türelme előtt, de másrésről úgy tartjuk, hogy lapunknak mint eddig, úgy ezután is egyik feladatának annak kell lenni, hogy leplezetlenül beszélje meg lelkészársainknak anyagi helyzetét és pedig nem azért, hogy a valóban így feltárt képével elriasztjuk egymást, s mint a cikkező gondolja: lehangoltságot, kétségbeesést idézzünk elő, hanem, hogy a javítás eszközeiről gondoskodhassunk. A lelkesítő kar mindenestre saját ügyének ártana, ha a kálvinista pap szegénységét, lemondását és béketűrését a cynismusig vinné épen napjainkban, midőn a Stylites Jakab módszere mellett ma már lehetetlenség megélnie.

Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns népiskolai vallásoktatás.

(Folyt.)

A vallásitanítás első vagyis előkészítő fokán, melynek keretébe az elemi iskola I. és II. osztály tanévét foglalhatjuk össze, mint más elemi tantárgyat nem, úgy vallástant sem kellene tanítani. Ezzel nem azt mondom én, hogy elveszük a vallást egészen, hanem csak előkészítsük a lelket és szívet a tulajdonképeni vallásitanításra. Mindjárt iskolába jövetel után kezdjük meg a gyermeknek a vallásos nevelést ott, ahol a család elhagyta, vagy ha a család meg se kezdte volna, pótoljuk azt. Ne az ó-testamentomi nomád-életből, hanem a már rendezettebb társadalmi életből merített, a beszéd- és értelemgyakorlatok körébe gyűjtött gyermekded történetecskéknek elbeszélése és megtanítása által folytassuk a gyermek vallásos kedélye megépítését s erkölcsi érzülete kifejtését. Az I. és II. osztályban nevelve tanítás és fegyelmezés által szoktassuk a gyermekeket rend, figyelem, szorgalom, tisztaság és munkássághoz; szoktassuk a nagyobb emberek, szülők, tanítók, előjárók tiszteletéhez; szoktassuk arra, hogy tanulótársaival való összeköttetéseiben legyen engedékeny, megbocsátó, szolgálatkész, nagylelkű; becsülje meg a maga tulajdonát, ne nyuljon a máséhoz; ne találja örömet az állatok kinzásában; életösztöneinek kielégítésénél elégedjék meg kevéssel; ne legyen nyalánk, falánk; mindenekfelett éneklés és imádkozásban örömmel emelkedjék fel naponkint a teremő és megtartó Istenhez. Ha az alsó két elemi osztályban az erkölcsi életnek eme csiráit a gyermekek szívébe elültettük: akkor a vallásitanításra nézve eleget tettünk, a vallás erkölcsi életet előmozdítottuk. Ezek után biztosan átmehetünk az elemi iskola III. és IV. osztályaiban a vallásitanítás 2-ik vagy is történelmi fokára. A népiskolai növényedékek az alsó két elemi osztályban szereztek már némi általános ismeretet Istenről, a családban és iskolában hallottak valamit Jézusról, kinek emlékére szüleik és tanulótársaikkal együtt, egyszer-máskor vidám ünnepeket is ültek; vallás erkölcsi érzelmek is honolnak már fogékony kebleikben, melyeken bátran folytathatjuk a vallás erkölcsi élet fejlesztésére szükséges hit- és erkölcsi tanítását, történelmi alapon. Működésünkkel érvényesüljön azon didaktikai elv: „példából vond el a szabályokat, illetőleg igazságokat.” De milyen példából? Olyan példából, melyek történelmileg igazak, alakilag szépek, kedélyképzésre nézve vonzóak, erkölcsileg jók, követésre méltók. Kérde: egy tiszta prot. ker. vallás erkölcsi élet fejlesztésére nézve van-e tökéletesebb példánykép, mint Jézus, keresztyén vallásunk alapítójának isteni személye, kinek öntudatra ébredésétől kezdve isteni lelkének kileheltség, szavain, tettein, magaviseletén a világot átható és idomító szeretet eszmének valóítását láthatjuk? A 12 éves gyermek ott időz sokáig a templomban, hogy szelid lelke által óhajta sejtett Istenét feltalálhassa. A két napon át aggodalmak közt kereső szülők neheztelő szavaira mily őszinte bizalommal mondja: azokban kell nekem foglalkoznom, melyek az én atyámnak dolgai! Midőn szüleinek akarataiból lelki vágyainak kielégítését ott kell hagynia, nyugodt megadással követi szüleit a fáradalmas hosszú útban. Kell-e ennél szebb példány, az isteni és szülei szeretet felmutatására. A keresztfán a halál kinjaival küszködő istenember a keresz-

kinjait incselkedésük által még kinosabbá tenni törekvő kegyetlen ellenségeiért. midőn így imádkozik: „Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekedsznek!” Kell-e ennél szebb példány, a legnemesebb keresztyéni erény követésére? A Jézus tanításaiból tudjuk, hogy a teremő Isten nem haragos, boszúálló Isten, ki örömet találja a bűn megboszulásában még negyedíziglen is, hanem a szeretet Istene, ki még a bűnöst is kegyelmébe veszi. Az ő tanításaiból tudjuk, hogy az Isten lélek, kit nem véráldozatokban, vagy külső ceremóniákban, hanem lélekben és igazságban kell imádni. Valóban egy prot. keresztyén előtt a kegyes és jámbor keresztyéni életre nézve a legtökéletesebb példánykép csak is Jézus élete lehet! A Jézus tanításai prot. keresztyén hitünk alapigazságai. Ha tiszta keresztyén valláserkölcstan tanításával akarunk fejleszteni krisztusi keresztyén életet, a népiskola III. és IV. osztályaiban, a vallástanítás történelmi fokán nem taníthatunk jobbat, alkalmasabbat és szükségesebbet, mint új-testamentomi bibliai történeteket. Ezen bibliai történetekből kérdezgetve, fejlesztő tanak által vonjuk ki és alapítsuk meg a legtisztább keresztyéni hit- és erkölcsi igazságokat. Ezen felállított alapigazságokra vonatkoztatól tanítsuk meg mindazon szép énekeket, melyek a Jézus élettörténetének egyes nevezetesebb eseményeire emlékeztető ünnepek alkalmával buzgón énekelhetők, és azon énekeket, melyek a sakramentumokkal is szoros összeköttetésben vannak. Az új-testamentomi bibliai történetek tanítása közben ne felejtkezzünk meg arról, hogy a 19. században, a szabad gondolkodás és tudományos felvilágosodás korszakában, protestáns iskolában tanítunk vallástant. Schmid, német paedagogus szavai szerint: tanítani annyit tesz, mint igazságot keresni. És lehet-e az vallásos igazság, mely a tudományok laboratóriumában nem állja ki a tűzpróbát? melyek a teremő Isten által a természeti testekbe helyezett, örök időktől fogva változatlanul működő erők szabályaival, a természeti törvényekkel ellenmondásba jönnek? Óh nem! Az ilyen hitigazságok gyarló emberi találmányok, melyek az igaz Istenről való tiszta fogalmat elhomályosítják. Ily csudáknak nevezett képtelenségek által isteni tulajdonokat erőszakolni az emberi szellemre — butítás, obscurismus. Hogy a nagy reformátor, Luther szavaival éljek: itt az ideje, hogy reformáljuk prot. vallásunkat. A jelenkor kíváncsi szerint hagyjuk el belőle, ami emberi, maradjon meg ami isteni. Ami isteni, úgy is annak emberi erővel ellent nem állhatunk; ami emberi, magától is el fog enyészni!

A vallástanítás történelmi fokán nem maradna hatástalanul, ha a prot. ker. hitigazságok erkölcsi elvek felállíthatása céljából nem csak új-testamentomi, hanem más, a magyar népeletből, vagy más nemzet életéből vett történeti eseményeket is vennénk fel. P. o. Nagy Lajos magyar királynak eljárása a habokban fuldoló Szeredai Ferenc nevű katonának kimentésénél, nem szép példája-e az önfeláldozó keresztyéni szeretetnek? vagy Szapári Péter magyar nemesnek kegyetlen kintója, Hamzsabég iránti magaviselete, nemes boszúja, nem követendő példája-e az ellenségnek is megbocsátani tudó keresztyéni erénynek? Hogy ilyen történelmi tárgyak felhasználásával a valláserkölcsei élet fejlesztésére jótékonyan lehet hatni, azt hiszem, közölünk senkisem vonja kétségbe.

Mivel az elemi iskola III. és IV. osztályaiban nemcsak a bibliai történetek tanítása által juttathat-

juk el növendékeinket a ker. hitigazságok ismeretére, hanem más egyéb elemi iskolai tantárgyak tanítása által is: szorítsuk a vallási tananyagokat minél kisebb körre. Vegyünk elő keveset, de jót; gyakoroljuk be azt biztosan, hogy maradandó legyen! Így a vallástanítás a történelmi fokon nem fog szellemi megterhelést előidézni; így több idő jut a 3 főelemi tantárgy: írás, olvasás, számolás tanítására és gyakorlására. Végül megjegyzem: a vallástanításnak történelmi fokán a bibliai történetek tanításánál, elbeszélésénél ne ragaszkodjunk makacsul a biblia szavaihoz. Beszéljünk a gyermekkel és beszéltesünk saját egyszerű, zamatos nyelvén. A sok helyen előforduló metaphorák, allegorikai képletek, kifejezések nem a 8—10 éves gyermeki lélek fejlettségi fokának felelnek meg. Az ósdi, avas bibliai kifejezéseket idomítsuk nyelvérzékünk szerint; erre úgy is minden népiskolai tantárgy tanításánál kiváló gondot kell fordítanunk. Ezek után átmehetünk az elemi iskola V. és VI. osztályaiban a vallástanítás 3-ik vagyis katechismus fokára. (Vége köv.) Horváth István.

Válasz Dr. Ballagi Aladár úrnak.

„A sárospataki könyvtár ügye” című cikkére válaszolva, azok után, amiket e lap 39-ik számának nyílt terében közzétettem, míg egyrésről azon való örömmönnök adok kifejezést, hogy nyílt sisakkal a nyilvánosság elé lépett; másrésről elismerésemet nyilvánítom azon higgadt nyugodtságaért és eléggé nem dicserhető hidegvérűségeért, melylyel nyilatkozatomra felelni szíveskedett. Eszembe jutott ennél az ügynél Kisfaludy Károly *Sulyosdy Simonja*, ki olyan áldott természetű ember volt, hogy még ősi curiája leégésén sem indult meg, mert hát megmaradt még a *karos szék*, melyben ő pipaszó mellett továbbra is élvezhette a maga módja szerinti lét örömeit.

Sajnálatos azonban, hogy cikkének utolsó részében kiesik a sodrából Dr. Ballagi A. úr, és bár nem akarná, mégis elárulja, hogy az a tudós nyugalom, melyre pedig nagy súly volt fektetve a családi értekezleten, csak erőszakolt és utóljára is kicsapott a fojtogatott düh, egész szilaj vadságában. Az elfojtott düh kitörését, szertelenkedését mutatja az, hogy *a tényállást elferdítve, a szemmel látható igazságot arcúl csapva, alaptalan vádakkal, nemtelen rágalmakkal akarja személyemet bemocskolni*, hogy, rakoncátlan szenvedélyességgel egy lelketlen izgató szerepére is vállalkozván, arra hívja fel az előjáróságot, hogy engemet könyvtárnoki állásomtól „kimélet nélkül” mozdítsanak el?!

Előadom a vádakat és felelek is azokra egyenkint. Azt mondja Dr. Ballagi Aladár úr, hogy én elődöntől „jórészben cédula-katalogussal rendezve” vettem át a könyvtárt, és ezt, mint az ellenem való izgatás egyik hathatósan tetsző eszközét használja. Erre csak azt felelem, hogy küldje el hozzám Dr. Ballagi Géza urat, a testvérét, akitől többrendbeli *hiteles* adatait beszerezte, és meg fog győződni, hogy én az elődóm katalogusát *nem használtam fel, mert nem használhattam*. Még alaptalanabb és merészebb vádjá Dr. Ballagi A. úrnak az, hogy én könyvtárrendezés címen nagy összeg pénzt, talán 2000 frtot vettem volna fel a főiskolai pénztárból vagy az egyházkerülettől. Nem szégyenli ellenem bizonyítékul idézni az 1878. évi nyári közgyűlés jegyzőkönyvét és abból sophisticai csúrés-csavarással, minősíthetlen

furfanggal bizonyost következtetni?! Nos, hát itt a nyilvánosság előtt azt mondom Dr. Ballagi A. úrnak, hogy ha abból a jegyzőkönyvből az én díjazásomat kisüti, az egész összeget neki adom. Nosza, rajta! És ezen szép ajánlatot most teszem, midőn könyvtárunk nyomtatott darabjairól — öt aratási szüenidőm feldolgozásával, mert nálunk télben dolgozni nem lehetett — egy betürendes alapcímért és egy helyi címért készítettem, amit az igazgató-tanács is elismeréssel tudomásul vett.

Legbotrányosabb Dr. Ballagi Aladár úrnak azon igazán hajmeresztő állítása, hogy nekem „alkönyvtárnok és több segédmunkás“ áll rendelkezésemre. Nyilvánosan tudja itt és az egyházkerületben mindenki, hogy nekem, mióta könyvtárnok vagyok, még csak egy szolga sem állott rendelkezésemre. Épen most fáradozunk abban, hogy a könyvtárnoki hivatalt rendszeresítsük, kellő személyzettel ellássuk, a felemás helyzetből én is kiszabaduljak. De lássa Ön: a szegény prot. egyházban nem történhetik oly könnyen az ilyenféle átalakulás, mint az Ön egész „Nyugot-Európát“ játszó képzelődésében. Mindezen vádak, rágalmak, hazugságok annál botrányosabbak, mert biztos tudomásom van arról, hogy a Dr. Ballagi A. úr neve alatt megjelent cikk már kefelenyomatban is, tehát a lap megjelenése előtt jóval, megjárta Sárospatakot és Dr. Ballagi Géza, tisztársam, a győztes fél diadalérzetével olvasta azt fel egy nagyobb társaságban. Szégyenletes, alig jellemezhető eljárásnak tartom, hogy noha neki módja lett volna az alaptalan vádak kiigazítani, azt nem tette, sőt ellenkezőleg a szorongatott lélek megkönnyebbülésével beléegyezett azoknak közlésébe. Ugyan mit gondolnak Önök: engemet hurcoltak-e meg a közvélemény előtt, vagy magukat? Én azt hiszem, hogy az az épen nem irigyelhető dicsőség, e vita folytán hozzátapadt az Önök nevéhez, hogy noha tudós számban járnak és az igazságot tartoznának keresni: mindamellet egész könyű vérrrel arra adják magokat, hogy álhíreket koholnak és úgy gázolnak a más becsületében, mely legalább is ér annyit, mint az Önök tudományos érdeme.

Végül még arra a nagyhangú „reclame“-jára teszek megjegyzést Dr. Ballagi A. úrnak, melyszerint az egyházkerületet, egyenesen a lelkészi karhoz fordulva, arra hívja fel, hogy engemet a könyvtárnoki állástól mozdítsanak el. Itt már az ingerültség, a nekivadult szenvedélyesség oly lelki állapotot jelez Dr. Ballagi A. úrnál, hogy izgató beszéde beszámítás alá épen nem eshetik és azért ezen tettét, komoly erkölcsi alapon álló ember, rosnéven nem is veheti. Én is megbocsátok neki ezért, mint sértődött félnek.

Íme, itt van a válasz, Dr. Ballagi A. úr; tűzze ezt a vitát is irodalmi babérai közé — száraz ágúl. Látja Ön: én nem kezdtem a vitát, sőt kerültem azt, mit eléggé bizonyít az, hogy csak harmadik ízbeli piszkálódására adtam nyilttéri feleletet. De most már kipótoltam azt is, ami nagy bosszúságára elmaradt, mert én mód nélkül szeretek szemben lenni azokkal a „nyugot-európai“ műveltségű és ízlésű emberekkel, mint ön is, aki még a római pápánál is járt. Most már legyen meggyőződve, hogy a sárospataki könyvtár ügyét nem a „Prot. egyh. és iskolai lap“ útján, a Ballagi testvérek segítségével fogjuk elintézni. Higye el azt is, hogy ellenem való torzsalkodása valamint 1877-ben — amidőn ön saját kérelmére itt járt közöttünk, s amely évben nekünk tett szolgálatait úgy

felhánytorgatja, s amikor tanusított önzetlenségének feltüntetésére, egy 1876. október 30. írt bizonyos „meglehetősen sürgős ügyének elintézéséről“ szóló tanuságos levelét akár másolatban is megküldhetjük — nem sikerült, úgy ezután sem fog sikerülni. Szinyei Gerzson.

TÁRCZA.

A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.

(Folytatás.)

Lássuk mindenekeelőtt, vajon megállapítható-e az, hogy Pál papyrus göngyölegeket használt-e a gyülekezetekhez intézett leveleihez, melyeket össze is lehetett s össze is szoktak, ha nem általános is, egyvégtében ragasztani, hogy azok mint a vég vászon egyvégtében voltak fel- s legöngyölhetők, amikor a részek összezavarása nem eshetett meg, vagy pedig pergamenlapokat? Első pillanatra hajlandóbbak volnánk a papyrus használatát föltenni. Azért is, mert Pál igen szegény volt, sok nélkülözéssel élt, a papyr pedig ugyan szinte drága volt, de még drágább ám a pergamen. Azért is, mert egy bizonyos; az, hogy Pál csak a jelen pillanatra írt, nem pedig esetleg későbbi nemzedékek számára is, s távolról sem volt, még mint lehetőség sem, gondolatában, hogy évszázadok múlva is ilyen s ehhez hasonló tanulmányozás tárgyai lesznek az ő levelei. De másfelől az is meggondolandó, hogy ilyen nagyterjedelmű leveleket mégis csak azért írunk, mert azokra nagy súlyt fektetünk, s azt akarjuk, hogy sokan s több ízben olvassák; ha nem gondolunk is az utódokra, de gondolunk mégis az élő nemzedékre, hogy ne rongyolják össze az írat, mihelyt két-három nehéz munkás kezű ember azt, ujjait rajta végig húzogatva, átbetűzte. Bizonyára Korinthusban is nemcsak egy gyülekezet volt, mely előtt — nem is csak egyszer — fel kellett a levelet olvasni. Hogy mily súlyt fektetett Pál leveleire, mutatja Kolosse IV—16. *), midőn felhívja a kolossébelieket, hogyha elolvasták, eszközöljék, hogy a szomszédos laodiceabeliek is elolvashassák, s ők viszont olvassák el az oda írott levelet. Gondoljuk meg azt is, hogyha szegény volt is Pál, s magától sokat, igen sokat megtagadott is, de másokkal szemben bőkezű, generosus volt; nem szívesen ült más asztalához, sőt rendszeresen kerülte azt, büszke lévén arra, hogy ingyen hirdeti az evangéliomot, de ő szívesen látta szegény asztalánál a szegényt; ő, kinek nagy szüksége lett volna, s volt is néha mások segélyére, vendégszerető, barátságos volt, ki, mint maga mondja 1. Thess. II. 6b—7. **): „mint az anya táplálta gyerme-

*) Azért idézek a kolossébeli levélből, mert azt, habár interpoláltak, de Pál apostol valódi levelének tartom, s lesz szerencsém, más alkalommal ezen valódiságot, mint hiszem, megdönthetetlen érvekkel bebizonyítani.

N. G.

**) Lutherrel így olvasom a pontot: *Αγαπᾶμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἀλλὰ ἐγενήθημεν ἥπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ἐάν τροφὸς θάλπη τὰ ἐαυτῆς τέκνα.* Bár terhetekre lehettünk volna, mint Krisztus apostolai, mégis mi voltunk barátságosak ti köztetek, mint ahogy az anya táplálja saját gyermekeit.

N. G.

keit.“ Ő kétségkívül nem fukarkodott a papírral, ha kedves gyülekezeteinek kellett írnia, s a fölötté rosz akkori papyrus helyett bizonyára pergament használt, egész pergamenlapokat, s ha egyszer hozzáfogott, tele írt egészen legalább is egyet. Hogy így tett, erről ő tőle magától meggyőződhetünk. Római fogságából, 62 őszén, a tél küszöbén sürgetve kéri Timotheust, a hozzá Efezusba küldött levelében*), hogy még a tél beállta előtt sietve menjen hozzá, s vigye magával a Tróaszban hagyott felöltőjét „*s a könyveket, de kiváltképen a pergamenlapokat*“ 2. Tim. IV. 13. Fontosabb előtte a pergamen, mint könyvei, mint még köpönyege is a tél küszöbén! Mire írt volna különben a szegény, de szívében oly gazdag nemes lélek a kedves philippieknek? Mire kellett neki másra, mint levélírássra, a pergamen Rómában? Mire kellett neki az fogsága előtt, amikor, bizonyára Jerusalembé fölmenet, pergamenkészletét Tróaszban hagyta, gondolva, hogy arra felé fog visszatérni? Bizonyosnak vehetjük, hogy Pál pergamenre írta leveleit. S a pergamenlapok, melyeket használt, akkorák lehettek, amekkorát, a különben legolesóbb bőrből, a kinőtt juh, vagy kecskék bőréből, egy nagyobb egész táblában gyártottak. Nos egy ily pergamentábla mérete körülbelől megfelel a fentebb adott méretnek.

Ily méretű pergamenlapokat azonban később is használhattak, megfelelő sűrű írással, bár ez mégis nagyon kétséges, tehát még ebből magából nem következik egész bizonyosra, hanem csak lehető, csak valószínű, hogy magának Pál eredeti leveleinek ez volt a mérete és így a megbeszélte tévedés már magával az őseredeti levéllel történhetett. A bizonyosságot más adja meg. S ez, hogy *ezen méretek, teljesen reá illenek Pál apostol minden authenticus levelére*. Hogy egyetlen egy kivétel sincs, ez maga a teljes bizonyosság, mert olyan véletlenség nem tehető fel, hogy ezen méret reá illjék minden authenticus íratra, akkor, amikor a hamis eredetű iratokra átalán nem illik reá. Ilyen véletlenség nincsen a nap alatt.

Tartsunk szemlét e szempontból Pál apostol levelei felett.

Az I. korinthusi levélről vett méretek szerint, mint láttuk: a legkevesebb 162 sor, ami egy pergamenlapra írtak gondolandó, s ez a levél elején a címmel, s a legtöbb 200 sor, a levél tömötten írott középtestében, az átlag pedig mintegy 181 sor.

Miután tudjuk, hogy Pál apostol leveleit rendszerint nem sajátkezűleg írta, már csak azért sem, mert nehéz kezeivel fölötté nagy betűket szokott vetni s az nagy papírpazarlással járt volna; hanem másoknak mondta toll alá: ezen körülményt is számításba kell vennünk, mert az is adhat ki némi különbséget, hogy az egyik iratot egyik segédje, a másikat másik segédje írta. Milyen lehet ez a különbség? Pál és más kézíratai között a különbségnek jelentékenynek kellett lenni, mert Pál túl nagy betűkkel írt. „Látjátok“ — végzi levelét a Galatához — „mily

*) Mi is azokkal tartunk, kik a különben hamis pásztori levelekben egy kis igaz magvat különböztetnek meg: 2. Timotheus I. 15—18. és IV. 9—22.

nagy betűkkel írtam néktek saját kezemmel“ Gal. VI—11*). S ép ezért nem is szokta maga írni leveleit, hanem jó írókat használt, akik tömötten tudtak írni, azaz apróbb betűkkel, mert az írás akkori természete mellett (scriptio continua és a betűk az ugynevezett uncialisok) az egész tömörség csak a betűk nagyságától függött.

A rómaiakhoz írott levél kézírata a különben előttünk ismeretlen Tertiusé. (Róma, XVI—22.) Az I. korinthusié, mint a címíratból következik, Sosthenes kézírata. A többi irat, a sajátkezű Galatalevélén kívül, amint azt a címíratokból bizton lehet következtetni, együl-egyig Timotheus kézírata; nevezetesen: 1 Thessalonika, 2 Korinthus, Philippi, Kolossé és Filemon. Csak a négyfejezetes levélé, a 2 Korinthus X—XIII-é kérdéses, ha azt, II Kor. I—IX-től elszakítva, mi is külön levélnek tartjuk, mert annál hiányzik a cím s vele minden a kézíratra vonatkozó adat, hanem ezt is teljes valószínűséggel tulajdoníthatjuk Timotheusnak. Pál kézíratainak különös természetét Pál fentebb idézett saját megjegyzéséből ismerjük. Sosthenes írásának tömörségére a méret kezeink között van az I. korinthusi levélben. Timotheus kézíratainak tömörségét pedig az ő általa írt öt-hat levélből egész bizonyossággal megállapíthatjuk. E levelek alapján tett számítás mutatja, hogy Timotheus egy-egy pergamenlapra annyit írt, amennyi a Buttmann-féle kiadásban 170—190 sornyi szövegnek felel meg. Azaz Timotheus kézírata tömörségre nézve megfelel Sosthenesének, csak hogy egyenletesebb. Eszerint Timotheusnak igen jó egyenletes írása lehetett, s ez teszi érthetővé előttünk azt is, hogy miért íratta rendszerint vele Pál leveleit. Legkorábbi levelét, a galatához, még maga írta. A thessalonikain kezdve, a többi mind Timotheusnak mondta toll alá, ha csak az épen távol nem volt, mint például az I. korinthusi levél írásakor (I. Kor. XVI—10.). Kivételt csak a római levél képez, amikor a szinte használható Tertius mellett őt, ügylászik, megkímélte a fáradtságtól. Ami Tertius kézíratainak tömörségét illeti, ez nem bír kérdésünkre nézve fontossággal; lehetett eltérő, lehetett megfelelő, az mind egy, az általános méret meghatározására, nagyon hosszú levél lévén, tehát a rendes méreteken túl esvén, nem számít; mégis föltehető, hogy az is megfelel a Sosthenes s Timotheus kézíratainak. Tehát a kézíratoknál, kivéve az autograph galatalevelet, az egyéni különbségek, mint nem léteznek, teljesen figyelmen kívül hagyhatók.

Égész joggal alkalmazhatván tehát a korinthusi levél méreteteit a többiekre, lássuk, hogy megfelelnek-e a méreteknek, egy pergamengöngyölegre átlag 180—182 sort számítva, Pál apostol többi authenticus levelei.

Meglepő, hogy mennyire megfelelnek.

Egy pergamenlapra írottak a thessalonikaiakhoz írott authenticus levél, az I. Thessal.; a korinthusiakhoz írott s tudományos műnyelven úgynevezett négyfejezetes levél,

*) *Ἰδετε πηλικούς ὑμῖν γραμμασὶν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ*. Bibliafordításunkban egészen roszul ez áll: „Látjátok, mely hosszú levelet írtam néktek az én kezemmel.“ Nem levélről (ἐπιστολῇ) s annak terjedelméről, hanem a betűkről s azok terjedelméről van ott szó — *πηλικούς γραμμασὶν*. Menyhárt már helyesen fordította: „Nézzétek, milyen nagy betűkkel írtam nektek a magam kezével.“ N. G.

a II. Kor. X—XIII.*); továbbá a philippiekhez írott levél; és végül, az én fővételem szerint, a kolossébeli Filemonhoz és a kolossei egyházhoz együtt, egyszerre írott levelek együttvéve. Mindegyik egy-egy teleírott pergamenlap. A thessalonikai 173—174 sor; a négyfejezetes korinthusi 171—172 sor; a philippi 188—190 sor, s a kolosséi és Filemonhoz írott együttvéve 160 sor, hogy miért csak ennyi, azt majd alább**).

P. Nagy Gusztáv.

(Folytatása köv.).

KÖZÉLETÜNK.

Az alsó-szabolcsi egyházmegye köréből.

Nagytisztelétű szerkesztő úr! A tiszadobi lelkészválasztásra vonatkozólag, becses lapjában, tudtommal több cikk jelent meg. Azt gondolom azért, hogy érdekelni fogja a dolognak szeptember 26-ikán tartott egyházmegyei közgyűlésünkön miként lett elintézése.

Az esperes ugyanis jelentvén e választásról, tudatá közgyűléssel, hogy a tiszadobi megválasztott lelkésznek, Tóth Lajos atyafinak, a consensust nem adta ki, mert tudomása volt róla, hogy nevezett a választás előtt, de már a jelölés után, a Tisza-Dobtól félóra járásnyira eső Dadán megjelent s ott szónoklatot tartott s a dobiak által, kölesönös előleges megállapodás szerint, meghallgattatott. E tény ő a törvény 198-ik §-a elleni vétségnek tartván, a consensust nem adta ki s a kérdés alatti tárgyban az egyházmegyei közgyűlés határozatát kéri. E jelentésre a közgyűlés következő határozatot hozta:

„Egyházmegyei közgyűlésünk, mint a zsinati törvények ellenőrzésére hivatott testület, annak minden egyes pontját megtartani s megtartatni kívánja; miután azonban a törvény még új, több pontjára nézve különböző nézetek kerülnek felszínre, bár érzi, hogy az elnök által jelentett tény a törvény 198-ik §-a elleni vétséget képez, de mivel a választó egyházból panaszt senkisémet emelt, s mivel az egyhangulag választó gyülekezet belnyugalma is sok tekintetben közgyűlésünk e határozatától függ: a megválasztott lelkész, Tóth Lajos cselekedetének, melyszerint a Dobtól félórarárásnyira eső Dadán próbaszónoklatot tartott, határozott elítélése s rosáláaa mellett, Dobra lett megválasztását megerősíti, kijelentvén, hogy ez ügyben hozott e harározata, előzetes esetnek nem tekinthető s hasonló esetben, a választást feltétlenül meg fogja semmisíteni.“

*) Összesen négy korinthusi levélről van tudomásunk. Az első az 1 Kor. V. 9-ben említett elveszett levél, melynek töredéke a 2 Kor. VI. 14—VII. 1-ben megtalálható. A második ezen mi, tárgyalás alatti, közönségesen úgy nevezett első korinthusi levelünk. A harmadik azon szinte elveszettnek hitt levél, melyre Pál visszavonatközik 2 Kor. II. 3—4. és III. 1. és VII. 8-ban, melyet azonban Hausrath (Der Vier-Capitel-Brief des Paulus an die Korinther) a II. korinthusi levél négy utolsó fejezetében helyesen felismert. A negyedik a kilencfejezetes, a 2 Kor. I—IX.

N. G.

**) Eleve is meg kell azonban jegyeznem, mert részletekre e helyen ki nem terjeszkedhetem, hogy a kolossei levél autentikus és toldott részei szerintem nem azok, mint Holtzmann szerint; s így ennél az egy levélnél utánam nem számíthatnak, akik netán ezt a fáradságot különben megtennék. Be kell várniok, míg e levélre vonatkozó nézetemet külön tanulmányban ki fogom fejteni.

N. G.

Az esperes tehát felhatalmaztatott a consensusnak, a megtartandók megtartása melletti kiadására.

Alkalomszerűleg már értesitem arról is, hogy egyházmegyénk az országos közalap ügyében egy rövid, népszerű s az alap célját a nép által felfoghatóan ismertető íratnak s a rovatos íveknek sokszorosítását is elrendelte; az úgynevezett rektifikálásra, az előhaladt idő miatt arra külön gyűlést nem is hívhatván, küldöttséget nevezett ki.

Az elhalt Veszprémi Gáspár, egyházmegyei volt gondnok helye betöltésére bejött szavazatok felbontattak; gróf Degenfeld József, hajdumegyei főispán 7, Lengyel Imre, törvényszéki bírósági elnök s egyházmegyei tanácsbíró 11 szavazatot kapott. Új szavazás rendeltetett el e kettőre.

A tanácskozási ügyrend, az évi költségvetés mintája s a számvevőszék, a törvények értelmében megállapítottatott — ez utóbbi — *ambuláns* számvevőszék lesz, mely működését a szokásszerű látogatás alkalmával végzi egyházközségekben. Így hát ezután az esperes vagy helyettesén, a látogatási jegyzőn kívül, harmadik személy is vizitál; t. i. a számvevő, s hárman alkotandják a számvevőszéket.

Iskolai ügyben is jött létre egy szép határozat. Nevezetesen a 20 éven felül hivataloskodott tanító özvegye s családja egy évig, 20 éven alul hivataloskodott fél évig a tanítói fizetést és lakást élvezi, az egyháztanács által választott, de általa fizetett segéd tartása feltétele mellett. A segéd fizetési mennyiségét is az egyháztanács határozza meg, ez összeg azonban a tanítói fizetés felét nem haladhatja. Szíves üdvözléssel vagyok H.-Szoboszlón, 1883. szept. 28.

Zsigmond Sándor,
egyházm. jegyző.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„A belényesi ev. reform. egyház története.“ Irta Vállaji Sipos Imre, ev. ref. lelkész. Nagyvárad. Nyomatott Laszky Ármin könyvnyomdájában. 1883. Ára 1 forint.

Ha egy Szegedi Kiss István, halhatatlan emlékü magyar reformátorunk, méltónak tartotta a 16-ik században működési helyéül Belényes községet bizonyos ideig választani, mi, mint a megtisztított vallásnak hű követői, méltó, hogy Belényesről, mint a reformáció egykori ős fészkeről megemlékezzünk; méltó, hogy a mű, mely legközelebb hagyta el a sajtót, a nagy közönségnek e becses lapok hasábjain bemutatassék.

E mű ajánlva van nagyméltóságú Tisza Kálmánné, szül. gróf Degenfeld Ilona úrnőnek. E monographia, mint az előszóban mondatik, az 1882. év augusztus 6-ikán tartott templomi százados örömmünepély hatása alatt jött létre.

Szerző előrebocsátja a város történeti vázlatát: „I. Vázlatok Belényes város történetéből“ cím alatti rovatban.

A város Beleknesi nevű családtól vette eredetét, mely család a 13-ik században bírta e vidéket. János püspök 1451-ben Belényest szabad várossá: „civitas“ emeli. A 12. és 13. században püspöki székhely volt. 1602-ben Báthori Zsigmond a belényesieket előbbeni jogaikban megerősíti. Leírva szerző Belényes vidékének rajzát, mely már a munka

keretén túlterjed, áttér a második részben: „II. A belényesi ev. reform. egyház történetére.“

Belényes lakói több mint 3 száz évig hazafias s protestáns missiót teljesítettek; lakosai tiszta protestánsok voltak 1553-tól csaknem 1700-ig; s a vidék — mint szerző mondja — innen nyerte a szellemi világosságot. Ugy mutat szerző Belényesre, mint a protestantismusnak „egyik sziklavárára,“ sőt nemzetiségi tekintetben is úgy tűnik fel e község, mint fontos positio a románok közt már a múltban is. Mindezen hírnevét Belényes, Szegedi Kiss István után a reformáció áldott tanának köszönheti. Szegedi Turról hívatik meg 1523-ban Belényesre és ott „tanári és tanítói“ tisztet több hónapon át teljesítve, predikálással is foglalkozik, hogy a titokban reform. tanok után óhajtozó lelkeket megnyerje és táplálja az élet vizével. Tíz hónapi itt működése után Kis Kampo (Camponius) rabló katona-vezér által elfogatik, de innen kiszabadul.

Belényes reformációja tehát (1553.) ez időre tehető. Szegedi itteni működése kihatással volt a környékre is. Az egyház virágzása kora 1604-ben kezdődik. Pátronusa volt Bethlen Gábor, ki 1629-ben a derék Pathai István dunántúli szuperintendenst s pápai lelkészt hívja lelkésznek ide és őt illendő fizetéssel ellátja. A tisztes idős Pathait a nyugalom vonzotta ide, hol az erdélyi fejedelem alatt hitte, hogy az üldözésektől itt már mentve leend. Belényes a legjövedelmezőbb egyházak közé tartozik már a 17. században. Ennek a századnak végén szomorú napok következtek az egyházra, miután javadalmi a váradi kath. püspökség által elvették; azonban miután már ekkor szervezett állapotban volt az egyház, e megpróbáltatás csak a „testet, az anyagot gyengíthette; de a szellemet, a hitet el nem vehette az ösöktől semminemű hatalom.“ 1680—1760-ig semminemű ingatlan jövedelmező vagyona nem volt az egyháznak. A török uralom pusztítását és a clérus nyomását 1660—1760-ig, tehát 100 évig szenvedte az egyház. E szenvedésnek a nagyváradi görög katolikus püspökség felállítása vetett véget 1777-ben.

Közművelődési tekintetben az egyház iskolája a 16., 17. és 18-ik századokban hasznos szolgálatot tett úgy a városnak, mint a vidéknek. Így vezeti szerző végig az olvasót, röviden, de elég vonzóan, az egyház alakulási fény- és hanyatlási korán és ekkor egy rövid áttekintést tesz a Belényes-vidéki 5 reform. egyházakra is; s áttér a III-ik részben az egyház újraébredési korszakára, mely tart 1760—1822-ig. A IV. részben 1822—1882-ig, az egyház új-korszakát tárgyalja szerző; ezt követi az V-ik részben a belhivatalnokok nevei, s egyesek rövid életrajza; a VI-ik részben díjlevelek, meglevő ingatlanok jegyzéke, felszerelések; és a VII-ik részben az egyház kormányzó-testületének névsora. A mű végén, a belényesi ev. ref. egyház temploma fennállásának századik évfordulati ünnepélyén elmondott imák, alkalmi beszédek és énekek foglaltatnak.

Szomorú jelenet, hogy e község reform. lakói 100 év alatt csak 60 lélekkel szaporodtak, míg ott szerző szerint a katolikusok és unitusok száma ez idő alatt megötszöröződött.

E kis monographiában szerző sok helyt, adatok hiánya

miatt, kénytelen csak rövid vázlatot adni. Aki tudja azt, hogy mily sok nehézségbe és időbe kerül csak az ilyféle monographiák előállítása is, azonnal átláthatja első tekintetre, hogy itt sietésről, azonnali kiadásról szó sem lehet; hány és hány poros aktákat kell felkutatni különféle helyeken és az adatokat egybevetni, megbírálni a történeti kritika éles szemüvegén. Sokszor véletlenül, néha éppen ott talál becses adatokra a bűvárkodó, hol azokat nem is vélte feltalálhatónak. Így állván a dolog, tekintetbe véve még azt is, hogy az ilyféle művek második javított kiadásra legkevésbé számíthatnak, legcélszerűbbnek tartjuk a kiadás idejét halasztani, annyival is inkább, mivel az író sohasem állíthatja művéről, hogy arra nézve mindent felkutatott.

A lelkész fizetésének mennyiségét és minőségét is szeretnénk látni az ilyen monographiákban; van egy pár feljegyzés erre nézve a belényesi egyház levéltárában is a múlt századból; de érdekesebb volna ránk nézve a 17-ik századbéli fizetési levelek kinyomozása; maga nagy Révészünk is közlött néha ilyeneket a tekintélyesebb reform. egyházakról — nem ok nélkül.

Szerző mondja művében, hogy „a tiszántúli egyházkerület is 1815-ben ébredt fel, s a belbajok gyógyításához sikeresen hozzálátott.“ E felébredés korszakának bekövetkezése már a múlt század utolsó évtizedével kezdődik; innen van az, hogy a tiszántúli egyházkerület már e század első évtizedében is oly intézkedéseket hoz és bocsát ki, melyek az egyházak életében máig is kiható eredményeket vontak magok után.

Nem lehet tagadni, hogy e művel egyháztörténeti monographiánk ismét szaporodott, ugyanazért örömmel tekintünk rá. Mily sok népes egyházaink vannak olyanok, melyekről annyit sem tudhatunk, mint Belényesről, még ez ideig! Vajha minél több protestáns egyházközségeink múltját láthatnók így az enyészeti karjai közül kiragadva.

Ajánljuk e művet az egyház multja iránt érdeklődő nagy közönségnek, annyival is inkább, mivel a tiszta fejedelem felerészben takarékmagtár felállítására fordítottatik.

Sörös János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk olvasói közül azokat, kiknek előfizetésük az évnegyeddél lejárt, tisztelettel kérjük az előfizetés vagy megrendelés megújítására. Előfizetési ár egy évnegyedre 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek t. Búza János, tanár úrhoz, mint az irodalmi kör pénztárnokához küldendők.

— Olaszországban a pápaság és királyság küzdelme folyvást tart és egyre erősödik. Mindkettő útjában van a másiknak s mindkettő uralkodni akar a másik felett s mindkettő a világ elé hordja a másik gyöngeségeit, nyilvánosan mossa a másik szennyesét. A pápa-pártiak az erkölcselenség terjedését, az istentelenség felburjánzását szórják a királypártiak szemére; ezek a papság titkos cselekedeteit, rejtett bűneit, pénzsomját, uralomvágyát, tétlen életét hangoztatják s a püspökök előjogai, pazarlásaival szemben az alpapság szegénységét, elnyomott voltát panaszzalják fel, s

odáig jutottak legközelebb, hogy felhívták az alpapságot a püspökök és pápa elhagyására, hogy így „sivatag támadjon a Vatikán körül.“ Ennek a felhívásnak lett aztán eredménye az a fényes zarándoklat, amely szept. 26-ikán egész tüntetéssel rakta le az olasz papság alázatos hódolatát a pápa lábai elé s biztosította azt törhetlen hűségéről, mátyr-halálra is kész ragaszkodásáról. Állítólag 5000 pap volt együtt, a rómaiakat is beleszámítva, a mondott napon, a Vatikánban, akiknek nevében *Alimonda* turini érsek olvasta fel a hűségi fölíratot, visszautasítva abban az alpapság megíngatott hűségéről szállongó híreket s felajánlva a pápaság dicsőségeért az összes olaszországi papság szolgálatát. XIII. *Leo*, akiről gyakran híresztelik, hogy beteg, hosszabb beszédben felelt a fölíratra. Elmondta, hogy a folytonos gond és aggodalmak között, amelyek keserítik, vigasztalás reá nézve a papság hódolata; örül az egységnek, mely e hódolatban nyilatkozik; tiltakozik azon föltevés ellen, hogy a clerus saját hazájának ellensége volna, sőt inkább, szerinte az a valódi ellensége Olaszországnak, aki ennek *vallási egységét* megrontani akarja. Ez egység megőrzése s Olaszországnak a katolikus hitben való megtartása s nevelése képezi a papság legfőbb feladatát, ebben van biztosítva Olaszország jövője. Végül kitartó küzdelemre intvén a papságot s a *Szűzhöz* való esedezésre ösztönözvén, megáldotta a hódolókat, elfogadva egyúttal a lábaihoz lerakott *Péter-füllérek* is. A következő napokon pedig külön csoportokban fogadta a zarándokokat s azok filléreit. Ezekre a mondvacsinált tisztelgésekre mintegy feleletül, szeptember 30-ikán a *Pius*-kapunál ellentüntetést rendeztek a pápaellenesek, átkozva a pápát és a papságot, mint a világ és közelebről Olaszország rontó szellemét, s gyűlöletet szítva és táplálva a népben a Vatikán iránt. Az ellentétes elemeknek ez a tusája bizony nem valami gyönyörűséges, de igen tanulságos mégis, főleg akkor, mikor *Lenti* érsekre a sikasztás bűnét sütik rá hivatalosan és amikor a klerikális lapok a protestantizmusról azt kiabálják, hogy az a feloszlás stádiumába jutott és hasonlít ahoz a Holt-tengerparti növény gyümölcséhez, mely kívül aranyszínű, belől pedig hamu. — Nos hát ez a vád vigasztalásnak talán vigasztalás, s a merev egységhez és absolutismushoz szokott római kath. ember lelkében talán alap is a reménységre; de ez bizony nem szerzi meg sem a vatikáni fogoly számára a koronát, sem a római kath. egyház részére a világhatalmat. — Dehát a Luther-ünnepélyek idején csak kell egy kis fényes demonstratio a protestantismus ellen is!!

— **Luther születésének negyedszázados ünnepét** az erdélyrészi evangélikusok is nagy fényvel és kegyelettel szándékoznak megtartani. Így nagyobb előkészületek tétetnek Szász-Sebesen és különösen Brassóban, hol az egyházi ünnepély november 10-én tartatik meg s kiállítással lesz egybekötve, melyen az egyház birtokában levő lutheri iratok és más reformáció korabeli hazai és külföldi irodalmi termékek lesznek közszemlére kitéve. Eddig már kétszáz ilyen becses régiség van egybehordva s az egyes szerzők és korok szerint 7 csoportba osztályozva. Egyes ritkább példányokhoz felvilágosító jegyzetek is mellékeltenek. E nevezetes ünnepélyről szólván, alkalmilag feljegyezzük azt is, hogy Róma szintén ajándékkal szándékozik e napon meg-

lepni a prot. világot. *Balán*, a *vatikáni* levéltár eddigi al-levéltárnoka ugyanis, a vatikáni könyvtárban őrzött okmányokból egy gyűjteményt állított össze ezen cím alatt: „*Documenta Lutherana*.“ Katolikus körökben nagy reményeket kötnek ez okmánygyűjteményhez s nem kevesebbet, mint azt várják, hogy ez adatok végkép tönkreteszik Luthernek a történet ítélőszéke előtt eddig megalkotott képét. A „*Documenta Lutherana*“ mintegy 131 nagyfotosszerű okmányt tartalmaz. Nevezetesebb darabjai a következők: X. Leónak, Frigyes szász választófejedelemhez 1520. július 8-án írott levele. V. Károly császárnak Lutherhez írott levele. Ugyancsak X. Leónak V. Károlyhoz küldött 4 levele. VIII. Henrik, angol király levele a mainzi érsekhez. Alexander nunciushoz, az akkori államtitkárral, Giulio de Medici alkancellárral folytatott levelezései. . . Mi, protestánsok is, mindenesetre örömmel nézhetünk ez okmánygyűjtemény megjelenése elé. Egyháztörténelmünk becses adatokkal gazdagodhatik ez úton, ha ugyan azok az okmányok nincsenek ellenséges szellem és törekvés által — *meghamisítva*; mert fájdalom, a vatikáni könyvtárból már nem egy ilyen természetű eredeti okmány látott napvilágot!

— **A Gusztáv Adolf-egylet**, jelen évi közgyűlését szept. 25—27-ik napjain tartotta meg *Lübeckben*, ugyanakkor, mikor Rómában a pápaság mellett és ellen folyt a demonstrálás. A szokásos ünnepélyességek után *Fricke* elnök jelenti, hogy az egylet, melynek vagyona 18 millió márka, a szegény gyülekezetek, templomok, paplakok egész hosszú sorát segélyezte s alapította. A titkári jelentés szerint az évi bevétel 775.246 márka, tehát 46.774 márkával több, mint az előző évben. Alapítványként befolyt a központi hivatalban 19.636 és a fiók-egyleteknek 104.536 márka. Az egylet segélyével épült 23 templom, 13 iskola és 3 paplak; épülőben van 15 templom, 8 iskola és 3 paplak. Segélyt nyújtott az egylet Európán kívül Egyiptomban és Algírban. *A magyar korona országainak 46.610 márkát juttatott.* A „nagy szeretet-adományt“, melyért évenként a legszegényebb egyházak versenyeznek s amelyért fényes szónoklatok szoktak tartatni, jelenleg az *altenesseni* egyház kapta meg. Az adomány 16.969 márka, ami maga képes jövődöt biztosítani egy szegény gyülekezetnek. A segélyezésnek ezt a valóban hatásos voltát jó lenne nekünk is eltanulnunk, hogy adományainknak láttatja legyen s ahol csak százak segíthetnek, ott ne tologatnók el a bajt garasokkal holnapra és holnaputánra. A *Gusztáv Adolf-egylet* magas példa a mi alakuló domesztikánk előtt, s méltó, hogy eltanuljuk jelességeit.

— **Luther-társaság.** A Luther-ünnepélyek sok jó gondolatot ébresztenek; a Luther szelleme még nem vesztette el termékenyítő erejét. Közelebb az „*Egyház és iskola*“ című lap *Luther-társaság* alapítását indítványozza, amelynek a vallás-erkölcsi élet ébresztése, nemesítése s theologiai irodalom létesítése volna feladata. Az indítványozó panaszkodva említi fel, hogy a tudományok művelésére nem fordítottak elég gondot s hogy a csekély szám mellett eredményt érhessenek el e téren, nagy szükség van az erők tömörítésére. Nem az írók, hanem a vevők hiányzottak eddig is; kívánjuk, hogy a *Luther-társaság* e hiányt is megszüntesse és hittestvéreinknek sikerüljön az, ami nekünk többszörös kísérlet után sem sikerülhetett. Kívánjuk, hogy — amit szintén bevontak a tervbe — a panslavizmussal való birkozás is jó eredményre vezessen!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Török Pál (1808–1883.)“ Radácsi Gy. „A protestáns népiskolai vallásoktatás.“ (Vége). Horváth I. „A miskolci ágostai evang. egyház jubileuma.“ H. S. „Örömmünep Szádellőn.“ Csizsár I. „Vegyes közlemények.“

TÖRÖK PÁL.

1808–1883.

Folyó hó 9-én gyász hír futott végig a hazán: **Török Pál**, a dunáninneni evang. ref. egyházkerület püspöke meghalt.

Mindenki tudta, hogy beteg, hogy 76 év súlya nyomja, hogy szíve újabban sokszor vérzett szent fájdalomban . . . és halálának híre mégis megrendített minden igaz protestáns kebelét; mert ő az igaz protestáns eszmék felkent bajnoka és prófétája volt.

A gondviselés küldötte volt a nehéz idők vigasztalásául . . . és betöltötte szent hivatását.

Senki jobban, mint ő. . .

Ameddig mérősinórja ért: ott víz fakadt a sziklából, manna hullott és áldás csurgott kezének érintésitől. Ő a hazai protestantismus szerencse-csillaga volt.

Ahol mást bénává tett a kishitőség és megtörttek az akadályok légiói: ő ott volt elemében és diadalról diadalra szállt. Ő a protestáns kormányférfiú eszményképe. . . Tanuljunk bízni és küzdeni koporsója felett. !

A nagy álmodónak, ábrándok kergetőjének tartották sokan és ő megérte nagy álmait nagy részének teljesedését, beváltotta ábrándjait. — Legyen áldva érte a gondviselés, hogy ő a miénk volt, hogy élete önfeláldozás volt a mi javunkért!

Tanár, pap, író, püspök, conventi és egyetemes tanügyi bizottsági elnök . . . mindig, mindenik körben mintaszerű. Nem életkora, de hivatása szerint volt első. . . !

Nevének maga emelt örök emléket az ország központjában és a protestáns egyház szívében egyaránt.

Szerda óta ott hamvad belőle, ami földi volt, a kerepesi temetőben; hamvaitól szentebb lett az a temető.

Ott nyugszik az Arany János közelében; méltók egymáshoz túl a halálon is.

Ott nyugszik ahol Székács . . . Szellemök azóta összeölelkezett újra és álmodnak tovább. Álmodoznak a protestantismus egyesüléséről. . . Vajha megértené a két testvér-egyház annak a két rokonszellemnek ölelkezését!

Boruljunk le Török Pál szelleme előtt; áldjuk és hirdessük emlékezetét!!

* * *

Született 1808. jun. 29., Alsó-Váradon, Bars-megyében, hol atyja, József, lelkipásztori hivatalt viselt. Elemi iskoláit szülőföldjén, a gimnáziumot Selmecen végezte, honnan Debrecenbe ment az akadémiai tantárgyak hallgatására, s itt filozófiát, theológiát és jogot tanulmányozott s két év múlva — az akkori idő szokása szerint — végzett jogászsá és végzett theologussá lett. Szellemi ereje korán magára vonta a közfigyelmet; különösen classicai műveltsége és filozófiai képzettsége emelte ki társai felett. Az előjáróság sietett is felhasználni az ifjú képességeit azáltal, hogy a szónoklati és költészeti osztály köztanítójává választotta. Ily minőségben működött egész 1834-ig, amikor, a már tanítói hírnévvel bíró ifjút Kisújszállás hívta meg gimnáziumi tanárnak és igazgatónak. Igazgatni, rendezni, kormányozni: ez volt lelkének életeleme, s itt alkalmat talált ez irányú tehetségeinek értékesítésére. Kisújszállásnak két év alatt kedvence lett s a kis gimnáziumnak hírnevet szerzett. Itt

ismerkedett meg Arany Jánossal, ki oda tanítónak menekült ki Debrecenből, s akire, mint a nagy költő felett tartott beszédében oly boldogan érinté, neki is hatása volt. Olyan összeillő két lélek, olyan igénytelen mind a kettő és olyan nagyra hivatott mégis mindenik. — Tanítói kitűnőségével megszerezte magának a kisújszállási papi állomást. És kitűnő lett, mint pap is; voltaképen csak a cím változott, a munkakör ugyanaz maradt, sőt szélesbedett. — A harmincas évek örökre nevezetesei maradnak nemzetünk történetében. Az újraébredés, az átalakulás, az eszmék, küzdelmek évei voltak azok; irodalomban, politikában új élet lehefuvalt, amely felébreszté, tettekre, munkára sarkalá a szunnyadó tehetségeket. Az egyházi és iskolai élet is egyre fontosabb és égetőbb napi kérdéssé lett s külföldről átrepült ide a két protestáns egyház egyesítésének nagy gondolata is. — Török, kinek könyvtára — mint Arany János az ő önéletrajzában feljegyezte — már ekkor is gazdag volt a hazai és külföldi irodalom legkitűnőbb termékeivel, kétségtelenül át volt hatva az új idők nagy eszméitől. Bizonyosság erre az, hogy maga is tollat fogott és sűrű egymásutánban szólalt fel az akkori hírlapokban s felszólalásaival magára vonta a Kossuth Lajos figyelmét is. Tollával s hirdetett eszméivel nem kevesebbet ért el, mint azt, hogy a Báthory szuperintendens elhunytával, 1839-ben a pesti reform. egyház lelkészévé lett. Oda jutott a központba, az ország szívébe, a küzdelmek gyújtópontjába. — Az 1839-ik év új időszak kezdő éve a Török Pál élettörténetében. A gondviselés által részére kijelölt álláson nem állt meg jobban soha senki, mint ő a pesti lelkészi hivatalban. 30,000 forint adósságot és egy széttűlleni indult gyülekezetet vett át. Borzasztó örökség! És ő nem ijedt vissza, mert eszmék vezették. Bízott önmagában s bízott a protestantismus erejében. Szövetségben a nemzet legjobbjával, könnyen talált utat a szívekhez s a pesti egyház hajója csakhamar mozogni kezdett. Ezt a zátonyról megmozdított hajót dicsővé, irigyeltté tenni s benne s általa tiszteletet vívni ki és biztosítani a hazai protestantismusnak az ország fővárosában: ez volt ezután az ő lelkének egyik édes szép álma és ő addig nem pihent meg, míg ez az édes álom valósággá nem lett. Pár év alatt nemcsak az adósságtól mentette meg gyülekezetét, hanem parochiát is építtetett. A pesti egyházmegye nem maradt háládatlan a tüneményes ember iránt; kezdte körülvenni tisztelettel, bizalommal. Sok ok is volt reá.

1841-ben „Egyházi beszédek tárát“ kezdett kiadni, 1842-ben pedig maga Kossuth szólította fel őt és méltó szellemtársát, Székácsot, hogy az egyre szaporodó s mind több-több érdeklődést keltő egyházi és iskolai kérdések tisztázása végett alkotnának egy kizáróan egyházi és is-

kolai lapot. A testvéregyházak két ifjú profétája engedett a felhívásnak s a tervezett lap csakugyan megindult és izgatott; irányelveket hintett szét s lelkesített a küzdelemre. A reformok egész raja várt megoldásra. Zay Károly felvetette az unio kérdését s nyomban utána Fáy András, egy Pesten felállítandó egyesült protestáns főiskola eszméjét pendítette meg. A hírlap szerkesztői már egyesültek szívből, törekvésből. Székács gyakran papolt a reformátusok templomában s az adminisztratív kérdésekben is egyértelműleg intézkedtek. Ha a protestantismusnak sok Székácsa és sok Török Pálja lett volna: ma nem beszélénk Magyarországon két protestáns egyházról; az az egy pedig, amelyet az egyesülés teremtett volna, hatalmas volna ki- és befelé egyaránt. De nemzetiségi érdekekkel szennyezték be sokan a szent eszmét és így Török Pálnak ez a másik édes álma nem haladt olyan könnyen a valóság felé. Az „Egyházi és Iskolai Lap“ azonban sokáig nem adta még fel a reményt; a szerkesztők egész odaadással küzdöttek az eszme diadaláért. Az így mind nagyobb hírre jutott Törököt 1845-ben a pesti egyházmegye alesperesévé, majd a hírlap megszűntével és sok drága csalódás után 1849-ben főesperessé választotta meg.

Ebben a szélesebb hatáskörben még nagyobb lelkesedéssel fogott kedvenc eszméi érleléséhez. Amit Fáy indítványozott, az a Török eszméje is volt, s az ő akaratereje kellett hozzá, hogy nehezen bár, de életet nyerjen. Még 1848 előtt létesíteni akarta az egyesült prot. főiskolát; de a forradalom másfelé sodorta az emberek lelkesedését s Török tudott várni a kedvezőbb időkre. 1854-ben, mikor az emberekben újra éledni kezdett a tettvágy, a pesti egyházmegye engedélyért írt fel a bécsi kormányhoz, hogy Pesten prot. papnövelde nyithasson. A felelet késvén, 1855-ben személyesen ment fel és sikerrel járt. Egyelőre csak egy theologiai osztály felállításához nyert engedélyt, de ez az ő kezében már a teljes sikert jelentette. Pénz nem volt; nálánál kisebb lelkek tűnődve és hitetlenkedve állottak meg az egyházmegye üres ládája felett, ő pedig lebolondozta a kételkedőket és teremtett pénzt s 1855-ben megnyitotta a pesti ref. papnövelde. Két tanár már volt: ő és Székács; az egyesülés eszméje csirázni kezdett az iskolában is. Lett több tanár is. Ballagi Mórt, ki akkor már az akadémia levelező tagja volt s kihez már korábbi keletű barátság fűzte, felédesgette Pestre: „Móric, gyere föl, ha lesz pénz, kapsz fizetést.“ És lett fizetés is; de ő és Székács ingyen tanítottak az új intézetben. Jutalmuk volt a siker. Ott volt Gönczi Pál is, tanügyünknek e lelkes bajnoka, az ő magánintézetével; egy darab kálvinista kovász, egy mustármag, amely fává nőtt.

A papnövelde miatt heves tollharcot folytatott a kecskeméti-pártiakkal, s köztük Fördös Lajos, kecskeméti lelkészszel. A győztes Török lett, ezt kívánta a protestantismus jó szelleme is. „Korrajzok a dunamelléki hely. hitv. egyházkerület életköréből, főtekintettel a kecskeméti s pesti főiskolák ügyére. Pest, 1858.“ című röpiratában fényesen igazolta törekvéseinek helyességét s a magyarországi protestáns egyház szíve szerint örvendezett a pesti protestáns főiskola megnyitának, mert a protestáns eszmék és elvek kitűnő képviselőket nyertek a fővárosban, s annak műveltségi tényezői között szép szerep jutott a főiskolának. A provincialismus köréből, amelyet oly sokszor szórtak ellene vádúl, Török emelte ki a hazai protestantismust. Maga ez az egy vívmány elég, hogy nevét feledhetlenné tegye.

Ma, mikor már a sikert látjuk magunk előtt, alig tudjuk méltányolni, sőt megérteni is a sikerért vívott küzdelmeket. Török, hogy minden jól menjen, hogy egy lélek hasson át mindent, maga volt az intézetnek vezére, pénztárnoka, sőt részben patronusa is. 1858—1874-ig soha nem lankadva gyűjtött, izgatott. Minden évben újabb meg újabb áldozókat kerített a szent ügy oltára köré; mindig újabb és újabb adományokat jegyzett és boldogsága fokozatosan nőtt az intézet gyarapodásával.

Mikor 1874-ben, már mint szuperintendens, beszámolt az intézet sorsával, 21,000 frtra rugott csak az az összeg, amit sajátjából fektetett be a kiadások fedezésére. Unicum a pénztárnokok világában. Ma a budapesti főiskola sorsa már biztosítva van. Az érdem oroszlánrésze a Töröké.

1859-ben a Gönczi magángimnáziumából felekezeti gimnáziumot alkotott. A Gönczi segédkezével gyorsan fejlődött ez intézeti ág; ma virágzik és büszkeségünk.

A patentális küzdelmek között is fényes szerep jutott Töröknek; ott volt az első között s midőn az autonomia — a politikai viszonyok nyomása folytán is — végre győzelemre jutott, a dunamelléki egyház a győzelem egyik elsőrendű harcosát, a sok babérú Török Pált ültette be a szuperintendensi székbe s 1860-tól, mint főpásztor vezette a dunamelléki egyházak és iskolák ügyét. Igazán vezette.

Jellemvonása volt ott, ahol és mig lehetett egymagára támaszkodni a munkában. Nem az érdemet félt megosztani; de az eredményt féltette. Ezt az önállóságát némelyek önkénykedési hajlamnak sutogták; de nem az volt; egyszerűen volt csupán. Embereit mindig úgy tudta megválasztani a munkára, hogy a siker rendesen kibékítette azokat is, akik titokban keserűséget éreztek. Elve volt: „ha azt akarod, hogy valami jól legyen végezve, csináld magad.“ És csinálta maga. Maga írta, sőt sokáig még maga is sokszorozta

körleveleit s minden főpásztori kiadványait. És rendben ment minden. Egyházkerülete, ennek fő- és középiskolái, sőt népiskolái is mind virágzásnak indultak vezetése alatt. Gazdag tőkék és nagy alapok biztosítják egyházkerülete jövődjét és a takarékoság és rend lelke áll őt azok sorsa felett. Török tudta becsülni, meg is szerezni és gyümölcsöztetni az anyagi erőt. Ez is egyik fényes oldala.

A tanügyet kiválóan szerette. A protestantismus erejét a tudományban ismerte fel s a protestáns izű tudomány terjesztéseért sokat fáradozott. A körösi tanítóképezde is az ő nevét hirdeti. Jó protestáns tanítók által hódítani alant: kétségtelesen méltó gondolat egy főpásztorhoz. Lapjukban s annak megszűntével a dr. Ballagi Mór lapjában is legörömbösebb foglalkozott tanügyi kérdésekkel, s mint főpásztor sohasem feledte el: felhívni paptársai figyelmét a jóra való művekre. A női szívek megnyerése végett felső leányiskola alapításán fáradozott s nagyrésze van a „Protestáns árvaház“ létesítésében is. Mikor sokan panaszkodva emelték a papi hivatal szokásos terheit: ő mint főpásztor is mindig maga vezette a konfirmandusok oktatását; mert azt óhajtotta, hogy a protestáns egyház jellemvonásai meglássanak a protestáns anyák és apákon és azok cselekedeteiben. Magas példa volt e tekintetben is. Érdemeit a Felség, királyi tanácsosi címmel ismerte el.

Mint elnök, szinte páratlan. Maga volt a gyűlés; úgy előkészített, úgy elrendezett mindent, hogy ő alatta sohasem lehetett panasz a hosszú gyűlések miatt. Nem a beszédet, hanem a tetteket szerette. Mikor a debreceni zsinat sok vájudás után végre összeült; Török lett volna, mint legidősebb püspök, annak egyházi elnöke. De nem ment Debrecenbe; mert elve ellen volt a zsinatolás. Mint a tanügyi bizottság elnöke, lelkesen működött a zsinat előtt. A zsinat után, folyó év július havában, hirtelen betegség gátolta enné kötelessége teljesítésében s meg is látszott, hogy nem volt jelen az egyetemes tanügyi bizottság elnöki székében. Ő neki is fájt, hogy nem szolgálhatott.

Mint ember a kálvinista jellem tipikus alakja, puritán a szó nemesebb értelmében; gyöngéd szív, kedélyes társalgó és emellett is zárkózott. Így írnak róla azok, kik szerencsések voltak közelebb-ről is ismerhetni. Hü neje és gyermekei körében boldognak kellett lennie; mert lelke nem bírt volna különben oly sokat és oly következetesen alkotni. Bizonyára a családi körben szerzett új meg új erőt a folytonos munkához és küzdelemhez.

A politikai dicsőség nem bántotta soha. Mikor 1869-ben képviselőjelöltül léptették fel a fővárosban, így szólt: Ha kötelességnek tartjátok, hogy megbukjam, ám legyen!

A kötelesség embere volt, mint egyik életírója mondja s a kötelesség halottja lett.

A sok munka és újabban a lelkét tépő fájdalmak is megrongálták vaserejét, de nem törték meg vasakarátát. Julius hóban elútazott Gleichenbergbe, hogy, mint mondani szokta: magát kireparálja s visszatérve, ismét munkához látott. Készült az egyetemes convent kolozsvári gyűlésére, úgy, amint ő szokott: áttanulmányozva a legcsekélyebb irományokat is. Hiába figyelmeztették — azok akik közel álltak lelkéhez — hogy ez a munka s a kolozsvári út már nem neki való. Ő elment; mert beteggé lett volna, ha onnan el kell maradnia. Ő mondta így. . .

És háromnapi elnöki munka után — még a gyűlés befejezése előtt — összetörve tért vissza Budapestre és nem is gyógyult fel többé. Májbaja mind rohamosabban támadta meg s orvosai tudták, hogy „elvégeztetett.“ Ő nem hitte, hogy oly hamar kell elköltöznie. „Három híres orvos viaskodik — mondá ő — ezzel a kislázzal és nem bír vele.“ Csakugyan nem bírtak vele; pedig ott volt az orvosok között édes testvére, a debreceni Török József is, ki életével váltotta volna meg. Folyó hó 8-ikán, egynegyed 12-re, miután elébb más ágyba vitette magát, csendesén, minden küzdelem nélkül elaludt. Gönczi Pál, a hű barát jelentette, hogy Török Pál nines többé.

Azóta minden hű protestáns szíve gyászban áll. Az egyháztanács saját költségén készítette elő a nagy püspök temetési szertartását. A város, Arany Jánoshoz közel, ingyen ajánlott sírhelyet a fővárosi tanügy és közművelődés e nemes harcosának; gyászlobogót tűzött a városházára s koszorút küldött a nagy halott koporsójára. A legmélyebb gyász a hű nő és a számos tagú család mellett a budapesti főiskolát érte, amelynek Török Pál szintén édes atyja volt.

A ravatalt a főiskola tanácstermében a temetkezési egylet állította fel és a theologiai ifjúság tagjai felváltva őrizték. Temetése folyó hó 10-ikén, délután 3 órakor kezdődött. Nagy Péter püspök betegsége miatt Révész Bálint, tiszántúli püspök és Filó Lajos közreműködésével. A gyászdalokat a theologiai énekkar énekelté.

A koporsót a hű nő, a derék vők, gyermekek és 18 unoka könyei öntözték. Lélekben ott volt az összes hazai protestantismus.

Méltán ismételhettük sírja felett, amit ő mondott az Arany János temetésekor: „Amíg élek, áldom nevedet!“

* * *

A család és a dunamelléki egyházkerület nevében Gr. Lónyai M. külön gyászjelentésben tudatta a nagy veszteséget, következőleg:

Családi gyászjelentés.

Főtisztelendő nagyságos Török Pál úr, a magyarországi ref. egyház conventjének egyházi elnöke, a dunamelléki ref. egyházkerület püspöke, a budapesti ref.

egyház főpapja, kir. tanácsos stb. stb., folyó hó 7-én éjjel, élete 76-ik, boldog házasságának 40-ik, lelki pásztorságának 48-ik, püspöki hivataloskodásának 23-ik évében, négy heti szenvedés után megszűnt élni. Az elhunytban a legjobb férjet gyászolja hű neje, *Allnutt Ráchel*, s a legjobb apát gyermekei: *Ilona*, férjével *Papp Károly* szigetszentmiklósi ref. lelkészszel és *Károly, Elemér, Sarolta* gyermekeikkel; *Paulina*, özv. dr. *Farkas Kálmánné*, s gyermekei: *Elemér, Irma, Kálmán, Imre, Ilona, Margit, Jolán*; *Erzsébet*, férjével dr. *Kiss Áron* tanárral s *Aladár, Áron, Endre, Erzsébet, György* gyermekeikkel; *Juliánna*, férjével, *Laky Dániel* tanárral s *Béla, Szeréna* gyermekeikkel; dr. *Török Lajos*; *Irma*, férjével, *Petri Elek* theol. tanárral s *Pál* gyermekökkel. Öszinte részt vesznek a család mély fájdalmában az elhunytak testvére, dr. *Török József* főorvos, kir. tanácsos, magyar akad. r. tag és debreceni akad. tanár, s többi rokonai: *Török Árpád* honvéd. min. fogalmazó, családjával; *Török Elek* halasi kir. járásbíró, nejevel, *Zseni Judittal*; *Török János* és a *Kuliffay* s *Kármán* családok. — A megboldogultnak hűlt tetemei folyó hó 10-én d. u. 3 órakor fognak a Calvin-tér 7-ik sz. alatti lakásból, a reform. templomban tartandó gyász-istenistisztelettel eltemettetni. — *Aldás a kiszenvedett halott poraira!*

A dunamelléki ref. egyházkerület nevében mélyen szomorodott szívvel jelentem, általánosan tisztelt és szeretett püspökünk, főtisztelendő és nagyságos Török Pál úrnak, a magyarországi ref. egyház conventje egyházi elnökének, a dunamelléki reform. egyházkerület püspökének s a budapesti ref. egyház lelkészének, kir. tanácsosnak, élete 76-ik, püspöksége 23-ik évében, 1883. évi október hó 7-én történt gyászos kimúltát. A boldogult földi maradványai f. évi október hó 10-én, d. u. 3 órakor fognak a pesti ref. egyház Calvin-téri templomából a kerepesi sírkertben örök nyugalomra elhelyeztetni. — Kelt Budapesten, 1883. évi október hó 8-án. — *Aldás és béke lengjen porai felett!*

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

A protestáns népiskolai vallásoktatás.

(Vége.)

Az elemi iskolai növendékek az eddig megfuttott I—IV osztályban elegendő bibliai hit- és erkölcs-tani ismeretre jutván el: részint a még hiányzó hit-ismeretek megtanítása, részint ezeknek rövid rendszerbe foglalása, de különösen a prot. felekezeti hitágazatok élesebb kitüntetésével, szükséges az V. osztályban röviden összefoglalt, rendszeres hit- és erkölcs-tanítanunk; ezekre vonatkoztatólag zsolnárokat és dicséreteket felvennünk. A VI osztályban, véleményem szerint, egyháztörténelmet kellene tanítanunk életrajzi alakban; mégpedig első félévben a keresztyén egyház fokozatos fejlődésére befolyással volt egyének életrajzát, a második félévben kimagásodott magyar prot. egyének életrajzát; hogy a növendékek az ezelőtt élt magyar prot. keresztyének életéből, példájából tanulják meg: miképen kell szeretni az egyházat, melynek a keresztség által tagjaivá lettek, mely őket az életre szükséges sok ismerettel látta el. A zsolnárok és dicsérek közül a felső VI elemi

osztályban a különösebb alkalmakkor mondandó énekek vétessenek fel. Általában a vallástanítás felső vagyis katekhismusi fokán vétessenek fel mindazon vallásos ismeretek, melyekkel egy prot. keresztyén embernek birnia kell. A népiskolai növendékek a vallástanítás mindhárom fokán tanuljanak meg alkalmi imádságokat, melyek kell, hogy a gyermeki lélek fejlettségi fokának feleljenek meg; híven fejezzék ki ezek a felséges Isten iránti szeretet, tisztelet-érzelmeik nagyságát, melyekben reggel és este, munka kezdetén és végén, evés előtt és után, betegségben és felgyógyuláskor a növendék örömmel emelkedhesék fel az embereket szerető, minden teremtményeivel jöltevő mennyei atyához.

A VI. osztály elvégzése után lenne ideje a confirmatio tanításának, mely után bátran kiléphetne a növendék az életbe.

A vallástanmodor, mely alatt a tanítónak a vallástanítás körül való magaviselete értendő, legyen szeretet- és méltóságteljes, mint maga a vallás. A népiskolai növendékeknek a vallástanításnál látniuk kell, hogy nem valami földi teremtmény ismeretése a tancél, hanem a mindenség teremtményének, véghetetlen hatalmú Urának, Istenének ismertetése és az iránta való tisztelet felköltése, melyek nélkül az ember az oktan állatokkal áll egy sorban.

Mielőtt értekezésemet befejezném, engedje meg még az olvasó közönség, hogy véleményemet nyilvánítsam azon gyakorlati kérdésre nézve is: ki tanítsa a prot. vallástant népiskolánkban? Környei szerint a tanító az iskolában nemcsak tanító, hanem nevelő is. Nemcsak azon ismeretekre tanítja meg növendékeit, melyekre a gyakorlati életben multhatatlanul szükségük leend, hanem nevelői hatásával, példaadásával nemes érzelmeiket is köteles fejleszteni növendékei kebelében, melyekből a lélek akarási irányra rugót nyerjen az erkölcsi jó cselekedetek véghezvitelére. Egy véghetetlen hatalmú Isten ismerete nélkül tudományunk ingadozó, érzelmeink hidegek, akaratunk bénák lesznek, életünk boldogtalan. A vallásos nevelés és oktatás a népiskolai tanítónak az elemi iskola I–IV. osztályaiban elengedhetetlen kötelessége. A 6–10 év közt levő gyermeki lélek, fejletlenségénél fogva önkéntelenül tanítójára támaszkodik; az ő szava az, melyre a gyermek legörömostebb hallgat; az ő példája az, melyet a gyermek, legörömostebben utánó, ő rajta csüng a gyermek szívvel lélekkel, mint a repkény a tölgyfán. E korban a vallástant, mint az elemi iskolai tantárgyak koronáját, mint a lélek ismerési, érzési és akarási irányának egymásmellett szerves egységben való fejlesztését, legnagyobb mértékben előmozdító szellemi táplálékot a növendékekkel más vérmérsékletű, modorú egyéntől fogadtatni el, egyenlő lenne a tanító iránti gyermeki bizalom meggyengítésével, a lelki fejlődés megakasztásával, ezt mondja Vargha János. Egészen másként van a dolog a felső elemi osztályok növendékeinél. A 10–12 életévben a gyermek már magában gondolkozik, eszmélkedik, ismeretköre szélesedvén, a józan ítéletek, okoskodások a szív érzelmeit is befolyásolják; de a keresztyént a más keresztyén felekezetektől megkülönböztető hitágazatok, hitelvek tanítása is előtérbe lép. E korban már a magasabb elemi tantárgyak, különösen a természettudományi tárgyak tanítása közben a tanító kénytelen — ha a vallástant is tanítja — ellenkezésbe jönni vallástani állításaival; emitt szemmel látható és kézzel fogható, tapasztalati igazságokat, amott elvont dolgokat adván szellemi táplálékul

tanítványainak. Ezen ellentmondások már nem kerülnek ki a gyermekek figyelmét; minek folytán könnyen feltehetik azon kérdést: Tanító úr! melyik igaz a két állítás közül? Velem történt meg ezelőtt 4 évvel: egy VI. osztálybeli tanítványom, kinek természettudományi és csillagászati földrajzi ismeretei voltak már az égről, naprendszerünket alkotó csillagok földünkötől való távolságáról; ki a természettanból tanulta a földünket csak bizonyos magasságig környező légkörnek tulajdonságát, azt kérdezte tőlem: Hogy mehetett fel Jézus a mennybe és hová ment? midőn az emberi testszervezet egy mértföldnyi magasságban sem bírja ki a felfelé mindinkább ritkuló levegőnek kártékony hatását? Az ég pedig egy mérhetetlen űr, melyben több ezer, sőt millió mértföldnyi távolságban keringenek az égi testek egymásmellett? Hogy ezen feltett kérdésre mit feleltem, már nem emlékszem, csak annyit tudok, hogy gyakorlott tanító létemre zavarba hozott. Ezen elmondott indokok alapján az én véleményem az, hogy a vallástanítás 3-ik vagy katekhismusi fokán az elemi iskola V. és VI. osztályaiban és azon felül tanítsa a vallást a lelkész! Lelkész a vallás őre, a valláserkölciség felkent bajnoka, apostola; tanítsa ő a keresztyént keresztyéntől elválasztó, megkülönböztető hitelveket, már csak azért is, mert e korban a lelkésznek legjobb alkalmi van megismerkedni leendő hallgatóinak személyiségével, lelkületével; továbbá azért is, hogy a népiskolai növendékek tanítása által ismerkedjék meg a testet, lelket kifárasztó tanítói működés nagyságával és több elismerésben és méltánylásban részesíthesse a lelkész a tanítót — tisztelet a sok kivételnek — mint amennyit még napjainkban is sok kisebb egyházakban találunk. Végre tanítsa a lelkész a vallást azért is, mert különösen kis községekben, hol a lelkész teen-dők egész héten nem sok gondot és fáradságot okoznak, a lelkész egész kényelemmel szentelhet 3–4 órát a felső osztálybeli gyermekeknek valláserkölciségben való oktatására, mely által a mi túlterhelte-sünkön is némileg könnyítve lenne.

A confirmatoria való előkészítés, tanítás az Ő Felsége által szentesített zsinati törvények értelmében kezeinkből kivétel, ennek tanításához nem kívántam szólni.

En protestáns vallástanításra nézve elmondott gondolataimat 17 éves tanítói működésem alatt szerzett ismereteimen, tapasztalataimon építettem fel. Emberi gondolatok ezek, tehát nem tökéletesek; de hogy a mai kor követelményei szerint helyesek-e vagy helytelenek? ennek megítélését a szakértőkre bízom. Nekem jól esik, hogy a vallástanításra nézve elmondhattam szabadon, protestáns tanítói gondolataimat, mit nem tett meg megyénkben sem lelkész, sem tanító értekezleti gyűléseken. Ha valaki nálam jobbat mond, szívesen meghallgatom; ha valaki állításaimat érvekkel támogatva megcáfolja, nem fogok iránta ellenszenvet táplálni, hanem megölelem, keblemre szorítom. Magunkat tovább képezni elengedhetetlen kötelességünk. A tovább képzésnek pedig egyik legfőbb előmozdítója a komoly eszmecsere. Horváth István.

KÖZÉLETÜNK.

A miskolci ágostai evang. egyház jubileuma.

Már július 24-ről kelteve kibocsátotta a miskolci evang. egyház meghívását mindazokhoz, kik mint egyháztagok, tanuló ifjak, jóakarók és barátok, ezen egyház élete iránt

érdeklődnek, hogy százéves multja alkalmából tartott örömnepükön résztvegyenek; ehhez mellékelve küldte programját az ünnepélynek és kibocsátott „Emléklap“-jainak, valamint hozzácsatolta sokaknak az örömnep béli meghívóját is. — Az érdeklődés a távol vidéken is nagy volt; sokan hálásan emlékeztek meg ezen nevelő egyházzal és siettek együtt örülni, a sokat zaklatott és óriási szenvedéseken át szerencsésen fejlődő egyházzal.

Az egyetemes felügyelő, báró Prónay Dezső volt az első, aki melegen gondolt a zajos életmult után is erősödő egyház jövőjére; s hogy serkentő bizalmat öntsön az áldozattól vissza nem riadó ezen egyház hitsorsosaiba, magával hozta szellem- és jellemteljes egyéniségét, az evangéliumi szeretet melegével dúsan felékesítve.

Az érkező vendégeket már szombaton, október 6-án, 30 tagból álló küldöttség fogadta, s az egyetemes felügyelő és tiszai szuperintendens, Czékus István, harangzúgás közt jöttek a fellobogózott utcán a lelkészlakig, ahonnan szállásaikra vitettek. Este 5 órakor Farbak József lelkész, igen emelkedett szellemben az egyház százéves multját oly tükörben mutatta fel, mely az egyetemes ev. ág. egyháznak is mintegy viszfénye vala. Tömött templom közönsége előtt beszélt s beszéde méltó volt az ünnephez s méltó a közönség figyelmére. Lelkesedve távoztunk a templomból. Utána ismerkedési estély volt a „Koronán“, de amely, mivel közhírré nem lett téve, kevés közönségre szorítkozott. Itt az egyetemes felügyelő és az új vidéki felügyelő egészségeért üritettek poharat, valamint az egyházak és iskolák jelen volt felügyelőiért is egyenként, mint akiknek buzgó működésén fordul meg az egyházak felvirágzása.

Másnap, a főünnepen, vasárnap, a városi egyházi és világi testületek a templomban kijelölt helyeiken megjelenven, ott várták be az evangélikus egyház összes vendégeinek bevonulását; elől helybeli felügyelője és lelkésze, utánok az egyetemes felügyelő és szuperintendens, majd egy-egy vidéki egyház képviselői, az egyház presbytereinek egyikével. A szuperintendens által az oltár mellett megkezdett éneket az evang. férfi-dalárda folytatta; az ének után a főesperes, Bartholomaeides János, az oltár előtt imát mondott, mely után a száztágú vegyes dalárda egy Wolfgang Lajos által szerkesztett alkalmi éneket mondott el; amikor is a szuperintendens alkalmi beszédét megtartani az oltárhoz lépett. Oly intés volt ez, az egyház százéves multjától visszhangozva a jelen és jövő nemzedéknek, mely mint alkalmoszerű, megérdemlené, hogy bővebben foglalkozzunk vele; de gondoljuk, hogy az emléklapok 10-ik lapján egész terjedelmében közölni fog. Itt tehát csak is érintettük azt.

Legmegragadóbb és legnagyobb érdeklődést keltő részlete volt azonban ez ünnepélynek az, hogy a közönség teljes részvéte mellett közgyűlés tartatott a templomban, melyen az elnöki szék az egyetemes felügyelő foglalta el s megköszönte az egyháznak, hogy ezen gyűlés elnökeül őt kérte föl. Ezután felolvastatott a száz év előtti jegyzőkönyv minden pontja; azután történt a vidéki tiszteletbeli felügyelő beiktatása.

Az ez alkalomból az egyetemes felügyelő által mondott beszéd, protestáns egyháztörténetünkben valóban párat-

lan a maga nemében; méltó volna, hogy egész terjedelmében megőrizhetnők; bizony nagy kincs volna az száz év múlva is. Elmondta, hogy a felügyelőnek mi a teendője és mi az autonomia. Péter apostol 2-ik levelére hivatkozva, az összes autonomia ereje e szavakban van: engedelmesek legyetek egymásnak; ha tehát az egyház felügyelője székét betölteni az autonomia szellemében akarja, úgy ez alapon induljon el.

Erre báró Radvánszky Géza, székfoglaló beszédét mondta el, szeme előtt tartván egyetemes felügyelő azon szavait, hogy ő szerencsés auspiciumok között kezdi meg felügyelői hivatalát, amennyiben száz év előtt egyik családtagja alapította ezen egyházat és most ismét egyike a családnak ül száz év múlva a felügyelői székbe. A beszéd után, a szuperintendens által előmondott esküt letéve, felügyelői székébe ült, s minthogy e közgyűlésnek e két fontos tárgyon kívül más tárgya nem volt, a gyűlés eloszlott.

Istenitisztelet után fogadta az egyetemes felügyelő és az egyház felügyelője a testületeket és a tagok egyenként bemutatták magukat; meglepte az egyház felügyelőjét a zsidók küldöttsége, akik e százéves alkalomból a gimnázium növendékei között, felekezeti különbség nélkül kiosztandó egy ösztöndíjat jelentettek be.

Két órakor a „Korona“ vendéglőben 160 terítékű ebéd volt, melyhez a szomszéd szobákban elhelyezett vidéki földműves egyháztagok 60-ra menő számát véve, méltán látogatottnak mondható. Az asztalnál hölgyek és urak váltakozva ültek. Ott láttuk Szathmáry Király Pálné ő méltóságát többed magával, a felügyelők nejeit, a nőgyűlet tagjai közül sokat. A toasztokban nem volt hiány. Az egyetemes felügyelő emelkedett hangon éltette a királyt, királynét s az összes királyi családot; b. Radvánszky éltette b. Prónayt és viszont; Prónay báró éltette Kun Bertalan szuperintendenst; Zelenka Pál lelkész Szathmáry Király Pálnét, b. Radvánszky Albertné, aki 100 forint küldeményével akarta megünnepelni e napot, bár személyesen nem vehetett részt. Legtöbb hatást idézett elő báró Vay Béla főispán érdekes köszöntése Radványi Alicére, aki kedves hangjával a templomban áhitatra hangolta a lelkeket, s ezért, mint az érdemek őre és felterjesztője, poharát emeli érette. 25—30 volt a köszöntések száma, dacára annak, hogy az egyetemes felügyelő későn nyújtott alkalmat a szólásra; hát még ami bennrekedt. De meg kellett szünnie korán az ebédnek, hogy a bál sikerüljön, mely este 8 órakor vette kezdetét.

Bálanjául a miskolci helybeli felügyelő szeretetreméltó neje kéretett föl, Radványi Istvánné, Marikovszky Berta úrnő, s helyét kedves modorával közmegelegedésre töltötte be, fokozván a mulatók jó kedvét, kik bár kevesen, de lankadni nem tudó kitartással betáncoltak a késő éjszakába. S ezen mulatsággal az ünnepély bevégeződött.

De vannak felejthetetlen maradványai; azon fényes és maradandó beszédeken kívül a jó emlék, melyet az egyház épületeinek díszítése s 4000 forintra menő, sőt azt haladó alapítványok igazolnak.

Legyen ez ünnepély hatása maradandó s fokozza a munkakedvet a második században a lelkiismeret szabadságért, a vallás terén anyagi áldozatok meghozása által.

H. S.

Örömnép Szádellőn.

Örömteljes napot ünnepelt a tornai ref. egyházmegyéhez tartozó *szádellői egyház* szeptember hó 23-ikán; roskadozott temploma s tornya helyreállításának örömnapját.

Szádellő község 250 lelket számláló földmivelő lakossága már rég óhajtott a roskadozó templomát s tornyát helyreállítani, azonban a szegénység nagy úr levén, azt sokáig nem tehetette, mert még alig 10 éve csak, midőn egy kényelmes paplakot építtetvén, anyagi erejét ezen építkezés teljesen kimerítette.

Az egyház buzgólkodó lelkésze, *Ragályi Géza*, azonban minden lehetőt megtett, minden követ megmozdított, hogy vallásos buzgóságáról ismert csekélyszámú híveinek templomát az enyészettől megmenthesse. Elsőbben is könyöradomány-gyűjtési engedélyért folyamodott, melyet megnyervén, ebből is szép összeg jött össze, majd ő Felsége a Király legmagasabb kegyéből 200 frtot eszközölt ki az egyház részére, mely utóbbi összeget a könyöradományból befolyt összeghez adván, minthogy még ezzel is igen nagy különbség volt a költségvetési tervben előirányzott építkezési költség és az erre szolgáló alap között, azon meggyőződésre jöttek, hogy tervszerűleg nem építhetik fel, sem a tornyot, sem a templom roskadozó mennyezetét s csak is a legszükségesebb javításokat fogják eszközölni. A lelkész a hívek áldozatkészségét nem akarta igénybevenni, mert igen jól ismerte azoknak anyagi erejét; azonban a vallásos hit és buzgóság oly kiapadhatatlan forrás, melyből minden időben lehet meríteni; azért a már reményekben csüggedő előljáróság látva, hogy azon elv nélkül: „segíts magadon, az Isten is megsegít” nem boldogulhat, egyházi közgyűlést tartván, egyhangú lelkesedéssel az építkezéshez még szükséges több mint 300 forint összeget a hívek önmagukra vetették ki, ezenfelül mindennemű munka s fuvarozás teljesítését elvállalták.

Az alap eképen megteremtve levén, ez év tavaszán hozzá is fogtak a munkához; egészen új tornyot, a templomnak új tetőt, új mennyezetet csináltattak, a repedezett falakat helyrehozták, valamenyi templomi széket, karzatokat, szószéket, mennyezetet díszesen kifestették, a toronyra új gombot, aranyozott csillagot készíttettek, melyet is a mondott napon ünnepélyességgel tettek fel, s mindezt megtették, anélkül, hogy az egyház kölesönt lett volna kénytelen felvenni.

Ragályi Géza, lelkész, több lelkésztársait s barátait meghívta vendégszerető házához, hogy közös örömnapokban ők is résztvegyenek. Dél előtt 10 órakor vette kezdetét az istenitisztelet, mely alkalommal a szomszédos falvakból is összesereglett nép a kicsi, de csinos templomot zsúfolásig megtöltötte. Itt elsőben is a helybeli lelkész alkalmi imában rebegett hálát Istennek, hogy megsegélte híveit nagy munkájokban; a szintén alkalmi egyházi beszéd után *Ardéy Dániel*, zsarnói lelkész keresztelt egy új világpolgárt, rövid, de velős beszédében kívánván, hogy az új kisdédnek számtalan maradéka találhasson lelki örömet, megnyugvást az Isten dicsőségére emelt ezen új hajlékban. Istentisztelet végeztével tette fel a fellobogózott új csillagot a tornyot építő ácsmester, jó kívánatainak kifejezése mellett

áldomást ivott a magasban, Szádellő község vallásos és buzgó hívei egészségére. A lelkészi lakon ünnepi ebéd volt, melyen nem hiányoztak a pohárköszöntések sem a házigazdára, az egyház előljáróságára, a község minden egyes áldozatkész tagjára. Ebéd után a lelkészi lak udvarán az egész község nagyjai kicsinyei összejöttek, setét estig zene mellett vígadtak, táncoltak, közös levén az örömnep, lelkész és hívek együtt ünnepelték azt meg.

Sok ily buzgó egyházközséget óhajtnak protestáns vallásunknak. Akarat, kitartás, buzgóság s áldozatkészség legyen jelszavunk.

Csiszár István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk olvasói közül azokat, kiknek előfizetésük az évnegyeddél lejárt, tisztelettel kérjük az előfizetés vagy megrendelés megújítására. Előfizetési ár egy évnegyedre 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek t. Búza János, tanár úrhoz, mint az irodalmi kör pénztárnokához küldendők.

— A nagybányai ref. egyházmegye gondnokává — a lelépett Ujfalussy Miklós helyett — 27 szavazattal Ujfalussy Sándor, Szatmármegye erélyes alispánja választott meg. Világi főjegyző: Lajos György, tanácsbíró lett. Az aljegyzőségre általános szavazattöbbséget senkisem nyervén, újabb szavazás alá a legtöbb szavazatot nyert két egyén, u. m. id. Böszörményi Sándor és Böszörményi Zsigmond urak ismét kijelöltettek.

— A „Magyar Állam“-nak új segítő társa akadt. *Talabér János* e folyó hó 3., „*Papok Lapja*“ címe alatt, egy új katolikus lapot indított meg. Célja az, hogy „nélkülözhetetlen segéd kíván lenni a magyar kath. papság számára, a lelkipásztorkodás munkatérén.“ S ezt mivel is kezdhethné meg méltóbban s önmagát jobban ajánlólag, mint azzal, hogy a legdurvább modorban lepiszkolja mindazt, ami csak protestáns. Már legelső cikkében gúnyosan kérdi, hogy mi talán azt hisszük, hogy a „nagy-kőrösi és sárospataki collegiumok faggyúmécsén kívül nincs más világító napja a magyar culturának.“ Egy másik cikkében „*A kath. plebánosok és a prot. lelkészek jövedelméről*“ beszélvén, elmondja, hogy sem Luther, sem Kálvin urak nem voltak oly barbárok, hogy a protestantismust a lelkészek koplaltató intézetévé tették volna, hanem ellenkezőleg, sonka, bor, búza, kukorica, zab, széna, só, faggyú, fa szépen kijár a tiszteletes uraknak. . . . Lám a római kath. papság ilyen szerencsével nem dicsekedhetik; az oly gazdagság hírében álló kath. plebánosok évi jövedelme általában *egy árva fillérrel sem több*, mint a protestáns tiszteleteseké. A kath. plebánosnak nincs, aki beszédje illetményét, mint a protestáns tiszteleteseknél, akiknek házához *kocsiszámra* hordják a kitűzött rendes időben nemcsak a búzát, hanem a csibét, tojást, kendert, sódart, sőt, faggyút, szóval mindent, amire háztartásuknak szüksége van. . . . Hát mindezek, ami nézetünk szerint, a biblia szavaival élve, igazán „*a kövérségnek miatta kint ülő szemek*“ homályos látásai, s roppant félreértésen alapulnak, nem azért, hogy az a sok *csibe, sódar, bor*, meg a *faggyú* olyan irigyletes színben tűnik fel a

„Papok Lapja“ cikkezőjének, hanem azért, mert mi prot. papok, sohasem állítottuk azt, hogy a kath. alapság, tehát velünk, tiszteletes urakkal szemben, a *plebánosok* valami nagy gazdagságban dúskálnak, hanem, igenis, azt, hogy a magas clerus magas fejei „*gyönyörködtek az ő lelkeiket a kövérséggel*,” annyira, hogy bizony többet is adhatnának, a „Papok Lapja“ által olyan szegénynek leírt *szulyói*, meg *kospallagi* plebános uraknak, hogy így aztán az ő ebédjük is ne „*petrezselyem-levesből, krumplival főtt savanyú káposztából és egy kupica pálinkából álljon*,” hanem sódarból és borból, a tőlünk irigylett — fagygyúgyertya világítása mellett. Egyébiránt izelítőül egyszer-más-szor még meg fogunk emlékezni a „Papok Lapjáról.“ Ugy látszik: érdekes egy lap lesz ez, már csak azért is, mert a szerkesztőn kívül, egyik cikk írója sem merte megnevezni becsületes nevét, s az első szám azt a benyomást teszi egy egészséges eszű emberre, mintha csak egy kórházban járna, hol számokkal s egyéb jegyekkel vannak megjelölve a *szegény beteg* emberek.

— **Helyreigazítás.** Minthogy időközben, megbízható úton, felvilágosítást nyertem afelől, hogy dr. Ballagi Géza, dr. Ballagi Aladár, a köztünk fennforgó vitás ügyben szolidaritásban nincs és ő a téves adatokat nem szolgáltatva: kötelességemnek ismerem kinyilatkoztatni, hogy cikkemnek reá vonatkozó része csak gyanítás volt; a lap felolvasására vonatkozó kijelentésemet pedig, ugyancsak azóta nyert értesítés folytán, oda módosítom, hogy Ballagi Géza a reám vonatkozó cikket szeptember 30-ikán olvasta ugyan fel ama bizonyos társaságban, de kefelenyomatból. Sárospatak, 1883. október 10-ikén.

Szinyei Gerzson.

— **A sárospataki ifjúsági irodalmi önképző-társulat** köréből vettük a következő értesítést: „*Irodalmi önképző-körünk* ez éven is megalakult s 52-ik évi pályafutását megkezdte. Szeptember 15-ikére volt kitűzve az első alakuló közgyűlés, melyen az akadémiai ifjak közül 30-an megjelentvén, a kör szervezése s a hivatalnoki kar megválasztása képezte a legelső tárgyat. Szüksége lévén a körnek — alapszabályai értelmében is — egy tanár-elnökre, aki vezérelje s tanácsolja úgy szellemi, mint anyagi ügyeiben; teljes bizalommal választá meg e hivatalra tek. Szinyei Gerzson, akadémiai tanár urat s kebeléből egy bizottságot azonnal ki is küldött, hogy tolmácsolja bizalmát s kérje fel, hogy vállalja el a kör vezetését a jelen 18⁸³/₈₄-ik iskolai évben is. Irodalmi önképző-körünk szinte össze van már forrva ez általánosan tisztelt névvel, amennyiben 17-ik éve immár, hogy szerencsés évről-évre mint elnökét tisztelhetni. Tudtuk előre most is, hogy kérelmünket nem fogja megvetni s visszautasítani; tudtuk, mert hiszen több ízben hallottuk már tőle, hogy édes teher e szerény hivatal az ő vállain, mert édes az öröm, melyet érez mindannyiszor, midőn látja, hogy az ifjúság vágyódik meríteni a tudomány, az ismeretek forrásából... Nem csalódtunk! Örömmel vette vállaira e terhet, készséggel ajánlá fel vezetését, mely alatt — édes tudat él bennünk — hogy társulatunk a legszebb úton, a legnemesebb cél felé biztosan fog ez éven is közeledni.

Ezután a többi hivatalok betöltése jött sor alá, s törvényeink értelmében, titkos szavazás útján, a következőleg ejtetett meg: ifjúsági elnök lett Rác István, IV. éves theol.; titkár Átányi József, IV. éves joghallgató; főjegyző Józsa Antal, III. éves theologus; pénztárnok Szöllösi József, III. éves theologus; ellenőr Lányi Lajos, IV. éves theologus; aljegyző Szuhay Benedek, II. éves theologus.“ Csak előre!

— „**Református keresztyén vallástudomány**“ című művet írt, a gimnáziumok, tanító- és tanítónő-képezdek, polgári iskolák számára H. Kiss Kálmán, a nagy-kőrösi ref. tanító-képezde derék igazgató-tanára s a fáradhatlan szorgalmú író. E 92 lapra terjedő műben tiszta, átlátható rendszeren van előadva a ref. egyház hivatalos hittana és erkölestana. Az író egyénisége, talán eredeti gondolatai mindenütt elhallgatnak az egyház megállapított nézetei előtt s beszélteti csak a dogmákat, arra fordítván főfigyelmét, hogy érthetővé tegye azt, amit azokról mond annak a körnek, melynek a mű tankönyvül írva van. Ezt a célját pedig világos, természetesen folyó nyelvezete által érte el a szerző, s ilyen nehéz feladattal szemben már ez is eléggé alig méltányolható érdem. Ajánljuk e művet a vallástanítók megérdemelt figyelmébe. Megjelent Budapesten, 1884. évszámmal, Kókay Lajos kiadásában. Ára 60 krajcár.

— **Új könyvről** levén szó, alkalmilag megemlítjük azt is, hogy *Helmár Ágoston*, pozsonyi főgimnáziumi tanártól, *Stampel Károly* kiadásában egy ilyen című füzetke jelent meg: „*A magyar millenárium*. Visszatekintés Magyarország ezeréves történetére.“ A kiadó egy nyomtatott ajánló-levelet, illetőleg az ő szájaizének leginkább megfelelő bírálatot küldött nekünk is, természetesen abból a célból, hogy, mint ez mai napság szokás, ne törjük a fejünket a bírálaton s ne rontsuk a szemünket az elolvasással, hanem ott a kész ismertetés, nyomassuk azt ki. Ebben a maga csinálta bírálatban elmondatik, hogy az író neve elegendő biztosítékul szolgál arra nézve, hogy itt nem selejtes vásári munkával van dolgunk; hogy a számos képpel ellátott füzetkének *felette díszes* kiadása a *derék kiadónak* ízléséről tesz tanúságot sat. Bizony sajnáljuk, hogy saját meggyőződésünket követve, nem lehetünk ez ajánlattal egy véleményben, a füzetke értéke felett. Először is nem értjük: milyen olvasó közönség számára van az készítve? Művelt ember, aki már csak egyetlenegy Magyar történetet olvasott is, kezébe nem vehet ilyen „*Dióhéj*“-féle felületességet. Népszerű olvasmánynak meg két ok miatt nem való. Magyarország történetének egyes részletei hasonlíthatlanul jobban fel vannak már dolgozva eddig megjelent népszerű művekben is, például a „Történeti könyvtárban“; ezenkívül ebben a „Millenariumban“ *Helmár Ágoston* úgy belemerül a történetbölcsészetbe, hogy aki másunnan nem tudja, hogy mit akar mondani, ő utána ugyan nem gázol ki belőle. Ami pedig a *felette díszes* kiállítást illeti, arra csak azt jegyezzük meg, hogy *képei* nem képek, hanem szétfutott mázolások, s valóban fáj az ember lelke, mikor *Eötvös*, *Arany* szellemes arca helyett, a nyomdafestéktől ékteleenné tett feketeséget lát a papíron. Az igazat kimondva: véleményünk szerint az egész füzet egy alkalmi gondolatnak üzleti felhasználása csupán, minden irodalmi érték nélkül. A füzet ára 20 krajcár.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A protestáns választási jogról.” Kovács K. „A népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez.” Hegymegi N. „A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.” (Vége). P. Nagy G. „Adatok a patens és az azt megelőző korszakból.” Németh I. „Vegyes közlemények.”

A protestáns választási jogról.

Mai napság, midőn reform. egyháztársadalmi életünk körében nemcsak az egyházkormányzatra tartozó folyó ügyek elintézése, hanem egy lényeges, sok helyen eddig nem ismert joggyakorlat, az egyházmegyei tisztikarok szabad választása veszi különösebben igénybe figyelmünket: engedjék meg nekem, hogy némely dolgokat a választási jogról elmondhassak. Nem újak ezek, de mégis olyanok, hogy nem árt azokat annyszor amennyiszor emlékezetbe hozni.

Azon ősrégi időben, melyre a történetírás szövétneke csak gyér világot vethet, midőn az emberiség legősebb elődei, megunván elébb az egyéni, majd a családi, később nemzetségi különvált élet kellemetlenségeit, nem találva az apaúr-sági kormányzat szárnyai alatt biztonságot, kényszerülve voltak szövetkezni, egy nagyobb társaságot — államot — alapítani; a rend feltartása, egymás segítése s a közös védelem szempontjából szabályokat — törvényeket — kellett alkotniok; mivel pedig ezen szabályok, csak akkor feleltek meg a közkíváratnak, akkor feleltek meg a célnak, ha végrehajtottak, azt pedig mindnyájan nem teheték: meg kellett egyet vagy többet magok közül azok végrehajtásával bízniok; ezek a megbízottak teljesítették a szövetkezett közönség tisztét a végrehajtásnál; így keletkeztek a tisztviselők. S midőn a szövetkezettek társulata — az állam — már nagyobb terjedelmet ért el, több tisztviselőre lett szükség; hogy ezekre felügyeljen, köztük a rendet feltartsa: gondoskodniok kellett egyről, ki ezt teljesítse, aki a többenél főbb legyen; így állott elő az államfő, a fejedelem, a vezér. Eszerint a tisztviselők, úgy a felsőbbek, mint az alsóbbak, az őket választó közönség tisztjét teljesítik; hatalmuk a közönség összeségének hatalma, szemben az egyesekkel. Ez a dolog természetes rendje. Azonban az egymást felváltó idők hosszú során, némely

eféle társulatban — államban — előkerültek egyének, kik a többieket testi és szellemi tehetségükkel felülmulták; kik nagyobb vagyonnal rendelkeztek; ezek aztán a legfőbb tisztséget, a főhatalmat erőszakkal, csellel magukhoz ragadták, s hogy azt megtarthassák, alattas tisztviselőket a nekik készséggel engedelmeskedőkből neveztek ki, s a szabályokat, törvényeket maguk alkották. Így származtak az egyeduralkodók. S a dolgoknak ezen rendje ma is fennáll, amaz a köztársaságban, ez a királyságok- és császárságokban. Az európai jog- és állambölcsészet azonban az államok többségében a két kormányzatnak egy vegyülékét állapította meg, a mérsékelt egyeduraságban, melyszerint a nép — vagy mivel az mind egy helyre össze nem jöhet, választottjai, képviselői — csinálják a törvényt, a király pedig szentesíti, s a törvényt alkotta többségből választott tanácsosai által eszközli a végrehajtást. Így van hazánkban is.

Őseink annyira át voltak hatva a szabadság érzetétől, hogy fejedelmeiket is választották, s választási jogukat kevesebb több megszorítással a 17-ik század utolsó előtti tizedéig gyakorolták. Alsóbb tisztviselőinket az 1871-ik évig még mi is választottuk úgy az igazságszolgáltatás, mint a közigazgatás kezelésére. Akkor bekövetkezett, mit az elnyomatás szomorú korszakában gyűlöttünk, az igazságügyi tisztviselők kinevezése. A Bach iskolája, a külföld utánzása megteremtette a honatyák közt a többséget, mely a nemzet választási jogát nagyobb felében eltörölte, a másik felében megszorította, s a hivatalnokok kinevezése s át-helyeztetése által a hazát nem ismerő kozmopolitizmus csiráját elvetette. Az igazságszolgáltatás azonban csak annyit változott, hogy az ítélkezés Ő Felsége a király nevében történik, s a közönség ellenőrzése és a tisztujítás tisztító tüze helyett, a vádaskodás — úgynevezett fegyelmi panasz — csö-mörletes s igazsághoz vajmi gyéren vezető útjára kényszerítettén, sajnosan élvezi a változtatás jóté-

konyságát. Pedig nem tudatlan részeg kortes választja a tisztviselőket, s ami a választás mellett is lehető vala, a minősítés minden oldalról körül van írva, a díjazás pedig tetemesen felemelve.

Nekünk, protestánsoknak, dicső eleink drága vérének hullásával szerzett békekötések és országos törvényekkel biztosított önkormányzati jogunk egyik lényeges feltétele, hogy tisztviselőinket szabadon választhatjuk. Választottuk pedig kevés kivétellel élethossziglan. Az ungi egyházmegye talán első, mely a hároméves tisztujtást életbeléptette. S a protestantismus éltető szelleme mindég támasztott férfiakat, kik jutalomra nem tartva számot, dicsőségüknek tartották vallásuknak, s abban a közmívelődésnek és közérköcsiségnek szolgálatot tehetni. Ezen szellem tartotta fel — mint a nagy száműzött a hazaszeretetről mondja — vallásunkat annyi hányattatások közt, negyedfél századon keresztül, s ne adja Isten, hogy a jutalmat nem váró, önzetlen, áldozatkész vallásos buzgalom — egy a honszeretettel — valaha hitfeleink jelleméből kimosódjék, mert csak e talizmán ígérhet számára jövődőt a megpróbáltatások veszélyei közt, melyek környezik.

Jól érezte s értette a legközelebb megtartott országos zsinat is a választásszabadság üdvös voltát, s azért bár több tagja iszonyodott a népszabadságtól, a tisztujtás jogát mégis becikkelyezte, s az ujonnan felállított egyházi főhatóság — az egyetemes convent — tagjainak időközönkénti megújítását törvénybe iktatta.

És ez jól van így. A protestantismus zászlója mindig elől lobogott a hon szabadságának zászlói között, s felekezetünk kebelében van egy menhely, hol e jog megőriztetvén, ha a modern állam bölcsészeti áramlata, azoknak, kiktől meg van írva, hogy szédelegve néz fel az ősök sas lakára, nem saját őseire, mert nyulat nem szülhet Núbia párduea, ép akkor, mikor a szabad francia nemzet, szabadságának egyik biztosítékát épen a tisztviselő elmozdithatlanságának megszüntetésében találja keresendőnek, a nemzetnek megnyírbált választási joga végeltörlésére emelné romboló kezeit, megóvatik a feledéstől, mely után nem létezik vágy.

Őseink, életük és vagyonuk veszélyeztetésével megszerezték számunkra az önkormányzat megbecsülhetetlen jogát, sok vészes körülmények közt megőrizték s örökségül reánk hagyták; áldoztak vért és vagyont a művelődés s erkölcsi tökéletesedés oltárán, amely még maig is lobog, és terjeszti világát széles e hazában. Nehéz körülmények közt élünk, a régi támadások ismételtetnek ellenünk és sokkal kártékonyabban, mint valaha; most nem tűzzel, vassal, most szellemi fegyverekkel harcolnak ellenünk, s óriási vagyon áll rendelkezésükre. Nem kisebb erény — mint a latin író mondja — a szerzettet megtartani, mint megszerezni. Így kez-

zünk állásunkat, melyet hazánkban elfoglalva tartunk, megtartani. S ha az ősök jelen állásunkat megszerezték, megtartották, reánk hagyták; nekünk is kötelességünk azt megtartani s utódainkra esorbíthatlanul áteresztetni, sőt fenmaradását biztosítani. A zsinat kijelölte az utat, melyen ezt eszközölhetjük, s ezen az úton elérünk a célhoz, ha mindnyájan teljesítjük kötelességünket, nem azért, mert a törvényhozás jónak látta fegyelmi törvényeket alkotni, de magának a kötelességnek átérzéséből. Ne felejtjük el, hogy államban élünk, s az állam iránt is vannak kötelességeink; s nincs kellemetlenebb helyzet, mint midőn egy felsőbb hatóság számon kéri a kötelesség betöltését, s arepirulással kell hallgatni, hogy az elmulasztott.

Kovács Károly,
egyházmegyei gondnok.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez.

„Szükséges-e a népiskolai tanítók számára beszéd- és érelemgyakorlati vezérkönyv? — A reáltantárgyak az egytanítóval bíró népiskolában tankönyvek vagy olvasókönyvek alapján tanítandók-e?”

A sárospataki ref. főiskola ez évi Jelentésében a fentebbi két igen fontos tétel felől való vélemény nyilvánítására vannak felhíva az irodalmi kör tagjai, az új tanterv s az ezzel összefüggő tanórarend készítése küszöbén. Ne vétessék szerénytelenségnek, hogy alólírott, mint 23 éves néptanító, a dolog érdemére szólni bátorodik.

Szükséges-e a népiskolai tanítók számára beszéd- és érelemgyakorlati vezérkönyv?

A tanítás, egy kimagasló író szerint „sok öltő ember által régóta gyakoroltatik.” Egyik vagy másik tantárgynak sikeres tanítása azóta van rendes mederbe terelve, mióta utasító vezérkönyvek készülnek a tanítók részére. Ennek szükségét egyik vagy másik szakmában régóta s még ma is mig egyrésről nélkülözötte, úgy másrésről örömmel óhajtja a tanító-világ.

Hisz ha a régebbi időre visszatekintünk, a zsoldár, szenthistória, vármegyék, szám elemei, írás voltak a szükséges és kívánt tantárgyak; biz ezekhez vezérkönyvek nem voltak. A silabizálás után a zsoldárt adták kezünkbe s törtük az olvasást, megtanultuk a zsoldárok első verseit, felállókát, dicséreteket; ehez vezérkönyv nem kellett.

El is bámult a tanító, ha vizsgán a lelkész vagy a nagytiszteletű visitátor úr mindjárt az első zsoldár fűvése közben kérdezte: kik azok a hitetlenek? vagy mily ember boldog tehát bizonynyal? Sok 60—70 rénes forint fizetéses mesterember-tanító rámondta: ezt nem tanítottam, kérem alásan! Ők a nagytiszteletű egyházlátogató urakat leginkább azzal szerették meglepni, hogy iskolásaik nem akadtak el, a zsoldárt mondták mint a folyóvíz s még ehez azt is meg tudták mondani, hogy az Isten állatjában egy, személyében három: atya, fiú, szentlélek sat. Ime, mily jó szolgálatot tett volna az ilyennek egy magyarázó zsoldár, amelyre ma már szükség nincs.

A szenthistóriát régen ritka tanító értette, s hiszem: sok gépiesen tanítja ma is, mert nincs vezér-

könyv. Mily más alapot szerezne a gyermek, ha ehhez is vezérkönyv volna!

A számtanítás össze-vissza ment, rendszer s példák nélkül, ahogy jött; leginkább tanítottatott a szorzótábla. Az írás kézzel való fogatás vagy utánpingálás által. A régi tanítók kinevetnék a térképet, gömböt, az ő pattogósan betanított vármegyéi mellett; mert a Kis tükör volt ám egyszer a könyv csak!!

Ma azonban a kor kívánja, hogy először beszélni tanítsuk a gyermeket s így tanulja meg a szükségesebb előismeretet. Hogy ehhez nem kívántatik tanítói doktorátus, az igaz, de a rendszeres vezetés; a szükségesebbek ismertetéséhez szerintem beszéd- s értelemgyakorlati vezérkönyv szükséges.

Hat évi körelnökségem alatt, mind a saját, mind más felekezeti iskolákban arról győződtem meg, hogy az oly iskola, mely a vezérkönyv nyomán rendszeresen vezetetik, sokkal jobban megfelel a kívánalomnak, mint az olyan, mely ezt nélkülözi. Részint megkönnyítettetik általa a tanító működése, de még inkább a tanuló haladása. Azért részemről szükségesnek nyilvánítom néptanítók számára a beszéd- s értelemgyakorlati vezérkönyvet.

A reáltantárgyak az egy tanítóval bíró népiskolában tankönyvek vagy olvasó-könyvek alapján tanítandók-e?

Meg kell vallani s talán mások is osztoznak e nézetben, hogy megragadóbb, elbájolóbb tantárgy alig van az iskolának, mint a reáltantárgyak bármelyike; legyen az természettan vagy természetrajz, mindegyik a vallás fő okára, Istenre vezérel. Ha azért elég idő volna a reáltantárgyak beható kezelésére, részemről olvasó-könyvek alapján óhajtanám tanítani. De tekintetbe véve azt, hogy falun az iskola novemberben kezdődik; tekintetbe véve, hogy azon hónapban is ruhátlanság és más akadályok miatt hiányos az iskola: a legszigorúbb büntetési kényszer mellett is a nép túlterheltsége miatt tavaszkor szétzüllik s egész nyáron az iskolai év befejezéseig az iskoláztatás igen rendetlenül történik. Óhajtanám, hogy csak a legszükségesebbek foglaltatnának tankönyvbe vezérkönyv kíséretében, s az ismétlő iskola részére készülne egy évi folyamra egy olvasó-könyv, mely a reáltantárgyakat kiterjedten bő anyaggal látná el.

Mert ha a rendes iskolában olvasókönyv útján akarnánk tanítani, szükséges volna a tanító részéről, hogy egyéb tantárgy igen röviden lenne írva, hogy a tanító énekései teendője szabályozva volna, hogy mezei foglalkozásától, házi ipar, faiskola kezelésétől felmentetnék, csak az iskolában órarendek szerint a pensumokhoz szabhatná magát.

Jelen viszonyok közt egy falusi tanító sem képes a városi iskolák s osztálytanítók részére készített tantervet csak igen hiányosan, felületesen, rendszer nélkül áthajtani.

Ezen okok miatt óhajtanám, hogy rövid tankönyv útján adatnának elő a reáltantárgyak az egy tanítóval bíró népiskolában.

Az eddigi iskolai tankönyvekre szerény nézeteimet egy más alkalommal leszek bátor, a nagytiszteletű szerkesztő úr becses engedelme mellett, megtenni*).

Hegymegi N.

*) Szívesen kérjük. Az eféle nyilatkozatokat a tanítói kar részéről már régen kéri irodalmi körünk.

TÁRCZA.

A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja.

(Vége.)

Két pergamenlapra írottak a galatákhoz írott s az utolsó korinthusi, a 2 Kor. I—IX. Amaz összesen 262 sor, s így egyre-egyre 131 jut, Pál nagybetűs kéziratával. Emez Timotheus kéziratával a rendes méretnek megfelelőleg, egy-egy 169 sor, összesen 337.

Több pergamenlapra írottak a római s I. korinthusi levél, amikor az ötödik már nem egész lap.

Ezzel szemben a critica által elvetett iratok egyúgy elütök a rendes mérettől. Az ephesusi levél 280 sor; kevesebb, mint amennyi két pergamenlapot betöltene, mint nem Pál sajátkezű kézírata. A 2. Thessalonikai csak 96—97 sor. Az I. Timotheus, mint egy lapra írott, meghaladja a tömörség maximumát, 210 sor; a 2. Timotheus pedig nem éri el a minimumot, csak 153—154 sor; ép így a Titushoz írott, mely csak 88 sor.

Természetes, az álszerzők nem vették számításba Pál apostol igazi íratainak méreteit, s nem is gondolhattak arra, hogy őket ez alapon is valaha utólérjük. A kritikának ugyan nem volt szüksége arra, hogy e felfedezés alapján vonhassa kétségbe ez iratok valódiságát, mert a valótlanságot más alapokon is teljesen ki tudta deríteni; hanem annál derekabb, hogy a kritika ide vonatkozó eredményei ez oldalról is megerősítetnek.

De nemcsak ezen eredményei erősítetnek meg a tudományos kritikának ez úton, hanem még az authenticus iratokra vonatkozó s még mindig vitás kérdések is új megvilágítást nyernek. E vitás kérdések a következők: 1. Valódi-e a rómaiakhoz írott levél két utolsó fejezete? Ha igen, hogyan állott elő a 14 fejezetes recensio? 2. Az elveszett legelső korinthusi levél töredéke-e 2. Kor. VI. 14—VII. 1.? ha igen, hogyan került a kilencfejezetes levélbe? 3. Egy egésznet képez-e különben a 2. korinthusi levél, vagy attól a négy utolsó fejezet, mint korábban írott külön levél elszakítandó? 4. Vitatható-e, s megállapítható-e a kolossabeli levélre nézve, hogy az nem egészében hamis, hanem csak interpolált? Mindezen kérdések megvitatása természetes, hogy ezen tanulmány keretébe föl nem vehető, de annyit helyén valónak tartunk ezen kérdéseket illetőleg itt is röviden szóba hozni, amennyi kellőleg illusztrálja, mennyire hasznosítható e felfedezésünk ebben a tekintetben is; már csak azért is, mert minél több szálhoz tudjuk kapcsolni fölvételünket, annival nagyobb mértékben kivetkeztetik az hypotheticus jellegéből, s annál inkább bebizonyítottak vehető.

A római levél két utolsó fejezetének kérdésében mi is Hilgenfelddel tartunk, azzal a különbséggel, hogy míg ő csak a doxológiát tartja, mint későbbkorit, a levélből elszakíthatónak, mi elszakítandónak tartjuk nemcsak azt, hanem a köszöntéseket természetellenesen megszakító vándorpassust is. (XVI. 17—20. és 25—27.). Ha hát így valódi a XV. s XVI. fejezet, miként állhatott elő a kurtább recensio? Alkalmazzuk méreteinket. A római levél körülbelül 810

sor, s így ha öt egész göngyölegre íratott volna, egy-egy csak a minimális 162 sor jutna. Sokkal valószínűbb, hogy ennél a levélnek sem volt az ötödik egész pergamenlap, hanem csak négy, s ez a négy pergamenlap foglalta magába a tizennégy fejezetet, mely összesen 708 sor, azaz egyre-egyre így 177 jut, ami már jól megfelel méreteinknek, míg az ötödiken eszerint csak 97 sornyi szöveg volt. Most már a többit igen jól kimagyarázhatjuk. A fontos római levelet csakhamar más gyülekezetek is óhajtották bírni. Valamelyik, például a korinthusi, lemásoltatta azt Rómában, utasításul adva, hogy a levelek végén előfordulni szokott magánérdekű dolgokat, minők a köszöntések stb., mint másokat nem érdeklöket, mellőzze a másoló. A két utolsó fejezet pedig ilyen természetű, kivéve a XV. elejét, mely folytatása s vége a XIV. fejezetben tárgyalt bálványáldozati hús kérdésének, mely kérdésben azonban Pál álláspontját már a korinthusi levelekből keleten jól ismerték. *Miért a XIV. 23-mal s miért nem a XV. 13-mal végezte a másoló a levelet? Mert a negyedik pergamenlap a XIV—23-mal végződött*, az ötödik pedig általán magán dolgokat foglalt magában, s így helyén valónak tartotta ott megszakítani, miután a tárgy ott különben is eléggé ki van merítve, s csak még bibliai idézetekkel való bizonyítgatások következnek. Ezen első másolatról vétettek azután a többi keleti másolatok és így állott elő a rövidebb levélalak.

Ami 2. Kor. VI. 14—VII. 1-et illeti: A legelső korinthusi levél bizonyosan nem bírt általános belbecsessel, s ezért nem másoltatták azt, hanem elhagyták veszni. Igen, de a nagybecsű I. korinthusi levélben ezen értéktelen levélnek egy részletére hivatkozás történik (I. Kor. V—9.). Legalább ezen idézett részletet bírni, az összevetés szempontjából, kétségkívül többeknek óhajtani kellett. Így íratott le, mintegy mellékletképen, amaz egészében elveszett levélből, az idézet (2. Kor. VI. 14—VII. 1.) *s magyarázati célra szolgált*. A későbbi kor gyermeke, nem ismervén e papírszelet szövegének sem eredetét, sem igazi rendeltetését, másolva a korinthusi leveleket, azon hitben, hogy az vagy egyikhez, vagy másikkhoz tartozik, beillesztette azt oda, ahova tudta, egy olyan helyre, ahol valamely papírlap mondattal végződött, ez után. Ilyen helynek kellett az illető később kori kéziratban lenni, melyről a másolás vétetett a 2. Kor. VI—14-nek. Nézzük, lehető-e? Teljesen az. Méreteket téve, következik, hogy ezen példány nem, mint az eredeti kézirat két pergamen-göngyölegén, hanem három, vagy ha kisebb schedulákat föltételezünk papírból, kétszer-háromszor három lapon voltak írva, amikor egyre-egyre mintegy 112 sornyi szöveg esik, miután ez a közbeszúrással az egész levél $\frac{2}{3}$ -a és $\frac{1}{3}$ -a között fordul elő. Az első papírlap, vagy lapok magukban foglalták a levél elejét, a III-ik fejezet 12—13. versének valamely mondatközi szaváig; a második, ezzel szoros összefüggésben, a VI—14-ig, végezve a 13 vers mondatot alkotó utolsó szavával (*παρέρθητε και ίμεις*); a harmadik a *Χορηγείτε ἑμῶς* szavakon kezdve, a VII. 2—IX. 15-öt, azaz a levél végét. Ide a második és harmadik közé gondolta az illető másoló azt a töredéket beilleszthetőnek.

Hausrath fölvétele a négy fejezetes korinthusi levél dolgában, méreteink által szintén megerősítették, a kilenc fejezet két göngyölegnek, a négy fejezet pedig egy pergamengöngyölegnek felel meg. Csudálatos dolog volna a méretek véletlen összetalálkozása, ha egységes volna az egész levél.

Ami végül a kolossei levelet illeti, különösnek tetszhetik, hogy ezen oly annyira általánosan elvetett, s igen jelentéktelennek ismert, illetőleg csak jelentéktelennek gondolt írat valódiságának érdekében, látszólag épen magam török rést legelőször is saját fölvételemen, melyszerint Pál

gyülekezetekhez intézett valódi levelei eredetileg mind teljesen beírt pergamenlapok, — vitatván egy oly levélnek valódiságát, mely az interpolatioktól megtisztított alakjában, sokkal rövidebb, mintsem hogy reá illenék magára a mérték, hanem kénytelen vagyok hozzá venni a Filemonhoz írott levelet is. Van-e erre alapos okom s ebből folyólag jogom? Igazán csak látszólag török-e rést ezzel saját, annyira már minden oldalról megerősített fölvételemen? Nincs szabály kivétel nélkül, csak igazolva legyen. A kivételek a szabályt rendszeresen nemhogy gyöngitenék, hanem épen mivel ilyenek, méginkább megerősítik azt, mert a kivétel ép azért kivétel, mivel arra a szabály nem alkalmazható. De, hogy valami kivétel-e, azt ilyen esetenél, függetlenül a kivételeség esetétől, máshonnan kell határozottan tudnunk, s ekkor az eltérés a szabály gyengítése helyett annak megerősítése. Kivételes például méreteinkkel szemben a Galatalevél, mert ennél csak 131 sor felel meg egy pergamenlapnak. De miután tudjuk máshonnan, nevezetesen Gal. VI—11-ből, hogy a Galatalevél *kivételesen* Pál sajátkezü nagybetűs, tehát ritkább szövegű kézírata: következik, hogyha áll a szabály, akkor e levélnek a szokott méretűeknél aránylag rövidebbnek kell lenni. Azaz a kivétel még jobban megerősítette a szabályt.

Igy van ez a kolossébeli levéllel is, mert ennek részben kézírata is, de nemannyira ez, mint inkább *szerzetése* kivételes. A kolossei gyülekezetet nem Pál alapította, hanem Epafrás, s tagjai általán csak szellemileg s nem személyesen ismerték Pált (Kol. I. 7—8., IV. 12—13.). Miért írhatott általán nekik Pál s mi írni valója lehetett azok számára? Ami helyén volt a római nagyfotosságú gyülekezettel szemben, akkor, mikor Pál oda volt működését átteendő; csak kivételesen igazolható a jelentéktelen kolossei gyülekezettel szemben. Kivételes volt a helyzet s kivételes az alkalom is, melyből az apostol e levelét megírta. Ugyanis írnia *kellett* Kolosséba *egy egyénnek*, de nem a gyülekezetnek. Tikhikust küldvén Asiába s tán Macedoniába is, erre bízta a kolossébeli Filemon megszökött rabszolgáját, Onesimust, hogy arra menve, adja azt át gazdájának, a szolga érdekében írott gyönyörű, kedves kis levélke kíséretében. E levélke természetesen csak egy pergamenszeletre írott, s körülbelül egy egész pergamenlapnak levágott negyede, mintegy 38 sor. Miután megírta Pál Filemonnak levelét: gyöngéd lelke elgondolta, hogy bizonyára nagyon jól esnék az ottani gyülekezetnek, mely más által alapítva is az övé, mely, amint Epafrás neki beszélt, ismeretlenül is annyira szereti őt, hogyha, annyit amennyit, de a gyülekezetnek is ír és ez irányban a nála levő Epafrás által is ösztönözethetett (Kol. IV. 12—13.); sokat nem írhatván a különben ismeretlen gyülekezetnek, fogta a fentmaradt pergamenlapot, melyről a negyedrészt levágta már a Filemonhoz írott levélnek, s tele íratta azt Timotheussal, kinek a Filemon-féle levelet is toll alá mondta. A szeretetteljes lélek, legalább ennyi pergament, mégis megtöltött szokása szerint levelével, pedig, hogy mennyire hiányzott az anyag, mutatja a levél egész utó fele, melyben mindmegannyi jóságos apostoli intések foglaltatnak, s végül, ezekből is kifogyva, a köszöntéseket, hogy tán betelje a pergamenlap, sajátkezüleg, a maga öreg betűivel írta meg, gyöngéden még azt is megjegyezve, hogy *„a köszöntések saját kezemmel vannak írva.”* Ez is egy kivétel, mely a szabályt megerősíti, mert az egész pergamenlap két darabba vétetvén, a kettőre együtt nem férhetett annyi; mintha egy darabban maradt volna, s mert az is számít még, hogy a kolosséi levélnek közel hatodrésze már Pál apostol kézírata. Miért is írta volna az utolsó 19 sort saját kezével, ha nem azért, hogy tele legyen a pergamen írva?

Mindezek után, a legnagyobb valószínűség alapján, valóban ellenvetést is alig megengedhető módon, bebizo-

nyitottnak állíthatjuk azt is, hogy a nagy korinthusi levél méretei magának Pál apostol eredeti leveleinek méretei, s eszerint az I. korinthusi levél negyedik pergamenlapjának (IV. 18—VIII.) melynek igazi helye a XV. s XVI. fejezet között volna. a második elé tolatása, *még magával az eredeti levéllel, már a korinthusi első olvasás alkalmával megtörtént.*

Hogyan történhetett? Kell-e még ezt is keresni? Bizonyára nem. De hát tűrjék el még azt nekem a többiért, hogy oly messze menjek már a hozzátételekkel, hogy még erre is, csak úgy példaképen, hogy íme így is történhetett, megkísértem megfelelni. Történhetett ekképen: Amint a pergamenlapok Sosthenes által egymásután leíratk, azokat egymásután mindjárt fel is göngyölték. Utóljára maradt a pergamenszelet. Ez kívül kicsinységénél fogva nem volt jól felgöngyölhető, betették tehát, hogy baj ne érhesse, az utolsó egész elé, a negyedik elé. Mikor Korinthusban a göngyöleget kibontották, látták, hogy a külső göngyöleg sem az eleje, sem a vége a levélnek és zavarba jöttek, hogy hova tartozik az, s a szelet a harmadik után lévén felgöngyölve, azt is hihették, hogy az annak a folytatása s a kérdéses negyedik pergamenlapnak helyét keresvén, egyszerre megtalálták annak *a rossz helyét* az első és második lap között, s az szerencsésen ott is vészett.

Valóban úgy, mert mily szerencse ránk nézve, az utókorra, e tévedés! Mily szerencse, mert mindezen érdekes leleplezések különben soha senki által megtehetőek nem lettek volna. Pedig az ily apróságok azok, melyeknek a történetíró nagyon, de nagyon sok hasznát veheti. Vegye is; s akkor százszorta szerencsésnek fogom mondhatni a pillanatot, mely nekem a szerencsés sugallatot adá.

P. Nagy Gusztáv.

MULTUNK.

Adatok a patens és az azt megelőző korszakból.

A tiszánineni egyházkerület részéről Miskolcon, 1861. évi április 30. és május 1., 2., 3. napjain tartott gyűlés jegyzőkönyvének VII. száma alatti határozata értelmében kötelezve voltak az egyházmegyék, hogy az 1849. év óta prot. egyházunkat érdeklő sérelmes adatokat összeírván, azokat egész terjedelemben terjeszszék fel az egyházkerületi gyűlésre. Ennek folytán az ungi egyházmegye, 1861. évi szeptember 17-ik napján, Csomonyán tartott gyűlése jegyzőkönyvének 57. száma alatt kelt határozata szerint, egy választmányt nevezett ki, s a választmány 1862. évi január 9-ik napján Ungvárt egybegyűlvén, alólirottat, mint akkori főjegyzőt bízta meg, hogy a jegyzőkönyveket nézze át s azokból írja össze a kívánt adatokat. Ez a megbízatás s illetőleg parancs teljesítettén, a következő előterjesztés küldetett fel az egyházmegyére s onnan az egyházkerületre. 1850-ben Ungvárt tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyvének I. 2. száma alatt ezen okiratok foglaltatnak: „¹¹²/₁₈₅₀”. Zemplénmegye elnökének. *Dudás Lajos*, raskai ref. lelkész, a fegyveres lázadás előmozdítása miatt, a helybeli császár kir. haditörvényszék által, papi hivatala elvesztésén

kivül, két évi várfogságra ítéltetvén, nagyságodat hivatalosan megkeresem, miszerint az érintett lelkészi állomás betöltése iránt célszerűen rendelkezni szíveskedjék. Kassán, január 5-ikén, 1850. Gr. Szirmay Sándor, cs. kir. főispán. Az eredetivel egyezik. *Lehóczky* elnök.

T. szolgabíró úr! A cs. kir. főispán úr ő nagyságának folyó évi január 5-ikén 112-ik száma alatt kelt rendeletét szolgabíró úrnak /. hiteles másolatban avégett küldöm meg, miszerint *Dudás Lajos*, raskai ref. lelkész, a fegyveres lázadás előmozdítása miatt a kassai cs. kir. haditörvényszék által, papi hivatala elvesztésén kívül, két évi várfogságra ítéltetvén, ezt az illető helyét hitvallást követő traktusnak tisztelendő főesperestjével közölvén, azon ref. tiszt. főesperes urat az érintett lelkészi állomás maga útjani betöltése iránti célszerű intézkedések tételére fölhívni s illetőleg utasítani ne terheltelessék. S.-a.-Ujhelyben, január 16. 1850. *Lehóczky László* elnök.“

Tiszt. *Dudás Lajos* úr a munkácsi várban kiállott egy és fél évi szenvedése után a kassai egyházba hivatott lelkészül s jelenleg is ott folytatja szent hivatalát.

1851-ben Cseppelyben tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyvének 11-ik száma alatt vannak a Hajnau-féle rendeletek.

1852-ben Pinkócon tartott gyűlés jegyzőkönyvének 33. száma alatt az igazságügyi minisztérium rendeli, hogy a lelkészek a kereszttelési, esketési, temetési anyakönyvekből a kivonatokat, a polgári tisztviselők által történendő megkerestetésük esetében, az eddigi gyakorlat szerint *ingyen* adják ki.

Ezen igazságügyi intézkedés folyvást életben van, irányunkban nagyon igazságtalanul. Amidőn az *eddigi gyakorlat* említtetik a fentebbi rendeletben, elfeledték az illetők, hogy ezelőtt honoratiorok voltak a papok, jelenleg pedig személyes kereseti fejadó alatt vagyunk. És a kormány az érdekében tett munkákért fizet mindenkinek, csak nekünk nem fizeti meg azt, ami világos khártaszerinti stolaris illetőségünk, tudniillik minden egyes személyre vonatkozó kiadványért legalább fél pengő forintot.

Tőlünk megkívántatik: *Adjátok meg a császárnak ami a császáré*; irányunkban pedig nem teljesítettik az: *Méltó a munkás az ő jutalmára*-féle szentírási elv — és míg ez így van, valóban csak ingyen munkálkodni köteles rabszolgák vagyunk, autonomikus protestáns egyházi életünk jogainak nyilvános megtiprásával.

Nagyon kívánatos lenne azért, ha e tekintetben testületileg lépneink fel; mert bár folytonosan elvünk a bárányi türelem, de ha ily csekélynek látszó ügyekben jogosan még csak szólni sem akarunk, akkor a protestantismus magasztos elvének megértésére való képességünket nyilván magunk ítéljük el.

1853-ban Tarnócon tartott gyűlés jegyzőkönyvének 27. száma alatt egy 25,710. szám alatt gr. de la Motte-féle német rendeletben megtiltatik a protestánsoknak, hogy superintendenseiket „*püspök*” címmel illessék.

1854-ben Palágyban tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyvének 14. száma alatt egy 342. szám alatti rendelettel a prot. iskolákba járó pópista növendékek üldözöbe vétet-

nek és templomainkból, *mint rájuk nézve veszedelmes helyről*, egyáltalában kitiltatnak.

1855-ben N.-Dobronyban tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyvének 16. száma alatt 390. szám alatt a haláleseteket nem havonként, hanem esetenként s azonnal köteleztetnek a lelkészek bejelenteni.

1856-ban Pinkócon tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyve teljes különféle s az akkori időhöz mérten erősülő vagy gyengülő oly rendeletekkel, melyek iskolai s egyházi életünket szerintük javítani, de szerintünk *gyökeresen kiirtani* akarták.

Ezekon kívül ott áll minden egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyvének homlokán a cs. kir. biztos, mint nemcsak a képzeletben alkotott, de meg is testesített oly colossalis alak, mely nagy önhittén Damokles kardjával vétezettnek képzelte magát.

Ott vannak mindenik gyűlés jegyzőkönyvében a különféle telő és fogyó erejű német rendeletek, melyeknek kezdetben áradozó szelleme már-már elhité a gyenge főkkel, hogy 1860. táján a jóra való magyar protestáns egyházakban a lelkészek s tanítók ajkai az isteni ígének tanítónevelő szellemét német szavakban fogják hirdetni.

Ott állnak az absolutistikus hierarchiának torzművei s azt feszegetik folyvást és pedig a kormány vértje alatt, hogy ők azok, kik tőlünk, protestánsoktól, sérelmeket szenvednek. Bizony nagy bárgyúság azt kívánni, hogy a protestantismus a tudatlanságnak, törvénytelenységnek és bűnnek ostroma ne legyen, mikor csak is ez az ő dicső hivatása.

Megérkeztek aztán rendszeresen kimért időben s alakban az *Entwurf* 1856-ban, a *Patens* 1859-ben, mindkettő azért, hogy iskolai és vallásos életünket, mely folytonos házassági orvoslás által naponként szembetűnően erősödő szervezettnek örvendett, ellenszenvi kuruzsolással és pedig az *Entwurf* által capacitative (tanácslólag) a *patens* által pedig imperative (parancsolólag) gyógytassa, vagyis inkább megrontsa.

De miként sikerült ez? Megfelel ezen kérdésre a tiszta öntudat, vagy akinek ez nem felel meg, annak megfelel a tapasztalat.

Lássuk itt csak a végeredményt.

Törvényszerű gyűléseink, mint mindenütt, úgy az ungi egyházmegyében is be voltak tiltva; hanem azért jó Istenünk segédelmével 1860. február 23-ikán Szürthében rendes egyházmegyei közgyűlést tartottunk; szerencsére a szétoszlato karhatalom csak a gyűlés végeztével érkezett meg.

Gyűlés után 8 nap múlva, a jegyzőkönyv a jegyzői hivataltól, a kiküldött szolgabírói segéd és zsandár által erőszakosan elvitetett.

Ezt követte a szürthei gyűlés személyzetének az ungvári cs. kir. törvényszék eleibe való idézése. S az ott megjelentek ajkairól s az elrablott jegyzőkönyvből egyaránt keservesen okúlhattak üldözőink, amidőn be kellett látniok, hogy a protestánsok ügye azon legszentebb kötelék, ami csak az embert Istenhez kötheti és ha ők ebben háborgatnak, az a tény ismételtetik, amit a farizeusok, sadduceusok, papi fejedelmek Jézuson s hívein elkövettek. Sőt maga az ismétlés még szomorúbb, mint az eredeti tény,

mert a protestánsokat kárhoztatni s ítélni akaró bírák keresztyéneknek, Jézus híveinek tartván magukat, még csak Pilátusok sem lehetnek ám*).

Valóban, aki a tizenegy évi Bach-féle iskola tantárgyait tanulmányozza, az a megkívántató érettségi vizsgán a multa tekintve szomorúan, a jelent s jövőt nézve pedig, lelki örömmel felel eképen:

A haza, ennek földje, annak törvénye, szokásai a lakosokra nézve anya, tápláló dajka és bölcső; a lakosokat ezek birtokában háborgatni oly bűn, mint az ártatlan gyermeket bölcsőjéből, dajkája karjaiból, az anya kebeléről kegyetlenül kidobni. Hazai nyelvük a lakosoknak a természet, a lélek, a szellem által szentesített anyai kincsök; annak használatában őket háborgatni s reájok mást erőszakolni oly bűn, mint az ártatlan beszélő gyermeket elnémítani, nyelvét kivágni. Az öntudatos keresztyén hit oly szent kötelék kebelünkben, mely minket Istennel köt egybe; e köteléket gyengíteni, szaggatni kegyetlen bűn: ki ezt cselekszi, azt bizonyítja, hogy nem ismeri az Istent, vagy ha sejti is, attól el akarja téríteni az embereket.

Midőn a tiszáninneni egyházkerület levéltárában immár 21 év óta nyugovó ezen adatokat a nyilvánosságra hozni óhajtottam, a régiekre emlékezve vissza, csak az emeli lelket, hogyha a protestantismus hű marad öröklött szelleméhez és kipróbált elveihez, semmiféle hatalom sem vehet rajta diadalt, s az idő rostáján, bármint akarnák is ezt újabb és régibb ellenségei, soha ki nem hullhat, mert az igazságot képviseli az minden időben.

Németh Imre.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Nagytiszteletű *Fekete Károly*, ónodi ref. lelkész, folyó hó 12-én, délután 4 órakor, életének 71. évében, 2 heti szenvedés után jobb létre szenderült. A megboldogult ritka szerénységű, csendes, zajtalan férfiú volt, de szeretettel csüggött folyvást hivatásán, s azért méltó elismeréssel környezték őt folyvást hívei, barátai s általában az egész lelkész kar. Fáradhatlan buzgalmú lelkész teendői mellett kiváló szeretettel foglalkozott a zenével, s mint kitűnő szakértő, tiszáninneni egyházkerületünk énekügyi bizottságának is egyik tevékeny és tekintélyes tagja volt, nemcsak, hanem a zene iránt való szeretetet egyszerű hallgatóiban is felkeltőtte és ápolta, s mondják, hogy Ónodon nem egy egyszerű földműves ember van, ki papjától megtanult csinosan és ízléssel orgonázni. Az alsóborsodi egyházmegye esperese, Prágay Lajos, elbetegesedvén, az új esperes választásáig, időközben ő vitte az esperesi hivatalt, szinte szorongó lelkiismeretességgel ügyelve arra, hogy a kiváló és nagy kiterjedésű egyházmegye ügyei jó rendben menjenek az interregnum alatt is. Mi, számos tisztelőivel együtt, szívesen tesszük le behatolt sírjára a méltó tisztelet és hála koszorúját s minden ízében humánus jellemének kedves emléke soká fog élni lelkünkben, kiváló példája gyanánt a protestáns papi szelidségnek. Nyugodjanak áldott porai békében!

*) Amikor én, mint aki a szürthei jegyzőkönyv miatt üldöztettem s beidéztettem, ezeket s ily szellemben apróra szedve öntudatos keresztyéni nyugalommal előadtam: a törvényszéki jegyző kezéből a toll kiesett, a bírák pedig elszápadva s nagyokat lélegzve, sohajtva, egymásra néztek és elnémulva intettek, hogy elmehetnek. N. I.

— **Tompa emlékezeteért** A triumviratus harmadik nagy alakja, a magyar költészeti irodalom pantheonának harmadik impozáns oszlopa, Tompa Mihály meghalt még 1868-ban. S azóta — azt lehet mondani — hallgat róla a krónika, nem számítva Tolnay Lajosnak különben szépen írott, de igazságtalan tanulmányát. Akármit ítéljen azonban felőle a jelen és jövő nemzedék s taszítsa bár le azon piedestálról, melyen testvéries együttességben tündökölt idáig Aranyval és Petőfivel, annyit minden nemzedék kénytelen lesz elismerni, hogy ha e két szellemi óriással egy vonalban nem állhat is meg (bár az én felfogásom és sokak felfogása szerint, megállhat), de az utánok következő nagyok között a legelső és legdiszesebb hely föltétlenül és vita nélkül őt illeti meg. Mégis neki sem érdemoszlop nem állítatik, sem művei felett igazságos és beható tanulmány nem készítették. Nem szép dolog pedig ez sem magától a nemzettől, sem azoktól a tekintélyes író emberektől, kik valamikor Tompának kebelbeli barátai valának, mai napság pedig a műtészeti elnöki székeket tartják elfoglalva. Dehát én tulajdonképpen nem is ezt akartam mondani, hanem azt, hogy olvasván e napokban Pestvármegye érdemes főlevéltárnokának, Székely Józsefnek tárcacikkét, e nyáron megjelent gömöri kirándulásáról: e tárcacikk hatása alatt, de meg a gömöri lapokból szerzett tudósításaim folytán is, nem állhatom meg, hogy egy lelkemből eredő felhívást (bár ahhoz én nagyon kicsiny vagyok) ne intézzek e lelkes ujság még lelkesebb olvasó közönségéhez — a Tompa emlékezeteért. Ugy tudom ugyanis, hogy a nagy, gömöri egyházmegye, sőt talán maga a vármegye is elhatározta Tompa relikviának az enyészettől való megóvását, s e célból egyhelyen való lelkiismeretes egybegyűjtését. És az e célból megindított fáradozást már idáig is szép siker koronázta. Több, igen érdekes közlemény jelent meg a közelebbi esztendőben a gömöri lapokban, a Tompára vonatkozó s egybegyűjtött relikviák közül, mely relikviák nagyjából nagyjából nagyt. Nagy Pál, gömöri esperes úrnál s Farkas Gyula, putnoki ügyvéd úrnál vannak letéteményezve — ez utóbbinál Tompa liturgiás könyve s alkalmi szónoklatai — valamint özv. Palóczy Ábrahámé is nagyságánál is egy esomó érdekes levél. Tompa vérünkben való vér, a pataki főiskola neveltje és büszkesége, s ha semmi más nem kötné is hozzánk azonkívül, hogy a „Lorántffy Zs. emlékezetét“ ő írta meg, ez maga elegendő ok lenne arra, hogy — ha már mint költővel a pesti urak nem sokat gondolnak — *mint egyházi trónnak és szónoknak érdemeit (mert ő itt is az első között áll) megírja valaki és pedig közülünk írja meg.* Ez az egyik indítványom. A másik pedig az, hogy egybegyűjtött relikviát próbálja megszerezni a tiszáninneni egyházkerület a gömöri egyházmegyétől, s mint *legilletékesebb helyen*, tétteményezze le a sárospataki ref. főiskola könyvtárában, ahol a búvárkodni szeretők leghamarabb hozzáférhetnek, s a netalán még kiadatlan szónoki műveket rendezze sajtó alá.

S a j g ó.

— **Nyilatkozat.** *) Szinyei Gerzson, azon helyreigazításban, mely e lap folyó évi 42-ik számában megjelent,

*) E nyilatkozattal a fenforgó vitát lapunkban bevezettnek nyilvánítjuk. Szerk.

kinyilatkoztatja, hogy miután időközben, megbízható úton, felvilágosítást nyert afelől, hogy dr. Ballagi Géza dr. Ballagi Aladár, a köztük fenforgó ügyben solidaritásban nincs és Ballagi Géza a téves adatokat nem szolgáltatva: cikkének reám vonatkozó része csak gyanítás volt. Ezen nyilatkozat természetes következménye nem lehet más, mint hogy e szerint Szinyei, alaptalan gyanúsításait, melyekkel engem illetett, visszavonja. És én ezzel ki volnék elégitve. Nehogy azonban Szinyei nyilatkozatának kétértelműsége fölremagyzarazatokra adjon alkalmat: én is kötelességemnek ismerem kijelenteni, hogy Szinyei senkitől sem nyerhetett felvilágosítást afelől, hogy én Ballagi Aladár, a fenforgó ügyben solidaritásban állok-e vagy sem; mert én ezzel senkinek sem tartozom számolni, legkevésbé pedig ő neki; mástól pedig — miután íróasztalomnak titkát kizárólagosan sajátomnak vagyok bátor tekinteni — fölvilágosítást nem nyerhetett. Amennyiben tehát Szinyei cikkének reám vonatkozó részét azért vonja vissza, mert megbízható úton fölvilágosítást nyert a köztem és Ballagi Aladár közti solidaritásra nézve: ez alatt mást nem érthetek, mint hogy, gondolkodván a dolog felett, saját belátása — amibe talán ő maga leginkább megbízhat — győzte meg őt reám vonatkozó amaz állításának bebizonyíthatatlansága felől. Hogy pedig a szerinte téves adatokat Ballagi Aladárnak én szolgáltattam-e vagy a közkezen forgó nyomtatásban megjelent superintendentalis gyűlési jegyzőkönyvek: erre nézve, azt hiszem, sem tőlem, sem mástól, hanem csak saját jobban széttekintő szemeitől kellett fölvilágosítást kérnie. Ezeknek kinyilatkoztatásával tartozom önmagamnak, nehogy Szinyei helyreigazításából azt következtesse valaki, mintha talán említett alaptalan gyanításával szemben én igazoltam volna magamat előtte. Furesa lenne, hogy én igazoljam magamat akkor, amikor engem sértettek meg minden ok nélkül. A sértésre való jogot a sértő tartozik pozitív adatokkal bebizonyítani, vagy pedig visszavonja az ok nélkül elkövetett sérelmet. Ez a lovagiasság olyan szabálya, amelyet bizonyára Szinyei se von kétségbe. — Sárospatak, 1883. okt. 15.

Dr. Ballagi Géza.

— **Szinyei Gerzsonnak** hosszas utánjárással és nagy gondal összeállított s lapunk egyik közelebbi számában megjelent közleménye a *külföldi egyetemeken levő magyar stipendiumokra* vonatkozólag, szélesebb körben kezd érdekeltséget kelteni. Mindjárt megjelenése után, a cikket átvette lapunkból a külföldön járó magyar ifjak érdekeit képviselő „*Bécsi magyar újság*“, s ugyanez alkalommal felhívást is intézett az ügy tovább való tanulmányozására és adatok szerzésére. Felhívásának már is megvan sikere s e tárgyban egyik levelezőjétől a következő értesítést teszi közzé, melyet mi is átveszünk, Szinyei tanulmányának kiegészítése végett: „Midőn az Odera melletti frankfurti egyetem Berlinbe helyeztetett át, mind az ottan, mind pedig a wittenbergi egyetemenél fennállott convictusok egyszerűen megszűntek. A berlini „Joachims-Gimnázium“-ban is megszűnt a convictus; de hogy ennek következtében másnemű segélyre számíthatnának-e magyar ifjak: azt minden utánjárásom mellett sem voltam képes kitudakolni. Csak annyit tudtam meg, hogy már *évtizedek óta magyarok nem is*

folyamodtak stipendiumokért. Berlin városa ad ugyan néhány egyetemi ifjúnak stipendiumot, de csak branden-burgiakkak. Szintén megszűntek az egyetemekkel együtt a hernborni és majna-frankfurti stipendiumok. Ellenben van a lipcei egyetemen tán *hatvannál több, kizárólag magyar alattvalók által ajándékozott alapítvány*, melyekből az ottani egyetemen tanuló szegény magyar ifjak ellátásban, esetleg azonfelül némi pénzbeli segélyben is részesülnek. És itt meg kell jegyeznem, miszerint ezen jótétemények legnagyobb részében nemcsak református theologusok, de még más vallásbeliek is részesülnek. Így ismerek néhány zsidó vallású tanuló is, kik a Palinumban ellátást és még pénzbeli segélyt is nyertek. Jénában szintén több ily stipendium áll fenn. Midőn én arra jártam (most harmadéve), 8 magyar ifjú kapott ingyen élelmezést az itteni convictusban. Ezek közt volt 5 református, 2 katolikus és egy zsidó. Ebből is látszik, hogy a vallással nem igen sokat törődnek. A zürichi egyetemen is van néhány magyar ifjú számára stipendium-alapítvány, de mint Dr. Avenariustól tudom, ki nekem Lipcsében szeretve tisztelt tanárom és igen hathatós pártfogóm volt s ki jelenleg a zürichi egyetemen a philosophia tanára, már évtizedek óta magyar ifjú nem is folyamodott ezen stipendiumok valamelyikeért. Ebből én csak azt következtethetem, hogy ifjaink nem is tudnak ilyenek létéről. Lipcsében egy előkelő magyar család sarja is, ki legkevésbé sem volt rászorulva a segélyre, élvezett stipendiumot. Képzeltető tehát, hogy mindenkor nem is rendelkeznek annyi szegény ifjával, amennyinek segélyezése a stipendiumokból kitelnék.

— Szeged feltámadási ünnepe alkalmával, amely e hét elején a nemzet általános öröme közt folyt le, a hazai két prot. egyház küldöttei is siettek bemutatni hódolatukat a Felség előtt. A tiszántúli ev. ref. egyház küldöttségét Révész Bálint püspök és Vályi Fános főgondnok vezette, az ágostaiakét pedig Szeberényi Gusztáv, bányakerületi szuperintendens. Az üdvözlő beszédek s Ő Felségének azokra adott válaszait ime itt közöljük:

Révész Bálint püspök: Császári és apostoli királyi Felség! Legkegyelmesebb Urunk! A tiszántúli evangélikus reformált egyházkerület képviselőjében eljöttünk mi is, egyháziak és világiak együtt, hogy Felséged dicső nagysága előtt a legmélyebb tisztelettel meghajoljunk és hódolatunkat kevés, de szívünk legmélyebb érzelmeiből fakadó szavakban kifejezzük. Az ég királya, a nap csak, fénysugarait hinti a virágok nyíló kelyheire, Felséged pedig népéhez való szeretetének, szívjóságának tüztengerével maga szállt le a trónról, hogy köztünk létevel boldogítson bennünket, hogy az újra épült Szegednek, a magyar Alföld legnagyobb városának szépségét láthassa és örülhessen újraépülésén azon városnak, melynek romjai fölött a vész napján könnyeket hullatott. Midőn Szeged népe kétségbeesetten sírt a vészthozó habzajlások közepette és Felséged ama biztató szót hallatá: „Szeged szebb lesz, mint volt,” a kishitőség kérdezhetette volna: „Kicsoda ez, hogy mind a szelek, mind a habok engednének neki?” S ime most a kishitőség

megszégyenülve, a Felséged atyai szavában vetett bizalom pedig örömmel és dicsekedve láthatja, hogy a fejedelmi jóslat teljesedett. A népek milliói pedig áldják a királyt, hogy ily csodadolgot cselekedett. Felséges urunk, királyunk! Szeged csak egy városa szép magyar hazánknak, melyről ennek nagy fia, gr. Széchenyi azt jóslá: Magyarország nem volt, hanem lesz; adja az ég, hogy e jóslat is Felséged dicső és népeit boldogító országlásának idejében teljesedjék. Hogy pedig ez meglehessen, könyörgünk istenhez, a népek urához, a királyok királyához, hogy Felségedet összes birodalmának javára, közelebb szeretett magyar hazánk boldogítására és felvirágoztatására igen sokáig éltesse.

A protestáns helvét egyház küldöttségének Ő Felsége következőleg válaszolt:

„Szívesen fogadom a helvét hitvallású evang. egyház és itteni hitközsége nevében tolmácsolt hódolatot, s őszintén óhajtom, hogy a legközelebb életbelépett új egyházszervezetükben, vallási és iskolai érdekeik támaszt és öröndetes fejlődést nyerjenek. Legyenek meggyőződve változatlan kegyelmemről s érdekeik irányában mindenkor jóakaró részvéte mről.”

Szeberényi Gusztáv, szuperintendens: Császári és apostoli királyi Felség! Legkegyelmesebb urunk! Mint a bányakerületi ágost. hitv. evangélikus kerület küldöttei, legmélyebb alattvalói hódolatunkat Felséged színe előtt bemutatni jelentünk meg. Felséged legmagasabb királyi szavai: „Szeged szebb lesz, mint volt” megvalósult minden irányban; megvalósult a mi itteni kised evangélikus egyházunknál is, mely „szebb lett, mint volt,” s mert ezt Felségednek, mint egyházunk fővédurának köszönjük, el nem mulaszthattuk ez alkalommal is Felséged színe előtt megjelenve, hű alattvalói érzülettől készletve, mint ágost. hitvallású evang. felekezet, legmélyebb hálaikat kifejezni, azon hő imával a Mindenhatóhoz, hogy az, császári és apostoli királyi Felségedet isteni áldásával kísérni meg ne szűnjék!

A protestáns ágostai hitvallásúak küldöttségének Ő Felsége következőleg válaszolt:

„Az ágostai hitvallású egyház és különösen itteni hitközségük nevében kifejezett hódolatukat kegyesen fogadom, s meg levén győződve imént kijelentett érzelmeik őszinteségéről, különös oltalmamra és kegyelmemre mindenkor számíthatnak.” A küldöttek fejei aztán hivatalosak voltak a fejedelmi ebédre, sőt a város nevezetességeinek megtekintésekor Ő Felsége az ev. ref. egyház egyszerű templomát is figyelmére méltatta, ahol a lelkész és az illető esperes Szabó J. által fogadtatott. Ő Felségének a puritán jellegű esücsíves kis templom, annyi fény és pazar, cicoma látása után érdekes összehasonlításra adhatott alkalmat templom és templom, egyház és egyház, istenitisztelet és istenitisztelet között.

— Gyászír. Lapunk zártakor vesszük az irtózatot hírt, melyszerint Nemes Lajos, zemplénmegyei tanfelügyelő hű neje, Márkus Katalin, rövid szenvedés után hirtelen elhunyt, épen akkor, amikor mély lelki sebei immár hegedni kezdtek a reménység alatt. A nő eszménykép, az édes anyák ritka példánya, ismerőinek bálványa volt. Két élő gyermeke — főiskolánk jeles növendékei — s imáadásig szerető férje megtörtén omlanak elhidegült tetemeire. Egész vidék értelmisége osztozik mély fájdalomukban. Az Isten adjon nekik erőt a rettenetes csapás elhordozására.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A könyöradománygyűjtésről“ Ruszkai Gy. „A sárospataki irodalmi kör alapszabályai.“ „A keresztes pók.“ Mitrovics Gy.
„A gönci örömműnep.“ Novák L. „Vegyes közlemények.“ „Pályázatok.“

A könyöradománygyűjtésről.

A kötelődzkodés nem kenyerem s most sem a tisztességtelen megszólás készlet e sorok írására, hanem egyedül az igazságérzet s az egyháztársadalmi életünkben látható visszaélések megszüntetésének élénk vágya.

Ilyen visszaélésnek tartom azt, hogy manapság némely egyházak könnyen, önerejük előleges megpróbálása nélkül, beleülnek a koldulás kényelmesebbnek látszó taligájába: pedig talán ha jól számot vetnének magukkal s különösen ha volna köztük lélek, amely megelevenitené az áldozatkésziséget. sarokba dobhatnák a koldusbotot. Megjegyzem azonban, hogy nem minden könyöradománygyűjtő egyháznak szól e szemrehányás. Nem! Tisztelet azon csapás által sujtott egyházaknak, amelyek talán a tűzvész, árvíz vagy más valami véletlen áldozataivá lesznek, s mint ilyenek, a váratlan szerencsétlenségre előkészülve nem lévén, kényszerítve vannak gyors segélyért a hittestvérekhez fordulni; valamint a kivételek sorába iktatom azon alakuló, vagy már régóta fennálló, de kevés népességgel bíró gyülekezeteket, melyek erejük megfeszítése mellett sem képesek mellőzni az idegen segélyt. Az önhibáján kívül elnyomorodottnak, erőtelennek, mindig joga volt és lesz is a könyörületre támaszkodni; ha köztünk egy tag szenved, vele egyetemben mi is bánkódunk és szívesen megosztjuk vele, ami szegénységünkől telik.

De mit szóljunk ahoz, mikor oly egyházak veszik kezökbe a koldustarisznyát s támaszkodnak mankóra, amelyektől kifejtett, megizmosodott egyházi életöknél s elegendő népességöknél fogva, méltán megvárhatnók, hogy orvosra ne szorúljanak, hanem a maguk emberségéből éljenek? Én legalább nem bírom szó nélkül elviselni, hogy oly egyházak is, melyeknek orcájuk piroslik az egészségtől, ép kéz-lábbal vannak s köztudomásúlag a népesebbek és előkelőbbek közé tartoznak, mihelyt egy kicsit rájuk csepeg az ócska szerhajról az eső,

egyenesen bekötözik lábokat, hogy koldosoknak látszassanak s neki hajszoják követeket a nagy világnak, hogy az építsen nekik azt, amire szükségük van, az dügdossa be a csepegő szalmatetőt. Nem egyéb ez szerintem, mint bűnös játék a könyörület szent nevével, s odavezető út, hogy lassankint az öntevékenység mellőztetvén, az egyház fenntartása iránti kötelességérzet s vele együtt sok tekintetben az egyháziasság is kihaljon a hívekből. Nem akarok ugyan dicsekedni azzal, mintha közönségünk valami szívesen nyitná meg erszényét a saját egyházának közcéljaira is, mert hát sokirányú kötelezettségei vannak, s egyik követelés, a másik után köszönt be hozzá; de viszont azt sem akarom elhinni, hogy ne volna kész anyagi áldozatra, kivált saját egyháza érdekében, ha azok, kik az egyház élén állanak, nem restelkednek buzditás és jó példaadás által megnyerni a célbavett ügynek s nem mulasztják el hangsúlyozni, hogy nemes dicsőség rejlik abban, ha egy egyház a maga erejéből épít templomot, paplakot és iskolát.

Igen, de hát úgy az egyházra, mint annak vezetőire sokkal kényelmesebb a kéregetés, mint a saját zsebökre való támaszkodás. Nem kell hozzá egyéb megerőltetés, mint egy folyamodvány az egyházi felsőbb hatósághoz, hogy az állítsa ki az útlevelet s azután egy felhívás a hitbuzgó és áldozatkész közönséghez, melyben érzékeny hangon ecseteltetik, hogy p. o. az iskola régi, rozszant állapotban van, újat kell helyette építeni; vagy hogy szalmával van fedve, zsindelylyel kell kicserélni: hogy a kerítés kidőlött, helyre kell állítani. Ilyen és eféle, kevesebb kiadást igénylő ügyek miatt is könnyen felül némely egyház a kéregetés sovány kóborló lovára, bekiáltja az egész országot: adakozzatok, mert nekünk szükségünk van pénzre! Ennek megtörténtével aztán a kényelemszerető lelkipásztor pipára gyújt s várja a könyöradományok telt zsákjával hazaérkező küldötteit, mosolygó arccal mondva: az én terhem könnyű és az én igám gyönyörűsége.

Bizony ideje volna már végét szakítani ennek a koldulási divatnak, mely a sok zaklatás és ajtónyitogatás miatt egészen kimeríti a közönség türelmét. Legyen minden egyház ne csak a maga ura, hanem a maga gazdája is; ne szoktassa a könnyű megélhetéshez híveit, hanem ha valamit létesíteni akar, készüljön hozzá évekkel előre. A kitűzött cél, melyet évek során keresztül ápolgatunk, lassankint átmegy a nép vérébe, lelkesedni tanul érte s ha megvalósította: örülni is tud neki.

Különösen azért is tartom helyén valónak a felszólalást, mert népesebb gyülekezeteink csak azon biztatás mellett voltak rábírhatók a domesztikai adó készséges elfogadására, hogy ezután az országos könyöradománygyűjtők látogatásától meg lesznek kímélve. Papi hitelünk fog kockára tétetni, ha a vásár ezután is oly szabad lesz, mint eddig volt. Kíváncsok, hogy az egyházi felsőbbség az ily visszaéléseknek végét szakítsa s csak a végső kényszerűség esetén engedje meg a könyöradománygyűjtést!

Ruszkai Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki irodalmi kör alapszabályai.

I. A kör célja s az egyházkerülethez, főiskoldhoz és az igazgató-tanács-hoz való viszonya.

1-ső §. A kör célja a szellemi erők egyesítése által Sárospatakon oly irodalmi központot alakítani és fentartani, melynek feladata időről-időre gondoskodni, hogy egyrészt a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által elfogadott s az országos tantervvel is öszhangzásba hozott és hozandó tanterv szellemében, alkalmas gimnáziumi és népiskolai tankönyvek készíttessenek, s hogy másrészt — hatásköréhez mért támogatás mellett — magasabb értékű egyetemesebb érdekű művek is megjelenhessenek. Ecélből a kör közlőnyt tart fenn.

2-ik §. A kör a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület pártfogása és felügyelete alatt áll; miért is népiskolai és gimnáziumi tankönyvei közül a vallás-erkölcsi oktatás körébe tartozók s azok bírálatai a nyomtatást megelőzőleg a püspöki hivatalnak bemutattnak s gimnáziumi és népiskolai kiadványai a főiskola költségén és nyomdájában jelennek meg.

3-ik §. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskoláiban kizárólag az irodalmi kör cége alatt megjelent vagy az általa ajánlott tankönyvek használhatók.

4-ik §. A kör a főiskola által kiadott tankönyvek után a főiskola pénztárába évenként befolyó tiszta jövedelemből 400, azaz négyszáz frtot kap, s efelett saját céljához képest szabadon rendelkezik s arról, valamint szellemi munkásságának eredményéről is a főiskolai igazgató-tanács előtt tüzetes jelentésben számol s jegyzőkönyveit egy példányban ugyancsak az igazgató-tanács elé évről-évre beterjeszti.

II. A kör tagjai.

5-ik §. A kör tagjai *rendesek* és *pártfogók*.

6-ik §. *Rendes tagok* azon helybeli és vidéki tanférfiak, akik a kör érdekeinek előmozdítására önként vállalkoznak s az alapszabályoknak magukat szabadon alávetik.

III. A tagok jogai és kötelességei.

8-ik §. A kör közgyűlésén minden tagnak tanácskozási, indítványozási és szavazati joga van.

9-ik §. Aki valamely tankönyv megírását akár önkéntes ajánlkozás, akár a kör megbízása folytán magára vállalja, attól, az ahoz való jogot a közgyűlés csak azon esetben veheti el, ha az irodalmi kör által megszabott idő alatt megbízatásának eleget nem tesz.

10-ik §. Ha valamely tankönyv megírására több tag vállalkozik: a bírálat eredményétől függ, hogy a beadott művek közül melyik fogadtatik el.

11-ik §. A népiskolai és gimnáziumi tankönyvekért egyelőre, az első kiadás alkalmával, ívenként 20—20 frt. adatik a főiskolai pénztárból; a második és későbbi kiadások alkalmával a népiskolai könyvek írói a tiszta jövedelem 20%-ában részesülnek, a gimnáziumi tankönyvek pedig ívenként 10—10 forinttal díjaztatnak.

Jegyzet. 1. Egy ív 36 ezer betűvel számíttatik nyomdai számítással.

2. A tiszta jövedelem: a nyomdai költségek és a könyvkereskedőt illető százalék levonása után eső maradék. A befektetett tőke kamata a szerző hátrányára nem számíttatik.

12-ik §. Az előző §-ban előírt módon díjaztatnak mindennemű kézi- és olvasó-könyvek, úgyszintén a szótárak is, azon megjegyzéssel, hogy ezeknek íve 50 ezer betűvel számíttatik. A magyarázatos latin és görög szerzők írói díját esetről-esetre az irodalmi kör határozza meg.

13. §. Az írói tulajdonjog a törvényes utódokra is átmegy, de a mű szükségesnek bizonyult átdolgozása esetében, az átdolgozó munkadíját, valamint az első szerző örökségi díját az irodalmi kör határozza meg, úgy azonban, hogy az örökségi rész és átdolgozó díj együttesen nem haladhatja felül a 11. és 12. §§-okban megszabott összeget s annál kevesebb sem lehet.

14-ik §. Szerző a díjat azonnal és egy összegben — az elnökség közbejöttével — akkor kapja, midőn a könyvraktárnok a kinyomott példányokat átvéveszi.

15-ik §. A kör minden tagja aláveti magát az alapszabályoknak és a közgyűlés határozatainak.

16-ik §. A kör megbízásából vagy önként magukra vállalt kötelességeket a közgyűlés által meghatározott időre teljesítik, ami ha meg nem történik, ugyanazon feladat megoldásával más szakférfi bízattatik meg.

17-ik §. Minden tag a kör megbízásából készített művét a kör rendelkezése alá bocsátja s ugyanazért a kör által elfogadott s kiadott művét sem a második, sem a későbbi kiadások alkalmával el nem adhatja, kivéve, ha az irodalmi kör a rendelkezési jogot visszabocsátja.

IV. A kör ügykezelése.

18-ik §. A kör ügyeit *a)* a közgyűlés, *b)* az elnök vagy másodelnök, *c)* a pénztárnok, *d)* a jegyző és *e)* a kezelő-bizottság vezetik.

A) Közgyűlés.

19-ik §. A közgyűlés az irodalmi kör összes tagjaiból áll. Elnökét, másodelnökét, pénztárnokát, jegyzőjét s kezelő-bizottságát saját kebeléből, szavazattöbbséggel, három évre választja.

20-ik §. Az egyházkerületi népiskolai tanügyi, valamint a főiskolai gazdasági választmányban magát egy rendes tag által képviselteti.

21-ik §. Gimnáziumi tankönyvek írását, javítását vagy átdolgozását, a gimnáziumi tanári kar indokolt javaslata folytán, a népiskolai tankönyveket arra főlkért szakférniak véleménye alapján elhatározza s azoknak minőségét, terjedelmét, módszerét megállapítja.

22-ik §. A szükségessé vált tankönyv készítésére pályázatot hirdet vagy szükség esetén a körnek valamelyik tagját annak készítésével megbízza.

23-ik §. Az újonnan készített vagy lényegesen javított s megbírált művek és tervezetek felett végérvényesen határoz.

24-ik §. A közlöny szerkesztőjét megválasztja s a közlöny kiadására vonatkozó szerződést megkötí s annak megtartása felett örökdi.

25-ik §. A pénztárt félévénként megvizsgáltatja s a felmentvényt a vizsgálat eredményéhez képest megadja.

26-ik §. Üléseit főképen akkor tartja, mikor valamely új könyv írása, vagy már valamely forgalomban levőnek javítása forog kérdésben, vagy midőn a bírálati jelentések felolvastatnak.

27-ik §. Rendes közgyűlésre a helybeli tagok egy nappal előbb meghívatnak; érvényes határozathozatalra a tagok felének jelenléte szükséges; ha azonban a tagok fele nem jelenne meg, új közgyűlés tartandó, melyen a jelenlevők többsége határoz.

28-ik §. Alapszabályok módosítása esetére minden tag meghívatik; határozathozatalra az összes vagy legalább a helybeli tagok $\frac{2}{3}$ -ának jelenléte szükséges; a megjelentek szavazattöbbséggel határoznak.

29-ik §. Megválasztja a gazdasági választmányba küldendő képviselőjét.

30-ik §. A kör feloszlása s ez esetben a kör vagyonának hová fordítása iránt intézkedik.

B) Elnök.

31-ik §. A közgyűlést, valahányszor a szükség kívánja, összehívja s a tanácskozást vezeti.

32-ik §. Egyenlő szavazatok esetében döntő szavazata van.

33-ik §. A kiadásra elfogadott művet nyomtatás végett a gazdasági választmánynak kézbesíti.

34. §. A szerzői s átdolgozói díjak az ő közbejöttével fizettetnek.

35-ik §. A kör kiadványai után a főiskolai pénztárból utalványozott évi átalány felvételére a kör pénztárnokát felhatalmazza.

36-ik §. A kör érdekeit hatóságok, egyletek és harmadik személyek irányában, valamint az egyházkerületi tanügyi választmányban képviseli, ezekkel s a társulat tagjaival levelez s a kör pecsétje nála áll.

37-ik §. A 4. §-ban jelzett beszámoló jelentést és jegyzőkönyvet az igazgató-tanácschoz beterjeszti.

38-ik §. A közgyűlések és kezelő-bizottsági ülések jegyzőkönyveinek lemásolásáról gondoskodik.

39-ik §. Elnököt — szükség esetében — másodelnök helyettesíti.

40-ik §. Az irodalmi kör pénztárából 100 frtot utalványoz, utólagos bejelentés kötelezettsége mellett.

41-ik §. Általában gondoskodik oly eszközökről és módokról, amelyek a kör fennállását biztosítják s virágzását elősegítik.

C) Pénztárnok.

42-ik §. A pénztárnok a kör pénztárába bárhonnan befolyó pénzeket gondozza, kezeli s azokról pontos bevételi és kiadási naplót vezet.

43-ik §. A főiskolai pénztárból az évi átalányt, az elnök utalványozása mellett, kiveszi.

44-ik §. A közlöny előfizetőitől az előfizetési összegeket elfogadja.

45-ik §. Az irodai, nyomdai, kézi-könyvtári kiadásokat és postaköltségeket időről-időre fedezi s a szerkesztőség és bírálók meghatározott tiszteletdíjait kifizeti.

46-ik §. A kör közgyűlésének vagy a közgyűlés által kinevezett számoltató bizottságnak félévénként, az elnökségnek, ennek felszólítására, bármikor is számol s kiadásait bélyeges nyugtákkal igazolja.

47-ik §. A kezelő-bizottságnak rendes tagja.

D) Jegyző.

48-ik §. A közgyűlés tárgyalásairól s a kezelő-bizottság üléseiről rendes jegyzőkönyvet vezet.

49-ik §. A megállapított terveket, melyek szerint a könyveket újra készíteni vagy átdolgozni kell, jegyzőkönyvbe vezeti s az általa átvett okmányokat, tervezeteket és bírálatokat az elnökségnek visszaadja.

50-ik §. Az egyeseket vagy bizottságokat érdeklő jegyzőkönyvi pontokat, közgyűlési vagy kezelő-bizottsági határozat nyomán, kiírja s közlés végett az elnökségnek kiszolgáltatja.

51-ik §. A jegyzőkönyveket félévénként egy példányban, a főkönyvbe való beiktatás végett, az elnökség rendelkezésére bocsátja.

52-ik §. Az irodalmi kör életének fontosabb mozzanatairól a „Sárospataki Lapok“ számára értesítést készít.

E) Kezelő-bizottság.

53-ik §. A kezelő-bizottság áll a hivatali karból és a közgyűlés által választott 5 rendes tagból; elnöke a másodelnök, jegyzője a rendes jegyző.

54-ik §. Feladata a népiskolai és gimnáziumi tankönyvirodalom terén felmerülő jelenségeket figyelemmel kísérni; új könyvek készítésére vagy a forgalomban levő tankönyvek javítására a 21. §. értelmében terveket készíttetni s azokat elfogadás végett a közgyűlés elé terjeszteni; a beadott tankönyvek megbíráltatásáról gondoskodni s a művet bírálaival együtt közgyűlés elé terjeszteni. Általában a bizottság van arra hívatva, hogy a közgyűlés elé a kör érdekében indítványokat terjesztszen.

TÁRCZA.

A keresztes pók.

Midőn pár héttel ezelőtt a „Magyar Állam“ új segítő-társát, a „Papok Lapját“, annak első megjelenése alkalmából, ismertettük, megígértük olvasóinknak, hogy figyelemmel fogjuk kísérni a katolikus sajtó ez újabb termékének viselt dolgait, s legalább néha. izelítőül, közleni fogunk belőle egyet-mást. Sokkal korábban be kell váltanunk ígérletünket, mint azt egyelőre akkor hittük. A lap 3-ik számában, természetesen, becsületes céljaihoz képest névtelenül, a következő cím alatt jelent meg egy cikk: „Az ungvári máglyák.“ Adjuk a cikkből annak gyönyörűségei helyeit, aztán lesz reá egy pár észrevételünk.

„Kun Bertalan, superintendens úr a napokban ellátogatott Ungvárra. Prot. egyházkerületi közgyűlés volt, azért ment oda. Ez magában véve nem valami nagy dolog. Nem is azért vesszük itt említésbe, mintha a „Papok

Lapja“ hasábjain megörökíteni akarnók egy vándorló „kereszttyén püspök“ útazását. Mi hallani akarjuk azt a „meghamisítatlan, tiszta evangéliomot“, melyet a kereszttyén felekezet püspökei“ szétszórt híveiknek hirdetnek! Mit csinál Kun Bertalan superintendens úr Ungvárott? Vasúton utazik és nem gyalog, amint utazgattak — teszem azt — a legelső keresztény püspökök, akiknek példáira a superintendens urak különben nagyon szeretnek hivatkozni, ha másokról van szó és nem ő rólok. Az indóháznál „60 magánfogató várta.“ Így aztán nem szorulhatott le, hogy „per pedes apostolorum“ menjen be ungvári hívei közé. Este „beszéd és fáklyás-zene köszönti.“ A beszédből megtudjuk, hogy „egyedül az autonom szervezet az, mely a prot. egyházkerület létének és fennállásának biztosítékát magában hordja.“ Tehát az autonomia és nem az isteni igazság, nem az isteni rendeltetés, nem Jézus evangélioma és nem a Szentlélek malasztja! Autonomikus gyűlés és nem pünkösd ünnepe! Azt is megtudjuk, hogy valahányszor hazánk alkotmánya veszélyeztetve volt, a prot. egyház mindannyiszor megmentette a hazát. Persze azokról a csunya dolgokról, amiket a 17. és 18-ik század protestánsai a magyar haza és annak alkotmánya ellen elkövettek, a Bocskay és Bethlen alatti trafikálásokról a törökkel, a különféle conspiratiókról a prot. idegen hatalmakkal stb., azokról ily „60 magánfogatos“ ünnepélyek alkalmával szépen hallgatnak „nagyhazafiságú“ prot. atyánkfiai. Elmondatik, hogy a más hitfelekezetű polgártársak 1848—49-ben részt vettek az önvédelmi harcokban. Hát csak 1848—49-ben? Azelőtt soha? Bizony isten megéljük még, hogy némely higvelejű tiszteletes elhiteti magával, hogy a törököket a protestánsok verték ki az országból. De hát egy superintendens sem parafa-bábu, hogy a fáklyák lángja, a víg zene hangja, aztán bombasztikus dikció, fejét meg ne zavarják, s ne lánsszon viziókat, ne beszéljen álmokóros bolondságokat és ne sértse, ne gyalázza meg legalább egy-egy célzással azokat, akik ugyan nem protestánsok, de azért részt vesznek a superintendensnek adott fáklyásmenetben! — — Meglátva a fáklyák lángját Kun Bertalan úr, úgy neki buzdúl az öröme, hogy felkiált: „Lelkemet az örömmérzés lángja folyja át annak láttára, hogy ahol ezelőtt máglyák lángjai lobogtak, ott most közös emberszeretetben olvadnak össze a polgárok.“ Ungvár és máglya! — hogyan illik ez össze? Aztán micsoda máglyákra gondol Kun Bertalan superintendens úr? Azokra, amelyeket protestáns zelóták emeltek a katolikusok számára? Vagy azokra, amelyeken a prot. vak Bottyán elégette azokat a magyarokat, akik alkotmányos hazafi létökre nem akartak egy lázadónak kapcájává lenni? . . . Hol van itt tolerancia? Hol a „közös emberszeretet.“ Ungvárnak van 11,300 lakosa, kik közül 10,000 katolikus és alig 800 protestáns. És ez a 10,000 katolikus megteszi azt a nagylelkűséget, hogy leereszkedik ahhoz a 800-ból álló protestáns kisebbséghez s pénzével, részvétével ünnepélyt csap egy superintendens tiszteletére, amit aztán az a superintendens azzal hálál meg, hogy odavágja a tiszteletére összegyűlt nagytöbbségű katolikusok fejéhez az ungvári máglyákról szóló hazugságot! Mi ez? Kereszttyén evangéliom-e vagy *superintendensi impertinentia*? —

Mit is mond sz. Pál: milyennek kell lennie a püspöknek? — „Igaznak,“ továbbá a „hiteles beszéd szorgalmas megtartójának.“ Nos édes superintendens úr! ha tetszik a *püspöki* cím, hát tessék a *püspöki* erkölcs, a *püspöki* szellem is! Mert *hazudni bizony még superintendensnek sem szabad!* Ime ez a cikk tartalma lényegében.“

Ezt olvasva, valóban nem tudja az ember: méltó felháborodásának adjon-e kifejezést, vagy pedig, visszatartóztatva azt, inkább mély sajnálatát fejezze ki durva eszelősködése felett?

Egyházkerületünk képviselői s azoknak élén derék püspökünk, megjelennek Ungváron, hogy a következő sorrendje szerint, ott intézzék el egyháztársadalmi életünk ügyes-bajos dolgait. Nem kérve semmit, nem várva semmit, Ungvár városának, sőt bizonyos tekintetben Ungmegyének is, művelt közönsége, felekezeti különbség nélkül, keblére öleli, közös vendégül fogadja az érkezőket. Elhalmozza szeretetének számos, meglepő jeleivel. Kitünteti vezérférfiit; egygyéolvad a közös embertestvéri szeretetben, úgy, mint ez művelt, humánus emberekhez s oly hazafiakhoz illik, kiknek kölcsönös kötelességeik vannak a köztársadalom, a magyar nemzeti műveltség és annak szent érdekei iránt.

S íme, ennek láttára a „Papok Lapja“-ban előáll egy *keresztspók*, s undokul bepiszkolván azt, amit minden tisztességes, jó és becsületes célokat kereső ember tisztának lát, nekiáll a méznek s egészen természetének, saját lelkének megfelelően, mérget szí ott, hol a becsületes szem s a még végképen meg nem romlott vagy nemtelenségekhez nem szoktatott érzék a XIX. század édes és méltó dicsekedésre érdemes gyümölcsét látja és élvezi.

Mi nem hiszszük, hogy az újabb keletű római katolikus sajtónak e fajtájú gyöngyeit minden tisztességtudó római kath. ember ne restelné. Valamint nem hiszszük azt sem, hogy ez egész cikket, művelt, tanult, az egymással való külső érütközésre csak legkisebbit is adó papi ember és nem inkább egy fanatikus ministrans, vagy egy vak szenvedélytől elragadott sekrestyés írta volna. Épen ezért a cikk írójához nincs is szavunk; mert akkor szemére kellene vetnünk hazugságát s emlékeztetnünk — ha ugyan erre képes — arra, hogy Kun Bertalan, püspök, nem beszélt *ungvári* máglyáról; tudatlanságát, melyszerint az ő eszében autonomia és kereszttyén, szintén nem fér meg egymásmellett, szellemi rabszolgasághoz szokott nevelése miatt; vak történeti érzékét, mely előtt Bocskay, Bethlen, a haza szabadságának és függetlenségének e dicső bajnokai, egyszerű trafikánsok valának; mi, protestánsok pedig sem több, sem kevesebb, mint örökös conspiratorok, a szeretett magyar haza elárulói a külföldi fejedelmek előtt; minden igaz alap nélkül való pszichológusát és pöffeszkedő gúnyolódását az egyszerű, szegény, de becsületes protestantismus és annak papsága ellen, melynek „*higvelejű tiszteletesei*,“ legalább sohasem tartottak, a történet tanúsága szerint, concilium latrocinálét, és superintendentialis gyűlései, még talán a „Papok Lapja“-nak szigorú ítélete előtt sem hasonlítottak soha a costnitzi zsinathoz, azok erkölce az ezen zsinaton megjelent praelatusok és püspökök erkölcséhez.

De van szavunk, igenis, a „Papok Lapja“-hoz, mely

egy közönséges házaló módjára kínálgatja lapját s nem győzi eléggé hangsúlyozni, hogy egy forint huszonöt krajcár egy évnegyedre, alig számbavehető pénz egy hasznos lapért, s nyomban reá ilyen célokat tűz ki a katolikus pap-ság érdekei elé. És e mondani valónk a következő:

Mi, protestánsok, némely katolikus köröktől és azok érdekeinek szolgáló emberektől, nem vártunk soha, nem várunk most sem jóindulatot; régóta tudjuk és ez a tudat szintén emeli lelkünket és önérzetünket, növeli szívósságunkat, hogy nevünk, összes törekvésünk, határtalan, szintén a féktelenkedő dühre tüzelő szálla némelyek szemében. De míg egy közös államban, egy közös társadalmi összeköttetésben, egy közös hazában lakunk, melynek drága földjére a mi vérünk is csurgott, ha másképpen nem, hát — a vértörvényszékeken, meg az embertelen gályákon; s amelynek terheit mi is viseljük: várunk, igenis, tisztességtudást; várunk a magyar király által szentesített egyháztársadalmi törvényeink iránt köteles tiszteletet; várunk egyháztársadalmi életünk vezetői s azok személye, állása iránt vagy hallgatást, ha mára szennyes lélek csak piszkos beszédek tud ajkain kiejteni, vagy köteles reverentiát, s tanulja meg a „Papok Lapja,” hogy azok a kálvinista püspökök, bizony nem a római katolikus egyház kegyelméből kapták és bírják sem állásukat, sem címöket; püspöki erkölcsükért, igazmondásukért nincs miért pirulniok a római katolikus püspökök előtt sem, s aki azoknak hivatalát moeskos kézzel, tiszteletlenül érinti, az annak a protestáns egyháznak becsületében gázol, melynek jogait országos, a király által szentesített törvények ismerték el, s az a lap, mely talán ilyen törvények ellen lázít s tiszteletlenkedik, valóban Bruchsaalba való.

Ott is névtelenül, csupán számokkal, vagy más valami jeggyel ellátva számítanak az emberek, épenúgy, mint a „Papok Lapja”-nak keresztespókjai. *Mitrovics Gyula.*

KÖZÉLETÜNK.

A gönci örömnünnep.

Említve volt a „Sárospataki Lapok” 40-ik számában, hogy a gönci ref. egyház a folyó évi október havának 19-én, mint vallása szabad gyakorlatának százados évfordulóján, orgonaszenteléssel összekötött örömnünnepet fog ülni. Ez az ünnep megtartatott. Most annak jelentőségéről és lefolyásáról álljon itt a következő tudósítás.

Gönc kicsiny, de előttünk, protestánsok előtt ismeretes mezőváros. Hozzá a hazai hitújításnak számos eseményei fűződnek. Multjának is emlékei a ref. egyház történetével nemcsak érülködésben, de közvetlen és mély összefüggésben állanak. Az e téren való történetírás ezen emlékeket nem nélkülözheti. Mindjárt a kezdetnél megjelen előttünk, mint a felső-magyarországi hitújítási mozgalmak egyik közép-pontja, élén a nagynevű Benczédi Székely István; azután a vallásos érületnek nyújt hazaszerte tápot, felnyitván az isten ígését szomjazó lelkek előtt az örök igazságok üdítő forrását, a szentírásokat, amelyeket tudományának és vallásos buzgalmanak próféta-vesszejével Károli Gáspár fahasztott; most a serdülő egyházi élet ügyeinek rendezése végett

körébe gyűjti az akkori jeleseket, zsinatolásra; majd a hajléktalanná lett pataki múzsáknak nyújt menedékhelyet és ezeknek elűzetése után maga is elveszti a tudomány csarnokát, sőt egyházi életének alaptényezőit: papjait és szent épületét, a templomot is; aztán 88 hosszú és keservekben terhes évek alatt viseli az elnyomatás keresztjét, amelyet a jezsuiták, ezek a Krisztus zászlója alá esküdt farizeusok készítettek számára és megapad, de ki nem merül, és földig hajól, de meg nem törik. Nagy mult, nagy emlékek; szüntig a dicsőséggel és fenékig a keservvel. Kiemelkedő férfiaival ösvényt tör és mezőt szerez a lelkeknek; párhuzamos eseményeiben együtt tart az egyháztörténelemmel, az egyetemes ref. egyház sorsával.

Ez a sors meghozta az igazságosztást is, József császár türelmi parancsában. A parancsszó, tudjuk, rombolt és alkotott. Összedöntötte a tilalom, az elnyomatás, a sötétség épületeit, az evang. vallás szabad gyakorlatának gátló akadályait és megelevenítette a zsibbadtá tett evang. szellemet; új fényre derítette a protestantismus alapelvét: a lelkiismereti szabadságot és felvirágoztatta az ezek szerint vezetett egyházi életet. Gönc is megszabadult a jezsuiták terhetől és fellelékezett, mint a lidéretől nyomott, de felköltött álmodó. Amire ébredett: az a pusztaság, amire emlékezett: az a virulás, a régi dicsőség volt. És ez az ébredés és ez az emlékezés tartotta meg őt az életnek. Az egyik munkára szólította: a másik fellelkesítette. És megindult a munka és lobogott a lelkesedés lángja, vezérelve az ősök szellemétől, élesztve ama vágytól, hogy az egyház régi fénye visszaszereztesse. Érezte ez az egyház, hogyha sorsa közös az egyetemes egyházzal: akkor nemcsak a multban, a szenvedésben, hanem a jelenben és a jövőben, tehát az erő kifejtésben és a diadalban is kell azzal tartania; hogy eképen a haladásnak indult protestantismus ő benne is örömet és kifejezést találjon. Ilyen tervvel, ilyen vágygyal folyt a munka egy századon keresztül. És arra, amit ez idő alatt épített: a díszes egyházi épületek, bátran alkalmazhatók a költő szavai:

„Az ég s a föld közös munkája volt:
Isten segített, ember fáradozott;”

mint szintén ezek is:

„Nincs a moesárban már a szent szobor,
Fertő-ágyából kiemeltük őt;”

mert a gönci egyház pusztán átvett munkamezején új élet pezsdült fel, új tenyészet támadt, és mire az idők nagy ingája egy századévnak pályáját lelengette: az utolsó lendüléssel viruló egyházi és iskolai életnek intette az „isten-hozzád”-ot.

Ime, ezekben áll a gönci örömnünnep jelentősége!

Azt, hogy e jelentőséggel a jelenlegi egyháztanács is tisztában volt, élén a lelkeszszel, tiszt. Füzy János úrral és a gondnokkal, Fazekas Istvánnal, épen a lefolyt örömnünnep igazolja. Érezték, tudták, hogy e jelentőségnek egy nagyobb szabású, nyilvános ünnepélyben kell kifejezést adni; de érezték, de tudták azt is, hogy azt a vallás szabad gyakorlatában eltölt száz évet, az utolsó nyomon, a végső órában, valami maradandó emlékekkel kell megjelölni, amely gyümölcse legyen a multnak, de záloga a jövőnek is. Ez az emlékjel lett az orgona, jelképe a hívek örvendő érzü-

letének és eszköze az Isten iránti hálaadó tisztelet kifejezésének. A szilárd szerkezetű és díszes kiállítású orgonát Ország Sándor, ismert jelességű mester, 12 változatra készítette 1800 frtért, mely összeg az újonnan épített kar költségeivel és a mellékes kiadásokkal 2200 frtra emelkedett. Meg kell említenünk, hogy az orgona létrejöttében oroszlánrésze van Szinyei István egyháztanácsosnak, ki részint fáradozásai, részint pénzáldozatai által sokat tett és bőkezű volt.

Most már lehetett ünnepelni!

Az örömnünnepet széles medrűvé kellett tenni, hogy abban nemcsak a helybeli hívek örömrója, de a szomszédos egyházaké, az egyházmegyéé, sőt az egyházkerületé is beleférjen. Meghívtak hát mindezek és ezeken felül a sárospataki főiskola, a főiskolai énekkar, az egyházi és polgári élet sok kitünőségei. Az egyház pedig derekasan hozzájárított az ünnepély előkészítéséhez. A kivitellel járó teendők megkönnyítése céljából hat bizottság alakítottatott aszerint, amint a végzendők és az ünnepnap tárgyai csoportosíthatók voltak. E csoportok: az elszállásolás, díszítés és kivilágítás, rendfentartás, közebed, hangverseny és bálbizottság, végül a bandérium szervezése. Ez a munka az egyháztanács tagjai és más alkalmas egyének között osztott meg, felhagyván a hívek számára azon jogot, hogy a reájuk bízottakat lelkesedéssel végezzék és hogy annyi vendéget foghassanak, amennyi nékiek tetszik. A gondosan előkészített és így beosztott munkatervnek, meg a hívek példás buzgalmanak és vendégszeretetének köszönhető az, hogy az ünnepélyen minden a legszebben, közmegelegedésre sikerült.

Az örömnünnep 19-ikére volt ugyan hirdelve, de az voltaképen már 18-ikán megkezdődött. Kezdetét nem rémes harangkongás jelezte, mint a gyászos emlékü Bertalan éjszakaét: hanem egy nemzeti lobogó kilendülése a torony ablakából, délelőtt 10 órakor. És ami erre következett, az sem az irtózat, hanem az általános öröm jelentése volt: száz meg száz lobogótól élénkült meg az örvendő város. Azután jött az előkészület nagyságos és főtiszt. Kun Bertalan püspök és királyi tanácsos fogadtatására, ki a délutáni, Miskolcra jövő vonattal volt a hidas-németi állomásra érkezendő. Honnan, honnan nem? égből cseppent-e? a földből termett-e? elég az hozzá, hogy mint a véletlen, úgy robant elő a bandérium; legényei egyenruhában: lobogós ing, úszó, fekete dolmánynyal, gyönyörű rendben. A csapat lelke id. Szombathi András volt. Számra voltak 42-en. Rövid szemle után a kocsikkal egyesülve, az állomásra vonultak. Itt a családjával érkezett püspököt nt. Fodor Pál, abauji esperes és Fazekas István fogadták, előbbi az egyházmegye, utóbbi az egyház nevében, egyszerű, de meleg szavakkal; mire a püspök úr szokásos nyájassággal válaszolt. Aztán megindult a menet. És ebben a banderisták ismét remekeltek. Azt tették, amit a golyák. Csináltak egy nagy V betűt, mely a sarkával mozog előre és ebbe a V betűbe úgy befogták a püspök kocsiját, hogy abból ugyan ki nem ragadtak volna még a bölcs Frigyes álarcosai sem! Beleillett ez az őszbe is, meg a menetbe is nagyon.

Göncöz közel van egy nagy domb: Köves-domb a neve. Ott a menet szépen megfeneklett. No, nem a mere-

dek, hanem az újabb tisztesség miatt. Nagy néptömeg vára-kozott ottan. És előállott Vécsey Endre, a gönci járás főszolgabírája, a megye és város nevében üdvözlőlvén püspök ő nagyságát. Azután szónok is, a tömeg is a menethez csatlakoztak és így vonultak együttesen az öröm és lelkesedés zajával. A városba harangzúgás, tarackdurrogás és riadó éljenek közt jutottak.

Hejh! nagy a különbség e nap, meg az 1695-iki márc. 25-ike között! Hejh! ha állanál még te öreg diófa, kinek tövedben a Göncről kikergetett pataki múzsa megállapodtak és könyező szemekkel és reszkető ajakkal énekeltek a XCIV. zsoltár siralmasan panaszkodó verseit, hátuk megett az erőszakoskodó jézsuiták üvöltő karhatalmával! Hejh de nagyot néznél, de neki ifjodnál! Megkergetett, nyomorgatott ősök szellemei! lelkes Tsécsi János és kesergő szívek: Almási Péter, engesztelődjete!

A város utcáján példás rendben állott a nép; az ipartársulatok, a városi tanács, az iskolás gyermekek, még az izraeliták is. A menet egy része a ref. paplak udvarára robogott, hol az egyháztanács, a fehér ruhás és nemzeti szalagos leánykák, meg a pataki énekkar állottak, körülvéve annyi érdeklődőtől, amennyit az udvar befogadhatott. A leszállott püspöknek és családjának Füzy János lelkész tolmácsolta az egyháztanács és az egyház örömét afelett, hogy a főpásztort, szeretteivel együtt, vendégszerető körében tisztelheti. Ezek nevében ő szívből kiáltja az „Isten hozott!”-at. A püspök úr válasza lényegében a következő: Ő mindannyiszor örül, valahányszor főpásztori tiszte a felügyelete alatt álló egyházak bármelyikébe szólítja is; kétszeresen örül most, midőn a gönci egyház kebelébe jött. Örömét első sorban az okozza, hogy a föld, amelyen áll, valóban szent föld; szentté tették azt a mult emlékei, különösen pedig Károli Gáspár, a híres gönci predikátor, ki a teljes szentírást magyar nyelvre fordította. De örül továbbá azért is, mert 42 évvel ezelőtt itt tette le a papi vizgát, itt kezdte meg azt a szolgálatot, amely őt jelenlegi díszes polcára emelé. Ily szent és kedves emlékek hatása alatt állva, nem akar addig belépni a paplak küszöbén, míg meg nem áldja a gyülekezet nagyjait és kicsinyeit.

És az áldás nyomban meg is történt; hanem a belépés nem ment olyan könnyen, a megeredt zápor miatt, melyet most a fehér ruhás leánykák, virágcsokrokban zúdítottak a püspök lábai elé. Sőt Szombathy Boriska elébe is állott és társainak nevében csinos üdvözlő beszédet mondván, díszes koszorút nyújtott át, mint mély tiszteletük zálogát. De kaptak is érte szép ajándékokat! Nevezetesen azt, hogy a püspök úr atyai leereszkedéssel és nyájassággal szólott hozzájuk és kettőt kötött szívére: először ártatlanságuknak gondos megőrzését, azután azt az intelmet, hogy vallásosságban növekedjenek; legyenek jó családanyák; neveljenek hű tagokat az egyháznak és a hazának. A püspökne ő nagysága külön virágcsokrot kapott.

A zápor már így elmúlt volna; de ekkor meg a nap sütött ki: a sárospataki énekkar által tüzesen előadott Erkel-féle „Hymnusz”-ban. Így hát a püspöki család ismét csak kintmaradt és csak akkor lépett be a ház ajtaján, mikor a dal végső hangjai is elsimultak.

De ideje is volt. A városra épen ráborult az este, az estével néhány koromsötét felhő és most már igazában meg-eredt az eső. Épen jókor. Mintha csak mondva készült volna ez az idő. Épen ilyen kellett a kivilágításhoz. Hamarosan is megcsillantak az ablakok; néhány perc múlva szokatlan fényárban tündöklött a város. Az eső megcsendesedett, elállt; de az utcákon zajló tömeg mégis erősen aggodott és bámult. Tetszett neki a fény; de bántotta az eső. Hanem ekkor előjött az éjféli és az az esőt is, a fényt is, az örömet is, az aggodalmat is magábaölelte. Sötét és néma lett a város. (Vége következik).

Novák Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Kiss Károly, miskolci reform. lelkész, élete 43., miskolci lelkézségének 9. évében, hosszas szenvedés után, folyó hó 21-ikén meghalt. A megboldogult szép reményekkel, hozzá szerencsével is kezdette pályáját s egészen ifjan oda jutott egyházkerületünk központi egyházába, egy előkelő, mívelt társadalmi élet közepébe. Bizonyára szép hivatás várt reá úgy hívei körében, mint a köztársadalom terén, azonban már évek óta dúló betegsége, lassú, de önmaga által is sejtett halála, leverte életkedvét s elrabolták munkabíró erejét. Mint jó előadó, szívesen hallgatott egyik papja volt Miskolcnak, s mint egyházkerületünk dékánja is, lelkiismeretes gondnal vitte nagy felelősséggel járó hivatalát. Kora hunytát méltó részvéttel gyászoljuk mi is s tisztelőivel együtt őrizzük meg jó emlékeit.

— **Az eperjesi diákok** nemes munkához láttak. Nehá-nyan közülök, a leglelkesebbek, felhívást bocsátottak közzé, amelyben felajánlva szolgálatukat, kérik Eperjes városának minden rendű-rangú lakosát, nem és korra való tekintet nélkül, hogy az általok tartandó magyar nyelvtanítási órákra jelentkezzenek. Szívesen fogadnak el tanításra olyanokat is, akik semmitsem tudnak még a magyar nyelvből. Az ilyeneket a *kezdők*, a már némi magyar nyelvismerettel bírókat pedig a *haladók* osztályába sorozzák s hetenkint 2, sőt több órán is készek velök küzdeni a magyar nyelv és ezáltal a magyar szellem terjesztése végett. Gratulálunk az eperjesi tanári karnak az ilyen tanítványokért!!

— **A budapesti megürült lelkészi állomás** betöltése felett már foly a tanácskozás s méltó gondot ad az a főváros legelőkelőbb protestáns férfiainak is. *Salamon Ferenc*, ismert történettudósunk, a „*Pesti Napló*“-ban nyomosan fejtegette, hogy a fővárosi ev. ref. egyháznak két lelkészre van szüksége, mivel a budapesti reformátusok száma 25,000 s a kettő közül az egyiknek a püspöknek kell lennie; mert csak így tarthatók fel és fejleszthetők kíváncsan a *Török Pál* kitűnő alkotásai. Az egyháztanács vasárnap tartott gyűlésében ez indítvány elfogadtatott s bizottság is küldetett ki a két állomás javadalmazása s új jövedelemforrások nyitása végett. Mi is osztjuk a *Salamon F.* gondolatát és óhajtuk az egész ev. ref. egyház javáért, hogy a dunamelléki egyházkerület püspöke a főváros papja legyen, jól lehet prot. püspöki székhelyeket nem ismerünk.

— **A békés-bánati egyházmegye** szellemi életének hű képét tárja elénk a nagy gondnal összeállított jegyzőkönyv, mely az egyházmegyének a jelen évben megtartott

közgyűléseiről legközelebb kiadatott s szerkesztőségünkhöz is beküldetett. Ebben, a nagyszámú közigazgatási folyó-ügyeken kívül, *Szabó János*, esperes évi jelentése is közölve van s ennek adataiból örömmel látjuk, hogy az előkelő egyházmegye kormányzata erélyes kezekben van letéve s ügyei mindnyájunknak jó példájára vezetettek. A templomba való járás tekintetében általában haladás jelezhető, kivévn a délutáni istenizszoletet, melyen kevesen szoktak megjelenni. A vasárnap és ünnepnapok megszentelése is öröndetes módon javul s különösen dícsérettel kell kiemel-nünk a *makói* egyház és városi hatóság azon eljárását e tekintetben, melyszerint a városi előjáróság a városházánál a vasárnapi hivatalos órákat megszüntette s az egyházta-nács megkeresésére úgy intézkedett, hogy a vasárnapi piac 9 órakor felosztassék. A törvénytelen gyermekek száma az egész egyházmegyében 490, vagyis a szülöttek számának 6·46%-a, s így a múlt évinél 0·44% kedvezőtlenebb. Meg-jegyezzük, hogy a nagyobb városi egyházakban a törvénytelen szülöttek között igen sokan vannak a vidékről szolgálatban levő cselédek gyermekei, minek ismét rendezetlen s sze-rencsétlen szolgálati viszonyaink képezik egyik fő okát. Az áttérték száma 49, a kitértéké pedig 19. Vegyes házasság kötött 185, s eszerint az arány a múlt évihez képest kedvezőbb. Viszázkodó házasság száma 232; ezek közül ki-békelt 102; törvényesen elvált 73. Ime, ezen egyetlen adat elegendő bizonyíték arra, hogy mennyire az emberi termé-szeten alapuló humánus intézkedés az a válópereknel, hogy az ügy első sorban a lelkészi hivatal lelkigondozó felügye-lete elé utasittatik. A nazarénusok száma fogyóban van s mint a kimutatásból látható: rendesen a nagyobb egyhá-zakban toborzza híveit. Említésre méltó jelenség az is, hogy az egyházi és iskolai célokra való adakozás készsége foly-vást növekedik. Nem hagyhatjuk dícsérő említés nélkül azt sem, hogy a derék egyházmegye minden évben erősödő buzgalmat fejt ki a „Népies vallásíratok“ terjesztése körül. Erészben ezen egyházmegye egyetlen, örökre emlékezetes példát mutatott fel protestáns egyházunk történetében s az ügy élén álló férfiak már eddig is halhatatlan emléket álli-tottak fel, kétségenkívül önmaguknak. Igen ideje volna, hogy nemes példájuk szélesebb körben megtenné gyújtó hatását s csatlakozásra, pártfogásra bírná a testvéregyház-megyéket s a protestantismus minden igazkeblű barátját. Nagy feladatok megoldása vár a protestáns egyházra s ugyan-ám vértezett és jól fegyverzett ellenség áll minden lépé-sünk elé. Csak egy, a saját legszentebb érdekei felől jól felvilágosított protestáns közönség támogatása mellett lehet a komoly harcot megvívunk. S épen ez irányban való szol-gálatattételre vállalkoztak a békés-bánati egyházmegye lelkes egyházi és világi férfiai. Méltányoljuk azért törekvéseiket, támogassuk nemes vállalkozásukat! Ez szent vallásunk s az ahoz kötött magas érdekek követelménye mindnyájunkkal szemben, melyet mi elmondani annyival is inkább felada-tunknak ismertünk, mert reméljük, hogy a közeledő esendes teli napok beálltával a békés-bánati egyházmegye által ki-adott kedves „*Téli Ujság*“ újra beköszönt hozzánk; készül-jünk hát szíves fogadtatásához! Megérdemli az a vendég, hogy helye legyen minden protestáns házbán a biblia, az énekes-, meg az imádságos könyv mellett! . . .

— **A Rákóczy-asztal.** Bay Ilona úrnőnek, a tudományos intézetek és szép művészetek e lelkes patronájának nemes vágya végre teljesedésre jut. Az a sajátos alkotású asztal, amelyen *II. Rákóczy Ferenc* 1703-ban utolsó álmát aludta a hazában, s amelyet a *pudpalóciak* szentség gyanánt tiszteltek, s melyet elszegényedett birtokosától Beregmegye néhány hű fia megvásárolt, s később a sárospataki főiskolának a *Rákóczy-muzeum* részére, bizonyos feltételek mellett, átengedni hajlandóvá lett, az az asztal, amelyre Bay Ilona úrnő, annak árát, 120 frntot, már régen megküldte főiskoláknak. . . néhány nap múlva itt lesz a *Rákóczyak iskolájában*, s ezzel *Szilágyi Sándor* jeles történészünk szép és hálára kötelező gondolata is éredésnek indul. Az asztal ára nekünk jóval kevesebb, mint volt Bereg áldozatkész fiainak; mert közülök sokan — a főiskola iránt táplált szeretetből — nem kívánták az asztal megszerzésére korábban felajánlott s kifizetett adományaik megtérítését. Bizonyos izgatottsággal várjuk az egyszerű faalkotmány megérkezését, mert szent előttünk a *Rákóczy* név s minden, mi e névre emlékeztet, kétszeresen becses és drága. Előre is üdvözljük Beregmegye fiait, kik magasabb tekintetek hatása alatt, meg tudtak válni az általok is nagyrabecsült ereklyétől.

— **Pályázati hirdetés.** A sárospataki irodalmi kör, a következő gimnáziumi tankönyvek készítésére pályázatot hirdet. Kivántatik: 1. „*Magyar olvasó-könyv*“ a három alsó osztály számára; mindegyik osztályé külön füzetben készíthető; az egyes füzetek terjedelme nyomtatásban 6—8 ívet tehet. 2. „*Írálytan*“, a tananyaghoz szükséges „*Olvasó-könyv*“-vel a IV-ik osztály számára, egy füzetben; a tankönyv terjedelme 3—4 ív, az *Olvasó-könyv* 6 ív. 3. „*Az írásművek szerkesztéstana*“, megfelelő olvasmányokkal az V-ik osztály részére, egy füzetben; a tananyag terjedelme 3—4 ív, az *Olvasó-könyv* 6 ív. 4. „*Szónoklattan*“ a IV. osztály részére 4 ívnyi s mellé „*Olvasó-könyv*“ 5—6 ívnyi terjedelemmel, egy füzetben. 5. „*Költészettan*“ a VI. és VII. osztály számára, 5—6 íves füzetben s ehez egy 8—10 íves füzetből álló „*Olvasó-könyv*“. 6. „*Magyar irodalomtörténet*“, a VII. és VIII. osztály részére, 10 ívnyi terjedelemmel s e mellé egy 20 íves terjedelmű „*Olvasó-könyv*“. 7. „*Allattan*“ a II. osztály számára, melynek terjedelme 4 ív lehet. 8. „*Növénytan*“ a II. osztály részére, szintén 4 ívnyi terjedelemmel. 9. „*Ásványtan*“ a IV. osztály számára, terjedelme 10 ív. — A pályázati feltételek következők: 1. Akik pályázni akarnak, szándékukról az irodalmi kör másodelnökét, *Dezső Lajos*, képezdei igazgatót, folyó évi december 1-ig okvetlenül értesítsék; mert ha valamelyik könyv készítése végett pályázó nem jelentkezik, azt a kör, az alapszabályok értelmében, megbízás útján fogja készíttetni. 2. A pályázók munkáikat 1884. május 15-ig küldjék el a másodelnökhöz. 3. A munkák idegen kézzel legyenek leírva, a lapok megszámozva, jelíges levéllel ellátva. 4. A díjazás a kör alapszabályai szerint történik. Akik részletesebb felvilágosítást óhajtanak szerezni, különösen a munkák tervezete tárgyában, forduljanak a kör másodelnökéhez. — Sárospatak, 1883. október 23.

Maklári Pap Miklós,
az ir. kör. jegyzője.

PÁLYÁZAT

A *tiszáuinnei evang. ref. egyházkerület ungi egyházmegyéjéhez* tartozó **kis-geöci** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik, melyhez következő javadalom van kötve:

1. 17 köböl búza, 24 köböl gabona, mely utóbbi termény, szükség esetén, egyes fizetők által tengerivel is helyettesíthető. E termény-fizetés, az egyháztagok szaperodása miatt, emelkedhetik vagy fogyhat.

2. 12 öl tűzifa, mely a lelkész udvarán rakatik össze.

3. 20 hold föld s ugyanannyi rét; 2 hold legelő, melyek után fizetendő földadóhoz a lelkész évenként 10 forinttal járul.

4. A földek művelése körül a marhával bíró gazdák kétharmada fél-fél napi munkát teljesít. A marhával nem bíró zsellérek kétharmada pedig egy-egy egész napon kaszál.

5. A stóla a meghatározott mód szerint fizettetik.

A jövedelem átlag vége 600 forintba megy és így az egyház 4-ik osztályba tartozik. Pályázhat minden lelkész s minden segédlelkész, ki a képesítő vizsgákat jó eredménnyel letette. A pályázati kérvény folyó évi december hó 1-ső napjáig nagytiszt. *Szabó Endre*, esperes úrhoz beadandó Csicszerben, melynek utolsó postája Nagy-Kapos.

Miskolc, 1883. okt. 20.

Kun Bertalan,
püspök.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni ev. ref. egyházkerület alsóborsodi egyházmegyéjéhez* tartozó **ónodi** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Az ehez kötött javadalom:

1. 32 hold szántóföld. Átlagos jövedelme	320 frt.
2. 60 köböl gabona, értéke	309 frt.
3. 6 öl tűzifa	72 frt.
4. 5 kapás szőlő jövedelme	15 frt.
5. 2 darab kert jövedelme	5 frt.
6. Stolaris jövedelem	25 frt.

Összes jövedelem átlag vége . . . . . 737 frt.

Tehát ezen egyház a 3-ik osztályba tartozik. Pályázhat minden rendes lelkész, ki 2 évig már kifogástalanul hivataloskodott, s minden oly segédlelkész, ki mind a két vizsgát kitűnő eredménnyel letette, s az első vizsga letételétől számítva, 4 éven át segédi minőségben kifogástalanul szolgált; továbbá a nem kitűnően képesített segédlelkészek közül az, ki legalább 7 évi szolgálati időt mutat fel. A pályázati kérvény, az erkölcsi szolgálati bizonyítványokkal s lelkészi oklevelükkel együtt, folyó évi decem. hó 1-ső napjáig az esperesi hivatalhoz beadandók, Mező-Keresztesen.

Miskolc, 1883. okt. 20.

Kun Bertalan,
püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az egyházi beszéd mint közműveltségi nevelő eszköz.” Szabó J. „Vélemény a népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez.”
(I.) Kapitány J. „A gönei örömnép.” (Vége). Novák L. „Vegyes közlemények.” „Pályázat.”

Az egyházi beszéd mint közműveltségi nevelő eszköz.

Mielőtt tárgyam fejtegetését megkezdeném, legyen szabad némi előzményül egyet-mást elmondanom.

Rége, sőt még a 18. század elején is, általános szokás volt a hétköznapi predikálás. Egy hét lefolyása alatt négyszer kellett a lelkésznek predikálnia s ugyanannyiszor bibliát magyaráznia.

Mi, az újabb kor gyermekei, alig bíránk ez állítást elhinni, ha írott documentumaink nem bizonyítanak mellette. A huszti zsinat ugyanis határozatilag kimondta (1701.), hogy a vasárnapon kívül még kedden és szerdán predikáció, egyéb köznapokon pedig biblia magyaráztassék. Csak is a múlt század vége felé 1786-ban töröltetett el a hármas ünnep, mikor a hosszas tapasztalás már meggyőzte felvilágosultabb egyházi férfainkat arról, hogy ez institutiora többé semmi szükség.

Látható ebből, hogy a sok és hosszadalmas predikálás már száz évvel ezelőtt sem pótolta szükségét, azt tehát, mint önmagát leélt, korszerűtlen, papra, hallgatóságra lélekölő intézményt, értékére kellett alászállítani.

Igy van ez ma is. A sok és hosszadalmas beszéd elvégre is megszokottá válik. A nép meg-
unja, mert nem hat rá az újdonság varázsával. sőt az alkalmak gyakorisága miatt nem lévén rá kellő ideje megemésztetni, ugyszólván, mintegy vérévé assimilálni, szellemi csömört állít elő nála.

Az idők jelei úgy mutatják, hogy mai napság már két predikáció is sok, s teljesen elég volna papra, hallgatóságra hetenkint egy beszéd. Igen találóan mondja idevonatkozólag egyik jelesünk: „Egy tisztességes egyházi beszéd készítésére, egyéb lelkészi végzendők mellett, egy hét alig elég-séges.” Továbbá: „Én nem látnék benne semmi felforgató ujitást, ha közvasárnapokon megeléged-nénk egy egyházi beszéd tartásával.” („Egyháziatlanság s üres templomok” 72. l.).

Egy jóra való lelkész csakis így volna képes

magasztos hivatásának megfelelni s csakis így válnék majd az egyházi beszéd kezei között hatalmas közműveltségi nevelő eszközzé.

Azonban, hogy az egyházi beszéd még így is, a mai mostoha körülmények s kedvezőtlen viszonyok közt is, egyik fő faktora a közművelő-dés előmozdításának, azt állítani merem azért, mert köztapasztalás szerint: tisztítólag hat népünk gondolkodására s eként fejlettebb, korszerűbb vallás-erkölcsi fogalmakat állít elő nála.

Tudjuk ugyanis, hogy népünk nagyobb zöme, értem az alsóbb réteget, kisebb-nagyobb mértékben babonás, egy lépéssel fölebb már okoskodó, tudákos, kiváló előszeretettel kutatja, feszegeti a fogalmi képtelenségeket s veleszületett humoránál fogva szereti az általa meg nem foghatókat nevetségessé tenni. Az ugynevezett honorátorok osztálya pedig — tisztelet a kivételeknek — szeret minden vallásos dolgot kicsinyíteni s úri előkelő fitymálással lenézni.

Most kérdem: mi lehetne az a közvetítő eszköz, mely ezen különbözeteket képes volna kiegyenlíteni?

Bizonyára nem más, mint a helyes nyomokon járó egyházi beszéd, mely jótékony nap módjára terjesztené a világosságot, a tiszta, egészséges, józan fogalmakat a nép között; a fölvilágosultakat pedig megtanítaná ama nagybecsű társadalmi szabályra, hogy valódi művelt embernek kicsinyíteni semmit nem szabad s legkevésbé a szív és lélek életére vonatkozó vallás-erkölcsi dolgokat.

Hogy egyházi beszédeink nem is hangzanak el minden nyom és eredmény nélkül, arról minden körületekinteni szerető lelkésztársunknak lehetett már egyszer-máskor alkalmunk meggyőződnie.

Nem tapasztaljuk-e naponta, hogy protestáns népünk, más felekezetűekhez viszonyítva, tehát aránylag még is csak értelmesebb, józanabb, gyakorlatibb gondolkodású. Ahol különösen egy buzgó lelkész 30—40 évig hivataloskodik, nem úgy találjuk-e, hogy a nép hű kinyomata lelki gondozója

gondolkodásának? Mintegy ösztönszerűleg elsajátítja modorát, beszédét, érveléseit, sőt nem ritkán magatartását s taglejtéseit is.

Ime, a gyakorlati élet megfigyelése is eléggé igazolja, hogy az egyházi beszéd a legfontosabb közművelődési nevelő eszközök egyike.

De nevelő eszköznek bizonyul az azáltal is, hogy, a rohamosan terjedő korrupció áramlatával szemben, védelmezi, óvja az erkölcsöket, nemesíti az érzelmet, fejleszti az ízlést, önérzetet, jellemet.

Bármily óriás hódításokat tett is már fent és alant, a társadalom minden rétegében a korrupció: be kell ismernünk, hogy népünk erkölcsi élete még általánosságban legalább tűrhetőnek mondható. Pedig bizony nem hiányzanak a hamis próféták, kik úton-útfélen leskelődnek áldozataikra s hintik a konkolyt, mételyt, az erkölcstelenség magvait. Vásárok, bucsújárások, korezmák, gyárak, ponyvairodalom, katonáskodás s az ugynevezett semidoctusok nagyobb része mind-mind káros erkölcsrontó befolyást gyakorolnak népünkre. S hogy a nép erkölce ennyi tenger korrumpálás dacára is, legalább általánosságban mégis tűrhetőnek nevezhető: én azt majdnem kizárólag az igehirdetés óvó hatásának, titkos benső működésének tulajdonítom.

A mi népünk, talán veleszületett ösztönénél fogva, papján kívül feltétlenül nem bízik senkiben s a templomban hallottakon kívül gyanusnak, vagy legalább is kétes értékűnek tart minden tanácsot, utasítást. Jele, hogy csalódáson kellett már átesnie. Sokszor éreznie kellett már a mézes szavakban beadott méreg szomorú hatását.

Hogy csalódásai dacára is felsőbbjei iránt illemtudó, engedelmes s sok tekintetben megbízható; s elvetemült, megbélyegzett társaival szemben önérzetes s szigorú erkölcsbíró: én ezt is az igehirdetés kifolyásának tartom. Hallja a sok szép erkölcsi oktatást, jézusi intést, tanácsot, utasítást s ezeknek befolyása alatt, habár lassan is, mint a vad fa a beoltás által, apránként ő is megnevesül s megtanul különbséget tenni jó és rossz között.

Szóval az egyházi beszéd, mint erkölcsóvó s nemesítő eszköz is, hathatós közműveltségi tényező.

Az erkölcsök nemesítése mellett továbbá buzdítólag is hat az egyházi beszéd az akaratra.

Itt példa világosít legjobban.

Ismertem egy kisdéd s már-már pusztulófélen levő egyházközséget, hol egy jól eltalált alkalmi beszéd annyira neki buzdította a híveket, hogy a lelkesültség hevében még ott a templomban megtárt alapítottak s egy oly közmunkára vállalkoztak, melynek jövedelméből rozzant egyházi épületeiket szépen rendbehozták. S az egyház ekként megmenekült az affiliálástól, áll ma is, sőt a haladás útjára lépett. S ime mindez egy egyszerű egyházi beszédre vihető vissza.

De hát e példa épen nem unicum. Alig van ügybuzgóbb lelkéstartársaim között egy is, ki hivataloskodása idejéből ehhez hasonlólt nem tudna felemlíteni.

Még egy példát! Az x . . . i lelkész ellen hallgatói valami ok miatt felzúdultak s egy szép reggelen értésére adták, hogy gondoskodjék jövőjéről, mert ők oly előzmények után nem tűrik meg többé maguk között, s ha önként le nem mond, elmozdítását kérelmezik. Jól van, édes atyámfi, beletnyugszom — ugymond a praktikus gondolkodású lelkész — akaratjokba, csak addig legyenek csendességben, míg a ránk jövő új-évi istenitiszteletet bevégezem. A felbőszült nép engedett a szép szónak. Mi történik? A lelkész felhasználva a szószék előnyeit, tartott egy oly egyházi beszédet, hogy az egész gyülekezet elérzékenyült s végül hangos zokogásban tört ki. . . Talán mondanom is felesleges, hogy egyetlen vádlója sem akadt többé. A türelmetlen zúgolódók, mintegy varázsütésre, alázatos engedelemkérőkké váltak, s dicsekedve hirdették mindenfelé: mégis nincs több olyan derék pap, mint a mienk. . .

Sorolhatnék elő ide vonatkozólag nagyszerű, fényes példákat a 48-iki mozgalmas napokból, sőt a közelmúltból is, mikor a szegedi, miskolci sat. árvízkarosultak érdekében voltak felhíva híveink; de legyen elég a példákból ennyi. Ezekből is eléggé meggyőződhetünk afelől, hogy az egyházi beszédnél alig lehet hatalmasabb nevelőeszköz egy jóra való, ügybuzgó lelkész kezében. Hat, ront, épít, dorgál, nemesít, buzdít, lelkesít s ekként terjeszti fokozatosan a közművelődést, a humanismus áldásait.

* * *

Mind szép és mind jó volna ez — szinte halani vélem a megjegyzést, ellenvetést — de hát mit ér, mit ér a legszebb beszéd is, ha nincs kiknek elmondanunk? Fájdalom, igaz. Templomaink napról-napra üresebbek. A lelkész sokszor csak a puszta falaknak predikál.

De hát legyünk rajta, hogy ne legyen az ekként. A mostoha életviszonyokat megváltoztatni, igaz, nem áll hatalmunkban, de ami tőlünk függ, azt ne mulasztjuk el azonnal megtenni mégis.

Mert nem tőlünk függ-e — csak belső okokról szólok — a terjengős, elcsépelet, elévült gondolatokkal saturált, korszerűtlen beszédeket újakkal felcserélni? Olyakkal, melyek hallgatóink műveltségi igényeinek, lelki szükségének inkább megfelelnek? Itt is beválik egyik jelesünk mondása: „Mindaddig, míg a szószék a százszor hallott, a legtöbb értelmes hallgató előtt, már minden ízében ismeretes vallásos tételek száraz fejtegetési helye lesz; míg a biblia mellé föl nem veszszük oda az élet- és tapasztalat könyvét; a dialectica mellé a lélektantés szépe-

szetet, az értelmesség mellé a műízlést, a különös vallásos erkölcsi érdek mellé az irodalmi színvonal: kelletlen iskola marad a templom, melyet oda hagy az, ki kijárta azt s ki műveltségénél fogva megszokta, hogy a régi, az ismeretes dolgot legalább eredeti, tetszetős formában elevenítse meg emlékezetében." (Egyháziatlanság. sat. 70. l.).

Nem tőlünk függ-e a kétszeri beszédet egyszerűen egyre reduálni? Példa rá a több közül egy előnyösen ismert kis egyházmegye, hol néhány egyház kivételével e szokás már régóta tényleg be van hozva. S bizony sem a derék lelkészi kar jó hírnevénél, sem a vallásosságnak, sem a köz-erkölcsiségnek nem vált hátrányára. Egy talpraesett jó munka bizonyára többet ér, többet épít, mint két, vagy akárhány nyomtatásból akadozva felolvasott, vagy épen rögtönzött szalmabeszéd.

Nem tőlünk függ-e aztán ez egy beszédet lelkiismeretes műgonddal elkészíteni s eként holmi szószéki ide-oda való kapkodások, esetlen baklövés ellenében magunkat s renoméinkat előre biztosítani?

Én azt hiszem, hogy a sok különféle ok mellett, mi magunk is okai vagyunk az üres templomoknak.

Igaz, nem lehetünk mindnyájan példány-szónokok, de igenis lehetünk hivatásunknak élő s kötelességeinket pontosan betöltő lelkészek.

Azt sem fogja kívánni tőlünk bizonyára senki, hogy mindig önálló művekkel, saját termelésünkkel lépünk a szószékre; hiába! nem lehetünk mindnyájan Dobosok, K. Tóth Kálmánok stb., de igenis azt már megkívánja az ügybuzgóság s a hivatal méltósága, hogy a kész műveket legalább igyekezzünk hallgatóink igényeihez átalakítva kellő szabatossággal előadni. Az eredmény, a kedvező siker, én azt hiszem, bizonyára nem fog kimaradni. Templomaink lassankint megnépesülnek és mi örömmel fogjuk majd tapasztalni, hogy működésünk nem volt áldástalan, s a mi predikálásunk a legfontosabb közműveltségi nevelő eszközök egyikének bizonyult be.

Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a népiskolai oktatás két fontos kérdéséről.

I.

Midőn e lapokban, ez a kérdés: „Szükséges-e a tanítók számára beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv?” föltétetett, abban nincs ugyan nyíltan kimondva, de azt látszik mutatni, hogy talán a *beszéd- és értelemgyakorlatok tanítására*, mint külön, önálló tantárgy előadására, nincs szükség? Mert ha szükség van, akkor valamely vezérfonal, mely a tanítót vezet-

se, okvetlen megkívántatik avégett, hogy ezen tantárgy előadásában egyöntetűség s kellő siker éressék el.

E nagyfontosságú kérdés eldöntése végett szükségesnek látom a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításának történetéről s céljáról röviden megemlékezni.

Több neveléstani író között, Nagy László volt az, ki a legjobb s mai nap is használatban levő vezérkönyvet írta a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításához, előbb 1862., majd ezt átdolgozva 1868-ban. Mint ő mondja: azért írta, *mert nálunk a tanügy fejletlenebb állapotban van mint külföldön, hol elég csak tárgyat adni a beszéd- és értelemgyakorlatoknak; míg itt a methodikus feldolgozást nyomról-nyomra adni kell a tanítók kedvéért. A beszéd- és értelemgyakorlatok célja: alapot készíteni az oktatás épületének. Oly oktatási tárgy ez, mely az iskolai első években az írás, olvasás és számtanítás mellett — tehát nem külön — legalkalmasabb a zsenge korú tanuló lelki tehetségeinek, főleg az értelem- és beszédnek természetszerű fejlesztésére, mely legcélszerűbb előkészítője mindazon alapkellékeknek, melyek később a szorosabb értelemben vett tanítás sikerét a tanulmányok minden ágában hatványozzák. E feladat megoldása csak úgy lehetséges, ha ezt jókor, a gyermek iskolába lépésével kezdjük s a cél kivételében mindvégig kitartással s a legnagyobb következetességgel forgolódunk.*

A fentebbiekből látható, hogy legelsőbbben beszéd- és értelemgyakorlatokkal kezdődik a gyermek tanítása. Nem adunk könyvet rögtön kezébe — mint hajdan tévők — hanem róla, szüleiről, testvéreiről, az iskolai rendről, az iskolában levő tárgyakról beszélgetünk s beszélgettetünk vele; majd szem- és kézgyakorlatokat tétetünk, pontok, vonalak rajzolása által. De nem akarok e téren részletekbe bocsátkozni, mert így igen hosszúra nyúlnék értekezésem; szóval előkészítjük tanítványainkat az írvaolvasásra. Midőn egy szót, p. o. *ív*, le tud írni a tanítvány, már akkor a beszéd- és értelemgyakorlatok, vagyis szemléltetés alapján, fölmutatom az *ív* papírt, az ablak ívalakú boltozatát; rajzolok vagy természetben mutatom föl a nyilat vagyis ívet; egyszóval szómagyarázatot adok, tehát képezem az *értelmet* és ha szavakkal mondatokat alkotok s azt kimondatom, a *beszédben* is gyakorlom tanítványaimat, vagyis beszéd- és értelemgyakorlatok alapján tanítom növendékeimet.

Nagy László, beszéd- és értelemgyakorlatok című vezérkönyve bevezetésében a 8. lapon ezeket mondja: *Végre a beszélgetések tárgyait minden lehető alkalommal hozza kapcsolatba az illető olvasó-könyv idetartozó cikkeivel. Általában minden tárgyhoz, melyről az olvasó-könyvben foglaltatik valami olvasmány, p. o. midőn a könyvről, lóról, tehénről, rózsáról, pacsirtáról beszélt, kerestesse ki olvasás és tárgyalás végett az ugyanazon tárgyról szóló, vagy azzal rokon prózai vagy költészeti olvasmányokat.*

Ime, Nagy László a beszéd- és értelemgyakorlatokban felvett tárgyakat, ha van rájuk vonatkozó olvasmány, azonnal összeköttetésbe kívánja hozni az olvasatással. Én azt hiszem: igen mindegy, ha az olvasmányt hozzuk kapcsolatba a beszéd- és értelemgyakorlatokkal, mert a tényezők ugyanazok lévén, az eredmény más nem lehet.

Ma, midőn az ahoz értő tanító egy olvasmányt tárgyal, első teendője, ha az reáltartalmú olvasmány, hogy a benne foglalt tárgyat vagy tárgyakat természetben, élő példányon, kitömvé, vagy utolsó esetben képekben fölmutatja; megnevezteti nevét, színét;

elbeszélteni részeit, hasznát, kárát, szaporodását, táplálkozását, találatási helyét s természetét. Vagy ha erkölcsi vagy történelmi az olvasmány, akkor elbeszéli szabadon, kikérdezi, elbeszélteni, a szép verset beemlézteti. S midőn ezt tette, avagy nem a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításának tett-e eleget? Majd felolvassa az olvasmányt, fölolvastatja a tanítványokkal és szómagyarázatot ad s végül iránygyakorlatul is föl hagyhatja; tehát mindazon kívánalmaknak eleget tett, melyet Nagy László s vele együtt a paedagogikus világ el akar érni.

Amint láthatja a szíves olvasó: én a beszéd- és értelemgyakorlatokat addig tartom külön, önálló tantárgynak, míg a gyermek néhány szót s mondatot le nem tud írni; mihielyest ezt megtanulta, azonnal a beszéd- és értelemgyakorlatok alapján, vagyis annak módszerével tanítom tovább; t. i. megmagyarázok neki minden előtte ismeretlen szót, szemléltetem mindazt, ami tanításközben előfordul; teszem ezt egész iskolai pályáján, nemcsak az I. és II. osztályban — mint sokan gondolják — mert Nagy László is ezt mondja: mindvégig, vagyis egész népiskolai pályáján kell azt folytatni a legnagyobb következetességgel, abból a célból, hogy ezáltal az értelmet képezzük.

Mikor Lövényi József az ütemírást behozta, ez mint külön tantárgy szerepelt az írástanításnál, az órarendben külön óra volt részére kitűzve; ma nem egyéb, mint a szépírás tanításának egyik leghathatósabb módszere, már az első betű leírásánál sikerrel lehet alkalmazni. A métermérték midőn hazánkba behozatott mértékül, külön vezérkönyveket írtak megismertetése végett a tanítók részére; a tanítók külön tárgyalták a számtani órákon a legfelsőbb osztályoknak; ma az első osztályban, az *egy* ismertetésénél már fölmutatjuk a métert, litert, kilogrammot sat. (Lásd Dezső L. számtani példatárát).

Míg a tanítók meg nem ismerkedtek az ütemírás és méterrendszerrel, addig szükséges volt az útbaigazító vezérkönyv, de ma semmi szükség rá. Éppen így, míg a tanítókat föl nem rázták a gépies tanítás álmából, míg *tanultattak* és nem *tanítottak*, addig szükség volt beszéd- és értelemgyakorlati és más vezérkönyvekre; de ma, midőn tanítóképezdékből kerülnek ki többnyire a tanítók; ma, midőn tanítói körgyűléseken példányszerű tanítások tartatnak, hol a régibb szabású tanítók is elsajátíthatják a tanítás újabb módszerét; ma, midőn ahoz értő tanfelügyelők, esperesek, iskolalátogatók, a körlelkészek mellé szakavatott világi egyének s a legjelesebb tanítók rendelve iskolalátogatókúl, kik képesek útbaigazítani, vezérelni, buzdítani még az ahoz nem értő tanítókat is; *ma a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz, sőt más tantárgyakhoz is nélkülözhető a vezérkönyv.* Nélkülözhető pedig azért, mert ahány a kézikönyv, annyi és azon szerző által írt vezérkönyv kellene. Aki közelebbről vizsgálja a dolgot, a vezérkönyv nem annyira módszert, mint inkább modort nyújt, pedig itt módszerre, mégpedig olyanra van szükség, mely minden tantárgy kezelésére célszerű, terjedelmes utasítást nyújtson. Szerény nézetem szerint vezérkönyvek helyett inkább egy *oktatás- és módszertan* szeretnék adni a tanítók kezébe, mely jobban megfelelné a célnak. Meghagyná a tanítónak önállóságát, utasítást adna mindarra, amire a tanítónak, az egyes szakok vagyis az összes tantárgyak tanításánál szüksége van. Összhangzást hozna létre a tantárgyak tanítása között; míg így minden vezérkönyv írója

más irányba tereli a tanítás menetét. Ebben az oktatás- és módszertanban, minden tantárgyból egy tananyag gyakorlati tanítás alakjában ki lenne dolgozva. Még ehez a módszertanhoz kellene egy *Ismeretlár* (Encyklopaedia), melyben föl találná a tanító mindazon tudnivalókat, melyek tanításához megkívántatnak. És ha ezen két könyv célszerűen elkészíttetnék az „Irodalmi kör“ útján, vagy bárki által, nagyobb szolgálatot tenne a tanügynek, mint mai napság a könyvtárak boltjában heverő vezérkönyvek.

A felvetett második kérdésről, a jövő számban.

Kapitány János.

KÖZÉLETÜNK.

A gönci örömnépe.

(Vége.)

Másnap, ha ki jókor nem kelt, felébreszthette a tarack durrogása. Amit ez előzött, a hajnali álmot, bőven kárpótolta a holdvilágos hajnal, mely szemérmes pirral tetszett fel az égen. Talán az esteli borongást restelte! Rövid szegyenkezés után el is osont az égről, a nyilvánosság kandsága elől; átengedé helyét az eféléhez jobban szokott napnak. Ez már kitartotta egész a nyugoti égaljig és együtt ünnepelt az emberekkel. Körülbelül a 10 órai meredeken járt már, mikor a templomba hívó harangzúgás összeölelkezett a nagy csendességgel. A templom környékét — ajtajai zárva lévén — egyszerre ellepte az áradat: egyrészen helybeli, háromnegyedrészen vidéki. Lehetett úgy háromezer főnyi. Egyideig zajlott, hullámzott a tömeg, az ajtókhöz tologva; mindenki közel kívánt állni, hogy könnyen bejusson. — Ez így tartott addig, míg a lelkészi udvar hátsó kapuján meg nem jelent a püspök, környezve a vidéki papságtól és tekintélyes világiaktól. Ekkor megjött a nyugalom és beállott a csend: a tömegben tágas út nyílt meg a templom ajtajáig. Megkezdődött a bevonulás. Elöl a püspök és a környezet; nyomban a nők és az értelmiség; utánok aki fért, aki bejuthatott. A templom virágos, koszorús belseje azonnal tele lett.

Alig végződött el az ügyesen vezetett helyfogás, azonnal felhangzott a 37. dics. 1. verse. Erre jött a sárospataki énekkar ízléssel énekelt alkalmi himnusa. Az utolsó sorok alatt megjelent a szószéken a püspök és a lelkészi szolgálat megnyitójaként egyikét mondá a legbuzgóbb imáknak, azzal a mély érzelemmel és átható melegséggel, mely ő nála szokásos és amely mintaszerűvé tette imázását lelkészársai előtt. Imája részben magasztalás és hálaadás volt, isten gondviselő, jóra vezérlő kegyelméért, amely vele volt az ev. ref. egyházzal is és azt békés viszonyok közé, vallásának szabad gyakorlatára juttatta; részben pedig esedezés a további segedelemért, az egyházat alkotó lelkek számára, valamint oltalomért az istenitiszteletet elősegítő eszközökre. Az ünnepnap mindkét tárgyát ekkép magába ölelő ima után azonnal megzendült az új orgona; Sz. Nagy József úr művészi ujjai engeszteltek azon olvadó összhangot. Hatásához nyomban csatlakozott a gyülekezett szívből fakadó éneke: „Óh úr isten légy közöttünk!“ A pataki énekkar második himnusa után Kérészy Barna, alsó-vadászi pap kezdett szónokolni, az I. Kor. XV. 57. alapján: „Az istennek legyen

hála, ki adott nekünk diadalmat az ő fia, a Jézus Krisztus által." A szónoklat az alkalom lelkes ecsetelése, tartalmi és alaki kerekdedség által tűnt ki; mely jeles tulajdonokat az ügyes előadás előnyösen domborított ki és általános, mély hatást eszközölt. Beszéd közben a gönci énekkar szerepelt, utána pedig a pataki. Majd Fűzi János, gönci lelkész állott elő és felolvasá az egyháznak általa készített vázlatos történetét, beleszövében ebbe az orgonára szóló tudnivalókat is. Ez a történet, itt felolvasva, tűzetes felvilágosítást adott a hallgatónak az ünnepély jogos voltáról; egyébként pedig az egyházi monographiák között van méltó helye. Reméljük is, hogy az napvilágra jön még a „Sárospataki Lapok" hasábjain.

A tisztelendő úr vége felé járt már a felolvasásnak, amikor az osztatlan figyelmet egy váratlan esemény vonta magára: éneklők hangjai zendültek belé a figyelmes csendbe. A zsolozsma kívülről hangzott, keresetlen harmóniában, puritán egyszerűséggel; kálvinista ének volt az ízben és egészben. Ez a bent levőket ugyanam meglegpte, mert nem is gondolták, nem is gyanították, hogy odakint, a szabad ég alatt is ünnepelnek — a kívülre rekedtek, s hogy ezeknek lelki szomját Novák Lajos, cécei pap kísérlé meg oltogatni, felnyitván előttük a János szerint való evangéliom e bővizű forrását: „Aki arat, jutalmát veszi és takar gyömölcsöt az örök életre, hogy mind a magvető, mind az arató együtt-örüljenek." Emellett még Kerekes János, szinai segédlelkész olvasta fel az egyháznak bent is előadott történetét. Ennek végeztével hangzott fel odakint az „Áldd meg úr isten!" és ez volt az a váratlan esemény, mely a bent ünneplő figyelmet egy pillanatra meglazította. Azonban a patakiak negyedik éneke az elszállt figyelmet ismét visszahívta; a püspök úr áldást kérő, záró imája után pedig úgy magához ölelte a lelkeket, hogy azok az ég felé való szárnyalás közben egészen feledték a kis intermezzót és az ima végén osztatlan érzéssel csendült meg a gyülekezet ajakán az 1. dics. 7., 6. verse. Ezzel az istenitiszteletnek vége lett; a közönség oszladozni kezdett. Ime, egy raj, amely összehordja, de szét is viszi a gazdag lelki tápot, hogy még otthon, házi tűzhelyein is azzal táplálkozzék, sőt másoknak is juttasson belőle! Egy kevéssé még tartott a hullámmás ki, majd be; a kintmaradtak is látni vágytak, ha többet nem, az orgonát. Azután kiürült a templom kebele és hátramaradt a halmossá lett alamizsna-asztal, melyen a kerek százból csakis 8 frt. hiányzott.

Nem egészen így volt 1783. október 19-én. Pedig az is örömnapp volt a jó göncieknek. Az őszi nap talán akkor is mosolygott; az öröm meg bizonyára volt oly általános, mint aminő mostan, 1883. október 19-én. Hanem azért akkor nem durrogott tараек; a harang nem szólott és mégis örömmel, lelkesedéssel ment helybeli, vidéki az az úrnak házába... azaz hogy egy rozzant fedelű, szalmás esűrbe, ott lent az alvégen, kint a kertek alján... De hát hogyan?... És mégis „miért ne!" Csak úgy, hogy 88 év után e napon, 1783. október 19-én lehetett a gönci reformátusoknak istenitiszteletre gyűlni: a türelmi parancs engedte meg; csak úgy, hogy templomjok, harangjok a katolikusok kezén volt: 88 év előtt vették el azokat a jézusi

szellem méltó sáfárai, a becsületes jezsuiták; csak úgy, hogy az egyházi élet külső eszközei nélkül is égett szívőkben az evangéliomi hitnek lángja; csak úgy, hogy a lelkiismereti szabadság ekkor érte el nagykorúságát a vallás szabad gyakorlatában: ami 88 évig csak egyéné volt, az most az egészé, az egyházé lett. De hát egy rozzant esűrbe?... „És miért ne!" Hiszen az evangéliom mondja: az isten lélek; az ő imádása nincsen helyhez kötve; Jézus pedig azt ígérte: „Ahol ketten, hárman összegyűltök az én nevemben, ott vagyok ti közöttetek!" „És miért ne!" Hiszen egy élő példázat volt az az istenitisztelet, ott, abban a csűrben; azt jelképezte az, hogy az imádkozók aratásra, takarásra indulnak az ősök által hagyott, vérrel-könnyel hintett, idegenből visszakérült örökségre: a szabaddá lett egyházi élet munkamezejére. És ebben a pillanatban az a legszebb, a legtanulságosabb, hogy azt a lefolyt száz év megvalósította. 1783 és 1883 így egészítik ki egymást; így ölelkeznek össze. Öröm volt a kezdet, öröm a folytatás; amaz reményeinél fogva édesebb, emez sikereivel jutalmazóbb; együvé fogva pedig egy darab isteni gondviselés.

Lehet, lehet...; de nemcsak igével él az ember!... Nos, hát a lelki élvekkkel telt hallgatóság testi szükségéi sem maradtak kielégítetlenül. A nagyobb rész magán házak tűzhelyeinél talált terített asztalra; itt hívta és csalogatva, ott nógatva, sőt erőszakolva is. Vendégfogadó volt minden kálvinista háza; gazdája meg vendégfogó. A közönség színéjára, nők és férfiak vegyesen, a díszes fiiskola felé sereglett, melynek tantermében közebed volt 111 terítéssel. Itt jutott még ki a jóból amúgy magyar módra! Étel, ital annyi, hogy fáradtság nézni. A jó kedv, a kedély szerteáradó: könnyű volt hát azon „ehéz, ahoz szállni." Zúdult is a toaszt, mint a záporosó; hangzott „tus" és éljen, mint az ég zengése! Jó példával persze a püspök járt elől: poharat emelt a koronás királyra. Egymást üzték aztán a szóban: Fodor Pál, Komáromy László, Süthő, Literáty, Kérészy B. és I., Molnár Lajos, Béki S., Vécsey Endre, Nikházy, Fűzy, Görgey stb. stb., számszerint vagy harminc; éltetve az ünneplő egyházat, multjának és jelenének nevezetese alakjait, a hazát, a jelenlevőket, püspököt, családját és azután egymást. Bizony 5 óra volt, mikor ennek végeszakadt.

Fél hét órakor meg hangverseny volt a városháza tanácstermében; rendezte a pataki énekkar. Közönség szép számban. A műsor kardalokból és szavalatokból állt; mely utóbbi számban Érsek Elek és Virág József jelesen működött. A közönség különben elégedetten távozott. A beállott éjszaka még nem hozta meg a pihenést: következett a bál. Az e célra rendezett helyiség, a csizmadia ipartársulat téres táncterme alig bírta magába fogadni a gyülekezőket: táncra termett, táncra kész ifjakat, ékes, deli nőket; nézés, szórakozás végett megjelenőket. Szép társaság volt itt is együtt. Aztán tartott a tánc hasadó hajnalig és... és az első négyest 40 pár táncolta. A püspök úr, övéivel, az ünnepnap minden örömében részt vett. El lehet mondani, hogy mindenütt ő volt az a központ, amely körül a tisztelet, az öröm, a lelkesedés árja özönlött. De ő itt, ezekben is a főpásztor maradt; mert míg a templomban imájával az Istenhez emelt: addig a vígalmi zajban élő példája volt a bölcs ember örömének.

De hát elvégre is „semmisem tarthat örökké!“ Így a gönci örömnépnek is végeszakadt. A harmadnapra maradt kedves vendégek is oszladozni, készülődni kezdettek, közöttük a püspöki család is. Hanem van e napnál még más feljegyezni valónk is, amit ugyancsak a gönci örömnép emlékeibe kell fűznünk. A püspök úr ugyanis meggyőződve gönci ünneplése alatt arról, hogy ezen egyház egyike az előretörő, szakadatlan munkában álló egyházaknak; azután arról is, hogy a pezsgő egyházi és iskolai élet erjesztő kovaszát, a lelkész mellett, néhány jóra való egyháztagnak alkotja: nem akart, nem tudott addig távozni a gönciek köréből, míg az érdemeseket meg nem jutalmazza; míg az apostoloktól örökölt szép elbánás szerint, a hitben erősöket további munkára nem ösztönzi. Kezébe vette hát a lelkigondozás vándorpalcáját és a gyülekezet néhány tagját személyes látogatásával örvendeztette, jutalmazta meg. Mikor pedig ő nála jelent meg még egyszer az egyháztanács, búcsú-tisztelgésre, teljes megelégedését nyilvánítá úgy az örömnép ügyes beosztása és példás rendben történt lefolyása, mint általában a gondosan ápolott egyházi és virágzó iskolai élet korszerű vezetése felett. Ő, a püspök, sok szépet hallott eddig is a gönciekről, de most kedvesen tapasztalta, hogy a valóság felülmulta a hírt. Kéri őket, hogy továbbra is haladjanak a megkezdett nyomon.

Az egyháztanács tisztelgése után egy darab papiroska került a püspök kezébe, női vonásokkal és ugyanilyen orthographiával írva. Az írás egy üdvözlő beszéd volt, melyet az egyháznak egyik egyszerű nőtagja, Lengyel Istvánné készített azon célból, hogy azzal a fogadtatáskor a püspöki családot a gönci asszonyok nevében üdvözölje. Ez a szép gondolat, ez a dícséretre méltó szándék valahogyan elmaradt akkor. Nagy kár érte, mert a női szív gyöngéd ömledézése a legszebben beillik minden örömszajba; aztán a Lengyel Istvánné-é, nem kölcsönzött forrásból, de saját szívéből fakadt. Érdemes azért is, aki írta, meg azokért is, akiknek szánva volt, ide iktatni; persze javított orthographiával.

„Vallásunk apostola! Nagyságos főtiszteletű úr! Ünnepelet hőse e nagy napnak! Midőn egymást érik nagyságod körül az üdvözlők seregei, mi is nők, bátorságot vettünk magunknak szerény üdvözlőnkkel díszesíteni azon szép koszorút, mely e jeles napon, örömtől dobogó szívvel, a lelkesedés tüztől felvillanyozva, hódoló tiszteletét teszi vallásunk apostolának. Igaz, hogy a nőnek szűk hatásköre van a tudomány terén; de nagyságodnak apostoli, fenséges tekintetéből kiolvasom, hogy nem veti meg, sőt emlékei közé fogja számítani azon örömkönyeket, melyeket nagyságod látása, körünkbeni megjelenése fakasztanak. Igen, mert határtalanul fokozta lelkesedésünket azon tudat, hogy a vészteljes idők helyébe, Isten szabad ege alatt fogadhatjuk azon szellemi vezért, ki élte hajóján szakadatlanul evez; most is áldólag terjeszti kezeit e reánk nézve nevezetes napon, midőn hangosan kiálthatjuk: üljetek örömnépet, üljetek keresztyének; örömmérzés, hálaérzet foglalja el szívemetek. Mert üdvözítőnk, Jézusunk, élni hagyá templomunk, egész századon keresztül: buzdulj fel dicső szív, örülj! És most, mivelhogy részesültünk azon örömben, hogy vallásunk

apostolát szerény körünkben fogadhatjuk, azért egész kitörő lelkesedéssel kiáltjuk:

Nagyságodat soká éltesse az Isten;
Ősz fejére babért és sok áldást hintsen.
Soká lelje benne örömét hazája,
Hívei, családja, minden reformáta.
Vallásunk hőse fia élj soká, kívánjuk,
Egy szívvel, lélekkel hangosan kiáltjuk.
Éltessen az Isten; áldja meg éltedet
Mindennel, amiben örömeid lelheted.

És még ki az, kinek dicsősége babérkoszorúját lábaihoz kell rakni? Ami kegyes, főtiszt. asszonyunk, kinek mi nők ezer köszönettel, hálával és hódoló tisztelettel tartozunk, hogy hőse férje oldalán nem félve az utazás fáradalmaitól, hogy lelkesedésünk egész fenségében teljes legyen, nekünk szentelte ezen pár napot.

Azért kívánjuk: élj soká főtiszteletű asszonyunk,
Kit hőse férje oldalán ma koszorúkkal elhalmozunk.
Az első koszorút vedd, mint a leghívebb nőnek ékét,
Aki igaz szeretettel melengeti férje éltét.
A másikat, mint legjobb anya tedd fejédre,
Ki szeretett lányodért élni-halni tudsz egyszerre.
És ezen mi hű szavunkat kísérje most hármassal éljen,
Élj sokáig, azt kívánjuk, házasságod szent frigyében!

„Alázatos igaz szívből kívánja főtiszteletű nagyságaiknak Lengyel Istvánné, született Fekete Mária.“

Végül, a püspöki családot, elutazásakor számos kocsis és a bandérium kísérte el a vasúti indóházhoz.

Nagyjából vázolván, ennyiből állott a gönci örömnép. Maguktól a gönciektől pedig azzal a kijelentéssel veszünk búcsút e helyen, hogy az ünnep pompásan sikerült. Aztán csak előre a beállott második száz évben is! A lefolyt ünnep még csak egy részét illette a vallásszabadsággal járó örömeknek; sok, sok van még hátra; az örömek teljessége pedig nagyon messze. Azért csak előre!

Novák Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Az alsózempléni egyházmegye lelkészi testületét s a szentesi egyházat érzékeny veszteség érte, *Lábos Menyhért*, szentesi lelkész közelebb történt elhunytával. A derék, közszeretett állott férfiú halálára és temetésére vonatkozólag a következő sorok küldettek be lapunkba: Lábos Menyhért másfélévi szenvedés után folyó évi október 26-án, 61 éves korában, a legcsendesebb halállal bevégzé közhasznú életét. Október 28-án tartatott meg gyászos temetése, nemcsak gyászoló családja, testvérei s rokonai, nemcsak tisztelő barátai s 33 évig szolgált egyháznak összes hívei, hanem a szomszéd helységek — valláskülönbőség nélkül — összegyűlt nagy és díszes közönsége előtt. Ott voltak a szomszédos plebánusok közül Szepesi Ede bolyi, Vizsán József radi plebánus urak is, hogy mit életében oly sokszor megosztának a boldogulttal: a szeretve tisztelt barátságot, még egyszer fejezzék ki gyászos ravatalánál a fájdalom könyeiben. Az udvaron Kőrösi György n.-géresi és Kolozsvári István — mint rokon — tolcsvai lelkészek tartanak gyászbeszédet, a temetőn pedig Csontos Gábor rozvágyi segédlelkész mondott gyászimát, mind hárman fájdalmat

gerjesztő hatással. Az elhunyt családjában gyöngéd férj és gondos családapa, barátai között kedélyes hangulatú s szeregett barát, gyülekezetében pedig 33 évig köztisztviselőként álló pásztor volt, mit igazol hallgatóinak, hosszas betegsége alatt tett azon nyilatkozata: „bárcsak megfelelhetnénk még egyszer az öreg urat!” Az elhunytat gyászolják: özvegye és 9 árva, kik között ez ideig még csak három nagykorú és kenyérkereső van, s a többi hat fájdalmasan kiált: szükségünkben ki elégít meg minket?! Béke és nyugalom az elhunyt agg pásztor síri álma felett! *Sohajda János.*

— **Értesítés.** Van szerencsém jelenteni, hogy a „*Téli Ujság*” című vallásos olvasmányokat tartalmazó néplap a ránk következő december, január és február hónapokban a „Vallásos iratokat terjesztő egyesület” kiadásában és javára az én szerkesztésem mellett, 13 számban ismét meg fog jelenni. Bátor vagyok e vállalat pártolására felkérni *lelkész-társaimat*, s mindazon t. hitrokonokat, kik a *nép vallásos művelődése iránt érdeklődnek.* Igyekezem rajta, hogy a lap méltó folytatása legyen eddigi folyamainak. Jeles munkatársak támogatásával vagyok biztatva. Igen szép illusztrációkról gondoskodtam. A Lap ára marad az eddigi, t. i. egyes szám ára 2 kr. *Húsz példányon felül postadíj nem számíttatik;* de 20 példányon alóli megrendeléseknél — nehogy a portó a lap jövedelmét fölemészse — kénytelenek vagyunk a postadíjat a t. előfizetőktől kérni. Eszerint egy példány előfizetési díja külön címszalaggal lesz 39 kr., 5—6 példány mehet 2 kros postabélyeg mellett, ezenfelül több számot tartalmazó csomagra 5 kr. számítandó. Minél tömegesebb megrendelést kér Makón, 1883 október 29.

Csécsei Miklós, ref. lelkész.

— **A polgári házasság és a pápai nuncius.** A pápa újabb időben sűrűn érülkőzik híveivel küldöttei által. Legközelebb hazánkban is jutott ilyen pápai küldött, *Vanutelli* bibornok személyében, akinek kedvéért *Haynald* még a királyi légkörből is kiszakasztotta magát és sietett fel a fővárosba a találkozásra. A nuncius, kit nagy tisztességgel fogadtak, *Tisza Kálmán* miniszterelnököt is meglátogatta s alkalmat vett magának kifogásokat emelni a polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslat ellen, állítván, hogy ez megindítójává válik mindazon kérdéseknek, amelyek az állam és egyház között összeütközést fognak előidézni bizonyosan. *Tisza* e támadással szemben úgy mentette magát, hogy a javaslatot a képviselőház, tehát az országos közvélemény által gyakorolt nyomás eredményének s a zsidók egyenjogúsításából folyó természetes lépésnek nyilvánította s egyúttal azt is kifejezte, hogy ő illetékes helyen szavát adta az általánosan kötelező polgári házasság ellenzésére. Így hát a polgári házasságnak egyedül helyeselhető módjáról jó időre lemondhatunk s kérdés: nem marad-e javaslatnak az, miniszterileg szükségesnek ítélt fajtájában is? Úgy látszik: a római kath. egyház ki fogja az ellen fejteni egész hatalmát. *Trefort* sem régen jött haza Rómából... s szinte kerülte a nunciussal való találkozást. *Tisza* sem adta annak vissza a látogatást, amit sokféleképp tudnak magyarázni.

— **Tardy Hermann,** a bécsi főegyháztanács tagja, kinek magyarországi utjáról lapunk 34. számában már egyszer megemlékeztünk, most, miután hosszú körútját befe-

jezve, visszatért Bécsbe, meleg hangon írott levelében gondol vissza Sárospatakra. Magyar eredetű lévén, amire ma is sokat tart, úgy szól Sárospatakról, mint amihez nagyatyja után ő is igényt formál, s a főiskolát a *mi drága kincsünknek* nevezi. Hálával emlékezik *Szinyei Gerzson* könyvtárnokról, ki a pataki diákoknak száz évvel ezelőtt történt kivándorlására nézve érdekes adatokkal látta el s ígértetett tett, hogy könyvtárunknak az ő épen most ülésező egyetemes gyűlésükről, valamint a főegyháztanács üléseiről szóló jegyzőkönyveket meg fogja küldeni. Tudva, hogy szívesen gondolunk reá, leírja egész részletességgel: mi történt vele Sárospatakról való eltávoztása után; mily testvéri szeretettel fogadta *Kis-Ar* lelkésze, *Thüry Zsigmond*; mily öröm fogta el az ősi fészekben, s a még ma is élő *Tardyak* között. Boldogan sorolja fel az ott töltött órák gyönyöreit, az ő családi okmányok látására érzett örömet; a szívélyes búcsút *Kis-Artól* és feltalált rokonaitól. Tetszik neki, hogy *Kis-Ar* egészen református hívekből áll s hogy ott a környék is tele van reformált hivekkel. Elmondja, hogy onnan *Eperjesre* ment nagybátyjához, *Tardy Istvánhoz*, s ott pár napot pihent, s fiát ott hagyva, Oderbergen át *Boroszlóba* s onnan *Husinetzbe* utazott, amely a cseh reformátusok gyarmata. Itt aug. 19-én predikált s tovább utazott *Nymburgba*, hol már szeretett családja várt reá. Szeptember 11-ig maradt még Csehországban, hol mint a csehországi reformátusok főfelügyelője működött. Itt szerzett tapasztalatiról azóta már jelentést tett az *egyetemes gyűlésnek* (General-Synodus), amelyen a szintén Sárospatakról kivándorolt *Szalatnay János* unokája tartotta folyó hó 20-án a megnyitó szónoklatot. *Tardy* végül kifejezi azon reménységét, hogy ő nem utólszor volt *Magyarországon*, s mély sajnálattal szól *Török Pál* püspök elhunytáról, akit ő is a magyar ref. egyház egyik oszlopának nevez. Ki lesz utóda? kérdi ő; amire azonban majd csak később adhatjuk meg a feleletet, nem akarván sem találgatni, sem korteskedni, mint a napi lapok cselekszik; ahelyett szívből üdvözljük *Tardyt* a maga boldog otthonában és hivatási körében, mint olyat, kiben főiskolánk s a magyar ref. egyház hű barátot talált.

— **Dr. Pisztóry Mór,** pozsonyi királyi jogakadémiai tanárnak „*Az osztrák-magyar monarchia statisztikája*” című műve, e napokban, második teljesen átdolgozott kiadásban jelent meg. A derék szerzőnek már 1874-ben első ízben megjelent műve is, méltó elismerésben részesült, a jelen kiadás pedig bizonyára még szélesebb körben fogja megnyerni a szakközönség dícséretét. Ez új kiadás mindekelőtt abban különbözik az elsőtől, hogy szerző műve elé bővebb és tudományosabban kifejtett bevezetést írt a statisztika elméletéről. A népesedési statisztikát, a statisztikának ezen legvonzóbb és legtudományosabb alapokon nyugvó részét pedig bővebben dolgozta ki és a legfőbb eredményeket az európai államokkal is összehasonlította. Általában a mű anyagát minden irányban az 1880. évi népszámlálás adatai képezik, s azokra építve, sokirányú és tanulságos elvonásokkal találkozunk abban minden lépten-nyomon, köztársadalmunk úgy anyagi, mint szellemi életére, annak jelenségeire vonatkozólag. Méltán ajánljuk e becses tartalmú és

jól is írt művet nemcsak a joghallgatók. hanem általában minden értelmes és ismeretek szerzésére törekvő olvasó közönség részére. Ma már a statisztikai adatok igazán nélkülözhetlen segédforrást képeznek bármely tanulmányunkhoz, s egész embervilágunk új, sok ponton meglepő világításban tűnik fel annak beszélő bizonyosságai mellett. Mutatványúl úgy a mű tartalmára, mint érzésben való méltatásunk bizonyítására, hadd álljon itt egy pár adat, természetesen oly körből merítve, mely minket közelebb érdeklőleg, vallásos szempontból mérlegeli s hasonlítja össze az első tekintetre rideg tényeket s ezekre vonatkozó számokat. 1880. *vallás szerint a férfi és nőnem aránya* a következő volt: A római katolikusoknál 1000 férfira 1050 nő; az ágostaiaknál 1030; a reformátusoknál 1020; a gör. katolikusoknál 1083; az unitáriusoknál 1000; a zsidóknál 1030. Ha azon osztalékot, melylyel hazánkban az egyes vallásfelekezetek a *házasság kötésében* résztvesznek, összehasonlítjuk az illető vallásfelekezethez, az összes lakossághoz viszonyított számarányával: akkor az egyes felekezetek között észrevehető különbséget találunk. Így nevezetesen a római katolikusoknál átlag 47%; ágostaiaknál 8, reformátusoknál 14, unitáriusoknál 0.4, izraelitáknál 4, vagyis legnagyobb a házassági hajlam a római katolikusoknál és reformátusoknál. *A vegyes házasságok* szaporodása 1880. 7.60. Az egyes felekezetek *születési aránya* az összes születésekhez viszonyítva: a római kath. 51%; ref. 14.78; ágostai 8.07; görög kath. 10.83; zsidó 4.54; unitárius 0.40. Legkedvezőbb tehát a katolikusok születési aránya, legkisebb a zsidóké. *A törvénytelen gyermekek*: a római kath. 8.9; a reformátusoknál 8.3; ágostaiaknál 5.9; görög katolikusoknál 6.9; unitáriusoknál 11.2; zsidóknál 2.9. Tehát 8 évi átlagnál legnagyobb a növekedés a zsidóknál; legkisebb a római katolikusoknál. Ha az 1880. népszámlálási évre, az egyes felekezeteknek 1000 ugyanazon felekezetű élő után eső arányát vesszük, a felekezetek *halálozási aránya* a következő: római kath. 40.56; ref. 38.35; ágost. 34.63; görög kath. 42.84; unitárius 25.80; zsidó 20.22; ami itt feltűnik, az a zsidóknak szerfelett csekély halálozása. *Az egyes felekezetek összes létszáma*: római kath. 7,849,699; ref. 2,031,803; ágostai 1,122,849; görög kath. 1,500,491; unitárius 55,792; zsidó 638,314. Ezen adatok szerint Magyarországon tehát a katolikusok *csak relativ* többséget képeznek; a két protestáns egyház hívei pedig a lakosság $\frac{1}{4}$ -ét. *Magyar anyanyelvű*: a katolikusoknál 53.12; reform. 94.35; ágostaiak 22.87; unitáriusok 94.38; zsidók 22.87; vagyis ezen adatok szerint *hazánk legmagyarabb vallása elvitázhatlanul az unitárius és református*; a katolikusoknak csak valamivel több mint fele magyar. Az egyes felekezetek *tanköteles gyermekei* közül tényleg iskolába járt: római katolikus 89.15; református 80.6; ágostai 87.; görög katolikus 52.56; unitárius 80.53; zsidó 85.66; tehát csak a görög katolikus tankötelesek gyermekeinek iskolalátogatása mutat kedvezőtlen arányt; valamennyi többi felekezetenél több mint 80% jár iskolába. Anyanyelv szerint a magyar és német tanköteles gyermekek járnak isko-

lába legnagyobb számmal. A *népoktatás haladását* mutatja az, hogy 1869-ben írni-olvasni tudott a lakosság 34%; 1880-ban 46%, tehát 12%-al több. Ime, ezek csak egy körből idézett rövid mutatványok a kiváló becsű mű érdekes tudnivalói közül, melyek minden lépten-nyomon lekötik figyelmünket, s melyek megelevenítvén annak tartalmát, felülemelik azt a rideg tankönyvek színvonalán, s kedves, tanulságos olvasmányt teszik nem szakemberek részére is. Csak egy irányban való tüzetes tanulmány és összehasonlítás hiánya az, mit e különben sokoldalú műben részünkről annak fogatkozása gyanánt kell feljegyeznünk: s ez: *az egyes felekezetek részletes morál-statisztikájának teljes mellőzése*. A mű tudós szerzője kimerítőleg ismérteti ugyan, munkájának bevezető részében *Quetelet* ez irányban való vizsgálódásának korszakot alkotó rendszerét, s kellőleg is tudja méltányolni annak tagadhatatlan érdemeit; de művében maga figyelmen kívül hagyta a rendelkezés alatt álló ilyenmű anyagokat. Mélyrevágó, döntő kérdés pedig az a mi szemünkben, hogy egyik-másik vallásfelekezet általános világnézete, mi befolyást gyakorol annak tényleges erkölcsiségére s az elvont tanok milyen ízű gyümölcsökben, milyen értékű morális tényekben mutatják meg erejüket s így mennyiben van jogosultságuk arra, hogy a társadalmi tényezők sorában továbbra is helyet foglalhasanak. Ily szempontokból, mindenesetre szeretnők, ha a mű egy újabb kiadásánál arra is kiterjesztené a szerző figyelmét. Ez irányban való gazdagodás bizonyára csak emelné annak értékét. Megjelent a mű Pozsonyban, Stampel Károly kiadásában. 1884. 616 lap. Ára 4 frt.

— Megjelent az „Evangéliumi lelkesítő tár gyászestekre.” Tartalmaz 18 halotti predikációt, 18 gyászbeszédet, 18 imádságot következő szerzőktől: Dobos János, Lukács Ödön, Farbaki József, Nagy Lajos, Czelder Márton, Molnár Sámuel, Hegymegi Kiss Kálmán, Nagy Imre, Görömbei Péter, Rácz Károly, Gulyás Lajos, Bod János, Margócsy József, Katona Lajos, Fehér Gyula, Halka Sámuel, Szilágyi Márton, Dombi Lajos. — Az előfizetést 1 frt. 50 kr-ával november végeig elfogadom. Azon t. előfizetők, kik példányaikat kemény kötésben óhajtják, 20 kr. kötési árt sziveskedjenek küldeni. Felső-Bánya, 1883. okt. 25. Czelder Márton.

Szerkesztői izenetek.

B. F. Sárközujlak. A fa jó gyümölcsöt teremvén, nem vágatik ki. Egy kicsit néhol praeparáljuk ugyan ízet, de hát ez mitsem tesz. — S. L. Krassó. Levelet irtam. — O. I. Szalóc. Már e hétre vártam. Csak nines talán valami baj? Vagy így a ködös ősszel sokára gyúl a tűz? — H. A. Tarnóc. Jöni fog, csak szíves türelemre kérjük. — Sz. K. Leyda. Valami rövidebbet korábban lehetne közlenünk. Ezt hová küldjük?

PÁLYÁZAT

A miskolci ev. ref. egyház egyik lelkesítő állomására pályázat hirdettetik.

Az ehez kötött javadalom részint készpénzben, részint terményekben 1382 forint. Ezen összegből káplántartásra 300 forint levonván, a lelkesítő jövedelem 1082 forintot tesz. Eszerint az egyház a második osztályba esik.

A pályázók kérvényeiket folyó évi december 10-ik napjáig az alsóborsodi egyházmegye espereséhez adják be *Mező-Keresztesen*.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Luther emléke.“ Osváth I. „Vélemény a népiskolai oktatás két fontos kérdéséről.“ (II.) Kapitány J. „A kecskeméti és nagy-kőrösi ref. egyház pere az iskola felett.“ H. Kiss K. „Bűnbocsánatvásár.“ T. B. „Őszi elmélkedés tárgyaúl a ref. énekkarnak.“ Mártha I. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

Nagy idők szülik a nagy embereket s a nagy emberek teremtik a jövőt. Világtörténeti örök igazság marad ez mindig.

Az az egyszerű eislebeni bölcső, melyre most négyszáz éve sütött fel a szegény bányász-hajlékban isten jóltevő napja, oly világtörténeti kincsé lett, amely előtt ma a tisztelő hódolat kegyeletes érzéseivel borul le az összes protestáns világ. Az a kicsi gyermek egészen gondviselészerűleg születik a „nagy idők“ számára, hogy egy nagy szellemi forradalom eseményeit egyenesen az ő nevéhez kösse a történelem s ezzel nagygyá tegye önmagát, eredeti jogaiba helyezze vissza az embert, szabaddá tegye a lelket, aranytiszttá a hitet, köztiszteletet és általános becsülést szerezzen a „keresztyén“ névnek; szóval, hogy regenerálja a lélek világát, a belső embert, akire maga az Úr is elmondhassa: „Te az én lelkemből szakadt igaz keresztyén vagy!...“

Ime, a felséges missio, melynek betöltésére hívatik el a szegény bányászfiú. Épp akkor születik, mikor istenországának ügye már-már veszőfélben s nyomasztó nehéz köd száll fel a Tiberis mellől s kezdi elborítani a fényes napot a lelki világ egén.

Igen, mert az a magasabb életfolyam, mely ezeröttszáz évvel előbb az Úr szívéből fakadt, messze-térve a forrástól, kicsapott medréből s drága gyöngy helyett iszap maradt a szívek mélyén. A szeretet vallása, mely hajdan csodaerővel, mennyei varázssal szólalt meg a mester ajkán, nem boldogított többé: fénye elveszett, tüze kialudt, hamut hintett rá a hierarchia. Az oltár, melynek zsámolyánál a hívó lélek bűnbocsánatot keresett, bemocskolva, megrútitva; belepte magasan az álacsony érdekek földi szennyne. A hit elcsüggedt, a szeretet meghűlt, a tökéletesség messzeszállt... halotthalavány

lett az egyházban a Krisztus lelke. Szent Péter széken a szabad hit helyett a rabszolga-hitről szólott az íge... „Ti nyomorult, közönséges emberek, tudjátok meg, hogy ti hozzátok igen messze van az ég, földi közbenjáró nélkül nem juthattok oda... ime, én vagyok az, ki elvezetlek... nekem adatott a jog ki- s bejárni az isten előtt a ti ügyetekért. Én oldok és kötözök. Bűnt bocsátok pénzért; átok alá vetek s máglyát rakatok a Krisztus nevében!“ Lám, a Krisztus nevében! aki előtt pedig a földi kincs csak semmi volt, aki soha senkit meg nem átkozott, aki mindenkit szeretett... .

Im, a kor, különösen az egyház erkölcsi képe, mikor Luther, a nyomorúság lélek- és jellemképző iskolájában felnőtt augustinus barát, az isten lelke által kényszerítve, nyilvánosan föllép Róma romlottsága és közfertelme ellen. Hatalmas szellemi erővel rázza meg a bomlott erkölcsű Vatikánt, szava keresztülzúg a bűnös lelkeken, mint mennydörgés a romlott levegőn.

Hogy mi hatása lett aztán az emberiség jövőjére, a közműveltségre, s közelebb a keresztyén társadalmi erkölcsök fejlődésére az egyszerű barát merész föllépésének, elmondja szép tanúsággal a történetírás.

Meg lett törve az egyházi hierarchia abszolút hatalma. Szent Péter széke nem lett örökre az egyházi és világi uralom központja. Az ember visszaadatott önmagának, a sokáig bezárt evangelium, az emberiség e közös palládiuma, megnyílt előtte, s e drága forrás enyhítő cseppjeivel megolthatta közvetlenül lelkének szomját. A gondolat szabaddá lett, a lélekről leszakadt a nyűg és repülhetett magasan, szabadon, mint a boldog madár. A hit és jócselekedet megnyitotta újra az eget s a szegény bűnbánó most már közvetítő nélkül is megnyerhette a bűnbocsátó kegyelmet. A szeretet járta be ismét a világot... mintha csak az Úr kebelén nyugvó kedves tanítvány mozdulna ki újra Ephésusból, hogy elmondja megbízatását, a jövő áldását, az istenország nagy titkát: „Fiaim, szeressé-

tek egymást!....“ Az ige hatott, követőkre talált; új zászló bomlik ki a Sionon; a nemesen hívók megértik a jelt, seregelnék alá szent vágygal, mert az egyén lelki szabadsága, az emberek fiainak egyenlősége, a népek testvérisége, az általános emberszeretet van felírva rá. Ennek az ígének testté kell válni, realizálódni kell az emberiség szellemében, új törekvésében, küzdelmeiben, életmozgalmaiban... Ez a nagy szívek dogmája s az emberiség jövőjében bízó nagy lelkek vigasztaló várakozása!

Igy fejlik ki a XVI-ik század vallásmozgalmából a protestantismus, mint a felszabadult ige élő alakja, mint a Krisztus lelkének új kijelentése, mint az okos hit és tudás vallása. Tanai örökre tiszteltté teszik előttünk ama lánglelkű hősök emléket, kik nagy jellemök erejével harcolva, alapítóivá lőnek a protestantismusnak.

Egy ily kiváló szellemnek, a protestantismus rendithetlen bajnokának és egyik megalapítójának, a nagy Luthernek négyszázados születési emlékére rendez most ünnepet az ág. ev. testvéregyház. Koszorút köt a hála legnemesebb virágaiból és oda nyújtja ünnepi érzelmmel a wittenbergi hithősnek, kinek jó szelleme ma is ott viraszt a protestáns ügyek mellett, izgat, lelkesít örök igazaink védelmezésében s tiltakozik a fenkölt szellem nemes tüzével a cselekvés ellen, mely a szabad gondolkozást, a lélek istentől nyert örök jogát támadja meg... Luther ünnepe ma a keresztyén műveltségnek és felvilágosodásnak, a lelkiismeret szabadságának ünnepe!

Föl mindnyájan, emeljük magasra a kibontott zászlót, a szabad gondolkozás és szabad szó jelvényét! Ott a Rajna partján az a wormsí ére, Luther földi porhüvelyének monumentalis alakja, mit néhány évvel ezelőtt emelt a nagy ember emlékének a német nemzet kegyelele, integet ma felénk: „Előre a Krisztus nevében, minden a tiétek, ti pedig a Krisztuséi, a Krisztus pedig az istené. Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak adni nektek országot!”

Megyünk mi is, a Kálvin szellemi gyermekei, örömben és búban hű testvérek, és szent pietással álljuk körül az emléket. Hiszen az a közel négyszázéves mult, mit a történet rólunk leír, tanúja, hogy együtt küzdöttünk, együtt szenvedtünk; hitünk, lelkiismeretünk védelmezésében összefolyt vérünk, s annyi keserű bujdosás és kínos szenvedés után is — megmaradtunk és élünk... Minél jobban irtottak bennünket, annál jobban nőttünk; minél szenvedélyesebben szívták vérünket, annál inkább erősödöttünk. Ha testvérek tudtunk lenni a bajban, testvérek tudunk lenni az örömben is.

Most, mikor már a szabad gondolkozás világában a tekintély és erőszak elvének uralkodása

lejárt: építsük tovább a béke művét, a protestáns hit, tudomány és műveltség templomát, ezt kívánja tőlünk a Luther szelleme, ezt az ő négyszázados emléke. A léleknek missiója van, sokat kell még tennünk, míg az a missió betelik... a protestantismus az örök haladás elve.

S éppen most, mikor egy sok tekintetben irányt vesztett kor túlvitt szellemi libertinismusával állunk szemben, ha valaha szüksége volt a Krisztus egyházának Luther erélyére, tudományára és lelkesülttségére, hát ma van. A harc, melyet a nagy férfiú annyi dicsőséggel harcolt meg, most is tart, átszállott az tana és szelleme örököseire és a késő unokáknak győzni kell, vagy szégyenülten állani meg a nagy férfiú emléke előtt.

Az igaz akaratnak és lelkesültségnek határt mi sem vet. Amit az igazság lelkétől áthatott ember akar, annak létesülnie kell mindenáron. Ime itt van a Luther nagyságának nyilvános titka. Egyesüljünk ma vele hitben, akaratban és a cselekvés erejében és teljesülni fog a hívó lelkek várakozása, egy szebb és boldogabb jövő édes reménye. Ne hordjuk mindig ajkainkon a panaszt, hogy erre felette nehezek az idők... Az idők csak azért nehezek, hogy mi nagyobbak és jobbak legyünk az idők-nél. Ha komolyan akarjuk, az idők megfognak javulni!

Osváth István,
szalóci reform. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a népiskolai oktatás két fontos kérdéséről.

II.

Midőn az irodalmi kör azon kérdést vetette fel: a reáltantárgyak az osztatlan vagy is egy tanítóval bíró népiskolában tankönyvek vagy olvasó-könyvek alapján tanítandók-e? még akkor az országos tanítógyűlés nem tartotta meg második nagyszabású értekezletét, hol több fontos tanügyi kérdések között, ezen fentírt tétel felett is hosszas vitatkozás és eszmecsere után abban történt megállapodás, hogy igenis a reáltantárgyak olvasó-könyvek alapján tanítandók az egy tanítóval bíró népiskolában. (Lásd e lapok 39. számának tanügyi rovatát).

Egy országos tanítói gyűlés határozata, egyező véleménye után, az ellenkezőt állítani — mint ezt Hegymegi N. teszi — céltévesztett dolog lenne.

Az eszmék tisztázása végett azonban nem lesz felesleges, ha én is elmondom igénytelen nézetemet arról, *hogyan* lehet olvasó-könyvek alapján a reáltantárgyakat tanítani?

Reáltantárgyak: földrajz, történelem, természetrajz és természettan. Lássuk egyenkint mindeniknek tanítási menetét.

A földrajz tanítása térkép vagy műföldgömb nélkül nem képzelhető, nem lehetséges; hacsak a tanító azt táblára való rajzolás által nem pótolja. A

jó térképen mindaz föltalálható, róla leolvasható, amit népiskolának tudnia kell, amire egy, a népiskolából kikerült egyénnek, földművesnek, vagy a gimnáziumba, polgári iskolába menendő tanulónak szüksége van. Ott van p. o. a megyei térképen a járás, az azt alkotó helységek, a többi járások. A megye határa, hegyei, folyói, tavai, szóval felszíne. A megye székhelye, nevezetesebb városai, vasútai, adóhivatal, posta, távirda. Éghajlatát, terményeit — a térkép jeleiből: hegy, víz, szélességi fokok — a tanító élőlírással pótolhatja; az éghajlatból következő a terményekre, ebből a lakosok főfoglalkozására. Éppen így a kerület, ország, földrész ismertetését a térképről, a földrészek egymáshoz való viszonyát, fekvését a földgömből igen szépen, a gyermekek által könnyen felfoghatólag könyv segítségével nélkül is megismertetheti. Még az egyes nevezetesebb növények tenyésztési helyét is megmutogathatja a térképről; nevezetesen a pálma, olajfa, citrom, narancs, szőlő, gabona, tölgy, bükk, tűlevelű fák északi határát; az eső egyenlítőfelőli határát. S ha még ezekkel nem elégszik meg, Schneider képes atlaszából minden földrésznek emberfajait, állatok készített különféle eszközöket, evőszereket, műszereket, fegyvereket stb.; az ott termelt növényeket, állatokat, ásványokat. A földgömből, vagy ha az iskolának módjában van megszerezni, a Telluriumról megmutogathatja a földforgását, nappal, éjjel előállítását, az évszakok keletkezését, nap- és holdfogyatkozást; holdváltozást sat. Rövidebben szólva: a földrajzot nem kézi-könyvből, hanem a hozzá szükséges taneszközökről kell tanítani.

A reál-olvasókönyvben felveendő földrajzi olvasmány a III. osztály számára Magyarországot, a IV. osztály számára Európát, a V. osztály számára az öt földrészt, a VI. osztály részére a földgömből a fentebb említett részeket közölné. Az olvasó-könyvben azok volnának megemlítve különöbben, melyek a térképen nem láthatók, állatok, növények, ásványok, ásványos vizek, bányák, népviselet, szokások sat. vonzó leírásban. A tanítandó olvasmányt a tanító földrajzi óra előtt elolvassa, hogy tartalmát teljesen ismerje; térképen fölkeresi a nevezett helyeket. Tanítványai közül minél többel elmondhatja térképről az általa tanított, az olvasmány tárgyát képező tananyagot; midőn eléggé begyakorolta, akkor az olvasó-könyvet elővetteti, maga felolvassa, majd tanítványaival felolvasztatja s végül a fogalmazási füzetbe leírattja. A dolgozatot nagy figyelemmel átnézi és kijavítja, mind tartalmi, mind alaki tekintetben.

Igaz, hogy kevesebb munkával esnék meg a tanító részéről, ha azt mondaná — mint ma is teszik sokan — hogy tanuljátok meg ettől eddig; de itt nem az a kérdés, hogy kényelmesebb a tanítónak, hanem az, hogy érti s tanulja meg könnyebben a tanítvány, hogy van a megtanultaknak nagyobb sikere s eredménye?

A történelem tanítását sokan a földrajzi tananyaggal hozzák kapcsolatba és ezt részben lehet is célszerűen eszközölni, mert a száraz földrajzi helyek megemlítésénél az ott történt történelmi esemény elbeszélése érdekesebbé s vonzóbbá teszi a földrajz tanulását; emellett némi történelmi ismeretet is nyújt, p. o.: Munkács, Szerencs városok szemléltetése alkalmával a magyarok bejövetelét s az ott történt megpihenést; Egernél Dobó, egri nők; Pataknál Rákóczyak; Nagyváradnál Szent László; Amerikánál Kolumbus, Franklin sat.

A népiskolában nem cél rendszeres, chronologiai vagy időrendi történelmet tanítani, annyival inkább, mivel ezt mai napság az algimnáziumban sem teszik és még azok sem kívánják, akik kézikönyvek alapján akarják a történelmet tanítani; hanem biographicus alakban, azaz életképekben kell nyújtani a történelmi eseményeket és ezt olvasó-könyv alapján el lehet érni, hiszen az olvasó-könyveknek mai napság legsikerültebb darabjai éppen a történelmi tananyagot tartalmazzák. Az itt felveendő olvasmányokban nem szükséges az eseményben szereplő király vagy más személy címét venni fel, p. o. a tatárjárás leírásánál Gáspár János „Meghálald szüleid jótéteményeit” című olvasmányban közli a tatárjárás siralmas emlékeztetét, IV. Béla futását Ausztriába, Horvátországba és a Dalmát szigetekre, majd visszajövetelét a hazába s végül az ország felvirágoztatására tett intézkedéseit: a hálás fiak által édes anyjok megmentését. Ha ezen olvasmányt a tanító szabadon, átérezve, egész bensőséggel elbeszéli, tanítványai könyvekre fakadnak, úgy emlékekbe vésődik s marad ez a szomorú esemény, hogy soha el nem felejtik. Tanulást merítenek belőle, hogy a hazát egyetértő akarattal lehet az ellenségtől megvédeni s az egyet nem értés veszélyt hoz reá sat. Az érzületre vagyis kedélyre is hat, tehát a történelmi tanítás célja el van érve.

Miféle történelmi tananyagot vegyen fel az olvasó-könyv írója, az e cikk keretén kívül esik, az a reál-olvasókönyvek készítése módjának tervezetéhez tartozik, mely a tanítói értekezletek, ezek útján a jövő országos tanítói gyűlés végleges megállapodására, illetve határozatára van bízva.

A történelmi olvasmány kezelése kevésben tér el a földrajzitól. Érzelmeteljes elmondása az eseménynek, kikérdezése, egybefüggő elbeszéléstetése a tanítvány által; a történelmi személyeknek képekben való felmutatása, a történelmi hely kijelölése a térképen. Az eseményhez illő költemény magyarázat után való beemlézése, a darab az olvasó-könyvből, vagy más gyűjteményből vétetnék. A történelmi tananyag is lefogalmaztatik, az magában érthető.

A természetrajz éppen azon tananyag, mely olvasó-könyv alapján a legszebb sikerrel tanítható. A beszéd- és értelemgyakorlatok, valamint az ábécé, II., III., IV., V. és VI. osztály számára készült olvasókönyvek tananyagát mai napság nagyobb részt az állat-, növény- és ásványország szolgáltatja, tehát éppen azok a részek, melyek szorosan a természetrajz körébe tartoznak.

Ha az ezekből felvett részeket, melyek nem szükséges, hogy rendszerbe foglalt dolgok legyenek, — de ezt is lehet, ha tetszik eszközölni — mint a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításánál előbbi közleményemben kifejtém — szemléltetés útján közli a tanító, sokkal többet tett, mint azon vidéki egyén, kinek mult évben vizsgáján valék, tanítványai fújták könyv nélkül a Búza János tanár által írt jeles természetrajzi kézikönyvből a macskát, medvét sat. szóról-szóra; midőn kérdém: mutasd meg az ábrán, hol az erdei medve? nem lelte, nem ismerte, pedig az ábra mindig a falon függ; nem lelte, mert nem az ábráról, hanem a könyvből tanulta meg. Ime, itt a könyv nélkül való tanítás következtetése; ítélje meg a szíves olvasó, nem többet ért volna-e, ha a maga szavaival mondja el a gyermek? Hijába! az ahoz nem értők a vizsga eredményét, fájdalom, még mai napság is sok helyen abból itélik meg, hogy pereg

a tanítvány nyelve. A kézikönyvből tanítók pedig sokan azt hiszik, hogy a tanítónak nincs más teendője, mint kihagyni a leckét és felkérdezni. A többi a kézikönyv dolga. . . . Azért félnek s irtóznak a reáliáknak olvasó-könyvek útján való tanításától; azért mondják: hogy nem lehet, nincs rá elég idő. . . . pedig csalódnak. Mondhatom, nem légből kapva, hanem tapasztalásból, hogy semmivel sem lesz több dolguk, mint van ma, ha az olvasó-könyvből fognak is tanítani. Sőt időt nyerne; mert amely drága időt most külön az olvasásra, majd a természetrajzra vagy egyéb reáltantárgyra szentelnek, azt egyesítvén, több idejük jut s így mind az olvasást, mind a felvett tananyagot egyszerre kezelve, jobban begyakorolhatják és tanítványaikat sem terhelik túl a kézikönyvekben foglalt tananyag lélekölő emléztetésével. Hiszen igen régi mondás: a betű megöl. És mégis öljük vele tanítványainkat, sok jeles paedagog és tankönyv-író tiltakozása dacára. Aki nekem nem hiszi el, hogy a természetrajzot nem kell könyv nélkül betanultatni, olvassa el a dr. Soltész János által írt természetrajz előszavát, megtalálja ott világosan, hogy *„Az csak senkinek sem fog eszébe jutni, hogy egy ily természetrajzi népiskolai könyv tartalmát a gyermekekkel betanultassa; de annyit, igenis, meg lehet kívánni, hogy a növendék az olvasmányi darabot elolvassa, azt saját szavaival felmondja, sőt le is írja.* Búza János természetrajzi kézikönyvében — pedig kézi- és nem olvasó-könyv, mint a Soltészé volt — ezt mondja: *Ezen könyv nem könyvnélkülözésre, vagy pusztán olvasásra van készítve, hanem, hogy a növendékek előtt felmutatott tárgyak-, vagy ábráknál szövegül szolgáljon.*

A természettan akár kézi- akár olvasó-könyvből tanítva, kísérlet nélkül alig ér többet a semminél. Kísérlet nélkül a szöveget tanítani különösen ezen tantárgynál, céltévesztett eljárás lenne; ugyanazért népiskolában kísérleti természettan való, vagy is olyan, hol az egyes tünemények előállítása, minden tudományos rendszer nélkül, a legegyszerűbb természetani eszközök segítségével történik. Rendszeres természetant a felsőbb iskolákban — aminő a felgimnázium és az akadémia — kell tanítani.

A természettan tárgyát, a természeti tüneményeknek, ezek törvényeinek és okainak tanítása képezi. Tünemény, törvény és ok, három különféle elnevezés, de egymásból folyó mozzanat. A tünemények ismeretére két úton lehet eljutni, u. m.: szemlélet és kísérlet útján. A szemlélet által oly ismereteket szerezhetünk meg, melyeket a természet minden kísérlet nélkül előnkbe tár, p. o. a fáról a falevél leesése; kísérlet útján pedig oly tüneményeket, melyeket magunk állítunk elő, p. o. a kezünkkel felhajított lapda. Itt a *tünemény* a leesés; az *ok* a föld vonzó ereje; a *törvény* pedig: minden test a földfelé siet sat. sat. . .

A reáolvasó-könyvben a természettan köréből vett olvasmányban érdekesen, a kedélyre hatólag, elemi nyelven leíratnak a tünemény főbb mozzanatait, az ok és a törvény, végre a közéletben előforduló alkalmazás, ha olyan a tananyag, a babona irtása, p. o. a csodaeső, égháború ellen való harangozás stb.

E cikk körén kívül esik a tananyag meghatározása; itt csak azért érintettem röviden ennyit is, hogy bebizonyíthassam azt, hogy csakugyan lehet olvasó-könyv alapján a természettudományok körébe eső részeket tanítani ily módon:

Az olvasmányban foglalt tananyag megérteté-

séhez szükséges kísérletet előállítja a tanító vagy *vett*, vagy ami még jobb, a *maga által készített* taneszközzel, p. o. függőmérték, vízszintező, lejtő, emeltyű, inga, álló-, mozgócsiga, szélpuska, Héron-lapda sat. segítségével a tüneményt elmondhatja tanítványaival — segítvén őket alkalmas kérdésekkel — mindazt amit láttak, ebből kifejtí az okot s végre a törvényt, mert szükséges a népiskolából kikerült egyénnek is tudnia, miért történik valami. Gáspár János, a IV. osztály olvasó-könyvében „Miért“ cím alatt közöl néhány természetani darabot vagy is leckét. Azután a kérdve kifejtés után elmondhatja a tanító egybefüggően tanítványaival, majd felolvastatja az olvasó-könyvből, végre írásbeli feladatúl kihagyja.

Végül annyit látok szükségesnek még megjegyezni, hogy a több tanítójú vagy osztott iskolában a kézikönyvek segítségével való tanítás célszerűbb; mert hiába, a szakkönyvekben a tananyag szélesebben s bővebben van közölve, jobban kimeríti a tantárgyat, több ismeretet közöl, mint az olvasó-könyv. Itt ideje is több jut úgy a tanítónak, mint a tanulóknak a tantárggyal való foglalkozásra; de az egytanítóval bíró iskolában, kivált olyanban, hol a tanító egyszersmind — hogy egyebet ne említsek — énekező is: a templomi, temetési szolgálat sok idejét igénybe veszi, úgy, hogyha kézikönyvekből tanít, igen kevés az, amit az íráson, olvasáson, számoláson és valláson kívül feldolgozhat, vagyis a reáliákból értelmesen betaníthat; innen van az aztán, hogyha vizsgálni mennek az iskolát, mindig az elejét kérdezi a tanító a könyv nélkül valóknak, mert a tanítványok ott tudják; a kimutatásban pedig igen sok tananyag fel van sorolva.

A jó olvasó- vagy jó kézikönyv igen megkönnyíti a tanító munkáját, az tagadhatatlan; de akár olvasó- akár kézikönyv segítségével tanítson a tanító, főddolog, hogy ő maga sokat tanuljon, elkészüljön minden leckére; mert hiába, csak azt lehet sikeresen s jól megtanítani, amit maga is tud az illető tanító. A jó, szorgalmas tanító többet tanít minden segédeszköz nélkül is, mint a tanulni s tanítani nem szerető, hanyag, a világ minden tankönyvével vagy segédeszközével.

Kapitány János.

TÁRCZA.

A kecskeméti és nagy-körösi ref. egyház pere az iskola felett*).

A kecskeméti és nagy-körösi ref. iskoláknak mikori felállítását s egymáshoz a régiebb időkben minő állását, az adatok hiánya miatt nyomosan meghatározni nem lehet. Mert valamint bizonyos az, hogy Körösön már a XVII-ik században is felsőbb tudományok encyclopaediája taníttatott a/, s deákjaik 1655-től fogva több mint egy századon keresztül rektóriákra jártak (jelesül Némedi, Kis-Ér, Veres-egyház, Ráckevi, Szentes, Fülöpszállás, Szabadszállás, Kun-Szent-Miklós, Duna-Vecse, Makó, Dömsöd, Tótfalu stb. helyekre): ugyszinte a nagym. magyar kir. helytartótanács-

*) Tavaly a nagy-körösi iskoláról írván, megígérttem, hogy a nagy-körösi és kecskeméti ref. egyházak között az iskola fölötti perről írni fogok; ez ígéretem beváltásául szolgáljon ez az eredeti s a kecskeméti ref. egyházmegye levéltárából merített közlemény. H. K. K.

a /. alatti folyamodás kapcsolmányai L. M. N. O. P. Q (Ezen és alább hivatolt iratokat nem láttam). H. K. K.

nak Pozsonyban, 1753. május 26-ikán kelt intéző levele nyomán b/. melyben t. i. Kecskemétről „*Altiores scholae ibidem habitae, et paedagogi togati*“ említettnek; és más ide tartozó irományokon c/. indulván el, kétséget nem szenved, hogy ámbár a körösi iskola az időhöz és a körülményekhez képes sokszor erősebb és virágzóbb volt, úgy, hogy némelykor a kecskeméti tanulók is abba menének által; de a gimnáziumi jognak gyakorolhatására nézve Kecskemét felett semmi elsőséggel nem bírt. Amint ezt az 1835-iki egyházkerületi közgyűlésből 15-ik szám alatt kiküldöttek is d/. tudósításuk végén így írják: „E kimerítő nyilatkozatásokhoz a főtiszt. consistorium részéről, igazságos világosításképen ezt vélnénk még hozzá adhatni, hogy mind a kecskeméti, mind a körösi iskolákban a philosophiai encyclopoedia formában tanított tudományok egyforma kiterjedésben tanítottak legyen mindeztideig; és hogy *ezen oskolák közül egyiknek is másik felett soha semmi elsősége nem volt.*“ (Acta nro 26. — Nem láttam ezt sem. H. K. K.).

A jegyzőkönyvek bizonyítása szerint, több ízben tanácskoztak egyházi és világi előjáróink egy annyira szükséges kerületi főiskolának alapításáról; de számtalan akadályok miatt ezen üdvös szándék nem sikerült.

1782-ben junius 29-ikén *Pilisén* tartott közgyűlésben nagy küldöttség neveztetett ki s július 23-ikán össze is ült Nagy-Bócsán egy középponti nagyobb iskola felállítására tervének kidolgozására; de munkálkodásának azon jelen volt körösi és kecskeméti küldötteknek elsőség fölötti vetélkedése miatt fogamatja nem lett. d./.

1808-ban az egyházkerületi elnökök felszólítására mind a két iskolába, két esztendőre szabott *encyclopaedicus cursus* vitetett be, melyben a theologiára és philosophiára tartozó némely tudományok a debreceni mód szerint rövid kivonatban taníttatának. Ezen tanításmód azonban 1811-ben a debreceni iskolában megszűnván, Kecskemét is a kerületi előjárókhöz intézett kérdés és azon válasz után, hogy az érintett tanításmód által a cél immár el nem érődik, azt megszüntette; Körös pedig tovább is folytatta. e./.. s így lett, hogy Kecskemét a tanítandókra nézve alsóbb iskolai körbe vonulván vissza; Körös tanuló ifjai pedig a két esztendő philosophicus encyclopaedicus cursus elvégzése után, szinte ugyan még philosophiát tanuló, de 3-ik esztendő diákoknak vétetvén be Debrecenben: emiatt — a gimnáziumi jog egyformasága mellett is — Körös Kecskemét felett elsőséggel bírt láttatott.

1828-ban Pesten tartott kerületi közgyűlésben a kecskemétiak azon kérést terjesztvén elő, hogy most, midőn új és emeletes oskolaépítéshez akarnak fogni: méltóztassék a közgyűlés az iránti véleményét kijelenteni, hogyha valamikor ezen egyházkerület kebelében főiskola állíttatnék föl, reménylhető-e, hogy az Kecskemétre tétetnék? hogy így az építést úgy kezdhethné, hogy akármikor is e célhoz képest folytatni lehessen. A közgyűlés kedvesen vette e kérdést s

küldöttséget nevezett ki f/. mely Kecskeméten megjelenvén, az egyházi előjárókkal egy nagyobb iskola felállításáról tanácskozzék. (828-iki prot. nro 36.).

Ezen küldöttség tisztében eljárván, bemutatta tudósítását a Pesten 1828. augusztus 4-ikén tartott kerületi kisgyűlésre, 3 kapcsolványokkal (acta nro 2.), ugymint:

/. alatt a kecskemétiak által írásban foglalt ajánlások következő pontokban:

a) Szabad fundus, a tervhez képest kívántató nagyságban.

b) 12 öl épületnek maguk költségén tétele, melyet noha a szükséghez képest csak egy emeletre kívántak volna fölvenni; most azonban a küldöttségtől megértvén, hogy a főbb iskola 2 emeletű lésszen, azt szinte maguk erejével 12 öl hosszúságban 2 emeletre is megtétték.

c) Az ócska épületeket további használatra, avagy jövőben azok elbontatván, az épület-szereket az új-iskolára átengedik.

d) Két oktató fizetéséről s lakhelyéről állandóul gondoskodnak.

e) Az alsóbb iskolákat tanítandó deák ifjak megjutalmazását magukra veszik.

f) Jelenleg 24, az építés elvégeztével pedig 30 ifjak tartásáról (alumnium) fognak gondoskodni.

g) Az iskolán kívül építendő főzőháznak telket adnak, s végre

h) Az iskolát minden kitelhető módon segitendik.

///. Főtiszteletű Báthory Gábor úr javallata a kecskeméti iskolának eszközrendő segedelem-kütfőkre nézve:

1) Az egyházvidékek 30 tanuló tartását reménylhetőleg magukra vállalnák.

2) Legatiokból bejönne a 3 ünnepen körülbelől 5775 forint.

3) Búza-kéregetés az egész egyházkerületben és bor annak bortermő helyein.

4) Canicularis supplicatiók jövedelme.

5) A nagyobb birtokú nemesek évenkénti segedelem végett megkerestetnének.

6) Az iskola könyvtárának gyarapítása végett az uraságoknak s lelkipásztoroknak szabad ajándékaik mellett, a papságra kijelölt ifjak, a rendes papságot nyerők, valamint a végzett iskola-rectorok is, bizonyos csekély fizetésre lennének kötelezendők.

///. Az építendő új iskola miképi felosztásának s elrendelésének terve.

Az említett kerületi gyűlés örömmel vevén a kecskemétiak ajánlását; ahelyett, hogy a javallott segedelmi kütők pontjaira kiterjeszkedett volna, általában elhatározta: „*hogy a szent cél elérésére minden lehető jó módokat és eszközöket előveend*; jelesül pedig:

a) annak idejében a község királyi engedélyért folyamodand;

b) tehetősebb hitünk sorsosít segedelmezésre s alapítványtételre az egyházvidéki gondviselők és esperesek által felszólíttatja;

f/. Gr. Wartensleben Károly főgondviselő, Báthory Gábor püspök, Kármán Pál, M. Kossa Sámuel és Fodor Gerzson urak.

b /. 5. alatt.

c /. Superint. iskola inspector tudósítása /. alatt.

d /. T. Madarassy István és R. Markos Pál egyházvidéki gondviselők; továbbá Papp Mihály, Szeles Sámuel, Gyenes József esperesek és ifjú Báthory Gábor, ker. jegyző.

d /. alatti tudósítás.

e /. alatti tudósítás.

c) egy oktatói szék felállítására az énekes-könyvek jóvedelmein kívül, más fundusról is fog gondoskodni.

Ugyanezen gyűlésből a még be nem adott épület-rajz és költségszámításnak a kecskeméti befolyásával leendő megnézésére a két egyház és Bárczay Pál úr kiküldettek. (1828. 4-ik pont). (Folyt. köv.). **H. Kiss Kálmán.**

Bűnbocsánatvásár.

1517.

— Thoma alkalmi költeménye. —

A pápának Rómában
Sok, nagyon sok pénz kell,
Bűnbocsátó cédulát
Nosza, ír szent kézzel.
Édes-bűnös világnak
Bánatkönyve nyomban
Fényes aranyeseppekké
Válják Némethonban!

A mainzi érseknek is
Pénz kell, bárhol vegye;
Palliumot a pápa
Nem küld csak ingyenbe.
Portékája drágán kél:
Egy-egy öltés rajta
Épességgel száz arany,
Még pedig jófajta.

Augsburgban Fugger is
Kölesön pénzét várja,
Mit az érseknek adott,
Ki lett üzlettársa;
Bűnök váltság-díjait
Beszedi a bankár,
Haszonbérbe vette ki,
Az okmány írva már.

Zárdákban is fogy a pénz,
Bár koldúl sok barát;
Szent Domokos tartja ott
Velők az udvarát.
Útra küldi, akinek
Jó harsány a torka,
Bűnbocsátó cédulát
Árulgatni sorba.

Jámbor nép, csak törd magad,
Amíg győződ szusszal;
Lásd el magad pokolból
A mennybe passzussal.
Hogy aztán, szegény bűnös,
Mi történik veled, —
Ki bánja azt? Ki kérdi,
Vajjon, mi fáj neked? . . .

Mennyet így vesznek-adnak
Árán bűnös pénznek;
Pápa és pap vásári
Zajban így miséznek. —
Ki lesz aki föllép majd
És magát elszánja
A nagy műre, hogy tiszta
Legyen az Úr háza?

Bűnbocsánatárusok
Zajos pénzhaszárja
S kelő népmoraj elhat
Egy csöndes cellába,
S felkölti a barátot,
Aki ott elmereng,
Majd haragra lobbanva
Szól, hogy a cella reng:

„Vigyázz, kalmár, mert hamis
A pénzed és kelméd,
Azt a zajos nagy dobot,
Jobb, ha nem pörgetnéd. . . .
Most mindjárt összetöröm!
Számolsz velem, jövel,
Csordultig telt a pohár
És neked bukni kell!”

T. B.

KÖZÉLETÜNK.

Őszi elmélkedés tárgyául a ref. énekkaroknak.

Tagadhatatlan, hogy az éneklés, ha az ihletésből, Isten iránt való mély vonzalomból történik, egyik fő kiegészítő része istenitiszteleatunknak; de akkor is csak úgy, ha a gyülekezetnek mindenik tagja hangterjedelmét ismervén, azt áthágni, illetőleg túlszárnyalni nem törekszik.

Nincs szebb, meghatóbb zene az emberi hangnál. Nyilas azt mondja:

A templomban . . . . .
Megzendül a hálának;
Dicséretet zengedezvén
A teremő nagy nevének!
És a csöndes ének hangja
Szívet indít — s oly megható,
Kivált midőn azt éneklük:
„Óh könyörgést meghallgató!”

Felmagasúl ekkor a lélek s Istenhez tér.

Tapasztalás szerzés végett tett utazásaim alkalmával többször volt alkalmam bizonyos egyházakban ünnepi istenitiszteleteken résztvenni, s szomorúan tapasztalni azt, hogy az éneklés a legnépesebb egyházakban renyhén, mondhatni fűlsértőleg ment, mivel a gyülekezetnek legnagyobb része a vezérhangon énekelni nem bírván, vagy az ő tetszése szerint alkotott dallamon, vagy pedig a legnagyobb rész az al-oktáván volt kénytelen énekelni. Ilyenkor aztán nem hogy ihletesség szállna meg az embert, lelke felmagasulna, s a gyülekezet éneklése imaként szállna fel az egekre a Mindenható trónja elé, de a finomabb hallérzéssel megáldott egyéneket bizonyosan elriasztja a templomi istenitiszteletek gyakorlásától is. Voltam ellenben oly egyházakban, melyeknek istenitiszteleatükön való megjelenésem alkalmával Sveic jutott eszembe. Az alig 60—80 egyénből álló gyülekezet majd művészi, majd pedig természetes öszhangzatban oly lélekemelőn énekelte el a kinevezett zsoltárokat, hogy aki azt hallotta, szívéből még az Isten iránt való tisztelet, a a szép iránt való érzés ki nem halt, önkéntelenül áhitatra ragadtatván, leborúlva imádtá jóltevő Istenét.

Miért nem mehet végbe legalább a vasárnapi s ünnepi istenitiszteleat ilyenképen minden ref. egyházban? Hol keresendő az ok? Lehet-e ezen segíteni?

Igenis lehet: 1-ször. Az annyira elharapódzott vasárnap és ünnepi munkákra hozott és szentesített törvények érvényesítése által.

2-szor. Ott vannak a tanítói énekkarok; ezeknek hivatásuk kitűzni e fontos célt, s igyekezni azt mielőbb elérni; a célt igen, mert azzal egy nevezett énekkar sem felelt meg még hivatásának, hogy az évente kitűzött 5—6 darabot megtanulván, gépiesen elénekelni tudja.

Több tanítói énekkart ismerek; de legjobban a felsőborsodi egyházmegyében levő „Bánvölgyvidéki ref. tanítói énekkart,” s nem hízelgek, ha kimondom, hogy az általam ismert tanítói énekkarok közt egy sem tanusított annyi ügybuzgóságot, szorgalmat, mint ez. Alakult, mint eredeti jegyzőkönyve mutatja, „Éneklési tökélyesbülés végett.” Válogatott darabjait el is éneklí művésziessen; de ezáltal segített-e a bajon? Ragályos betegségben sinlődő egyházi énekeink eredetiségének visszaállítására, gyülekezeteink zűrzavaros éneklésének szépítésére megtette-e a kellő lépéseket? Nem; pedig minden tanítói énekkarnak ez volna célja, illetőleg *ennek kellene lenni.*

A cantus-gyűléseken tehát ne csak az egyes darabok sokszor gépileges betanulására fektetessék a főszűly, de arra, hogy mindenik tanító — ki talán vagy alkalomhiány, vagy anyagi viszonyai miatt, nem képezhetette ki magát e téren annyira, hogy egyházában énekkart szervezni képes volna — ismerkedjék meg a zeneelmélettel, amennyire lehet az öszhangzattannal, s ami fő, valamely hangszerrel, hogy így képes legyen legalább énekeinket egyházközségében alakított népénekgyűléstének betanítani, s ezáltal énekeink ráismerhetetlenül elferditett dallamát eredetiségére visszavinni, széppé, kellemessé tenni, s odahatni, hogy a gyülekezetnek mindenik tagja, az istenitiszteleteken való megjelenése alkalmával, az éneklés ideje alatt is lelki gyönyört élvezzen.

Ha ez így lesz, nyugodtan nézhetünk új énekeink új dallamaira is, s ha fáradságainkat siker koszorúzza, kevés idő múlva nem lesz ref. egyház, mely énekkart nem mutathatna fel, s kitartó szorgalom mellett haladni fogunk nyomról-nyomra a szép és kellemes öszhangzatos éneklés teljes meghonosításában.

A közeledő hosszas téli esték igen alkalmasok erre nézve; egyházaink között pedig alig — vagy igen kevés — van olyan, melyből 16—24 hasznavehető egyén ki ne kerülne s örömmel ne sietnének Apolló zászlója alá, mert a

Mely szíven nincs a
Dalnak sem hatalma,
Ott minden érzés
Végkép ki van halva.

Mártha István, ref. tanító.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Rácz József*, nyug. monoki lelkész, folyó hó 1-én elhunyt Erdőbényén, több évi kínos szenvedés után. Ő sem sokáig örvendhetett önálló pappá lételének, mert alig pár évi lelkészkedés után kénytelen volt helyettes kéri — súlyos betegsége miatt — s teljesen felhagyni minden papi teendő végzésével. Azóta szülőföldjén, Erdőbényén töltötte beteges élete rideg napjait, éldegélve szegényesen s költve sokat orvosságra azon néhány száz frtból, melyet nagy takarékosággal még helyettes lelkészkedése idejében összeszerezgetett s ama kevés jutalékból, melyet évenként a monoki helyettes lelkész juttatott neki az ottani papi jövedelemből. Családja nem lévén, azon 114 forintot, mely ötét még Monokról illette volna, az erdőbényei ref. egyháznak hagyományozta. Édes anyja pedig — özv. Rácz Jánosné — ez alkalomból 250 forintos alapítványt tett, szintén az erdőbényei egyháznál, fia emlékére, azon pénzösszegeből, mely fia halála után arról reá maradt, mint egyedüli örökösre. Az ily nemes tett önmagában hordja jutalmát. Az elhunynak pedig legyen könnyebb a föld, mint volt az élet. — *Stenczel Hugó*, késmárki lyceumi felügyelő elhunytáról a következő gyászjelentést vettük: A késmárki ág. hitv. evang. kerületi lyceum tanári kara szomorodott szívvvel jelenti tek. Stenczel Hugó úrnak, a nevezett lyceum érdemdús felügyelőjének, egykori igazgatójának és tanárának élte 76-ik évében, folyó hó 6-ikán rövid betegség után történt gyászos elhunytát. A megboldogultnak hült tetemei folyó évi november hó 9-ikén d. u. 2 órakor fognak az ág. hitv. ev. egyház szertartásai szerint az örök nyugalom helyére kikisérteni. Áldva legyen emlékezete!

— **Luther ünnepélyek.** A nagy német birodalom hónapok óta ünnepel s lelkesedését elragasztotta a szomszéd országok, sőt a szomszéd világrészek protestáns lakosaira is és kihívta maga ellen a római kath. egyház túlzó tagjainak gyűlöletét. Róma nem tűrheti a *Luther* ünnepeltetését s legbuzgóbb fiai el is követnek mindent, hogy beszennyezzék a nagy reformátor képét. Az óriási mérveket öltő protestáns *Luther-irodalommal* szemben vatikáni okmányokból s az írók saját alanyi forrásából *ellenirodalmat* iparkodnak produkálni és szórják a gyűlölet szikráit minden ellen, ami protestáns. De épen ez a legerősebb bizonyíték a *Luther-hódolat* jogosultsága mellett. Az ünnepélyek sorrendjét *Erfurt* kezdte meg, augusztus hó 8-ikán, nyomban *Eisenach* és *Wartburg* következett aug. hó 9-én. A wartburgi várhegyről széthordta a szellő az „Erős várunk. . .” hangját és a völgyben megadta reá a viszhangot *Eisenach* ünneplő közönsége és iskolai ifjusága. Ez utóbbi helyen *Lipsius*, a jenai hírneves theologiai tanár is tartott alkalmi beszédet, amelyben a Rómából jövő támadásokat nemesen ítéli meg; nem a rómaiak hitét, hanem a vatikán politikai

ábrándjait kárhoztatja. A német nép — mondja ő — és a német állam erejének szilárd gyökereit a német reformatio és a német protestantismus képezik. Róma jól tudja, miért gyűlöli a német birodalmat és ennek protestáns császársját Európa más országai felett. Úgy itt, mint az ünnep más helyein (Darmstadt szept. 8—11; Wittemberg szept. 12—14.) tudomány és művészet nemes versenyre keltek a *Luther* hatásának, jellemének kidomborításában s a nyomain fakadó eredmények méltatásában és visszatükrözésében. *Wittembergben* jelen volt — mint a császár képviselője — a porosz trónörökös is s koszorút tett a *Luther* sírjára s szobra előtt beszédet tartott. Kár, hogy az orthodox és rationalis iránynak egymásiránt való féltékenysége némi leverő nyomást gyakorolt itt az ünnepély kezdetére. Nem azt kellett ünnepegni — mint egy szónok mondá valamelyik későbbi ünnepélyen — ami *szétválaszt*, hanem azt ami *egyesít*. Az ünnepélyek *Lipcsében*, *Wormsban* és *Berlinben* vetettek legmagasabb lángokat. Az egyszerű barát, ki egykor fejedelmeket ejtett bámulatba *Wormsban*, megérdemelte, hogy fejedelmek hódoljanak szellemének a birodalom központjában. Tudósok, művészek egymást iparkodtak felülmulni, szindarabok, útcái menetek hirdetik itt is, ott is a nagy reformátor tényeit, akinek a német nép, a német nyelv és irodalom s a német szabadelvűség és tudomány-szomj bizonyára sokat köszön. A városi tanács 50,000 márkát szavazott meg a birodalom fővárosában felállítandó *Luther emlékre* s 100,000-et *Luther alapítvány* gyanánt. Az egyetemes nagy ünnep f. hó 10. és 11. napján megy végbe, amikor *Angol*-, *Skótszág* protestánsai is és pedig minden árnyalatukban hálá-istentiszteleteket és felolvasásokat tartanak. Maga *Schaftesbury* lord, az ünneprendező-bizottság elnöke adta ki erre a rendeletet. De nemcsak ott, hanem Európa összes államaiban ünnepelni fognak a protestánsok *Luther* születése napján; nálunk is — nem egyetemesen ugyan, nem is valami tüntetésszerűen, hanem részint felolvasásokkal a fővárosban (okt. 28., nov. 4. és 11. napjain tartatnak ily felolvasások), részint alkalmi istenitiszteletekkel az összes ág. hitv. egyházakban halálával gondolnak ág. testvéreink a *Luther* nagy alkotásaira s lélekben mi is velők vagyunk. Feljegyzésre méltó intézkedés az, melyszertint a katonaság is rendeletet kapott, ott, ahol ez lehetséges, a *Luther* ünnepélyeken való megjelenésre. *Bécsben* a közös hadügyminiszter is megjelen az alkalmi istenitiszteleten. Így kívánja ezt a vallás- és jogegyenlőség lelke s a német császárral való jó békeség is. De túl a tengeren, Amerikában is felhangzik november 10. és 11-ik napjain az „*Erős várunk nekünk az Isten!*” Az mitsem változtat az ünnepők lelkesedésén, hogy a *Luther* síremlékén olvasható felirat szerint, az ünnepelt nem november 10-ikén, hanem december 8-ikán született. Legalább így mondja a hír!! Különben *Luther* maga sem tudta bizonyosan születési napját.

— **Szives kérelem.** A tiszántúli ev. ref. egyházkerület elhunyt főgondnoka, az áldott emlékü gróf Degenfeld Schomberg Imre felett Debrecenben, folyó év szeptember 4-ik napján tartott emlékbeszédemben, egy rövid méltányoló megjegyzést tettem azon két jeles röpiratról is, melyet a páteses korszakban egyházunk akkori védői nagy haszonnal közzétettek s e két röpiratnak, nevezetesen az „*Irányadó*” és „*Tájékoztató*” szerzőjeül, b. e. Révész Imrét neveztem meg. Azonban azóta biztos kútfő szerint úgy értesültem, hogy csak a „*Tájékoztató*” szerzője lehetett *Révész Imre*, mert az „*Irányadó*” *Filó Lajos*. Hogy mind a két anonym röpirat maga szerzőjének dicsősége, ebben velem minden ismerő egyetért, s azért akartam a vélt szerző, Révész Imre emlékének adózni a megnevezéssel. És hogy a „*Tájékoztató*” illetőleg nem is csatlakozhattam, azt magának Révész Imrénak ajkairól vett hallomásomból is tudom; de hogy az „*Irányadó*” szinte az ő műve, ezt már, az igaz,

nem közvetlenül a boldogulttól, hanem az íráttal szinte egykorú, elég hiteles, de távolabbi híradásból vettem és a Debrecen környékén élő közhiedelem szerint is mertem állítani. Azért ha csalódtam, most az általam folyvást keresett és tisztelt igazság érdekében, tiszteletteljes bizalommal kérem fel főtisztelendő Filó Lajos, egyházkerületi főjegyző urat, hogy lehető tévedésemet méltóztassék maga, a valósághoz híven kiigazítani. Révész Imrének, a „Tájékoztató” valódi szerzőjének semmit sem vonunk le vele és az „Irányadó” tisztelt szerzőjének örömmel adózunk a hasonlólag kiérdemelt elismeréssel.

Kiss Aron, szatmári esperes.

— **A debreceni hittanszaki önképző-társulat** ez iskolai évben is megindította „Közlönyét” s annak első száma szerkesztőségünkhöz is beküldetett. Mi teljes elismeréssel vagyunk az önképző-társulat szorgalma és pezsgő élete iránt; becsüljük nagyratörő, a komoly tanulmányozásra irányult törekvéseit. Értjük az ilyen társulatok által kiadott „Közlönyök” s általában az ifjúság irodalmi próbálkozásának s a nyilvánosság előtt is kifejtett munkásságának célját. A jobbakra, a törekvő ifjú erők kifejtésére mindenesetre csak emelőleg hathat az, ha szorgalmuknak olykor-olykor a nyilvánosság előtt is tanújelét adhatják. De éppen azért, mert szíves elismeréssel adózunk a debreceni hittanszaki önképző-társulat munkássága iránt: Közlönyük ez évi első számának megjelenése alkalmából, nem vesznek talán tőlünk rosznéven egy pár jóakarató figyelemztető szót. Mindenesetre nagy baj az, mikor egy komoly önképző-társulat, a nyilvánosság előtt való szereplésénél, bizonyos gyermekes, nagyási játékot űz s a nagyobb szabású munkatér és a nagyobb emberek dolgának majmolására vállalkozik, csak bármely kiesi részben is. Ilyesmi látszik pedig a „Közlöny” hozzánk beküldött első számában. Az új szerkesztők felvont szemöldökkel, mosolykeltő nagyképűsködéssel, nagyhangú, bombasztikus előszót írtak lapjukhoz. Mintha bizony ahhoz az egész évben *nyolc* számban megjelenő újsághoz szükséges volna az eféle szerkesztői fészkelődés és roppant nagy szerkesztői programalkotás. Azon a két teljes hasábon szívesebben láttunk volna valami hasznosabb, erejöknek, feladatoknak inkább megfelelő dolgot, a gyakorlati papi tudományok bármely ágából, például egy szép imát, vagy amire az ifjú kebel oly fogékony s ami annyira neki való: egy vallásos költeményt, például egy éneket. Ezen a téren aztán nem adnak alkalmat arra, hogy minden lépten-nyomon megbotránkozzék a komoly szemlélő, mint ezt most a „szerkesztői előszó” majd minden soránál tenni kénytelen. Azt mondják a fiatal vérű szerkesztők, hogy „bizony, ha végig tekintenek a lap szerkesztésében résztvevő *annyi jelesek sorozatán*, felébred keblükben az aggodalom. „Kik és hol vannak ezen *jelesek*? Nemde oly játék-beszéd-e az ilyen, mint mikor a fiúk felülnek a vesszőparipára s így kiáltanak fel: Ime, kövessük az előttünk lovagló hősök nyomdokait! . . . Bizonyára kerüljék, ifjú barátaink, az ilyen gyerekes katonásdit. Irányelvet akarván ezután megjelölni a lap theologiai álláspontjára vonatkozólag s azt mondják, hogy ők a „nemes conservatismus *zománcát*” igyekeznek megtartani. Amennyi szó, valóban annyi tévedés és feltűnő fogalmi zavar! Először is hittani tanfolyamon levőknek még nincs alkalmuk, mondjuk ki nyíltan: nincs tehetségük és *készültségük* ahhoz, hogy a különböző irányokkal szemben állást foglalhassanak, vagy ahhoz éppen még bíráltilag is hozzászóljanak. . . . Magna petis Faeton! Három kötelességük van csupán: tanulni, másodszor is és harmadszor is csak tanulni, ismereteket szerezni. Az ítéletre és választásra képes érettség kora majd csak később jő meg, s mondhatjuk: ezt nem oly könnyen adják az istenek. Várjanak és okosan figyelmezzenek azért még egy kis ideig ifjú barátaink. Ez okos mérsékletnek

és széttekintésnek aztán meglesz az az eredménye, hogyha majd szólanak, beszédüknek nem lesz annyi megtámadható oldala s nem hívja ki az annyira az ítéletet, mint most tájékozatlansága miatt. Tehát a „*nemes conservatismus zománcát*” akarják önök megtartani? Ugyan ne kövessék a mai kor tessék-lássék elveit, hit és meggyőződés nélkül való divat-keresztyéniséget, az igazságok alpaca és emailrozott álékszer-kereskedését!! Ragaszkodjanak önök, ha egyszer meggyőződésükkel *az egyezik meg*, lelküknek egész hevével a conservatismushoz; mert ez iránynak megvan a maga jogosultsága és jó oldala; de szeressék és tartsák fel annak valódi *lényegét*, benső *értékét* és ne csak — mint meggondolatlanul, csak épen szerkesztői frázis kedvéért mondják — annak csak *zománcát*. Az igazság, a tudomány terén, minden közvetítés, minden frázis, minden külszin után való kapkodás, minden zománcozó mesterség — fariseizmus csupán. . . . Ettől pedig mentse meg a protestantizmust jó szelleme. Ismételjük: legyenek nyíltan, bátran, szívvel, lélekkel és *ne csak zománcuk után* conservatívek. Ez jogosult, ez becsületükre válik; ez álláspontjuk a mi tiszteletünket és elismerésünket is teljes mértékben ki fogja érdemelni; pedig mi, szintén a magunk legjobb meggyőződése szerint, reformokra is törekszünk ám egy kicsit. De a szavakkal ne játszanak; *csak félig* egyik hittani irányzathoz se tartozzanak; mert ez a mi ítéletünket is kihívja, a protestáns egyház jövőre való kilátásait is elbúsítja. Reméljük: megértik önök a jóakarató szót s viszonzásul a „Közlöny” hozzáuk beküldött számaért, nem veszik rosznéven e szíves figyelemztetést s az egyenes szó kimondást. Ezzel mi, mint a nyilvánosság organuma, tartozunk a debreceni hittani önképző-társulatnak is, mely iránt való becsülésünknek már azzal is tanújelét adtuk, hogy kissé bővebben foglalkoztunk különben jóra való „Közlöny”-ükkel.

— **A szatmári ref. egyházmegye** október 25-ikén Szatmáron rendkívüli közgyűlést tartott. E gyűlésen vett búcsút ünnepélyesen az egyházmegyétől a tiszántúli reform. egyházkerület főgondnoka, Vályi János, volt egyházmegyei gondnok úr. E gyűlésen vizsgáltattak felül az egyes egyházakból a *domesztikára* tett ajánlatok, melyek összege a 44.000 lélekszám után, átlag 5 krt számítva, a 2200 frtot jóval meghaladja. Akadt néhány egyház, melyben a presbyterek egyrésze a közalaphoz való járulástól vonakodott, sőt egyetlen egyház, *Fülesd*, egész presbyteriumával együtt az ajánlatot határozottan megtagadta. Ezekre nézve a kivetést a törvény értelmében az egyházmegyei hatóság megtette, s ellenökben a fegyelmi eljárás megindítását határozatilag kimondotta. Hatodik világi tanácsbíróul Vályi Árpád eddigi egyházmegyei világi jegyző szavazattöbbséggel megválasztott. A megüresült egyházmegyei gondnoki hivatal, s az új törvények értelmében a tisztikar még meg nem újított tagjai, t. i. az ügyvédi, pénztárnoki, levél- és könyvtárnoki, valamint a világi jegyzői állás betöltésére a szavazás elrendeltetett.

Kalós Péter.

PÁLYÁZAT

A miskolci ev. ref. egyház egyik lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Az ehez kötött javadalom részint készpénzben, részint terményekben 1382 forint. Ezen összegből káplántartásra 300 forint levonván, a lelkészi jövedelem 1082 forintot tesz. Eszerint az egyház a második osztályba esik.

A pályázók kérvényeiket folyó évi december 10-ik napjáig az *alsóborsodi egyházmegye* espereséhez adják be *Mezőkeresztesen*.

Kun Bertalan,

2—2

ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A cél megszenteli az eszközöket.“ Böszörményi K. „A népiskola nagy kérdése.“ Sinka L. „A kecskeméti és nagy-körösi
ref. egyház pere az iskola felett.“ (Folyt.). H. Kiss K. „Nem oda vág, ahová néz.“ Mitrovics Gy. „Vegyes közlemények.“

„A cél megszenteli az eszközöket!“

Voltak idők, midőn az elfogultság magasra emelt zászlóján ez volt jelszólul felírva: „A cél megszenteli az eszközöket.“

Nem állítom: mintha e zászló egyes hódítasokat nem tett volna, különösen az egyháztársadalmi élet mezején, hol támadásait éppen kezdette; de, hogy a kor jobb szellemét pártjának meg nem nyerte, annak kiáltó bizonyítéka az, hogy az a zászló az idő kezei közt régen foszlányokká vált, s ma már nincs, aki azt megújítsa. . .

Nincs! . . Mert korunkban a higgadt és férfias gondolkozású emberek nemhogy ama szétszabdott lobogó darabjait törekednének összeillesztgetni, sőt inkább ha célt tűznek ki maguk elé s annak megvalósítására vállalkoznak, mindenekelőtt a kivitel eszközei, módozatai, megválasztása s megállapítása körül összpontosítják erejüket, tudva és érezve lelkükben, hogy a mai kor szellemének bíráló tekintete előtt a legmagasztosabb cél is elveszti jelentőségét s értékét, ha megközelítése illetéktelen eszközök igénybevételével van megkísérvve,

De nemcsak! . . Az eszközök esélyes megválasztása, s a módozatok helyes alkalmazásánál annyira fontos feladat vár az emberre, az élet munkamezején, hogy a siker valószínűsége sok tekintetben ettől feltételezhető! . .

És már e nagy és megdönthetetlen igazság felismerésében határozódik a mai kornak a multak felett való előnye! . . Ez a haladás kerekeinek leghatalmasabb rúgója! Aki ez ellen vét, azt a feltarthatlanul előre robogó vonatok vagy eltiporják, vagy az útfélen hagyják. . .

Ezen elvnek hódol az egyszerű földműves, midőn az atyái által használt faekét félretéve, vasékével hasogatja földjén a mély barázdákat.

És ha akadna, aki ennek ellenére faekével karcogatná az ugart, s a gyér aratás miatt mindig csak a mostoha időjárás és talajtermékelenség ellen emelne panaszt, nemde azt mondanók neki:

Barátom, vasekét használj, mert különben kívánt eredményre nem számithatsz! . .

És ez így van a szellemi téren is! . .

Aki szellemi vállalatai kivitelénél nem fordít komoly gondot az eszközök s módozatok megválasztására, s még ma sem akarja látni, hogy nem a cél szenteli meg az eszközöket, hanem a helyesen megválasztott eszközök szentelik meg a célt a siker áldásával: az elkerülhetlenül tapasztalni fogja, a következetesség törvényének szigorú hatása alatt, hogy kezei közt a legszebb cél is elégtelenül s törekvését óhajtott siker nem fogja koronázni. . .

Midőn a „Papok Lapja“ hirdette volt, azt hittük, hogy e sokat jelentő szép cím alatt oly szakközöny jut a lelkesi kar kezei közzé, melynek nemes feladata a valláserkölcsei s egyháztársadalmi hitélet ébresztése leend.

És e hitünket mi még ma sem adtuk fel! . . Mert egy lapnak, mely papokhoz szól, a mai korban más iránya nem is lehet. Különben bitorolná e szép nevet! . .

Hanem, igenis! feladtuk-e hitünkhöz kötött reményünket s várakozásunkat! . .

Vártuk, hogy e szent cél a lelkesi pálya mezején különösen napjainkban oly nagy számmal feltűnő akadályok; a mai törvényekkel szemben mutatkozó nehezebb gyakorlati kérdések; a népiskolai ügyek vezetésénél, a köznép részéről tapasztalható közönyös magatartás, s az itt-ott mutatkozó erkölcsi hanyatlás miként lehető elhárítása s célszerű megoldása módozatainak feltűntetésében fogja korszerű megoldását találni. Gondoltuk, hogyha tán némi elvi kérdéseknél külön válnak is útaink, ezeknek is mindkét részről való komoly megvitatása által, annak a szent ügynek fogunk hasznos szolgálatot tenni, melynek mi, lelkeszek felekezeti különbség nélkül nap számaosai vagyunk! . .

És ime! A magasztos cél oda lett dobva alacsony eszközök áldozatául! . .

Aki a hitélet ébresztését a más felekezetűek bántalmazásával véli előmozdithatni: kiszámíthatatlan távolságban maradt el a mai kortól!..

Mi, akik katolikus lelkészársainkkal egyesült erővel hordozzuk a papi teendők terhét, s karöltve munkáljuk a vallás ügyeinek elővitelét; akik ismerjük azok lelkületét, szellemét: határozottan nyilváníthatjuk, hogy a „Papok Lapja“ tévútra jutott, midőn a kath. lelkési kar felől oly gyarlóságot feltételezett, mintha az a jelzett cél érdekében használt alacsony eszközöket magáévá tenné.

De a kath. közönség sem oly szemmel néz a protestáns egyházra, mint azt a „Papok Lapja“ hirdeti!

Azt megmutatta legközelebb Ungvár városa!!!

A hazai közvélemény, mely a protestantizmus mellett oly szépen nyilatkozik, soha többé meg nem ingatható!!!

Hadd folytassa tehát a „Papok Lapja“ karcogatásait faekéjével... Mi nem hiszszük, hogy csak gyér aratást is nyerjen...

Ma már a kor jelszava: „Az eszközök szentelik meg a célt, a sikeráldásával!“

Böszörményi Károly.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskola nagy kérdése.

Megengedi nagytiszteletű szerkesztő úr, ha lapja hasábjain — ily távoli vidékről is — néhány sornak helyet kérek a népiskola „két fontos kérdése“ vagy legalább azok egyike érdekében.

Hegymegi N. kartárs úrral a célra nézve tökéletesen egyetértek, mert beszéd- és értelemgyakorlatok nélkül olyan az iskola, mint jól megásott alap nélkül egyenesen csak a földszínére rakott épület: ingatag és dűledező minden ízében; és reáliákat csupán olvasó-könyv alapján tanítani annyi, mint mutogatni a tanítás mesterségének fogásait, de a pozitív tudásból mitsem érni el.

Hanem — különösen ez utóbbira nézve — az okok közt nem látom felhozva azt, mi — szerintem — egy maga képes megdönteni azok érvelését, kik mindenáron egy új „Orbis pictus“ akarnak a népiskolába beállítani, de a régi „Orbis pictus“ minden előnye nélkül.

Az mondatott nem régen, épp e lapokban, hogy „ha semmi egyebet nem tett volna is a közelebbi országos tanító gyűlés, minthogy kimondta a több és egy tanítóval bíró iskola tanterve közötti különbség szükségességét: már eleget tett arranézve, hogy maradandó emléket hagyjon maga után.“ És ez teljesen igaz is. Csakhogy az éremnek másik oldalán ott az árnyék: „a reáliák olvasó-könyvek alapján taníttassanak.“ Tehát üzzünk ki minden más könyvet a népiskolából?

Vajjon meggondolták-e jól: hova fog vezetni ez út?

Szabad legyen nekem szerénységgel nélkül 17 évi tanítói tapasztalatomra utalnom, hogy a vég-

célnál a legnagyobb csatlódás fog bennünket a reális olvasó-könyvek álmából felébreszteni.

Én már egyszer átéltem e csatlódást és világért sem óhajtom annak második kiadását.

Mint még alig két éves tanító szóról-szóra beleéltem magam ama szép, kivihetetlen elvbe: „Egyedüli könyv a tanító legyen az iskolában.“ S midőn ez alapon elindulva, az egy olvasó-könyvön kívül minden kézikönyvet kirekesztettem iskolámból, s magamat éjjeli-nappali munkával túlterheltem: egy szép napon, három évi experimentációm után arra ébredtem fel, hogy tanítványaim nem tanultak meg *olvasni*, vagy éppen elfeledték az olvasást.

Igaz, hogy nem állott rendelkezésemre olyan olvasó-könyv, mint amilyen embrióban van most a jövő népiskolája számára; de biztosan merem állítani, hogy a reális olvasó-könyv minden körülmények közt, a jeleztem célhoz fog vezetni; mert bármit tegyünk is, az egyetlen olvasó-könyv alapján sohasem fogjuk tanítványainkat jó gépies olvasókká képezni; pedig ahol nem jó a gépies, ott lehetetlen az értelmes olvasás is. Kell annak a gyermeknek kezébe olyan könyv, amiből — habár mágyarázat és előkészítés után — bizonyos részeket könyv nélkül tanuljon meg; mert semmisenem oly hathatós eszköz az olvasás begyakorlásánál, mint a könyv nélküli és semmi sem oly fontos tárgya az elemi népiskolának, mint a jó olvasás.

Ime, ezért vagyok én és leszek ellensége ama kimondott elvnek: hogy „a reáliák olvasó-könyvek alapján taníttassanak“ és ezért tartom meg a tankönyveknek legalább egy részét iskolámban.

Szándékosan mondtam: *egy részét*, mert nem akarok másik túlságba esni, hogy t. i. minden tantárgyra külön kézikönyvet használjak. Én ugyanis a reáliákat, a tanítás szempontjából, két csoportra osztom: olyanokra, melyeknél a folyékony tudás előny és olyanokra, melyeknél a kissé darabosabb recitálás sem válik hátránnyá. Amazok közé számítom a történetet, földrajzot s némileg a természet-tant; emezek közé az anyanyelvtant és természetrajzot, nem beszélve ezúttal a szám- és mértanról. Az első csoportnál tehát felveszem a tankönyveket, míg a másikonál mellőzhetőknek tartom azokat. Sőt meg vagyok győződve arról, hogy a nyelvtannál minden kézi- és példatáras könyv csak hátrányul szolgálhat, míg a természetrajz előnyösebben adható át a gyermeknek szemléltetve, elbeszélés és utánfogalmaztatás által; így aztán e két tantárgy szépen segíti egymást, mert mikor a természetrajzot tanítom, tulajdonképpen a nyelvtannak legfontosabb részét, t. i. a helyesírást és fogalmazást gyakorlom.

Egyébiránt megjegyzem, hogy én a tankönyveket nem kizárólag magukért az egyes tantárgyakért veszem fel, hanem mint hathatós segédek is a jó olvasás megalapítására, melyet az elemi népiskola, s az önszorgalmú tovább fejlődés *életi lelke*nek tartok.

És most berekesztésül csak annyit, hogy míg a célszerű vezérkönyveket, a beszéd- és értelemgyakorlatokon kezdve, minden tantárgynál a jó népiskola elengedhetlen kellékének tartom: addig az olvasó-könyvekben okszerűen rendezve szeretnék annyit találni, mennyi a fentebb jelzett két tantárgy helyes és szabatos tanítására megkívántatik, vagyis olyan olvasó-könyvet óhajtanék, mely, a jellemképző és oktató részen kívül, a népiskola nyelvtani, természetrajzi anyagát és a természettan némely részeit

magában foglalná az egy tanítóval bíró népiskolára nézve.

Ennyire kívánnám én alkalmazni az olvasó-könyveket; de tovább menni nem vagyok hajlandó, mert a *tetszetős módszerért a lényegét feláldozni nem akarom.*

Sinka Lajos, ref. néptanító.

TÁRCZA.

A kecskeméti és nagy-körösi ref. egyház pere az iskola felett.

(Folytatása köv.).

1829. május 4-ikén Pesten tartott kerületi közgyűlésben, a fentebbi kis gyűlési végzés a küldöttség tudósításával együtt felolvastatván, minthogy ugyanazon alkalommal Nagy-Körös aziránt folyamodott, hogy a nagyob iskola az ő kebelében állíttassék: e fontos tárgyban az irományok megvizsgálása s arról adandó vélemény: melyik ekkleziában lenne jobb a kérdéses iskolát felállítani? — nyomban kimenő küldöttségre bízattatott. g/. Mely is (31. szám alatt) azon jelentéssel, hogy a nagy-körösi küldöttek, a kecskeméti ajánlásokat sokkal felülhaladó, de csak szóbeli ígéretet tettek, véleményt ada aziránt, hogy a kérdéses tárgynak végképeni elintézésére Kecskeméten vagy Körösön minél előbb kerületi gyűlés lenne tartandó.

A gyűlés ezen javallatot el nem fogadván, közakarat-tal (?) elhatározta, „hogy a felállítandó nagyobb iskola állandó helyének Kecskemét városa választassék;“ nem fejezván ki (noha legalább Körös megnyugtására is jó lett volna) azon egyes indító okokat, melyek a gyűlést ezen határozatra vezérlék, hanem csak általában annyit említvén, hogy „a két ekkla által tett ajánlások, a két város helyheztetése és abból az iskolára hárulható kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb következtetések nagy figyelemmel megfontoltattak, valamint gondolóra vétetett az is, hogy a kecskeméti ekkla haladék nélkül kénytelenítettvén iskoláját építtetni: a kérdéses dolognak további felfüggesztése által, e multhatatlanul szükséges munkában hátráltatnék.“ Egyszer-smind ugyanazon gyűlésből kerületi főjegyző Fodor Gerzson úr, segedelemkérő körlevél készítésére megbízott. (1829. nro 12., 31., 52.)

1830. február 6-ikán az épület-rajz és költség-számitás megnézésére fentebb nevezett küldöttség azokat megvizsgálván és helybenhagyván: az építő és más mesteremberekkel — anélkül, hogy erre egyszersmind utasítva s megbízva lett volna — megegyezett; a kötések az egyházkerület részéről gr. Wartensleben főgondviselő és Báthory Gábor püspök urak, a város részéről pedig annak megbízottai írván alá és pecsételvén meg. (Act. nro 8.)

Ezen kötlevelekben világosan kitétetik, miszerint „a kerületi fő-gyűlés az iskola-építés elkezdésére s végrehajtására egy főtekintetű deputatiót meghatalmazván — mely meghatalmazásnak azonban a jegyzőkönyvben nyoma sincs — ezen küldöttség a kecskeméti ekkleziával úgy egyezett meg, hogy az előadott terv szerint 26 öl hosszúságú és 9 öl

szélességű épület közös költségen építtessék fel.“ Valyon? és mikor mutatták be ezen kötleveleket a ker. gyűlésnek? Nem tétetett-e aziránt észrevétel, hogy a Kecskemét által magára vállalt csak 12 öl épület helyett 26 öl és pedig közös költségre építtetik? E fontos tárgyról, melyen jelenleg az egész kérdés megfordúl, a jegyzőkönyvek hallgatnak.

1830. május 3-ikán tartott kerületi közgyűlés a begyűlendő segedelmek kezelését — miután a gondviselőséget Szeles József úr föl nem vállalta volna — azon időben ker. pénztárnok és esperest Polgár Mihály úrra bízván, kijelentette, „hogy ezen cassa a superintendentia pénztárától egészen különválasztva kezeltessék.“ (1830. nro 13.)

1831. május 2-ikán Pesten tartott kerületi közgyűlésben, főjegyző Fodor Gerzson úrnak azon szóbeli indítványára, hogy a Körösön már elkészült nagyobb iskolaépület tekintetéből s költségkímélésből nem lenne-e jó az 1829-iki végzés megváltoztatásával a nagy iskolát Körösre tenni? Vagy legalább a nagyobb tudományokat megosztva, két helyen tanítani? Ezen indítvány segédgondviselő Szilassy László úr és többek által is pártoltatván, végeztetett: hogy az 1829-iki határozat teljes erejében állván „a kérdéses tárgynak (t. i. a tanítani valók megosztásának) bővebb discussiója, ha aziránt Körös írásban folyamodni jónak látná, a jövő esztendei gener. consistoriumra halasztassék“ (1831. nro 45.) Ezen gyűlésre, mely is

1832. május 7-ikén Kecskeméten tartatott volt, beadá Körös a maga folyamodását, de abban a nagyobb tudományok megosztását egy szóval sem érdekelvén, kérését egyedül a főiskolának oda, mint a kedvező körülményeknél fogva legalkalmasabb helyre leendő általtételére szorította; véleménye szerint ellene nem állván az, hogy Kecskemét már épített, mert a főbb iskolának ottani építésére nézve a legfelsőbb engedelem még kieszközölve nem levén, Kecskemétet olybá lehet csak venni, mint ki maga szükségére épített; ellenben a nagy iskolának Körösre tételét következő körülmények javallának, u. m.:

a) A 2042 □ öles telken már készen álló 41 öles, egy emeletes épület és öt professzori kész lakhely (ma ezek nincsenek meg H. K. K.); melyekre tehát több költség nem kívántatván, a begyűlendő kegyes segedelem-pénzeket a tudományok virágoztatására, dicsőséggel lehetne fordítani.

b) A körösi ekkla uraság alatt nincs; sőt maga is földesúri jussokkal bír.

c) Az egész város egy nyelvű s egy vallású levén, sem moralis, sem physical ereje meg nem oszolhat.

d) A városi tanács a nemességgel egyetértőleg a közlegelőből közcelra szabadon fölfoghat, s egy □ mrtföldnyi erdejének egy vagy több esztendei vágását odafordíthatja, ahova jónak látja; s éppen a 41 öles iskola is és mellette levő telek új cserepes házzal, egy esztendei vágás $\frac{1}{4}$ hasznának idefordításából állottak elő.

e) Az iskolának évenként 12 quotta (mintegy 30—36 ökrös szekér) fája vagy on állandóul.

f) Az iskola további dotatiojára a közlegelőből 1000 hold méretetett ki 3 évi haszonvételre s több úri személyek is önként több ezer forintokat ajánlottak.

Kecskemétre megjegyzi végre, hogy a vékonyan gyűlő segedelmek nem jó kilátással biztatnak s félő, hogy a *tökéletességre nem mehető iskola, a jól nem számitás szomorú emléke fog maradni.* (Acta nro 11.)

Ugyanez alkalommal Kecskemét is beadja panaszos kérelmét, hogy jóllehet az iskola a *közös kötésnél* fogva közös költségen építtetni vállaltatott s Kecskemét már 24,000 forintokon eddig felül költött; az egyházkerület részéről pedig 3609 frtoknál még több be nem jött; most azonban a segedelmezés — nem tudni mi akadályok miatt — darab idő óta megszűnt: tehát az ajánlott segedelmi kútfők kegyesen nyittatnának meg. (Acta nro 12.)

Ezen panaszos kérelemre semmi egyenes válasz nem adatván; sem a két iskolai intézet közt felosztandó tudományok többé említésbe sem vétetvén; egyedül a körösiek előterjesztése következtében a vélemények megoszlása miatt szavazatra kelvén a dolog: 19 szóval 5 ellen elhatározott, hogy *mind a mult esztendőben ezen tárgyban hozott végzés, mind a célbavett institutumnak megfundálására, megállapítására s előmenetelére tett minden rendelkezések ezennel változatlanul megerősítetnek, oly hozzáadással, hogy ezen tárgy soha többé új discussio alá ne vétessék.*

Mely határozat Körös küldötteivel közöltetvén, ezek írásbeli nyilatkozásuk szerint (Act. nro 14.) ezen ügyet a négy kerületek fő conventje elébe terjeszteni kívánták, kérvén addig is a végzés fogantatását felfüggeszteni. A kérés félretétetett, az ügy pedig convent elébe terjesztetni megengedettetett. (1832. nro 19.)

1832. július 10-ikén elindítá főtiszt. püspök úr a maga pásztori körlevelét, melyben a kecskeméti főbb iskolát segedelmezésre ajánlja. (Act. nro 15.)

1832. szeptember 8-ikán a négy egyházi kerületeknek Pesten tartott közgyűlésében, a *Körös-kecskeméti tárgy* fölvetetvén, végeztetett, hogy mind a két ekklának írásban kiveendő ajánlatai a megyebeli (püspöki megyét vagy superintendentiát ért. H. K. K.) ekkleziákkal közöltessenek s azok az egyházvidékek útján szolittassanak föl, melyik iskolának kívánnák inkább segedelmeiket adattatni. (Act. nro 16.)

1833. április 29. Körös folyamodik a convent végzésének — mely még csak az akkori közgyűlésen lett volna kihirdetendő — teljesítése végett s az iskolára nézve írásban beadja ajánlatát u. m.:

a) A már készen álló 41 öles épületet átadja, annak conserválását s jövőendő szükséghez képest nagyobbítását is magára vállalván.

b) A felsőbb tudományokra 4 oktató-széket állit maga költségén s az alsóbb osztálybeli tanítókat is maga fizeti.

c) 30 deákról való gondoskodást magára vállalja. (Act. nro 17.)

Kecskemét a közös költség kötelezésére hivatkozván, esedezik, hogy mivel már 3 évek alatt 36,000 frtot költött: az egyházkerület is vegye fogantatba az általa ajánlott segedelmezések megszerzését. (Acta nro 18.)

1833. május 6-ikán Nagy-Körösön tartott kerületi közgyűlésben végeztetett: „A conventet a fennforgó tárgy-

ban felső vizsgálati törvényszéknek a Geleji 93-ik kánon és eddigi szokás ellenére el nem ösmerhetvén: a közgyűlés a kecskeméti iskolára tett előbbeni határozásai mellett állhatatosan megmarad. A kerületi főjegyző, Fodor Gerzson úr tettét, ki is a convent végzését, mielőtt a kerületi főtanácsnak bemutatott, kihirdettette s minek következtében az esperesek által idejekorán voksok szedettek, rossz-szalja. Egyébiránt a két város lakosai közt már eddig is uralkodó idegenségek s további kedvetlen összeütközések kikerülése tekintetéből, a két ekkla közt egyességet kívánván próbálni, evégett küldöttséget nevezett ki, h/. de a melynek munkája minden igyekezet után sem sikerült. (1833. nro 21. sub. b.)

1833. augusztus 19-ikén Gyömrőn tartott kerületi közgyűlésben elhatározott, hogy az egyházkerület által fizetendő egy professornak évenkénti fizetése — melyet egyébiránt a kecskeméti ekkla szabad tetszése szerint job-bithat — 500 pengő forint lészen az énekes-könyv jövedelméből, melyet szükség esetében a *tőkepénzek csonkítása nélkül*, azok kamataiból pótoland: *nem rekesztvén ki ezen kerületi gyűlés a kecskeméti iskolának más úton való segélését is, melyet előbbi végzésében megajánlott.* (1833. nro 8.)

Ezek így levén, a nagy-körösi ekkla ő felségéhez folyamodott iskolájának kollégiumi rangra emeltetéseért s az egyházkerület azon rendelkezésének, melyszerint nagyobb iskola helyévé Kecskemétet választotta, megsemmisítéseért. (10,080/440—833. alatti recursus 10 adnexumokkal.)

1834. május 5-ikén Pesten tartott kerületi közgyűlésben az e tárgyban érkezett s felolvasott k. intéző levelekben (1833. nro 24,724 és 24,727) az hagyatván meg, „hogy a kecskeméti gimnáziumra nézve, további kegyelmes rendelés érkezéseig, minden újítás szüntetessék meg; s a fennforgó tárgy a convent által tett útasítás szerint, ugyancsak a négy superintendentiák által határozassék el, s mindazon határozásról, mind a más kitett nehézségek, körülményekről, s különösen a nagy-körösi gimnáziumban egész terjedelmében mióta? miképp? s kinek engedelmeiből tanítató philosophiai tudományokról teljes felvilágosítás adattassék: ugyancsak ez alkalommal a kecskemétiak folyamodása is (20,809., 834., 59. adnexumokkal), melyben a maga ügyét Körös ellen mindenképp kívívni törekedik, felovastatván, végeztetett: hogy az eziránti alázatos felírás mellett, miként az egyházi kerület, a hazai törvények által is megerősített kánonok ellenére, a négy kerületek conventjét felsőbb bíróságnak a kérdéses tárgyban nem ismerheti, a parancsolt körülményes értesítés Körös vádjainak megcáfolásával együtt felküldessék (1834. nro 4. sub. c.); mely az act. nro 23. szerint fel is küldetett.

1834. november 7-ikén Pesten tartott kerületi kis gyűlésben az erre ugyanazon évi 20,809. és 20,810. számok alatt kelt intéző levél olvastatván fel i/. alatt, D) melyben meghagyatott, hogy mivel Kecskemét folyamodása Körös

h) Gróf Wartensleben Ágoston. R. Markos Pál, Szűri István, Halász Miklós, nagyt. Szeles Sámuel, Papp Mihály, Gangol István és Gyenizse József urakat.

i) Madarassy István, Szűcs István, R. Markos Pál, nagyt. Papp Mihály, Szeles Sámuel, Gyenizse József, ifjú Báthory Gábor.

városa kérelmével a dolog érdemére nézve legszorosabb kapcsolatban állana, mind a két ekkla bővebben hallgattassék meg s adandó nyilatkozásaik időközben is minélelőbb tartandó ker. gyűlésben felvételvé, az egész iskolai tárgyról pótlólago s teljesen kimerítő értesítés terjesztessék fel: megbízott az *iskolák kerületi felügyelője* Polgár Mihály úr, hogy az intéző levelet a két ekkálal közölven, mindegyik iskola állapotáról körülményes tudósítását hamarabb adja be. (1834. nov. 7. Nro 3.)

A tudósítás beadatott 1835. májás 4-ikén Kőrös nyilatkozásával együtt. (Act. nro 25.)

(Folyt. köv.) H. Kiss Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Nem oda vág, ahová néz.

A Török Pál halálával megüresedett dunamelléki püspöki állás betöltésére vonatkozólag, ugyátszik, megindultak a mozgalmak s ezzel összeköttetésben a pártok és azok embereinek kölcsönös megeszelése a megválasztandó egyén személyisége iránt.

Alkalmasint ezen mozgalom előfutárjaként, a háborúknak készülő tenger vízihatyúja gyanánt lehet tekintenünk azon termetes vezércikket, melyet a „Prot. Egyh. és Isk. lap” legközelebbi számában, Bihari Péter, budapesti tanár tett közzé ezen cím alatt: „Politika az egyházban.”

Régi, ügyes és sok esetben hatásos fogásnak bizonyult az be, hogyha az ember el akarja fordítani egyik vagy másik irányban tapasztalható saját hibájáról és fogyatkozásáról a közvélemény figyelmét s annak épen talán kárhóztató ítéletét is, az illető önmaga kél ki ezen fogyatkozás ellen leghevesebben s erős szemrehányásokat tevén másoknak, úgy tünteti fel azt, mint amely épen másokat terhel egészen tűrhetlen mértékben s így méltán megérdemli, hogy valaki erősen megdorgálja azért. Ez az a szónoki figura, melyet népszerű nyelven úgy is szoktunk kifejezni: „Szidd össze jól, hogy így aztán zavarba jövőn, higye el, hogy egy szóig igazat beszélsz s elfelejtsen kételyeket támasztani.” A mérészség, a felülkerekedés, már fél szónoki diadal.

Körülbelől ezzel a fordulattal él Bihari Péter úr, midőn említett cikkében ropant óvatossággal, messziről neki kerülve a dolognak, először ugyanám jóra való tanácsokat ad a magyar protestáns papi testületnek a cura pastoralisból s hivatásuk magasztos voltáról; majd aztán neki hevülven, úgy megleckézteti őket s olyan képet fest róluk, hogy ez után indulva el, a protestáns papot az ember már szintén nem is tudja másnak képzelni, mint ott a hordó tetején declamáló kortes vezérnek s „tekintve papjaink közönséges készülttségét, az, az általános műveltségre, alig több a középiskolában szerzetnél, s bármily hihetetlen, de a legkomolyabb való az, hogy az Isten szolgálai, ahelyett, hogy szent hivatásuknak élnének, tudományyal s a maguk kimívelésével foglalkoznának, a politikai lapok maszlagjával táplálják lelkiüket.”

S mindez ugyan miért? Talán ilyen fekete ördögök vagyunk csakugyan a valóságban, s azért méltán megérde-

meljük, hogy ilyen eleven szentet rakjon a tanár úr fejünkre? Dehogy! érzi, hogy ő maga akar korteskedni a megválasztandó püspök mellett, a választó papságot hordja tehát le a korteskedés miatt, nem gondolván meg, hogy ez: „ignotos fallit, notis est derisui.”

Oh arról a három püspökjelöltről adott, nagyon „*objectiv*” ismertetés és mérlegelés kétségtelenül feltárja a tanár úr cikkének egyenes célzatát.

Elmondja, hogy az egyik jelölt, egy még ifjú esperes; nem *megvetendő* jártassággal bír a klassikai nyelvekben s jól is írja a magyar prózát s így van benne annyi püspöknek való tulajdonság, hogy az érettségi vizsgákon majd megtudná ítélni: tudnak-e a fiúk görögül, meg latinul, vagy nem?! Természetesen, a tanár úr, *objectiv* ítéleti elve szerint, azt elhallgatja, hogy az a fiatal esperes, fiatal kora dacára, már eddig is megcáfolhatlan, eltagadhatlan jelét adta kormányzói képességének s példás rendben tudja vezetni egy előkelő egyházmegyének ügyeit s egy nagy egyháznak életét.

A másíkról elmondja, hogy az egy elsőrendű egyháznak s az ottan levő tanintezetnek erélyes vezetője; mesteri tollával *csodálni való* jegyzőkönyveket ír; jó szónok, van papi méltósága; de hát már, az *objectiv* ítéleti elv szerint, említést sem érdemel nála az, hogy az a férfiú elsőrendű magyar hittudós, kivel mérközni alig lehet; ki a magyar theologiának külföldön is jó nevet szerzett; ki a koronkint felmerülő, legnehezebb hittani, tudományos kérdésekbe is döntőleg szólott bele; kit a tanügy terén sem múl felül senkisé; kinek erős protestáns, alkotmányos érzülete példányképe mindnyájunknak s ezt ő bebizonyította amikor kellett szóval, tollal, tettel mindenkor; aki nemesak *jegyzőkönyvet* írt — alig egy év óta! — hanem általában elsőrangú theologiai író is és ez már bizonyára több valamivel, mint a csodálni való jegyzőkönyvírás.

No dehát ezeket el is kellett hallgatni; mert akkor mi mondani való is maradt volna a harmadik jelöltre vonatkozólag, olyas valami, ami őt egyetlenné, pótolhatlanná teszi szobahozott versenytársai mellett. Aki, a tanár úr ízlése és ítélete szerint, egyedül van arra hivatva, hogy *nagy papokban* — nagy tanáraink, hála Istennek, bősámmal vannak ??! — *megfogyatkozott ref. egyházunknak tekintélyét* ország-világ előtt meg tudja védelmezni; aki mindenütt méltólag tudja felekezetünket képviselni; akire büszkék lehetünk s aki egykor a felsőház országos hírvú kath. főpapjai mellett, nem fog homályba vonulni; akihez hasonló *országos papi* emberünk nincs is több s akinek kormányzó képességét az ország is elismerte azzal, hogy jelenlegi állására hívta el.

Mi úgy tudjuk, hogy a kálvinista püspökségre nem szoktak, legalább ez ideig, az emberek jelentkezni és pályázni. Szóba jön a választás alkalmakor egyik-másik érdeemes férfiú, a választó közönség legjobb belátása és ítélete útján, egészen keresetlenül, sokszor egészen akaratlanul. Nagymérvű méltánytalanságot és jogosulatlanságot látunk azért magunk részéről abban, hogy az ez alkalommal szóba került három, egyaránt derék, de magát nem kínálgató férfiú, eféle korteskedő összemérések és nem igazságos meg-

ítéltetés alá hurcoltattak a nyilvános téren is. De ha már Bihari tanár úr szükségesnek, tapintatosnak látta, hogy minket, papokat megeszeljen s tájékoztasson egy püspökben megkívántató kellékekre nézve, hát alkalmilag, anélkül, hogy egyes személyekre gondolnánk, elmondjuk mi is röviden, hogy mit várunk mi meg első sorban egy protestáns püspöktől?...

Ma, midőn a nyomoruságosan tengődő állami érdekek oly lelketlen hajsztát üznek minden másnemű életkór érdekei és jogai ellen; midőn protestáns egyháztársadalmi életünk százados jogai is napról-napra ügyes módon mindinkább confiskáltatnak s az érzésben szenvedett veszteséget már szintén kezdjük nem is érezni: egy protestáns püspökben, az általános magas tudományos műveltség és tiszta jellem mellett, szerintünk *egy a szükséges dolog* s ez az, hogy legyen ép, meg nem vesztegetett érzéke egyháztársadalmunk százados jogainak áldásai iránt s azoknak megvédéseért még életét is kész legyen feláldozni, ha ezt a szükség úgy hozza magával. Mi is óhajtjuk, hogy Török helyét hozzá hasonló nagy ember töltse be; de ha az ő nagyságának alapját keressük, úgy találjuk, hogy kimagasló jellemének legfőbb vonását épen erős és tántoríthatlan autonomikus érzéke tevé. Ebben közelítse meg utóda s helye mindjárt méltóan lesz betöltve.

... És a prot. egyháznak egykori fényes és homályba nem vonuló képviseltetése a felsőházban; vagyis a kálvinista püspökök felsőházi tagsága??.. Hiú ábrándozás, szerencsétlen hierarchikus ácsinkozás a protestáns egyház kebelében!! Majd ha a főrendiház annyi idő óta ijesztő reformja napirendre kerül s az arra vonatkozó tervezetben talán azon mézes madzagot fogják a protestáns egyház szája alatt elvonni, hogy egypár széket a protestáns püspökök számára is kimutatnak ott a muzeumi díszteremben: tüzetesen is elmondjuk nézetünket e kérdés felett. Most alkalmilag csak két dolgot legyen szabad felemlitenünk. Az egyik az, hogy jaj ennek a szegény protestáns egyháznak, ha ügyei, jogai, igazai, társadalmi jelentősége és no mondjuk: *tekintélye* és fénye már ott állanak, hogy azokat az az egynehány kálvinista püspök fogja fentartani és megvédeni a felsőházban, a katolikus egyház nagyszámú egyházi fejei mellett, akkor, mikor nekünk az a kívánságunk, hogy ne a mi szegényes, minden körülmények között aránytalan képviseltetésünket vigyék be a felsőházba, hanem rekeszszék ki onnan a biboros palástokat általában. A másik pedig az, hogy a protestáns egyháznak, annak idejében mindent el kell követnie, hogy egyenesen megtiltsa püspökeinek azt, hogy főrendi méltóságoskodásra vállalkozzanak. A protestáns püspöki hivatal elsősorban administratív hivatal; pontos és lelkiismeretes ellátása annyi időt, lelki erőt igényel, hogy mellette nem szabad, nem lehet a magas politikát üzni, ez áldatlan „Ringelspiel” szekerébe beleülni. Erre nincs szüksége sem a prot. egyháznak, sem legelső hivatalnokainak, akikre nézve vigyázunk, ne hogy, nem tiszta protestáns elvek után indulva el, beteljenek romlásunkra Pál apostolnak épen a püspökökre mondott szavai: „*Valami módon felfuvalkodván, az ördöggel egy kárhozatba ne essenek!*” I. Tim. III.: 6.

Ennyit igénytelen viszhangul arra a kancsal cikkekre, mely bizonyára „*nem oda vág, ahová néz.*” **Mitrovics Gyula.**

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési pénzzel hátralékban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek tartozásukat kiegyenlíteni, hogy így a közeledő év végével a lap kiadási ügyeit mi is rendezhessük.

A legközelebb Kolozsváron tartott ev. ref. convent az egyetemes tanügyi bizottságot több oly fontos tendővel bízta meg, amelyek elintézése a jövő év kora tavaszán összehívatni rendelt convent elébe tartozik. De ezt megelőzőleg, a szőnyegen levő kérdések tanodáinkra nézve életbevágók lévén, szükség, hogy a tanügyi bizottság ezekre vonatkozó munkálata köztudomásra jöjjön és így a fenforgó nevezetes kérdések minden oldalról megvitatva kerüljenek a convent asztalára. Ennélfogva a conventi elnökség, az egyetemes tanügyi bizottságot folyó évi december hó 10-ik napjára, délelőtti 9 órára, szabad kir. Debrecen városába összehívta.

— **Nyilatkozat az „Irányadó” tárgyában.** Nagytiszteletű *Kiss Aron*, szatmári esperes úr, ezen lapok legközelebbi mult számában felhív az iránti nyilatkozatra, hogy az ismeretes pátenses korszakban a ref. gyülekezetek között elterjedt „Irányadó” című röpvinek én vagyok-e a szerzője, miként azt ő a gróf Degenfeld Imre főgondnok úr felett tartott emlékbeszédének nyomtatásban lett megjelenése után utólagosan hallotta? Ezen felhívásra, a történelmi igazság érdekében, kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy azon névtelen kis műnek én vagyok a szerzője. — Távol van tőlem, hogy ezen szerzőséget magamnak különös érdemül kívánjam beszámíttatni; mert csak azt tettem, mit akkori erkölcsi kötelességem parancsolt; s valamint 23 év óta nem csináltam az „Irányadó”-nak tőlem lett származásából, sőt általában a pátenses korszakban csekélységem által teljesített közszolgálatból semminemű reclame-ot, úgy bizonyosan most is hallgatnék, ha egy történelmi adat helyreigazításának szüksége azzal ellenkezőt nem parancsolna; azonban, miután az „Irányadó” kitől lett származásának kérdése irodalmilag egyenesen fölvetetett, kénytelen vagyok bevallani, hogy saját szellemi szülöttemet meg nem tagadhatom. A pátenses korszak küzdelmeiben, mint pesti theol. tanár és egyházkerületi aljegyző, magam is több-kevesebb cselekvő részt vettem; a seniorum collegiumnak és a pesti központi bizottságnak is jegyzője voltam és idővel, ebbeli élményeim, a kezeim között levő okmányok alapján, mint egyháztörténelmi morzsalékokat bizonyosan közölni is fogom. Most azonban elég csupán az „Irányadó” keletkezését a történelmi hűség kedvéért pár szóval megemlíteni. — Amint báró Vay Miklós úr, egyházunk mostani nagyérdemű conventi világi elnöke, Bécsből az ottani miniszterekkel tartott értekezése után hazajött: Pesten, a ref. parochia gyűléstermében, egy bizalmas tanácskozmányban, amelyen én is szerencsés voltam jelen lehetni, 1860. február 11-én, délelőtt előadta ezen ő bécsi útjának dolgait. A báró úr előterjesztése folytán keletkezett eszmecsere több rendbeli közmegállapodásra vezetett, anélkül azonban, hogy ezen tanácskozmányról formasierű jegyzőkönyv vétetett volna fel. Én azonban, az akkori időkhöz képest, tudtam, ismertem köte-

lességemet. Mihelyt a tanácskozmány széteszlott, én azonnal a báró úr előszóval tett jelentésének tartalmát és a tanácskozmány megállapodásait „Irányadó” cím alatt, egy felhívás alakjában írásba öntöttem s azt még azon nap délután 2—3 órakor a gróf Teleky palotában, az épen ott szállásolt Tisza Kálmán úr, mostani miniszterelnökünk előtt, mint aki a tanácskozmányban hatalmas cselekvő részt is vett, olvastam fel legelőször. Miután ő e munkát teljesen helyeselte, az aztán több vezérférfiainkkal s általam még az nap b. e. Török Pál akkori pesti lelkész és főesperes úrral is közöltetett. És mivel az a tanácskozás hű visszatükrözésének s szerkezeténél fogva is az akkori viszonyokhoz képest célravezetőnek ismertetett, anélkül, hogy annak kitől és hol lett származása felől bárki abban az időben diskrét dolognak tartotta volna tudakozódni: az már más nap több példányban le lett másolva s minden névalírás nélkül az egyházmegyék kormányzóihoz s általuk az egyes gyülekezetekhez szétküldetett. S bár sem név alatta nem állt, sem szerkezetének semmi gyűlési külalakja nem volt — mert mindezeket akkor az ily fogalmazványoknál gondosan kerülni kellett — az mégis mindenütt utasításul elfogadtatott, s a még korábban és kétségkívül néhai b. e. Révész Imre által szerkesztett „Tájékoztató” című röpirvvel egy rangra emelkedett. Az „Irányadó” eredeti fogalmazványa ma is kezeim között van és bármikor felmutatható; s bár ugyanazon közjogi elveken sarkallik, mint a „Tájékoztató,” sőt abban erre egyenesen hivatkozás is van: a figyelmes olvasó tekintetét aligha fogja kikerülni annak észrevése, hogy a két dolgozat, már irányánál fogva is, két különböző tollnak a szüleménye. — Nagy-Kőrösön. 1883. nov. 13.

Filó Lajos, ref. lelkész.

— Az **Allgemeine ev. luth. Kirchenzeitung** egyik közlelbbi száma (43.) *Magyarországból* cím alatt, hosszasan emlékezik meg rólunk s különösebben pedig ágostai testvéreinkről. A tiszta-eszlári bűnperrel s a horvát erőszakoskodásokkal kezdi, s úgy tünteti fel az utóbbit, mint ami a kormány vereségével végződött s a magyarosító túlbuzgalom szomorú kifolyása volt. Az egyházi állapotokra térve, sajnálkozik afelett, hogy Magyarország evangélikusai nem tudtak lelkesedni a szomszéd németek példáján, amennyiben t. i. hogy nem rendeztek közös *Luther-ünnepélyt*. Ezt a hibát az *egyetemes gyűlésnek* rója fel s azt állítja, hogy egy közös emlékünnepelelynek az ország központjában minden egyszerűsége és igénytelensége mellett is lélekemelő mozzanatai lehettek volna és általa bebizonyosodott volna az is, hogy az egyetemes convent oly testület, amelynek nemcsak a kormányzási kérdések iránt van érzéke, hanem öröm-tüzetet is képes gyújtani, amelyek világosságot és melegséget öntsének szét a késő utókor gyermekeire is. Roszálja az *egyetemes gyűlésnek* azon határozatát is (amit ma nagyon is okadatoltnak látunk), melyszerint a középiskolák nem folyamadhatnak közvetlen államsegélyért, hanem csak az egyetemes convent útján. Az evang. középiskolák anyagi helyzetét oly szomorúnak látja, amely a gyors segélyezést teszi nélkülözhetlenné, amire pedig az egyház maga nem képes. A lét és nemlétről van szó, a fejsze az evang. iskolák életgyökerére vettetett s mégis vannak — mondja a

névtelen levelező — oly ábrándozók, kik a középiskolai törvényt, mint valóságos vívmányt ujjongva üdvözlötték! Az egyháznak a *panszlavizmus* ellen indított s meg-megújuló harcát is helyteleníti. Ilyesmire az egyház, mint olyan nem vállalkozhatik. Még megérjük azt a szörnyűséget — levelező hite szerint, — hogy az, ami semmi egyéb nem lehet, mint *sajtóvétség* (t. i. az állam és ennek hivatalos nyelve ellen való lázítás), *kánoni vétségnek* bélyegeztetik s hivatalvesztést von maga után! Az uralkodó nemzetiség túlbatalma egyházban és iskolában már keresztül van víve, a magyar nyelv hivatalosnyelv és tan nyelv is; maholnap elmondhatja az egyház, hogy oly sokat tett a nemzetiség érdekében, hogy többre már nem is képes. Bárcsak a régóta nélkülözött nyugalmat is megnyerhetné valahára!! Így a levelező, aki legalább féllábbal ott van a panszlávok táborában s egyetemes érvényű igazságot követel ott, hol a particularis érdekek rendkívüli úton és módokon nyilvánulnak. Az egyház békéjét bizony mi is óhajtjuk, de nem a panszlavizmus diadalával. A protestantizmusnak mindenkor büszkének kell lennie arra, hogy érdekei a közös haza igaz érdekeivel soha nem ütközhetnek össze, s épenazért igen természetes az szerintünk, ha az ágostaiak egyetemes gyűlése a maga által hozott törvényeknek és rendeleteknek tiszteletet követel s az ellenszegülőket bűnösöknek bélyegzi. A tervben levő *Luther-társaság*-tól a szétszórt szellemi erők egyesítését és azoknak az evangéliom javára való gyümölcsözését reményli végre a levelező, s az egyetemes conventet e tekintetben is elítéli, hidegnek, felsemvevőnek vallja. Mintha bizony a sok költséget igénylő társaságok alkotása olyan könnyen menne annak, aki — levelező szerint is — szegény és mások erszényére szorul!! Van egy pontja azonban a szóban forgó közleménynek, amelylyel mi is egyetértünk, t. i. az, amelszerint *Török Pál*, a magyar ref. egyház egyik legjobb fia, hitsorsosainak javáért fáradhatlan buzgalommal működő eszményi célokért lelkesedő férfiú volt s megérdemli, hogy áldott legyen emlékezete!!

— **Gelsén** (Szabolcsm.) a tanító, Pethő József, egy év előtt a pap leányának a kezét megkérte, de elutasított; emiatt a pap ellen boszút forralt s a mult nyáron egy alkalommal arcúl ütötte; emiatt a lelkész a tanítót az esperesnél bejelentette. Október 28-án, midőn a vizsgálat kimenendő volt, a tanító revolverrel a lelkészre ment s az ajtót rácsukva, előbb szóval, utóbb revolverrel támadta meg. A pap védeni akarván magát a revolvért megragadta, de kezén lőtte a tanítót, utóbb egy másik golyót jobb karjába eresztett. A papné férje védelmére sietvén, ezt a revolverrel ütve, fején sértette meg s ekkor kirohant a bős férfiú a pap leánya után, ezt az udvaron kergette s utólérvén, át akarta löni; de egy falubeli nő a revolvért megfogván, más irányba lőtt a fegyver. Ekkor Pethő futásnak eredt s harmadnap Apagyon fogták el; azóta Kállóban a várban várja büntetését.

— **A Rákóczy asztal**, melyről lapunk 44-ik számában emlékeztünk, már el van helyezve — bár még csak ideiglenesen — főiskolánk drágaságai között. Egyelőre, míg a szépművészeti és műrégészeti múzeum jelenlegi helyiségeit más, terebb helyiségekkel cserélheti fel, a sajátos alkotás,

inkább fedeles nyoszolyához, mint asztalhoz hasonló ereklje a *természettani muzeumban* fog őriztetni. Ha majd a reá vonatkozó okmányok mind kezeink között lesznek, bővebben fogunk róla megemlékezni. Addig is kíváncsok, hogy *Bay Ilona* úrnőnek és *Szilágyi Sándor* történettudósunknak hozzákötött reményei valósulásnak induljanak, vagyis, hogy ez termékeny alapját képezze egy Sárospatakon felállítandó *Rákóczy muzeumnak*! Ugy tudjuk, hogy *Bereg-megye* lelkes fiai azt a szép reményt is hozzáfűzték ehhez az igénytelen alkotmányhoz, hogy *II. Rákóczy Ferenc* hazaszállítandó hamvai ezen fognak majd elhelyeztetni; ezt a reménységet mi is édes-örömet ápoljuk és várjuk a nagy idő bekövetkezését.

— **Nagy Gusztáv, hittanárnak** „A korinthusiakhoz írott első levél eredeti alakja“ című nagybecsű bibliai tanulmánya egy csinosan kiállított füzetben megjelent. Ajánljuk ez új nyomokon járó tanulmányt az olvasó közönség figyelmébe és méltó pártfogásába. E füzet, mint tudjuk, kezdete egy egész tanulmány-sorozatnak, melyet Nagy Gusztáv időközönként közre kíván bocsátani s mely tanulmány bizonyára érdekes és egészen új adatokkal és nézetekkel fogja gazdagítani a magyar biblia-irodalmat. A füzet ára 30 kr. és a szerzőnél kapható Sárospatakon.

— **Előfizetési felhívás.** Szabó Kálmán, budapesti tanító „Aphorismák a term. földrajzból“ című könyvre hirdet előfizetést. A könyvben a tengeráramok, korálszigetek, glecserek, cyclonok stb. vannak tárgyalva, mint a szerző állítja: oly modorban és érdekesen, hogy mindenkinek, ki ezen könyvvel meg fog ismerkedni, valódi élvezetet fog nyújtani. Ajánlatos ezen mű a szerző szerint különösen tanítók és iskolai könyvtárak számára. A könyv ára 40 kr., mely december 1-ig Budapest, Bérkocsis útca 41-ik száma alá küldendő.

— **Irodalmi körünknek** egy kiadványát, *Búza Jánosnak* „Növénytan a középtanodák V-ik osztálya részére“ című művét az országos közoktatási tanács bírálata alapján, a közokt. minisztérium az engedélyezett tankönyvek sorába vette fel.

— **Az abauj-vajkóci ref. egyház javára** újabban adakoztak: nagy-kőrösi ref. egyház 5 ft., a kézdi-vásárhelyi egyházban több kegyes adakozók adománya 10 ft., Jureso János bödi bíró 10 ft., Viski Sándor k.-petrii lelkész 11 kr., Mikola György sajó-gömöri lelkész 4 ft. (ezen összeghez adakoztak: a s.-gömöri egyház 2 ft., Radvánszky Károly úr 2 ft.), Heindrich Sándor k. jegyző 7 ft. 20 kr., Béki Sámuel kassai lelkész 20 ft. (ezen összeghez adakoztak a kassai egyház 10 ft., Mesko Sándor 5 ft., Komáromy István 2 ft., Juhász Mihály 1 ft., Korláth Ferenc 1 ft., Tóth János 1 ft.), dr. Verédy Károly tanfelügyelő 1 ft., Székely Sándor szucsáki ref. lelkész 1 ft. 50 kr. (ezen összeghez adakoztak Sárkány Ferenc math. prof. 40 kr., Solyom János áll. isk. tanító 30 kr., a szucsáki ev. ref. egyház 50 kr., Székely Sándor lelkész 30 kr.), Pál Albert mádi lelkész, több kegyes adakozóktól 2 ft. 85 kr., ifj. b. Vay Miklós 5 ft., Weisz Antal dobsinai ev. lelkész, az

egyház részéről 5 ft., Kovács József görgetegi lelkész az egyház részéről 2 ft., Medve Pál szántói h.-lelkész, többek részéről 1 ft. 58 kr., Simon Andor barkai ref. lelkész többek részéről 1 ft. 20 kr., a kecskeméti egyház 5 ft., Csisko János kassai ev. magyar-német lelkész, egyháza részéről 5 ft., Szabó József zs.-kisfaludi gondnok 1 ft., Szombathy Antal kolbásai ref. h. lelkész, többek részéről 1 ft. 35 kr., Nagy Sándor nagy-lábodi ref. lelkész 1 ft., Szabó József nemeskei lelkész az egyház részéről 1 ft., Barthalos Ödön pettendi ref. lelkész 1 ft., Barta Szabó János, nemes-kisfaludi lelkész 4 ft. 17 kr., Nagy Lajos magyar-atádi lelkész a szomszéd aszalói egyház részéről 6 ft., maga részéről 50 krt, összesen 6 ft. 50 kr., Szabó Ferenc alsó-segedi h. lelkész az egyház részéről 1 ft., Veres Benő n.-korpádi lelkész az egyház részéről 5 ft., szobi ref. egyház 60 kr., Buza János tótszentgyörgyi h.-lelkész 6 ft. 35 kr., Kővér József kupai lelkész többek adományát 2 ft. 61 kr., Tóth Sámuel Marosgombásról 5 ft., Novothny Lajos dombói ref. lelkész gyülekezete részéről 1 ft. 46 kr., csoknyai egyház 1 ft., Barakonyi Kristóf böhönyei lelkész, gyülekezete részéről 2 ft. 29 kr., Baltazar Antal betléri ev. lelkész 50 kr., Horváth Endre merenyi lelkész 1 ft. 20 kr., Veress Tamás ongai lelkész 2 ft. (ezen összeghez adakoztak özv. Darvas Antalné 1 ft., az ongai egyház 1 ft.), Rohács Lajos nandrási ev. lelkész, a nandrás-rákosi hívek közt gyűlt összeget 1 ft. 55 krt., Patak Ferenc kis-bajomi ref. egyház részéről 1 ft., Kiss Endre sz.-benedeki lelkész 50 kr., Ódor József kis-dobszai lelkész, egyházközsége részéről 4 ft. 50 kr., a nagy-dobszai egyház részéről 3 ft., összesen 7 ft. 50 kr. Ez összegből a lelkész úr útastitása szerint 3 frtot a szintén nagy kárt vallott tanítónak adtam. Sz. Bagdy István a t.-kenézi egyház részéről 3 ft. A jelen kimutatás 145 ft. 02 kr., régebben nyugtázva volt 61 ft. 90 kr. Összesen begyűlt eddig 206 ft. 92 kr. kétszázhat forint kilencvenkét krajcár. *Midőn a fentebbi kimutatást a kegyes adakozók iránt hálával telt szívvel közlésteszem: legyen szabad tisztelettel kérnem mindazokat, kikhez szerencsétlenség által oly nagyon sujtott egyházközségem segélykérő ívei megérkeztek: legyenek kegyesek az íveket szíves adományaikkal hozzám, minél előbb megküldeni. A legkisebb adományt is, mely által szerencsétlen egyházközségem felsegélése s ez által, a magyar nemzetiség s protestantizmus szent ügyének előmozdítása céloztatik: hálás köszönettel fogadunk, s annak mikénti felhasználásáról annak idejében a nyilvánosság előtt adunk számot.* Mély tisztelettel Abauj-Vajkóc, 1883. nov. 10. Kovács Béla, ev. ref. lelkész.

PÁLYÁZAT

A *tiszáninzeni ev. ref. egyházkerületben* az abauji egyházmegyéhez tartozó **pető-szinyei** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Az ehhez kötött javadalom, készpénzben terményekben s föld haszonvételeben tesz összesen 557 frtot. A lelkészi földektől járó adót az egyház fizeti. Eszerint ezen egyház a 4-ik osztályba van sorozva.

A pályázók kérvényeiket folyó évi december 15-ik napjáig adják be nagytt. *Fodor Pál*, abaujmegyei espereshez *Vilmányban*, melynek utolsó postája *Vízsolly*.

Miskolc, 1883. november 13.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A történeti igazság bajnokai.“ Radácsi Gy. „Nézzük csak megint a két fontos kérdést.“ Sinka L. „A kecskeméti és nagy-körösi ref. egyház pere az iskola felett.“ (Folyt.). H. Kiss K. „Számítási gyakorlókönyv.“ (Könyvbírálat). Dezső L. „Vegyes közlemények.“

A történeti igazság bajnokai.

Még megérjük, hogy az ultramontán sajtó bebizonyítja a maga olvasó közönségének, hogy a protestánsok nemcsak a socialismusnak, communismusnak, nihilismusnak és mindenféle világfelforgató törekvésnek szerző okai, hanem azt is, hogy rossz keresztyének és nem is magyarok. A „Magyar Állam“ és méltó szövetségesei mostanában így indulnak.

Azt, hogy minden rossz kútfejei vagyunk — engedjenek meg — nem ők találták ki; ez az igazság magasabb fészekben fogamzott; ezt a pápai encyklikák után kiabálják. Nem is róvjuk fel nekik bűnül, hiszen kötelességök úgy táncolni, amint a Vatikánban muzsikálnak. Azt azonban, hogy nem vagyunk jó magyarok s egyáltalán nincs okunk hazafiságunkra sokat tartani... azt már saját fejükkel akarják igazolni, s ugyanám is megfáradnak érte... Hja! ki tudná azt eltérni igaz keresztyéni türelemmel, mikor az ellenfélen még talál a világ valami becsülni valót...! Nosza harapjuk le róluk az utolsó tisztességet is — gondolják a keresztes lovagok — és próbát tesznek a tenger kimerítésére — marokkal...

És ez a szent türelmetlenség odáig fokozódik, hogy majdnem átkot szórnak még azon római katolikus vallású történetírókra is, akik elég botorak voltak úgy szólni a protestantismusról (már t. i. a hazairól), mint exclusive hazafias, nemzeti pártról; Erdély fejedelmeiről pedig úgy, mint a nemzeti eszme megtestesítőiről...

Hát hogy is ne volna ez hallatlan botrány és durva tévedés!! Ilyet siklani egy római kath. történetírónak, akinek tudnia kellene, hogy a történeti igazságnak megvannak a maga csálhatatlan próbaszerei, t. i. a szentelt víz és a tömjén-füst. Én Istenem! Ugy beszélni Bocskayról, Bethlenről, Tökölyről, mint magyarokról, holott a törökkel, pogánynyal trafikáltak... ez mégis

„örületes republicanismus, ez a szélbali szónoklatokból meritett bolondsága a kárhozatos radicalismusnak...!!“ És ezt az örületes tévedést még a tankönyvek is hirdetik... Uram, ne vigy a kisértetbe! És ezzel még sok katolikus tanár is tetszeleg magának... O tempora, o mores!! Mi lesz a magyar ifjúságból, ha valamimódon az átkos emlékü kuruc-vezéreket becsülni találja?! Mi lesz a római kath. egyház régi dicsőségéből, ha a kath. ifjú el találja hinni, hogy a protestánsok sem szörnyetegek, hogy az eretnekeken is van valami az isten képéből, vagy legalább egy szemernyi hon-szeretet azok szívében is lakik...?!

Ah! Ilyet nem lehet megengedni a 19. században! Ilyet nem szabad eltérni akkor, mikor a „pápa-király“ világi hatalmának visszaállításaért életét és vérért kell felajánlania minden igaz hívőnek... Ezt a tévedést ki kell törölni a történetkönyvekből és Bocskay, Bethlen és Tököly helyére oda kell iktatni az ifjúság eszményképeit: Bástát, Barbiánót, Sám-bárt, Kolonicsot... jelmondatul pedig oda kell nyomtatni vörös betűkkel minden tankönyv táblájára ezt az új Üdvöz-légyet: „Tegyük Magyarországot rabbá, aztán koldussá, aztán katolikusná és végre németté.“

És mikoron mindezek így lesznek: akkor aztán hidd jó magyar nép, hogy közel vagy az istennek országa! Kárpátoktól Adriáig felcsendül majd az üvöltő csatadal! Lonkay, mint egy új Kuku Péter, a szent háború élére áll és a jó történetkönyvek és helyes történeti érzéssel ékeskedő tanárok által nevelt ifjúság rohanni fog utána a csatába.

Óh nem a csatába még! Először fel fogják keresni azoknak a római kath. történetírónak kegyelettel őrzött sírjait, akik tudatlanságuk miatt a protestantismusban is láttak valami picit érdemet... és azon feltétel alatt, hogy a Bold. Szűz vagy annak valamely alantas szolgálója előtt beismerik szégyenletes tévedésüket... ünnepélyesen abszolváltatnak... mert így kívánja ezt a keresz-

tény szív isteni indulata. . . . Az eretnek történetírók pedig . . . . óh azoknak az isten maga sem bocsáthatja meg elkövetett gonoszságait . . . azok átadatnak, kellő ünnepélyességgel, a világi hatóságoknak, hogy azok álljanak boszút sírhalmaik felett. . . . Egészen úgy, mint a szent inquisitio feledhetetlen napjaiban. . . .

Az így végzett sikeres munka után (amely épen elég volt vérkeresztségnek) nosza tüzet kap a szent csapat és ékes latinnyelvű zsolozsmát énekelve lecsap, mint egy újabb Isten-ostor, a Magyar tudományos akadémia dunaparti palotájára, s annak szétszórt köveiből torlaszt rögönöz a Széchenyi szobra előtt, hogy szembe-köphesse a legnagyobb magyart, amiért templomot alapított az istentelen tudománynak s alkalmat adott arra, hogy a történetírók még protestáns férfiakat is hazafiaknak nevezhesse nek. . . .

És azután tovább. . . ! Újra hangzik a csatadal és az Akadémia roppant tőkéje kézrekerül s szétosztatik. . . . Óh nem a szent harcosok között . . . hanem közös nagy célokra, állandó és biztos gyümölcsözésre! . . . . Egy rész Rómába vándorol Péterfillérekül, kérvén és várván érte a küldők az apostoli áldást s reménylven a Quirinalnak mielőbbi visszafoglalását. . . . Egy másik részét odaadják katolikus tanítói árva-özvegy-alapnak és üvöltve zúgják az Eötvös-szobor előtt: Szégyen reád!! Te szabadjárta voltál. . . . mi megmentjük a hazát a te tévedésed iszonyaitól!! Te országos, közös alapot terveztél . . . mely ne ismerjen katolikus és protestáns, csak árvát és özvegyet . . . mi tiltakozunk a te pogány felfogásod ellen a Jézus nevében. . . . Szégyen reád!! Te meg akartad mételyezni az üdvezítő egyház fiainak nevelő mestereit . . . mi kiirtjuk ezt a mételyt . . . mi nem ismerünk érdekközösséget . . . mi csak egy igazságot ismerünk: a római; egy érdeket: a magunk érdekét. . . . Luthert az ördög nemzette . . . „hogyan illik össze Krisztus és Beliál?“ Majd jön a harmadik rész elhelyezése. . . . Adassék — mint legméltóbbnak — a Szent-István társulatnak, azon szigorú kikötéssel, hogy nagy céljairól soha meg nem feledkezvén, hirdesse, mint maga a szent fejedelem, hogy „csak sok-nyelvű nemzet lehet nagy és erős,“ s vigyázzon, hogy könyveiben az objectiv igazságokkal táplálja az igazán hívő lelkeket az örök életre. . . . Ami ezeken felül marad (és pedig a nagyobb rész!), azon egy új Tudományos Akadémia szerveztetik Pázmány-társulat cím alatt, amelynek palotája előtt Aquinoi Tamás szobra fogja figyelmeztetni a tudósokat az igazságkeresés egyedül üdvezítő irányára.

Mindezek után pedig a szent had — mint aki jól végezte dolgát — eloszlik a boldog pihenésre,

nem kívánván semmi jutalmat (!) és várván a ki-maradhatatlan gazdag aratást. . . .

Milyen dicső világ kezdődik akkor!! Új ég és új föld. . . . A történeti igazság istennője visszakívánczik a földre; lesz igaz tudomány; lesz jó történetkönyv; lesznek becsületes tudósok, hű tanárok és tanítók . . . a tanítványok pedig . . . óh azok mintha csak édes vérei volnának azoknak, akiknek mondotta hajdan Jézus: „Ilyeneké az istennek országa.“ Óh akkor Petőfi szelleme is kibékül a magyar ifjúsággal; mert „lesz gyümölcs a fán!“ Akkor nem lesznek többé Bocskay, Bethlen, Tököly tipikus magyar jellemek, hanem hazá-árulók; akkor a protestantismus sem lesz már egyéb, mint egy Némethonból ide szakadt vad növénynek korhadt gyökere, egy otromba reactionnak nevetséges emléke . . . a papiroson . . . egy magát kitombolt pestis és semmi más. . . . És akkor a „Magyar Állam“-nak és szövetségeseinek sem lesz többé miért gyalázkodnia; mert Róma és annak akarata fog diadalünnepet ülni a világon. . . .

És ez nem tréfa, tisztelt olvasók! Ez nem agyrém! Ez mind valósággá lenne, ha a római kath. egyház minden papja és laicusa úgy érezne és úgy értene, mint a „Magyar Állam“ fekete lovagjai; vagyis ha egyszer a folyamok elkezdénének visszafelé folyni és a Lonkay lovag-vesszeje kivirítana, mint hajdan az Ároné.

Óh akkor bizonyára nem kellene dühbe jönni a szegedi kálvinista templom kakasa miatt, s nem volna szükség éktelen zajt verni a csongrádi tanfelügyelő netaláni kálvinistasága miatt sem. Nem volna Luther-ünnepély; nem volna liberalis sajtó; hanem csak a „Magyar Állam“ chorusa zengené: „Békeség e földön és az emberekhez jóakaratt!“ „Difficile est satyram non scribere!“

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Nézzük csak megint a két fontos kérdést.

A népiskola két fontos kérdése, különösen az egyik: a mai napság annyi népszerűségnek örvendő *reális olvasó-könyvek alapján való tanítás* mellett, annak zaklatói már nem is fontos, hanem, nevezzük igaz nevén, nagyképszerűsködő érvekkel szállanak sikra, s mindenáron igyekeznek elhitetni a szegény falusi néptanítóval, hogy az egyedüli üdvezítő út, mely az eredménydús tanítás Kanaánjába vezet, csak is a reális olvasó-könyv útja lehet.

Hogy mindez nagyon szépen van elmondva, elismerem; igazán oly szépen, hogy szinte bekívánczik az ember agyába és szívébe, és oly szépen, hogy a szegény falusi tanító, aki nem rendelkezik olyan széles paedagogiai látkörrel s olyan finom, befurakodó styllal: szinte szégyenkezve áll meg s remegve nyúl a tollhoz, hogy megkísértse *tapasztalásból* merített okait előadni, amelyek teljesen ellenemondanak a felkapott új módszer üdvezítő tudományának.

Nem bátorkodom oly merész állítás megkockáztatására, mint e lapokban legközelebb *Kapitány* tette, ki Hegymegivel röviden akarván végezni, azt mondja: hogy mikor már az országos tanítógyűlés is kimondta ez irányban az elvet, most már célvesztett minden további vitatkozás, vagyis más szóval: a felett vitatkozni már többé nem is szabad; hanem csak azt mondom, hogy én nem ruházok fel sem egyes embert, sem egyes gyűlést *csalhatatlansággal*; nem különösen a közelebb lefolyt „tanítói nagy gyűlést,” amelyről szomorúan kelle meggyőződünk, hogy tanácskozással jórészen csak a véletlen vezeté. Különben is az egész még csak egy merészen mondott elv, nem pedig törvény, s így épen most van az abban a stádiumban, hogy a legerősebb vita tárgyát képezze ám.

Még emelett azt is merem kockáztatni — ámbár ide vágó statisztikai adatok nem állanak rendelkezésemre — hogy az oda sereglett tanítóknak s tanfőfiaknak *nagyobb része* olyan volt, kik vagy *nem foglalkoztak* hatosztályú népiskolában *gyakorlatilag* a tanítással, vagy pedig csak mint elméleti paedagogusok szerepeltek. Ha pedig voltak ott — minthogy voltak is — hatosztályú népiskolában működő tanítók: azoknak vagy nem volt elég bátorságuk fellépni oly fényes gyülekezet előtt, vagy pedig elbűvölve a tárgynak újsága által, úsztak az árral, saját tapasztalatuk ellenére is. Mindezekből csak azt akarom kihozni, hogy én, bár a legnagyobb tisztelettel viseltetem is a tanítói nagy gyűlés és annak elvi jelentőségű határozata iránt; de azt csalhatatlannak, t. i. olyannak, mely felett még vitatkozni sem lehetne, soha és semmi körülmények közt el nem ismerhetem.

Áttérve most már tulajdonképen való tárgyamra, én ismét csak a multkor hangoztatott álláspontomra helyezkedem s azt mondom, hogy különösen a falusi népiskolának nincs fontosabb célja, mint a *jó olvasás meggyökereztetése*; ez pedig a reális olvasó-könyvek alapján el nem érhető.

Ám kísértse meg bárki. Én megpróbáltam, s oly szomorú csalódásra fog felébredni, amilyet nem kívánok egy lelkiismeretes tanítónak sem. Álljon csak itt bizonyítékul a következő áttekintés.

Egy hatosztályú népiskolában felveszek 80 gyermeket — nálam mindig 90-en felül van. Hetenkénti óra-szám, a legmagasabb számítás szerint 30; tehát naponként 5 óra, s így nem minden osztályra esik egy óra. Hetenként 6 óra vallásra; marad tehát a reáliákra — a szám- és mértant is ide számítva — 24 óra. Ebből még számítsunk le hetenkénti 2 órát a játéokra és egy kis testgyakorlatra, így marad 22 óra. Már most a reális olvasó-könyvek mellett így oszthatók el az órák: nyelvtan (írás-olvasással) 6 óra, szám- és mértan $6\frac{1}{2}$ óra, történelem 2 óra, földrajz $2\frac{1}{2}$, természettan és rajz 3 óra, ének 1 óra, rajz 1 óra; mert ha olvasás után minden tárgyat lefoglalmazzunk, hogy valóban helyes munkát végezzon az a gyermek, kétszerannyi időt kell fordítanunk a tárgy előadására, mintha magyarázat után alkalmas kézikönyvre utalhatjuk tanítványainkat, s emellett még túlhalmozzuk őt írásbeli feladványokkal, melyek hathatós eszközök az írás tökéletes elrontására. Ha azonban a tantárgyak egy részét alkalmas kézikönyvek útján tanítjuk, így oszthatjuk el az órákat: Nyelvtan (írva-olvasással) 9 óra, szám- és mértan $6\frac{1}{2}$, történelem 1, földrajz $1\frac{1}{2}$, természettan és rajz 2, ének 1, rajz 1 óra.

Látni való, hogy az olvasás gyakorlására több idő jut így, s még emellett ott vannak, hatalmas

segédekül a kézikönyvek is. Hasztalan állittatik az, hogy a reális olvasó-könyvek alapján több idő fordítható az olvasástanításra; mert ez csak merő *lát-szat*; a gyakorlatban pedig úgy áll a dolog, hogy midőn értelmezve olvastatunk fogalmazás végett, azzal tulajdonképen az értelmet és emlékezőtehetséget fejlesztjük, s a folyékony olvasás akarva, nem akarva másodrendű dologgá válik. S habár az így vezetett tanítvány, az iskolaidő alatt felfejtett s többször elolvasott darabokat folyékonyan képes is elolvasni: maga a tulajdonképen való jó olvasás mégsem vált vérévé, s azonnal vége annak a nagy garrral felfújt tudománynak, mihelyt egy más könyvből kell olvasnia.

Ne gondolja azt Kapitány vagy másvalaki, hogy a kézikönyveket egy lelkiismeretes s magára és tanítói becsületére valamit adó tanító, a restség párnájául használja; mert nem gondolnék már ma, az újabb nemzedék közt oly lelketlen mestert, ki arasszal méri ki a tanítványoknak napi teendőiket; hanem, igenis, használjuk a kézikönyveket időnyerés tekintetéből s más fontosabb tantárgy, a folyékony olvasás begyakorlásánál segédeszközzül. A kézikönyvek, mint megannyi új olvasmányok, vezetik a gyermeket a folyékony olvasás mezején elébb-elébb s napról-napra halmozzák fel szemei előtt s agyában azon anyagot, mely meggyökereztetni nála a legfőbb tudományt, mit a népiskola adhat s adni tartozik és aminek az életben legtöbb hasznát veheti.

Valóban elszomorítóan sajátságos az a körbeforgás, amelyet az új alkotmányos korszak beállta óta tapasztalunk a népiskolai oktatás mezején! Előbb túltöltték a népiskolát reális tananyaggal, s szinte öntudatos céllá lett: minél többet, a minőségre való tekintet nélkül. Azután elárasztották új meg új, „dióhéjba” szorított kézikönyvekkel, amelyek többnyire klikkszerűen *gyártatván*, egyik a másiknál rosszabb volt; s e két szörnyszülöttel lenyűgözték a tanító tehetségét, akarateréjét; megzsibbasztották a tanítványok fokozatos fejlődését, elrabolták tőlük azt, mit pedig első sorban kell vala nekik adni: a *jó olvasás és írás igaz tudását*. Majd észrevették a bajt, s újabban kezdék hangsúlyozni, hogy az olvasás-írásra több gond fordíttassék; de magát a baj, a szerencsétlenség forrását nem szüntették meg: maradtak a reáliák úgy, mint voltak s ezeknek kapcsában a gomba-módra tenyésző kézikönyvek. És most, midőn végre rájöttek, hogy más tanterv szükséges az egy- és más a több-tanítói iskola számára: *neki-dülnék az egész épületnek: ajtóستól rohannak a házba és a fürdő vízzel ki akarják önteni a gyermeket is*.

Nem úgy, uraim! Ne essünk ismét szélsőségbe, mert annak az ügy vallja kárát! Ám dobják tűzbe önök az új-kori paedagogia *szemetjét*, a derűre-borúra gyártott rossz kézikönyveket; de úgy, hogy mint phönix a lángokban, újuljanak meg az iskolai könyvek, s legyenek azok valóban jók, célirányosak, hasznavehetők azon tantárgyaknál, melyeket kézikönyv útján kell tanítani. Van szükség reális olvasó-könyvre; de csak annyiban, amennyiben ez nyelvtani, természetrajzi és némileg természettani tárgyakkal foglalkozik; a többire nézve adjanak a gyermek kezébe kézikönyveket, s ezen úton adják át neki a tudományok anyját, az élet- és tovább képződés arany ABC-jét: a *jó olvasást*.

Sinka Lajos, ref. tanító.

TÁRCZA.

A kecskeméti és nagy-körösi ref. egyház pere az iskola felett.

(Folytatás).

1835. május 4-ikén Pesten tartott kerületi közgyűlésben a beadott irományok megvizsgálására 15. szám alatt küldöttség neveztetvén ki, k/. ennek az eziránti véleményes tudósítása, hogy az intéző levélben előadottakra nézve, már a mult esztendei felírásban világosan megfeleltetett és most egyedül a beadott két rendbeli irományokat felküldeni elég lenne (Act. nro 26.), helybenhagyatván, a felküldés elrendeltetett (1835. nro 24.)

Eközben a kecskeméti egyház előjárói a Lyceum megnyeréseért ő cs. királyi felségéhez maguk nevében is folyamodván (Act. nro 28.) s ezen folyamodás

1835. június 15-ikén a m. kir. helytartótanács által igen kedvező véleménynyel fölterjesztetvén (Act. nro 29.) s egyszersmind a körösieknek azon tette, hogy iskolai épületeiket maguk fejtől megnagyobbították s egy philosophiát tanító új professort bevíttek s céljuk elérésére nem egyenes úton, törvényes felsőségeknek kisebbitésével s a már ekkor sok áldozatokat tett kecskeméti közönségnek kárával és megrontásával dolgoztak, rosztaltatván s annál fogva különben is későn tett kérelmektől legfelsőbb helyen is elmozdittatni javasoltatván :

1835. november 3-ikán, 33,589. szám alatt megérkezett ő császári kir. felségének, egyházi kerületünknek az iskolák tárgyában tett minden végzéseit helybenhagyó s a kecskeméti iskolát lyceumi rangra emelő kegyelmes rendelkezése, azon meghagyással, hogy annak miképpen teljes elrendezése — coordinatio — minélelőbb munkába vétetendő levén, arról a szokott úton rendes tudósítás tétessék. (Act. nro 30.)

1836. május 2-ikén Pesten tartott kerületi közgyűlésben, az ezen kegyelmes rendelést magában foglaló intéző levél, valamint a kecskeméti ekklezsiának is az iskola elrendezését tárgyzó véleménye s a tanítási rendszer bemutatása mellett aziránti folyamodása felolvastatván, hogy miután már eddig 65,000 frtokat költött és így a superintendentia közösen ígért segedelmén jóval felül áll : részére az ünnepi legatiók s nyári és őszi supplicatiók behozásával is és egyéb módokkal hathatós segedelem eszközöltessék (Act. nro 32.). A bemutatott irományok megvizsgálása s azokról más nap adandó vélemény l/. küldöttségre bízattatott oly móddal hogy a vélemény iránt tartandó tanácskozásban, a kecskeméti és körösi közönségnek küldöttei is részt vegyenek. Mely küldöttség, a kecskemétieknek iskolarendezésről véleményét, némely változtatásokkal elfogadván (Act. nro 33.), azt oly móddal a kerületi gyűlés is helybenhagyta.

Ugyanez alkalommal a folyó évi április 12-ikén 9741. szám alatt kelt intéző levél is olvastatván, mely mellett Körösnek aziránt tett folyamodása, hogy iskolája, melyben már a bölcselkedési tudományok különben is századok óta tanittatnak, szinte Lyceumi rangra emeltessék, vélemény és

felvilágosítás végett leküldetik : végeztetett, hogy mivel ezen egyházi kerület a körösi iskolát is ápolni kívánja, most is azt oly móddal feljebb emeltetni óhajtaná, hogy ott az eddig tanittatni szokott tudományok mellett, egy *iskolatanítókat képző s gyakorlati gazdaságot tanító intézet*, melyre a város alapítványt tenni önként ajánl, álltassék fel s a választandó tanítónak útaztatás általi készítésére az egyházkerület 1000 pengő forintokat kifizettetni ígér azon pénzből, mely a közgyűlések kitartására rendelt pénztárban a segédgondviselők által rendszerint bent szokott hagyattni s mindezekre nézve bővebb intézkedést s a helytartótanácsnak teendő ajánlás végett folyó év augusztus 8-ikán Nagy-Körösön kerületi közgyűlés fog tartattatni. (1836. nro 7. i., k. és nro 11.)

1836. augusztus 8-ikán Nagy-Körösön tartott ker. közgyűlésben Kecskemét aziránt folyamodott: hogy mivel az egyházi főtanács (superintendentia) a maga kebelében csak egy főbb iskolát rendelt állittatni s annak helyéül Kecskemétet választá, tehát a körösi iskolának is célbavett Lyceumi rangra emelése Kecskemétnek igen sérelmes, az egyházi főtanács eddigi céljaival, ajánlatival és lekötöztetésével egészen ellenkező s annál fogva mint helytelen kérelem félreteendő levén, a kecskeméti iskola számára rendelt minden jótéteményeknek egyedüli birtokában tartassék meg s az egyházkerület saját rendelkezésétől függő segedelmekkel hathatósabban láttassék el. Melyre végeztetett: hogy mivel Kecskemét az előbbi végzésekben részére ajánlott segedelmek birtokában tovább is meghagyatik és még azon esetre is, ha a körösi iskola lyceumi rangra emeltetnék, a hit- és törvénytudományok kirekesztőleg Kecskeméten fognak tanittatni: azért a célbavett intézet (melyre Körös maga teend alapítványt,) s az iskolának lyceumi rangra emelése Kecskemétnek semmi sérelmére nem lehetvén, a kerületi gyűlés erészbeni határozata a maga erejében megmarad. (1836. aug. 8. 4. pont.)

Ugyanez alkalommal felszólított Nagy-Körös, hogy a gazdasági oktató fizetésére bizonyos fundust mutasson ki; különben az egyházkerület, az azon intézetre (1836. nro 7. sub. k.) megajánlott 1000 pengőforintokat visszavonandja. (5-ik pont.)

A kecskeméti lyceumban törvényt tanítónak Sáros Imre úr ugyanakkor elválasztatott (6-ik p.), s megerősítés végett előterjesztett iskolai törvények is csekély változtatással helybenhagyatván, Lyceum-igazgató választottság neveztetett ki. (7-k p. m.)

1838. május 1-ső s több napjain Pesten tartott kerületi közgyűlésben olvastatott a helytartótanács rendelkezése, a kecskeméti és körösi iskolákat tárgyzó irományoknak visszaküldése s egyszersmind arról teendő tudósítás iránt: hogy a tanítókat képző s mezai gazdasági intézetre szükséges költségek micsoda ktfőből telnek ki?

Ugyancsak Kecskemétnek felsőbb helyre aziránt tett folyamodása, hogy a Lyceumért könyörgő nagy-körösi ekkla kérésétől elmozdittassék, adandó tudósítás végett leküldetvén: miután ezen folyamodást jó békesség okáért, a kecs-

l) Szűcs Lajos, Madarassy István, esperes Markos Pál, Papp Mihály, Gyenizse József urak.

m) Polgár Mihály, Szilágyi László, br. Kiss László, Sárközy Lőrinc, Szeles József urak.

kemétiak nevében kerületi főjegyző Polgár Mihály úr visszavette s így a dolgot a maga fekvésében maradni engedte volna: azért a körösi Lyceum tárgyában, a nagy-körösi ker. gyűlésen hozott végzés megerősített; többire nézve pedig az irományok visszaküldése elrendeltetvén, a körösi ekkla oda utasttatott, hogy alapítvány-levelét rendes formában elkészítve, aláírásokkal és pecsétekkel, minél előbb az elnökségnek adja be. (1837. nro 7, sub. d, f. g, et. nro 11.)

A Nagy-Körös kívánságát támogató ajánlólevél még ugyanazon esztendőben, a helytartótanácsához el is küldetett; de tévedésből a fundust kimutató alapítólevél híjával (Act. nro 36.). Mirenézve

1838. március 13-ikán 9179. szám alatt kelt (act. nro 37.) s a Nagy-Körösön ugyanezen esztendő május havában tartott kerületi közgyűlésben felolvasztatott intéző levél mellett, az iskolákat tárgyzó minden irományok oly utasítással küldettek vissza, hogy mivel a nagy-körösi közönségnek az egyházkerület által fölterjesztett nyilatkoztatásban megnyugodni teljességgel nem lehetne: a körösi ekkla az említett oktatói szék megengedéseért csak akkor folyamodjék majd, ha az annak fenntartására szolgáló fundus valósággal megszerezve és oklevelekkel bemutatva leszen.

Ennek következtetésében a nagy-körösi ekkla, az igazi fundust kimutató eredeti alapítvány-levelét kezéhez visszacserezvén s ugyanazon gyűlésen (acta nro 31.) folyamodása mellett beadván, annak szinte eredetiben s ajánló-levél mellett leendő felküldése határozatott. (1838. nro 45.)

(Folyt. köv.) H. Kiss Kálmán.

KÖNYVBIRÁLAT.

Számtani Gyakorlókönyv,

a legújabb miniszteri tanterv szerint írták: Virágh József és Walter Károly, fővárosi tanítók. Budapest, 1883. Ifjabb Nagel Ottó kiadása. I. rész a népiskola II. osztálya számára, 32 lap, ára 15 kr. II. rész a III. osztály számára, 30 lap, ára 20 kr. III. rész a IV. osztály számára, 40 lap, ára 20 kr. IV. rész a V—VI. osztály számára, 100 lap, ára 40 kr.

Azon régi előítéletet, hogy a számtan csak a tehetségeseknek való tudomány, hogy arra születni kell, mi sem cáfolja meg inkább, mint azon tapasztalat, hogy épp e szakban találkozunk legtöbb tankönyvvel, épp ennek van ez idő szerint legmegállapodottabb, legkevésbé kérdés alá eső módszere; s hogy maguk a tanfőfiak is épp e szakban érzik magukat legotthonosabban, mutatja az, hogy a kivitelt (ha szabad úgy kifejezni: az egyéni módszert) illetőleg épp itt találkozunk a legnagyobb változatossággal.

Az előttünk fekvő füzetkék általában a szokott módszer szerint, a legújabb miniszteri tanterv alapján szerkesztve és pedig (miként az I-ső füzet előszavából kitűnik) a fővárosi népiskolák számára. Azonban némely részletekben az alapúl felvett miniszteri tantervtől eltérést találunk; így a III-ik füzetben a közönséges törték közül a különnevezettek, sőt a tizedes törték is fel vannak véve. Az előszó-

ban ez eltérés így indokoltatik: „ha összeadunk $\frac{3}{8} + \frac{2}{8} + \frac{1}{8} =$ ezen összeadás lényegében nem más, mintha összeadunk 3 almát, 2 almát és 1 almát.“ Hát ez teljesen igaz és ezen indoklás alapján bizvást meg lehet kezdeni az egynevezőjű törték összeadását és kivonását, s a törtéknek egész számokkal való szorzását s osztását már az első osztályban. De ahol az alapvetés elmulasztott (mint jelen füzetekben is), ott nem lehet a negyedik osztályban tanítani a különböző nevezetű törtéket, kivált ha az előismeretek (legkisebb közös többes, legnagyobb közös osztó sat.) csak az V-ik osztályban taníttatnak. Egy másik eltérés, hogy a miniszteri tantervben felvett arányossági példák (mint a hármasszabályi feladatok írásbeli megfejtésére előkészítő lépcsőzet) szinten mellőztek, s mégis — egyszerű következtetések helyett — arithmetikai formákban (aránylatokkal) eszközöltetik azok megfejtése. Ez eltérések nem szolgálnak a munka előnyére, mert az erőtettség színezetét nyeri főként a IV-ik füzet módszere. Ez eltérések miatt lesz ugyanis oly zavaros és hiányos a törtéknek átváltoztatása (IV: 48. és 70. lap). „Ha a nevező maradék nélkül foglaltatik a számlálóban, az ilyen hányados tiszta hányadosnak (!?) nevezzük.“ „ $\frac{2}{3}$, $2:3=0.666$;“ könyvecskékben „ismétlődő hányados“ nevet visel. Végül $\frac{5}{7} = 5:7 = 0.714285$ „szakaszos hányados“nak neveztetik. Látni való, hogy a második és harmadik eset ugyanaz, amit mások tiszta szakaszos törtnek neveznek; de elmaradt a vegyes szakaszos: $\frac{5}{6} = 5:6 = 0.83$. Ily hiányos levén e részlet, nem meglepő, ha a 70-ik lapon ennyi áll a tizedes törtnek közönséges törtté való átalakításáról:

„Ha a kiírt tizedes egy vagy két számból áll, hogy az első pillanatra látjuk, mily részt kell nevezőnek tenni, akkor egyszerű az eljárás. Figyelemreméltó azonban az eljárás akkor, ha a tizedes 5, 6, 7, vagy még ennél is több számjegyből áll. Az eljárás akkor a következő: Ahány számjegy van a tizedesekben, annyi pójtjegy (nulla) íratik a nevezőbe, s eléjük egy egyes.“ Eddig a könyvecske; a bevégtetlen tizedes törték átalakításáról semmi. Hasonló ehez a hármasszabály tárgyalási módja.

A tananyag megválasztása egyébként elég változatos, a fővárosi viszonyokhoz mért. annyira, hogy specialis fővárosi kifejezései (milimári, III. 28. l.) más városban való alkalmaztatás esetén egyenesen hátrányára lennének a munkácskáknak. Azonban illetően példák „ $[(6 \times 8) - (32:4)] + (20+30):9=?$ “ talán még a fővárosba sem valók. 22 összeadandó a harmadik osztályban (II. r. 5. l. 23 példa) nagyon fárasztó lehet a gyerekekre.

A tananyag berendezése a fentebb említett kivétellel szintén helyes; kár, hogy nincs megjelölve: mely föladatak vannak fejbéli s melyek írásbeli megfejtésre szánva. Az egyes fejezetek tiszta számokkal kezdődnek (feltételezendő, hogy előbb szemléltetés bocsátatik előre); ezekre nevezett számok (alkalmazott feladatok) következnek. Az ugyan többször megtörténik, hogy a nevezett számok címe alatt ily föladatak fordulnak elő: „Melyik azon szám, melynek ötödrésze $= 5$ “ (I. 11. lap.)

Sok helyen módszeres utasításokat is találunk s ez igen helyén van. Sajnos, hogy ezek között több hibás meg-

fejtésre is kell akadnunk. Így p. o. (III. 26. l. D., 1. p.) „ $4 : \frac{1}{2} = ?$ (azaz : hány fél foglaltatik 4 egészben ? $1 = \frac{2}{2} : 4 \frac{8}{2} = \frac{1}{2}$ foglaltatik 8).“ Ilyes hibákat hajlandó vagyok a felületes, elsietett összeállításnak tulajdonítani. Ennek róvható fel a némely példákban tapasztalható valószínűtlenség is ; mint p. „8 m. szalag ára 72 frt. (I. 20) ; „egy $\frac{3}{4}$ árpa 34 frt. (I. 26) ; „1 drb. zsebkendő ára 4 frt.“ (II. 30. l.) ; „egy írnok naponként 50 ívet ír össze“ (III. 5.) ; „egy szekér széna 92 frtba kerül“ (III. 40.) etc. etc. Ugyancsak az elsietés eredménye a sok helyen előforduló határozatlanság. Egyik útas 672 métert, másik 9 kilométert utazik egy óra alatt. „Az ember lépése $112 \frac{d}{m}$; ha egy nap folyton járna, mily távolságot gyalogolna be ?“ (IV. 67. l. 23. p.). „A föld a világ $\frac{1}{5}$ részét képezi“ (IV. 84.) sat. sat.

Egyébiránt a sok sajtóhiba nem kevesebb zavart csinál, mint a tollhibák. Csak néhányat a sok közül. (III. 22. 8. p.) $87694\frac{6}{8} - 98706\frac{32}{125} = ?$ (III. 25. B. 1.) $\frac{1}{2} : 2 = \frac{3}{4}$. — (III. 34.) $2 : 0.2 = ?$ ($2 \times 10 = 20$; 0.2×2 ; $20 : 2 = 0$). — sat.

Nem hagyható említés nélkül, hogy a mértékek jelzése is következtelenül hol nagy, hol kis betűkkel történik. L., Kgr., Hl. ; máshol kgr., hl., l. sat. A *kiloár* és *dekár* felvétele (IV. 65. l.) sem elméleti sem gyakorlati szempontból nem indokolható.

Ami a nyelv használatot illeti, sok helyen akadunk idegenszerűségekre. „Egy ezüst húsz kros darabom van“ e. h. egy drb. 20 kros ezüst pénzem van. (I. 6.) „Egy erdőben 86 eladó fa van, 69 tölgyfa, a több cserfa, a tölgyfának egyike 32 frt. 40 kr., egy cserfa 6 frttal olcsóbb, mennyit ér ez a tölgyfa ? és mennyit a cserfa ?“ (II. 24.) Avagy magyaros nyelvezet-e az, ha a törtéknél rendszeresen *harmad-ik*, *negyed-ik* sat. részt mondunk. Apa és anya helyett mindenütt *papa* és *mama* szavakat használunk. A schok (III. 7.) nemcsak nem magyar szó, de nem is magyar mérték. *Aranyot*, *tarsolyát* (I. 11. l.) szintén helytelen magyarságok.

A könyvecskék ára igen magas.

Az elsoroltak után azt hiszem: az olvasó közönségre bízhatom annak megítélését, hogy mennyiben feleltek meg szerzők azon dicséretes igyekezetüknek, hogy „pályatársaiknak és a tanügynek szolgálatot tegyenek.“

Dezső Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési pénzzel hátralékban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek tartozásukat kiegyenlíteni, hogy így a közeledő év végével a lap kiadási ügyeit mi is rendezhessük.

— Az orosi kisdéd, de lelkes egyház közelebb szentelte fel újra épített templomát. Erre vonatkozólag a következő tudósítás küldetett be lapunkhoz: Az orosi ref. egyház ősrégi temploma az idők folyamán teljes mértékben használhatatlanná vált már. Egy magas, meredek — a jelekből ítélve — összehordott dombon épült e templom, mégpedig a jó messze múltban ; építési idejét ugyan biztosan meg-

határozni igen bajos, de az egyik falába épített kő arról tanuskodik, hogy már az 1623-ik évben renováltatott. Sőt az egyház anyakönyvében emlékezet van arról, hogy az 1550-ik évben már a reformáltaké volt e templom. A Kál-layak valának első patronusai, kik azon időben reformátusok voltak. Ez ősrégi templom falai meghanyatlottak s repedeztek, mennyezete leroskadt, fedelét annyira megviselte az idő, hogy az eső becsorgott rajta ; szóval a bejárási élet-veszéllyel volt összekötve. — Mi aggódva tekintettünk az ősrégi falakra. Tudtuk, hogy meg kellene azokat újítani, dehát miből ? Az a 61 szegénysorsú család, mely az orosi ref. egyházat alkotja, csekély erőnek mutatkozott a nagy munka keresztülvitelére. Dehát az Isten jó ! Ő az „erőtlenekben elvégzi a maga erejét !“ Így volt itt is ! Alulírott, kezefogva az egyház főgondnokával, tekintetes Lányi Antal úrral, fellelkesítve együttesen a kisdéd gyülekezetet, e nyár folytán már hozzáfogtunk a nagy munkához ; azonban, mintha a gondviselés próbára akarta volna tenni buzgóságunkat, a munka közepén újabb akadály állott elő, nevezetesen a templom déli fala egész hosszában kihajlott, annyira, hogy azt le kellett szedetni s újra rakatni ; azonban, hol egyszer lobog a valódi buzgóság lángja, ott legyőzetnek az akadályok, s habár e nem várt körülmény tetemesen megszorította is költségünket: isten segedelmével oda jutottunk, hogy október elejére bevégezhattuk munkánkat, s most templomunk büszkén emelkedik fel, megújítva, mint vala a régi időben. Ezt az annyi áldozattal emelt istenházát szenteltük már fel folyó évi október 21-én. Az ünnepélyességet nagyobbá és ránk nézve kedvesebbé tette az, hogy egyházmegyénk szeretve tisztelt esperese, nagytiszt. Lukács Ödön és egyházmegyei főjegyzőnk, nagyt. Szabó Ferenc urak megjelentek köztünk. Az istenitisztelet a „Jövel szentlélek úr isten“ sat. ének éneklésével kezdődött ; majd azután a 233. dicséret 3 első verse énekeltetett el, s ezután nagyt. Lukács Ödön esperes úr ment fel a szószékbe s imádkozott a nála bömértékben levő hitbuzgósággal s kenetteljességgel. Azután Máté V. r. 14. verséről tartott minden tekintetben elragadó beszédet. Az úrvacsorai szertartást nagyt. Szabó Ferenc, pazonyi ref. lelkész úr végezte. Nem mulaszthatom el még itt végül felemlíteni, hogy főgondnokunk szíves házához vendégeink ebédre meghívtak, s azon a helybeli 2 különböző felekezet papjai is jelen voltak. Szép volt látni azon szívélyes viszonyt, melyet a jelen volt lelkészek egymásiránt tanusítottak, jelölül annak, hogy művelt embereknel a valláskülömbőség nem akadály arra nézve, hogy egymást szeressék és megbecsüljék, örömlükben kölcsönös részt vegyenek !

Bakos Kálmán.

— Az elhunyt Török Pál, püspök emlékére szentelt gyászünnepélyek, e hó 11-ikén mindenütt a legnagyobb kegyelettel tartattak meg a dunamelléki egyházkerületben. Így, mint lapunkat értesítik, *Nagy-Körösön* ez alkalommal a szószék és úrasztala, valamint az első padok feketével voltak bevonva a templomban, hol jelenvolt az intelligencia legnagyobb része, a városi előjáróság, járásbíróság és katona-tisztikar s kir. közjegyzőség és tömérdek nép. Oláh Károly, képezdei zenetanár alkalmi éneket készített ez alkalomra s nagyt. Filó L. úr szónokolt II. Sámuel. III. :

38. : „Nem tudjátok-e, hogy fejedelem és nagy fejedelem esett ma el az Izráel népe közül?“ vévén alapúl s fejtegetvén: I. Miért fejedelem és nagy fejedelem egy reform. püspök? T. i. azért, mert a ker. hívek képviselőjének bizalma ülteti főpásztori székébe; szabadon választatik s benne az érdem lesz megtisztelve. II. Miért volt nagy fejedelem éppen Török Pál? Mert nagygyá tették szellemi tehetségei, kormányzóképesége és nagy alkotásai stb. Hasonlag *Tiszta Versenyben* Ádám Kálmán, kecskeméti fungens esperes és t.-versenyi pap szónokolt V. Mózes XXXIV: 8.-ról: „És siraták Izráel fiai Mózes a Moáb mezőségében 30 napig; és beteljesedének a Mózes siratásának azaz gyászolásának napjai.“ Fejtegetvén azt, miért kell megemlékezni nagy embereinkről? Azért t. i., mert 1. jellemökből jellemet; 2. munkásságukból kitartást; 3. életükből halhatatlanságot merithetünk. Alkalmilag megemlítjük, hogy a dunamelléki egyházkerületi gyűlés, mely a választásról intézkedni fog, december 5-én lesz Budapesten. Egyéb tárgya nem lesz, mint a püspökválasztás elrendelése.

— **A közalap ügye Hódmezővásárhelyen.** Mivel kívánatos, hogy főleg a lelkesítársak koronként értesüléseket nyerjenek afelől, hogy a közalappal egyes vidékeken s főleg a nagyobb egyházakban hányadán vannak: ezennel tudósítani kívánom e lapok olvasóit azon intézkedések felől, melyek egyházunkban a dologra tartozólag tétettek. Ámbár a nyomtatott „Utasítást“ és az aláírási íveket még augusztusban megkaptuk s az egyháztanácsi bizottság csakhamar ekkor kész is lett a végrehajtási javaslattal: mindazáltal a presbyterium az egész ügyet csak november hónapban vehette érdemleges tárgyalás alá amiatt, hogy nálunk a gazdasági viszonyok következtében mind a lakosság, mind a presbyterek egész Mindszent napjáig szélylyel vannak és korábban sem előjáró, sem község nincs, aki ily nagyfontosságú egyházi ügyben intézkednék és szónak álljon. Időközben, mint tudva van, ez ügyre vonatkozólag a conventen többrendbeli végzés hozatván s mindnyájan néhány kellemetlen csalódással is gazdagabbak lévén, a korábbi bizottsági munkát emiatt merőben újra kellett átdolgozni. A bizottsági s majd az egyháztanácsi ülésekben kellemetlen hangulatot szült a cifra és bonyolult eljárás, mely az osztályokba íratkozás, helyesbítés sat. tekintetében parancsolva van. Arra, hogy a híveket házaiknál följárják, a presbyterek többségét semmikép sem lehetett rávenni. Hogy a szegény kisdéd egyházak javára adakozni kell: ezen a presbyterek nem igen ütődtek meg, de leghelyesebbnek vélték volna, hogyha a járulékokat az állami adóforintok után egyszerűen kiróhatták volna. Több hosszú, eredménytelen ülésezések után végre a presbyterek kijelentették, hogy a tanácskozássokban addig nem mennek tovább, míg az egész ügy a közgyűlés elé nem terjesztetik. E kívánság annál inkább helyén volt, mert a bizottság a közalappal együttesen kirovások útján egy helybeli *jótekonysági pénztár* felállítását is ajánlá az egyházi tehetetlen szegények, özvegyek, árvák, sinlők sat. segélyezése végett, mely pénztár megalapításában maga is számított a közgyűlés szavazatára. Előre kimondott azonban, hogy a közalappal a közgyűlés nem illetékes s erről az csak értesülést s teff. fog kapni. Nálunk a köz-

gyűlés 240 tagból áll. A főgimnáziumi épület új szárnyában a csak most fölkészült szép nagy teremben majdnem teljes számban jelentek meg a tagok november 18-án. Mintegy 2 óra hosszáig tartó tanácskozásban megmagyaráztattak a közalap-törvény keletkezése, királyi szentesítése, a végrehajtási Utasítások és az egyháztanácsi eddigi megállapodások. Ez utóbbiak szerint az évi járulékok az állami egyenes adóval hoztattak arányba, a következő fizetési fokozat szerint:

Állami egyenes adó forint	Közalapjárulék		Helybeli jóték. pénztárjárulék		Együtt e kettő	
	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.
0 — 5	—	10	—	—	—	10
5 — 15	—	20	—	10	—	30
15 — 30	—	30	—	10	—	40
30 — 50	—	50	—	15	—	55
50 — 70	—	70	—	20	—	90
70 — 100	1	—	—	30	1	30
100 — 400	2	—	—	70	2	70
400 — 900	4	—	1	50	5	50
900-on felül	6	—	2	—	8	—

Kilencszáz frton felül nálunk csupán reformált család adózik, de ezek adótöbblete sem rüg száz frtra. A közalap-adó és főleg annak központosítása ellen 2 hang emelkedett a közgyűlésen. Utóbbik azt fejtegetvén, hogy pénzügyi és kezelési katasztrófa esetén az egész alap elveszhet. A helybeli jótékony pénztár ellen szintén 2 hang emeltetett. Egyik abbéli aggodalmát nyilvánítá, hogy a város szándékozván szegény menhelyet állítani, a mi intézkedésünk feleslegessé válhatik, s hogy ily pénztár után a kincstárnak tőkeamatadót kell majd fizetnünk; a másik egyszerűen ebből állott: „nem fogadjuk el!“ Végre az utóbbi pénztár szavazás alá tűzetett ki. A helyeslő többség eleintén kicsiny volt. Ellenpróbát kívántak. S ekkor 4—5 tag állott fel csupán a javaslat ellen, a *roppant többség pedig azt elfogadta*. Megvoltunk hatva a jobbára földműves gazdákból álló gyűlés ily nemes magatartása által s az elnökség a lelkes ajánlatért köszönetet mondott. Hozzávetőleges számítás szerint az egyházból a közalapra mintegy 2300, a jótékonysági pénztárra pedig mintegy 600 frt. fog évenként begyűlni. Az egyháztanács november 16-ról nyomtatott szöveget küldött szét minden helybeli ref. családhoz, amelyben a napirenden levő ügyet ismertette, ajánlotta a híveknek. E héten megkezdődik a családfőknek házaiknál való feljárása, hogy az adózásra beiratkozzanak. Aki az előírázatnál kisebb járulékot ajánlana, az be fog soroztatni a megfelelő osztályba; beszédésre csak azután kerül a sor, ha az aláírási ívek az egyházmegye által helybenhagyottak. Nem hallgathatjuk azonban el, hogy a közönség hangulata, bár annak megnyerése végett a szószékek, a tanácstermek és a helyi sajtó kellően felhasználtattak, távolról sem oly kedvező az egész ügyre nézve, mint a közgyűlésé volt. A nép az egészet csak *adóemelésnek* tekinti, s afeletti rossz kedvét éppen nem titkolja. Hódmezővásárhelyen, 1883. november 20. **r. i.**

— **Az az unio-féle békés viszony**, mely a lajtántúli protestánsok között eddig fennállott — mint erről egy, az ottani viszonyokkal mélyen ismerős egyén értesít bennünket — végfelbomláshoz közeledik. A helvét hitvallást követők e napokban megtartott egyetemes synodusokon szín-

tén misztikus rajongással és tüntetéssel jelentették ki, hogy ők a második „Helvetica confessio” és „Heidelbergi katét” vallják symbolikus könyvüknek. Ott tehát, ugylátszik, visszafelé mennek az idők s abban az emberek s mi ezt csak a legőszintebben tudjuk sajnálni. Ha valahol, úgy Ausztriában volna szüksége a protestantismusnak arra, hogy mindenáron egyesülési pontokat keressen, még egymás kölcsönös gyengeségeinek türelmes elnézése árán is, abból a célból, hogy élete megerősödjék és társadalmi jelentősége az eddiginél nagyobb mérvben emelkedjék. S íme, ehelyett áldatlan confessionalis érzékenységgel törnek egymás kölcsönös gyengítésére s ily módon kockáztatják és keserítik meg egymás számára a jövőt. Az osztrák államok protestáns egyházainak eddig is oly gyöngye lábba állott szabadságuk és önrendelkezési joguk; most csak egy kis féltékenységgel és áskálódással kell hozzá s bizony azon vesznek észre magukat, hogy egészen úgy el fújja azt a szél, hogy még nyoma sem marad meg az utókor számára. Mi magunk részéről legalább, a nyilván felismerhető jelek után, így fogjuk fel s ítéljük meg e nagyfontosságú s következtetéseiben végzetessé válható tényt, ellentétben egyik laptársunk ifjú *egyházpolitikusával*, ki, alkalmasint csak bécsi pártlapokból olvasván valamit, tudósítást írt e tárgyról s oda nyilatkozott, hogy „ha kérdésbe tesszük azt, hogy a lajtántúli egyház, a jövőre is tekintve, erősödött-e e tény által, feleletül mondhatjuk: igen.” Nem hiszszük, hogy ifjú barátunk mással, egyébbel tudná indokolni jóslatát, mint azzal, hogy hozzá van szokva ahoz, hogy a világ sorsát konfessziók intézik és nem az az élő és humanus szellem, mely valamely társadalmi tényező mozgató elemét képezi.

— **A legrégibb sárospataki ABC-t**, melyet, amint annak idejében felemlítettük, Széll Farkas kuriai bíró egy régi könyvtárlából fejtett ki, dr. Kiss Áron megvizsgálván, arról a következő ismertetést közli a „Néptanítók Lapjában.” E könyvecske 8 levélből áll, kis 8-rétben, melynek mindegyik levele alól a lap alján A₁ A₂ stb. jeggyel van jegyezve. Amint egy a könyvecskével együtt kiadatott levél címéből következtetni lehet, ez a könyv *Szoboszlai Pál*, szentpéteri rektoré lehetett. Elöl van benne egymás mellett a nagy- és kis betűk táblája és a sorszámok százig, így:

A	a	M	m	Szám
B	b	N	n	ny
C	c	cz	cj	cs
O	o	ö		
2	20	stb.		

Ez a 3 felső sor. A₃ felvételét az akkori helyesírás magyarázza. E tábla után jön a magánhangzók sora, aztán az ABC-e minden akkor használt betűalakkal. Ezután következik a 4-ik lap közepéig *betűfoglalás*, minden magánhangzóhoz egy mássalhangzó adatván, így:

Ab eb ib ob bő ub űb

Ba be bi bo bő bu bú sat.

A betűztető-rendszer harmadik fokozata, a körülzárt magánhangzójú szótagok (Bab, beb, bib) elmaradtak. Ezzel vége a betűfoglalásnak, következik a *szótagolás*, e célra olvasmányul szolgálnak a Mi atyánk, Az hitnek ágazatai, Az Istennek megiratott sz. parancsolatai, Szent Máthénál XIX.

v. 14. s aztán a Kolossebeliekhez írt levélből III. 17. v. azután egyes versek Mózes könyveiből, János evangéliumából s ismét Pál, aztán Péter leveleiből a 13-ik lapig. E szemelvények egyrésze hittan, másrésze a gyermekek szülői iránti viseletét szabályzó intések. Ezekután már a *follyó olvasásra* vannak példák, a CXXXI. solt. 100., 142. az alázatosságról a CXLI. solt., melyek ismét mind didacticus tartalmuak. Ime a legújabbban felfedezett régi ABC-e. Módszere távol a Szönyi Nagy István korát haladó „*Magyar iskolájának*” a methodusától, de olvasmányai oly jól vannak kiszemelve, mint egynél sem, az általam látott ekkori ABC-éknél. Aki ezt az ABC-t írta, az tudta már, hogy olvasmányul nem ütött-kopott mondvascsinált historiák kellenek, de remek darabok. Amit ez ad, az mind érdemes arra, hogy a gyermekek emlékezetébe maradjon s nem szükség elfelednie, mint a mai olvasó-könyvek sok darabját.

— **A felső-szabolcsi egyházmegye** életének hű és kimerítő képét tárja elénk azon jegyzőkönyv, melyet *Nagyváthy Ferenc*, egyházmegyei aljegyző állított össze s amely legközelebb megjelenvén, szerkesztőségünkhez is beküldetett. Mindenekelőtt ki kell emelnünk, hogy az egyes egyházak és közpénztárak állására vonatkozólag, még egy jegyzőkönyvben sem találtunk oly pontos és részletes kimutatást, mint az előttünk fekvőt, ami mindenesetre arra mutat, hogy az egyházmegyei közigazgatás az egyházi élet e fontos oldalára nagy gondot fordít és szigorú nyilvántartást és ellenőrzést gyakorol. Az esperesi kimerítő évi jelentéséből pedig örömmel győződünk meg, hogy a szellemi, vallás-erkölcsi élet terén is fokozatos emelkedés tapasztalható. Csak egy az, ami az adatok között minket is méltán lehangol s ez az egyházmegye népességének szembetűnő apadása a nagy halálozás miatt. A legközelebbi két év alatt közel 1800 lélekkel fogyott a felső-szabolcsi egyházmegye népességének száma. E megdöbbentő esettel szemben helyén való volt az előjáróság azon intézkedése, melynek értelmében jegyzőkönyvileg is felhívta a presbyteriumokat arra, hogy a közegészségi ügy ápolására komoly gondot fordítsanak s ily módon is igyekezzenek megakadályozni rohamos apadásunkat. A lelkészek éber örködéséről tesz tanúbizonyságot, hogy az egyházmegyében *reversalist* adók *nincsenek*.

Szerkesztői izenetek.

B. F. Budapest. Szívessege lekötelez. Emlékezzék meg sokoldalú elfoglaltságai közt, legalább néha-néha rólunk is. A növekedés nekünk is fő óhajtatásunk s lassauként majd csak teljesülni fog. — **Sajgónak.** Fontos, életbevágó kérdések Megvitatás vegett mindenesetre közzéteendők s megpróbálom a feleletet én is, csak egy kis időre van szükségem, mert most sok mindenfélével kell bajlódnom. — **„Az államsegély ügyében”** írott cikk szerzőjének. Először is a nevét kérjük, mert felelős szerkesztő addig senkivel sem állhat szóba. Ha ez megtörténik, azután majd megmondjuk határozatunkat a cikkekre vonatkozólag, mely esetleg a mostani aláírással is megjelenhet. Mikor az ember igazat mond, nem kell attól félni, ha egy kicsit betörök is a fejét. — **U. J. Bozsza.** Mihelyest tethetem, levelet írok. Hát biz az úgy van, hogy aki munkával foglalkozik, annak néha „szálla” is út a kezébe. Kár volna, ha ezért megharagudnánk egymásra. — **B. K. Oros.** Csak így lehetett. — **H. K. K. Nagy-Körös.** Azzal a könyvvel nem rendelkezem, pedig szeretném, ha hozzájuthatnék. — **F. E. Cegléd.** Levelet írtam — **V. L. Ónod.** Minthogy az ügyet én nem ismerhetem, előbb utána kell járnom s e célból szükségem van a másik fél indokaira is; mert a nyilvános téren való küzdelmet csak akkor szeretem, ha más-kép már az ügy el nem intézhető. Mindenesetre érdekes megvitatni való kérdések merülhetnek fel a fenforgó eset alkalmából. — **K. B. A. Vajkóc.** A felhívás, annak idejében mindkét lapban közölve volt.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Politika az egyházban.“ Septuaginta. „Vélemény az érettségi vizsgálat tárgyainak meghatározása s a vizsgálat lefolyása felől.“ Kovácsi S. „A kecskeméti és nagy-kőrösi ref. egyház pere az iskola felett.“ (Vége). H. Kiss K. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat“

Politika az egyházban.

Fentebbi cím alatt Bihari Péter úrtól egy 10 hasábra terjedő vezércikk jelent meg a „Protest. Egyh. és Isk. Lap“ 45-ik számában. Keményen leckézteti a tisztelt vezércikkíró a prot., különösen a református papságot, azzal vádolván, hogy beavatkozik az országos politikába s nem tudomány-nyal, a maguk kiművelésével foglalkoznak, ami pedig — úgy mond — nagyon rájuk férne, mert készült-ségük semmivel sem több a középiskolában szer-zett műveltségnél, — hanem „a politikai lapok maszlagjával táplálják lelküket,“ — s mindezt unalomból cselekszik. Semmi dolguk. Száz eset közül hetvenben a boldogságot az „édes semmit nem tevésben“ keresik. Kártya, boros asztal, diákos társalgás öntenek némi változatosságot az egyhangú tétlen élet poharába. De magasabb élvek után is vágyódik a lélek. S mi van inkább kezeügyében, mint a politika? Az ismerettartalomtól s elvektől üres lelket ez aztán egészen hatalmába keríti s minden idejét a politizálással tölti.

Még ez mind hagyján; de a politikát átviszik papjaink az egyházba is. Ma már a papválasztás is igazi képviselő-választás lett. Megértük, hogy a candidatustól legelsőben is azt kérdik: melyik párthoz tartozik? A kicsapott diák, vagy a theológián irgalomból átesúsztatott papjelölt — mert együtt szidja a kormányt választóival a boros asztal mellett — volt tanárainak s tanuló társainak nagy ámulatára fényes ekklézsiát nyer. Meg vannak mé-telyezve már nemcsak a gyülekezetek, de egyház-megyék; most a kerületeken van a sor. Ime a dunamelléki püspökségre hogy folyik a korteske-dés!! s mint valódi politikus, ki vizet predikál és bort iszik, midőn a politizálást és korteskedést jobbra-balra elátkozta: beáll maga is kortesnek, Szász Károly mellett.

Hát politizáljunk, uram, egy kissé!

Sok igaz van abban, mit ön tud és elmond; de még több abban, amit nem akar tudni s elhall-

gat. Igaz az, hogy mi szeretünk egy kicsit az országos politikába is beleavatkozni, politizálni; mert emberek s mindenekelőtt magyar emberek vagyunk, s ha érdekel bennünket a haza sorsa, ez tán mégsem olyan bűn, mintha egyáltalán nem érdekelne. S nem is avatkozunk a politikába oly mélyen s közvetlenül s szörnyeteg módon, mint p. o. a hegyen túl levő atyafiak, különösen az ön által annyira csodált, országos hírű katolikus főpapság, mely képviselőválasztások alkalmával latba szokta vetni, ha kell, összes anyagi s erkölcsi erejét; azt nem is említvén, hogy a valamire való s méginkább az u. n. „zsiros koncok“ kiosztásánál a kath. egyházban űznek ám igazi politi-kát; ott hirdetik ám ki szigorún, hogy milyen az illető egyén politikai hitvallása! S ki tudná azt meg-mondani, hogy az a nagyon csodált főpapság hány-szor dugja össze fejét s tanakodik: bizony nem tudományos s egyházi, hanem politikai dolgokról? Mindezeket és sok egyebeket nem akar ön meg-látni, nem akar róluk tudni; csak azt látja és tudja, hogy távolról, nagynéha, magunk közt, mi is politizálunk, ha ráérünk s egynémelyikünk, aki-nek módja van, „a politikai lapok maszlagjait“ is meg-megnézi; s már ez is beszenyezi a ref. papi palástot. S nekünk ez a kis maszlag is drága pénzünkben van; míg a fényesen dotált clérus ingyen jut hozzá a főméltóságú kath. főpapság által fentartott, subvencionált nagy maszlagos ker-tekből. Bihari úr kétségkívül ösmeri e kerteket, legalább azok neveit. De nem akar róluk tudni. Az ő bűnök, ha politikával is foglalkoznak. A refor-mátus papság ne avassa magát ebbe. Roppant sok üres idejét fordítsa hasznos ösmeretek gyűjtésére, tudománya, fogyatékos képzettsége öregbítésére. Bizony nagyon ráfér, mert készült-ségük nem több a gimnáziuminál. Hát ebben is van sok igazság. Olyanok vagyunk, amilyenekké tanáraink, azután önmagunk s az élet képeztek bennünket. Nem ülhettünk mindnyájan Gamáliel lábainál; aztán az élet — óh az a Bihari úr által csak a pesti pap-

ság után ösmert szegény falusi kálvinista pap élete! mily rútúl szárnyát szegi a magasbra törő önkiképzésnek! Hetven procentot említ az ön statisztikája. Rosz értesülésen nyugvó téves adat. Minimo 90%-ra lehet tenni azok számát, kik a porban maradnak, nem azért, mert roppant sok üres idejüket kártya s boros asztalok mellett dözölilik el, vagy politizálásra fecsérlik; hanem mert a megélhetés nehéz gondja, a mindennapi kenyérért való küzdelem lassankint kiöli az iskolából az életbe hozott magasbra törekvésnek utolsó szikráját is.

Majd össze fog állíttatni a közeljövőben a zsinat és convent által elrendelt egyházak osztályozása, majd ezek a számok beszélni és bizonyítani fognak s megcáfolandják Bihari úr azon téves állítását, hogy a mi fizetésünk, átlagosan véve, többre megy a harmadosztályú államhivatalnokokénál. Majd meglátjuk akkor az eddig rejtve volt sebeket, a 3—400 frtos számtalan papi állomást, melyek közt az államhivatalok 3-mad osztályújánál nagyobb egy-egy javadalmazás úgy kimagaslik, mint a falu tornya a nádfődeles házak közül. Összegezze majd akkor B. úr javadalmainkat s számítsa ki az átlagot és a %-ot! Aztán gondolja hozzá, hogy a mi 500 forintos átlagunhoz nem egy félvnyi nyugta megírása után, könnyű szerrel jutunk; hanem igen soknak közülünk könyörögni, még többnek izetlenkedni, civódní, a legtöbbnek pedig a papi hivatalon kívül béresként izzadni kell, mielőtt kezeihez vehetné javadalmát. Ön, ott a nagyvárosban, nem is képzei azon ostorozott 70%-nak szánandó helyzetét, melytől annyira irigyleni látszik az édes semmitsem tevés boldogságát. Holott bizonyos, miszerint 3—400 forintból 4—8-ad magával megélni, édes semmitsemtevés mellett, lehetetlen. Dolog kell ahhoz! dolog — fájdalom nem a szellemi, hanem sokkal inkább az anyagi téren — feltört tenyérrel. S akinek alig telik 2—3 évben egy új kalapra, mikép lehet azt megróni azért, hogy nem ad évenként 9—10 kalap értéket a filozophiai s egyéb tudományok encyclopaediájaért? Szeretnének az ilyenek is röpülni föl a magasba; de szárnyaikat szegé az élet zord keze. kénytelenek a porban csicseregenni:

Lélek, lélek!
De hát miből élek?

Bizony a főtiszt. clérust s különösen a nagym. főpapságot is nem a szellemi, hanem az anyagi tőke teszi „országos hírüekké,” s a legtöbbnek nevét nem a tudományok csarnokában, hanem „a politikai maszlagok” közt találjuk fel. És Róma mégis áll; Debrecennek pedig le kell dőlni, mert a hazai ref. papság politizál! Ez csak azt jelenti, hogy B. úr látott ott a főváros környékén egy-két politikával foglalkozó ref. papot. De hát egy szál fa nem erdő. Egy-két ember szenvedélye nem

róható fel bűnül 70%-nak. Ha áll, amit B. úr erősít, hogy amily fényes multunk, oly sötét jelenünk, hogy folyton hanyatlunk, hogy papjaink munkátlan henyeségben, tivornyákban töltik napjaikat, s a legnagyobb része oly miserábilis kétségű, mint egy középiskolai tanuló: ennek oka nem a politizálás (a boszorkányokról ne beszéljünk!); hanem a miseria, melyről B. úr nem akar tudni. Pedig erről lehet beszélni, ez „minket nagyon érdekel, mert ez oly tünetény, melyről diagnosit lehet csinálni.”

A politikaüzést, korteskedést nem mindenütt s nem mindenkor, talán csak most és Pesten tapasztalhatá. Az anyagi miseriákat ellenben mindenütt és mindenha, s ön vádolja a nagy többséget olyanokért, ami nem a mi bűnünk; hanem az önök bűne. Miért csinálnak hát politikát? Miért korteskednek? Miért viszik be ezeket a bűnöket az egyházba is? s teszik a papválasztást is követválasztássá? Miért prédikál B. úr maga is vizet, midőn bort iszik? Hagyják önök e tárgyat a dunamelléki kerület henyelő, unatkozó, simplex képzettségű papságának 70%-jára, majd azok kiválasztják a háromjelölt közül, melyik való nekik? Amaz „ifjú esperes-e, kinek az irodalomban jó hangzású neve van,” vagy ama másik, ki „erélyes vezető, mesteri tollú jegyző s kiben nem hiányzik a papi méltóság,” vagy tán amaz egyetlenny, ama „több sincs,” aki „egykor a felsőház országos hírű kath. főpapjai mellett nem lesz kénytelen homályba vonulni,” aki B. úr szerint mindig pap, a köztudomás szerint azonban már évtizedek óta nem pap s a zsinati törvények 118. §-a szerint sem az; — mondom — majd eldönti azt az a megleckéztetett, lekisebbített 70%, mely nem ér rá politikát üzni s korteskedni az egyházban.

Septuaginta.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény az érettségi vizsgálat tárgyainak meghatározása s a vizsgálat lefolyása felől.

Az iskolai reformok korát éljük. Ez évben szentesítette az országos törvényhozás a középiskolai törvényt (XXX. t. c.), melyről annak idejében kellőleg értesültek olvasóink e lapok hasábjain, s most, az idézett törvény 22. §-a értelmében, az érettségi vizsgálat szabályozását vette célba a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, bekérve a felekezeti hatóságok, továbbá az egyetemek, illetőleg műegyetem tanári karának véleményét is.

Az ev. ref. egyházi konvent elnökét, id. báró Vay Miklós ő excellentiáját, folyó év augusztus 6-án, 26147. szám alatt hívta fel a miniszter, hogy nyújtsa be a magyarországi helv. hitv. egyház véleményét is e tárgyban. E felhívás a folyó évi szept. 12—17. napjain Kolozsvárt tartott egyházi konventen felolvasatván, áttétetett a konvent iskolaügyi bizottságához, mely a nevezett konventi jegyzőkönyv 35. §-ának d)

pontjában az egyetemes tanügyi bizottságot bízta meg e tárgyban készitendő javaslat-tétellel. Az egyetemes tanügyi bizottság aztán a püspökség útján, a kerületbeli gimnáziumok tanári karát szólította fel véleményadásra, mely felhívás hozzánk is megküldetvén, a gimnáziumi szék, kebeléből egy bizottságot küldött ki, melynek jelentését, a gimn. szék határozatával, az alábbiakban közöljük.

A gimn. szék, folyó 1883. év nov. 20-án tartott ülésének 5. sz. jegyzőkönyvi pontja szerint, arra küldetvén ki: „adnánk kimerítő s indokolt véleményt az érettségi vizsgálat berendezéséről, annak lefolyásáról, különös tekintettel lévén a nagyméltóságú valás- és közoktatási minisztérium folyó évi augusztus 6-án, 26147. szám alatt kelt, id. b. Vay Miklós úrhoz, mint az ev. ref. országos egyházi konvent elnökéhez intézett leiratára:” van szerencsénk véleményes jelentésünket, tiszteletteljesen, a következőkben terjeszteni a gimn. szék elé:

A felvetett kérdésben elsőbbsen is azzal kellett tisztába jönnünk: vajjon az érettségi vizsgálaton az ismerethalmazra, a tudásra fektetjük-e a súlyt, vagy pedig annak megítélésére: *öntudatos birtokosa-e* a növendék azon ismerethalmaznak, melyet nyolc éven át el kellett sajátítania; tehát azon *eredményre* tekintünk-e, melyet a növendék felmutatni képes: az *értelmiségre*? E kérdést felvetette a nagyméltóságú minisztérium is, fent hivatolt leiratában; felvetették az e tárgyban megjelent cikkek s értekezletek is s a bizottság tagjai is nagyobb részben azt vallják, hogy az érettség megítélése, magának a gimn. céljának meghatározása után is, csak abban állhat: képes-e a növendék azon tananyagon, melylyel foglalkozott, úgy uralkodni, hogy azt, akár önálló kutatás céljából, akár gyakorlati alkalmazásként felhasználhassa. A gimn. célja ugyanis nem az, hogy bármely szakban is bevégzett teljes ismeretanyagot sajátíttasson el a növendékekkel; tehát, hogy valamely életpályára képesítsen, hanem, igenis, hogy alapot teremtsen arra nézve, hogy a növendék a gimn. tanfolyam bevégzésével képesítve legyen arra, hogy a felsőbb tudományokat hallgathassa s megérthesse. A gimn. kiválóan tudós iskola, melynek célja főleg az értelem kiművelése és fejlesztése, s így állván a dolog, nem habozunk kimondani azt sem, hogy az érettségi vizsgálat tulajdonképen nem is tartozik a gimn. körébe. A gimnázium megtette feladatát, ha a kötelesség pontos teljesítésével növendékeiben a tudányszeretetet felkeltötte, s megvetette azon alapot, melyre a növendék tovább építhet s kijelölte azon utat, melyen tovább haladhat. Az életpályára képesítő szakoknak volna feladatuk, hogy megvizsgálják a körükbe belépőt, képes-e tovább haladni, vagy sem; így míg egyrésztől nagyobb önszorgalomra sarkaltatnék a növendék, másrésztől elenyészne azon oly sokszor méltatlanul világgá dobott vád is, hogy a növendék készületlenül lép a magasabb tudományos pályára, s azért ez sem oldhatja meg feladatát oly sikerrel, mint azt különben tehetné.

Az értelmi fejlettségre fektetvén már a bizottság tagjai az érettség megítélését: természetes, hogy a vizsgálat nem terjedhet ki mindazon tárgyakra, melyekkel a növendék foglalkozott, hanem csak azokra, melyekből az ő érettsége *különösebben* megítélhető. Tehát az *irodalomra* s a *matematika fizikai tantárgyakra*.

Valamely ember értelmi képességének megítélése első sorban attól függ, mennyiben bír az irodalmi

míveltséggel, mennyiben képes valaki egy írónak szellemébe úgy behatolni, hogy annak eszméi, gondolatai nemcsak mint érthetlen mondatok, megemészthetlen szövegek álljanak előtte, hanem, hogy azokban a jót, szépet és nemest felismervén, azok által kedélyét nemesíteni, értelmét öregbíteni képes legyen. Az irodalomnak ismerete, az írók műveiben rejlő eszmék megértése képesít csak oly magasabb világnézetre emelkedni, melyről elfogulatlanul ítélnünk úgy a szellemi, mint az anyagi munkásság terén. *Igazi míveltség csak irodalmi ismeret által szerezhető s az értelmi képzettség felismerésére is ennek produkálása a legbiztosabb eszköz.*

Megengedjük, hogy igaz azon régi latin közmondás: „tantum scimus, quantum memoriā tenemus;” nem tagadjuk, hogy az emlékezet kiművelése is egyik elengedhetlen kelléke a tanításnak; de, hangsúlyozzuk, hogy „magistra vitae est philosophia,” s hogy a legtöbb isméret is csak halmaz, holt töke marad a növendék birtokában, ha az értelem világánál azokat rendezni, felhasználni nem képes, ott és akkor, ahol és amikor arra szüksége van. S ilyen módon nem zárjuk el a vizsgálatnál azt, hogy a növendék történelmi ismeretét ki ne fürkészszük, mely az irodalomnak tárgyalásánál úgy is mellőzhetlen; hanem csak útját akarjuk vágni annak, hogy az érettségi vizsgálat tárgyai ne a növendék memoriájára, de judiciumára fektetessenek.

Az irodalmak közül pedig első sorban felveendő a magyar nyelv és irodalom, kapcsolatban Magyarországon oknyomozó történelmével; ez utóbbi azonban csak annyiban, amennyiben az irodalmi viszonyok megértéséhez a míveltségi állapotok s azon eszmék s törekvések ismertetéséhez nélkülözhetlen, melyek azon kor mozgalmaiban, társadalmi, politikai törekvéseiben nyilvánultak. A magyar emberre nézve, ugyanis, ha a művelt névre igényt akar tartani, elengedhetlen kellék, hogy saját nemzete irodalmában s ez irodalomnak különféle nyilvánulásaiban alapos jártassággal bírjon; mert csak ez képesíti őt arra, hogy a nemzeti törekvéseket, úgy a multban, mint a jelenben megérthesse s kellőleg méltányolni tudja azon nagyokat, kiknek eszméi s törekvései adtak irányt valamely időszak küzdelmének. Így fog a növendék nemcsak a multból tanulságot meríteni, hanem, a nagy jellemek ismerete után, a jövőre öntudatos s áldozatkész tagja lenni a társadalomnak. A magyar nyelv és irodalomból tehát feltétlenül megköveteljük, hogy a növendék azt, a gimn. oktatás köréhez mérve, egész terjedelmében, alaposan tudja; ismerje azon főbb változásokat, melyeken a nyelv a mai fejlődésig átmént, s megpróbálja erejét még azon is, hogy valamely kor szak irodalmát, vagy annak egy íróját ne csak általánosságban, de apróbb részleteiben is megismerje, működési körét kellőleg méltányolni tudja s arról értelmesen ítéletet mondjon. Csakis így, valamely kor szak, vagy író szellemébe vetett mélyebb bepillantás fog a vizsgáló-bizottságnak alkalmat adni arra, hogy a növendék értelmi körét, *érettségét* felismerje. E tárgyra vonatkozólag az írásbeli dolgozatokból meg kívánók, hogy a növendék a magyar nyelvet úgy kezelje, hogy sem a gondolati formák, kifejezések, sem helyesírási tekintetben semmi kívánni valót ne hagyjon fenn.

A magyar irodalmon kívül, a gimnáziumban tanított irodalmak közül, másodsorban felveszszük az érettségi vizsgálat tárgyául, a *latin irodalmat*. Nemcsak az a körülmény, hogy e tantárgy az, mely a

legtöbb órán tanítatik a gimnáziumban, hanem azon szoros viszony, melyben van egész közmívelődésünk különösen a multa nézve, a latin irodalommal, követeli meg, hogy a latin irodalom ismerete a növendék érettségi fokának felismerésénél egyik tényező legyen. Felesleges dolgokat emlegetnénk s fászesztanók a t. gimn. szék figyelmét, ha azon pontokat emlitenők fel, melyekben mai közmíveltségünk a multhoz s ebben a latin irodalmi műveltséghez van forrva; ha azon tudományágakat sorolnók fel, melyek még ma is megkívánják nem művelőiktől, de csak alaposan érteni kívánóitól is, a latin irodalom ismeretét. Elég legyen itt a gimn. szempontjából csak azon *alaki képző* hatásra hivatkoznunk, mely e classicus nyelvben rejlik s azon szoros viszonyra utalnunk, melyben állanak magyar irodalmunk egyes korszakai a latin s általában az ó-kori classicus műveltséggel. S van még egy más szempont is, mely a latin irodalom felvételét megköveteli. S ez az, hogy a növendék tért nyerjen összehasonlító s ítélő képességének kifejtésére.

Azon ember, ki folytonos jólétben élt, nem bírhat fogalommal a bajról, a nyomorúságról. Ki az örömet élvezni akarja, ismernie kell a fájdalmat is; az édest csak az érzi, ki megízlelte a keserűt is. „Contraria juxta se posita magis elucescunt.” Ez ellentétek kimutatásában s a hasonlóság felismerésében rejlik már az ítélőképesség. S ha már a növendék mihielyt a latin nyelv elemeivel megbirkózott, azonnal irodalmi művek olvasásában, azok eszméinek felismerésében gyakoroltatik, a tudomány valódi értéke s az ítélő képesség fejlesztése céljából, okvetlen ráutaltatik arra, hogy a különbséget, mely a gondolatformák, kifejezések, szórend stb. között van, felismerje, hogy így saját nyelvét annál öntudatosabban s biztosabban használja. s ha ez így van, pedig ezt elvitatni, azt hiszszük, nem igen lehet: mennyivel nagyobb lesz a nyereség az oktatás felsőbb fokán, hol a műremek összehasonlítása gazdagon meg fogja téríteni azon fáradságot, mit az ily egybevetésre fordítottunk. Sőt szónoki és költői műremek tárgyalásánál az egybevetést mellőzni nem is lehet s pl. az eposz szabályai csakis az antik példákból vonhatók el.

A latin irodalom ismerete azonban, gimn. fokon nem terjedhet ki egyébre, mint a *gimnáziumi osztályokban ismertetett auctorok* megértésére. Azt azonban méltán megkívánhatjuk a növendéktől, hogy a felvett akár költő, akár prózaíró életét, működési viszonyait s tárgyalt műveinek tartalmát s a fordított részletek tartalmi, mint formai szépségeit ismerje s az összehasonlításnál alkalmazni tudja. Ennyit méltán megkívánhatunk, különösen akkor, midőn tudjuk, hogy a tanár sohasem kezd s nem is kezdhet egy író ismeretetéséhez anélkül, hogy a történelmi háttért s egyéb viszonyokat, a mű tartalmát előzetesen meg ne ismertette volna.

A latin nyelvből, épúgy mint a magyarból megkívánjuk a zárthelyi írásbeli dolgozatot, mely állhat akár latinból magyarra, akár magyarból latinra való fordításból. Különben az írásbeli dolgozatokról alább szólnunk.

Ami a másik classicus nyelvet és irodalmat, a görögöt illeti, azt nem kívánjuk az érettségi vizsgálat tantárgyai közé felvételni; nemcsak azért, mert azon alaki képző erő hatása, mely az ó-kori classicus nyelvekben rejlik, már a latin irodalom felvételével kitűnt a növendék értelmi fejlettségének megítélésénél, hanem azért is, mert e tananyagból kevesebb évi s órai tanítás után, sokkal kevesebbre kellene

szabnunk követelményünket, mint a latinnál. Ha úgy volna, amin azonban már nem segíthetünk, hogy a classicus nyelvek tanítása a göröggel kezdődne s arra fordítatnék a latinnak megfelelő óraszám s az ó-kori classicus nyelvek tanítását nem is az első, de a harmadik osztályban kezdenők meg, akkor igenis hangsúlyoznók e nyelv felvételét is, sőt olyanra szabnók a követelményeket, mint a latinnál, de a jelen körülmények között megelégszünk annyival, hogy az az osztályvizsgálatok tárgya maradjon.

A modern nyelvek közül a gimnáziumban a német nyelv és irodalom tanítatik kötelező erővel hat éven át, heti 3 órával. Mindenesetre kívánatosnak tartanók, ha a modern nyelvek közül egy tárgya lenne az érettségi vizsgálatnak, de nem a német, hanem a *francia*, mely világossága és szabatosága által hatna a növendék formai érzékére. A német nyelvet ajánlaná gyakorlati haszna, terjedt volta, irodalmi gazdagsága; de e tekintetben meg az *ángolt* állítjuk vele szembe s a hasznossági célt, a gimn. szempontjából, épen nem lehet tekintetbe vennünk.

(Vége köv.).

Kovácsi Sándor.

TÁRCZA.

A kecskeméti és nagy-kőrösi ref. egyház pere az iskola felett.

(Vége).

Továbbá, szinte a kőrösi ekkla az énekes-könyvek jövedelméből ötlet 149 frt. 50 krajcároknak (melyek eddig tőle, kérelmei után is megtagadtattak) kiadatásáért esedezvén (act. nro 39.), ezen summa a kerületi pénztárnok által, mihielyt azt könyvnyomtató Károlyi úrtól béveendi, kifizetelni rendeltetett (1838. nro 44.).

Ugyanazon ekkla, beadott folyamodásában (act. nro 40.) természeti jogának nagy megszorításával történt tetemes sérelmet jelenti amiatt, hogy az 1836-iki kőrösi gyűlésen hozott s 1837-ben Pesten megerősített végzésnél fogva, a hit- és törvénytudomány tanítása kirekesztőleg Kecskemétre határozatott.

A kecskeméti ekkla pedig aziránt folyamodik: hogy mivel az először általa szándékba vett s a maga erejével felépítendő 12 öles iskolaházat, az egyházkerületi küldöttség kívánságára 26 ölnyi nagyságban s két emeletre a kerületi főtanács végzésében többször megújított azon biztosítás mellett tette volna, hogy ezen az egyes ekkla erejét felülmúló teherviselésben, az egyházi kerületnek saját rendelkezése alá eső pénztárából közösen segítettik; e segedelem azonban többszöri sürgetésekre is nemcsak nem teljesített, hanem a bíztatott ekkla, az általa pontosan be nem fizetett kamatok miatt, egyházkerületi ügyész úr által adóssági perbe is fogattatott volna: méltóztatnék az egyházkerületi főtanács ezen pernek megszüntetését rendelni s egyszersmind egy részrehajlatlan jeles küldöttséget nevezni ki, mely a fentebbi biztosítások alatt az iskolai épületbe ruházott saját és kölcsönvett pénzeknek -- mint felerészben az egyházkerületet illetőknek -- rendes számadásokból leendő kinyomozása s bemutatása mellett, a kecskeméti középponti ref. főiskolának jelen állapotjáról a kerületi főtanácsot körül-

ményesen tudósítsa; melynek megtörténtéig is a folyamodó ekklézsia az épület további folytatása és sürgetősebb adósságoktól való menekedés tekintetéből, az egyházi kerület pozitívus jövedelmeiből — annak idejében leendő beszámítás feltételével — adandó segedelemért esedezik.

Végzés. A per megszüntetése iránt tett kérelem, a pernek a kerületi ügyvéd tudósítása szerint folyamatba sem lett vétele által megelőztetvén; minthogy egyébiránt azon kérdés, ha valyon a kerületi pénztár a kecskeméti iskola felépítési költségét felerészben viselni tartozzék-e? minden tekintetben nagyfontosságúnak találatik: azért a folyamodó ekkla kívánságához képpst is mélt. gr. Széki Teleki Sámuel főgondviselő úr elnöksége alatt, gr. Bardányi Buttlér János, gr. Ráday Gedeon kir. tanácsos, Szilassy József, Szűcs Lajos, Ramocsai Markos Pál, Vattai Batta Sámuel és Bajkay Endre, az egyházi rendből pedig Szeles Sámuel, Dobos József, Maller Ferenc, Gyenizse József, Rácz Péter és Szabó Károly kiküldetnek, oly véggel, hogy az iskola-épületbe ruházott saját és kölcsönpénzeket, az ekkla által előadandó rendes számadásokból kinyomozván s a fenforgó kérdésre nézve mindennemű, azon iskolaintézet keletkezte óta közbejött irományokat s határozatokat pontos egybevetéssel megvizsgálván: annak következményéről s átaljában a kecskeméti iskolának jelen állapotjáról az egyházkerületi főtanácsot körülményesen értesítsék s egyszersmind mivel bizonyos volna az, hogy egyesült erőnek munkálása megszolgált egyes erőknél sokkal hathatósabb: ez okból ugyanazon küldöttség megbízattatik, adna arról ezen főtanácsnak véleményt, miként lehetne a kecskeméti és körösi iskolákat mindegyiknek sérelme nélkül, sőt bizonyosabb előmenetelével egyesíteni? s erről készitendő tervét a két ekkla s iskolák előljáróival is közölven s velők kölcsönösen értekezvén, az egyesítésnek mindkét részről elfogadását előre is próbálja meg, egyébiránt egyesítési javallatának, vagy netalán megtörténendő egységnek a kerületi főgyűlés elébe leendő terjesztése előtt semmit foganatba ne vegyen. Végre ami a kecskeméti ekklának pénzbeli segedelemért tett folyamodását illeti: utasittatik az egyházkerületi pénztárnak, hogy azon ekklának 400 pengő frtokat száztól ötös kamatra s rendes kötelezvényre költsön adjon (1838. nro 42.).

Szinte a most kinevezett küldöttségre bízattatott *Körös* az iránti nehézségének, hogy a hit- és törvénytudomány kirekesztőleg Kecskeméten taníttatni rendeltetett, elosztása; mely egyébaránt az óhajtott egyesítés sikerültével önként elenyésznek.

A felolvasott végzés t. i. a főttebbi szabályaikhoz képpst a most munkálkodó *küldöttségnek a következő feladatai vagynak* u. m.:

- 1) Az építési költségek kinyomozása.
- 2) Az 1828. óta közbejött határozások és egyéb irományok egybevetéséből meritendő véleményes értesítés arról, ha valyon az egyházi kerület, a költségek felerészével valóssággal tartozzék-e?
- 3) A kecskeméti lyceum jelen állapotának előterjesztése.
- 4) A kecskeméti s nagy-körösi iskolák legcélszerűbb egyesítési tervének kidolgozása s annak a két ekkla és

iskolák előljáróival leendő közlése s kölcsönös értekezés után az egyesítés megpróbálása.

I. Építési költségek. A bevételt és kiadást a számadások vizsgálatával együtt kimutató könyvek szerint (be nem számításával az ingyen szolgáltatott építőszereknek, szekeres- és gyalognapszamosoknak, például: 39,250 drb. téglá és 4000 fődél-cserép, 10 véka mész, nagymennyiségű szalma stb. ingyen adása; 25,750 cserép és 444,875 téglának, 359 szál fenyőnek, 105 darab grádus-fának ingyen beszállítása, 78 drb. kőnek Pestről hazavitele, ismét téglá és homokhordásra 81½ szekeres napszám, összesen 502½ gyalognapszám, kovács- és más mesteremberek ingyen munkája stb.) tett az egész *bevétel 1830-tól 1836-ig* berekesztve, 68,820 forint 23 krt váltó céd.; a *kiadás* 67,662 forint 21 krt. Ebből az *egyházkerület* részéről bejött = 5610 frt. 48¾ kr.; *Kecskemét* adott pedig részint lakosai segedelméből, részint az ekkla kaszsjából, részint kölcsön fölvett pénzekből 62,081 frtokat 32½ kroat váltó céd.; és így Kecskemét költsége a superintendentia költségéhez eddig úgy áll, mint 11:1-hez.

II. Közös költség-követelés. Ennek ellene is, mellette is elég adatokat lehet találni az aktákban s éppen ezek egybevetéséből kell meríteni a véleményt. Ellene, vagy is a követelés alatt, egyházkerület részére szolgálnak ezek:

1) A kerületi elnökök arra, hogy a kecskeméti ekklézisival és építőmesterekkel egyezzenek, végzés által megbízva s meghatalmazva nem voltak; annálkevésbé arra, hogy az egyházkerületet közös költségre kötelezzék. A két elnök intézkedése az egész kerületi gyűlés intézkedését ki nem pótolja; amit az is mutat, mert imé Kecskemétnek lyceumi rangért lett kérelmét, szinte a két elnök igazolta s ajánlotta a helytartótanácsnak, (///. nro 22.) mégis ez nem volt elég, hanem magától a gyűléstől kívántatott információ.

2) Főtiszt. Báthory Gábor úr, a reménylhető segedelmi kútfőket előadó javallatában (act. nro 2. sub ///.) messziről sem érdekelte azt, hogy az adandó segedelemmel, a kerületi pénztár is terheltetnék.

3) A Pesten tartott kisgyűlés (1828. nro 4.) átalában sem többet, sem kevesebbet nem ajánlott annál, hogy t. i. *a szent cél elérésére minden lehető jó módokat és eszközöket előveend.* Ki is jelezte pedig ezeket:

- a) Az egyházvidékek útján leendő segedelemgyűjtést.
- b) Egy professornak általa leendő fizetését, miket teljesített is.

4) Az 1829-iki pesti közgyűlés is (prot. nro 52.) csak a traktusokból bejövő segedelmet értett s jelezte ki Kecskemét számára; s evégett

5) Mind a kerületi főjegyző, mind utóbb főt. püspök úr is (act. nro 7 et 15.), az egyházvidékekhez segedelemkérő körleveleket bocsátottak; s habár kevés sikerrel is: arról a magát le nem kötelezett egyházkerület nem tehet.

6) Az 1830-iki közgyűlés 13. száma alatt a begyűlő segedelem-pénzek kezelése a superintendentia cassájától egészen különválasztatni rendeltetett.

7) Az 1833-iki közgyűlés 21-ik b) és szinte 1833-ik gyömrői kisgyűlés 8-ik számjai alatt, a kecskeméti iskola

tárgyában elvégeztetett: „*hogy az egyházkerület töképezéseit megcsonkítani nem lehet.*“

8) Szinte a gyömrői kisgyűlés 8-ik száma alatt, a kecskeméti kérdésére világosan kijelentett: hogy az iskola gyámolítására, a gyűjtendő kegyes segedelmeken és egy professor fizetésén kívül, az egyházkerület többre magát nem ajánlotta.

9) Megösmertetik ez az 1834-iki felírás 11-ik lapján is (act. nro 23.), azon kijelentéssel, „*hogy a kecskeméti iskolára a közönséges cassából még egy fillér sem fordítottatott.*“

10) A helytartótanács kedvező véleményű fölterjesztésében s úgy ő császár kir. felségének a lyceumot megengedő kegyelmes rendelő levelében (act. nro 29.. 30.) különösen kikötötték ez: „*citra onus cassae superintendentialis.*“

Kecskemét követelését pártolják pedig a következő adatok, u. m.:

1) Kecskemét sohasem kérte, hogy a főiskola az ő kebelében legyen, hanem csak kérdést tett iránta (1828. nro 36.), mivel építéshez akart fogni. A közgyűlés örömmel használta e körülményt, mely által az ekkla régi kívánságát könnyebben és hamarabb teljesíthetni reménylő; díszes küldöttséget nevezett a kecskemétiakkal való tanácskozássra; kedvesen vette az ekkla ajánlatát. (Act. nro 19.)

2) A főiskolának Kecskeméten leendő felállítását az 1829., 31-ik közgyűlési száma alatt már elhatározva levén: az egyházkerület elnökei, kik már előbb az 1828. közgyűlés 4-ik száma alatt az épületrajz és költségszámítás megvizsgálására, *egyetemben a kecskemétiakkal kiküldve valónak*, az építés iránt maguk nevében is egyezhettek; mert (classis 2-ae 11. kánon szerint) a végrehajtás őket illette. (Act. nro 23.)

3) Képzelné sem lehet azt, hogy ami Kecskeméten az egyházkerület nevében nyilvánosan történt, azt a kerületi főtanács nem tudta s az alku-leveleket ne látta volna; s mivel mégis senki erőszkon kívül kifogást és ellenvetést nem tett: természetesen következik az egyházkerületnek az abban való teljes megnyugvása, azt helybenhagyása. (Act. nro 19.). Sőt

4) Nyilván ki is fejezte ezen helybenhagyást az 1832-iki közgyűlés; végezvén a 19-ik szám alatt, hogy a *célbavett nagyobb iskola megfundálására, alapítására és előmenetelére eddig tett minden rendelkezések változhatatlanul megerősítsenek*, amint hogy ezen megerősítő határozat mellett, a következő gyűlések is mindig állandóul megmaradtak. (1833. nro 21. sub. b.)

5) Jól tudta az egyházkerület, hogy Kecskemét 12 ölet maga erejével vállalt felépíttetni (Act. nro 2.) s erőszkon tehát segítségre nem szorult. Mikor azért az egyházkerület segedelemadásra az ekklát felszólította, azzal nem a kecskemétieken, hanem önnön magán akart segíteni; úgy nézvén az iskola másik felének fölépítését, mint egyenesen ötletet illet. Annál is inkább,

6) Mert Kecskemét csak $\frac{1}{2}$, Kőrös pedig egész iskolának maga költségén leendő fölépítését ajánlván (Act. nro 6.): mégis az egyházkerület a kecskeméti ajánlást fogadta

el s következőleg $\frac{1}{2}$ iskolaépítési terhet magára vette. (1829. nro 31.)

7) Az építésre fölvigyázó s külön pénztárnokot maga rendelt (1829. nro 52. és 1830. nro 13.), s így az építésbe tetteleg beavatkozott, amit különben az egyházkerület sem az éppen akkor épült n.-kőrösi iskolával, sem a pesti ref. templommal nem tett volt; melyre pedig 80,000 frtoknál is többet adott. (Act. nro 19.)

8) A kecskeméti iskolára nemcsak a begyűlt segedelmeket rendelte az egyházkerület, melyből t. i. az építési feleköltség különben sem telhetett volna, hanem megajánlotta (1828. nro 4.; 1833. kisgyűl. nro 8 stb.), hogy „*más módokról is fog gondoskodni*“ s jelesen a töképezések kamatát is szükség esetén ide fordíttatni rendelte. Így vélekedett az 1836-ki küldöttség is (Markos Pál, Szeles Sámuel, Papp Mihály és Gyenizse József urak. Act. nro 33.), hogy t. i. az egyházkerület saját rendelkezése alá eső készpénzek jövedelmei is ide lennének fordíthatók. Sőt nemcsak a kamatoknak, de a disponibilis tőkének is szükség esetében ide fordíthatása eléggé nyilvánítottatott azzal, hogy midőn 1835-ki kglms kir. rendelés, mely a lyceumot citra onus cassae superintendentialis engedte meg és az ugyanilyen feltételű helytartósági vélemény (act. nro 29. 30.) a közgyűlésben felolvastattak, megíratni rendeltetett a helytartótanácsnak, „*hogy az egyházkerület a pénztárról, mint tulajdonáról való rendelkezést, tovább is a maga teljességében fentartja; amennyiben azok az alapítók által bizonyos célhoz kötve nem volnának.*“ (1836. nov. 11.)

9) Kőrösön, szinte 1836-ban tartott közgyűlés 4-ik számában világosan kijelentette, hogy Kecskemét az előbbi végzésében részére ajánlott segedelmek birtokában tovább is meghagyatik, s ez okból is a közös költség kötelezéséből már most visszalépni nem lehet.

10) A még élők emlékezni fognak, hogy az 1828. aug. 4-én tartott gyűlésben a közös költség ajánlása, néhai Kazay István és Kármán Pál segédgondviselők ékes beszédeikre azon elvből tétetett legyen, hogy *amennyit maga a kecskeméti ekkla megbír, megbír annyit az egész superintendencia*. Ezeknek s több akkor így gondolkodó kerületi előjáróknak azóta történt halálát a kecskeméti ekkla mélyen fájlalja; de róla nem tehet. Meg van azonban erősen győztetve, hogy közte és az akkori superintendenciák consistoriuma közt bilaterális contractus létezett, melyet az erőteljesebb fél sérelmére s tetemes romlására ennyi idő után megtörni, a mostani consistorium tekintetéhez és méltóságához nem illenék. (Act. nro 19.).

H. Kiss Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési pénzzel hátralékban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek tartozásukat kiegyenlítani, hogy így a közeledő év végével a lap kiadási ügyeit mi is rendezhessük.

— A dunántúli ref. egyházkerület, hogy pápai főiskolájában levő theologiai akadémiáját, ref. tanítóképezdójét s főgimnáziumát a zsinati közoktatási szervezet és országos

középiskolai törvény kívánalmainak megfelelőleg rendezhesse be: a rendelkezésére álló összes jövedelmi források felhasználásán kívül, egy e célra jövedelmező sorsjáték rendezésének engedélyezését eszközölte ki a nagyméltóságú magyar királyi pénzügyminisztériumnál. Ezen sorsjáték 400 darab, összesen 12000 forint értékű nyereménnyel rendeztetik, melyből a főnyeremény 4000 forint értékű arany és ezüst asztali készlet leendő, s a húzás 1884-ik év szeptember 1-én tartatik. Mivel ezen kezdeményezés csak úgy sikerülhet, ha a nagy közönség, különösen pedig hitfeleink részéről kellő jóakarattal találkozunk: ajánljuk ez ügyet olvasó közönségünk s általában a protestáns hívek pártfogásába és áldozatkészségébe.

— A „Tájékoztató” című műről. Az „*Irányadó*” szerzőjét s keletkezésének történetét immár tudjuk a leghitelesebb forrásból. *Id. Kiss Áron* úr bölcsen cselekedett, hogy magát s a nagy közönséget felvilágosíttatta. Nekünk, kik ama nevezetes időszakot s annak kiemelkedő eseményeit csak szűk világításban ismerjük, jól esik egyet-mást biztosan megértenünk a nagy idők eseményeiből. Az *Irányadó* érdemes szerzője maga állítja, hogy a *Tájékoztató* és *Irányadó* egy ugyanazon lélek szüleménye: a zaklatott protestantizmus lelke szülte mind a kettőt. De nemcsak a lélek ugyanaz, hanem, — amint egy tekintélyes résztvevő előadása után tudjuk — még a keletkezés körülményei is sokban hasonlóak. 1859-et írtunk, amikor az államhatalom az erőszaknak új meg új eszközeihez folyamodott ellenünk. Akkor a róm. katolikus intelligencia is nagyra tudta becsülni a prot. autonómiát s az autonomikusok törhetlen ragaszkodását a maguk igazaihoz. Egyházunk vezérférfiai — papok és világiak — most itt, majd amott gyűltek össze s mindenütt nyomukban járt a rendőr-állam a maga szagláló közegeivel. Valami nagyot sejtettek a protestánsok gyülekezései alatt. Hogy is ne? Hiszen megvolt a rossz hírünk, mint rebelleseknek! Szüret idején, ami gyanútlan jó alkalom a találkozásra és lelkesedésre, összesereglettek *Sárospatakon* a ref. egyház kitűnősegei, hogy ünnepélyes szüretet tartsanak a főiskola szőlőjében, ahol a formint önti a nektárt és a *Lordntffy Zsuzsánna* szelleme mosolyog le a napsugárban. Milyen szüret lett volna az!! Hanem az őszi felhők megerezték s a nagy szüretelők benn rekedtek a városban, ahol megint csak minden a fejedelmi lelkek dicsőségéről beszél. Tehát benn folyt a szüret, az Úr szőlőjében: a főiskolában, s olykor a magánházak zárt kapui mögött. Hogy lesz-e jó termés odakünn a *Királyhegy* ormán, vagy talán az eső kimossa a cukrot a szőlőszemekből . . . mindezzel keveset törődtek azok a szüretelők; ők másnemű jó termésről álmodtak. Az ó bor mellett a régi jogról, a régi szabadságról szólt az ének. Terv tervet ért, gondolat gondolatot üzött és készen állt a *Tájékoztató*. Kiki hozzájárult ahoz tehetsége szerint; pedig azok mind igazi tehetségek voltak, akik ezt a szüreti ünnepet ünnepelték. . . És bizony jó bort szűrték: van íze, színe és szaga, nem szégyenkezhettek miatta a *Hegyalja* soha. Hogy *Révész Imre* szűrte-e be a hordóba, aki ekkor a titkos gyűlések és a protestáns egyházalkotmány érdekében készült művek ékes-tollú tolmácsa s illetőleg alkotója volt: arra nem emlékezik teljes bizonyossággal a mi

forrásunk; de ha nem *Tisza Kálmán*, a mai miniszterelnök, akkor kétségkívül a boldogemlékű egyháztörténetíró s autonómiánk bátor és tudós védője. A nyelbe ütött *Tájékoztató* a kéznél levő diákok — mint valami gőzsajtó — nagy hirtelenséggel sokszorosították s szétküldetett az pár nap alatt a szélrózsa minden irányában s új meg új másolatokban terjedt az gyorsan, mint akár a Keresztelő János megjelenésének híre. A küldött példányokra fel volt jegyezve a jelszó: „Add tovább!” És adták tovább, úgy, hogy *Hegedűs László*, ki maga is ott állt a gyermek bölcsője felett, néhány nap múltán az ország másik végéről kapta meg a jelszóval ellátott íratot s úgy üdvözölte azt, mint Noé apánk az olajággal érkező galambot. Jó jel volt az; bizonyította, hogy a főiskola szüretjén taposott bor lelkesedést támasztott, amelyvel nehéz lesz leszámolni a hatalomnak. Mig a szüreti consilium tartott, kassai rendőrök (zsandárok) jelentek meg Sárospatakon s átkutatták a nyomdát, abban a hitben, hogy a titkos összejövetel kulcsa kezökre kerül; de csalódva kellett eltávozniuk, mert itt — mint mondva volt — csupán szüreteltek. A diák-nyomdát nem lehetett kikutatni!! Így készült a *Tájékoztató* s általa elkészült a protestantizmus is az egyházkerületi gyűlésekhez, amelyek fényes betűkkel vannak felírva egyházunk történetében. Legyenek áldva, akik így szüretelnek!!

— Az esztergomi szervezkedő ev. ref. egyház ifjú administrátora, *Széky Aladár*, a múlt hét végén városunkban járt, hogy itt, az Esztergomban építendő templomra segínyt gyűjtsön. de már a gömöri népesebb egyházakon át *Kassáról* és *Sátoralja-Ujhelyből* érkezett, mindenünnen szép összeget hozván magával a nevezetes célra. Lankadatlan kitartással maga járja sorba azon híveket, akikről értesülve van, hogy meg tudják érteni az ő lelkesedését és szívesen nyitják meg erszényöket a jótékonyagra. Itt — időrövidség és a kellemetlen idő miatt — nem kereshette fel mindazokat, akiknél szíves fogadtatásra talált volna, de emellett is csinos kis összeget vitt el magával, s elvitte a a reménységet is a későbbi gyűjtésekre vonatkozó ígéretek szerint. Feljegyzésre méltó, hogy a főiskolai *theologiai ifjúság*, meghallván a *Széky* úr ide érkezését, gyűjtő ívet indított meg a maga körében és pár óra alatt 20 forint felül járó összeget írt alá az „esztergomi kálvinista bazilikára,” amelyet a karácsonyi ünnep után fog a gyűjtő úr nevére elküldeni. Jól esik e nemes gondolkodásról tanuszkodó tény a nyilvánosság előtt is dicséretileg felemlitenünk. Az ifjúság a jövő s bölcsen teszi, ha jókor igyekszik megérteni nagy feladatát. . . Egy esztergomi kálvinista templomért lelkesedni különben minden protestáns emberhez igen-igen méltó; mert az a 19. század egyik diadaloszlopa lesz majd a magyarországi Rómában, ahol néhány évtizeddel a mai előtt, nem volt a protestáns embernek fejét hol lehajtania, s nem volt tanácsos „*Adjon Isten!*” kieresztteni a száján, ha csak nem kívánta a martyromságot. A szervezkedő kis egyháznak már eddigé is érdekes története van, amely igen erős bizonyíték annak szükséges volta mellett, s amely azt kívántatja velünk, hogy az az *első kálvinista templom*, mint egy nagyra hivatott szellemi invasio gyűpontja, nagy és díszes legyen. Azzá lesz, ha hazánk összes

protestánsai úgy akarják... *Széky* úr innen *Dombrádra* (Szabolcsmegye) sietett, ahonnan majd az alföldi nagy gyülekezeteket látogatja meg. Óhajtjuk, hogy a toronygombra vagy kakasra valót is kiadja a Tisza és Duna környékén a pünkössti lélek.

— **Felvilágosításul és tájékoztatásul** tudomására kell hoznom az illetőknek, hogy a „sárospataki irodalmi kör“ által hirdetett pályázatok nem nyilvánosak; az előleges jelentkezések az elnökség titkai maradnak s a munkákat, mint a pályázati hirdetésben is megemlített, jelígs levéllel ellátva, idegen kéz által leírva kell beadni. Az előleges jelentkezés csupán arra való, hogy a kör az elnökség útján tudomást vegyen arról, hogy nem lesz-e a pályázat meddő; mert ha valamelyik munka elkészítése végett senki sem jelentkeznék, *időnyerés végett*, megbízás útján kell a könyv előállításáról gondoskodni. Azt is tudomásra kell hoznom továbbá, hogy a pályázatban csak a kör tagjai vehetnek részt; mert a pályázathatási jog mintegy kedvezményül tekintetik az esetleges bírálati teendőikért, melyeket a tagoknak ingyen kell teljesíteniök. Egyébiránt a tagság anyagi áldozattal nem jár, s alapszabályaink értelmében irodalmi körünknek mindenki tagja lehet, ki a tanügy iránt érdeklődik s nemes és önzetlen céljainak elérésére felajánlja erejét és közreműködését.

Maklári Pap Miklós,
az irod. kör jegyzője

— **A domesztika** ügyének szerencsés keresztülvitelére, elhatározó befolyással van az, hogy az illető egyház előjáróságának mennyire sikerül az, hogy ez intézmény céljai és áldásai iránt felvilágosítván az egyház tagjait, megnyerje azok jóindulatát. Ugyde ez bizonyára a legnehezebb feladatok egyike s különösen ott, ahol e tekintetben nehézségekkel találkozunk, szükséges tudnunk, hogy mimódon járnak el e tekintetben, hasonló körülmények között jobbjaink. Ily gyakorlati célból közöljük azon „*Szózatot*“, melyet a *hódmezővásárhelyi* egyháztanács elnöksége az ottani egyház tagjaihoz intézett s mely kiegészítésül szolgál azon eljárás ismertetéséhez, melyet lapunk előző számában e nagy egyház köréből adtunk. — „Igen szomorú dolog az a magyarországi református egyház életében, hogy nemcsak a katolikus papság, az államkormány és a földesúri hatalom nyomta el és üldözte régen egyházainkat, hanem ezek nagy számban enyésztek el önmaguktól az anyagi inség és tehetetlenség miatt is. Az északi megyékben és Erdélyben egész vidékek vannak, melyeken egykor református magyarok éltek, kiknek mai utódai vallásukat és nemzetiségüket levetkőzték s teljesen elfelejtették; itt, *Vásárhely környékén* is, habár a lakosok magyarságukat megtartották, elpusztultak a ref. egyházak *Mindszenten, Böldön, Földeákon, Algyőn, Szentmártonban, Batidán* és még számos helyeken, hol azok a mult század elején fennállottak. S e pusztuló egyházak száma napról-napra nő ma is amiatt, mert maguk nem bírják meg a fennállás terheit, az országos egyház pedig kevéssé nem segíti őket. Szinte hihetetlen, hogy mennyire megterhelik magukat sokszor e 2—3 száz lelket számláló kicsiny egyházak, csak hogy az evangéliumi vallás világa köztök el ne aludjék! Oly helyeken, hol a köves és sovány föld kétszeri szántásra is alig adja meg a belevetett magot, ahol a lakosság nagyrésze másuvá jár dologra, hogy kenyerre legyen, nem ritkaság, hogy a családfő papjának 2 véka búzát, a tanítónak pedig felényit fizet, azon kívül, hogy földének csaknem minden munkáját ingyen teljesíti. Dunántúl némely egyházból írják, hogy ott az egyházi adóból a szegénységnek is minden lélekre 2 frt. esik. F.-Baranyából pedig, hogy ott az egyházi tartozás messze túlhaladja a polgári adót. Néhol azonban még ily erőfeszítés mellett sem képesek a hívek egyházat

alkotni és fentartani, hol aztán azok lassankint beolvadnak a rációk, tótok és oláhok közé s végkép elvesznek a magyarságra és egyházunkra nézve! Az 1881-ben tartott *debreceni zsinat*, vagyis országos egyházi gyűlés végre elhatározta, hogy e veszélyes állapotot segíteni fog s ecélból rendelte, királyi szentesítés mellett, hogy egy közönséges pénztár, vagyis **közalap** állíttassék fel, melyből a kisebb szegény egyházak és azok lelkitanítói rendszerint gyámoltassanak s hogy ehhez a közalaphoz minden családfő vagyonyához és keresetéhez képest járulni tartozzék, fizetvén abba évről-évre legalább is ezerszerre kevesebbet, mint amennyibe az ő családja fenntartása kerül. Így kívánja ezt tőlünk ezentúl a többség, valamint eleitől fogva így kívánta ezt Isten ígéje is, hogy „*egymásnak terhére hordozzuk s így töltjük be a Krisztus törvényét!*“ (Galatákhoz írt levél 6. rész 2. vers); sőt így kívánja a csupa emberi érzés is; mert micsoda lelkű társaság az, melyben az erősebbek veszni engedik a gyöngéket és gyámoltalanokat?! Jelen van az idő, — szeretett Atyánkfiai, — hogy ezek iránti tartozásainkat mi is lerőljük s a hozzánk érkezett felsőbb utasítások szerint az ide vonatkozó lépéseket megtegyük. Adakoznak immár e célra minden magyarországi reformátusok s adózni fogunk mi is, annyival inkább, mert magyarországi hitsorsosaink szemei különösen reánk vannak szögezve, kik itt a haza legtermékenyebb rónaságán majdnem készáz esztendő óta, a háború vészzeitől megkímélve s vallásunkért egykori földesurainktól sem háborgattatva, békében fejlődhetünk és erősödhettünk. A vagyontalan — de munkatíró napszámostól 10 kr., az 5—15 frtnyi országos adót fizetőtől 20 kr., a 15—30 frtot fizetőtől 30 kr., a módosabbaktól ismét több kívántatik a közalap járuléka fejében, akképen, hogy a hívek maguk választják meg, hogy mennyit kívánnak e célra felajánlani. Tekintve már, hogy annak a pénztárnak évenként több százezer frtnyi jövedelemre van szüksége hogy rendeltetésének eleget tehessen: igen kíváncs és hozzánk illő, hogy főképp akinek Isten hozzá módot adott, ne maradjunk csak a szorosan megkívánt legalsó összegnél, hanem, mint ezt már mások is tették, legyünk kedvezéssel szerencsétlen hitsorsosaink iránt. Amint „*kiki elgondolta szívében, úgy cselekedjék, nem szomorúságból vagy kényszerítésből; mert a jókedvű adakozót szereti az Isten.*“ (Korinthusiakhoz írt I. levél, 9. r. 7. v.). Ha valaki az évi adózást ki akarná kerülni, ezt megengedi az egyházi törvény az alatt a föltétel alatt, hogy egyszerre lefizeti húszszorosát annak az összegnek, mely járulék fejében reá esik, mely esetben még első gyermeke is meg lesz váltva ettől az adótól.“

Szeremley Sámuel.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben* a *gömöri egyházmegyéhez* tartozó **naprágyi** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen állomás javadalma, a hívek által fizetett életne-műekben, szántóföldekben, rétben, tűzi fában és palástdíjban, 701 forintra megy, s így ez, egyházkerületi szabályrendeleteink szerint, a harmadik osztályba tartozik.

A pályázati kérvények jövő 1884-ik év január 13-ik napjáig adandók be nagytiszt. *Nagy Pál*, esperes úrhoz *Tornallyán*.

Miskolc, 1883. november 29.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A protestáns világ.“ Bierbrunner G. „Az érettségi vizsgálat szabályozásához.“ Zsoldos B. „Vélemény az érettségi vizsgálat tárgyainak meghatározása s a vizsgálat lefolyása felől.“ (Vége.) Kovácsi S. „XIII. Leo, a béke pápája.“ I. Terhes B. „A felső-szabolcsi ref. tanító-egylet, Nyíregyháza vidékének közgyűlése.“ Vas M. „Az országos ref. közalap ügye a gömöri egyházmegyében és még valami.“ Kovács L. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

A protestáns világ.

A protestantismusnak, olyan viszontagságos élete után, végre mégis csak akadt alkalma arra, midőn egyszer már őszintén s szíve mélyéből örülhessen. S ez a lélekemelő alkalom e napokban került elő, midőn tapasztalta, hogy a legközelebb végbement Luther-ünnepély nemcsak egy felekezetnek, nem is csak az egyetemes protestáns egyháznak, hanem az egész emberiségnek is diadal-ünnepe volt. És ez állításom korántsem túlzás. Alapos volta mellett az összes napi sajtó tanuskodik. A Luther-hétben ugyanis nemcsak a protestáns egyházi lapok foglalkoztak kiválóan a wittenbergi szerzetessel és annak reformatori nagy tényeivel, hanem az ó- és új-világ valamennyi politikai napi lapja is elismeréssel és örömmérettel, hozzá bátran és leplezetlenül hirdette, hogy Luther egy új kornak volt megalapítója.

A számtalan bizonyítékok közül e tekintetben csak egyet említék fel ez alkalommal, mégpedig azt, melyet kath. országból nyerünk. A „Republique Française“ a Luther-ünnepély jelentőségéről következőképen nyilatkozott: „A wittenbergi máglyának lángja még ma is világító fénye azon milliók keresztyén lelkiismeretének, akiket Luther a római egyház bilincseiről leoldozott s akiknek ő a gondolatszabadság jogát adá meg akkor, midőn őket arra szólítá fel, hogy vegyék igénybe maguk számára a vallásszabadságot. Így kezdődött a reformáció és a reformáció kezdete a modern világnak, melynek alapítója eszerint Luther Márton volt. Németországra nézve Luther oly ősatya, ki páratlan a maga nemében. Azonban oly férfiak, mint Luther, nem csupán egyes népnek diszei; mert az ilyenekhez az összes emberiségnek is megvan a maga igénye. Az emberek fiai között Luther Márton valóban az elsőeknek egyike, mégpedig éppen azon csodálatos befolyás-

nál fogva, melyet ő a történelem alakulására gyakorolt. Ő nemcsak harcra hívta ki a régi theokratikus világot, hanem le is győzte azt. Ő milliók lelkiismeretét rázta fel, hatotta át, világította meg és szabadította fel. Ő azoknak élén jár, kik az általános erkölcsnemesítés fáklyájával szoktak lenni útmutatóink. Így Luther születésnapja senki előtt sem közömbös a szabad gondolat azon világában, mely a haladásban, az igazságban, a szabadságban hisz; amely eszméknek, ez az óriás reformátor, földi életében oly hatalmas szolgálatokat tőn.“

Igaz, hogy van egy talaj, amelyen az ehhez hasonló nyilatkozatok halálos véteknek tartatnak s ahol a kedélyeket az ilyenek iszonyú haragra képesek lobbantani. A párisi klerikális „Union“, a „Republique Française“ fentidézett szavaira ugyanis egy cikket sietett közzétenni, mely emigy végződik: „Háború Bismarckkal! Háború Lutherrel! Franciaországnak revancheje Németország ellen! A katholicismusnak diadalmaskodása a protestantismus felett! Az első francia hadsereg, mely majd a Rajnát átlépi, Luther valamennyi szobrát annak hullámaiba dobja bele. A Berlinben elzengett diadal-tedeum, a világnak, egyidejűleg a protestáns császárságnak felbomlását és a wittenbergi szerzetes aggkor-gyenge eretnekségének végét fogja hirdetni.“

E bombasztikus visszautasításból, kézzelfoghatólag csak az tűnik ki, hogy mint mindennél a világon, úgy a Luther nagyszerű reformatori működéséről való hálás és méltó megemlékezésnél is, fordulnak elő kivételek.

De én ezt éppen nyomós bizonyítékul tekintem azon állításom mellett, hogy Luther 400-dos jubilauma az egész emberiségnek ünnepélye volt. És pedig korántsem azért, mert csak így érthető meg az a féktelen boszankodás, mint amilyen a fent érintett klerikális kifakadásokból hangzik felénk, hanem azért, mert ahol csak a

szabad gondolkodás és szabad szellemi munkálkodás létezik a föld kerekiségén, ott ezt mind Luther bátor, hősiességének lehet köszönni.

Avagy ki vitte be a szellemi világosságot amaz ismeretlen, rengeteg országokba, ahol a lakosság legnagyobb része még ma is a pogányság híve? Nemde ezt azok a protestáns bibliatársulatok teszik, melyeknek küldöttei minden nép nyelvén terjesztik az istenigét s amelyek a népet első sorban az olvasás megtanulására buzdítják a szentírás terjesztése által? Valóban kimondhatatlan nagy hódító hadjáratok azok, melyeket a protestáns bibliatársulatok a béke és szeretet eme fegyverével visznek végbe. Csak az egy britt bibliatársulat maholnap jubilaumot fog ülni annak emlékéül, hogy száz millió bibliapéldányt osztott szét a világban. S munkásságának eredménye ma sem hanyatlik, hanem dacára azon vallástalanságnak, amelylyel korunkat vádoljuk, folyton növekedik. Ez évben is körülbelül 8000 bibliával többet osztott szét, mint tavaly s ez évi bevétele 2.400.000 frtot tett, melyből 1.200.000 forint mint ajándék folyt be. Bizottsága pedig 70 különféle nyelven kinyomatandó biblia szövege felett tanácskozott.

Nemde, az embernek szinte feje szédeleg, ha ez óriási munkásság forrását próbálja kutatni?! Nemde ezek egészen más térítési fegyverek és egészen más természetű hadjáratok ám, mint amik voltak divatban az egyedül üdvözítő római katolikus egyháznál? Igen, épen ez a legerősebb bizonyítéka annak, hogy a világ protestáns! Mert hiszen ki tagadhatná, hogy ott, hol a biblia egyszer befogadtatik az emberi hajlékba, ott aztán be nem férhet ám a csalhatatlan pápa. Ott felszabadul a lélek minden szellemi békából. Ott az öngondolkodás szabad vizsgálódásra ösztönzi az embert. A szabad vizsgálódás pedig egyedül az az alap, amelyen a modern cultura létesült s amelynek irodalma, bármily hitű nemzetnél létezzék is az, ha ugyan nincs elfogulva, kénytelen elismerni, hogy lételet a protestáns szellemnek köszönheti.

Nem tudom, mert idevágó biztos statisztikai adatok nincsenek kezemnél, de úgy hiszem, hogy a keresztyénségnek, létezése első negyedfél századában, nem volt annyi híve, mint amennyi van ma, ugyanannyi idő lefolyása után a protestantismusnak. Azonban, ha a pusztaság számösszeget illetőleg tévednék is talán, véleményem még ez esetben is épségben marad, már csak azon körülménynél fogva is, mert hiszen, mint tudjuk, a protestantismus keletkezése és terjedése oly korba esik, midőn az emberiség szellemileg már sokkal érettebb volt s ily korban aztán egy újabb vallásnézetnek mindenkor nehezebb akadályokkal kell megküzdenie.

Egyébiránt nem is erre fektetem a fősúlyt; hanem arra, hogy a laikus világ bármily vallás-

felekezethez tartozzék is különben, tényleg csakugyan a protestáns világnézettől van áthatva; hogy az államok, ha nehéz vajadások után is, de elvégre még is protestáns elvekre fektetik háztartásuk berendezését; hogy a népek, majdnem kivétel nélkül azt vallják, hogy szellemi művelődés nélkül biztos jövőjük egyáltalában nem lehet. Így hát, bármerre tekintünk s bármerre irányozzuk is lépteinket, kisebb-nagyobb mértékben mindenütt protestáns világgal találkozunk. Sőt, ha tekintetbe vesszük, hogy a jelenkor általánosabb és nagyobb-szerű ünnepélyt még nem látott a Luther-ünnepélynél: azt mondhatjuk, hogy a világ csakugyan protestáns. Dehát elkapassuk-e magunkat csak ezért a tökéletes önmegelégedés veszedelmes hiúsága által? Korántsem! Nemcsak egy oldalról igen komoly intő-jelek meredeznek szemünk elé, azon kérdést intézvén hozzánk: vezérei vagytok-e hát valóban ama nagy protestáns világnak, melyről oly büszkén szólotok? Hívek maradtunk-e csakugyan ama protestáns sarkalatos elvhez, melyszerint nem tanácsos valamit a lelkiismeret, a tiszta meggyőződés ellen cselekednünk? Főtörékvésünk-e, hogy a vallásos érzületet, igazságteljes kifejezésre juttassuk, a kortudat szerint? Bevalljuk-e, hogy 350 év előtt keletkezett hittételeink, ma már nem egy tekintetben többé nem titkolható ellenmondásba jutottak az általános világnézlettel? Hogy egynémely dogmáink előttünk és a művelt világi ember előtt már igazán csak a symbolumok értékét tartották meg? Hogy tehát amaz általunk magasztalt protestáns világ, a vallás terén is, elvi haladást követel: mert csakis így lehetünk vezérei a valódi protestáns világnak.

Lehet, hogy egynémely ember meg fog ijedni e kérdésektől; de ennek dacára előbb-utóbb, mégis eljön az az idő, midőn kikerülhetlenül számot kell vetnünk azokkal, s ha akkor őszintén járunk el, bizonyos, hogy azért akkor is protestánsok maradtunk; sőt — mint a félénkektől annyira gyűlölt Strauss Dávid mondja — csakis akkor leszünk valódi protestánsok; csakis akkor mondhatjuk el, hogy mindenütt történhetik reactio s csak egy téren található üdvös haladás, nevezetesen a protestáns világ terén; és hogy a legnagyobb birodalom: a protestáns világ, csakugyan a miénk!

Bierbrunner Gusztáv.

ISKOLAI ÜGY.

Az érettségi vizsgálat szabályozásához,

A folyó évben alkotott s szentesített XXX-ik törvénycikk, amely a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szól, 22. §-ában minden hazai középiskolára egyiránt kötelező érvénnyel bíró érettségi vizsgálati utasítás megállapítását helyezi közeli kilátásba.

Miután e tárggyal, ha némely jelek nem csálnak, bizonyos reform-vágyak kielégítése, bizonyos nagy nemzetboldogító eszmék érvényesítése akar összefüggésbe jutni: engedje meg e lapok t. olvasó közönsége, hogy ennek szellőztetésével drága idejét egy pár percre igénybe vegyem. Félreértés kikerülése céljából megjegyzem, hogy mindaz, amit itt röviden kifejezni szándékozom, csak a gimnáziumra fog vonatkozni.

Midőn valamely tárgyat szemügyre akarunk venni, meg kell keresni mindig azt a pontot, amelyből az a legalkalmasabban belátható. Így kell eljárunk jelen felvett tárggyunkkal szemben is, mert csak így fog egyedül előttünk kiderülni az, hogy vajjon a reform-igények ily kapcsolatban való felvetése helyes-e? Ez fog dönteni az egész dolog értéke, életrevalósága felett.

En tehát, így akarván eljárni, azt a kérdést vetem fel, hogy miben áll a gimnázium által jelenleg megoldható feladat? E kérdéssel akarok céltomhoz képest szembe nézni sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

Miután gyakorlati kérdésben kell nyilatkoznom, szorosán különbséget kell tennem a közt, *ami van*, s a közt, *aminek lennie kellene*. Számba kell vennem tehát, hogy most egy positiv törvény világos rendelkezéseivel s egy megcsontosodott viszonyok közt vergődő intézménnyel van dolgom. Aki ezt most tekintet nélkül hagyóna, az csak azt a sajnos bizonyosságot nyújtana magáról, hogy kitűzött ideáljaival szemben kritikai belátás híjával van.

Ha már a meglevő középiskolai törvényre tekintünk, azt látjuk, hogy e szerint a gimnáziumnak az a feladata, „hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészítse” (1. §.). Mindjárt a következő 2-ik §-ban adja azon tantárgyak sorozatát, amelyek segítségével e feladat megoldását eszközölni óhajtja; s ezen sorozatot az a tizenötféle tantárgy képezi, amelyekkel jelenleg a gimnáziumi növendéksereg széles e hazában agyonboldogítja van. Ez dönti el pedig jórészen az egész kérdésnek a sorsát, mert adhatunk bármily magas követelményekkel előálló érettségi vizsgálati szabályzatot, míg a „szellemi lúdtömés” tartani fog, addig maradni, vagy is stagnálni fog a középoktatás terén minden, tehát az érettség is azon a színvonalon, amelyen eddig állt. Mert nem kell feledni, hogy az érettség mértéke azoktól az ismeretektől függ, amelyekkel a növendék szelleme a tanfolyam alatt táplálva van. Ha tehát az tizenötféle tantárgyon volt nyolc éven át keresztülhajtva, az érettség mértéke egy csomó encyclopaedicus ismeret jobban, vagy rosszabbul való elrecitálásából fog állani. Ennek a hátránya aztán fokozottabb mértékben azon iskolákban lesz érezhető, amelyek az élettel, a különböző, ne mondjam, ellentétes eszmearamlatok hatása alatt álló társadalmi élettel élénkebb contactusban állanak.

De talán lehetne úgy eljárni, hogy némely tantárgyakat, mondjuk: négyet, a sok közül kiemelünk s a maturandusnak csak ezekben való jártasságát vesszük szemügyre? Itt ismételnem kell azt, hogy az érettségi vizsgálatra a legszorosabban visszahat az az elbánás, amelyben a növendék szelleme az egész tanfolyam alatt részesült, s az érettség színvonalát ellenállhatatlanul ez fogja meghatározni és semmi más, tehát szabályzatban előírt tantárgyak száma sem. De amellett, hogy ekkép a helyzeten lényege-

sen mit sem javítunk, igen könnyen új bajokat is idézhetünk elő. Nevezetesen egyes tantárgyaknak az érettségi vizsgálaton különös előtérbe való állítása szükségkép maga után vonja a többi gimnáziumi tantárgyaknak az egész tanfolyamon való háttérbe szorítását; ez mindenesetre meg is fog történni azon disciplinákkal, amelyeknek fontosságukhoz mért terjedelemben való kezelése különben az erők fejlesztésére, edzésére szolgálna. S különben nem is látzanék méltányos dolognak, ha a növendék nem azokban a tantárgyakban vezetettnek kiváló gondnal, amelyekben való tájékozottsága lesz elhatározó a végső legfontosabb ponton, amely összes törekvéseire mintegy a koronát ráteszi. De ha talán e tekintet *mi* figyelmen kívül hagyjuk is, majd érvényt szerez neki a tanuló és az ennek háta mögött álló tanítató, érdeklődő nagy közönség, az a nagy közönség, amely, tisztelet a kivételeknek, jobbra minden egészséges művelődési tradíciók híjával van. Ezen elemek *tényleges* befolyását a gimnázium életére tanügyi discussiók alkalmával igen sokan teljesen hajlandók ignorálni, közöttük még olyanok is, akik az életben, egyes esetek fölmerülése alkalmával előttük a leghamarabb hajolnak meg.

De ha talán mindezt nem tekinti valaki oly nagy bajnak: ki fog aztán jót állani arról, hogy ma négy tantárgyat jelölnek ki, s holnap majd más új négygyel fognak előállni? Gondoljuk meg, hogy mily zaklattatásoknak, mily rázkódásoknak lesz kitéve a gimnáziumnak organikus bajok miatt most is gyöngelábakon tántorgó ügye? Pedig ily eshetőségre, határozott principiumok hiányában, minden pillanatban készen kell lennünk!

De azt mondhatná még a négy tárgy kiválasztásának védelmére valaki, hogy a többi tantárgyak ezen különösen felkarolt tantárgyakra való tekintettel taníttassanak. Ha ezzel szemben tekintetbe vesszük azt, hogy a különböző tantárgyak mily külső amalgamizálás útján jutottak egymás mellé s mily mesgyéken haladnak, aztán illusiókban nem ringatjuk magunkat, felette minden megjegyzés nélkül bátran napirendre térhetünk.

Nagyon tévesen gondolkozik az, aki azt a jámbor hitet melengeti, mintha azt, hogy az érettség foka olyan volt eddig, amilyen, csak az okozná, hogy az érettségi vizsgálatok országosan megrendszabályozva nem voltak. Ezek, a tantárgyaknak az egész gimnáziumi tanfolyam alatt való accumulatióján kívül szükségképpen következményei voltak még azon egyébnemű bajoknak is, amelyek közt a gimnázium, az egész gimnáziumi tanfolyam jelenleg sinlődik, s amelyek közt a legtisztább lelkesedés, a legkomolyabb igyekezet mellett sem lehet az oktatásnak a kellő sikerhez eljutni. E bajok elősorolását nekem ismételnem e lapok olvasói előtt felesleges. Előszámláltam már itt azokat*). Míg ezek létezni fognak, arra a kérdésre: miben áll a gimnázium által megoldható feladat, nem fogunk más feleletet nyerni, mint azt, amelyet a jelenlegi érettségi vizsgálatok eredményéből magunknak elvonhatunk. Igaz, hogy ez a válasz nem igen elégitheti ki a magasabb igényeket; de hát ez a gimnáziumi állapotoknak szükségképpen következménye, s szedhet-e valaki csipkebokorról fügét? Mindaddig, míg ezek a bajok orvosoltatni nem fognak, az élet, a tények szigorú logikájánál fogva, mindig ezt a választ fogja adni válto-

*) L. A túlterhelés kérdéséhez című cikksorozatot e lapok ez évi folyamának 19—21. számaiban.

zatlanúl, amelyet most ad s eddig adott, s ha az egész gimnáziumi tanfolyam bajainak elenyésztetése nélkül mi egészen fonákul, talán nagyobb hangon vagy másképpen kezdjük az érettség fokának meghatározását, mint ahogy a gimnázium tényleges helyzete megengedi, ezzel legfőleg csak a bajok számát szaporítjuk s deformokat, nem reformokat alkotunk.

Tehát miután a pozitív törvényre s a fennálló viszonyokra való tekintettel kellett megfelelnem arra a kérdésre: miben áll a gimnázium feladata, egészen nyugodtan mutathatnék a jelenlegi érettségi vizsgálatok eredményeire ezen szavakkal: Imhol a válasz! S ezzel aztán bátran mellőzhetném az érettségi vizsgálatokra vonatkozó rendszabályok szellőztetését s hagyhatnám azokra, akiknek §-ok gyártásában telik kedvük, mivel az egész gimnáziumi tanfolyam reformálása nélkül most tisztán csak arról lehet szó, hogy a jelenleg tartható érettségi vizsgálatok országosan egyenlő ritus szerint történjenek. Azonban még ezenkívül kötelezve érzem magamat nemcsak ezen, hanem az egész gimnáziumi oktatásügyre vonatkozó pozitív álláspontom körvonalozására is; mert az érettségi vizsgálatok reformálása az egész gimnáziumi tanfolyam reformálásával elválaszthatatlanul összehasonlítandó, sőt amarra ez utóbbi nélkül komolyan gondolni sem lehet. Kötelezve érzem magamat erre főképp olyanokkal szemben, akik előtt talán e negatív eredmény azon vélekedésre szolgáltatathatna alkalmat, hogy én csupán maradiságra való hajlandóságból a csúfolódók székébe ültem s gúnyolódok afelett, amelyet ők így magában, mintegy a hajánál fogva előrántva is igen komolynak tartanak.

Hogy ebben csekély tehetségemhez képest men-nél jobban eljárhassak, engedje meg a t. olvasó, hogy az eddig követett eljárásomtól eltérjek, a §-ok és tényleges viszonyok előtt szememet behunyjam s magamat olyanforma állapotba gondoljam bele, aminőben lehetett — si licet exemplis in parvo grandibus uti — mondom, aminőben lehetett Plato „Állam” című dialogusában Socrates akkor, midőn ideális államának megalkotásába fogott.

A gimnázium azok számára való nevelőintézet, akik az emberi művelődés különböző köreiben majdan vezérő, intéző szerepre hivatvák. A gimnázium tehát az emberi élet legmagasabb, legnemesebb feladatainak megoldására alkalmas harcosokat képez, szellemi munkára szoktat s képesít, tanulni tanít. Ennél fogva, hogy feladatának megfelelhessen, szorosan különbséget tesz azon ismeret között, amely megismerésre méltó, s a között, amely a szellemi erők fejlesztésére, edzésére, az egyén összes képességeinek művelésére kiválóan alkalmas s határozottan, minden erejéből az utóbbit karolja fel, az előbbi pedig hagyja az életnek, az általa kifejlesztett, megedzett szellemi képességek s az indulatok erős katharsisán keresztül vitt szív számára. Továbbá, hogy főleg a munkához szoktatás is annak rendje szerint megtörténhessék, számúzi kebeléből a szellemi munkára teljesen képtelen, hanyag, csak mellékes célokért s nem tisztán művelődési érdekből nyakára tódított hivatlanok seregét s megelégszik azzal, hogy feladatát a kevés számú hivatottak kis csapatával oldja meg; mert aki azt hiszi, hogy a múzsai adományokat mindenki-vel egyaránt lehet közölni, az semmiben sem különbözik attól a socialistától észjárásra nézve, aki a földi javakat minden ember közt egyenlően akarná felosztani, s itt kell, ha valahol, eszünkben tartani azon aesopusi mese tanulságát, amely úgy szól, hogy

τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλείοσι, ἀλλ' ἐν ἁριεῖ. Végül pedig szükséges, hogy azok, akik az emberi művelődés leendő apostolait útjukon megindítják, oly helyzetben legyenek, hogy a művelődés útján folyvást haladhassanak, mert szellemi téren is áll az, hogy csak az képes mást megindítani s haladásra bírni, akiben a haladás minden feltételei teljesen megvannak.

Ezzel aztán az érettségi vizsgálatok rendezésének az ügye magától megoldást nyer. Ugyanis miután minden nevelés arra törekszik, hogy magát *feleslegessé tegye*, míg a gimnáziumi tanfolyam egyes pontjain tartott vizsgálatok annak a kipuhatolására szolgálnak, hogy az illető fokozaton a növendékek eljutottak-e már a szellemi fejlettség azon fokára, amelyre okvetetlenül el kellett jutniok avégből, hogy a tovább haladás sikere biztosítva legyen; továbbá, hogy az oda nem való elemek kérlelhetetlenül elimináltassanak, hogy a tovább fejlődést ne hátráltassák s haladás helyett az általános színvonal alászállítására ne hassanak: az érettségi vizsgálat annak a kifürkészésére való, hogy kifejlett-e már a növendék annyira, hogy róla a gimnázium ápoló, vezető gondjait leveheti, tehát képes-e már az a gimnáziumi disciplinában egy, vele még be nem járt téren a maga lábán megeredni.

Nem állhatom meg, hogy mielőtt a tollat letenném, még egyszer vissza ne pillantsak arra a tárgyra, amelynek illő értékére való alászállítását tűztem e rövid tárgyalás feladatául. Sajnos, de igaz, hogy most olyan valami van készülőben, mint midőn valaki, toronyra levén szüksége, ahelyett, hogy alapot vetne és a tornyot egészen felépítené, elsőben is toronygombot venne s azt akarná, nem tudom hova, feltenni. E fonák eljárásban pedig olyanforma törekvés akar nyilvánulni, amely arra irányul, hogy a kecskét is jól tartsa, a káposzta is megmaradjon, azaz a gimnáziumi oktatásügyet emelje, de áldozni egyáltalában kénytelen ne legyen. Pedig ez nem járja. Azon a ponton áll a gimnáziumi oktatásügy, amelyen az igazi, őszinte reformok elodázhatatlanok; minden ilyen reformkérdés pedig pénzügyi, anyagi kérdés is egyszersmind, s a közművelődés, a hazai kultúra legszentebb érdekeivel, az oktatásügy komolyságával egyáltalában össze nem fér az, hogy rajta a gyökeres reformok halogatásával napról-napra experimentálgassunk, ut aliquid fecisse videamur.

Zsoldos Benő.

Vélemény az érettségi vizsgálat tárgyainak meghatározása s a vizsgálat lefolyása felől.

(Vége).

A másik csoport, melyet az érettségi vizsgálat tárgyául kitzúztunk: *mathematica-fizikai*; tehát a *mathematica* és a *kísérleti természettan*, az *elemi mennyiség-tan* lehető felhasználásával.

Az értelem fejlesztésének, a gondolati formák szemléltetésének, sőt magának a rendszeres gondolkodásra való képesítésnek nincs alkalmasabb eszköze a matematikánál. Szorosan megállapított tételeivel, az inductiv és deductiv egybevetés és analysis alkalmazásával szoros és következetes gondolkodásra szoktatja ez a növendéket; megmutatja, mint következnek s folynak egymásból a gondolatok s tételek, s hogy csak a legkisebb ugrás, vagy tévesztés is, mint dönti halomra előbbi összes okoskodásainkat. S épen eme kiválóan logikai képző ereje az, mely a mathesist érettségi tantárgyul megköveteli s alka-

mat nyújt arra, hogy az abban elsajátított képesség az érettség bizonyos fokának mutatója legyen.

Sőt van egy dolog, mely már nem annyira szorosan a tudomány és műveltség, mint nevelési indokból követeli meg e tantárgy felvételét. A nevelés célja ugyanis az ember lelki életének összhangzatos kifejlesztésében, *kedélyének s értelmének* párhuzamos gyarapításában áll. Nagy emberek nagy gondolatai, fenkölt eszméi nemesebb régiókba, az eszményi világ körébe ragadják az embert, s bizonyára szerencsétlen, ki olykor-olykor az ideális világ légkörébe felemelkedni nem bír; kinek keble nem vágyik az eszményi után; de, fájdalom! az élet nagyon is prózai, rideg; a kedély egyoldalú kimívelése egymagában még nem elég arra, hogy egész embert teremtsen az ifjúból, ahhoz szükséges az *értelem*, az ész művelése is. „Ki mindig csak ideálok után tör, ritkán találja meg mindennapi kenyerét,” mondja a XIX. század nagy gondolkozója, Eötvös. A kedély képzése mellett joggal helyet követel az értelem kimívelése is s csak is a kettő összhangzó működése vezet célra a helyes nevelés terén.

A mathematica mellett s vele kapcsolatban felvételni kívánjuk a *kísérleti természettant*, vagyis a fizikának azon részét, mely számtani alapokon nyugszik. De csakis azon részét. A természettan körében előforduló, még meg nem állapított hypothesisok, vagy a felsőbb mathesisre alapított számítások, melyek tehát még tudományos bebizonyításra várnak, vagy amelyek a növendék felfogási körét meghaladják, nem képezhetik az érettség megítélésének tárgyát. Mi vezetett bennünket a fizika említett részének felvételére: nem szükség indokolnunk. Azon indoklás, melyet a mathematicánál elmondottunk, ide is talál s további okok felhozatalát feleslegesnek tartjuk.

A gimnáziumi oktatás folyama alatt elsajátított többi tantárgyról röviden a következőket jegyezzük meg: Távol legyen tőlünk a gondolat, hogy akár a világtörténet, akár a természetrajz, akár a logika képző erejét elvitatni akarnók. Hiszszük és valljuk, hogy minden tudománynak megvan a maga körében saját becse, de ezek elsajátítása azért nem képezheti az érettség megítélésének fokát, mert egyrészt sokkal szűkebb terjedelemben taníttatnak, hogysem belőlök sokat várni lehetne; másrészt, mert ami belőlök a tulajdonképeni műveltség megítélésére szükséges, helyet foglal az irodalmi és mathematicai csoportnál.

Egy tantárgy van még, melynek felvétele, felekezeti szempontból, kérdésbe jöhet: a *hit- és erkölcs-tan*; prot. szempontból: a *hit- és erkölcs-tan, egyháztörténelmi ismeret alapján*. Alig hiszszük, hogy a felekezetek s így a miénk is, nem fogja követelni, hogy e tantárgy ott szerepeljen az érettségi vizsgálatokon, hogy megtudja: mily valláserkölcsei ismerettel lépnek műveltebb egyháztagjai az életbe, más tudományos pályára vagy esetleg a theologiaitanfolyamra. Ha azonban tekintjük a célt, melyért az újabb országos törvény hozatott s a törekvést, mely e törvényen átvonul, s tekintjük a vallásitanítás valódi célját: teljes nyugalommal fogadhatjuk, ha e tantárgy nem vétetik fel az érettségi vizsgálat tárgyai közé.

Mindnyájan tudjuk, hogy az 1883. XXX. törvénycikk az iskolák tartását megengedi ugyan a felekezeteknek s azoknak bizonyos határok között némi autonomikus jogokat is enged: de már az érettségi vizsgálatnál, mint amely felsőbb szakokra képesít, a vizsgálat ellenőrzését, tehát magát a képesítés

kimondását is, az államhatalom magának tartotta fenn. Sőt a törvényhozás egyenest a vallás- és közokt. miniszterre bízta (22. §.), hogy az érettségi vizsgálati utasítást, az illető felekezeti hatóságok, továbbá az egyetemek, illetőleg műegyetem tanári karának meghallgatásával, maga állapítsa meg. Ime a törvényhozás egyenesen arra nézett, hogy az érettségi képesítés jogát a felekezetek kezéből elvegye s magának tartsa fenn, már csak azért is, mert az érettségi bizonyítvány államérvényes okmány, mely államhivatali szakok hallgatására képesít. Ilyen módon aztán alig remélhetjük, hogy a minisztérium megengedi a vallástudomány felvételét. De nincs is okunk emiatt aggódni. Ha a vallástudomány 8 éven át alaposan s helyes beosztással taníttatott, ha a növendék, úgy a keresztyénségnek alapelveivel, mint a prot. egyház sarkalatos tételeivel, nemcsak, de egyháztörténelmi, egyházalkotmányi stb. ismeretekkel is bőven elláttatik: bizvást bocsáthatjuk őt a további életpályára. A vallásosoktatás célja ugyanis első sorban a vallásos érzelem felkeltése, később vallásos ismeretek közlése lévén: az a növendék, ki egész gimn. pályáján igazi protestáns szellemben neveltetett s ki előtt jó példával járt a protestáns valláserkölcsiség terén egy protestáns tanári kar, bizonyára annyira elsajátította a *vallásosságot s egyháziasságot*, hogy az könnyen eltántorodni nem fog meggyőződésétől, s ha mégis eltántorodik, azt nem mentette volna meg a legszigorúbb érettségi vizsgálat sem.

* * *

Eként végezvén az érettségi vizsgálat szóbeli tantárgyaival, áttérünk annak írásbeli tantárgyaira is. Határozottan kijelentjük előre is, hogy a növendék mindazon tantárgyakból tartozik írásbeli dolgot adni, melyek a szóbeli vizsgálat tárgyai. Tehát a magyar nyelv és irodalomból, latin nyelv és irodalomból s mathesisből.

Az írásbeli dolgozatokra nézve megjegyezzük, hogy a magyar dolgozatnál megkívánjuk nemcsak az értelmes gondolkozást, nyelvtani korrektséget s az ortografiai hibák elkerülését, de azt is, hogy a növendék dolgozata bizonyos önállóságra s némi mélyebb gondolkodásra valljon; tehát, hogy mintegy biztos kriteriuma legyen az ő érettségének. S bár a dolgozatok értékének megítélésénél egyiknek a másik felett előnyt adni nem akarunk, de azt határozottan kikötjük, hogy akinek magyar dolgozata a mértéket meg nem üti, szóbeli vizsgára ne bocsáttassék.

A latin dolgozatnál megkívánjuk, hogy ha a növendéknek magyarból kell latinra fordítania, a nyelvtani és szófüzési szabályok ellen ne vétsen; latinból magyarra tett fordításnál sejtetni engedje, hogy az író szellemébe behatolt; természetesen feltételezzük, hogy a beadott dolgozat az ismertetett írók valamelyikéből vétetett. A mathematicai dolgozat nem terjedhet ki egyébre, mint olyan alkalmazott problema megfejtésére, melyhez hasonlóval a tanfolyam alatt *gyakorta* foglalkoztak. E két utóbbi dolgozat értékére nézve megjegyezzük, hogy amely növendéknek magyar dolgozata kielégítő ugyan, de a más két dolgozata elégtelen, szóbeli vizsgára nem bocsátható. Akinek magyar s egy más dolgozata kielégítő, de a harmadik rossz, az bocsáttatik ugyan szóbeli vizsgára, de azon megszorítással, hogy azon tantárgyból, melyből írásbeli dolgozata nem sikerült, behatóan kikérdezendő.

Az érettségi vizsgálat tárgyainak meghatáro-

zása, tehát annak belső berendezése után felmerül a másik kérdés: minő lehet annak külső lefolyása, tehát külső része? E kérdéssel könnyen kibékülhetünk. Miután nem bizonyos körű tudásra, hanem az értelmiségre fektettük a fősúlyt, vagyis, mert nem akartuk, hogy az érettségi vizsgálat csak is a 8. osztály vizsgálatának ismétlése, talán erősebb alkalmazása legyen: úgy gondolkozunk, hogy időt kell adni a növendéknek arra nézve, hogy a tanultakat megemészsze s öntudatosan feldolgozza. A szellemi elsajátítás épúgy, mint a szervi emésztés, időt igényel. Épen azért nem kívánhatjuk, hogy a növendék a 8. osztály bevégezése után azonnal érettségi vizsgálatra álljon. Nem, már csak azért sem, hogy ne szaporítsuk azok számát, kik visszavetettek. Ugy gondolkozunk azért, hogy a 8. osztály vizsgálata tartassék meg május hó elején, hogy azok, kik június hó végére érettségi vizsgálatra jelentkeznek, az írásbeli vizsgálatot még május hóban elvégezhessek; a többieknek szabadságot engednénk szeptemberben állani úgy írásbeli, mint szóbeli vizsgálatra. Fenmaradván mindenkinek a törvényben biztosított azon joga, hogy a javítást s pótvizsgálatot megkísérldhesse.

Egy dolog van még, melyet véleményes jelentésünk bezárása előtt, hallgatással nem mellőzhetünk, mely a bizottsági ülésben is felvetetett s kérdés tárgyát képezte. S ez az: nem fog-e majd káros viselkedéssel lenni a növendék szorgalmának emelésében, ha a növendék tudni fogja, hogy nem minden tantárgy vétetik fel érettségi vizsgálatra; nem fogja-e ez a növendékeket azon számításra vezetni, hogy némely tantárgyat kevesebb szorgalommal műveljenek, mint a másikat; különösen nálunk, hol, amint tudjuk, a növendékek legnagyobb része azon társadalmi osztályból kerül ki, melyben a létért való küzdelem oly erős; melyből a már serdülő gyermek is azon tudattal lép az iskola falai közé, hogy az őt kenyér-tudományra oktatja s így megélhetését biztosítja? Azt hisszük: merev tagadással felelni a feltejt kérdésre alig lehet. A növendékek részéről történhet eféle combinatioknak azonban útját vághatnak azzal, ha az osztályvizsgálatokon a lehető legnagyobb szigorral járunk el. Ha tisztán a tudomány érdeke s nem mellékes tekintetek fogják vezérelni az illetőket a vizsgálatokon: reméljük, hogy míg egyrészt e visszahatás nem következik be, másrészt az oktatás ügyének is nagyobb lendületet adunk s a vizsgálat is komolyabb jelleget fog ölteni.

Ime, ez véleményünk az érettségi vizsgára vonatkozólag, melynek ismertetése alkalmából még csak annyit jegyzünk meg, hogy e vélemény a gimnáziumi szék által azon módosítással, hogy a gimn. szék *Magyarország oknyomozó történelmét* önálló tárgyként kívánja az érettségi vizsgálatra felvételni, elfogadtatott s az egyetemes tanügyi bizottság elé terjesztetni határozottatott.

Kovácsy Sándor.

TÁRCZA.

XIII. Leo, a béke pápája. *)

— Első cikksorozat. —

Minél inkább öregedett IX. Pius pápa, a klerikális sajtó által vezetett néprétegeknek a csodás természetű dolgokért hevülő hangulata, annál inkább megbarátkozott azzal

*) Nippoldnak közelebb megjelent „A legújabb kor egyház-történelmének kézikönyvé“-ből.

a gondolattal, hogy ez a pápa nem fog addig meghalni, míg csak ellenségeit teljesen legyőzve nem látandja. Mi több: azok, akik a Krisztus szenvedései és a pápa küzdelmei között párhuzamot vontak, a kedvenc tanítványhoz intézett eme jóságát is: „Ez a tanítvány meg nem hal,“ Pius pápára vonatkoztatva magyarázták. Magában a Vatikánban azonban sokkal ridegebben szoktak ám számítani és már az előd uralkodása alatt az utódra is kiterjesztik gondoskodásukat. Ez az eljárási szabály, ez esetben nagyon is hamar igazolva lett. IX. Piusnak 1878. február 7-én bekövetkezett halálával, a konklave azonnal összehívott s csak két napi idő kellett hozzá, hogy Pecci Joachim, bibornok pápává proclamáltassék. Ő XIII. Leo nevet vett föl és pedig elődei közül annak a tiszteletére, aki őt magát a papuralom első lépcsőire segítette, s azt meg kell adni, hogy ő nála úgy kormányrendszere, mint az ezáltal elért siker csakugyan minden ízében feltűnőleg pátronusára emlékeztet.

Mig XII. Leo, (1823—1829.) a római nép által ugyan kevésbé kedvelt, de a maga személyes tulajdonai s különösen a külhatalmak követségeivel szemben tanusított kormányzói ügyessége miatt különben rokonszenves egyéniség volt: addig XIII. Leo, hiú és közlékeny modorú elődjéhez képest, mint egy előkelő számító diplomata jellem tűnik élénk. Első felépésétől kezdve mindig jól értett ahoz: mimódon kell a megfontolt szavakat és lekötő kifejezéseket, a maga helyén alkalmazni. Ő azon államok kormányaival is személyesen tudatta trónralépését, amelyekkel IX. Pius nyíltan szakított és velők szemben is élénk kifejezést adott a barátságos viszonyok helyreállítása iránt táplált óhajtságainak. Így járt el névszerint a német császárral s az orosz cárral, valamint a schweizi szövetség-tanácsossal szemben is. Már maga ez a roppant udvariasság is meggyőzhette volna a „reálpolitikusokat“ afelől, hogy őt, Piusról megkülönböztetve, mint a béke pápáját proklamálják. De XIII. Leonak mindazon hivatalos alkudozásainál is mindenkor megvoltak a maga elméleti békebiztosítékai, amelyekbe ő csak a maga részéről bocsátkozott. Leghíresebbé vált ezek közt Melchershez, a kölni elmozdított érsekhez, 1880-ik évi febr. 28-án intézett brevéje, amelyben az iránt való készségét nyilvánítja, hogy az államhatalom által választott lelkesekre vonatkozó felterjesztést szívesen engedményezi. Mindazáltal, épen erre, a szintén közmondásossá vált *tolerari posse*-re való tekintettel megkezdett alkudozások igazolták legvilágosabban azt, hogy a breve kibocsátója valójában mily kevésse gondol valamely tényleges engedményre.

Aki XIII. Leonak hivatalos kibocsátványait jól ismeri, az előtt a hírlapoknak, a békeszerető pápára vonatkozó összes fecsegése igazán egyáltalában érthetetlen. Ő már mint perugiai püspök is, egy pásztori levelében, úgy jellemezte a protestantizmust, hogy az nem egyéb, mint „ragályos, dögvészes eretnecség, ostoba, köpenyforgató nagyravagyás és istentelenségből származott rendszer csupán.“ A reformationnak ily értelmű ismertetése egyébiránt bizonyára csak az akkori olaszországi episcopatus (Rothe által a XII. Leo koráról találóan jelzett) műveltségi fokának volt kiállított bizonyítványa. Pecci Joachim egyébiránt azután is teljesen hű maradt már előbb nyilvánított püspöki

gondolkodásmódjához, midőn később már csalhatlan pápává választatott.

Általában véve a megelőző pápák közt alig találunk csak egyet is, aki oly kevésbé tartotta volna méltóságán alul valónak a reformatio történelmének oly alávaló meghamisítását, mint ezt Leonak második encyklikájában látjuk. Midőn ebben ravaszul felhasználván a socialdemokrata és nihilista merényleteket, a megrémült kormányok előtt az egyházat, mint a társadalom egyedüli menedékhelyét magasztalta, ugyanez alkalmat egyszersmind arra is felhasználta, hogy a reformatiot, „*ezt az eszeveszett háborút, melyet az ujítók a 16-ik század óta viselnek a katholika egyház ellen,*“ a socialismus „öldöklő pestise“ szülőjének bélyegezze. Még durvább kifejezéseket használt aztán a római evangélikus iskolák irányában. „*Példátlan az a szemtelenség — úgymond — amelylyel Rómában, magának a pápának szeméi előtt az aféle iskolák emeltetnek, amelyekben a gyöngye gyermekekbe utálatos téntanok csepegtetnek és amely iskolák a legerkölcstlenebb és a legártalmasabb határuak.*“

Az evangélikus keresztyénség irányában tanusított eme békeszeretnek minden tekintetben megfelelő volt az a magatartás is, amelynek ő, mint a „katholika egyház feje“ adta tanujelét. Már első encyklikája is egész határozottsággal hivatkozott az apostoli szék *csalatkoszhatlanságára* nemcsak, hanem ehhez hasonló határozottsággal jelentette ki azt is, hogy ő szintén átokkal fogja sujtani mindazon tévelygéseket, melyeket elődei ily büntetés tárgyául jelöltek ki. Hogy egyébiránt XIII. Leo más tekintetben is ugyanazon álláspontot foglalja el, amelyre IX. Pius helyezkedett, eléggé igazolá a *Máriára*, mint a menny szepőlőten királynőjére és *Józsefre*, mint az egyház mennyei védnökére való vonatkozás. Valamint az, hogy hasonló nyomatékkal hangsúlyozta a szent szék világi hatalma visszaállításának szükségét is, amelynél, mint mentegeté magát, korántsem dicsszomj és uralkodási vágy, hanem az összes emberiség közjava és üdve forog fenn; megújítván egyszersmind elődének az egyházi állam saecularisatioja ellenében kijelentett minden tiltakozását is.

Leo pápának úgy saját egyéni helyzete méltánylására nézve a legjelentékenyebbnek, mint az egyes hitfelekezetekre gyakorolt hatására való tekintetből a legnagyobb következményűnek, összes kibocsátványai közül, kétségenkívül 1879. aug. 4-ikéről kelt harmadik encyklikája tűnik fel. Ez a kibocsátvány az, mely által az iskolákban és a seminariumokban minden tanulmány alapjává az Aquinoi Tamás bölcészete tétetett. Hanem a szabadelvű napi sajtót még ez sem ingatta meg a békeszerető pápába vetett hitében és valóban, az egyháztörténelemnek egy kissé mélyebb ismerete kívántatik annál, mint aminő szokott rendelkezésére állani a hírlapíróknak és szalon-diplomatáknak, hogy így aztán valaki a *thomistikus rendszer* jelentőségét, nemcsak a hittanra és egyházra, hanem egyszersmind az államra és társadalomra nézve is méltányolni tudja. De aki e rendszerrel csak valamennyire is ismerős volt, annak azonnal be kelle vallania, hogy IX. Piusnak a pápaság ellenségei irányában intézett legörjögőbb rohamai igazán csak alárendelt jelentőségűeknek tűnnek fel, azon körülménnyel szemben, melynélfogva ameddig csak a pápaság befolyása ter-

jed, ezentúl ez egész jövő nemzedéknek oly nézletekben kell neveltetnie, amelyek példátlan következetességgel a legengesztelhetlenebb háborút hirdetik a modern eszmék világa ellen. (Folyt. köv.) *Terhes Barna.*

Helyreigazítás és válasz a helyreigazításra.

A „*Tájékoztás*“ című műről, lapunk legközelebbi számában adott közleményünkre vonatkozólag, a következő helyreigazítás küldetett be hozzánk: „Mindazoknak, kik a „*Tájékoztás*“ című munkálatról bővebb tudomást nyerni, még inkább pedig azoknak, kik arról még írni is óhajtanak, bátor vagyok a „Magyar prot. egyh. és isk. *Figyelmező*“ VII-ik évfolyamának (1876.) 433. és következő lapjait ajánlani, ahol egyéb érdekes dolgok mellett, épen Révész Imre tollából az is megolvasható, hogy a „*Tájékoztást,*“ melynek teljes szövege is közöltetik, 1860. januárjának utólján *Bécsben*, a „*Hotel Muntshban*“ írta Révész Imre, és pedig „*maga, egyedül, minden irányadás és utasítás s minden segítő küldöttség vagy társak nélkül.*“ Ugyane közleményben az is világosan ki van fejezve, hogy a „*Tájékoztás*“ és „*Irányadó*“ nem ugyanazon egy szerző művei. A „*Tájékoztás*“ létrejötténél tehát *pataki* szüretéről s mozaikszerű *összerakásról*, mint azt e lapok múlt számában valaki egész komolysággal *elmeséli*, szó sem lehet.“

R. K.

E helyreigazító közleményre sietek bevallani, hogy a *mesemondó* én voltam. Meséltem pedig egy köztekintélynek örvendő egyénnek. nyilvános helyen hallott boldog visszaemlékezései nyomán, semmitsem toldván az édes visszaemlékezés lényegéhez. És nemcsak a visszaemlékező tekintélye, hanem maga a „*Tájékoztás*“ című művecske tartalma, hangja, modora is elhitette velem — amint arra visszaemlékeztem — hogy az én *mesém* maga a tiszta valóság. Aki ismeri ugyanis a „*Tájékoztást,*“ annak rendelkező hangja után igen könnyen juthat azon meggyőződésre, amelyben én is éltem, hogy t. i. az a hazai ref. egyház előkelőségeinek, vezérférfiainak „*nyílt parancsa*“ és nem egy egyén teljesen önálló fogalmazványa. Gyöngesség volt tőlem, hogy összetévesztém az időket és elfeledém azt, amit annak idejében a *Tájékoztásról* magam is élvezettel olvastam. Dehát: „a feledésnek tanulunk.“ Azonban próbáljunk kissé különbséget tenni az én *mesém* és a *helyreigazító* adatai között... Én 1859-ben kelt „*Tájékoztásról*“ írtam és nem 1860-dikről. A szüretet is 1859-re tettem — szintén az én igen tekintélyes forrásom szerint — és nem 1860-ra. A fejedelmi pápens 1859. szept. 1-ső napján keletkezvén, természetesnek tűnt fel előttem, hogy egyházunk előkelői, annak a felforgató rendeletnek hatása alatt, gyűlésre sereglettek össze — és épen szüreti alkalommal! — *Sárospatakra*. És ez még most is nemcsak természetes előttem, hanem — úgy vagyok meggyőződve — hogy a történeti valóságnak minden föltétele is mellette szól. Nem tudom ugyan még ezúttal elegendő adattal bizonyítani a *sárospataki szüret* történeti valóságát; de mivel azon a szüreten maga, a b. e. Révész Imre is jelen volt (így tudja az én forrásom!) s mivel R. I. maga mondja „*Figyelmező*“-

jének 1867-iki folyamában (455. l.), hogy ő a pápens elleni küzdelem időszakában „néha-néha nagy sietséggel, különböző dolgozatokat készített, amelyeknek eredeti fogalmazványai *legnagyobb részben* megvannak”: szabad azt gyanítanom, hogy az általam említett *Tájékoztató* kézírata is ott van ama becses ereklyék között. Vagyis: az én forrásom tekintélye s részletessége arra a föltevésre jogosít engem, hogy kellett lenni egy *Sárospatakon* kelt *Tájékoztató* is, amely — ha talán más név alatt is — innen ama nehéz időkben, az általam elmesélt módon szétküldött és segített megacélozni a lelkeket a küzdelemre. Addig is tehát, míg e tárgyról teljesen meggyőző adatok nyomán írhatnék, fentartom a *Sárospataki Tájékoztatóról* mondott *mesémet*, készséggel ismervén el, hogy az 1860-ban kelt *Tájékoztató*, a R. I. műve, akiről az én forrásom is a legnagyobb elismeréssel emlékezett. A tiszta igazság kedvéért s némileg helyreigazításul azonban hozzá kell tennem, hogy a *Tájékoztató* nem utolsó pontig önálló, mint azt R. K. állítja, hanem bizonyos mértékig *összerakás* (ami előttem még növeli annak súlyát...!); amennyiben maga a szerző mondja (447. l.), hogy a „lelkészek kárpótlásáról s a szuperintendensek kölcsönös értesítéséről szóló két rövid pont küldöttségileg tétetett hozzá.” *Révész Imre* különben maga is úgy gondolkodott az ilyen fajta iratokra nézve, hogy azoknak *tanácskozmányokban*, közös hozzájárulás útján kell születniük, hogy köztekintélyűek lehessenek. Ezt bizonyítja az *Irányadó* keletkezése ellen való kifakadása (Figyelmező. 1867. 447. lap). R. K., ki olyan szerencsésen született, hogy birtokosa lehet a R. I. nagybecsű iratainak, igen le fog kötelezni engem s bizonyosan lapunk olvasóit is, ha a *sárospataki szüret* történetét s az itt kelt *Tájékoztató* megtalálván, arra nézve a homályt eloszlatja. Olyan fősvény világításban áll előttünk csak közel multunk is, hogy bukácsolva járunk emlékei között... s mindnyájunknak óhajtunk kell, hogy *Révész Imre* hagyatéka mielőbb közkinccsé váljék, hogy *tájékoztasson!* *Radácsi György.*

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi ref. tanító-egylet, Nyiregyháza vidéke körének közgyűlése.

A felső-szabolcsi ref. tanító-egylet Nyiregyháza vidéki köre november hó 21-ikén Nyiregyházán tartotta meg őszi rendes gyűlését. A szép számmal megjelent tagokon kívül sok érdeklődő volt jelen. Ott volt *Velkey Pál*, a megye tanfelügyelője; dr. *Szabó Dávid*, megyei főorvos; *Leffler Sámuel*, a helybeli ág. ev. gimnázium igazgatója és a felekezetenélküli tanító-egylet alelnöke; a helybeli ág. ev. tanítók nagy része; a római katolikus tanítók. Az elnöki széket felkérés folytán nagyt. *Lukács Ödön* esperes s tiszteletbeli elnök foglalta el. Meleg hangon tartott megnyitó beszéde után *Horváth István*, nagy-kállói tanító, a kör alelnöke, értekezést tartott afelett: „*Mily kellékekkel bírjon a néptanító.*” E terjedelmes értekezést — mely alapos készületségről s munkálkodó szellemről tesz tanubizonyosságot — mindenki a legnagyobb figyelemmel

hallgatta végig. Kellékekül a következőket állította fel: 1) A tanító, a szó valódi értelmében legyen tanító. 2) Legyen vallásos. 3) Legyen lelkiismeretes és pontos hivatalos teendőinek végzésében. 4) Legyen művelt. 5) Legyen önértékes. 6) Legyen magyarérzelmű, jó hazafi. Midőn ezekkel végezett, *Varga Antal*, nyiregyházai ref. tanítónak, a kör elnökének életrajzára tért át, kinek a gyűlés jelenleg 40 éves tanítói működését ünnepelte meg. *Varga Antal* született 1822. október 20-ikán, Bercelen, Szabolcsmegyében. Szülei szegény jobbágyok voltak, kik őt 1834. őszén a sárospataki ref. főiskolába adták. 1841. szept. hóban Cserépfaluba, Borsodmegyébe ment segéd-tanítónak, mivel Patakon önérejből magát feltartani nem bírta. Itt 1½ évet töltött. Ekkor ismét visszament Sárospatakra s subscribált. De egy év múlva ismét elhagyta az iskolát s Gyöngyösre ment segéd-tanítónak, szemfájása miatt, honnan egy év múlva ismét Patakra tért. Itt volt 1846. tavaszaig, amikor véglegesen szakított a tanulói pályával. Ekkor Ujfehértóra ment leány-tanítónak. 1851. tavaszán Paszabrára vitetett, honnan 2 év múlva Nyiregyházára jött, hol mai napig folytonosan buzgalommal működik. Amint mondá értekező, a fentebbi kellékeket e tanító életrajzából vonta le, ki 61 éves koradacára még most is a legnagyobb kitartással, fáradhatlan szorgalommal tanít szépen iskolájában. A meleg szívből jövő szavak, melyekkel *Horváth István* megemlékezett róla, könyvet fakasztott az őszbevegyült öreg szemeibe, aminek a látása aztán mindnyájunkat megindított.

Elhallgatván *Horváth István*, *Lukács Ödön* esperes úr *Varga Antal*hoz lépett s a nyiregyházai egyház nevében, melynek az ünnepelt férfiú 30 év óta tanítója, úgyszintén az egyházmegye nevében üdvözölte a derék veterán tanítót, ki folyvást a kitűnő tanítók között áll. Elérkezé nyúlten mondá, hogy „aranyom, ezüstöm nincs, hogy azt adhatnék elismerésem jeléül, de van őszintén szerető szívem, s ha jutalom az, szívem sugallatára, itt nyilvánosan, szeretettel megcsókolom.” Némán, meghatottan néztük azt a ritka jelenetet. Nem volt szem, amely könyektől ne csillogott volna. Ezután *Velkey Pál*, kir. tanfelügyelő, *Pazar István* ág. ev. vallású tanító, *Leffler Sámuel*, a helybeli gimnázium igazgatója és a felekezetenélküli tanító-egylet alelnöke, *Kuti Zsigmond*, nagy-kállói izr. tanító üdvözölték. Kíváratuk őszinteségét mindnyájan csókjaikkal pecsételték meg. Utánok *Makai Mihály*, berceli tanító ment az ünnepelthez, egy iratot tartván kezében. Alig tudott szóhoz jutni az elfogultságtól. Elmondá, hogy ő onnét jött, ahol a haza és emberiség e régi munkásának bölcsője ringott, ahol a napvilágot először látta meg. Jött úgy is, mint annak az egyháznak küldötte, mely dicsekvésének tartja, hogy ilyen derék férfiút fiának vallhat; hozván az egyháztanácsnak jegyzőkönyvéből egy kivonatot, melynek felolvasására s átadására az elnökséget felkéri. Ez a meghatottságot és megindulást tetőfokra emelte. Az a rideg kalvinista egyszerűséggel megindított ünnepély — mert bizony aki ott megjelent, semmiből sem láthatta, hogy ott ünnepély tartatik — valóban nagyszerű, felemelő ünnepély volt!

Délután folytatott tovább a gyűlés. *Makai Mihály*,

berceli tanító, a *földrajzból* mintaelőadást tartott; *Délczeg Sándor*, kemecsei tanító pedig a *természetrajzból* tartott előadást. Utóbbi egy kis értekezéssel nyitotta meg előadását, melyben a természetrajz fontosságát igyekezett feltüntetni.

Mindnyájan a legnagyobb örömmel néztük a jeles ifjú tanítók úttörő munkálkodását, amennyiben e körben még ilyen előadások eddig nem voltak. Modoruk és tanítási módszerük helyességéről, a gyermekek feleleteiből győződünk meg. Az előadások különben meg is bíráltattak, melyben több tanító vett részt, kik mindnyájan alapos készségükről adtak tanubizonyságot.

Az itt nyert tapasztalatok után örömmel nyilatkoztatjuk ki, hogy e kör tagjai át vannak hatva hivatásuk nagyságától s megértették a kor intő szellemét.

Adjon Isten a hazának sok ilyen derék tanítót!

Vass Mihály.

Az országos reform. közalap ügye a gömöri egyházmegyében és még valami.

Buzgó esperesünk, Nagy Pál, folyó évi november hó 21-ikén kelt körlevelében, nagy lelki örömmel hozza köz tudomásra, hogy az országos közalap aláírási ívei hivatalához, egyházmegyénk minden egyházából beérkeztek s a felülvizsgáló bizottság által kevés kivétellel helybenhagyattak. Közli egyszersmind az eredményt, melyet az ügy fontos és érdekes voltánál fogva nem késem e lapok olvasóival megismertetni. Adakoztak: Rimaszombat 204 frt. (a gyűjtés még folytattatik), Rimaszécs 97 frt. 60 kr., Hanva 90 frt. 90 kr., Pelsűc 82 frt. 60 kr., Simoni 79 frt. 20 kr., G.-Szkáros 78 frt., Berzéte 74 frt. 70 kr., Beje 73 frt. 90 kr., Putnok 73 frt. 70 kr., Jánosi 68 frt., Tornallya 65 frt. 70 kr., G.-Kisfalud 59 frt. 40 kr., Uza-Panyit 53 forint 80 kr., Serke 53 frt. 80 kr., Beretke 52 frt. 20 kr., Kelemér 47 frt. 60 kr., Radnóth 46 frt. 50 kr., Zsíp 44 frt. 90 kr., Bátka 41 frt. 10 kr., Zeherje 35 frt. 80 kr., Vály 34 frt. 50 kr., Kálosa 33 frt. 70 kr., Naprágy 33 forint 20 kr., Harmac 32 frt. 10 kr., Szutor 30 frt. 70 kr., Gice 30 frt. 45 kr., Zádorfalva 30 frt., Szalóc 28 frt. 80 kr., Balog 27 frt. 50 kr., Héth 27 frt. 30 kr., Kövecses 25 frt. 70 kr., Hubó 25 frt. 70 kr., Horka 23 frt. 50 kr., Zubogy 22 frt. 10 kr., Agtelek 21 frt. 60 kr., Runya 20 forint 40 kr., A.-Szuha 20 frt. 40 kr., Ragály 19 frt. 90 kr., S.-Keszi 19 frt. 40 kr., Imola 18 frt. 20 kr., Martonfalva 18 frt. 10 kr., Szuhafő 15 frt. 60 kr., Recske 10 forint 40 kr. Összesen 1992 frt. 25 kr.

Tőkeadományok: *Szentpétery Sámuel* pelsűci lelkész 100 frt., *Csáder Károly* 100 frt., *Fáy Gusztáv* főispán 150 frt., *Bornemisza István* 100 frt., özv. *Mednyánszky* asszony 50 frt., *Bartók János* bejei lakos 4 forint. Összesen 504 frt., melynek 5% kamata 25 frt. 20 kr. És így egyházmegyénkben meg a közalapra évenként 2017 frt. 45 kr. Valószínű, hogy ez összeg valamivel szaporodni fog.

A legutóbbi kimutatás szerint egyházmegyénkben a lelkek száma 25,979. Eszerint a 2017 forint 45 krajcárból minden lélekre kevés hiján 8 krajcár esik.

Tudomásom szerint a körlevél kelte óta *Jankovich Miklós*, runyai földbirtokos a közalapra évenként 10 frtot ajánlott, mi a számítást egyházmegyénkre nézve még kedvezőbbé teszi.

Érdekes lesz összeállítani, hogy egyházmegyénkben az egyes egyházak a közalaphoz *lélekszám szerint* mily arányban járultak. Ez is feltüntetni azon nagy tájékozatlanságot, melylyel e fontos ügghöz fogtunk s azon nagy aránytalanságot, melyet az eredménynél előre megjósoltunk.

Egyházmegyénkben a közalapra legtöbbet adott legszegényebb és legnéptelenebb egyházunk, *Beretke, minden lélek után 21, mond huszonegy krajcárt*. Mintha előre tudta volna, hogy a közalapra neki lesz legelőbb és legnagyobb szüksége. Követésre méltó példa. Elismerés érte úgy a buzgó *Szabó Gyula* h.-lelkésznek, mint az egyház híveinek. Utána következik *Beje* 12 $\frac{1}{3}$, *Rimaszombat, G.-Kisfalud* 11, *Kövecses, Kálosa, Runya* (a Jankovich M. ajánlatával) 10, *Rimaszécs* 9 $\frac{1}{2}$, *Berzéte* 9 $\frac{1}{4}$, *Zsíp, Harmac* 9, *Radnóth* 8 $\frac{1}{2}$, *Simoni* 8 $\frac{1}{4}$, *Tornallya, Gice* 8, *Hubó* 7 $\frac{3}{4}$, *Serke, Héth* 7 $\frac{1}{2}$, *Putnok, G.-Szkáros* 7 $\frac{1}{4}$, *Hanva, Jánosi, Zubogy, Agtelek* 7, *Bátka, Sajó-Keszi, Pelsűc, Martonfalva* 6 $\frac{1}{2}$, *Kelemér, Naprágy, Szutor* 6 $\frac{1}{4}$, *Imola, Uza-Panyit, Zeherje* 6, *Szalóc* 5 $\frac{1}{2}$, *Vály* 5 $\frac{1}{3}$, *Horka, Zádorfalva* 5 $\frac{1}{4}$, *Alsó-Szuha* 4 $\frac{3}{4}$, *Ragály* 4 $\frac{1}{2}$, *Szuhafő* 4 $\frac{1}{4}$, *Recske* 3 $\frac{3}{4}$, *Balog* 2 $\frac{1}{4}$ krajcárt minden lélek után. Tehát egyházmegyénkben az ajánlatok maximuma 21, minimuma 2 $\frac{1}{4}$ krajcár. A legkisebb és szegényebb egyház *Beretke*, minden lélek után ad 21 krajcárt, a legnépesebbek egyike, a bizottság által közelebb az első osztályba emelt *Balog* pedig 2 $\frac{1}{4}$ krajcárt!!

A felülvizsgáló bizottság mindazon lelkészek és tanítók neveit bejegyezte az illető aláírási ívekbe, akik vagy későbbben tették meg ajánlataikat, vagy semmivel nem kívántak a közalaphoz járulni, ez utóbbiaknak meghatározván évi járulékaikat; akik pedig a lelkészek és tanítók között aránytalanul keveset ajánlottak, azok ajánlatait fölemelte. A tanítók 20 krajcártól 1 forintig, a lelkészek általában 1—2 frtot ajánlottak. *Borsodi Főzsef* évenként 5 forintot ajánlott.

Esperes ez ügyben egyes vidékeken lakó több tehetős földbirtokoshoz hivatalos levelet intézett, melynek eredménye már a Jankovich Miklós évi 10 forint ajánlata is.

Az ajánlatok haladék nélkül beszedendők és folyó hó közepéig az egyházmegyei pénztárnokhoz küldendők.

(Vége köv.)

Kovács László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési pénzzel hátralékban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek tartozásukat kiegyenliteni, hogy így a közeledő év végével a lap kiadási ügyeit mi is rendezhessük.

— A keresztyének és zsidók között kötendő házasságra vonatkozó törvényjavaslat, vagy, mint azt a római kath. sajtó, az ő választékos és a reverenda szemérmességével megegyező nyelven elnevezte: „zsidó-keresztyén pol-

gári párosodás, tudva levőleg, roppant felháborodást támasztott a katolikus érdekeket képviselő körök némely rétegeiben. Ujabban azonban mégis kieszték, hogy van e törvényjavaslatban egy szakasz, mely nagyszabású és messzekiható *vallásügyi speculatio*ra nyújthat kedvező kilátásokat, épen úgy, mint a jó és ügyes kártyás kezében, a legroszabb kártyával is lehet legalább olyan, amilyen parthiet játszani. Egy ismert, de magát megnevezni nem merészkedő „tudós apát-kanonok” nevezetesen a szóban forgó törvényjavaslat 38. szakasza felett ilyen épületes elmélkedést tesz közé a „Magyar Állam”-ban: „A polgári házasságból született gyermekek vallása iránt — a törvényjavaslat értelmében — a szülék egyetértése határoz. Hogyan értsük e szót: „szülék”? Szoros vagy tág értelemben-e? Vajjon, mikor értsenek a szülék gyermekeiknek minő vallásban leendő neveltetése iránt egyet? Mielőtt egymást még elvonnék, tehát mint párosulandók vagy a már megtörtént párosodás után, tehát mint párosultak? vagy esetről-esetre, a gyermek megszülése alkalmával, tehát már mint valóságos szülék a szó szoros értelmében? A törvény előtt a háromféle megegyezés közül melyik lesz érvényes? Mi oknál fogva történik ez? Azért-e, mert honatyáink talán okultak már a mult idők discussioiból s ezek nyomán jobb meggyőződésre jutottak el a zsidó-keresztény vegyes párosodás ügyének országgyűlési tárgyalása alkalmából? Ennek csak örvendhetünk! Jele és bizonyítványa lenne az annak, hogy mégsem oly meddő az az egyházi és katolikus érzelmű férfiak bátor felszólalása, állhatatos kitartása. Ez egyszersmind ösztönül szolgálhatna a nemes küzdelemnek a jövőben is in macte animo leendő folytatására s biztosító jelül az el nem csüggedésre. . . . Joggal elvárjuk a tisztelt honatyáktól, hogy a katolikusoknak nem fognak más és hamis mértékkel mérni, mint aminővel zsidó vejeiknek, menyeknek, sógoraiknak mérnek. Ennyit minimo calculo megkövetelhetünk. „Olvasóinkat bizonyára nem szükséges figyelmeztetnünk, hogy a „tudós apát-kanonok” úrnak emez épületes töprengései s a hírneves *Gury* morálja 1583-ik, ilyen kezdetű paragraphusának: „*Unicus situs est quem natura docet ac proinde licitus*” szemérmességével írott sorai, pusztán az áldott jóságú „*reversalisok*”-kal üzhető szabad vásárok szorongató szerelmének háborgatása alatt irattak s a „szüleség” fogalmának oly nagy ügyességű dialecticusa, ha már egyszer csakugyan muszáj, még a „zsidó-keresztény polgári párosodásba” is belenyugodnék már, csak ha aztán ki lehetne valahogy a törvényhozás útján vinni, hogy minden vegyesházasságból született gyermek római katolikus lenne, sőt, ezen feltétel alatt, még talán a zsidó gyerek is ember-számba menne s vége lenne a nagy haragnak, meg az egész világ kifogyhatlan piszkolásának. Valóban nem rossz számítás az ilyen s ennek alkalmából akaratlanul is annak a megégett szegény embernek eljárása jut eszünkbe, aki összeszedegeti házának összeégett gerendáit, hogy így aztán legalább tüzet rakjon belőlök!! Az ellen, hogy a római katolikus egyház már ily roncokból rakott tűz mellett *melegszik*, természetesen, nekünk nincs semmi kifogásunk; sőt teljes részvétellel tekintjük azt, ha már egyszer, a saját magának nagy lármája szerint is olyan rossz és zordon napok járnak rája a társa-

dalomban és a parlamentben egyaránt, s épen ezért bosszúság helyett valóban gyönyörrel olvassuk a „tudós apát-kanonok” úrnak eme szép elméletét: is „Tiszta katolikus elv szerint a vegyes keresztény házasságból születendő gyermekeknek, nemi különbség nélkül, mindnek, a katolikus mint egyedül üdvezítő egyházban és vallásban kell neveltetniök. Hangsúlyozom e szöveget, ez igazságot: „egyedül üdvezítő anyaszentegyház,” bár mennyire perhorrescalja is a vallási igazság útjáról letért protestantismus. Mert ha van egyedül igaz eszme, egy tárgyra nézve, ugyanazon tárgyról létező más eszmékkel szemben, úgy kell lenni egyedül igaz és bizton üdvezítő egyháznak is szemben más egyházakkal. S e követelményünk semmi sérelmet nem foglal magában a más keresztény felekezetűekre nézve. . . Jogi analógiákhoz a kath. egyháznak joga van különösen *Mária Magyarországon*; a törvényhozó testületnek pedig azt megadni becsületbeli kötelessége. . . . Igazán szép kilátás! kár azonban, hogy ez még *Mária Magyarországon sem* fog teljesülni; azért igaza van az írásnak, mikor mérsékletre inti a bombasztikus kéréket, mondván: „*Nagyokat kívánsz? Ne kívádj!*”

— **A bálványimádás bűne ellen.** Lapunkban több ízben erősen és épen emiatt némely érzékenykedő előtt teljességgel nem is kedves modorban, kikeltünk azon lelkiismeretlenség ellen, amelylyel járnak el némely lapok mostanában a megjelent irodalmi művek ismertetése s ajánlgatása körül. Anélkül, hogy csak át is lapoznák azokat, oly ajánlatot írnak mellette, hogy önértetes szerzőnek pirulás borítja el arcát a hamarjában reá rakott éktelen dicséretetek miatt. S ha ez aztán mindig érdemeseket érne? De hát hány főmunka siklik ki ilyen módon az igazságos kritika pálcája alól, s hányszor az olvasó közönség fizeti meg az ilyen irodalmi pajtáskodásnak az árát, amiért könnyen rá engedte magát szedetni a reclaimsinalás művészete által. Annak az így keresztül bujtatott szerzőnek pedig úgy megnő a magassága s vele együtt írói becsének önértete, hogy aztán, ha tárgyilagos, igazságos, erős kritikát hall, nem is tud egyébre gondolni, minthogy az egyenesen nagyságának a közönség előtt való irigy lerántása végett történik csupán. Ennek az irodalmi bálványimádásnak szembeszökő példájával találkoztunk egyik laptársunk legközelebbi számában, melyben valaki — teljesen hiszszük: a gondos szerkesztő figyelmét véletlenül kikerülve — egy mostanában megjelent predikatio gyűjteményről azt mondja, hogy „*Tisztelt lelkészársaimat sérténem meg, ha a hitbuzgó és tapintatos szerkesztő ezen vagy többi kiadványait bővebben ismertetném.*” Avagy nem méltán kérhetjük-e, hogy mi ez? Hát már odáig jutottunk, hogy a *bővebb ismertetés* egyenes sértés az olvasó közönséggel szemben s az irodalmi téren is vannak egyszer-mindenkorra csalatkozhatlan pápák és dalai lámák, akiknek minden végzett és ezután végzendő munkáikra így állittatik ki egy könnyelmű ismertető által a „jó portéka árulására” való engedély? S hozzá épen egy predikatio gyűjtemény alkalmából, mely nem is a szerkesztőnek magának elmeterméke, hanem több szerzőnek gyűjtélke, mely módon aztán nagyon természetesen a jókedvű adakozó ismertető kivétel nélkül bálványnyá kanonizálta a szerkesztőnek vala-

mennyi munkatársát is. Mi úgy tapasztaltuk, hogy lelkész-társaink nemcsak, hogy *sértésnek* nem veszik a bővebb ismertetést, épen a reájuk közelebb tartozó szakmunkákra vonatkozólag, hanem ellenkezőleg megvárják és örömmel fogadják azt, már csak azért is, mert megbízván a sajtó szakértelmében, annak komolyságában és jóakarató tájékoztatási kötelességérzetében, nem egyszer hasztalanul hajították ki rossz, de feldicsért könyvekért a pénzt, s ennek aztán az lett az eredménye, hogy egyrészt már a komoly könyvbírálat is elvesztette a hitelét, másrészt a jóra való, használható munka sem talál vásárlókra. Megveszi valaki, akinek még megmaradt egy kis bátorsága a könyvvétel iránt, aztán elolvassa és ajánlja másoknak; azok pedig előbb elkérik elolvasás végett, hogy saját szemekkel lássanak; miután pedig ily szerrel ugyis megismerkednek tartalmával, elmarad a vásárlás s mindig újabb termékre várokoznak. A szóban forgó gyűjtemény értékéről most nem szólunk; de valóban nem látjuk át: miért ne lehetett volna a magát így elszóló ajánlónak indokolnia is egyúttal roppant jóindulatát s miért ne lehetett volna kimutatnia, ha csak főbb vonásokban is, hogy ime, az a könyv *ezért, meg ezért olyan derék!* Hiszen ezzel csak emeli annak állítólagosan meglevő értékét, míg így irodalmi bálványimádása megbotránkoztat ugyan, de az óvatosak közül bizony mentől kevesebbet fog arra csábítani, hogy „*leborulván az előtt, vele együtt imádjá azt.*“ Minthogy itt inkább bizonyos elveket kívántunk csak egész tisztelettel emlékezetbe hozni, most még *nevekről, munkacímeiről* nem is szólunk; de ha talán szükségesnek fogjuk találni s észrevételeink újabb neheztelésre szolgáltatnának okot, tüzetesebben is készek leszünk megbeszélni a felvetett kérdést.

— **A dunáninneni püspöki hivatalnak** már évi javadalmazását is kiszámították azok, kik ugyanám sietnek, ha másként nem lehet, még szép illuziók segítségével is, minden, ez ügygyel összefüggő kérdést egy füst alatt, hamarjában eligazítani. Ezen számítás szerint, a leendő püspöknek lelkészi fizetése 3000 forint, stóla jövedelem 2000 frt., püspöki illetősége 2000 frt., a Baldácsy-alapítvány jövedelméből reá eső osztalék 1000 frt. *Ezeket felül Tisza Kálmán, miniszterelnök, kilátásba helyezte, hogy ha a felsőház rendezése alkalmával, a protestáns püspökök is tagjai lesznek majd a főrendi háznak, azon esetben 5000 frt. állami dotációban fognak püspökeink fejenként részesítettetni.* És természetesen, mindezen fizetés mellé a 13 ezer forinthez illő püspöki lakás. Megvalljuk: bármennyire óhajtjuk is, hogy püspökeink magas hivataluknak megfelelő tisztességes és kényelmes anyagi helyzetbe jussanak, először kétkednünk, aztán némi észrevételeket is kell tennünk e felszámításnak alapossága és különösen az azokhoz köthető intenciók ellen. Először is, a ki ismeri a Baldácsy-alapítványnak ez időszert való állását, az tudni fogja, hogy az, a kezelő-bizottság nagy hálaára kötelező gondoskodása dacára is, még igen sokára lesz oly helyzetben, hogy évenként összesen 11 ezer forint álljon rendelkezés alatt, pusztán csak azon célból, hogy abból minden püspök 1000 frt. jutalékban részesítettessék. Hát az a „*kilátásba helyezett,*“ majd a főrendiházi tagságért járuló 5000 frt.

állami javadalmazás? Hogyan lehetséges ez oly állami háztartás mellett, mely elsőrendű iskolaügyi szükségleteit is csak nyomorúságosan képes fedezni, s mit jelent az eféle kilátásba helyezés azon kormány részéről, melynek ha ma felterjesztjük azon jogos és az 1848. törvények rendelkezésén nyugvó kérelmünket, melyszerint, ha velünk szemben folyvást újabb igényekkel lép fel az iskolatartás dolgában, segéljen is bennünket azoknak teljesítésében: bizonyára a szegény gazda azon feleletével elégít ki bennünket: „*Ugyan honnan vegyen!?*“ S ami, protestáns szempontból ezeknél is fontosabb: mi szükség és mi cél kívánja püspökeinknek ilyenmő fizetését és ily módon való urakká tételét? Mikor, épen a kormánypárti lapok, mostanában megkezdették a küszöbön álló püspökválasztás mellett való korteskedésüket, egyebek közt azt is hangsúlyozták, hogy a leendő püspöknek anyagilag függetlennek kell lennie. Igenis, mi is óhajtjuk azt, de megvalljuk: ez irányú függetlenítését egyáltalában nem várjuk és nem is kérjük az államtól, s no már attól igazán mentse meg a protestantismust az isteni gondviselés, hogy püspökei fizetési államhivatalnokok legyenek valaha. Ha az állam érzi talán, hogy végre-valahára segélyezési kötelességei is vannak irántunk s hozzá, hála istennek, a módja is megjött már s 11 protestáns püspöknek olyan könnyen oda ígérhet évenként 55 ezer forintot, hát akkor legyen méltányos is, jól is számító és kezdje boldogító munkáját ott, ahol kell s ne 13 ezer frtos kalvinista püspökségeket segítsen fundálni, hanem gondoskodjék, hogy papjainknak és tanítóinknak, akik igen magas társadalmi érdekeket szolgálnak, legyen elégséges kenyerük s így feljebb menve, ezzel mutassa meg, hogy nem tekint bennünket többé mostoha gyermekeinek és nem pedig azzal, hogy fényes ruháralót ad vezéreinknek; mert ez, valjuk meg nyíltan: *gúny is, gyanus is* a protestáns ember szemében... A katolikus hierarchia is azzal kezdődött, egyebek közt, a történet tanubizonyossága szerint, hogy a csillogó püspöki tiarák mellett mindinkább rongyolott az alpapság palástja, mignem a mindinkább megkövéredett szívek végre nem az egyházért, hanem az egyházból éltek s úgy belemerültek a magas politika szövésébe, hogy erről kellene már annak az államnak tennie valamit, mely magát folyvást „*modernnek*“ nevezi és nem arra „nyújtogatni kilátást“, hogy a protestáns egyháznak is bekösse szemét azzal, hogy évenként 55 ezer forintot resolvál legelső hivatalnokainak, hogy ezzel aztán a jogos igényeknek egyszer-mindenkorra *vége legyen ám.* Mi reméljük, hogy *ilyen állami palástdíjat* protestáns püspök sohasem fog elfogadni, ha még egyszer oly szegények maradnak is, mint ez időszert. Szívök addig dobog és addig érez igazán és önzetlenül a protestantismus magas jelentőségű érdekeiért, míg a protestáns egyház tagjainak egyetemével együtt hordozzák ez elvvel együtt járó küzdelmek, hányattatások és sokszor nehéz, de lélekemelő keresztjének és áldozattételeinek terheit. Megunva, fárasztónak találva talán e lemondást és önmegtagadást, vagy megszedítettve egy minden tekintetben csillogóbb és nagyobb hatalmu körben mozgó életmód előnyei által, megpróbálhatják ugyan az egyház felett való *uralkodást*, mely lehet hízelgőbb is, az emberi hiúságot csik-

landoztatóbb is; de ezzel aztán, kétségenkívül, kiszakították magukat az egyház *szolgálatából*, melyet mi nem arannyal és ezüsttel fizetünk; hanem oly drága kincsesel, melyet semmi áron, még fejedelmi összeggel sem lehet megvásárolni; — szeretetünkkel, föltétlen, odaadó bizodalmmal s ez többet ér a bíboros paláttal való érüklözésnél, sőt a felsőház akármelyik, legelőkelőbb helyénél; mert erre sem *születni*, sem *kinevezni* nem lehet; mert ez a közbizalom drága és becses ajándéka.

— **A sárospataki főiskola ifjuságáról** csak lapunk közelebbi számában jegyeztük fel ama nemes tettet, mely szerint az esztergomi ref. templom építésére hamarjában 20 frtot meghaladó összeget ajánlott fel, most ismét egy újabb tényéről kell örömmel megemlékeznünk. A főiskola tágas díszkertje. majdnem egészen a vasúti állomásig terjed ki. Egy szép hosszú sűrűrűt vezet annak keleti kapujától végig, az indóház felé eső nyugati kapuig. Az egyenes összeköttetést azonban az indóházzal csak egy bizonyos mennyiségű föld kisajátítása által lehetne eszközölni. Épen erre vállalkozott főiskolánk derék és áldozatkész ifjusága. Hogy a főiskola kertjének sűrűrűtjét egész az indóházig vezethesse, a szükséges területet megvásárolja a birtok tulajdonosától. Ebből a célból folyó hó 8-án, igen látogatott és érdekes műsorral kitöltött hangversenyt rendezett. A műsorozat a következő vala: 1. „*Öseink emléke.*“ Huber Károlytól. Előadta az énekkar. Zongorán kísérte Marikovszky Béla úr; a bariton szólót Virág József énekelte. 2. „*Szavalat.*“ Előadta Emődy Tinike k. a. 3. „*Hegedűjáték.*“ Előadták: Olehváry Béla úr; zongorán kísérte Kazinczy Gábor úr. 4. „*Harmónia-induló.*“ Varjasi Huber Károlytól. Előadta az énekkar. 5. „*Szavalat.*“ Előadta Érsek Elek úr. 6. „*Magándal.*“ Előadta Virág József úr; zong. kísérte Marikovszky Béla úr. 7. „*Népdal.*“ Előadta az énekkar.

— **A magyar ifjak számára alapított külföldi egyetemi stipendiumok** ügyére vonatkozó adatok gyűjtése, melyet ez idő szerint lapunkban *Szinyei Gerzson* kezdett meg, napról-napra újabb adatokkal gazdagodik. Így legközelebb, *Keszi Hajdu Lajos*, ez ügynek nemeskeblű barátja, a következő adatot teszi közzé a „B. M.“-ban: A magyar tanuló ifjuság számára még a mult században külföldi főiskolákon alapított stipendiumok utáni kutatásunkkal már eddig is sikert arattunk. Folytatjuk e tárgyat azon reményben, hogy külföldön élő honfitársaink — módjukban levén az utánjárás — a közjó érdekében hozzászólnak a fölvetett kérdéshez. A következőkben egy újabban hozzánk érkezett közleményt hozunk nyilvánosságra: Hazafiúi öröm- és kedves érzéssel olvastam e lapok 53-ik számában a külföldi magyar stipendiumok kérdésére beérkezett válaszát egyik külföldön élő honfitársunknak. Nemesak én, ki tudni vágyom e történeti emlékeket, hanem hazánk tanulóit, tapasztalni szerető ifjusága, hálás elismeréssel adózhatik ezen adatok nyilvánra hozataláért. A Berlint illető tudósítását Sajóvölgyi úrnak, van szerencsém kiegészíteni egy adattal. Berlinről egy kedves hazafi ezt írja: „A berlini Joachim gimnáziumban is megszűnt a convictus, de, hogy ennek követ-

keztében másnemű segélyre számíthatnának-e a magyar ifjak, azt minden utánjárásom mellett sem voltam képes kitudakolni. Csak annyit tudtam meg, hogy már évtizedek óta magyarok nem is folyamodtak stipendiumokért. Berlin városa ad ugyan néhány egyetemi ifjunak stipendiumot, de csak brandenburgiaknak.“ A feljebb említett adat címe ez: „Alapítvány a berlini egyetemen magyar theologusok számára.“ Berlinben van egy alapítvány; Georg Wilhelm német választó-fejedelem tette az Odera-Frankfurtban alapított egyetemen tanuló, erdélyi illetőségű református theologusok részére. — A frankfurti egyesítettétvén a wittenbergi egyetemmel, a stipendium a berlini egyetemhez tétetett által. Az alapítványért, mely 240—240 német birodalmi márkás ösztöndíjból áll, folyamodhat minden erdélyi illetőségű ref. vallású tanuló, ha az itteni egyetem hittudományi karának beírt rendes hallgatója és ha még azt is bizonyítja, hogy a nagy-enyedi ref. kollegium növendéke, melyhez szükséges a kollegium előjáróságától egy ajánló levél, szegénységről és érettségi bizonyítvány. A folyamodások a „Mons pietatis“ igazgatóságához intézendők. Berlin, Behrenstrasse 71, vagy Stechow lelkészhez, Mittelstrasse 28. Bonyújtási határidő november 1. Erdélyi tanulók hiányában német élvezzi az alapítványt. Eddig a közlemény, melynek hitelessége fölül kétség alig támadhat. Azért hoztam felszínre a stipendiumokat illető kérdéseket, mert ez úton remélhető ifjainknak búvárlása, a stipendiumokat illetőleg. Hogy ez hálás dolog volt, mutatja legközelebről kedves ifjú hazafinak napvilágot látott közleménye, buzdítás fog lenni több magyar ifjú hazánkfiainak e fontos tárgy utáni búvárlásra. Ezelőtt 41 évvel meglátogattam én is, ismeret- és tapasztalásszerzés végett, a dresdai, lipcei, hallei, berlini, greifswaldi, rostoecki, hamburgi, strassburgi és jénai főiskolákat, de elkerülte figyelmemet e stipendiumok utáni kérdezősködés, sőt az imitt-amott talált tanuló hazámfiak is még beszédbe sem hozták ezeket. Jelenben künn tanuló ifjaink legyenek okosabbak, figyelmezőbbek a közjó érdekében.

Szerkesztői izenetek.

Septuaginta. Ez hitelesebb forrás előttünk a réginel, ha némely fővárosi interpretátorok csekélyen ítélnek is fölé. Szeretnénk minél gyakrabban idézni belőle; kérjük tehát gyakrabban egymásután. Intézkedtem, hogy a valahol lefoglalt szám újra elküldessék. — **Sz. J. Szalonna.** Levelet írtam, a fölvetett kérdésre is feleltem; remélem: kezéhez jutott. — **L. E. N.-Rozvány.** Egy kis tévedés történt a névvel, mely, a közpéldabeszéd szerint, hosszú életet von maga után. Szívünkben kívánjuk, hogy úgy is legyen. Utánpótlottuk, azért elnézését kérjük. — **B. G. O-Kér.** Igen köszönöm. Már szintén aggódtam a hosszabb ideig elmaradt szerencse miatt. **A. G. Pápa.** Sok sikert kívánok s várom ám a Budapestten tett becses ígért teljesedését. — **V. Gy. S.-a.-Ujhely. K. K. Mád.** Megkaptam, közölni fogom; de egy kis várakozásra kell kérem; mert az időközben felmerült nagyfontosságú középoktatásügyi kérdések rövid pihenőre kényszerítették a megkezdett népiskolai „két fontos kérdés“ vitatását. Arra akarnánk törekedni, hogy lapunk mindig a legszükségesebb dolgoknak legyen közlönye, s okosan kell tudnunk élni az idővel.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninnen*i ev. ref. egyházkerületben, a *gömöri* egyházmegyéhez tartozó *hubói* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen lelkészi állomás javadalma pénzértékben 674 frt. 96 kr. Eszerint a IV-ik osztályú egyházak közé tartozik.

A pályázati kérvények jövő 1884-ik évi január 13-ik napjáig beadandók nagytiszteletű *Nagy Pál*, esperes úrhoz *Tornallyán*. — Miskolc, 1883. december 3.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az olvasó közönséghez.” Mitrovics Gy. „A beiratkozások után.” Szabó J. „A népisk. vezérkönyvek kérdéséhez.” Vágó Gy. „XIII. Leo. a béke pápája.” (Folytatás). Terhes B. „A dunántúli ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.” Pesti. „Az országos ref. közalap ügye a gömöri egyházmegyében és még valami.” (Vége.) Kovács L. „Vegyes közlem.” „Hirdetés.”

Az olvasó közönséghez!

Irodalmi körünk, azon bizalom által indítva, amelyet az olvasó közönség folyvást emelkedő mérvben tanusít közlönye iránt — elhatározta, hogy továbbra is fentartja a „Sárospataki Lapok”-at. — Midőn azért e lapok 1884. harmadik évi folyamára ezennel előfizetést nyitunk, nem szándékunk sem eldicsekvő visszatekintést tenni rövid pályafutásunkra, sem pedig hangzatos ígéretekkel állani elő arra nézve, hogy mi mindent fogunk cselekedni ezután. Annyit ígérhetünk csupán, hogy mint eddig, úgy ezután is, legjobb tehetségünk szerint igyekszünk szolgálni ama magasjelentőségű, tiszta protestáns egyházi és iskolai, sőt körünkhöz és feladatunkhoz illően, az általános közműveltségi érdekeket is, amelyek lapunkat létre szolgálták, s amelyeket, tehetségünkhöz képest, eddig képviseltünk.

Lapunk szelleme, iránya marad az, amelynek eddig tanújelét adá, s melyet olvasó közönségünk talán eléggé felismerhetett. — Legjobb belátásunk szerint keressük az igazságot, protestáns egyházunk javát s e célból mindenkor a meggyőződés erejével s az elvek és igazságok puritán formájában fogjuk elmondani ezután is nézeteinket, mert úgy gondoljuk, hogy ez illik az igen tiszta célokért küzdő és erős társadalmi jogalapokon mozgó protestantismus szelleméhez.

Akik azért szükségesnek látják az ily irányú lap fentartását, azokat tisztelettel kérjük: pártfogolják azt ezután is; sőt terjeszszék ismerőseik körében is. Így válik lassankint lehetségessé az, ami legfőbb törekvésünk volna, hogy t. i. lapunk terjedelmét, a mindinkább nagyobb számmal előtérbe nyomuló megbeszélési valók tüzetes fejtegetése végett, kívánt mérvben nagyobbíthassuk, anélkül, hogy ecélből, a mostani nehéz körülmények között, az egyes olvasók nagyobb áldozatkészségét kellene igénybevennünk.

Lapunk előfizetési ára:

Egész évre . . . . 5 frt.
Félévre . . . . 2 frt. 50 kr.
Egy évnegyedre . 1 frt. 25 kr.

A későbbi pontos fizetés kötelezettségének föltétele mellett, megrendeléseket is elfogadjunk. Ugy az előfizetési összegek, mint a megrendelések **t. Búza János**, tanárhoz, mint az „Irodalmi kör” pénztárnokához küldendők.

Kelt Sárospatakon, 1883. december 13.

Mitrovics Gyula,
felelős szerkesztő.

A beiratkozások után.

Az országos egyházi reform. közalap eszméje, mely még pár évtizeddel előbb is csak néhány lelkesült szív álma volt, íme testté lőn, s hiszszük, reméljük, hogy nemsokára fényes tényekben látjuk nyilatkozni tizenkilencedik századunk e nagy alkotásának dicsőségét. Mondhatnók: egy rövid év lefolyása alatt hosszú századok mulasztása lőn e humanitarius célú intézmény által helyrehozva. Egyébiránt, ha tekintetbe vesszük az elmúlt idők mostohaságait, az akadályokat, ellenséges körülményeket, derék őseinket épen nincs okunk mulasztással vádolni. Nekik még a létért, saját existenciájukért kellett küzdeniök. S ők meg is harcolták e nehéz, sokszor véres harcot sikerrel. Szóval ők megtették kötelességeiket emberül. Áldás érte drága poraikra. . . .

Nekünk nem kell küzdeni többé a létért. A mi feladatunk mai napság már egészen más, szebb, nemesebb, emberibb, mint maga az a kor, melynek gyermekei vagyunk. A mi feladatunk: dolgozni, munkálni, az örökség gyanánt reánk szállt alapokon egy jobb, boldogabb jövőért.

Igy építette fel a kultur német nemzet, a 30 éves háború viharainak lezúgása után, tehát a

legmostohább napokban, közintézeteit. Így cselekedett a skót puritán s a francia prot. egyház. Nem válogatott az időben, hanem kötelességét teljesítette mindegyik s csodával határos dolgokat mivelt. A folytonos hangyaszorgalommal összehordott apró filléreket kincsekké növelte a haladó idő s a lelki ismeretes kezelés. Szóval az ősök munkás hitbuzgósága élénk, pezsgő életet varázsolt mindenfelé, anyagi, szellemi téren egyiránt.

Az ily nagyszerű alkotásokhoz képest mi még a kezdetnek is elején vagyunk. De azért végig tekintve ez év eseményein s az átélt nehéz küzdelmeken, az elért siker tudatában talán mi is, mint közmunkások, férfias önérzettel elmondhatjuk, hogy legalább ez időszereint, egy jobb jövő érdekében megtettük kötelességünket. Bizonyára megteszszük jövőre is, megteszszük pedig abban a tudatban s bennünket a küzdelmek között is folyvást lelkesítő szent meggyőződésben, hogy azáltal legelső sorban is nyomorral küzdő kartársaink s egyes elhagyatott egyházaink számára fogunk a hosszú szenvedés után vidámabb napokat deríteni.

Hogy pedig ezen hitünkben ne csalódjunk, hozzátok van egy őszinte, meleg szavunk, vezéreink, előljáróink, kik ott fent a közügyek élén sáfárkodtok a közbizalom kincseivel. Mi nem kételkedünk bennetek, megbízunk kipróbált jellemetekben, bölcs belátástokban; múltatok elég kezesség nekünk jövőtökért. Mi hiszszük, hogy ti teljesíteni fogjátok kötelességeket. Csak arra kérünk mégis — s itt nyomatékkal szólnunk — hogy teljesítsétek mielőbb. Kezdjétek a munkát azonnal, haladék nélkül, mégpedig első sorban a belmissio terén. Hiszen majdnem légió már közöttünk azon jobb sorsra érdemes szenvedők száma, kik epedve várják tőletek a felcsillámlott remény megvalósítását, a segélyt, vigasztalást.

Nem kell messze mennünk a példákért. Ime csak egyházközségünk 350 anyaegyháza közül is 195 a negyedosztályú. S még ez csak hagyján, de hány lehet ezek közt olyan, amely nem egy népes család, de egy magános ember számára sem képes biztosítani a tisztességes megélhetés feltételeit! Ime csak magának a kis Tornának 16 anyaegyháza között 11, mond tizenegy van olyan, mely a 600 forint díjminimumot sem futja ki, tehát gyors segélyt igényel. Hát Abaujban, Felsőzemplénben és másutt mennyi lehet a nélkülözések közt sanyargó lelkész-családok, e többnyire majd mind szemérmes szenvedők száma, kik titkon túrnek, szenvednek inkább, mint panaszuk kifejezésével alkalmatlanságára lennének másoknak, kikhez képest az a szegény zsellér, ki nehéz munkájával szerzi be napi ételmét, még sokszorosan boldog. Igen, mert nem szégyen dolgoznia, s azután nincsenek vágyai, igényei, s a világ sem követel

tőle semmit. Mi nem túlozunk. A rideg való festeti velünk e sötét képet. . .

Siessetek tehát, ti előljárók, minél előbb a szegény, nélkülöző ügytársakat megvigasztalni. Hogy kik a segélyre szorultak? Majd egyenkint kijelölik azokat számotokra a jövedelem-bevallási ívek, s az egyházmegyék kormányzó-testületei. Nemes munkáitok teljesítésében legyen vezérek a lelki ismeret, a tapintat, a gyakorlati élethölcseség, s lelkesítsen benneteket az a tudat: bis dat, qui cito dat. Elég volt már a nyomor, a nélkülözés, a szenvedőnek egy nap, egy óra is oly kinosan hosszú idő. . .

A segély quantumát illetőleg őszintén bevalljuk, hogy mi nem ringatjuk magunkat holmi káprázatos, elérhetetlen illúziókban; mert hát az a gyakorlati élet embereihez nem is volna illő. De mégis jogosan kérünk és várunk szűkölködő kartársaink számára annyit, hogy minden egyes papijövedelem, legalább megközelítőleg is egészítettessék ki 600 frtra. Ennyi bizonyára kifutja s kell, hogy kifussa.

Alig gondolhatnók egyelőre, hogy minő nem remélt előnyös fordulatot állítana ez elő protestáns egyházi életünkben. Igen, mert ha ti a közmunkásokba öntötök új erőt, új életkedvet, ezáltal közvetve magát az ügyet gyámolítjátok, annak adtok újabb lendületet, sőt azt is mondhatnók, hogy ezáltal magát a jövőt biztosítjátok egy oly virágzó közalap számára, mely idővel méltó testvérként sorakoznék a Gusztáv Adolf, skót fillér-egylet s francia „sou“ társulatok mellé.

Még egy szót, s azután végzünk.

Nem titkolhatjuk el, hogy mi a beiratkozások alkalmából teljesen feljogosítva éreztük magunkat így szólni híveinkhez: A közalap legelső s legfőbb célja: egyes szegényebb sorsú lelkészeket s mostohább anyagi viszonyok közt tengődő egyházakat állandó évi segélyben részesíteni. S ez a segélyezés több, mint valószínű, hogy már a jövő év elején kezdetét veendi. Hogy pedig ez a segély minél tisztességesebb, minél számbavehetőbb legyen, az egyedül tőletek, a ti szívetek nemcsak sugallatától függ, testvéreink. Adakozzatok hát buzgóságtok mértéke szerint s siessetek ezáltal a szenvedők könyeit letörölni, s egyes már-már a feloszlás útjára jutott egyházaink életét megmenteni. Gondoljátok meg, hogy az idő forgandó, s jöhetnek napok, mikormajd nekünk is jól fogna esni a segély és vigasztalás. . . S íme örömmel, az elért siker tényével constatálhatjuk, hogy a szép szó nem hangzott el nyom nélkül, sőt fogékony, nyílt szívekre talált. . .

„A mór tehát megtette kötelességét.“ Most rajtatok a sor, előjáróink, zászlóvivőink! Ne hagyjatok minket szégyenbe népünk előtt, mert az kiszámíthatatlan erkölcsi s anyagi kárt vonhatna maga után.

Mi hiszszük is, lelkünk legjobb, legszentebb meggyőződésével hiszszük, hogy ti teljesíteni fogjátok kötelességeket. Csak ismételve arra kérünk, hogy teljesítsétek mielőbb. Kezdjétek a munkát azonnal, haladék nélkül, mégpedig első sorban a belmissio terén, mert periculum in mora.

A szalonnai lelkészi értekezlet nevében:

Demeter János,
értekezleti elnök.

Szabó József,
értekezleti jegyző.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai vezérkönyvek kérdéséhez.

A „Sárospataki Lapokban“ — azok után, hogy főiskolánk ez évi jelentésében két igen fontos tétel felől való véleménynyilvánításra hivatnak fel az irodalmi kör tagjai — két ellenvéleményű cikk jelent meg a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz szükséges vezérkönyvekre nézve, melyekhez a következőkben óhajtanék — a nagytiszteletű szerkesztő úr engedelmével — hozzászólni.

Midőn a közelmúltban a közoktatásügyi törvény életbelépett, hazánkban az okszerű és modern tanítói munkásságnak csak helylyel-helylyel lehetett nyomait találni. A nagymérvű tanítóhiány, sok helyt a legprimitívabb állapotban sinlődő iskolák, a nagyszámú csekély tanítói képesség s többféle körülmények voltak azok, melyek hazánk ezelőtti népoktatási állapotának sanyarú helyzetét jellemzik. E bajokon segitendő: állítottak a most már áldásosan működő tanítóképzőiskolák; ez utóbbi állapotok megváltoztatása végett készítették egymást érve a különféle vezérkönyvek, hogy a tanítási módszer addig is, míg az a képezdéből kikerült tanítók útján a hazai iskolákba át leend plántálva, a régi tanítóknál is a kor színvonala felé haladhasson. Ily körülmények közt jött létre, több megjelent vezérkönyvvel a Nagy László beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyve is, amely már akkor arra volt hivatva, hogy az elemi tanítás titkát s egyedüli kulcsát megismertesse a régibb tanítókkal s azok nagy részével, mint amelynek segítségével lehet egyedül a tanítónak a gyermek lelkéhez nem csak hozzáférköznie, hanem azt minden szép, jó, nemes és hasznos befogadására célszerűen előkészítenie. Hazánk tanítói csakhamar belátták e vezérkönyv szükségét. Azok, kik a régiékszámtát tették, igyekeztek megismerkedni a beszéd- és értelemgyakorlatokkal s annak vezérkönyvével; ha a haladás iránt való ösztön, a tanítás iránti buzgalom megvolt nálok, hasznát is vették és veszik mai napig is. Ismerek öreg tanítót, aki a beszéd- és értelemgyakorlatokkal köri értekezletünkön ismerkedett meg s a vezérkönyv megszerzése után egy év múlva nemcsak hogy beszéd- és értelemgyakorlati mutatóványaival lepte meg a tisztelendő visitator urakat, hanem új tanmódszerével is, melyet bizonyára a nevezett vezérkönyv tanulmányozása folytán sajátított el. De nemcsak a régi tanítókat említem itt, mint akik a meglevő beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyvet maguknak megvásárolták, azt

tanulmányuk tárgyává is tették, hanem az újabb, már képezdét is végzett collegákat is. Van-e Magyarországon egy valamirevaló tanító is, akinek a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz való vezérkönyv birtokában ne volna? Ha nincs, mint amit én is biztosan állíthatok, úgy már ez is elegendő argumentum arra, hogy a népiskolai tanítók számára a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz vezérkönyv **felette szükséges**. Hisz maguk a képezdében levő ifjak, akiknek a példányszerű gyakorló tanításban is részök van, szerzik meg első sorban azt, hogy úgy a tanfolyam alatt, mint majd a tanítói pályán, annak nyomdokain haladva, hasznát vegyék. De szükségök is van rá; szükségök van más, különösen a beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyvre is. Az a néhány mintalecke, melyre nekik az intézetben szó- és írásbelileg készülni kell, még nem képezi őket oly tökéletes tanítókká, hogy úgy a tananyag mennyiségével, mint annak célszerű beosztásával egyszerre, mihelyt a képezdéből kikerülnek, készen legyenek; mert a képezdében sem mindig a beszéd- és értelemgyakorlatokból tartatik mintagyakorló tanítás, vagy is nem mindig abból készítenek módszeres dolgozatokat, hanem *más* tárgyak köréből is. Így legfeljebb a leendő tanítók az intézetben csak fogalmat nyerhetnek maguknak a beszéd- és értelemgyakorlatokról, vagy csak homályos és némi kevés sejtelmet annak módszeréről. Igaz, hogy a *modszertan* van hivatva az itt említett időrövidség, vagy lehetetlenség miatt létrejött bajokon segíteni. De mi az a módszer a 18—19 éves ifjú kezében? Egy komoly természetű tantárgy, melyet a nagy rész — tisztelet a kivételeknek — megtanul azért, mert meg kell tanulnia, mert kötelező; tanulja calculusért. Csak majd, midőn a gyakorlati kivétel közepett áll, midőn férfiúi komolysággal, korával a képezdében hallott és tanult dolgok felett elmélkedik, érlelődik meg annyira, hogy azon aranyigazságokat, melyeket a tanár előadása s a jegyzetek és kéziratok tanulása folytán beemlézett, magára nézve a tanításnál értékesíthet. Az oktatásnak kell-e addig várni, míg az itt említett körülmények bekövetkeznek? Egy jól szerkesztett vezérkönyvvel az egyes tárgyak tanításánál nem érhető-e el a kívánt siker? De mennyire elérhető, uraim! Én magam tapasztaltam, midőn 10 évvel ezelőtt a képezde bevégeztésével önálló tanítóvá lettem, hogy bizony nem valami sokat ér még a gyakorlat terén csupán képezdei előképzettséggel az ember; hiába fog tüzzel, ifjú hévvel s annyi képzelte tanítói bölcseséggel a tanításhoz, csakhamar meggyőződik arról, hogy nem úgy kellene ám a dolgoknak folyni, mint ahogy azok jól-roszúl megindultak; belátja azt, hogy tanítási eredményével önnönmaga sincs megelégedve, hogy azok az ideák, melyeket magának a tanítói pályához készüléskor az önálló tanítás felől alkotott, nem egyebek, mint ifjúkori képzelgések; meg fog győződni arról, hogy itt az életben a gyakorlat terén kell csak ám még egyszer tanulmányozni, mivel az az iskola, a képezde, csak irányadó, amely a leendő tanítónak az utat és módot mutatja meg csupán, amelyen s amely irányban haladnia kell, amelynél fogva magamagát a gyakorlat új embere tökéletesbiteni képes. Ily körülmények közt tehát a tanítói pálya kezdetén, tagadhatatlan: a jó vezérkönyvek tanulmányozása nem csekély szerepet játszik, vagy is nem ép kevés szerepe van hivatva, mert míg egyrészt, p. o. a beszéd- és értelemgyakorlat tanításánál, megismerkedik az ifjú s kezdő tanító a tananyag mennyiségével, annak fokozatos

és célszerű elosztásával, másrésről irányadó lesz az az önképzésnél, a tanítandó tárgyakhoz való előkészülésnél is. Minderről a saját magam tapasztalata győzött meg; bevallom, hogy a vezérkönyvek tanulmányozásának, a képezdei tanulmányok után, gyakorlati tanítónak képzésemre nem csekély befolyásuk volt; hiszem, hogy a beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv szükségessége ellen felszólalt igen tisztelt cikkíró úr is igazat fog adni nekem abban, hogy minden tárgynál, de különösen a beszéd- és értelemgyakorlatoknál *vezérkönyv nélkül a kezdő tanító olyan, mint a nagy tengeren a hajós, iránytű nélkül.* Nem állítom én azt ezúttal, mintha a vezérkönyv, tehát a beszéd- és értelemgyakorlat vezérkönyve is, oly áthághatlan §-a volna a tanítónak, amelyből sem elvenni, sem hozzátenni, sem annak módszeres kidolgozásán változtatni nem lehetne; mivel így a tanító az iskolában nem volna egyéb egy módszeres gépnél, amely minden önállóságot mellőzve, megkötné a tanítónál a szabad gondolkozást és cselekvést, megakadályozná az egyes tárgyak módszerének fejlesztését; hanem csak azt óhajtom és kívánom, hogy *úgy a többi tárgyakból, mint a beszéd- és értelemgyakorlatok köréből is, legyen egy talpraesett vezérkönyv a kezdő tanító kezében,* melyet már a képezdében a tanárok utasítása folyán szerezne meg, hogy annak alapján első sorban is a jó módszerrel ismerkednék meg, jó módszert sajátítana el, amelyre aztán, mint biztos alapra, később, midőn tanítási jártasságával, tanulmányával ismeretkőre is szélesbedik, alkothatná meg minden tárgynál a legjobbnak bizonyult saját egyéni módszerét is. Beláthatja Kapitány úr is a fentebbiekből a vezérkönyvek, de különösen a beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv szükségességét és célszerűségét. Hisz az a tanítási képesség, amely K. urat a folytonos mintatanítások tartására képessé teszi, sem veleszületett képesség; beismerheti mi előttünk is, hogy *tanítómesterré* képeztetésénél, a saját szorgalma mellett, a már „akkor” és „azóta” is megjelent vezérkönyveknek nem csekély érdemök van. Téves tehát Kapitány úrnak ezen állítása: „... ma, midőn tanítóképezdékből kerülnek ki többnyire a tanítók: ma, midőn tanítói körgyűléseken példányszerű tanítások tartatnak, hol a régibb szabású tanítók is elsa-játíthatják a tanítás újabb módszerét; ma, midőn ahoz értő tanfelügyelők, esperesek, iskolalátogatók, a körlelkészek mellé „szakavatott” világi egyének s a legjelesebb tanítók rendelve iskolalátogatókúll, kik képesek útbaigazítani, vezérelni, buzdítani még az ahoz nem értő tanítókat is: ma a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz, sőt más tantárgyakhoz is nélkülözhető a vezérkönyv.” Ez idézett dolgok leglényegesebb részére azt hiszem, elég kimerítően reflectáltam. De hogy miképen igazíthatják útba az esperesek és tanfelügyelők, vagy éppen „szakavatott” világi látogatók, az ahoz, a tanításhoz nem értő tanítókat visitori működésök alkalmával; hogy mimódon buzdíthatják az „ahoz” nem értőket annyira, hogy célszerűen szerkesztett vezérkönyvek tanulmányozása nélkül is „ahoz értő” tanítókká változzanak: teljességgel nem képzelhető, annál is inkább nem, mivel az ily iskolalátogatásnak nem az a célja és rendeltetése, hogy a tanításhoz nem értő tanítóknak leckeóra adassék, hanem inkább az, hogy miután az iskola milyensége megbiráltatott, a tanító működéséről illetékes helyen jelentés tétessék; ha baj van, a baj orvoslást, ha elismerésről van szó, a tanító elismerést nyerjen.

Én a beszéd- és értelemgyakorlatokat az első és második osztályban, külön megszabott órában, mint külön tantárgyat látom szükségesnek tanítani, mivel ez az a népiskolai tantárgy, amelynek rendszeres keresztülvitele nélkül sikeres és alapos tanítás a felső osztályokban sem képzelhető. Mennyi beszéd- és értelemgyakorlati előkészítés szükséges csak addig is, míg a gyermekekkel az írvaolvasást megkezdhetjük! Mennyi, míg öt egy kis szív- és erkölcsnemesítő elbeszélés elmondására képessé tehetjük! Hát a *többi* iskolai tárgyak alapját nem a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításával adjuk-e a gyermeknek? Szerintem a beszéd- és értelemgyakorlatnak oly rendes tantárgynak kell lenni az iskola I. és II. osztályában, amely kizárólag arra van hivatva, hogy külön órákon bár, de mindig következetes összefüggésben tanítva, a növendékeket az iskola összes tantárgyai befogadására előkészítse. Nagy munka ám ez, uraim! Kevés erre az első év, kivált, ha Kapitány úrral tartunk, aki mihelyest a növendék mondatokat írni és olvasni képes, az olvasmányt kívánja s véleményezi összekötni a beszéd- és értelemgyakorlattal. Az is szükséges, hogy a gyermek értelme s beszédképessége az olvasásnál is respectáltassék; csak hogy ne feledjük, hogy már ez inkább az olvasmányok kezeléséhez tartozik.

Az elmondottakban kívántam nézetemet a beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv szükségességére nézve elősorolni. Most azon reményben fejezem azt be, hogy az irodalom kör igen tisztelt tagjai is osztani fogják azon szerény nézetemet, miszerint az elősorolt okoknál fogva sokkal nagyobb szükségök van a tanítóknak egy célszerűen szerkesztett beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyvre, mint a Kapitány úr oktatás- és módszertanhoz készített encyklopaediájára.

Vágó Gyula, s.-a.-ujhelyi tanító.

TÁRCZA.

XIII. Leo, a béke pápája.

II.

A jézsuiták tanrendszerének némi ismerete mellett, mindenesetre már régóta el lehattunk készülni arra, hogy a *thomistikus* rendszernek a *Kant-féle* rendszerrel való s a saját intézeteikben tényleg is keresztülvitt szembeállítás, a többi tanintézetek elébe is minta gyanánt fog majd kitűzteni. És valóban, különösen a *németalföldi* és a *belga* jézsuiták, akiknek kezében van pedig ma épúgy, mint volt a rend történetének első századában, a tulajdonképeni zászlóvivő szerep, ezen ellentétet csakugyan már régóta tanrendszerük központjává tevék. Aki ismeri *Aquinói Tamást*, annak szemében, a legelőször tudományosan (t. i. az egyházi atyák meghamisított s IV-ik Orbán pápa útján neki megküldött iratai alapján) éppen általa megállapított pápai csalhatlanság dogmatizálása után, tulajdonképen már csak időkérdésnek tűnt fel az, hogy a középkor tanítója mikor fog a jelenkorra nézve is mint *praeceptor urbis et orbis* kijelentetni. Ami e tekintetben IX. Pius személyiségét illeti, őt a jelen pillanatainak küzdelmei nagyon is elfoglaltá tevék, nemcsak, hanem egy-szersmind családhatlansági ábrándjával csodálatos módon összenőtt tudatlansága is járult ahoz, hogy ily dolgok véghezvitelében ő magát oly mélyen engedte háttérbe szo-

rittatni. Eszélyes utódja azonban már nem sokáig várt arra, hogy a régen előkészített lépést megtegye. S valóban, *harmadik* encyklikája, alapjában csak szükséges következménye volt a másodiknak és abban a reformációra szórt mocskolódásának. Amott a reformációt úgy tüntette fel, mint a socialismus szülőjét és e nemtelen eszköz felhasználása mellett, az ingadozni kezdett trónokat Péter kösziklájához útasította vala. Itt pedig akörül forgott a dolog, hogy a szellemi és világi absolutismusnak, már a restauratio korát uraló szövetkezése friss olajjal kenessék meg. S erre mi is lett volna alkalmasabb, mint éppen *Aquinói Tamásnak* az a rendszere, mely a fejedelmek számára azon feltétel alatt biztosítja az önkényuralmat, hogy azok aztán a pápai fensőbb tekintély előtt majd a kereszthez csúszkáljanak.

Hogy *Leónak* csakugyan ez volt politikai célzata, ezt „*Tamás-encyklikája*“ kétségen kívül elárulja. „*A családok és a polgári társaság — ugymond — bizonyára nagyobb nyugalmat és biztonságot élveznének, ha az akadémiákon és alsóbb iskolákban egészségesebb és az egyház dogmájának is megfelelőbb, nevezetesen olyan tan adatnék elő, mint aminő a szent Tamás műveiben található.*“

De mindez még nem elég. E rendszernek más egyéb tekintetben is ki lőn mutatva egyedül idvezítő ereje s benne mindaz fel lőn találva, amire csak a jelenkornak leginkább szüksége van. A bölcsészetre vonatkozólag ugyanis *Tamás* egyszer mindenkorra eldöntötte az ész és a hit között való harcot. Mert „*midőn ő az ést és a hitet szigorúan különválasztotta és mégis mindkettőt barátságos módon egybefoglalta, ezáltal mindkettőnek a jogát megőrizte és mindkettőnek a méltóságát fentartotta, úgyannyi, hogy a hit szárnyain az emberi képesség magaslatára fölemelt ész alig emelkedhetik még magasabbra és a hit az észről alig várhat még több és erősebb segéd-eszközöket, mint amelyekhez az már Tamás által jutott.*“ Még nagyobb érdeme van az ő bölcsészetének a természet-tudományt illetőleg. Mert „*alig képzelhetjük: mily erőt, mily világosságot, mily segélyforrást képes nyújtani ezen bölcsészet éppen a természettudományoknak. Amellett annak nagyfontossága van, azon nagy igazságtalanság visszaütésitása szempontjából is, melylyel illetetik ezen bölcsészetet akkor, mikor azzal vádolják, hogy az a természettudományok haladása és fejlődése elé akadályokat gördít. A scholastikusok, amint az embertanban mindig tanították azt, hogy az emberi szellem csak az érzéki tárgyokról emelkedhetik fel azok ismeretére, amelyek a testhez és anyaghoz nem kötve, úgy önmaguktól belátták, hogy a bölcsészre nézve semmi sem szükségesebb, mintha az a természet titkaiban búvárkodik s a fizikai tanulmányokkal minél többet foglalkozik.*“

A szent Tamásra vonatkozó mindezen reklamok azonban épenúgy, mint a fejedelmeknek és államférfiaknak, bölcsészeknek és természettudósoknak osztogatott eféle bókók, végső számításukban ismét csak a minden eltérő nézetet elnyomó pápaság egyeduralmi érdekeinek szolgáltak. „*Az óvatosan megválasztott tanítók — ajánlja tovább az*

encyklika — igyekezzenek Tamás tanait tanítványaik lelkiületébe oltani és azok kiváló érdemét és jelességét nyilvánvalóvá tenni. Oly könyvektől pedig, amelyek a szent Tamás forrásából származottakul adattak ki, valósággal pedig idegen és nem üdvös kútfőkből merítvők, a ti fáradozásaitok által, az ifjak szelleme távoltartassék.“

Már az indexre való ez az utalás is nyilvánvalóvá tette, hogy *Leónak* Tamás-encyklikája korántsem egy pusztán szép elmélet kedvéért jelent meg. Ellenkezőleg, ugyanám hozzá is láttak azonnal a dolog gyakorlati keresztülviteléhez. Így nevezetesen *Beckx* pater, a jézsuita rend főnöke, egy ünnepélyes kihallgatás alkalmával sietett kifejezni a társaság köszönetét és engedelmességét. A *De Lucca* bibornokhoz 1879. október 15-ikén intézett pápai írat pedig nyomban erre egy akadémiai egyet alapítását és *Tamás* műveinek hivatalos kiadását rendelte el. A Rómából országról-országra kibocsátott rendelet aztán ily módon csakhamar az összes klerikális tanügy alapjává tétetett s nemcsak az egyházi tanra, hanem az egyetemes tanügyre nézve is, *Tamás* lőn a mérvadó és kötelező. Azon veszélyek felől pedig, melyek a kath. ifjúság illetén idomítása folytán a keresztyén államokat fenyegetik, a thomistikus rendszernek egyik kiváló ismerője úgy ítélte, hogy „*azon küzdelmekhez képest, amelyek majd elkerülhetlenné válnak, a jelenkor kulturharca igazán csak gyermekies, ártatlan előjáték.*“

A protestáns államférfiaknak és a hírlapírók tömegének, természetesen, *Leónak* ezen encyklikája sem szolgált tanulságul. *Baumannak*, a göttingai bölcsésznek, *Tamás* államtudományáról írt alapos műve ezekre az urakra nézve ép oly kevésbé létezik, mint a strassburgi *Holzmanné*, mely pedig megkapó modorban tárgyalja annak gyakorlati következményeit. Épen ily eredménytelen maradt e tekintetben az is, hogy a pápai nyilatkozatok és a történelem közt való ellenmondásokat egy oly történetbűvár, mint *Reikens*, mutatta ki; valamint az is, hogy egy oly bölcsész, mint *Knoódt* fejtegette ki, hogy micsoda jelentősége van *Tamásnak*, mint egyetemes tanítónak, a keresztyén tudományra nézve? Az ó-katholikus tudósok eme kényelmetlennek talált bizonyítékai csak az aziránt való vágyat ébresztették fel kétszeres mérvben, hogy e kellemetlen figyelmeztetők mindenáron ártalmatlanokká tétessenek. Hozzá még a protestáns egyházak kormányzatába újabban becsúszott *papi regimen* is csak arra szolgált, hogy maga is a pápa malmára hajtsa a vizet.

(Folyt. köv.).

Terhes Barna.

KÖZÉLETÜNK.

A dunáninnyi ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.

Nagytsiszeletű szerkesztő úr! Írok itt önnek a dunamelléki ref. egyházkerületi gyűlésről, mely 1883. december 5-ikén, Budapesten tartatott.

A gyűlést reggeli 9 órakor az öreg Fördös Lajos, helyettes püspök, megható imával nyitotta meg. Aztán gróf Lónyay Menyhért, főgondnok terjeszté elő, hogy derék

barátja, szeretetének tárgya, a mi feledhetlen püspökünk, b. e. Török Pál, folyó évi október 7-ikén meghalálozott. Halála megdöbbentő, váratlan és mindnyájunkra leverő volt. Indítványozza, hogy az elhunyt elévülhetlen érdemei jegyzőkönyvbe iktattassanak s az egyházkerületi gyűlés, mély bánatának s részvételének, az elhunyt özvegye és családja előtt tömeges megjelenéssel, mindjárt a gyűlés után adjon kifejezést, s nevezzen ki egy küldöttséget, mely a pesti egyház küldöttjeivel együtt a boldogult emlékének gyászünnepe és valami emlékjel által való megörökítése iránt, adjon az egyházkerületnek javaslatot. Kijelenti, hogy a püspöki teendők végzésére Fördös Lajos, kecskeméti főesperest, mint legidősebb esperest kérte föl. Ezen indítványok elfogadtattak; a küldöttség kineveztetett s a helyettesítés tudomásul vétetett. A püspöki hivatal betöltésére aztán a szavazást rendelte el a gyűlés, jan. 20-ikára tűzvé ki a presbyteriumok szavazatainak beadását s kinevezvén egy küldöttséget, mely február 5-ikén Budapesten a szavazatokat bontsa föl, s ha netalán senki általános többséget nem nyer, a kijelölést tegye meg s a második szavazást rendelje el sat. A jegyzői kar megbízott, hogy szavazatlapon készítsen és nyomason. Majd Dömjén József, egyházkerületi tanácsbíró lemondása tudomásul vétetett.

Aztán Szilágyi Sándor, egyházkerületi és Baldácsy-alapítványi ügyész tett jelentést az alapítványi birtokok megszállékolásának állapotáról s kérte megállapíttatni azon egy tizenegyedrésnek a püspöki fizetésekre, özvegy papnék s papi árvák segélyezésére s szegény egyházak gyámolítására vonatkozó arányát, mely $\frac{1}{11}$ -ed rész egyházkerületünket illeti. Az egyházkerület a felosztást majd annak idején meg fogja tenni, ha szükségét látja; most pedig felhatalmazta az illető ügyészt, hogy az arányt ez alkalomból, maga állapítsa meg.

Az elnöki kinevezett küldöttség jelentése olvastott aztán föl, a b. e. püspöknél levő egyházkerületi értékekről és iratokról. A jelentés tudomásul vétetett s amenynyiben némely dolgokra nézve intézkedés forog fönn: az a jövő gyűlésre halasztatott; az értékpapírok és készpénz azonban a magyar földhitelintézethez tétettek le, ahonnan — ha szükség lesz — a szükségelt összegek, a beállandó fizetések teljesítése végett, elnöki kinevezett kifognak utalványoztatni.

A Baldácsy-bizottságba, az egyházkerület részéről, Gönczy Pál, ad hoc beválasztott.

A konventi jegyző által beküldött anyakönyvi rovatok megbírálására, Filó Lajos elnöklete alatt, egy küldöttség küldetett ki.

A gyűlés folytatására s a jegyzőkönyv hitelesítésére a következő nap, december 6-ika jelöltetett ki.

A gyűlés bezártával az egész gyűlési közönség a b. e. püspök lakására vonult, hol a helyettes püspök elmondá, miszerint ő maga és elnöktársa is törődött testtel s fájó szívvel, úgyszólván csak azért jött el a gyűlésre, hogy kifejezést adjon fájalmának; de eljöttünk mindannyian, hogy sírjunk és keseregjünk a mi atyáinknak Török Pálnak halála fölött, hogy résztvegyünk az egész családnak mély bánatában. Kért aztán vigasztalást; de szavai könyvekbe fultak és zokogtunk mindannyian. . .

A kesergő családtól aztán megint a gyűlésterembe tértek vissza *conferenciára*, hol elnökké Décsy gondnok tétetett. Az elnök előadta, hogy beállván a szomorú alkalom, hogy püspököket kell választani: jó lenne lehetőleg egyhangúságra jutni s egyben megállapodni.

Erre Konez Imre röviden *Filó Lajos* főjegyzőt ajánlja. Azután Gaál Péter, egyházmegyei gondnok, *Szilády Aron* halasi lelkészt és tanácsbírókat ajánlja jelöltül, kívánván, hogy egyhangúlag választassék meg.

Szilády erre felszólal, hogy azt hitte, miszerint neve fel se jő; de ha tudta volna is, itt maradt volna, hogy tiltakozzék; ha az ő neve is szóba jőne: akkor nem egyhangúság, hanem *négyhangúság* jőne létre.

Gróf Ráday, megyei gondnok, 3 főkélléket kíván a leendő püspökben, t. i. hogy álljon a Helvetica confessio alapján; tisztelje a tractusok s egyházak autonómiáját és bírjon fegyelmező szigorúságot kifejteni, papok, tanárok, egyházak s iskolák fölött s ajánlja, mint ilyet, *Szász Károlyt*.

Neki Kovács Albert felel s elősmeri Szász K. kiváló tulajdonait, de őt éppen nem tartja a helv. confessio alapján állónak; mondja, hogy a másik jelölt, *Filó Lajos*, minden érdemét — *pedig nagy érdemei vannak* — az egyházban szerezte s abból soha ki nem vágyott; azonban ő a fiatal és erélyes s kormányra termett *Baksay Sándor*, solti esperest ajánlja püspökkül.

Erre Ráday és Ballagi felelnek s Ballagi azt bizonygatja, hogy ő és Szász K. a helvetica confessio alapján állanak s csak is a *tudománynak* követelnek e téren szabadságot; állnak pedig azért, mert a helv. confessiot még semmi zsinat meg nem változtatta.

Majd *Konez Imre*, vértessaljai esperes hozza föl, hogy tudomása szerint Szász K. igen fontos szolgálatokat tesz a mostani kitűnő helyén úgy a hazai protestantizmusnak, mint különösen a reform. egyháznak. Ő meghajlik s tisztelettel adózik kitűnő tehetségei előtt, s fél, hogyha mi ama kitűnő helyéről kimozdítjuk, helyét majd katolikus pap foglalja el s oly derék barátunkkal, mint Szász, soha pótolva nem lesz, Baksayt jeles embernek tartja; de még fiatal; azonban van szép tolla: legyen tehát főjegyző. Püspöknek pedig tegyük meg a helv. confessio alapján álló, de türelmes, minden papi kellékekkel s európai műveltséggel bíró s az egyházkerületi közigazgatásban az autonómia védelme óta, különféle minőségben résztvevő *Filó Lajost*.

Kovács Albert kifejezést ad azon meggyőződésének, hogy bárkit emeljen az egyházak szavazata a püspöki székre: előtte mind Ráday gróf, mind ő, mind Konez Imre, sőt mind az egész kerület meghajlik.

Balogh Imre, tanácsbíró arra figyelmeztet, hogy a jelöltek így és amúgy latolgatása által ne kövessünk el gyöngédtelenséget nagy embereink iránt; egyébiránt hangsúlyozza az európai műveltséget, mint főkélléket. Erre felel a sulyt Erdélyi Gyula, képviselő is.

Majd Balogh Imre indítványozza azt is, hogy jó lenne szavazat által döntetni el, ki legyen a conferentia jelöltje?

Kármán Pál, esperes követeli, hogy mindenki s minden szavazó presbyterium szabadsága tiszteletben tartassék.

Ezzel a conferentia eloszlott.

Koncz és Kovács A. ezután fuzionáltak. Ha Baksay kisebbségben lesz: pártja átmegy Filóhoz; ha pedig nálán Baksay-é lenne a többség: a Filó-párt tesz hasonlót. Filó püspöksége esetén, főjegyzőül Baksay jelöltetett ki.

Szász pártja Vizsolyinál conferentiázott szerdán d. u. 4 órakor, hol Szász megjelenve a conferentia hívására, egy gyönyörű beszédet mondott, kifejtve, hogy ő csak az egyház iránti szeretetből vállalt jelöltséget; de csak is *egyszer*; második szavazásra nem engedi magát candidáltatni.

Csütörtökön 10 órakor, a beteg főgondnok, Lónyay gróf szállásán folyt a gyűlés.

A jegyzőkönyvek hitelesítették. A küldöttségek jelentést tettek. B. e. Török Pál püspöknek, a budapesti reform. egyház sientiből emel emlékoszlopot; a kerület pedig, gyűlésterme számára, Barabás Miklos művészszel lefesteti arc-képét. Lesz gyászünnepe is a tavaszi kerületi gyűléskor, melyen az emlékbeszédet a leendő püspök tartja. A b. e. püspök úr özvegyének az egyházkerület évi 500 frt. nyugdíjt javasol; a pesti egyház 1000-et ad.

Budapest, 1883. december 7.

Pesti.

Az országos reform. közalap ügye a gömöri egyházmegyében és még valami.

(Vége.)

A felülvizsgáló bizottság az aránylagos mértéket meg nem ütöknek találta a *hanvai* (anya), *jánosii* (anya), *balogi*, *recskei* (anya), *szuhafői*, *zádorfalvi* és *ragályi* (anya) egyházak részéről kimutatott ajánlatokat. Ezek fölött a törvény értelmében, a tavaszi egyházmegyei közgyűlés fog határozni.

Midőn a felülvizsgáló bizottság ezt tette, jogát gyakorolta és helyesen cselekedett akkor, midőn néhány egyház ajánlatát kielégítőnek nem találta, mert az csakugyan botrányos dolog, hogy midőn szegény és kevés népességgel bíró egyházak minden lélek után 8—10 krajcárt fizetnek a közalapra, akkor *Balog* e célra 2 $\frac{1}{4}$ krajcárt fizet. Egészen más kérdés, hogy helyesen cselekedett-e akkor, midőn egyes egyházakat, a vagyoni és adózási viszonyokra vonatkozó statisztikai adatok bekívánása nélkül csak úgy vaktában és gondolomra ítélte el. Én most csak *hanvai* egyházzal szólok. Egyházamban a közalapra 90 forint 90 kr. íratott alá, mely összegből mintegy 1300 lélek után minden lélekre 7 krajcár esik. Ez arány hanvai anyaegyházamban sem kedvezőtlenebb. Mi alapon keveselte ezt a felülvizsgáló bizottság? Állítólag azért, mert anyaegyházamban sokan jöttek be a 10 krajcáros osztályba. Igen, de ennek oka az, hogy *egyházam családfeinek több mint felezsellérek és cselédekből áll*, kiket a 10 krajcáros osztálynál magasabb osztályba sorozni egyáltalán nem lehetett.

A birtokos osztályuk is jelentékeny számát teszik az $\frac{1}{8}$ -ad telkesek, a 4—5 hold földdel bíró gazdák, kik szinte ez osztályba esnek. Egyházam, a közalapra lélekszám szerint ajánlott összegeket tekintve, 43 egyház közt a 21-ik helyen áll és így többet ajánlott, mint a többi 22 egyház bármelyike. Ha Hanvának visszaadtnak az ívek, akkor a többi 22 egyháznak is vissza kell adatniok, melyek közt pedig tekintélyes egyházak vannak, mint pld. *Pelsűc*, *Kelemér* st.

A felülvizsgáló bizottság azon egyházakat, melyek szerint a közalapra keveset ajánlottak, a tavaszi egyházmegyei gyűlés elé terjeszti, mely felettök végérvényesen fog határozni. Igen helyesen; mert a bizottság nem volt azzal megbízva, hogy az aláírási íveket, a keveset ajánló egyházaknak rövid úton visszaküldözze, vagy talán valami *pótkivetést* tegyen, ezáltal az egyházakat zaklassa, a kedélyeket keserítse, a már folyó befizetéseket megakasztva s a célt is kockára tegye. Elég küzdelemmel vittük keresztül ez ügyet, ne zavarjuk egyházunk híveit, ha nem vagyunk kénytelenek vele. Ez az ügynek inkább kárára, mint hasznára lenne. Inkább *a szívesen adott kévéssel elégedjünk meg*, mintsem néhány forint különbség miatt *zavart támaszszunk* az egyházakban. Aztán gondoljuk meg, hogy a mostoha időviszonyok az új adók behozatalára nem kedvezők; gondoljuk meg, hogy az egyházi adók több helyen igen súlyosak s a polgári adók is évről-évre folyton emelkednek s népünk erszénye sokfelé van igénybe véve; gondoljuk meg, hogy a közalapra *állandóan adózni fogunk*; gondoljuk meg, hogy ez adót népünk csak kénytelen-kelletlen fizeti. Épen ez okok miatt azt ajánljuk, hogy a közalap járulékainak kirovására *az egyházmegyéek és kerületek se legyenek túlszigorúak*, csak a feltűnőbb aránytalanságokat igyekezzenek megszüntetni, az egyes egyházakra hagyván, hogy mindenik azon eljárási módot kövesse, melyet helyi viszonyai szerint ez ügy előbbvitelére legcélravezetőbbnek tart.

Elég, ha az egyházmegyéek és kerületek *a minimumot* határozzák meg. Ugy látszik, hogy előbb-utóbb *a lélekszám szerinti adózás* lesz elfogadva. A *pesti* és *szatmári* egyházmegye minden lélek után 5 krajcárt állapított meg *minimumul*. Igen helyesen. Mostani viszonyaink között *ez dldozatkésztséggel meg lehetünk elégedve*. Igaz, hogy ily módon nem jön össze az a 200 ezer forint évenként, amelyről sokan álmodoztak, de ha csak fele kerül is össze, már az is szép tőke lesz. Hol volnánk most, ha ezelőtt csak 50 évvel alkottuk volna meg a közalapot? De inkább későn, mint soha.

Az eddigi közleményekből úgy látszik, hogy a közalapra fizetendő évi járulék, országszerte minden lélek után 5—10 krajcár közt fog váltakozni. Ez arány az alföldön, például Hódmezővásárhelyen sem lesz kedvezőbb; ott sem adakoztak e célra többet, mint gömöri egyházmegyéinkben. Ha országszerte minden lélek után 7—8 kr. bejönne, úgy a közalap évi tőkéje mintegy 140—150 ezer frtot tenne ki. Ehez járulnának a megváltási összegek, hagyományok, s a már e célra begyűlt tőkék sat.

Óhajtanók tudni az eredményt más egyházmegyéek és kerületekből is. Igen lekötelezne bennünket s csak a közügynek tenne szolgálatot az, ki azt mindnyájunk köztudomására hozná.

Istennek hála! A kezdet meg van téve. Előre a siker és jobb jövő reményében!*)

Kovács László.

*) Lapunk előző számának 872. lapján, a Beretkei egyházra vonatkozó adat úgy igazítandó ki, hogy ott minden lélek után 16 kr. esik a domestikára.

K. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Keresztjári napok a protestáns Németországban.** Most, midőn lapunk tárca-rovatában, épen XIII. Leo, a béke pápájának jellemzését közöljük, alkalmoszerűnek látjuk egyúttal, történeti adalékul feljegyezni azt is, mint szépeleg a protestáns Németország vaskancellárja, szorongatott politikai helyzetében, a pápával. Mikor Bismark herceg, jobb és kedvezőbb napjaiban megkezdette a hírhedt „cultur harcot,” Blum, limburgi püspököt is politikai átokkal sújtotta a többiek között. E napokban megkegyelmezést kapott a 84 éves aggastyán s hivatalába visszahelyeztetett. Ehez járul az a tény, hogy a német trónörökös ugyancsak e napokban látogatást teend a Vatikánba. S mindez azon célból történik, hogy Bismark herceg jelenleg nagy művének consolidatioját tekinti legfőbb feladatául és kifelé és befelé egyaránt a megnyugvás érdekeit igyekszik előmozdítani. Legálább ily értelmezést adnak e tényeknek politikai lapjaink. Fájdalom, mi más és elszomorítóbb tanulságokat vonunk ki a keresztjárá napok alkalmából és ez az, hogy az egyházi érdekek és az ez irányban kifejtett erősködések még a prot. Németországban is csak a magasabb komédia és lelketlen állami üzérkedés tárgyai. A nagy és korának bálvány államférfia: Bismark, erősen kardoskodik mellettök, mikor jól és könnyen folynak dolgai s mitsem kockáztat martyromsági vállalatával, hanem mikor aztán nem épen kedvezők a kilátások a jövőre, s a „szent szövetség áldásaira” oly igen nagyon szükség vagy: akkor aztán vége a protestáns egyház és újabbkori modern állameszmék harcának s a vaskancellár, tábornoki egyenruha helyett, barát csuklyát öltve magára, magas látogatást tesz a „Vatikánba,” így igazolván Nippoldnak találó jellemzését, melyszerint a béke pápája csakugyan azon feltétel alatt biztosítja az önkényuralom biztonságát, hogy annak élvezői aztán majd hála fejében „a kereszthez csúszkáljanak.”

— **Az irodalmi kör,** folyó hó 9-én tartott közgyűlésében, a másodelnök jelentéséből örömmel értesült az október 29-én közzétett pályázati hirdetés előleges eredményéről, melyszerint a három alsó osztály számára szükséges *Magyar Olvasó-könyv* szerkesztésével két tag foglalkozik, *Irálytant olvasmányokkal* négy, *Szerkesztéstant*, *Szónoklattan olvasmányokkal* egy, *Költészettant*, *Olvasó-könyvet* egy, *Irodalomtörténetet* s *Olvasó-könyvet* egy, *Allattant* egy, *Növénytant* egy tag ajánlkozott készíteni, mint pályamunkát, a kitűzött időre. Így csak a IV-ik osztály számára szükséges Ásványtan készítésére nem jelentkezett pályázó. A kör erőt és kitartó munkakedvet kíván a jelentkezőknek, hogy az íge május 15-ére szerencsésen testté válják. Ugyanekkor Béki Smuel, kassai ref. lelkész, Albert József, budapesti gyakorló gimn. tanárt, Vozári Gyula szatmári, Vékony Antal, m.-szigeti, Dersi K. Ferenc, székelyudvarhelyi, Dr. Dengi János, lugosi és Bodor István, rimaszombati gimn. tanárokat örömmel vette fel a kör rendes tagjai sorába; mert tudja, hogy mindannyian a tanügy érdemes, derék munkásai, akiket komoly munkaszeretet vezetett szerény

körünkbe, melynek célja zajtalan munkálkodás a nemzeti közműveltség emelése végett.

— **A keresztények és zsidók közt kötendő házasságra vonatkozó törvényjavaslat,** mint erről olvasóink eddig már értesülhettek, a főrendi házban elvetetett. A „Magyar Állam” ez alkalomból „öröm-kerettel” jelent meg s vérbenforgó szemekkel, esapongó jó kedvvel tüzei olvasóit, hogy most, midőn már az első diadal fényesen megvan nyerve, csak bátran előre abban a törekvésben, hogy az egész világ katholikussá tétessék. Nagy triumphussal, széltiben-hosszában közli a törvényjavaslat megbuktatása mellett tartott beszédeket; b. Vay Miklós főgondnokunknak magasan kiemelkedő beszédéről pedig azt mondja, hogy „holmi protestáns beszédeket nem érdemesítünk lapunk hasábjaira”. . Mindenesetre érdekes és ránk nézve tanulságos dolog az, mikor az üzőbe vett struc-madár a homokba dugja fejét, hogy ne lássa rettegett ellenségét s azzal muto-gatja hősiessé bátorságát, hogy szemét behunyva fogadja a fejére mért csapásokat.

HIRDETÉS.

GYAKORLATI BIBLIAMAGYARÁZATOK.

SAKFOLOYÓIRAT.

— Megjelen minden két hónapban egyszer. —

Szerkeszti:

GARZÓ GYULA.

Főmunkatársak:

K. Tóth Kálmán és Barakonyi Kristóf.

A) 1881. első évi folyam, 4 füzet. . 2 frt.

B) 1882. második évi folyam, 6 füzet 4 frt.

C) 1883. harmadik évi folyam, 6 füzet 4 frt.

Eddig 8 munkalat van befejezve, t. i.:

1. A biblia ismertetése: Könyves Tóth Kálmántól.
  2. Predikátor könyve: Garzó Gyulától.
  3. Dániel próféta könyve: Barakonyi Kristóftól.
  4. Abdiás próféta könyve: Garzó Gyulától.
  5. Lukács evangélioma: Bocsor Lajostól.
  6. Péter apostol két első levele: Erdős Józseftől.
  7. Judás két levele: Garzó Gyulától.
  8. Nehai Dr. Révész Imre enyészettől megmentett magyarázatai: Nagy Sándortól.
- Folyamatban vannak és már munka alá vétettek: Mózes, Ruth, Sámuel, Esdrás, Eszter, Jób könyvei, Zsoltárok, Ézsaiás, János evangélioma és levelei, Apostolok cselekedetei, a rómaiakhoz, a galatákhoz, Timótheushoz és Titushoz irt levelek, Jakab két levele, Jelenések könyve. — Célul kitűzve: az egész szentírás kidolgozása.

Akik mind a három évi folyamot megrendelik s belépnek 1884-re a rendes előfizetők közé, azok a jelzett 10 forintot, egy év alatt, tetszésszerűen részletekben tölteszthetik.

Gyoma (Békésm.), 1882. december hóban.

1—3

A „Gyakor. Bibliamagyarázatok” kiadó-hivatala.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szótküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az olvasó közönséghez.” Mitrovics Gy. „Karácsony ünnepén.” Osváth István. „XIII. Leo, a béke pápája.” (Folytatás).
Terhes B. „A sárospataki „Utasítások” létrejötte.” Radácsi Gy. „Az egyetemes tanügyi bizottság gyűlése.” A.....a.
„Vegyes közlemények.” „Hirdetés.”

Az olvasó közönséghez!

Irodalmi körünk, azon bizalom által indítatva, amelyet az olvasó közönség folyvást emelkedő mérvben tanusít közlönye iránt — elhatározta, hogy továbbra is fentartja a „Sárospataki Lapok”-at. — Midőn azért e lapok 1884. harmadik évi folyamára ezennel előfizetést nyitunk, nem szándékunk sem eldicsekvő visszatekintést tenni rövid pályafutásunkra, sem pedig hangzatos ígérekkel állani elő arra nézve, hogy mi mindent fogunk cselekedni ezután. Annyit ígérhetünk csupán, hogy mint eddig, úgy ezután is, legjobb tehetségünk szerint igyekszünk szolgálni ama magasjelentőségű, tiszta protestáns egyházi és iskolai, sőt körünkhöz és feladatunkhoz illően, az általános közműveltségi érdekeket is, amelyek lapunkat létre szolíták, s amelyeket, tehetségünkhöz képest, eddig képviseltünk.

Lapunk szelleme, iránya marad az, amelynek eddig tanújelét adá, s melyet olvasó közönségünk talán eléggé felismerhetett. — Legjobb belátásunk szerint keressük az igazságot, protestáns egyházunk javát s e célból mindenkor a meggyőződés erejével s az elvek és igazságok puritán formájában fogjuk elmondani ezután is nézeteinket, mert úgy gondoljuk, hogy ez illik az igen tiszta célokért küzdő és erős társadalmi jogalapokon mozgó protestantismus szelleméhez.

Akik azért szükségesnek látják az ily irányú lap fentartását, azokat tisztelettel kérjük: pártfogolják azt ezután is; sőt terjeszszék ismerőseik körében is. Így válik lassankint lehetségessé az, ami legfőbb törekvésünk volna, hogy t. i. lapunk terjedelmét, a mindinkább nagyobb számmal előtérbe nyomuló megbeszélési valóki tüzetes fejtegetése végett, kívánt mérvben nagyobbíthassuk, anélkül, hogy ecélből, a mostani nehéz körülmények között, az egyes olvasók nagyobb áldozatkészségét kellene igénybevevünk.

Lapunk előfizetési ára:

Egész évre . . . . 5 frt.
Félévre . . . . . 2 frt. 50 kr.
Egy évnegyedre . . 1 frt. 25 kr.

A későbbi pontos fizetés kötelezettségének föltétele mellett, megrendeléseket is elfogadunk. Ugy az előfizetési összegek, mint a megrendelések **t. Búza János**, tanárhoz, mint az „Irodalmi kör” pénztárnokához küldendők.

Kelt Sárospatakon, 1883. december 13.

Mitrovics Gyula,
felelős szerkesztő.

Karácsony ünnepén.

A keresztyénség karácsony-ünnepé a világtörténet legnevezetesebb és legnagyobb horderejű eseményének emléke. Drága, szent nap, kedves szép ünnep a hívők szívében!

Egy gyermek születik Palesztina földjén, akitől azt sem tudják: ki légyen ő . . . bölcsőjét misztikus fény veszi körül, angyalok üdvözlik, pásztrok köszöntik, bölcsék keresik szent áhitattal és kelet legdrágább ajándékait nyújtják neki hódolatjelül.

Ama jászol-bölcsőnél minden jel oda mutat, hogy Isten lelke nyilatkozott itt az események titkaiban; úgy kellett lenni, hogy amaz egyetlen egy születésének hírét angyalok éneke, pásztrok öröme, bölcsék szerető szíve jelentse a világnak, hogy az ég örömet a föld is érezze, az egyszerű lelkek éppúgy, mint a szellemvilág képviselői, egyformán hirdessék: nincsen senkiben másban idvesség.

És ez az egyetlen egy, kinek világba belépéséhez magas remények teljesülését fűzte a nemzeti várakozás, csakugyan megérdemelte e szokatlan lelkesültséggel nyilatkozó hódolatot. Mert betölté az Istentől nyert magas missiót. . . Oda

állt az idők útjába s kettéválasztá a világtörténet folyamát, vele bezáródott Jánus temploma s megnyílt az Istennek országa. . . Fényes csillaggá válik a lelki világban és vezeti fényével a tévelygőket a tudatlanság pusztáján és az ismeret földére. Az események folyását egy magasabb világrend törvényeire alapítja, irányt ad a történetnek, új érzelmeket szólaltat meg, a társadalomban más lesz a jelszó, az Ur templomában szebb az ige, a családban nemesebb az elv.

Igazán, mikor így vallásos kegyelettel elmerengünk az első karácsony képén, úgy találjuk, hogy az a nap az erkölcsi világ újjászületésének napja, az ég összeölelkezése a földdel, Isten szövetségkötése a gyarló emberrel. Ime, teremtek új eget és új földet, melyek ingyen sem hasonlíthatók a régihez, amelyekben lakozik az igazság.

Csaknem kétezer év folyt le azóta. Kétezer év csak egy rövid perccet az örökkévaló időben, de roppant nagy időköz az emberiség életfejlődésének történetében.

Azóta, e közel kétezer év története meggyőző erővel igazolja, hogy ama csillag fényénél indult fejlődésnek az emberiség; vágyainak, reményeinek, számításainak ez volt éltetője; e csillag fénye oszlatta szét a nehéz homályt, mely a gondolat és érzés világára borult; ez volt az az égi tűz, mely a vallást, erkölcsöt és a társadalmi viszonyokat tisztábbá, fejlettebbé, tökéletesebbé tette, a szeretetet megnemesítette, az emberi törekvéseknek irányt adott, a szellemet magasan röplőni tanította, a lelket az éghez kötötte. Oh, az a monumentális szellemi alkotmány, melynek ma világműveltség a neve, e csillag fényénél épült magasra. . .

Ime, a Jézus születési ünnepének, a karácsonynak magas erkölcsi jelentősége az emberiség életében!

Mikor hát keresztyén egyházaink templomaiban megzendül a felséges ige, a megváltás evangéliuma: ma született néktek a Megtartó... jusson eszünkbe, hogy Isten e kijelentéssel egy új erkölcsi világrend megindulását jelezte és Jézus által a béke áldását szállítja e földre, jóakarátát az emberre, s reá, mint alapra épült az az üdvintézmény, amelynek hivatása isten-országát a szívek közkinségévé tenni, az embert angyallá képezni, megtanítani arra a tökéletes szeretetre, mely ő benne megtestesült.

Szállítson azért ma a karácsonyi ige szívünkbe igaz örömet és az a tökéletes lélek, ki egy világot jött nyomorából megmenteni, legyen szívünk hitének, keresztyénségünknek rendíthetetlen alapja. Hű lelkeket keres ő magának korunkban is, akik elveit befogadják, tanácsait megőrizték, tudományát megbecsülik és világboldogító szeretetét szí-

vökbe bezárva, az emberiség javára gyümölcsöztessek. És az Ur megtalálja ma is, akiket keres — a hű szíveket. . .

Evangeliumi anyaszentegyházunk jobbjai, mint hajdan a próféták, szent lelkesedéssel jövendöltek még nem rég egy boldog időről, amikor nekünk is eljő az idő teljessége, megszületik a régen várt szabadító, aki mikor a szegénység és nyomor pusztáin sírva bolyongunk, kenyeret ad kezünkbe és forrást nyit a sziklából, hogy el ne hulljunk a szükség miatt, mint Izráel népe hajdan Mesopotámia kietlen téerein. . . A jövendülés betölt, az ige testet öltött, megszületett a Megtartó, az öreg Simeon is megláthatta omló könyein át az idvezitőt, kinek bölcsőjéhez a nagy és hű szívek ajándékokkal siettek. . . Ma már megy az egész egyetem; dúsgazdag és szegény kivétel nélkül özszerakja adományait, hogy tisztességet tegyen, hódolatát kijelentse annak a drága szülöttnek, aki azért jött, hogy jót tegyen, szeretettel segítsen, sebeket gyógyítson, könnyeket töröljön.

Ime, az egyházi közalap ügye, mint boldogító karácsonyi örömhír, mint a hívő lelkek várakozásának, a hű szívek reményeinek teljesülése, mint a karácsonyi Jézus szellemének meglepő eredménynyel nyilvánuló munkája!

Mennyit aggódtunk sorsa felett, kétkedtünk, hogy e hit- és erkölcsbeteg világban, az üres templomok korában, ilyen intézmény vajjon megnyithatja-e a szíveket? Megtalálhatja-e az Úr azokat, akiket ügyének keresztyénviteléhez keres. . . ? Feltettük a Krisztust, szellemének csudásan ható erejében nem volt elég bizalmunk. Világ szerint mérlegeltük azt a lelket, amelynek rendeltetése földfeletti célok elérése által keresni a valódi érdeket és dicsőséget. Kellemesen csalódtunk, a Krisztus szelleme megnyitotta a szíveket és a közalap, mint az ev. reform. egyház édes gyermeke, megszületett.

Ez most ami karácsonyi örömhírünk, ez az a drága karácsonyi ajándék, mit a hívők szíve kegyelettel nyújt ma Krisztus egyházának. . . Ime, így újjult meg az első karácsony képe; bizony angyalok éneke, pásztrok öröme, bölcsek szerető szíve jelenti most is a világnak: ma született néktek a Megtartó, nincsen senkiben másban idvesség!

Igazán, ami jót csak tesz az emberiség egyházi és társadalmi téren, az mind annak a szeretetnek a kifolyása, mely a karácsonyi bölcső szülöttjének nemes szívéből árad szerte a világra. Az a lélek, mely bennünket ma is összetart, az ő lelke; az a szellem, amely minket minden nemes és igazságos törekvésünkben ma is láthatatlanul vezet, az ő szelleme és az a szeretet, amely a kezét ma is jótételre emeli és a könnyeket letörli, az ő szeretete.

Bizony rajta kívül más alapot ma sem vethet senki; nélküle el van veszve az élet, vele megnyerve e földön az ég, a mennyország!

Osváth István.

TÁRCZA.

XIII. Leo, a béke pápája.

III.

Ugy gondoltuk, hogy a *Tamás-encyklikát*, mint *Leó* elvileg legnagyobb jelentőségű rendszabályát, egy kissé tüzetesebben kelle méltatnunk. Azonban, ennek a pápának szenttéavatási tényei sem csekélyebb pathológiai érdekűek amannál. A henyeségben és rondaságban elveszett *Labre Jósefet*, íme mint a pápai kegyesség igazi típusát, a Jézus követésében való komoly kötelességteljesítéssel állította szembe. Az 1876-ik évben *Schlözer*, a történész, még azt írta, hogy ez a „rongyos, bűzös és henye koldus, bizonyára már régóta naptári szent volna, ha esetleg nem a 18-ik században élnék.“ S íme a 19-ik században aztán *Labre* már csakugyan annak rendje és módja szerint való naptári szentté lön, miután kevéssel azelőtt *Schlözer* unokája is megtette az „egyházi Olmützbe“ vezető utat. *Labre* csodatényeinek, szentté avatztatása óta aztán természetesen, már csak a vallás-béke fentartására való tekintetből is, megvannak a maga igényei még az államtörvények oltalmához is. A vele ugyanegyidejűleg kanonizált *Montefalcoi Klára* pedig XIII. Leóban épen olyan személyes védnököt volt szerencsés találni, mint aminőt talált, annak idejében a szeplőtlenül fogantatott szűz *Mária IX. Piusban*. Ennek szentté avatását illető kibocsátványában ugyanis egész örömmel beszélt *Leó* afelől, hogy még most is emlékszik arra, mikor még mint perugiai püspök két ízben látogatta meg e szentnek csodás ereklyéit és az oltár előtt, amely alatt azok nyugosznak, ugyanakkor misét is olvasott; aztán ez elbeszéléshez nyomatékosan tette hozzá, hogy „most pedig, midőn az egyetemes egyház élére állítottunk, ezen szűz iránt való tiszteletünk kettőztetett mérvű s benne helyezett bizalmunk egészen teljes és tökéletes.“ A pápa ezen „tiszteletének“ és „bizalmának“ pedig, mint tudjuk, az a mindenesetre több mint csodálatos tény szolgál alapjául, hogy e szentnek teste az 1308-ik évben történt halála óta még mindig épségben van; nemcsak, hanem, hogy különösen annak szívében (amint ezt a pápa most már ex cathedra nyilvánítja) láthatólag ott vannak a halálszenvedés eszközeinek nyomai is. Az ily módon aztán a legmagasabb méltóságra emelt szűz, mint ez magában is érthető, természetesen sok más egyébféle csodák által is „meg erősítettett.“ Az 1881-ik évi december 8-ikán végbement nyilvános ünnepély alkalmával ugyanis, (mely „a pápának még folytonosan tartó fogsága“ miatt, első ízben nem a Péter-templomban, hanem a Vatikánnal közvetlen összeköttetésben levő csarnokokban tartatott) összesen tizenkét olyan kép volt kiállítva, melyek közül hat a *Klára* által véghezvitt csodákat ábrázolta, míg a többi három szentre (*Labren* kívül *Rossi Giambattistára* és *Brindisi Lőrincere*) csak éppen kettő-kettő jutott.

A pápának, a modern kultúrával szemben elfoglalt, mindezen kibocsátványok által eléggé igazolt álláspontjához természetesen csatlakozik az az álláspont is, melyet ő az azt alkotó tagok jogegyenlőségén nyugvó modern állam irányában foglalt el. A béke pápája, ez irányban, ahol csak lehet, még ellenségesebb és türelmetlenebb, mint közvetlen előde volt. E tekintetben még csak a *negyedik* (1880. februárban kelt) encyklikáról kell megemlékeznünk, amely az államtól, a házassági jog törvényszerű rendezése tárgyában, minden illetékességet megtagad, azon az alapon, mert erre egyedül az egyház illetékes. Éppen ez az encyklika az, amelyre vezethetők vissza az azóta színre került összes kísérletek arranézve, hogy a többi egyházaknak, a egyes házasságok ügyébe való beavatkozása törvénytelennek tekintessék. Még világosabban szól ennél a távoli jövő reményeiről, az 1882. szeptember 17-kén kelt Encyklika a franciskanus-tertiariusoknak ajánlása érdekében, akik hajdan IX. Gergelynek II. Frigyes ellen folytatott küzdelmeiben, a tömegek felbujtása által, a kuriának a legjobb szolgálatokat tevők, s hogy mily kiváló súlyt fektet épen XIII. Leó a klerikális titkos szövetségeknek a laikus világban való szervezésére, azóta még világosabban beigazolta ezt ezen encyklika folytán az, hogy a szervezet régebbi szabályait 1883. június havában (egy bibornoki bizottság által tett javaslat szerint) „korszerűen“ átalakította. Ebben a régi búcsúk helyébe újabbak, a 19. század szükségseinek megfelelőbbek rendeltettek. A szerzetbe való felvételre a 14-ik kor-év állapotot meg, férjes nőknél pedig kimondatott a férj előleges beleegyezésének föltétele, amely alól azonban a gyóntató atya fölmentvényt adhat. A tagoknak szigorúan óvakodniok kell a veszedelmes könyvektől és újságlapoktól, emellett egy külön szakaszban arra intetnek, hogy végrendeletüket idejekorán megtegyék. Külön visitorok kötelessége a szabályok megtartása felett őrködni, ezek aztán a vétkes tagokat meg is büntethetik és kirekeszthetik.

XIII. Leó mindezen elvi szabványainak, valóban bámulatraméltólag feleltek meg azok a „békekötések“ is, melyeket ő az előde által szított versengések tárgyában létesített. Mert még eddig mindazon alkudozásainál, a melyeket csak az egyes államokkal folytatott, mindjárt igen is az a körülmény világlott ki, hogy ahol ő alárendelt ügyekben bizonyos engedményt helyezett kilátásba, ott ez mindig azon előfeltétel mellett történt, hogy az ellenfél előbb a kurialis stílusban kifejtett minden egyéb hierarchikus követelményeket elfogadja. És, hogy e hivatalos irályt úgy állítsa a diplomata elé, mint ártatlan dolgot, ebbeli remeklésében ő még *Consalvit*, a nagy mestert is felülmulta. És a diplomata ezúttal ismét örömmest hittek a pápai édesgetéseknek. Mert a pápaság engedelmesebb híveket valóban még a restauratio korszakában, a bécsi kongresszus után és az 1848-ik forradalmi évet követő reakció idején sem talált, mint mostanában. Nos, honnan ered hát az az általános előzékenység, mely arra törekszik, hogy a történelem világos tanulságának dacára, sőt maguk a pápai kibocsátványok előtt is szemet hunyva, mindenáron XIII. Leót a béke pápájaként jellemezze?

Valamint *XII. Leó* korában, midőn *Bunsen* a pápai igényeknek a kor áramlata által való előmozdítására oly előrelátólag rámutatott, úgy most sem korántsem egyesek jó vagy rossz indulata, hanem az általános *korszellem* az, mely a pápaság ügyének kedvezett.

Terhes Barna.

(Folyt. köv.).

A sárospataki „Utasítások” létrejötte.

Azon válasz, melyet e lapok 50-ik számában az én helyreigazításomra nt. *Radácsi* úr közölni szives volt, s azon felszólítás, melyet ezen válasza végén, habár óhaj-tásképen is, hozzám intézett: kötelességemmé teszik, hogy a köztünk fenforgó s immár *kétoldalúvá* lett kérdés végleges tisztázásához, egyházunk történelme érdekében, magam is tölem telhetőleg hozzájáruljak.

Legelőször is, mivel úgy veszem észre, hogy egy kifejezésem nt. *Radácsi* úrnak talán zokon esett, szabad legyen kijelentem, hogy én a „*mesél*” kifejezéssel sem az előttem akkor még teljesen ösmeretlen szerzőt, sem pedig azon „köztekintélynek örvendő egyént,” kitől a közlemény adatai vétettek, *sérteni a legtávolabbról sem akartam*. Ha van valami él ama kifejezésben, nem másunna, mint azon kellemetlen benyomásból származott az, melyet a régen köztudomásra hozott hiteles adatok ignorálása s boldogult apám drága emlékének — elismerem, teljesen szándéktalan megsértése, szellemi kincseinek bizonyos meg-rövidítése keltettek fel, mert kellett, hogy felkeltsenek bennem. Hogy az 1860. januárjában Bécsben kibocsátott „*Tájékozást*” Révész Imre írta, azt, úgyhiszem, immár mindenki elősmeri. De bocsásson meg nekem nt. R. úr *először* is azért, ha *ismételve hangsúlyozom*, hogy bold. apám e művet csakugyan „maga, egyedül, minden irány-adás és utasítás s minden segítő küldöttség vagy társak nélkül” írta: mert ezeket *nem én* állítom, hanem a többször hivatolt „Figyelmezői” közleményben (439. l.) olvashatók e szavak, szóról-szóra. De bocsánatot kérek *másodszor* azért, ha állítom, hogy ezen *Bécsben*, 1860. januárjában, Révész Imre által írott „Tájékozáson” kívül, *más vagy több „Tájékozás”* — sem *pataki*, sem *pesti*, sem semilyen — nem létezhetik, *ez a bécsi* lévén a *szar' észölyp* „Tájékozás.” Tehát azzal is tisztában vagyunk, hogy *Sárospatakon* sem Révész Imre, sem más nem írhatta a „Tájékozást.” Már pedig a 49. számbeli közlemény *erről* a „Tájékozásról” szólott, s a helyreigazítás teljesen jogos volt.

Hogy aztán 1859-ben Patakon *szüret* volt, ennek „történeti valóságát” szükségtelen „adatokkal bizonyítani,” mert ezt mindenki elhiszi s én sem vontam csak egy per-cig is kétségbe; azt sem érintettem egy szóval sem, hogy 1859 őszén volt-e Révész Imre Sárospatakon; nekem *egyedüli* célom az volt, hogy a „Tájékozást” *valódi s egyedüli* szerzőjének revindicáljam.

De miután a „Válaszban” nt. R. úr egyenesen fel-kért, hogyha „a sárospataki szüret történetét s az itt kelt Tájékozást (?) megtalálom, oszlassam el ezekre nézve a homályt”: a legszivesebb készséggel adom meg, a birtokomban levő adatok alapján, a lehető felvilágosítást.

Boldogult apám sajátkezű jegyzetei között a követ-kezők is olvashatók: „Midőn Patakon, 1859. november havában, mind a négy ref. egyházkerület köldötteti együtt valának, hogy népiskolai ügyben tanácskozzanak, én is elmentem. noha küldött nem valék, mert ezen tisztről már ekkor lemondottam. Mindnyájan érzettük azt, hogy szük-ség a patens ellenében is valami megállapodásra jutni, hogy az ellentállás mindenütt meglegyen és pedig lehető összhangzással. Végződén a népiskolai ügyek tárgyalása, Tisza Kálmán, Hegedűs László, Nagy János, barsi esperes és én egy külön szobába vonultunk. Én diktáltam rögtön tollunk (igy!) alá a kijelölt s itt eredetiben levő pontokat. Minden nehézség nélkül elfogadtattak ezek, közöltettek a többi tagokkal, s minden lehető úton szétterjesztettek.”

Az itt hiven közölt jegyzetben egy címnélküli dolgo-zatnak (melyet bold. apám később „*Utasítások néhány pontban*” cím alatt regisztrált) *eredeti példányára* van határozott utalás. Ivértben *egyetlen* levelet foglal el e *hat rövid pontból* álló munka, melynek közlését azonban akkorra kell fentartanom, midőn mi sem fogja gátolni a birtokom-ban levő pátenskori becses művek, levelek és okmányok *együttes* kiadását és feldolgozását.

Tehát az „*Utasítások*” című munkácskát írta Révész Imre Sárospatakon, 1859. novemberében, a négy egyház-kerület népiskolai tanácskozmánya alkalmával; ez *fogadta-tott* el az ott egybegyűlt jelesek által, ezt szokosorositá a le nem foglalható deák-nyomda.

Végül még egyet. Én távolról sem gondoltam, hogy előbbi néhány soromnak még folytatása is lesz s eszembe sem jutott, hogy azokból, magamnak bárki előtt is valami érdemet csináljak. Épen ezért csakis *kezdőbetűimet*, s mondhatom, még ezeket is bizonyos szórakozottságból tet-tem kéziratom alá. A nagytt. szerkesztő úr azonban első-sorban, másod sorban pedig — egy hatalmas és meglege-tősen kétértelmű kifejezésével — nagytt. *Radácsi* úr jónak látták a titokzatos *R. K.-t* a *kíváncsi* olvasók előtt, min-den félreértést kizárólag, megmagyarázni*). Épen ezért ne vegye a *tisztelt* olvasó idétlen dicsekvésnek, vagy feltűnni akarásnak, ha most már alá van írva e gyarló cikknek:

Révész Kálmán.

E cikkecskét úgy közöljük, amint beküldetett. Az *utóljárt*, amely közérdekű, adjuk az *elejét* is, mert egy kis gyermekes duzzogást és temérdek tű-szúrást is örömetst elszenvedünk: csak szaporithassuk az igazságok számát és ritkithassuk — még ha ily áron is! — a homályt, amely multunkat takarja.

Az első felére — amely nekem szól — nincs is egyéb mondani valóm, mint az, hogy abban azt a részletet, amely-ben ismételten pálcát tör a fiú az apa szerzőségi jogáért és követeli, hogy a „*Tájékozást*” minden ízében R. I. művének fogadjuk el, ezt a részletet — mondom — egy-szerűen nem értem. R. K. idéz nekem a *Figyelmező*-ből a *Figyelmező* ellen; az én *Révész Imrémet* megcáfolja

*) Semmi kétértelműséget nem volt szándékunk használni s mi titkolni valót sem láttunk abban, hogy az olvasó közönség is tudja azt, amit az R. K. betű után úgy is tudott volna, hogy t. i. a felvilágosítás épen olyan egyéntől jó, akinek okmányok állhatnak rendelkezése alatt.

a maga *Révész Imréjével*. Ismétlem, hogy ezt nem értem. Nagyrabecsülöm a fiúi tiszteletet: de többre az igazságot s ennek kedvéért utalok ismét az 1876-ban kelt *Figyelmező* 447-dik lapjára s magának a *Tájékoztató*-nak a 439-ik lapon II. és III-mal jegyzett részletére. Ez a *toldalék* emelte — szerintem — a *Tájékoztató*-t egyetemesen kötelező erejűvé, sőt ez a *toldalék* szükségessé tette a bevezetés eredeti szövegének módosítását is, amint azt a 435-lap 3-ik bekezdése igen szembeszökőleg igazolja.

Ami a cikkeske utóbbi felét illeti, ez — úgy hiszem — alapos igazolása annak, hogy én nem a levegőből beszéltem s hogy csakugyan született *Sárospatakon* egy *Tájékoztató*-féle irat, vagy amint R. I. „később” elnevezte: *Útatisítás*. Hogy mi is volt hát az eredeti neve, azt még máig sem tudjuk hitelesen. Hogy könnyű volt az én forrásomnak a kettőt összetévesztenie, bizonyítja az, hogy eredetileg — amint látszik — *mindkettő hat-hat pontból állt* s valószínűleg hasonlít is a kettő egymáshoz, ami különben csak akkor fog kitűnni, mikor majd a teljes szöveget olvashatjuk. Addig legfőleg gyanuszkodhatunk. Hogy pedig ez a gyanuszkodás ne tartson sokáig — miután R. K. vonakodik az okmányt közölni — bátorságot veszek magamnak felhívni azokat, akiket egyházunk küzdelmes multja érdekel, hogy szíveskedjenek eljuttatni hozzánk annak a *Sárospatakon* született *Tájékoztató*-nak vagy *Útatisítás*-nak netalán fiókukban, vagy egyházuk jegyzőkönyvében, vagy naplójában őrzött pontjait; mert szomjuhozom az igazságot és nem bírom elhinni, hogy ama nehéz időkben — ne akadjon lelkipásztor, vagy valaki a másoló diákok közül — aki azt a becses *körlevelet* többre ne becsülte legyen egyszeri elolvasni valónál. Sőt megvallom: vártam már eddig is, hogy valaki olvasván az e tárgyról általunk *mesélt* és *írott* dolgokat, tollat vesz és — talán sok érdekes visszaemlékezés kíséretében — kiigazít bennünket a *mese* birodalmából. De úgy látszik: vagy nincs meg a kérdéses okmány az egyházak ládájában, vagy kevés az érdeklődés az ily kicsinyesnek tetsző kérdések iránt. Mindkettő baj volna: az utolsó még nagyobb az elsőnél. Nagyobb különösen azért, mert az idő halad s közelmultunk nagy alakjai egymásután letűnnek a cselekvés teréről, s elvivén magukkal emlékeiket, mi szegények maradunk, még csak legközelebbi multunkat sem tudván hiteles adatok után történetkönyvbe ígdatni. Egy ember — bármily fényes szerep jutott is neki a nagy küzdelemben, nem írhatott és — ami fő — nem tapasztalhatott annyit, ami magában elég volna a kép teljességéhez. Kötelességet végez tehát mindenki, aki adalékokkal szolgál egyházi és iskolai multunk történetéhez. E tekintetben a kicsinyesnek látszó adatok is fontosak lehetnek s megérdemlik, hogy egyházi lapjaink megnyissák előttük hasábjait.

A tiszáninnei ev. ref. egyházkerület már régebben hivatalos kötelességgé tette, a kebelében szereplő lelkészekre nézve, hogy kiki írja meg a rendelkezésére álló adatokból egyháza történetét; az okmányok porozása közben talán ráakadt valaki a *patenses* időszak titkos okmányaira is; talán olyan is van még — és pedig nem is egy — az élők között, akiket az állam-hatalom őrszemei

is megzaklattak a félelmes iratok miatt (mint éppen az én forrásomat is!) . . . mily érdekes volna az ilyenek tollából a multak meséje!! Szívesen elnéznénk nekik még egy kis szándéktalan tévedést is, azon reményben, hogy az „altera pars” kiigazítja majd az emlékezés szülte sikamlásokat. Így készül a történelem . . . A „tévedések vigjatekain” át házasságot kötünk végre *Historiával*.

Záradékkul még csak egyet: Mikor a derék *Szombathi János* „Monumenta” stb. című műve megjelent, az „Egyházi és iskolai lap” alkalmilag így fakadt ki örömben: „*A négy vagy akár nyolc egyházkerület nem adná szebb jelét testvériségének, mintha „Emlékiratai” összegyűjtésére s kiadására szövetkeznek . . . Akarja-e a felekezet, hogy tisztában legyen multjával? Akarnia kell, vagy elmosódik emlékezete s üresség marad utána!*”

Fájdalom! ez a nyilatkozat ma is alkalmi . . .

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

Az egyetemes tanügyi bizottság gyűlése.

A ref. egyetemes tanügyi bizottság, folyó hó 10—14-ig tartotta üléseit Debrecenben, a főiskolai kis gyűlésteremben. Jelen voltak az erdélyi egyházkerületből: Gáspár János, Parád Kálmán és Székely Ferenc; a dunáninneni egyházkerületből: Filó Lajos, dr. Kiss Áron; a dunántúli egyházkerületből: Kiss Gábor, Antal Gábor; a tiszáninneni egyházkerületből: dr. Lengyel Endre, Terhes Barna, Szinyei Gerzson; a tiszántúliból: Kiss Áron, Tóth Sámuel, Farkas Antal, Szabó János, Joó István, Békési Gyula.

Kiss Áron, esperes, mint korelnök, elfoglalván az elnöki széket, szívélyesen üdvözölte az összegyűlt tagokat és mély megindulással kifejezést adván azon nagy veszteségnek, mely b. e. Török Pál püspök halálával az egyet. tanügyi bizottságot érte, felhívta a bizottságot, hogy szervezeti szabályai szerint mindenekelőtt elnökét válassza meg. A bizottság b. e. Török Pál érdemeit, ki nemcsak elnöke, de sok éven át vezérlő szelleme volt az egyetemes tanügyi bizottságnak, jegyzőkönyvében megörökíttetni határozta; az elnöki székre pedig titkos szavazattal Révész Bálint püspököt választotta meg, ki egy küldöttség meghívására megjelenván a gyűlésteremben, lelkes éljenzések közt fogadtatott és szokott ékesszólásával, hajlott korára és azzal járó erőtlenségeire hivatkozva, megható módon mondott köszönetet a nem várt kitüntető bizodalomért. Az elnöki megnyitó beszéd után Tóth Sámuel, jegyző olvasta fel azon teendők sorozatát, melyek régebbi jegyzőkönyvek alapján és a legközelebb tartott konvent megbízása folytán az egyetemes tanügyi bizottság elintézésére várnak. A bizottság abban állapodott meg, hogy az idő rövidege miatt a sürgősebb tárgyakat veszi elő és mindenekelőtt a konventi megbízatásnak tesz eleget. Ily célból három albizottság kinevezése vált szükségessé: az első a tanterv- és érettségi vizsgálati szabályzat készítésére, melynek tagjaivá Filó Lajos elnöke alatt Gáspár János, Tóth Sámuel, Parád Kálmán, Antal Gábor,

Székelly Ferenc, Békési Gyula, dr. Kiss Áron és Szinyei Gerzson választottak; a második a zsinati „köznevelési és közoktatási szervezet” III. részének az 1883. XXX. törvényekkel való összehasonlítása végett, melynek tagjai voltak dr. Lengyel Endre elnöke alatt Farkas Antal, Szabó János és Terhes Barna; a harmadik a rendtartási és fegyelmi szabályok elkészítése végett, melynek tagjai voltak Kiss Áron esperes elnöke alatt Kiss Gábor, Joó István.

Az albizottságok ekként megalakulván, nyilvános ülés csak december 12-ikén tartott, amidőn a tantervkészítő albizottság és utána a többiek is elkészültek munkálataikkal. A tantervre nézve az 1883. július 5—10-ig tartott egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvében kinyomatott javaslat fogadtatott el alapul, mely csak igen kevés módosításon ment át, tekintettel a kormány tantervére és az egyes tanintézetektől beérkezett véleményekre. A *vallás* tananyaga és beosztása, némi iránybeli változtatások mellett, maradt az alapmunkálat szerint, kivéven, hogy a VII. osztályban nem kívántatik a magyar prot. egyháztörténelem mellett külön az egyházjogtan. A vallástanítás érdekében egy, a convent elé terjesztendő indítványt fogadott el a tanügyi bizottság, mely így hangzik: miután jövőre, előre láthatólag, különösen a vidéki kisebb iskolákban, mindinkább kevesbedni fog a lelkészképzettséggel bíró tanárok száma: óhajtanónak tartja a tanügyi bizottság, hogy a vallástanítás egyházi jellegű legyen s minél kevesebb számú tanerő kezében központosíttassék; továbbá, hogy a középiskolában a vallástanár vezetése alatt koronkint istenítiszteletek tartassanak.

A *magyar nyelv és irodalom* tananyaga maradt egészen az alapmunkálat szerint. Itt a kormány tantervével szemben azon különbség mutatkozik, hogy a rhetorica az V-ik, a poetica pedig a VI-ik osztályban szerepel; a VII-ik osztályban egész évre irodalomtörténet van felvéve. Tanórak száma a I. és II. osztályban 4—4, a többiben 3—3; összesen 26 óra. A magyar nyelvénél fordult elő azon nevezetes indítvány, hogy az évi értesítőben a magyar dolgozatok tárgyai kiteendők.

A *latin nyelv és irodalomnál* az olvasandó szerzőkre nézve történt némi változtatás. A III-ik osztályban Phaedrus könnyebb meséihez Cornelius is felvétel, a IV-ik osztályban Ovidius Tristium liber-je helyett Phaedrus nehezebb meséi és Caesar de bello gallico-ja olvasandó. Az V-ik osztályból kimaradnak Cicero beszédei és helyébe megy Ovidius Metamorphosisa és mellette marad Salustius de bello Jugurthino-ja. A VI-ik osztályban Virgil Aeneis e mellett nem a Metamorphosis, hanem Cicero beszédei olvasandók. A VII. és VIII. osztály tananyaga megmaradt az alapmunkálat szerint. Az órák száma az I. és II. osztályban 7—7, a III—VI. osztályokban 6—6, a VII. és VIII. osztályban 4—4; összesen 46 óra.

A *görög nyelv és irodalom* tananyaga maradt az alapmunkálat javaslata szerint. Olvasmányul ajánlottak a VI. osztályban Aesopus meséi és Xenophon Anabasisa, a VII. osztályban Herodot és Homer Odysseája, a VIII-ikban Xenophon Memorabilia és Homer Iliasa. Órák száma az V—VIII. osztályokban 5—5; összesen 20.

A *német nyelv és irodalom* az eredeti javaslat sze-

rint fogadtatott el. Órák száma a III. és IV. osztályban 4—4, az V. és VI-ikban 3—3, a VII. és VIII-ikban 2—2; összesen 18 óra.

A *történettudomány* tananyaga és beosztása úgy maradt, mint az alapul szolgáló eredeti javaslat, a kormány tantervére való tekintetből, megállapította volt, azon újabb változtatással mégis, hogy a III-ik osztály tantárgyai közé, több fontos okoknál fogva, Magyarország története felvétel. Órák száma 3—3; összesen 18.

A *földrajz* tanítása marad az alapmunkálat szerint az I., II. és III. osztályokban, azon különbséggel, hogy a III. osztály tantárgyai közül Afrika földrajza a II. osztályba tétele, hogy így a III. osztálynak annál több ideje maradjon a mathematicai földrajz körében szerzett ismereteit kiegészíteni és teljesebbé tenni. Órák száma az I., II. és III. osztályban 3—3; összesen 9.

A *természettudomány* tananyaga, a javaslatól eltérőleg, az IV., V., VI. osztályokban osztott el úgy, mint a kormány tantervében. Tanórak száma összesen 9.

Természettan a VII. és VIII-ik osztályba véve úgy maradt, mint az az eredeti munkálatban áll. Órákszáma 4—4; összesen 8.

A *mennyiségtan* tananyaga némi iránybeli módosításokkal maradt az alapmunkálat beosztása szerint, azon megjegyzéssel, hogy a VIII-ik osztály tantárgyai közül a gömbháromszög tan töröltetett. Az utolsó a négy osztály számára kiszabott mértani rajz, „rajzoló geometria” címen, külön rovat alá helyeztetett. Órák száma a mennyiségtanból az I. és II. osztályban 4—4, a többiben 3—3, összesen 26 óra; a rajzoló geometriából az I. és II-ik osztályban 3—3, a III. és IV. osztályban 2—1 óra, összesen 10 óra.

A *bölcsészeti előtan* az előmunkálat szerint hagyott helybe, azon megjegyzéssel, hogy a lélektan anthropologiai alapon tárgyalassék. Órák száma a VII. és VIII. osztályban összesen 4.

Ezenkívül a rendkívüli tantárgyak közül a testgyakorlatra, melynél a fegyvergyakorlat mellőztetett, minden osztályban 2—2 óra, az éneklésre az alsó négy osztályban 2—2 óra, szépírássra az alsó két osztályban 2—2 óra szabott. Eszerint a rendes tanórak száma az I. Osztályban 23, a II-ikben 23, a III. és IV-ikben 26—26, a többiben 28—28. Összes heti tanórak száma a rendes tantárgyakból 210, melyhez ha hozzáadjuk a rendkívüli tantárgyak heti óra számait, lesz az összes óraszám 242.

A tantervjavaslat megállapítása után, az érettségi vizsgálatról szóló albizottsági munkálat vétetett tárgyalás alá. Addig is, míg e szabályzatnak megállapított szövegét közölhetnők e lapok olvasóival, álljanak itt abból a következő pontok: az érettségi vizsgálatot a VIII. osztály összes tantárgyaiból osztályvizsga előzi meg; a szóbeli vizsgának tárgyai a magyar nyelv és irodalom, latin, görög, magyarországtörténete, vonatkozással a világtörténet megfelelő eseményeire, mathematica és physika; az írásbeli vizsga tárgyai a magyar, latin, görög és mathematica; az írásbeli vizsgák egy-egy egyházkerület iskoláiban ugyanazon napon tartatnak; egy teremben 20 tanulóval több nem tehet írásbeli vizsgát; az érettségi vizsga a püspökök vagy

helyettesének elnökle alatt és az egyházkerületi felügyelőség legalább egy tagjának jelenlétében tartatik.

Az érettségi vizsgálati szabályzat megvitatása után, a zsinati törvény III. részének a középiskolai országos törvényvel leendő összehasonlítása végett kiküldött albizottság munkálata került tárgyalás alá. Az albizottság ez irányban nagyobb és fárasztóbb munkát végzett, mint előre gondolni lehetett. Pontról-pontra, tárgyról-tárgyra megjelölte a zsinati és országos törvény érütköző §-ait; kimutatta itt s ott az ellentéteket. A tanügyi bizottság szóról-szóra elfogadta az albizottság munkáját, mely annak idejében a conventnek hasznos útmutatóul fog szolgálni. Élénk eszmecserére szolgáltatott alkalmat a tanárképesítésről, a külföldi egyetemeken nyert tanári oklevelek érvényéről, a magántanulók vizsgálatáról, az osztályok összevonásáról szóló §-ok, melyek a miniszternek szerfelett nagy beavatkozást engednek. Az összehasonlító munkát felolvasása közben szóba került a tanári fizetés ügye is. E tárgyban Filó Lajos lelkes beszédet tartott és azt az indítványt tette, mi el is fogadtatott, hogy az egyetemes tanügyi bizottság szólítsa fel a conventet, hogy mint e tárgyban illetékes hatóság, mentől hamarabb tegyen intézkedést azon visszás helyzet és szomorú ellentét megszüntetésére, mely a mi felekezetünkbeli és az állami tanárok fizetése közt létezik.

Ezután következett a középiskolai rendtartás és fegyelmi szabályok megvitatása. Az e tárgyban kiküldött albizottság felhasználta az egyes intézetekből beérkezett véleményeket, az országos törvényt és mindenekfelett az 1880-ban tartott egyetemes tanügyi bizottság javaslatát. A rendtartás körében megállapítottak a tanárokat és tanulókat illető rendtartási szabályok; a tanulókra nézve a fegyelmi büntetések fokozatai, erkölcsi hibák és vétségek esetében; a felvételt, az erkölcsi magaviseletet és illedelmet tárgyzó törvények, a tanulási és iskolában való magaviseletet illető törvények; az iskolán kívüli magaviseletet s egyéb viszonyokat illető törvények; mind oly dolgok, melyeknek az egyes egyházkerületek alkalmilag hasznát vehetik, mert óhajtható volna, hogy a lényeges dolgokban megegyezzünk egymással. Addig is, míg a rendtartási szabályzatot a jegyzőkönyvből olvashatnók, megemlítek abból néhány érdekesebb pontot. Kimondatott, hogy évenként csak egyszer, az év végén tartassék vizsgálat, az osztálynak egész évre kiszabott tantárgyaiból. Az iskolai év három szakos legyen; a két első szak egyenlő felosztással április 1-ig tartson, ettőlfogva az év végeig az ismétlés járja. Elfogadtatott, hogy csak az egyetemes tanügyi bizottság által ajánlott s az egyházkerületi közgyűlés által jóváhagyott tankönyvek közül szabad választani. A tankönyvek sorozata minden iskolai év bezárta előtt, vagy előre nem látott körülmények között, legalább is az új tanév megnyílta előtt az igazgató-tanács tudtával állapítandó meg. Hosszas vita után szavazati többséggel elhatározottatott, hogy nagyobb erkölcsi vétség és megátalkodottság vagy javíthatatlanság eseteiben, 14 éves korig a testi fenyíték is alkalmazandó, de csak az igazgató jelenlétében és nem nyilvánosan. Az iskolából való kitiltás eseteiben a tanári kar hozza meg az ítéletet, de az igazgatótanácshoz lehet felebbezni.

A három albizottsági munkát ekkép letárgyaltatván, mielőtt a gyűlés bezáratott volna, dr. Lengyel Endre, egy közfigyelmet keltő szívélyes beszédben, Sárospatakra hívta meg az egyetemes tanügyi bizottság tagjait, mit a tagtársak látható örömmel vettek tudomásul és jegyzőkönyvbe vezetett, hogy a jövő tanügyi bizottsági gyűlés Sárospatakon fog megtartatni. Ezután az elnöklő Révész Bálint püspöknek, ki méltó tiszteletünk és szeretetünk tárgya volt, Filó Lajos mondott megleghangú köszönetet, tagtársai nevében, mire az ülés a püspök megható áldás kívánata mellett feloszlott.

A . . . a.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Néhai Gesztelyi Nagy István, volt b.-olaszai ref. lelkész özvegye, született *Nagy Zsuzsánna* asszony, életének 68-ik, özvegységének hetedik évében folyó hó 10-ik napján, rövid szenvedés után jobb létre szenderült. Temetése Mogyoróson (Szabolcs megye), folyó hó 12-ik napján nagyszámú tisztelők részvéte mellett, a tiszaháti chorus közreműködésével ment véghez. Az udvaron tiszt. Molnár Miklós, eperjeskei lelkész mondott emelkedett szellemű beszédet és imát; a sírnál tiszt. Rácz Gyula búcsúzott el érzékenyen a megboldogulttól. A hű nőnek, a gondos, szorgalmas háziasszonynak, a szerető jó édes anyának, kinek elhunyt felett gyermekei: *Lajos*, encesenési, *István*, mogyorósi és *Kálmán*, lövő-petrii lelkészek keseregnek vérző szívvel, legyen áldott emléke! — *Horkay György*, petrahói lelkész, folyó hó 16-ikán, életének 65-ik évében elhunyt. A megboldogult évekkel ezelőtt, egy szerencsétlen tüzeset alkalmával meghült s azóta lassú haldoklás volt élete. A petrahói egyház benne buzgó, szeretett papját veszítette el s emléke sokáig élni fog híveinek lelkében. Nyugodjanak békében áldott porai!

— **A tiszáninneri ref. egyházkerület egyetemes tanügyi bizottsági képviselői**, e hó 15-ikén jöttek haza Debrecenből, hol az öt ref. egyházkerület megbízottai e hó 10—14-ig tanácskoztak. Képviselőink nem győzik eléggé dicsérni azt a szíves vendégbarátságot, melyben ott az egyetemes tanügyi bizottsági tagok általában részesültek.

— **A domestika ügye az egyházmegyékben.** A *f.-szabolcsi ref. egyházmegyében* a domesztikára 87 egyház közül még csak 44 egyházban töltettek ki az ajánlasi ívek. Az eddigi aláíratkozás összege: 1390 frt. 36 kr. 100 frton felül adakoztak: *Ny.-Bátor* 150 frt. 30 krt (64 kr. egy lélek után); *Dombrád* 106 frt 6 krt (5 kr. egy lélek után). 10 frton alól adakozott 4 egyház. Az aláíratkozás összege aránylag legmagasabb *K.-Apátiban*, hol 159 lélek után 20 frt. 60 kr. (12.9 kr. egy lélek után) az ajánlás; legkisebb *F.-Litkén*, hol mindössze 1.9 kr. esik egy lélek után. Átlagosan véve az eddigi ajánlatokat, 5 kr. esik egy lélekre. Megtagadták az ajánlást: *Bákán*, *Besenyődön*, *T.-Pálcán*, *Tuzséron*, mely helyeken bizottság által eszközöltetik a kivetés. *Felsőzemplénben* is nehezen megyen a beíratkozás. Több helyen határozottan megtagadták az ajánlkozást. Majdnem hihetetlenek azon ellenvetések, melyekkel a nép egymást elidegeníteni törek-

szik ez intézménytől. Tudunk helyeket, ahol az egyháztagsaiból nem lehet kiverni azt a felfogást, melyszerint az egész domestika csak az *elszegényedett és tönkre ment ref. urak felsegélésére* való. Másutt következetesen azzal a kérdéssel vonják vissza magukat a részvételtől, hogy szeretnék látni: kik azok, kik az így összeszedett rengeteg pénzt kezelni fogják; mert ezt mai időben igen jó tudni mindenekelőtt. — Hát bizony ezek elég szomorú dolgok s nekünk úgy tetszik, hogy egyúttal keserű gyümölcsei is annak a sok rossz és megdöbbentő példának, melyet az egyszerű nép a mai társadalmi életben olyan oldalról is lát, honnan legkevésbé várná azokat.

— **Szilvásról** írják lapunknak: A nagymélt. vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úr, nagyságos kir. tanácsos. Borsodmegye derék tanfelügyelőjének közvetítése útján, iskolánkat több értékes tanszerrel megajándékozni méltóztatott; fogadják azért a miniszter úr s szeretett tanfelügyelőnk e helyen is a szilvási ref. iskolaszék nevében hálás köszönetemet. Ez adomány megérkezésekor szenteltetett fel — a jelenleg 102 növendéket magába fogadó — bővített s újjá alakított iskolai tantermünk is. Tiszt. S. K., helybeli ref. lelkész úr mondott alkalmi imát s beszédet a tanteremben, nagyszámú helybeli s vidéki közönség előtt. Közreműködött a helybeli egyházi dalárda. Az ünnepély végeztével a dalárdával körülbelül 100—200 egyén énekelte meghatóan a *szózatot* mindaddig, míg az iskolahelyiség környékét sűrűen behálózott néptömeg örömtől duzzadt kebelével lassankint illő rendben széteszlott. Adja Isten, hogy e most felszentelt iskola, oly egyház- és honpolgárokat szülhessen s adhasson át továbbra is a protestantizmusnak, hogy mint eddig, úgy ezután is védbástyája lehessen e vidéken bár legszélső, de legmagyarabb ref. egyház egyetemes eklésiáknak. *Mártha István.*

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület névkönyve,** e napokban jelent meg a bekövetkezendő esztendőre. Ennek alkalmából egy pár lényeges észrevételelem van, amelyeket majd egy új névkönyv egybeállításánál figyelembevételni óhajtanék. Észrevételeim a következők: a) az új névtárba vétesék fel az egyházak osztályozása is, azaz minden egyház neve után legyen ott a jelölő római szám, hogy I., II., III. vagy IV-ik osztályú egyház. Ez nem sok helyet foglalna el különben sem s megvalósítása igen könnyen menne, miután az osztályba sorozás már az egész egyházkerületben keresztül van vité. b) Célszerű lenne nagyon az egyes egyházak anyagi állásának feltüntetése is, hogy pl. melyiknek mennyi az alapítókéja vagy fekvő birtoka? és mennyi azon a teher? Csak így lehetne megtudnunk, hogy évenként mennyit haladunk előre vagy visszafelé? hogy erősödünk-e vagy pedig gyengülünk? c) Mint azt ebben az újságban egyszer már említettem: legyen benne a Névtárban az iskolák klasszifikációja is. d) Nagyon óhajtható, hogy az adatok minden egyházmegyéből egyöntetűen küldessenek be, azaz, ha az egyik egyházmegyéből fel vannak jegyezve névszerint minden hivatalok és tisztséggel bíró emberek: legyenek feljegyezve a másiktól is, vagy egyikből se. Pl. a gömöri egyházmegyéből fel vannak jegyezve a népiskolai szakaszok és körlátogatók mind, sőt fel van tüntetve még az is, hogy tanítói ének- és dalegylet van, s hogy annak az elnöke kicsoda, míg a felsőzempléniből még a népiskolai választmány is ki van hagyva. e) Csak hiteles adatok vétessenek fel a Névtárba, ne pedig olyanok, amelyek pusztán csak önámításra szolgálnak. Két ilyen nagyon is szembeütnő téves adat került pedig be folyást a megelőző évek Névtáraiba, egyik az, mely az ismétlődő iskolátogatásra vonatkozik, s ahol az van kimutatva, hogy egyházkerületünkben ismétlődő iskolába

több növendék jár 3000-nél, holott mindnyájan jól tudjuk, hogy aligha jár 300; ilyen másik téves adat, mely a leányegyházak feltüntetésére vonatkozik. Alsózemplénről pl. az van mondva, hogy ebben az egyházmegyében van 32 leányegyház, holott nincsen csak 13, névszerint: Leányvár, Lelesz, Hoporty, Sima, Pácin, Pólyán, N.-Kövesd, Karos, K.-Rozvágy, Véke, Ágcsernő, Sára, Zsadány. Mert Kaponya, Szegilong, Traucfalva, Károlyfalva, Köröm stb., csak nem számíthatók talán a leányegyházak közé? hát melyikben van ott ref. ekklezsia? Hiszen ezek csak szórványok s némelyikben alig akad öt-hat kálvinista lélek, sőt némelyikben egy sincs. Ilyenformán leányegyháznak lehetne venni minden községet nagy Magyarországon, amelyben csak egyetlen ref. család is felfedezhető. De hát egyháznak én részemről azt tartom, ahol ha pap nincs is, de legalább előkönyörgő van; vagy ha ez sincs, de legalább templom van, vagy ha ez sincs, de legalább kurátor van, szóval amelyik úgy ahogy, de legalább szervezve van. Egyébiránt a zsinati törvények is elég világosan kimondják, hogy „leány-egyházközségek azok, amelyek valamely anya-egyházközséghez vannak csatolva s iskolájuk és tanítójuk van.” Nagyon örvendének, ha megjegyzéseim némi figyelemre találnának. *Sajgó.*

HIRDETÉS.

GYAKORLATI BIBLIAMAGYARÁZATOK. SZAKFOLYÓIRAT.

— *Megjelen minden két hónapban egyszer.* —

Szerkeszti:

GARZÓ GYULA.

Főmunkatársak:

K. Tóth Kálmán és Barakonyi Kristóf.

A) 1881. első évi folyam, 4 füzet. . 2 frt.

B) 1882. második évi folyam, 6 füzet 4 frt.

C) 1883. harmadik évi folyam, 6 füzet 4 frt.

Eddig 8 munkalat van befejezve, t. i.:

1. A biblia ismertetése: Könyves Tóth Kálmántól.
2. Predikátor könyve: Garzó Gyulától.
3. Dániel próféta könyve: Barakonyi Kristóftól.
4. Abdiás próféta könyve: Garzó Gyulától.
5. Lukács evangélioma: Bocsor Lajostól.
6. Péter apostol köz. első levele: Erdős Józseftől.
7. Judás köz. levele: Garzó Gyulától.
8. Néhaj Dr. Révész Imre enyészettől megmentett magyarázatai: Nagy Sándortól.

Folyamatban vannak és már munka alá vétettek: *Mózes, Ruth, Sámuel, Esdrás, Eszter, Jób könyvei, Zsoltárok, Ézsaiás, János evangélioma és levelei, Apostolok cselekedetei, a rómaiakhoz, a galatákhoz, Timótheushoz és Titushoz írt levelek, Jakab két levele, Jelenések könyve.* — Célul kitűzve: az egész szentírás kidolgozása.

Akik mind a három évi folyamatot megrendelik s belépnek 1884-re a rendes előfizetők közé, azok a jelzett 10 forintot, egy év alatt, tetszésszerinti részletekben törleszthetik.

Gyoma (Békésm.), 1882. december hóban.

2—3

A „Gyakor. Bibliamagyarázatok” kiadó-hivatala.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Zwingli.” 1884. jan. 1. Sántha K. „Tompá Mihály emlékezete.” Baráth F. „A népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez.” Kiss K. „XIII. Leo. a béke pápája.” IV. Terhes B. „Az alsó-falusi templom ünnepélyes felavatásáról.” Ruszkai Gy. „Vegyes közlemények.” „Hirdetés.”

ZWINGLI.

— 1884. január 1. —

Harsogva zúgysz, időknék gyors folyamja,
S az Océánba, mint esőpp, elmerülsz;
Tompán mormolva kél habod morajja,
S medred méhéből évet évre szülsz.
Idő, ki öszülsz s újra ifjodol,
Teremtesz, ölsz, szolgálsz, uralkodol:
Napod ma örvend ünnepelt hírének —
Áldott, Ki adta. Néki zeng az ének!

A nap viradván ma négyszázadéve,
Dicsfényt köríte egy bölcső felett;
Kis magzatot kéz ott az ölbe véve,
Anyai szív örömtől repesett.
Szívek repestek és epedtek itt,
Utánad, drága menny-szülötte: *hit*,
Mely feltűnt egén a kis Betlehemnek,
Hogy nagyra törjenek, kik lent hevernek.

Itt lent a földön, a bűnök porában,
Az Isten képe beszennyezve sirt,
A szív sóhajott vérző bánatában;
De nem talált sebére enyhe írt.
Üldé az embert, mint Kaint a vád,
S nem hallható Isten hívó szavát;
A rémes éjnek sűrű ködje hullván,
Nem gyúlt szövétnek itt e földnek útján.

De majd kigyúlt az újév hajnalával
S *Luther* tűzével együtt fellobog;
Egész világ ujjongat üdv-dalával,
Nektek, Dicsőek, ti lángoszlopok!
Új élet, napja új sugárt lövell,
A régi eszme újra gyújt, emel;
Újév jött, áldó, gyászosak nyomába,
Népet vezetve az üdv templomába.

Üdv templomába, ahol az igazság
És béke csókján mennyország terem;
Ahol lerakja fegyverét a gazság
S megtérve, áldja Istent, végtelen.
Hol a szabadság harsány himnuszát
Ajk riadozva, ajknak adja át;
Hol az ígétől a szív áthatottan,
Hévülni jóért, istenülve dobban.

Szív *így* ha dobban, érzés tengerében.
Mikép a kagyló: gyöngyöket szül az,
Nemes gyümölcsök, háromsága-képen,
S e szentháromság: a szép, jó s igaz.
Üdv, aki így imádja istenét,
Ragyogva hűn a Krisztus szellemét.
Fel ezt a zászlót! s lánggal írd föléje:
„A lélek kardja: Isten szent ígéje!”

Zászlódra, *Zwingli*, ezt írad e földnek —
Lelked hüvelyét elégetheték:
Kappeli hős, eszméid tündökölnek,
Az eszme, szellem: éget s el nem ég!
Féniksz-madárként tűzben ifjodál,
Emléked, íme, szájról-szájra száll,
S mig hamvaidból lánglelked kilobban,
Áld ezrek ajka s milliók szíve dobban!

Sántha Károly.

Tompá Mihály emlékezete.

Örömmel olvastam Sajgó felszólalását a „S. L.” 43. számában. Tompá Mihály emlékezete felújításának érdekében. Nagyjainkról, jeleseinkről időnkint megemlékezni, szellemükkel felmagasodni, szívök tűzénél melegedni, különösen ha azok egyikéről vagy másikáról azt hiszszük, hogy méltatlanul feledve és mellőzve vannak: nemcsak emberileg szép és nemes dolog, de kötelesség is. Azonban a „S. L.” emlékeztetője kissé élt ad felszólalásának, s ebben, szerintem, nem egészen van igaza. Hibáztatja egyfelől a nemzetet, másfelől Tompának

Pesten élő barátait, „tekintélyes író embereket. kik mai napság a művészet elnöki székét tartják elfoglalva;“ amaszt, hogy Tompának eddig szobrot nem emelt, emezeket, hogy Tompa műveiről hozzá méltó tanulmányt nem írtak. Ami az elsőt illeti, ne feledjük, hogy nem lehet mindent egyszerre; hogy nagy íróink és államférfiaink emlékezetének szoborban való megörökítése, amíg egyfelől sok pénzt kíván, másfelől az csak a legújabb időben karoltatott fel nemzetünknek s így rövid időre elég sok szobor-állítás és kiadás jutott. Ami monumentalis szobor van Magyarországon, az jóformán mind 61 óta terveztetett és készült s legnagyobb-részt közadakozásból; s bizony még sok mulasztás van másfelé is. A Szózat költőjének sincs magához és a nemzethez méltó emlékszobra (mert a fehérvári, bizony, nem nagyon díszes) s Petőfi szobrához is évtizedeken át kellett gyűjteni és hegedülgetni. s az egészen ritka dolog, ami Arany-nál történt, hogy alig egy év alatt begyűlt önkéntes adakozásból a szükséges összeg akkor, amidőn ezen adakozástól arisztokrataink és katolikus főpapságunk feltűnőleg távoltarták magukat. De hát begyűlt nélkülök is. Hiszem, hogy Tompa is meg fogja kapni a maga emléksobrát idővel, akár szülő városában, akár Patakon, akár itt, a fővárosban, mert megérdemli. De a kezdeményezéshez el kell várni és meg kell ragadni az alkalmas időt s annak meg-cselekvése Gömörfiakra néz. Mostanában a közfigyelem és közadakozás nagyon igénybe volt véve az Eötvös-, Petőfi-, majd a Deák- és Arany-szobrok által, nem is számítva az újonnan tervelt Szabadság-szobrot (amelynél az ember önkéntelenül kérde, hogy mi szükség volt abban a franciákat majmolnunk, s mi értelme van nálunk a Szabadság-szobornak, mikor politikai szabadságunk, attól fogva, hogy e földre bejöttünk, egy-egy pillanatnyi kivételes kormányzatot leszámítva, több volt, mint, az ángolt kivéve, Európa bármely népének?) s a Millennium egyéb jöhető örököseit.

Ami pedig a másik szemrehányást illeti, abban, a felszólaló, szerintem, épp oly igazságtalan. Arra, hogy valakinek műveiről, legyenek azok költőiek vagy tudományosak, beható tanulmányt írjon, nemcsak hogy kényszeríteni nem lehet senkit, de azt jogosan meg se kívánhatjuk senkitől. Annak egészen a lélek önkéntes, szerető elhatározásából kell származnia. Hogy miért nem kívánhatjuk meg, annak oka igen egyszerű. Arra, hogy valakiről beható és jó tanulmányt írassunk — azonkívül, hogy ezen irodalmi munkássághoz értenünk kell s ami nálunk nem nagyon mindennapi dolog — megkívántatik mindenekelőtt azon író lelki világának szeretete, az azzal való rokonszenvezés egészében és részeiben. Anélkül a tanulmány félszeg, egyoldalú, igazságtalan lesz. Hátha valami

ilyes tekintet tartotta vissza egyik vagy másik nevesebb kritikusunkat Tompa költői egyéniségének méltatásától? Hátha még éppen az özvegy iránti gyöngédség is belejátszhatott abba? Mert aki igazságos, még ha szeretően igazságos is akar lenni: annak nem szabad félnie a hibáztatástól sem. Azután ne feledjük, hogy kortársak ritkán illetékes és igazságos bírái egymásnak. Bizonyos időnek el kell tellenie, hogy egy jelentékeny egyén, vagy mondjuk: költő lelki világának képét, a maga egészében, korára tett hatását megértsük és méltányolni tudjuk. Katona drámáját saját korában nem vették észre s Vörösmartyról sem kortársai írtak a legjobb tanulmányokat. Petőfiről elég sokat írtak (s azok közt egy-két jeles ember is); de egész költői egyénisége és hatása derekasan és igazán maig sincs megírva, s Gyulai készülöben levő művéről még nem ítélnünk. S az is a ritka esetek közé tartozik, hogy egy nagy költőnek egy nagy kritikus tisztelője és szerető benső barátja legyen egész nyilvános életén át, hogy gondolatait, célzatait mintegy saját magától tudja és megértse — mint Arany és Gyulai közt volt az eset — s hogy a kritikus egy emlékbeszéd keretén [belől barátjának egyszersmind költői egyéniségét is hatalmas vonásokban megteremtse: de ez is inkább apotheosis, mint tanulmány, s aki Aranyról a hozzá méltó nagy tanulmányt meg fogja írni, valószínűleg egy másik emberöltő tagja leend. — Dehát írtak Tompáról is itt-ott; igaz, hogy azok nagy részében nem sok köszönet van. Nem értettek munkájukhoz, nem bírtak a tárgygyal. Tolnaié ezek közt bizonyára a legjobbak közé tartozik, s én nem annyira igazságtalannak tartom azt, a felszólalóval, mint inkább egyoldalúnak, célszatosnak. Valamely képzelt feltevés ellen látszik polemizálni, s ez bizonyos szükségtelen élt ad dolgozatának s elveszi annak tárgyilagosságát; s azután szívesebben látszik időzni a hiányokon, mint a valódi szépségeken. De abban én is egyetértek Tolnaival — és valószínűleg sok mással e hazában — hogy Tompa, mint költő, nem áll egy rangban Petőfivel és Aranyval. Sem Petőfi lyrájának ősz eredeti szilaj ereje s közvetlenségének búbája nincs meg benne, sem Arany remek compositioja s majdnem hibátlan, mesteri kidolgozása, s nyelvének lebűvölő szépsége. Amazok örökidőkre szóló költői geniusok: Tompa nem az. Már csak annál fogva sem lehet az, mert aránylag igen sok közepes verse van s lassú nála az emelkedés. Még akkora költőnek sem tartom, mint Vörösmartyt, akiben szintén sok van az első rangú genius vonásaiból, bár neki is sok a selejtes verse, de olykor-olykor azután, mint a királyi sas, a legmagasabb felhők fölött csattogtatja büszke szárnyait.

Azonban Tompának így is szép és tiszteletre méltó hely jut a magyar költészet pantheonában

s ezt különösen a forradalom után írt verseivel érdemli meg. Van egy időpont nemzetünk történetében — a legszomorúbb évek voltak azok — amikor a nemzeti érzésnek hívebb és bensőbb kifejezője volt, mint bárki korában s hatásban csak Arany mérkőzhetett vele, de e hatás kiterjedésében nem. Van néhány lyrai költeménye (hogy csak az „Itthon vagyok“, „Agg Simeon“, „Forr a világ“, „Ikarus“ címűeket emlitem, amelyek hibátlanul szépek és soká-soká olvastatni és szerettetni fognak.

S végül, ami felszólaló két indítványát illeti, azok közül az elsőnek formulázását szintén helytelennek tartom, hogy t. i. Tompáról, az egyházi íróról és szónokról, épen a gömöriek vagy a patakiak közül („közülünk“) írjon valaki méltató tanulmányt. Miért ne írhatna akár erdélyi ember, ha kedve és tehetsége van hozzá. S viszont e két kellék nélkül mi haszon van a „közülünk“ való írásban, ha száz kéz nyúl is toll után? Ám írjon az, aki hivatást érez rá magában, akár való Patak környékére, akár nem. Különben Tompa, az egyházi szónok, melegen és hozzáértően méltatva volt a „Prot. egyh. és isk. lapok“-ban, 1865—66. év táján, Dömötör János által, s hogy azzal maga a megbírált is meg volt elégedve, arról bizonyosságot tesz Tompának D.-höz intézett levele, kiadva ennek hátrahagyott művei között*).

Azonban annál szívesebb örömmel írom alá a felszólaló másik indítványát a Tompa-reliquiák pataki gyűjteményére vonatkozólag. Valóban, azon becses emlékeknek a sárospataki könyvtárban van legilletékesebb helyök. közel egyszersmind ama másik nagyunk pihenő helyéhez és mauzoleumához, ott a Sátorhegy aljában, akinek újra ébredő dicsőségét épen ő hirdette legszebben, nemzetének tapsai közt, e költeményével bizonyítva legjobban Kazinczy érdemeit s nyelvünk diadalát.

S végül, amiért én ezeket írtam, egyfelől az, mert a lényegben a felszólalóval egyetérték, hogy t. i. Tompa érdemén túl feledve és mellőzve van ez idő szerint, s e meggyőződésemet a Petőfi-ünnepélyek zajában éreztem legerősebben; de én megadással és hittel várok az alkalmas időre. Másfelől pedig azon elől hangsúlyozott nézetem, hogy jeleseink emlegetése sohasem fölösleges.

Baráth Ferenc.

*) Dömötör János munkái. Budapest. Franklin-Társulat. 1878. Tompának függelékül közölt levele ama másik szempontra nézve is nagyon érdekes, s bizonyítja, hogy a hánvai lelkész mennyire tárgyilagosan tudott magáról itélni betegségében is. „Említém (Ballagihoz írott levelében), hogy Vörösmarty s Petőfi mellé történt erőszakos vonszoltatásom s fejeink összeütése inhumanitas volt. Annak bebizonyítására történt, hogy én kisebb vagyok, mint ők; de hiszen ezt Isten, világ tudja, magam legjobban érzem, mi szükség tehát oly igazságot vitatni, melyet senkise ostromol. Aztán tisztelet, becsület, de omnis comparatio odiosa. Mérjenek engem saját réfemmel stb.“

B. F.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolai oktatás két fontos kérdéséhez.

E lapok tanügyi rovatában folytatott eszmecséret élénk figyelemmel kísérvén s a két fontos kérdést meggondolóra vévén, azokról való nézeteimet legyen szabad nékem is e lapok hasábjain elmondanom.

Szükséges-e még ma is beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv?

Igaz, hogy oly tanítóra nézve, ki a vezérkönyv hosszabb idejű használata és saját több évi tapasztalatai folytán, a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításában teljes jártasságot szerzett; ki a vezérkönyvben adott módszertani utasítást, annak szellemét átvette és saját tapasztalataival egyesíteni tudja, s ily módon jegyzeteiben mintegy kis módszertant szerzett magának; kit részint a hosszas gyakorlat, részint a több évi szorgalmas előkészület, valódi mesterré tett a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításában: arra nézve lehet nélkülözhető a vezérkönyv. De vegyük az ifjabb nemzedéket s közelebből a képezdéből kikerült ifjakat, ezekre nézve jó szolgálatot tesz a vezérkönyv. Oh hányszor merült fel ifjú kartársak között e kérdés: „Nem tapasztaltatok-e s mi az oka, hogy bármily szép készültséggel, módszertani elvekkel megrakodtan s amennyi-annyi gyakorlattal jó is ki az ifjú a képezdéből, remélve: mily könnyű lesz neki majd a tanítás és midőn tette kerül a dolog, akkor érzi, mily járatlan még.“ Már a képezdében tapasztalható, hogy midőn a tanítójelölt próbatanításra kikapja a tételt, mint igyekszik megszerezni az illető vezérkönyvet; pedig frissében vannak még nála a betanult elvek, de azok kellő alkalmazására, a tananyag helyes feldolgozására elég képességet nem érez magában, mintát keres, tehát vezérkönyvhöz folyamodik. Így van ez akkor is, midőn az intézetből kikerül. A képezde tagadhatatlanul megteszi, amit tehet; az elmélet mellett praxist is nyújt a növendéknek, amennyire az idő engedi, de nincs ama helyzetben, hogy részről-részre megvilágosítsa a gyakorlat terén is a beszéd- és értelemgyakorlat körébe eső egyes tárgyakat. Az ifjú tanítóban az az ügyesség nincs meg, melylyel feltalálhatná a biztos útát a cél felé; azokkal a zsenge csemetékkal szemben oly tájékozatlannak érzi magát, s jól esik a vezérkönyv tapasztalatokon nyugvó utasításait követnie. Még ha van is némi homályos képzelet egyről-másról, olyankor összefut előtte az egész, olyformán van vele, mint a gyermek, midőn először jó fel az iskolába, oly sok tárgy ismeretes előtte és mégis alig tud egy-kettőt megnevezni. Épen a legkisebb tanítványok vezetésénél van legnagyobb szükség a legjobb módszerre, kitűnő tapintatra, melyet míg évek során át drága tapasztalatok árán megszerz a tanító, a jó vezérkönyv nagy segítségére lehet. És én nem féltém a tanítót, hogy a vezérkönyv használata mellett — hacsak jóra való akarat nem hiányzik nála — „gépies álomba merül.“ Már maga az egyik beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv írója így szól: „Bármennyire nagybecsű is a részletes utasítás, mégsem lehetünk oly ridegek, hogy minden szót szájába adjunk a tanítónak; nem pedig azon oknál fogva sem, mert nem akarjuk őt egy gondolkodás nélküli gépnek tekinteni, ki a belekiáltott hangot tovább adja, sőt mindenekfölött *őhajítjuk őt gondolkodóvá, elmélkedővé tenni*; a gyakorlati paedagogia a reflexio mechanismusa. S oly eljárást ajánlani, me-

lyet kellő megfontolás nélkül lehetne követni, merő képtelenség (Árvai).

Amidőn aztán a tanító beleéli magát a tanításba, belejő a tananyag egyes, órákra kiszabott részleteinek módszeres feldolgozásába és kezelésébe, amint tisztába jön: mit, miként tanítson, mindinkább érvényre kezd jutni nála egyéni képessége; ha tetszik, követi a vezérkönyvi sorrendet, vagy maga szabja meg, mit mikor vesz föl, hol bővit, hol rövidít önbelátása szerint; jegyzetekkel kíséri a vezérkönyv utasításait (ne feledjük, hányszor és mennyire akadályozzák, kivált falusi kartársainkat, kiknek dolguk és gondjuk sokszorozódik a gazdálkodás folytán, hivatalos és nem hivatalos teendők abban, hogy — mint a képezdében tanultuk — minden órára írásban is készüljön elő a tanító); nem követ el lelkiismeretlenséget, ha tapasztalatait röviden följegyezve (akár egyes kérdések, akár csak a még fölemlítendő dolog megnevezésével) bőviti, illetőleg módosítja a vezérkönyv utasításait.

A tanítógyűléseken igaz, hogy, ha azok jól vannak vezetve, sok jót elsajátíthat egyiktől-másiktól, de igen sokszor, különösen a járásköri gyűlések, sok kívánni valót hagynak hátra.

Szerény nézetem szerint, ne törjünk azért pálcát a jó beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv felett; a tanügy mai stádiumán hadd maradjon az még meg a tanítók kezében. Aki évek során át szerzett tapasztalatai folytán s gyakorlati ügyességénél fogva nincs is utalva és szorulva reá, az mellőzheti, ámbár neki sem árt, ha ismétlés szempontjából olykor kezébe veszi, egy s más dolog föllevenítése végett; aki tapogatózik még a gyakorlat terén, arra nézve útmutató, irányadó lehet; akiben szunnyad a buzgalom, arra mintegy serkentőül szolgálhat a vezérkönyv, inkább eszébe jut készülni s hozzáfog az előkészüléshez, ha a kínáló eszköz ott van a szeme előtt. A beszéd- és értelemgyakorlatok tanításában, az első, alapismeretek közlésében minél jobb, minél helyesebb módszert követhetünk, annál több siker koronázza fáradságunkat. A segédeszközöket, alkalmakat ama módszer megszerzéséhez inkább szaporítsuk tehát.

A másik kérdésre: „A reáltantárgyak olvasókönyv alapján taníttassanak-e?” hajlandó vagyok igen-nel felelni. A történeti oktatást, a földrajzi tanításból szerzett előismeretek után megkezdí a tanító, egyik tanterv szerint, az 5. osztályban a magyar nemzet történelméből válogatott életrajzi képek elbeszélésén és beszélgetésén. Az olvasókönyv méltó helyeül szolgálhat emez életrajzoknak. A gyermek pedig meg lesz kímélve attól, hogy a kézikönyvben levő történeteket beemlézze szóról-szóra, az aratási szünidőben bekövetkező elfeledésnek. Ismerkedjék meg az olvasókönyv alapján a szívére ható, hazaszeretetre gerjesztő főbb eseményekkel, nem a betanulandó s ezért nem is mindig kedvelt leckéből, hanem tanítója elbeszélése, elbeszélgetése s a történelmi olvasmány tárgyalása után. Épen így mellőzendőknek vélem a földrajzi és természettudományi kézikönyveket is.

Az egyházkerületi tanterv szerint, ha jól emlékszem, a III. osztályban a szülőhely, megye ismertetése után, utaztató modorban megismertetendők még az ország-, hegy- és vízrajzi viszonyai, a lakosok feltűnőbb szokásai stb. Ha a kézikönyv szerint haladok, mennyi időbe kerül, míg az abban leírt 65 megyét tárgyalom?! Sokkal egyszerűbb a kézikönyvet mellőzve, a térkép segítségével, utaztató módon nyújtani a gyermeknek a kívánt földrajzi ismereteket. Így a többi osztályokban is.

A természetrajz felsőbb osztályokban veendő fel a tanterv szerint, de ezekben is az előbb szerzett ismereteket kiegészíteni, kibővíteni kell, „oly kiváló alapjellel bíró tárgyakat vehet föl, melyeknek ismertető jegyeik élénken előtűntetik egész csoportok jellemét.” Kell-e ehez kézikönyv? Egyik cikkben az van, hogy főképp falusi iskolákban igen rendetlenül történik, különböző akadályok miatt az iskolázás, természetesen kevés tananyagot lehet felölelni s ezért cikkíró óhajtáná, hogy „csak a legszükségesebbek foglaltatnának tankönyvbe.” Igaz, hogy nevezett okból csak a „legszükségesebbeket kell összefoglalni. De hát miért éppen tankönyvbe? A természetből különösen a miniszteri tanterv oly keveset kíván a népiskolában fölvetetni, hogy azokat a természetrajziakkal együtt az olvasókönyv szerzői bizvást fölvehetik munkájukba.

A második országos tanító-gyűlés egyik határozata szerint, az eddig panaszolt túlterheltségen segítve lesz az osztatlan népiskola számára készítenő új tanterv által; az egyes tantárgyakból a legszükségesebb, leginkább életbevágó dolgok veendők fel. Ezen „legszükségesebbeket” miért különítsük, aprózzuk el kézikönyvekben, mikor azok az olvasókönyvben is összefoglalhatók. Miért költessünk a szegény nép gyermekével annyi-féle könyvre?!

Attól, hogyha a kézikönyvek mellőztetnek, az olvasás gyakorlására kevesebb anyag s mód lesz, nem tarthatunk oly nagyon; ott van még a hittan, az ó- és új-testamentumi szenttételek könyve, melyet már a gépies olvasás nehézségeivel küzdő II. osztályú gyermeknek tanulnia, legtöbbek módszere szerint bekönyv nélkülöznie kell. És aztán, ha az olvasókönyvek annyi más kézikönyvnek a legszükségesebb tartalmát foglaladják majd magukban, nem nyújthatnak-e elég anyagot az olvasás tanítására? Ha a könyv nélkülözésben az olvasás-gyakorlás hathatós eszközét látjuk, vagy ha valakinek annyira egyéni nézete, élvezete a könyv nélkülözöttség, erre a célra, a verseken kívül még az olvasókönyvben levő péld. történelmi olvasmányt csak úgy felhasználhatja, mint a történeti kézikönyvből leckéül felhagyott történetet. Határozottan nem emlékszem, melyik tanügyi lap melyik évi számában volt említés téve, hogy a közoktatásügyi miniszter úr az iskolákat meglátogatván — talán Erdélyben — az olvasásban gyöngéknek találta a gyermekeket; e bajon segitendő, a ténnyel kapcsolatban a legtöbb tantárgynak az olvasókönyv alapján leendő tanítására utaltak s figyelmeztettek a tanfériak. Tehát csak mégsem lesz oly veszélyes a reáliáknak olvasókönyv alapján történendő tanítása az olvasásra nézve, mint azt e tanügyi rovatokban hangoztatni tapasztaltuk!

Én, az igaz nem hivatkozhatom arra, hogy oly sok éven át szolgálom a tanügyet; mindössze 4 éve kerültem ki a képezdéből; lehet, hogy én is azon elméleti férfiak közé leszek sorozva, kik a közelebbi tanítógyűlés állítólag nagy részét képezték. Nem is mondom, hogy érveim dönthetlenség, mint senkisé mondhajta eddigé az övéiről; mert ki mondhatja el, hogy ő immár a kérdést eldöntötte, tollával a gordiusi csomót kettévágta?! Nézeteimet bátor voltam elmondani, mert igen szükségesnek látom, hogy ama fölmerült legfontosabb kérdést *minél többen, minél több oldalról fejtegetessük.* A vita két tárgyának szellőztetése csak hasznára válik az ügynek s aztán győzzön . . . a legjobb!

Kiss Károly, mádi néptanító.

TÁRCZA.

XIII. Leo, a béke pápája.

IV.

Vegyük csak e célból, a közhangulat fordulatainak jellegzéseiül, közelebből szemügyre a helyzetet az egyházi harcok által legfájdalmasabban érintett Németországban! Nemde az élni siető anyagi érdekeknek hódoló nemzedékre nézve régóta unalmassá vált ez az egyházi harc? Hogy is lehetett oly férfaktól, kiknek realis üzlettel kelle foglalkozniok, csak kívánni is, hogy még mindig „az egyházi dőreségekkel törődjenek?”

A közvélemény szélesesen elterjedt organumai már kezdettől fogva hirdették ezt a bölcseséget. Ki Németországban a klerikális és a demokrata sajtó között való benső, kölcsönös viszonyt csak valamennyire is figyelemmel kísérte, az előtt régóta föl kellett tűnnie, hogy a „Frankfurter Zeitung“ mily érvekkel kísérlette meg az államnak az egyház ellenében való védelmi intézkedéseit prostituálni.

A szilárd, rendezett államhatalom irányában való ellen-szenv még Richter Jenő hívei közt is — akikre nézve pedig a vallásügyi problema, mint a Wirchow szellemében való kultur-harc, legalább egyideig még némi érdekek birt — mihamar megint felülkerekedett. E párt tagjai, mint a forradalmi évben, úgy most is, ismét a „rendőr-állam“ hatalmát ostromló klerikalizmus oldalához simultak. Sőt, ami több, a nemzeti szellemű közművelődést hangoztató liberalizmus is az egyházi ügyeket eleitőlfogva csak olyanokul tekintette, mint amelyek az ostoba pórnépre tartoznak csupán. Magára az államkormányra nézve is — csahogy Franciaországban a revanche-eszmével táplálkozó Gambettismustól elvonja a klerikális szövetségre való kilátást — a politikai szükség méltatása elébbvaló volt, mint a házi benső bajok. Ehez járult, hogy a császár szelid lelkületét is kellemetlenül érintette mindazon számos s olynemű tényekről való tudomásvétel, amelyek azt akarták igazolni, hogy a kuria elleni harc nem egyéb, mint a vallás elleni harc. Igaz ugyan, hogy az eféle tények rendszeres regisztrálásában és kiszínezésében a klerikális tevékenység nagy szerepet játszott. Dehát nem épenoly igaz-e, hogy Istennek, a német nemzet irányában tanusított hatalmas cselekedeteit követő decenium — hogy erre például csak a modern naturalizmus legjelentékenyebb képviselőit nevezzük meg — egyszersmind Strausz „Ó- és új-hitének“, Hartmann „A keresztyénség önmagától való felbomlásának“, Hellwald áldarwini „Művelődéstörténelmének“ az évtizede? A vallásbeli nihilizmus még minden időben a legjobb szolgálatokat tette a klerikalizmusnak. S ezúttal sem történt az másképen.

Mindezzel azonban még mindig csak a social-demokrata és a nihilista forradalmi korszaknak őrzöngéssel határos büntényeivel szemben való helyzetet rajzoltuk. De csakhamar egymásra következtek a Hődelek és a Nobilíngek merényletei. Valóságos merénylet-járvány ütött ki, a melytől alig lett megkímélve egy koronás fő is; Olasz- és Spanyolország királyai époly kevésbé, mint Anglia királynője. Kevéssel ezután a nihilizmus Oroszországban hallatlan

iszonyatosságokat halmozott egymásra. Irlandban annál inkább szaporodtak az agrar-gyilkosságok, minél engedékenyebbekké lettek az angol kormányférfiak. Maga az észak-amerikai egyesült államok elnöke is gyilkos golyónak esett áldozatul. És mindezen szegyesítetteket széles körben úgy fogták fel, mint a szabadság megannyi diadalát, mint a zsarnokság ellen folytatott harcban, az emberiség érdekében aratott érdemeket.

Ezen művemben az egyes kidomborításokat átható ideg tulajdonképen az, hogy a forradalom a szülője a pápaság mindazon győzelmeinek, amelyekből alakul jobbára a 19-ik század egyháztörténelme. Úgy, hogy valóban attól lehet félni, hogy ami mai napság a felvilágosult kaputrokos ember előtt nevetséges paradoxonnak tűnhetik fel, az, az utókorra nézve nagyon is komoly valósággá leend. A nagy francia forradalom rázkódásaitól kezdve, az 1830. és 1848. évi felforgatásokon át, az eseményeknek még mindig ugyanazon folyását láttuk megújulni. Csodálkozhatunk-e azért azon, hogy az internationalis forradalom rémuralma, a párizsi commune óta, ugyanazon körforgáshoz vezetett?

És íme, az idők ily forduló pontjánál, Hődel- és Nobilingnek, a német császár ellen megkísérlett gyilkossági merényletei közben lép föl egy pápa, kinél okosabban számító még alig volt azok közt, kik valaha csak a tiarát viselték; egy férfiú, ki szellemi uralkodását azzal kezdte meg, hogy az államkormányokat a legbarátságosabb és békésebb modorban üdvözölte; ki a bajok és viszályok megszüntetésére irányzott óhajait oly megindító módon tolmácsolta; aki már első lépésénél szabaditóul ajánlotta föl magát a forradalom öldöklő pestisével szemben!

Vajjon, Krisztus ilyen „helytartójának“, a szorongó lelkek előtt nem úgy kellett-e hát valóban feltűnnie, mint a béke hírnökének? S e fölajánkozás gyakorlatiassága mellett, fektethetett-e többé valaki súlyt a szólásformákban való elméleti különbségre? Hiszen, hogy a pápának el kelle átkoznia a reformációt, ez, önmagában érthetőleg, épenúgy tisztéhez tartozott, mint az, hogy a régi áldottlelkű középkor benne dicsőítőre talált. Aztán e kurialis stylust eddig még mindenki úgy ismerte, mint egészen ártatlan dolgot, s már eléggé hozzászokhatott ahoz, hogy azt megbocsássa egy *pápának*. Eddig még mindig állott az a Niebuhr példájáról, hogy e tekintetben azt követni kell. Miért akadályoznók hát most, csak épen elévült s annak a „jó embernek könnyen elnézhető“ theoriák miatt, egyszerre azt, hogy az emberiség megragadja az oly régóta szívből óhajtott békés szellemű pápa által kinyújtott kezét?

Úgy hisszük, hogy e futólagos rajzban elég közelből visszaadtuk mindazon vonásokat, melyek csak a béke pápájáról szóló legendában egyesültek és amelyek e legendát a hírlapírók oly kedvenc dogmájává tevék. Hogy pedig Németországban a közvélemény gyors változását, különösebben is megérthessük, evégből nem szabad tekintet nélkül hagyunk például azt, hogy Leo trónralépése és Bismark hercegnek, a belpolitikában eddig hangadó szabad conservatív és nemzeti liberalis középpártokkal való meghasonlása, egy és ugyanazon időre esik. De ha az egymással oly csodálatosan ölelkező indokok egyikét vagy másikat tiszta világi-

tásba helyezzük, akkor aztán mindazon vívmányok, amelyek XIII. Leonak, egyik országban úgy, mint a másokban, úgy szólván az ölébe hulltak, azonnal elvesztik mindazt a titokszerűséget, amely első pillanatra hozzájuk tapadni látszik.

E vívmányok áttekintését egy másik cikksorozatban, magával a pápaság hazájával, Olaszországgal fogjuk megkezdeni.

Terhes Barna.

KÖZÉLETÜNK.

Az alsó-falusi templom ünnepélyes felavatásáról.

Örvendetes jelensége az időknek, hogy szegénységről ismert ref. egyházunk rohamosan építkezik; alig van egy-egy száma e becses lapoknak, amelyben templom, iskola, paplak-építésről ne volna említés téve. És ami ez építkezéseket nagyban emeli, nemcsak a nagyobb és népesebb gyülekezetekben van meg az építkezési kedv, hanem az alig pár száz lelket számláló leányegyházak is lelkesen buzognak a Krisztus anyaszentegyházának külső építése körül. Mindenesetre úgy kell lenni, hogy anyagilag is izmosodunk, ha nehezen vesszük is észre magunkon; azután meg a biztonság érzete is erőt kölcsönöz; nem kell rettegünk az uralkodó vallás hatalmi túlsúlyától, a törvény és az előrehaladt műveltség elegendő garantiát nyújt; meg talán az is van befolyással, hogy a jobbágyság felszabadítása óta egyházaink is szabadabban mozoghatnak. Híveink nem támaszkodhatva többé a kegyúri jóakaratra, saját erejükre vannak utalva s egymástól biztatást merítve, többre képesek, mint mikor még a sült galambot készen várták.

Ily nemes munkát végzett a folyó évben az alsófalusi leányegyház közönsége is, építván új tornyot, új templomot, mégpedig a mocsáros helynek megfelelőleg, pilotákra fektetve; öntetett egy kétmázsás súlyú új harangot s mindezekre 3200 frtnál többet kellett kiadnia. Tekintve már, hogy e kisded helység csak 241 ref. lélekkel dicsekedhetik; tekintve, hogy ezelőtt alig hat évvel egy csinos új iskolát emelt; tekintve, hogy könyöradománygyűjtésből csak 600 frtot vett be: kétségenkívül nagyon meg kellett adóztatni a híveket, hogy az építkezés keresztülvihető legyen, annivalinkább, mert mint Csabay Pál, helyi lelkész, az építkezés történetében említé; még 200—300 forintnyi összeg fel is maradt.

A már teljesen kész templomtorony felszentelése dec. 9-ikén, nagy hidegben ment végbe, melyet azonban jelen-
tekenyen enyhített az arcokról is leragyogó buzgóság melege. A dermesztő hideg dacára is sokra szaporodott az érdeklődők száma. A szomszédos, sőt még a távolabb eső helységek is szép számmal voltak képviselve. Jólesett tapasztalnunk azt a meleg érdeklődést, melyet Tornallyay Zoltán, egyházmegyei tanácsbíró úr tanusított, ki mint egyházmegyei biztos is több ízben megfordult Alsófaluban, a templomépítés ügye miatt, most pedig, hogy az építés befejeztetett, eljött az örömet megosztani az egyszerű emberek között.

A menet az iskolából indult meg, Nagy Pál esperes úr vezérlete alatt. Mindjárt az iskola-kapunál megzendült

az a sok lelkesedéssel írott ének: „Örül mi szívünk sat.” A templomajtóban a gondnok nagyszámú közönséggel várakozott s az odaérkezett esperes úrnak néhány meghatón mondott szó kíséretében adta át felnyitás végett a templomkulcsot, mire esperes úr komoly méltósággal nyitotta meg az Atya, Fiú és Szentlélek tiszteletére az új hajlékot.

A templom épenazért, mert vizenyős helyre van téve, nagyon masszív falakkal bír; egyébként is magasra fel van töltve, úgy, hogy a templomajtóhoz csak lépcsőkön lehet feljutni. A belső berendezés, ablakok, mind kiállják a bírálatot.

Az elhelyezkedés után a gyülekezeti éneklés következett, melynek igaz lelkesedéstől áthatott harsogása a hideg levegőt csakhamar barátságossá tette s a lelkek mennyországát megnyilatkozni segíté. Ennek elmúltával az esperes úr lépett az úrasztalához s kiemelve a nap fontosságát, az összejövetel célját, imádkozásra hívta fel a jelenlevőket. Imádsága, előadva erőteljes bariton hangjával, mély benyomást tett mindenkre. Nagy érdeme az egyszerű, keresetlen nyelvezet, melynek minden szaván megérzik a bibliai keneteljesség. Ezután összhangzatos éneklés következett, melynek végső soránál Csabay Pál, helybeli lelkész lépett a szószékre s alkalmi beszédet tartott a 84. zsoltár 11-ik verse alapján arról, hogy *miért jobb neki egy nap Istenházában, mint ezer nap egyebütt?* Itt ellentétbe állította egymással a Jézus és a külvilág által hirdetett tanokat követőinek lelki nyomorát, ezzel szemben rámutatott ama krisztusi igazságokra, melyek az embert felegyenesítik még a nyomorok között is. Megemlékezett beszéde közben a gondnokról, ki fáradhatlan odaadással munkálkodott az építés ideje alatt. Nemkülönben dicsérettel tüntette ki az egyházi előjáróságot s az áldozatkészségben és segédkezésben soha meg nem lankadt egyháztagokat. Ez ifjúi hévvel s az alkalomhoz méltó ünnepélyességgel elmondott beszéd után, mely különösen jól illett a saját gyülekezete előtt beszélő pap szájába, ismét összhangzatos éneklés következett, mely alatt Ruszkai Gyula, jánosii lelkész lépett az úrasztalához s beszélván az úrvacsoráról, mint hálaunnepélyről — melyet a templomszentelési ünnepély kétszeresen azzá tett — Batta György, bejei ref. lelkésszel kiosztotta a sakramentomi jegyeket. Az egyszerű, de szívhez szóló ünnepélyt Batta György zárta be, ki lelkőkre köté a hallgatónak, hogy mit vigyenek el magukkal az ünnepélyről, közelebb az úrasztalától. Érdekel hallgatott beszéde után vége lévén a hivatalos actusnak, a templomból kijöve, Csabay Pál, szkárosi pap barátságos házához mentünk, s a tapasztalt kitűnő szívesség folytán megeredvén a pohárköszöntések sora, éltettük a buzgóságban és lelkiismeretességben felülmulhatlan esperes urat; a derék, kedves háziasszonyt; az egyházmegyét páratlan hűséggel szolgáló Tornallyay Zoltán, tanácsbíró urat; a derék házigazdát, ki már második leányegyházában épített templomot sat.

Igy lett vége a kis körben mozgó, de nagy lelkesedéssel végbement ünnepélynek. Mi még itthonról is salutálunk a derék lelkésznek, gondnoknak és az egész szorgalmas és jóakarátú közönségnek.

Ruszkai Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Előfizetési felhívás

a

„SÁROSPATAKI LAPOK“

1884. évi folyamára.

Előfizetési ár:

Egy egész évre	5 frt.
Félévre	2 frt. 50 kr.
Évnegyedre	1 frt. 25 kr.

A későbbi pontos fizetés kötelezettségének föltétele mellett megrendeléseket is elfogadjunk. Úgy az előfizetések, mint a megrendelések **t. Búza János**, tanár úrhoz, mint az „irodalmi kör“ pénztárnokához küldendő. — Az előfizetéseket és megrendeléseket idejében kérjük megtenni, hogy a lap küldésében akadály ne álljon elő.

Kelt Sárospatakon, 1883. december 28.

A kiadó-hivatal.

— **Gyász hírek.** A közel napokban két magasrangú férfiút vesztett el ev. ref. egyházunk. Egyik gróf *Ráday Gedeon*, honvédelmi miniszter, kinek családja több kitűnő főgondnokot ajándékozott már ev. ref. egyházunknak. — A másik id. gróf *Teleky Gyula*, a főiskolánk történetében is halhatatlan érdemű *Teleky* család sarja. Az előbbi Bécsben hunyt el folyó hó 26-ikán, 43 éves korában; az utóbbi Budapesten, 51-ik évében. Emlékeztük legyen áldott!

— **Választ kérek!** Ez alatt a cím alatt küldettek be hozzánk a következő, igazán maró gúnnyal írott, de mindenestre több tekintetben tanulságos sorok: „Tisztelt szerkesztő úr! Sok ujságot nem hordathatok, mert Isten látja lelkemet és jövedelmemet, hogy nincs benne mód. De az egyházi lapokat meg szoktam hozatni, különösen három ok miatt. Először azért, mert mennyire-annyira hébe-korba *tanulni* is szeretek valamit; másodsor azért, mert kedvem telik benne: mint húzalkodnak önk egymással némely egészen békés természetű dolgok felett; harmadsor pedig azért, ami a legfőbb dolog, hogy félek, hogy majd én is azon papok közzé kvalifikáltatom, akik a „gimnáziumi tanulókkal állanak, képzettség dolgában, egy színvonalon“ s megvallom, hogy ezt már csak azért is restelleném, mert, bár én nem szándékozom helyemről mozdulni, még negyedik osztályú parochiába sem volnék kandidálható. Hanem ami kevés ujságért aztán megfizetek, azt szeretem a címjétől kezdve, egész odáig nagy figyelmetességgel elolvasni, ahol egy nagy vastag vonal alá ezt írják, hogy „felelős szerkesztő.“ Figyelmetességgel, mondom, s talán ez az oka annak, hogy sok helyen megakadok . . . oly mélyen járnak önk, hogy, már engedjenek meg, de nem értem. Így vagyok most is *egyik* újsággal, amelynek egy régóta *lapítgatott* cikkében, szóról-szóra a következőket olva-

som: „Theológiánk ezen evolutionalis átalakulásáról megjegyezhető, hogy az szentírássellenes a megtestesülésről való tanában. A theoria, mely jelenleg legnépszerűbbnek látszik, az, hogy a kenosis, mely által a Logos magát megüresíté, magában foglalja mindannak félretevését, ami megakadályozta volna attól, hogy igazán és valóban emberré — az eszményi emberré — legyen. A kifejezések, melyek által e processus leíratik, eléggé jelzik annak szoros voltát. Nem egyéb az, mint „meghatálytalanítás (depotentiatio),“ „kivetköztetés,“ „elszegényesítés“ elszegényesítés, melyet egy közelebbi író „a halál egy nemének“ nevez; valami ahhoz hasonlónak, „amit a hívő tapasztal, mielőtt a földről a mennybe átmenne.“ Ez a processus születés előtti, születési és születés utáni. Kezdődik az a megtestesülés azon változataival, a Logos természetén belől, a megtestesülést megelőzőleg, amelyek a testünkkel való egyesség mozzanatában érik el legalsóbb pontjukat; e ponttól tovább azonban a processus nem egyéb, mint *visszahatályosítás* (repotentiatio) és áll az istenség azon növekedő influxusaiból, melyek a Krisztus egész érlelődő emberségén keresztülhaladva, teljességre akkor jutnak, mikor ő az Atya Isten jobbára ül, mint tökéletesen megtestesült Isten, vagy amint kellene kifejeztetnie, mint tökéletesen istenített ember. Ez nem theológiai haladás, ez egyszerűen visszaesés a későbbi lutheranizmus anomaliaiba. . . Smyth azt mondja: „nem Isten souverain akarátja, nem Isten örök végzése, hanem Isten maga s Isten a Krisztusban (ez) a keresztyén élet és gondolat központi igazsága és dicsősége. A keresztyén theológia visszaeséséből a christológiai központhoz nyerendők vagyunk széleskörű nézeteket az incarnatio tényéről is; annak központi jelentőségéről az erkölcsi teremts eszméjében; annak lehető kosmikus viszonyairól.“ Vagy amint Martensen teszi azt „Keresztyén hittan“-ában a Krisztus eljövetele, a legfőbb jó kijelentése nem tekintethetik úgy, mint eszköz valami egyébbhez; hanem úgy kell annak tekintetnie, mint saját maga céljának. Minden dolgok, az egész természet és az egész történelem úgy tekintendők, mint eszközök Krisztusra nézve.“ Bárkinek, aki *látni* kívánja a megtestesülést ezen *tanát*, mint a keresztyén theologia központját, legvégső kisugárzásáig és következményéig keresztülvive, csak Martensen ezen lapjait kell elolvasnia.“ — Eddig a mélyen járó bölcsekedés. Azt már előbb mondtam, hogy nem értem. Arra kérem azért egész bizodalommal a szerkesztő urat: magyarázza meg, csak úgy röviden, ezt az egészet nekem. Önöknek, kik ex professo foglalkoznak a theológiával, okvetlenül érteniök kell ezt a kabalisztikus nyelvet. Aztán a *tanítás* is kötelességük s én *tanulni* és nem *kötekedni* szándékoztam ez egyszerű sorok beküldése útján.

(Conservator*).

— **Új népiskolai tanszer.** Pédery Gyula, budapesti tanító, egy új „*Gyorsk számológató*“ gépet szerkesztett, amelynek használható voltáról igen elismerőleg nyilatkoznak a szakemberek. Erre vonatkozólag Soltész Károly, budapesti tanító, a következő ismertetést küldötte be lapunknak: Ezen tanszerköz négyyszögletes laphoz hasonlít, mely hozzáerősi-

*) Sajnálom, hogy „Conservator“ kérésének, legjobb igyekezetem mellett sem tehetek eleget s minden habozás nélkül kénytelen vagyok bevallani, hogy e „mélyen járó“ elmélkedést én sem értem. A dolgon azonban talán lehet segíteni. Abban az ujságban annak az „ellapítgatott“ cikknek alá van írva az író vagy fordító neve; ő bizonyára meg fogja tudni magyarázni. Szerk.

tett talpacskákön a tanító asztalára helyezhető, a tanító és a növendékek közé. Tetejét egy 10 élénk színnel festett golyósor képezi (csupán egy golyósor, összesen tíz golyóval). Az állványban el van rejtve az 1—10-ig terjedő számsor (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0), melyek feltolhatók és az osztály elé mutathatók. Az elrejtett számsort a tanító maga előtt látja, de az osztály csak akkor, ha egyik vagy másik szám feltolatik. A számok színei feketék, a mozgatható lapocskák pedig fehérek. Az egész készülék úgy helyezhető össze, hogy a tanító a tanítás után az asztal fiókjába teheti és elzárhatja és csak a tanítás ideje alatt veendő elő, ami által folyton érdekfeszítő marad a gépecske. Célja: az 1—100-ig terjedő számmennyiségnek alapos és gyors begyakorlása és szemléltetése. Paedagogiai elve: „Tanító 10-ig szemléltetve, tízen felül szemléltetve és kombinálva.”

Utasítás. A golyósorral fogalmat szerez a tanító növendékeinek a számmennyiségekről. A tanító egy ideig a golyókkal mutatja: mennyi egy meg egy? meg kettő? meg három? stb. Azt is: mennyi marad, ha 8, 9, 10 stbtől elvéteztik 1, 2, 3 stb. Vagy: mennyi kétszer kettő? 2×3 ? 2×4 ? stb. Vagy: hányszor foglaltatik 1, 2, 3 stb. a 8, 9, 10 stb.-ben. Ha a növendékek már elég biztosan találják a golyókkal a 4 alpműveletet, akkor a tanító a feltolható számjegyeket kezdi alkalmazni a 4 alpművelet begyakorlására. Ha itt-ott fennakadás állna be, segít a golyókkal; szemlélteti a számjegyet. A gyorsszámoltató kezelésénél az osztály növendékei egy szem és egy füllé alakulnak. A tanító asztalkájára — maga elé — helyezi a gyorsszámoltatót s kezdi vele így: Gyermek! azon számokat, melyeket a gyorsszámoltatón egyenkint felmutatok, össze fogjátok adni! Beszéljen Pista! a többi ide néz, számol magában és hallgatja a beszélőt. A tanító szólitgassa fel növendékeit összevissza! Minden felszólított növendék köteles folytatni a megkezdett számsort. A kivonásnál a tanító mond vagy táblára ír egy számot és ebből növendékeivel elszedeti a gyorsszámoltatón felmutatott számokat. A szorzásnál hasonlóképen a mondott, vagy felírt számot szoroztatja a felmutatott számokkal. Az osztásnál is egy adott számmennyiségben keresteti a számoltatón feltolt mennyiségek hányadosát.

Írdsbelileg. Gyermek, vegyétek elő írkátokat! Amely számokat felmutatok, össze fogjátok adni és leírni! Így: felmutatja az egyest. Ezt a növendékek leírják. Ezután felmutatja a 3-ast. Ezt a növendékek a felírt 1-el összeadják és aláírják (v. mellé), tehát írnak 4-et. Ezután felmutatja a 2-est. A növendékek írnak 6-ot. Hasonló módon kezeli a tanító mind a 4 alpműveletet. (Pl. Felmutatja a tanító a 2, 3, 4 stb. számokat és kiegészített egy talált számmal 4, 5, 6 stbre. Vagy felmutat egy számot és kérdi: minő két (v. 3.) számmennyiség összege ez? Vagy mennyit kell elvenni a felírt vagy adott számból, hogy a gyorsszámoltatón felmutatott összeg maradjon stb.). A gyorsszámoltatón felmutathatja a tanító a tízes sorból 12—20-ig, 23—30-ig, 34—40-ig, 45—50-ig, 56—60-ig, 67—70-ig, 78—80-ig, 89—90-ig a számmennyiségeket. Hogy a gyorsszámoltatón a tízes sorból nem minden számalakot lehet előállítani, ez a taneszköz értékét nem csontítja. Ezen számok előállítását a tanító táblán is szemléltetheti változatosság kedvéért. Ha a tanító 15 percig számoltatott a gyorsszámoltatóval, hagyja abba 15 percig és fejtegetsen gyakorlati példákat. A gyorsszámoltató előnye 1) a figyelmet erősíti, 2) a figyelem-tartást elősegíti, 3) a látérzékot élesíti, 4) a számológyeiséget könnyen, gyorsan és biztosan fejleszti, 5) az egész osztályt egyszerre foglalkoztatja, 6) érdeklél és kedvvel tanulnak a növendékek stb. A gyorsszámoltató elve: A látás élénkebb hatást szül a lélekben, mint a hallás.

Soltész Kálmán, fővárosi tanító.

— **Nevezetes végrendelet.** *Henri Martin*, a napokban elhunyt hírneves francia történetíró és senator, a következő végrendeletet hagyta hátra: „Óhajtom, hogy egyszerű legyen temetésem s hogy a szegényeknek adják azon összeget, amelylyel többé került volna a fényesebb temetés. Nem kívánom az úgynevezett polgári temetést, nehogy kétségek merüljenek fel vallási érzelmeimre nézve, ámbár a temetések e neme éppen nem foglal magában atheista s materialista hitvallást. A kath. temetés éppen oly kevésbé jelenti azok legnagyobb részénél, akik alkalmazták még atyáink e szertartását, az ultramontánizmus s az 1870-iki zsinat tanaihoz való ragaszkodást: mindazáltal itt is tartani lehetne a félreértéstől s feltehetnék részemről késői elfogadását azon elveknek, melyek ellen egész életemen át küzdöttem s amelyeket most is minden tekintetben gyászosan tartok. Meg akarván hát tartani temetésem vallási formáját s híven átalakulásában, nem pedig tagadásában az emberiség nagy hagyományainak, tekintve, hogy a kereszténységből fejlődünk ki, mint ez maga is az antik világ hagyományaiból s hogy nem szabad megtagadnunk ezen eredetet: kívánom, hogy protestáns lelkész hívjanak meg temetésemre, szabadelvű protestáns lelkész azok sorából, kiknek eszméi s érzelmei legközelebb állanak az enyéimhez, miután az én személyes hitemnek nincs szervezett organuma s akik osztják, ámbár számosan vannak, nem képeznek testületet. Nőmre és fiamra bízom ezen végakaratomat.” A végrendelet folyó évi március 30-ikáról van keltezve. (P. N.)

HIRDETÉS.

GYAKORLATI BIBLIAMAGYARÁZATOK. SZAKFOLYÓÍRAT.

— Megjelen minden két hónapban egyszer. —

Szerkeszti:

GARZÓ GYULA.

Főmunkatársak:

K. Tóth Kálmán és Barakonyi Kristóf.

A) 1881. első évi folyam, 4 füzet. . . 2 frt.

B) 1882. második évi folyam, 6 füzet 4 frt.

C) 1883. harmadik évi folyam, 6 füzet 4 frt.

Eddig 8 munkát van befejezve, t. i.:

1. A biblia ismertetése: Könyves Tóth Kálmántól.

2. Predikátor könyve: Garzó Gyulától. 3. Dániel próféta

könyve: Barakonyi Kristóftól. 4. Abdiás próféta könyve:

Garzó Gyulától. 5. Lukács evangélioma: Bocor Lajostól.

6. Péter apostol köz. első levele: Erdős Józseftől. 7. Judás

köz. levele: Garzó Gyulától. 8. Nehai Dr. Révész Imre

enyészettől megmentett magyarázatai: Nagy Sándortól.

Folyamatban vannak és már munka alá vétettek:

Mózes, Ruth, Sámuel, Esdrás, Eszter, Jób könyvei,

Zsoltárok, Ézsaiás, János evangélioma és levelei,

Apostolok cselekedetei, a rómaiakhoz, a galatákhoz,

Timótheushoz és Titushoz írt levelek, Jakab két levele,

Jelenések könyve. — Célul kitűzve: az egész szentírás

kidolgozása.

Akik mind a három évi folyamot megrendelik s belép-

nek 1884-re a rendes előfizetők közé, azok a jelzett 10

forintot, egy év alatt, tetszésszerű részletekben tör-

leszthetik.

Gyoma (Békésm.), 1882. december hóban.

3—3

A „Gyakor. Bibliamagyarázatok” kiadó-hivatala.